

Bayre
70 P. lat.

254.

Benedictus XI.

Conto 2570

Op. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846,

BOCH-1011-VII.

1018-97

2° P. Lat. 237.

Patres latini.

Benedictus XI. Papa

Sec. XIV flor. circa 1303.

pag. 3109.

74. 976.
B. BENEDICTI
PAPAE VNDECIMI
TARVISINI

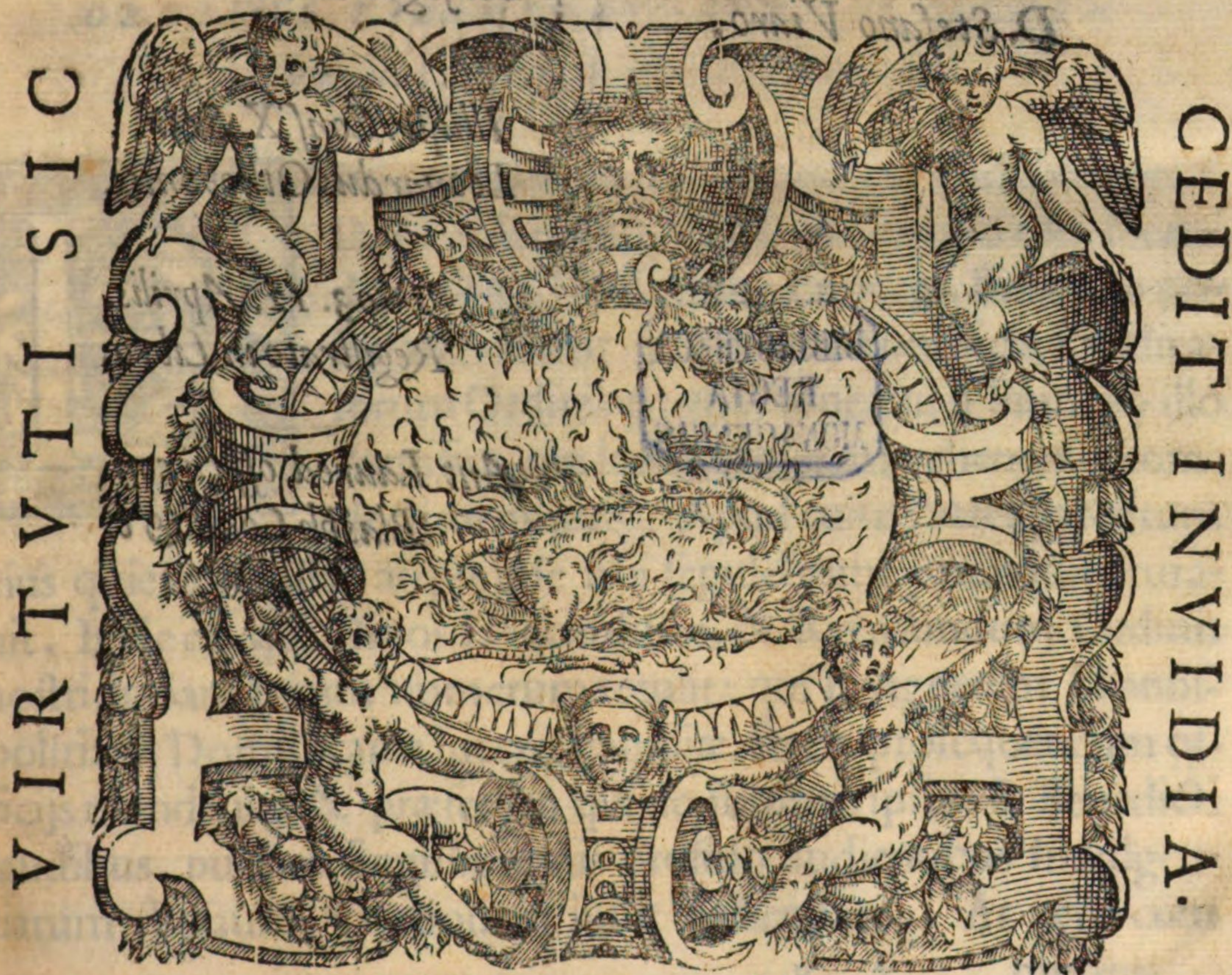
EX ORDINE PRAEDICATORVM ASSVMPTI,
viri suprà ipsam dignitatem sanctissimi, atque doctissimi,
IN EVANGELIVM D. MATTHAEI ABSOLVTISSIMA
COMMENTARIA

*Nunc primum post annos suprà trecentos è tenebris in lucem adita, necnon cum
Authoris vita, tum copiosissimo rerum notabilium
Indice locupletata.*

OPERA, ATQVE DILIGENTIA R. P. M. F. GEORGII LAZARI
de Tarvisio, eiusdem Ordinis, & in Patauino Ccenobio Praefidis.

OPVS SANE, PRAETER QVAM QVOD TOTIVS CHRISTIANAE
Religionis summam, à Domino sermone in monte traditam, admirabili methodo in varios concinnè
sensus fusissimè explicat, ob frequentissima etiam Patrum testimonia, casuum conscientiae resolutiones,
interpretationesq; Sacrarum Scripturarum, Theologis, Canonistis, Concionatoribus, uniuersis
deniq; qui ad Christianam perfectionem contendunt, longè accommodatissimum, & utilissimum.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS,

Apud Damianum Zenarium, MDCIII.

GLi Eccellentissimi Signori Capi dell' Illustrissimo
Consiglio di X. infra scritti. Hauuta fede dalli
Signori Reformatori del Studio di Padoua, per
relation delli tre à ciò deputati, cioè del Reuerendo Pa-
dre Inquisitor, del Circ. Secretario del Senato, Zuane
Marauagia, & di Domino Fabio Paulini Dottore, Let-
tor publico. Che nel Libro intitolato *Expositio Sanctissimi*
D. Patris Nostri Papa Benedicti XI. Ordinis Predi-
catorum super Matthæum, non vi si troua cosa alcuna
contra le leggi, & è degno di stampa, concedeno licentia,
che possi esser stampato in questa Città.

Dat. die 10. Aprilis. 1603.

D. Marco Antonio Longo.
D. Z. Paulo Gradenigo.
D. Stefano Viaro.

Capi dell' Illustrissimo
Consiglio di X.

Illustr. Conf. X. Secr.
Leonardus Othobonus.

1603. 12. Aprilis.
Registrato in Libro.

Ant. Laured. officij con.
Blasph. Coad. &c.

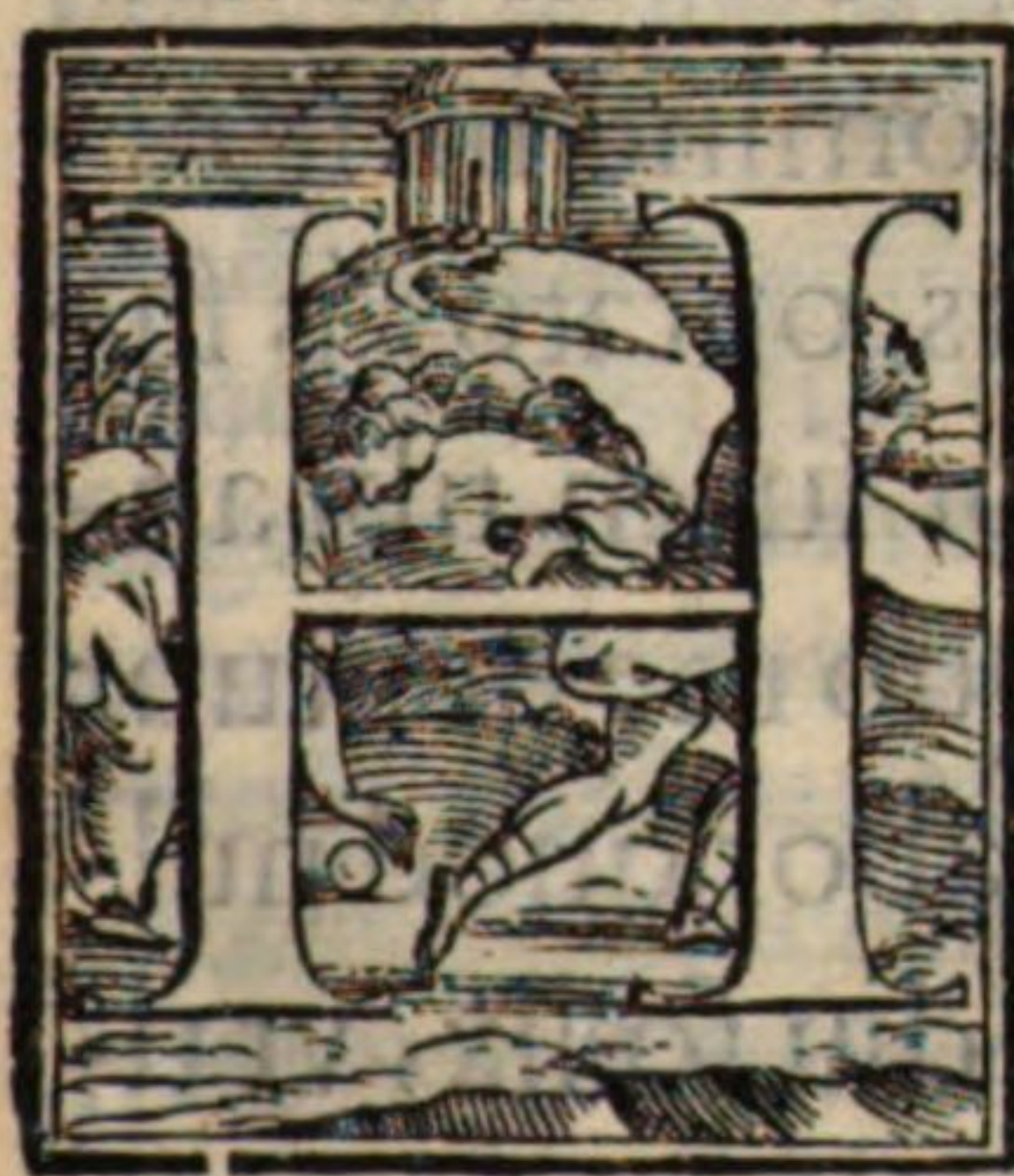

ILLVSTRISSIMO
AC REVERENDISSIMO
DOMINO D. CYNTHIO
ALDOBRANDINO
S. R. E. CARDINALI
AMPLISSIMO.

FR. GEORGIUS LAZARI TARVISINVS

ORDINIS PRAEDICATORVM, AETERNAM

PRÆCATUR FOELICITATEM.

HOC præclarum B. Benedicti Vndecimi opus, D. N. Clementi VIII. Auunculo tuo dicandum foret, Illustrissime Princeps, Res enim postulare videtur, vt Summi Pontificis Prædicatorum Ordinis partus, foueatur à Summo illo Pontifice, qui hunc Ordinem vehementi complectitur amore. Apud cuius Patres, parentum eius quiescunt ossa; atque ipse sibi sepulchrum parandum curauit. Is ille est, qui Diuos Hyacinthum, & Raymundum Ordinis nostri, in Sanctorum numerum retulit: qui B. Agnetem Montispolitiani, Dominicanæ lucem Familiæ, sacris prosequendam officijs mandauit: & præsertim qui de summis ipsius B. Benedicti laudibus, publicè singulis annis profuso audientibus Indulgentiarum thesauro, Orationem iussit habendam. At verò cum

mecum animo meam repeto imbecillitatem, non audeo coram eo, qui meritò in terris Summi Dei gerit vices, & toti Christiano præsideret Orbi comparere, vt hoc munus ei tradam; nili tibi hæc cura credatur. Qui sydereis sedibus delapsus, vt cœli viam Euangelicis stratum documentis hominibus indicares, humanos tibi coaptasti artus. Quare non est cur mirentur mortales, te Diuini humanique Iuris esse peritissimum, certam rerum omnium habere notitiam, omnes callere disciplinas, litterarum esse fautorem, cunctis accommodatum negocijs, & præterea morum grauitate, integritate vitæ, animi magnitudine, intellectusq; præstantia, multis humanum ingenium sub te interuallis relinquere. Neque hanc curam tuis ab humeris depellere debes, quòd, volente Deo, totus Oriens, Germania, nostra Resp. aliæque nationes tuæ sint creditæ custodiæ; neque quòd prudentissimis Ecclesiæ consiliarijs, consilij Angelus intersis; neque quòd Signaturæ iustitiæ sis Præfectus (vt silentio inuoluam, te olim ab Auunculo tuo tunc Cardinali, in Poloniam ascitum ad Imperatorem, & Sistrum Quintum, magna ob negocia missum fuisse) Hæc enim omnia tantum absunt, vt tuam exæquent potentiam, vt longè alia plura à tua vincantur virtute. Itaque celeberrimum istum B. Pontificis Benedicti XI. librum, super D. Matthæi Euangelium, omni refertum doctrina, grauissimisq; sententijs, & dicendi luminibus, perinde atque cœlum syderibus distinctum, Illustrissimo tuo, ceu Sole, C Y N T H I I nomine insignitum, læto excipias vultu, & illum Auunculo tradas, optatosq; fauoris tui influxus ne abnuas illi, cuius Beatus Auctor suam tibi annuit Sedem. Ego verò nouum, ad insigne illud, quo me quatuor ab hinc annis affecisti, beneficium, accessisse arbitrabor, quod nulla vnquam ex animo meo euellet obliuio. Viuas diu foelix, vt tibi gratus viuere possim, Vale.

BEATI BENEDICTI PAPAE VNDECIMI VITA

Ex probatis carptim Authoribus desumpta.

BENEDICTI Vndecimi Vitam, res gestas, sanctitatemque nunc primum copiosius (quod viderim) conscripturus, illud præmittere maxima cum veritatis attestazione cogor; me in hac ipsa conficienda, nihil propriæ vel communi cum Patriæ tum Religionis causæ dedisse, nihilque nisi quod in receptis historicis contuereris voluisse referre. Deinde, Lectorem admonere visum est, ne exinde admirationem capiat, quod me videat rem hanc paucioribus quam potuisset fieri, complexum fuisse. Non enim illud fuit in causa, quod pauca sint, quæ de

B. Benedicto Annalia proferant, quinimmò, & ea maxima, & perpetuò virtutum omnium (vt re ipsa videbis) fulgore rutilant; sed quod satis sit, si Solem ipsum non diuturno, verum celeri, citissimoque oculorum obtutu, conspicere liceat; id quod non artificiosa aliqua, aut fucata verborum luxurie dictum putes, quando & Pater ipse Sanctissimus, in Pontificatus solio, in quo potissimum Sol referri consuevit, ad instar fulguris, non tam sedisse, quam apparuisse visus sit. Accedit quod Heroum vitas texere, nō Oratoris amplificationibus; sed Historici breuitate vti oportet. Verum enimvero illud etiam postremo loco dicendum est, me non satis admodum demirari posse, vnde nam factum sit; vt tot præclarissimi Viri, qui aliorum, præsertim Principum, gesta in Historiarum cumulum coniecerunt; de hoc tamen inter ceteros præstantissimo, non exactè, fusè, atque perfectè; sed sparsim potius, & raptim (ne dicam sicco pede) transfegerint. Dicent fortasse vel exinde, subobscuratum hominem, quod è patrio solo, natalitiove non adeo claro emerferit; vel quod non ita facta eius eluxerint, neque ea fuerint, de quibus productiori stilo diceretur. At quantum hæc vera sint; ex ijs quæ nos ipsi, scripturi sumus, mox colliquescet. Quamobrem rem ipsam adoriamur.

NICOLAVS Bocassinus (ita namq; antè Pontificatum vocabatur) Tarvisi natus est. Est ea ciuitas inter reliquas Italiæ ciuitates, cum dignitate; tum antiquitate (quod præcipuè in vrbibus spectari solet) laudabilis, atque celeberrima. Antiquitate quidè; quoniam ex agro quodā Samnitum, vetus Colonia (Liuius teste) deducta est. Dignitate verò; quoniam hæc ipsa est, quæ Torilæ sedes fuit, quæve ob id vt totius Venetæ Prouinciæ caput diceretur, & esset, facile obtinuit; quæ Alboino Longobar-

dorum Regi, sola obstitit: quæ contra Fridericum Secundum, suam sibi fortiter libertatem seruauit: quæ reliquis ciuitatibus, primùm exemplo fuit; vt iugo Tirannorum excusso; Venetæ Reipublicæ se se dederint; quæ inter tot eiusdem Reipub. calamitates, à confederatis Cameracensibus illatas, cum descuissent ceteræ; sola in fide perstitit; quæ sola Maximilianum Imperatorem potentissimum admirabili cōstantia fregit, ac penitus fugauit; quæ demùm agrorum vbertate, sed magis, ac magis ingeniorum, in omnium disciplinarum & artium genere, perpetua feracitate, turgescit. Id quod ex multis præstantissimis, qui in omnē etatem floruerūt, præsertim verò ex hoc vno Nicolao, omniū suæ tempestatis florentissimo, satis vt arbitror constare poterit. Cui etsi parentū admodum laudata nobilitas (vt quibusdam videtur) non accesserit; attamen nec illa, meo prorsus iudicio (quamuis minimum hæc in sanctorum Elogijs sibi locum vendicent) omnino abfuisse dicendum est. Quandoquidem Pater eius Bocassius, cum publicus esset Imperiali autoritate Notarius; etiam tunc temporis, quando non adeo profusa erat, tanta titulorum luxuries, Dñs nuncupabatur: quem titulum, non nisi viris illustribus, ea ætas concedere solebat. Ita ex quodam Amitæ eius testamento, quod etiam nunc asseruatur, quo domus illius, Monasterio Sancti Nicolai legata est. Patrum etiam Bocassinum, sub quo prima rudimenta didicit, Pareciæ Sancti Andreæ Taruisij Præbyterum habuit. Illud postremò, huius rei, non minimam fidem facit, quod Aedes, in quibus B. Benedictus & genitus, & nutritus est, quæuè Fratribus Prædicatoribus, hæreditario iure obuenerunt, certè vsque in hæc ipsa tempora, honestæ familiæ significationem, referre dignoscuntur. Sed de his caducis, exterisque laudibus satis: demus virtuti reliqua. Fauit huic in sancto suo non solum Deus; sed & natura; cùm in bene partita corporis efformatione; rùm in ea qua ipse floruit, annorum centuria. Annus agebatur (vt de hoc primo loco dicamus) Millesimus, Ducentessimus Quadragesimus; quum hanc in lucem, Nicolaus primùm ingressus est. Annus certè omnium ferè nobilissimus. In eo enim centenarij, præter alios quàm plures, in omni mundanarum disciplinarum genere præcellentes floruerunt Viri, sanctitate insignes, à quibus præcipuè in Ecclesia, Religiones institutæ sunt: Dominicus, & Franciscus; quo etiam tempore, Heremitanorum, Humiliatorum, Sanctæ Clare, Cælestinorumque Ordines erecti sunt. Cruciferorum instauratus, Carmelitarum, & Seruorum promoti, ac reformati: è quibus doctissimi quique prodierunt, Thomas Aquinas, Albertus Magnus, Durandus, Petrus de Tarantasio, qui & Innocentius Quintus, in Pontificatu dictus est. Ioannes de Voragine, Hugo Cardinalis, S. Raymundus Barchinonensis, & alij quàm plures Prædicatorij Ordinis: Insuper Aegidius Romanus, Scotus, Nicolaus Lirensis, Gulielmus, D. Bonauentura, Alexander Alenfis, aliorum Ordinum alumni. Inter hos autem, nemini secundus, ac veluti, solare iubar emicuit, Nicolaus Bocassinus, Vir (vt secundo dicebamus) ipsa etiam corporis figuratione conspicuus. Fuit namque mediocris stature, caluus procedente tempore, iisdem fermè Adriani Quinti lineamētis, prout ex eius numismate deprompsimus, in veneranda faciei venustate cohonestatus, quamquam non minorem ei gratiam addebant, summa quam in vultu præferebat, humilitas, benignitas, simplicitas, grauitas, mansuetudo, vt cetera taceam, quæ ab intus filio Regis gloriam (Propheta teste) adaugent; quibus postea Religionem ingressus, splendidissimè reluxit. Anno igitur ætatis suæ quartodecimo Prædicatorum Ordinem, vbi præclariora ingenia, conuolare propensius videbat, amplexatus (cuius rei marmoreo in lapide Taruisij, quo primùm anno 1221. Fratres Dominicani Conuentum erexerant, pulchrum monumentum sculptum extat) ita feliciter sudauit puer & alfit, per quatuordecim continuos annos, diuinis humanisque litteris incumbendo, vt per quatuordecim alios, eosdemque pariter continuos, summa cum omnium admiratione, Lector eruditissimus publicè priuatimque docuerit; permaximè verò, in excelsa tunc Venetijs Quirinorū familia; quam etiam ante Religionis ingressum nobilium puerorum disciplina summopere excoluisse fer-

sefertur. Quid plura? Quatuordecim adhuc immediatè sequentibus annis per omnes sui Ordinis gradus, vsque ad ipsum supremum Generalatus Magisteriũ, euectus est. Nam cum secundò Lombardię Prouincialem ageret, in septuagesima septima Synodo Generali Argentinæ celebrata, summo omnium Patrum consensu, post Stephanum Bisuntinum Gallum Generalis Magister creatus est, anno 1296. In quorum omnium admiratione, non satis Diuinæ prouidentię contemplatione expleri, satiari vè possum; cum per adeò æqualia temporum spatia, officiorum ministeria, Sancto suo Deum partitum fuisse contueor. Nequaquam enim, id absque ratione, eaque admirabili factum esse putandum est, si numerum hunc xiiij. expendamus. Id quod etiam Herodotus, in quodam Rege, & in Theodosio Imperatore, Diuus Ambrosius obseruasse visi sunt, præclarè fortassis alter illorum meditatus, quòd Luna non nisi, post quartamdecimam Soli coniungitur; Alter verò quòd Phasè olim, non nisi post quartamdecimam diuinissimè ab antiquis Patribus coleretur: quemadmodum & D. Augustinus aduertit, Paulum non prius, quàm circa quartumdecimum annum, ad cælestia subleuatum fuisse: & alibi Christianam perfectionem attingi neutiquam posse; nisi per decem præcepta, & quatuor Euangelia, præteruehamur: sicut Sanctum hunc nostrum fecisse, vel ex ipsa virtutum eius enumeratione compertum est. Quid enim quæso in eo quærimus? Humilitatem primum virtutum omnium fundamentum? Tanta fuit, vt spretis proprijs natalium insignijs, ex quibus (quod plerumque homines seculi, consueuerunt) non minimam fortasse existimationem in omnium oculos deducere potuisset; hoc tantum vno eodemque suæ Religionis non significatione; sed lineis tantum dissimili gentilitio, vsus fuerit, scuto nempe in duas per lógum partes dissecto, quarum alba vna, nigra erat altera; quo etiam Pontifex vsus est. Studio- rum suorum profectum, ac vtilitatem spectamus? fuit & hic tantus, vt etsi non omnia quæ legit scripsit, dictauit, dixit, vel temporum iniuria, vel incuria cuiuspiam alterius, vel etiam propria suipsius, inanem gloriam refugientis voluntate, adseruata, illibataque sint; habuerimus tamen, ad manus nostras, præter tres Tomos in S. Mathæum, etiam super Iob, Psalmos, & Apocalipsim dilucidissima commentaria. Desideratur corporis defatigationes & labores? Nunquam ille, nec Prouincialis, nec Generalis, equitauit; sed semper baculo innixus, tam Prouinciam; quàm totum Ordinem pedibus visitasse fertur. Parcitas requiritur in victu, & in vestitu frugalitas? Tanta, vt in supremo Magisterij fastigio, constitutus, nunquam aliò quàm in communi Refectorio cum Fratribus suis, nec lautiori quàm ceteri cibo: sed eodem prorsus vsus fuerit. Vestibus item communibus, iisdemque rudioribus, insuper & aliquando laceris contentus. Paupertas exhibenda est? Nihil vnquam pensi habuit. Regendi demum prudentia? Tanta, vt in Nouitiorum educatione promouenda, potius quàm in quacunque alia rei regularis obseruatione, insudarit, inuigilaritvè; ratus cum Platone, nil magis, vel ornamento Reipublicæ, vel excidio fore: quàm vel totam, vel neglectā, puerorum disciplinam. Circa reliquos vero, ita se gerebat; vt æquitate seruata, nec nimis rigidus in noxios, nec nimis facilis esset in bonos. Quod autem attinet ad communem Religionis statum. Tria successiuè sub ipso Comitia Generalia coacta sunt. Argentinæ primùm 1296. Venetijs postea anno 1297. postremò Metis 1298. In quibus præter multa, quæ cum regularem obseruantiam; tum Ordinis dignitatem, promouerent, potissimum id effecit; vt Religio, quæ tum duodecim tantum Prouinciarum erat, ad decem & octo Prouincias distenderetur. Ad Fratres autem in officio continendos, quantus hic Pater fuerit, facilè videbit quisquis infra scriptas, quas ante dictis Capitulis præfixit Epistolas, perlegendo meditatus fuerit. In Argentinensi Synodo hæc litteræ habentur. *In Deo filijs dilectis Prioribus, & Superioribus, & Fratribus vniuersis Ordinis Fratrum Predicatorum. Fr. Nicolaus eiusdem Ordinis inutilis seruus, salutem, & cælestis gratiæ continuum incrementum. Apostolica docet auctoritas, omnes nos oportere ante tribunal æterni Iudicis assistere, de his quæ in hoc mortali corpore gessimus,*
ratio.

rationem per singula reddituros. Huius itaque tremendi iudicii, & exactæ rationis non immemor, Vos omnes & singulos, quorum curam nuper suscepi, immeritus, & inuitus, cogor ex sollicitudine impositi mihi officij salutaribus informare monitis, & sacris exhortationibus, viciniora saluti vigilantius excitare. Eia ergo Fratres carissimi, vestram vocationem recolite, & in ea persistentes firmitus quæ vouistis Domino, vota persoluite, cui vos professionis vinculo prouide relegastis; state succincti lumbos vestros, cingulo castitatis, ardentibus lucernas bonorum operum, in presentis noctis caligine, deferentes in manibus, ut dignè possitis sponso occurrere venienti. Non sit quisquam, in vobis torpens ocio, non manus ad operandum remissa, sed unusquisq; in vinea Domini, tanquam apud argumentosa deseruiat, denarium Evangelicum pro laboris opere finaliter recepturus. Vigeat in vobis, paupertatis amor, obedientie promptitudo, animarum Zelus, clara famæ opinio, fraternitatis charitas, virtutum iubar (& ut ad unum sit dicere) sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videntes conuersationem vestram laudabilem, Deum glorificent in excelsis. Sacra lectio de vestris manibus non recedat, sed habentes solatio sacros libros, euagandi occasiones præscindite, discursus refranate inuitiles, & in cellis tanquam cœlicolæ residete, familiaritates incautas mulierum, summopere declinate, quarum blanda colloquia, viriles animos emolliunt; religiosorum famam obfuscant; & de virtutum arce, eijciunt virtuosos. Lectioni iungatur oratio, quæ est quoddam cum Deo familiare colloquium, & quadam cathena aurea, per quam rationalis animus, à terrenis trahitur ad Diuina; Prelatis Ecclesiarum, quos amplior gradus dignitas efficit digniores, condignam reuerentiam exhibete, ab eorum offensis diligentissime abstinete. Nam & Apostolicus sermo mandat, quod Presbyteri, qui benè præsumt, honore duplici habeantur. Super omnia autem mutua in vobismetipsis charitatem (quæ vinculum perfectionis existit) habete, & conseruare satagite; omnibus, mutuis honoribus & obsequijs, consonantes; cessent iurgia, tollantur litigia, & inæqualitates cum exacta diligentia caueantur. Unusquisque quæ ad pacem sunt, & sapiat & loquatur, & omnes tanquam viri unius amoris & cordis, in domo Domini habitemus. In incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus nostris, nihil fiat quod cuiusquam offendant aspectum; sed quod nostram deceat professionem. Ad hoc vestram charitatem rogo & exhortor in Domino, quatenus imperfectionem meam (quæ ex multis conflatur defectibus) orationibus vestris dignemini supportare; diuinam interpellantes clementiam, ut ad portandum importabilem mihi Magisterij sarcinam, vires tribuat imbecilli, insufficientiam suppleat, & in salutari suo regentes dirigat vniuersos, ut tempore mei regiminis, quod totum ex intimo cordis propono, vestris mancipare profectibus, Ordo noster præuia (semper Diuina gratia) & merito, & numero augeatur.

Sed contemplemur quæso quæ in Venetensi Capitulo præfatus est. In Dei filio dilectis, &c. Humana nature conditio per peccatum grauiter sauciata, ad bonum inuenitur infirma, & ad malum dignoscitur esse procliuior, ex origine vitiosa, propter quod crebris, & salutaribus exhortationibus indiget; quibus retrahatur à vitijs, & virtutibus in tanto lubrico fulciatur. Igitur Fratres dilectissimi, vocationem vestram internis luminibus considerantes attentè, in ea firmiter stantes, de virtute in virtutem indefessis conatibus satagatis, ut iustitiæ vestre semita quasi lux splendens procedat, & augeatur, donec ad perfectum veniat, continuis incrementis procedat odor bonæ famæ in publicum, cum honesta conuersationis exemplo, per quæ fidelium mentes, suauitatis virtuosæ comprehensa dulcedine, ad Christum suauiter attrahatis. Obedientiæ promptitudo iugis inueniatur in vobis, quæ vniuersis victimis, & sacrificijs antefertur. Non sit in aliquo vestrum sensus pertinax, non obstinata voluntas, nec difficultas aggrauans; sed unusquisq; voluntatem suam humiliet nihil in ea proprium recognoscens. Paupertatis Evangelicæ amor reuirescat in cordibus vestris, quæ terrena vniuersa relinquens, perfectam facit Christi disciplinam, & regnum Cælorum sibi vendicat in excelsis. Magistra virtutum humilitas (quam Rex Cælorum verbis docuit, & exemplis) reluceat in actibus, & operationibus vniuersis, per quam sublimantur abiecti in domo Domini, & supernorum in nos dona charismatum, affluentius deri-

deriuantur. Refloreat in vestri cordis penetralibus, charitatis & Religionis Zelus feruentior, quem ad nos transmiserunt, sacri nostri Ordinis fundatores. Ad quos attendentes, tanquam ad virtutis normam, & regulam, ad viciniora salutis, meritis, & exemplis, mens velut columba, iuxta Sacre Scripture fluentia, nocte, dieq; resideat: inde insidiantes accipitres, intueatur, & deuilet insidias, & aquas perennes in vitam salientes eternam hauriat gratie salutaris. Linguam inquietum malum, & facile lubricum, taciturnitatis, & silentij freno diligentius refrenate: ne os Diutius consecratum eloquijs, ad inaniam, & dissoluta, seu (quod absit) ad detractoria, siue mortifera, incaute relaxantes, nostre Religionis obsequium, inutile omnino reddatur. Sermo autem vester, primo ad limam veniat, quam ad linguam, nec quisquam molestum, vel asperum contra Prelatos, maximè Ecclesiarum, & mundi Principes, proferatur in publicum, per quod possit eorum fama denigrari, vel in conspectu populi opinio minorari; sed potius eis, vos reuerentes exhibeatis, & mites, qui super candelabrum Ecclesie, in modum lucernæ diuinius exaltati, micantis lucis splendore irradiant vniuersis. Sanctissimum Patrem, & nostrum Dominum Bonifacium, Diuina providentia Summum Pontificem, tanquam verum in terris Christi Vicarium, ac B. Petri Principis Apostolorum successorem legitimum, præ ceteris honorate. Quicquid eius dignitati, aut statui per quoslibet, acceptaretur, aut suaderetur contrarium, tanquam vaniloquium, & sacrilegium detestantes. In tribulatione quam quidam, contra sacrosanctam Ecclesiam, & Pastorem eius, nuper suscitare conantur, vos pro domo Dei, inexpugnabilem murum opponite; Zelantes, tanquam deuoti, & grati filij paternum honorem, & apicem Apostolicæ dignitatis, ad quæ mala visitanda (quæso Fratres charissimi) aurem Diuinæ clementiæ pulsate, sedula orationum instantia. Super omnia, rationabile sit vestre seruitutis obsequium, maturitas morum, conuersationis honestas, fama redolens, lingua modesta, operosa manus, & perfecta species sanctitatis; quam tenentes terrigenæ, Dominum cæli glorificant in ministris, & ad nostre virtutis aspectum, à suis corrigantur erratis, & florida venustate virtutum, Diuina gratie suffragijs adornentur. Ad hoc suppliciter exoro vestram charitatem in Domino, quatenus mei pro vobis fideliter (utinam vtiliter laborantis) iugiter apud Dominum memoriam habeatis; persoluentes celerius, quæ in Actis Capituli Generalis sunt imposita suffragia animarum; Sancti Spiritus gratia semper existat; quæ corda nostra clementer expurget, & pariter ab omnibus aduersitatibus tueatur. Quæso nec pigeat, in hanc quoque oculos mentemque fixisse, quam apud Metim habuit.

In Dei filio, filijs predilectis &c. Doctrinam Patris audite filij, vobis sub breuitate transmissam; ne prolixitas grauet auditum, & fructum excludat optatum. Primum quidem obsecro, ut quos ad Ordinem, sancta traxit deuotio, quam longè sint, a tramite Religionis inceptæ, quam à principio tenuerunt, aduertentes recessum, defleant, & ad prius ceptum Religionis opus inardescant; procedant ex recuperato feruore tunc, & flamma; honestas videlicet in conuersatione, & ignitum eloquium in sermone. Quod ne propter defectum scientiæ quemquam ladat, vel minus audè recipiatur (Fratres charissimi) Lectores audite, quorum est breuiter, & faciliter tradere, quod accipiant cum labore. Cella secretum, sit cuiuslibet in amplexum, ubi potest audita repetere, studere ad libitum, & pacem animæ conseruare: sicq; dispositio delectabilis, erit laboris successio; ut vel cum alijs psallat in Choro, vel insistat orationi secreta, vel modeste conferat de auditis, vel salubriter occupetur in vilitatibus alienis. Quæ ut ita fiant, oportet, qui præsumunt curam diligentius adhibere, ut quos vident in studio, & regularibus obseruantijs negligentes, emendare, & corrigere studeant; & ubi mansuetudo prius acceptata non sufficit, rigoris seueritas neceptetur. Nec debet retrahere à correctione, Prebatum, amor quietis propriæ, seu timor dissipationis, vel offensa; magis timeat ne detrimentum Fratris, damnum Ordinis, & periculum sibi propriæ salutis inducat. Ceterum seniores, libros in quibus iam non proficiunt, iuuenibus aptis libenter communicent, ut unde lucrantur alij, lucri fiant participes alieni. Porro quia charitas non quarit quæ sua sunt, boni communis quilibet debet esse

Zelator,

Relator, ut ad quarendum pro communitate sumat audaciam, pro se autem, verecundus existat. Glorietur autem in Domino, si de collatis propriae personae, Conuentus sui, vel fratrum pauperum possit indigentias subleuare. Sed & ipsi Rectores Conuentuum, omnes Conuentus, & sibi singulariter deputatos, in necessitates debent rependere subditorum, & tanto magis, quanto magis adstringuntur, perfectionis exempla ceteris ostendenda. Hoc autem singulariter exhortor, & moneo, ut sicut in actis Capituli Generalis continetur, in vestibus, & necessarijs fratribus vniuersis, & infirmis, in seruitutibus, & necessarijs, fiat promissio sufficiens, vnde cumq;. Deinde oro, precipue, ut pax omnibus optata, inter vos vigeat, ut à vobis omnis amaritudo tollatur, nè (quod absit) grauamini, vel diffamationi cuiuscunque, sed potius emendationi, & beneuolentiae, omnes intendant; pro quibus diuinis obtinendis, ac pro conseruatione & promotione ipsius Ordinis, restat, ut deuoti precibus incessanter, aures Diuinae clementiae propulsetis, mei memores in eisdem precibus completentes; ut qui in vobis proficiendi tribuit voluntatem, dignetur pariter tribuere facultatem.

Potuit ne quisquam melius rem vnquam regularem euehere? Ecquid igitur mirum, si tanta tunc Dominicanorum Religio? si tantus Religionis cultus? Si tanta celestium fructuum in populos exuberantia? si tantus diuinitatis illapsus? Admirabantur, reuerabantur, omnes circumquaque nationes. Quid plura? Summus ipse Pontifex Bonifacius Octauus, tot tantisque, quas de celeberrimo viro fama attulerat, vocibus excitatus (mortalium nemine instigante, sed solo Spiritus sancti quo regebatur dictamine commonente) Nicolaum nostrum, Cardinalatus non tam dignitate coonestare, quam in consortium Apostolici muneris obeundi, Virum prudentissimum euocare constituit. Itaque missis in Galliam Nuncijs, qui illum Narbonae, nihil ad tantae exaltationis rumorem, qui totum iam iam orbem repleuerat, commotum; quinimmo visitationi Ordinis propensius insistentem inuenerunt; per Apostolicas litteras, quae ineunte festo S. Mauri, in Capitulo Fratrum, coram Maioris Ecclesiae Canonicis, & populo, lectae fuerunt, in Cardinalium numerum lachrimabiliter Generalatui Ordinis renunciantem, cooptauit. Quarum litterarum tenor est qui subsequitur. Videlicet. *Bonifacius Seruus seruorum Dei, dilecto filio Fratri Nicolao de Taruisio, quondam Magistro Ordinis Fratrum Praedicatorum, in Sacrosanctae Romanae Ecclesiae Presbiterum Cardinalem assumpto, salutem & Apostolicam benedictionem. Inter ceteros Ordines in agro plantatos Dominico, sacrum Fratrum Praedicatorum Ordinem dileximus hactenus, & diligere non cessamus; ad ea quae prosperum statum eius, suisq; honoris incrementa respiciunt, paternis studijs intendentes. Volentes itaque personam tuam (quam laudabilis fama refert, ac fide digna clamat assertio) claris virtutum insignijs decoratam: & in te praefatum Ordinem multipliciter honorare, te nuper de Fratrum nostrorum consilio, in Presbiterum Cardinalem Sacrosanctae Romanae Ecclesiae, duximus assumendum. Quò circa, Discretioni tuae per Apostolica scripta mandamus, quatenus impositum tibi onus à Domino, prompta deuotione suscipiens, te submoto dilationis obstaculo prepares, ad nostram praesentiam quantum citius accessurus. Dat. Reate. Nonis Decembris, Pontificatus nostri anno quarto.*

Quae optimi Patris sublimitatio, semper quidem commodè, tum verò peropportune cecidit; quando vix illo ad tantum fastigium exaltato, repente florentissimum Hungariae Regnum, ob mortem sine liberis Andreae Regis, huius nominis Tertij, tres potentissimi Regni competitores, maximo eoque perniciosissimo totius gentis schismate, varijs praetextis iuribus, coronam instantissime postulantes, insurrexerunt. Atque in primis Otho Bauariae Dux, sibi deberi contendebat; eo quia Stephani V. Regis, ex sorore nepos esset. Quò etiam, nitebatur argumento Vincellus, Sancti Vincellai Bohemiae Regis filius, eiusdem Stephani ex sorore altera nepos. Urgebat verò praeter ceteris, Carolus Martellus, Caroli Siciliae Regis natus, eo quod non iam ex sorore, sed ex filia Stephani V. genitus erat; atque regium diadema, sibi decem ante annos à Primoribus Regni (superstite adhuc verum impotente Rege) collatum, non tam petere, quam repetere videri volebat. Feruebat ea res, ut plerumque varia erant ho-

minum

minum & Principum hinc inde fluctuantium, & discidentium studia, atque propè vergere ad seditionem videbatur, & demum res erat plena periculi: Cum Pontifex opulentissimæ illius Prouinciæ (at veriùs totius ferè Christianitatis miseratus excidium, ac vastitatem) præsentissimum remedium attulit. Videbatur enim sibi, tot tamque periculosa diffidia, non nisi vnus Nicolai Boccassini Cardinalis, & Episcopi Ostiensis, citius, & magis, quàm alterius cuiusquàm dexteritate posse sedari. Neque illum fefellit opinio. Nam legati illac missi, prudentia, ita demùm factum est; vt breuicedente Othone, & Venceslao, à Catholico Patre domum reuocato, Pannonia tota Carolo Martello, à quo potissimum iura stabant, facilè, atque obsequentissimè cesserit, Buda tantùm eo quòd cæteris pertinacius, obstirisset, iussu Pontificis interdicta. Ad Curiam ergò peracta tam graui (quæ ei maximam apud omnes mortales existimationem comparauit) legatione; cum rediret, ex itinere, vigintiquinque millia florenorum, ad construendum D. Nicolai templum, apud suos Prædicatores Taruisij reliquit; moxque Parauij Ecclesiam Sancti Augustini sui Ordinis, post propulsatam truculentissimi Ezzelini tyrannidem, ciuium voto erectam, quam plurimis stipatus Episcopis, & Prælati, cum ingenti ritus solennitate, dedicauit, sacrauitque. Romam cum peruenisset, dici non potest, quanta cum cordis gratulatione, à probis omnibus, dulcissimè vero ab ipso Pontifice, fuerit exceptus: cui gratus, & carus admodum præ cæteris, ob præstitam in Romanam Sedem, virtutum omnium significationem euasit; adeò vt Pontifex, in cunctis quæ illi postea obuenerunt angustiis, præssuris, & afflictionibus, quando videlicet Philippi Gallorum Regis fraude, & milite, apud Anagniam circumuentus, atque ab omnibus, tum aulicis, & amicis derelictus fuit, à Boccassino tamen Cardinali, cuius exemplum secutus est Cardinalis Toletanus, nūquam derelictus; sed perpetuò constantique pectore, per totum illud erumnarum interstitium comiter associatus fuerit. Nulla enim, nisi turpissima ratione fieri posse existimabat Boccassinus, vt totius Ecclesiæ caput, (cuius ipsi Cardinales prout notauit Glossa, ad Extrauagant. nostri Benedicti, quæ incipit, Dudum: membra sunt, nam corporis cæteri Prælati sunt membra) in manibus hostium vexandum, & perimendum desereret. Egregium sanè perpetuæ fidei, paternæque pietatis argumentum; ita vt non multum à verò abesse credendum sit, si hoc ipsum maiori ex parte in causa fuisse dixerim; quare defuncto statim post quintum diem, ex acutissimo doloris vulnere, Pontifici, ab illis viginti septem, qui tunc aderant Cardinalibus, nemine penitus discrepante, quinimmò collaudantibus omnibus, ad tantum onus sustinendum, ipse suffectus fuerit; Deo certissimè, ita disponente (& quod olim, sanctimoniali cuidam, apud Torcellum Venetiarum Insulam, per nocturnam visionem ostenderat; nempe Fratrem Nicolaum, per omnes gradus, ad Summum vsque Pontificatus apicem ascensurum) ad optatum nunc effectū perducente. Electus itaque Petri successor, atque Benedictus Vndecimus vocatus, siue vt eo nomine Benedictum Quintum, tyrannica Imperatoris Othonis autoritate depulsum; & Benedictum Nonum, qui versutia Sabiniensis Episcopi, Papatui cesserat, in Cathalogo Romanorum Pontificum contineret; siue quod id nomen, spei bonæ plenum sit; certum est ipsa sola nominis compellatione, omnium bonorum animos, recentium malorum recordatione, penè deiectos erexisse. Mox per manus Napoleonis Vrsini tit. S. Adriani Cardinalis Diaconi, anno 1303. solennissimè coronatus, peractis demore pro felici gubernationis auspicio, Romæ præcibus Mediolani pariter in Ecclesia S. Eustorgij argenteum fuluoque auro coruscum, idque grauissimi ponderis thuribulum; nec non sericeum apparatus magni pretij; ad Sancti verò Petri Martyris aram, trecentas libras offerri iussit. Inde ad totius orbis pacem promouendam assurgens, Fratrem Nicolaum de Prato, sui Ordinis cum quem & litterarum peritia singulari, & rerum postea sub tribus Pontificibus bene gestarum prudentia incomparabilem fama personuit, in Cardinalium Collegium assumpsit; iuxta quem etiam, Fratrem Gulielmum Anglum eius professionis

tionis hominem in cuius locum (quoniam hic mortuus superiori ætate repertus est) Fratrem Gualterium, item Anglicum, Regisque Odoardi Magistrum substituit. Ingemuit persepè Fratrem Guiridium Taruifinum socium suum egregium, suæ ætatis concionatorem, cuius cum dicendi gratia, tum morum sanctitate, prudentia, dexterritate, in tam graui regiminis mole, libentissimè vsus fuisset. Ceterum clementiæ finum, (Principum decus) initio Pontificatus, longè lateque in omnes aperuit, expanditque. Pepercit namque Columnensibus, quibusdam schismaticis, eosque ab omnibus, quibus à Prædecessore fuerant censuris, & penis illigati, benignissimè absoluit; præcipuè verò Petrum, & Iacobum, præfatæ Familiæ, olim Cardinales, in gratiam recepit; pristinquæ dignitati, demùm restituit; in super omnia bona, quibus expoliati fuerant, eis reduci voluit. Qua benignitatis munificentia inuitatus, & ipse Gallorum Rex Philippus, tres ad Pontificem Nuncios, hisce cum litteris destinauit, quas quoniam multas, easque præclarissimas Sancti viri laudes continent, attexere visum est.

Sanctissimo Patri in Domino Benedicto, Diuina Prouidentia Sacrosancta Romana ac universalis Ecclesiæ, Summo Pontifici. Philippus Dei gratia Rex Francorum, post pedum oscula beatorum. Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ: & erexit cornu salutis, nobis in domo David pueri sui: qui facit mirabilia solus: qui caelestia pariter, & terrena, salubri moderamine dirigens, ac perpetua ratione gubernans, in hac valle miseriæ miserationes innumeras, liberalis in gratijs, & in misericordia copiosus exercet. Ipse quidem circa Ecclesiæ suam, sanctam Petri nauiculam, matrem fidelium Christi sponsam, quam à foundationis initio splendore virtutum, mirabiliter illustrauit, piè semper continuans, miserationis affectum, & paternæ exequens pietatis officium, licet eam in pelago mundi huius, intumescantium undarum fluctibus, agitari, & procellis concuti patiatur; ad tempus, ipsam submergi, vel periclitare naufragio non permittit, continuum semper in tribulatione impendens solatium, in turbatione pacamen, & in aduersitate succursum, sicut rerum euentus, ac succedentium experimenta temporum, manifestè declarant. Cum enim Ecclesiæ ipsa diebus nuper præteritis, post oppressiones, & afflictiones multimodas, & graues, quasi parturientis angustias, quas ex malitia presidentis, in eam mercenarij, sub umbra Pastorum, longo tractu temporis discriminose pertulerat: qua prostrata, & naufragio proxima videretur propria virtute deficere; Ipse Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis ad ipsius statum miserabilem, & lugubrem piè dirigens, compassionis affectum, & ad releuationem ipsius, suæ potentia dexteram clementer extendens, ipsam ab opprobriosa captiuitatis arumnis, dignanter eripuit; à deplorandæ viduitatis incommodis, misericorditer liberauit; dato sibi calitus noui sponsi solatio Benedicti, qui ut nomini rem conformet, & præteritis futura continuet, opera Deo grata speratur, & hominibus placitura facturus. Exultet igitur eadem sacrosancta Mater Ecclesiæ, & in iubilum supernæ laudis assurgat, tenebrarum semota caligine, se nouæ lucis radio, illustratam, & abiecto iugo tyrannicæ seruitutis, status debiti, & pristina libertatis resumpsisse decorem iocundetur, deposito vidualis, desolationis nubilo, lætitiæ nuptialis illuxisse serenum, nouum adeptæ Pastorem, suæ sterilitatis, & opprobrij redemptorem. Exultet præcipuè sacer Predicatorum Ordo, se talem, ac tantum filium peperisse, alumnum nutriausse, tam inclitum, tam præclarum, quàm Patrem Orbis, & fidei successorem Petri, Christi Vicarium, in supremo sedis iustitiæ solio gloriatur. Letetur, & iubelet quòd ex eius horti arbor ista fructifera prodiit, quæ in domo Domini complantata, fructum datura creditur suo tempore gratiosum. Letetur insuper, totum orbem ex eius gremio suscepisse nouum Patrem pauperum, & dispensatorem prouidum fidelium animarum, qui sicut multum apud Deum, sic apud homines proficit in honore. Lætabundus exultet chorus fidelium, fidei Orthodoxæ, cultorumque fides ipsa, quòd ex nefandis Prædecessoris actibus, detestandis operibus, & perniciosis exemplis, obnubilata sui luminis claritate, quæ minabatur excidium, per sanctitatis, & vitæ merita, & virtutum exercitia laudabilia successorum, quibus ab ouili claruisse dignoscitur reformationis accommode incrementa salubria, ac fulgorem solitæ claruitatis creditur.

sumptura.

*sumptura. Latetur pacis optata consequi dulcedinem, quæ per iniquos excessus, potius quàm processus, temerarij abusus quasi extra terminos exulabat. Iste fidelis testamenti Domini executor, ad pristini status solum procuracionem, totiꝑ, mundo spiritualis, & temporalis com-
moda quietis, afferre probabiliter existimatur. Nos autem pro bonis affectibus exultamus, qui meretricalia deliramēta perpeſsi diutiꝑ, Patrem confidimus successiue beneuolum, qui Prædecessoris erronea corrigat, malefacta reformet, pacem nutriat, iustitiam foveat, & dili-
gat equitatē; in cuius affectione sincera deuotionis filialis, paterna benignitas, conquiescat; sed ex eo præcipuè materia nobis gaudiꝑ, & exultationis accrescat, quod regiminis nostri, in Apostolica sede, virum sedere conspiciamus; bonorum omnium (sicut fama testatur & publicat) nitore conspicuum, virtutum speculum, & sanctitatis exemplar. Virum utiqꝑ, secundum cor nostrum, qui non querit quæ sua sunt; sed quæ Dei, ad Catholicæ fidei, & vniuersalis Ecclesiæ bonorum, & exultationis incrementa felicia, ac statum pro-
sperum, & quietum totius Populi Christiani, & ad promotionem felicem negotij Terræ San-
ctæ, ducitur, puro zelo. Igitur tam dignæ, tam salubris, & vtilis prouisionis euentu, bo-
norum omnium largitori, ad laudes, & gratias, in humilitatis spiritum, assurgentes: eius im-
ploramus deuotè clementiam: ut qui vos ad regimen Ecclesiæ Sanctæ, ad dandam salutis scientiam plebi suæ, ad supernæ pietatis honorem, pia miseratione prouexit: sic credita vobis multiplicatione talenta, concedat, sic in sanctitate, & iustitia, coram ipso, & in viam pacis dirigat gressus vestros, quod post regiminis presentis excursum, ad celestis gloriæ so-
lium, unà cum grege vobis commisso, clementi pietate, perducatur, iudicaturum cum ceteris Sanctis suis, omnis orbis terre, finium nationes. Ceterum nos, & Regnum, cuius modera-
mini disponente Domino presidemus, & Ecclesiam Gallicanam, sanctitatis Vestræ fauori-
bus, fiducialitèr commendamus, & ad exponendum perfectiꝑ, & plenius exhibendum Beatitudini Vestræ, omnimodæ reuerentiæ, & deuotionis inditia: Ecce dilectos, & fideles, Bernardum Dominum Nercoliꝑ, Magistrum Petrum Bellipertica, Canonicum Carnoten-
sem, & Gulielmum de Plessiano militem, Nuncios nostros, ad Sanctitatis V. presentiam, de-
stinauimus: quos benignè recipere, ac eorum relatibus, paterna clementia audientiam præbere placidam, & fidem non dubiam, adhibere dignetur. Vides pientissimè lector aculeatam in Bonifacium Epistolam.*

Quare Pontifex prudentissimus, cuius modestiam, non tam adulationes propriæ, quàm Prædecessoris iniuriæ, pupugerant: ita prudenter se gessit; quod nec Regem, exasperationi obnoxium reliquit, nec sedis Maiestatem negligendam, putauit; quinimò, & retinuit nominis existimationem, & Regis animum dulcedinis paternæ blandimentis deliniuit. Neque enim eum ad omnem Ecclesiæ reconciliationem ad-
mittendum, tantum nè laberetur in prius, & furoris delirium, mens efferata subiret; à reliquis censuris, tanquam nihil proficientibus; immò verò magis, ac magis obduran-
tibus, hominem absoluumdum existimauit. Ita non nihil, quiescentibus exteris, ad Ita-
liæ tranquillitatem, Etruriæ præsertim, quæ ciuilibus tunc dissidijs quassata, feruentis-
simè æstuabat, animum dirigens; Cardinalem Prentensem, Legatum à latere, commi-
sit; qui cum videret, se nihil mollibus proficere posse, durioribus vsus, Florētinis, suis-
que Pratenſibus (quorum obstinatus animus erat) interdixit; eisqꝑ in sua sententia dimissis, Romam ad Pontificem regressus est. Qui magna in Florentinos ira percitus, atqꝑ eorum superbiam execratus euocatos statim Florentinorum primores, ipsa so-
la nominis, sedisqꝑ maiestate, parere dicto coegit. Erat enim in Benedicto seueritu-
do quædam, summa cum benignitate coniuncta, qua faciliè quoscunque quantumli-
bet procaces, & ceruicosos, vel à sua sententia compescebat, vel certè ad obsequen-
dum alliciebat suauiter. Eapropter, cum videret quosdam sui Prædecessoris hostes, obfirmato adhuc animo, aduersus Viri facta, semper nouum quippiam moliri, nec vlla vnquam posse facilitatis ratione, ad bonum sensum reuocari, persequi illos, atqꝑ potestatis plenitudine impetere constituit. Quod vt melius cederet, & Romanorum fraudes commodiꝑ deuitaret: Perusium accessit; vbi post receptos Christianorum

Principum Oratores, eosque ad solitum obedientie iuramentum admissos, Regi Aragonum Ecclesie feudatario, decimas trium annorum in suis Regnis, Pontificali munificentia adscripsit: quemadmodum, & Carolo Neapolitano Regi, ad soluendum Ecclesie, octo millium vnciarum auri, tributum, terminum prorogauit. Atque ita huiusce copiosae liberalitatis argumentis, Christianorum Principum animos deuincere cepit, quò facilius eos, suo tempore aduersus fidei hostes inflammaret, atque ad optatissimam illam omnibus seculis, Terræ Sanctæ expeditionem, impelleret; ad quā ipsemet, per frequentissimos Tartarorum Nuncios ciebatur, qui iam iam Agarenorum Prouincias ingressi, longè, lateque omnia ferro, & flammis populabunde deuastabant. Quæ dum animo, die, noctuque meditaretur, & euolueret; nihilotamen minus interim suæ Religionis zelum, & curam remittebat: quinimmò de probò Viro, in Generalem Magistrum eligendo, ad electores in Capitulo Tolosano perscripsit in hæc verba. *Dilectis filiis electoribus Magistri Ordinis Predicatorum, apud Tolosam congregandis. Benedictus Papa X I. salutem, & Apostolicam benedictionem. Cum incumbat vobis, proximo Festo, Pentecostes, creatio noui Magistri Ordinis, nos volentes omnia, circa hæc & alia dicti Ordinis, rectè, & ritè, procedere, nullumq; sit impedimentum, aduersus quod possit nostra prouidentia subueniri; presentium tenore, omnes, & singulos, sententias, excommunicationis, siue suspensionis, vel interdicti, à iure, vel ab homine prolatas, ex causa quacunque, & undecunque contractas, si quas vos, aut vestrum aliquis, seu ad huiusmodi Magisterium assumendus, forsitan incurristis, de Apostolica potestatis plenitudine penitus reuocamus, Vosq; ac vestrum singulos, ab eis absoluiamus, & absolutos fore censemus: ita quod obstaculum aliquod electioni, quam de Magistro dicti Ordinis facietis, propterea nequeat interponi. Sic ergo ad id prudenter intendite, sic in meliorem vestra consideratio dirigatur, quòd Deo propitio, Magister, discretionem vicens, scientia pollens, consilio prouidus, in sibi committendo officio fidelis, & exemplo vitæ, & regularis disciplinæ obseruantia (quam inconcusse custodiri volumus) Ordini fructuosus, vestro ministerio subrogetur. Datum Laterani, Idibus Aprilis &c.*

Hæc omnia eum cunctis amabilem, & admirabilem reddebant; super omnia autem, rara humilitas, quæ tanta fuit, vt nec etiā, Fratrem Falcum Nepotem suum, cum scientiæ, tum morum venustate felicem, vt in Cardinales referret, vlla vnquam ratione adduci potuit, quinimmò in eo, quò se deuouerat Monasterio, dereliquit. Quid? Rem quæso omni admiratione dignissimam, totus audiat Orbis Terrarum, & mecum præ stupore incredibili, obtumescat, hereat. Venerat per hosce dies, vnà cum alijs, ad tantæ lætitiæ nuncium, quasi è somno expergeflectata, Perusiū exultabunda, filiumque complexura, paupercula, eaque vetula octogenaria mater eius. Eam aulici sericis (vt par erat) indutam, ad Pontificem introducunt. Vix coram apparuit, vixq; in illam oculos Pontifex coniecerat; cum sericum luxum demiratus, ad astantes conuersus, Quænam (ait) hæc est, tam illustris matrona, quæ tam fulgida veste, tantoque nitens corporis ornatu, ad nos venit? Illis respondentibus, suam ipsius, quæ illum mundo peperisset genitricem adesse: Minimè verò ait Pontifex (ò inauditum ò admirandum potius, quàm imitandum altissimæ humilitatis exemplum) minimè; mater mea paupercula est, & vilibus indumentis, suaque forti paribus utitur; nec vnquam, quod sciam, sericum nedum gestauit; at nec contrectauit quidem: Hæc autem compta, Romano more, nobilissimæ foeminæ diuitias refert. Nequaquam ergò mea hæc mater est. Quo audito, ductores capti admiratione nimia, tantæ in augustissimo viro humilitatis, mox illam seorsum, sericis exuerunt, proprijsque vestibus reindutam, ad Pontificem reduxerunt. Qui statim, è subsellio matrem veneraturus, assurgens. Hæc, hæc est filioli (ad eos qui aderant ait) hæc est mater mea, & nō illa diues & pomposa; mox matrem amplexatus tenerimè, exoscularus est. Flebat Pontifex, flebant vniuersi Cardinales, nec vllus inuentus est, tam saxeï pectoris, ab cuius oculis, factum dulcissimum, copiosas easque suauissimas, non eduxerit lachrimas. Vt autem vitæ probitate,

tate, cunctorum ad se corda trahebat; ita pastorali vigilantia, adeo clarus euasit, ut ijs quibus praeuit mensibus (nam decem non excessit) plures passim constitutiones, adiderit. Bonifacii primum constitutionem, quae incipit; Super Cathedram. Quoniam diffidia inde multa emerferant, correxit; quamuis postea, eadem in Concilio Vienne[n]si, periculis cessantibus, iterum confirmata fuerit. Fratribus suis Praedicatoribus, & Minoribus, ratum habuit Priuilegium illis à Martino Quarto concessum, quatenus scilicet admissi semel à superioribus suis, ad confessionum audientiam, easdem tamquam Sedis Apostolicae delegati audirent, nec ab Episcopis (nisi in reuerentiae signum) licentiam petere tenerentur. Aliud singulare (ut verbis utar Nauarræ) in hac eadem confessionis materia, statuisse legitur; nempe confiteri iteratò, alias admissa peccata, etsi non sit necessarium, quia tamen erubescitiam exprimere compertum est, quam ille, magnam penitentiae partem dictitabat, laudabile certè, & fructuosissimum: ita ut nequaquam reprehendendi sint: quinimò summopere commendandi Cartusiani Patres, singulis semel annis, mortalium confessiones ex regulæ praescripto, repetentes. Id quod etiam, non parum fauere videtur, decreto nuper emissio, à Sanctissimo D. Clemente Octauo, quo declarauit confessionem nequaquam scripto faciendam esse: Nam reuera (dicamus obiter) quæ scripto erubescitiam inesse potest? & nonne vulgatum est illud Ciceronianum, Epistola non erubescit? Alteram Bonifacii Extrauag. contra laicos, Decimas Ecclesiarum extorquentes; & contra ipsos clericos, easdem soluentes, ita dilucidauit, ut locum non habeat in his, qui soluunt, quemadmodum nec in his, qui liberè oblatas exigunt. Episcopis, & Inquisitoribus Sanctissimæ Inquisitionis negotia pertractandi, modum, & normam praescripsit. Ecclesias Fratrum Praedicatorum, tam in diebus dedicationum earundem, quam in solemnitatibus Sanctissimi Dominici Protoparentis, & B. Petri Martyris, visitantibus, & in concionibus, vel alias quomodocunque dictis Fratribus, Eleemosynas largientibus, annorum triginta, & centum viginti dierum, indulgentiam impartitus est. Quoniam verò de Sancti Petri Martyris, hic mentio cecidit, illud etiam adijcere peropportunum visum est. B. Benedictum, ex magna, qua erga Diuum hunc deuotione afficiebatur, Ordinem seruorum à Beatissimo Petro Martire institutum, vel (ut aiunt multi) auctum, confirmare voluisse. Atque ita, vir iste Sanctissimus, omni que ratione illustrissimus; hisce, multisque alijs virtutum radijs, ubique nominis immortalitatem diffundeat; cum immatura, praecoxque mors Christianitatis, potius quam illius fato, virum immortalitate dignum, ictu ferè subito impetere orsa est. Quamuis dicat Sapiens, Iustus si morte praecupatus fuerit, in refrigerio erit. Non est praesentis instituti, lacrimas referre, quas huius lucidissimi Solis occasus, ab omnium bonorum oculis excussit: sed potius velut Iphigeniae factum, velo silentij inuoluam, rem dictu indicibilem. Quandoquidem incredibilis erat, toto orbe terrarum de illo spes praconcepta futurae existimationis. Potissimum verò, Dominicanæ Religionis iacturam, non solum referre impossibile est; sed ne cogitare quidem. Et quis namque dolor eius dolori, comparari potest? Amiserat paucis antè annis, fulgidissimum Ecclesiae lumen, Thomam de Aquino, illum inquam, cuius laus est, non satis posse laudari; vixque deteraserat oculos, cum de alterius splendidissimi casu, non nuncium, ut de illo; sed dolorosum spectaculum, suis ipsa oculis, intuita est. Dolorosum dixerim, quia non amplius, quam mensibus nouem, sexque diebus, Ecclesiam rexerat: sed verius gloriosum spectaculum, si virtutes & prodigia, quæ Deus, eius post mortem meritis operari dignatus est, respexerimus. Tanta namque ad Sancti viri corpus percrebuit, repente miraculorum corruscatio, ut dici non possit, quantus tunc hominum venientium ad pedum oscula beatorum, fuerit còkursus. Tam enim in Palatio, quam ipso Praedicatorum in Ecclesia exequiarum tempore, pressura gentium B. Benedicti suffragia implorantium tanta fuit, ut à nemine potuerit cohiberi: ita ut diutius quam oportuisset, super Terram Sanctam cadauer sustineri necesse fuerit. Illud profectò mirabile, quòd super sepulchrum, illo etiam terra tumulato (nam ne in al-

to collocaretur, idem ipse viuens, ex magna humilitate cauerat) tanta adhuc concurrentium, vndique hominum, & Sancti viri opem expectantium instar locustarum, frequentia extitit; vt Diuinam adesse virtutem, nemo (nisi qui mente captus sit) negare potuerit. Quid ni? si re ipsa, & sensibus, miracula è coelo in eos prolabi, & videbant, & sentiebant? Quorum pauca, ne ad fucum, & plausum hæc dixisse videamur adijcere placuit. Ioanna Petri de Francia, fluxu sanguinis per sex Menses, penè exinanita, reddita est sanitati. Viuianus Bon Ioannis de Ponte Montis Castelli, porrectis præcibus ad tumulum Beati Benedicti, visum quem omnino ferè amiserat integrè recepit. Naldus ex oppido Montispolitiani, Epilepsiæ (quem caducum morbum vocant) per septennium obnoxius, voto ad Sanctum effuso non amplius molestiam sensit. Gerundisia quam lapsi in prauum artus manibus, & pedibus inuolidam reddiderant, salutem consecuta est. Garnerio nullius humana ope: sed D. Benedicti præcibus, sanata sunt vulnera. Martinus, & Bonazagus, ambo pari ægritudine circa testes infecti, incolumes redierunt. Ioannellus intestino morbo præssus, vix efflagitauit, & comperit auxilium. Mater cuiusdam Fratris Ordinis Prædicatorum, quæ per quattuordecim annos continuos, continuum capitis dolorem, eumque acutissimum perpeffa fuerat, facto voto, protinus est curata. Paruulus, qui sine cibo & potu fuerat tribus diebus, à Patre de vita illius desperante, sed qui tamen plurimum, in D. Benedicto confidebat, ad Sancti viri Sepulchrum deportatus, mox in Ecclesia per seipsum deambulare cepit. Alius puer, & mulier quædam alia, penitus nil videntes, ad D. Benedicti tumulum perducti, statim luminibus restituti sunt. Domicellus quidam Vicecancellarij, impotens vnius brachij, maxima cum fide, & deuotione ad sepulchrum viri Dei veniens, ibidem continuo liberatus est. Puerum vnum ad ambulandum, penitus, iam ex multis annis impotentem, præsentem, & testimonium perhibente populo, ad gressum perfectè restauratus est. Angelutia Rosa, per viginti quinque annos; Gulielma per septennium: Vanniola de Assisio diebus duodecim; Iuuenis Cortonensis per tres annos à dæmonibus vexati; meritis Beati Benedicti, ad cuius sepulchrum deducti fuerant, liberati sunt. Quid plura? Ad fidelium commodum exhumari, & in alto, eoque honorifico loco, recondi necesse fuit Sancti Dei corpus; sic volente Deo, vt qui se humiliauerat, exaltaretur. Demùm oratio concurrentium, fidei, & deuotioni inferuiens, confici oportuit in hunc modum. Deus qui Beatum Benedictum Pontificem tuum, benedictionis tuæ gratia subleuasti ad Cælum; populum tuum quæsumus noua benedictione gratiæ tuæ sanctifica, & à cunctis malis imminentibus, eius meritis & præcibus, tuam nos virtute defende. Per Dñm nostrum Iesum Christum, &c. Quo præcandi modo, etiã nunc fides vtuntur, & in posterum vti possunt. Quid enim vetat? immò verò nuperrimè, Sanctissimus Clemens VIII. nedùm annuit libentissimè, vt prima die Augusti, Fratres Prædicatores Taruisij, de Beatissimo Benedicto solenni ritu ad populum possint elegiaca oratione dicere: sed etiam eo die amplissimum indulgentiarum Thesaurum, refferatum esse voluit; vt vel hinc, cognoscamus, quantum clementissimo huic Clementi, debeat Dominicana Religio, à quo post S. Hyacinthum Polonum, & Hispanum Raymundum, Sanctorum cathalogo adscriptos, etiam vt Beatissimam Agnetem Politianam eiusdè instituti virginem, publicis in Ecclesia officijs honoraret, concessum accepit; insuper & hunc S. Pontificem, quantum concupiscat in Diuum Album referre, hac prædicta ceremoniarum inchoatione declaratum retulit. Ceterum faxit Deus, vt Pontificem optimè in nostri Ordinis beatos præcipuè animatum, etiam Serenissimus Venetorum Princeps, Senatusque Illustrissimus, sua qua maxima in hunc Ordinem benignitate, atque beneficentia affectus est, exoret, hortetur, adiuuet, atque pro Sancti huius Taruisini maiestate, ijs quibus decet vijs inducat, inuitet, impellat. Ita enim fiet, vt Taruisium, tam singulari ab eis cumulata Thesauro, quemadmodum inter ceteras perpetuò fidelissima perstitit, sic etiam S. Benedicti, meritis & præcibus, in Reipublicæ fide firmitus adhuc, & penitus immobilis perseueret. Amen.

HOC EPITAPHIUM
IN SCULPTVM
HABETVR
PERVSIÆ IN LAPIDE
MARMOREO.

I V X T A
SEPVLCHRVM EIVSDEM
B. Benedicti XI. apud Fratres
Prædicatores.

Quàm laudandus, quàm dulciter est venerandus ;
Inclitus iste Pater, prius extitit ordine Frater
Sancti Dominici, Christi vigilantis amici :
Lector honoratus, Prior extitit ipse vocatus,
Effectus talis, fit Fratrum Dux Generalis :
Sic homo doctrinæ, post hæc, fit Cardo Sabinæ .
Hostia, Velletrum, titulum sibi dant duo letum :
Præfuit Vngariæ Legatus, gemma Sophiæ .
Fit Pater ipse Patrum, Caput Orbis, gloria Fratrum ;
Est meritò dictus, re, nomine, vir Benedictus .

Treuigij

Treuigij natus, hic primo Pontificatus
 Anno decessit sibi rectè subdita rexit,
 In nono mense, mortis prosternitur ense.
 Hunc hominem, tantum reddunt miracula sanctum.
 Innumeris signis, dans grata iuuamina dignis,
 Lector habe menti, currebant mille trecenti:
 Quatuor appositis, dum transit hic homo mitis.
 Mense, die sexta, Iulij, sunt talia gesta.

Est patet dictus, et nomine vir Benedictus.
 Fit patet ipse Patet, Gaudet Orbis, gloria virtutum.
 Patetque Venerat Legatus, gemma Sophia.
 Hostia, Velleum, multa sibi dant duodecim.
 Sic homo doctus, post hoc fit Gaudet Sapiens.
 Fictus talis fit Patet, Dux Generalis:
 Lector honoratus, hinc exit ipse vocatus,
 Sancti Dominici, Christi vigilans amicus:
 Inquit ille Patet, prius exuit ordine Patet
 Quam laudandus quam dulcor est venerandus.

Treuigij

FRATER GEORGIUS
LAZARVS TARVISINVS
ORD. PRAEDICATORVM
SACRAE THEOLOGIAE MAGISTER
Beneuolo Lectori S. P. D.

VI initio alicuius cum sui, tum alieni operis praesentationem instituunt, Lector optime, illud quidem non una, aut altera, sed triplici, insuper & alia de causa efficere solent. Aut enim gratiam captare legentium, aut necessitatem editionis aperire, vel minus excusare se se, vel demum seruatum ordinem, atque docendi methodum explicare contendunt. Verum quoniam, ut ad primum attinet, satius interdum cum Authoris praestantia, tum opus ipsum sua ipsorum dignitate Lectorum benevolentiam aucupant, quam id a cuiusquam splendida, ornataque oratione prestolari possint (quod nunc vel maxime spectari licet, primum in huius operis Authore Benedicto XI. viro, & si non satis, merito certe in eum laudatissimo, deinde in ipsomet opere, ea omnia cumulatissime continente, quibus totius Christianae Religionis summa, a Domino in monte tradita conficitur, atque absoluitur) ea propter reliqua tria in ipsa adendi libri ratione tibi aperiturus. Scias candide Lector, dum Tarvisi celeberrimo D. Nicolai cenobio praessemus, oblatum nobis, transmissumque fuisse horum Commentariorum exemplar manuscriptum, ab Adm R. P. M. F. Paulo Pico nostro Comprofessore amicissimo, & sacrae Congregationis Indicis Romae, a secretis integerrimo, ea certe ratione, ut quod B. Benedictus praefati Conuentus Parens & filius

lius conscripserat, illud idem, eiusdem Domus alumnus, alter ad communis Patrie familiaeque decus mundo patefaceret. Quae nos ratio adeo movit, impulitque, ut nullis vigilijs, laboribus, atque difficultatibus, quae sese plurima obuersabant territi, non destiterimus, donec ad perfectum denique (quod nostrum fuit) editio hac, deduceretur. Sed quoniam, nec nobis lincei sunt oculi, & in exemplar incidimus male, ne dicam pessime descriptum, & in adificationibus magnisque Hospitij Tarvisini structuris (quae res amplissimi illius Cœnobij commodo, & ornamento sola deesse videbatur) nec non in obeundo secunda Cathedra Patavini Gymnasij munere prepediti, curam hanc non per nos ipsos (ut par erat) sed per alios maiori ex parte prestare coacti fuimus; eam ob rem erratorum omnium (qui nostra potissimum absentia emergerant) Indicem curauimus fieri, eorum praesertim, quae seueriori animadversionis nota digna visa sunt. Index enim alter rerum notabilium, quippe qui non ad nostram excusationem, verum ad operis accrementum, & tuam ipsius commoditatem connexus est, quam diligenter, copioseque fuerit excultus, tuum sit iudicium, Lector bone, si perlegeris; quod ut facias obnixè precor; expectaturus insuper (si hac non nauseabunt) alia duo eiusdem Doctoris Volumina, eiusdemque argumenti Tomos. Ceterum si hac lectio tuis votis arriserit, Benedicto benedicas, Nobis verò, qui illum è tenebris in lucem reuocauimus, Diuina gratia sospitatem cœlitus efflagitare non pigeat. Vale.

INDEX EORVM QVAE IN HIS COMMENTARIIS CONTINENTVR.

IN QVO, VT CELERIVS QVOD REQVIRIS EMERGAT,
Primum paginam, proinde columnam, postremò literulam alphabeticam designauimus.
Lineam verò non placuit apponere, quatenus tibi numerandi laborem adimeremus.

A
ABRAHAM, Iacob, & David excusan-
tur à concubinato. 193.1. A.
Additio ad legem quomodo fieri potest.
127 B. & 137.3. G.
Aduersitas maior quæ sit. 61.4. K.
Auerfariis multipliciter sumitur. 179.2.
C. 183.4. H.
Adulterium multiplex 194.1 E.
Adulterium voluntarium 194.2. E & ibid. 4. K. item 195.1.
C. necnon. 207.4. F.
Adulterium etiam ante legē scriptā prohibitū erat. 213.3. G.
Adulterium quando dimittenti imputatur. 228.1. B.
Adulterium Fæminis, Machia Viris probibita est. 191.3. k.
Adulterij exprobratio. 190.4. H.
Adulter tres iniustitias committit. 190.3. I.
Adulteri sunt vir, & mulier non rite separati, si alijs adhe-
reant. 217.4. I. & ibid. 4. H. & 218.2. C.
Adulteri verò non sunt, cum rite separati fuerint, si alijs nu-
bant. 225.1. D.
Adulteri coniuges tunc sunt, nubentes, si ob fornicationem se-
parati sint. 227.4. I.
Adulteri sunt Christiani post diuortia nubentes, non autem
Iudei. 219.1. A.
Affinitate dirimuntur matrimonia. 224.1. B.
Agnum igni assatum comedere quid, significet. 19.2. E.
Agni ossa non comminuere quid sit. 31.1. E.
Amen, dictio est hebraica, multipliciter sumpta. 134.2. B.
Iuratoria est. 139.3. I.
Amen A Christo frequenter vsitatum. 140.1. A. & C. Fre-
quentius tamen apud Ioannem. ibid. 2. B.
Amici inducentes ad malum deuitandi. 203.4. G.
Angeli non indigent edoceri. 114.4. H.
Angeli tam boni, quam mali dicuntur ministri Dei. 185.4. H.
Angelorum gaudium super pœnitente. 23.1. C.
Anima propensior ad virtutem, quam ad vitia est. 28.2. B.
Animalis Homo qui dicatur. 91.1. C.
Antiqui vocantur à Christo non ij qui ante, sed qui post legem
fuerunt. 151.4. I. & quare. 152.1. C.
Appetitus sensitivus duplex. 181. B. Facit vitium, non pecca-
tum 194.4. F.
Apostolis expediens, quinimò necessarium fuit maledici ab
iniquis. 71.2. B.
Apostoli quare de iniurijs non contristabantur. 72.1. B.
Apostoli dicuntur Propheta 81.2. B. Sal. 83.3. F. et K. & 4.
1.84.2. C. 86.2. C. Radix Christi 95.4. H. Sal propter
Iudeos, lux verò propter gentes. 91.4. K. Montes. 101.
1. B.
Apostoli maiores Prophetis fuerunt. 85.4. K.

Apostoli totum orbem illuminauerunt. 94.3. H. Calefecerunt.
95.1. D.
Apostolica doctrina nec corrumpi, nec sedari potuit. 94.4. H.
Monti comparatur. 101.2. C.
Apostoli illuminauere legem. 96.1. D. Tenebras infidelitatis.
96.3. H.
Mundum triplicem homines, peccatores, electos. 97.1. D.
& 4. H. & 98.2. B.
Apostoli adiunabant se inuicem. 100.3. I.
Apostolis, qui vnde superbirent, non habebant, quare præ-
cepta fuit humilitas? 20.1. F.
Apostoli dicuntur Ciuitas. 100.1. D. & 2. D. & 3. I. & 4. I.
& 101.1. A.
Apostolica doctrina lucernæ comparatur. 102.2. D.
Auari indigentia. 17.3. H. Vnde sitire, & esurire dicitur.
26.2. E.
Auaritia propriè opponitur iustitiæ commutatiuæ. 26.2. B. et
3. K. Idem quod est cupiditas. G.
Audientium capacitati Predicatores se se accommodare de-
bent. 111.1. C.
Audientium infructuositas non tollit Predicatori vel Docto-
ri premium. 112.4. I.
Auditores nō tantum, sed etiā factores nos esse oportet. 5.3. F.

B
Beatitudo quid, & quoduplex. 9.4. H.
Beatitudo octaua perfectorum est. 60.1. A.
Beatitudinis Christianæ supra fictam felicitatem excellentia.
10.2. B.
Beatitudines septem à Christo posite, absque dono spiritus san-
cti haberi non possunt. 10.4. F.
Beneficia Dei. 109.2. B.
Bona tria sunt. 60.2. C.
Bonum dicitur minus malum. 215.2. D.
Bonum opus dicitur ob tria. 119.1. B. Lux dicitur 117.4. I.
Bona opera à nullo obfascari possunt. 120.2. B.
Bonum opus aliquando mali occasio est. 201.4. K.
Bonorum & malorum cōmixtio quando permittenda. 204.2. B.

C
Candelabrum multiplex. 106.4. k. Scilicet Doctor, Ecclesia,
Crux. 107.2. D. 17.3. k. 109.1. C.
Candelabrum veteris legis explicatur. 107.4. k.
Capharnaum Galileæ ciuitas. 3.3. K.
Carnis & spiritus concordia duplex bona & mala. 182.2. B.
& 3. K.
Caro nequaquam legi subiecta est, sed spiritus, & anima.
185.3. H.
Carcer Infernus dicitur. 186.1. E.
Carnis spiritusq; pugna. 202.3. I.
Carnis periculum etiam ex bono op. r. Surgit. 201.4. k.

I N D E X

Caro dicuntur peccantes peccata carnis. 207.3.G.
Castitati contraria. 46.3.G.
Castitas Lucretiae Romanae. 199.2.B.
Cauda hereticus dicitur. 141.4.G.
Ceremoniae legales in quae diuiduntur. 128.3.k.
Ceremonialia partim impleta, partim adhuc implenda sunt. 130.4.F.
Charitatis excellentia. 10.1.B.
Charitatis ordo. 41.3.I. *Necessitas.* 185.2.E.
Circulus aeternitatis est typus. 65.1.D.
Ciuitatis bonae conditiones. 99.3.k.
Caelum specialiter dicitur locus Dei Patris. 117.3.F.
Caelum quam ratione Terram significet. 18.3.k.
Clerici regulares in claustris, seculares vero quare extra claustra maneant. 198.1.E.
Cogitationis morose periculum. 188.2.C.
Cognoscitur Deus a nobis per negationem. 46.1.C.
Comminatio diuina duplex est, simplex, & cum iuramento. 179.4.F.
Compassio 32.2.H.
Concilij pena quid sit. 167.3.H. & 168.1.A.
Concordia duplex malorum, & bonorum. 52.3.H. & 53.1.A.
Concubinitus nomen non semper in malam partem accipitur. 193.1.D. & 3.F.
Concupiscentiae natura infinita est. 26.3.H.
Concupiscere mulierem etiam absq; exteriori conamine prohibitum est a Christo. 198.4.H.
Concupiscere & concupisci aequae prohibita sunt. 198.4.K.
Concupiscentiam mundi Christus abscidit. 126.4.G.
Concupiscentiae peccata quando mortalia, & quando venialia. 143.4.H.
Concupiscentia turpior est quam Ira, quia haec rationem sequitur aliquantulum, illa non. 191.1.E.
Concupiscere mulierem quando est peccatum. 195.2.C.
Concupiscentia ex quacumq; occasione fiat, semper est mechia. 197.2.C. & 200.3.I.
Concupiscentia dupliciter sumitur, absolute, & pro Venera. 200.1.E.
Concupiscentia venera omnibus alijs concupiscentijs irrationabilior est. 191.2.B.
Coniux ob fornicationem dimissus vel dimissa perdit omnia iura super consortem. 227.2.C.
Coniux continens & separatus, si nubat unum tantum adulterium committit, incontinens vero duo. 227.4.I.
Consequi, quid sibi velit. 44.4.G.
Consentire Deo quid importet. 183.2.E. & 3.H.
Consensus coactus dirimit matrimonium. 224.2.B.
Conscientia nostra aduersarius noster erit & testis. 183.1.A. & E.
Consentire aduersario quomodo intelligitur. 179.1.E.
Consiliari & docere dupliciter fit. 42.1.A.
Consiliandi qui sint. 42.3.G.
Consiliorum obseruantia non est necessaria ad salutem nisi ex voto. 146.3.F.
Consiliarij scelestes deuitandi. 203.4.G.
Consolabuntur lugentes & quomodo. 22.2.D. 23.1.A. 2.C. 3.H. 4.G.
Consolandi sunt tristes. 43.1.A.
Consuetudinis male causa. 28.2.B. *Pondus.* 24.3.G.

Contemplatio aliquando est causa superbiae. 210.2.C.
Contemplatio quando dimittenda sit. 210.1.B. 2.C. 3.G. 4.k. 211.2.E.
Contemplatione dimissa Vita actiua sumenda est. 212.E.1. & contra. 213.2.B.
Contumeliarum genera. 167.1.B.
Contumeliosorum pena. 167.3.H. 170.2.B.
Conuersionis initia. 24.2.D.
Coram hominibus & non in hominibus lucere, quid. 116.1.D.
Cordis munditia bonam intentionem designat. 45.2.D.
Corpus humanum candelabrum dicitur. 106.4.K.
Correctio fraterna. 33.3.1. & 4.F. *Eius ordo.* 35.3.k. *Modus.* 36.4.F. & 152.2.B.
Corpus Ecclesiasticum explicatur. 208.2.D.
Corporalis cruciatus debitum soluit. 187.4.H.
Correctio sali assimilatur. 81.4.I.
Corripere quis debeat, & quando debeat. 37.4.A.
Corripere non tenemur sed potius vindicari, quocumq; iniuria Deo irrogata est. 37.3.H.
Cruz & Passio Christi dicuntur mandata minima. 147.1.C.
Cruz dicitur candelabrum. 109.1.C.
Cupiditas rerum proximi. 25.3.I.

D

Damnatorum pena duplex. 150.3.K. & 206.1.D. & 164.2.B. *Status.* 186.2.B.
Damnatorum corpora integra resurgent. 206.3.F.
Dauid non necessario excusatur fornicatione. 193.2.D.
Debiti redditio quomodo fiat. 187.4.H.
Dei gloria procuranda est. 112.2.B. & 116.1.C. & 2.E.
Deo omnia tribuenda. 111.4.G. & 113.1.D.
Deus quomodo dicatur aduersarius noster. 183.2.E. & 3.H.
Delectatio virtuosi operis. 28.3.k. & 29.4.k.
Detractiones malorum non minuunt bonitatem bonorum. 72.4.H.
Dextera manus, & dexter oculus quid significant. 201.2.C. 202.3.I. 203.2.C. & 4.G. 210.1.C.
Diabolo quomodo consentiendum sit. 179.2.E. & 3.D. 180.1.C.
Diabolus in homines seuit ad praescriptum Dei. 180.2.C.
Diaboli peccata quae sunt. 188.4.I.
Dilectio Dei. 31.3.H. *Intimicorum.* 34.2.B.
Dilectio proximi primum explicatur a Christo, & quare. 152.4.I.
Dimittere offensas proximo. 39.1.A. & 2.E.
Dimittere offensam, & satisfactionem quomodo differant. 176.1.E.
Discipulorum multitudo, & ipsis, & Doctori proficua. 10.1. & 3.I.
Discretio seruanda est etiam in conseruatione sanitatis. 211.4.I.
Diuitiae inopes vocantur. 109.2.B.
Diuitias possidere, & non amare difficile. 11.1.C. & D.
Diues offendens praeueniendus est a paupere ad reconciliationem. 181.3.G.
Diuortium nequaquam a lege naturae, sed a scripta permisum erat. 213.4.F. 214.1.D. 216.3.K.
Diuortium semper fuit malum. 215.3.K. *Licet Deus potuerit facere non fuisse malum.* 215.3.F.

Diuer-

I N D E X

Diuortium facere à Viro Vxor non poterat. 217.1.C.
Diuortium fiebat de vxore carnaliter cognita. 217.2.D.
Diuortium faciendo teneat, & quando non. 217.3.I.
Diuortij legi Christus non contradicit. 217.4.H.
Diuorcium vinculum matrimonij non soluit. 218.2.C. & 217.4.K.
Diuortij permissio nō implicat adulterij pmissionē. 219.1.A.
Diuortium non à Deo, sed à Moyse permissum est. 219.3.k.
Docedū magis opere quā Verbo. 3.1.C. 112.2.E. 142.1.D.
Docere exsterius Doctōrū est, interius verò assentire Auditorum. 115.1.D.
Doceri soli homines possunt. 114.4.H.
Doctōris munus est multis communicare doctrinam. 1.3.H.
Doctōr quare in excelsō stare debeat. 2.1.A.
Doctōris sermo audientium captui accommodandus. 2.1.C.
Doctōr soli comparatur. 88.1.D. Item *luci.* 92.2.A.
Doctōr malus difficile emendatur. 88.4.1. Expellendus ab Ecclesia. 89.1.B.
Doctōri duo necessaria, ita Predicatori, scientia & eloquentia. 113.2.E.
Doctores nouæ legis, veteris legis Doctōribus præstant. 148.3.F. & I.
Doctrina Apostolica Mons dicitur. 101.2.C.
Doctrinalia veteris legis illustrata sunt per Christū. 132.2.E.
Dominicæ Diei supra sabbatum excellētia. 125.2.B. & 3.K.
Domus Ecclesiam signat. 110.1.B.
Dona spiritus sancti. 9.4.H. & K.
Donec aduerbium quot modis accipiat. 12.1.E.

E

Ecclesia dicitur Domus. 110.1.B. Mons. 7.1.C. Candelabrum. 107.3.K.
Ecclesiasticum corpus explicatur. 208.2.D.
Elatio fons omnis malitiæ. 71.3.H.
Eleemosina corporalis tria requirit. 41.1.C. est remedium peccati *ibid.* D. quando malè fiat. 41.2.E.
Elēmosina quando Deo non placeat. 45.1.B. & D.
Elementa gerunt symbolum peccatorum. 189.1.E.
Emendationis spe mali cum bonis tolerantur. 204.2.B.
Equiualentis redditio. 187.4.H.
Esurire & sitire iustitiam quid significet. 29.2.A. 31.4.k.
Eternitas inferni etiā peccatis venialibus deputabitur. 186.4.H.
Euangelium & scriptura cessabunt in fine mundi. 137.1.A.
Euangelium lucernæ assimilatur. 106.2.A. Etiam nolentibus est prædicandum. 109.2.A.
Eucharistiæ sacrificium figuratum fuit per aliqua veteris testamenti sacrificia. 129.2.D.
Excusatio quando damnabilis. 198.3.K.
Experimentum miseriarum facit misericordem. 34.3.I.
Exultatio quid importet. 75.4.I.
Exultandum etiam corporaliter in tribunalibus. 76.1.B. & 3.k. & 4.H.

F

Facere & docere. 112.2.E. 117.3.I. 148.1.E.
Facere, scire, & docere maius est quā alterum, vel utrūq; illorum. 147.2.D.
Fatui vocari possunt Infideles non autē Christiani. 168.2.D.
Fatuitas quā grauis iniuria sit. *ibidem.*
Fatuitas & Stultitia differunt. 168.3.G.

Fæditas quæcunq; citra fornicationem, quare non separet. 229.3.k.
Fides munus dicitur. 178.2.B. Lux. 91.3.F.
Fides formata. 31.2.D. Fidei visio beata respondet. 321.A.
Fides intentionem dirigit. 3.1.C.
Fidelis cum infideli matrimonium contrahere nō potest. 220.3.k. & 221.3.G.
Fidelis cum infideli coniuge quādo remanere possit. 222.3.k.
Fidelium coniugum altero ad infidelitatem transeunte, alter non potest nubere. 223.1.C.
Fidelium matrimonia indissolubilia sunt. 220.3.K.
Filiationis diuinæ adoptiue præstantia. 121.1.E. & 2.C.
Filius in diuinis multipliciter nominatur. 65.3.K.
Filius nequaquam minor est Deo Patre. 81.2.D.
Finis prior in intentione debet esse. 1.2.A. Finis virtutis duplex. 9.2.B.
Finis vltimus est propter quē omnia, & nō econtra. 11.1.A.
Fornicationem semper fuisse peccatum etiam ante Christum contra hereticos. 192.2.B. & 3.F. & k.
Fornicatio quare prohibita sit. 190.1.B. & 4.G.
Fornicationē patrauit Iudas cū Thamar nuru sua. 193.2.D.
Fornicatio multiplex. 194.1.E.
Fornicatio est sufficiens causa diuortij. 217.3.I. 225.4.I.
Fornicationis spiritualis causa, fieri dēt separatio. 228.3.K.
Fortitudinis donum quid sit. 10.2.B.
Fraternitas vera quæ sit. 165.3.H.
Fratrem offendentem præuenire ad reconciliationem magna est perfectio. 171.2.C.
Frigiditatis malitia. 95.2.B.
Fruitio charitati respondet. 32.1.A.
Furiosus non potest matrimonium contrahere. 224.3.F.

G

Gaudere propriè loquendo, rationalis est creaturæ. 74.1.C.
Gaudium Angelorum super pœnitente. 23.1.C.
Gaudium bonorum & malorum. 74.1.C. & 2.C. & 3.k.
Gaudendum in tribulationibus. 74.4.k.
Gehēna quare non sola nominetur, sed gehēna ignis. 169.4.I.
Gehenna infernum significat. 168.4.k. & 169.1.E.
Genitalibus membris exceptis, alia omnia cohiberi possunt. 205.1.D.
Gigas Christus est sustinens humeris suis Apostolos. 99.3.H.
Gloriæ celestis descriptio. 44.2.E. & 44.2.E.
Gloria in diuinis quare Patri tribuatur. 116.4.F.
Glorificatio animarum corporumq; post diem iudicij futura. 150.1.C.
Gratiæ adiutorio etiam Iudei saluabantur. 149.3.H.
Gratiam tolle, & legem non implebis. 7.2.E.

H

Habitus vitiosi difficultas. 24.2.D.
Hereticorum placita vnde pullulent. 210.3.H. & 19.3.G.
Heretici declinandi. 203.4.G.
Heretici montes dicuntur. 3.2.B. Cauda. 141.4.G.
Hereticus quis dicatur. 145.4.I.
Heretici relapsi quomodo recipiendi ab Ecclesia. 40.4.G.
Heretici quando de Ecclesia proijciendi. 89.2.B.
Hominum nomine in scripturis qui intelligantur. 71.1.A.
Homines solum possunt doceri. 114.4.H.
Homo ante Christi aduentū duobus malis tenebatur. 91.2.E.
Homo solum, non plantæ, neq; irrationabilia prohibentur occidi. 154.1.

I N D E X

- Homicidii pena.** 155. 1. C. & 2. A. 157. 3. k. 155. 3. H.
Homicidium quando liceat, & quando non. 153. 2. A. & 3. K. 158. 4. K.
Homicidium tripliciter fieri potest. 158. 4. k.
Homicidium non subsecutum, sed solum mentale peccatum est. 163. 1. E.
Homicidium etiam ante legem prohibitum erat. 213. 3. G.
Humilitas multiplex. 13. 2. E.
Humilitatis vera multiplex modus. 14. 2. D.
Humilitatis effectus est mansuetudo. 18. 4. k. **Item Patientia** 19. 1. A.
Humilitatis definitio. 19. 1. C.
Humilitas quare Apostolis (qui vnde superbirent, non habebant, præcipitur. 20. 1. E.
Humilitas in intellectu scripturarum. 31. 1. D.
Hypocritarum astutia ut aliena rapiant. 25. 4. H.
- I
- Iacob excusatur à concubinato.** 193. 1. A.
Ignis inferni, corpora puniet. 206. 1. D. **Dicitur gehenna, quare** 169. 4. I.
Illuminantur quare aliqui tantum, & non omnes. 110. 3. H.
Impedimenta obseruandæ legis, quæ sint. 127. 4. G.
Impersonaliter pluribus de causis loquitur Christus dicendo **Dicitur est antiquis.** 152. 3. I.
Impleri lex sine gratia non potest. 7. 2. E.
Impotentia quando separet coniugatos. 224. 3. k.
Immutabilitas Dei. 8. 2. A. & H.
Incestus exprobratio. 201. 2. C.
Incorrigibilitas subditorum impatientiæ causa est. 213. 1. B.
Infernus dicitur Carcer. 186. 1. E. **Gehenna.** 168. 4. k. & 169. 1. E. **Eius acerbitas.** 165. 2. B. 206. 4. G.
Infernus quàm iuste legis transgressoribus præscriptus sit. 187. 3. K.
Inferni perpetuitas. 186. 2. B. & 4. H. **Tenebrositas.** 187. 1. B. **Descriptio.** 207. 1. A.
Infidelitas gentium describitur. 96. 3. F.
Infidelium matrimonium, nisi fiat cum fidelibus, indissolubile est. 220. 3. K. 221. 4. k.
Infidelis à fidei coniuge dimissus, remanet ei obligatus. 222. 3. K.
Infidelis dimissus, deinde factus fidelis non potest repetere coniugem, si alteri nupserit ibidem.
Inimicorum dilectio. 32. 2. C.
Inimicus quibus vijs reducendus ad pacem. 178. 4. K.
Iniuriarum tristitiam tria auferunt. 71. 4. F.
Iniuriæ quando culpabiles. 167. 2. E.
Intellectus modestus, & remissus, pauper spiritu dicitur. 15. 1. A.
Intellectus superbus incidit in hæresim. 31. 1. C.
Intellectuales errores vnde promanent. 210. 3. G.
Intrare in regnum cælorum quid sit. 149. 4. k. 150. 1. C.
Invidia inter beatos non erit in cælo. 30. 4. F.
Isachini Error ponens Tertiam legem futuram scilicet legem Spiritus sancti. 146. 2. E.
Iota siue Iod, & Apex quid significant. 138. 1. E. & 3. F. & H.
Ira triplex. 158. 1. A. vsq; ad 162. inclusiue. **Ira perfectorum.** 52. 1. B.
Ira causa est homicidij. 158. 4. G.
Ira contra quem fratrem vetita sit. 165. 3. H.
- Ira diffinitur** 159. 1. C. **Quando bona, & quando nō.** 162. 3. H.
Ira iniuriosa quàm sit grauis. 166. 1. D.
Ire effectus 18. 1. B.
Ire filia recensentur. 166. 3. H.
Ira quomodo ver tatur in odium. 171. 1. A.
Ira inter fratres ex tribus oriri potest. 171. 1. D.
Iudas cum Thamar nuru sua fornicationem admisit. 193. 2. D.
Iudeorum error, quod concupiscere mulierem, cum conamine tantum est peccatum. 209. 4. H.
Iudex non peccat mandans homicidam occidi. 155. 2. E.
Iurauerit quare Christus. 140. 1. D. & E.
Iustitia multiplex. 25. 2. E & quid sit, 26. 1. B.
Iustitia perfectorum & imperfectorum. 27. 3. I. & 26. 4. H.
Iustitiæ saturitas quæ sit. 27. 4. H.
Iustitiæ legalis partes duæ sunt. 27. 4. K.
Iustitia perfecta inhacuita quæ sit illa. 29. 4. F.
Iustitia sine misericordia, crudelitas est. 33. 2. A.
Iustitia virtus legalis vel Vniuersalis exponitur. 149. 1. C.
Iustitia Euangelica non contraria, sed perfectior est legis Moysi. 149. 2. B.
Iustitia Iudeorum triplex. 149. 3. F.
Iustitia exterior scribarum, & Phariseorum. 150. 4. G.
Iuste reprobri in infernum trudentur. 187. 3. k.
In Iustificatione, auxilium Dei quomodo concurrat. 94. 2. B.
Iustus iustitia legali quis dicatur. 29. 3. F.
Iustitiam abundare quid sibi vult. 148. 4. G.
Iustitiæ esuries & sitis quæ sit. 29. 2. A.
- L
- Labor subleuatur appetitione præmij.** 8. 2. A.
Lacrime iustorum. 20. 4. F. **Gaudium afferunt.** 21. 4. k. **Earum motiua.** 22. 1. D.
Laudari, & blasphemari ab iniquis bonum & malum quomodo sit. 71. 1. B.
Laurentij gaudium in Passione. 10. 2. C.
Laus humana fugienda. 2. D.
Legem veterem Dominus dedit descendendo, nouam vero ascendendo. 2. 4. G.
Legis diuinæ excellentia 122. 1. B.
Legis nomine plura significantur. 123. 2. B.
Legem Moysi, Christus, temperauit, declarauit, ampliavit. 122. 3. K.
Legis Moysi nobilitas. 218. 3. k.
Legis obseruandæ modum tradidit Christus. 127. 4. G. **Impedimenta sunt.** 127. 4. G.
Legis diuinæ transgressoribus quæ pœna debeat. 187. 3. k.
Lex vetus in monte data, sed implantiæ exposita, non sic Noua. 2. 3. H.
Lex noua explicatio veteris est. 3. 2. C.
Lex vetus in Syna monte Arabia; noua in monte Thabor data fuit. 4. 1. A.
Lex impleri non potest sine gratia. 7. 2. E.
Lex vetus umbra dicitur. 96. 2. B.
Lex Christi non est contraria legi Moysi 122. 2. E. **sed est eius perfectio.** 123. 1. D. 149. 2. B.
Lex triplex est. 133. 3. I.
Lex, & legis impletio, utrumq; à Deo datur. 199. 3. H.
Lex vetus audita, noua visa fuit. 151. 3. I.
Lex non vana, non falsa, non Diabolica est. 138. 4. k.
Lex aduersarius noster dicitur. 183. 4. H.
Lex quomodo obseruanda. 184. 1. D.

I N D E X

Lex Tallionis non per legem naturæ, sed per scriptam tantū
permissa erat. 213.4. F.
Lex noua quare iugum suauē dicatur. 7.2. H.
Libellus repudiij erat sub præcepto, licet diuortium ipsum,
tantū permissum. 216.4. H.
Libellus repudiij non dabatur sponsis, sed tantū vxoribus co-
gnitis. 217.2. D.
Liberales qui verè dicantur. 17.2. C.
Lingua indomabile membrum. 170.3. G. 199.2. E.
Literarum monimēta, seu libri ad quid inuenta sunt. 42.1. E.
Lucernam accensam abscondere quid sit. 101.3. G. vsq; ad
102.4. H. inclusiue.
Lucernam extinguere, quid significet. 102.1. D.
Lucernam esse accensam quid sibi velit. 103.2. C.
Lucernæ proprietates Apostolis, & sanctis applicantur.
103.4. I. 104.3. I.
Lucernam poni sub modio quid importet. 105.1. A. & 3. G.
& 4. I.
Lucernam super candelabrum reponi, quid sit. 108.1. E.
Lucere, & illuminare differunt. 110.4. I.
Lucere debēt Doctores et Predicatores propter duo. 112.3. I.
Lucis spiritualis & corporalis differentia. 114.4. F.
Lucretiæ Romanæ castitas. 199.2. B.
Luctus quid sit. 24.4. F. Custodia est paupertatis. 21.4. G.
Lumen scientiæ abscondere impossibile est. 98.3. k.
Luminū Pater vocatur Pater in diuinis, & quare. 116.4. F.
Lux dicitur Vita Virtuosa. 109.4. I.
Lux opera bona significat. 117.4. I.
Luxuria impedimentum est maximum Vitæ cōtemplatiuæ, et
actiuæ. 209.3. H.
Luxuriæ perniciēs. 46.3. k. Occasiones. 200.3. k.

M

Magnum esse quid sit. 147.4. H. & k.
Maius malum est nocere, quàm non bene facere proximo.
153.1. D.
Malæ consuetudinis pondus. 24.3. G.
Maledictum dupliciter dicitur. 68.4. I.
Maledicta, contumelias, & criminum obiectiones tolerare,
magnum est. 69.3. F.
Maledictiones reprimunt superbiam. 71.3. G.
Maledictiones quādo sunt, et quādo nō sūt meritoria. 73.1. B.
Malum triplex est. 215.1. C.
Manicheorum, Beguinorum, & Valdensium error, quod
Vxor dimitti potest propter Christum. 226.1. B.
Mandata minima dicuntur quæ Christus addidit legi veteri.
142.3. F. & 4. k.
Mandata minima Crucem & Passionem Christi significant.
147.1. C.
Mandatorum, non autem consiliorum obseruantia necessa-
ria est ad salutem. 146.3. F.
Manicheorum error quod nec Plantæ, nec irrationalia occi-
di possunt. 154.1. D.
Manicheorum error quod Deus veteris testamenti sit malus.
155.4. I. 156.1. C. & 2. D.
Mansuetudinis seruandæ modus. 19.1. B.
Mansuetudo humilitatis effectus est. 18.4. K.
Matrimonia per affinitatem et consanguinitatem dirimuntur.
224.1. B. Item per consensum coactum, & per metum.
ibid. 3. B. Per votum solemne. 224.1. B.

Matrimonium fidelis cum infideli dissoluitur. 220.4. H. vsq;
ad 223.2. C.
Matrimonium furiosus contrahere non potest. 224.3. F.
Manus dextera quid significet. 201.2. C. 202.3. I. 203.2. C.
& 4. G. 210.1. C.
Marcionistæ vero aiunt quod iustus quidem fuit, non autem
bonus. 155.4. G. & H.
Marcionistarum & Manicheorum origo. 155.4. k.
Maria Virgo, immunis à peccato. 21.3. G.
Mariæ Magdalenæ Lachrimæ commendantur. 22.2. A.
Martinus quomodo pauper fuerit, & modicus. 15.1. A. & H.
Martyr propriè censetur qui pro fide moritur. 63.3. k.
Martyrij genus est paupertas voluntaria. 65.2. C.
Martyrium absq; sanguine quid sit. 61.3. F.
Martyrium verè quid sit. 61.4. k.
Martyrium tria constituunt. 62.4. A.
Martyrium sine charitate, non est martyrium. 63.4. H.
Martyrium à causa ob quam patimur expendendum est. 64.
1. B.
Martyrium tollit peccatum originale, & ideo baptismus vo-
catur. 64.2. E.
Martyrium præmiū. 64.2. B. Eorū erga nos auxiliū. 64.3. H.
Martyrium est regnum celorum. 13.1. C.
Mechia quid sit. 190.1. A.
Mechia & adulterium idem sunt. 191.2. C.
Mechia Viris, Adulteriū verò fæminis prohibetur. 191.3. K.
Mechia Viri persè quidem grauior est, per accidens tamen
gravius est Adulterium fæminæ. ibidem.
Mechari quando dicimur. 197.2. C.
Mēbrorū abscissio quomodo intelligatur. 205.3. I. 207.2. E.
Membra omnia cohiberi possunt præter membra genitalia.
205.1. D.
Medicina quid significet. 177.4. G.
Mercedi nomine præmium gloriæ designatur. 77.2. E.
Merces dicitur multa, & copiosa ob quatuor. 77.4. H.
Merces ista Deus est. 77.4. H.
Merces hæc quare dicitur quod nostra est in presenti, non
autem quod nostra erit, in futuro. 78.3. G.
Merces non hic, sed in celis, & non in celo dicitur esse. 78.
3. K. 79.2. C.
Minus malum in comparatione ad maius malum bonum vo-
catur. 215.2. D.
Ministri Dei sunt Angeli vel boni, vel mali. 185.4. H.
Minima etiā mādāta obseruāda sunt à Doctoribus. 148.2. C.
Minimorum mandatorum transgressoribus pœna maxima.
144.2. B. & 3. F.
Minimum vocari Doctorem quid sit. 142.1. D.
Minimus pro minimè. 141.1. E.
Misericordiæ spiritualis & corporalis opera. 41.1. A.
Misericordia duplex. 43.4. F.
Misericordia Dei erga homines. 43.4. F. 32.4. K.
Misericordia in duobus consistit. 32.2. F. & G.
Misericordes & liberales qui sint. 17.2. C.
Mitis qui dicatur. 18.4. I.
Modius euersatus quid significet. 104.4. G. 106.3. G.
Modius quid sit, & significet. 202.3. H.
Moysi ascensus in montem quid significet. 2.4. K.
Monachorum peccata circa paupertatem. 25.3. B.
Mons multipliciter dicitur. 101.1. D. 3. I. C. 99.2. G. 3.2. B.
101.1. B. 101.2. A.

I N D E X

Montem quare conscendat Dominus. 1. 3. H.
 Mortem exhorrent peccatores, iusti amplexantur. 24. 1. D.
 Mori magis quam peccare debemus. 206. 1. C.
 Mulierum ornatus quando licitus, & quando non. 199. 1. B.
 Munditia cordis multiplex. 45. 4. H.
 Mundus multipliciter accipitur. 96. 4. K. 97. 1. D. & 4. H.
 98. 2. B.
 Mundus dicitur Domus 109. 2. A. Rota. 106. 2. E.
 Mundus corde videbit Deum quomodo intelligitur. 47. 4. F.
 Munus ante altare quare dimittendum. 174. 4. K.
 Munera quæ Domino offeruntur multa sunt. 175. 1. C. 178.
 2. B.

N

Nazareorum error circa obseruantias ceremoniarum, 132.
 4. K.
 Nicolaitarum errores recensentur. 89. 4. G.
 Nicolaitarum error quod fornicatio non sit peccatum. 192.
 2. B. & E.
 Nominibus multis idem significare consuevit sacrascriptura.
 65. 3. K.
 Nouissimum quadrantem intellige, pro ut exponitur. 186.
 4. K. 188. 1. & 2. C.

O

Obseruanda quomodo lex sit. 184. 1. D. & 2. C.
 Obseruantia mandatorum necessaria ad salutem. 146. 3. F.
 Obseruanda legis impedimenta. 127. 4. G.
 Oblatio spiritualis quomodo fiat. 178. 2. B.
 Obligatio legis quantum duret. 146. 1. C.
 Octaua beatitudo perfectorum est. 60. 1. A.
 Oculus triplex. 47. 1. D.
 Oculi corporalis ad spirituales comparatio. 45. 2. D.
 Oculos, & linguam domare absq; gratia non possumus. 209.
 2. E. & K.
 Oculum eruere, est occasiones fugere. 201. 1. B. & E.
 Oculus dexter quid significet. 201. 2. C. 202. 3. 1. 203. 2. C.
 & 4. G. 220. 1. C.
 Occasiones peccatorum vitanda. 200. 2. D. & 3. K. 201. 4. K.
 Occidere quando liceat, se, vel alios. 153. 2. A. & 3. K. 154.
 4. G. 158. 4. K.
 Odium inimici non per legem naturæ, sed per scriptam tantum,
 permissum erat. 213. 4. F.
 Odium, Religionis causa susceptum quam efficax. 86. 1. A.
 Offeruntur Domino multa. 175. 1. C.
 Offensus offendentem tenetur remittere 175. 3. F. 181. 1. E. &
 2. D.
 Offendens vel æqualis, vel minor offenso sit, tenetur ad offen-
 sum ire 175. 3. F.
 Offendētem prauēire ad reconciliationem magnæ perfectio-
 nis est. 171. 2. C.
 Omnes nō illuminantur, sed aliqui tantum, & quare. 110. 3. H.
 Omnia præcepta sunt implenda non vnum tantum, vel duo.
 141. 1. A.
 Operari virtuosè tenentur. Prælati, Doctores, & Prædica-
 tores. 117. 3. I.
 Operari publicè perfectorum est, secretè imperfectorum. 118.
 2. D.
 Opera bona quando publicè, & quando priuatim facienda.
 120. 3. G.

Opus bonum quare dicatur opus lucis. 117. 4. I.
 Opera salu assilantur. 91. 3. F.
 Orandum pro quibus sit. 43. 2. B. 175. 4. F.
 Origenis Error de duratione inferni. 189. 2. E.
 Oris apertio quid significet. 5. 4. C.
 Ornatus mulierum quando licitus, & quando illicitus sit.
 209. 1. B.
 Oseas excusatur à fornicatione. 193. 3. I.

P

Pacem tria conseruant, 53. 3. K.
 Pacis intuitu, etiam mali tolerandi sunt. 53. 4. I. & 54. 1. E.
 Pacem duo generant. 56. 1. C.
 Patientia humilitatis est filia 19. 1. A.
 Pacis ergo, bella fiunt. 57. 4. H.
 Pacificus dicitur Deus effectiue. 58. 2. A.
 Pacificus quare dicatur filius Dei. 58. 1. E. 59. 1. E.
 Paradisus dicitur Domus. 110. 1. E.
 Passiones à causis bonitatem sumunt. 62. 3. E.
 Pati propter Christum quid sit. 73. 2. E.
 Pati pro defensione alicuius Virtutis martyre facit. 62. 4. H.
 Pati propter suas iniquitates quando bonum, & quando non.
 73. 4. F. 80. D.
 Pater in diuinis quare dicatur. Pater luminum. 116. 4. F.
 Pater quare potius glorificandus dicatur, non filius vel spiri-
 tus sanctus. ibidem.
 Pater in diuinis quare dicatur pater Doctorem. 117. 2. A.
 & D. E.
 Pauperes spiritu qui sint. 11. 1. C. 18. 1. A. 15. 1. A.
 Pauperes frequentius irascuntur. 16. 1. A.
 Pauper offensus quare debeat prauēire diuitem offendētem.
 181. 3. G.
 Paupertas Virtutum. 24. 4. H.
 Paupertas Voluntaria genus est martirij 65. 2. C.
 Pax commendatur. 178. 3. H. Multiplex est. 51. 3. G.
 Pax bona multiplex est. 57. 1. A. Item Mala duplex. 56. 3. K.
 Pax habenda in hac Vita quæ sit. 57. 3. H.
 Pax quando utilis, & quando damnosa. 59. 3. G.
 Peccandum non est, etiam si sit moriendum. 206. 1. C.
 Peccati effectus. 22. 1. A.
 Peccator pœnitens fortior est iusto. 23. 1. E.
 Peccatum quo modo committitur, eo modo de illo penitendū
 est. 39. 1. D.
 Peccata in Deum commissa quomodo punienda. 40. 3. F.
 Peccatum est inobedientia celestium mandatorum. 140. 4. K.
 Peccatorum descensus vsq; ad heresim. 145. 4. I.
 Peccatis licet inequalibus, equalis tamen pœna præscribi po-
 test. 163. 3. G. non sic in alia Vita ibid. 4. G.
 Peccata apud homines minima, maxima sunt apud Deum.
 164. 3. K.
 Peccatorum genera explicatur. 188. 1. & 2. C. & 189. 1. D.
 Peccata carnis ratione gesta quæ sunt. 188. 4. H.
 Peccata elementis comparata. 189. 1. E.
 Peccatum non in appetitus sensitiui consensu, sed in voluntate
 est. 194. 4. F.
 Pecuniatiua duplex. 27. 2. C.
 Pelagij error de gratia. 137. 3. G.
 Pœna infligenda est, vt remoueatur culpa. 35. 1. D.
 Pœna quæ debeatur ei qui cum inimico pacificari recusat.
 180. 3. H. 181. 1. E. & 4. G.

I N D E X

Pena corporalis quaecumque etiam mortis lenior est quam minima inferni. 165.2.B.206.4.G.
Penalitas in celo nulla. 44.2.A.
Tenarum infligendarum ordo. 35.3.F.
Pena quare in lege apponatur. 156.4.G.
Pene noui testamenti grauiore sunt quam in Vet. testamen- to. 164.3.G.
Pene iudicii, Concilij, & gehennae quid sint. 164.4.K.
Penitentia quomodo vel assumenda, vel imponenda sit. 39.4.I.
Penitentes recipiendi sunt. 209.2.B.
Penitentia non agentes, diuites spiritu vocantur, & de contra pauperes spiritu penitentes. 15.1.A.
Penitentes quomodo consolantur. 24.3.I.
Percussio multiplex. 75.4.G.
Perfecti in Virtute facilius irascuntur. 52.1.B.
Perfectus constituitur pro octauam beatitudinem. 60.1.A.
Perfectorum iustitia. 26.4.H.
Perfectio non solum in contemplatiua consistit. 211.2.E.
Periurium etiam ante legem prohibitum erat. 213.3.G.
Permissio quid sit, & quando licita. 214.1.B.215.1.C.
Persecutio quot modis fiat. 60.2.D. & 4.F.61.1.B.
Persecutionem patientes non relinquuntur, a Deo. 80.3.K.
Persecutionum utilitates. 60.1.A.
Philosophi quomodo Deum cognouerint. 48.4.H.
Philosophorum error, & falsitas. 93.3.K.210.3.G.
Platonis error quod quilibet ad quamlibet accedere possit. 201.4.I.
Plorant iusti ob multa. 20.4.F. Iniqui etiam. 21.1.E.22.3.G.
Precepti & promissionis differentia. 214.1.B.135.3.F.
Precepta moralia non soluta sed adimpleta fuerunt a Chri- sto. 124.1.B.
Preceptorum legis & Euangelij differentia. 137.3.I.
Precepta tam legalia, quam Euangelica per gratiam impleri possunt. 137.4.F.
Precepta negatiua prius tradita quam affirmatiua, & qua- re. 153.1.D.
Prædicatori duo necessaria scientia & eloquentia. 113.2.E.
Prædicatores montibus comparantur. 101.2.A.
Prælati duo sunt necessaria. 20.2.C.91.3.I.
Prælati quomodo aduersus subditos se gerere debent. 20.2.B.
Prælati impatentiam dilabuntur ob incorrigibilitatem sub- ditorum. 213.1.B.
Prælati pro subditis mortem subire tenentur. 63.1.A.
Prælati soli comparatur. 86.3.H.
Prælati subditos seuerè corrigere debent. 208.1.E.
Prælatorum errores latere non possunt. 99.1.C.148.2.C.
Premia & pene veteris Testamenti in nouo implenda sunt. 113.3.H.
Præuenire offendentem ad reconciliationem magnæ perfe- ctionis est. 171.2.C.
Prophete quare tot, & tanta perpeffi fuerint. 79.3.I.
Prophetarum constantia nobis exemplo est. 80.1.C.
Prophetarum tolerantiam adducit Christus in exemplum ob quatuor. 81.2.A.
Prophetias Iudeorum, non gentium impleuit Christus. 136.1.C.
Prophete hæc dicit Dominus; Christus vero Ego autem dico vobis dicebat. 158.2.C. & 3.G.
Pro peccatis etiam venialibus in eternum reprobi crucia- buntur. 186.4.H.

Promptior est Dominus ad præmiandum quam ad puniendū. 170.1.B.
Promissionis simplicis, & iuratoria differentia. 139.3.K.
Promissiones legis & Prophetarum quomodo impleta fue- rint a Christo. 123.4.G.
Pueri, & insensati quare non possint addiscere. 4.1.D.
Pueri matrimonia contrahere nequeunt. 224.2.B.
Purgatorij Pene non tam graues, sicut Inferni. 206.3.K.

Q

Quadrans quid sit. 188.1.C. & 4.F.
Quadrans nouissimus quid significet. 186.4.K.188.1. & 2.C. & 4.H.189.2.D.
Quinque retributiones dabuntur sanctis in Patria. 44.3.F.

R

Rachà quid significet. 167.1.D.
Raptores rerum alienarum, & Tiranni. 17.1.A.
Ratio, & voluntas membrorum omnibus, exceptis genitalibus dominantur. 205.1.D.
Reconciliari quomodo debeamus fratri, quem nō offendimus. 171.4.G.
Reconciliatio quadruplex est. 52.2.D.
Reconciliatio malorum dissoluenda. 177.2.B.
Reconciliatio fraterna omnibus anteponenda est. 173.4.H. 174.1.E.175.2.A.
Reconciliatio fraterna est opus iustitie, ideo muneri, quod su- pererogatorium est, præponi debet. 172.4.F.174.2.E.
Reconciliatio superioris offendētis ad subditum offensum quo- modo fiet. 175.4.K.
Reconciliatio potest fieri remittendo offensam, & non satis- factionem. 176.1.E.
Reconciliatio præcedere debet Eucharistiæ sumptionem. 176.4.H.
Reconciliatio facienda etiam leues ob causas vel offensas. 177.1.D.
Reconciliatio medicina vocatur. 177.2.B.
Reconciliari Infideli offenso a nobis, non tenemur. 177.4.K.
Reconciliatio Pauperis & Diuitis quomodo facienda. 181.3.G.
Reconciliationem procurare perfectorum est. 171.4.K. 172.1.E.
Reconciliationem procurare tenetur offendens. 172.3.G.
Recordatio & memoria differunt. 174.3.G.
Redditio debiti dupliciter fit. 187.4.H.
Regnum celorum bis sanctis datur. 65.1.E.
Regnum celorum pluribus nominibus explicatur. 65.4.I.
Regnum celorum martyrum esse dicitur. 13.1.C.
Regnum celorum intrare quid sit. 149.4.K.150.1.C.
Relapsi quomodo recipiendi. 40.4.G.
Remunerat Deus sanctos ultra condignum. 44.3.I.
Repudiare Vxor Virum non poterat. 217.1.C.
Restitutiones & satisfactiones quomodo facienda. 38.1.A. & 3.F.
Resurgent in Iudicio omnia corpora, integra. 206.3.K.
Retributiones quinque sanctis dantur in Patria. 44.3.F.
Rota mundum significat.

I N D E X

- Sabbatum quomodo à Christo solutū fuerit.* 124.2.C. & 4.H.
Sabbathi observatio partim morale, & partim ceremoniale erat. 125.1.C.
Sabbatho Dominica dies est præstantior. 125.2.C. & 3.K.
*Sabbatum quare non observetur licet significet Christi sepul-
 turam, & Christus illum observavit.* 126.1.A.
*Sacramenta legis putà Altare, Templum, unguenta &c. per
 Christum completa sunt.* 130.1.E.
Sacra scriptura, et Euāgelium cessabūt in fine mūdi. 137.1.A.
Sacræ scripturæ studio luxuria obest maximè.
Sacrificia legis figurabant Christi sacrificium 128.4.1.
Sacrificia aliqua significabant Vitam iustorum. 129.3.1.
Sal quomodo generatur. 87.1.E.
Sal qd significet. 81.4.1. 82.1.E. et 4.1. 83.2.A. et 3.F. et 4.
 1.84.2.C. 86.2.C. 84.3.k. 85.1.1. 86.3.H. 90.2.A. 91.3.F.
Sal prius quam lux à Christo ponitur. 91.2.C. & 3.F.
Sampson se occidendo non peccavit. 154.1.B.
Sancti in celo non inuidebunt alter alteri. 30.4.F.
Sapientis & Prudentis nomine intelligitur superbus. 79.4.F.
Saturitas duplex. 27.2.B.
Scandalum vitandum pro conseruatione pacis. 54.4.K.
Scandalum duplex. 55.2.E.
Scandalum quid sit. 205.2.E.
Scientiæ à minoribus ad maiora procedunt. 7.1.C.
Scientiæ lumen abscondere impossibile est. 98.3.K.
Scientes qui verè dici possint. 50.3.1.
Sciētia ceteraq; Dei dona possidēs alios edocere tenet. 114.3.
Scriptura melior est quàm Verbum solum. 42.2.B. (F.
Sedeat Dominus quare. 4.1.D.
Sedere quid significet. 4.3. & H.
Sēsus oīs, magis tamē tactus cōcupiscētiā prouocat. 196.2.E.
Sēsus in mouēdo prior est tēpore, appetitu rationali, 191.1.B.
*Separatio ob solam fornicationem facta non dirimit vinculum
 matrimoni.* 227.1.A.
Separa. cōiugū quot modis fiat. 225.2.D. 224.3.k. 228.3.K.
Septē beatitud. septē spirit⁹ s̄cti Donis correspondēt. 67.1.B.
Sepultura Christi per Sabbatum figurata fuit. 126.3.F.
Signo Thau qui signati dicantur. 22.4.H.
Simplicitas Christiana quæ sit. 147.3.G.
Singularitas vitæ p̄cipuè Religiosis i comuni viuētib. 55.4.
Sitire iustitiam quid sit. 29.2.A. 31.4.K. (F.
Societates malę inhibentur. 200.2.E. 203.2.C. & 4.G.
Soluere mandata quis dicatur. 141.2.A. & 4.E. 145.2.E.
Soluere mandata legis antiquæ quando damnabile. 141.3.D.
Soluere multipliciter accipitur. 123.2.E.
Solutio debiti quot modis fiat. 187.4.H.
Spiritus Sanctus dicitur lux. 94.2.A.
Spiritus & carnis concordia duplex est. 182.2.B. & 3.k.
Spiritus legi diuinæ subiectus est, non autem caro. 185.3.H.
Spiritus carnisq; colluctatio. 202.3.1.
Superbia difficilior ad cauendum q̄ alia crimina. 20.3.H.
Superbiæ illapsus. 210.2.C. T
Tacendum quare sit. 42.4.G.
Tactus magis q̄ Visus concupiscentiam prouocat. 196.2.E.
Tactū carnis deuotare docemur p̄ abscisionē man⁹. 201.B. et E
Tallionis lex nō p̄ legē naturālē, sed p̄ scriptā pmissa erat. 213.
Tenebrę inferni quid sint, 187.1.B. (4.F.
Tentationi resistendum. 61.4.K.
Terra quid significet. 17.4.1. 85.3.H.
Thabor mons describitur. 3.4.F. & G.
Thau qui dicantur signati. 22.4.H.
Theologus incipit vbi definit metaphisicus. 49.4.H.
Traditiones, & interpretationes Phariseorum. 151.1.B.
Transire dicuntur celum, & Terra. 140.2.D.
*Transgressio minimorum mandatorum à Regno Dei quando
 excludat.* 143.3.1.
Tria causant irram inter fratres. 171.1.D.
Tria iniuriarum tristitiam auferunt. 71.4.F.
Tribulati gaudere debent. 74.4.k.
Tumultus vitare docemur. 2.3.F.
Turpiloquia damnatur. 200.2.E. V
Valdēsū error q̄ nullo pacto aliquē occidere liceat. 154.3.F.
Veniā facilitas incentiuum est delinquendi. 209.1.E.
Veritas, sapientia, doctrina &c. tacenda non est. 98.4.F.
Veritatis integritas. 94.4.1.
Via Domini quomodo & lata, & angusta. 24.3.k.
Videri Deus oculo corporali potest dupliciter. 47.1.D.
Videre Deum mundus corde potest. 47.4.F.
Videre accipitur aliquando etiā pro actu oīs sēsus. 196.2.B.
Videre dupliciter, simpliciter, et concupiscibiliter. 199.4.H.
 200.1.A.
*Videre mulierem ad concupiscendum eam quando peccatum
 sit.* 195.4.k. 196.2.A. 197.3.H. & 4.1. 204.3.H.
Vinum nouum, nouum est Testamentum. 158.1.E.
Virtutis finis est duplex. 9.2.B. Præmiū etiā duplex. 9.3.H.
Visio beatifica fidei, fructio charitati respondet. 32.1.A.
Visio imaginaria Dei quādo exigat cordis munditiā. 48.1.C.
Visio intellectualis multiplex est. 48.2.E.
Visio Dei in Patria mūdiā cordis maximā sequitur. 51.2.E.
Vitę actiue & cōtemplatiue diuersitates. 210.1.C. 212.2.D.
*Vita actiua, & contemplatiua aliquando ad peccandum oc-
 casio sunt.* 210.1.B. & 2.C. 212.3.H.
Vita contemplatiua sola inutilis est. 211.2.E.
Vita contemplatiua quæ requirat. 211.3.H. (3.H.
Vitę cōtemplat. et actiue Impedimētū maximū luxuria ē. 209.
Vita actiua quando dimittenda. 212.H. & 4.H. 213.1.B.
Vita actiua quæ mala aliquādo inducat. 212.4.H. 213.1.B.
Vita præsens amarissima est. 13.4.1.
Vitæ exemplum præt doctrinam. 91.1.C.
Vitiū in sensu est, peccatum vero in Voluntate. 194.4.F.
Vmbra legem significat. 96.1.B.
Vnionis Apostolicæ diuersitas. 95.1.E.
Vnio Apostolorū per charitatem. 100.1.D. & 1.D.
Vnus et idē Deus est, noui, et veteris Testamenti. 156.1.D.
Voluntatis ad bonum reluctatio. 14.3.F.
Voluntatē tolle, & non erit peccatū. 194.3.F. (224.1.B.
Votū solēne, nō aut priuatū dirimit matrimoniū cōtractum.
Vtiles non pomposi debent esse Doctores & Prædicatores.
 115.2.C. & 4.H.
Vxores plures ducere quando licitum fuerit. 193.1.A.
Vxor quomodo dimittenda propter Christum. 226.4.G.
 X
Xp̄us Iustitia dicitur. 32.2.A. Lucerna 103.1.D. 109.1.A.
Misericors. 33.1.A.
Xp̄us ait Ego aut dico vobis, et quare? 158.2.C. et 3.G.
Xp̄us dicitur Mōs. 99.2.E. Figas. 99.3.H. Princeps & Rex.
Xp̄us, suo exemplo docuit. 122.2.B. (100.4.1.
Xp̄us pro nobis interpellat. 128.3.H.
 Z
Zeli natura explicatur. 161.1.B.

B. N I C O L A I

B V C C A S S E N I

T A R V I S I N I

O R D I N I S P R A E D I C A T O R V M

Aliàs in sua vocatione nuncupati.

BENEDICTI XI. PONT. MAX.

IN IESV CHRISTI EVANGELIVM

secundum Matthæum enarrationes.

TRACTATVS SVPER CAPITVLO QVINTO.

V IDENS autem turbas Iesus, ascendit in Montem: & cum sedisset, accesserunt ad eum Discipuli eius, & aperiens os suum, docebat eos, dicens: Beati pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites; quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent; quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam; quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes; quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam; quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me. Gaudete, & exultate; quoniam merces vestra copiosa est in cœlis, sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.

P OSTQVAM determinauit Euangelista de congregatione, & modo congregandi populos ad Christum, quibus lex noua dari debebat, ponit legislationem: & quia opus secundum virtutem, de quo lex datur, principaliter duo debet habere; scilicet rem, & modum; quia non sufficit facere bonum opus, nisi illud bene fiat; ideo Dominus duo tacit: primò dat præcepta de operibus virtutum: secundò ponit præcepta de qualitate & modo, quæ

A habere debet opera virtutum. Tertia ibi, in principio sexti Capituli; [*Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.*] Et quia opera virtutum finaliter ad beatitudinem ordinantur; In omnibus autem, vbi agitur propter finem, finis debet esse prior in intentione, & debet præstari; vt ex finis desiderio, quæ sunt ad finem rectius ad ipsum ordinantur, & delectabilius quæ sunt ad finem exerceantur; Ideo primò hic Dominus determinat de fine operum

secundum virtutem. Secundo dat præcepta de operibus virtutum. Secunda ibi. [*Vos estis Sal terra.*] Prima in duas, quia primò ponuntur aliqua circumstantiæ legem præcedentes. Secundo ponuntur fines excellentium operum, qui sunt Beatitudines. Secunda ibi. [*Beati pauperes spiritu.*] Prima in quatuor; quia primò ponitur locus, in quo sermo habitus est; Secundo ponitur Doctoris situs, vel positio: Tertiò auditorum ad Doctorem accessio; Quartò sermonis inchoatio. Secunda ibi. [*Et cum sedisset.*] Tertia. [*Et accesserunt ad eum.*] Quarta. [*Et aperiens os suum.*] Dicit ergo. [*Videns turbas Iesus ascendit in Montem.*]

S U M M A R I U M.

Dominus volens magnam Turbam docere, in Montem ascendit; ut scilicet plures posset docere, & à pluribus docens videri, & non compri; & an hunc sermonem fecerit, non solum audientibus Discipulis, sed etiam Turbis.

II

Circa quod sunt aliqua intelligenda, & primò circa hoc, quod dicit. [*Videns Turbas in Montem ascendit.*] Quòd ideo volens hunc sermonem facere, in montem ascendit; atque hunc sermonem fecit audiente dicta Turba; ut non solis audientibus Discipulis suis, sed pluribus etiam suam doctrinam cōmunicare posset: Hoc enim spectat ad Doctorem, suam doctrinam communicare volentem; ut quantò plus potest, pluribus eam communicet. Cum enim æquè multi possint doceri, sicut & pauci; quia verba, quæ paucis dicuntur, si præsentibus essent multi, ipsa audire possent: ideo cum ex parte Doctoris sit æqualis labor instruere paucos, sicut multos; vel parum maior propter vociferationem: & ex parte auditorum sit maior fructus, dum multi docentur, quàm si pauci; cum etiam vnus propter alium melius addiscat, dicente Hieronymo in Epistola ad Letam de institutione filia; Habeat & in discendo socias, quibus inuideat, quarum laudibus mordeatur: sed laudibus excitandum est ingenium, ut vicisse gaudeat, & victam doleat. Quando enim multi simul addiscunt, vicissim se instruunt; dum illud, quod vnus non intellexit ab ore Doctoris, quod tamen alter intellexit, ab illo, qui intellexit, eruditur. Quia ergo dum multi simul addiscunt, pluribus doctrina prodest, nam quilibet eorum conatur magis addiscere, nè ab alio suo consocio superetur; insuper mutuò se ipsos docere possunt; quia non est aliquis ita ignauus, qui non aliquid addiscat; nec ita diligens, qui totum ex

Hieron.

F integro capiat. Cum etiam ex parte Doctoris sit quasi æqualis labor, docere multos, & paucos; ille labor multum alleviari videtur ex hoc, quod multi simul docentur; & bonum quantò plus difunditur, tantò melius, & delectabilius est secundum suam naturam; & ex parte auditorum sit multo maior vtilitas, ut dictum est, dum simul multi addiscunt; ideo quilibet bonus Doctor conari debet, ut multi simul ab eo addiscere possint. Ad quod stare Doctorem in alto loco, multum iuuat. Si enim Doctor est sursum, & auditores subtus eum, vox eius melius intelligitur; quia non ita dispergitur; sicut & solares radij maiorem calorem efficiunt in valle, vbi quasi constringuntur, quàm in planitie, vel monte vbi disperguntur. Ad quod etiam iuuat inspectio docentis, non solum enim lingua, sed & alijs gestibus corporis Doctoris docetur auditor; propter quod melius addiscit auditor Doctorem audiendo, quàm eius doctrinam legendo; & magis dum colloquendo docet, quàm si legendo doceret. Dicente Hieronymo in Epistola ad Paulinum. Habet nescio quid latentis energiae viua vox, & in aures discipuli de Doctoris ore transfusa fortius sonat. Vnde & Aeschines cum Rhodi exularet; & legeretur illa Demosthenis oratio, quam aduersus eum habuerat, mirantibus cunctis, atque laudantibus, suspirans ait: Quid si ipsam Bestiam audissetis sua verba resonantem? Et Gregorius in homelia de Pascha. Quia lassescere stomacho ea, quæ dictaueram legere ipse non possum, quosdam vestrum minus libenter audientes intueor. Vnde & lectionem sancti Euangelij non dictando, sed colloquendo eddisceram: quia colloquutionis vox, corda torpentium, plus quàm sermo lectionis excitat, & quasi quadam manu sollicitudinis, ut euigilent animum pulsat. Quia ergo non solum sermo Doctoris, sed & eius gestus multum iuuant, ut perfectius doctrina eius ab auditoribus intelligatur: ideo in tali loco debet se constituere, quòd non solum audiatur, sed etiam videatur. Et quia Dominus omnes instruere volebat, videns multos ad se venientes, in locum altum, & eminentem se posuit; ut eius vox perfectius intelligeretur, de loco superiori emissa ad locum inferiorem; & ut ipse docens ab omnibus videretur; qualiter & Iudith fecisse legitur, de qua dicitur Iudith 13. quòd ascendens in eminentiorem locum, iussit fieri silentium, & tunc locuta est ad populum. Et Isaia 40. euangelizanti precipitur. Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem.

G

H

I

K

Hieron.

Gregor.

Iudith 13.

Isai. 40.

Vel etiam videns multos ascendit in montem: Concurrente enim multitudine populi ad aliquem audiendum, si in eodem loco stet cum eis; contingit quandoque quod tantus solet fieri tumultus hominum eum non solum audire, sed etiam videre cupientium, quod nihil certum ab eo dictum percipi potest, propter tumultum circumstantium. Aliquando etiam contingit quod ab eis ita opprimatur, ut nec loqui decenter possit, immo cogitur magis depressum se eripere, quam circumstantes docere. Propter quod docenti ne comprimatur, & auditoribus ne tumultuentur, expedit quod Doctor sit ab eis segregatus, ut videri, & audiri sine tumultu possit. Vnde & Luc. 5. dicitur, quod cum Turbæ irruerent in Iesum, ut audiret verbum Dei, ascendit in vnam nauim, quæ erat Simonis; & de nauī docebat Turbas; & eodem modo esse potuit, quod videns Turbas ad se venientes, posuit se in loco eminenti, ut ab omnibus videri, & audiri posset.

S V M M A R I V M.

In Montem ascendit Iesus volens facere hunc sermonem Discipulis suis, quod tamen non efficitur nisi dimissa Turba.

III

SI vero hunc sermonē fecit dimissa Turba solis Discipulis suis, ideo [*Videns Turbas in Montem ascendit*] ut eis dimissis, liberius, & exactius altissima præcepta iustitiæ Discipulis suis, qui capaciores, & promptiores erant Turbis, proponeret. Cum enim sermo Doctorum moderandus sit iuxta conditionem auditorum; quia si simplicibus, & idiotis alta proponantur, illi non intelligunt ipsa, qui tamen mediocria, vel infima intelligere possent; & si perfectis, & multum instructis mediocria, vel infima proponerentur, ipsa non curarent audire, maioribus intenti: ideo si segregari possent perfecti a simplicibus, alta proponenda essent perfectis, & infima, vel mediocria simplicibus; iuxta quod dicebat Apost. 1. ad Cor. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos; & cap. 3. Ego fratres non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi non escam; & ad Heb. 5. Facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo; Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus enim est: perfectorum autem est solidus cibo; veluti Dominus faciebat, qui in parabolis Turbis loquebatur; in secreto autem Discipulis parabolas exponebat; infra 13. Si vero segregari ab inuicem non possunt, tunc ta-

1. Cor. 2.
Eod. 3.

Heb. 5.

Matt. 13.

Aliter doctrina est proponenda, quod & perfecti in ea inueniant cibi soliditatem, & simplices potum lactis; ut eadem doctrina sit cibus perfectorum, & lac paruulorum. Vnde & Glossa super illud ad Heb. 5. Omnis, qui lactis est particeps, dicit. Ut paruulus, qui non discernit cibos, & perit sumendo noxios, lacte est nutriendus; sic indoctus, qui etiam minorum, nec dum maiorum valet apprehendere rationem, lacte fidei, idest doctrina simplici, instruendus est. Qui enim non capit; Verbum caro factum est, quomodo capiet; In principio erat verbum? Percipere enim alta non valentibus, sermo, quo agitur, ut non solum credatur, quod dicitur, verum etiā intelligatur, & sciatur, onerosus est. Facilius enim illos premit, quam pascit; quia inualida, & inexercitata eorum mens, nisi fidei quodam lacte teneatur, ut inuisibilia, quæ non vident, & intelligibilia, quæ nondum intelligunt, solum credant, facile ad inanes, & profanas fabulas facilitate scientiæ seducuntur. Ex quo fit, ut spirituales ista sublimia carnalibus non omnino taceant propter catholicam fidem, quæ omnibus est prædicanda, non tamen sic disserat, ut volentes ea perducere ad intelligentiam non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonem, quam in sermone percipi veritatem. Et quia Christus nunc altissima præcepta iustitiæ proponere intendebat, ad quæ capienda homines communes sufficientes non erant, ideo recedit a Turbis, ut segregatus ab eis Discipulis capacioribus alta præcepta iustitiæ proponeret. Vnde statim subinfertur, quod cum sedisset, [*Accesserunt ad eum Discipuli eius.*] Vnde & August. 2. lib. de con. euang. dicit; quod videns Turbas multas ascendit in montem, quasi vitare Turbas volens, & ob hoc ascendit in montem, ut solis Discipulis loqueretur. Vel etiā ideo videns Turbas recedit ab eis, ut ostendat humanam laudem & gloriam calcandam esse; quia cum tot eum sequerentur propter mira opera, & verba, quæ dicebat, non est delectatus in tali comitiua; sed recessit ab eis, per hoc nos informans, quod & si debemus gaudere de hoc, quod & multi nos sequuntur propter verba, & opera nostra, ad hoc ut ædificentur, & Deus laudetur; tamen propter se talia non sunt amanda, immo fugienda; quia magis dant occasionem nobis mali, quam boni. Vnde & Dominus postquam ex quinque panibus, & duobus piscibus quinque millia hominum saturauerat; quo miraculo excitati populi venire volebant, ut raperent eum, & facerent regem; fugit ipse solus in montem. Ioan. 6. & Chrysost. hinc dicit. Vide quod honoris amorem, & tumorem spre-

Glos.
Heb. 5.

Aug.

Ioan. 6.
Chrysost.

uit, Non enim circumducit eos secum, sed quando curare oportebat, ipse circuibat ciuitates, & regiones; quando autem Turba multa facta est, in vno sedet loco, & non in ciuitate, & foro medio; sed in monte, & solitudine; erudiens nos, nihil ad ostentationem facere, & a tumultibus, qui sunt in medio abscedere; & maxime cum philosophari, & de necessarijs rebus disputare oportuerit.

S V M M A R I V M.

Assignantur causæ quare Dominus, volens legem nouam dare in montem dicitur ascendisse, cum tamen dicatur descendisse quando legem veterem dedit; quæ etiam explanata fuit in campstribus, vel planicie.

IIII

Abscedens autem a tumultu turbarum, ascendit in montem. Ascendit quidem primò vt ostendat exteriori opere quid facere intendebat: Proponebat enim dare alta præcepta iustitiæ, & quæ quasi super hominem erant, & ideo ascendit de planitie ad montem, scilicet de præceptis communis iustitiæ, ad præcepta danda sublimis, & altæ iustitiæ. Vnde & lex vetus licet data fuerit in monte, tamen exposita fuit populo in planicie. Deut. 1. Hæc sunt verba quæ locutus est Moyses ad omnem Israel trans Iordanem in solitudine campestri, quia licet in veteri testamento posita fuerint præcepta æque alta, & sublimia sicut ista; tamen ad populum communiter talia præcepta non perueniebant, sed solum perfecti viri sic ea intelligebant, quemadmodum Dominus interpretatus est: propter quod in monte data, in campstribus fuit exposita. Sed Dominus ascendens in montem dedit præcepta altissima, & ibidem exposuit ipsa; quia iam aduenerat tempus in quo non solum perfectis, sed & communibus populis præcepta altæ iustitiæ imponenda erant. Vnde Deut. 33. dicitur de prædicatoribus noui testamenti. Populos ad montem vocabunt, ibi immolabunt victimas iustitiæ, qui inundationem maris quasi lac fugent, & thesauros absconditos arenarum. Et recte qui ad alta alios ducere debebat ad alta ascendit, vt suo exemplo populos ad se trahat, iuxta illud Isa. 2. Erit in nouissimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent. Venite ascendamus ad montem Domini, & docebit nos vias suas. Faciliter autem sursum ducere potest qui primo sursum ascendit; & qui primò agit illa quæ postea prædicat; quia ad agendum illa, quæ dicit fortius auditorum corda accendit. Quia

Deut. 1.

Deut. 33.

Isai. 2.

Ergo alta præcepta iustitiæ debebat proponere, & exponere, quæ antequam proponeret compleuerat opere, ideo recte in montem dicitur ascendere, vt post se alios trahat. Vnde Bern. 1. ser. de festo omnium Sanctorum exponens hoc, dicit. Ascendit in montem, in qua ascensione si vos melius non habetis, Ego illud intelligendum puto, quod cepit Iesus facere, & docere; utique non iuxta Phariseorum morem, qui alligabant onera grauias, & importabilia, & imponebant ea in humeros hominum, digito autem suo nolebant ea mouere. Et infra. Fiducialiter sequor te Domine quocumque ieris, & secure incedo viam mandatorum tuorum, sciens quod per eam præcesseris ipse. Et Aug. 1. lib. de ser. domini in mon. hoc exponens dicit. Ascensus in montem intelligitur significare, quod danda erant maiora præcepta iustitiæ, quia minora erant, quæ Iudæis data sunt. Et videtur significari per hoc, quod non lex vetus data fuit, quia Dominus non descendit sed ascendit in montem; quia olim malitiam, & duritiam antiqui populi videns, eorum infirmitati condescendens, præcepta minoris iustitiæ eis imposuit, quia hoc sufficere visum est pro tunc, si illi quamuis essent pessimi aliquo modo ad virtutem accederent, sciens quod malus subito, nisi Dei adiutorio non peruenit ad magnum statum virtutis; sed paulatim ducendus est, quia si a principio imponerentur ei magna opera iustitiæ, nec ipsa inchoare, & minus complere vellet. Vnde & Apost. ad Gal. 3. loquens de lege antiqua dicit. Lex pædagogus noster fuit in Christo; quod exponens Glossa dicit. Pædagogus paruulis assignatur, vt lasciuies refrænetur ætas, & prona in vitia teneantur corda; dum tenera studiis eruditur infantia, vt metu pænæ coercita præparetur ad maiora. Et lex populo lasciuienti ad instar pædagogi apposita est, vt custodiret eos, & futuræ fidei præpararet; sed hoc non est magnum, quia paruorum est, non adultorum. Quia ergo Deus humane infirmitati condescendens præcepta non perfectæ iustitiæ, sed inchoatæ veteri populo dedit; vnde & sola illa, quæ ex se mala sunt prohibuit eis; sicut non occides, non adulterabis &c. Ideo dicitur, quod Dominus descendit, quando legem veterem dedit. Sed quia malus si desistat a magnis maleficijs, quæ prius gessit, & incipiat se custodire, ne talia perpetret, licet sit adhuc malorum concupitor; tamen ascendere ad bonum dicitur; ideo Moyses, qui personam proprii peccatoris gestabat, dictus est ascendere. Sed in nouo testamento Dominus ascendit in montem, & ad se Discipulos traxit, quia non condescenden-

Bernar.

August.

Galat. 3.

Glo.

August.

Idem.

Chrysoft.
hom. 9.

Psal. 69.

Heb. 11.

Matth. 6.

do ad humanam infirmitatē se habuit in promulgandis iustitię præceptis, Sed veræ & completæ iustitię proposuit præcepta, & homines illorum præceptorum dando eis suam gratiam operadores fecit. Vnde & Augustinus loquens de perfectione humanæ iustitię in principio lib. de ser. Domini in monte dicit. Si quis piē, sobriēq; considerare voluerit sermonem quem locutus est Dominus in monte, puto quod inueniet in eo quod ad mores optimos pertinet perfectum vitæ christianæ modum, & infra. Sermo sic concluditur, vt appareat in eo præcepta esse omnia quæ ad informandum vitam pertinent. Quia ergo non condescendendo humanæ infirmitati, sed vt veræ & plenæ iustitię Christus præcepta daturus erat, ideo ascendere in montem dictus est. Vel etiam, vt supra tactum est, ideo volens proponere alta præcepta iustitię in montem ascendit; vt nos erudiat quod illi, qui sublimia iustitię præcepta dant alijs, ipsi primo illorum præceptorum debent esse factores. Vnde & Chrysoft. hic dicit. Ascendit in montem, vt ostēdat nobis quomodo in altitudinem spiritualium virtutum consistere debet, qui docet iusticiam Dei, vt magis opere doceat, quā sermone: Qui enim ambulat per conuallia vitæ terrenæ, & obscuras semitas calcatur, & loquitur altos sermones, non alterum instruit, sed se ipsum castigat; nemo enim potest in valle stare, & de monte loqui, & ideo vbi stas inde loquere. Si in terra est animus tuus, vt quid de cælo loqueris? Si ergo in terra stas de terra loquere, si autem de cælo loqueris, in cælo consiste. Vel ideo in montem ascendit, volens perfectę iustitię dare præcepta, vt ostendat quod tunc valet præceptorum iustitię impletio, quando in fide Ecclesię quæ est mons vber, in quo complacuit Deo habitare in eo, etenim Dominus habitabit in finem: aliās nullum opus iustitię, vel potius nullum opus habens imaginem iustitię aliquid valet ad salutem; si recta catholica fides desit; Sine fide enim impossibile est placere Deo; & opus simulatum iustitię est, & non verum opus iustitię quodcumque agitur sine fide; fides enim intentionem dirigit; non potest autem habere rectam intentionem, quæ est necessaria ad bonum opus, qui fidem non habet. Vnde & infra 6. dicitur. Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosus erit. Vnde & si illi, qui sunt extra ecclesiam videntur aliqua de genere bonorum operari; tamen illa quæ agunt non sunt vere bona opera iustitię, sed simulata, quia veram fidem non habent.

A

S V M M A R I V M.

Soluitur contrarietas, quæ videtur esse inter Matthæum, & Lucam de isto sermone quia vnus eorum dicit; quod volens facere hunc sermonem montem ascendit; & alter dixit, quod volens facere sermonem descendit ad locum campestrem.

B

C

D

E

Chrysoft. hic dicit Mons Ecclesia appellatur, de quo dicit Propheta. Mons Dei mons vber. Ascendit ergo in montem, vt illic Discipulis suis mysteria traderet veritatis, ostendens, quod omnis, qui vult discere mysteria veritatis debet ascendere in montem Ecclesię, & non in montes hereticorum de quibus dicitur in Psalmo. Vt quid suspicamini montes coagulatos? coagulatum est enim cor hereticorum vt lac. Et ad euidentiam prædictorum est intelligendum, quod licet in veteri testamento eadem præcepta quantum ad substantiam fuerint posita, quæ & in nouo posita sunt; tamen non ita clarè & explicitè ibi posita fuerunt, sicut & in nouo per Dominum; propter quam obscuritatem præceptorum positorum in veteri lege data fuit occasio Iudæis expositoribus legis, quod dicta præcepta non benè interpretarentur; quæ tamen per Dominum clare & explicitè exposita sunt: & ex hoc aliquando dicitur quod eadem & æquè alta præcepta data fuerunt in veteri testamento, sicut & in nouo, attendendo ad substantiam præceptorum: & aliquando dicitur, quod altiora sunt præcepta nouæ legis, quā veteris, attendendo ad explicitā intentionem Domini. Sed hic dicitur, quod ascendit in montem, videtur contrarium esse illi, quod dicitur Luc. 6. quod descendens de monte in loco campestri hunc sermonem fecit. Ad quod dicendum, quod satis verisimile est, quod sermo, qui ponitur hic a Matth. fuerit alius à sermone, qui ponitur in Luca; quamuis ambo sermones eodem modo incæpti fuerunt & eodem modo terminati. Sed sermo, qui hic ponitur fuit prior illo sermone, quem ponit Lucas; & iste fuit factus in monte, ille in plano, iste solis Discipulis fuit dictus: ille Discipulis, & Turbis; iste fuit dictus sedendo: ille vero stando; iste quando ascenderat montem, & ille quando descendit de monte: & iste fuit multū prolixus, ille vero fuit satis brevis: Euangelistæ vero, sicut & alia, ita & istos sermones sibi partiti sunt, vt Matth. diceret istum, & Luc. alium, & sic nulla contrarietas esset. Vel etiam dici potest, quod sermo, quem narrat Euangelistæ ambo vnus, & idem fuit, vt dicit Augustinus de consen. euang. lib. 2. sed hic ordo fuit rerum vel actuum, quia primo Dominus in mon-

V

Chrysoft.
hom. 9.
Psal. 69.

Psal. 69.

Luc. 6.

Aug. de
consen.
euang.

tem

rem ascendit orare, & ibi pernoctavit quasi in cacumine montis, & facto mane in eodem loco existens conuocauit Discipulos suos ad se; & ex eis duodecim elegit, quos & Apostolos nominauit: deinde videns Turbas descendit de cacumine montis ad aliquam planiciem, quæ erat in monte; sicut solet contingere, quod in aliquibus montibus infra cacumine eorum, & supra vallem inferiorem sunt aliquæ planicies, quæ tamen mons dicuntur: & ibi stando expectauit populum, qui veniebat ad ipsum; & hucusque narrat Lucas. Et cum populus venisset, ipse sedit, & Discipuli circa eum, accedendo vt dicit Matth. & tunc sermonem istum habuit, quem ambo Euangelistæ ponunt: & secundum hoc, diceretur descendisse pro tunc, quando sermonem habuit; sed pro illo tunc, quando erat voluit ascendisse: non enim dimisit Turbam, quia docere volebat. Vel etiam esse potuit, quod in illa planicie in qua stando populum expectauit, esset aliquis monticulus, vel terre tumor eminens alijs partibus planiciei, in quem prædicare volens ascendit; & in quo sedit prædicans populo de dicto loco, qui monticulus vel terre tumor per comparisonem ad cacumen montis sub quo erat, dicitur locus campester, vel locus pedeplanus secundum Ambro. Sed per comparisonem ad cæteras partes planiciei mons dici poterat, vt sic secundum Lucam, & descenderet de cacumine montis ad dictam planiciem, in qua erat dictus monticulus; & ascenderet in montem secundum Matth. ascendendo de planicie ad dictum monticulum; Et quia illa planicies erat infra montem, mons dictus est a Matth. a quo monte descendit postea facto sermone in latam planiciem.

S V M M A R I V M.

Quod iste mons in quo Dominus sermonem fecit est in Galilæa, & ab aliquibus dicitur, quod est mons Thabor: & si hoc sit, assignantur aliquæ rationes quare in monte Thabor Dominus legem nouam dedit: cum lex vetus in monte Sinai, qui est in Arabia data fuerit.

VI

Hieron.

Matth. 8.

Q Vis autem mons fuerit iste, in quem Dominus ascendit, certum non est; quia vt dicit Hieronymus aliqui aestimant, quod ille fuerit mons Oliueti; quod tamen verum non est, quia Euangelista præmisit, quod dum prædicaret in Galilæa, Turba venit ad eum, quam videns in montem ascendit; & post descensum montis statim intrauit Capharnaum, vt patet infra 8. Capharnaum autem in Galilæa erat: & ideo oportet, dicere; quod hic mons, in quem Dominus ascendit in Galilæa erat.

F

G

H

I

K

Propter quod visum est aliquibus, quod iste mons fuerit mons Thabor, qui est in Galilæa, de quo dicit Hieronymus in lib. de locis. Thabor tribus est Zabulon. Est autem mons in medio Galilææ campo mira rotunditate sublimis, distans a Diocæsarea decem millibus contra Orientalem plagam; qui confinium inter tribum Issachar & Neptalim fuit. Vnde idem hic dicit, ex præcedentibus, & sequentibus in Galilæa esse hic locus monstratur, quem putamus esse, vel Thabor, vel ex illis quemlibet alium montem excelsum. Recte autem in monte Thabor diceretur lex noua data fuisse; Thabor enim aduentus luminis aut lucis accessio interpretatur. Christus autem cum sit lux vera, venit ad illuminandum mundum existentem in tenebris ignorantie peruersæ cupiditatis; iuxta illud Ioan. 12. Ego lux mundi veni vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et quia per doctrinam suam & vite præcepta Christus tenebras ignorantie, & peruersæ cupiditatis à mundo expulit; ideo bene in Thabor, qui aduentus luminis dicitur promulgare legem nouam voluit iuxta illud Psalmi. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Et quia lex noua non est nisi quædam declaratio, & manifestatio veteris legis, quæ quidem lex vetus etiam lux erat (licet obscura) iuxta illud Sap. 18. per quos incipiebat incorruptum legis lumen seculo dari, ideo lex noua, quæ est veteris legis illuminatiua in Thabor, quæ accessus luminis dicitur, datur. Vnde & Apost. ad Heb. 12. loquens fidelibus noui testamenti dicebat. Non accessistis ad tractabilem montem, & accessibilem ignem; sed accessistis ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cœlestem, & multa millia Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem omnium Deum, & Spiritus iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & ideo videte ne recusetis loquentem. Et in Psalmo dictum est. Accedite ad eum & illuminamini. Quia ergo lex noua illuminat tenebras ignorantie, & refrænât peruersas cupiditates, & declarat, & manifestat veterem legem; ideo ratione in Thabor promulgata diceretur esse, si certum esset, quod in illo monte Dominus hunc sermonem fecisset. Sed quia incerta non sunt affirmanda pro certis; ideo non est hoc pertinaciter asserendum; Sed hoc solum sufficit, quod in monte aliquo Galilæe; licet magis sit verisimile, quod in monte Thabor data fuerit. Cum enim vetus testamentum datum fuerit in monte Sina, qui est mons in Arabia ad Gal. 4. Et est extra terram promissionis; Sina autem interpretatur tentatio

Hieron.

Ioan. 12.

Psal. 77.

Sap. 18.

Heb. 12.

Psal. 33.

Gal. 4.

Rom. 5.
Eod. 3.

egrediens; & Arabia interpretatur callida, vel insidiatrix, per quod significatur quod lex subingrediebatur, ut peccatum abundaret, iuxta illud Apost. ad Rom. 5. Lex subintravit, ut abundaret delictum. & cap. 7. Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam; ideo ne lex vetus plus obesset, quam prodesset, superuenit lex noua data in monte Thabor; qui & calliditatem & insidias Arabia illuminaret, & nostram fragilitatem ad bonum iuuaret, & inclinationem ad malum à nobis remoueret; ut qui legem dedit, qua fit peccati cognitio, det & gratiam, qua fiat peccati conculcatio, ut sic accessio luminis gratiæ fiat illuminatio ignorantia, & caligo Moyfi clarificetur lumine scientiæ Christi, ut sic dicere possit Euangelista Ioan. 1. Lex per Moysen data est, in monte Syna, qui est in Arabia; qua peccatum ostendatur, & concupiscentia augeatur, & clara diuinorum cognitio nube figurarum tegatur; sed gratia qua peccatum superetur, & concupiscentia refrænatur, & veritas, qua diuinorum cognitio clara habeatur, per Iesum Christum in monte Thabor, idest in lumine veniente scientiæ claritatis, & in accessione luminis gratiæ facta est.

Ioan. 1.

S V M M A R I V M:

Assignantur causæ aliquæ quare Dominus volens facere hunc sermonem, sedit.

VII

Sequitur. [Et cum sedisset accesserunt ad eum Discipuli eius.] Vbi ostenditur situs, & dispositio docentis, & auditorum affectus audiendi eius doctrinam. Dicitur autem quod Christus volens nunc prædicare sedit; primò, ut ostendatur eius doctrinæ firmitas, & soliditas. Cum enim motus corporales siue sint membrorum, siue interiorum humorum, & spirituum multum impediunt, & scientiæ acquisitionem, & scientiæ ad alios diffusionem; propter quod & pueri quia in eis est motus magnus humorum ad caput, & homines leues, & mobiles addiscere non possunt; quia imagines ex quibus doctrina oritur non sunt quietæ in eis; sed ut in aqua vehementer mota imagines confusæ apparent; ita in istis, qui multum mouentur exteriorius, vel in quibus magnus motus est interior non possunt esse phantasie determinatæ: & ideo qui volunt addiscere, vel docere, & motus exteriores cohibere debent, & commotiones spirituum & humorum: aliter nec benè, nec ordinatè scientiam, nec isti addiscere, nec illi docere possent. & ideo ut perfectius Doctores possent docere sedere debent, dum docent. Vnde &

A de David dicitur 2. Reg. 23. David sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres. Propter quod & Iudices qui populorum recte iudicare habent sedere debent; ut patet Ruth 4. ubi dicitur. Tollens Booz decem viros de senioribus ciuitatis dixit. Sedete hic, & tunc proposuit suam causam; & in Psal. dicitur. Illuc sederunt sedes in iudicio sedes super domum David. Quia ergo quando sententia firma est ferenda, vel docenda, sedendū est, ut nullo modo dans, vel eam docens possit turbari. Ideo Dominus volens docere quomodo firmissimas sententias dare, & altas doctrinas docere debemus, sedit, iuxta illud 1. Reg. 2. Ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Vnde & hic dicit interlineares; dignitas magisterij hic notatur. Vel etiam ideo docere volens sedet; quia licet Doctor ambulando possit aliquos paucos docere, tamen multos simul docere non potest, nisi stet, vel sedeat, sicut ad sensum apparet. Vox enim ambulantis non equè perfecte potest pertingere ad multos; quia ad eos, qui sunt retro eum, nec ad latus, nec ad illos etiam qui sunt ante eum, si multi sint non perfecte pertingit; quia auditus prædictorum non recta linea opponitur voci loquentis, sicut stantis, vel sedentis. Quando autem prolixus sermo fieri debet, magis expedit, quod & Doctor & Auditores sedeant, quam stent; longo enim tempore stare multum solet grauare corpus stantium; ex quo contingit quod grauati labore standi non attendunt perfecte, nec Doctores quod dicunt; nec illi quæ audiunt. Anima enim intenta illi afflictioni non attendit ea quæ dicuntur; & frequenter fatigati Doctores sua breuiant verba; & ideo quando sermo longus faciendus est, expedit quod Doctor & Auditores sedeant. Vnde & August. in lib. de catechizandis rudibus ca. 13. dicit. Consultius in quibusdam Ecclesijs trans marinis non solum Antistites sedentes loquuntur ad populum; sed & ipsi etiam populo sedilia subiacent, ne quisquam infirmior stando lassatus à saluberrima intentione auertatur, aut etiam cogatur abscedere. Sanè autem si brevis sermo futurus est, & concessui locus aptus non sit, stantes audiāt; Sed cum multi audiunt, & tunc non iniutiandi periculosè loquimur stantibus. Tamen si iam sic cepimus, saltem animaduerso auditoris tadio, afferenda est sessio; immo vero prorsus vrgendus est, ut sedent. Et quia Dominus longum sermonem facturus erat, & coram magna multitudine; ideo sedet, ut sine tadio suum sermonem continuare possit. Vel etiam sedit; ut ostendat, quod humanæ, & non imperiosæ, vel rigidæ vitæ præcepta dare volebat; magis

2. Reg. 23.

Ruth 4.

Psal. 121.

1. Reg. 2.

August.

gis intendens fideles suos ad opera virtutum ducere per amorē, & benignitatem, quam timore & rigiditate; cuius quasi contrariū contigit in veteri testamento, quando lex data fuit; quæ cum tanto terrore fuit data, vt & Moyses legislator territus esset, dicente Apostolo. ad Heb. 12. Moyses dixit. Exterritus sum, & tremebundus. Vnde & populus timens non sedit, sed pedes stetit. Exo. 20. Cunctus populus videbat voces, & lampades, & sonitum buccinæ, & montem fumigantem; & perterriti; atque terrore concussi steterunt procul. Sed Dominus benignè, & humanè hominibus condescendens sedet, vt rigiditatem non ostendat; sed pietatem, & mansuetudinem; quibus agnitis Discipuli accesserunt ad eum sicut ad patrem, & clementem; vnde & in Psal. dicitur. Deus sedet super sedem sanctam suam, principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. & Isa. 16. Et præparabitur in misericordia solium eius, & sedebit super illud in veritate in tabernaculo David. Vnde & Bernardus primo ser. de omnibus sanctis dicit. Cum sedisset inquit benignissimè prorsus inclinavit se, & exinaniuit usque ad sessionem; Sedit enim, vt ad eum, quem nec ipsi quidem Angeli stantem attingere poterant, & publicani & peccatores accedat. Vel etiam ideo sedit, vt ostendat pro hominibus se humiliasse ab æqualitate patris usque ad infima hominis. Sessio enim humilitatem incarnationis significat, in qua modo prædicare volebat: qui enim in veteri testamento locutus est patribus in prophetis, nunc volebat loqui populis in homine, quem assumpsit. Vnde etiam dicit Remig. Nisi sedisset, idest causa nostræ salutis humiliatus fuisset, nullo modo ab hominibus videri potuisset. Tunc ergo sedit, quando causa nostræ salutis humiliatus per mysterium incarnationis visibilis in mundum venit; ante enim incarnationem pauci eum cognoscebant; nunc verò postquam sedit, idest homo fieri voluit, per totum mundum cognitus est; quia vox eius vox dulcis, & facies eius decora

Heb. 12.
Exo. 20.
Psal. 46.
Isa. 16.
Bernard.
Remig.
Cant. 2.

S V M M A R I V M.

Quare ad Dominum volentem facere hunc sermonem dicantur eius Discipuli accessisse, & assignantur aliqua convenientia, vel causa.

VIII.

Cum autem sedisset accesserunt ad eum Discipuli eius. Accesserunt quidem non solum gressibus corporis, sed affectibus mentis; erant enim de numero illorum, qui Christum sequebantur, vt audirent eius doctrinam, & imitarentur vitam; & ideo

quando viderunt quod parabat se ad docendum, accesserunt ad eum, vt nullum dictum eius eos effugiat: qualiter studiosi auditores facere solent, qui semper ad pedes Doctorum sedere volunt; sicut & Paulus de se loquens Actu. 22. dicit. Secus pedes Gamalielis eruditus sum iuxta veritatem paternæ legis. & Deut. 33. dicitur de Deo. Qui appropinquant pedibus eius, accipient doctrinam illius. Et Eccl. 51. Dicit Sapiens. Appropinquate ad me indocti, animæ vestræ sitiunt vehementer, aperui os meum, & locutus sum. Vnde & Chrysost. hic dicit. Accesserunt ad eum Discipuli. Vides repente eorum virtutis vegetationem, & qualiter repente meliores facti sunt. Alij enim erant miraculorum inspectores, hi autem audire aliquando desiderabāt magnum & excelsum. Vel etiam ideo accesserunt, vt ostenderetur quod Christi doctrina quodam ordine habebat venire ad diuersos, vt scilicet primò eam audirent Apostoli & Doctores, & per illos deueniret ad alios, quomodo & in veteri testamento soli Moysi; Aliquando etiam sibi, & Aaron locutus fuit Deus, qui postea populo loquebatur; quod vtile multum est, quia ex hoc honor debitus, & ordo congruus in Ecclesia conseruatur, cum aliqui alijs præferuntur. Cum enim ordo debeat esse, & suppositorum, & subiectorum ordinata positio; oportet, quod in omnibus in quibus est ordo, aliqui præsent, aliqui subsint: qui ordo maximè ex actibus, & operibus causari habet; vt illi sint priores, quorum actiones, & opera in alios proueniunt; & a quibus vel suum esse, vel bene esse inferiores suscipiunt. Propter quod, quia Ecclesia est ordinata, ordo esse debebat in ministris; vt aliqui essent priores, a quibus doctrina, & ministratio sacramentorum debebat in alios deriuari. Vnde Regina Saba videns ordinem ministrantium Salomonis mirata est. Vt ergo omnis pulchritudo, quam & in mundo Deus fecerat, in Ecclesia etiam appareret, ideo aliqui propius ad Christum accesserunt, vt ab eis ad alios doctrina fidei veniret; de quo ordine loquens Apost. ad Eph. 4. dicit. Quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios vero Pastores & Doctores ad confirmationem ministerij in ædificationem corporis Christi. Et ad Heb. 2. dicit. Salus Christi cum initium accepisset enarrari per dominum ab ijs, qui audierunt in vos confirmata est. Vt ergo pulchritudo ordinis, & debitus honor inter membra Ecclesiæ seruaretur, aliqui in Ecclesia facti sunt Doctores, qui propius ad Christum accesserunt, alij vero remanserunt aliorum auditores, quasi a Christo remotiores. Hæc so-

F
G
H
I
K

Actu. 22.
Deut. 33.
Eccl. 51.
Chrysost. hom. 13.
Eph. 4.
Heb. 2.

lum per hoc factum est, sed & vt ministeria membrorum Ecclesie non turbentur; Quemadmodum enim in corpore animalis Deus multa organa sensuum fecit, & motuum, quibus anima suas virtutes possit manifestari per actus; ita & in corpore mystico, in quo est maior diuersitas, distinctas dignitates & officia posuit; vt spiritus sancti gratia, qui quasi est anima corporis mystici, per diuersos manifestentur & explicentur; Quod melius & commodius fit cum diuersis diuersa dona donantur: Quemadmodum enim si oculus videret, audiret, odoraret, gustaret, loqueretur, incederet, operaretur quasi manu, animal a multis operibus impidiretur; quia simul tam diuersa vnum membrum operari non posset: quæ tamē simul fiunt, cum diuersis operibus diuersa instrumenta præparantur: ita & in corpore mystico, si omnia officia, & dignitates vni darentur, plus essent impedimenti, quam profectus: & ideo vt melius omnia compleantur, constituti sunt aliqui, qui habeant alijs providere de ijs, quæ spectant ad animæ salutem: sicut est doctrina, vel sacramentorum administratio; & alij, qui istis habent providere de necessarijs ad vitam, vt sic membra corporis mystici mutuò se iuuent, & iuuentur ad inuicem; & pro se sint mutuò sollicita, & vt nullum scisma in corpore mystico possit apparere; quam rationem perfecte deducit Apost. 1. ad Cor. 12. Valet etiam ad hoc, vt perfectius homines doctrinis celestibus imbuantur. Cum enim omnes homines non sint æqualis ingenij naturaliter, sed aliqui sunt subtiles, aliqui rudes: & quandoque esse contingat quòd illi, qui sunt subtilis ingenij, vel propter rerum necessariarum indigentiam, vel propter curam rei familiaris, vel propter desidiam, vel propter fugam laboris, studijs litterarū a principio non attendant; propter quod rudiores ad intelligendum efficiuntur. Quando autem homines, vel sunt rudes naturaliter, vel effecti sunt rudes, quia non addidicerunt tempore debito, si aliquid subtile eis dicatur non intelligunt; quod tamen, quando profertur a Doctore prouecti in scientia statim intelligunt; & quemadmodum si rudibus aliqua subtilia dicantur, etiam subtiliter, non intelliguntur ab eis: qui tamen intelligerent rudia & figuraliter dicta: Ita & instructi, si eis rudia dicantur, vel subtilia, non subtiliter attendunt. Ideo Doctores instructis debent loqui subtiliter; tardis verò crasso modo, & figuraliter: & si Doctor non potest simul

A vtrosque informare, sed solum subtiles; tunc subtiliter eis loqui habet; vt ipsi postea alijs crasso modo, & figuraliter declarant illa, quæ subtiliter audierunt. Quemadmodum quia puer recenter natus non valet cibum siccum sumere, sed solum liquidum; idcirco mater comedit cibum siccum, & conuertit in lac, vt ex illo puer nutriri possit; & sicut quando puer iam potest nutriri cibo sicco, & tamen nondum potest masticare mater accipit panem, vel carnes, & ipsa masticat, & ita masticata in ore pueri ponit transglutienda; Sic & homines instructi, qui a Doctore subtilia, & subtiliter audiuerunt, quando rudes habent docere, illa subtilia crasso modo figuraliter, vel exemplariter declarant, & exponunt, vt possint rudes de subtilibus instrui; Vnde quia Dominus non poterat singulos instruere iuxta eorum qualitatem, & modum, quia magnum impedimentum prestitum fuisset doctrinæ abundanti Christi, qui de omnibus necessarijs ad salutem instruere Ecclesiam debebat; ideo habuit Discipulos circa se, quibus spirituales doctrinas dedit subtiliter, & sic per illos alios instruxit. Vnde, & dicebat eis infra 13. Vobis datum est nosce mysteria regni celorum; illis autem, scilicet turbis, non est datum; ideo in parabolis loquor eis. Et Apost. 1. ad Cor. 3. dicit. Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tamquam paruulis in Christo lac podum vobis dedi non escam, nondum enim poteratis. Vt ergo ostenderetur, quòd illa, quæ Dominus dicturus erat, erant talia, quæ vt prolata sunt a Christo non poterant intelligi a communi plebe nisi per Doctores declararentur; ideo Discipuli, qui aliorum Doctores futuri erant, accedunt ad Christum, vt illa subtilia subtiliter dicta audiant a magistro, quæ postea per multa exempla, & deductiones populis declararent; Vnde & Isai. 51. dicitur Doctoribus. Accedant & tunc loquentur. Et infra eodem capitulo. Accedant & annuncient vobis. Vnde Bern. 1. sermone de omnibus sanctis dicit. Accesserunt non quilibet de populo, sed Discipuli; vt sicut testamentum vetus datum legitur in monte Sina solo Moyse ascendente, & populo expectante deorsum, sic & modo susciperent montes pacem populo, & colles iustitiam; & velut in tenebris quibusdam, & in occulto diceretur Apostolis, quod postea dicerent in lumine, & audirent in aure, quod prædicaret post modum super testam. Vel etiam ideo accedunt Discipuli ad Dominum seden-

Matth. 13.

1. Cor. 3.

Isai. 51.

Bernar.

tem in monte, vt ostendatur quòd nullus est bonus, & perfectus auditor celestium præceptorum nisi iam sit factus celestis. Cum enim moralia præcepta data sint, non ad hoc quòd sciatur, sed ad hoc, vt secundum illa viuatur: ideo ille, cui non est affectus ad viuendum secundum ipsa, licet possit audire, & intelligere, quæ dicuntur; tamen non potest dici, quòd ipsa sapiat, vel etiam quòd perfecte approbet ipsa: quia etsi ipsa approbet secundum intellectum, non tamè approbat secundum affectum; Vnde & 7. Ethic. dicitur de incontinentibus, quòd licet dicant sermones scientiæ moralis, tamen non propter hoc sunt scientes in actu. Sed illi quibus non solum placet audire præcepta moralia, vt sciant ipsa, sed etiam volunt viuere secundum ipsa, illi perfecti dicuntur scientiæ moralis auditores. Propter quod & primo Ethic. dicitur. Quòd passionum sectator existens inaniter audiet, & inutiliter moralem scientiã, quia finis eius non cognitio sed actus. Sed illis qui secundum rationem volunt sua desideria tentare, & operari secundum præcepta moralis scientiæ multum utile est ipsum scire; Vnde quia Dominus nunc sermones morales vitæ celestis dare volebat; ideo Discipuli, qui ipsa præcepta implere cupiebant accedunt ad eum; Vnde & hinc dicit Glo. Accedunt ad eum, vt vicinius audiant, qui ad implendum animo prope erant, & Chrysost. hinc dicit. Populus, qui audit iustitiã Dei debet in altitudine bonorum consistere, quia discipulus imitator debet esse magistri. Si autem in peccatis viuas, & audias iustitiæ verba docentem iudicium tibi non salutem acquiris, Audis enim vt ne ignorantie excusationem habeas ante Deum. Ecce homo si quamcunque artem ex toto corde voluerit addiscere, prout pingere, aut ædificare, cum frequenter magistrum suum audierit, vel viderit, tollit se in secreto, & accipit ferramentum, & tentat si potest iam facere, quod frequenter audiuit, aut vidit; Sic & tu si facere iustitiam non vis vt quid prædicatorem iustitiæ audis? Aut cur illum Doctorem appellas, cuius non vis esse discipulus? Vnde præsens scriptura docet, vt populus super motem sanctitatis asceudat, qui vult audire pietatis doctrinam.

S V M M A R I V M.

Signantur aliquæ causæ quare Dominus volens facere hunc sermonem dicitur os aperuisse.

IX

Sequitur. [Aperiens os suum docebat discens.] Vbi ponitur inchoatio. Dicitur

F autem quòd aperuit os suum, primò vt ostendatur quòd non ex passione, sed ex ratione hunc sermonem facere volebat. Quando enim passio concupiscentiæ, vel tristitiæ mouet aliquem ad aliquid agendum, non dicitur homo illa propriè agere, sed dicitur quòd illa passio illa opera facit, vel verba dicit; Vnde & de sene incontinente dicitur Dan. 13. Concupiscentia subuertit cor tuum; quemadmodum propriè agere est rationabilium, agi autem irrationabilium; ita & in hominibus illa dicuntur ipsi agere, quæ ex libera ratione procedunt; sed illa dicuntur agi, quæ ex passione irrationabilis partis faciunt; Vnde & in scriptura vt frequentius solet dici, quòd aliquis os suum aperuit quando videbatur quòd ex aliqua passione locutus fuerit; cum tamè non ex passione, sed ex ratione illa dixerit, ad quod insinuandum ponitur, quòd [aperuit os suum] Vnde & de Sancto Iob dicitur 3. Post hæc aperuit Iob os suum. Quod exponens Greg. lib. 4. moral. ca. 5. dicit. Ex ipso narrationis ordine perpenditur, quia nequaquam maledictum per patientiam protulit, qui ad maledictionis vocem amicis adhuc tacentibus erupit. Et infra. Patefecit qua mente hæc quietus dixerit, qui tot Dei laudes etiã percussus enarrauit. Et quia fortè visum fuisset quòd Dominus ex hoc quòd multi sequebatur eum, ex quadam passione inanis gloriæ verbum ad eos habere voluisset, ideo ponitur quòd aperuit os suum, vt ostendatur, quòd non ex passione, sed ex ratione motus fuerit ad prædicandum. Vel etiam ideo dicitur quòd [os suum aperuit] vt ostendatur, quòd magna, quæ in eo latebant effundere volebat. Quemadmodum enim clauso vasculo nescitur quis liquor in eo contineatur, & cum aperitur, quod latebat ostenditur; sic homo sapiens dum tacet eius sapientia ignoratur, quando vero loqui incipit, statim quod latebat in eo euidenter ostenditur. Ideo quia Dominus hucusque pauca locutus fuerat eius sapientia ignota erat, sed nunc cum os aperit suam sapientiam ostendit; Vnde & Greg. 4. lib. mor. dicit. Sicut clausis vasculis, quod intus habeat ignoramus, aperto verò ore vasculorum quid intrinsecus contineatur agnoscimus, ita sanctorum corda, quæ clauso ore occulta sunt aperto ore deteguntur; & cum cogitationes detegunt, os aperire referuntur, vt intenta mente quasi apertis vasculis, quid intus contineant festinemus cognoscere, ac nos metipsos eorum intimo odore recreare. Vnde & sublimia præcepta Domi

Dan. 13.

Iob 3.

Gregor.

Idem.

no in monte dicturo, præmittitur [*Aperiens os suum*] Quomodo os suum aperire sumi videtur Eccl. 51. Animæ vestre sitiunt vehementer, aperui os meum & locutus sum, cōparate vobis sine argento sapientiam. Vel etiam dicitur os aperire, ut ostendatur quod de magnis rebus lōgum sermonē facere intendebat. Solent enim homines locuturi de magnis rebus ad tēpus tacere, ut quasi recollecti & præmeditati loqui videantur. Vnde & de Sapientia dicitur Prouer. 8. Audite quoniam de rebus magnis locutura sum, aperientur labia mea ut recta prædicent. Vnde Aug. 1. lib. de ser. Do. in mon. ad hanc intentionem hæc exponens dicit. Ista circumlocutio qua scribitur, & aperiens os suū, fortassis ipsa mora commendat aliquāto longiorem futurum esse sermonem. Vel etiā dicitur os aperire, ut ostendat quod id quod latebat circa Dei præcepta in veteri testamento, exponere, & declarare volebat, abscindendo peccatorum radices, ut iram, incontinentem aspectum, & cætera talia: & declarando modum, quo meritoriē impleantur diuina præcepta, ut scilicet propter Deū fiant, & non propter fauorem humanum, vel commodum tēporale. Vnde & Luc. ult. dicitur, quod aperuit Discipulis sensum, ut intelligerēt scripturas postquā interpretatus fuerat ipsas. Et Glo. hīc dicit. Oris apertio mysteriorum, quæ in Prophetis latebant, est reformatio. Vel etiam dicitur, os aperire; ut ostendat quod profunda, & quasi impenetrabilia hominibus præcepta daturus erat, quæ nisi per eum hominibus aperiri non possent. Quid enim tam occultum, quā pauperes beatos esse, & lugentes, & tristes, & persecutionem sustinentes, cum beati apud homines dicantur, quibus rerum abundantia, cum pace & gaudio suppetitur? Vnde Ber. 1. ser. de omnibus sanctis loquens de ista oris apertione dicit. Verē apertū est os eius, quia eructauit abscondita à cōstitutione mundi. Quid enim tam absconditum, quā paupertatem esse beatam? Et Glo. hīc dicit. Apertio oris profunditatem significat Sacramenti, quasi abyssum, quasi thesaurum aperit, quasi fluuiū paradisi. Vel etiam os aperit, ut ostendat quod lex noua non erat scribēda in tabulis lapideis, sed cordibus credentiū insigenda. Quem admodum enim stylo, vel celpte scribuntur litteræ in lapidibus, ita & scientia scribitur in corde auditoris lingua Doctoris, iuxta illud Psal. Lingua mea calamus scribē. Vnde quia Dominus non scribendo sed colloquēdo legem nouam de-

dit, & in corde audientiū Discipulorum scripsit; ideo dicitur quod os aperuit, quasi stylum quo scribenda erat, emittens, & trahens ad diuersa verba formanda. Vnde & hīc dicit interli. Os aperuit, intus in corde scribendo ut Deus.

S V M M A R I V M.

Assignantur seorsum alie cause quare Dominus volens facere hunc sermonem dicitur os suum aperuisse.

Dicitur autem quod os suū aperuit, quia aperuerat ora Prophetarum, ad hoc, ut loquerentur populo veteris legis, olim enim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimē locutus est nobis in filio, ad Heb. 1. Hoc enim est os quo osculari se desiderauerat sponsa cū dicebat. Osculetur me osculo oris sui: quod exponens Bern. super Cant. ser. 2. dicit. Ante Christi aduentum dicebat quisque perfectus. Quo mihi ora hæc est seminiuerbia Prophetarum? Ipse potius speciosus forma præ filiis hominum. Osculetur me osculo oris sui. Non audio iam Moysen; impeditioris siquidem linguæ factus est. In Isa. labia immūda sunt, Hieremias nescit loqui, quia puer est; & Propheta omnes ellingues sunt. ipse quem loquuntur loquatur, vox in eis iam autem per eos loquatur mihi, Quoniam tenebrosa aqua in nubibus aeris; sed ipse me osculetur osculo oris sui, cuius gratiosa præsentia, & admirandæ fluentia doctrinæ fiant in me fons aquæ salientis in vitam æternam, cuius sermo viuus & efficax osculum mihi est; scilicet planē infusio gaudiorum, reuelatio secretorum, mira quædā, & quodammodo indiscreta commixtio superni luminis, & illuminatæ mentis: meritō proinde visiones & somnia non recipio; figuras, & enigmata nolo; ipsas quoque angelicas fastidio species, sed solum hoc opto, ut ipse, & ore aperto me doceat. Ipse enim, qui est in sinu patris solus potest mihi pandere secreta, & consilia Dei patris. Ioan. 1. Ad quam intentionem hoc exponens Aug. 1. lib. de ser. domini in mon. dicit. Fortē non vacat, quod nunc dictum est aperuisse os suum, quod ipse in lege veteri aperire soleret ora Prophetarum. Vel etiam ideo dicitur [*Aperiens os suum docebat eos*] quia Christus verbo & opere suos auditores instruebat, dicente Aug. de vera reli. cap. 16. Tota vita eius in terris per hominē, quem suscipere dignatus est disciplina morum fuit, cum omnia quæ ha-

Glos.

X

Heb. 1.

Cant. c. 1.
Ber.Ioan. 1.
Aug.

Idem.

bere cupientes nunc rectè viuebamur ca-
rendo vilia fecit, & omnia quæ vitare cu-
pientes à studio deuiabamus veritates
perpetiundo deiecit, nullum enim pecca-
tum committi potest, nisi dum appetun-
tur ea, quæ ille contempsit, aut fugiun-
tur ea, quæ ille sustinuit. Quia ergo Chri-
stus quasi hucusque homines docuerat
de vita perfecta opere, nunc incipit ip-
sam docere sermone, dicente Chryso. Cur
appositum est aperiens os suum? vt pro-
culdubio discas quia non cum loquitur
modò, verum etià cum taceret docebat,
tunc quidem os aperiens, nunc verò ip-
sam vocem operibus emittens. Vel etiam
aperiēs os suum docere dicitur, vt osten-
datur quòd propria auctoritate, & non
delegata ab alio, loquebatur. Prophetæ
enim loquebātur iussi à Domino, & non
sua verba, sed Domini, loquebantur. Vn-
de semper in Prophetis præmittitur. Hec
dicit Dominus. Propter quod & eorum
ora ad loquendum Dominus dicitur ape-
rire. Vnde Ezech. 3. Cum locutus fuero
tibi aperiā os tuū, & dices ad eos. Hæc
dicit Dominus. Sed Dominus locutus est
auctoritate propria, vt Deus; vnde & di-
cebat infra eodem. Ego autem dico vo-
bis. Propter quod iam non dicitur quòd
ab alio os eius apertum fuerit.

S V M M A R I V M.

*Quare si iste sermo fuit factus audientibus Di-
scipulis & alijs Turbis, dicitur quòd Disci-
pulos docebat, cum generaliter omnibus a-
stantibus loqueretur?*

XI

Sed cur dicitur, quòd docebat eos sci-
licet Discipulos, numquid solum di-
scipulos docebat? Est dicendum, quòd
immo docebat omnes astantes; sed quia
doctrina eius magis Discipulorum cor-
dibus adhærebat, quàm aliorum; ideo ma-
gis eos docere dicitur, quàm alios. Isti
enim, vt Chryso. dicit, auidius inten-
dere doctrinæ debebant; Vnde & si ad vni-
uersos hunc sermonē extendebat; tamen
quia Turbæ valde deficiebant ab ijs, quæ
dicebantur, vt non onerosam faceret do-
ctrinā; dicit quòd ad Discipulos conuer-
tit sermonem. Si enim dum Doctor lo-
quitur multi assunt, quorum aliqui do-
ctrinæ acquiescunt, vel eam intelligunt,
alijs non acquiescentibus, vel non intel-
ligentibus, licet possit dici quòd Doctor
omnibus loquatur; tamen propriè non
dicitur docere nisi acquiescentes doctri-
næ, vel intelligentes ipsam; nullus enim
potest docere, nisi alter doceatur. Doctor

F enim & discipulus relatiuè dicuntur; di-
scipulus autem à discendo est dictus; &
ideo, qui non addiscit discipulus non est;
& per consequens nec loquens ei potest
dici docens eum. Quia ergo Discipuli
Christi doctrinam eius intelligebant, &
ei adhærebant, alijs non intelligentibus,
vel adhærentibus; ideo benè dicit, quòd
Discipulos docebat.

S V M M A R I V M.

G *Assignantur aliquæ rationes quare minora
præcepta iustitiæ data fuerint populo Iu-
dæorum in veteri lege; & maiora præcepta
fuerint data à Deo in noua lege.*

Sed cum dictū fuerit supra, quòd alia
mandata Deus dedit populo veteris
testamenti; & alia dedit Christus populo
nouæ legis; dubium est. Cur Deus alia
mādata voluit dare antiquo populo per
Prophetas, & alia nouo populo per seip-
sum; quia videretur ex hoc mutabilis ef-
se Deus in præceptorum mutatione? Et
ad hoc dicendum primò, quòd hoc ra-
tionabiliter factum est, si conditio vtriuf-
que populi attendatur. Ille enim popu-
lus rudis, & duræ ceruicis erat; quando
autem auditor est rudis, vel nouus, si ei
alta & sublimia, vel subtilia dicātur, non
capit ipsa, qui tamē capere posset rudia,
& infima. Propter quod si debet instrui
in moralibus, primò illa debent ei pro-
poni, quæ manifestè sunt per se mala, vel
per se bona, & deinde illa, quæ non sic
euidenter sunt mala, vel bona; & maxi-
mè quando habitū vitiosum ex frequen-
tia operum acquisiuit: Talibus enim vi-
tiosis sufficit, quòd proponatur, vt à
magnis & enormibus peccatis se compe-
scant; quod cum factum fuerit, tunc &
minora peccata sunt eis prohibēda; quia
si à principio minora peccata eis prohi-
berentur, timendum esset ne desperati
non se cohiberent ab aliquo peccato, æsti-
mātes quòd virtute præditi esse non pos-
sint. Qui enim vix se cohibere potest ab
adulterio, vel incestu; quomodo se absti-
nere poterit ab incontinenti aspectu? Et
qui vix potest cohibere se à sanguine pro-
ximi, quomodo se cohibere poterit ab
ira, vel commotione animi? Ideo qui no-
uos & maximè vitiosos habet instruere
de moribus, primò habet præcipere q̃
abstineant à magnis peccatis, & deinde
successiue minora peccata, & peccatorū
radices sunt eis prohibēda; & quia po-
pulus Israel erat nouus, quo ad doctrinā
moralem, quando lex vetus data fuit,

XII

Ezech. 23.

malè etiam, & vitiosè nutritus fuerat in Aegypto iuxta illud Ezech. 23. Duæ mulieres filię matris vnus fuerunt, & fornicatę sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatę sunt, ibi subacta sunt vbera earum; Nomina earum Oolla, & Ooliba, & habui eas, & pepererunt filios, & filias; porrò nomina earum Samaria Oolla, & Hierusalem Ooliba. Ideo ei fuerunt proposita præcepta, quibus prohibebantur euidenter mala, & præcipiebantur euidenter bona, vt patet in præceptis decalogi. Ille etiam populus duræ ceruicis erat; & vix auerti ab aliquibus vitijs poterat; & ideo condescendendo se Deus habuit præcepta dando, aliqua etiã permittens, quæ bona ex sua natura non erant; quomodo dare libellum repudiij eis permissum erat infra 19. Moyses inquit, ad duriciam cordis nostri permisit vobis dimittere vxores vestras; sufficit enim quòd peccatori in peccatis assueto præcipiantur illa, quæ aliquo modo trahant ipsum ad bonũ. Sed populus nouus quibus Dominus locutus est iam instructus erat per legem, & Prophetas, de vitijs & virtutibus; iam etiam aliquo modo in via virtutum suos pedes dirigebat; cor etiam lapideum ab eis Dominus remouebat; & ideo iam apti erant, vt maiora vitæ præcepta à Domino acciperet. Qui enim benè vsus est minoribus, quæ accepit, dignum est vt maiora ei dentur; Vnde quemadmodum in scientijs à minoribus ad maiora intelligenda ascenditur; & quemadmodum aliqua laudantur in pueris, vel eis permittuntur, quæ tamen postea in prouectis vituperantur, vel etiam puniuntur; Et quemadmodum cibi & diætę, quæ conueniunt egris sanis nocumentum afferrent: ita præcepta data veteri populo infirmo puero inscio nõ conueniunt populo nouo, instructo, prouecto sanato: quam rationem deducens August. 3. confess. ca. 7. dicit. Patres veteris testamenti ab imperitis iudicantur iniqui iudicantibus ex humano die, & vniuersos mores humani generis ex parte moris sui metientibus: tamquã si quis nescius in armamētis quid cuique membro accomodatũ sit, ocrea velit caput contegi, & galea calciari, & murmuret quòd non apte conueniat: aut in vno die in dicto a meridianis horis institio quiscquam stomachetur non sibi concedi quid venale proponere quia mane concessum est: aut in vna domo videat aliquid tractari manibus à quoquam seruo, quod facere non sinatur, qui pocula ministrat: aut aliquid post præsepia fieri, quod an-

A

te mensam prohibeatur; & indignetur cum sit vnum habitaculum, & vna familia non vbique atque omnibus idem tribui. Sic sunt isti qui indignantur cū audierint illo seculo licuisse iustis aliquid, quod isto non licet iustis: & quia illis aliud præcepit Deus, istis aliud pro temporalibus causis, cū eidem iustitiæ vtrique seruiert, cum in vno homine, & in vno die, & in vna domo videant aliud alijs membro congruere, & aliud iamdudum licuisse, & post horam non licere, & quoddam in illo angulo permitti, aut iuberi, quod in isto iusta ratione vetetur, & vindicetur. Et primo lib. de ser. do. in mon. dicit. Vnus Deus per sanctos Prophetas, & famulos suos secundum ordinatissimam distributionem temporũ dedit minora præcepta populo, quem timore adhuc alligari oportebat; & per filium suum maiora populo, quæ charitate iam liberari conuenerat. Cum autem minora minoribus, maiora maioribus dentur, ab eo dantur qui solus nouit congruentem suis temporibus humano generi exhibere medicinam. Secundò hoc rationabiliter factum fuit. Cum enim quisque iuxta vires suas debeat operari bona opera quantò plus potest, iuxta illud Eccl. 9.

B

Quodcũque potest manus tua facere instanter operare. Ideo secundum quod maiores vires dantur ad benè operandũ, secundum hæc quisque maiora opera bona exercere debet; Et quia in veteri testamento non erat data gratia sic abundanter, vt in nouo est data, quia illi aestimabant se posse implere legem solo libero arbitrio, quod tamen facere non potuerunt; ex quo occasionaliter per legem peccata sunt aucta iuxta illud Apost. ad Rom. 5. Lex subintravit, vt abundaret delictum: vbi dicit Glo. Oportebat vt superbis de libertate sui arbitrij præsumtibus lex daretur, qua præuaticata suam infirmitatem, & legis insufficiẽtiam peccatum non consumẽtis intelligentes humiliarentur; natis enim in peccatis viribus suis multum præsumtibus datur lex à Deo ad domandam superbiam; qua dicebant, non deest qui impleat, sed deest, qui iubeat. Horum ergo superbiam volens domare Deus, legem dedit quasi dicens hominibus. Ecce do vobis præcepta, ne putetis deesse iubentem; non deest qui iubeat, sed deest qui impleat: quia homo in peccato natus per se non potest legem implere, nisi liberum arbitriũ gratia Dei adiuetur. Ideo cum in veteri testamento nec præcepta, quæ in eo data fuerant impleri potuerant eorum viri-

C

bus; te mensam prohibeatur; & indignetur cum sit vnum habitaculum, & vna familia non vbique atque omnibus idem tribui. Sic sunt isti qui indignantur cū audierint illo seculo licuisse iustis aliquid, quod isto non licet iustis: & quia illis aliud præcepit Deus, istis aliud pro temporalibus causis, cū eidem iustitiæ vtrique seruiert, cum in vno homine, & in vno die, & in vna domo videant aliud alijs membro congruere, & aliud iamdudum licuisse, & post horam non licere, & quoddam in illo angulo permitti, aut iuberi, quod in isto iusta ratione vetetur, & vindicetur. Et primo lib. de ser. do. in mon. dicit. Vnus Deus per sanctos Prophetas, & famulos suos secundum ordinatissimam distributionem temporũ dedit minora præcepta populo, quem timore adhuc alligari oportebat; & per filium suum maiora populo, quæ charitate iam liberari conuenerat. Cum autem minora minoribus, maiora maioribus dentur, ab eo dantur qui solus nouit congruentem suis temporibus humano generi exhibere medicinam. Secundò hoc rationabiliter factum fuit. Cum enim quisque iuxta vires suas debeat operari bona opera quantò plus potest, iuxta illud Eccl. 9.

D

Quodcũque potest manus tua facere instanter operare. Ideo secundum quod maiores vires dantur ad benè operandũ, secundum hæc quisque maiora opera bona exercere debet; Et quia in veteri testamento non erat data gratia sic abundanter, vt in nouo est data, quia illi aestimabant se posse implere legem solo libero arbitrio, quod tamen facere non potuerunt; ex quo occasionaliter per legem peccata sunt aucta iuxta illud Apost. ad Rom. 5. Lex subintravit, vt abundaret delictum: vbi dicit Glo. Oportebat vt superbis de libertate sui arbitrij præsumtibus lex daretur, qua præuaticata suam infirmitatem, & legis insufficiẽtiam peccatum non consumẽtis intelligentes humiliarentur; natis enim in peccatis viribus suis multum præsumtibus datur lex à Deo ad domandam superbiam; qua dicebant, non deest qui impleat, sed deest, qui iubeat. Horum ergo superbiam volens domare Deus, legem dedit quasi dicens hominibus. Ecce do vobis præcepta, ne putetis deesse iubentem; non deest qui iubeat, sed deest qui impleat: quia homo in peccato natus per se non potest legem implere, nisi liberum arbitriũ gratia Dei adiuetur. Ideo cum in veteri testamento nec præcepta, quæ in eo data fuerant impleri potuerant eorum viri-

E

bus; te mensam prohibeatur; & indignetur cum sit vnum habitaculum, & vna familia non vbique atque omnibus idem tribui. Sic sunt isti qui indignantur cū audierint illo seculo licuisse iustis aliquid, quod isto non licet iustis: & quia illis aliud præcepit Deus, istis aliud pro temporalibus causis, cū eidem iustitiæ vtrique seruiert, cum in vno homine, & in vno die, & in vna domo videant aliud alijs membro congruere, & aliud iamdudum licuisse, & post horam non licere, & quoddam in illo angulo permitti, aut iuberi, quod in isto iusta ratione vetetur, & vindicetur. Et primo lib. de ser. do. in mon. dicit. Vnus Deus per sanctos Prophetas, & famulos suos secundum ordinatissimam distributionem temporũ dedit minora præcepta populo, quem timore adhuc alligari oportebat; & per filium suum maiora populo, quæ charitate iam liberari conuenerat. Cum autem minora minoribus, maiora maioribus dentur, ab eo dantur qui solus nouit congruentem suis temporibus humano generi exhibere medicinam. Secundò hoc rationabiliter factum fuit. Cum enim quisque iuxta vires suas debeat operari bona opera quantò plus potest, iuxta illud Eccl. 9.

Idem.

Eccl. 9.

Rom. 5.

Glo.

bus;

Matt. 19.

August.

Actu. 15.

bus; propter quod & iugum graue lex
vetus dicta est à Petro Act. 15. quod ne-
que Patres nostri, neque nos portare po-
tuimus: si præcepta quæ Dominus hîc po-
nit in lege illa fuissent posita, non solum
non fuissent impleta, sed & fuissent negle-
cta. Quemadmodum si onerato ultra vi-
res pondus addatur, non solum non por-
tatur ab eo, sed & reijcitur: vel si conetur
portare, tamen onus ante portantis vires
succumbunt, quàm onus feratur ad ter-
minum. Quia ergo in veteri testamento
modica virtus ad implendum Dei præce-
pta erat, scilicet liberum arbitrium cor-
ruptum per peccatū; ideo sufficit, quod
pro tunc præcepta darentur, quibus pro-
hiberentur peccata manifesta etiam per
rationē naturalem; & imperarentur ope-
ra iustitiæ, quæ naturalis ratio dictat agē-
da. Sed quia in nouo testamento est vir-
tus aucta, quæ gratia per Christum est da-
ta abundanter, quæ gratia iuuat nostram
infirmiorem, & facit nos potentes imple-
re diuina præcepta; ideo dignum fuit, vt
quibus maior virtus est data adimplendi
præcepta, acciperent maiora præcepta iu-
stitiæ. Vnde quia hac virtute data in no-
uo testamento, considerata dicta virtute,
facilius maiora præcepta implerentur, quàm
in veteri testamento non data hac virtu-
te minora impleri non poterant: ideo lex
noua, quæ maiora præcepta cōtinet, non
dicitur iugum graue, sed iugum leue in-
fra 11. quia vt dicit August. de ver. Dom.
ser. 9. Omnia sequeia, & immania prorsus
facilia, & prope nulla efficit amor; qui
amor datus est in nouo testamento. Quia
ergo in veteri testamēto virtus implendi
præcepta erat parua, debilis, & infirma,
in nouo vero est virtus magna, sanata,
& roborata, ideo minora præcepta data
sunt in veteri lege, & maiora in noua;
cum nec illi minora implere potuerint,
& isti maioribus contenti non sint; sed
ultra præcepta implent consilia semper
ad maiora tendentes, dicentes illud Psal.
Viam mandatorum tuorum cucurri cum
dilatasti cor meū, & illud Apost. ad Phil.
3. Quæ retro sunt obliuiscens ad ea quæ
sunt priora extendens me ipsum ad de-
stinatum persequor brauium superne vo-
cationis. Tertiò, hoc factum fuit vt osten-
dantur radices veteris legis & nouæ, quæ
sunt timor & amor; Timor enim habet
constringere cor, Amor vero cor dilatat;
& ideo qui timore aliquod præceptum
obseruat, nihil superaddit ultra præce-
ptum, immo nec illud integrè complet;
quia si complet exteriori opere, tamen il-
lud non implet interiori voluntate, pro-

Matth. 11.
August.

Psal. 118.

Philip. 3.

F
G
H
I
K

pter quod, timor penam habet. 1. Ioan. 4.
Et qui aliquid facit ex timore continuè
indiget stimulo vt impleat saltem exte-
riori opere quod iubetur; animo inte-
rius renitente. Vnde & licet Indei qui ex
timore legem obseruabant aliquoties im-
plerent opera mandatorum exteriora, ta-
men præceptum de opere interiori sicut
erat, Non concupisces, implere non cura-
bant; quia timor licet perficiat opera ex-
teriora, vel se cohibeat à malo opere ex-
teriori timore penæ corporalis, tamen
non cohibet malum opus intrinsecum;
quia propter ipsum talem penam non ti-
met; & ita non desistit malè concupisce-
re. Vnde & Apost. ad Rom. 7. Loquens de
concupiscentia dicit. Peccatum non co-
gnoui nisi per legem. Nam concupiscen-
tiam nesciebam nisi lex diceret non con-
cupisces, occasione autem accepta pecca-
tum per mandatum operatum est in me
omnem concupiscentiam. Ex quibus pa-
tet, quod ille, qui timore penæ aliquid
facit, nihil supra præceptum operatur;
vix etiam, & cum quodam tædio, & desi-
dia, nisi stimuletur, substantiam præcepti
adimplet quantū ad opus exterius; quan-
tum vero ad mentes affectum semper ma-
net voluntas renitens: & ideo si facit bo-
num, non tamē facit benè; propter quod,
nec opus bonum simpliciter est. Et quia
talis non ad melius se mouet, sed retine-
tur ne ad deteriora prolabatur; sufficit
quod illa ei præcipiantur, quibus retine-
tur ne omnino pessimus fiat: sicut sunt
maiora crimina, à quibus etiam vix cohi-
bere se potest. Sed qui amore iustitiæ mo-
uetur ad faciendum bonum, vel malum
vitandum, non solum est contentus quod
vitet magna crimina, sed etiā omnes pec-
catorum occasiones fugere appetit; sciēs
melius esse nunquā iuxta periculum fuif-
se, quàm iuxta periculum existendo non
periisse, nec solum est contentus, quod fa-
ciat opera bona, quæ naturalis ratio di-
ctat agenda; nisi etiā impleat omnia; quæ
vidētur esse Deo grata; Quemadmodum
in amore venereorum non solum time-
tur magna offensa dilectæ, sed etiam om-
nis offensa; nec solum impletur præce-
ptum dilectæ, sed etiam omne illud, quod
gratum & esse aestimatur, delectabiliter
perficitur, nec amans indiget alijs stimu-
lis ad agendum, quia amor sic stimulat,
vt quiescere non sinat. Vnde & Dion. ex-
ponens proprietates Seraphim, qui in-
cendentes significantur, dicit cap. 7. ce-
lestis hierar. quod nominantur calefacien-
tes. Mobile enim semper eorum circa di-
uina & incessabile, & calidū, & acutum,

1. Ioan. 4.

Rom. 7.

Dion.

& super feruidum intentæ, & forsan intima, & inflexibilis semper motionis. Ex quibus patet quod qui amore ad aliquid fertur non indiget alio stimulante, quia amor stimulus est, quo fertur quodam impetu amas ad id, quod amatur: qui etiam ex amore aliquod facit, voluntate ducitur, non necessitate cogitur. Ex quibus patet, quod ille, qui ex amore iustitiæ aliquid operatur, non est contentus quod solum impleat præceptum; sed supra præceptum progreditur: nec lentè & desidiosè operatur; sed feruenter & velociter; nec cogitur ad bonum, sed voluntate ducitur. Propter quod non solum bonum agit, sed & benè; & quia sic ducitur ad bonum amore, omnia iustitiæ præcepta ei sunt danda; & modus est imperandus eidem, cum nec ei sufficiat, quod impleat præcepta eo modo, quo sunt implenda; nisi superaddat in bono illa, etiā quæ sunt consulta. Vnde quemadmodum equus velociter sponte currens pungendus est à sessore, ut velocius currat; sic & qui amore iustitiæ voluntariè minora adimplet præcepta, addenda sunt ei maiora, ut velocius, citius, & perfectius ad finem bonorum operum perueniat: quemadmodum & qui minora implet timore, oportet quod stimuletur; sed lentè, ne fortè & illudmet, quod faciebat dimittat; sicut Asinus tardus licet stimulari debeat, ut vadat, tamen sic lentè stimulari debet ne currat. Et quia illi, qui erant sub veteri testamento, obseruabāt legem timore, sufficit quod manifesta mala eis prohiberentur, cum vix ab illis possent abstinere; & manifestè bona eis præciperentur, quæ vix perficere poterant opere exteriori, manente quasi voluntate coacta. Sed quia illi, qui sunt in nouo testamento legem obseruant amore, ideo alta iustitiæ præcepta eis erant danda, & modus bonorum operum iniungendus; quia amor semper ultra facit, quàm præcipiatur ei; non enim constringitur infra fines præcepti, sed semper dilatatur ad maiora se extendens. Vnde & Apost. loquens 2. Cor. ca. 6. dicit. Cor nostrum ò Corinthij delatatum est, tamquàm filijs dico dilatamini & vos. Quia ergo nunc debebat noua lex amoris promulgari, ideo benè maiora præcepta sunt data, ut filijs ab illo, qui dedit minora in veteri testamento tãquàm seruis suis. Vnde ad hanc intentionem loquens Aug. 1. lib. de ser. Dom. in monte dicit. Deus dedit minora præcepta populo, quem timore alligari oportebat; & per filium suum maiora populo, quem charitate iam liberari conue-

A nerat. Quartò, Hoc factum fuit rationaliter, si præmia vtriusque legis attendantur. Cum enim appetitio præmij faciat tolerare laborem, quantò præmium maius promittitur, tãtò maiora imponi possunt opera desiderantibus maius præmium consequi; & quia promissa præmia veteris legis erant terrena; promissa vero nouæ legis sunt cælestia bona, ideo non incongruè minora præcepta dantur pro obtinendo terrena, & maiora pro adipiscendo celo. Vnde August. 1. lib. de ser. Do. in mon. dicit. Nec mirum est, quod datur præcepta maiora propter regnum cælorum, & minora data sunt propter regnum terrenum ab eodem vno Deo, qui fecit cælum & terram.

August.

S V M M A R I V M.

C Quod licet multi Patres veteris testamenti secundum tēpus haberent secundum affectum perfectionem noui testamenti, & è contra, multi existentes secundum tempus in nouo testamento secundum affectum sint veteris testamenti; tamen quando comparatur status ad statum, quia tempore veteris testamenti plures erant, qui affectum suum habebant ad promissiones terrenas; & pauci ad res cælestes; cuius contrarium contingit in nouo testamento; ideo illa, quæ supra dicta sunt in precedenti capitulo non dicuntur comparando personas ad personas, sed comparando statum ad statum.

D I cet autem communiter loquendo, illi, qui erant sub veteri testamento rudes essent, & duræ ceruicis; & communiter non haberent gratiam adiuuātem, & seruirent potius timore, quàm amore obedirent, & magis terrena affectarent, quàm cælestia; tamen inter eos multi fuerunt, qui licet secundum tempus essent sub veteri testamento, tamen secundum spiritum erant noui testamenti; quia seruibant Deo ex amore, & propter regnū cælestē; & habebant gratiam adiutricem ad diuina præcepta implenda; sicut æquè multi sunt in nouo testamento, qui magis obseruant Dei præcepta ex timore, quàm amore; & propter remunerationē terrenam, vel temporalem, quàm cælestē: qui licet secundum tempus sint noui testamenti, tamen secundum meritum sunt veteris testamenti. Sed quia sermones generales intelligendi sunt secundum communem modum, ideo quia in veteri testamento, paucis exceptis, illius conditionis erant, quæ dicta est: Ideo status, respiciendo ad multos, talis vel talis dicitur,

XIII

2. Cor. 6.

August.

Aug.

non respiciendo ad paucos, qui in utroque testamento repperiti sunt obseruare rem alterius testamenti. Vnde Aug. lib. 16, contra Faustum cap. 1. dicit. In illo primo populo Sancti Patriarchæ, & Prophetæ, qui intelligebant, quod agebant; vel per eos agebatur in nouo, habebant iam spem salutis æternæ, illis enim pertinebant ad illud quod intelligebant & diligebant; quia & si nondum id eis oculis reuelabatur, iam tamen figurabatur: ad vetus autem pertinebant illi, qui non amplius illic quàm promissa temporalia cogitata concupiscebant, in quibus æterna figurata, & prophetata non intelligebant.

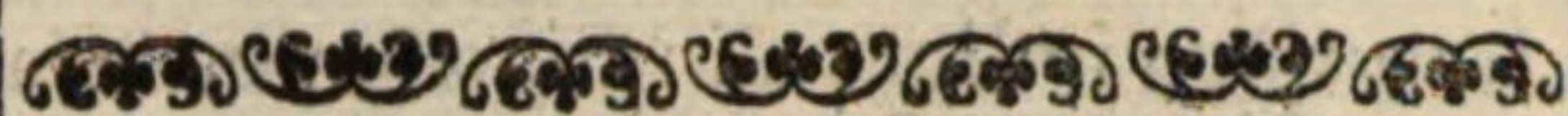
SUMMARY.

Quod non ex hoc quod diuersa præcepta Deus dedit tempore veteris testamenti populo, & tempore noui testamenti, sequitur quod Deus, vel Dei voluntas sit in aliquo mutata, & ostenditur quare vna Dei voluntate infinita diuersa fieri possunt per eam sine mutatione vel variatione eius.

XIII

Nec tamen Deus dicendus est fuisse mutatus, vel mobilis, quando secundum diuersitates hominum diuersa præcepta dedit. Potest enim esse, quod manente immobili re aliqua ad mutationem alterius illa res immobilis mutata videatur; cum tamen in rei veritate non sit, sicut in multis patet. Eadem etiam voluntate infinita æterna diuina, non mutata in se aliquo modo diuersa fiunt, in hoc mundo, & fieri possunt, etiam ex nihilo; quia velle Dei omne velle includit, & super excedit; Vnde licet ex determinato velle & finito non possit sequi aliud ad aliud, nisi mutato illo velle; tamen ex velle infinito, continuo, æterno, potest esse, & fieri quodlibet volitum finitum aliud & aliud illo velle infinito immutato, cum sit infinitum intensiue & extensiue; Vnde sicut per multa velle si essent finita posset fieri quodlibet volitum: ita per vnum velle infinitum eodem modo semper se habere possunt fieri eo immutato alia, & alia finita. Et sicut diuersæ res possunt fieri ab vno illo velle immutabili in se permanente; ita & diuersa præcepta possunt dari ab illo vno velle, posito quod nulla variatio esset facta in illis, quibus illa præcepta dari deberent; sicut de rebus fuit factum in noua mundi creatione procedente a voluntate æterna; & sicut de præceptis merè legalibus factum fuit tempore quo data fuit lex vetus; sic ergo sine voluntatis diuinæ mutatione alia præcepta data sunt secundum

F diuersam populi dispositionem in lege veteri & noua,

Tractatus sequens protenditur usque ibi (Beati qui lugent, &c) & continet 27 capitula, & primò quare Dominus actibus vel operibus virtutum perfectarum duos fines ponit; quorum vnus datur in vita præsentis & alter post hanc vitam; & quia ex hoc Dominus habuit longè plures sequaces suæ doctrine quam philosophi habuerint, qui pro maiori parte solum ponebant virtutum fines, vel præmia in vita præsentis, & non in vita post mortem corporis.

H

Beati pauperes spiritu.] Vbi ponitur Christi doctrina, quæ incepta est ab beatitudinibus, quæ fines virtutis sunt, & duo facit. Nam primò generaliter proponuntur virtutes, in quibus ceteræ virtutes continentur, secundò declarantur, & applicantur ad certos personarum status, secundum ibi. [Beati eritis.] Primò ponuntur octo actus virtutum, quibus beatitudo debetur, vel qui sunt beatitudo ipsa.

I

Circa quod intelligendum est, quod operi perfectæ virtutis duo præmia debentur, scilicet in præsentis vita, & in futura, iuxta illud Apost. 1. ad Tim. 4. Pietas ad omnia utilis est promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Cum enim actus procedens ex perfecto habitu sit delectabilis, & maxime quando est secundum virtutis habitus; quia tunc nihil habet in se, vnde sit non delectabilis, cum & appetitus inferior ex consuetudine ad talem actum sit inclinatus. Ratio etiam recta cognoscens actum illum factum secundum quod ipsa dictauit; & secundum quod congruit dignitati animæ in tali delectetur; ideo nec ex parte superioris partis, nec ex parte inferioris talis actus nullam indelectationem habet. Sed actus vitiosus licet delectabilis sit parti inferiori, tamen penitentia partem replet superiorem; quæ penitudo redundat in partem inferiorem. Dum enim considerat ratio, quod inordinate, & contra rectam rationem consensit peccato, penitentia eam sequitur; quæ nec in damnatis extinguere potest. Vnde & Ber. in ser. ad Clericos ca. 3. dicit. Transiit velociter totus

1. Timo. 4

Ber.

pruritus delectationis iniquæ, & voluptatis illecebra tota breui finita est; sed amara quædam impresfit signa memoriæ, & vestigia fæda reliquit. In illud si quidem repositorium velut in sentinam aliquam tota decurrit abhominatio, immunditia tota defluxit, quia & si delectatio fauces mi seras breui transitu dulcedine friuola visa est oblectasse; tamen venter memoriæ vbi tota est congesta putredo cum se confide rat obscenis sputis illitam, & fædissimis quibusdam sordibus inquinatam vehemē ter exhorrescit, & exinde tribulatio ue hemens, & iustissima causa doloris est; cum excitatus a somno misere voluptatis interiorem cæperit quis depræhendere lepram, quam sibi ipse multo studio, & labore quæsiuit. Et vt idem dicit cap. 4. Si vidisti hominem scalpere manus, & vs quæ ad sanguinem confricare, euidentē habes in eo similitudinem peccantis expressam; cedit si quidem voluptas illa do lori, & succedit pruritu cruciatus, ne que id ignorabat, sed dissimulabat ille dum scalperet; ex quo manifestum est, quod actus vitiosus, & hic habet penam, suam, quando anima reuertitur ad se ip sam, & in futuro etiam habebit penam, quando iuxta qualitatem operis vitiosi anima punietur, semper enim pænitentia mali replentur, & per oppositum actus se cundum virtutem in præsentī delecta tionem habet, & in futuro maiorem ha bebit, dicente Ber. in hom. Dixit Simon petrus ad Iesum. Quanto enim est sibi vi cinior, & naturali necessitudine charior anima carne sua est, tanto acrius doleat necesse est, & molestius ferat pro priam, quàm corpoream læsionem; vbi a stupore, & insensibilitate fuerit excitata. Sicut e contra bona propria, & delicias spirituales, internamquæ animi volupta tem, vbi eam cōtingerit experiri, eo vsq; delectabilius amplectatur, iocundiusque fruatur oportet; quo proprius, & ex pressius eam tangunt nec exterius men dicantur; & infra. Nemo sanē mentis am pliorem credat in vitijs, quàm in virtuti bus delectationem, præsertim cum sit Deus virtutum totius veræ iucunditatis tons, letitiæ, & exultationis origo. Nec enim carni, seu mundo, aut maligno prin cipi, sed Christo vtique seruire, regnare est. Audi hominem de propria vtique ex periētia perhibētē fidele testimonium veritatis. In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs Quid erit in patria, si tanta est copia de lectationis in via? Quia ergo actus secun dum virtutem & in præsentī est delectabi

A lis, & habet præmiū, & in futuro maiore delectationem, & remunerationem habe bit; & præmia proportionantur virtuti bus, & actibus earum, quia maiori virtu ti & actui eius maius præmium debe tur, & in præsentī, & in futuro: Ideo vt virtutum perfectissimarum præmia præ sentia & futura ostendantur; uni actui duo præmia coniungit Christus dicens. *Pauperes spiritu sunt beati, quia ipsorum est regnum celorum*] & sic de alijs. Vnde Glo. dicit, quod beati sunt in spe in præsentī, & promittuntur eis in futuro diuitiæ ce li, vt sic domestici Christi duplicibus ve stiantur, vt non timeant à frigoribus ni uis. Prou. vult. sicut & domestici diaboli induentur sicut diploide cōfusione sua. Circa quod etiam est attendēdum, quod licet secundum philosophos virtutis cuiuslibet sit duplex finis, scilicet proprius, quē ex actu proprio attingit, & vltimus ad quem disponit; qui finis dicitur beati tudo, quæ proprie est actus vltimus supre mæ virtutis respectu supremi obiecti in vita perfecta: tamen quia hi fines in præ sentī vita secundum eos attinguntur, quia (vt eorum plurimi æstimabant) post mor tem animarum, vel hominum beatitudo non erat, sed solum in præsentī vita; ideo ad beatitudinem consequendam, parum animos hominum dicta philosophorum excitabant. Cum enim vix tota vita suffi ciat ad vnā virtutem, vel scientiam per fectē habendam, & magnus labor sit in ac quirendo scientiam vel virtutem; ideo considerando quod magnus labor erat virtutem vnā perfectē acquirere, vel scientiam vnā; & modicū durabat præ mium virtutis, vel scientiæ acquisitæ pro pter vitæ breuitatem, & incertitudinem; ideo homines parum mouebantur ad acquirendam scientiam, vel virtutem; quia magnus labor modicam, breuem, & incertā remunerationē habebat. Et hoc etiam veritatem habet, si finis proprius cuiuslibet scientiæ, vel virtutis moralis attendatur. Sed quia beatitudo perfecta secundum eos erat in actu perfecto sapi entia, qui vix esse poterat, vbi omnes sci entia speculatiua, vel maior pars earum prius fuissent scita, quod vix, vel nunquā in præsentī vita fieri potest, & si fiat hoc vix contingit in senio; Ideo magis despe rabatur quod hec beatitudo attingi ab aliquo posset. Beatitudo etiam practica requirebat perfectam prudentiam secun dum eos, quæ perfectionem omnium vir tutum presupponit, quod valde difficile est consequi in vita præsentī. Quia ergo finis vltimus virtutum intellectualium,

Glo.

Prou. vi.
Psalm. 108.

Idem.

Idem.

Idem.

Psalm. 118.

Hilar.

2. Cor. 4.

Eodem 5.

& moralium quasi desperabatur posse attingi, & si attingeretur à paucis attingebatur, & quasi in ultimo vitæ; propter hoc & desidiosè quærebatur propter nimium laborem; & parū affectabatur propter eius bonitatem; à paucis etiam quærebatur propter desperationem perueniendi; dum etiam habebatur timebatur ne cito deficeret; propter quæ quasi à nullo, vel a paucis laborabatur, vt attingeretur; quia multum laboriosius, summè difficilis, vel impossibilis, incertus & brevis, timore plenus, & instabilis videbatur. Vnde & Hilar. 1. de Trinitate cap. 5. dicit. Si pietatis professionem spes aliqua incorruptæ beatitudinis non aleret, quàm sancta de Deo opinio, & boni mores quodā victricis militiæ stipendio morerentur, non esset fructus aliquis benè de Deo opinari cū omnē sēsū mors perimeret, & occasus quidem naturæ deficientis aboleret. Fatigabatur itaq; animus partī suo, partim corporis metu; qui cum & constantem sentētiā pia de Deo professione retineret, tamen sollicitam de se; atque occasuro secum vt putabat habitaculo suo curam recepisset. Sed è contra Dominus veniens vt ostenderet, quod virtutum perfectarum opera non solum in præsentī uita suā remunerationem habēt, sed quod in futuro perfectissimum præmiū consequentur, maximè excitauit animos hominum ad virtutum opera, vt possent consequi præmia tam præsentia quàm æterna; ostēdendo præmiorum magnitudinem, æternitatem, indefatigationem, & laboris modicitatem, breuitatē, & dando adiutorium; quo faciliter laboriosa opera fiāt, quæ sunt maximè incitauia ad virtutum opera peragēda. Brevis enim labor, & paruus affectuosè suscipitur pro maximo, & æterno, ac incessabiliter præmio habituro ab illo, qui laborem exercet. Vnde & Dominus multos sequaces habuit suę prædicationis, & doctrine, quia promisit præmia, quæ non finiuntur in morte corporali, sed tūc incipiunt, cū finire videtur homo vitam istā. Vnde & hoc attendens Apost. 2. ad Cor. 4. dicit Quod in præsentī est momētaneū & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternū gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur. Et ca. 5. Scimus quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum nō manufactā, sed æternam in celis. Vnde & Dominus vt moneret homines efficaciter ad virtutum opera, duos fines uirtutum ponit; quorum

F vnus habetur in præsentī, vt ex perceptione præsentium munerum certa sit expectatio futurorum, cum operibus virtutum præponit [Beati] & alium ponit consequendum in futuro, cum dicit. [Ipso rum est regnum cælorum, vel terram possidebunt &c.] posita in alijs beatitudinibus, vt magis videbitur infra.

S V M M A R I V M.

G Quod si istæ beatitudines, quæ hic a Domino ponuntur sint actus imperati a charitate mota, & inclinata per dona Spiritus sancti, istæ beatitudines in præsentī sunt excellentiores actus quàm sint actus, in quibus philosophi ponebāt beatitudinem speculatiuam, vel practicam, tū ratione charitatis a qua imperantur, tū ratione donorum Spiritus sancti, tum ratione certę spei futuræ beatitudinis consequendæ.

H ET vt prædicta magis perfectè videantur, est intelligēdum, quod diuersitas videtur esse inter Doctores, quid importetur nomine beatitudinum hīc positarū. Nā aliquibus videtur, quod per beatitudines intelligantur opera uirtutum pro ut anima mouetur ad illa exercenda per inclinationes, quas in ea fecerunt Spiritus sancti dona. Dicunt enim, quod virtutes sunt habitus immanentes; dona vero sunt quædam inclinationes, siue motiones Spiritus sancti, quibus mouetur, & agitur anima ad virtutum opera perficienda propter Deum. Vnde & Apost. ad Ro. 8. dicit. Quicumque Spiritu Dei aguntur ij filij Dei sunt; sed beatitudines dicuntur opera ipsa procedentia à perfectō habitu virtutū inclinato, & moto dono Spiritus sancti; sed fructus dicuntur delectationes spirituales, quæ sequuntur virtutū opera, quemadmodum pulchritudo iuuetutem; & secundum istos manifestum est quod beatitudines istæ sunt opera perfectā in vita præsentī facta ab anima perfectā habitu secundum virtutem, mota aliquo dono Spiritus sancti propter Deum, vel circa Deū facta. Vnde viderētur istæ beatitudines esse tales actus, quales sunt illi, in quibus philosophi humanam beatitudinem posuerunt, vide licet quod beatitudines istæ sunt perfectiores actus vt pote elicitī per habitus virtutum theologicarum, quæ virtutes sunt maiores virtutibus moralibus, vel intellectualibus positīs a philosophis. Dona enim Spiritus sancti semper videntur supponere in anima charitatē, per quam Spiritus sanctus mētem inhabitat; charitas autem in non beatīs præsupponit fidem, & spem, quæ in bea

XII

Rom. 8.

tis euacuatur crescente charitate, & sic quia ab habitu charitatis talia opera, quæ dicuntur beatitudines eliciuntur, vel imperantur: quæ charitas est excellentior inter omnes morales, vel intellectuales virtutes a philosophis positas; ideo opera, quæ dicuntur beatitudines, perfectiora sunt operibus virtutū moraliū, vel intellectuālīū, quātō enim virtus est superior quæ elicit, vel imperat aliquem actum, tā tō est actus nobilior. Et non solum beatitudines sunt nobiliores actus actibus, in quibus philosophi beatitudinem humanam posuerunt, ex parte habitus caritatis à quo eliciuntur, vel imperantur: sed etiam ex parte inclinatiui, vel motiui ad actum, quæ sunt dona Spiritus sancti; Quātō enim motui naturali alicuius rei motiūm excellentius additur tā tō velocior, & perfectior efficitur ille motus. Et quia charitas inclinat ad opera virtutum propter Deum faciēda, si ei addantur dona Spiritus sancti, quæ sunt quēdam inclinationes ad opera virtutum faciēda propter Deum, perfectiora opera eliciuntur. Opera vero virtutum, in quibus humana felicitas secūdum philosophos consistit, solum eliciuntur, vel imperantur ab habitu scilicet virtutum naturaliter acquisito, non habente aliam motionem à superiori; & ideo iste beatitudines tā ex parte habitus supernaturalis, tam ex parte motionis Spiritus sancti inclinātis, & motiui ad ipsas, sunt perfectiora opera vel actus, quā opus vel actus ille, in quo philosophi humanam beatitudinem posuerunt. Vnde & de sapiētia, quæ est primū donum Spiritus sancti dicitur Prouer. 8. Melior est sapientia cunctis præciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari, & Sap. 7. Venit in me Spiritus sapientiæ, & infra. Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce haberi illam, quoniam inextinguibile est lumen illius, venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & infra. Neminem diligit Deus nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Vnde & hæc sapientia luci, idest beatitudini philosophorum comparata inuenitur prior, illi enim succedit nox. Sic ergo, si beatitudines dicantur talia opera qualia dicta sunt, manifestum est, quod sunt excellentiora opera illis, in quibus philosophi suam beatitudinē posuerūt, & ultra hoc includunt certam spem futuræ beatitudinis, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quā preparauit Deus diligētibus se; quæ spe priuata beatitudo ficta, humana, frigida, tepida, & timorosa manebat.

Prouer. 8.

Sap. 7.

Ibidem.

Ibidem.

S V M M A R I V M.

Quod si beatitudinis istæ sint quidam habitus, quibus homines quasi Dii efficiuntur in vita præsentī, & operantur opera istorum habituum quasi Dii; istæ beatitudines, & actus ipsarum sunt excellentiores habitibus, & actibus, in quibus philosophi humanam beatitudinem posuerunt, & etiam delectatio consequens actus istarum beatitudinum, est multo maior, quā delectatio sequens humanam felicitatem; quæ posita est per eos.

B

SECUNDUM VERO alios beatitudines istæ sunt habitus, quibus homo diuina opera diuinē operatur, quasi si iam homo non esset, sed quasi quidā Deus, Vt enim dicunt, virtutes, dona, beatitudines, & fructus in hoc distinguuntur; quod virtus dicitur habitus, quo quis exercet illius virtutis actum humano modo, sicut virtus fortitudinis dicitur actus, quo quis tolerat terribilia propter bonum virtutis, in qua sufficit non nimium contristari. Sed donum fortitudinis disponit animam ad tolerandum terribilia propter Deum cū gaudio, quemadmodum dicebat Laurentius. Gaudeo planē quia hostia Christi effici merui: sed beatitudines disponunt hominem quasi ipsum extra se ponentes, vt modo diuino non solum toleret terribilia, nec solum gaudeat dum patitur ipsa, sed etiam affectet ea pati; & dum patitur quasi extra modum humanum gaudet & exultat, ita quod gaudenter moritur, & patienter viuit, quemadmodum faciebat Andreas qui vidēs sibi crucem paratam dicebat. O bona crux, quæ decorem, & pulchritudinem de membris Domini suscepisti, diu desiderata, sollicitē amata, siue intermissione quæsitā, & aliquando iā concupiscenti animo præparata, securus & gaudēs venio ad te, ita vt & tu excultās suscipias me, Discipulum eius qui pependit in te, quia amator tuus semper fui, & desiderauī amplecti. Vnde talibus infra dicitur. [Beati eritis cum maledixerint vobis homines, & persecuti fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes propter me, gaudete & exultate quoniam merces uestra copiosa est in cælis.] Et secundum eos tales beatitudines habentes in scriptura Dii sunt vocati, iuxta illud Psal. Dii fortes terræ vehementer eleuati sunt, & ego dixi Dii estis, & filii excelsi omnes. Fructus autem dicuntur in vita præsentī quædam præguustationes dulcedinis vitæ æternæ, & secundum hoc adhuc beatitudines istæ essent excellentiores habitus illis habitibus, ex quibus eliciuntur opera, in qui-

C

D

E

III

Laurent.

Andreas.

Psal. 81.

bus secundum philosophos humana felicitas consistebat, quia illi habitus, vel erant sapientia, vel prudentia, qua cognoscebantur diuina, vel agebantur humana, non humano modo vel ad maius cognoscebantur diuina, & agebantur diuina modo super humano, qui modus apud eos heroicus poterat dici. Sed per istas beatitudines homo quasi Deus efficitur, & modo diuino operatur, & quasi confors diuinæ naturæ efficitur. Vnde 2. Pet. 1. dicitur. Omnia diuinæ virtutis suæ, quæ ad vitam, & pietatem donata sunt per cognitionem eius, qui vocauit nos in propria gloria, & virtute, per quem maxima, & præciosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ; & secundum hoc Christus vltra humanam beatitudinem, quam philosophi viderunt posse haberi in hac vita addidit has beatitudines, quas ipsi videre non poterant; quia nec virtutes a quibus eliciuntur, vel imperantur si istæ beatitudines sint operationes, cognouerunt, vel si beatitudines sint habitus, non cognouerunt ipsos, quia solum dantur a Deo gratis, & non per nostra opera acquiruntur. Charitas enim & cetera talia dona supernaturalia dantur a Deo per spiritum sanctum, & non fiunt in nobis per nostrum liberum arbitriū, & vltra has beatitudines quæ haberi possunt in hac vita Dei dono promisit veram, perfectam, & perpetuam beatitudinem dare in futuro, ex quibus patere potest, quàm delectabiles sint huiusmodi operationes, quæ beatitudines dicuntur, siue opera, quæ à beatitudinibus eliciuntur; cum opera felicitatis humanæ sint delectabilissima pateat, & quærum finis beatitudinis a Christo promissus, & datus sit superior, & appetibilior fine humano, quem philosophi posuerunt. Et quia iuxta proportionem finis ea, quæ sunt ad finem fieri debent, ideo non est mirum si excellentiora præcepta sunt data a Christo de operibus virtutum pro talibus duobus finibus consequendis, tam in præsentī vita, quàm in futura quorum inferior est incomparabiliter excellentior humano fine posito ab ijs, vt dictum est, quoniam a philosophis data fuerunt pro humano fine consequendo.

S V M M A R I V M.

Quod istæ beatitudines sunt mediæ inter dona Spiritus sancti, quæ impetrantur per septem petitiones orationis dominicæ; sed vnum donum, & vna petitio magis conuenit vni beatitudini quàm alijs.

E St etiā intelligendum secundū Aug. in 2. lib. de ser. do. in mōte, quod istæ beatitudines quasi sunt in medio constitutæ inter septem dona Spiritus Sancti, & septē petitiones, quæ positæ sunt in oratione dominicæ, vt ostēdatur, q̄ istæ beatitudines haberi non possunt sine Spiritus Sancti dono; qui Spiritus Sāctus impetratur per orationē. Vnde & orātibus Discipulis Spiritus Sanctus datus est. Act. 3. Licet autē per quālibet petitionē orationis Dominicæ impetretur Spiritus Sāctus dari, & dona eius, tamen appropriatē magis per vnā petitionē, quàm per aliam distinctū donū Spiritus Sancti petitur; & eodē modo licet quodlibet donum posset conuenire cuiuslibet beatitudini; tamen appropriatē magis vnum donum conuenit vni beatitudini, quàm alteri. Vnde vltimā petitio posita in oratione, & vltimū donum positum Isa. ij conueniunt primæ beatitudini quæ est. Beati pauperes Spiritu; donum enim timoris facit quod homo sit pauper spiritu, quod impetratur cum postulatur, sed libera nos a malo: Pessimum enim malum est superbia, quæ omnis peccati initium est, a qua liberatur qui pauper spiritu est, quia talis de se alta non presumit, sed humilia de se sentit.

S V M M A R I V M.

Quare Dominus inchoans dare præcepta nouæ legis, à beatitudine inceptit dicens. Beati quia per amorem volebat sua præcepta impleri.

C Onuenienter autem legem nouam inchoans à beatitudine incipit dicens [Beati] Cum enim beatitudo sit res naturaliter desiderata, & amata, quæ non potest non amari; sicut miseria non potest non odiri: ideo lex amoris ab illo sumere principium debeat, quod non potest non amari. Vnde quemadmodum in prolatione veteris legis, inceptum est a terrore, quia in seruitutem populos generabat; ita & lex noua inchoata est ab amore, quia filios liberos generare debebat, propter quod in veteri lege dato primo præcepto penæ apponuntur, dicente Domino. Non adorabis neque coles deos alienos. Ego sum Dominus Deus tuus fortis, Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderunt me. Exo. 20. Sed in nouo testamento præmium proponitur præcepto; quia filiis loquens per suadebat bona agere, vt hæreditatem consequeretur paternam, ex amore obseruan-

III
augult.

Ad. 3.

Isai. 11.

V

Exo. 20.

Glof.

tes præcepta paterna, ut vere filios se ostēderent. Vnde & hīc dicit Glo. In monte nouum testamentum in cordibus filiorū scribit, incipiens a beatitudine, qui in monte Sinai vetus testamentum seruis dedit incipiens a terrore. Vel etiam ideo a beatitudine incipit, ut ostēdat quod nihil sic mouet ad opera virtutū, sicut beatitudo ipsa; cum beatitudo sit vltimus finis omnium bonarum actionum: Vltimus autem finis est propter quem omnia sunt, & fiunt; & ipse nō est propter quod cunquā aliud. Vnde sciens quod promissio vltimi finis facit quod ardentius bonū opus fiat: ideo præmium vltimum promittens multum mouet ad peragendum bona opera.

S V M M A R I V M.

Distinguitur de paupertate rerum extrinsecarū, ut ostendatur quod paupertas spiritus hic a Domino beatificetur; quia est paupertas rerum extrinsecarum cum cupiditate habendi eas; & paupertas cupiditatis cum rerum abundantia; & paupertas rerum, & cupiditatis, quæ sola beneficialis est.

VI

Dicit ergo [Beati pauperes spiritu.] Hæc autem paupertas multipliciter intelligi potest; Primò quod dicantur pauperes spiritus, qui voluntariè pauperes sunt; id est quos voluntas pauperes facit, non necessitas. Multi enim sunt pauperes rebus, qui non sunt pauperes voluntate; quos paupertas nō facit beatos, sed premit. Circa quod intelligendum est, quod aliqui sunt pauperes rebus extrinsecis, & non voluntate: Quia vellent habere multa, vel omnia, quæ aliorum sunt: propter quod & si pauperes sint rebus, diuites tamen sunt cupiditate; ex qua prouenit, quod omnem modum lucrandi, & habendi res exteriores acceptant; nec verentur, quod aliquis modus habendi diuitias sit laboriosus, inhonestus, vel impius, dummodo per illum modum diuitias habere possint, quāuis per illum efficiantur raptores, adulteri, homicidæ; nec aliquod genus peccati est, in quod non se precipitent, dummodo diuitias acquirere possint: qualis fuit Iudas, qui cupiditate pecuniæ ductus, Dominum Iudæis vendidit, & suum magistrum tradidit. Aliqui etiam eorum sunt, qui licet de iniusto diuitias acquirere nolint timore mundi magis, quā amore Dei, attamen nullus labor, nullum periculum, nullum ministerium reputant sibi fore magnum, vel inhonestum; dummodo diuitias quas

A concupiscunt, habere, vel acquirere possint: & isti pauperes spiritu nō sunt, quia voluntas eorum non afficitur ad paupertatem habendam, sed ad periculum fugiendam. Vnde de talibus pauperibus loquens Basil. super Lucam dicit. Plures sunt pauperes in substantia, auarissimi verò secundum affectum, quos non saluat paupertas, sed affectus damnat: nihil enim inuoluntariorum beatificabile est, eo quod omnis virtus libero designatur arbitrio. Et prou. ij. de talibus pauperibus dicitur **B** Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt; Alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Alij vero sunt pauperes voluntate, non rebus; quia & si magnas diuitias possident, tamen cor suum in diuitijs nō ponunt, facientes iuxta illud psal. Diuitiæ se affluant nolite cor apponere; & tales magis, quantum ad se diuitias habere nollent, sed propter suorum sustentationem, vel pauperum alimēta; vel quia alienæ sunt, & cura & regimine conseruandarum diuitiarum alienarū eis imponitur; vel propter aliquas alias causas honestas tolerant habere diuitias, non affectant: & sunt dispensatores diuitiarum ut domini, non earum custodes, ut serui; Qualis pauper fuit Abraham, qui diues erat in possessione auri, & argenti, in cuius sinu pauper Lazarus ab Angelis portatus est: in tantum enim diuitias non amabat, quod quando ei fuit præceptum a Domino, quod filium, cui diuitias conseruabat sibi immolaret, non est cunctatus hoc facere; sed libens voluit filium Domino immolare. Sed tamen, nisi sint multum perfecti tales pauperes, periculosè viuunt in diuitijs; quia difficile est habentem diuitias non eas diligere inordinatè, nō propter eas superbire, non ex eis non superflue viuere. Vnde Dominus infra 19. dicit quod diues difficilè intrabit in regnum cælorum. Quod exponens Hilar. super Matth. dicit. Habere diuitias crimen non est, sed modus in habendo retinendus est: & ut dicit Rabanus. Tutius est non habere diuitias, nec amare, quā habere & non amare: diuitiæ enim habitæ difficilè contemnuntur; periculosa enim cura est, ut dicit Hilar. ditescere, & graue onus innocenter subit in conseruatione opum occupata. Re enim seculi famulatus Dei non sine seculi vitijs affigitur. Quapropter, & licet possit esse in perfectis quod habeant diuitias, & nō sint affecti ad eas, & tractent eas, & vitijs diuitiarū non polluantur; tamē quia hoc multum difficile est hominibus imperfectis magis conuenienter expedit non ha-

Basil.

Prou. ii.

Psal. 61.

Matth. 19.

Hilar.

Raban.

Hilar.

bere

bere diuitias, nec earum affectum, quàm habere eas sine earum affectu, propter quod & Apostoli ad perfectionem tendentes omnia dimiserunt: qui tamen postea, vel eorum successores, ecclesiasticas diuitias habuerunt, non vt proprias, sed vt communes; vt minus essent affecti ad eas, propria enim plus diliguntur, quàm cōmunia, & qui non habet nisi propter se, & alios sustentandos, non curat eas habere, nisi tot quot sufficiunt ad sui, & aliorum sustentationem, vel in præsenti necessitate, vel pro futura verisimiliter imminente. Alij verò sunt pauperes voluntate, & rebus exterioribus; quia nec res habent exteriores, nec habere volunt, nisi quantum sufficiunt ad necessitatem vitæ quotidianæ, quam transigunt, vel labore manuum, vel prædicatione euangelii, vel mendicitate, quibus tenuis victus, & vilis vestitus sufficit ad corporalis infirmitatis sustentationem; qui dicere possunt cum Petro. Ecce nos reliquimus omnia, & actu, & affectu; & cum Paulo. Tamquam nihil habentes, & omnia possidentes. Et hi sunt viri perfecti, vel ad perfectionem tendentes; quibus non sufficit, quòd se a malo custodiant, nisi & malorum occasiones vitent; de quibus Ber. in homilia dixit. Simon Petrus ad Iesum, ait. Omnia reliquerunt, omnia sanè dixerim, non tantum possessiones, sed etiam cupiditates, & eas maximè. Plus enim mundi concupiscentia, quàm substantia nocet: & hæc fugiendarum causa diuitiarum præcipua est; quòd aut vix, aut nunquam sine amore valeant possideri; liniosa siquidè, & glutinosa nimis non modo exterior, verum etiam interior substantia nostra videtur, & facilè cor humanum omnibus quæ frequentat adheret; & infra eodem Nimirum longè aliud est in luto aquarum multarum diuisi fundo maris iter carpere, terrena licitè possidendo, aliud ipsum quoque nouis gressibus vnam calcare, omnia relinquendo; Neque id dicimus tamquam saluari quis vel hoc tempore nequeat, nisi secus egerit, sed vt gradum agnoscat proprium, & locum perfectionis, aut discipulatus officium non usurpet; habent enim euangelia, & perfectionis consilium, & remedium infirmitatis Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Hæc perfectio est, siquidem filius hominis vbi caput inclinaret non habebat. Petro & Ioanni nec argentum, nec aurum erat; Paulus victu simplici, & vestitu contentus, hæc ipsa labore manuum acquirebat, & Hier. in epistola contra Vigilantium dicit; Quòd asseris melius eos

facere qui vtuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionum suarum pauperibus diuident, quàm illos: qui possessionibus venundatis simul omnia largiuntur, non à me eis, sed a Domino respondebitur tibi: Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ possides, & veni sequere me. Ad eum loquitur, qui vult esse perfectus, qui cum Apostolis patrem, nauiculam, & rete dimittit, iste quæ tu laudas, secundus, & tertius gradus est, quem & nos recipimus, dummodo sciamus primam secundis, & tertijs præferenda.

S V M M A R I V M.

Distinguitur de voluntaria paupertate, quia quædam est solum professione, & non affectione; quædam vero est etiam affectione, sic tamen quòd paupertatis incommoda non sentiantur, & si contingant talia incommoda euenire, impatienter tollerantur; quædam vero est affectione, & voluntate, & incommodorum paupertatis patienti toleratione, non tamen propter Deum, sed propter seculi vanitatem, vel sapientiæ humanæ studium, quædam etiam est & voluntate, & cum gaudio incommodorum paupertatis acceptatione propter Deum, & hæc sola vltima beatificatur a Domino.

I Sti autem pauperes in multiplici differentia sunt, quia quidam sunt qui licet professione se pauperes dicant, tamè actu se nolle esse pauperes ostendunt, dum omnia faciunt, quæ possunt, vt aliorum diuitias habeant; adulando diuitibus, ne gocijs secularibus se ingerendo, & magis seculariter, & lautè viuendo, quàm ante paupertatis professionem vixissent, vel viuere potuissent, de quibus loquens Hiero. in epistola ad Nepotianum dicit Nonnulli sunt ditiores monachi, quàm fuerant seculares; & clerici, qui possident opes sub Christo paupere, quas sub locuplete, & fallace diabolo non habuerant; vt susciperet eos ecclesia diuites, quos tenuit mundus ante mendicos; Negotiatorem clericum, & ex inope diuitem, & ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge; & infra. Natus in paupere domo, & in tugurio rusticano, qui vix milio, & cibario pane rugientem fatiare vè trem poteram, nunc simlam, & mella fastidio. Noui & genera, & nomina piscium in quo littore cōcha lecta sit; calleo saporibus auium, discerno prouincias, & cibaria præciosa. Audeo præterea in senes, & anus absque filijs quorundam turpe seruitium. Ipsi apponunt mapulam, obsident

VII

Hiero.

Ibidem.

Idem lectum, & prurulentia stomachi, & flegmata pulmonis manu propria suscipiunt, ut eorum diuitias sibi appropriare possint. Et in Epistola ad Rusticum monachum dicit idem. Vidi ego quosdam; qui postquam renunciauere seculo, vestimentis duntaxat, & vocis professione, non rebus, nihil de pristina conuersatione mutasse, res familiaris magis aucta, quam in minuta, eadem ministeria seruulorum, idem apparatus conuiuij. In vitro & patella fictili aurum comeditur, & inter turbas, & examina ministrorum nomen sibi vendicant solitarij; & infra; Pudet dicere Sed necesse est ut saltem sic ad vestrum erubescamus dedecus publice extendentes manus; pannis aurum tegimus, & contra omnium opinionem plenis sacculis morimur diuites, & quasi pauperes viximus; & tales pauperes professione, non rebus, non sunt illi de quibus hic Dominus loquitur, cum magis sint vocis prauaricatores, quam paupertatis sectatores; & ideo profitentur paupertatem, & sub tali simulatione diuitias, quas affectant, conquirere possint. Alij sunt quidem pauperes non solum rebus, sed & voluntate nihil volentes habere; sed tamen defectus qui contingunt ex carentia rerum temporalium, vel impatiēter omnino tolerant, vel parum patientiē in tali defectu habēt: & tales pauperes esse volunt, sic tamen, quod nihil eis desit; & hi non diligunt paupertatem, sed tolerant, quasi inuiti. Et quia virtutis actus debet esse voluntarius & delectabilis, maximē talis actus qui dicitur beatitudo, ideo tales pauperes nō propriē possunt dici beati; de quibus Ber. 4. ser. de aduen. loquens dicit. Videmus aliquos pauperes, qui si veram haberent paupertatem, non adeo pusillanimes inuenirentur, & tristes, utpote reges & reges celi; Sed hi sunt qui pauperes esse volunt, eo tamen pacto ut nihil eis desit, & sic diligunt paupertatem, ut nullam inopiam patiantur; Et tales si nō affectant diuitias, hoc solum propter id faciunt, ne sollicitudinibus, curis, & laboribus diuitiarum congregandarum, conseruandarum, & augendarum non vexentur; volunt enim commoda vitiarum habere sine earum incommodo: Vfus enim diuitiarum est sola vtilitas earum; sed sollicitudo congregandi, timor perdendi, desiderium ampliandi, sunt diuitiarum incommoda. Et quia isti pauperes esse volunt, sic tamen quod nihil eis desit; volūt habere commodum diuitiarum sine incommodis earum; quod quia difficile est nisi multæ diuitiæ in communi habeantur,

A tur, ex quibus singulis prouideatur; & licet non prout vellent, tamen prout necesse est; ideo tales qui sic pauperes esse volunt, in monasterijs multum abundantibus constitui volunt, in quibus vix patienter possunt tolerare quod aliqua indigentia eueniat; & pro ut in pluribus, magis sunt impatientes, si eis non prouideatur, ut volunt; quam si proprias diuitias haberent. Vnde & Ber. in apologetico dicit. Idem. Miror etenim vnde inter monachos tanta intemperantia in comestationibus, & potationibus, in vestimentis, & lectisterijs, & equitaturis, & construendis edificijs inolescere potuit; quatenus vero vbi, hæc studiosius, voluptuosius, atque effusius fiunt, ibi ordo melius teneri dicatur, ibi maior putatur religio; Ecce enim parcitas putatur auaritia, sobrietas austeritas creditur, silentium tristitia reputatur. E contra remissio discretio dicitur, effusio liberalitas, loquacitas affabilitas, cachinatio iucunditas, molities vestimentorum & equorum fastus honestas, lectorum superflua cultus munditia. Hæc abusus iam ferē vbiq; per ordinem tenentur, quotiens aliqua horum prout ratio dicat restringere, vel imitari incipiuntur; mox quasi omnes tota auctoritate resistūt, quasi in principio cum ordo cepit monasticus ad tām crederet monachos inertiam deuenire; tamen & isti pauperes si patienter licet non alacriter tolerant paupertatis incommoda; & si non possint dici beati, talis patientia eos disponit ad vitam æternam consequendam, si tolerant paupertatis incommoda propter Deum, secundum votum quod emisserūt; & disponit etiam eos ad hoc, quod aliquando paupertatis incommoda iucundē accipiant. Alij vero sunt pauperes & affectu, & rebus, qui nec habent diuitias, nec habere volunt; & omnia incommoda paupertatis cum gaudio, & oblectamento suscipiunt, immo & amplectuntur. Sed hi in duplici differentia sunt; primō aliqui amplectuntur paupertatem ut liberius vacent humanæ sapientiæ, & abundant in sensu suo, ut ab hominibus gloriosi estimantur; quales fuerunt Philosophi Socrates, & Diogenes, qui diuitias magnas habentes propter amorem sapientiæ mundanæ eas a se penitus abiecerunt; & hi quia non propter Deum, nec a Deo moti diuitias contempserūt, sed propter humanam gloriam hoc fecerunt, non fuerunt pauperes spiritu, idest facti pauperes a Spiritu Sancto; uel non fuerunt pauperes spiritu, quia altum spiritum, idest superbam uoluntatem habuerunt, pro-

Idem.

pter quod, nec beati, immo miseri fuerunt, quia & bona huius seculi perdidērunt, & cælorum regnum non consecuti sunt. De quibus Ber. i. sermone de omnibus sanctis dicit. Non omnis paupertas voluntaria laudem habet apud Deum; nam & Philosophi sua omnia reliquisse leguntur, ut expediti mundialibus curis studio vanitatis possent vacare liberior, & nolebant abundare censu terreno, ut abudarent magis in suo sensu; hos discer nit quod dictum est spiritu idest spirituali voluntate. Secundo alij sunt pauperes & rebus, & affectu in paupertate gaudentes, deferentes quæ habebant, & non affectantes aliquid habere propter Deum; ut liberior à mundi curis expediti, Deo vacare possint; isti vero hîc beati dicuntur; de quibus Ber. in prædicto ser. dicit. Beati pauperes spiritu, scilicet spirituali intentione, desiderio spirituali, propter solum beneplacitum Dei, & animarum salutem: & de quibus dicitur in Psal. Pau peres eius faturabo panibus; & Isa. 29.

Idem.

Psal. 131.

Isa. 29.

Iaco. 2.

Pauperes homines in sancto Israel exultabunt; & Iacobi 2. Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se. Alij vero nec sunt pauperes rebus, nec affectu, ut diuites auari, qui licet multa possideant, tamen semper plura affectant; & hi non solum non sunt beati, immo vere miseri. Vnde & Dominus cum beatificasset pauperes Luc. 6. miseros dicit diuites, qui hîc habebant consolationem suam; de quibus etiam dicitur Iaco. 5. Agite nunc diuites, plorate vultus in miserijs vestris, quæ aduenient vobis; Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt: & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Ex quibus omnibus patet, quod illi verè propriè beati pauperes spiritu dicuntur, qui voluntariè sunt pauperes & rebus, & affectu, nihil habentes, & de hoc quod nihil habent gaudentes, propter Deum & suarum animarum salutem paupertatem amantes.

Luc. 6.

Iaco. 5.

S V M M A R I V M.

Quod voluntaria paupertas rerum, & affectio nis propter Deum regnum cælorum debetur, & etiam tales qui regnum cælorum consecuturi sunt, discernent, & iudicabunt; & aliquos etiam ad dictum regnum suis meritis, & precibus introducent, qui aliter non intrarent in illud, propter quod dicitur. Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum cælorum.

F

Quibus bene regnum cælorum promittitur; dignum est enim, ut qui propter Deum nihil habere voluerunt, & esse abiecti inter homines, in cælo sint reges: & qui præsentem consolationem respuerunt propter Deum, in regno cælorum consolentur, & inebriantur ab vbertate domus Dei, & torrente voluptatis eius potentur; dicente Ambr. super Luc. lib. 5. cap. 6. Qui contempsit secularia, ipse merebitur sempiterna; nec potest quisquam meritum regni cælestis adipisci, qui mundi cupiditate pressus emergendi non habet facultatem. Bene autem dicitur, quod pauperum spiritu est regnum cælorum, & propria ipsorum est hereditas. Iaco. 2.

Ambr.

Iaco. 2.

Matth. 19.

Ber.

Iob. 36.

Greg. 20

Luc. 16.

G

Elegit Deus pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se. Ipsorum etiam est regnum cælorum, quia eis data est iudiciaria potestas iudicandi, qui sint digni regno cælorum, & qui non. Vnde & Dominus infra 19. respondit Petro, qui dixerat. Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Amen, inquit, dico vobis, quod vos qui sequuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Quod exponens Ber. in homilia. Dixit Simon Petrus ad Iesum, inquit. Quis secularis honor excogitari potest, qui non prorsus in tantæ sublimitatis comparatione vilescat? Non vnus siquidem ciuitatis, aut populi, seu regionis vnus, sed vniuersitatis iudices habent præsidere cum Christo: nec non solum homines, sed & ipsos Angelos iudicabunt, qui apparente ad modicum vaporem præsentis gloriæ, dedignantes, & exsufflantes, improperiū Christi vniuersis præferunt titulis dignitatum. Hæc est enim perfectorum gloria singularis inter ipsos & eminere fidelibus, & cæteris quoque saluandis præminere auctoritate iudiciariæ potestatis. Vnde & Iob. 36. dicitur. Iudiciū pauperibus tribuit. Quod exponens Gregorius 26. lib. moral. cap. 20. dicit. Iudicium pauperibus tribuit; quia quanto in hoc mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc acceptis sedibus maiore culmine potestatis excrescunt, quibus voce dominica dicitur. Vos qui reliquistis omnia & sequuti estis me &c. Eorum etiam regnum cælorum dicitur, quia non solum in illo erunt, sed & alios suis meritis in ipsum introducent, qui proprijs meritis saluari digni non essent; iuxta illud Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona ini

H

I

K

Aug. 21.

quitatis, ut cum defeceritis recipiāt vos in æterna tabernacula. Quod exponens August. 21. de ciuitate Dei, cap. 28. dicit. Illi autem, qui recipiuntur à talibus in æterna tabernacula perfectis, fatendum est, quod non sint his moribus præditi, ut eis liberandis sine suffragio sanctorum sua possit vita sufficere. Et infra. Est itaque quidam vitæ modus nec tam male, ut his, qui eam viuunt nihil profit ad capeſcendum regnum cœlorum largitas eleemosinarum; quibus etiam iustorum sustentatur inopia; & fiunt amici, qui in tabernacula æterna suscipiant, nec tam bonæ, ut ad tantam beatitudinem adipiscendam eis ipsa eorum vita sufficiat, nisi eorum meritis, quos amicos fecerint misericordiam consequantur. Quia ergo regnum cœlorum hæreditas pauperum est; & ipsi discernent, qui in illud habebunt introire, & quosdā amicos suos in illud possunt introducere, ideo recte dicitur eorum esse regnum cœlorum. Vnde & Bern. 4. ser. de aduen. dicit. Magna quædam penna est paupertas, qua tam cito volatur in regnū cœlorum; quod paupertati non tam promittitur quàm datur. Et primo ser. de omnibus sanctis dicit idem. Pauperibus, & martyribus pariter regnum cœlorum promittitur, quia paupertate emitur; sed in passione pro Christo absque omni dilatione percipitur. Sic ergo primo modo exponitur hæc beatitudo de voluntaria paupertate propter Deum, & suæ animæ salutē gaudenter acceptata; siue propria, quæ quis habebat dimisit, siue nihil habēs affectum habendi propter Christum pariter dimittit.

S V M M A R I V M.

Quod accipiendo pauperes spiritu pro humilibus, qui parum de vento superbiæ habent, hæc beatitudo exponitur. [Beati pauperes spiritu] idest beati humiles humilia de se sentientes.

IX

Psal. 30.

Secundò potest exponi paupertas spiritus pro ipsa humilitate, quam non necessitas in homine facit, sed voluntas. Est enim, qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Est qui se ex corde propter Deum se humiliat, de se humilia sentiens, iuxta illud Psal. Domine non est exaltatum cor meum neque elati sunt oculi mei, neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me; sed de me humilia sentiebā. Circa quod attendendum, quod cum paupertas non sit nisi quidam defectus exterioris sub-

stantiæ; quia pauper dicitur parum habens, ex hoc paupertas translata est ad parum habentem de fastu, vel superbia; unde humilis, pauper spiritu dicitur; Spiritus enim in scriptura quandoque pro vento accipitur; unde & in Psal. dicitur. Spiritus procellarum. Et quia superbi, inflati, & ventosi dicuntur, quia multum habent de vento superbiæ, quo inflantur; ideo e contra, qui nullam superbiam habent, humiles spiritu dicuntur. Vnde August. 1. de serm. do. in mon. cap. 2. dicit. Vulgo etiam magnos spiritus superbi habere dicuntur, & recte; quandoquidem spiritus etiam ventus vocatur; unde scriptum est. Ignis grando, nix, glacies, spiritus tempestatis. Quis ergo nesciat superbos inflatos dici tamquam vento distentos? Quapropter recte hic intelliguntur pauperes spiritu humiles, & timentes Deum, idest non habentes inflatum spiritum.

Psal. 148.

August.

Psal. 148.

S V M M A R I V M.

Distinguitur de humilitate pœnali, quæ quandoque est boni occasio, quandoque non, & de culpabili, & de dolosa, & istæ sunt malæ humilitates ex se, licet occasionaliter prima possit esse materia boni.

Circa quod attendendū est, quod humilitas multiplex inuenitur, est enim quædam pœnalis, quādo scilicet quis violenter ab alio humiliatur; & talis humilitas si acceptetur à voluntate, principium est correctionis à peccato, propter quod corrigendum inflata fuerat. Si verò impatienter toleretur, & eam voluntas humiliati detestetur, maxima pœna est: Voluntati enim de se alta præsumenti, pœna est maxima, quando inuita cogitur pati humilia, & abiecta. Vnde & in Psal. dicitur de iniquis; quod Deus oculos superbiorum humiliabit; & Deo dicitur. Humiliaſti sicut vulneratū superbum, & Isa. 57. dicitur de iniqua Babylonia. Humiliata es vsque ad inferos. Sed de humiliatione pœnali, quam voluntas acceptat, habetur in Psal. Letati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala. Alia verò humilitas est culpabilis, quæ ex hoc contingit, quod homo suam dignitatem non attendens, se ad consentiendum iniquitatibus subijcit; nec ad aliquod magnum opus bonū eius mens erigitur; sed vilia, & abiecta peccata ex mētis deiectione nō à se abijcit, vel repellit; de qua humilitate dicitur Eccl. 13. Attende, ne seductus in stultitia humiliaris; No-

Psal. 17.

Psal. 88.

Isa. 57.

Psal. 39.

EccI. 13.

Glof. li esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitiam seducaris. Quod exponens Glo. dicit. Non virtutem humilitatis abhorret, sed auctoritatem firmam contra expugnatores veritatis docet tenere quibus fortiter resistendum est. Et Hiero. in epistola ad Eustochium dicit. Si sibi applaudere solent mulierculæ de iudiciis viris, & in aliqua positis dignitate; cur tu facis iniuriam viro tuo? ad hominis coniugem Dei sponsa quid properas? Disce in hac parte superbiam sanctam; sci to te illis esse meliorem. Et ad Hierusalem, quæ se omnibus peccatis subiecerat, dicitur Isa. 51. Qui te humiliauerunt dixerunt animæ tuæ: incuruare, vt transeamus: & posuisti vt terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus. Quod exponens Hieron. lib. 14. super Isa. dicit. Hoc animæ dicitur humiliatæ in vitijs, & ebriæ perturbationibus; Et notandum quod non eam incuruauerunt, nec vim fecerunt; vt prius erecta inclinaretur in terram; sed proprio arbitrio dereliquerunt: illa autem voluntate sua posuit ceruices, vel dorsum, seu totum corpus suum in terram ijs, qui eam conculcauerunt; qui conculcatores aduersarias significant potestates. Vnde & in Euangelio legimus quod mulierem, quam incuruauerat Sathanas 18. annis. Dominus ad statum pristinum erexit, vt posset dicere. Leuauit oculos meos in montes; & ad te leuauit oculos meos, qui habitas in cælis. Alia verò humilitas est subdola, quæ tunc fit, quando, vt alium quis decipiat, vel seducat, humilitatem fingit, quam in corde non habet; quia enim humiliatis misericordia exhibetur, ideo aliqui subdoli quando timet quod à suis dominis pro peccatis cõdemnentur, humiles, & penitentes se fingunt, vt sic vindictæ seueritatē effugiant. Quandoque esse contingit, quod quādo videt, quod ille, quem pluries, vel multum offenderunt, venit ad statum, in quo eis retribuere potest, humiliantur coram eo, vt sic parcatur eis. Quandoque etiam contingit, quod necessitatem habentes, vt aliquid recipere possint, valde se ei, à quo petunt humiliant; & omnes hi subdole dicuntur se humiliare. Vnde & Eccl. 12. de inimico dicitur. Non credas inimico tuo in eternum, & si humiliatus vadat curuus adijce animum tuum, & custodi te ab illo. Et eodem lib. cap. 29. dicitur de illo, qui vult recipere ab alio mutuum, & tamen reddere non intendit. Donec accipiat osculantur manus dantis, & in promissionibus suis humiliant vocē, & in tempore redditionis postulabit tempus, & lo

F quetur verba tædij, & murmurationum, & tempus causabitur. Et Bernar. in quadam epistola ad Eugenium loquens de quodā Episcopo dicit. Homo fallax venit ad vos, credo vt fallat, non vos moneat, hominis facies miseranda, vilis habitus, vultus supplex, demissa supercilia, verborum humilitas, sed nec ipsæ quidem lacrymule currentes (vt aiunt) ad nutum eius; hæc omnia in facie sunt. In his, atque similibus forma pietatis existit; sed non semper est virtus; vestimenta ouium sunt hæc frequenter usurpata à lupis in stragem maximam ouium, dum se non abscondunt ab eis. Sed aduertatis veraciter à sapiente dictum esse. Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Vos ergo non attendatis ad verba eius, nec ad corporis gestus, opera interrogate, à fructibus eius cognoscetis eum.

S V M M A R I V M.

H Distinguitur triplex bona humilitas, scilicet penitentis pauca, vel parua bona facientis; & magna opera facientis in re externa; tamen parua apud facientem, & nihil sibi de bono, quod agit tribuente, sed totum Deo, à quo habet, quod bonum velit, & faciat.

I **A**lia verò humilitates sunt bonæ, quarum prima est de culpa commissa, propter quam dimittendam animus peccatoris se deijcit attēdens Dei offensam, suum defectū, & peccati vilitatē. De qua humilitate habetur 3. Reg. 21. Nonne vidisti Acab humiliatum coram me? Quia ergo humiliatus est causa mei, non inducam malum in diebus eius. Et in Psal. dicitur: Sacrificium Deo Spiritus contribulatus; cor cõtritum & humiliatum, Deus non despicias. Et Hiero. in epistola ad Susannam de pæni. dicit. Pænitétia agenda est non verbo sed facto; hæc autem sic agitur, si tibi ante oculos proponas Deum, quantam perdideris gloriam, & de quo libro vitæ nomen tuum deletum sit, & te iam positam credas prope ipsas tenebras exteriores, vbi erit fletus oculorum, & stridor dentium sine fine; nec aliud esse remedium cõstitutum agnoscas post vnicum baptisma, quàm pænitiæ solatiū, quo facto, quantam vis afflictionem, quā tum vis laborem, & indecorem irę subire contēde, dummodo ab eternalibus penis libereris; in primis omnis cura vitæ eius intermittenda est tibi, & quasi mortuam te existima, sicut es, quomodo possis reuiuiscere, cogita Deinde lugubris tibi accipienda est vestis, & mens & membra

Bernar.

Eccl. 19.

XI

3. Reg. 21.

Psal. 50.

Hiero.

singula digna castigatione punienda. Amputantur crines, qui per vanam pulchritudinem occasione luxuriæ præstiterunt; defluant oculis lacrymæ, qui masculum non simpliciter aspexerunt; Palescat facies, quæ quondam irrubuit impudice; totum denique corpus in cura, & ieiunijs maceretur, cinere sparso, & operto cilicio perhorrescat, quia malè sibi de pulchritudine placuit; cor verò sit liquens tamquam cera, ieiunijs sollicitans se ipsum, quare sit ab inimico submersum, sensus etiam crucietur, quia in membra corporis cum haberet dominationem, malum gessit imperium. Talis vita, talis actio, si fuerit perseuerans debet sperare, si non gloriam, certè penæ vacationem. Alia est humilitas, quæ contingit ex consideratione propriæ infirmitatis, & inclinationis ad malum, quam quis percipit in se ipso; & ex hoc quia videt, quod sua opera bona sunt pauca, parua, & incontinua; de qua humiliatione dicitur Iob 22. Qui humiliatus fuerit erit in gloria, & qui inclinauerit oculos suos ipse saluabitur; Et in Psal. Humiliatus sum vsquequaque Domine. & Eccl. 19. dicitur. Est mundus, qui se nimium submittit à multa humilitate. Et Michee 6. dicitur. Humiliatio tua in medio tui. Alia est humilitas, quæ contingit ex hoc, dum quis magna agens opera virtutum, & peccata respuens, non sibi hoc attribuit, sed Deo, sciens nihil à se boni habere, sed totum à Deo; & tales propriè dicuntur se humiliare, cum nihil habentes in se vnde humiliantur, immo occasiones plurimas habentes, vnde superbiere possint, humilia de se semper sentiunt; magna, quæ faciunt, parua æstimantes; & illamet non sibi, vel suis viribus, sed Deo tribuentes, dicentes illud Psal. Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriā. Qualiter se humiliavit David, qui de se dixit, 2. Reg. 6. Ludam, & vilior fiam plus, quàm factus sum, & ero humilis in oculis meis. Et de Christo Domino loquens Apost. ad Philip. 2. dicit. Qui in forma Dei existens non per rapinam æqualis Deo semetipsum exinaniuit formam serui accipiēs, humiliavit semetipsum factus obediens vsque ad mortem. Ad quam humiliationem inuitans Apostolos Dominus dicit infra 11. Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Et 18. Qui se humiliauerit sicut paruulus iste, hic maior est in regno cælorum.

S V M M A R I V M.

Quod illi pauperes spiritu propriè hic beatifican-

tur, qui magna bona opera agentes de se humilia sentiunt; & totum, quod boni agunt, diuina gratiæ attribuunt, continuè adiutorium dictæ diuinae gratiæ à Deo postulant.

Cum ergo tot sine humilitatis species; scilicet penalis, culpabilis, subdola, penitentis remissè agentis, & magna opera facientis, de se tamen humilia sentientis: quando Dominus hinc humiles beatificat, non est dubium, quod non loquitur de humiliatis penaler, culpabiliter, vel subdolè, quia illis humiliationibus non beatitudo, sed pena debetur, vel sunt penæ. Non dicitur etiam loqui de humilibus penitentibus, vel remissè agentibus, quia illi in se sufficientes causas habent vnde humiliantur; & ita voluntas non est totalis causa humiliationis eorum; sed vel peccata commissa, vel opera remissa, vel parua: sed videtur loqui de illis qui se humiliant gratis, cum ipsi humilia, & parua non faciunt; sed magna opera, & excelsa. Quia tales in se causam humiliationis, nisi voluntatem suam Dei gratia adiutam, non habent; de quibus dicitur. Eccl. 3. Quotò magnus es, humiliare te in omnibus; & coram Deo inuenies gratiam, quoniam magna potentia Dei solius, & ab hominibus honoratur. Vnde & Dominus non dicit simpliciter. Beati humiles, sed beati pauperes spiritu, idest humiles de se parua, cum sint magna, sentientes. Vnde Chrysost. ad hanc intentionem hanc beatitudinem exponens dicit. Beati pauperes spiritu, idest humiles, & contriti mente. Spiritum enim hinc animum, & electionem dicit. Quoniam enim sunt multi humiles nolentes à rerum necessitate coacti, relinquens illos; neque enim est hæc laus; eos, qui ex electione se ipsos humiliant, & comprimunt voluntatem, primos beatos appellat. Et infra. Multi sunt humilitatis modi, & hic quidem est humilis mediocriter, alter vero cumulatè. Hæc igitur humilitatem Propheeta et collaudat hæc quoque Christus beatam vocauit. Et in expositione dicit idem. Pauper spiritu est humilis corde, idest pauperem spiritum habens, qui non magna sapit de se: & infra. Si dixisset, beati humiles spiritu, nihil amplius significasset quàm humiles; nunc autem & humiles, & secundum fidem humiles; & intelligentes vnde fit adiutorium hominis. Sunt enim multi naturaliter humiles spiritu, & non ex fide; hi tales non pulsant adiutorium Dei; qui autem secundum fidem humiles sunt, & intelligentes, dum nimis timent de se, adiutorium Dei pulsare non cessant;

XII

Eccl. 3.

Chrysost.
hom. 15.

Idem hom.
5.

Psal. 40.

Chrysoft.
hom. 9.Idem ho.
9.

de quibus humilibus sub nomine pauperum dicitur in Psal. Beatus qui intelligit super egenū, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus, Dominus cōseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius. Est autem attendendum quod in græco non dicitur Beati pauperes, sed beati mendici, ut Chryf. dicit. Pauper enim dicitur, etsi aliquid habet, tamen non sufficienter unde sustentetur; Sed mendicus est pauper nihil habens, sed continuè petens ab alio necessaria vitæ suæ. Mendicus enim quasi manu dicens, vel petēs sibi eleemosinam dari dicitur. Vnde ille pauper spiritu dicitur, qui de se nunquā præsūmēs semper Dei adiutorium quærit, ne in aliquo deficere possit. Vnde Chrysos. hīc dicit. Quare nō manifeste dixit Beati humiles spiritu? & respondens subdit. Vt non solum humiles ostendat, sed etiam indigentes humiles, qui sic sunt humiles, ut semper adiutorium Dei sint mendicantes. Vnde in græco non dicit: Beati pauperes, sed beati mendici. Nam pauper est qui angustiam quidem habet; non autem tantam, ut mēdicare cogatur; ergo ideo dicit, beati mendici spiritu, ut multum humiles ostendat.

S V M M A R I V M.

Quare talium pauperum spiritu, id est humilium propter Deum, dicitur esse regnum cælorum; & propter quid Dominus ab humilitate spiritus suæ legis initium fecit.

XIII

Philip. 2.

Conuenienter autem talibus humilibus regnum cælorum promittitur, cum præmium humiliationis sit exaltatio, sicut & exaltationis humiliatio. Vnde & de Christo, qui in se causam humiliationis non habebat, sed ob patris honorem, & nostram salutem se plurimum humiliavit, loquens Apos. ad Phil. 2. dicit. Humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua cōfiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Ut Christus resurrectione clarificaretur, prius humiliatus est passione, humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium. Quid ergo, & quantum mereatur humilitas hic ostenditur, ut magis hanc appetamus calcata

F

G

H

I

K

iactantia. Si enim iusto iudicio superbiētes Angeli de cælo, in quo erant, deiecti sunt, iustum est, ut illi qui in terra se humiliant, se infra se deicientes, quod in cælum ascendant. Vnde & Ber. Primò sermo. de omnibus Sanctis dicit. Si tu dāmō iurē humiliatus es pro eo quod aduersum me exaltare te voluisti, nonne qui se humiliat propter me meritò sunt exaltandi? Et verè, fratres, si miserimus ille de cælo eiectus est, quoniam affectauit celsitudinem, altitudinem concupiuit, sublimitatem præsumpsit; nonne consequens est beatos esse, qui sponte in paupertatis humilitatem se se deponunt, ut iuxta Domini promissionem ipsorum sit regnum cælorum, quod perdidit ipse? Quod tale est, ac si apertius dicat. Vis obtinere cælum, quod perdidit superbiens Angelus confusus in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum? amplectere paupertatis, & humilitatis vilitatem, & tuū erit. Et conuenienter Dominus beatitudines ab humilitate incipit; quia omnium miseriarum naturæ rationalis, vel intellectualis principium, causa, & origo, ac cōsumatio superbia fuit, est, & erit. Sicut enim qui vult morbum expellere ab ægroto, contraria morbo apponit infirmo; Sic qui miseriam expellere veniebat, contraria causis miseriæ proponere a principio debebat. Vnde & Ber. in prædicto Ser. dicit. Attende quā sapienter ordinauerit sapientia contra primum peccatum, quod fuit superbia, remedium primi peccati, quod est humilitas, opponens. Vnde & de talibus pauperibus spiritu dicitur in Psal. Iuxta est Dominus ijs, qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Et Isa. 57. dicitur, quod Dominus habitat cum contrito, & humili spiritu, ut viuificet spiritum humilium, & viuificet etiam cor contritorum. Et ut dicitur eodem li. 66. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & cōtritum spiritu, & tremmentem sermones meos?

S V M M A R I V M.

Quod etiam humilitati spiritus, quæ causatur in homine attendente defectus suos spirituales, & inclinationem ad malum, hæc beatitudo conuenit dispositiue, quia disponit homines ad penitentiam, per quam appropinquant ad regnum cælorum.

Potest etiam hæc beatitudo exponi de paupertate spiritus, & de humiliatio-
ne, quam in homine causat priorum peccatorū consideratio, infirmitatis pro-

Bernar.

Idem.

Psal. 33.

Isa. 57.

Idem.

XIIII

pria meditatio; & timoris indignationis diuina trepidatio. Quod vt melius videatur, considerandum est, quod illi, qui in multitudine, & magnitudine peccatorum suorum demersi sunt, dum ad sua facinorosa aciem mentis non conuertunt, diuites spiritu sunt, quia multum superbi sunt: iuxta illud Sap. 5. Omnes insipientes, & infelices supra modum anime superbi sunt: sed cum ad se reuertuntur, & suos defectus considerant, quasi nullum spiritum habent, iuxta illud Psal. Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam; ideo peto, vt velociter exaudias me Domine, quia defecit spiritus meus; & tunc pauperes spiritu sunt. Vnde & Bernar. ad hanc intentionem loquens de humiliatione penitentis dicit in lib. de conuer. ad cleri. cap. 9. Dum anima peccatoris videt memoriam plenam spurcitiarum, videt ipsas fenestras morti patulas claudi omnino non posse, & quod adhuc presidens voluntas languida dominetur, ex cuius vlcibus sanies vniuersa profluxit. Videt denique anima sese contaminatam, nec per alium, sed per proprium corpus, nec aliunde, quam a se ipsa, & inuenit in se quod eius ratio est minus habens, ceca quodammodo quod hactenus ista non viderit, infirma omnino, quod re agnita quidem preualuit temperare, & memoria fœdissima pariter & fœtidissima, & voluntas languida, & horrendis vlcibus vndique scaturiens inuenitur. At ne quid ex omnibus, quæ sunt hominis relinquatur, ipsum etiam corpus rebelle sit, non est mirum si eius spiritus deficiat in se ipso. Propter quod pauper spiritu talis anima dici debet, quia nihil in se inuenit nisi cæcum, infirmum, fetidum, languidum vlcerosum, ac rebellans, & ad malum inclinatum. Quis enim est pauperior spiritu eo, qui in toto suo spiritu non inuenit vbi caput suum reclinet? Vnde hanc suam paupertatem spiritus attendebant illi, qui in Psal. clamabant. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, cito anticipet nos misericordie tue quia pauperes facti sumus nimis. Adiua nos Deus salutaris noster. Licet autem se humiliantes ex consideratione suorum peccatorum nondum beati sint, tamen principium, & origo remissionis peccatorum est huiusmodi humiliatio, qua consequuntur remissionem peccatorum per penitentiam, & custodiuntur, ne in peccatis incidant, quibus digni efficiuntur celorum Regno, dictum enim est supra. Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum celorum. Vnde & Bernardus in prædicto li-

A bro, & cap. 10. dicit. Non miseria peccatoris, sed misericordia Dei facit beatum; sed huius propria sedes miseria est, aut certe facit beatum ipsa miseria, vt humiliatio in humilitatem transeat, necessitas in virtutem; utilis prorsus infirmitas, quæ medici manum requirit, & salubriter a se deficit, quam perficit Deus. Vnde & in Psal. dicitur. Custodit paruulos Dominus, humiliatus sum & liberauit me.

Psal. 114.

S V M M A R I V M.

B Quod accipiendo pauperes spiritu pro intellectu de se non presumente, sed sensum Sacre Scripturæ sequente, talium dicitur esse regnum celorum, idest sensuum Sacre Scripturæ apprehensio.

Tertiò exponi potest hæc beatitudo de humili intellectu, qui de se non presumens primò credit, & illis assentit, quæ inuenit in scripturis diuinis suum sensum dimittens, & sensum scripturæ sequens merito suæ humiliationis consequitur reuelationem secretorum diuinorum; quæ superbo intellectui occultantur; iuxta illud Domini, infra 12. Confiteor tibi Domine Pater celi, & terre quoniam abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Per spiritum enim frequenter intellectus in scriptura intelligitur, iuxta illud Apost. 1. ad Cor. 2. Quæ sunt hominis nemo scit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est. Per spiritum etiam regnum celorum, vt superius dicebatur intellectus scripturæ sacre intelligitur. iuxta illud infra 21. Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. Qui scripturæ intellectus sicut clauditur superbis intellectibus, ita aperitur humilibus. Vnde perinde est dicere secundum hanc expositionem. [Beati pauperes spiritu.] ac si diceretur. Beati sunt illi, quorum intellectus sequitur humiliter sensum scripturæ sacre, quoniam talium est regnum celorum, idest talibus reuelantur mysteria diuinarum scripturarum. Ad quam intentionem hoc exponens Aug. 1. lib. de ser. do. in mote dicit. Beati pauperes spiritu, idest non inflati, non superbi, de quibus dicitur; Noli altum sapere; sed time. Qui enim pie quærit, honorat sanctam scripturam, & non reprehendit, quod nondum intelligit, & propterea non resistit. Et Cyril. super Luc. dicit. Intelligimus esse pauperem spiritu habentem intellectum modestum, & quodam modo remissum.

XV

Mart. 12.

1. Cor. 2.

Mart. 21.

August.

Cyril.

S V M M A R I V M.

Quòd si accipiatur paupertas spiritus pro peccatorum vacuitate, sine carentia, quia vel in eo deleta sunt, vel custoditus est ne peccaret, & de hoc non superbit, nec sibi attribuit, sed totum divine gratiæ, exponitur hæc beatitudo.

XVI

Quartò exponi potest hæc beatitudo de homine, in quo peccata graua non sunt, vel remissa sunt, qui sibi hoc nō attribuens, sed Deo, valde se humiliat Deo attendens suum defectum, si sibi dimitteretur, & Dei adiutorium, quo a peccatis ereptus est, vel custoditus est gratio sè, idest sine meritis suis. Iste enim pauper spiritu est; quia caret peccatis, quæ ex superbia oriuntur; initium enim omnis peccati superbia est, & de hoc quòd caret vitijs, non se extollit: nec sibi; Sed totum Deo tribuit; & quia liberatus est a peccatis, in quæ incidit, & quia custoditus est ne in alia incideret, sicut hanc beatitudinem exponit Ambr. li. 5. Super Luc. cap. 6. dicens. Beatus pauper, pauper à crimine, pauper a vitijs; pauper, in quo mundi princeps nihil inuenit; pauper illius æmulus pauperis, qui cum diues esset, propter nos pauper factus est; & tamen quia pauper est spiritu, non inflatur, non extollitur mente carnis suæ; qualis pauper fuit Martinus, de quo dicitur. Hic Martinus pauper, & modicus cælum diues ingreditur; qui non est confusus, cum locutus est inimicis suis in porta dicens. Quid hîc astas cruenta bestia? nihil in me funestum reperiēs, sed me Abrahæ sinus lætus suscipiet. Sic ergo beatitudo hæc intelligitur de paupertate rerum extrinsecarum voluntaria, de humilitate cordis propter Deum in homine facta, de humiliatione pœnitentis considerantis sua facinora, de modestia intellectus se in seruitutem redigētis in obsequium Christi, & de paupertate, quæ est carentia peccatorum.

S V M M A R I V M.

Ponitur prima continuatio secundæ beatitudinis ad primam, & ostenditur quare post paupertatem sequatur mititia, siue mansuetudo; & ostenditur etiam quæ mititia sit bona, & quæ beata.

XVII

Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram] Vbi ponitur secunda beatitudo, & potest continuari ad beatitudinem præcedentem. Primò secundum primam ex-

positionem paupertatis; contingit enim quandoque, quòd illi, qui propter Deum propria dimiserunt, vel largiti sunt; postea quādo eis necessaria vitæ defunt, vel ad votum nō suppetunt, versi in impatiētiam pœnitent de bono, quod fecerunt, vel murmurant, vel vltra debitum contristantur; propter quæ frequenter amittūt meritum boni operis, quod prius fecerant. Vnde, ne hoc contingat post paupertatem spiritus, ponit mititiam, ne si defectus necessariorum ad vitam contingat pauperibus, non contristentur, irascātur, murmurent, vel a bono incapto resiliant: quoniam beati mites; & hoc modo continuat hanc beatitudinem Ber. 1. ser. de omnibus Sanctis dicens. Quoniam relinquentibus omnia prima solet esse tentatio de molestijs corporis, & afflictione carnis insolita, ideo cōmendata paupertate, oportebat etiā māsuetudinē prædicare. Quid enim paupertas proderit, si (q̄ absit) pauper in murmur deciderit factus exasperans, & impatiens discipline? Quo supposito, est intelligendum, quòd mititia vel mansuetudo est virtus, qua homo se bene habet in passione iræ, non declinans ad maius, vel minus; sed tenet medium in huiusmodi passione, vt irascatur quando oportet, vbi, & cui; & tantum quantum recta ratio dicat. Non enim est inirascibilitas mititia, sed ordinatio iræ debita est mansuetudo, vel mititia. Vnde & de Domino, qui mitis erat, & humilis corde, dicitur. Math. 3. Circumspiciens eos cum ira, contristatus est super cæcitatem cordis eorum. Idem etiam Dominus facto flagello de funiculis ementes, & vendentes eiecit de templo, quia zelus domus Dei comedit eum. Io. 20. Et de Moyse, de quo dicitur Num. 12. quòd erat mitissimus super omnes homines, qui habitabant super terram, dicitur eodem lib. 16. Iratus Moyses valde ait ad Dominū. Ne despicias sacrificia eorum. Et Exo. 32. dicitur de eo, quòd, cū vidit vitulū, & choros, iratus est valde, & proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radices montis. Sic ergo mititia, vel mansuetudo non est non irasci, sed etiam secundum rectam rationem irasci. Vnde & Ambr. lib. 5. super Luc. Cap. 6. dicit. Mitiga affectum tuum, vt nō irascaris, aut certè iratus ne peccaueris, iuxta quod scriptum est. Irascimini & nolite peccare. Præclarum enim est motum iræ temperare consilio, nec minoris virtutis dicitur cohibere iracundiam, indignationemque compescere, quā omnino non irasci, cū plerumque illud lentius hæc fortius asti-

netur

Ber.

Aust. Ech.
lib. 4. cap.
5. & Psal.
44.

Math. 3.

Io. 20.
Num. 12.
Idem 16.

Exo. 32.

Psal. 4.

Ambr.

metur. Sic ergo mansuetudo est virtus, qua passio iræ secundum rectam rationē cohibetur, vt homo non irascatur de iis, de quibus irasci non debet: vel si irascatur cum irasci debet, quod temperatē irascatur secundum rectum iudicium rationis. Et quia pauperes contemni solent à diuitibus iuxta illud Iob. 12. Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum, & Iaco. 2. Vos ex honorastis pauperē. Pauperes etiā frequenter propter necessariorum indigentiam irascuntur; vel contra se, quia quæ habebant dimiserunt; vel contra proximum, quia non subuenit, cum possit, necessitati eorum; vel contra Deum, quia non supplet eorum defectum. Ideo benè admonentur, vt mites sint; quia magnas occasiones iracundiæ habent videntes se contemni ab impiis; videntes etiā impios ditari, & se continuè magna penuria, & egestate comprimi; & videntes Deum quasi non curare de ipsis. Vnde tales non irasci, vel temperatē irasci propter contemptum suum, vel necessariorum defectum maximæ virtutis indicium est. Sed cum non solum non irascuntur, sed & gaudent de suo contemptu, & de tolerantia passionum accidentium paupertati, iam beati sunt; veluti gaudebat Apostolus, cum dicebat, in labore, & erumna, in vigiliis multis, in fame, & siti, in ieiuniis multis, in frigore, & nuditate se gloriari. 2. Cor. 11. Vnde tales mites sunt illi, de quibus dicit. Aug. 1. lib. de ser. Do. in mon. Mites sunt qui cedunt improbitatibus, & non resistunt in malo, sed vincunt in bono malum. De quibus etiā dicitur Isa. 29. Addent mites in Domino lætitiā, & pauperes homines in sancto Israel exultabunt.

S V M M A R I V M.

Quod ex hoc, quod pauperes rebus voluntarij à diuitibus contemnuntur, vel frequenter carent necessarijs ad vitam, non debent contristari, vel irasci; & assignantur super hoc aliqua causæ.

XVIII

Benè autem tales mites videntes se contemni à malis hominibus, & sustinentes defectum necessariorum, gloriari debent; quia qui contemnitur ab impiis, iustum se esse æstimare potest, iuxta illud Domini Io. 15. Quia de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit uos mundus. Defectus etiā necessariorum non tristitiā, vel iram excitare debet, sed gaudium, & exultatio-

Ioan. 15.

A nem; quia peccatorum occasiones eis plurimæ auferuntur; quia expeditiores sunt ad virtutum opera peragēda; quia nihil, vel parum habent de retardatione, quominus toti in cælum ferantur. Quia etiā sciunt Deum esse sollicitum, ne eis vitæ necessaria defint, iuxta illud Psal. Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Et iterum. Ego autem mendicus sum, & pauper, & Dominus sollicitus est mei. Et infra 6. Nolite solliciti esse dicentes. Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? scit enim Pater vester, quod his omnibus indigetis. Et Eccl. 6. dicitur. Pauper pergat illuc, vbi est vita. Quia ergo contemni ab iniquis diuitibus est signum, quod homo non est de mundo; & paupertas remouet malorum operum occasiones, & expeditum reddit hominem ad opera virtutum, & animum transfert in cælum, & Deus de ipso est sollicitus: ideo paupertas voluntaria non debet esse in homine causā iræ, vel tristitiæ; sed gaudij, & lætitiæ. Propter quod bene post paupertatem spiritus sequitur mansuetudo; quæ cohibetur, vel refrænatur ira, vel tristitia, quæ confurgit ex contemptu impiorum diuitum, & ex defectu necessariorum.

Psal. 36.

Psal. 39.

Matt. 6.

Eccl. 6.

S V M M A R I V M.

Quod licet mitis propter contemptum suum, vel necessariorum carentiam non irascatur irrationabiliter; tamen si videat, quod Deus blasphemetur, vel virtus contemnatur, vel aliqui cogant illum ad consentiendum peccato, irascitur rationabiliter contra tales.

D

Veruntamen non tanta debet esse mititia, seu mansuetudo in paupere iusto contempto, & indigente, quando irascitur, vt corrigat illos, qui eum contemnunt, & maximè, vt corrigat illos, qui eum ad blasphemandum Deum impellere volunt. Quemadmodum Sanctus Iob, qui mansuetudinem seruauit in amissione exterioris substantiæ, in perditione filiorum, in vlcere proprii corporis, indignanter tulit verba vxoris ad blasphemiam eum inducentis, & eam durè correxit, dicens. Quasi vna de stultis mulieribus locuta es. Et quomodo etiā Dominus, qui mitis, & humilis corde erat, frequenter Phariseos, & diuites, qui aliorum erant contemptores, durè arguebat, vt patet Luc. 11. Sic ergo taliter mititia, & mansuetudo debet seruari in corde pauperis voluntarij, vt tamen dura correctio malignantium, vt a talibus corrigantur quando expedit

XIX

Iob 2.

Luc. 11.

August.

Ber.

Psal. 44.

1. Tim. 6.

Bernar.

in ore non desit, dicente Aug. in lib. de correp. & gratia. Omnibus ne pereant, vel ne alios perdant adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correctio. Et ut dicit Ber. in Epistola ad Adam monachū. Malè imperantibus, vel suadentibus, non obedientia, vel mansuetudo est exhibenda, sed eis viriliter est resistendum, dicēs. Grauib. malis dare assensum, exhibere obsequium, impendere adiutorium. Tu mihi obedientiam nominas, modestiam nuncupas, appellas mansuetudinem: talem nunquam mihi libeat modestiam, vel potius molestiam imitari. Huiusmodi mansuetudo semper longè fiat à me; nūquam æmuler obedientiam; talis siquidem obedientia omni est contēptu deterior; talis quoq; modestia vltra omnē modū extenditur; talis māfuetudo ipso solo auditu omnium aures exasperat. Sic ergo mitis cōtemptum suum, vel iniurias, vel alias necessitates corporales patienter, & leniter debet portare in corde, nō irascendo, vel nō inordinate irascendo de ipsis, vel cōtra ipsos, qui talia sibi inferūt; sed tamē non debet omittere pro tēpore, & loco, & aliis circūstantiis debitis attētis, duram correctionem hominum malignantium, ut à malo desistant, & saluentur; nec mitis esse debet illis, qui eum impellere volunt ad malum culpæ; sed rigide debet in bono cāpto persistere, & impulsores ad malum, secundum quod eorū saluti viderit expedire, durè, vel leniter corrigere: ut sic & saluetur cordis mititia, & in bono perseverantia, & salus proximi procuretur. Vnde & in Psal. Veritas & iustitia mansuetudini coniunguntur; iustitia, ut proximus corrigatur, veritas, ut virtus non deferatur, cum dicitur. Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua; Et Apost. instruens Timot. 1. ad Timot. 6. dicit. Sectare iustitiam, pietatem, fidem, caritatem, patientiam, mansuetudinem, certa bonum certamen. Tales ergo mites qui gaudent se contemni à mundo, & quibus paupertatis necessitates sunt delectabiles sustinere, hīc beatificantur; & è contrariō de quibusdam, qui mites dicuntur, & nō sunt, dicit Ber. 4. ser. de aduentu. Sunt quidam mites, sed quamdiu nihil dicitur, vel agitur, nisi pro eorum arbitrio; patebit autem quā longè sint à vera mansuetudine, si levis oriatur occasio.

S V M M A R I V M.

Quomodo mites dicuntur possidere terram, si

F

G

H

I

K

terra accipiat pro hereditate terrena; ubi etiam ostenditur, quod homines violenti, & iniuriosi alijs, & si ad tempus bona terrena aliorum occupent; tamen non dicuntur terrā possidere; quia cito perdunt eam, nec pacifice, & sine timore eam habent, dum occupatam tenent.

Sed quomodo tales mites qui nihil in mundo habent, nec habere volunt cōtempti, & irrisi à mundo, quibus etiam vitæ necessaria frequenter desunt, terram dicantur possidere, cum nec eam possidere vellent? Ad quod est dicendum, quod terra multipliciter accipitur in scriptura. Aliquando enim accipitur pro elemento terræ, sicut habetur Gen. 1. In principio creavit Deus cælum, & terram, Et ibi dicitur. Producat terra herbam virentē, & afferentem semen iuxta genus suum, lignumque pomiferum iuxta speciem suā. Aliquando accipitur pro corpore humano, iuxta illud Gen. 3. Terra es, & in terrā ibis, & Ecc. 10. Quid superbis terra, & cinis? Tertio accipitur terra pro affectione terrena, de qua terra dicitur. Prouer. 30. Terra nunquam satiatur aqua, Et Iob. 4. dicitur. Qui habitant domos luteas, & terrenum habent fundamentum, consumuntur velut à tineas. Quarto terra accipitur pro infernalibus pænis; de qua dicitur. Iob. 10. Vadam, & nō reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, terram miseriæ, & tenebrarū. Quinto accipitur pro gaudijs Paradisi, iuxta illud Psal. Credo videre bona domini in terra viventium, Et alibi. Iusti hereditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam. Quo supposito, si terra accipiat primo modo, scilicet pro terra, vel pro hereditate terrena non videtur prima facie, quod mites talem terrā possideant, immo etiam habitam frequenter amittunt, iuxta illud Prouer. 11. Robusti habebunt diuitias. Et Miche. 2. Concupierunt agros, & violenter tulerunt, & domos rapuerunt: Vnde & Nabot, ut eius vinea haberetur fuit interfectus; Et ita videtur, quod mites non possident terram, id est possessiones terrenas; sed robusti, & violenti, & tamen promissio tenet de hac hereditate terrena, dicente Chrysost. Quoniam æstimatur qui mitis est omnia sua perdere, contrarium præmittit; dicēs, Quoniam mitis cum stabilitate, ea quæ sunt possidet, quia non est pertinax, neque proteruus: qui enim talis est, & paterna amittet multotiens, & ipsam animam. Licet enim ad modicum tempus violenti, & raptores alienarum

XX

Gen. 1.

Idem 3.

Ecc. 10.

Prou. 30.

Iob 4.

Idem 10.

Psal. 26.

Prouer. 11.

Miche. 2.

Chrysos.

Hom. 15.

rerum alienas possessiones, vel diuitias occupent, tamen non diu eas possident, quia dum alios inuadere cupiunt, ut eorum bona diripiant, aliquando inveniunt, qui eis sic resistunt, quod eorum bona occupent, ac frequenter eos interimant; iuxta illud Isa. 33. Væ qui prædaris, nonne, & ipse prædaberis? & qui spernis, nonne & ipse sperneris? Cū consummaueris depredationem depredaueris, cum fatigatus defieris contemnere, contemneris. Et 5. Arist. c. 2. Polit. dicitur quod inter omnes politias paucioris temporis sunt oligarchia, in qua diuitiæ quaruntur, vel diuites propter diuitias principantur, & tyrannis; quia ut dicitur eodem libro. Transmutatio principatum fit propter iniustitiam, & propter timorem, & propter contemptum, Propter quæ multi subditorum insurgunt aduersus Monarchas, iniustitiæ autem maxime sunt propter iniuriam, aliquando autem propter propriorum spoliationem. Vnde qui alios spoliat rebus suis frequenter inuenit, qui eum spoliet; & inde est quod violentorum possessio diu durare non potest, & tamen possessio mansuetorum diu durat; quia cum nullum concutiant, tardè inveniunt, qui eos concutiat; & inde est, quod eorum hereditas longo tempore eis manet, cū hereditas malignantium non diu maneat, sed cito finiatur: Vnde & in Psal. dicitur. Qui malignantur exterminabuntur, sustinentes autem Dominum ipsi hereditabunt terram; adhuc pusillum & non erit peccator, quæres locum eius, & non inuenies; mansueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. Si etiam violenti, & raptores aliorum bona occupant, non tamen in pace ipsa possident; & patet quod non in pace consciētia, quia sciunt se hoc iniuste possidere; sed nec in pace exteriori, quia qui multis iniuriam intulerunt, necesse est, ut timeant multorum insidias, multorum insultus, propter quæ fit ut nunquam in pace esse possint. Vnde 3. de consol. Phil. dicit Boet. Quæ est igitur terrena potestas quæ sollicitudinū morsus expellere, quæ formidinis aculeos vitare nequit? Et qui vellent ipsi vixisse securi, sed nequeunt. Potentem censes, qui satellitè latus ambit? quos terret ipse plus metuit, qui ut potens esse videatur, in seruientiū manu situm est? quasi dicat non. Quia igitur violenti, & aliarum rerum depredatores non in pace, sed in timore ea, quæ habent possident, non propriè possidere illa dici debet; quia non in pace possident, sed mansueti, qui non habent conscientiam, quod malè acquisierint; & sciunt se

A nulli iniuriam intulisse, propter quam alij contra eos insurgant, in pace interiori, & exteriori ea, quæ habent possident. Quia etiam violenti, & alienarum rerum depredatores multos inimicos sibi acquirunt, qui & si timore eorum dum viuunt resistere eis non audent; tamen quando mortui sunt, contra eorum filios insurgunt, ut eis auferant illa, quæ eorum patres alijs abstulerunt; ideo non dicuntur tales violenti pro hereditariis successoribus terram possidere, cum frequenter eorum filij hereditate, & vita priuentur. Vnde & in Psal. dicitur. Iniusti disperibunt, simul reliquie impiorum interibunt. Sed mites, qui nulli nocuerunt, sed omnibus quantum in eis erat, profuerunt, amicos multos suis filiis acquirunt, qui eorum filios post mortem patrum manent; & defendunt, & ideo eorum hereditas manet filiis; Vnde & in Psal. dicitur. Nouit Dominus dies immaculorum, & hereditas eorum in æternū erit. Vnde & de iustis, & misericordibus viris dicitur Eccl. 44. Illi filij misericordiæ sunt, quorum pietates non defecerunt, & cum semine eorum perseverat bona hereditas, & nepotum illorum semen in testamento stetit, & filij ipsorum propter illos. Quia etiam violenti aliorum depredatores subito per iniurias, & diuersos dolos diuitias congregant, non est possibile quod tales diuitiæ longo tempore perseverent cum eis, vel eorum filiis; iuxta illud Prover. 11. Alij diuidunt propria, & ditiores sunt, alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Et ut dicitur 4. Eth. Qui sine virtute diuitias habet, despectores, & iniuriatores, & talia habentes mali efficiuntur; Sine virtute enim non facile ferre moderatè bonas fortunas, non potentes autem bonas fortunas, & æstimantes se alios expellere, illos contemnunt, ex quo contemptu nascuntur iræ, & rixe, dissensiones, prælia. Ex quibus contingit, quod totum quicquid lucrati longo tempore fuerant, vna hora simul perdunt, & quandoque ipsi cum omnibus suis pereunt. Quia etiam eorum filij non laborauerunt in congregandis diuitijs, postquā eorum patres defuncti sunt, immoderatè utendo diuitijs, subito eas consumunt, & deinde in magna egestate viuunt: Vnde & Eccl. 5. dicitur. Diuitiæ conseruatæ in malum domini sui pereunt; in afflictione pessima generauit filium, qui in egestate summa erit. Ut enim dicitur 4. Eth. Liberaliores videntur esse non qui acquirunt, sed qui susceperunt substantiam, quia inexperti indigentie. Sed quia man-

Psal. 36.

Psal. cod.

Eccl. 44.

Prouer. 11.

Arist. c. 3.

Eccl. 5.

Arist. c. 1.

fueti, & iusti paulatim diuitias congregant de iustis laboribus suis, suos etiam filios docent laborare; ideo eorum diuitiæ longo tempore perseverant; iuxta illud Prouer. 13. Substantia festinata minuetur, quæ autem paulatim colligitur, manu multiplicabitur, & 28. Qui coaceruat diuitias usuris, & fanore liberali, in pauperes congregat eas. Quia ergo violenti, & alienarum rerum raptores, vel aliter ablatores frequenter inueniunt, qui eis in faciem resistent, & pacificè non possident ea, quæ iniuste abstulerunt, & multos inimicos acquirunt hæredibus suis; & quia nesciunt benè uti diuitijs, multa scandala contra se suscitant, & subito acquirunt; propter quæ ipsi, vel eorum filij citò amittunt eas, quorum contraria eueniunt mansuetis: ideo malignantes non hæreditant terram, sed potius mansueti, & mites. Ad quod etiā facit, quod tales raptores, vel malignè diuitias acquirentes, ex avaritia mouentur ad diuitias acquirendas. Auaro autem (ut dicit Hieron. in epistola ad Paulinum) tam deest quod habet, quàm quod non habet; quia cum diuitiæ ad hoc sint ordinate, ut vitæ necessaria habeantur; auarus autem diuitijs uti nolit, quia pecuniam propter se appetit; ideo quò ad vitæ necessaria habenda tam defunt ei diuitiæ, quas habet, quàm illæ quas non habet; quia ita parū utitur habitis, sicut & non habitis, & frequenter apud diuitias fame moritur, nō audens uti eis. Vnde & Eccl. 14. dicitur. Viro cupido, & tenaci sine ratione est substantia; & homini liuido ad quid aurum? Qui coaceruat ex animo suo iniuste aliis, congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit? & non iocundabitur in bonis suis. Quod exponens Glo. dicit. Auaritiæ pestem describit, quæ excruciat auarum, ne cōsequatur laboris sui fructū. Quia ergo auarus diuitijs uti nō audet, ideo nō dicit diuitias possidere, sed diuitias custodire. Quia verò illi, qui sunt pauperes spiritu diuitias, vel bona terrena propter se nō appetūt, sed solū eis propter necessitatē uti volunt; ideo finē diuitiarū consequuntur, qui est usus ordinatus earū; propter quod, & possessores dici debent diuitiarū; Vnde, & Apost. qui pauper spiritu erat 2. Cor. 6. de se, & de suis similibus dicebat. Tamquàm nihil habentes, & omnia possidentes. Quod exponens Glo. dicit. Omnia possidebant, non solum spiritualia, sed etiam temporalia, quia timētibz Deum nihil deest. Hæc fuit gloria Apostolorum, nihil habere, & omnia pos-

F sidere, sine sollicitudine esse, & non tàm res, quàm dominos rerū possidere, quia omnia ad pedes Apostolorum mittebantur. Et Hiero. in epistola supradicta dicit. Credenti totus mundus diuitiarum est, infidelis autem etiā obolo indiget; Sic uiuamus quasi nihil habentes, & omnia possidentes; victus atque vestitus diuitiæ christianorum. Ex quibus manifestum est, qualiter intelligantur mites terram hæreditare, vel possidere; si terra pro terrenis diuitijs accipiatur secundum primæ terræ significationem. Quomodo habeat promissionem exponit Chrysost. in Homelia dicens. Qualem terram dicit sensibilem, sensibile brauium ponit, neque enim à futuris bonis promouet solū, sed à presentibus propter tardiores auditores, & quærentes presentia ante futura, ut ex perceptione munerum certa sit expectatio futurorum. Non tamen propter hoc spirituale premium mitibus non dabitur, cum virtus, ut supradictum fuit, præsens premium, & futurum habeat. Fecit autem hoc Christus ponens premium temporale, ut conformiter se habeat ad premium positum virtuti mansuetudinis in veteri testamento, ubi dicitur. Mansueti autem hereditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam.

S V M M A R I V M.

Quod si terra accipiatur pro sensualitate, vel corpore humano, mites in presenti vita, quia habent domitam sensualitatem, dicuntur aliquo modo terram, idest sensualitatem suam possidere, sed tunc plenè eam possidebunt, cum post generalem resurrectionem, corpus nostrū factum fuerit spirituale, idest spiritui subditū.

S I autem terra accipiatur pro corpore humano, adhuc mitibus ratione promittitur, quòd terram possidebunt; idest eorum anima, quòd ad superiorem partem eius dominabitur sensualitati suæ: quæ sensualitas per corpus intelligitur, & hoc in presenti, in futuro verò dominabitur corpori; cum corpus nostrum factum fuerit spirituale, idest subditū spiritui, quod modo est animale. Cuius contrarium contingit in iracundis, vnde & Gen. 4. dicitur ad Caim. Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nonne si benè egeris benè recipies? Si autem malè, statim in finibus peccatum aderit? Sed sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Circa quod attendendum est, quòd cum mansuetudo, quæ hīc ponitur sit pauperū spiritu, quia (ut dicit Glo.) Non est mitis, qui prius pauper non fuerit; impos-

sibile

Hiero.

Chrysost.
Hom. 15.

Psalm. 36.

XXI

Gen. 4.

Glos.

Psal. 32.

Glos.

Bernar.

Greg.

sibile est enim secundum gradum ascendere, nisi primum apprehenderis; quia inter diuitias, curas, odia, animus non est mitis; Pauper autem spiritu, quanto minus potest, salua naturæ suæ consistentia, tanto minus vititur rebus temporalibus; ideo semper habet corpus castigatum, & in seruitutem redactum, vt spiritui semper sit obediens, eius inferior appetitus: cuius contrarium accidit in superflue nutritibus corpus suum; iuxta illud Deuter. 32. Incrassatus, dilectus, recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, & dilatatus. Dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo. Cum enim appetitus sensitiuus diuidatur in concupiscibilem, & irascibilem; & paupertas voluntaria habeat domare concupiscibilem, & mansuetudo irascibilem; hinc est, quod pauper spiritu, & mitis, dominiū, & possessionem habet terræ suæ, idest sensualitatis suæ. Vnde & hinc dicit Glo. Quod mites sunt, qui malis moribus dominantur; quod non fit, nisi vt sensualitas subdita sit rationi. Vnde & Bernar. 1. ser. de omnibus sanctis ad hanc intentionem hoc exponens dicit. Beati mites &c. Hanc ego terram corpus nostrum intelligo, quod si possidere vult anima, si regnare desiderat super membra sua, necesse est, vt sit ipsa mitis, & superiori suo subiecta, quoniam tale inueniet inferius suum, qualem se exhibuerit suo superiori. Et nouerit anima, quæ rebellem sibi inuenit carnem; se quoque minus, quam oporteat, superioribus potestatibus esse subiectam. Et bene mitibus terræ possessio promittitur; quia nulla passio facit sensualitatem eleuare contra spiritum; sicut iracundia, quæ facit vt quasi amens fiat homo; dicente Gregor. 5. moral. super illud. Virum stultum interficit iracundia; quod quotiens turbulentos motus animi sub mansuetudinis virtute restringimus, redire ad similitudinem conditoris conamur. Nam cum tranquillitatem mentis ira diuerberat, dilaniatam quodammodo, scissamque perturbat, vt sibimetipsi non congruat, ac vim intimæ similitudinis amittat. Quanta ergo sit iracundiæ culpa pensamus, per quam dum mansuetudo amittitur, supernæ imaginis similitudo vitiatur. Per iram enim sapientia perditur; vt quid, quoue ordine agendum sit, omnino nesciatur; & iustitia relinquitur. Quia dum perturbata mens iudicium suæ rationis exasperat; omne, quod furor suggerit, rectū putat; & gratia vite socialis amittitur, quia qui se ex humana ratione non temperat, necesse est, vt bestialiter solus viuat, & lux

A veritatis amittitur, quia cum menti iracundi confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suæ cognitionis abscondit; & Spiritus Sancti splendor excutitur; quia cum quietem mentis subtrahit, suam sancto spiritui habitationem claudit; cuius recessione animus vacuus ad apertā mox insaniam ducitur, & vsque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamēto dissipatur: Nam iræ suæ stimulis accensum cor palpitāt, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Ore quidem clamorē format, sed sensus quid loquatur ignorat. In quo itaque iste abreptitijs longè est, qui actionis suæ conscius non est? Vnde fit plerūque vt vsque ad manus ira profiliat, & quò ratio longius recedit, audacior exurgat; seque ipsum retinere animus non valet, quia factus est potestatis alienæ; & eò furor membra foris ibi ictibus exercet, quò intellectus ipsam membrorum dominam mentem captiuam tenet. Cum ergo iracundia sic faciat sensualitatē dominari rationi, quod quasi ratio omnino inesse homini non videatur, non est mirum, si mansuetudo sic faciat rationē dominari sensualitati, quod quasi sensualitas videatur esse sopita. Propter quod rectè mitibus terræ, idest sensualitatis suæ possessio promittitur, quia in suo posse sensualitatem domitam mitis habet. Nec est mirum, si mites terram possidebunt, idest corpus proprium cum factum fuerit spirituale, cum iam corpus quod corrumpitur, & aggrauat animam, videantur possidere; quia & si caro in eis concupiscit aduersus spiritū, non tam fortiter concupiscit, quando faciliter compesci possit; & si fortiter insurgat concupiscentia cum virtute spiritus, vel inuita conquiescit, sed tunc quando concupiscentia carnis omnino sublata erit. Sic animus corpori dominabitur, quod ubicunque voluerit spiritus, statim aderit corpus, & nihil corpori poterit aduenire contra spiritus voluntatem. Vnde Chrysost. in expositione dicit. Corpus nostrum terra est, & quamdiū quidem subiacet morti, terra est mortuorum; cum autem fuerit transformatum, & conforme factum gloriæ corporis Christi, erit terra viuorum, & hæreditabunt eam æternam æterni, & spirituales, & sanctam, spirituales, & sancti. Cum enim corpus nostrum mortale existens quādoque sit moriturū, & dum mortale est, semper caro aduersus spiritum concupiscat; quia & si carnalis concupiscentia domari, & diminui possit, dum sumus in præsentī vita, tamen

Chrysos.
hom. 9.

non potest omnino extinguī: Ideo propriè dum sumus in presenti vita, homo dici non potest suum proprium corpus possidere; tum quia scit ipsum propediem amissurum per mortem; tum etiam quia illud inuenit frequenter contra se rebellē. Non dicitur autem quis propriè possidere hæreditatem quando scit statim amissuram; & quam non potest pacificè, & ut vult, possidere. Sed quando corpus nostrum fuerit factum immortale, non timebitur de eius amissione, & quando erit spirituale, non timebitur de eius rebellionē; propter quod tunc spiritus corpus suū propriè dicetur possidere; De cuius terræ possessione posset accipi, quod dicitur Deut. 4. Possidebitis terram egregiā, Et Isa. 65. Ducam de Iacob semē, & de Iuda possidentes montes meos, & hæreditabunt eum; electi mei habitabunt ibi.

S V M M A R I V M.

Quod si terra accipiat pro affectione terrenorum, vel pro inferno dānatorū, tunc mites, & pauperes spiritu terras tales non possidebūt, quia nec terrena appetunt, & in regno cælorum collocantur, quod remotum est multum ab inferno damnatorum.

XXII

SI verò accipiat terra pro affectione terrenorum, vel etiam pro terra inferni; tunc mites, & pauperes spiritu tales terras non possidebunt. Ex hoc enim, quod hi mites sunt, pauperes spiritu terrena non appetunt, sed contemunt. Et quia ipsorum est regnum cælorum; ideo longè sunt à terra damnatorum. Inter enim regnum cælorum, & locum tormentorum, chaos magnum est firmatum, ut ij qui volunt hinc transire ad eos non possint, nec inde huc transmeare, Luc. 16.

Luc. 16.

S V M M A R I V M.

Quod si terra accipiat pro cælesti regno, in quo sancti cum Domino regnabunt, tunc mites dicuntur hanc terram possidere.

XXIII

Sed si accipiat terra pro gaudio cælorum, tunc mites hanc terram possidebūt; Vnde & Eccl. 10. dicitur. Sedes ducum superbiorum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Superbi enim dæmones amiserunt sedes cælestes, & pauperes homines, & mites sederūt pro eis. Ibi enim sederunt sedes in iudicio, sedes super domum David. Vnde & Chrysost. hīc dicit. Cælum, in quo habitaturi sunt sancti dicitur terra viuorum; quia quantū

Psal. 121.

Chrysost.

Hom. 9.

F ad nostram regionem inferiorem cælum est; quantum verò ad illud superius cælū videlicet trinitatis, terra dicitur. Et ut dicit Aug. 1. lib. de Ser. Do. in mon. Ideo mites terram viuorum hæreditate dicuntur possidere, de qua pelli non possunt. Significat enim hæc terra quandam soliditatem, & stabilitatem hæreditatis perpetuæ, ubi anima per bonum effectum, tamquā loco requiescit, sicut corpus in terra, & inde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra, ipsa est requies, & vita sanctorum.

August.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio si accipiat paupertas spiritus pro vera humilitate, & ostenditur, quod vera humilitas cordis est causa, quod homo non irascatur contra alios, qui in eum peccant.

Secundò potest continuari ad præcedentem beatitudinem, si paupertas accipiat pro cordis humiliatione. Quia enim contingit quod humiles contemnantur, quemadmodum Michol contempsit David, videns eum ante Archam Domini saltantem 2. Reg. 6. Quandoque etiam iniuriam in causa sua patiuntur, iuxta illud Isa. 10. Opprimunt in iudicio pauperes, & vim faciunt causæ humiliū populi mei; propter quæ quandoque humiles irascuntur. Contingit etiam quandoque quod ipsi humiles videntes prosperari malignantes, eis inuideant. Quandoque etiam ex humilitate superbia nasci solet; ideo ne humiles contra alios indignentur, vel inuideant, vel super eos se extollant, post paupertatem spiritus ponit mansuetudinem. Mitis enim (ut dicit Glo.) est quem non rancor, vel ira afficit, sed omnia æquanimiter sustinet. Et ut dicit interli. Mites sunt sine asperitate mētis, & sine liuore. Et Ambro. lib. 5. super Luc. cap. 9. dicit. Cum deposuero omne peccatum, & exuero omnem malitiam, & simplicitate contentus fuero inops malorum, superest ut mores meos temperē. Quid enim mihi prodest carere secularibus, nisi fuero mitis, atque mansuetus, ut sic per cordis humilitatem totaliter homo subditus fiat Deo, & per mansuetudinem non quarat ultionem, non irritetur, non inuideat proximo, nec se efferat super ipsum, nec à bono capto aliquo modo resiliat propter quodcumque, quod in proximo videat; sed conetur mansuetudine, & lenitate, ducere proximum ad statum virtutis? Hanc autem mansuetudi-

XXIII

2 Reg. 6.

Isa. 10.

Glo.

Glo.

Ambro.

Benedict.

Greg.

Ber.

Idem.

Gal. 6.

2. Reg. 16.

nem humilitas vera efficit, quia dum verus humilis suos defectus considerat, quicquid sibi fiat, patienter, & dulciter suffert. Vnde Beatus Benedictus in Regula ponit quod humilis non solum pronunciat se esse omnibus vilior, sed etiam hoc intimo credit cordis affectu; Ex quo contingit quod omni vilitate, vel extremitate contentus est; propter quod non curat si contemnatur vel irrideatur, immo amplectitur, quia videtur sibi, talem se estimari exterius, qualem se ipse esse credit interius, propter quod omnino efficitur mansuetus. Vnde & Greg. 5. mor. ca. 31. volens ostendere quomodo homo mansuetus efficiatur, dicit. Servandæ mansuetudinis modus, est, ut cum alienos excessus aspicimus, nostra quoque in alijs excessibus delicta cogitemus. Considerat quippe infirmitas propria mala, non accusat aliena, patienter quippe illatam iniuriam tolerat, qui pie meminit, quod fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerari, & quasi aqua ignis extinguitur, cum surgente furore animi, sua cuique ad mentem culpa reuocatur; quia erubescit peccata non parcere, qui vel Deo, vel proximo sæpe se recolit peccasse. Hanc autem cognitionem priorum defectuum sola humilitas facit; quia ut dicit Ber. in lib. de 12. gradibus humilitatis. Humilitas est virtus, qua homo verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit. Et in eodem libro. Attendas, quod es, quia verè miser es, & sic discas misereri, quia hoc aliter scire non potes; ne fortè si proximi malum consideres, & tuum non attendas, movearis non ad miserationem, sed ad indignationem; non ad iuvandum, sed ad iudicandum; denique non ad instruendum in spiritu lenitatis, sed ad destruendum in spiritu furoris. Ille enim in spiritu lenitatis fratrem corrigit, qui mansuetus, id est eo spiritu fratri ægrotanti subuenit, quo sibi vult subueniri cum ægrotat. Et infra. Apost. aperte ostendit prius veritatem inquirendam esse in nobis, quam in proximis. Considerans, inquit, te ipsum, hoc est quam facilis ad tentandum, quam pronus ad peccandum; quantum ex tui consideratione mitescas, sicque ad succurrendum alijs in spiritu lenitatis accedas: Quomodo suos defectus considerans David Semei se maledicentem, & lapides contra se mittentem, patientissimè, & mitissimè toleravit 2. Reg. 16. Quia ergo humilitas spiritus causatur ex vera sui ipsius consideratione; & consideratio priorum defectuum est causa quod quis patienter toleret iniurias illatas sibi à pro-

A ximo: ideo benè post humilitatem spiritus sequitur mansuetudo, quia humilitas est vera causa mansuetudinis. Vnde & Eccl. 28. dicitur Memorare timorem Dei, & non irascaris proximo. & Eccl. 7. dicitur. Scit conscientia tua quod & tu crebrò maledixisti alijs. Vbi dicit Glo. Docet sapientem maledicorum linguas non attendere, ne cum idem ipse faciat, sibi velit ignoscere, & alios reprehendi. Huiusmodi autem mitibus possessio terræ rectè promittitur, exponendo terram illis modis, quibus supra exposita fuit. Quia enim nocentibus non resistunt, contingit, quod non faciliter nisi animis malis exhaerentur, cum nec feræ bestiae lædant homines nisi resistentes, vel impugnantes; Vnde qui mansuetos, & mites lædunt, vel persequuntur, magis feræ sunt crudelibus bestiis. Possident etiam sensualitatem suam, cum patientia sit causa possessionis animæ, & possidebunt æternam vitam, iuxta illud Psal. Cum exurget in iudicium Deus, salvos faciet omnes mansuetos terræ. Et eodem modo potest exponi de humiliatone, quæ efficitur per priorum peccatorum considerationem; quæ mansuetudinem maximam efficit.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio ad beatitudinem præcedentem, accipiendo paupertatem pro humili intellectu; qui scripturæ sensum sequitur, & ostenditur, quod homo debet esse mitis intellectus in scripturæ expositione, sequendo sensum scripturæ, & non imponendo, & ubi secreta scripturæ sunt posita, illa venerari, & non discerpere, vel falsa fingere; quibus intellectus scripturæ aperitur per Deum, qui tertia vocatur terra possessio.

E S I verò paupertas spiritus intelligatur de paupertate intellectus, qui dicis à Deo vult consentire, suum sensum proprium dimittens, tunc continuari potest hæc beatitudo ad primam. Intellectus enim pie adhærens scripturis divinis, si quid invenit quod intelligere omnino non possit, vel sine absurditate, non lacerat scripturam divinam, dicendo ipsam esse falsam, nec fingit adinventiones suas, volendo ad hoc scripturam occultam trahere, sed veneratur mysterium, suam infirmitatem considerans; sciens Agnum non esse comedendum crudum, nec coctum aqua, sed assatum igni. Ad quam intentionem mansuetudinem exponens August. in 1. lib. de ser. Do. in mon. incipit beatitudinem ab humilitate. Beati pauperes spi-

Eccl. 28.

Eccl. 7.

Glo.

Psal. 75.

XXV

August.

ritu

ritu, idest non inflati, dum se diuinæ auctoritati subdit anima, & inde venit ad diuinarum scripturarum cognitionem; ubi oportet eam se mitem præbere pietate, ne id, quod imperitis videtur absurdum, vituperare audeat; & pernicacibus concertationibus efficiatur indocilis; Hoc enim est multum necessarium in expositione scripturæ, quod homo habeat humilem intellectum de suis viribus intelligentiæ non confidentem; quia cum illa, quæ reuelata sunt per scripturam diuinam, non possint humana ratione comprehendere; immo vix etiam attingi: si in eis intelligendis homo suum intellectum sequeretur, non ad veritatis cognitionem pertingeret, sed in profundum deduceretur erroris. Vnde & Ezech. 13. dicitur Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. Et ut dicit Hilar. 2. de Trini. cap. 1. Ex hoc omnes hereses ortæ sunt, quia homines ad sensum suum, scripturam traxerunt, & noluerunt intellectum suum trahi ad scripturæ sensum; unde dicit. Extiterunt plures, qui celestium verborum simplicitatem pro voluntatis suæ sensu, non veritatis ipsius absolutione susciperent; aliter interpretantes quam dictorum virtus postulare, de intelligentia enim, est hæresis, non de scriptura, & sensus, non sermo, fit crimen. Quia ergo periculum est, quod incidatur in crimen hæresis, quando homo vult ad sensum suum scripturam trahere; ideo nullus sic superbum intellectum debet habere; quod velit ipsam scripturam suum sequi intellectum, sed debet habere humilem intellectum, qui scripturam sequatur. Et ut dicit, idem Hilar. 1. li. de Tri. ca. 9. Optimus lector est, qui dictorum intelligentiam expectat ex dictis potius, quam imponat, & rettulerit magis, quam attulerit; videlicet cogat id videri in dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Sed quia contingit quod homo sequens diuinam scripturam, inuenit aliqua, quæ quasi videntur absurda, ne contra scripturam insiliat, vel erroneam opinionem fingat, mansuetus esse debet; ne velut iratus scripturam de falso arguat; vel ne ut temerarius falsam, & erroneam opinionem fingat, & ei pertinaciter adhæreat. Vnde Et Aug. 7. super Gen. ad litteram ca. 1. dicit. Nihil audacter refellendo, nihil temerè affirmando, dum adhuc dubium est, verum, falsumue sit, siue fidei, siue scientiæ Christianæ. Et eod. cap. 26. dicit. Vbi scriptura intelligi non potest, homo scripturæ Dei det honorem, sibi autem timorem; & dum homo est mitis,

F & pauper spiritu in scripturæ expositione, meretur peruenire ad verum sensum scripturæ, Spiritu Sancto reuelante, iuxta illud Psal. 24. Docebit mites vias suas. Ad huius tamen sensum, superbe mentes, & immites non perueniunt; iuxta illud infra 11. Confiteor tibi Domine pater celesti, & terre, quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Quod exponens Aug. in lib. de ver. Do. Ser. 8. dicit. Nomine sapientium, & prudentium superbus intelligi potest; sed nomine paruulorum intelliguntur humiles. Absconduntur ergo mysteria scripturæ superbis de suo sensu præsumentibus, & reuelantur humilibus sensum scripturæ sequentibus, & scripturam venerantibus. Vnde & Aug. 1. li. cō. Faustū in prologo dicit. Omnes qui hæc legunt intelligant, quam nihil sit acutum ingenium, & lingua expolita, nisi a Domino gressus hominis dirigantur, quod multis etiam tardioribus, & inualidioribus occulta equitate, diuinæ misericordiæ præstitum est; cum multi accerrimi, & facundissimi, deserti adiutorio Dei ad hoc velociter, & pertinaciter currerent; ut a veritatis via longius aberrarent. Et hæc est terræ possessio, quæ mitibus promittitur, scilicet vera scripturæ expositio, quæ eis reuelatur; De qua terra habetur Iob 15. Sapientes confitentur, & non abscondunt patres suos, quibus solis data est terra, & non transit alienus per eos.

S V M M A R I V M.

I Quare Matth. ponit istam secundam beatitudinem, scilicet. Beati mites, & Lucas non ponit eam, & assignantur causæ, quare hoc fecerunt.

K Hanc autem beatitudinem Lucas prætermisit; quia in prima beatitudine est inclusa; Ex hoc enim, quod quis pauper est, mitis efficitur, ut supra deductum fuit; & ideo in prima beatitudine inclusit secundam Lucas. Vnde & Ambro. super Lucam dicit; quod in quatuor beatitudinibus positæ a Luca, includuntur octo istæ positæ a Matth. Vel etiam ideo non ponitur a Luca, & ponitur a Matth. quia istæ beatitudines, quæ hic ponuntur, fuerunt propositæ Apostolis, & viris perfectis; qui aliorum Doctores, & rectores esse debebant. Nihil autem magis necessariū est rectoribus, quam cordis humilitas, ne se super alios efferant, & in laqueum, & in tentationem diaboli incidant. Vnde & Eccl. 32. Pro prima virtute rectorum ponitur

Psal. 24.

Matth. 11.

August.

Idem.

Iob 15.

XXVI

Ambro.

Eccl. 32.

humilitas, ubi dicitur. Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. Et Apost. præcipit 1. ad Timot. 3. Quod Episcopus non ordinetur neophytus, ne in superbiam elatus incidat in iudicium diaboli. Quod exponens Hier. in epistola ad Oceanum de vnus vxoris viro dicit. Heri cathecuminus, hodie pontifex, heri in amphiteatro, hodie in Ecclesia, vespere in circo, mane in altari; dudum fautor histrionum, nunc virginum consecrator, Quis non exemplo verum probet, quod neophytus Episcopus in superbiam elatus incidat in iudicium diaboli? Ignorat momentaneus Sacerdos humilitatem, & mansuetudinem rusticorum; ignorat blanditias christianas, nescit se ipsum contemnere; de dignitate transfertur ad dignitatem; Non ieiunauit, non fleuit, non mores suos sæpe reprehendit, & assidua meditatione correxit; non substantiam pauperibus erogauit; De cathedra quodammodo educitur ad cathedram, idest de superbia ad superbiam; iudicium autem, & ruina diaboli nulli dubium, quin arrogancia sit; Incidunt in eam, qui in puncto horæ necdum discipuli iam magistri sunt. Sic ergo rectoribus maxime conuenit humilitas spiritus. Doctoribus etiam conuenit illud idem, ne extollantur super se, & perdant se ipsos. Vnde Et Apost. 2. ad Cor. 12. de se ipso loquens dicit. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus sathanæ qui me colaphizet. Quod exponens Glo. dicit. Ne magnitudo reuelationum extollat me in superbiam; cætera enim vitia tantum in malefactis valent; superbia verò sola in rectè factis cauenda est; cum enim quisque benè profecerit, superbia tentatur, vt perdat totum profectum. Quia ergo rectoribus, & Doctoribus paupertas spiritus; idest cordis humilitas est pernecessaria, quæ habent in se manifestam causam, vel occasionem superbiendi dum vident se aliis suppositos & super aliis se instructos; ideo in principio eruditionis eorum ponitur [*Beati pauperes spiritu.*] Vnde Chrysost. ostendere volens quare primò Dominus humilitatem Apostolis præcepit, qui nullam occasionem elationis habebant, vtpotè piscatores, & inopes existentes, & ignobiles, & idiotæ, dicit. Quod & si protunc non indigebant, vt humilitas præciperetur eis, tamen postea debebant indigere hac vtilitate post signa, & miracula per eos facta, & orbis terrarum honorem, & liberam ad Deum præsentiam; Neque enim diuitiæ, neque potentia, ne-

A que ipsum regnū ita extollere erat sufficiens, vt vniuersa, quæ illis extiterunt. Quia ergo Apostoli, & ceteri Doctores, & rectores aliorum multas causas, & occasionem superbiendi habent, ideo a principio, & quasi pro fundamento omnium virtutum, & bonorum præcipitur eis, q̄ sint humiles corde. Et quia officium Doctorum est, & rectorum quod subiectos peccantes corrigat vel opere, vel verbo; ideo ne nimis asperè corrigant peccantes, præcipitur eis quod sint mites, iuxta illud Apost. ad Gal. 6. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris. Quod exponens Glo. dicit. Loquitur ad prælatos, docens quomodo tractent subditos, scilicet leniter, quia fratres sunt, & si prælati sint superiores, & ideo hos alloquitur, qui firmiores erant ne inflatione bonæ vitæ eum, qui peccato circumuētus est, spernendum putent, & abiiciendum. Et Bern. dicit Ser. 1. de festiui. Petri & Pauli. Tales decebat humano generi pastores, & Doctores constitui, qui & dulces essent, & potentes, & nihilominus sapientes. Dulces, vt me blandè, & misericorditer susciperent; potentes vt fortiter protegerent; sapientes vt ad viam, & per viam ducerent, quæ ducit ad vitam; Propterea dedit mihi Deus Petrum, & Paulum in pastores, qui & homines erant, & peccatores, & maximi peccatores; qui in se ipsis, & de se ipsis disce- rent, quam latè aliis misereri deberent; Magnorum enim criminum Rei, magnis criminibus facile donabunt veniam, & in qua mensura mensum est eis, remetientur nobis. Quia ergo maxime conuenit rectoribus, & Doctoribus, quod cum lenitate, & mansuetudine subiectos regant, & errantes corrigant, iuxta illud Hester 13. Cum plurimis gentibus imperarem, & vniuersum orbem meæ dictioni subiugassem, nolui nequaquam abuti potentie magnitudine, sed clementia, & lenitate gubernari subiectos: Ideo in sermone Domini, quem ponit Matth. qui ad eos, & propter eos factus est, post paupertatem statim infertur [*Beati mites*] quæ beatitudo non ponitur in Luca; quia ille sermo fuit factus popularibus; ad quos non pertinet ex officio delinquentes corrigere.

S V M M A R I V M.

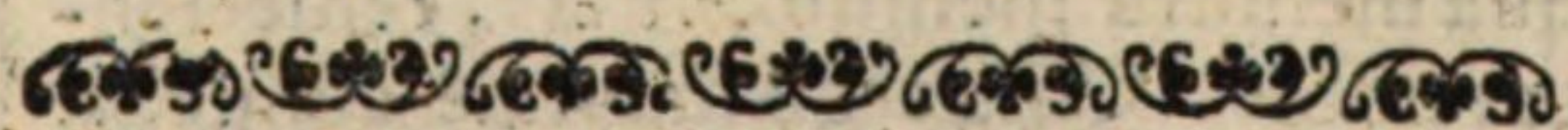
Quare Matth. ponens primam beatitudinem dixit [*Beati pauperes spiritu*] & Lucas po-

nens eandem beatitudinem dixit simpliciter.

[Beati pauperes non addendo spiritu?]

XXVII

Quia verò communes homines, & populares non habent tot occasiones superbiendi, sed tamē propter necessitatē domesticam, vel ciuilem, sunt attentī ad congregationem diuitiarū, propter quā in multa incidunt peccata, quia radix omnium malorum est cupiditas, quam quidē appetentes errauerunt à fide, & inferuerunt se doloribus multis. 1. ad Timoth. 6. Ideo ut omnium bonorum radix, quò ad populares præcipitur eis quòd sint pauperes, ut scilicet cor suum diuitijs nō supponant, immo nec apponant, iuxta illud Psal. Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere, diuitiæ si affluant nolite cor apponere. Quia verò Matth. ponit sermonem factum pro Doctoribus, & rectoribus, ideo in principio ponit, [Beati pauperes spiritu] quia nihil sic timendum est rectoribus, & Doctoribus, sicut superbia. Hac enim vix carent, cum tamen ut plurimum careant affectione, vel cupiditate diuitiarum, ut satis declarat Hiero. in tertia responsione contra Iovinianum, per multa exempla philosophorum, qui diuitias contempserunt, ut philosophiæ studio insistere possent. Quia verò sermo Domini, quem Lucas ponit, propositus fuit popularibus, qui ut plurimum cupiditate diuitiarum tenentur; ideo paupertas eis laudatur, dicente Domino [Beati pauperes] non addendo Spiritu, ut sic auferatur peccatum, ad quod magis inclinantur rectores, & Doctores, cum dicitur [Beati pauperes à Luca.]

Tractatus sequens protenditur usque ibi. (Beati misericordes,) & continet 26. Capitula.

S Y M M A R I U M.

Ostenditur quòd ex multis causis penitentes, & iusti lugent, & ex multis causis peccatores etiam lugent in presenti vita, ut ostendatur qui lugentes, & propter quod lugentes hic à Domino beatificentur.

I

Beati qui lugent, quoniā ipsi consolabuntur.] Vbi ponitur tertia beatitudo. Circa quod attendendum est, quòd fletus, & ploratus conueniunt iustis, & peccatoribus. Plorant autem iusti, vel pro peccatis commissis, vel compatiendo miseris, vel desi-

Ferando premia promissa sanctis: Pro peccatis quidem commissis quomodo plorabat, & lugebat Dauid dicēs. Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo; & hoc, quia per peccatum Deum ad iracundiam prouocauerunt; quia ei non obedierunt, nec fidem eius seruauerunt, quia pœnis grauib. se supposuerunt. Vnde Thren. 1. dicitur. Facta est vidua domina gentium; plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius; non est qui consoletur eā ex omnibus caris eius. Omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici. Et cap. eodem. Ego plorans, & oculus meus deducens aquā, quia longē factus est à me consolator meus conuertens animam. Facti sunt filij mei perditī, quia inualuit inimicus. Plorant etiam iusti compatiendo miseris, & hoc vel compatiendo hominibus in peccatum lapsis, vel pœnis addictis, Quomodo lugebat Paulus quosdā 2. Cor. 12. Ne cū venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex ijs, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam gesserunt. Et quemadmodū etiā Samuel lugebat Saulem, de quo dicitur 1. Reg. 16. Veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitebat, quòd constituisset Saul Regem super Israel. Hoc etiam modo Dauid Absalonem patricidam in peccato mortuum lugebat 2. Reg. 18. & 19. Et Dominus videns ciuitatē Hierusalem in peccatis perseuerantem, suo iusto iudicio condemnandam, fleuit super illam dicens. Quia si cognouisses & tu, Luc. 19. Vel dolendo de conculcatione religionis, & inhonoratione diuinorū. Quomodo Iudas Macabeus, & fratres eius videntes templum desertū, & à gentibus conculcatum, fleuerunt plāctu magno. 1. Maca. 4. Vbi dicit, quòd viderunt sanctificationem desertam, & altare profanatum, & portas exustas, & in atrijs virgulta nata, sicut in saltu in montibus, & pastophoria diruta, sciderunt vestimenta sua, & planxerunt planctu magno. Et eodem lib. cap. 2. dicitur quòd Mathias dixit. Vā mihi, ut quid natus sum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctæ, & sedere illic, cum datur in manibus inimicorum. Sancta in manibus extraneorum facta sunt, templum eius sicut homo ignobilis, vasa gloriæ eius captiua abducta sunt. Et infra. Scidit Mathias, & filij eius vestimenta sua, & operuerunt se cilicijs, planxeruntque valde. Hoc etiam fletu compassionis, plorant sancti, cum vident sanctitatem, &

Psal. 6.

Thren. 1.

Ibidem.

2. Cor. 12.

1. Reg. 16.

2. Reg. 18. & 19.

Luc. 19.

1. Maca. 4.

Eodem, cap. 2.

Ibidem.

Iohel. 1. deuotionem in omnibus tepescunt. Vnde & Iohel. 1. præcipitur Sacerdotibus. Accingite vos, & plangite sacerdotes, vultu late ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco ministri Dei mei, quoniam interijt de domo Dei mei sacrificium, & libatio. Sic ergo affectu compassionis plorant pro peccatis impenitentium, pro punitione eorum, pro inhonoratione sacrorum, & pro diminutione, vel prostratione religionis ad Deum. Plorant etiam, & lugent ex desiderio cælestium præmiorum; & primo quia timent ne ipsa amittant propter inexcogitabiles modos, quibus homines in præsentia facilius in peccata labuntur; Vnde & Dauid dicebat. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitauimus cum habitantibus cedâr, multum incola fuit anima mea. Et Osee. 4. dicitur. Non est veritas, non est misericordia, non est scientia Dei in terra; Maledictum & mendacium, homicidium, furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea. Hoc etiam modo plorant sancti pro desiderio cælestium, attendentes miseras in quibus sunt. Vnde Iob 14. dicitur. Caro eius dum viuit dolebit, & anima illius super semet ipso lugebit. Plorant etiam hoc modo sancti, quia eorum differtur gaudium (spes enim quæ differtur affligit animam) quo gaudio adepti, dicitur eis illud Isa. ult. Gaudete cum ea gaudio vniuersi, qui lugetis super eam. Et eodem li. 61. dicitur. Ut consolaretur omnes lugentes, & poneret fortitudinem lugentibus Sion, & daret eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mæroris. Sic ergo sancti lugent luctu pœnitentiæ pro peccatis, quia Deum irritarunt, mandata eius contempserunt, pœnis se dignos fecerunt: Lugent etiam luctu miserationis pro peccatis, & pœnis aliorum, pro inhonoratione sacrorum, & pro prostratione deuotionis, ac religionis ad Deum. Lugent etiam pro desiderio æternorum gaudiorum, timentes ne ipsa amittant, dolentes quia morantur, & quia malis huius vitæ tamdiu se implicant, & iste luctus est bonus, & meritorius. Sed peccatores lugent propter tristitias huius vitæ, quæ eis contingunt, sicut pro amissione carorum. Vnde de Babylone subuersa dicuntur flere, & plangere se super illam reges terræ; qui cum illa fornicati sunt, & in delitiis vixerunt. Apoc. 18. Flent etiam peccatores cum sua peruersa desideria perficere non possunt, qualiter vociferans omnis turba filiorum Israel fleuit, & mur-

A murati sunt contra Moysen, & Aaron cuncti filii Israel dicentes. Vtinam mortui essemus in Aegypto. Num. 14. Flent etiam aliqui ut suo fletu hominem subuertant. Eccl. 12. In oculis suis lachrymatur inimicus, & si inuenerit tempus non satiabitur sanguine. Aliquando etiam flent, ut decipiant; Quemadmodum vxor Sanson lachrymis extorsit ab eo sermonem problematis, Iudic. 14. Aliquando etiam plorant, ut æstimentur deuoti, & sancti esse, cum tamen non sint, iuxta illud Malach. 2. Ope-
B riebatis lachrymis altare Domini fletu, & mugitu, ita ut ultra non respiciam ad sacrificium: & isti modi fletus non sunt boni, nec præmio, sed pœna digni sunt. Vnde Aug. prima parte super Io. ser. 6. dicit. Qui nouit in pressura se esse mortalitatis huius, & peregrinari se à Domino, nondum teneri illam perpetuam, quæ nobis promissa est, beatitudinem; sed habere illam in spe, quam habiturus est in re, cum Dominus venerit in manifestatione præclarus, qui prius in humilitate venit occultus. Qui hæc nouit, gemit; & quamdiu propter hæc gemit, bene gemit; Spiritus enim illum docuit gemere, à columba didicit gemere. Multi enim gemunt in infelicitate terrena, vel quasi damnis, vel ægritudine corporis pregrauati, vel aliquibus inimicorum insidiis circumspæcti; sed non columbæ gemitu gemunt, non amore Dei gemunt, non Spiritu gemunt; ideo tales cum ab ipsis pressuris fuerint liberati, exultant in grandibus vocibus; ubi apparet, quia corui sunt, non columbæ. Cum ergo lugeant iusti, & pœnitentes lugeant, & peccatores non beatificantur hinc, nisi iusti & pœnitentes lugentes pro peccatis, pro peccatorum pœnis, pro gaudiis æternis: Vnde & Remig. hinc dicit. Qui sunt isti lugentes, quos Dominus beatos appellat? Multi quippe sunt, qui lugent mortem parentum, aut carorum, aut proximorum, & damna temporalium rerum, nunquam istos appellat beatos; sed illos, qui vel sua, vel aliorum peccata deflent. Et Chrysost. hinc dicit. Non simpliciter posuit eos qui lugent, sed eos qui pro peccatis hoc faciunt quia aliud valde est prohibitum, idest pro aliquo vitæ huius lugere.

S V M M A R I V M.

Ponitur prima cōtinuatio huius beatitudinis ad præcedentes, & ostenditur quare pauperes, & mites flere debent pro peccatis suis, & quod beatitudo luctus custodit, & seruat paupertatem spiritus, & mansuetudinem.

QVo supposito, hæc beatitudo potest continuari ad præcedentes; Primo

Num. 14.

Eccl. 12.

Iudic. 14.

Malach. 2.

August.

Remig.

Chrysost. hom. 9.

II

fic. Dictum est, quod [*Beati sunt pauperes spiritu*] idest illi, quos voluntas, non necessitas pauperes facit; vel pauperes spiritu, qui scilicet in se non habentes unde humilia, & abiecta de se sentiant, tamen bona, quæ in eis sunt, non reputantes in se à se esse, se ipsos despiciunt, & totaliter se Deo subdunt, qui etiam pro nulla aduersitate, vel defectu eis contingente exasperantur; sed in mansuetudine spiritus perseverant; Sed tamen quia dum homines in præsentī vita degūt, quantumcunque perfecti sint, hanc vitam sine peccato non ducunt: iuxta illud 1. Io. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Eccl. 7. dicit. Non est homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet: in multis enim offendimus omnes, ut dicitur Iaco. 3. Et ut dicit Aug. in lib. de natura & gratia cap. 36. Excepta sancta Virgine Maria, de qua propter honorē Domini nullam prorsus, eū de peccatis agitur, habere volo questionem. Unde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatū fuit ad vincendū ex omni parte peccatū, quæ cōcipere, ac parere meruit eū, quæ cōstat nullū habuisse peccatū. Hac ergo virgine excepta, si omnes Sāctos, & Sāctas cū hīc uiuerēt congregare possemus, & interrogare, utrū essent sine peccato. Quid fuisse respōsum putamus, nisi q̄ Io. Apōst. ait: Si dixerimus, q̄ peccatū non habemus nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est? Et 2. lib. de baptis. paruu. c. 15. dicit idē. Nisi vnū mediatorē Dei, & hominū, hominē Iesum Christum, nullū vel fuisse, vel futurum esse, qui omnino nunquā nullum habuit peccatum, habiturusue sit, certissimum est. Cum ergo sancti in præsentī vita, quantumcunque perfecti, sine peccato non sint, restat ut pauperes, & mites suos defectus, & peccata attendentes, lugeant; Propter quod benè post magna opera virtutum, quæ sunt paupertas, & mansuetudo, luctus de peccatis ponitur; ut hoc, quasi custode, dictæ virtutes non amittantur, sed conseruentur, & custodiantur: Nihil enim sic reddit humilem, sicut consideratio priorum peccatorum; nec mitem in aduersis, sicut reputatio, quod dignè mala penæ homini adueniant propter peccata, quæ commisit. Unde &, Dauid exprobratus à Semei, & maledictus, attēdens iustè se pati pro peccatis suis, dicebat. Dimittite eum ut maledicat iuxta præceptum Domini, si forte respiciat Deus afflictione meā. 2. Reg. 16. Et tamen præmittitur cap. 15. Quod Dauid ascendebat clium oliuarum scan-

F dens, & flens operto capite, & nudis pedibus incedens. Rectè autem iustus considerans peccata sua lugere debet, ut obtineat peccatorum remissionem, & virtutum humilitatis, & mansuetudinis cōseruationem. Qui enim lugeat, nullum bonū, quod in se habet, magnum reputat, dum attendit malum suum propter quod plo- rat; Non etiam irritatur aliqua aduersitate, quæ ei contingat, dū attendit, quod minus patitur, quā meretur; & ideo nec de se alta sētīt, nec irascitur, sed patiēter tolerat quicquid ei contingat; Propter quod, luctus custodia est paupertatis, & mansuetudinis; & ideo benè post illas duas beatitudines ponitur hæc tertia. Unde & Glo. hīc dicit. Inter dimitias, curas, odia, animus non est mitis, sed huiusmodi incēdij materia vix ad purū delebitur; & ideo hæc lenitas sæpè corrūpitur; propter q̄ subditur. Beati qui lugent pro suis, vel aliorū peccatis; Post prædictam enim ruinā restat luctu purgare peccata.

S V M M A R I V M.

H Quare isti penitentes pro peccatis proprijs lugent, vel intensè trīstantur, qui luctus non est, nisi tristitia intensa pro bono, quod perdidit lugens, vel malo, quod incurrit; & quanto maiora bona perdidit, & maiora mala incurrit, tantò intensius lugeat; magna autem bona virtutum perdit peccator, quando peccat, & magna mala miseriæ incurrit, propter quod intensè contrīstatur lugeat.

I St autem attendendū secundū Chry-
I soft. quod Dominus non dixit. [*Beati qui trīstantur, sed beati qui lugent,*] Licet enim omnis lugens tristis sit, tamen non omnis tristis lugeat; Lugens enim intensè trīstatur, cuius animi tristitia quasi non potens se cōtinere infra se oculos defluere in lacrymas facit; & pro tunc animus tristis nō nisi dolorosa ante se ponit: oblitus omnium aliorum; propter quod luctus intensæ tristitiæ euidentis signum est. Unde & Aug. 4. confessio. cap. 7. loquens de tristitia, quam habuit de morte amici sui, dicit. Estuabā, suspirabam, flebam, turbabar, nec requies erat, nec consilium; Portabam enim conscissam, & cruentam animam meam, impatientem portari à me; & ubi eam ponerem nō inueniebam; Non in amānis nemoribus, non in ludis, atque cantibus, nec in suaue olentibus locis, nec in conuiuiis apparatis, neque in voluptate cubilis, & lecti; non denique in libris, atque carminibus; acquiescebat. Horrebāt omnia, & ipsa lux, & quicquid non erat, quod illic erat, improbū, & odiosum erat, præter gemitum, & lacrymas; nam

Glof.

III
Chrysoft.
hom. 15.

August.

in eis solum aliquantula requies. Cum ergo luctus sit signum intensæ tristitiæ, non permittens pro tunc de alio, nisi de re tristabili cogitare, & tristitia contingat propter amissionem boni amati; vel perperfectionem mali odibilis tolerati; ideo secundum quod bonum maius amittitur, & maius malum sustinetur, intendi tristitia debet. Et quia per peccatum, maximum bonum, quod Deus est, amittitur, gratia, & virtus perditur, & natura deformatur, quæ sunt maxima bona; peccati etiã macula acquiritur, & peccati pœna, quæ est Dei indignatio, & ad pœnã sensus eternam, vel temporalem obligatio, quæ sunt maxima mala: ideo mirum non est, si pœnitentes attendentes, quæ amiserint bona propter peccatum, & quibus malis se implicauerint; si tristentur intensè, & lugeant prę tristitia de nullo cogitantes, nisi qualiter possint Deo satisfacere de peccato cõmisso. Ad quod attredens Chryso. dicit. Istos hîc igitur beatos vocat, qui vtilem voluerunt habere tristitiã. Et non simpliciter posuit tristes, sed omnino cū cumulo, non vt quippè merentes, sed lugentes. Et quidem præceptũ istud totius philosophiæ magisterium est. Si enim qui pueros, & mulierẽ, & aliũ quendã necessariorũ defunctũ lugent, non pecunias, non corpora cõcupiscunt, sed illo doloris tempore non gloriam desiderant, non consumuntur inuidia, non conuitiis exacuuntur, non ab æmulatione possidentur, non ab alia aliqua passione capiuntur, luctui subiecti solũ; multo magis qui peccata sua lugent (vt lugere dignũ est) maiorẽ demonstrabunt philosophiã. Et Ber. in lib. de cõuer. ad Clericos cap. 19. dicit. Lugeat peccator abundanter, quia lugendi tempus aduenit; consideret nullam sibi inueniri requiem in se ipso, sed omnia plena miseriæ, & desolationis: Consideret non esse bonum in carne sua, sed & in seculo nequam nihil, nisi vanitatem, & afflictionẽ spiritus contineri. Consideret, inquã, nec intus, nec subtus, nec circa se sibi occurrere consolationẽ, vt vel tandẽ aliquãdo discat querẽdã sursum, & desursũ esse sperandã; Lugeat interim plangẽs dolorem suũ, exitus aquarũ deducat oculus eius, & palpebra nõ requiescat: nimirũ purgatur lachrymis oculus antè caligãs, & acuitur visus, vt intendere possit in serenissimi luminis claritatẽ. Quia ergo pauperes, & mites sua peccata cõsiderat, & pro ipsis intensè tristatur; ideo benè in tertia beatitudine ponitur [Beati qui lugent] Vnde & in Psal. dicitur de inopẽ, & mansueti Domino Christo. Quasi lugens, & con-

tristatus sic humiliabar; Qui licet peccata ppria nõ habuerit, tamẽ nostra fleuit. Et de Hester. 14. dicitur, Quod deposuit uestes regias, & fletibus, & luctui apta indumenta suscepit, & pro vnguētis variis cinere, & stercore impleuit caput; & corpus suũ humiliavit ieiuniis. Et peccatrix mulier, sed pœnitens, & cõuersa vt cognouit, quod Iesus accubisset in domo Pharisæi, attulit alabastrũ vnguenti, & stans retro secus pedes eius lachrymis caput rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabat pedes eius, & vnguẽto vngebat, Luc. 7. Quod exponẽs Gre. i ho. dicit. Quia hæc mulier turpitudinis suæ maculas aspexit, lauanda ad fontẽ misericordie cucurrit, cõuiuentes nõ erubuit; nã quia semetipsam grauiter erubescibat intus, nil esse creditur quod verecundaretur foris: Cõsiderauit nãque quid fecit, & noluit moderari quid faceret; super cõuiuentes ingressa est, nõ iussa venit, inter epulas lachrymas obtulit. Discite quo dolore ardet, quæ flere inter epulas non erubescit.

S V M M A R I V M.

Quã consolationẽ recipient à Deo lugentes peccata propria, & in vita presenti, & in vita futura; propter q̃ tales lugentes Beati dicuntur.

SI ergo beatitudo hæc exponetur de luctu pœnitentiũ, quibus consolatio promittitur; quæ quidẽ cõsolatio duo includit, scilicet & consecutionẽ remissionis peccatorũ, propter q̃ obtinendã pœnitentes lugent; & cõsolationẽ eternã, quã do non solũ peccata erunt deleta, sed etiã impeccabilis erit reddita rationalis creatura beata; quando absterget Deus omnẽ lachrymam ab oculis sanctorũ, & iã non erit amplius mors, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor, quæ prima abierunt, Apo. 21. De qua consolatione habetur Isa. vlt. Gaudete cū Hierusalẽ gaudio vniuersi, q̃ lugetis super eã; vt fugatis, & repleamini ab vberibus cõsolationis eius. Vt enim dicit Chry. Deus largus in beneficiis nõ est cõtētus, q̃ peccata deflentibus ipsa eis indulgeat, nisi vltra hoc & consolationẽ eis æternam tribuat; Vnde dicit. Cum Deus consoletur & si decem mille testium superuenerint, omnibus superior eris; etenim Deus multò maiores semper laboribus dat retributiones. Qui enim lugent delicta sufficit eis venia frui, & excusatione potiri. Sed quoniam ipse vehementer est amicus hominum, neque in suppliciorum destructione, neque in peccatorum liberatione retributionem sistit, sed & bonos facit, & multarum facit participes consolationum. Hæc enim conso-

Hester. 14

Luc. 7.
Greg.

IIII

Apo. 21.
Isa. vlt.Chryso. st.
hom. 15.

Ber.

latio, quæ sua peccata desilentibus promittitur, secundum Bern. 1. ser. de omnibus Sanctis, nil aliud est, quam consolatio procedens de spe veniæ gratia deuotionis, & suauissima delectatio boni, & gustus sapientiæ (licet exiguus) quibus interim benignus Dominus afflictam refrigerat animam.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & expositio de lugentibus peccata, & miseria aliorum, super se, qui plangere nolunt; & ostenditur quare viri perfecti, videntes peccatores obstinatos in peccato, & panis suppositos, lugent eos.

V

Secundò potest continuari si accipiat fletus, & luctus pro dolore quem habent sancti de eo, quod homines iniqui perseuerant in peccatis, vel dum vident eos pro peccatis pati; qualiter Paulus lugebat eos qui peccauerant, & tamè pænitere non curabant. Cum enim perfecti viri desiderium sit, quod omnes alij sint perfecti; iuxta illud Pauli Act. 26.

Act. 26.

Opto apud Deum, & in modico, & in magno non tantum te, sed & omnes hos, qui audiunt hodie tales fieri, qualis ego sum:

1. Cor. 7.

Et 1. ad Cor. 7. Volo omnes homines esse sicut me ipsum. Perfectus autem est, qui pauper est spiritu, & mitis corde, quia non habet terrenorum affectum, & per consequens cupiditatem oculorum, quæ est vna de radicibus omnium malorum, de suo corde eradicauit. Et quia est humilis spiritu, superbiam omnis peccati initium superauit; & quia mitis corde est, nulla aduersitate superatur, vt & sic paupertate spiritus custodiatur, ne prosperis eleuetur, ne aduersis deiiciatur; vt sic sit perfectè armatus his duabus virtutibus, armis iustitiæ à dextris, & à sinistris 2.

2. Cor. 6.

Cor. 6. Ideo cū vir perfectus vellet omnes homines esse tales, qualis & ipse est, videns aliorum obstinationem in peccato, vel etiam inuolutos, & afflictos in panis peccatorum, & tamen non curantes, nec estimantes esse mala, quibus inuoluti sunt flet super eos; Quemadmodum pater, vel intimus amicus, videns latantem, & ridentem tatum filium, vel amicū, sicut in phrenesi existentem, lugebat super eum. Vnde super illud Luc. 19. Fleuit super illā, dicens: quia si cognouisses & tu, dicit Greg. Hoc quotidie redemptor noster per electos suos agere nullatenus cessat; cum quosdam ex bona vita ad mores reprobos peruenisse considerat; plangit enim eos, qui nesciunt cur plangantur; qui latantur cū

Luc. 19.
Grego.

F

malefecerint, & exultant in rebus pessimis, qui si damnationem suam, quæ eis imminet, agnouissent, semetipsum cum lachrymis electorum plangerent. Nec mirū si perfecti sancti plangunt homines peccatores, qui se ipsos plangere nolunt; quia sancti videt quæ mala imminet super eos, qui in sua peruersitate perseuerare volunt, quia ipsi non vident, qui peruersè viuere volunt, malitia excæcante eorum oculos. Quia etiam sancti Deum diligunt, quem exasperant peccatores, Dei iniuriam sine lachrymis videre non possunt. Quia etiam vident, quod mali nituntur corrumpere bonos, nō possunt æquo animo tantum damnum videre, tam de eorum perditione, quàm aliorū, quos assidue corrumpunt; & sic perfecti lugent aliorū peccata; & quia attēdunt quā mali immineat peccatoribus obstinatis, & quia Dei iniuriam sustinere non possunt, & quia vident quod alios corrumpere continuè satagunt. Propter quod continuè cum fletibus Deum exorāt, vt reprobos à sua malitia cōuertat. Vnde isti sunt illi viri, qui mandati sunt signari signo Thau in fronte, de quibus dicitur Ezech. 9. Transi per mediam Ciuitatem Hierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius; hic enim fletus non nisi perfectorum est. Dicit enim Chrysost. Hi, qui peccata sua lugent, beati sunt, sed mediocres beati; beatiores autem sunt, qui aliena lugent peccata; quoniam qui aliena lugent peccata, certum est quod non habent sua, quæ lugeant. Tales conuenit esse omnes Doctores, & qui sunt super montē; Nam cum sint omnes Doctores Christiani, populi patres; quomodo possunt esse sine luctu cum videant quotidie Christianorum animas vsque ad infernum cadentes? Nā de Angelis, qui exituri sunt in fine seculi, vt signent seruos Dei, qui de alienis lugent peccatis, sic scriptum est per Ezech. Ite per Hierusalem. Hierusalem enim vera est Ecclesia Christi, cuius fundamenta sunt in omnibus Sanctis.

G

H

I

K

S V M M A R I V M.

Quomodo illi, qui lugent pro peccatis aliorum cōsolantur, & in vita presenti, quando vident peccatorum conuersionem; & quando etiam in peccatis obstinati de hoc mundo decedunt, quia ex tunc non plorant eos credentes firmissimè, quod præstiti ad damnationem erant, & in vita futura, quando in generali iudicio aperietur eis quare iste fuerit à peccato in vita

Ezech. 9.

Chrysost.
hom. 9.

præsenti liberatus, & alter in peccato suo dimissus iusto Dei iudicio.

VI

HI autem perfecti, qui aliorum lugēt peccata, dupliciter consolantur: vel in præsenti, cum impij ad Dominum conuertuntur; cū enim hoc summopere desiderarent, quando hoc consecuti sunt, consolantur; Vnde & Apost. qui contristatus multum fuerat de Corintho fornicante, quando audiuit eum pœnitentem, dicebat 2. Cor. 2. Quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? Et eadem Epistola 7. Consolatus est nos Deus in aduentu Titi, referentis nobis desideriū vēstrū, vēstrū fletū, vēstrā æmulationem pro me, ita vt magis gauderem, quia cōtristauī uos, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Vnde & Glo. super illud 2. ad Cor. 2. Vt non cum venero tristitiam super tristitiam habeam, dicit. Sicut Apostolus auditis Corinthiorū peccatis contristatus fuit; ita audita eorum pœnitētia lætus fuit: gaudium enim Apostoli est purificatio populi. Cū enim peccator conuertitur, pœnas peccato debitas euadit, Deum placat, & alios ad pœnitendum suo exemplo inuitat; & ideo iam non est in eo aliquid propter quod à sanctis fletū debeat, immo tantò maius gaudium de eius conuersione haberi debet, quantò de maiori periculo est liberatus. vnde & Luc. 15. dicitur ita. Gaudiū erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quā super nonagintanouem iustis, qui non indigent pœnitentia. Quod exponēs Grego. in Homelia dicit. Plerumque ij, qui nullis se oppressos peccatorum molibus sciunt, stant quidem in via iustitiæ, sed tamen ad cœlestem patriam anxie non anhelant; pigri remanent ad exercenda bona præcipua; quia valde sibi securi sunt, quod nulla commiserunt mala grauiora; At ij, qui se illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti, in amorem Dei inardescunt; & quia se errasse à Deo cōsiderant, damna præcedētia lucris sequentibus rependunt. Maius ergo gaudium fit in cœlo; quia & Dux in prælio plus eum militem diligit, qui post fugam reuersus, hostem fortiter premit; quā eum qui nunquam terga præbuit, & nunquam aliquid fortiter gessit. Et Aug. 8. li. confes. cap. 3. dicit. Deus bone, quid agitur in homine, vt plus gaudeat de salute animæ desperatæ, & de maiori periculo liberatæ, quā si spes ei semper affuisset, aut periculum minus fuisset? Et infra. Aeger est carus, & vena eius malum renunciat; omnes qui eum saluum cupiunt, ægrotāt

A simul animo, fit ei rectè, & nondum ambulat pristinis viribus; & fit iam tunc tale gaudium, quale non fuit cū antea saluus, & fortis ambularet. Sic ergo cum in peccatore cōuerso nihil sit propter quod fletū debeat, & fit in eo materia gaudendi, quia iā ante desperatè lapsus, & mortuus reuixit; & (vt in pluribus) ardentiores sunt in bono opere peragēdo, quā fortè fuissent, nisi cecidissent: ideo sancti, qui ante eos fleuerant, postea de eis plurimum gaudent. Vnde & pater recuperato filio, qui sua cōsumpserat viuēdo luxuriosè, dixisse legitur. Fili gaudere, & epulari oportet, quia frater tuus mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuētus est. Luc. 15. Quod & fuit significatum in suscitatione adolescentis, qui graui somno depressus, cadēs deorsum de tertio canaculo, subleuatus est mortuus, de quo dicitur Act. 20. Quod cum adduxissent puerum viuētem consolati sunt non minimè. Secundò consolatur sancti postquam iniqui in sua peruersitate manentes, nec correctionem recipere volentes, decesserint, quia cum Sancti suam voluntatem diuinæ voluntati conforment, videntes, quod Dei voluntas est, quod isti impietates decedant, tolerāt, immo & complacet eis quod Dei iustitia de illis fiat; Vnde & licet tristentur ex cōpassione humanitatis: tamen ratione iustitiæ lætantur; Vnde & David, qui aliquo tēpore fleuit Amnon filium suum incestuosum, post aliquod tempus legitur cōsolatus super Amnon interitu. 2. Reg. 13. Et Rabanus hoc ibi exponens, dicit. Consolatus fuisse super Amnō interitu dicitur, eo quod nouerat eum flagitiosum, & dignum mortē, meritōque periisse. Sed quia dū in præsenti vita sumus, ignoramus cur Deus hunc conuertat, hunc in peccato mori permittat, semper dum sumus hīc dolemus de perditione iniquorum, causam perditionis eorum ignorantes, sed quando liber vitæ aperietur, & libri conscientiarū singulorum aperti fuerint, quibus apertis manifestè quilibet intuebitur, cur hic est saluatus, & alter damnatus; cur hic est vocatus, & alter dimissus; vnus dilectus, & alter odio habitus; tunc non erit occasio, quod sancti lugeāt damnatos, cum viderint, iusto Dei iudicio, eos damnatos fuisse: immo & de eorū damnatione gaudebunt, videntes Dei iustitiam adimpleri, iuxta illud Psal. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Vnde Chrysost. hīc dicit. Qui aliena lugent peccata quomodo consolabuntur? Nūquam desinent lugere de peccatoribus. Etiam, quoniā quamdiu sunt in mundo nescien-

Luc. 15.

Act. 20.

2. Reg. 13.
Rabanus.

Psal. 57.

Chrysost.
hom. 9.

tes

tes prouidentiam Dei, nec intelligentes ad plenum, qui diabolo compellente delinquant, & qui ex proposito malo diligunt mala, omnes peccantes lugent. Cum verò in seculo illo futuro prouidentiam Dei cognouerint, & intellexerint manifestè, quoniam qui Dei fuerunt perire non potuerunt, qui autem perierunt, non fuerunt Dei; quia de manu Dei nemo rapere potest, deposito de eis luctu consolabuntur; & sine mixtura alicuius doloris in sua sola beatitudine lætabuntur; Nam quamdiù charitas est sanctorum ad peccatores, & luctus est, ibi autem nec charitas est sanctorum ad peccatores, nec luctus, etiam si propinqui fuerint; sicut nec Abraham misertus est filio suo diuiti Epuloni in flamma inferni ardenti.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio, & ostenditur quomodo consolentur lugentes, Dei contemptum, & religionis destructionem videntes.

VII

Tertiò potest exponi & cōtinuari hæc beatitudo si fletus & luctus accipiantur pro fletu, quem sancti habent de contemptu Dei, religionis defectione, & deuotionis; Quemadmodū Mathathias, & eius filij videntes religionis destructionē plorarunt; Vt habetur 1. Maca. 2. Illi enim qui omnia quæ habent, pro nihilo ducūt, si videant Dei contemptum, & religionis destructionem, malentes omnia amisisse, & vita corporali caruisse, quàm talia prospicere; vt verè pauperes existentes, quia ordinant suas diuitias ad Dei honorem, & religionis conseruationem, quando vident per iniquos Deum contemni, & sacra destrui, vel conculcari, lachrymas continere non possunt; quia non in diuitijs, sed in Deo suam confidentiam ponunt; sicut è contra, illi qui totaliter in diuitijs confidunt, quando vident quòd Deus inhonoratur, & religio destruitur, non curant nisi quòd eorum diuitiæ eis maneāt, vel etiam augeantur; Vnde etiam & si cū aliquali displicentia cordis, tamen statim consentiunt malis hominibus in Dei contemptu, & religionis destructione, vel cōculcatione, plus timentes diuitias amittere, quàm Deum inhonorare; & plus affectantes diuitias congregare, quàm in Dei religione cū paupertate viuere, vel seculi inhonoratione. Vnde & Mathathia, vt consentiret desertioni legis Dei fuit promissum per nuncios Antiochi, quòd si sacrificaret idolis, ipse & filij eius essent inter amicos regis amplificati argento, &

1. Maca. 2.

F auro, & muneribus multis, quæ tamē omnia contempsit, magis pro Deo eligens affligi, depauperari, dehonestari, ac etiam mori, quàm tanto facinori cōsentire: Imitatus Moysen, de quo dicitur ad Heb. 11. Quòd magis elegit affligi cū populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias aestimans thesauro Aegyptiorū improprium Christi, Quod exponens Glo. dicit. Quòd maius aestimauit esse ferre improprium Christi quàm affluere diuitijs Aegyptiorū; quod nullo modo faceret, nisi pauper Spiritu esset. Hi autem, qui sic dolent, & ob Dei cōtemptum, & religionis destructionem, tunc consolantur, quando Tyranni irreligiosi, vel conuertuntur, vel de medio subtrahuntur, & religio per eos exterminata ad proprium statum reuertitur. Vnde de subuerso, & ad infernum deducto Pharaone principe Aegypti dicitur; Quòd cōsolata sunt omnia ligna egregia, atque præclara in libano, vniuersa quæ irrigabantur aquis. Ezech. 31. & Hierem. 31. dicitur. Conuertam luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, & lætificabo à dolore suo, & inebriabo animam sacerdotum pinguedine.

IV
Heb. 11.

Glo.

Ezech. 31.
Hierem. 31.

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta continuatio, & expositio de illis qui lugent, de prolongatione præsentis miserie; & retardatione cælestis gloriæ, & ostenditur quomodo tales consolentur in vita præsentis, & in futura.

I

Quartò potest hæc beatitudo exponi, & continuari, si fletus & luctus accipiantur pro fletu sanctorum, quem habet pro desiderio cælestis patriæ, & prolongatione præsentis incolatus, & miseriæ. Sancti enim dum considerant, quòd vita præsens non est nisi tentatio super terram; in qua tentatione frequenter vincuntur ab hostibus, & deiiciuntur à statu virtutis, & subiiciuntur peccatis, & vitijs, dolent, quòd tamdiù in hoc certamine permittantur stare, timentes nè præmia bonorum operum perdant, & suos labores amittant: Vnde & Dauid hoc attendens, dicebat. Heu me quia incolatus meus prolongatus est. Quod exponens Cassiodorus dixit. Damnans seculi vitia, vitam se penitet habere longinquā. Heu me, sermo dolentis est, quòd huius mundi prolixitate fatigetur. Et Apostolus cupiebat dissolui ad Phil. 1. Dum etiam attendunt bona cælestis vitæ, à quibus eorum anima tardatur, lachrymas continere non possunt; Vnde,

VII

Psal. 119.

Cassiod.

Philip. 1.

Psal. 41.

de, & Dauid dicebat. Sicut ceruus deside-
rat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea
ad te Deus: fuerunt mihi lachrymae mea pa-
nes die ac nocte; dum dicitur mihi quoti-
die, ubi est Deus tuus? Dum enim sancti
considerant multiplicia mala, & pericula,
quibus in vita praesenti premuntur; & at-
tendunt praemia sanctis promissa, quae sunt
omnis mali, & periculi amotio, & omnis
boni indefectui acquisitio; non est mirum
si plorant & pro prorogatione praesentis
miseriae, & pro dilatione coelestis patriae;
Vnde haec sunt duo irrigua, quae Axà me-
ruit à Caleph obtinere, de qua dicitur Iu-
dic. 1. Da mihi benedictionem pater, quia
terram arrentem dedisti mihi, da & irri-
guam aquis. Dedit ergo ei Caleph irri-
guum superius, & irriguum inferius. Vn-
de & hic dicitur in Glo. Per luctum duo
genera compunctionis intelliguntur; Sci-
licet pro miserijs huius mundi, & pro de-
siderio coelestium; Vnde filia Caleph peti-
uit irriguum superius, & inferius. Huius-
modi autem luctum non habet, nisi pau-
per, & mitis, qui cum mundum non dili-
gat, quod miser est, recognoscit. Isti au-
tem qui sic lugent, consolantur, quando
de hac vita misera egrediuntur; sed maxi-
mè quando coeleste regnum adipiscun-
tur; Vnde & Apostolis ad Hebr. 10. fideles
inducit, quod sint consolati, & tantò ma-
gis, quantò viderint appropinquatè diem.

Iudic. 1.

Glof.

Hebr. 10.

Glof.

Grego.

Luc. 12.

Iob 3.

Quod exponens Glo. dicit. Consolemur
quantò magis viderimus diem retribu-
tionis per passionem appropinquantem;
idest quò propiores sumus fini, & prae-
mio retributionis, tantò magis sumus cō-
solati; Vnde quemadmodum mali plus
desolantur quantò magis morti appro-
pinquant, quia sciunt se pertrahi ad tor-
menta; ita sancti tantò magis consolantur,
quantò magis morti appropinquant, sciē-
tes se celeriter ducendos ad coelestem vi-
tam; Vnde Greg. exponens illud Luc. 12.
Vt cum venerit, & pulsauerit confestim
aperiant ei, dicit. Venit quippè Dominus
cum ad iudicium properat; pulsat uerò
cum iam per ægritudinis molestiam esse
mortem vicinam designat, cui confestim
aperimus, si hūc cum amore suscipimus.
Aperire enim iudici pulsanti non vult,
qui exire de corpore trepidat, & eū, quē
contēpisse meminit, videre iudicem for-
midat; Qui autem de sua spe, & operatio-
ne securus est, pulsanti confestim aperit,
quia cū tempus propinquæ mortis agno-
uerit, de gloria retributionis hilarescit.
Hi enim tales gaudent vehementer cum
inueniunt sepulchrum. Iob 3. Qualiter
gaudebat Andreas cum crucem parari si-

A bi videret; Et Laurentius cum in craticu-
la superpositus vreretur, dicebat. Gau-
deo planè, quia hostia Christi effici me-
rui. Sed tunc plenè consolantur, quando
deuicta omnis corruptionis molestia, de
æternis gaudijs in illa cœlesti sede gloriā-
tur. De qua consolatione habetur Isa. 66.
Ego consolabor vos in Hierusalē, conso-
labimini, & videbitis, & gaudebit cor ve-
strum, & ossa vestra quasi herba germina-
bunt; Nec erit mirum si erunt consolati,
quia (vt dicitur 2. ad Thes. 2.) Ipse Domi-
nus noster Iesus Christus, & Deus Pater,
qui dilexit nos, dabit eis consolationem
eternam.

B

S V M M A R I V M.

Quomodo pœnitentes in principio suæ conuersio-
nis, quando iam eis peccata, quæ cōmiserant
sunt dimissa, æstimant se posse abstinere à pec-
catis, & opera iustitiæ facere; postea tamen
in prædictis difficultatem maximā experiun-
tur, propter quæ plorant; sed tunc cōsolantur,
quando per virtutis exercitium longum ad
hoc deducuntur, vt delectationes, quas ha-
buerant in peccatis, detestentur; & opera se-
cundum virtutem delectabiliter exerceant.

C

Q Vintò potest exponi hæc beatitudo
secundum August. in 1. li. de ser. Do.
in monte. Circa quam expositionem at-
tendendum est, quod homines, qui primò
fuerunt assueti habitu vitioso, quando
de nouo ad Dominum conuertuntur, vo-
lentes iustitiam comparare, magnum lu-
ctamen, & contradictionem in se ipsis pa-
tiuntur, consuetudine mala trahente eos
ad vitiosa opera peragenda; Vnde contin-
git, quod illis, quibus videbatur, dum
absoluti fuerant à peccatis facile se posse
perficere opera virtutum; postea dum
ipsa volunt perficere, tantam difficulta-
tem in se ipsis ad bonum reperiunt, quod
quasi ad desperationem perducuntur, &
coguntur clamare cum Apostolo ad Ro-
man. 7. Condelector legi Dei secundum
interiorem hominem; Video autem aliam
legem in membris meis repugnantem le-
gi mentis meæ, & captiuantem me in le-
ge peccati, quæ est in membris meis; In-
felix ego homo, quis me liberabit de cor-
pore mortis huius? Et Bernar. in sermo.
ad Clericos cap. 6. dicit. Inter initia con-
uersionis oleo misericordiæ Deus linit vl-
cera peccatorum, vt nec morbi quātitas,
nec difficultas curationis, vltra quam ex-
pedit, innotescat; Magis autem arridere
videtur facilitas quædam, quæ postmo-
dum euanesceat. Et infra cap. 7. Rationi im-

D

E

Isa. 66.

2. Thes. 2.

IX
August.

Rom. 7.

Bernar.

Idem.

peranti,

peranti quod abstineatur à peccatis, voluntas corrupta interruptit subito vocē iubentis, dicens. Vnde hæc noua religio? Facile iubes vt libet; sed inuenietur, qui nouis decretis obuiet, qui nouis legibus contradicat; Et quis est ille inquit? Nimirum ipsa est voluntas, quæ paralytica iacet in domo, & malè torquetur: cuius contradictione, & reuifu, ipsa ratio eius vexatione percipit intellectū, & iam inotescit aliquatenus huiusmodi negotii difficultas; iam præsumpta facilitas euanesceat: Vnde talis oppressus mole malæ consuetudinis, dum se vult erigere ad opera virtutis, nec sine difficultate magna potest, luget, suam infirmitatē attendendo: Sed dum bona opera cōtinuat, ex quibus habitus virtutum contrarius vitioso generatur, quotidie delectabilius perficit opera virtutum; & ad tantum peruenit quandoque, quod non solum sine difficultate abstinet à malo opere; sed etiam detestatur, & odit prima opera vitiosa, & miratur, quomodo in eis quandoque delectatus fuerit. Vnde & Apost. Paulus qui primò antequam in Christum crederet, supra multos coetaneos suos in genere suo abundantius æmulator extiterat paternarū traditionū, vt dicit ad Gal. 1. Postea proficiens in fide Christi, dicebat. Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimēta; Et infra. Omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, ad Philip. 3. Qui tales cum ad hunc statum veniunt, consolati sunt ab illo fletu, quo primò plorabant se cum difficultate abstinere à malo opere, & ad bonum opus perficiendum non se posse erigere. Sic ergo beati pœnitentes, qui dolēt se cū difficultate abstinere posse à malo, & bonum vix posse perficere; quoniam adiuuante Spiritu Sancto eorum infirmitatem si continent bona opera agere, finaliter consolabuntur, quando sine omni difficultate perficient bona; Vnde & Beatus Benedictus in Regula postquā posuit duodecim gradus humilitatis, dicit. His gradibus humilitatis ascensis, Monachus mox ad illam Dei charitatem perueniet, quæ foras mittit timorem; qua fiet, vt illa quæ prius non sine timore, postea cū magna delectatione, & Spiritus Sancti consolatione perficiet; Via enim Domini angusto introitu inchoatur, sed bonorum operum consuetudine ampliatur, vt in ea possit currere vir sanctus, dicens illud David. Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor meum. Vnde Aug. in dicto libro hanc beatitudinem exponens, dicit. Beati lugentes, quoniam ipsi

F consolabuntur; Luctus est tristitia de amissione carorum; conuersi autem ad Deū, ea, quæ in hoc mundo cara amplectabantur, amittunt; non enim gaudent iis rebus, quibus antea gaudebant; & donec fiat in illis amor æternorū, nonnulla maestitia fauciantur; consolabuntur ergo Spiritu Sancto, qui maximè propterea paracletus nominatur, idest consolator, vt temporalem amittentes lubricum, æterna lætitia perfruantur.

G S V M M A R I V M.

Ponitur continuatio quinta de illis, qui de peccatis suis ad Deum conuertuntur ad duas beatitudines præcedentes, quia tales oportet, quod videant se pauperes bonorum operum: deinde volentes se ipsos emendare, voluntas eis contradicit, oppressa mole consuetudinis; cuius motus effrenatos mitigari per rationem habent: sed quia hoc faciliter fieri non potest, lugere incipiunt.

H R Ectē autem beatitudo hæc iuxta hūc modum exponendi post beatitudinem paupertatis, & mansuetudinis ponitur; quia principium recedendi à peccato est attendere paupertatē existentē in se bonorum operum; & multitudinem peccatorum, quæ verè paupertas animæ est. Vnde Thren. 3. dicitur. Ego vir vidēs paupertatē meam. Et Ber. in ser. 4. de conuer. ad Clericos cap. 1. dicit. Redite præuaricatores ad cor, hoc nempè loquendi initiū Domino, quo agitur, vt anima noverit se ipsam, aperitur siquidem conscientia liber, reuoluitur misera vitæ series, tristis quædam historia replicatur, illuminatur ratio, & euoluta memoria, velut quibusdam eius oculis exhibetur; contra sua statuta faciam, & violentis quibusdā apparitoribus, immissarum vtique cogitationum coacta proprio interim iudicanda assistere tribunali. Ad me ipsū anima mea turbata est ait Propheta Domini. Et infra cap. 10. dicit idem. Quis est pauperior spiritu, eo, qui in toto spiritu suo non inuenit, vbi caput suū reclinet? Qui propriam domum, idest conscientiam odit; quia domum suam inuenit plenam spurcitæ, & infelicitatis; sed cum iam paupertatem suam talis considerauerit, quod ipse sibi talis paupertatis causa fuerit; quia non refrænauit sensualitatem suam, & sensus corporeos, per quos mors, & peccatū in eius animam sunt ingressa, incipit vellem cohibere indomitos motus sensualitatis suæ, suam carnem macerando, & cohibendo sensus exteriores nè vanitatem ani-

Gal. 1.

Philip. 3.

Benedict.

Psal. 118.
Aug.

X

Thren. 3.
Ber. 1010Psal. 6.
Ber.

Psal. 118
Iob. 35.

Ber.

Idem

mæ suæ ostendant; dicendo illud Psal. Auerte oculos meos ne videant vanitatē, & illud Iob. 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitare in quidem de virgine. Quæ cohibitio, & refrænatio dicitur mitescere, quemadmodum feræ per humanam industriam mansuescunt. Vnde Ber. in prædicto lib. cap. 11. dicit. Beati mites. Ac si euidentius dicat. Mitiga efferos motus voluntatis, & crudelem bestiam mansuere cura: sed quando talis credit se faciliter posse domare carnem suam, & cohibere sensus suos, ne sibi ostendant vanitatem, subito voluntas oppressa mole consuetudinis, & carnalitas, quæ prona est ad malum ab adolescentia sua, insilit contra rationem, sic, quod quasi subruit eam, & duriori tentatione, & acriori, incipit homo tentari, quam ante tentaretur dum in peccatis manebat, dicente Ber. in prædicto lib. cap. 18. Inuenitur rebellis, & obstinata voluntas, nec impatiens solum, sed & monitis peior, & minis durior, & adhibitis blandimentis acerbior. Inuenietur forsitan, quæ nihil mouebitur suggestionibus rationis, immo & graui furore commota, aduocans mēbra singula solito amplius solitis iubet obedire concupiscentiis, nequitiis deseruire. Hinc nimirū est illud, quod quotidianis discimus experimentis, eos, qui conuersti deliberant acrius tentari à concupiscentia carnis, & urgeri grauius in operibus luti, & lateris; qui Aegyptū egredi, Pharaonem effugere moliantur; propter quod coguntur suam miseriam attendentes lugere, dum considerant nullam sibi inueniri requiē in se ipsis; sed omnia sua esse plena miseria, & desolationis; dum non est bonum in carne eorum, sed in seculo nequam, nihil nisi vanitatē, & afflictionem spiritus contineri; & ita ordine congruo post Beati pauperes, & Beati mites, sequitur [Beati qui lugent.]

S V M M A R I V M.

Quod illi conuersi, qui lugent pro eo quia repugnantiam magnam in se inueniunt, dum abstinēt à peccatis consuetis, tamdiū flere debēt, quousque Deus sua gratia eos confortet, & consolationem spiritualem immittat.

XI

Hiero.

Est autē attendendū, quod huiusmodi lugentes lugere non cessant, quousque obtinuerint victoriam de sua sensuallitate, & tentatione, per gratiā Dei superata; Quamdiū enim insistit pugna non debent deponi arma; Vnde Hier. loquens de se in epistola ad Eustochium dicit. O

A quotiens in heremo constitutus, & in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus horrendum Monachis præstat habitaculum; putabam me romanis interesse delitiis, sedebam solus, quia amaritudine repletus erā; Et infra. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnaueram; scorpionum tamē socius, & ferarum, sæpe choris intereram puellarum: Pallebant ora ieiuniis, & mēs desideriis æstuabat, in frigido corpore, & ante hominem suum iam carne præmorta, sola libedinum incendia bulliebant; Itaque omni destitutus auxilio, ad Iesu iacebam pedes, rigabam lachrymis, crine tergebam, & repugnanti carnem hebdomadarum inædia subiugabam: Memini me clamantem diem crebro iunxisse cum nocte; nec prius à pectoris cessasse verberibus, quam Domino imperante rediret tranquillitas, & (vt ipse mihi testis est Dominus) post multas lachrymas, post cælo oculos inhærentes, nonnunquam mihi videbar interesse agminibus Angelorū.

B Vnde contra quosdam, qui tentationibus grauati plorare incipiunt, sed ante finem tentationis desistunt prægrauati, loquens Bernar. 4. serm. de aduen. dicit. Alios lugentes uideo; & si de corde procederent illæ lachrymæ non tam faciliè illicò soluerentur in risum; Nūc autem cū abundantiū ociosa, & scurrilia verba profluant, quam prius lachrymæ; lachrymas huiusmodi nō arbitror de iis esse, quibus consolatio diuina promittitur, quando post illas tam faciliè consolatio, vilis admittitur. Est etiam attendendum secundo Ambro. quod rectè hæc beatitudo tertio loco ponitur, quia, vt dicit idem. Trinitas est quæ peccata condonat.

S V M M A R I V M.

Distinguitur de quadruplici iustitia, scilicet particulari contra auaritiam, & de iustitia, quæ est omnis virtus moralis, de iustitia fidei Christianæ, de quarta autem infra.

E

Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur] vbi ponitur quarta beatitudo. Circa quod attendendum est, quod iustitia in scriptura quadrupliciter accipi solet. Primò pro iustitia particulari, quæ est contraria auaritiæ; de qua potest accipi quod habetur Prouer. 16. Melius est parum cum iustitia, quam multi fructus cum iniquitate; Et de iusto, ac virtute particulari iustitiæ habetur Prouer. 29. Rex iustus eriget terram, vir auarus destruet eam. Secundò accipitur iustitia pro virtute vniuersali, vel quasi quæ

Ber.

Ambro.

XII

Prou. 16.

Eodem 29

est omnis virtus moralis, infra eodē. [Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum] & sic accipitur iustus Luc. 1. Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. Tertiò accipitur iustitia pro fide informata charitate, de qua dicitur. Gen. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Et ad Gal. 3. dicit Apost. Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. & cap. eodem. Ex fide iustificat gentes Deus. Et ad Ro. 5. dicitur. Iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum.

S V M M A R I V M.

Quod si iustitia particularis opposita auaritiæ intelligatur in ista beatitudine [Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam] ponitur continuatio & expositio istius beatitudinis quartæ ad tres præcedentes beatitudines.

XIII

Hiero.

Quo supposito intelligendū est, quod hæc beatitudo continuatur, & exponitur multipliciter secundum diuersas acceptiones iustitiæ. Nam si accipiatur iustitia pro virtute particulari opposita auaritiæ, tunc continuatur sic ad præcedentes beatitudines. Contingit enim quandoque quod illi, qui in initio cōuersionis sua propria propter Deum dimiserunt, quando postea defectum in necessarijs vitæ patiuntur, impatienter se habēt, ex quo efficiuntur quærule, & impatientes, mititiam, & mansuetudinem amittentes, & lugentes de eo, quod propria dimiserunt; Et quia ad ea, quæ dimiserant habenda redire non possint; cupidi, & auari fiunt, ut rapiant aliena, in exquisitos modos cogitantes qualiter diuites esse possint. Vnde Hier. in Epistola ad Nepotia. de vita clericorum, & monachorū, de quibusdam Clericis & monachis dicit Audio præterea quorundam turpe seruitium in senes, & anus absque liberis; Ipsi apponunt mapulam, obsident lectum, & prurulentias stomachi, & flegmata pulmonis manu propria suscipiunt, Pauent ad introitum medici, tremantibusque labijs an commodius habeant, sciscitantur; Et si paululum senex uegetior fuerit, periclitantur, simulataque lætitia mens intrinsecus auara torquetur. Timent enim ne perdant ministerium, & viuaces senes Mathusalem annis comparant. Et infra. Sūt qui pauperibus parum tribuūt ut amplius accipiant, & sub prætextu eleemosynæ quærent diuitias, quæ magis uena-

Fatio appellanda est quàm eleemosyna. Sic bestię, sic aues capiuntur, & pisces, modica in hamo esca ponitur, ut matronarum in eo sacculi proijciantur. Et in epistola ad Rusticum monachum dicit idem. Vidi ego quosdam, qui postquam renunciauere sæculo vestimentis duntaxat, & vocis professione, non rebus, nihil de pristina conuersatione mutasse, res familiaris magis aucta, quàm imminuta; Eadē ministeria seruulorum, ijdem apparatus conuiuij, in vitro, & patella fictili aurum comeditur, & inter turbas, & examina ministrorum nomen sibi vendicant solitarij; plerique artibus, & negociationibus pristinis carere non possunt: mutatisque nominibus institutorum eadem exercent commertia; non uictum, & uestitum, quod Apostolus præcipit, sed maiora, quàm seculi homines emolumenta sectantes, quodque pudet dicere; sed necesse est ut saltē sic ad nostrum erubescamus dedecus, publice extendentes manus, pannis aurum tegimus, & contra omnium opinionem plenis sacculis morimur diuites, qui pauperes vixeramus. Et in epistola ad Eustoch. dicit idem. Quidam omne suum studium, vitamque in hoc posuere, ut matronarum nomina, domos, moresque cognoscant; e quibus vnum, qui huius artis est princeps, breuiter stricteque describam; quo facilius magistro cognito, discipulos recognoscas; Cum sole festinus exurgit, salutandi ei ordo disponitur, viarum cōpendia requiruntur; & penē vsque ad cubacula dormientium senex importunus ingreditur, si puluillum viderit, si mantile elegans, si aliquid domesticæ suppellectilis, laudat, miratur, attrectat, & se his indigere conquærens, non tam impetrat, quàm extorquet. Quia ergo contingit quandoque quod sua voluntariē relinquentes, postea dolūt se propria reliquisse, & per multas, & inexcogitabiles vias ducti cupiditate, & auaritia, aliena sibi appropriant, qui propria ante dimiserāt; Dominus ut ostendat, qui pauperes spiritu sint beati, ponit tres beatitudines declarantes conditiones perfectorum pauperum; quarum prima est, quod non commoueant, vel irritent si necessaria desint, quia [Beati mites] Secundò ut propter defectum necessariorum, qui contingit ex dimissione suorū, non doleāt se propria dimisisse; quia [Beati, qui lugent] non propter defectum mundanorum, & terrenorum, sed propter desiderium supernorū. Et tertiò, ne ad fugiendam inopiam aliorum bona auarē quærant; quia [Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.] Tales enim sua

Idem.

Idem.

cuique manere volūt, vt sic pauperes perfecti sint, quia propria, voluntariē dimittunt, nec tristantur si necessaria postea defint; nec dolent se propria dimisisse, nec affectant aliena acquirere.

S V M M A R I V M.

Ostenditur quid sit iustitia particularis, & cui iustitie particulari opponatur auaritia.

XIIII

Arist.

Volens ergo ostendere Dominus, qui pauperes spiritu sint beati, post tres primas beatitudines ponit hanc quartam; quia *[Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam]* Iustitia enim, vt dicitur primo Ethic. est habitus, quo iustus est operatiuus secundum electionem iusti, & distributiuus, & ipsi ad alium, & alteri ad alterum; non sicut eligibilis quidem plus ipsi, minus autem proximo, nociui autem ē conuerso, sed æqualis eius quod secundū proportionalitatem. Similiter autem alij ad alium; quod nihil aliud est dicere, nisi quod iustitia est virtus, quæ sibi, & alij iustus reddit quod suum est, considerata cōditione personarum, & rerū personis distribuendarum in iustitia distributiva, & considerata qualitate rerum commutandarum inter personas in iustitia commutativa. Sic quod si ipse debet sibi, & alij distribuere; vel commutationem inter se, & alios facere; vel solum inter alios ista facere, sibi, & aliis æqualiter bona vtilia, & nociua distribuit, vel commutat, non affectione, vel passione ductus, sed sola voluntate regulata ratione, sic qd si vtilia vel honorabilia habet distribuere sibi, & aliis, non plus sibi, vel alicui alteri, quā dignus est distribuat; sed unicuiq; det secundum eius dignitatem, vt secundum laborem, & vtilitatem, quæ consecuta est ex facto cuiusque, vel verisimiliter estimatur in posterum euenire; vel si commutationem facit inter se, & alios, vel inter alios solum. Solum attendit precia rerum secundum valorem, considerata qualitate temporis & loci, & rerum commutandarum, & tantum dat, vel recipit, vel dare, & recipere facit, quantum res commutandæ iusto precio valent, non recipiens rem plus valentem pro minori precio, sed semper respicit ad æqualitatem rerum commutandarū: Qualis fuit iustus ille, de quo dicit August. 13. de Trinit. cap. 3. Scio ipse hominem cum venalis codex ei oblatus fuisset, preciiq; eius ignarū, & ideo quidam exiguum poscentem cerneret venditorem; iustum precium quod multo am-

August.

A plus erat nec opinanti dedisse; Si etiam res, quæ commutandæ sunt, sint nociuæ sibi, & aliis commutat, considerata qualitate, & quantitate iniuriarum illatarum, vel damnorum illatorum pœnas inferens, vel damna resarciens, secundum quod vnusquisque meruit, non se ab hac iustitia retrahit fauore, timore, vel odio. Sic ergo talis iustitia est habitus, quo quis electione vnicuique scilicet sibi, & aliis reddit æqualiter, quod suum est; Licet autem auaritia, quæ est contraria huic virtuti, largo modo possit opponi iustitiæ distributiue, quod fit; quando plus sibi, vel suis vult, & procurat honores conferri, quā digni sint; tamen propriē auaritia opponitur iustitiæ commutatiuæ, & non in sua vniuersalitate, sed solum in illa specie commutativa, quæ circa pecunias, vel earum rerum, quæ pecunia æstimantur, consistit; & de iustitia quæ huic auaritiæ est contraria secundum istum modum exponendi, Dominus dicit. *[Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam]* Vnde & Chrysost. dicit; Quam vero iustitiam? Vtique rationalem istam, quæ ex aduerso auaritiæ collocatur.

Chrysost.
hom. 15.

S V M M A R I V M.

Quare auarus dicitur esurire, & sitire pecunias, & iustus perfectus dicitur esurire, & sitire iustitiam.

D

Recte autem de iustitia loquens ponit esuriem, & sitim, vt iustitia & auaritia in istis modis conueniant. Auarus enim tantum cupit res alienas habere, & eius desiderium habendi, famem, & sitis dicitur; Quia quemadmodum esuriens, & sitiens propter cibi auaritatem, omnem modum habendi cibum acceptat, non curans quid in posterum debeat contingere; Quemadmodum fecit Esau, qui propter unam escam vendidit primogenita, parui pendens quod primogenita vendidisset, Gen. 25. & ad Heb. 12. Et sicut multum esuriens & sitiens vix credit, quod famem & sitis eius repleri possint; ex quo etiam contingit, quod frequenter tantum de cibo & potu accipiant, quod eorum corpora notabiliter lædantur; & tamen adhuc saturati non sunt; Sicut contingit ebriosi, qui quantò plus potant, tantò plus sitiunt; Auari ideo bona aliorū ita desiderant, vt nō curent de modo ipsa habendi,

XV

Gen. 25.
Heb. 12.

sed tantum ut ipsa habeant: propter quod efficiuntur & adulatores, & detractores, usurarii, & falsi mercatores, latrones, & fures; nec est aliquod peccati genus, in quo non se immergant, dummodo pecuniam habere possint; propter quod & Apost. 1. ad Tim. 6. dicit. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociva, quæ mergunt hominem in interitum, & perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas. Vnde dicit Glo. Non est genus mali, quod ex cupiditate aliquando non proveniat; quæ cupiditas (ut ibi dicit Glo.) est avaritia, quæ proprie est amor pecuniæ; Quia etiam avarus propter se pecuniam querit, in ea suum finem ponendo, nunquam pecunia faciat, sed quanto plus habet, tanto plus affectat habere. Vnde & 1. Polit. dicitur de pecunia tua quod in infinitum diuitias querit; Concupiscentia enim illa infinita existente in avaris, querunt illa, quæ sunt factina habendi diuitias in infinitum. Et ut dicit idem 2. Polit. Malitia hominum irreplebilis est, & primum quidem sufficientes duo obuli solum; cum autem iam hoc fuerint partum, semper indigent pluribus, quousque in infinitum veniant. Infinita enim natura concupiscentiæ, ad cuius repletionem multi viuunt; Vnde & de avaro dictum est Eccles. 5. Avarus non impletur pecunia. Avaro etiam quandoque contingit, quod dum nimis pecuniâ querit acquirere, vitam perdit; multi enim propter diuitias obierunt. Qui ergo sicut multum sitiens, & esuriens, sine modo querit quid bibat, & comedat; & quandoque plus recipit quam eius natura requirit; & contingit quandoque quod talis satiari non possit, & avari patiuntur consimilia, quod ad habendum pecunias; ideo recte avari desiderium fames, & sitis vocatur. Vnde Prouer. 28. dicitur de principe avaro. Leo rugiens, & versus esuriens princeps impius super populum pauperem: Et contra optimates Samariæ dicitur Amos 4. Audite vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes, quæ dicitis Dominis vestris: Afferte, & bibemus. Vnde inter insaturabilia ponitur terra, quæ non faciat aqua. Prouer. 30. Quia ergo sitis, & esuries proprie avaritiæ competunt; ideo Dominus, ut ostendat qualem iustitiam acceptet ipsi avaritiæ contrariam, actum avaritiæ apponit iustitiæ, dicens. [*Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam*] Ut enim avarus omnem modum acceptat acquirendi pecuniam,

F sic iustus querit, & perscrutatur omnes vias iustas, per quas possit iustitiam exercere. Vnde Prouer. 2. dicitur. Seruas semitas iustitiæ, & vias sanctorum custodiens, intelliget iustitiam, & iudicium, & æquitatem, & omnem semitam bonam. Et quemadmodum avarus semper plus sitit pecuniam quanto plus habet; sic iustus quanto plus iusta operatur, tanto plus iusta vult operari; Vnde Prouer. 4. dicitur. Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectam diem: Et Apo. ad Philip. 3. de se dicit. Non quod iam acceperim, aut perfectus sim; sequor autem si comprehendam in quo comprehensus sum; Fratres ego me non arbitror comprehensisse; vnum autem, quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum persequor brauium supernæ vocationis: Vbi dicit Glo. Nemo fidelium, & si multum profecerit, dicat. Sufficit mihi: Qui enim hoc dixit, hæsit in via. Et infra. Non remaneamus in illis, in quæ iam venimus, curramus, tendamus, in via enim sumus, non retro respiciamus, sed in anteriora extendamus intentionem, & desiderio: Quia, ut dicit Leo in ser. de Quadragesima. Natura nostra, adhuc manente mortalitate, mutabilis, etiam si ad summa quæque virtutum studio prouehatur, semper tamen sic potest haberi quomodo crescat. Et hæc est perfectorum vera iustitia, ut nunquam presumant esse perfecti, ne ab itineris nondum finiti intentione cessantes, ibi incidant deficiendi periculum, ubi proficiendo depoverint appetitum. Quia ergo nemo nostrum tam sanctus, & perfectus est, ut perfectior, sanctiorque esse non possit, omnes ab iis, in quæ peruenimus, in ea, quæ nondum apprehendimus, pia auiditate curramus. Quia ergo iustus quanto iustior fuerit, tanto magis iustior esse desiderat, continue in iustitia proficere cupiens: ideo recte eius desiderium sitis, & fames vocatur. Qui edunt enim iustitiam, adhuc esuriunt, & qui bibunt, adhuc sitiunt, dum sunt in præsentī vita: Vnde & Apoc. ult. dicitur. Iustus iustitiam faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Et quia contingit quandoque quod iustitiam exercere ad omnes volentes incurrunt malevolentiam avarorum, qui omnia pro se habere volunt; ex quo contingit, quod ab eis persecutionem patiantur; ideo tertia conditio esurientium, quæ est, quod cibo habito, & potu grauantur, iustis conuenit: Vnde & infra eodem dicitur. [*Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*] Iustus enim ut iustitiam possit exercere

Idem 4.

Idem 4.

Philip.

Glo.

Leo.

Apoc. ult.

non curat malis hominibus displicere. Ut ergo ostendatur quæ sit iustitia beatificans, ponitur esuries, & sitis iustitiæ, ut ostendatur quod ille iustus est beatus, qui feruenter, & cum magno desiderio quærit omnes vias, & modos, quibus possit iustitiam exercere; & semper se reputat esse imperfectum, in iustitia continuè proficere desiderans, & propter nullum malum corporale, vel temporale, quod sibi immineat, vult deferere. Vnde & Chrysost. hanc beatitudinem ad hanc intentionem exponens, dicit. Non dixit Beati qui iustitiam habent; sed beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam; ut non simpliciter, sed cum omni desiderio ipsam adipiscamur. Quoniam enim maximè proprium auaritiæ est, & non ita cupimus cibum, & potum, sicut ampliora possidere, & acquirere, desiderium hoc, quod circa auaritiam est, transponere iussit ad iustitiam; quasi dicat. Quantum auari cupiunt habere, & acquirere pecuniam, tantum nos debemus desiderare, & habere iustitiā; Quomodo locutus est Apost. ad Rom. 6. Sicut exhibuistis membra vestra seruire inmunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita & nunc exhibete mēbra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Et Remig. hīc dicit. Nō qualicūque modo appetēda est iustitia, sed ardētī studio, & magno desiderio amplectēda, & tenēda est; & sicut qui esurit, & sitit, nil magis quā cibū, & potum desiderat; Sic qui esurit, & sitit iustitiam, nil magis desiderat, quā ipsam iustitiam implere. Admonet ergo nos Dominus esurire, & sitire iustitiam, ut scilicet nunquam nos satis iustos esse putemus; sed semper maius bonum facere velimus, quantum nostra facultas sufficit; Vnde & Isa. de huiusmodi iustitia loquēs, dicit. Qui ambulat in iustitijs, & loquitur veritatem; qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitabit. Munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt, regem in decore suo videbūt oculi eius. Quod exponēs Hiero. lib. 10. super Isa. dicit. Omnis qui huiusmodi est, qualem propheticus sermo describit, qui ambulat in plurimis iustitijs, non semel, sed semper iustitias diligit; nec vna vice, sed iugiter loquitur veritates; qui proijcit auaritiā, quæ est mater calumniæ: Nihil enim nisi alterius dāno & malo, pecunia vnius alteri coaceruatur, & excutit manus suas ab omni munere; Munera quippe excecāt oculos etiam sapiētū; qui talis est, ipse habitabit in excelsis; hoc est in regno celorum.

Chrysost.
hom. 15.

Rom. 6.

Remig.

Isa. 33.

Hiero.

A

S V M M A R I V M.

Quod præmium istius iustitiæ est saturitas tam in præsentī vita, quia iustus ijs quilibet contentus est; quā in vita futura, quia ibi nullus iniustus erit, sed omnes iusti erunt, & etiā quia visione ipsius Dei, qui iustitia est, ipsi iusti saturabuntur.

B

C

D

E

Huius autem beatitudinis præmium ponitur saturitas, quoniam, inquit, *[Ipsi saturabuntur.]* Quæ saturatio potest intelligi & in præsentī, & in futuro: In præsentī quidem, quia iustus contentus est ijs, quæ habet, cum non intendat habere terrenorum substantiam, nisi tantam, quanta est necessaria ad necessitates vitæ suæ, & suorum sustentandas; quæ sustentatio non requirit immoderatas substantias, sed decentes; Vnde & Apost. 1. ad Timoth. 6. dicebat. Habentes alimēta, & quibus tegamur, his contenti simus. Et Prover. 30. dicitur Mendicitatem, & diuitias nē dederis mihi, tribue victui meo tantū necessaria. Vnde cū pecuniatiua duplex sit, scilicet œconomica, & campforia, œconomica finem habet, quia tantas quærit pecunias, quātas videt necessarias curæ domesticæ agendæ; sed campforia finē non habet, quia pecuniam propter se quærit, ut declaratur primo Polit. Quia ergo talis iustus non quærit nisi diuitias necessarias pro sustentatione sui, & suorum, faciliter, & cito diuitijs est repletus. Sed auarus, qui in infinitum pecunias quærit habere, nec habitis faciat, impossibile est, quod saturetur; quia & si totum mundum, qui finitus est, talis haberet, ipse, qui infinitas diuitias appetit, satur non esset; Desiderium enim infinitum finito satiari non potest; & ille, qui quantò plus habet, & acquirit, tantò plura habere, & acquirere cupit, saturari non potest; propter quod iustus diuitijs saturatur, auarus autem impossibile est quod saturetur. Vnde Prover. 13. dicitur. Iustus comedit, & implet animam suam, venter autem impiorum insatiabilis. Vnde Chrysost. ad hanc intentionem beatitudinem hanc exponens, dicit. Huius beatitudinis sensibile brauium determinās, dicit *[Quoniam ipsi saturabuntur.]* Quia enim æstimatur auaritia abundare facere multos, dicit, quoniam contrarium quidem est, iustitia enim hoc operatur; non ergo iusta agens time inopiam, aut treme famem: qui enim rapiunt hi maximè sunt, qui ab omnibus cadunt, sicut qui iustitiam cœpit, omnia ipse habet cum stabilitate.

XVI

1. Tim. 6.

Prou. 30.

Arist.

Prou. 13.

Chrysost.
hom. 15.

Pfal. 36.	Vt enim dicitur in Psal. Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas; quia, vt ibidem subditur. Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt. Potest etiam intelligi huiusmodi saturatio in futuro seculo; Quamdiu enim iustus est in presentia vita iustitia saturari non potest. Cum enim virtuosus diligat virtutem, & eam in se, & aliis velit esse, iuxta illud Moysi Num. 11. Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus Spiritum suum? Et Apost. 1. ad	F	rit gloria tua. Et vt dicit Aug. in lib. de spiritu & litera cap. 33. Quando iusti ibunt in vitam æternam, quæ vita æterna est cognoscere te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, illa cognitione, illa visione, illa contemplatione satiabitur in bonis animæ desiderium. Hoc enim solum animæ desiderium sat est, vltra hoc non habet quod appetat, quod in hiet, quod requirat. Et vt idem dicit in libro de perfectione iustitiæ cap. 8. Ad saturitatem iustitiæ cum hinc exierit quisque peruenit, qui ad eam, cum hic est, esuriendo & sitiendo cucurrerit; Et eodem lib. capit. 9. dicit idem. Cum adhuc est in nobis aliquid concupiscentiæ carnalis, quod vel continendo frenetur, non omni modo ex tota anima diligit Deus. Non enim caro sine anima concupiscit, quamuis caro concupiscere dicatur; quia carnaliter anima concupiscit, sed tunc erit iustus sine ullo omnino peccato, quia nulla lex erit in membris eius repugnans legi mentis eius, sed prorsus toto corde, tota anima, tota mente diligit Deum; Vnde & hanc saturitatem exponens Remigius hic dicit. Et quæ est ista saturitas? Et respondens subdit. Refectio æternæ felicitatis, quæ tunc plena erit, quando Deus erit omnia in omnibus 1. ad Corint. 15. Quod exponens Aug. 22. de ciui. Dei, c. 30. dicit. Ego ero quæcunque ab omnibus honestè desideratur, & vita, & salus, & victus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & omnia bona, & finis omnium desideriorum; Et tunc (vt dicit Glo.) illud, quo saturabuntur, Deus erit. Fecisti enim domine nos ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Quia, vt dicit Aug. 1. de Tri. cap. 10. Boni operis transitori merces est requies permanens. In illa ergo cōtemplatione Deus erit omnia in omnibus, quia nihil ab illo aliud requiretur, sed solo illo illustrari, perfrui quæ sufficiet.	Aug.
Num. 11.	Cor. 7. Volo omnes homines esse sicut me ipsum. Dum vident multas iniustitias fieri, & pauperes per auaros opprimi, contristantur, & dolent; iuxta illud Eccl. 4. Vidi calumnias, quæ sub sole geruntur, & lachrymas innocentium, & consolatorē neminē, nec posse resistere eorum violentiæ, cunctorum consilio destitutos, & laudauimus eum, qui ne dum natus est, nec vidit mala, quæ sub sole fiunt; Et Iob. 30. Flebā quondam super eo, qui afflictus erat, & compatiēbatur anima mea pauperi; & iccirco iustitia nō saturantur, dum vident iniquos multa iniusta facere, & per eos opprimi pauperes: Sed quando erunt in futura vita, in qua nullus iniquus esse poterit, iustitia saturabuntur, quia non nisi iustitiam & in se, & in aliis contemplabuntur; Vnde & in Psal. dicitur de iustis. Nō confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt. Vel etiam saturabuntur in futuro, & non in presentia, quia in vita presentia non toto conatu ferri possumus in iustitiā propter multas vite necessitates, quibus inuoluimur; propter etiam corruptionem fomitis, quo ad cupiditatem habendi inclinamur, propter etiam multos casus, qui in humanis contingunt, in quibus oportet quod iustitia vel omittatur, vel differatur; Sed tunc iusti iustitia saturabuntur quando habebunt vnde faturentur, & nullum prohibens erit, quo eorum saturitas non impleatur. Vnde & Iohel. 2. Sanctis dicitur. Comeditis vescētes, & saturabimini, & laudabitis nomen Dei vestri; qui fecit vobiscum mirabilia; & non confundetur populus meus in sempiternum, & scietis quia in medio Israel ego sum. Et Isa. 65. dicitur de eisdem. Ecce serui mei comedent, & vos esuriētis. Vt enim dicitur in Psal. Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum, viuent corda eorum in seculum seculi; Et vt dicitur alibi in Psal. Ego autem in iustitia apparebo cōspectui tuo, faciabor cum apparue-	G		Idem
1. Cor. 7.				Idem
Eccl. 4.				
Iob. 30.		H		Remig.
Pfal. 36.				1. Cor. 15. Aug.
		I		Glo.
				Aug.
Iohel. 2.				
Isa. 65.				XVI
Pfal. 21.				Arist.
Idem 16.				Pfal. 36.
		K	Ponitur secunda continuatio, & expositio, si iustitia accipiatur pro iustitia vniuersali morali.	
			S I verò iustitia accipiatur pro iustitia legali, quæ est omnis virtus moralis, quia talis iustitia præcipit omnem actum virtutis, & ordinat omnem actum virtutis particularis ad bonum cōmune (vt patet 5. Ethi.) tunc potest continuari, & exponi hæc beatitudo sic. Cū enim sint duæ partes iustitiæ legalis, iuxta illud Psal.	

Hier. 4.

Declina à malo, & fac bonum, & primò sit malum declinandum, & deinde bonū faciendum, iuxta illud Hier. 4. Nouate vobis nouale, & nolite ferere super spinas; ideo Dominus primò posuit beatitudines, quibus homines remouētur à malo, & nūc vult ponere beatitudinē, qua sit bonū. Vt enim dictū fuit supra; Principiū recedendi a peccato est fragilitatē suā, & peccati perpetrati vilitatem attendere, quod facit pauper spiritum; qua visa statim imperatur per rationem quòd peccatorum radices, & occasiones amputētur, vel mitigentur, ne iterum in miseram animam per foramina sensuum peccata ingrediātur; quæ nihil aliud est, quàm mittem facere sensualitatem; quia [*Beati mites.*] Sed quia contingit quòd voluntas corrupta mala consuetudine resistit imperio rationis, & aduersus spiritum concupiscit, cogitur homo flere propter rebellionē ad bonum, quam in se factam ex se videt, quo fletu peccata indulgentur, vt fuit factum in Magdalena, & iam concupiscitur iustitiæ cibus Quādiū enim anima peccati infirmitate egrotat, iustitiæ cibum non affectat; sicut nec corpus, dū febricitat, cibum corporalē accipere non appetit. Vnde & Ambr. 5. lib. super Luc. hoc modo continuās, dicit. Deposui peccatum, tēperavi mores, delicta fleui, esurire incipio, & sitire iustitiā; Aeger enim cum in graui morbo est, non esurit, quia egritudinis dolor excludit famem; Hoc etiam modo satis diffusē, & pulchrē hanc beatitudinem inducit Ber. 6. ser. de omnibus Sanctis, & in lib. de conuer. ad Clericos. Vnde in dicto ser. dicit. Animaduertit anima dum in multa anxietate circumspicit vniuersa, nihil in se, nihil sub se, nihil circa se consolationis esse, quia peccatorum amaritudinē est repleta; propter quod percipit deforsum esse radiū, quo illustrāte, tam inueteratas tenebras agnoscit, deinde applicat oculum aliquatenus clariorem, & defecerunt lachrymis; Vnde minus reuerberatur ad illius luminis claritatem, & dū inspicit per foramē, quo radius introiuit; ecce Paradisus voluptatis plantatus à Domino, hortus floridus, & amānissimus locus. Est autem Paradisus Terrestris virtutum plantatio. Et Idem dicit primo Sermone de omnibus Sanctis, hanc beatitudinem exponēs. Infirmiori Palato cordis, & animæ languenti adhuc dura, & insipida res videtur esse iustitia: sed qui gustauerunt, ecce ipsi sciunt, quàm beati sint, qui esuriunt illam. Sic ergo postquā anima declinauit à malo ascendendo per tres primas

A

beatitudines, iam incipit facere bonum, ad hanc quartam beatitudinem perueniēdo: & quia principalior pars iustitiæ legalis, est facere bonum, quàm declinari à malo: ideo hīc primò nomen iustitiæ ponitur, cum dicitur [*Beati, qui esuriunt, & sciunt iustitiam.*]

S V M M A R I V M.

B

Propter quid contingit, quòd homines in vitiis in primis ætatibus nutriti, & assuesacti, non nisi tardē in posteriore ætate ab illis vitiis cessare volunt? Quia solum delectationes vitiiorum experti sunt, & delectationes virtutum minime gustauerunt.

C

Circa quod attendendum, est quòd cū anima nostra, quantum est in se, sit indifferens ad acquirendos habitus virtuosos, vel vitiosos, licet ipsa secundum quod est rationalis, magis sit naturaliter inclinata ad virtutem, quàm ad vitium, semper enim ratio ad optima depræcatur, etiam ad peccatum, vel vitium magis inclinata secundum corruptionē fomitis, iuxta illud Gen. 8. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua: Iccirco contingit, quòd secundum nutritionem generatur in anima vitia, vel virtutes, & à principio actus tam virtuosos, quàm vitiosos, non sunt delectabiles; & minus sunt delectabiles actus vitiosos, quàm virtuosos; quia post perpetrationē peccati statim sequitur pena, & tristitia; quia anima cognoscit se vitiatam fuisse, quod non cōtingit in actu virtutum: immo contrarium, quia & in se delectabilis; quia secundum naturā, est & delectatio eā cōsequitur per naturā; Vnde & actus peccatorum quòd sint delectabiles, & sine penitentia, non contingit nisi iam generato habitu vitioso, ex frequentia actuum; propter quod soli quòd sit diligendum in principio nutritionis, facilius, & citius efficiuntur homines virtuosos, quàm vitiosos, Sed quia communiter malè nutriūtur homines, quia etiam primæ duæ ætates magis aguntur sensualitate, quæ corrupta est, & ad malum inclinata, quàm ratione, quæ ad optima depræcatur: Ideo euenit, vt in pluribus, quòd in pueritia, & adolescentia homines efficiuntur vitiosos, carnales delectationes prosequendo; & cum iam facti sunt vitiosos in primis duabus ætatibus, dum adhuc est ratio in suo vigore, quando veniunt ad iuuentutem vel ad alias, ætates posteriores, illecti delectatione carnali, quàm frequenter experti sunt, oppressi etiam mo

D

E

XVIII

Gen. 8.

Ambro.

Bernar.

Idem

le malę consuetudinis, ac ratione eorum occupata circa exteriora, & Diabolo eos iugiter instigante ad facinora frequenter, in suis vitiis perpetuò manent; nullā delectationem, nisi carnalem æstimantes, & omne opus iustitię, pœnale. Vnde, & Iob 21. dicitur de Diabolo. Dulcis fuit Glareis Concyti. Quod exponens Gregorius lib. 15. mor. cap. 28. dicit, Quot vitia carnalium cordibus inserit, quasi tot potus suę dulcedinis eis porrigit; quā tamē dulcedinē nō percipiūt, nisi q̄ præsētibus voluptatibus dediti ad perpetuū luctum trahuntur. Qui potus amarus est electis, & suavis est reprobis. Illos enim solummodo suis delectationibus pascit, quos quotidianis lapsibus ad gemitum trahit. Sic ergo carnalis delectatio, quę dulcis est reprobis, & amara electis, facit, quod reprobi in peccatis perseuerent propter talem delectationem, quam magnam existimant. Vnde, & de hypocrita dictum est Iob 20. Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ eius. Quod exponens Gregorius eodem libro cap. 5. dicit. Dum enim malē quisque agere cæperit, vsus iam deterius in hoc, quod inchoauerat, excrefcit, & quasi in ossa conuertuntur; Hoc enim quod malē cepit peius quotidie per consuetudinem roborat, & eò vsque in illo iniquę consuetudines perdurant; quousque hunc ad mortis puluerem pertrahant: quia vsque ad mortem ab iniquitate minimē cessant. Sic ergo perseueratio in peccatis euenit in hominibus, ex hoc quod malē assuefacti in primis ætatibus, sequendo carnales delectationes, eas postea nolunt deserere, ipsas magnas æstimantes, & delectationes spirituales omnino non sentientes, quia nihil de eis gustauerunt.

S V M M A R I V M.

Quod delectatio sequens actum procedentem ab habitu perfectō virtutis, vel vitij, efficit in agente talem actum sui ipsius desiderium, & facit continuationem in actibus illius habitus; quod desiderium continuandi huiusmodi actus, vocantur fames, & sitis; Vnde quia opus perfectum iustitię non est, (nisi delectabiliter, & assiduē, ac perseueranter fiat;) Ideo Dominus esurientes, & sitientes iustitiam, beatificat.

XIX **S**ed illi, qui à principio benē nutriti sunt in operibus virtutum; & qui nō gustauerunt carnales delectationes, processu temporis, non solum non appetunt illas, imo etiam totaliter contemnunt,

F non solum in opere exteriori, sed & in cogitatione: propter quod & Threnorū. 3. dicitur. Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Et Prover. 22. Prouerbiū est; Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Vnde quemadmodum vitiosi semper in peiora prolabantur, concupiscentia, & delectatione carnali ducti, iuxta illud Apostoli 2. ad Timotheum 3. Mali homines, & seductores proficiēt in peius, errantes, & in errorem mittentes: ita & boni quotidie ad meliora, & perfectiora iustitię opera exercenda proficiunt, virtutum delectatione ad virtuosa opera excitati. Sed quia contingit quandoque, q̄ illi, qui fuerunt peruersi, ad cor reuerentes volunt fieri virtuosi, vt patet de filio prodigo Luc. 15. & peruenire possunt ad virtutis statum, licet cum difficultate, propter primam peruersam consuetudinem, qua opprimuntur, quousque delectatio virtutum esse in eis cæperit: Ideo isti tales, quando ad esuriem, & sitim iustitię perueniunt, iam incipiūt insti esse, & si continuent bona opera, cum semper delectatio operis virtutū in eis crescat, tandem ad hoc perueniunt, quod delectationes carnales, quas antē pro magnis æstimabāt, pro nullis habent, immo iam mirari incipiunt, quomodo vnquam in eis delectari potuerint. Ex quibus patet, quod delectatio consequens operationē bonam, vel malam, continuationem facit in opere bono, vel malo; Quę delectatio facit quandam sitim, & famem sui, vt opera continuentur, in quibus quis delectatur: Propter quod benē dicebat Psalmista; Memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum, & defecit spiritus meus. Quod exponens Cassiodorus dicit. Sanctus uir, qui negat illis rebus consolari animam suam, quę humanis desideriis appetuntur, ei vna fuit consolatio, intentio nem suam ponere semper in Domino. Nā cum Dei memores, sinus totius suauitatis munere explemur; nec potest aliquis sibi æquari, quando cæperit gratia diuina satiari, & tunc incipit bonorum operum exercitium, quando iam anima incipit in Domino delectari: Et quia delectatio facit continuationem in opere tam virtutum, quā vitiorum, sitim, & famem sui mouendo, qua siti, & fame anima excitata, bona opera vel mala cupit exercere, vt delectari possit secundum quod appetit: Ideo tunc solum possunt continuari opera virtutum, vel vitiorum sine labore, & tristitia, cum anima multum delectatur in operibus illis; Vnde, & signum habi-

Thren. 3.

Prou. 22.

2. Tim. 3.

Luc. 15.

ordina

Psal. 76.

Cassiod.

Eccl. 5.

Idem 26.

1. Cor. 9.

Apoc. vlt.

Aristot.

tus generati est in operibus illius habitus, qua delectatione existente in opere, anima continuè illa opera cupit exercere; quæ cupiditas, vel desiderium rectè famēs, & sitis dici potest; Vnde & de appetentibus scientiam, & doctrinam, dicitur Eccl. 5. Appropinquate ad me indocti, cōgregate vos in domum disciplinæ; Anima vestra sitiunt vehementer, aperui os meum, & locutus sum. Et de Muliere incontinente dicitur eodem libro. 26. Sicut viator sitiens ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palum sedebit, & contra omnem sagittam aperiet pharetram donec deficiat. Quia ergo delectatio opus consequens virtutum est signum habitus secundum virtutem generati, & facit continuationem in opere virtutum, & remouet difficultatem, & tristitiam, & laborē, quæ contingunt in opere virtutum. Ideo Dominus, opus nostrum perfectum esse vult, quod perfectum non est, nisi procedat ex habitu: qui etiam vult, quod bona opera vsque ad finem continuētur, quia solum perseuerantibus præmia promittit, qui etiam vult vt delectabiliter, sine tristitia, aut violentia, vel coactione bona opera fiant, iuxta illud 2. ad Corinthios 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus: ideo volens ostēdere, quis iustus sit beatus dicit [*quod ille, qui esurit, & sitit iustitiam.*] Ille enim qui iustitiam sitit, iam delectatur in opere iustitiæ, quia non sitiret eam, nisi ipsa habita delectaretur in ea. Qui etiam assidue sitit iustitiam, assidue etiam vult exercere opera iusta: qui etiam sitit iustitiam, dum iusta operatur, delectabiliter, & non ex tristitia, aut ex necessitate operatur; & ideo omnia, quæ spectant ad perfectum iustitiæ opus, habet talis iustus; propter quod rectè hīc beatificatur; Tali enim sitiēti dabitur potus aquæ vitæ gratis, iuxta illud Apoc. vltimo. Qui sitit veniat, qui vult accipiat aquam vitæ gratis. Vnde & 2. Ethicorum ostenditur in quo habitus generatus sit, & cognoscatur ex delectatione, quæ superuenit operibus. Vnde ibidem dicitur. Signum oportet facere habituum super venientem voluptatem, vel tristitiam operibus. Qui enim recedit à voluptatibus corporalibus, & hoc ipso gaudet temperatus: qui autem tristatur intemperatus. Circa voluptates enim; & tristitias est moralis virtus, propter quod oportet duci qualiter confestim ex iuuenibus (vt Plato ait) & gaudere, & tristari, in quibus oportet. Rectè enim disciplina iuuenum hæc est, Et

A Chrysostomus hīc dicit in expositione: Esurire, & sitire iustitiam, est desiderare iustitiam Dei, vt siue faciant homines iustitiam Dei, siue audiant, non quasi inuīti audiant, vel faciant iustitiam eius, sed ex desiderio cordis; quoniam omne bonum, quod non ex amore ipsius boni faciunt homines, ingratum est apud Deum. Sic ergo ille iustus beatificatur, qui ex habitu operat iusta assidue, & ea desiderat, ac delectatur in operibus iustis, semper maiora desiderans operari; quæ significantur per esuriem, & sitim iustitiæ; quæ iustitia est omnis virtus, quia præcipit omnem actum virtutis, & quicquid facit, & præcipit, propter bonum cōmune facit.

S V M M A R I V M.

Quod Iustitia, quæ est virtus vniuersalis, quæ bonum commune respicit, non vera est in infidelibus; & quod in fidelibus non est simpliciter in vita præsentī perfectā iustitia, quæ excludat omne peccatum, & includat omne opus bonum, sed dicitur esse perfectā, secundum quod inueniri potest in bono homine, quando castigat corpus suum, & in seruitutem redigit, & ad proximum misericorditer, & iuste se habet, & ad Deum tota intentione mentis, quantum potest, attendit.

D Sed tunc iustus beatus est, quando attēdit ad bonum commune per Dei legem ordinatum. Communitas enim hominum nō subiectorum diuinæ legi, nec secundum Dei legem viuentium, iusta nō est quia fidem non habet, nec aliquod bonum habere potest, quod sit Deo placitū. (Sine fide enim impossibile est placere Deo, ad Heb. 11.) Propter quod, & Augustinus loquens de Republica infidelium 19. de ciuitate Dei cap. 21. dicit. Vbi iustitia vera non est, nec ius potest esse. Nō enim iura dicenda sunt, vel putanda, iniqua hominum constituta, cum illud etiā ipsi ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit: Quo circa vbi vera non est iustitia, iuris consensus, sociatus cætus hominū non potest esse; iustitia porrò ea virtus est, quæ suum cuique distribuit: Quæ igitur iustitia est hominis, quæ hominē ipsum Deo vero tollit, & immundis Demonibus subdit? Hoccine est sua unicuique distribuere. An qui fundum aufert eius, à quo emptus est, & tradit ei, qui nihil habet in eo iuris, iniustus est; & qui se ipsum aufert dominantī Deo, à quo factus est, & malignis spiritibus seruit iustus est? Quasi dicat non. Quia ergo cōmunitas infidelis, quæ Deo non credit,

Chrysost.
hom. 9.

X X

Heb. 11.
August.

Isa. 1.

& se Deo subtrahit, iusta esse non potest, nec iustitia in ea est, iuxta illud Isa. 1.

Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ: Ideo ille, qui operatur opera, quæ videntur esse iustitiæ propter bonum, talis infidelis communitatis vt sic maneat, non est iustus. Sed ille solum iustus est, hac legali iustitia, qui operatur opera virtutum propter bonum commune fidelium in communitate existentium, ut eos ducat & dirigat ad finem, qui Deus est; & iusta facit, vt obediatur legi diuinæ: quæ præcipit omnem actum uirtutis, & prohibet omne peccatum, & tunc talis iustus hanc legem obseruans perfecte iustus est, quia declinat à malo, & facit bonum; quæ sunt partes iustitiæ legalis; Quales iusti erant parentes Ioannis Baptistæ, de quibus dictum est supra Luc. primo. Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. Non sic quod aliquis homo in præsentī vita habens usum liberi arbitrij (excepto Christo, & Virgine Maria) sit, vel fuerit, qui omnino nullum peccatum habuerit, & quod omne opus iustitiæ perfecit, quia hoc de communi more non est, dicite August. 2. de Baptismo paruulorū cap. 14. Omnes, quicunque in hac vita diuinarum scripturarū testimoniis in bona voluntate, atque actibus iustitiæ prædicati sunt, & quicunque tales post eos fuerint, quamuis eisdem testimoniis prædicati, atque laudati; vel nunc usque etiam sunt, vel postea quoque futuri sunt, omnes magni, omnes iusti, omnes veraciter laudabiles sunt; sed sine aliquo peccato non sunt; Et in libro de perfectione iustitiæ c. vigesimotertio dicit idē. Quisquis fuisse, vel esse in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat (excepto vno mediatore Dei, & hominum) quibus necessaria non fuerit remissio peccatorum, contrarius est diuinæ scripturæ, Vbi Apostolus dicit: Quod per vnum hominē peccatum intrauit in mundum &c. Quisquis etiam dicit post acceptam remissionem peccatorum, ita quenquam hominem iustē uixisse in hac carne, vel viuere, vt nullum habeat omnino peccatum, contradicit Apostolo Ioanni, qui ait. Si dixerimus quod peccatū non habemus &c. Non ait habuimus, sed habemus; Sic ergo in præsentī vita nullus est perfecte iustus, nullū omnino peccatum habens; Sed dicuntur esse perfecte iusti, & homines in præsentī vita esse possunt, qui semper in se inueniunt, quod legi Dei repugnet; & semper

Luc. 1.

August.

Idem

Rom. 5.

1. Ioan.

F

habēt, quod proficiāt; sicut & habent quod deficient, Vnde August. loquens de perfectione iustitiæ in præsentī vita, libro de perfectione iustitiæ cap. 8. dicit. Hæc est nostra in ipsa peregrinatione iustitia, vt ad illam perfectionem, plenitudinemque iustitiæ, ubi in specie decoris eius iā plena & perfecta charitas erit, nunc ipsius cursus rectitudine & perfectione tendamus, castigando corpus nostrū, & seruituti subiiciendo & eleemosynas in dandis beneficiis, & dimittendis quæ in nos sunt

G

commissa peccatis, hilariter, & ex corde faciendo, & orationibus indefinenter insistendo, & hoc faciendo in doctrina sana, qua ædificat fides recta, spes firma, charitas pura, Hæc nunc est nostra iustitia, qua curramus esurientes, & sitientes ad perfectionem, plenitudinemque iustitiæ, vt ea postea saturemur. Et quoniam in castigatione corporis frenatur concupiscentia, quæ non frenari, sed omnino esse non potest; nec erit in illa perfectione iustitiæ, ubi omnino nullum erit peccatū, & quæ

H

sepē in usus rerum etiam concessarum, ac etiam licitarum ostendit immoderationem suam, & in ipsa beneficentia, qua iustus consulit proximo, quædam facit, quæ obsunt cū prodesse putantur: & aliquādo per infirmitatem, vel cum minus sufficit necessitatibus aliorum; vel parum in eis proficit, quod benignitatis, ac laboris impeditur, subrepat tediū, quo offuscetur hilaritas, in qua datorem diligit Deus: Subrepat autem tantō magis, quantō minus quisque, & tantō minus, quantō maius profecerit. Ideo cōsideratis his, & huiusmodi, meritō dicimus in oratione Dominica. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: Quod veraciter omnes iusti non dicerent, nisi se esse peccatores scirent. Ex quibus patet quæ sit perfectio iusti in præsentī, quam habet qui esurit, & sitit iustitiam, secundum tamen magis, & minus.

I

Storum autem iustorum esurientium, & sitientium iustitiam præmium ponitur, cū dicitur, [Quoniam ipsi saturabuntur]

K

S V M M A R I V M.

Quod licet tam opera virtutum, quam vitiorum dum sunt delectabiliter satient, & postea sui desiderium augeant, tamē desiderium sequens opera vitiosa non satiat, nec delectationē, sed fastidiū generat, cuius contrariū contingit in opere virtuoso; quia & delectat dum fit, & postquam factū est, etiam sui desiderium efficit.

Storum autem iustorum esurientium, & sitientium iustitiam præmium ponitur, cū dicitur, [Quoniam ipsi saturabuntur]

August.

XXI

Quæ

Quæ saturatio & in præfenti in parte, & in futuro ex toto complebitur. In præfenti quidem quia in hoc differunt delectationes virtutum à vitiis, quia delectationes, & etiam habitus virtutum antequàm habeantur, parvipenduntur: quia eorum præcium, & nobilitas ignoratur. Sed cum habentur multum æstimantur, & anima in eis plurimum delectatur, desiderando assidue in eis perseverare. Vnde quantò plus proficit quis in virtutè, tantò plus proficere cupit, & gaudet in virtutè iam acquisita. Vnde Prouer. 15. dicitur de gaudio iusti. Secura mens, qua si iuge conuiuium, & sapientia de se dicit Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient. Sic ergo virtus habita multum æstimatur, & anima in ea delectatur, & ex delectatione, quã habet ex virtute iam habita, semper desiderat magis, & magis proficere in ea; & sic satiat ex illa parte, qua habetur, & esurienti sui facit ex illa parte, qua perfectè non habetur, vnde & virtutis satietas, dum est in opere, desiderium auget; Sed opus vitiosum, & vitium antequàm habeantur, dum tamè concupiscuntur, plurimum æstimantur; Sed dum iam sunt habita pro nihilo reputantur, immo anima statim dolet se illa obtinuisse: & postquã transacta sunt, fastidiosa satietate animã replent, quousque iterum concupiscentia insurgat, quæ validior semper surgit, quantò magis ei fuerit satisfactum; & ideo opera vitiosa animam non satiant, quamuis, dum sunt, plus de cruciatu habent quàm de delectatione, vel saltem assidue tristitia sequitur voluptatem; sed si satiè non est satietas tollens fastidium, sed ex fastidio procedens, quo transacto, validior famem sui transacta voluptas efficit. Vnde & os vultus inter insatiabilia ponitur, Prouer. 30. Et vt Tullius in libro de senectute, auctoritate Sophoclis, de voluptate dicit. Vnde Sophocles cum ab eo quidam iam defecto corpore quæreret, an uteretur rebus venereis. Dij (inquit) meliora tribuant, ego libenter istinc sicut à Domino agresti, & furioso profugi. Cupidis enim talium rerum odiosum fortasse, ac molestum est carere, satiatis uerò, & expletis, iucundius est carere, quàm frui; quamquàm non careat is, qui desiderat: ergo hoc non desiderare dico iucundius. Et Augustinus prima parte super Ioann. sermone 4. exponens illud Ioannis 4. Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum, dicit. Aqua in puteo voluptas seculi est in profunditate tenebrosa. Hinc eã hauriunt homines hydria cupiditatem,

A cupiditate quippè proni submittuntur, vt ad voluptatem haustam de profundo perueniant, & fruatur voluptate præcedente, & præmissa cupiditate, nã qui non præmiserit cupiditatem, peruenire non potest ad voluptatem. Pone ergo hydriam cupiditatem, cum peruenerit quis quæ ad voluptatè seculi huius, cibus est, potus est, lauacrum est, spectaculum est, concubitus est. Numquid non iterum sitiet? quasi dicat, immo sitiet; Sed qui accepit aquã à Christo, nō sitiet in æternū, quia satiabitur in bonis domus eius, in qua est fons vitæ. Nam quomodo sitient, qui inebriabuntur ab vbertate domus eius? Promittebat ergo saginam quandã, & satietatem spiritus Sancti. Aqua enim, quam Christus dat, etiam in præfenti satiat, quia fons est, & facit salire in vitam æternam per desiderium, & affectum, vt sic, & satiet, & desiderium sui in anima faciat; Vnde Ioannis 4. dicit. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã. Sic ergo vitiosa opera non propriè satiant, dum sunt, sed vitiosa opera satiāt dum sunt, & satietas sequens opera vitiosa abominabilis est, & fastidiosa; quæ satietas non dicitur, sed fastidium nauseam prouocans: Quæ satietas figurata fuit per saturitatè datam Populo in heremo murmuranti, de qua dicitur Nu. 11. Dabit Dominus vobis carnes, & comedetis nō vno die, nec duobus, vel quinque, aut decē, nec viginti, sed vsque ad mensē dierū, donec exeant per nares vestras, & vertantur in nauseã. Et in Psal. de hac satietate dicitur. Māducauerūt, & saturati sūt nimis, & desiderium eorū attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo: Adhuc esce eorū erāt in ore ipsorū, & ira Dei ascendit super eos. Sed iustitia faciat dū est, animã iucunditate spirituali replēs, & generat sui desiderium: replēda omnino, cū manifestabitur gloria Dei: Vnde, & de iustis dicitur in Psal. Cibauit illos ex adipē fumenti, & de petra melle saturauit eos: Et Prouer. 12. dicitur, Qui operatur terram suam, saturabitur panibus.

S V M M A R I V M.

Quòd tunc ad plenum iustorum desiderium saturabitur, cum Dei visionem, & fruitionem, ac corporum impassibilitatem, & immortalitatē adepti fuerint post generalem resurrectionē.

Sed in futuro hæc saturitas plena, & perfecta erit, quando totum desiderium humanum satiatum erit, cum Deū infinitum, qui omne bonum est, videbūt, & amabunt, & tenebunt, & in in se ipsis

Prouer. 15

Eccl. 24.

Prouer. 24

August.

Ioan. 4.

Num. 11.

Psal. 77.

Idem 80.

Prouer. 12

Auguft. cum habitare non per fidem, fed per aper-
tam vifionem, clarè, & apertè cognoscet;
dicente Auguftino 22. de Ciuitate Dei,
cap. 30. Ipfe Deus erit finis defideriorum
noftorum, qui fine fine videbitur, fine fa-
ftidio amabitur, fine fatigatione laudabi-
tur. Et primo de Trinitate c. 8. dicit Idē.
Idem. Hoc enim tunc erit plenum gaudium no-
ftum, quo amplius non eft frui fcilicet
Idem. trinitate, Deo, ad cuius imaginem facti
fumus. Et vt dicit idem c. 10. In illa con-
tēplatione, Deus erit omnia in omnibus,
quia nihil aliud ab illo requiretur, fed
Idem. solo ipfo illustrari, perfruique fufficiet;
Tunc enim erit perfecta nofta iuftitia,
quando fic anima nofta iuftitia erit re-
pleta, quòd nec peccare poterimus, nec
Idem. in iuftitia proficere, defiderio cuiusque,
fecundum quod meruit, fatiato; dicente
Auguftino de Spiritu, & littera cap. 33. Il-
la cognitione, illa vifione, illa contempla-
tione fatiabitur in bonis, animæ defide-
rium: Hoc enim folum ei fat eft, vltra non
Idem. habet, quod appetat, quòd inhiat, quod re-
quirat. Et de natura, & gratia cap. 23. di-
cit idem. Ipfā eft veriffima, pleniffima,
perfectiffimāque iuftitia, quando chari-
tas Dei in Sanctis fic erit perfecta, quòd
non habebit aliquis, cui addendum ali-
quid fit: quod tunc erit, cum fana ad ple-
num hominis voluntate, poffibilitas ipfa
Idem. fimul cum affectu in Sanctis proueniet,
dum charitas Dei, quantum pleniffimè
natura nofta fanata, atque purgata cape-
re poteft, diffundetur in cordibus noftis
per Spiritum Sanctū, qui dabitur nobis.
Idem. Et hæc eft illa in omnibus bonis faturitas,
de qua loquens Auguftinus in libro de
Catechizandis rudibus cap. 25. dicit.
Exardefce frater amore, atque defiderio
fempiternæ vitæ Sanctorum, vbi nec ope-
rofa erit actio, nec requies defidiosa: laus
erit Dei fine faftidio, fine defectu, nul-
lum in animo tedium, nullus labor in cor-
pore, nulla indigentia, nec tui, cui subue-
niri defideres, nec proximi, cui succurre-
re festines: Oēs delitiæ Deus erit, & fatie-
tas Sanctæ ciuitatis in illo, & de illo sapiē-
ter, beateque viuentis; Efficiemur enim, fi-
cut ab illo promiffum fperamus, & expe-
ctamus, æquales Angelis Dei, & cum eis
Idem. pariter illa Trinitate, iam per speciē per-
fruemur, in qua nunc per fidem ambula-
mus, vt æqualitatem Patris, & Filij, &
Spiritus Sancti, & ipfius Trinitatis vnita-
tem, quomodo fint hæc tria vnus Deus,
non iam verbis fidei, & ftrepentibus fylla-
bis personemus, fed cōtemplatione purif-
fima, & ardentiffima in illo silentio abfor-
beamur.

A

S V M M A R I V M.

*Quòd licet diuerfa fint in magnitudine præmia
Sanctorum iuxta proportionem meritorum,
in beatitudine tamen vnusquisque beatus
fatur erit de præmio, quod habebit; nec defide-
rabit præmium, quod habet maior Sanctus,
quàm ipse: fed cōtentus erit illo præmio, quod
habebit: & quòd defiderium in eo non erit
ad plus habendum de præmio, fed ad perseue-
randum in illo, quod accepit.*

B

Licet autē tunc charitas, & iuftitia cu-
iusque augeri non poffit, quia tan-
ta data erit cuique, quāta in via meruit,
tamen nō propter hoc, in omnibus æqua-
lis fecundum gradum dictæ formæ iufti-
tiæ quantitas erit, quia fecundum diuer-
fam quantitatem meritorum dabitur di-
uerfa quantitas præmiorum, nulla inui-
dia, vel rancore in beatis existente, de di-
uerfa quantitate præmiorum, cum vnus-
quisque eorū manifefte cognoscet, quòd
tantam quisque habet iuftitiam, vel cha-
ritatem, quantam meruit. Et quia iufti
sunt omnes, quisque vult habere quod ha-
bet, nihil vltra quærens, & vult alium ha-
bere quod habet, in nullo fibi inuidens:
Quemadmodum in corpore animalis eft
membrorū diftincta nobilitas, fine omni
inuidia, & affectu, vel defiderio quòd
vnum alterum fiat, vel actus eius. Ei con-
ueniat, dum vnumquodque membrū fua
dignitate, & officio contentum fit: Non
enim pes defiderat eſſe oculus, vel ma-
nus, vel eis inuidet quia digniora ſint
eo, ſed pes contentus eſt ſua dignitate, &
officio, ſicut & oculus ſuo. Vnde Augu-
ſtinus 22. de Ciuitate Dei cap. 30. de hoc
loquens, dicit. Futuri ſunt in illa beatitu-
dine pro meritis præmiorum etiam gra-
dus honorum, atque gloriarum, & tamē
illa beata ciuitas magnū in ſe bonum ui-
debit, quòd nulli ſuperiori vllus inferior
inuidebit; ſicut nunc non inuident Ar-
changelis Angeli, tamquā nolit eſſe vnus-
quisque quod non accepit, quamuis ſit
pacatiſſimo concordie vinculo, ei quod
accepit obſtrictus, quam nec in corpore
vult oculus eſſe, qui eſt digitus, cum mē-
brorum vtrunque contineat totius car-
nis pacata compago. Sic itaque habebit
donū alius alio maius, vel minus, vt hoc
quoque nonum habeat, nè velit amplius:
tunc ergo erit completa ſaturitas, quan-
do nihil defiderabitur amplius, & hoc bo-
no quisque cōtētus erit, quod habebit,
nec amplius defiderare poterit anima cu-
iusque bonis repleta talibus, quibus ma-
iora, vel alia defiderare non poſſit; nec

XXIII

Auguſt.

erit

1. Pet. 1.

erit desiderium in beatis, & maximè post resurrectionem ad habendum quod non habebunt, quantum ad illa, quæ spectant ad essentiam beatitudinis, sed ad permanendum in iis, quæ iam acceperunt; de quo desiderio loquens Petrus 1. Pet. 1. dicit. In què desiderant Angeli prospicere.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio, & expositio accipiēdo iustitiam pro fide formata, & ostenditur, quomodo in presenti vita iustitia fidei, & quantum ad fidem, & cognitionem diuinæ scripturæ, & quantū ad charitatē semper augeri cupit, quod desiderii fames, & sitis vocatur.

XXIIII

Matth. 11.

August.

Idem.

SI verò iustitia accipiatur pro fide, quæ per dilectionem operatur, qua impius iustificatur, & in iustitia proficit, & ad gloriam æternam peruenit, in qua præmium iustitiæ istius redditur, tunc hæc beatitudo potest continuari, & exponi sic. Vt enim superius dicebatur secundū vnā expositionem Augustini. Ille pauper spiritu est, qui de suo ingenio non cōfidens cum humilitate suum intellectum subiicit sacræ Scripturæ, quæ est scientia fidei, eius sensum sequendo, non eam ad suum sensum trahendo, cui à Deo scientia scripturarum, vel intellectus earum reuelatur, iuxta illud infra 11. Abscondisti hæc à sapiētibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Sicut enim superbus intellectus incidit in hæresim, sic humilis intellectus attingit ad scripturæ veritatē. Sed quia in scriptura cuicumque intellectui humano in via occurrunt tam difficilia, quòd illa non valet intelligere, iuxta illud, quòd de se dicit Augustinus in 2. libro ad inquisitiones Ianuarii, cap. vlt. Nè dum in aliis innumerabilibus rebus, multa me latēt, sed etiam in ipsis sanctis scripturis multò nesciam plura, quàm sciam. Non ideo intellectus humilis ita dissipat, vel dilaniat per falsas interpretationes, & erroneas, vel blasphemat scripturam reprehendendo de falso, sed suā fragilitatem, vel insufficientiam recognoscens, dicit se ipsa non posse intelligere, cum tamen ipsa in se credat verissima esse, quod sit ex mititia, seu mansuetudine. Mitis enim non lædit, nec dilacerat scripturam sibi obscuram, sciens ossa Agni non esse comminuēda, agens iuxta consiliū Augustini 11. libro contra Faustum cap. 5. Autoritas scripturæ canonicæ veteris, & noui testamenti Apostolorum confirmata temporibus, per successiones Episcoporum, & propagationes Ecclesiarum, tanquā in sede quadam sublimi-

A

B

C

D

E

ter constituta est, cui seruiat omnis fidelis, & pius intellectus; vbi si aliquid, velut absurdum nouerit, non licet dicere; Auctor huius libri non tenuit veritatē, sed aut codex mendosus est, aut interpret errauit, aut tu non intelligis. Quia ergo contingit talia difficilia inueniri in scriptura, quæ non intelliguntur, nisi à Deo reuelentur, & tamē pius, & mitis intellectus, ipsa non dissipat, vel discerpit, sed ipsa veneratur, & intelligere cupit, vidēs quòd ipse ea, se, vel per se non potest intelligere, ad Deum ipsius Scripturæ datorem, & declaratorem, cum fletibus redit: Qualiter Daniel lugebat trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedens, postquam viderat visionem, quam non poterat intelligere propter: quod meruit, quòd ab Angelo ei visio interpretaretur, vt patet Danielis 10. & Ioannes flebat multum, quia nemo dignus inuentus est aperire librum signatum sigillis septem, nec videre eū. Apoc. 5. Propter quod benè post beati mites, sequitur, [*Beati lugentes.*] Sed dum scriptura incipit alicui reuelari, & eius dulcedo pręgustari, tunc magis assiduè eius desiderium augetur, & crescit; quod desiderium fames, & sitis vocatur. Vnde & de Sapientia dictum est Eccl. 24. Qui edunt me adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient. Non enim cibus, & potus sapientiæ est similis cibo, & potui corporali. Cibus enim & potus corporalis sic replent famelicum, & sitibundum corpus, quòd famem, & sitim pro tunc à corpore animalis repellunt: Sed cibus, & potus sapientiæ sic animam satiant, quòd quantò plus anima hoc cibo vitur, tantò magis famescit, & sitit hunc cibū: propter quod benè dicitur, quòd dum edunt, adhuc esuriunt, & dum bibunt, adhuc sitiunt: De quo cibo, & potu dicitur Eccl. 15. Cibabit illum pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illū. Sed quia fides formata non solū requirit scripturæ diuinæ cognitionem, sed etiā oportet, quòd secum habeat charitatem, qua informetur, iuxta illud 1. ad Cor. 13. Si habuero prophetiam, & nonerim mysteria omnia, & omnem scientiam: & si habuero omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Charitas autem, cū sit amor Dei, semper de natura sua in homine crescere debet, quia non tantum Deus amari potest à creatura, quantum ipse amabilis est; propter quod contingit, quòd licet charitas à principio sit multum pauca, tamē postea dum continuatur, eius actus ex-

Dan. 10.

Apoc. 5.

Eccl. 24.

Idem 15.

1. Cor. 13.

Diony.

Deut. 6.

Sarac.

crescit, Deo augente habitum, & semper crescente amore: quātō magis quis procedit in Dei dilectione. Bonum. n. in quo nullus defectus est, quātō plus habetur plus diligitur. Vnde proprietates amoris diuini ponens Dionysius 7. cap. Cœlestis Hierarchiæ in expositione nominum Seraphim, declarat ipsas per illa, quæ semper in motu sunt dicens; Mobile semper circa diuina, & incessabile, & calidum; & acutum, & superperuidum intentē, & forsā intīmē, & inflexibilis semper motionis. Nec mirum si amor Dei semper intenditur, cum amor velit facere vnum de amante, & amato; & amans amati omnia velit scire, & habere; qui enim adhæret Deo vnus Spiritus est cum eo; Deus autem infinitus est, cui creatura nō vnitur, nisi visione, & amore: & ideo quasi infinitæ motionis esse debet creatura, quæ se per amorē Deo vnire, & vnū eum eo facere, fatagit. Propter quod in præcepto dilectionis Dei, nihil ponitur significans partem, sed omnia, quæ imponuntur significant totum, vt patet Deut. 6. Diliges Dominum Deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua; Quasi diceret. Nulla potētia sit in te, quæ tota Deum non diligat; & totum conatum suum ad eum diligendum ponat; quia non tantum diligi potest, quantum diligendus est. Est autem proprietas amoris, quod semper sui sitim, & desiderium efficiat; quia quātō plus amat, tantō plus amare vult. Vnde Ioannes Sarracenus exponens proprietates Seraphim super 7. cap. Cœlestis Hierarchiæ, dicit. Augent spirituales delitiæ desiderium in mentem dum satiatur; quia quātō magis earum sapor percipitur, eō amplius cognoscitur, quod auidius ametur; tantoque à comedente ardentius esuriuntur, quātō & ab esuriēte amplius comeduntur; sed quoniam appetitus ad saturitatem, saturitas autem apud nos fastidium generare consuevit, postquam dixit motum eorū intentum, & non indigentem, idest esurientem, & satiatum, nē putaremus etiam fastidiētē, addidit & inflexibilem, idest à desiderijs non cessantem; Nam & desiderant sine labore, quia desiderium satietas comitatur, & satiantur sine fastidio, quia illa satietas ex desiderio semper attenditur. Est itaque in eis delectabiliter impressa sitis; simul atque satietas. Longè abest à siti satietas, longè à satietate fastidium, q̃a & sitiētes satiātur, & sitiūt. Quia ergo charitas, qua fides informatur, nē mortua sit, & sciētia cohibetur, ne inflet de sui natura, dum sumus in præsentī au-

F geri debet; & quātō maior habetur, tantō magis haberi desideratur: propter quod sitim, & esuriem sui facit. Fides etiam, & scripturæ Dei cognitio semper sui desiderium, & sitim efficit, ideo iustitia tertio modo sumpta, quæ includit fidem, fidei scientiam, & Dei, & proximi charitatē, non est mirum, si sitim, & esuriem sui efficit in habente ipsam; Vnde & Dominus loquens de habentibus fidem formatam, quæ est iustitia, & adhuc sitientibus, dicit Ioannis 7. Si qui sitit, veniat ad me, & bibat; qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluēt aqua viua. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Quod exponens Augustinus prima parte super Ioannem Ser. 32. dicit. Si sitimus, curramus, & non pedibus, sed affectibus, nec migrando, sed amando veniamus. Clamat ergo Deus, vt veniamus, & bibamus, si intus sitiamus, & dicit, quod cum biberimus flumina aquæ fluent de vētre nostro. Venter interioris hominis cōscientia cordis est. Bibito ergo isto liquore viuiscit, purgatur conscientia, & hauriens fontē habebit, & fons erit; Quia ergo iustitia fidei semper sui desiderium, & in cognitione, & in amore operatur; Ideo bene dicitur de habente huiusmodi iustitiam, [*Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam*] Nō enim perfectē iusti sunt in præsentī, qui semper iusti magis esse non appetunt. Vnde Et Eccl. 18. præcipitur. Non verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum. Et Apoc. 22. dicitur. Iustus iustitiam faciat adhuc, & Sanctus sanctificetur adhuc Ad quam intentionem hanc beatitudinem exponens Augustinus 1. libro de sermone Domini in monte, dicit. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam &c. iam istos amatores dicit veri, & inconcussi boni. Et infra. In quarto autem gradu labor est, vbi vehementer incumbitur, vt se se animus euellat ab ijs, quibus pestifera dulcedine innixus est, in qua magnus labor est; Laborāt enim desiderantes habere gaudium in veris bonis, & amorem à terrenis, & à corporalibus cupientes auertere; Et Chrysostomus hīc ponens differentiam inter esurire, & sitire iustitiam, dicit; quod ille esurit iustitiam, qui secundum iustitiam Dei desiderat conuersari; quod est recti cordis, sed sitit iustitiā, qui sciētia Dei acquirere cupit; quod potest cōsequi ex studio scripturarū; quod est docibilis uiri. Et sic ad hanc iustitiā habēdā requiritur charitas, quæ rectū cor facit, & scripturæ diuinæ cognitio, vt sic sit iustus iustitia Dei.

Ioan. 7.

Eccl. 18.

Apoc. 22.

August.

Chrysost.

S V M M A R I V M.

Quod iusti habentes fidei formata iustitiam, tunc plenè saturabuntur cum Dei essentiā contemplabuntur, & ipsa visa perfruentur.

XXV

August.

Idem.

Idem.

H Vius autem beatitudinis præmium ponitur saturitas, quæ nihil aliud est nisi Dei aperta visio, & eius fruitio, qua beati ab ubertate domus Dei satiantur; Præmium enim fidei est visio clara: & præmiū charitatis in via est fruitio, dicit Augustino libro de perfectione iustitiæ hominum cap. 9. Quotquot perfectè currimus hoc sapiamus, quod nondum perfecti sumus, ut illic perficiamur, quò perfectè adhuc currimus: ut cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est destruat, idest non iam ex parte sit sed ex toto: quia fidei, & spei iam res ipsa, non quæ credatur, & speretur, sed quæ videatur, teneaturque succedet. Charitas autem quæ in his tribus maior est nō auferetur, sed augebitur, aut implebitur contemplata illud quod credebatur, aut quod sperabat, iam adeptam, in qua plenitudine charitas illud præceptū implebit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mēte tua. Et primo de Trinitate cap. 8. dicit idem. Contemplatio merces est fidei. Et 22. de ciuitate Dei cap. 29. dicit idem. Præmiū fidei nobis ista visio seruatur; tunc enim erūt saturati iusti, quando perfecta iustitia erit. Erit autem tunc perfecta iustitia secundū August. de spiritu, & littera cap. 36. quando erit tanta, quod nihil eorum, quæ pertinent ad iustitiam, nos latebit; & ipsa sic animam delectabunt, quod nec voluptas, nec dolor impediunt delectationem illam; Quod tunc erit, cum eò peruentum fuerit, ut cognoscamus, sicut & cogniti sumus: & tunc tanta erit Dei dilectio contemplatoribus, quod nullo modo comparanda sit tamquam de proximo, illa, quæ nunc in fidelibus est: quia quantò maior notitia, tanta est & maior dilectio, propter quod nunc tantum deest dilectioni, quantum perficiendæ notitiæ deesse credendum est. Sed cum ab hac peregrinatione, in qua per fidem nunc, peruentum erit ad speciem, quam nondum visam speramus, & per patientiam expectamus; procul dubio & ipsa dilectio non solum supra quam hic habemus, sed longè supra quam petimus, aut intelligimus erit. Nec ideo tamen plus esse poterit, quam ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente. Tunc ergo erit anima sa-

A

tiata, quādo & intellectus videbit omne bonum, & affectus toto suo impetu diliget summum bonum.

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta continuatio, & expositio, accipiendo iustitiam pro ipso Christo, cuius præsentiam debemus desiderare: quod desiderium tunc satiabitur, quando Christus in gloria apparebit.

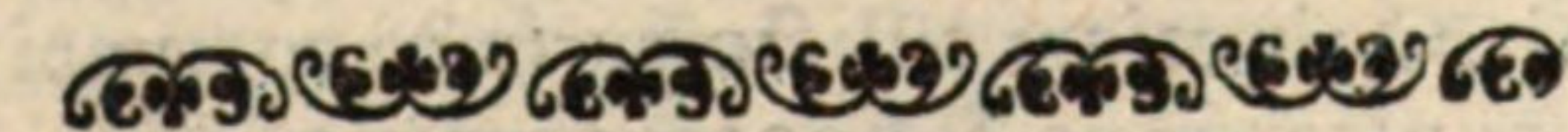
B

Q Vartò hæc beatitudo exponi potest secundum Remigium sic. Christus secundum Apostolum 1. ad Cor. 1. Factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, qui toto cordis affectu debet desiderari, iuxta illud Psal. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deū fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? quod desiderium tunc satiabitur, dum Dominus Iesus apparebit nobis in gloria, iuxta illud Ioann. 10. Ego sum Ostium, per me si quis introierit saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Vnde Remigius. Possumus intelligere Dominum nostrum Iesum Christum iustitiam, quia secundū Apostolū factus est iustitia. Ergo admonet Dominus nos esurire, & sitire iustitiam, hoc est, se ipsum, ut ardentius eius vestigia sequamur. Ex omnibus autem præcedentibus euidenter apparet quod in presenti perfecta iustitia non est. Quapropter semper in presenti homo proficere potest: & quantumcunque proficiat, adhuc non attingit ad perfectionem iustitiæ, quæ in patria est, quia præmium patriæ licet proportionatum sit, multò tamen, & quasi improporcionabiliter meritum excedit.

C

D

E

T Ractatus sequens protenditur usque ibi (Beati mundo corde &c.) Et continet in se viginti quinque capitula. In primo autem, quod duæ sint partes misericordiæ; & quis homo propriè misericors dici possit.

B Eati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur,] Vbi ponitur quinta beatitudo: Circa quod attendendum est, quod secundum Augustinum in libro

XXVI

Remig.

1. Cor. 1.

Psal. 41.

Ioan. 10.

Remig.

I

August.

de perfectione iustitiæ, cap. 8. Misericordia in duobus attenditur, vel in dandis beneficiis, vel in dimittendis, quæ in nos sunt commissa peccatis; hæc faciendo hilariter, & ex corde. Qui enim vel dat beneficium, vel dimittit peccatum in se commissum ex tristitia, vel coactione, misericors censendus non est, quia alterius miseriæ non subuenit ex compassione, quã habeat in corde de pena, vel peccato alterius; Misericors enim est, qui alterius miseriæ vel corporalem, vel spiritualem suã compatiendo reputat, & sic succurrit alterius miseriæ; veluti suæ vellet succurri: Et quia quilibet multum ardens, & velociter vult à se miseriam expellere, nullas moras, vel difficultates reputat dū modo se à miseria liberare possit. Sic misericors alterius miseriam nititur quibuscunque modis, & quàm citius potest expellere. Vnde, & Remigius exponens hīc quis sit misericors, dicit. Misericors dicitur, quasi miserū habēs cor. Ille ergo veraciter est misericors, qui alterius miseriā, quasi suā tractat; qui de alterius infelicitate & dāno veluti de proprio dolet, & qui aliorū miseriis subuenit ex compassione. Et Gregorius exponens illud Iob. 30. Flebam quondam super eo, qui afflētus erat; & compatiēbatur anima mea pauperi 20. libro Moralium cap. 26. dicit. Quamuis vera compassio sit passiōi proximi ex largitate occurrere, nonnunquā tamen cum exteriora, quæ abundē ad largiendum suppetunt, celerius dantis manus dationem inuenit, quàm animus dolorē. Vnde scire necesse est, quod ille perfectē tribuit, qui cum eo, quod afflētō porrigit, afflētī quoque animum in se sumit; vt prius in se personam dolentis trāferat, & tunc contra dolorem illius per ministerium occurrat. Nam sēpē, vt prædiximus, largitorem muneris rerum facit abundantia, & non virtus compassionis. Quia etiam afflētō perfectē compatiatur, plerunque & hoc indigenti tribuit, in quo ipse si dederit angustatur, & tunc plena est cordis nostri compassio, cum malum inopiæ, pro proximo suscipere non metuinus, vt illum à passione libere mus; & infra. Plus ergo dicimus compati ex corde, quàm dare, quia quisquis indigenti perfectē compatiatur, minus æstimat omne, quod dat. & infra. Qui autem fletum, & compassionem proximo tribuit, ei aliquid etiam de semetipso dedit. Iccirco autem plus compassionem, quàm datum dicimus, quia rem quamlibet plerunque dat, etiam qui non compatiatur, nunquam autem, qui verē compatiatur,

F

quod necessarium proximo compatiēgat, Tunc ergo super afflētum compatiētes plangimus, quando aliena damna nostra reputamus, & culpas delinquentiū nostris mundare flectibus nitimur. Ille ergo verē misericors est, qui proximi miseriā compatiendo suam facit, ex qua compassione, sic mouetur ad proximi miseriā tollendā, sicut moueretur si sua esset auferenda. Benē enim potest cōtingere, quod quis moueatur ad tollendam proximi miseriā, non sibi compatiendo; sed quia reputat sibi decens, quod proximo subueniat, & hoc quidem opus virtutis est liberalitatis, vel magnificentiæ, sed non misericordiæ, quia ex compassione non fit. Aliquando etiam quis dat non ex compassione, sed quia est obligatus dare illi cui dat: alioquin ad hoc cōpelleretur; & si quidem dat propter hoc solum quia dare tenetur: huiusmodi datio est actus iustitiæ, quod solum de bona voluntate procedit; sed si det quia timet quod dare cōpelleretur, vel compulsus, non est actus virtutis, sed vitij, & donatio auari. Si etiam detur propter alias indecētes causas, vt propter vanam gloriam, vel propter multa vana alia, & mala, nō est actus misericordiæ, quia non ex compassione cordis huiusmodi datio procedit. Solum ergo beneficij datio, vel cōmissi in se remissio est actus misericordiæ quando miseria alterius corporalis, vel spiritualis facta est misereantis ex compassione cordis, qua compassione sic mouetur misericors ad tollendam miseriam proximi, qualiter moueretur ad tollendā eandem miseriam, si in se haberet.

G

H

I

S V M M A R I V M.

Quod licet Deus propriē non possit dici misericors, tamen misericors dicitur ex effectu non ex affectu: & quod Christus, vt est homo, propriē misericors dici potest affectu, & effectu.

K

Vnde licet Deus sic nostras misérias auferat, quasi si suæ essent, propter quod & misericors Deus est; misericors enim, & miserator Dominus, patiens, & multum misericors, vt dicit in psalmo; tamē quia sine compassione misereretur, propriē misericors non dicit. Vnde & hīc dicit Remigius. Sonus nominis huius, scilicet misericors, nō propriē sed trāslatiuē dicitur in Deo. Et quia in Deo propriē misericordia cadere non poterat, vt sibi hæc misericordia propriē nō deesset, Dei filius factus est homo, vt infirmitatibus nostris compati posset, & propriē de Deo

Remig.

Iob 30.

Grego.

Idem

Idem

Psal. 144.

Remig.

Heb. 2.

Glos.

Bernar.

Idem.

(vt est homo) misericordia dici posset. Quod attendens Apostolus ad Hebr. 2. dicit. Debit per omnia fratribus simili, vt misericors fieret. Quod exponens Gloss. dicit. De Deo incarnato hoc dicit. Qui in carne, quam suscepit multa saua passus est; nouitque per experimentum, quæ sit ista tribulatio, & tentatio patientium. Non sicut Deus solus nouit passiones nostras, sed etiam sicut homo nouit per experimentum, per hoc scilicet, quod tentatus est, & passus multa, nouit compati, licet impossibile sit secundum quod Deus. Et Bernardus de duodecim gradibus humilitatis, circa principium dicit. Nescit sanus quid sentiat æger; aut plenus, quid patiatur ieiunus; & æger agro, & ieiunus ieiuno, quanto propinquius, tanto familiarius compatiuntur. Sicut enim pura veritas non nisi puro corde videtur, sic miseria fratris verius misero corde sentitur, sed vt ob alienam miseriam cor miserum habeas, oportet tuam prius agnoscas, vt proximi mentem in tua inuenias, & ex te noueris qualiter illi subuenias: exemplo scilicet Saluatoris nostri, qui pati voluit, vt compati sciret, & miser fieri, vt misereri disceret. Nō quod antē misereri nesciret, cuius misericordia ab æterno; sed quod natura sciebat ab æterno, temporali didicit experimento; Et infra. Debit per omnia fratribus simili vt misericors fieret, idest oportuit, ac necesse fuit eum pati, & tentari, & omnibus absque peccato humanis communicare miserijs; quod est per omnia assimilari, vt similiter passus, ac tentatus, misereri, aut compati ipso disceret experimento; Quo experimento non sapientior efficeretur, sed propinquior videretur; Quatenus infirmi filij Adam suas illi infirmitates committere non dubitaret, qui sanare illas, & posset vt Deus, & vellet vt proximus, & cognosceret vt eadem passus; ex quibus patet, quid significet misericors, & q̃ misericordia consistit in dādis beneficijs, & in remittendis peccatis, & offensis contra nos commissis.

S V M M A R I V M.

Ponitur prima continuatio, & expositio, & ostenditur, quæ sit correctio misericordis, & quales condiciones corripiens misericorditer habere debeat.

III

Quo supposito, hæc pars ad beatitudines supra positas potest continuari primò secundum Glossam ad beatitudi-

A nem immediatam; Quia enim iusti beatificati sunt, ne iustitia in seueritate transeat, misericordes beatificantur; vt simul hæc duæ virtutes in homine sint, & vna ex alia temperetur, quia iustitia sine misericordia crudelitas est; & misericordia sine iustitia condescensio, vel remissio ad peccata est, dicente Gregorio super illud Tollat crucem suam. Compassionem animi plerumque latentur obsidet pietas falsa, vt hunc nonnunquam vsque ad condescendum vitijs pertrahat, dum ad culpam quisque non debeat compassionem exercere, sed zelum. Compassio quippe homini, & rectitudo vitijs debetur, vt in vno, eodemque homine, & diligamus bonum, quod factū est; & persequamur mala, quæ fecit; nè dum culpas incautē remittimus, non iam per charitatem compati, sed per negligentiam condescendisse videamus. Tunc enim perfectē iustitia cum misericordia in corrigendis vitijs retinetur, cum iustitia exercetur puniendo, vt peccatum deferatur; & dum cognoscitur quod deferitur, larga misericordia prætenditur; sic tamen sauiat puniendo peccata iustitia, quod subiectum peccans non destruat, si spes probabiliter habeatur quod peccator corrigatur. Alioquin exterminandus est pestilens homo, nè diutius mala prosequatur; ne alios corrumpat, & vt exemplo pœnæ alii terreantur, ne ad consimilia prolabantur, & tunc maior misericordia exercetur, quia salus animæ multorū procuratur per occisionē vnius peruersi; & peruerso consulitur, nè peccare vltra possit, de quo verisimiliter præsumitur, quod si semper viueret, deterior fieret; & hoc præcipuē puniens obseruare debet, vt non odio, vel rancore ad puniendum peccatū delinquentis moueatur. Quia vt dicitur Prover. 27. Ira non habet misericordiā, nec erumpens furor, sed zelo iustitiæ conseruata spiritus sui mansuetudine ad vindictam procedat; & qualiter procedi contra se vellet si incōsimili peccato esset: dicente Bernardo de duodecim gradibus humilitatis, circa principium. Attendas, quod es, quia uere miser es, & sic discas misereri, quia hoc aliter scire non potes, nè forte si proximi malum consideres & tuum non attendas, mouearis non ad miserationem, sed ad indignationem, non ad adiuuandum, sed ad iudicandum, denique non ad instruendum in spiritu lenitatis, sed ad destruendum in spiritu furoris. Apostoli consilio etiam præceptum est, vt mansueto, idest eo spiritu fratri ægrotanti subuenias, quo tibi uis subueniri, cum e-

Gregor.

Prover. 27.

Bernar.

Gal. 6.

grotas. Et ut scias qualiter erga delinquentem mansuescere possis: Considerans, inquit, te ipsum, ne & tu tenteris. Ille ergo verè misericors est in corripiendo delinquentem fratrem, qui veraciter fratrem diligit, & vitium eius odit: & sic procedit ad vitij correctionem, quod fratrem non destruit: si spes probabilis de correctione maneat, & ea benignitate spiritus corrigit delinquentem, quæ se vellet corrigi si in consimili delicto detentus esset. Vnde Augustinus de correptione, & gratia ea. 15. dicit. Corripiantur à prepositis subditi fratres correptionibus de charitate venientibus, pro culparum diuersitate, diuersis, vel minoribus, vel amplioribus; quia & ipsa quæ damnatio nominatur, quam facit episcopale iudicium, quæ pœna in Ecclesia nulla maior est, potest (si Deus voluerit) in correptionem saluberrimam cedere, atque proficere. Et infra 24. Omnibus ne pereant, & ne alios perdant, adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correptio. Illa ergo misericordia iustitia est temperanda, & econuerso, quæ sic punit delinquentem, ut peccatum deferatur, & de peccato satisfiat; & sic modeste, & temperate à corripiente procedat, qualiter vellet contra se procedi, si in consimili delicto esset.

S V M M A R I U M.

Qualiter iustitia, & misericordia se inuicem iuuare debent, quia vna sine altera, nec est iustitia, nec misericordia, & quod in corrigendis peccatis, iustitia, & misericordia sunt commiscendæ.

IIII

Sed illa iustitia sine misericordia est. Quando sic punitur peccator, quod non ad correptionem sui, vel aliorum intenditur, sed omnimode ad eius destructionem proceditur; nec de poenitente, & humiliato misericordia habetur, sed omnino spiritus humiliatus, & contritus contemnitur. Vnde tales correptores sunt, de quibus dicitur Ezechielis 24. Quod confractum est non alligastis; & quod abiectum est non reduxistis, quod perierat non quesistis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Sed tunc misericordia si ne iustitia exercetur, quando sic compatitur homo homini; quod magis vult eum in peccato manere, ne contristetur, quam si corrigeretur ut sanaretur; vel etiam quando impoenitenti remittit vindictam, quæ remissa, licentius peccat non timens correctionem. Vnde super illud Lucæ 17. Si

Ezech. 24

F

septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens poenitet me; dimitte ei, dicit Glossa. Non habemus passim peccanti, sed poenitentiam agenti dimittere, primum ergo est peccatum increpare, ut postea poenitenti possimus dimittere; ita enim peccat qui peccantem videns tacet, sicut qui poenitenti non indulget. Et Augustinus 5. de ciuitate Dei cap. 24. dicit de bonis rectoribus.

Glos.

G

Tardius vindicant, facile ignoscunt, si eandem vindictam pro necessitate regenda, tuendaque Reipub. non pro saturandis inimicitiarum odiis exercent; & veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent; si quod asperè plerumque coguntur, decernere misericordiae lenitate, & beneficiorum largitate compellant. Sicut enim nulli poenitenti uenia est deneganda; ita nulli impoenitenti vindicta est relaxanda. Vnde Bernardus in libro de consideratione circa principium dicit. Nemo duri cordis salutem vnquam adeptus est, nisi quem fortè miserans Deus abstulit ab eo cor lapideum, & dedit ei cor carneum. Quid ergo est cor durum? ipsum est, quod nec compunctione scinditur, nec pietate molitur, nec mouetur precibus, minis non ceditur, flagellis induratur. Quæ misericordia misericordia non est, sed fatuitas, & non diligit eum, cui parcat, sed perdit: Quemadmodum medicus si parcat morbo, ut consentiat aegroto, aegrotum interficit, dum morbum crescere permittit, non est amicus aegroti censendus, sed inimicus; & ille medicus est censendus amicus, qui non vult consentire aegroto, ut non parcat morbo, quia ita aegrotum sanat: Sic ille corrector amicus censendus est, qui facit ut peccatum corrigat, & hominem emendet; & ille est inimicus censendus, qui iccirco peccatum non vult corrigere, ne eum offendant, qui peccauit, & in peccato perseverare intendit, dicente Augustino in libro de Verbis Domini, Sermonem 15. Pueri indisciplinati nolunt uapulare, qui sic prescribunt nobis, quando uolumus dare disciplinam; Peccaui, ignosce mihi; ecce ignoui, & iterum peccat; & dicit ignosce, & ignoui, peccat tertio, ignosce ait, tertio ignoui, iam quarto vapulat, & ille: Nunquid septuagies septies te fatigauit? si hac prescriptione seueritas disciplinæ dormiat, repressa disciplina sequitur impunita nequitia: Quid ergo faciendum est? corripiamus uerbis, & si opus est & uerberibus, sed delictum dimittamus, culpam de corde abiciamus, ut si per charitatem imponitur disciplina, de corde lenitas non recedat.

August.

H

peccatum non vult corrigere, ne eum offendant, qui peccauit, & in peccato perseverare intendit, dicente Augustino in libro de Verbis Domini, Sermonem 15. Pueri indisciplinati nolunt uapulare, qui sic prescribunt nobis, quando uolumus dare disciplinam; Peccaui, ignosce mihi; ecce ignoui, & iterum peccat; & dicit ignosce, & ignoui, peccat tertio, ignosce ait, tertio ignoui, iam quarto vapulat, & ille: Nunquid septuagies septies te fatigauit? si hac prescriptione seueritas disciplinæ dormiat, repressa disciplina sequitur impunita nequitia: Quid ergo faciendum est? corripiamus uerbis, & si opus est & uerberibus, sed delictum dimittamus, culpam de corde abiciamus, ut si per charitatem imponitur disciplina, de corde lenitas non recedat.

Bernar.

I

peccatum non vult corrigere, ne eum offendant, qui peccauit, & in peccato perseverare intendit, dicente Augustino in libro de Verbis Domini, Sermonem 15. Pueri indisciplinati nolunt uapulare, qui sic prescribunt nobis, quando uolumus dare disciplinam; Peccaui, ignosce mihi; ecce ignoui, & iterum peccat; & dicit ignosce, & ignoui, peccat tertio, ignosce ait, tertio ignoui, iam quarto vapulat, & ille: Nunquid septuagies septies te fatigauit? si hac prescriptione seueritas disciplinæ dormiat, repressa disciplina sequitur impunita nequitia: Quid ergo faciendum est? corripiamus uerbis, & si opus est & uerberibus, sed delictum dimittamus, culpam de corde abiciamus, ut si per charitatem imponitur disciplina, de corde lenitas non recedat.

August.

K

peccatum non vult corrigere, ne eum offendant, qui peccauit, & in peccato perseverare intendit, dicente Augustino in libro de Verbis Domini, Sermonem 15. Pueri indisciplinati nolunt uapulare, qui sic prescribunt nobis, quando uolumus dare disciplinam; Peccaui, ignosce mihi; ecce ignoui, & iterum peccat; & dicit ignosce, & ignoui, peccat tertio, ignosce ait, tertio ignoui, iam quarto vapulat, & ille: Nunquid septuagies septies te fatigauit? si hac prescriptione seueritas disciplinæ dormiat, repressa disciplina sequitur impunita nequitia: Quid ergo faciendum est? corripiamus uerbis, & si opus est & uerberibus, sed delictum dimittamus, culpam de corde abiciamus, ut si per charitatem imponitur disciplina, de corde lenitas non recedat.

cedat.

cedat. Quid enim tam pium, quam medicus ferens ferramentum? Plorat secandus & secatur, plorat vrendus & uritur. Non est illa crudelitas, absit, ut scuitia medici dicatur: scuit i vulnus, ut homo sanetur, quia si vulnus palpetur, homo perditur; Sic ergo nos fratres nostros, qui peccauerunt, omni modo diligamus de corde nostro, charitatem in eos non dimittamus; & disciplinam (cum opus est) demus, ne per solutionem disciplinæ crescat nequitia. Sic ergo quia misericordia sine iustitia occasio peccatorum est, propter quod nec misericordia est; & iustitia sine misericordia crudelitas est, propter quod iustitia non est, sed dum misericordia temperatur iustitia, & iustitia misericordia, iustitia est iustitia, & misericordia misericordia: Ideo Dominus volens ostendere, quæ sit vera misericordia, & vera iustitia, postquam posuit Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiâ, ponit [Beati misericordes.] Ut enim hîc dicit Glossa. Iustitiæ lumē est misericordia; & misericordiæ virtus est iustitia. Iustitia enim & misericordia ita coniunctæ sunt, ut altera ab altera debeat temperari. Iustitia enim sine misericordia crudelitas est, misericordia sine iustitia, dissolutio; Vnde post iustitiam Dominus misericordiam subdit, dicens [Beati misericordes.]

SYMMA RIV M.

Ponitur secunda continuatio, & ostenditur, quod quia in hac vita nullus est iustus, qui non peccet, ut ei peccata, quæ committit, dimittantur, oportet quod sit alius misericors; ut peccata, quæ in illum alij committunt, facilius dimittat ad hoc, ut ipse à Deo misericordiam consequatur.

Secundò potest continuari ad beatitudinē immediatā sic. Dictum est, quod illi sunt beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, sed quia (ut superius dicebatur) nullus est iustus super terram, qui nō peccet, opera etiam iustitiæ nostræ, si districtè iudicentur, inuenientur multos defectus habere; iuxta illud Isaia 64. Quasi pannus menstruatus iustitiæ nostræ: Et Iob 9. Si iustificare me uolueris, os meum condemnabit me, si innocentem ostendero, prauū me cōprobabit. Iccirco ne peccata, quæ contingunt iustis, pro imperfectione operum iustitiæ, eis obesse possint, ostenditur quid iusti facere habeant, ut ueniā, & misericordiam consequantur: cum dicitur, [Beati misericordes.] Cum enim mise-

A ricordia (ut supra dicebatur) duas partes habeat, scilicet largitionem beneficiorum, & dimissionem offensæ in nos factæ, quarum utraque ueniam obtinet peccatorum, iuxta illud infra 6. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet uobis, & pater vester cœlestis peccata uestra: Et Luc. 11. Date eleemosynā, & ecce omnia munda sunt uobis: Et Thobia 3. Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patitur ire animam in tenebras: Et Eccl. 3. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis: Iccirco si iusti peccent, datur eis consilium, quid agant, ut peccatorum ueniam obtineant, cum dicitur, [Beati misericordes,] quia si misericordes sunt hominibus ignoscendo eis delicta, quæ in eos commiserunt, & dando beneficia, quæ nomine eleemosynæ importantur, peccati remissionem consequuntur; ut sic perfectè iusti esse possint, declinando à malo, & faciendo bonum; uiuentes secundum primam beatitudinem, & consequendo ueniam de peccatis, quæ committunt, faciendo misericordiam cum proximo, ut & ipsi misericordiam consequantur; Et hoc modo continuat hanc beatitudinem Bernardus primo sermone de omnibus sanctis dicens. Quid potest esse omnis iustitia nostra coram Domino? nonne iuxta prophetam, velut pannus menstruatus reputabitur? Et si districtè iudicetur, iniusta inuenietur omnis iustitia nostra; & minus habens. Quid ergo de peccatis erit, quando ne ipsa quidem pro se poterit respondere iustitia? Propterea obnixè cum Prophetis clamantes; Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine: tota humilitate ad misericordiam recurramus, quæ sola potest saluare animas nostras, & sollicitè pensemus, quod sequitur, [Beati misericordes,] Ut enim idem ultimo sermone de omnibus sanctis dicit. Quomodo à memoria nostra excident vitia nostra, cum memoria sit membrana, uilis, & tenuis, quæ attramentum fortè prorsus ebibit; quam si radere uolo, ante scindetur pellis quàm littera deleatur; Quomodo ergo inquinata memoria sordibus peccatorum obliuisci poterit, ut non meminerim eorum, quæ commisi? cui quæstioni respondens subdit. Operatur Diuina miseratio, ut peccata, quæ prius erant in memoria, & inficiebant; postea quidem sint in eam, sed eam nullatenus decolorent, quatenus uidelicet sic memoretur anima peccata sua, sicut & aliena in memoria

Matth. 6.

Luc. 11.

Tob. 3.

Eccl. 3.

Bernar.

Psal. 142.

Bernar.

Glos.

Isa. 64.

Iob 9.

habeo: sed mea inquinant, aliena verò nō nocent; Hoc autem modo peccata de memoria delebuntur vt non noceāt, si audio vocem dicentis. [*Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiā consequentur.*] Ac si dicat. Ecce iam reconciliatus es, qui tibi ipsi grauis factus eras; nunc in domo tua pace composita. Oportet etiam, vt erga proximos habeas pacem, non solum nihil retinens de alieno, quod est iustitiā, sed etiam propria cōmunicans, quod est misericordiā. Fac eleemosynā, si non potes de terrena substantia; saltem de voluntate bona, & omnia munda erunt. Condone aliis, quæ deliquerunt in te, & dimittetur tibi quod peccasti. Esto misericors erga alios, & misericordiam cōsequeris. Hoc modo etiam hanc beatitudinem continuat August. in 1. lib. de sermone Domini dicens. Quinto gradu perseveranti in labore iustitiæ datur euadendi consilium; quia nisi adiuuetur à superiore nullo modo sibi est idoneus, vt se se à tantis miseriarum implicamentis expediat. Est autem iustum consilium, vt qui se à potentiori adiuuauit vult, adiuuet & infirmiores, in quo ipse est potentior, quia [*Beati misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus.*]

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio, & expositio ad omnes præcedentes beatitudines, & ostenditur, quod illi sunt misericordes aliorum, qui in peccatis, & penis propter peccata inciderunt, qui peccatores, & afflicti pro peccatis suis fuerunt magis, quàm alij, qui talia non sunt perpessi.

Tertio potest continuari hæc beatitudo ad omnes præcedentes beatitudines, secundum Glossam; hinc dicentem. Misericordia de præcedentibus nascitur, quia si præcesserit vera humilitas, & animus mansuescat, & suos, & aliorum casus fleat, & iustitiam esuriat, postea nascetur vera misericordia. Tunc enim alienas misérias faciet suas, & pro viribus iuuabit, & si iuuandi facultas deest, facultas non deerit. Quod nihil aliud est dicere, nisi quod ille veraciter misericors est, qui defectus suos, & infirmitates spirituales assidue attendens, humiliatur, nihil se esse reputans; qua humiliatione mansuescit solum contra se irascens; ex quo mouetur, vt sua peccata defleat, & iustitiam feruenti animo concupiscat. Qui enim suos defectus considerat, de quibus exire mul-

F tum affectat, quādo liberatus est ab illis, vt videt, quod alij in consimilibus defectibus sunt, misereatur eis: & quantum potest laborat, vt à dictis miseriis liberentur. Vnde & Glos. super illud ad Hebræos 4. Tentatum per omnia, dicit. Impossibile est scire afflictorum afflictiones hominū, qui afflictionis experimentum non habuit, & per consequens talis inexpertus afflictionum afflictis non compatitur, vel non multum: sed qui multū afflictus fuit, videns alios in consimili afflictione teneri, eis compatitur, cognoscens ex se ipso afflictionis, & miseriæ proximi, accerbitatem; Vnde qui non peccauerunt grauiter, & per consequens non penituerunt feruenter, videntes peccatores magnos, & multum penitentes, non multum eis compatiuntur: quia ignorant penitentis doloris magnitudinem; Vnde & super illud Iob 16. Vtinā esset anima vestra pro anima mea, consolarer, & ego vos sermonibus, dicit Gregorius lib. 13. Moralium cap. 3. Optat, vt amicorum anima, vel vitia consimilis eis esset, vt amici, qui dolori illius per charitatem compati nesciebant, ab experimento discerent qualiter afflicto misereri debuissent: atque edomiti doloribus à sua passione traherēt alios consolationem qualem inferrent. Et Bernar. in sermone 1. de festo Apostolorū Petri, & Pauli, dicit. Propterea dedit mihi Deus rectores, Petrum, & Paulum; qui, & homines essent, & peccatores, & maximi peccatores, qui in se ipsis, & de se ipsis discerent, quam late aliis misereri deberent. Magnorum enim criminum rei magis criminibus facilem donabunt veniam, & in qua mēsurā mensum est eis, remetiētur & alijs, Vnde secundo Rethorice loquens Aristoteles de miseratiuis dicit. Quod ille est miseratiuus, qui passus est aliquod malum, vel corruptiūm, vel contristatiūm, aut spectat se passurum, propē, aut ipse, aut suorum aliquis; Sed qui semper felices sunt, vel se esse putant, nō misereantur, sed contumeliā faciunt, quoniam, & omnia putāt esse bona alijs, sicut & sibi. Quia ergo illi veraciter misereantur alijs, qui se miseros esse, vel fuisse recognoscunt, & maxime miseria peccati propter quod se humiliant, mitescunt, ac lugent; & iustitiam esuriunt: Ideo bene post dictas beatitudines sequitur [*Beati misericordes,*] quia illi, qui præmissos gradus ascenderunt, sciunt, & volunt aliis misereri.

Glos.
Heb. 4.

Iob 16.

Gregor.

Bernar.

Aristot.

August.

VI

Glos.

S V M M A R I V M.

Quòd misericors, vt liberet se, vel alium à miseria culpa, infligit, vel stare permittit in eo miseriam pœnæ, quousque à culpa sit correctus, & in hoc plus miseretur peccatori, quàm si miseriam pœnæ perseveranti in culpa ab eo remoueret.

VII

August.

Quo supposito veniendū est ad huius beatitudinis expositionem. Circa quod est attendendum, quòd sicut duplex est malum, scilicet quod facimus, & quod patimur, vel malum culpæ, & pœnæ secundum Augustinum in 1. lib. de libero arbitrio ca. 1. sic duplex est miseria, scilicet miseria pœnæ, & culpæ; & vtrique miseriæ per misericordiam subueniendum est; sed quia miseria culpæ est multò maior miseria, quàm miseria pœnæ, quia illa est purum malum, nullum in se habens bonum, nisi ratione subiecti, in quo est: miseria verò pœnæ habet bonum, scilicet iustitiam inferentis ipsam: Ideo maior est misericordia auferens culpam, quàm misericordia auferens pœnam. Et si ita sit, quòd misericordia de miseria culpæ non possit auferre ipsam miseriam culpæ sine hoc, quòd infligit, vel stare permittat, si iam inexistit miseriam pœnæ, infligit, vel stare permittit miseriam pœnæ ad hoc, vt possit tollere miseriam culpæ. Propter quod contingit, quòd Sancti homines multum misericordes impræcati sunt, & intulerunt, & stare permiserunt miseras pœnæ peccatoribus, vt eos à peccatis corrigerent, & retraherent: Vnde & David impræcatur peccatoribus dicēs. Imple facies eorum ignominia, & quærēt nomen tuum Domine. Et Helias idolatras, & sacrilegos interfecit. Et Acab grauissimum peccatorem multipliciter flagellauit. Et Helisæus prophetiæ beneficiū denegabat idolatræ Regi Israel, nisi vultum pii Regis Iosaphat erubuisset 4. Regum 3. Et Sāctus Moyses flagellauit Pharaonem, & demū impœnitentem submersit, ac expoliauit Aegyptios; qui tamen mitissimus fuit super omnes homines, qui habitabāt in terra. Et Paulus Corinthium fornicantem cum vxore patris sui Satanæ tradidit in interitum carnis, ut spiritus saluaretur: & excæcauit ad tempus Barieū, qui prohibebat Sergium Paulum credere in Christū, Actuum 13. Qui tamen pro salute fratrum suorum Iudæorum cupiebat esse anathema à Christo. Et Dominus Christus, qui mitis erat, & humilis cordis, flagello eiecit vendentes, &

Psal. 82.

4. Reg. 3.

Actu. 13.

Amentes de tēplo. Ex quibus patet, quòd misericordia ad liberationem miseriæ pœnæ, si obsit, retardet, vel impediat, misericordia de miseria culpæ omittēda est, vel semper, vel ad tēpus; vt miseria culpæ tollatur; vel si tolli nō potest propter malitiā corrigendi, infligatur, vel stare permittatur: Vnde, & Augustinus in Epistola ad Vincentium Donatistā dicit. Non omnis qui parcit, amicus est; nec omnis qui uerberat, inimicus; melius est cum seueritate diligere, quàm cum lenitate decipere.

B Vtilius esurienti panis tollitur, si de cibo securus, iustitiā negligat, quàm esurienti panis frangitur, vt iniustitiæ seductus acquiescat. Et qui phreneticum ligat, & qui letargicum excitat, ambobus molestus, ambos amat. Quis nos potest amplius amare, quàm Deus? & tamen nos nō solum docere suauiter, uerum etiam salubriter terrere non cessat; fomentis leuibus, quibus consolatur, sæpe mordacissimum medicamentum tribulationis adiūgens. Famæ etiam exercet Patriarchas, pios, & religiosos; populum contumacē pœnis grauioribus agitat; Non aufert à Paulo stimulum carnis, tertio rogatus, ut uirtutem in infirmitate perficiat; Et noueris aliquando furem auertendis pecoribus pabulum spargere; & aliquando pastorem flagello ad gregem pecora errantia reuocare. Ex quibus patet, quòd quotiescunque homo non vult corrigi à suo peccato, nisi pœna corporalis, vel spiritalis infligatur ei, vel inflicta iam permanere in eo sinatur; nō debet remoueri huiusmodi pœna, quousque sit correctā culpa; vt per hanc ad peccati correctionē perueniatur: Nam tunc non fieret ei misericordia, quia liberaretur à minori miseria, quæ maiorem expellere habet; & permetteretur stare in maiore miseria, quæ etiam maioris miseriæ pœnæ causā existit. Vnde semper hoc attendendum est in subleuatione miseriæ, quòd si in vno multæ miseriæ sunt maiori occurrendum est; & si maior tolli non potest sine hoc, quòd minores stent, permittendæ sunt stare, vt maiori miseriæ subueniatur; & sicut hoc fieri debet in amotione miseriæ proximi, eodem modo agendum est in subleuatione miseriæ sui.

August.

S V M M A R I V M.

Quòd in peccatis puniendis, nisi sint multū atrocitā, incipiendum est à leuioribus pœnis, & si peccator non se corrigit, paulatim ad grauiorē pœnā est procedendum, vt sic à peccato quis corrigatur dulcius quantum fieri potest,

*Et si se homo non correxerit, misericordius
pœna stare permittitur, quàm si relaxaretur.*

VIII

Sic tamen semper pœnæ pro correctio-
ne culpæ infligi debent, quòd mitio-
res debent imponi à principio (si non sit
à principio superexcessus malitiæ) & si
videatur quòd per leues pœnas peccator
corrigi non velit; grauiore in eum pœ-
næ procedant, quousque pertingatur ad
correctionem eius. Sic quòd à principio ho-
mines verbis corripiendi sunt, & primò
secretè (si peccatum secretum sit,) & ta-
le, quòd difamet committentem: quòd si
nec sic correctus fuerit, obiurgandus est
coram multis, vt saltem propter inhono-
rationem corrigatur; Vnde & Prouer. 17. di-
citur. Plus proficit correctio apud prudē-
tem, quàm centum plagæ apud stultum.
Quòd si nec obiurgatione, corā multis fa-
cta corrigi voluerit, acrius corrigendus
est, quia in eū debet procedere vindicta,
vel verbum, vel amissio substantiæ, iuxta
illud Prouerb. 29. Seruus verbis non po-
test erudiri. Et Eccl. 23. Seruo maliuolo
tortura, & compedes, mitte illum in ope-
rationem, ne vaccet. Quòd si nec sic per
correctionem domesticam corrigi à pec-
cato voluerit; excōmunicāndus per Eccle-
siam, vel in foro seculari exteriori plectē-
dus est, vel mutilandus, quousque videat-
ur eius incorrigibilitas; & tunc si corri-
gi non vult, est exterminandus, vt eius
pœna multis proficiat ad exemplum: &
quando sic cum tali proceditur, miseri-
corditer agitur; quia studium apponitur
diligens, vt à peccato corrigatur: & quā-
tò mitius fieri potest, pœnæ pro peccato
corrigendo leuiore apponantur. Hoc
enim modo, & medicus corporalis leuiore
medicinas ad sanādum morbū à prin-
cipio ministrare debet, nisi tamen ægritu-
do inualuerit ita quòd periculum sit de
sanatione egroti, nisi fortis medicina mi-
nistretur. A leuioribus autem medicinis
procedens, si viderit, quòd cum eis cura-
re morbum possit, non debet apponere
fortiores; sed si viderit leues non posse
sufficere; apponendæ sunt paulatim, &
gradatim fortiores, vt corpus agrotum
sanetur cū minori incōmodo suo. Quòd
si sine mutilatione membrorum corpus
sanari non possit, membrum, vel membra
abscindenda sunt, ne totum corpus putre-
scat, vel etiam corrumpatur: & eodē mo-
do agendum est in sanatione peccati per
pœnas. Pœnæ enim quædam medicinæ
sunt peccatorum, vt dicitur 2. Ethicorū,
& hunc modum teneri voluit Dominus
in correctione fraterna infra 19. Quia à

Prou. 17.

Idem 29.

Eccl. 23.

Aristot.

Matt. 19.

F correctione secreta voluit paulatim, &
gradatim procedi vsque ad excommuni-
cationem; qua pœna nulla maior est in
Ecclesia. Et Beatus Benedictus in Regu-
la voluit, quòd sic procederetur in corre-
ctione illorum, qui sepius correcti non se
emendāt. Et Augustinus in Regula dicit.
Si oculi petulantiam in aliquo vestrum
aduerteritis, statim admonete, ne malè
cæpta progrediātur, sed de proximo cor-
rigantur: Et si post admonitionem, iterū,
vel alio quoque die idipsum eum facere
videritis, iam velut vulneratum sanan-
dum prodat, quicūque hoc potuerit in-
uenire. Prius tamen est alteri, vel tertio
demonstrandum, vt duorum, vel trium
possit ore conuinci, & competenti seueri-
tate coerceri. Nec vos iudicetis esse mali-
uolos, quādo hoc indicatis: Magis quip-
pè innocentes non estis, si fratres vestros
quos indicando corrigere potestis, tacē-
do perire permittitis. Si enim frater tuus
vulnus habet in corpore, quòd velit oc-
cultari, dum timet secari; nonne crudeli-
ter à te fileretur, & misericorditer indica-
retur? Quāto ergo potius debes manife-
stare, ne deterius putrescat in corde?
Quòdque si incorrigibilis manet, facien-
dum est illud, quòd dicit Hiero. in Epist.
ad Matrem, & filiam. Putridæ carnes fer-
ro curantur, & cauterio, venena serpenti
no pelluntur antidoto: Quòd satis dolet,
maiori dolore expellitur. Et Beatus Be-
neditus in Regula dicit, quòd dum Ab-
bas viderit fomenta exhortationum, me-
dicamina sacrarum scripturarum, adu-
sionem, & plagas virgarum, & ad vltimū
suam, & fratrum orationem non præuale-
re, vt corrigatur frater sepius delinquēs,
tūc vtatur ferro abscisionis ne ouis mor-
bida totum gregem contamine. Ex qui-
bus paterè potest, quòd misericordia cor-
rigens culpam, infligit, vel stare permit-
tit miseriam pœnæ; ad hoc vt culpa corri-
gatur: & tamen sic misericorditer pœnas
infligit, quòd à mitioribus incipiens, gra-
datim, & pedetentim procedit ad grauiore,
semper parata auferre pœnas, si cul-
pam correctam videat, & dolens, impo-
nens, vel stare permittens pœnas, quous-
que correctionem videat. Vnde & Sapien-
tiæ 11. de Deo dicitur. Non erat impossi-
bile omnipotens manus tua, in Cananæis
immittere multitudinem Vrforum, aut
audaces Leones, aut noui generis ira ple-
nas, & ignotas bestias, sed & sine his vno
spiritu occidi poterant; sed non fecisti,
quia misereris omnium, & disimulas pec-
cata hominum propter pœnitentiam, Et
cap. 12. Tamquā hominibus pepercisti eis

G

H

I

K

Bened.

August.

Hieron.

Bened.

Sap. 11.

Idem 12.

& misisti antecessores exercitus tui vespas, vt illos paulatim exterminaret; non tamen impotens eras in bello subicere impios iustis, aut bestiis sanis, aut bello duro simul exterminare; sed partibus iudicans dabas locum pœnitentiæ. Vnde si Deus, qui scit ab æterno, qui per pœnas corrigitur, & quis non; & illum, quem scit incorrigibilem esse, puniens à leuiori bus pœnis eius correctiones inchoat, & sic paulatim ad grauiiores pœnas procedit, quousque incorrigibilem interimat, quemadmodum fecit in Pharaone, & in Cananæis: Quanto magis nos, qui ignoramus, quis ex correctione proficiat, & quis non proficiat; cum sæpe, qui hodie bonus est, cras malus futurus sit, & qui malus est hodie, cras bonus futurus sit, debemus modeste pœnas paulatim, & gradatim imponere, ne subito homo occidatur, & postea pœnitere non possit; maxime cum simus peccatores? Et si iuste iudicaremur, omnes morte digni essemus: & ex nobis ipsis debemus perpẽdere, qualiter erga alios nos ipsos debemus habere: quia taliter debemus pœnas imponere aliis peccatibus, qualiter volumus nobis ab aliis imponi, quando peccamus. Vnde Augustinus in 2. Epist. ad Macedonium dicit. Morum corrigendorum nullus alius, quàm in hac vita locus: nã post hanc, quisque id habebit, quod in hac fibimet conquiserit. Ideo compellimur humani generis charitate interuenire pro reis, ne istam vitam sic finiant per supplicium, vt ea finita, non possint finire supplicium: Cum & Deus, (apud quẽ nulla est iniquitas, cuius summa potestas est, qui non tantum qualis quisque sit, videt, verum etiam futurus sit prauidet, qui solus potest in iudicando non labi, quia in cognoscendo non potest falli,) sustinet vasa iræ in multa patientia: qua indulgentia, & lenitate diuina, multi ad suam perniciem abutuntur. Et infra. Si Deus iniquis, & scelestis parcendo eis, vitam salutemque largiendo, etiam plerisque eorum, quos nouit, non acturos pœnitentiam exhibet patientiam, quanto magis nos, in eos, qui correctionem promittunt, & vtrum faciant, quod promittunt, incerti sumus, misericordes esse debemus, vt rigorem iustitiæ misericordia flectamus? Et infra. Cum super peccatores tanta sit patientia, tanta misericordia Dei, vt in hac tẽporali vita, moribus emendatis non damnentur in æternum, qui nullius misericordiam, quæ sibi præbeatur expectat: quoniam nemo est illo beatior, nemo potentior, nemo iustior;

A Quales nos esse oportet, homines erga homines, qui vitam nostrã, quantacunque laude commẽdemus, eam sine peccato esse non dicimus, & misericordiam nobis esse necessariam non dubitamus? Vnde diuina censura, iudices terrendo, ostendit, quales erga alios esse debent, vt cogitent sibi propter sua peccata Dei misericordiam necessariam, quã consequentur, si misericordes fuerint circa alios. Iudicium enim sine misericordia fiet illi, qui non fecerit misericordiam Iacobi 2. Ex quibus patere potest, quod præcipue exhibenda est misericordia illa, quã auferatur peccati miseria.

Iaco. 2.

S V M M A R I V M.

Quomodo ad illos, qui in nos peccant, secretè misericordes debemus esse in remittendo rancorem ex corde, & tamen nihilominus debemus eos corripere, vel castigare, vt à peccato commisso resiliant, & non iterent, & de peccato suo per pœnam satisfaciant.

C Sed quia peccatum, quandoque committunt homines in nos, quandoque in se ipsos, quandoque in alios proximos & quandoque in Deum, secundum diuersitatem illorum, in quos peccatur, diuersimodè peccantibus est ignoscendum. Nã quando in nos peccatur sic, quod scandalum non oritur proximorum, petentibus veniam, parcendum est semper, quantum ad animi rancorem; licet aliquando propter correctionem eius, ne consimilia attemptet, vindicta sit aliqualis expetenda, iuxta illud infra 19. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipsum solum. Et Lucæ 17. Septies in die si peccauerit frater tuus in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, pœnitet me, dimitte ei, Et Augustinus de verbis Domini, sermone 16. dicit. Aliquando corripiendus est frater peccans in te, inter te, & ipsum solum; aliquando corripiendus est coram hominibus, vt ceteri timorem habeant: Quia cum secretum sit, quoniã in te peccauit, secretum quare, cum corrigis, quod in te peccauit. Nã si solus nosti, quia peccauit in te, & eũ vis coram omnibus arguere, non es correptor, sed proditor. Et infra. Si tu solus nosti, tunc verè in te solum peccauit: nam si multis audientibus tibi fecit iniuriã, & in illos peccauit, quos testes suæ iniquitatis effecit; Quando me audiente fratri meo quisque facit iniuriã, absit, vt à me illam iniuriã alienam putem. Sic ergo illi, qui secretè in nos peccat, & pœnitet ex corde, dimit-

IX

Matr. 19.

Lnc. 17.

August.

Idem.

tendum

August.

Idem.

Idem.

tendum est; sed si nimis frequenter iniuriā nobis in secreto faceret, aliqualis vindicta expeti debet: sicut est seuera correctio, secreta tamen, vel non tanta familiaritatis ostensio, vel beneficiorum non largitio, ut his pœnis correctus non asuescat iniurius nobis esse. Nimia impunitas non solum non corrigit peccatū perpetratum, sed etiam ausum præstat peccandi iterum, & dum nō punimus peccatum in nos commissum, quem poteramus facere ex correctione bonū, per impunitatem indiscretam facimus pessimū; quod non est opus misericordiæ sic relaxando miseriam culpæ. Vnde & Augustinus in prædicto sermone dicit. Si corripere fratrem tuum in te peccantem, inter te, & ipsum solum neglexeris; peior eo es; ille iniuriam fecit, & iniuriam faciendo, graui se ipsum vulnere percussit; tu vulnus fratris tui contēnis, tu eum vides perire, vel periisse, & negligis, peior es tacendo, quā ille conuiciando. Quando ergo in nos aliquis peccat, habeamus magnam curam, non pro nobis, (nā gloriosum est iniurias obliuisci,) sed obliuiscere iniuriam tuam, non vulnus fratris tui: ergo corripe eum inter te, & ipsum solum. Sic ergo, quādo aliquis in nos peccat secretē, & postea pœnitens dicit, dimitte, vel parce mihi, quod in te peccaui, ex corde ei offensa est dimittenda, licet corrigendus sit secretē, ut sanetur, & ut malitiam non iteret. Vnde super illud infra 18. Sic & pater meus celestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris, dicit Augustinus de Verbis Domini, sermone 15. Nē dicas in lingua ignosco, & corde differas. Supplicium enim ostendit tibi Deus minando vindictam. Nouit Deus, vbi dicas. In corde, vel ore vocem tuam homo audit, conscientiam Deus inspicit: si dicis dimitto, ex corde dimitte: Melius est cū clamas ore, & dimittis in corde, quā blādus ore, crudelis in corde; corripiamus ergo verbis, & si opus est, & verberibus; sed delictum dimittamus, culpam de corde abijciamus: ideo enim Dominus subdit de cordibus vestris. Ut si per charitatem imponitur disciplina, de corde lenitas non recedat.

S M M A R I U M.

Quod peccantes in nos secretē corripere debemus secretē ex dilectione fraterna, non ex odio, vel rancore: & quæ sit differentia inter correctionem, & remissionem peccati in

nos commissi prouenientem ex dilectione, vel prouenientem ex odio, vel rancore.

HAEC autem vindicta secreta per nos imponenda fratri in nos secretē delinquēti, non debet imponi odio, uel ira, vel amore vindictæ; sed solum ad hoc ut peccatum præteritum castigetur, & pro cautela, ne in posterum consimilia peccata attententur. Ut enim dicitur. Eccl. 28. Qui vindicari vult, à Deo inueniet vindictam; & peccata illius seruans, seruabit; Homo homini seruat irā, & à Deo querit medelam? In hominem similem sui non habet misericordiam, & de peccatis suis depræcatur altissimum: Huiusmodi enim correctio, quæ ex dilectione procedit, melior est quā impunitas, quæ quādoque ex odii fomite originem sumit, iuxta illud Prouerb. 27. Meliora sunt vulnere diligentis, quā fraudulenta oscula odientis; Amicus enim dum verberat, corrigit, odians autem, dum osculatur, in peccatum impellit. Vnde, & in Psalmo dictū est. Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: Oleum autem peccatoris nō impinguet caput meum. Sunt enim quidam malitiosi, qui quando offenduntur, beneficia offendētibus præstant, ad hoc, ut beneficiis illecti offendentis, multis fiant iniuriosi, æstimantes se ab omnibus iniuriatis beneficia reportare, & tandem alicui faciunt iniuriam, qui vindicat omnium aliorum iniurias, quod ex magna malitia procedit: Qualis vindicator iniuriarum suarum fuit quidam ciuis Romanus, de quo narrat Horat. in primo libro Epist. Quod quando aliquis ei fuerat iniuriatus; uestem prætiolissimam ei dabat, dicens, quod amore eius continuē uteretur ipsa; qui videns se tali ueste indutum dedignabatur operari, & uolebat magnificē uiuere, & sic ad paupertatem, & miseriam deducebatur, efficiebatur etiam frequenter aliis iniurius, existimans, quod consimilia dona ab eis reportaret, & tamen contrarium contingebat ei frequenter. Aliquando etiam contingit, quod ex amore inordinato, quem habet quis ad alium, non vult eum corripere, cum delinquit, nē eum contristet, & sic habituatur ad malum faciendū, qui bonus fuisset, si correctus fuisset. Vnde, & Eccl. 30. de correctione filiorum dicitur. Equus indomitus euadet durus; & filius remissus, euadet præceps. Lacta filiū tuū, & pauentem te faciet, lude cum eo, & contristabit te. Non corrideas illi, nē doleas, & in nouissimo obstupescant dentes tui. Curua ceruicem eius in iuuentute eius,

XX

Eccl. 28.

Prou. 27.

Psal. 140.

Horat.

Eccl. 30.

tunde & latera eius dum infans est, ne fortè induret, & non credat tibi; Qui diligit filium suum, assiduatur illi flagella, ut latetur in nouissimo, & non palpet proximorum ostia. Quia ergo contingit, quod odium personæ quādoque excedit in crudelitate, pœnas ultra debitum infligens, quia non quærit emendationem peccantis, sed eius destructionem: quandoque verò prætendit impunitatem, sic deteriore facit, & ad maiorem pœnam deducit, & sic amor inordinatus, dum nō vult contristare delinquentem, dimittit impunitum eius peccatum, & fomentum tribuit delinquenti. Amor verò, quo sic diliguntur homines ut eorum non diligantur, errores punit delinquentem, ut emendet, & sic diligit, ut in bono opere sustentet. Vnde si videat, quod correctio deteriore faciat, ad tempus suspendit vindictam, quia non quærit pœnam delinquentium, sed eorum emendationem, & vindictam exercet, vel correctionem, dum æstimat eam profuturam: & sic punit, & non punit; ad hoc ut homines, meliores, vel non deteriores fiant; dicente August. de Ciuitate Dei i. lib. cap. 9. Si propterea quisque obiurgandis, & corripiendis male agentibus parcat, quia oportunius tempus inquirat, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam, & piam erudiendos impediant, alios infirmos deprimant, atque auertant à fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis. Sic ergo ad illos, qui in nos secretè peccant, nos debemus habere, quod pœnitentibus, & veniam postulantibus ex corde, rancorē, & offensam dimittere debemus; & tamen si opportunitas adsit eos corrigendi, omnibus circumstantiis consideratis, eorum correctionem non debemus negligere, ne iniquitas eorum impunita remaneat, & impunitas tribuat occasionē amplius delinquendi (secretè tamen ut eius fama conferuetur) dicente Aug. de Verbis Domini ser. 15. Si peccatū in secreto est, in secreto corripe. Et serm. 16. Corripe inter te, & ipsum solum, attendens correctioni, & parcens pudori. Fortè enim præ verecundia incipit defendere peccatū suū, & querens facere correctiorē, facis peiorem; Et infra. Quādo in nos peccatur ab aliquo, ut ab altero nesciatur, in secreto debemus corripere, in secreto arguere, ne volentes publicè arguere, prodamus hominem. Corripio in secreto, pono ante oculo Dei iudicium, terreo cruentā conscientiam, persuadeo pœnitentiam.

A

S V M M A R I V M.

Quomodo misericorditer debemus remittere offensam peccantibus in nos publicè: & tamen correctionem pro peccato, quod in nos publicè commisit, non negligere: & quod aliter petere debet Dominus veniam à subdito, & aliter subditus à Domino, & aliter subiecti inter se.

B

SI verò in nos publicè peccatur, vel coram multis offendimur, quia ex hoc multi scandalizantur, licet petenti veniā ex corde, offensam dimittere debeamus, tamen publicè talis peccans est arguendus: Qualiter Paulus Ananiam Principē Sacerdotum, qui eum publicè percuti faciebat, reprehendit dicens. Percutiet te Deus paries dealbate, & tu sedens iudicas secundum legem, & contra legem iubes me percuti? Actuum 23. Et quemadmodum legitur Thomam Apostolum fecisse de illo, qui in conuiuio percussit eum in maxilla (licet sit apocriphum;) & hoc fieri debet, quando persona priuata publicè, vel coram multis offenditur. Ceterum si offendatur persona publica, ut Princeps, quia ea offensa omnes subiecti offenduntur; Crimen publicum est, & non solum debet corripi, sed etiam puniri. Vnde & 2. Regum 19. legitur dixisse Abisai. Nunquid pro his verbis, scilicet blasphemiar, dictis in Dauid à Semei non occideretur Semei, qui maledixit Christo Domini? quē tamē Semei Dauid noluit occidere gladio propter scandalū, quod poterat imminere dum vixit. Sed quando moriebatur præcepit Salamon, quod interficeret ipsum, ut patet 3. Reg. 2. Et 5. Ethic. dicitur. Si Principē quis percussit, nō percuti solum oportet, sed & puniri. Sic ergo quando in nos peccatur, offensa veniam postulantibus semper est dimittenda, & tamen correctio nō est negligenda: Sed si Dominus, vel Princeps offendit eū, qui est subiectus sibi, à subiecto, vel seruo non potest petere veniam: ne ex hoc subiectus, vel seruus superbiat, & dignitas vilescat; sed sufficit quod benefacta læso præstet, & affabilem se ei ostēdat; Vnde August. in Regula dicit. Quando necessitas disciplinæ in moribus coercendis, dicere vos dura verba compellit: si etiam vos ipsi modum excessisse sentitis, non à vobis exigitur, ut à subditis veniā postuletis: ne apud eos, quos oportet esse subiectos, dum nimium seruatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. Et in quodam Sermone de quadragesima, & concordia fraterna dicit idem.

C

D

E

XV

Actu. 23.

2. Reg. 19.

3. Reg. 2.
Aristot.

August.

Idem.

August.

Idem.

Idem.

Idem.

Petamus veniam à fratribus, quos fortè peccando in eos aliquid lesimus. Sunt persone humiles per ordinem huius, à quibus si petimus ueniam, extolluntur in superbiam; Puta si Dominus homo peccat in seruum suum iniuste litigando, iniuste cadendo, durum uidetur quòd ei iubeam petere ueniam à seruo; dicendo ei. Ignosce mihi, Da mihi ueniam: non quia non debet facere, sed ne ille incipiat superbire. Quid ergo? Ante oculos Dei pœniteat eum, & si non potest dicere suo seruo, (quia non oportet,) da mihi ueniam, blandè illum alloquatur; blanda enim appellatio, ueniæ est postulatio. Et 5. Ethicorum dicitur. Si patiat, qui iniuriam intulit, quæ fecit uindictam, rectè fit, multis tamen in locis dissonat, Puta si principatum habens, percussit, non oportet reperi.

S V M M A R I V M.

Quomodo ad iniuriatores, qui nobis iniurias inferunt, in Dei contemptum, nos debeamus habere, & parcendo, & puniendo. Et sit epilogatio, quomodo nos debeamus habere ad eos, qui in nos, vel secretè, vel publicè peccant.

XII

SI verò peccetur in nos sic, quòd nobis fiat iniuria propter Deum contemnendo Deum in nobis; sic quòd iniuriemur, non propter nos, sed propter Deum, talis iniuria, licet sit dimittenda ex corde, pro ut nos, iniuriam, vel damnum passi sumus, tamen, ut Dei est iniuria, petenda est uindicta de ea. Sic enim Moyses, qui propriarum iniuriarum indultor erat, ut patet. Num. 13. Quando pro populo eum lapidare uolente Dominum exorabat, cū deuentum est per Dathan, & Abyron, & filiis Choræ ad iniuriandum eum, in quātum locum Dei tenebat, terram fecit aperire à Deo ut uiui absorberentur, & descenderent in Infernum uiuentes, 16. Et Helias duos quinquagenarios, qui Deum in ipso spernebant, igne descendente de Celo consumi fecit 4. Regum. 1. Et Petrus Ananiam, Saphiram mendacium dicentes sibi, ut Dei locum tenebat, morti adiudicauit. Actuum 5. Sic ergo iniuriis in nos factis, secretè dimittendis ex corde, quoad offensam nos taliter habere debemus, quòd tamen propter hoc non debeamus omittere correctionem iniuriantis, quæ correctio in secreto fieri debet. Sed quando in nos peccatur publicè, offensam ex corde debemus dimittere; sed tamen publicè offensor est corrigendus, ut qui fuerant scandalizati de culpa, & edificentur de pœna; & hoc habet locum in personis pri-

F uatis, & æqualibus. Cæterum si Dominus in seruum peccet, non oportet quòd ueniam ab eo postulet, sed sufficit, quòd blāde eum postea alloquatur, ut dictum est. Veruntamen si non sit periculum, quòd dignitas uilescat, & quòd subiectus superbiat, perfectionis est, ut ueniam ab eo postulet, quod tunc fieri potest sine periculo prædictorum, quando allocutio est Prælati ad subiectos omnes simul ab ipsis ueniam postulando; Quomodo Apostolus, quia cōtristauerat Corinthios quia non adiecerāt fornicatōre satisfaciendo, dicit 2. ad Corinthios 7. Si contristauit uos in Epistola, non me pœnitet, & si pœniteret, uidens, quòd Epistola illa ad horam contristauit uos, nunc gaudeo, nō quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiā. Et Augustinus in quodam sermone de Ordinatione sua alloquens populum suum dicit. Diuersarum curarū æstibus, ac difficultatibus cōturbatus, si quem fortè, non ut poscebat, audiui, si quem tristius, quā opus erat aspexi, si in quem uerbum durius quā oportebat emisi; si quem corde contribuatum, & opis indigentem responsione incongrua conturbauit; si quem pauperē mihi in aliud intento importunius insistentem, vel prætermisi, vel distuli, vel etiam nutu aspero contristauit; si cui de me falsò aliquid tanquam homini de homine suspicante, acerbius iusto indignatus sum, si quis in sua conscientia non agnouit, quòd de illo humanitus suspicatus sum: Vos, quibus pro iis, & huiusmodi me scio esse debitorem, dimittite amanti vos debita difficultatis, cum amator sæpè offendant amatum; & tamen non propter hoc desinat esse amator. Nam Gallina pullos, quos fouet, sepes in angustiis, licet non toto pedis pondere calcat, nihilominus non desinit esse mater, Sed si publicè Dominus offendatur, & maxime princeps, licet ex corde dimittere offensam debeat; tamen uindicta de illo est faciēda: sed quando offendimur, ut Deus in nobis offendatur, iniuriam nostram dimittere debeamus, sed Dei iniuriam debeamus uelle puniri, uel à nobis, uel ab alio; Vnde & Apocalipsis 6. dicitur. Quòd animæ interfectorum propter uerbum Dei, & propter testimonium, quod habebant, clamabant uoce magna dicentes; Vsq̃ue quo Domine, sanctus, & uerus, non uindicas sanguinem nostrum de iis, qui habitant in terra? Ex quibus patet qualiter nos debeamus habere ad illos, qui in nos peccant, & petunt ueniam, & indulgendo, & puniendo.

2. Cor. 7.

August.

Papa

. nobl
. nobl

Apoc. 6.

. nobl

S V M M A R I V M.

Qualiter si iniuria, vel damnum sint illata proximo debemus inducere ledentem, vel damnicantem; ut proximo satisfaciat, si habet unde; & quomodo inducere debeamus proximum laesum, ut à ledente satisfactionem, quam ei facere potest, recipiat.

XIII

SI verò peccatum committatur in proximum alium à nobis, debemus pro viribus laborare, ut ad pacem, & concordiam reducatur: sic, quòd ille, qui infligit iniuriam, vel damnum passio, iniuriā, vel damnum satisfaciat, si habet unde: si tale damnum intulit, de quo satisfacere æquivalenter possit: alioquin debet satisfacere proximo læso, non iuxta qualitatem damni dati, sed iuxta possibile sibi: quòd si non potest, sufficere debet proximo læso bona voluntas satisfaciendi eius, qui læsit eum. Alioquin si ille, qui iniuriā vel damnum intulit proximo, cum possit satisfacere, non vult satisfacere, non facit poenitentiam, sed simulat: nec parcendū est ei, cum non poeniteat, & nulli impenitenti venia est concedenda: sed si facit quod in se est, & satisfacere vult: sed non potest, vel quia non habet unde, vel quia tale quid commisit in proximo, de quo non potest facere condignam emendam, petenti veniam ex corde est parcendum: & iniuriam vel damnum est dimittendū in totum, vel in partem, accipiēdo ab eo satisfactionem, quam facere potest, ut nostra debita dimittantur nobis. Quòd autē si proximus habeat unde satisfaciāt illi, quem læsit, si facere non vult, non sit ei parcendum, nisi quo ad animi rancorē, ut patet per Aug. in Epist. ad Macedonium, dicentem. Pessimum hominū genus commemoras, qui cupiunt sibi relaxari sceleris poenam, & id propter quod scelus commissum est possidere, cui poenitendi medicina omnino nō prodest. Si enim res aliena, propter quam peccatum est commissum, cum reddi possit, non redditur; non agitur poenitentia, sed fingitur, si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatū sed (ut dixi) cum restitui potest; Plerumque enim qui aufert, amittit, siue alios patiēdo malos, siue ipse malè viuendo, nec aliud habet, unde restituat. Huic certē non possumus dicere. Redde quod abstulisti, nisi cū habere credimus, & negare. Vbi quidem, si aliquos sustinet repenti cruciatus, dum existimatur habere quod reddat, nulla est iniquitas: quia & si nō est unde reddat

August.

Ablatam pecuniam, meritò tamen, dum eam per molestias corporales reddere compellitur, peccati, quo malè ablata est, poenas luit: & tamen in tali dubio, an habeat ille, qui abstulit, vel non unde restituat exhortari decet nos eū, qui passus est iniuriam, ut non velit homini pro incerta pecunia, certa inferre supplicia. Melius enim etiam si habet, amittit, quā si non habet, aut excruciat, aut occidit. Et infra. Illud fidentissimè dixerim, eum qui pro homine, ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat; & qui ad se confugientem quantum honestè potest ad restituendum non compellit, socium esse fraudis, & criminis. Nam misericordius opem nostram talibus subtrahimus, quā impendimus. Non enim opem fert, qui ad peccandum adiuvat; ac non potius subuertit, atque opprimit. Et infra. Neque apud cor meum, cui testis est Deus; ausus sum dicere, sentire, decernere, interueniendum esse pro aliquo, ut quod scelestè abstulit, sceleris impunitate possideat; sed ut remissa iniuria, quod iniuriosè abstulit, reddat; si tamen habet quod abstulit, vel aliud, unde id restituat. Et infra, Qui contra ius societatis humanæ, furtis, rapinis, calumniis, oppressionibus, inuasionibus aliquid abstulerit, reddenda ei potius, quā donanda censemus. Sic ergo pro illis, qui res alienas auferunt non sunt rogandi à nobis illi à quibus res ablatae sunt, ut eis donent illa, quæ malè abstulere; dum tamen habeant unde restituant, sed ad hoc sunt inducendi, ut res suas repetant; non propter rerum cupiditatem, sed ne inuasores rerum alienarum in peccato suo remaneant: si tamen dubium sit an habeant unde restituant, vel non, hortandi sunt illi, quibus res sunt ablatae, quòd magis velint res perditas amittere, quā in tali dubio cruciari facere illos, qui abstulerunt, & satisfacere non volunt; quia, ut dicunt, non possunt. Semper tamen illi, qui res amiserunt, hortandi sunt quòd iniuriam, & offensam ex corde dimittant: sed si certum sit, quòd illi, qui abstulerunt, non habeant unde restituant debitum, remittere debent & debitum, & offensam; sicut & Dominus fecit seruo debenti decem talentorum, non habenti unde redderet, infra 18. & sic quidem hortandi sunt, & inducendi illi, qui damna passi sunt.

Idem.

Idem.

Idem.

Matt. 18.

S V M M A R I V M.

Qualiter debemus interuenire pro reis alijs iniu-

*riam, vel damnum inferentibus apud iudices
sive habeant quod malè abstulerunt, sive nō.*

XIIII

August.

Idem

Idem.

Sed si in iudicio res perditæ repetantur, non sunt iudices inducēdi; quod malefactores, de quibus dubium est, an habeant, unde restituant, vel non; & tamē se negant habere, liberos à panis, & cruciatibus dimittant: cum hoc in detrimentum iustitiæ publicæ, quam obseruare debent, redundare posset: dicente Augustino in dicta Epist. ad Macedonium: Pro illis, de quibus dubiū, an habeant quod abstulerunt, magis apud eos, qui repetunt, quàm apud eos, qui iudicant intercedere conuenit, ne ipsa videatur auferre, qui cum habet potestatem non cogit reddere: sed tamen iudices, quando & ipsi dubitant, an reus habeat unde reddat, modestè, & temperatè pœnas infligere debēt ne hominem excrucient, dicente eodem ibidem. In tales cogendo, ita debet adhiberi iudicij integritas, ne amittatur humanitas. Nec Deus enim, nec homo ultra posse aliquid ab homine requirit, & exigit. Sed si certum sit quod reus habeat unde læso satisfacere possit, & tamen nō vult, cogendus est à iudice, vt reddat, ne faciat iniuriam parti læsæ, & ne permittat reum in sua iniquitate permanere, & ne in ciuitate insolescant propter impunitatem alienarum rerum, inuasores. Qui iudices, licet ab inuitis auferāt, tamē non iniuriam, sed iustitiam faciūt; dicente Aug. in dicta Epist. Nō sanè quid quid ab inuito sumitur iniuriosè auferitur: nam plerique nec medico volūt reddere honorem suum, nec operariam mercedem. Nec tamen ij, qui ab inuitis accipiunt per iniuriā accipiunt, quæ potius per iniuriam nō darentur. Sed si omnino sit iudici certum quod non habeat reus unde restituat, inducere debet actorem, vt ei debitum dimittat; quod si facere nō vult, reum à debito absolvere debet: Inanis enim est actio, quam excusat inopia debitoris. Et propter hoc secundum leges introducta est bonorum cessio, qua facta excusatur reus à debito, quousque veniat ad pinguiorem fortunam, & hoc quidem verum est de illo debitore, qui à creditore voluntariè res accepit, vel per modum emptionis, aut mutui, vel locati. Cæterum si iniuriosa fuit acceptio, & nolente domino fuit facta, vt per furtum, rapinam, calumniā, vel aliam oppressionem, non solum puniendus est, qui hoc fecit, quia non vult reddere: sed magis quia iniuste rem abstulit alienam; & tunc iudex debet eum castigare, vel punire secundū

F leges, vel consuetudines patriæ, quia non est in potestate iudicis inferioris, leges superioris sui infringere. Nō enim debet iudicare de legibus, sed secundum eas debet hominem iudicare, consideratis, & attentis partibus, ac circumstantiis, quæ non potuerunt attendi quando lex promulgata fuit: quibus attentis, quāto mitiores pœnas imponere potest, lege seruata, imponere debet, vt sic misericordiam superexaltet iudicio Iacob. 2. Sic ergo si offensa facta est proximo debemus inducere eum, quod si ille, qui damnum intulit, certum sit, quod habeat unde restituat, vel satisfaciat, procuretur bono modo fieri restitutio, vel satisfactio. Si verò dubium sit, an habeat unde restituat, vel satisfaciat, consulendum est ei, quod melius facit, si remittat, quàm si eum excruciarifaciat, dum tamen videat, quod pœnitet eum sibi iniuriam intulisse: sed si ille, qui abstulit, vel damnum dedit, non habet, unde restituat, & hoc certum sit, præcipiendum est ei, quod dimittat debitum, si vult quod Deus ei sua peccata dimittat: semper tamen offensus rancorem cordis debet dimittere, licet quandoque possit, & debeat res suas repetere. Sed si reus sit ad iudicem deductus, rogandus est iudex, quod si reus habet unde restituat, & hoc sit certum, quod faciat tantū quod res, quas abstulit, etiam inuitus, & coactus, si aliter nō vult, reddat. Quod si dubium sit, an habeat unde reddat rogandus est, vt reum cruciet, sed modestè, vt excruciatu cogatur reddere si habet unde: & ex modestia cruciatu, non tantū deducatur, quod ultra possibile se facere promittat. Quod si omnino certū sit non habere quod reddat, si non potest totum, saltem partem restituat: quod si omnino nihil potest, liber recedat, & inuito actore, & hoc in voluntariis acceptionibus; sed in voluntariis acceptionibus oportet quod iudices faciant secundum leges. Sed Domini, & principes rogādi sunt ab Ecclesia, quod relaxent pœnas talibus secundum legem debitas, quia hoc ipsi facere possunt: cum & leges instituerint, & tollere possint, & hoc fieri debet, quādo vnus proximus vult concordare duos alios, quorum vnus in alterum peccauit.

Iacob. 2.

S V M M A R I V M.

Quomodo ille, qui fecit iniuriam, vel damnum intulit alteri, debet fratri offenso satisfacere, & veniam ab eo postulare; & quomodo ille, qui offensus est, debet petenti ueniā offensam dimittere; quod si rogatus facere noluierit, quid

debet

debet facere offendens ut veniam de suo peccato consequatur.

XV

August.

Chrysost.
hom. 12.

Idem.

Idem.

Sed ille, qui in alterum peccauit, debet squarere, quātum potest, quōd suo fratri reconcilietur, cum aliter sibi Deum placare non possit, nec eius sacrificium sit acceptabile. Vnde & infra eodem dicitur. Si offers munus tuū ante altare, & ibi recordatus fueris quōd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & uade reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum. Vnde Augustinus in quodam sermone de quadragesima, & superna cōcordia, dicit. Multi sciunt se peccasse in fratribus suis, & nolunt dicere, Dimitte mihi; nō erubuerūt peccare, & erubescunt rogare; non erubuerūt de iniquitate, & erubescunt de humilitate. Ergo quicumque discordiam cum fratribus vestris habetis, & renocatis vos ad uos, & consideratis uos, & iustum iudicium fertis in uobis intus in cordibus vestris, & inuenitis uos non debuisse facere quod fecistis; nec debuisse dicere qđ dixistis, petite ueniam fratres à fratribus vestris, facite, nolite erubescere ueniam petere: Et Chrysostomus super illud infra. Si offers munus tuū, dicit. Si ex leuibus causis offenso fratre, & non placato, impossibile est munus Deo offerri, & suscipi: Quomodo ante conspectū Dei ingredientur, qui fratres suos conculcant, & alia multa in uiduis, & orphanis nefanda committunt? Scire enim debemus, quōd quādiū fideles homines aliquam dissensionem habuerint inter se, Deus illis non potest esse amicus, munus eorum non suscipitur, oratio eorum non exauditur; uel si quod aliud bonum fecerint, non acceptatur. Et infra, Vide misericordiam Dei, qui magis aspicit hominum utilitates, quā suos honores: Et infra. Talis debet sequi reconciliatio, qualis præcessit offensus, ut si cogitatu, uerbo, facto, fratre offendisti, cogitatione, uerbo, facto eū reconcilies. Omne enim peccatum, quo modo committitur, eo modo & pœnitetur, si rem aliquam abstulisti, redde ei quod abstulisti, & pœnituiisti: Quoniam ablata rei peccatum rerum præsentatione dissoluitur; si autem rem non tulisti, sed fortē castigasti hominem iniuste, dona aliquid pro iniuria dignum: iniuriæ enim peccatum beneficio est dissoluendum; Alioquin nisi quem læsisti, & quomodo læsisti placaueris, sine causa oras ad Deum, sine causa eleemosynam facis. Sic ergo ille, qui alium offendit iniuste satisfacere læso de-

Abet iuxta modum offensa, si potest; & ultra hoc de iniuria, uel offensa debet ab eo ueniam postulare; & facere quātum in se est, quōd recōcilietur fratri offenso, quōd si faciens quōd in se est, ut ei reconcilietur, ille sibi reconciliari, uel parcere noluerit, Deus qui cor pœnitentis non despicit, & est Dominus utriusque, peccatum offendentis dimittit, & offensi peccata retinet; quia qui pœnitenti, & satisfaciendi, & ueniam postulanti ab eo, quem offendit, parcere non vult, nec etiā Deus parcat peccata, quę commisit in ipsum. Si enim non dimiseritis peccātibus in uos, nec pater uester Cœlestis remittet uobis peccata uestra, infra 6. Et Augustinus in dicto sermone de quadragesima dicit. Fortē tu uis reconciliari fratri tuo, & ille non vult, fortē peccasti in illum, uis cum illo concordare, uis dicere ei frater ignosce mihi, quia peccaui in te? ille non vult ignoscere, non vult dimittere debitum, dic Deo securus; dimitte mihi debita mea. Et infra. Si dixisti fratri tuo ex toto corde tuo, si uera humilitate, nō ficta charitate, quomodo Deus uidit in corde, dimitte mihi, quod in te peccaui, si ille noluit tibi dimittere, noli esse sollicitus, serui estis ambo; unum habetis Dominum, conseruo tuo debes, noluit tibi dimittere? interpella Dominū amborum; Quod tibi dimiserit Dominus, non potest à te exigere tuus conseruus; sed ille, qui noluit peccatum dimittere fratri suo, quomodo potest dicere in oratione, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? nam si dicat, nihil est accepturus, sed falsum dicturus.

Matt. 6.
August.

Idem.

S V M M A R I V M.

Quōd offensus non tenetur petere ueniam ab offendente, sed procurare per amicos communes ob beneficia collata (si quæ sint) offendenti; quōd offensus, ueniam petat ab eo, & Deum rogare, ut inspiret offendenti quōd ueniam ab offenso petat, & sic offensus peccanti in se dimittat.

E

Ille verò, qui offensus est à fratre suo non debet, nec tenetur ab offendente fratre ueniam petere, quia non peccauit in ipsum, sed ecōtra alter in eum: in quo autem peccato non præcessit, in illo ueniæ postulatio sequi non debet; sed talis offensus, antequam etiam ab eo offensus ueniam postulet, in suo corde ueraciter ei indulgere debet, ut securus dicere possit, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et si

XVI

videt,

uidet quod ille offendens in sua malitia perseueret, si alii se non intromittant de eorum pacificatione, procurare debet, quod communes amici de hoc se intromittant, ostendendo offendenti peccatum suum. Quod si nec sic fuerit reductus, nec se voluerit humiliare, & ueniam ab eo postulare; per beneficia exhibita ei ab offenso, si quæ sint, trahi ad amicitiam offensi debet; Quomodo frequenter contingit, quod ille, qui prius erat iniuriosus alteri tractus ad amicitiam per beneficia collata ab illo, qui offensus est, adeo solet eum diligere, quod etiam eorum posterior dilectio superat illorum dilectionem, qui semper se mutuò dilexerunt: Quemadmodum Apostolus consulit faciendum ad Romanos 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Noli uinci à malo, sed uince in bono malum; ubi dicit Glossa. Inimico tuo in vitæ necessariis subueni, hoc enim faciens, congeres carbones ignis, idest feruorem charitatis, vel spiritus sancti, vel urentem pœnitentiæ ardorem super caput eius, idest mentem eius. Vix enim inuenitur ita malignans, ut si videat, quod ille quem iniuste læsit ante reconciliationem ei benefaciat; quando de maleficio, quod in eum perpetravit, non pœniteat; & quando postea illum cui malefaciebat, diligat, beneficiis, & amicitia superatus, ex habitis sibi, dum inimicitias exercebat; licet aliquando inueniatur tam iniquus, qui nec beneficiis, nec præcibus illorum, qui offensi sunt à maleficiis recedat. Vnde & in Psalmo contra quosdam, Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Sed & si hoc contingat, non debemus reddere mala pro malis, sed in bono uincere malum: Vnde quod offensus non debeat petere ueniam ab offendente, sed per amicos, & beneficia debet inducere eum, quod desistat esse inimicus, & fieri amicus, dicit Augustinus in prædicto sermone de Quadragesima. Si dicas mihi, ille me læsit, ille in me peccauit, & non vult ueniam postulare; quid dicturus es? Nunquid dices mihi. Vade ad illum tu, & pete ab eo ueniam? Absit. Nolo metiari, nolo dicas ei. Da mihi ueniam, quia te nosti non peccasse in fratrem tuum; Quid enim tibi prodest, cum tu fueris tuus accusator, cum petis tibi ignosci ab illo, quem non læsisti? Nolo facias, nosti enim, bene discusisti, scisti quia in te peccauit, non tu in illum; noli uenire ad fratrem tuum qui in te peccauit; & vult ab illo petere ueniam: debent inter nos esse amici pacifi-

ci, qui illum obiurgent ut à te prius ueniam petat, tu paratus esto ignoscere prior paratus esto ex toto corde tuo dimittere; si paratus es dimittere, iam dimisisti; & ora pro illo, ut ueniam petat, dicens Deo. Domine tu uis illum peccasse in me, & obesse illi, quod in me peccauit, si ueniam à me non petat, ego bono animo peto, ut ignoscas ei. Et Chrysostom. super illud infra. Vade prius reconciliari fratri tuo, dicit. Si ille te læsit, & prius de amicitia rogaueris, duplicem gloriam consequeris; unam, quia passus es iniuste; alteram, quia prior rogasti. Festina ergo inimicum tuum præuenire ad amicitias, ne forte te tardante ille præueniat ad rogandum, & rapiat de manibus tuis pietatis mercedem. Ex quibus patere potest, qualiter homines se debent habere misericorditer iuste in dimittendis peccatis proximorum, qui in alios proximos peccant.

SUMMARIUM.

Quomodo ille, qui punit peccatum, quod in se ipsum commisit, debeat de se iustitiam cum misericordia in puniendo suum peccatum exercere; & quod ille, qui pro tali peccato pœnitentiam tali imponit, debet eodem modo facere.

Sed si peccent homines in se ipsis punire se debent, ne à Domino puniatur. Vnde, & Augustinus in quodam sermone de eo, quod est. Facite uobis amicos de Mamonâ iniquitatis, exponens illud. Irascimini, & nolite peccare dicit. Volo uos irasci, sed ut non peccetis: ut autem non peccetis, quibus habetis irasci nisi uobis? Quis est enim homo pœnitens, nisi iratus homo sibi met? ut accipiat ueniam de se ipso accipit pœnam. Ut enim dicit Apostolus primæ ad Corinthios 11. Si nosmetipsos diiudicaremus, non utique iudicaremur. Vbi dicit Glossa. Peccata siue magna, siue parua sint, impunita esse non possunt; quia uel homine pœnitente, aut Deo iudicante, plectuntur. Cessat autem uindicta diuina si confessio præcurrat humana: nam si mentis nostræ tribunal accedentes, accusante cogitatione, teste cōscientia, nosmetipsos iudicaremus, pœnitentiæ timore, quasi carnifice nos torquente, & lachrymæ profluerent quasi quidam sanguis animæ pœnitentis, non iudicaremur, idest puniremur à Deo: Nam quicunque se iudicauerit, non condemnabitur. Versetur ergo imago futuri iudicii ante oculos mentis, & ascendat homo aduer-

Chrysost.
hom. 12.

XVII

August.

1. Cor. 11.

Glos.

sum se tribunal mentis suæ; & constituat se ante faciem suam, atque constituto in corde iudicio adsit accusatrix cogitatio & testis conscientia, & carnifex timor; In de quidam sanguis animi confitentis per lachrymas profluat, ut lachrymæ, quasi sanguis exeant pro dolore peccati. Posterius ab ipsomet talis sententia proferatur, ut se indignum homo iudicet participatione corporis Domini; ut qui separari a regno timet per ultimam sententiam, ad tempus per Ecclesiasticam disciplinam a cælesti pane separetur. Ergo prius se homo iudicet, & seueritate pœnitentiæ se exerceat, ut a se ipso iudicatus, non iudicetur a Domino, & sic iustitiâ de se ipso peccante homo facit. Quæ iustitia misericordia temperari debet, ne dum ultra posse homo se affligere nititur, ante corrumpatur, quam pœnitentiam compleat; uel tantum se affligat, quod postea inutilis reddatur ad bona opera facienda. Vnde & Bernardus in tractatu de Guerra inter Hierusalem, & Babylonem dicit. Iustitia susceptam animam, de Inferno reuertentem in penetralibus domus suæ pauidâ collocat; quæ domus secundum loci situm, saxosa est, & inaccessibilis, nec armis, nec machinis inimicorum timet insultum; Sed quia arida est paucos habet indigenas, quos arido hordeacei panis cibo utcumque sustentat, & nisi succurrat charitas, timendum est tali animæ, ne in illo tam arenti loco, fame, & siti pereat; Nostrum enim obsequium, & hostia pro peccatis, rationabile esse debet. Sic enim est caro per pœnitentiam affligenda, ut uiuat castigata, & non est per immoderatam abstinentiæ sic crucianda, quod ante deficiat, quam satisfactio pro peccatis fiat; uel nec sic uexetur, quod postea inutilis ad bona opera fiat. Vnde Hieronymus in Epistola ad Lætiam, de eruditione filię dicit. Displicent mihi longa, & immoderata ieiunia, quibus iunguntur hebdomades, & oleæ in cibo, ac poma uerantur. Experimēdo didici Asellum in uia, cū lassus fuerit, diuerticula quarere: Hoc in perpetuo ieiunio præceptum sit; ne longo itinere uires perperes superentur, ne in prima mansioni currentes, corruamus in mediis. Et in Epist. ad Demetriadem dicit idem, Non immoderata tibi imperamus ieiunia, & enormem ciborum abstinentiam; quibus statim corpora delicata franguntur, & ante ægrotari incipiunt, quam sanctæ conuersationis iecerint fundamenta. Philosophorum sententia est; Moderatas esse uirtutes, excedentia modum, atque mensuram, inter uitia reputa-

A ri. Vnde & vnus de septem Sapientibus, Ne quid (ait) nimis. Sic ergo debes ieiunare ut non palpires, & respirare uix possis, & comitum tuarum uel porteris, uel traheris manibus. Sed ut fracto corporis appetitu, nec in lectione, nec in psalmis, nec in uigiliis, quid minus solito facias. Sic ergo ille, qui se ipsum de peccato, quod in se ipsum commisit iudicat, debet de se uindictam sumere, ut corpus castigetur, & tamen non interimatur, nec tantum debilitetur, quod ad bona opera, quæ meliora sunt, quam carnis afflictio, inutile reddatur, & sic misericordiam de se cum iudicio exerceat. Sed ad peccati quod in se commisit remissionem, multum operatur misericordia, quæ habetur ad homines alios peccatores: Qui enim misericorditer parcat delinquentibus in se, promeretur, ut misericordiam de suis peccatis consequatur. In quo enim iudicio iudicabimus, in eodem iudicabimur. Vnde, & Apostolus ad Galatas 6. præcipit dicens. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris. Et sicut quando homo, qui peccauit in se ipsum punit se, cōmiscendo iustitiā, cū misericordia: Sic etiam ille, qui imponit pœnitentiam illi, qui in se ipsum peccauit, debet eam taliter moderare, quod misericordia iustitiā superet, ne si nimis graue pœnitentiā imponat, pœnitens pœnitentiam deserat: uel forte in desperationem incidat, uel ne in posterum ad pœnitentiam venire nō audeat. Vnde & Chrysostomus super illud infra 23. Alligant onera grauiā, & importabilia, dicit. Tales sunt Sacerdotes, qui graue pondus venientibus ad pœnitentiam imponunt, qui faciunt, quod dum pœna pœnitentiæ ab eis imposita fugitur, contemnitur pœna peccati futuri. Si enim fascē super humeros adolescentis, quam non potest baiulare, posueris, necesse habet, aut ut fascē reiiciat, aut sub pondere confringatur; sic, & homini cui graue pœnitentiæ pondus ponis, necesse est, aut ut pœnitentiam reiiciat, aut suscipiens, dum sufferre non potest, scandalizatus amplius peccet. Deinde & si erramus, modicam pœnitentiam imponentes, nonne melius est propter misericordiā dare rationē, quā propter crudelitatem? Vbi pater familias largus est dispensator nō debet esse tenax: si Deus benignus, ut quid Sacerdos eius austerus? Ex quibus patere potest, quō misericordia & iustitia debēt cōuenire in correctione peccati, quod quis commisit in se ipsum.

Bernar.

Gal. 6.

Hieron.

Chrysost.
hom. 43.

Idem.

S V M M A R I V M.

Qualiter puniri habeant illi, qui in Deum ex intentione peccant, & quomodo in eorum, punitione iustitia & misericordia debeant miseri.

XVIII

Sed quando quis peccat in Deum, faciendo Deo, quantum in ipso est, iniuriā, exhonorando ipsum verbo, vel opere, blasphemando, vel aliter iniuriando, vel sacramenta contaminando, vel etiam contemnendo, vel homines à Dei cultura retrahendo, quæ sunt peccata multum graua, & maximè si ille, qui ipsa perpetravit, intentione iniuriandi Deum ipsa agat, à nobis non sunt æquanimiter toleranda; immo patientiā in talibus habere, impietas est: & misericordiam impedire quousque manifestè pœnitentes videantur, magna crudelitas est. Vnde & Phinees qui idolatram, & fornicatorem interfecit, laudatus est. Et Mattathias, qui idolatrā super altare iugulauit, irā à populo Dei auertit. Et Hely, qui impios in Deum, & iniuriosos in homines filios suos, nouerat, eos seuerè non corripiens, de sella retrorsum corruens mortuus est. Et in lege præcipitur Deut. 13. Si voluerit persuadere frater tuus, filius matris tuæ, aut filius, vel filia tua, vel vxor, quæ est in sinu tuo, vel amicus quem diligis, vt animam tuam, clam dicens, Eamus, & seruiamus Diis alienis, non acquiescas ei, neque audias eum, neque parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eum; sed statim interficies. Sit primò manus tua super eum, & post te omnis populus mittat manum. Et Chrysost. super illud, quod dictum est supra 4. Vade retro Satanas, dicit. Iniurias nostras magnanimiter sustinere debemus, Dei autem iniurias, nec vsque ad auditum sufferre: quoniam in propriis iniuriis esse quempiam patientem, laudabile est, in iniuriis autem Dei, nimis impiū est. Et Ambrosius super Lucā ca. 17. dicit. Pulchrè posuit Dominus Si peccauerit in te. Non enim equa conditio in Deum, hominemque peccare: Denique Apostolus, qui diuini verè est interpret oraculi, Hæreticum, inquit, hominem post vnam, & aliā correptionem deuota: quia non est perfidia, vt talis culpa æuitabilis. Vnde & durè reprehēditur Episcopus Thiatire, quia permittebat in sua Ecclesia mulierem Iezabel populum seducere Apoc. 2. Et quicumque Aue hæretico dicitur communicat eius operibus malignis, Epist. 2. Ioannis: Et Paulus in faciē restitit Petro: quia

1. Mac. 2.

Ibidem.

1. Reg. 4.

Deut. 13.

Chrysost.
hom. 6.

Ambro.

Tit. 3.

Apoc. 2.

2. Epist.
Ioan.

F

cogebat fideles, qui ex gentibus crediderant in Christum iudaizare ad Galat. 2. Ex quibus patet, quòd impatientem, & immisericordem esse in illos, qui Deū peccāt, magna misericordia, & pietas est. Sed tamen tales, si pœniteant, recipiendi sunt semper ad misericordiam, quantum ad peccati remissionem, licet non semper, quātum ad pœnæ relaxationem. Propter quod, & Ecclesia, quæ nunquā sinum claudit misericordiæ pœnitentibus, quo ad dimissionem culpæ, tamen talibus peccatoribus aliquando sinum claudit misericordiæ, quo ad relaxationem pœnæ. Sicut patet in crimine Hæresis, in quo lapsi traduntur per Ecclesiam seculari potestati, vt secundum leges igni tradantur, licet etiam pœnitentes. Vnde, & reconciliantur vt extendatur misericordia quantum ad peccati remissionem, vt ostendatur quòd misericordia quo ad pœnæ remissionem ad eos non extenditur. Verum tamen licet semper tales peccatores in Deum recipiendi sint ad peccati indulgentiam, si pœniteant; tamē grauior pœnitentia, considerata peccati qualitate & quantitate, eis est imponenda, quā si in se, vel in proximum consimiliter peccassent; quia quantò offensus est maior, tantò eius offensa grauius, & durius punienda; Et hoc modo exponit Rabanus illud, quod ponitur 1. Regum 2. Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus, Si autem in Deum peccauerit uir, quis orabit pro eo? dicens. Non eo modo in uirum, quo in Deum peccatur; quia in uirum peccare peccatum qualecunque est factum contra proximum, leuior est remissio eius, in Deum vero peccare, idest ab eius cultu recedere, impietatis peccatum est, difficiliorq; remissio. Tamen nō ita intelligendum est. Si in Deum peccauerit uir, quis orabit pro eo; quòd nulla uenia speranda sit, qui in diuino officio aliquid reliquerunt, si dignam pœnitentiam gerāt; sed quòd difficilior sit uenia, & maior agenda pœnitentia iis, qui in rebus Deo sacratis offendunt; quā si quis proximum suum in uerbo, uel facto aliquid læserit, quia quantò maior gloria, tantò grauior fit offensa. Sic ergo patet ex prædictis qualiter pars misericordiæ, quæ est dimittere offensam, vel peccatū, debet cum iustitia exerceri. Vnde & Ambrosius 8. libro super Lucam capite 17. dicit. Neque difficilis sit uenia, nec remissa sit indulgentia, ne quem uel austeram propellat inuectio, uel conuiuentia inuitet ad culpam.

G

H

I

K

Gal. 2.

1. Reg. 2.

Ambro.

S V M M A R I V M.

Quas iustitias secum debent habere opera misericordiae, quae sunt pro subleuatione proximi per eleemosynas corporales.

XIX

Illa etiam species misericordiae, quae consistit in largitione beneficiorum, iustitiam secum habere debet, ut misericordia ueraciter dici possit. Cum enim illa species misericordiae contineat eleemosynas corporales, quae sunt pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, suscipere hospitem, visitare infirmum, redimere captiuum, sepelire mortuum, contineat etiam eleemosynas spirituales, quibus animae defectibus, uel penalitibus subuenitur, quae sunt docere ignorantem, consulere dubitantem, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendentem, portare onerosum, & orare pro defectu tollendo omnium proximorum; quarum duae partes propriè respiciunt miseriam culpae, sicut corrigere delinquentem, & remittere offendenti; & aliae partes cum eleemosynis corporalibus respiciant miseriam poenae: omnes huiusmodi eleemosynae, quae sunt opera misericordiae, secum iustitiam habere debent, alioquin nec opera misericordiae essent. Et eleemosynae quidem corporales tres secum iustitias habere debent; unam quidem, ut de proprio, & iuste acquisito fiant; & aliam, quod magis indigentibus, uel illis, quibus magis aliqua necessitudine coniuncti sumus, fiant, & quod de illo, quod nobis superfluum est, uel ultra necessitatē superest, fiant. Et quod eleemosynae huiusmodi non debeant fieri de alieno, uel malè acquisito, ostendit Augustinus in quodam sermone de eleemosynis faciendis dicens. Remedia peccatorum, & medicina, eleemosynae sunt; sed talis debet esse illa misericordia, quae suscipiatur, non quae repellatur; quae peccata purget, non quae animam grauet, de bono, de iusto labore, de propria facultate, & non de pauperis egestate. Fratres, non vult Deus hominem à misericordia cessare, nec libenter aspicit quemquam de fraudibus dantem; sicut Salomon dicit. Honora Dominum Deum tuum de iustis laboribus tuis, de iustis laboribus iussit dari, de iniustis uero rapinis prohibuit dari; Sed cum iudicare cepit Deus, dicturi sunt ii, qui de fraudibus uiuunt, & de spoliis miserorum eleemosynam faciunt. Domine praecepta tua seruauimus, & in nomine tuo misericordiam fecimus, pauperes pauimus, nudos operuimus, & peregrinos hospicio rece-

August.

A pimus; Quibus dicturus est Deus. Quod dedistis dicitis, quod rapuistis non memoramini, quos pauitis prætenditis, non recordamini quos necastis, quos operuistis gaudent, quos spoliastis dolent, quos hospitio recepistis retinetis, quantos de suis habitaculis exclusistis obliti estis, Ego misericordiam fieri iussi; fraudes, & rapinas exerceri non mandauimus. Et in quodam alio sermone de uersu psalmi: Sedens aduersus fratrem tuum, dicit idem. Tu raptor, quia Deum non statim pateris ultorem, uis tenere participem, & tanquam corruptum iudicem praeda socium uis habere? De multis diuitiis, quas rapuisti paucas eleemosynas faciens, & adhuc peccata non deserens; quasi corruptum iudicem putas te posse redimere, cum si etiam totum dares, & peccatum non derereres, te ipsum deciperes, pecuniam perdendo, & peccatum non redimendo. Et de uerbis Domini sermone 35. dicit idem. Facite uobis amicos de diuitijs iniquitatis. Quidam malè intelligendo rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putant se facere quod praeceptum est: intellectus iste corrigendus est, immo etià abolendus: Volo sic intelligas. De iustis laboribus facite eleemosynam, ex eo quod rectè habetis, date. Non enim corrupturi estis iudicem Christum, ut non uos audiat cum pauperibus, quibus tollitis. Si enim depradareris aliquem inualidum, tu ualidior, & potentior, & ueniret tecum ad iudicem hominem quemlibet in hac terra, habentem iudicandi aliquam potestatem, & uellet tecum causam dicere, si tu de praeda illa, & de spoliatione inopis dares aliquid iudici, ut pro te iudicaret, si faceret hoc iudex ille, nunquid & tibi placeret? Nempè pro te iudicauit, & tamen tanta uis est iustitiae, ut & tibi displiceat. Noli tibi pingere talem Deum, qualis est iudex, qui propter munera corrumpit iudicium: Non enim talis Deus tuus, qualis non debes esse nec tu. Nolite ergo uelle eleemosynas facere de fanore, & usuris. Sic ergo corporales eleemosynae debent fieri de iustis laboribus, uel de diuitiis iuste habitis. Melius est enim nihil pauperibus dare, quam malè acquirere illud, quod pauperibus datur: dum enim homo non habet, quod det, sufficit bona uoluntas dandi eleemosynam, si haberet unde ipsam faceret, dicente Augustino in quodam sermone de radice omnium bonorum, & malorum. Si ille, qui uult vestire nudum, habet unde vestiatur eum, profert, & dat: si non habet, sufficit ei coram Deo bona uoluntas. Bona

Psal. 49.
August.

Idem.

Idem.

enim voluntas ipsa est, quæ potest sufficere si cætera non sint, si autem sola deest, nihil prodest quicquid habitum fuerit. Requiritur etiam eiusmodi eleemosynæ aliâ iustitiâ, ut scilicet magis indigentibus, vel maiori necessitudine nobis cōiunctis, si omnibus indigentibus subueniri nō potest, quod illis fiant, vel magis fiant. Sicut enim natura prius subuenit necessitati indiuidui, quàm speciei, & in indiuiduo illis membris, quæ vel plus indigent propter aliquod accidens, vel magis necessariis ad vitæ conseruationem: sic, & ordinata volūtas prius subuenit magis indigentibus, vel maiori necessitudine nobis coniunctis. Vnde si nostri propinqui non habent tantum quod commodè viuere possint, & extranei multum indigeant, tunc propinquis dimissis, subueniendum est extraneis. Sed si æquè propinqui indigeant, vel aliquantulum minus, ita quod commodè viuere non possint, & non possit subuenire vtrisque, dimittendi sunt extranei, & subueniendū est propinquis. Charitas enim ordinata est, ut post Deum, & nos, parētes sint honorandi; quorum honor non tantum in salutationibus, & officiis deferendis, sed etiā magis in eleemosynis, & munerū oblatione seruatur. Vnde & in lege honorari præcipitur pater, & mater; & ex honore eis exhibendo intelligitur omnis honor, qui aliis personis debetur, quodā ordine procedere. Vnde & Hieron. secunda homelia super cantica dicit. Ordinata charitas est in perfectis, ut post Deum, etiam inter nos ordo ponatur. Primum mandatum est, ut diligamus parentes, secundū ut filios, tertium ut domesticos nostros; & sicut magis parentes filiis, & filij quā domestici, & domestici, quā extranei: ita magis si indigeant, subueniendum est parentibus, quā filiis; & filiis, quā domesticis, & domesticis, quā extraneis. Si enim omnibus subueniri posset, melius esset; sed si nō potest hoc fieri, magis indigentibus, vel nobis maiori necessitudine coniunctis, magis subuenire debemus; & quod omnibus si possibilitas esset subueniendum sit. patet per hoc, quia nō debemus simul omnes diuitias effundere, vel vni dare, nisi fortè quis velit seculum deferere, & religionem intrare: Sed opes debemus inter multos egentes diuidere & etiam ipsas ut habeamus procurare, ut ad multos (vel si possibile esset) ad omnes misericordiæ opera extenderemus. Vnde & in laudē viri iusti, & misericordis, dicitur in Psal. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum secu-

F li: Et Dominus infra 19. dicit Adolescenti. Vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus: Quantò enim pluribus subuenitur, tantò melius, sed si homo pluribus subuenire non possit, saltem suis, qui indigent, & qui aliud adiutorium nō habent, eleemosynam manalem det, & omnibus cordialem paratus omnibus dare, si haberet. Ex quibus patere potest, quod eleemosynæ corporales duplicem secum iustitiam habere debent, scilicet & quod fiant de proprio, & iusto acquisito, & quod distribuantur inter multos egentes, magis subueniendo, vel prius illis, qui plus egent, vel maiori necessitudine nobis astricti sunt. Si quis enim suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. 1. Timotheum 4. Debent etiam habere tertiam iustitiam, quod de superfluo nostro, & non de necessario nobis fiant, iuxta illud Apost. 2. ad Cor. 8. Non enim volo, ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio: sed ex qualitate in præsentī tempore vestra abundantia illorum inopiā suppleat: Vbi dicit Glo. Dare moneo ex eo, quod habetis, & nō vltra vires. Nō enim volo ut aliis sit remissio, vel refrigeriū, id est ut alij de vestris ociosè viuāt, vobis autē sit tribulatio id est paupertas: Et Dominus dicit Lucæ 11. Quod superest date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis Vbi dicit Beda. Quod superest, supple, necessario tui, & vestimento. Neque enim ita facienda iubetur eleemosyna, ut te ipsum consumas inopia, sed ut tui cura corporis expleta, inopem quātum vales, sustētes: Sic ergo hac triplici iustitia munita debet esse misericordia exterior corporalis, ut scilicet fiat de non necessario nobis pro tunc, quando datur; ut non fiat de iniuste acquisito, ut magis egentibus, vel nobis magis cōiunctis, prius, vel magis fiat.

S V M M A R I V M.

Quam iustitiam debeat habere secum Eleemosyna doctrinae, & consilij.

E Leemosynæ etiam spirituales, quibus subuenitur pœnalitatibus animæ, ut sunt docere ignorantem, consulere dubitantem, supportare onerosum, consolari triste, & orare pro tollendis defectibus, uel pœnalitatibus proximorum, iustitiā secum habere debent; ut si omnibus hominibus exhiberi non possint, exhibeantur quantò pluribus poterunt; & maximè illis, qui aliqua necessitudine nobis

Matt. 19.

XIX

1. Tim. 4.

2. Cor. 8.

Glos.

Loc. 11.

Beda.

Hieron.

Psal. 111.

XX

coniuncti sunt; ut patet in eleemosyna doctrinae. Cum enim doctrina fiat & uerbo, & scripto, licet melius esset, quod omnibus hominibus praedicaretur uerbo; tamen cum hoc fieri non possit, suis praedicandum est. Vnde & Apostolus ex hoc, quod quasi omnibus gentibus praedicauit Euangelium, super omnes alios Apostolos laudatur, eo dicente ad Romanos 15. Quod ab Hierusalem per circuitum, usque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi, & 1. Corinthios 15. Abundantius illis omnibus laboraui. Alii enim Apostoli, quasi unam regionem in sortem praedicationis acceperunt, Paulus pluribus regionibus praedicauit. Sed quia postea aliqui reperti sunt, qui super alios Episcopos se praeferre uolentes, in aliorum Episcoporum diocesis, ut proprii Episcopi contemnerentur, praedicare uolebant; fuit ordinatum, quod quilibet Episcopus contentus esset in sua diocesi praedicare, nisi de licentia illius ad cuius diocesim ueniebat. Vnde in concilio Sardiceno. cap. 14. Hoc statuere debetis, ut Episcopus ex alia ciuitate cum uenerit ad aliam ciuitatem, uel ex prouincia sua ad aliam prouinciam, & ambitioni magis seruiat, quam deuotioni, uolens in alia ciuitate multo tempore residere; & si contingat Episcopum ciuitatis ipsius, quod non tam instructus sit, nec tam doctus, frequenter iste adueniens incipiendo contemnere eum facere sermonem ut dehonestet, & deformat illius personam; qua occasione fit ut non dubitet relinquere sibi assignatam Ecclesiam, & transire ad alienam; ne fiat hoc, prouidendum est. Sed doctrina, quae fit scriptura ad omnes homines solum, quod sit sana pertingere potest, & debet. Vnde Hieronymus in Epistola ad Nicetum dicit. Vicissitudo litterarum sola res est, homines absentes praesentes facit; unde & rudes Italiae homines, quos cassos Ennius appellat, qui sibi (ut in rethoricis Cicero ait) victu, ferro, requirebant cartae, & membranarum usum, aut in dolutis ligno codicillis, aut in corticibus Arborum, mutua Epistolarum eloquia mussitabant. Vnde portitores earum Tabellarios uocauere. Ad hoc enim litterae inuentae sunt, ut doctrina sapientum ad absentes, uel secundum locum, uel secundum tempus perueniat; & ut humanae memoriae, quae frequenter obliuiscitur quae iam didicerat, succurratur. Vnde & Augustinus primo de Trinitate cap. tertio dicit. Ideo utile est plures libros a pluribus si diuerso stylo non diuersa fide, etiam de questionibus eisdem scribi,

A ut ad plurimos res ipsa perueniat; & infra. Meditationes meas ne obliuione fugiant, stylo alligo. Sic ergo quia scripta doctrina plures potest pertingere, quam doctrina uerbalis, & per eam succurritur habilitati memoriae; Ideo, qui docent scripto plures possunt docere; & per longius tempus, ac securius, quam illi, qui solum docent uerbo; nisi eorum dicta per alios scribantur; propter quod maioris misericordiae est docere scripto, quam uerbo; licet facere utrumque perfectius sit, & maxime quando docere uerbo homini ex officio incumbit. Veruntamen quia doctrina scripta ad plurimos tam beniuolos, quam maliuolos, tam scientibus, quam inscientibus pertinere potest, ideo non faciliter, uel leuiter debet homo prorumpere ad scribendum, nisi multum diligenter prius attenderet, ne eius doctrina calumniarum pateat, & digna reprehensione existat. Vnde & Hieronymus in Epistola ad Rusticum de Monastica uita dicit. Ad scribendum non cito proficias, & laui ducaris insania: Multo tempore discere quod doceas, ne credas laudatoribus tuis; immo irrisoribus aurem ne libenter accomodes, qui cum te adulationibus fouerint, & quodammodo impotem mentis effecerint, si subito respexeris, aut Ciconiarum deprehendes post te colla curuari, aut manu aures Asini agitari, aut aestuantem canis linguam protendi. Veruntamen si homo certus sit de doctrinae suae ueritate, sperans eam multis posse prodesse, & maxime si immineat periculum de fide, uel sane doctrinae corruptione, tacere non debet uerbo ad praesentes, nec manu cessare debet a scribendo propter timorem reprehensionis inuidorum, maliuolorum, uel etiam infidelium: dicente Augustino primo de Trinitate cap. 3. Nullus hominum ita locutus est, ut in omnibus, ab omnibus intelligeretur. Non tamen propterea putet, me tacere debuisse, quia non tam expedite, ac dilucide, sicut multi alii, eloqui potui. Et infra. Arbitror nonnullos tardiores in quibusdam locis librorum meorum opinaturos me sensisse, quod non sensi; aut non sensisse, quod sensi; Quorum errorem mihi tribui non debere quis nesciat? Et Hylarius 2. de Trinitate cap. primo dicit. Compellimur haereticorum, & blasphemantium uitiis illicita agere, ardua scandere, ineffabilia eloqui, inconcessa praesumere, & cum sola fide expleri, quae praecpta sunt oportet personis, ac rebus adorare, uideli-

Idem.

Hieron.

Idem.

Idem.

Hylar.

cet Patrem, & venerari cum eo Filium, Spiritu Sancto abundare, cogimur sermone nostri humilitatem ad ea, quæ innarrabilia sunt, extendere, & in vitium, vitio coarctamur alieno, ut quæ contineri religione mentium oportuisset, nunc in periculum humani eloquii proferantur. Sic ergo dum necessitas, vel utilitas scribendi Doctori adest, scribere debet, ut pluribus, & perfectius prodesse possit, dum tamen ante doctrinæ veritatem, aut eloquii uenustatem assecutus sit. Iustitiam etiam aliam obseruare debet ille, qui docet, consulit, vel orat, ut scilicet illos doceat, illis consulat, pro illis oret, qui doctrinam volunt accipere, secundum consilium agere, & taliter appetunt vivere, quod oratio facta pro eis, debeat exaudiri. Qui enim non volentem doctrinæ attendere docet, verba sua perdit, sicut qui loquitur cum dormiente, qui audire non potest. Vnde & Eccl. 22. dicitur. Cum dormiente loquitur, qui enarrat stulto sapientiam, etiam qui doctrinam contemnentem docet, quantum in ipso est, doctrinam conculcat; Qui enim erudit derisorem, ipse sibi facit iniuriam. Prouer. 9. Similiter etiam ille, qui docet doctrinam spernentem, & conculcantem, doctrinam vilescit, & se ipsum odibilem reddit. Vnde Prouer. 9. dicitur. Noli arguere derisorem, ne oderit te: Propter quod & Dominus infra cap. 7. dicit. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis. Ut enim ibi dicit Chrysost. Mysteria veritatis non sunt exponenda, nisi desiderantibus veritatem; & cum ratione humana viventibus, & qui tales docet multum meretur, iuxta illud Prouer. 25. In auris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obedientem, & Prouerbio. 9. Argue sapientem, & diliget te, da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia. Doce iustum, & festinabit accipere. Vnde, & Dominus frequenter verbum aufert de ore docentis, quia populus non est dignus salutis doctrinam suscipere, iuxta illud Ezechielis 36. Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi uir obiurgans, quia domus exasperans est; Si ergo licet eleemosyna doctrinæ sit quantum est in se omnibus ignorantibus exhibenda, tamen indignis, contemnentibus, audire nolentibus, non est ingerenda nisi forte cum eis commisti sint aliqui, qui velint, & possint doctrinam intelligere, & audire: quia tunc omnibus est doctrina proponenda, ne beniuoli amittant

propter malitiam, vel negligentiam audire nolentium, vel contemnentium. Non enim propter iniquorum malitiam priuandi sunt iusti bono eis debito. Vnde & Augustinus in libro de bono perseuerantia cap. 16. dicit. Dicatur ergo uerum, maxime ubi aliqua quaestio, ut dicatur, impellit, & capiant qui possunt: ne forte cum tacetur propter eos, qui capere non possunt, non solum veritate fraudentur, verum etiam falsitate capiantur, qui verum capere, quo caueatur falsitas, possunt. Et infra. Causa verum tacendi una est, ne peiores faciamus eos, qui non intelligunt, dum volumus eos, qui intelligunt facere doctiores; qui tamen tale quid nobis dicentibus doctiores non fiunt, sed nec peiores. Cum autem res uera, ita se habeat, ut fiat peior, nobis eam dicentibus, ille qui capere non potest, nobis autem tacentibus ille, qui capere potest efficiatur peior, quid putamus esse faciendum? Nonne dicendum est potius uerum, ut qui potest capere capiat, quam tacendum, ut non solum id ambo non capiant, uerum etiam, qui est intelligentior, ipse sit peior? Qui si audiret, & caperet, per illum etiam plures discerent. Quo enim est capacior, ut discat, eo magis est idoneus, ut alios doceat; Quando ergo simul sunt illi, qui doceri uolunt, & intelligere possunt cum illis, qui addiscere non possunt, vel contemnunt, & sine damno intelligere uolenti, & potenti, potest omitti doctrina, tunc dimittenda est; ne illi, qui eam intelligere non possunt, vel nolunt, peiores ex doctrina fiant. Sed si ex hoc, quod tacetur uera doctrina, illi, qui addiscere possunt, & volunt, damnificentur notabiliter, tunc propter eos, qui doctrinam capere non possunt, nec volunt, non debemus omittere, quia doceamus istos, & illos simul existentes, ne damnificentur illi, qui proficere possunt propter illos, qui proficere non possunt, nec volunt. Has ergo iustitias secum debet habere eleemosyna doctrinæ, quod ad omnes se extendat, & si non potest, ad minus se extendat ad illos, qui aliqua necessitudine, vel obligatione docenti astricti sunt, quibus maxime Doctor est obligatus. Sic tamen, quod si seiuncti sunt nolentes audire, contemnentes, vel irridentes doctrinam, & ex hoc certus sit Doctor, doceri non debent, ne doctrina, & Doctor ex hoc vilificentur; Sed quando non sunt seiuncti tales, sed simul sunt coniuncti cum uolentibus, & potētibus addiscere, qui si non doceantur detrimentum euidenter patiuntur propter improbitatem nolentium, vel con-

August.

Idem.

temnentium, non sunt dimittendi doceri addiscere volentes, & scire potentes, & eodem modo est faciendum in datione consilij.

S V M M A R I V M.

Quomodo eleemosyna, quæ est tristem consolari, debeat habere secum tristitiam.

XXI

Tristes etiam cōsolandi sunt maximè quando est tristitia, quæ potest absorbere contristatum; & hoc siue sit tristitia seculi, quæ mortem operatur, siue tristitia secundum Deum, quæ pœnitentiam stabilem in salutē operatur, de quibus tristitiis, loquitur Apost. 2. ad Cor. 7. Sed hoc obseruandum est in consolatione tristitiæ seculi, quod rationabiliter ostenditur propter talia non contristandum esse, licet tristandum sit temperatè, iuxta illud, quod Apostolus primæ ad Thessalonicenses 4. loquens de tristitia, quæ habetur de caris mortuis, dicit. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non contristemini, sicut & ceteri, qui spē non habent. Et Eccl. 38. dicitur de luctu mortuorum. Fili in mortuum produc lachrymas; & quasi dira passus incipe plorare. Et infra. Propter delaturam amarē fer luctum illius vno die, & cōsolare propter tristitiam: A tristitia enim festinat mors, & cooperit virtutem, & tristitia cordis flectit ceruicē: & cap. 7. dicit. Mortuo non prohibeas gratiam; non desis plorantibus in consolatione; & cum lugentibus ambula. Vnde & ostendendum est eis quod licet tristitiam ad tempus modicū habere debeant, tamen non sic debent cōtristari, quod tristitia eorum mentem absorbeat: quæ contristatio propriè dici potest: sed si irrationabiliter, vel sine causa rationabili aliquis tristetur, ostendendū est ei quod tristari nō debet, immo gaudere; quia fortè ablata est occasio malè agēdi. Vnde, & amici Iob consolantes eū de diuitiarum, filiorum, proprii corporis sanitatis amissione, quæ vir sanctus sciebat ad suum profectum aduenisse, consolatores onerosi sunt vocati Iob 16. Quia ergo de talibus tristari nō debemus, facile consolationem recipere debemus: sed tristitia, quæ est secundum Deum, sic debet consolari, quod ipsa non deferatur, cum pœnitentiam stabilem in salutē operetur. Sed sic debet moderari, vt non nimis, ne fortè ad desperationem pœnitēs inducatur: Quemadmodum voluit Apostolus fornicantem per illos: qui erant de Corintho cōsolari, dicens 2. Cor. 2. Suffi-

2. Cor. 7.

1. Thes. 4.

Eccl. 38.

Idem 7.

Iob 16.

2. Cor. 2.

A cit illi, qui eiusmodi est obiurgatio hæc, quæ fit à pluribus: ita vt è contrario magis donetis, & consolemini, ne fortè abundantiori tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est.

S V M M A R I V M.

Quam iustitiam secum debeat habere eleemosyna orationis.

O Ratio verò pro omnibus hominibus fieri debet, vt Deus ad viam salutis, & cognitionis suæ eos perducatur, dicente Apostolo 1. Timot. 2. Obsecro primum omnium fieri obsecratione orationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, nisi certum esset homini quod huiusmodi orationem Deus exaudire nolet: quia tunc orandum nō esset: Vnde & Hieremiæ 7. præcipitur. Tu ergo noli orare pro populo hoc, ne assumes pro eis laudē nec orationem, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te. Vnde & Apostolus, qui optauerat anathema esse à Christo pro fratribus suis, qui erāt Israelitæ, postquā sciuit Dei iudicium de eorum obsecratione de eis nō curauit. Ad Romanos 9. Vir enim Sanctus non petit, nec petere vult à Deo, quod scit Deum cōcedere nolle, dicente Dionysio cap. 8. Eccl. Hierarcha thearchitæ iustitiæ recitator, nō postulando, aliquando ea, quæ non sunt Deo amicabilia, & ab illo dari deformiter promissa: propter quod, & iis qui immundè dormierunt non præcatur peccatorum dimissionem, non solum quod in hoc peruerteretur ordine, & aliquis Hierarchiorum superbè audebit, non à principe perfectionum motus, sed quoniam mundam orationem non consequetur. Et infra. Igitur diuinus Hierarcha expetit ea, quæ diuinitus sunt promissa, & amica Deo, & omnino donanda. Propter quod, & Samuel Saulem lugens repræhensus est à Deo, quia orabat eum pro Saule, quem Dominus abiecerat, dicente ei Domino primi Regum 16. Vsq̃ue quotu lugēs Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? Sic ergo orandum est pro omnibus hominibus, vt ad vitam perueniant sempiternam: nisi homini cōstet per reuelationem diuinā, quod præsciti sint ad damnationem æternam. Sed quia hoc de communi lege non constat, quamdiu homines sunt in vita præsentī, in qua multi obstinatissimi peccatores conuertuntur ad bonum; & multi qui iustissime vixerunt ad malitiam peruertuntur: Ideo pro omnibus viuīs tam fide-

XXII

1. Tim. 2.

Hiere. 7.

Rom. 9.

Dionys.

Idem.

1. Reg. 16.

bus,

August.

IIXX

.amit.

.amit.

.amit.

.amit.

XXIII

Remig.

.amit.

Chrysoft.
hom. 15.

bus, quàm infidelibus orat Ecclesia. Sed pro mortuis, de quibus constat, quòd in mortali peccato recesserunt, non orat, quia scit quòd vitam æternam consequi non possunt: dicente August. 21. de ciuitate Dei cap. 24. Qua causa sit, vt nunc Ecclesia pro malis angelis non oret, quos suos nouit esse inimicos: eadem ipsa causa est, qua fiet vt in iudicio pro hominibus æterno igne cruciãdis, quamuis perfecta sit sanctitate, non oret. Nunc enim propterea pro eis orat, quos in genere humano habet inimicos; quia tempus est pœnitentiæ fructuosæ. Denique si de aliquibus certa esset qui sint illi, etiam noscet, qui licet adhuc in hac uita sint constituti, tamen prædestinati sunt in ignem æternũ ire cum Diabolo, tam pro eis non oraret, quàm nec pro ipso Diabolo. Sed quia de nullo certa est, orat pro omnibus dũtaxat hominibus inimicis suis in hoc corpore constitutis, nec tamen pro omnibus exauditur. Si qui autem vsque ad mortem habebunt cor impœnitens, nec ex inimicis conuertentur in filios, iam pro eis, idest pro taliũ defunctorum spiritibus nõ orat Ecclesia. Ex quibus patet quæ partes misericordiæ secum iustitiam habere debeãt, vt verè misericordiæ partes dici possint: Propter quod & Dominus, vt superius dicebatur, has duas beatitudines coniunxit dicendo. [*Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, & Beati misericordes.*]

S V M M A R I V M.

Sequitur quòd misericordia Dei, quam misericordibus exhibet, aufert ab eis omnem miseriam culpæ, & pœnæ, quæ non potest facere misericordia, quam ipsi misericordes exhibent miseris.

Quoniam ipsi misericordiam consequuntur.] Vbi huius beatitudinis ponitur primum. Rectè autem secundum Remigiũ misericordibus misericordia promittitur, quia qui miserendo aliis subueniũt, merentur ipsi à miseris liberari. Licet autem videatur primum æquari merito, quia misericordia misericordia præmiatur, tamè longè præmiũ merito excedit, dicente Chryso. Hic videtur quidem retributio æqualis esse, sed est tamen longè ipsa virtute præstãtior. Isti enim misereantur vt homines, misericordiam autem cõsequuntur ab vniuersorum Deo. Non est autem æqualis humana misericordia, & diuina, sed quantum malitiæ & bonitatis est discrimen, tantum hæc ab illa di-

F

G

H

I

K

stat. Circa quod attendendũ est, quòd cũ misericordia miseriam respiciat: sicut duplex est miseria, scilicet culpæ, & pœnæ, sic etiã duplex est misericordia scilicet qua subuenitur miseræ culpæ, vel miseræ pœnæ. Homo autẽ subuenit miseræ culpæ proximi, vel corrigendo, vel offensam dimittendo, docendo, vel consulendo, vel etiam orando, quæ omnia attingere non possunt ad peccati proximi deletionem, nisi Deus interius agens, purget hominem à peccato: Nemo enim potest peccatum dimittere, nisi Deus. Et sic licet homo possit disponere aliũ ad hoc, vt eius peccatum dimittatur, tamen non potest peccatum dimittere, nisi solum ministerialiter. Ex hoc etiam quòd homo disponit, vel obtinet deletionem peccati proximi, tamen eum impeccabilem reddere non potest; Propter quod peccati miseriam non potest auferre vnus homo ab alio, sed solũ Deus, qui & peccata dimittit in vita præsentis, & hominem impeccabile reddit in vita futura: propter quod solum & propriè Deus misericors est ex effectu, licet non ex affectu, quia & peccatum dimittit, & hominem impeccabilem reddit, & custodit etiam hominẽ ne peccet, dicente August. 2. Confessionum capite 7. Gratia tuæ deputo, & misericordia tuæ, quòd peccata mea tamquam glaciem soluisti. Gratia tuæ deputo, & quæcunque non feci mala, & omnia mihi dimissa esse fateor, & quæ mea sponte feci mala, & quæ te duce non feci. Quis enim est hominum, qui suam cogitans infirmitatem, audet suis uiribus tribuere castitatem, atque innocentiam suam, vt minus amet te, quasi minus necessaria ei fuerit misericordia tua, qua donas peccata cõuersis ad te? Vnde etiam in Psal. de Domino dicitur, Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis, qui redimit te in misericordia, & miserationibus. Miseriam etiam pœnæ & in præsentis moderatur, & in futuro eam totaliter aufert. Nullus enim potest subuenire pœnalitatibus huius vitæ nisi per remedia à Deo concessa, qui omnes creaturas terrestres fecit, & inferioris ad humanam indigentiam subleuandam. Vnde & Damascenus 2. libro cap. 10. dicit. Eduxit terra, & aqua conditore iubente omnia genera animalium, piscium, & auium, reptilium, & ferarum, & iumentorum, omnia quidem ad hominis optimum vsum, sed horum hæc quidẽ ad escam puta cernos, oues, capreas, & quæ talia: Alia verò ad ministerium puta camelos, boues, equos, & asinos, & quæ talia; Alia verò ad uoluptatẽ puta symias

IXX

.amit.

.amit.

.amit.

August.

Psal. 102.

Damasc.

.amit.

& uolucrum cantus, & quæ talia. Sed & plantarum, herbarum, hæ quidem frutifere & comestibiles, hæ verò odoriferae & floride ad iocunditatem nobis tributa, puta rosa, & quæ talia: alia verò ad egritudinum sanationem. Non est enim animal, neque planta, in qua operationem quandam hominum utilitati conferentem conditor non imposuerit; Quia enim omnia ante generationem eorum nouit Deus, sciens quòd libertate arbitrii transgressor homo esset, & corruptioni traderetur, omnia, quæ in aere, quæ in terra, & quæ in aquis ad optimum eius usum creauit. Et Hieronymus in tertia responsione contra Iovinianum dicit. Philosophi, & Medici nullam herbam, nullum lapidem, nullum reptile, tam volatile, quam natatile est, quod non ad suæ artis utilitatem referant. Cum ergo Deus creauerit medelas omnium pœnalitatum, manifestum est, quòd in præsentibus pœnalitatibus nostris miseretur; nò quidē sic quod ipsas totaliter auferat, quia nobis nò expedit, dicente Augustino 13. de ciuitate Dei, capite 4. Si regenerationis Sacramentum continuo sequeretur immortalitas corporis, ipsa fides enervaretur, quæ tunc est fides, quando expectatur in spe, quod in re nòdum habetur: fidei autem robore, atque certamine, in maioribus ætatibus etiam mortis fuerat superandus timor, quod in sanctis martyribus, maximè emicuit: cuius profectò certaminis nulla esset victoria, nulla gloria, quia nec ipsum omnino posset esse certamen: si post lauacrum regenerationis, iam sancti non possent mortem perpeti corporalem. Vnde per ineffabilem Dei misericordiam, ipsæ pœnæ uitiorum transeunt in arma virtutum, & fit iustis meritum etiam supplicium peccatoris; Non ergo Deus aufert pœnalitates nostras in præsentibus, quia non expedit nobis, cum sit tempus meriti, ad quod meritum augendum, & faciendum, huiusmodi pœnalitates necesse sunt; sed tentat, ne supra id, quod possumus huiusmodi pœnalitates in nos irruant. Fidelis enim Deus, qui non patitur nos tentari supra id, quod possumus, sed facit cum tētatione prouentum, ut possimus sustinere 1. ad Corinthios 10. Sic ergo nostris miseris pœnæ Deus subuenit in præsentibus, sed in futuro ab electis omnem pœnæ miseriam, siue corporalem, siue spirituales totaliter auferet, quando inimica destruetur mors; & iam mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum Apoc.

Hieron.

August.

1. Cor. 10.

A 21. Et ut dicitur in sermone de omnibus Sanctis accepto ex verbis Cypriani. In vita beata aufugiet dolor, & tristitia, & gemitus, non erit ibi paupertatis metus, neque ægrotudinis imbecillitas, nemo ibi ledetur, nemo irascetur, nemo inuidebit, cupiditas nulla exardescet, nullum ibi desiderium, nulla honoris, aut potestatis pulsabit ambitio; nullus Diaboli metus, insidie demonum nullæ, terror gehennæ procul, mors neque corporis, neque animæ; sed immortalitatis munere iucunditas: nulla erit tunc discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia, quia omnium est sanctorum una cōcordia; nulla ibi nox, nullæ tenebræ, cōcursus nubium nullus, nec frigus, nec ardor, siue asperitas ulla: non erit ibi senectus, nec senectutis miseria, dum omnes occurrent in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: Sic ergo omnis pœnalitas totaliter tolletur à sanctis: quia non solum ibi non erit pœna, immò nec esse poterit. Ex quo patet quantum excedit misericordia Dei, quam misericordibus exhibet, misericordiam hominum misericordium, & hoc, quantum ad mali culpe, & pœnæ remotionem, quæ propriè misericordia respicit.

B

C

D

E

S V M M A R I V M.

De misericordia Dei, quam consequentur misericordes, quantum ad beatorum largam largitionem.

Sed quia misericordia non solum remouet malum, sed etiam dat beneficium, Dei misericordia in præsentibus quidem dat uirtutes, & gratiam: quia non est uolentis, neque currentis habere uirtutem, & gratiam, sed miserētis, Dei ad Romanos 9. Et in futuro tantam dabit gloriam, quòd nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus 1. Corinthios 2. Vnde & in dicto sermone de omnibus Sanctis, Quod superant omnia prædicta, quæ significant mali amotionem, hæc quæ sequuntur. Scilicet consociari angelorum cetibus, thronis, & dominationibus, principatibus, & potestatibus, omniumque cœlestium supernarum uirtutum, contubernio perfrui, & intueri agmina sanctorum, splendidius syderibus micantia, Patriarcharum fide nitentia, Prophetarum spe, lætantia, Apostolorum 12. tribus Israel, & orbem sublimitate, iudicantia, Martyrum purpureis uictoriæ coronis lucentia, virginum quoque choros, candentia ferta gestantes inspi-

Apoc. 21.
Cypria.

XXIII

Rom. 9.

1. Cor. 2.

cere,

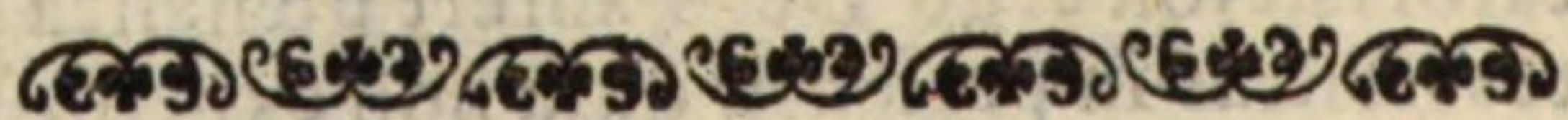
cere: In quorum medio residet Christus, de quo dicere vox nulla sufficiet. Effugit enim omnē sermonē, atque omnē sensum, humanæ locutionis, & mētis illud decus, illa pulchritudo, illa virtus, illa gloria, illa magnificētia, illa maiestas; ultra omniū sanctorum est gloriā ipsius inestimabilem adipisci, conspectu, & splendore maiestatis eius irradiari. Vnde & Psalmista hanc Dei misericordiam declarans, dicit. Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas: qui redimit de interitu vitā tuā, qui coronat te in misericordia, & miserationibus: qui replet in bonis desideriiū tuū. Quod exponens Cassiodorus dicit. In his tribus versibus, exponuntur sub quinary diuisione retributiones futuri seculi, quas sanctis suis Dominus pia miseratione largitur. Primò enim fit propitius peccatis eorū, vniuersis delictis remissis. Secundò sanat omnes languores fidelium, cum securitas, & immortalitas æterna in resurrectione cōceditur. Tertiò redimit de interitu vitam nostram, quando nos ab æternæ, & secundæ mortis calamitate submouerit, ne audiamus: Ite in ignem æternum. Quartò satiat bonis desideriiū beatorum, cum eis dicetur: Venite benedicti Patris mei. Quintò coronat in miseratione, & misericordia sua, quando iam beatis præmia digna restituit. Ex quibus patet quantum misericordia Dei superet humanam misericordiam, quam consequuntur qui misericordes homines sunt; Vt enim dicitur in Psal. Secundum altitudinem cæli à terra corroborauit misericordiam suam: Quod exponens Cassiodorus dicit. Tantò maiorem dicit à meritis eorum misericordiam Domini, quam retribuit fidelibus suis, quantum potest à terra cæli summitas eleuari, & sicut cælum terras operit, & competentia beneficia temporibus suis homini tribuit, modo pluuias influendo, modo præstando serena, modum ipsum aerem ventis saluberrimis temperando: ita misericordia Domini fragilitati nostræ noscitur diuersa præstare. Sustinet enim vt corrigat, flagellat vt erudiat, probat vt præstet, & per diuersa opera beneficiorum vna voluntas est subuenire peccantibus. Sic ergo, quia Dei misericordia, quam consequuntur misericordes, omne malum, vel miseriam tam culpæ, quàm pœnæ aufert, & remouet; manifestum est quòd misericordia eius multò excedit humanam misericordiam, & plusquàm cælum à terra distet; & quia non solum remouet malū, sed etiam confert tantum bonum, quòd

F nec à nobis in præsentī potest cogitari: Manifestum est, quòd vtroque modo, & quantum ad remotionem mali, & quantum ad largitionē boni misericordia Domini, quàm consequuntur misericordes, plena est: Misericordia enim Domini plena est terra eorum, & non solum anima eorum.

S V M M A R I V M.

G Quid significet quòd misericordes misericordiam consequuntur.

H E T benè verbum consecutionis hīc ponitur; Consequi enim significat quòd ille qui aliquid sequitur, vel sequebatur, attingit illud quod sequebatur, & est simul cum eo: Misericors autem quantum potest, conatur miseriam aliorum remouere, & tunc se reputat misericordiā artigisse, quando miseriam à proximo suo submouit. Quia ergo attintio misericordiæ est miseriam submouisse, tunc misericordiam perfectè misericors consequetur in se ipso, quando omnem miseriam à se viderit expulsam, & suum desiderium bonis omnibus faciatum. Vnde & Augustinus 1. libro de sermone Domini in monte dicit: Beatos dicit, qui subueniunt miseris, quoniam eis ita rependitur, vt de miseria liberentur: Quod tunc fiet, quando ante Thronum misericordissimi Dei peruenerint misericordes post resurrectionem, quoniam omnis miseria ab eis remouebitur, ad quem Thronum fideles properare hortabatur Apostolus ad Heb. 4. dicens: Adeamus cum fiducia ad Thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

K T Ractatus sequens protenditur vsque ad illum locum, (Beati pacifici, &c.) Et continet in se 13. capitula. Et primò ponitur prima continuatio, in qua ostenditur, quòd solum illi misericordes consequuntur à Deo misericordiam, qui misericordes sunt, idest ab omnibus peccatis, & maximis criminibus se abstinent.

B Eati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.] Vbi ponitur sexta beatitudo, quæ est cordis mūditiā, & potest con-

Psal. 102.

Cassiod.

Psal. 102.

Cassiod.

XXV

August.

Heb. 4.

I

tinuari primò sic quòd sit quasi declaratio præcedentis beatitudinis: vt ostendatur qualiter se debeat habere in se, qui aliis misereri debet, ad hoc vt misericordiam consequatur. Non enim omnis, qui suo proximo miseretur à Deo misericordiam consequitur, nisi sic mundè viuatur, quòd dignus sit Dei misericordia. Multi enim sunt, qui multas eleemosynas, & largas pauperibus faciunt, docent ignorantes, corrigunt delinquētes, & alia misericordiae spiritualis, & corporalis opera faciunt: & tamen immundè, & luxuriosè viuentes misericordiam Dei non consequuntur, dicente August. in quodam sermone de eleemosynis faciēdis. Eleemosynæ possunt tibi prodesse ad delenda peccata præterita, si mores mutaueris, si autem in eisdem malis perseueraueris, eleemosynis non corrumpes iudicium Dei: Et infra. Si homicidia, & fornicationes, & latrocinia exercens faciat eleemosynas, & pectus tundat, sed vita mutata inde non recedat dicens in corde suo sic. Faciam latrocinia, quotidianis corruptionibus, & adulteriis me contaminabo, sacrilegos quæram, idolis sacrificabo, mathematicos consulam, & à tali vita omnino non recedam, faciam tamen quotidianas eleemosynas, & sic extinguo omnia peccata. Non extinguis, & cum iis extingueris. Et idem Aug. 21. de ciuitate Dei cap. 28. dicit. Qui vitam suam vsque ad mortem quotidianorum criminū perperatione confodiunt, eleemosynas pauperibus largiendo, æstimantes se eleemosynam consecuturos, sic agunt, vt quasi licentiam malefactorum se à Christo emere credentes, securi damnabilia tanta committant. Qui si pro vno scelere omnia sua distribuerent indigentibus membris Christi, nisi desisterent à talibus factis, aliquid eis prodesse non posset: qui enim dignas pro suis peccatis eleemosynas facit, prius eas facere incipit à se ipso. Hanc enim eleemosynam, vt Deo placeat, non faciens animæ suæ, quomodo dignas pro peccatis suis eleemosynas facere dicēdus est? Et infra. Propter hoc eleemosynæ faciendæ sunt, vt cum de præteritis peccatis deprecamur, exaudiamur: non vt in eis perseuerantes licentiam malefaciendi nos per eleemosynas cōparare credamus. Tales enim non sunt dicēdi facere eleemosynas, qui vitam nolunt à consuetudine scelerū in melius cōmutare. Quia ergo non omnes, qui misericordes sunt in alios ipsi misericordiam consequuntur, sed solum illi, qui uitam mundam à peccatis ducunt, & in alios misericordes sunt: ideo Domi-

A nus, vt ostendat qui misericordes consequantur misericordiam, addit [*Beati mundo corde.*] quasi dicat. Nō potest misericordiam consequi, quantumcunque misericors esse videatur, qui cordis munditiam, quæ nihil aliud est, quā peccatorum carentia, & maximè criminum, non habet. Et hoc modo hanc beatitudinē cōtinuat Ambrosius super Lucam lib. 5. cap. 6. dicens. Qui misericordiam differt, mercedē amittit nisi mundo corde misereatur. Emunda igitur interiora mentis tuæ, & si diligenter pectoris tui secreta mundaueris compatere iis, qui impugnantur, & intellige quanti hominum, quanti fratrum tuorum auxilium tuum quærant. Sed nisi tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, ne dissensiones, contentionesque ex affectu tuo prodeant, non potes aliis ferre medicinā. Et secundum hoc hæc beatitudo declarat præcedentem; quia ostenditur qualiter se habētes in se ipsis, & aliis miseres, misericordiam consequuntur. Et Chrysostomus ad eandem intentionem hanc beatitudinem præcedenti beatitudini continuans dicit. Quoniam multi misereantur quidem, & non rapiunt, neque auari sunt, adulterant autem, & impudica agunt, monstrans quòd non sufficiat illud primum, & hoc apposuit.

Ambro.

Chrysost.
hom. 15.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & ostenditur quòd nisi misericors in faciendo proximo misericordiam, mundam intentionem habeat, non consequitur à Deo misericordiam pro tali opere.

Secundò potest continuari ad eandem beatitudinem declarando eam quòd ad intentionem miserēdi. Misericordia enim si non recta intentione fiat, licet subueniat proximo, cui præstatur, tamen non proficit præstanti: sicut aliquod bonum opus de genere est bonum, & non est meritum opus facienti simpliciter, nisi recta & munda intentione fiat. Vnde & Dominus infra sexto dicit. Cum facis eleemosynam noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciūt in synagogis, & in vicis, vt honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Hæc autem rectitudo intentionis, quæ debet esse in bono opere, per cordis munditiam insinuatur; de qua cordis munditia dicitur in Psal. Innocens manibus, & mundo corde. Et hoc modo hanc beatitudinē conti-

II

Matt. 6.

Psal. 93.

Ambros.

nuat Ambrosius super Lucam lib. 5. capite 6. ut supradictum est, & dicit. Qui misericordiam differt mercedem amittit, nisi mundo corde misereatur; nam si iactantiam quærat, nullus est fructus; sic ergo, ut ostendatur quod non sufficit homini ad hoc quod misericordiam consequatur aliis misereri, nisi si recta intentione misereatur, postquam dixit [*Beati misericordes*] addidit [*Beati mundo corde.*]

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio, & ostenditur quod per quinque præcedentes beatitudines oculus cordis mundatur ab iniectione pulueris cupiditatis mundi: sed in ista beatitudine ostenditur esse mundandus ab interiori infirmitate.

III
Glos.

Tertio potest continuari secundum Glossam ad beatitudines præcedentes, quia per primas beatitudines mundatur oculus mentis ab impedimentis extrinsecis, quibus impeditur ne Deum cernat, hinc uero præcipitur mundari ab impedimentis intrinsecis, quibus impeditur ex se ne Deum uideat. Circa quod est attendendum, quod ut dicit Bernardus in sermone de conuersione ad clericos cap. 25. Ut corporeus nobis uisus, aut humore interiori, aut exterioris iniectione pulueris impeditur: interdum tamen corporeus oculus non adhuc festuca manente, sed iam sublata, uel exsufflata aliquandiu caligare uidetur, quousque fuerit redditus pristinae sanitati: sic & intuitus spiritualis interdum propriae carnis illecebris, interdum curiositate seculari, & ambitione turbatur: per mititiam, siue mansuetudinem spiritus, & luctum, & fletum carnis illecebra domatur, quibus carnis concupiscentia refrænatur, & corpus atteritur, & affligitur, sed per paupertatem, iustitiam, & misericordiam curiositas seculi, & honorum ambitio excluditur: quia per iustitiam non appetuntur aliena, per misericordiam distribuuntur propria, & per humilitatem spiritus non quæruntur ambitiosa: ut sic per mansuetudinem, & luctum mundetur peccati fomes, quia est morbus interior obsecans, uel obtenebrans mentem. Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam Sap. 9. sed per paupertatem, iustitiam, & misericordiam pulvis terrenæ substantiæ, & superbiæ uitæ iniectione ab exteriori ab oculo mentis expellitur, uel etiā exsufflatur, sed quia & in se mentis oculus infirmus est, & propter infirmitatem carnis, & terreni pulueris magis infirmus redditur: ideo iam ab exteriori macula ex carne, vel ex

F

seculo contracta mundatus propter præcedentes beatitudines, ostenditur in se esse mundandus, & confortandus per præsentem beatitudinem, ut ostendatur in se ipso infirmitatem, & immunditiam habere: quibus impredientibus, non potest cernere Deum. Vnde & hinc dicit Glossa. Munditia cordis sexto loco ponitur. ut homo sexta die conditus per hanc restituatur, & depulsis uitiis præceptum Domini illuminet oculos, ut Deus possit uideri. Ideo homo se à mundo exuat, æterna diligat, amplectatur Deum, quoad possit uidere eum, quem tantum uidet, quantum seculo moritur.

Glos.

G

S V M M A R I V M.

Quod cordis munditia accipitur uel pro intellectu liberato, & mundo ab errore, uel falsitate, uel pro uoluntate munda à peccato, uel crimine, uel pro omnium uirtutum adeptione, uel pro castitatis timore.

H

Quo uiso, uidendum est quid significet cordis munditia. Circa quod attendendum est, quod munditia cordis aliquando accipitur pro intellectu, in quo nullus error est; sed omnia, ut sunt, intelligit, & contra cordis immunditia accipitur pro intellectu, qui circa falsa, & erronea versatur. Vnde & Sap. 7. dicitur de spiritu sapientiæ. Est in illo spiritus sapientiæ, & qui capiat omnes spiritus intelligibiles, mundus, subtilis. Et Ioannis 15. Iam uos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum uobis. Et Eccl. 34. dicitur. Ab immundo quis mundabitur? & à mendace quando uerum dicetur? Et ab hac immunditia dicti sunt immundi omnes illi, qui uana, & mendacia confingunt; & maxime qui illa, quæ confinxerunt pro Deo colunt; Vnde & Ezechiel 14. de Idolatris dictum est. Viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis, & scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam. Quod infra eodem exponitur de idolis. In multitudine, inquit, immunditiarum suarum capietur domus Israel in corde suo, quo recesserunt à me in cunctis idolis suis. Ex quo etiam immundus intellectus dicitur, qui imaginibus in phantasia existentibus adhæret pro rebus, quarum sunt imagines, & etiam ille intellectus, qui non potest eleuari ultra imaginata; Propter quod multa falsa, & uana credit; ut contingit in somno, & nihil ultra sensibilia percipit, & contingit intellectui, qui nunquam ultra sensibilia eleuatur, & talium intellectus, qui sic imaginibus pro

IIII

Bernard.

I

K

Sap. 9.

Sap. 7.

Ioan. 15.

Eccl. 34.

Ezech. 14.

Hieron.

rebus adheret, ut ultra sensibilia eleuari non potest, immundus est propter talium sensibilem, & imaginum adhaerentiam, nec aliquod spirituale cogitare possunt, occupato intellectu eorum circa ista. Vnde Hieron. in tertia responsione contra Iovinianum, de quibusdam dicit. Vir doctissimus Galienus Hipocratis interpres ad Letas, quorum uita, & ars sagina est, dicit in exhortatione medicinae, nec uiuere posse diu, nec sanos esse, animasque eorum ita nimio sanguine, & adipe, quasi luto inuolutas, nihil tenue, nihil caeleste, sed semper de carnibus & uictu, & uentris ingluuie cogitare. Et e contra illi dicuntur habere intellectum mundum, qui uera a uerisimilibus discernere possunt, & imagines separant a rebus, & potentes intelligere rem omnino spiritualement, & tales intellectus pertingere possunt, vel per creaturas, vel per fidem in praesenti, vel per apertam visionem in futuro ad cognitionem Dei. Vnde & August. tractans qualiter Deus possit cognosci, octauo de Trinitate cap. 2. dicit. Non parua notitiae pars est, cum de profundo isto in illam summitatem respiramus, si antequam scire possumus quid sit Deus, possumus scire quid non sit. Non est enim nec terra, nec caelum, nec quasi terra, & caelum, nec tale aliquid, quale uidemus in caelo; nec quicquid non uidemus, & est fortassis in caelo: sicut cogitatur Angeli mundi spiritus, nec tamen eosdem spiritus sine corporibus cogites, quod quidem carnali cogitatione difficillimum est. Ecce uide (si potes) o anima praegrata corpore, quod corrumpitur, & onusta terrenis cogitationibus, variis, & multis. Ecce uide (si potes) Deus ueritas est cum audis ueritas est, noli quaerere quid sit ueritas. Statim enim se opponit caligines imaginum corporalium, & nubila phantasmatum, & perturbat serenitatem, quae primo ictu diluxit tibi, cum diceretur ueritas. Ecce in ipso primo ictu, cum dicitur ueritas, mane si potes; si non potes relaberis in ista solita, atque terrena. Quo tandem pondere quaso relaberis, nisi ad quae relaberis pondere sordium contractarum, cupiditatis uisco, & peregrinationis erroribus? Ex quibus patet quod cordis munditia dicitur intellectus, qui res spirituales, ut sunt, percipere potest, non deceptus corporalibus imaginibus; & ille, qui res intelligibiles corporales ueraciter, ut sunt, intelligit, discernens eas ab ipsarum imaginibus rerum consimilium, vel propinquarum in natura, quia talium intellectus res, ut in se sunt, ueraciter intelligit, discernens ueram

August.

A

rem ab aliis; & imagines a rebus, quarum imagines sunt intelligibilium rerum cuiuslibet naturam cognoscendo, & hoc siue per fidem, siue per creaturam: & si non apprehendendo proprie, quid sunt, tamen apprehendendo quid non sunt; vel aliquo modo ad quid sunt, pertingere possit; vel per apertam visionem, in qua cognoscemus sicut & cogniti sumus. Secundo cordis munditia accipitur pro carentia peccati, vel pro non habente peccati conscientiam; quam munditiam uidebatur habere uxor Thob. cum dicebat Thob. 3. Mundam seruauimus animam meam ab omni concupiscentia. Quae munditia ab omni peccato in adultis in uita praesenti non est; iuxta illud Prouerbiorum: Quis potest dicere: mundum est cor meum, purus sum a peccato? sed tamen potest inueniri adultus, qui sit sine peccato mortali; vel non habens conscientiam peccati mortalis. Vnde & Iob 27. dicitur: Non reprehendit me cor meum in omni uita mea. Et Apost. 1. ad Cor. 4. dicit. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Et hoc modo secundum Remigium munditia cordis hic accipitur, unde dicit. Qui sunt mundo corde? illi nimirum, qui deposita sorde uiciorum ab omni inquinamento carnis, & spiritus, se purgare student: Et Chrysostomus hic dicit. Mundos corde hic ait eos, qui nullius malitiae sibi ipsi conscius sunt. Tercio mundi corde uocantur, qui non solum non sunt sibi conscius peccatorum, sed & omne opus bonum consecuti sunt, non solum operantes bona opera, sed & bene: scilicet recta intentione, & munda, multa opera bona facientes. Vnde de huiusmodi munditia dicitur Iob 8. Si mundus, & rectus inueneris, statim euigilabit ad te. Quod exponens ibi Greg. dicit 8. lib. Moralium cap. 22. Mundus uidelicet in cogitatu, quantum ad intentionem, & rectus in opere. Et in Psal. de tali dicitur, Innocens manibus, & mundo corde. Et hoc modo cordis munditia accipit Chrysost. in expositione dicens. Mundo sunt corde, qui non solum non faciunt malum, nec cogitant, sed adhuc etiam, qui omne bonum, & faciunt semper, & cogitant, quia est interdum facere bonum, & non cogitare, quia non propter Deum faciunt bonum, sed propter aliquam alteram causam. Qui autem propter Deum facit bonum, sine dubio & cogitat bonum; & hoc modo cordis munditia accipitur ad similitudinem munditiae corporalis, quae non solum requirit ablu-tionem a sordibus, sed & appositionem pulchritudinis, & ornatus. Vnde & de

B

C

D

E

Thob. 3.

Prou. 20.

Iob 27.

1. Cor. 4.

Remig.

Chrysost. hom. 15.

Iob 8.

Gregor.

Psal. 23.

Chrysost. hom. 9.

Ezech. 16. Hierusalem sub mulieris pulchræ similitudine dicitur Ezech. 16. Laui te aqua, & emundavi sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calciaui te iacinto, & cinxi te bisso, & indui te subtilibus, & ornaui te ornamento: Hanc autem munditiam, quæ est omnis iustitia, charitas facit, quæ secundum Apostolum primæ ad Timotheum primo, est finis præcepti de corde puro, & conscientia bona, & fide, non ficta. Quarto cordis munditia accipitur pro castitate, vel temperantia, tam mentis, quam carnis, & maximè pro munditia mentis, quæ mens casti non solum non cogitat de immundicia carnis perpetranda, sed & abominatur, & detestatur de ea aliquid cogitare, nisi necessitas adsit, uel utilitas, dicens illud Iob 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitare quid de Virgine; Ut enim dicitur 2. Ethicorum, Maximè obseruandum est delectabile, & delectationem; nam eam accipientes, supplè in cogitatione, non iudicamus eam, Quod igitur plebis senes patiebantur ad Helenam dicentes. Non videamus, hoc oportet nos pati ad delectationem. Et ut dicitur septimo Politicorum. Totaliter turpi loquium ex ciuitate, sicut aliquid aliud oportet legislatorè exterminare. Ex dicere enim de facili quodcunque turpium fit, & ipsum facere propè, maximè quid ex iuuenibus, quatenus neque dicant, neque audiant nihil tale: Quoniã autem de ciuitate dicere quid exterminamus, manifestum, quia & uidere aut picturas, aut sermones inhonestos, exterminare debemus. Quia igitur cogitare inhonesta sunt luxuriæ irritamenta, & difficile est quod aliquis diu cogitet, uel loquatur de talibus actibus, quin aliquo modo luxuria stimuletur; & si frequenter cogitet, & loquatur, difficile est quin labatur in peccatum carnis: vel quo ad delectationem solam, vel in opere exteriori, si opportunitas adsit. Ideo castus homo non solum non operatur inhonesta, vel luxuriosa, uel de eis perpetrandis cogitat; sed nec de eis aliquo modo cogitare vult, nisi necessitas vel utilitas adsit ad proximum instruendum, ut talia caueat; vel ad se castigandum, si fortè aliquando, vel opere, vel cogitatione huiusmodi inhonestis, & turpibus contaminatus fuit; & talis cor mundum habere debet, Nihil enim sic mentem deiicit, & carnalem efficit, quemadmodum ipsa luxuria. Vnde, & Glos. super illud Apost. 1. ad Corinth. 6. Qui fornicatur, in corpus suum peccat, dicit. Alia peccata; & si per corpus committantur, non tamen animū

F humanum concupiscentiæ carnali ita efficiunt constrictum, & obnoxium, sicut in solo opere fornicationis corporalis fit; cum uis libidinis animum facit misceri cum corpore, & unum cum ipso quodam modo facit; hoc enim propriè seruit anima corpori, in tantum, ut nihil alicui ipso momento, & experimento huius magni flagitii cogitare homini licet, aut intendere; quia mentem captiuam subdit sibi ipsa submersio, & absorbitio libidinis, quæ libidinis ardore, quo maior nullus est, voluntas ipsius corporis motum tenet, efficitque captiuum liberum. Non est omnino in aliis quibusque sceleribus sic; quia unumquodque eorum comparare possumus, & eodem tempore ad alias cogitationes distendere possumus, quod in fornicationis opere, ac tempore, non licet omnino. Sic enim totus homo absorbetur à carne, ut iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit caro. Et Tullius in lib. de Senectute auctoritate Architæ Tarentini dicit. Nulla capitaliorem pestem, quam voluptatem corporis hominibus esse datam à natura, dicebat Architas. Cum enim homini siue natura, siue Deus, nihil mente præstabilius dedisset huic diuino muneri, ac donò nil tam esse inimicum, quam voluptatem; neque enim libidine dominante temperantiæ locum esse, nec omnino in voluptatis regno virtutem consistere posse: Quod ut magis intelligi posset, fingere animo iubebat incitatum de voluptate corporis, quanta percipi posset maxima; nemini cesebat fore dubium, quin tamdiu dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset. Quo circa nihil esse tam detestabile, tam pestiferum, quam uoluptatem; siquidem cum maior esset, atque longior, omne animæ lumen extingueret: impedit enim consilium voluptas rationi inimica, & mentis perstringit oculos, nec habet ullum cum virtute commercium. Quia ergo luxuria mentem carnalem facit, & lumen rationis excæcat, & confundit, manifestum est quod è contrario castitas hominem spirituales facit, & mentis oculos, quibus Deus uidetur, serenat, atque mundificat. Vnde & Apost. loquens de uiduis, & virginibus 1. ad Corinth. 7. dicit. Qui sine vxore est, cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo, qui autem cum vxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori; & mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore, & spiritu. Quod exponēs Hieron. in prima responsione contra Iovinianum dicit. Si nihil aliud

Cicer.

1. Cor. 7.

Hieron.

esset, & nulla merces amplior uirginem sequeretur, sufficeret ei hæc sola prælatio cogitare quæ domini sunt. Quia ergo castitatis munditia mētis oculos clarificat, & serenat, quæ claritas, & serenitas mentis est necessaria, ut summū intelligibile, quod Deus est, cogitetur, & cognoscatur vel etiam videatur, dubium non est, quin ipsa castitas disponat, & de propinquo, ad Dei visionem. Propter quod benè Dominus loquens de mundis corde, idest castis tam mente, quam carne, dicit quòd ipsi Deum videbunt. Vnde Chrysost. hanc munditiam cordis hīc exponens dicit. Hic ait eos, qui in sobrietate cōsistunt: Nullius enim nobis est ita necessitas ad videndum Deū, ut virtutis huius. Ideoque Paulus dixit. Pacē sequimini cū omnibus, & sancti moniā, sine qua nemo videbit Deū. Ex quibus patet q̄ cordis mūditiā accipitur vel pro intellectu liberato, & mundo ab errore, vel falsitate, vel pro uoluntate munda à peccato, vel crimine, vel pro omnium virtutum adeptione, vel pro castitatis nitore, ut patet ex prædictis.

S V M M A R I V M.

Quomodo Deus in vita præsentī corporali oculo videri possit non in sua natura, sed in natura creata assumpta, siue ad personæ diuinæ vnitatem, siue ad aliquod opus peragendum, & ponitur differētia inter has duas diuisiones.

Vo supposito, videndum est quibus modis videatur Deus. Circa quod intelligendū est, quòd quemadmodum in nobis est triplex oculus, & uisio, scilicet corporalis, imaginaria, & intellectualis; ita tripliciter Deus videri potest, scilicet oculo corporali, oculo imaginario, & oculo intellectuali; Oculo quidem corporali, vel in natura humana ad vnitatem diuini suppositi assumpta; quemadmodum oculo corporali uisus fuit Dominus Christus, qui verus Deus, & homo est. De cuius visione dicitur Baruch. 3. Hic Deus noster est, & non æstimabitur alius aduersus eum: hic inuenit omnem viam prudentiæ, & intelligentiæ, post hæc super terram uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Et Ioan. 15. Nunc uiderunt, & oderunt & me, & patrem meum. Vel videtur oculo corporali in specie corporali assumpta, non ad vnitatem suppositi, sed ad aliquid agendum, vel demonstrandum; quo peracto illa species resoluitur in præiacentem materiam, quemadmodū uisus fuit Abraham ad illicē Mambre Gen. 18. Quando tres vidit, & vni locutus est,

A & eis coxit vitulum, & comederunt: & frequenter Patribus sic Deus uisus est, sicut Iacob, qui cum eo luctatus fuit usque ad mane Gen. 32. Et istis duobus modis oculo corporali Deus videri potest tam à mundis, quam ab immundis, quia hac visione non videtur natura Dei, sed solum forma assumpta, siue ad vnitatem suppositi, siue ad aliquod opus solum. Et quòd ab immundis sic videri Deus possit in homine assumpto ad vnitatem personæ, patet, quia ipsum Iudæi viderūt, & irriserunt iuxta illud Psal. Ipsi verò considerauerūt, & inspexerunt me diuiserūt sibi vestimenta mea, & super vestem meā miserunt sortem. Et hoc modo etiam ab omnibus iniquis Deus in iudicio videbitur, iuxta illud Apocal. 1. Ecce veniet cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Quòd etiā in specie assumpta non ad vnitatem suppositi, sed ad aliquod opus peragendum, Deus à mundis, & immundis possit videri; manifestum est. Et de mundis iam dictum est. De immundis verò patet per Angelos duos, qui venerunt Sodomam, qui duarum personarum diuinarum vicē gerebant, qui visi fuerūt à Somoditis, ut patet, per hoc, quòd dixerūt Loth. Vbi sunt viri, qui introierūt ad te hac nocte? Gen. 19. Et quòd illi duo Angeli essent duæ personæ diuinæ; dicit Aug. 2. de Trinitate cap. 12. Cum autē iidem duo tamquā vnus compellantur, dicente Loth ad eos. Rogo Domine, quoniā inuenit puer tuus misericordiam ante te, vnus substantiæ, unum Dominum Deum intelligimus: sed in plurari numero duas personas, quas intelligimus Filij, & Spiritus Sancti, quia missos se dixerunt, quod de Filio, & Spiritu Sancto dicimus. Nam Patrem nusquā scripturarū nobis notitia occurrit missū. Et Hilar. de Synodis exponēs exemplū fidei in Sirmico Synodo 15. dicit. Siquis pluit Dominus à Domino, non de filio, & Patre intelligat, sed ipsum à se pluissē dicat, anathema sit. Pluit enim Dominus filius à Domino Patre, & idē hoc declarat Magist. 4. de Trinit. cap. 13. & 14. Sic ergo tali visione corporali à mundis, & immundis Deus videri potest, differenti tamen modo, quia in homine assumpto ab omnibus æqualiter astantibus videbatur, & si ne miraculo nouo non poterat fieri, quin præsentēs, siue boni essent, siue mali eum præsentē non uiderēt; sed in specie assumpta nō oportet quòd omnes præsentēs videant huiusmodi species: sed quibus vult apparet, quibus vult non apparet: secūdū quod in multis locis patet in scriptura,

Gen. 32.

Psal. 21.

Apoc. 1.

Gen. 19.

August.

Hilar.

Magist. sent.

Ambro. & dictum fuit supra. Vnde & Ambr. lib. 1. super Luc. cap. 1. dicit. Apparuit Deus Abraham ad illicem Mambrè. Nam qui antè non præsentitur, sed repentino videtur aspectu, apparere memoratur: nō enim si militer visibilia videntur, & Deus, cuius in voluntate situm est videri, & cuius nature est non videri, nam si non vult, non videtur. Et infra. Nunc præstō est Angelus sed non videtur, neque enim in potestate nostra est eum videre, sed in potestate illius est apparere. Quia ergo hac visione corporali Deus à mundis, & immundis videri potest; quando Dominus dicit. [Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt] manifestum est ipsum non loqui de visione corporali. In tali enim visione licet uideatur natura assumpta à diuino supposito, vel in vnitatem personæ, vel ad aliquod opus peragendū, propter quod Deus videri dicitur, tamen ipsa diuinitas, vel Deus ipse, tali visione nō videtur. Vnde Leo in sermo. 1. de Pentecoste. Nemo existimet in linguis igneis, quæ corporeis uisæ sunt oculis, diuinam sancti spiritus apparuisse substantiam. Natura enim inuisibilis, & cum patre filioque cōmunis, qualitatem muneris, atque operis sui, qua uoluit significatione monstrauit, proprietatem uerò essentia suæ in sua deitate continuit, quia sicut nec patrem, nec filium, ita nec spiritum humanus uisus potest attingere.

S V M M A R I V M.

Quod videntes Deum oculis corporalibus in uita præsentem si non ferantur ad ipsum fide formata, non est necesse quod sint mundo corde, sed si ferantur ad ipsum fide formata; oportet quod sint mundo corde: & quod sancti, post resurrectionem mente clarè Deum uidentes; & oculis corporalibus videntes Christi humanitatem glorificatam, ex effectibus subito Deum per intellectum cognoscentes, oportet quod sint mundo corde.

VI

Verum est tamen, quod si visione corporali sit cōiuncta uisio intellectua lis, ut scilicet uidendo oculis corporalibus sensibilem speciem, quæ repræsentat personam diuinam, intelligatur uel per fidem, uel per Prophetia lumen diuina persona esse præsens: si feratur mens hominis ad impendendum illi rei uisæ corporalibus oculis debitum honorem propter id, quod diuinitas in ea intelligitur esse præsens, & hoc fide formata; hoc fieri non potest sine cordis munditia; purus enim, & mundus existens Deus, non nisi

F mundo corde uidetur, dicente Ambrosio 1. libro super Lucam cap. 1. Is, qui uidere uoluerit, non potest Deum uidere; neque enim corporalibus oculis, nec in loco Deus uidetur, nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumscribitur uisu, nec tenetur tactu, nec auditur affatu; nec sentitur incessu: & cum absens putatur, uidetur, & cum præsens est, non videtur: solum enim à mundis corde videtur, quam mūditiā fides formata in præsen ti facit, dicente Petro Actuum 15. Fide purificans corda fidelium; Et August. 1. de Trinit. cap. 2. Mentis humanæ acies in ualida in tam excellēti luce, scilicet quod credat, & intelligat, quod Pater, & Filius & Spiritus Sāctus unius, eiusdemque sub stātiæ, uel essentia dicantur, & re ipsa ex periantur se cognoscere & esse illud sum mum bonum, quod purgatissimis menti bus cernitur, non figitur, nisi per iustitiā fidei nutrita uegetetur; Vnde qui sic in as sumpta corporali specie Deum per intel lectum cernunt præsentem, & ad Deum si de formata tendūt, iam beati sunt non in re, sed in spe: Propter quod & Dominus Luc. 10. oculos Apostolorum, qui uiden tes eum esse hominem per fidem forma tam eum esse Deum per intellectum cre debant, beatificat dicens. [Beati oculi, qui vident quæ uos uidetis.] Et Iacob quan do Deum uidit in specie viri secum lu ctantis, dixit: Vidi Dominum facie ad fa ciem, & salua facta est anima mea. Vnde quod illi, qui per fidem formatam Deum in specie assumpta cognoscere uolunt, mundari debeant, patet per illud, quod dicitur Exodi 19. Vade ad populū, & san ctifica, vel mundifica illos hodie, & cras, lauentque uestimēta sua, & sint parati in diem tertium, in quo die descendet Do minus coram omni plebe super montem Sinai. Sed illi, qui in specie uisa corporali Deum quidem credunt esse præsentem, sed tamen fide formata non tendunt in ip sum, nō oportet quod mundi sint corde: quemadmodum iniqui in iudicio Christi humanitatem uidentes, & ex euidētia operis ipsum Deum esse recognoscentes, vel credentes; quomodo & Iacob. 2. dici tur. Dæmones credunt, & contremiscūt, non oportet quod propter hoc sint mun di corde: Vnde & Sap. 12. dicitur de ini quis, quod cum exterminarentur, uiden tes illum, quem olim negabant se nosce Deum, uerum Deum agnouerunt. Sed sancti, qui Deum mente cernent post ge neralem resurrectionem per apertam ui sionem, uidentes etiam corporalibus ocu lis Christi humanitatem, & reuelata men

Ambro.

Actu. 15.

August.

Luc. 10.

Gen. 32.

Exo. 19.

Iaco. 2.

Sap. 12.

Psal. 23.

te eius diuinam maiestatem facilliter uidentes, oportet quod mundissimi sint corde: de talibus enim dicitur in Psal. Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? Innocēs manibus, & mundo corde. Sic ergo ad hoc, ut uideatur Deus oculo corporali non in se, sed in specie corporali assumpta, si visio huiusmodi non habeat secum intellectualem uisionem coniunctam, nō est necesse quod taliter videns Deum sit mundus corde, cum immundissimi eum sic videre possint: sed si corporalis visio comitem habeat intellectualem uisionem: & hoc vel fide formata, vel uisione aperta, tunc necesse est quod taliter Deū videns sit mundo corde. Sed si sic videatur intellectualiter, quod Deus credatur fide informi, vel agnitione experimentalī, ex operum euidētia, sine charitate tamen, nō oportet quod taliter eum uidentes sint mundi corde.

S V M M A R I V M.

Quæ visio Dei imaginaria requirat in uidente Deum cordis munditiam, & quæ non.

VII

Sed si Deus videatur oculo imaginatio nis per hoc quod aliqua imago sit in phantasia, vel iam existit, quæ Deū representat, nō semper est necesse quod taliter Deum videns, mundum cor habeat: cum quandoque inuenti sint peruersi homines, qui donum prophetiæ sunt adepti: in qua prophetia quandoque species representans ipsum Deum, vel futurum contingens, quod certitudinaliter nō potest sciri, nisi Deo agente, & reuelante, in eis facta fuit: Quemadmodum Nabucdonosor peruersus existēs, vidit uisione imaginaria Deū. Vnde Daniel 4. de eo dicitur. Videbā in uisione capitis mei super stratum meum: & ecce vigil, & sanctus de cœlo descendit, & clamauit fortiter, & ait. Succidite arborem &c. Quem vigilem, & sanctum interpretatus est Daniel Deum esse, ut patet ibidem. Et idem etiam uidit lapidem abscissum de mōte sine manibus, qui lapis manifestē personam Domini Christi demonstrabat, ut patet Danielis 2. Sed huiusmodi visio imaginaria aliquando cōiuncta est cum intellectuali uisione, aliquando est sine intellectuali uisione, quando uidetur imago, & perpenditur esse imago; quia alterius rei intelligitur esse repræsentatiua, & tamen nescit ille, cui repræsentatur, quid illa imago representet. Quemadmodum fuit factum in Nabucdonosor in duabus uisio-

Dan. 4.

Idem 2.

A

nibus prædictis, qui interpretante indiguit, & in hoc genere uisionis nō est necesse quod sit mundo corde ille, qui eam habet. Sed quando est coniuncta uisioni imaginariæ intellectualis visio, adhuc nō semper necesse est quod sit mundus corde ille, qui Deum sic uidet. Sic enim Balaam malus existens multa prædixit futura, & cognouit, ut patet Nu. 23. & 24. cap. Quia licet intellectū illustratū lumine prophetiæ haberet, & benediceret populo ore, & coactus eo dicente: Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo, tamen voluntatem renitentem Dei voluntati habebat, & maledicere populo intendebat: Vnde & pergens ad populum suum, quia verbo prophetali nocere non potuit populo Dei, malignissimum consilium non ut Prophe- ta, sed ut homo peruersus dedit: Quia ergo malignam voluntatem habebat, & Dei voluntati renitentem, licet uisionem Dei, ut dicit, intuitus esset per intellectū, tamen mundus corde non erat. Sed sancti

B

Propheta, qui Deum uisione imaginaria viderunt, & quid illæ imagines significarent, cognouerunt, & cum hoc suam voluntatem diuinæ voluntati conformauerunt, volendo illud, quod Deus volebat: mundi corde fuerunt: Vnde & Isaias cum Dominum vidisset super solium excelsum, & eleuatum, qui iam cor mundum habebat, sed tamen adhuc polluta labia habebat (quia qui in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Iacob. 3.) dicit. Isaiæ 6. Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, & Regem Dominum exercituum vidi oculis meis. A qua pollutione mundatus fuit per calculum, quem unus de Seraphin forcipe tulerat de altari, dicente ei Seraphin. Ecce tetigi hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.

C

Sed si Deus videatur oculo imaginatio nis per hoc quod aliqua imago sit in phantasia, vel iam existit, quæ Deū representat, nō semper est necesse quod taliter Deum videns, mundum cor habeat: cum quandoque inuenti sint peruersi homines, qui donum prophetiæ sunt adepti: in qua prophetia quandoque species representans ipsum Deum, vel futurum contingens, quod certitudinaliter nō potest sciri, nisi Deo agente, & reuelante, in eis facta fuit: Quemadmodum Nabucdonosor peruersus existēs, vidit uisione imaginaria Deū. Vnde Daniel 4. de eo dicitur. Videbā in uisione capitis mei super stratum meum: & ecce vigil, & sanctus de cœlo descendit, & clamauit fortiter, & ait. Succidite arborem &c. Quem vigilem, & sanctum interpretatus est Daniel Deum esse, ut patet ibidem. Et idem etiam uidit lapidem abscissum de mōte sine manibus, qui lapis manifestē personam Domini Christi demonstrabat, ut patet Danielis 2. Sed huiusmodi visio imaginaria aliquando cōiuncta est cum intellectuali uisione, aliquando est sine intellectuali uisione, quando uidetur imago, & perpenditur esse imago; quia alterius rei intelligitur esse repræsentatiua, & tamen nescit ille, cui repræsentatur, quid illa imago representet. Quemadmodum fuit factum in Nabucdonosor in duabus uisio-

D

Sed si Deus videatur oculo imaginatio nis per hoc quod aliqua imago sit in phantasia, vel iam existit, quæ Deū representat, nō semper est necesse quod taliter Deum videns, mundum cor habeat: cum quandoque inuenti sint peruersi homines, qui donum prophetiæ sunt adepti: in qua prophetia quandoque species representans ipsum Deum, vel futurum contingens, quod certitudinaliter nō potest sciri, nisi Deo agente, & reuelante, in eis facta fuit: Quemadmodum Nabucdonosor peruersus existēs, vidit uisione imaginaria Deū. Vnde Daniel 4. de eo dicitur. Videbā in uisione capitis mei super stratum meum: & ecce vigil, & sanctus de cœlo descendit, & clamauit fortiter, & ait. Succidite arborem &c. Quem vigilem, & sanctum interpretatus est Daniel Deum esse, ut patet ibidem. Et idem etiam uidit lapidem abscissum de mōte sine manibus, qui lapis manifestē personam Domini Christi demonstrabat, ut patet Danielis 2. Sed huiusmodi visio imaginaria aliquando cōiuncta est cum intellectuali uisione, aliquando est sine intellectuali uisione, quando uidetur imago, & perpenditur esse imago; quia alterius rei intelligitur esse repræsentatiua, & tamen nescit ille, cui repræsentatur, quid illa imago representet. Quemadmodum fuit factum in Nabucdonosor in duabus uisio-

S V M M A R I V M.

Quod triplex est visio intellectualis Dei, scilicet in vita presenti per creaturam, vel per fidem, aut diuinam scripturam, & in vita futura per apertam, & facialem uisionem.

E

Sed cum visio, vel cognitio Dei intellectualis sit in præsentī & per creaturā, & per scripturam, dicente August. 2. de Trinitate cap. 1. Non ero segnis ad inquirendam substantiam Dei, siue per scripturam eius, siue per creaturā, quæ utraque nobis ad hoc proponitur intuenda; ut ipse queratur, ipse diligatur, qui & illam inspirauit, & istam creauit. Qui duo

modi

Num. 23. & 24.

Iaco. 3. Isa. 6.

VIII

August.

modi Deum cognoscendi in præsentī tā-
guntur ab Apostolo primæ ad Cor. 13.
1. Cor. 13. Videmus nūc per speculum in ænigmate.
Glof. Per speculum enim intelligimus secun-
dū Glo. aliquas creaturas, in quibus ali-
qua similitudo Dei relucet. Sed per ænig-
ma intelliguntur imagines, vel similitudi-
nes positæ in scriptura, quæ valent ad in-
telligendum Deum, licet obscure: nunc
enim imagines ueritatis per fidem viden-
tur. Sic ergo in vita præsentī cognosci-
tur Deus per creaturas, dicente Apost. ad
Rom. 1. Inuisibilia Dei à creatura
Rom. 1. mundi per ea quæ facta sunt, intellectu cō-
spiciuntur, sempiterna quoque eius uir-
tus, & diuinitas. Sed quia non sufficiebāt
creaturæ nobis ad cognoscendum Deum,
quia per ipsas solum essentialia cogno-
scuntur, & non personalia, nisi multum
imperfectè: Ideo, vt perfectam notitiam
secundum statum præsentem de Deo ha-
bere possemus, diuina scriptura per Chri-
stum, Prophetas, & Apostolos, & Euange-
listas, qui Dei secreta, & intima perspe-
xerunt, nobis est reuelata, dicente Ioanne
Ioan. 1. 1. Deum nemo uidit vnquā: Unigenitus
filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit
Ephes. 3. Et Apost. ad Ephes. 3. Quod alijs genera-
tionibus nō est agnitum filiis hominum,
nunc reuelatū est sanctis Apostolis eius,
& Prophetis in spiritu: qui Spiritus San-
ctus scrutatur etiam profunda Dei 1. ad
1. Cor. 2. Corinth. 2. Vnde August. 2. de Ciuitate
August. Dei cap. 2. dicit. Magnum est & admodū
rarum vniuersam creaturam corpoream,
& incorporeā consideratam, compertam-
que mutabilem, intentione mentis exce-
dere, atque ad incommutabilem Dei sub-
stantiam peruenire, & hoc de cognitione
Dei per creaturam; & subdit de cognitio-
ne Dei per scripturam, quia ipsa mens,
cui ratio, & intelligentia naturaliter in-
est uitiis quibusdam tenebrosis, & ueteri-
bus, inualida est ad perfruendum meritō
incommutabili lumine, & eo perfruēdū,
donec de die in diem renouata, atque se-
renata, fiat tantæ felicitatis capax. Fide
primum fuerat tuenda, atque purgan-
da, qua ambularet fidentius ad ueritatem
prospiciendam; quam fidem constituit, at-
que fundauit Deus Dei filius, homine as-
sumpto, non Deo consumpto. Hoc enim,
ut dicit cap. 3. Prius per Prophetas, dein-
de per se ipsum, postea per Apostolos,
quātum satis esse iudicauit, locutus, etiā
scripturam condidit, quæ canonica nomi-
natur, eminentissimæ auctoritatis, cui fi-
dem habemus de iis rebus, quas ignora-
re non expedit, nec per nos ipsos noscere
Idem. idonei sumus: Sicut enim de visibilibus,

F quæ non uidemus, eis credimus, qui ui-
derunt, ita de iis, quæ animo, ac mēte sen-
tiuntur, hoc est de inuisibilibus, quæ à no-
stro sensu interiore, uel mente, remota
sunt, eis oportet nos credere: quoniam
hæc in illo incorporeo lumine disposita
didicerunt, uel manentia contuētur. Sed
in futura uita Deum sancti videbunt fa-
cie ad faciem; & ad eius uisionem, & cla-
ram, & apertam, non indigebūt creatura,
uel scriptura, sed ipsam diuinam naturā
oculis mētis per se, & sine alio medio in-
tuebuntur, dicente Apost. 1. ad Corinth.
G 13. Videmus nunc per speculum in ænig-
mate, tunc autem facie ad faciem, nunc
cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut
& cognitus sum. Ex quibus patet, quod
cognitio, vel uisio intellectualis Dei est
triplex, scilicet in præsentī per creaturā,
& scripturam, & in futuro per uisionem
apertam.

SUMMARY.

H Quod ad cognoscendum Deum intellectualiter
per creaturam, non est necessaria cordis mun-
ditia, licet, si ipsa adsit, perfectius, & securius
Deus per creaturam cognoscatur.

IX
Q Vo uiso, intelligendum est quod co-
gnitio Dei per creaturam potest in-
ueniri in immundis corde. Philosophi
enim, qui immundi, & magni fuerūt pec-
catores, Deum per creaturam cognoue-
runt, dicente de eis Apostolo ad Rom. 1.
Veritatem Dei in iniustitia detinet, quia
I quod notum est Dei manifestum est in il-
lis; Deus enim illis reuelauit. Quod expo-
nens Glo. inquit. Inuenisti Deum ò tu
Gentilis, ò tu Philosophè, & colis idolū,
inuenisti ueritatem, & ipsam detines in
iniustitia, & quod per Dei opera cognoui-
sti, per hominis opera perdidisti. Cogno-
uerūt enim aliqui Philosophorū Deum,
sed sibi tulerunt, malentes morari iniu-
stè in sua peruersa uoluntate, quā in bo-
nitate. Sed per quod cognouerūt Deum?
certè per Dei opus, quod est vniuersa
K creatura. Deus enim, qui natura inuisibi-
lis est, vt sciri posset ab hominibus, opus
fecit, quod opificem sua uisibilitate ma-
nifestauit, vt per certū incertus sciri pos-
set, & ille etiam omnium Deus credere-
tur qui hoc fecit, quod ab aliis impossi-
bile est fieri. Hoc philosophi nobiles quæsie-
runt quoquomodo interrogantes crea-
turas de creatore, & omnium creatura
specie, ac dispositione, quasi pro uoce re-
spondente. Deus meus fecit. Ex arte arti-
ficem cognouerunt, & tamen cum cogno-

Rom. 1.

uissent non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentesq; se esse sapientes stulti facti sunt. Superbia enim qua sibi illa quæ cognouerant attribuerunt, obnubilauit mentem eorum, & immunda vita quam duxerunt eorum mentis oculos excæcauit in tantum, quod idola pro Deo coluerunt, & traditi sunt in desideria cordis sui in immunditiam ut contumeliis afficerent corpora sua, ut ibi Apost. inquit. Quorum superbia & vitæ immunditia sic mentis oculos clausit, quod cum ex creaturis Deum esse vnum cognouissent, postea cum populis dæmones, ligna, & lapides adorarent, dicente Aug. de vera religione cap. 1. Evidentius error eorum depræhëditur populorum, qui multos Deos colere, quam vnum Deum verum, & dominum omnium maluerunt, quorum sapientes, quos Philosophos vocant, scholas habebant dissentientes, & templa communia, cum ipsi & eorum sectatores, diuersa, & aduersa sibi de diis sentiebant, & ad sacra communia nullo prohibente veniebant. Ut enim ipse dicit c. 3. Nihil magis impedit veritatem pura mente videri, & animam beatam fieri, atque perfectam, quam vita libidinibus dedita, & falsæ imagines rerum sensibilibum, quæ nobis ab hoc sensibili mundo per corpus impressæ, varias opiniones, erroresq; generant. In quibus duobus Philosophi laborantes ad veram Dei cognitionem non peruenerunt; & si peruenerunt, statim ad ista sensibilia prolapsi sunt, ut Deum æstimarent uel se æstimare fingerent aliquid sensibilem esse, ut habentes oculos mentis plenos puluere sensibilibum imaginum, & lipiætes, vel suffossos turpitudine carnalium peccatorum; de quibus immunditiis nullus potuit liberari nisi per Christum, dicente Aug. 4. de Trini. cap. 15. Sunt quidam, qui putant se ad contemplandum & inherendum Deo virtute propria purgari posse, quos ipsa superbia maxime maculat. Et cap. 17. Philosophi qui æternitatem creatoris quantum poterant intellexerunt, per ea quæ facta sunt cognoscetes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt; & cum idonei non essent, in eternitatem, spiritualis incommutabilisque naturæ aciem mentis tam constanter infigere, ut in ipsa sapientia conditoris, atque factoris vniuersitatis viderent volumina seculorum. Sed nec ad illud digni habiti sunt, ut eis ista per Sanctos Angelos nunciarentur; quia ad æterna capienda idonei non erant; Sordes enim pecca-

A torum temporalium rerum amore contracta eos pregrauabant, & de propagine mortalitatis tamquam naturaliter inolite indignos reddebant. Purgandi ergo erant, & purgari non poterant nisi per mediatorem Dei, & hominum Christum hominem factum. Sic ergo Philosophi immundi existentes, & si per creaturas ad cognoscendum Deum intellectualiter, aliquammodo se dirigerent, attamen eorum immunditia fecit quod ad ista sensibilia eorum mens declinavit, æstimantes diuinum honorem conferendum esse creaturæ: propter quod securam uiam ad Deum pertingendi per intellectum, & in eius cognitione perseuerandi, creaturæ non sunt sufficientes nisi per fidem, & charitatem sit intellectus hominis purificatus ab imaginum multiplicitate, & affectus a peccatorum sordibus.

S V M M A R I V M.

Quod certior, & eminentior est cognitio intellectualis de Deo, quæ habetur ex fide, & ex scripturis diuinis, quam cognitio Dei quæ habetur ex creaturis.

Sed securior via perueniendi ad Dei cognitionem, & perfectior, est scriptura sancta a Deo reuelata Sanctis Prophetis, Apostolis, & Euangelistis, quibus, ac in quibus locutus est Deus, & eis reuelauit secreta suæ maiestatis, suæque opera, quibus creaturas fecit, conseruat, gubernat, & ad se ut ad finem dirigit, quæ nullo modo perfectius sciri potuerunt, quam ipso reuelante, qui & se ipsum perfecte cognoscit, & opera sua ante quam ipsa faceret; sicut & postquam ea perfecit ab æterno perfectissime sciuit. Ut enim inquit Hilar. 1. de Trini. cap. 9. Cum de rebus Dei erit sermo concedamus cognitionem sui Deo, dictisque eius pia ueneratione famulemur: Idoneus enim sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Et 4. de Tri. cap. 7. dicit idem. Nemini dubium esse oportet ad diuinarum rerum cognitionem diuinis utendum esse doctrinis; neque enim celestium scientiam per semetipsam humana imbecillitas consequitur, nec inuisibilium intelligentiam ipse sibi corporalium sensus assumit: Non subeunt ingenia nostra in celestem scientiam, neque incomprehensibilem virtutem aliquo sensu infirmitas nostra concipit ipsi de se Deo credendum est, & iis quæ cognitione nostræ de se tribuit obsequendum. Aut enim more Gentilium denegandus est, si testimonia eius improbantur; aut sicut est Deus creditur, non potest aliter de eo credi, quam ut ipse est de se testatus,

intelligi. Ex quibus patet quod perfectissima via in presenti Deum cognoscendi, & opus eius, quod est vniuersa creatura, est scriptura diuina, in qua Deus se manifestauit hominibus, quantum se manifestare uoluit, nullum immiscens errorem, sed omnia, prout sunt, ediscerens: fidelis enim est, & uerax Deus in omnibus uerbis suis. Hæc autem diuina scriptura non potest intelligi nisi fide illuminetur intellectus illius, qui ad eius cognitionem peruenire intendit; cum nec in aliis scientiis aliquis proficere possit nisi credat antequam illius scientiæ intelligat principia, esse uera, etsi per se non simpliciter prius creduntur in scientiis quam intelliguntur, quorum credentia non supposita nihil addiscens proficere potest. Quanto magis in diuina scriptura, in qua fidei articuli sunt principia, qui semper in presenti uita manent crediti, & non sibi intellecti, oportet addiscere eos credere esse ueros ut in diuina scientia proficere possit? Ad quod attendens Aug. 1. de Tri. ca. 2. dicit quod Trinitas sit unus, & solus, ac uerus Deus; & quam recte Pater, Filius & Spiritus Sanctus unus, eiusdemque substantiæ, vel essentiæ dicatur, credatur, intelligatur, non potest nisi purgatissimis mentibus comprehendere, quia mentis humanæ acies in ualida in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei nutrita uergetur. Et cap. 1. eiusdem lib. dicit. Substantiam Dei sine ulla sui commutatione mutabilia facientem, & sine ullo suo temporali motu temporalia creantem, intueri, & plenè noscere difficile est. Et ideo est necessaria purgatio mentis nostræ, qua illud ineffabile, ineffabiliter uideri possit qua nondum præditi, fide nutrimur, ut ad illud capiendum apti, & habiles efficiamur. Ille enim qui ad Deum cognoscendum per scripturam diuinam articulis fidei non credens uult procedere, licet deducat ex scriptura multas de Deo conclusiones, tamen quia non credit principiis, ex quibus conclusiones deducit, vacillat omnino tam in conclusionibus, quam in principiis; & nihil plus scit de diuinis quam ante; nisi solum uidentem consequentiam, non credendo conclusioni deductæ ex consequentia: sicut sciri potest uera esse consequentia cuius principia & conclusio creduntur esse, uel sciuntur manifeste falsa. Unde & Iaco. 1. dicitur de uolente accipere Dei sapientiam. Si quis uestrum indiget sapientia postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non impropere, & dabitur ei: postulet autem in fide nihil hæsitans. Qui enim hæsitat similis est flu-

F. Qui maris, qui à uento mouetur, & circumfertur. Non ergo æstimet homo ille quod aliquid accipiat à Domino, sine cuius adiutorio nihil est acutum ingenium, & lingua expolita: ut dicit August. in prologo libri contra Faustum. Sed ille qui firmiter credens fidei articulos accedit ad studium scripturæ sanctæ, ut per eam ad Dei perueniat cognitionem, ad maiorem & perfectiorem cognitionem diuinorum pertingit; & citius quam posset pertingere ex creaturis: quippe fidei articuli, qui sunt principia scripturæ sacræ, sunt altiores, & magis diuinis intrinseci, quam sint conclusiones supremæ scientiarum, per quas habetur cognitio de diuinis per creaturas. Per creaturas enim solum deducitur quod Deus est unus, intelligens, & semper uolens in actu; & quicquid in ipso est, id ipsum cum ipso est, propter quod in ipso nulla mutatio esse potest. Sed quod sic sit Deus unus substantiæ, uel essentiæ unitate, quod & trinus in personis, & quod una personarum ab alia procedat, hoc omnino excedit diuinorum cognitionem, quæ ex creaturis deduci potest, de quo tamen sunt articuli fidei. Et sicut de isto, ita etiam de processu & reductione creaturarum à Deo ad Deum, & de mysterio incarnationis dñi omnino excedit cognitionem quæ potest haberi de Deo ex creaturis; propter quod ubi finit Metaphysicus incipere habet Theologus, non descendendo ad particularia, & inferiora; quemadmodum se habet medicus ad naturalem, sed ascendendo ad altiora, & superiora, ac magis abstracta. Cum ergo scripturæ principia sint altiora & magis intima de diuinis, quam ultimæ conclusiones, & supremæ scientiæ humanæ de diuinis; dubium non est, quin per scripturam diuinam fidelis pertingere possit ad multo altiores cognitionem diuinorum, quam per scientiam ex creaturis acceptam. Unde & sapientia hæc mittit ancillas suas, id est alias scientias ut uocent ad arcam, ostendendo se esse perfectas, humanamque perfectionem ostendentes esse non in se sed in scriptura diuina; quod satis haberi potest Prouer. 9. Propter quod & ipsa tamquam suprema, & caput scientiarum existens, de omnibus aliis scientiis iudicare habet dicente August. 1. lib. super Gen. ad litteram ca. 27. Philosophi quicquid de rerum natura ueracibus documentis demonstrare potuerint, ostendamus nostris litteris non esse contrarium. Quicquid autem de quibuslibet suis uoluminibus iis nostris litteris, id est, catholicæ fidei contrarium

August.

Idem.

Iaco. 1.

August.

Prou. 9.

August.

protulerint, aut aliqua etiam facultate ostendamus, aut nulla dubitatione credamus esse falsissimum.

S V M M A R I V M.

Quæ cordis munditiæ requirantur ad hoc, ut homo per diuinas scripturas secundum quod homini possibile est in hac vita perfectè Deū cognoscendo attingat.

X I

Hieron.

Idem.

Idem.

AD tam autem altam Dei cognitionem, sicut ex scriptura diuina deduci potest, non perducuntur nisi mundi corde, & maximè castitatis virtutē amantes. Cū enim luxuria mentem hominis deprimat, & quasi carnem efficiat, ut supra dicebatur, luxuriosi non possunt pertinere ad illam contemplationem, quæ est suprema inter præsētis uitæ cognitiones. Ut enim inquit Hieron. in prima responsione contra Iouinianum. Amor formæ, vel pulchritudinis corporalis, rationis obliuio est, & insanix proximum sedus, minimeque conueniēs animo sospiti vitium, turbat cōsilia, altos & generosos spiritus frangit; à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit, quæruolos, iracundos, temerarios, durè imperiosos, seruiliter blandos, omnibus inutiles, ipse nouissimè amor facit. Et ut dicit idem auctoritate Theophrasti in dicto lib. Non est vxor ducēda sapienti primū enim impediri habēt Philosophiæ studia, nec potest quisquā libris, ac vxori, pariter deseruire. Cum ergo (ut dictū est) ad altissimā diuinorum contemplationē per scripturā diuinam homo fidelis deducatur, quæ contemplatio requirit & exercitiū longum in scripturarū studio, & magnam mentis eleuationem, quæ ambo impediūtur per frequentem concubitus, manifestum est quod qui diligenter, perfectè, & integrè vult peruenire ad diuinorum cognitionem per scripturam, oportet ipsum castum esse. Vnde & Hieron. in epistola ad Fabiolam de veste sacerdotali dicit. Voluptas & concupiscentia iuxta eos, qui de physicis disputant, cōsistit in iecore, huius pānulam in diuersa uolitantē, & per oculorū fenestras foras errupentē: offerunt Sacerdotes Deo, ut postquam opere dixerint Deo holocaustū tuū pingue fiat, & concupiscentiam libidinis seminarium igne spiritus Sancti concremauerint, mereantur accipere præmium pectus, & brachium. In pectore mundas cogitationes, legis notitiam, dogmatum veritatem. In brachio bona opera, & pugnam contra diabolū; & armatam manū, ut quod mē-

A te conceperint exemplo probent. Ex quo patet quod mundæ cogitationes, notitia legis Dei, & dogmatum veritas est præmium refrænationis, vel potius consumptionis Inxuriæ carnalis; quod significatū fuit quando pro præmio combustionis pennulæ iecoris in altari datum fuit pectus animalis immolati Sacerdoti hostiā immolanti. Et nō solum est necessaria carnis munditia illi, qui vult multum instrui in scriptura, immo etiam phantasmatum munditia, ac imaginum serenitas, & quietatio sunt sibi multū necessaria. Si enim ista duo necessaria sunt in acquirendis, & vtendis scientiis naturalibus iam acquisitis, ut patet 7. Phys. Sedatis enim passionibus, & concupiscentiis carnalibus, quietatisque corporalibus motibus non solum exterioribus, immo magis spirituum motibus, in quibus imagines representantur, anima efficitur sapiens, & prudens, quantò magis, qui volunt in scriptura proficere, vel iā ipsa acquisita uti ea, habere debent refrænatas concupiscentias, & imaginationes quietatas ne per istarum imaginum, & passionum inordinationes rectum iudicium intellectus perturbetur: Propter quod has duas munditias cordis habere debent si omnimodè velint sine errore de rebus intellectis iudicare. Sed tertiam munditiam quæ est liberum esse, & mundum ab omni peccato, non est necesse quod habeant, quia multi peccatores multa de Deo tam per creaturas scire possunt, quàm per scripturas, & addiscere. Vnde & Aug. qui dixerat 1. lib. Soliloquiorū in oratione. Deus, qui nisi mundos verum scire voluisti, hac retractans 1. lib. cap. 6. Retractionum, dicit. In his sanè libris nō approbo quod in oratione dixi. Deus qui nisi mūdōs verum scire voluisti, neque enim definitum est hīc quid sit verum, quod nisi mundi scire non possint, & quid sit scire.

Aristot.

August.

S V M M A R I V M.

Quas veritates immūdi scire possint, & quas nō, quia & si sciant tales veritates, per scientiam, non tamen approbant; & quando tales sunt reducendi ad veritatis approbationem, vel per alios, vel per se ipsos, Dei gratia eos iuuante.

E

Circa quod attēdendū est, quod aliqua scibilia sunt, quæ sic stant sub cognitione intellectus, quod non afficiunt voluntatem, nec mouent eam ad persecutionem, vel fugam; ad quæ voluntas sic se habet, quod non appetit res ipsas in se; sed solum earum scientias, sicut voluntas

X I I

non appetit triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, sed solum appetit intellectum hoc scire; & huiusmodi scibilia sciri perfectè possunt, posito quòd voluntas sit omnino immunda, immo & dissentiente ipsa à conclusione solum, quòd intellectus consideret conclusionem de necessitate conclusam ex primis propositionibus intellectus conclusioni assentit. Sicut si voluntas nollet quòd duo & tria essent quinque, solum quòd intellectus hoc consideraret, non posset non assentire. Aliquæ vero conclusiones sunt, ad quas voluntas est affecta, vel appetit ipsas res, de quibus facta est conclusio; & habet desiderium de proseguendis ipsis, vel fugiendis, & in istis si voluntas non sit concors rationi rectæ obnubilat ipsam, & excæcat in tantum quòd ducit rationem ad assentiendum contrariæ conclusioni, Sicut patet incontinente qui rectè consiliatur, non autem rectè eligit in hora passionis deuictus, & illectus à passione, & hi tales dum contraria rectæ conclusioni eligunt, & si sciant habitu contrarium, & loquatur etiam in actu quòd contrarium agere deberent; attamen propter infectam voluntatem non sentiunt pro tunc, quòd agere debebant agere secundum quòd rectè fuerat iudicatum; siue etiam tunc in actu habeant ambas cogitationes de agendo, & non agendo; quia eorum Syllogismus habet tres propositiones, tamen magis inclinatur per voluntatem, vel appetitum inferiorem eorum intellectus ad assentiendum, & concludendum conclusionem concupitam, quam illam quæ ex recta ratione procedit. Vnde licet multi mali & peruersi scire possint multa vera tam de Deo, quam de creaturis, de illis conclusionibus, quæ sunt primi generis; sicut quòd Deus sit trius, & quòd creaturæ sint à Deo creatæ; tamen de conclusione secundi generis, & si ipsas per scientiam & intellectum sciant, voluntate tamen, ac appetitu ipsis conclusionibus non consentiunt; sicut de quibusdam loquens Apostolus ad Rom. 2. dicit. Habes formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium doces, teipsum non doces? Qui prædicas non furandum furaris; qui dicis non mechandum mecharis, qui abominaris idola sacrilegium facis? Vnde tales propriè non dicuntur scire, quia voluntate satis aduersantur; & si sciant in habitu non sciunt in actu; & tandem pereunt malè agendo, quia & scientiam benè agendi amittunt, & veritatē odiunt, dicente August. in quodam ser. de sua ordinatione. Vobis dico siue præsentibus,

Rom. 2.

August.

siue absentibus, quibus inimicus efficior verum prædicans, quibus consulendo videor onerosus, quorum requirens utilitatem cogor offendere voluntatem. Et idem in quodam sermone de versu Psal. Deus manifestè veniet. Omne peccatum cōsuetudine vilescit, & fit quasi nullum, sic obduruit, dolorē perdidit, quòd valde putre est, nec dolet, quòd non dolet non pro sano habendum, sed pro mortuo est computandum. Vnde & multa sciētes de Deo, in peccatis tamen perseverare volētes Deū scire licet videatur, tamē ipsum ignorant, quia licet per scientiam sciant quòd Deus non diligit peccatores, tamē non consentiūt ipsum eos odire cum mali sint, malitia eorum oculos mentis excæcante, qui de aliis rectam proferunt sententiam, & tamē de se qui aliis sunt similes idem sentire nolunt. Vnde & talibus si conuerti debeant per admonitionem non est eis de eorum malitia immediatè loquendum, quia non acceptarent, sed de aliorum malitia consulendi sunt; quia de aliis rectè iudicant, & iudicio per eos facto de aliis ad se ipsos conuertendi sunt, ut quale de aliis protulerunt iudiciū, idē iudicium contra se vel inuiti ferāt; quemadmodum Nathan Propheta arguit David proponens ei duorum factum, diuitis, ac pauperis, qui diues hospite superueniente occidit pauperis ouiculam parcens suis, quòd audiēs David dixit quòd diues ille sic agens filius mortis erat, & Propheta subintulit. Tu es ille vir, qui fecisti hanc rem. Quòd exponens August. in quodam sermone Psal. quinquagesimi inquit. Peccatum meum post me fuit, quando ad me missus est Propheta, qui de oue pauperis similitudinē proposuit, qua proposita, profert ille iratus sententiam, planè tunc nesciens quòd ibi captus esset morte dignum diuitem dixit & ouem reddendam in quadruplum seuerissimè autem, iustissimeque iudicauit. Sed peccatum eius nondum erat coram eo, post dorsum erat, quòd fecerat, suam iniquitatem nondum agnoscebat, & ideo alienæ non ignoscebat. Sed Propheta ad hoc missus abstulit à dorso peccatum, & ante oculos posuit, ut videret illam sententiā tam seueram in se esse prolatam. Sic ergo peccatores qui multa sciunt per scripturam de Deo, & tamen in peccatis manere volunt, sciunt quidem peccata Deo esse displicentia, & magna punitione digna, propter quòd seuerissimè, ac iustissime aliena condemnant peccata: sed quia peccata propria non attendunt, immo in ipsis delectantur, seipsos palpant,

Idem.
Psal. 49.

2. Reg. 12.

August.

& sua peccata punire dissimulant, quasi fingendo Deum iniustum, & personarum acceptorem, qui velit seuerè punire aliorum peccata, non autem ipsorum; quod iudicium ex mentis excecatione procedit, quam causauit ipsorum immunditia peccatorum. Ex quibus contingit quòd in speculabilibus rectè iudicant, & in practicis eorum iudicium quo ad alios est rectum, sed quo ad se ipsos est iniquum; qui melius corrigi nequeunt per alienam admonitionem, quàm vt aliorum peccata iudicanda eis proponantur; & demum eorum iudicium de alienis peccatis applicetur eisdem, quemadmodum Nathan fecit Dauid 2. Reg. 12. Vnde inquit Bern. 1. ser. de omnibus sanctis. Qui in peccatis manent licet de Deo multa sciant, tamen ipsum ignorant, quia non sentiunt de domino in bonitate, Ideo inquit. Omnis in cuius conscientia clausum adhuc viuit peccatum, aut peccat in spe, & ita sentit de Deo tamquam si minus ei peccata displiceant; aut peccat in desperatione immisericordem sentiens Deum; quorum neuter Deum videt; sed mentitur iniquitas sibi, formans sibi idolum pro eo; quod non est ipse. Immunditia verò cordis, quæ sic agit quòd Deum homo non videt, est triplex, vt idem ibidem ait. Scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia gloriæ temporalis, & conscientia præteritorum delictorum. Contra autem duas primas immunditias opponitur remedium orationis, vt contra tertiam opponitur remedium confessionis. Hæc enim duo sunt quæ mundant oculum cordis, scilicet oratio, & confessio. Confessio enim arguit contraria peccata, & oratio impetrat ne in ipsa in posterum incidamus, & his duobus modis quibus per se, siue alterius monitione, Deo cum præueniente, per gratiam potest mundare suam conscientiam vt tam in se, quàm in aliis semper de Deo in bonitate sentiat.

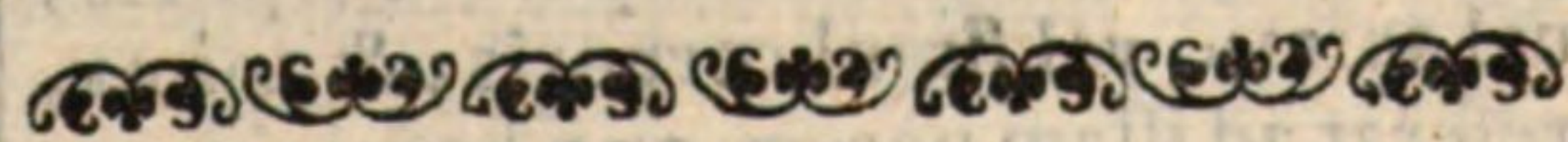
S V M M A R I V M.

Quæ cordis munditia ad claram, & perfectam, ac facialem Dei visionem requiratur.

XI II

Sed ad Dei visionem apertam, & clarā ac sine medio requiritur omnimoda cordis munditia; nihil enim coinquinatū in illam ingreditur ciuitatem, vt dicitur Apocal. 21. Innocens enim manibus, & mundo corde ascendet in montem Domini, & stabit in loco sancto eius. Ciuitas enim cælestis est aurum mundum simile vitro mundo. Apoc. 21. Circa quod intel-

A ligendum est, quòd Dominus volens ostendere quæ sibi placeat munditia præcipuè ostendit quòd cordis munditia, quia hæc Deus præcipuè intuetur, & ex illa omnis munditia hominis sumit originem. Ex corde enim inquinato & verba, & opera, & gestus, & omnia coinquinata egrediuntur. De corde enim procedunt homicidia, furta, & consimilia, infra 15. Licet enim quandoque cōtingat quòd exteriora opera & verba videantur esse munda; si tamē ex non mundo corde procedant omnia sunt infecta, sicut si fructus habeat vermē interius, quantumcunque extra pulcher appareat, tamen inutilis, & perniciosus est. Vnde & Dominus infra 23. reprehendēs Phariseos, inquit. Pharisee cecē munda prius quod intus est calicis & parapsidis, vt fiat & quod deforis est mundum. Vel etiam ideo cor dicit esse mundandū, quia solo corde, idest intellectu, Deus videtur, qui non nisi à mūdis videri potest. Quemadmodum enim oculus lippus, vel in quo puluis est iniectus, non potest videre excellens sensibile, ut solem in sua rota: ita nec intellectus nisi sit ab omni peccatorum sorde mūdatus, ab omni quæ phantasia purificatus, & ab omni medio, quo mediante Deus uidetur. Sicut erant Theophaniæ, quas quidam posuerunt in quibus videretur Deus, & ab omni carne corruptibili spiritum aggrauante separatus, non poterit videre Deum facie ad faciem, sed tunc quando intellectus erit separatus à corpore corruptibili & mortali, vel separatus per se existens, vel corpori glorioso coniunctus ab omni peccatorum labe mundatus, à phantasia rerū corporalium segregatus, habitu gloriæ eleuatus, tunc Deū videbit, & beatus perfectè erit. Et Aug. in ser. domini dicit. Stulti sunt qui Deum videre istis exterioribus oculis quærunt, cum solum corde Deus videatur, quæ visio merces fidei est, ac summum præmium beatorum, quæ visio non in præsentī vita, sed in futura habebitur. de illa namque dictum est. Exo. 33. Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet. Vel enim Deum sic videntes totaliter in corpore moriuntur; vel eorū anima corporeis sensibus extrahitur vt nesciant si sint in corpore, vel extra corpus, ut patet 2. ad Cor. de Paulo.

TRACTATUS sequens protenditur usque ad illum locum (Beati qui persecutionem patiuntur propter iu-

Matt. 15.

Matt. 23.

August.

Exo. 3.

2. Cor. 12.

stitiam

Bernard.

Apoc. 21.

Psal. 14.

Apoc. 21.

stitiam) & habet sexdecim capitula. Ponitur prima continuatio, & ostenditur quod pacificus debet habere cordis munditiam; quæ consistit in victiorum, & cupiditatum per rationem superantia, & in subiectionem rationis ad Deum, quibus in homine existetibus, aliorum pacificator esse potest.

11

B *Beati pacifici quoniam filii Dei vocabuntur.*

Vbi ponitur septima beatitudo, & continuari potest primò ad beatitudinē immediatē præcedentem. Mūditiā enim cordis (vt superius dicebatur) includit culpæ remotionem, quā anima fædatur; & iustitiæ appositionem, quā anima pulchrificatur; Quousque autem hæc duo in anima facta non sunt, pax in ea non est plena. Quando enim caro discedit à spiritu, eiūque aduersatur, pax non est in anima, sed pugna; semper autē huiusmodi pugnae stant dum peccata manēt; quibus caro spiritum sibi adiungere nititur, nec spiritus ad victoriam peruenit quousque operibus carnis mortificatis in iustitia ipse viuit. Vnde ad Rom. 8. dicit Apostolus. Iustificatio legis impletur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Et infra eodem cap. Si secundum carnem vixeritis moriemini, si autē spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Sed quando iustitia est in spiritu, quā opera carnis mortificantur, & ipse spiritus Deo subditus est, tunc in homine pax perfecta est, dicente Aug. 19. de ciuitate Dei cap. 14. Quia homini rationalis anima inest, totum hoc quod habet cōmune cum bestiis subdit paci animæ rationalis, vt mente aliquid contempletur, & secundum hoc aliquid agat, ut sit ei ordinata cognitionis, actionisq; cōsensio. Ad hoc enim uelle debet nec dolore molestari, neque desiderio perturbari, nec morte dissolui, ut aliquid utile cognoscat; & secundum eam cognitionem, uitam, moresque disponat. Sed ne in ipso cognitionis studio propter humanæ mentis infirmitatem in pestem alicuius erroris incurrat, opus habet magisterio diuino ut inuitus obtemperet, & adiutorio ut liber obtemperet; ac per hoc omnem pacē corporis, uel animæ, vel simul corporis, & animæ, referat ad illam pacem, quæ homini mortali est cum Deo immortalis: vt ei sit ordinata in fide sub æternæ legis obedientia. Ex quibus patet quod ad hoc, quod sit homo in se pacatus, necesse est, quod

Rom. 8.

August.

F

anima sensualitati imperet, eius motus bestiales comprimendo, vel etiam refrando iuxta regulam rectam rationis, & quod ratio ipsa subdita sit Deo in eius obedientia perseuerando; quæ duo per cordis mundationem importantur; cum cordis munditia includat peccatorum ablationem, & virtutum per modum cuiusdam ornamenti spiritualis appositionem. Quā pacificatione facta in homine, faciliter pacificator aliorum potest esse. Qui enim Deum diligit, & omnem alium hominem diligit vt se ipsum pacificatus est, dicente Aug. in prædictis lib. & c. quod duo præcepta hoc est dilectionem Dei, & proximi, docet magister Deus, in quibus tria inuenit homo quæ diligat; scilicet Deum, seipsum, & proximum; atque illa diligendo non errat. Qui Deum diligit, consequens est vt etiam proximo ad diligendum Deum consulat; quem iubetur sicut seipsum diligere, ac per hoc erit pacatus omni homini quantum in ipso est pace hominum, idest ordinata cōcordia, cuius hic ordo est, primū vt nulli noceat, deinde vt etiam profit cui potuerit. Cum igitur ex cordis munditia quā quis habet in se oriatur pax, quam inter alios facit, manifestē patet quare post cordis munditiam ponitur [*Beati pacifici.*] Vnde & Ambro. super Luc. lib. 5. c. 6. dicit. Si diligenter pectoris tui secreta munda ueris, tunc compatere iis qui impugnantur; ac intellige quanti hominum, quanti fratrum tuorum auxiliū tuū quærant; quia nisi tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati ne dissensiones, contentionesque ex affectu tuo prodeant, non potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, vt cum fueris ipse pacificus pacem aliis feras. Quomodo namque aliorum potes corda mundare nisi tuum ante munda ueris? Illi enim pacifici sunt secundum August. 1. lib. de sermone Dom. in mon. cap. 2. qui in semetipsis omnes animi sui motus componunt, & subiiciunt rationi idest menti, & spiritui, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, in quo ita ordinata omnia sunt; vt id quod est in homine præcipuum, & excellens, hoc imperet ceteris non reluctantibus, quæ sunt nobis, bestiisq; cōmunia, atque idipsū quod excelsit in homine, idest, mēs & ratio, subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas, vnigenitus Dei Filius. Neque enim inferioribus imperare potest nisi se ipsum superiori subiiciat, & hæc est pax, quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis. Et Glo. hic dicit. Pax à nobis incipit, quia dum lex carnis

G

anima sensualitati imperet, eius motus bestiales comprimendo, vel etiam refrando iuxta regulam rectam rationis, & quod ratio ipsa subdita sit Deo in eius obedientia perseuerando; quæ duo per cordis mundationem importantur; cum cordis munditia includat peccatorum ablationem, & virtutum per modum cuiusdam ornamenti spiritualis appositionem. Quā pacificatione facta in homine, faciliter pacificator aliorum potest esse. Qui enim Deum diligit, & omnem alium hominem diligit vt se ipsum pacificatus est, dicente Aug. in prædictis lib. & c. quod duo præcepta hoc est dilectionem Dei, & proximi, docet magister Deus, in quibus tria inuenit homo quæ diligat; scilicet Deum, seipsum, & proximum; atque illa diligendo non errat. Qui Deum diligit, consequens est vt etiam proximo ad diligendum Deum consulat; quem iubetur sicut seipsum diligere, ac per hoc erit pacatus omni homini quantum in ipso est pace hominum, idest ordinata cōcordia, cuius hic ordo est, primū vt nulli noceat, deinde vt etiam profit cui potuerit. Cum igitur ex cordis munditia quā quis habet in se oriatur pax, quam inter alios facit, manifestē patet quare post cordis munditiam ponitur [*Beati pacifici.*] Vnde & Ambro. super Luc. lib. 5. c. 6. dicit. Si diligenter pectoris tui secreta munda ueris, tunc compatere iis qui impugnantur; ac intellige quanti hominum, quanti fratrum tuorum auxiliū tuū quærant; quia nisi tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati ne dissensiones, contentionesque ex affectu tuo prodeant, non potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, vt cum fueris ipse pacificus pacem aliis feras. Quomodo namque aliorum potes corda mundare nisi tuum ante munda ueris? Illi enim pacifici sunt secundum August. 1. lib. de sermone Dom. in mon. cap. 2. qui in semetipsis omnes animi sui motus componunt, & subiiciunt rationi idest menti, & spiritui, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, in quo ita ordinata omnia sunt; vt id quod est in homine præcipuum, & excellens, hoc imperet ceteris non reluctantibus, quæ sunt nobis, bestiisq; cōmunia, atque idipsū quod excelsit in homine, idest, mēs & ratio, subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas, vnigenitus Dei Filius. Neque enim inferioribus imperare potest nisi se ipsum superiori subiiciat, & hæc est pax, quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis. Et Glo. hic dicit. Pax à nobis incipit, quia dum lex carnis

Idem.

H

anima sensualitati imperet, eius motus bestiales comprimendo, vel etiam refrando iuxta regulam rectam rationis, & quod ratio ipsa subdita sit Deo in eius obedientia perseuerando; quæ duo per cordis mundationem importantur; cum cordis munditia includat peccatorum ablationem, & virtutum per modum cuiusdam ornamenti spiritualis appositionem. Quā pacificatione facta in homine, faciliter pacificator aliorum potest esse. Qui enim Deum diligit, & omnem alium hominem diligit vt se ipsum pacificatus est, dicente Aug. in prædictis lib. & c. quod duo præcepta hoc est dilectionem Dei, & proximi, docet magister Deus, in quibus tria inuenit homo quæ diligat; scilicet Deum, seipsum, & proximum; atque illa diligendo non errat. Qui Deum diligit, consequens est vt etiam proximo ad diligendum Deum consulat; quem iubetur sicut seipsum diligere, ac per hoc erit pacatus omni homini quantum in ipso est pace hominum, idest ordinata cōcordia, cuius hic ordo est, primū vt nulli noceat, deinde vt etiam profit cui potuerit. Cum igitur ex cordis munditia quā quis habet in se oriatur pax, quam inter alios facit, manifestē patet quare post cordis munditiam ponitur [*Beati pacifici.*] Vnde & Ambro. super Luc. lib. 5. c. 6. dicit. Si diligenter pectoris tui secreta munda ueris, tunc compatere iis qui impugnantur; ac intellige quanti hominum, quanti fratrum tuorum auxiliū tuū quærant; quia nisi tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati ne dissensiones, contentionesque ex affectu tuo prodeant, non potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, vt cum fueris ipse pacificus pacem aliis feras. Quomodo namque aliorum potes corda mundare nisi tuum ante munda ueris? Illi enim pacifici sunt secundum August. 1. lib. de sermone Dom. in mon. cap. 2. qui in semetipsis omnes animi sui motus componunt, & subiiciunt rationi idest menti, & spiritui, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, in quo ita ordinata omnia sunt; vt id quod est in homine præcipuum, & excellens, hoc imperet ceteris non reluctantibus, quæ sunt nobis, bestiisq; cōmunia, atque idipsū quod excelsit in homine, idest, mēs & ratio, subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas, vnigenitus Dei Filius. Neque enim inferioribus imperare potest nisi se ipsum superiori subiiciat, & hæc est pax, quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis. Et Glo. hic dicit. Pax à nobis incipit, quia dum lex carnis

Ambr

I

anima sensualitati imperet, eius motus bestiales comprimendo, vel etiam refrando iuxta regulam rectam rationis, & quod ratio ipsa subdita sit Deo in eius obedientia perseuerando; quæ duo per cordis mundationem importantur; cum cordis munditia includat peccatorum ablationem, & virtutum per modum cuiusdam ornamenti spiritualis appositionem. Quā pacificatione facta in homine, faciliter pacificator aliorum potest esse. Qui enim Deum diligit, & omnem alium hominem diligit vt se ipsum pacificatus est, dicente Aug. in prædictis lib. & c. quod duo præcepta hoc est dilectionem Dei, & proximi, docet magister Deus, in quibus tria inuenit homo quæ diligat; scilicet Deum, seipsum, & proximum; atque illa diligendo non errat. Qui Deum diligit, consequens est vt etiam proximo ad diligendum Deum consulat; quem iubetur sicut seipsum diligere, ac per hoc erit pacatus omni homini quantum in ipso est pace hominum, idest ordinata cōcordia, cuius hic ordo est, primū vt nulli noceat, deinde vt etiam profit cui potuerit. Cum igitur ex cordis munditia quā quis habet in se oriatur pax, quam inter alios facit, manifestē patet quare post cordis munditiam ponitur [*Beati pacifici.*] Vnde & Ambro. super Luc. lib. 5. c. 6. dicit. Si diligenter pectoris tui secreta munda ueris, tunc compatere iis qui impugnantur; ac intellige quanti hominum, quanti fratrum tuorum auxiliū tuū quærant; quia nisi tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati ne dissensiones, contentionesque ex affectu tuo prodeant, non potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, vt cum fueris ipse pacificus pacem aliis feras. Quomodo namque aliorum potes corda mundare nisi tuum ante munda ueris? Illi enim pacifici sunt secundum August. 1. lib. de sermone Dom. in mon. cap. 2. qui in semetipsis omnes animi sui motus componunt, & subiiciunt rationi idest menti, & spiritui, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, in quo ita ordinata omnia sunt; vt id quod est in homine præcipuum, & excellens, hoc imperet ceteris non reluctantibus, quæ sunt nobis, bestiisq; cōmunia, atque idipsū quod excelsit in homine, idest, mēs & ratio, subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas, vnigenitus Dei Filius. Neque enim inferioribus imperare potest nisi se ipsum superiori subiiciat, & hæc est pax, quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis. Et Glo. hic dicit. Pax à nobis incipit, quia dum lex carnis

Aug.

K

anima sensualitati imperet, eius motus bestiales comprimendo, vel etiam refrando iuxta regulam rectam rationis, & quod ratio ipsa subdita sit Deo in eius obedientia perseuerando; quæ duo per cordis mundationem importantur; cum cordis munditia includat peccatorum ablationem, & virtutum per modum cuiusdam ornamenti spiritualis appositionem. Quā pacificatione facta in homine, faciliter pacificator aliorum potest esse. Qui enim Deum diligit, & omnem alium hominem diligit vt se ipsum pacificatus est, dicente Aug. in prædictis lib. & c. quod duo præcepta hoc est dilectionem Dei, & proximi, docet magister Deus, in quibus tria inuenit homo quæ diligat; scilicet Deum, seipsum, & proximum; atque illa diligendo non errat. Qui Deum diligit, consequens est vt etiam proximo ad diligendum Deum consulat; quem iubetur sicut seipsum diligere, ac per hoc erit pacatus omni homini quantum in ipso est pace hominum, idest ordinata cōcordia, cuius hic ordo est, primū vt nulli noceat, deinde vt etiam profit cui potuerit. Cum igitur ex cordis munditia quā quis habet in se oriatur pax, quam inter alios facit, manifestē patet quare post cordis munditiam ponitur [*Beati pacifici.*] Vnde & Ambro. super Luc. lib. 5. c. 6. dicit. Si diligenter pectoris tui secreta munda ueris, tunc compatere iis qui impugnantur; ac intellige quanti hominum, quanti fratrum tuorum auxiliū tuū quærant; quia nisi tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati ne dissensiones, contentionesque ex affectu tuo prodeant, non potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, vt cum fueris ipse pacificus pacem aliis feras. Quomodo namque aliorum potes corda mundare nisi tuum ante munda ueris? Illi enim pacifici sunt secundum August. 1. lib. de sermone Dom. in mon. cap. 2. qui in semetipsis omnes animi sui motus componunt, & subiiciunt rationi idest menti, & spiritui, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, in quo ita ordinata omnia sunt; vt id quod est in homine præcipuum, & excellens, hoc imperet ceteris non reluctantibus, quæ sunt nobis, bestiisq; cōmunia, atque idipsū quod excelsit in homine, idest, mēs & ratio, subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas, vnigenitus Dei Filius. Neque enim inferioribus imperare potest nisi se ipsum superiori subiiciat, & hæc est pax, quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis. Et Glo. hic dicit. Pax à nobis incipit, quia dum lex carnis

Glo.

repugnat legi mentis non modo alteri: sed neque nobis possumus esse pacifici, sed postquam intus Spiritus imperabit, ut totus homo spiritui seruiat, tunc pax ad alios deriuatur, ut cum omnibus pacem habeamus.

SUMMARIUM.

Ponitur secunda continuatio, & ostenditur quod viri multum virtuosus qui alios ad pacem inter se faciendam inducunt, frequenter sunt impatientes passi ab alijs iniuriam, & propter hoc non sunt verè pacifici, cum ille pacificus propriè dici possit, qui discordantes reducit ad pacem, & ipse iniuriam passus ab alijs ipsam faciliter remittit.

II

Secundò continuari potest ad præcedentes beatitudines, sic. Multi sunt qui & in se ipsis mundi sunt, castam uitam ducentes, terrenam non diligentes paupertatem amantes, motus bestiales suæ sensualitatis mitigantes, ac componentes, & lugentes tam suam quam aliorum peccata, misericordes sunt ad pauperes, & de suo iuste viuentes, & tamen propter quodcumque dictum, vel factum eis irascuntur, & aliquando eorum ira transit in odium, qui licet pacem faciant inter alios qui se inuicem offendunt, tamen ipsi læsi, vel uilipensi vix vel nunquam possunt se ex corde pacificare cum illis qui eos offendunt, de quibus Ber. 3. sermone de Aduentu loquens dicit. Sunt aliqui qui si quempiam viderint vel leuiter scandalizatum ualde, sunt solliciti quomodo eum in pacem reducere possint; & pacifici viderentur, nisi quod eorum commotio si fortè quicquam contra eos factum, dictumue uidebitur; tardius vniuersis, difficiliusque poterit sedari, qui nimirum si verè pacem diligerent, non dubium quod & sibi ipsis quererent. Et Chrysost. hic in expositione inquit. Multi sunt qui alios quidem inimicos libenter in pace reconciliant, & ipsi inimicis suis nunquam ex corde reconciliantur, tales illusores sunt pacis, non amatores. Quia igitur aliquos inuenire contingit qui præmissas habent virtutes, & tamè impatientes existentes propter modicum verbum, vel factum contra eos irascuntur, & quandoque illos odiunt, qui talia contra se dixerunt, vel fecerunt, in tantum quod uix, vel nunquam cum eis possunt reconciliari, ideo post prædictas virtutes ponit istam [Beati pacifici] per hoc insinuans quod perfecti in virtute facilius irascuntur contra illos, qui indignè eis dicunt iniuriam, vel faciunt, utpote quia in-

A

digni sunt hoc pati, cum magis deberent honorari. Vnde & Iob cum suas laudasset virtutes, hoc pro magna posuit calamitatem, quod ab iniquis, & quasi nullis deridebatur ut habetur Iob 30. Nunc derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Qui tamen iusti non propter hoc commoueri debent, vel irasci, cum sciunt ipsos iniuriatores insipientes esse, & ne scire quid agant: sed debent cum psalmista dicere. Cum iis qui oderunt pacem eram pacificus, cum loquebar illis impugnabam me gratis; exemplo domini, qui dum crucifigeretur pro crucifixoribus suis orabat dicens. Pater dimitte illis quia nesciunt quid faciunt. Vnde ad hanc intentionem Dominus hæc posuit beatitudinem post prædictas, & introducens si iniuriam iuste patientur, dicit [Beati pacifici.] Pacificus namque dicitur non solum qui inimicos in pace reconciliat, verum etiam qui immemor malorum pacem diligit, & ad pacem reducit illum qui eum offendit, ut Chrysost. hic dicit. Non solum enim, ut idem dicit in homiliario, hoc destruit litigare aduersus seipsum, sed odium ad inuicem, & aliquid aliud amplius inquit ut alios litigantes congregemus, cum dicit. [Beati pacifici.]

Iob 30.

Psalm. 119.

Luc. 23.

Chrysost. hom. 9.

C

SUMMARIUM.

Ponitur tertia continuatio, & ostenditur quod ille plenè potest esse pacificus, qui supradictas beatitudines habet.

D

Tertiò potest continuari secundum Ber. 1. ser. de omnibus sanctis ad beatitudines præcedentes sic. Circa quod attendendum est quod reconciliatio quadruplex est. Reconciliatur enim homo sibi ipsi reconciliat sibi proximum, reconciliat se Deo, reconciliat proximo proximum. Per tres autem primas beatitudines idest paupertatem, mansuetudinem, & fletum reconciliatur homo sibi ipsi, dum propria sua attendendo peccata, se pauperem, & humilem reputat, & occasiones peccatorum rescindit, mansuescere faciens sensualitatis motus, quibus anima inficitur, sed luctu peccata præterita abstergit, & lauat. Sanè conciliatur proximo per iustitiam, & misericordiam, quia per iustitiam alteri non facit quod sibi non vult fieri. At per munditiam cordis reconciliatur Deo, quibus reconciliationibus perfectis non restat nisi ut proximus proximo reconcilietur. Et quia primò debemus Deo, & nobis charitatem impendere, deinde proximo, ideo

III Bernar.

Bernar.

Chrysost. hom. 9.

postquam reconciliati sumus nobis ipsis, & Deo, ac proximo, non restat nisi vt proximos nostros ad inuicem reconciliemus, vt iam reconciliati nobis, reconciliati quoque proximo fiducialiter per cordis munditiam reconciliemur Deo. Beati uerò qui de sua reconciliatione non ingrati pro fratribus suis piè solliciti eos quantum prævalent & sibi, ac Deo reconciliare laborant. Quibus enim laudibus dignum, quanto amplectendum putas affectu illum, qui sine quærela inter fratres conuersans tota cauet solitudine ne quid in eo sit quod ab aliis portari oporteat; & quicquid in aliis onerosum est patientissimè suffert, qui singulorum scandala sua reputat, ac cum Apostolo dicit. Quis scandalizatur, & ego non vror?

2. Cor. 11.

S V M M A R I V M.

Quòd cum duplex sit pax, vel concordia hominum, vna mala, qua maligni concordant ad suam perficiendum malitiam, altera bona, qua boni inter se conueniunt ad perficiendum multa bona, prima pax non est facienda, sed quantum possibile est dimittenda est ne deteriores fiant.

III I

August.

Prou. 1.

Sap. 2.

Gregor.

Secundò intelligendum est cum pax hominum aliud non sit nisi ordinata animorum concordia, dicente August. 19. de ciui. Dei cap. 13. Pax hominis est ordinata concordia, sicut duplex est hominum concordia, sic etià duplex est pax. Est enim concordia peruersorum hominum, qui sibi ad inuicem adiuuantur, vt plurima mala & citius, & impunè perficere possint, de qua in malum concordia habetur Prou. 1. Fili mi si te lactauerint peccatores nō acquiescas eis. Si dixerint ueni nobiscum, infidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra infontem, deglutiamus eum sicut infernus uiuentem, & integrum quasi descendentem in lacum; omnem substantiam preciosam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis, sortè mitte nobiscum, marsupium sit unum omnium nostrum. Et Sap. 2. quid scilicet iniquorum congregatio dicat. Nullum inquit pratū sit quod non pertranseat luxuria nostra, nemo nostrum exors sit luxuriæ nostræ, opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec ueterano, nec uereamur canos multi temporis, sit autem fortitudo nostra lex iniustitiæ. De qua concordia loquès Grego. 33. lib. Moral. exponens illud Iob de squamis leuiathan. Vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas, una alteri adhærebit, & tenentes se ne

F quaquam separabuntur, ait. Iniqui quos similis reatus sociat concordie pertinacia etiam defensio peruersa conciliat, vt de facinoribus alterna se inuicem defensione tueantur. Sibi enim quisque metuit dum admoueri, vel corrigi alterum cernit. & iccirco contra corripiētum verba vnanimiter assurgunt, quia dum uicissim iniquitatibus suis superba defensione se protegunt; sanctæ exhortationis uerba, uel correctionis ad se nullatenus intrare permittunt, & qui diuisi corrigi poterant, iniquitatum suarum pertinacia uniti perdurant. Nam sicut esse noxiū solet si unitas desit bonis, ita perniciosum est si non desit malis, peruersos quippe unitas corroborat dum concordat, & tantò magis incorrigibiles redduntur, quantò magis vnanimis sunt. Quia ergo peruersorum concordia & pax & sibi, & aliis est nociua, non debent mali homines in malitia pacificari, sed diuidi. Vnde & Dominus infra 10. dicebat. Non ueni pacem mittere, sed gladium. Vbi dicit Chrysost. Non ubique concordia bona est, nam & latrones consonant, sed malam pacem bona dissonantia dissoluere debet. Vnde & Dominus superbam concordiam hominum turrem ædificantium, cuius cacumen ad celum pertingeret, diuisit, eorum linguas diuidēdo, & eos ab inuicem localiter separando Gen. 11. Et Paulus videns quòd Saducei & Pharisei congregati erant ad eius interfectionem, exclamauit in concilio. Viri fratres ego pharisæus sum, filius pharisæorum, de spe & resurrectione mortuorum ego iudico. Et cum hoc dixisset, facta est dissensio inter phariseos, & saduceos, & soluta est multitudo. Vnde & psalmista videns iniquorum cōgregationem & concordiam orabat dicens. Præcipita Domine, diuide linguas eorum quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Quod exponēs Cassiodo. inquit. Hic iudeo populo propter dissensionem salutariter imprecatur, ut diuisione linguarum malitiæ suæ non impleant effectum; sicut in Turre illa factum est, quam metu recentis diluuii in altum homines extendere tentauerunt. Et præcipita dixit ne muniant cogitationes suas machinatione peruersa. Diuide, ne in perniciosam confluant vnitatem. Et dignè illos diuidi postulabat, quos iniquos fore in sacrilegis congregationibus præuidebat. Quia ergo malorum concordia sibi, & aliis est nociua, ideo adiuuanda non est, sed diuidenda, ac separanda.

Matt. 10.
Chrysost.
hom. 36.

Gen. 11.
Actu. 23.

Psal. 54.

Cassiod.
c. 10.

S V M M A R I V M.

Quòd magnum bonum est concordia multorum perfectorum, quando concordant ad bonum; & quòd talis concordia multorum perfectorum est maximum bonum, & propter hoc beatus est qui talem procurat concordiam, & facit quantum potest.

V

Sed è contra bonorum concordia maximum est bonum, quia virtuosa opera, & plura, & maiora, & citius perficiuntur quando simul multi concordant ad perficiendum ipsa. Cum enim quilibet per se consideratus non sibi sufficiat nec ad cognoscendum ea, quæ cognoscenda sunt; nec ad agendum illa quæ necessaria sunt, & hoc tam in vita actiua, quam in contemplatiua; necesse est ad hoc, quòd vita humana perfecta ducatur, quæ in actione, & cognitione consistit (vt supra dictum est) vt vnus ab alio iuuetur, & quòd vnus non videt alter videat; & de illo quòd cognoscit alterum instruat, vt ipse quoque de ijs, quæ ignorat ab alio instruat; & similiter in actione vnus ab alio adiuuetur; vt sic ex mutua concordia uitam perfectam humanam simul ducere possint. Vnde & 3. Politi. dicitur, Cū multi quorum vnus quisque non est studiosus vir, conueniunt; contingit eos esse meliores, quam si eorum quilibet per se esset; multis enim existentibus, contingit vnumquemque partem habere virtutis, & prudentiæ; & fieri congregatorum multitudinem, quasi vnum hominem multorum pedum, & multarum manuum, & multos habentem sensus, & sic & quæ circa mores, & quæ circa intellectum melius perficiunt multi quam pauci, vel singuli, vt musicæ opera, atque Poetarum. Alij enim aliquam habent particulam, omnia autē omnes. Et infra. Omnes simul congregati habent sufficientem sensum, & admixti prauis melioribus, ciuitatibus profunt. Sicut non purum alimentum cum puro, totum facit vtilius. Si ergo virtutum opera actiua, ac contemplatiua vitæ melius perficiuntur, si multi etiam non perfecti in virtute adunantur & concordant, quam si vnus, vel pauci etiam perfecti per se essent, manifestum est quòd multorum bonorum concordia, & vnitas multa & magna bona citò perficit, propter quod eorum concordia & sibi, & alijs multum vtilis est. Quemadmodum enim in naturali corpore melius est, quòd singula membra sint minus perfecta, quam si vnum membrum eminentē haberet perfectionem alijs membris in imperfectione existentibus. Sic melius

Aristo.

Idem.

A

est homini quòd habeat uirtutem motiuam, sensitiuam, & intellectiuam aliquo modo imperfectas, quam si tantum excederet in uirtute motiua, quòd uirtutes sensitivæ & intellectivæ omnino in defectu essent. Et sicut melius est homini quòd videat, audiat, odoret, gustet, & tangat temperatè, & quasi deficienter, quam si sic videret vt Aquila, & tamen in alijs sensibus omnino deficeret; Sic melius est & perfectius ad virtutum opera perficienda, quòd multi sint simul, quorum quilibet per se consideratus est imperfectus, quam si vnus multum perfectus esset, qui per se omnia virtutum opera sufficientissimè perficere posset. Vnde & primo Politi. dicitur. Si non per se sufficiens est vnusquisque segregatus ab alijs, manifestum quòd naturalis impetus, est omnibus hominibus ad viuendum in ciuitate, vel communitate, non potens autem communicare, aut nullo indigens, propter per se sufficientiam, aut bestia, aut Deus. Si ergo imperfectorum concordia ad bonum praualeat operationibus virtutum vnus hominis perfecti, quanto magis si multi perfecti essent concordēs, & adiuuati eorum concordia & vnitas optima esset? dicente August. 1. lib. super Gen. contra Manichæos cap. 21. Omnis pulchritudo quæ partibus constat, multo est laudabilior in toto, quam in parte; sicut in corpore humano, si laudamus solum oculos, si nasum, si genas aut solum caput, aut solas manus, aut solos pedes, & cetera membra; si pulchra singula, & sola laudamus, quanto magis totum corpus, cui omnia membra, quæ singula pulchra sibi suam conferunt pulchritudinem? Tanta enim uis est, ac potentia integritatis, vt quæ bona sunt tunc multum etiam placeant, cum in vniuersum aliquid conueniunt, atque concurrunt; vniuersum autem ab vnitate nomen accepit. Et infra. In sermone aliquo ornato atque composito si consideremus singulas syllabas, vel etiam litteras singulas, quæ cum sonuerint statim transeunt, non in eis inueniemus quid delectet, atque laudandum sit, totus enim ille sermo non de singulis syllabis, aut literis, sed de omnibus pulcher est. Et 2. de ciui. Dei cap. 21. auctoritate Scipionis dicit idem. Sicut in fidibus & cantu concentus dissimilium vocum moderatione concors efficitur, & congruens, sic ex summis, & medijs, ac infimis interiectis ordinibus vt sonis, moderatam ratione ciuitatē consensu dissimilium morum concinere, & quæ harmonia à Musicis dicitur in cantu, eam esse in ciuitate concordiam arctissimum, atque opti-

B

C

D

E

Aristo.

August.

Idem.

Idem.

mum omni in republica vinculum unita-
 tis. Quia igitur concordia multorum bo-
 norum, licet imperfectorum, & magis
 ex consequenti multorum bonorum per-
 fectorum concordia maximum bonum
 est, & maius quam si quilibet per se bo-
 nus esset, manifestum est quod illud, quod
 huiusmodi concordiam bonorum facit
 maximum bonum est: huiusmodi autem
 concordiam pax facit dicente Aug. 19.
 de ciui. Dei cap. 14. Pax ciuitatis est ordi-
 nata, imperandi, ac obediendi concordia
 ciuium. Et de bonis pacis loquens idem
 dicto lib. cap. 11. dicit. Tantum est pacis
 bonum, vt etiam in rebus terrenis, atque
 mortalibus nihil gratius soleat audiri, ni-
 hil desiderabilius concupisci, postremo ni-
 hil possit melius inueniri. Et de verbis
 Domini ser. 57. idem ait. Quæ pacis sunt
 commoda videamus. Pax est serenitas me-
 tis, tranquillitas animi, simplicitas cordis,
 amoris vinculum, consortium charitatis.
 Hæc est quæ simulates tollit, bella com-
 pescit, comprimit iras, superbos calcit,
 humiles amat, discordes sedat, inimicos
 concordat, cunctis est placita, non quærit
 alienum, nihil reputat suum, docet amare,
 quæ odisse non nouit, nescit extolli, ne-
 scit inflari. Hanc qui accepit teneat, qui
 perdidit repetat, qui amisit exquirat, quo-
 niam qui in eadem non fuerit inuentus,
 abdicatur à Patre, exheredatur à Filio, à
 Spiritu Sancto alienus efficitur. Cum er-
 go tantum bonum, tamque perfectum
 sit pax bonorum, haud dubium est quod
 qui hanc in se habet, & quantum potest
 præualet, & laborat quod discordes paci-
 ficet, & sibi, & proximis suis multum bo-
 num est, & magni meriti apud Deum vn-
 de & Dei filius hic vocatur.

S V M M A R I V M.

*Quòd pacificus vt homines inter se pacificet pri-
mò debet ostendere quòd eorum bonum dili-
gat, ac si suum bonum esset.*

Nunc verò tria præcipua quibus homines pacifici vtuntur ad discordes reconciliandum, quæ ponuntur in Glo. Ephe. 4. Solliciti seruire vnitatē spiritus in vinculo pacis, tãgamus, vbi dicit. Hæc pax fit si bona nostra inuicē diligamus, si peccata quæ sine dāno tritici, aut cū spe salutis corrigendorum, eradicari non possunt, vsque ad messem vltimā toleramus: si etiam perfectionis opera, quæ tamē fieri, & non fieri licet, ne infirmi scandalizentur, pro loco, & tempore non facere dispensamus: quæ tria obseruata pacem,

F ac bonorum tranquillitatem conseruant,
sicut è contrario non obseruata, lites, &
discordias parere consueuerunt. Nihil
enim sic mouet ad hoc vt vnus homo al-
terum diligat sicut cum videt quòd eum,
& eius bona opera diligit; quia si videat
aliquis, quòd alter eum diligit in bono,
quicquid ei dicat, vel faciat, siue dādo, si-
auferendo, siue indulgendo, siue praeue-
niendo, totum credit quòd ad sui faciat
vtilitatem: Sic è contra quando homo al-
terum reputat inimicum, quando etiam
G ei videtur benefacere, reputat inimicitias
exercere; vnde & Eccl. 22. dicitur. Ad ami-
cum si produxeris gladium non desperes;
est enim regressus ad amicum. Si aperue-
rit os triste ne timeas, est enim recorda-
tio ad amicum; & eodem li. cap. 12. de ini-
mico dicitur. In labiis suis indulcat inimi-
cus, & in corde suo infidiatur vt subuer-
tat te in foueam.

S V M M A R I V M.

H Quodd pacificus vt homines discordes inter se pacificet secundò vti debet remissione vindiçtæ, vel correctionis, maximè quando imminet periculum de scismate; vel quando verisimiliter æstimatur quodd illi qui correctione indigent ex correctione vel punitione deteriores efficerentur, vel alios probos molestarent.

Secundò etiam si tantum sit quod maligni peruersè agant, & tamen sic colligati sint cum bonis vt nò possint ab ipsis discerni, vt soli puniantur, vel destrui possint, tamen periculum sit quòd propter aliquam colligationem, boni eis adiungentur eos iuuando ne puniàtur, vindicta cohibenda est, vel semper, vel ad tempus, quousque mali possint discerni à bonis ne simul cum impiis puniantur. Tunc enim dictum Domini habet locum quòd zizania simul cum tritico debeat permitti crescere vsque ad messem, ne fortè simul cum zizaniis eradicetur triticum. Melius est enim quòd impius dimittatur impunitus in præsenti, quàm si cum eo innocens puniretur; & hoc modo etiam pax inter bonos fouetur, ex qua frequenter contingit quòd propter talem tolerantiam, qui fuerant impii emendentur postea. Vnde & i. de ciui. Dei cap. 9. dicit August. Si propterea quisque obiurgandis, & corripendis malè agentibus parcat, quia opportunius tempus inquirat, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam, & piam erudiendos impediant alios infirmos & præmant, atque auertant à fide nò videtur esse occasio cu

Idem.

piditatis, sed consilium charitatis. Et 19. de ciui. Dei cap. 17. inquit idem. Cœlestis ciuitas dum peregrinatur in terra, ex omnibus gētibus ciues euocat, atque in omnibus linguis peregrinam colligit societatem, non curans quicquid in moribus, legibus, institutisque diuersum est, quibus pax terrena, vel conquiritur, vel tenetur, nihil eorum rescindēs, vel destruēs, immo etiam seruans, ac sequens, si religionem qua vnus summus, & verus Deus colendus docetur, non impedit. Et idem contra epistolam Parmeniani dicit. Cum quisque Christianorum intus in ecclesia constitutorum in aliquo tali peccato fuerit depræhensus, vt anathemate dignus habeatur; fiat hoc vbi periculum scismatis non timetur cum dilectione, non ad eradicandum, sed ad corrigendum; quod tunc fieri potest, quando ita cuiusque crimen notum est, & omnibus execrabile apparet; vt vel nullos prorsus, vel tales non habeat defensores, per quos possit scisma contingere, propter quod non dormiat seueritas disciplinæ. Cum verò isdē morbus putridus plurimos occupauerit nihil aliud boni restat bonis, quàm dolor, & gemitus. Sic igitur misericorditer corripiat homo, quod potest; quod vero non potest patienter ferat, & ex dilectione gemat atq; lugeat, donec Deus desuper emendet, & corrigat; aut vsque ad messem differat eradicare zizania, & paleam ventilare. Sic ergo quandoque mali tolerandi sunt, vel non puniendi, vt pax, & concordia habeatur, & teneatur in ecclesia cum de scismate immineat periculum, vel propter personę corrigendæ potentiam, vel propter peccatium multitudinem ad sui peccati defensionem coadiuuatam, & paratam inferre violentias, & iniurias multis bonis; vel etiam vindicta est suspendenda, quando sic mali cum bonis sunt commixti, quod ab inuicem separari non possint.

S V M M A R I V M.

Quod diu vindicta malorum hominum, & eis vel malitiosè, vel ex simplicitate adhaerentiū sit differenda; etiam quomodo à mitioribus penis vbi vindicta plus differenda non est, est inchoandum; & postea ad grauiores est procedendum, vbi grauius periculum non timetur.

VIII

ET hoc tamdiū est faciendum quousque manifestè cognoscitur, quod in malitia sunt obstinati; & periculum adest de bonorum subuersione, vel oppressione per iniquos facienda. Tunc enim separan-

A di sunt ab ecclesia per sententiam excommunicationis, vel etiam sunt debellandi, vt sic innocentes sine periculo viuere possint. Sic enim ciuitas totaliter destrui præcepta est quando idolatria in ea erat commissa Deuter. 13. Et Tribus Benjamin quasi totaliter deleta est quia defendit Gabaonitas, qui crimen execrabile luxuriae commiserant cum vxore Leuitæ Iudic. 19. & 20. Et Ber. in epistola ad Regem Ludouicum inquit. Quicquid vobis de regno vestro, de anima, & corona vestra placeat facere, nos Ecclesiæ filii matris iniuriam, contemptum, & conculcationem omnino dissimulare non possumus, profectò stabimus, & pugnabimus vsque ad mortem si oportuerit pro matre nostra, armis quibus liceat, nō scutis, & gladiis, sed precibus, fletibusque ad Deū. Et August. in epistola ad Vincentium ait. Facta nocentium, quæ innocentibus demonstrari, vel ab innocentibus credi nō possunt, non inquinant quemquam, sed propter innocentium consortium etiam cognita sustinentur. Non enim propter malos defendendi sunt boni, sed propter bonos mali sunt tolerandi, quemadmodum tolerauerunt Prophetæ iniquos, contra quos tanta dicebant; nec communionem Sacramentorum illius populi relinquebāt, sicut ipse Dominus nocentem Iudam vsque ad condignum eius exitum tolerauit, & eum sacram cenam cum innocentibus communicare permisit. Sicut tolerauerunt Apostoli eos qui per inuidiam, quod ipsius diaboli vitium est, Christum annunciabant. Sicut tolerauit Cyprianus collegarum auaritiam, quam secundum Apostolū idolatriam vocabat. Et infra in eadem epistola inquit. Nonnullos toleramus, quos corrigere, vel punire non possumus, neque propter paleam relinquimus aream Domini, neque propter malos pisces rumpimus retia Domini, neque propter hædos in fine segregandos deserimus gregē Domini, neque propter vasa facta in contumeliam, migramus de domo Domini. Et in epistola ad Restitutum idem ait. In ecclesia si qua fortè peruersa, vel etiā scelerata corrigere, aut extinguere non valeamus, saluo vnitatis vinculo toleranda sūt. Sic ergo vbi mali sic cōmixti sūt bonis q̄ nō possint discerni ab eis, vel sic mali bonis adhaerent quod absque magno periculo, & euidenti, bonorum puniri mali non possint; vel quando magna multitudo est peccantium, in qua fortè sunt multi, qui non animo malignandi, sed simplici quadam adhaerentia malis adhaerent, vel quando ratione personæ timendum est de ma-

Ber.

August.

Idem.

Idem.

Idem. gno scismate, vindicta suspendenda est propter bonum pacis, & ut ne simul cum impiis iuste inuoluantur. Sed tunc agendum est persuasorie ad hoc ut innocentēs vel simplici animo malis adherentes suum defectum recognoscant, & errorem, & separent se à malorum consortio. Et si persuasio ad hoc non sufficit, aliquæ pœnæ mites sunt infligendæ, ut uel timore pœnæ simplices, vel boni segregentur à malis, dicente Aug. in epistola ad Viuentium. Mea Sententia primitus erat neminem ad unitatē ecclesiæ Christi esse cogendum, verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos catholicos, haberemus quos apertè hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis. Multi enim propter timorem amissionis substantiæ, uel corporis afflictionem, qui catholici esse volebant manifestissima voluntate commoti, offensionem suorum uerendo quotidie differebant ad unitatem Ecclesiæ reuerti. Multi etiā quos non ueritas, sed obduratæ consuetudinis graue uinculum colligabat; non uerbis: sed uerbis sunt ad Ecclesiam reducti. Multi quoque qui putabāt uerā Ecclesiā esse partē Donati, quia eos ad cognoscendam catholicam ueritatem securitas torpidos, fastidiosos, pigrosque faciebat, quam multis aditum intrandi obserabant rumores maledicorum, quam multi etiam nihil interesse credentes in quā quisque parte christianus sit; ideo permanebāt in parte Donati, quia ibi erāt nati, & eos inde discedere, atque ad catholicam transire nemo cogebat; quibus omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges Domino seruiunt in timore, ita profuit, ut postea gauderent se uel flagello coactos fuisse ad Ecclesiasticam redire unitatem. Nam ut idem dicit in dicta epistola aliquantulum supra prædicta uerba, quod quisque bonus possit esse inuitus, sed timendo quod non uult pati, uel relinquit impediētem animositatem, uel ignorantam compellitur cognoscere ueritatem, ut timens, uel respuat falsum de quo contendebat, uel quærat uerum quod nesciebat, & uolens iam teneat quod nolebat. Sic ergo quando multi sunt, qui errant, nec discerni possunt qui sint omnino pertinaces in errore suo, uel malitia, & qui innocentes, & qui simplici animo, uel fatuo, uel fauore humano malis, uel errantibus adherentes, persuasorie cum eis primo est agendum ut à consortio malignantium se separent, sicut fecit Moyses Nū.

16. dicens ad turbam. Recedite à tabernaculis hominū impiorū, & nolite tangere quæ ad eos pertinent ne inuolamini in peccatis eorum. Et Saul idem fecit Cinea 1. Reg. 15. dicēs ei. Abite, recedite, atque discedite ab Amalech, ne fortè inuolamini te cum eo. Quod si fortè monitionibus, & persuasionibus nolit multitudo discedere à malignantibus, pœnæ aliquæ multitudini sunt imponendæ, sicut sunt excommunicationes, substantiarum expositiones, multæ seruitutes, & cætera huiusmodi, quemadmodum fecerunt humana leges contra Donatistas, ut dictū est. Quod si nec ita se uolunt ab eis separare, contra omnes ferro agendum est, quia iam non ex simplicitate, uel ignorantiā, sed ex malitia uidentur malis adherere. Vnde & filij Israhel cōtra Benjamin arma sumpserunt, & eū quasi totaliter deleuerunt, quia ad eorum monitionem noluerunt tradere puniendos, qui flagitium perpetrauerant in abusione uxoris leuitæ ut patet Iudic. 20. Sic itaque ne scandalū oriatur, & ut pax conseruetur, vindicta differenda est, uel etiam suspendenda, quousque uideatur si multitudo corrigi uelit uerbis, uel mitioribus pœnis, donec obstinata in modo uideatur; ut sic pax in Ecclesia conseruetur, & iusti cum impijs non perdantur, & ut simplices, uel ignoranter peccantes ad bonum, uel timore pœnæ reuertantur.

S V M M A R I V M.

I Quod pacifici propter pusillorum scandalum dimittunt facere opera illa quæ possunt bene fieri, & non fieri, & quandoque etiā opera perfectionis, uel super erogationis, uel totaliter dimittendo, uel occultè faciendo, donec infirmis reddita est ratio quare talia opera fieri debeant, quia sic paci infirmorum prouident.

K Tertiò etiam pax conseruatur quando ad tempus opera quæ possunt fieri, & non fieri etiam si sint perfectionis opera quæ licet facere, & non facere non sūt ut infirmi inde non scandalizentur, quomodo & Apostolus docet nihil cum scandalo infirmorum esse agendum ad Rom. 14. Bonum est homini non māducare carnem, neque bibere uinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. Vnde & ipse iuxta Iacobi consiliū purificatus templum intrauit, sciens quod huiusmodi purificatio inutilis erat ut se iudæis conformaret Actu. 21. & ne scandalizaret eos qui ex eis in Christum credebant, dicente Hiero. in epi

Reg. 15.

Iudic. 20.

VIII

Actu. 21.

Rom. 14

Stola ad Auguf. O' Paule interrogo te cur caput inferis? cur nudipedalia exterius de ceremoniis Iudæorum? cur obtuleris facrificia & fecundum legem hostiæ pro te fuerant immolata? utique respondebis ne scandalizarentur qui ex Iudæis crediderunt. Sic ergo si in cōmunitate in qua viuit homo scandalizarentur homines propter perfectionis opera, quæ homo facit, vel etiam scandalizarentur propter opera licita, quæ facit, & tamen apud eos illicita reputantur propter contrariam consuetudinem, nullo modo huiusmodi opera sunt publicè facienda ne scandalū oriatur; sed in secreto possunt fieri, vbi nullum ex hoc potest oriri scandalum. Vnde Et Dan. sciēs præceptum Regis esse quòd nullus aliquid peteret à quocūque Deo, vel homine, per triginta dies nisi à Rege, intrabat domum suam, & fenestris apertis contra Hierusalem in cānaculo suo tribus temporibus in die flectebat genua sua orans Deum secretè, & non publicè propter regis præceptum, ne scādalum suscitaretur. Dan. 6. Et, vt deducit Apostolus, ille qui credit idolum nihil esse, nec immolatum idolis ex hoc aliquā habere virtutem si pro necessitate, & non pro veneratione idoli idolothytū secretè comedat, non peccat, qui tamē peccaret in præsentia infirmorum comedens, qui ex hoc informarentur ad idolothytū comedendum in idoli veneratione i. ad Cor. 8. dicens. De escis quæ idolis immolantur, scilicet quia nihil est idolum in mundo. Et infra. Neque si non manducauerimus deficiemus, neque si manducauerimus abundabimus, & subdit. Videte ne fortè hæc licentia uestra fiat offendiculū infirmis. Vbi dicit Glo. Si manducauerimus idolothyta vt cibum, & non vt idolothytū, non deficiemus, idest minus habebimus bonum; neque si māducauerimus abundabimus in bono virtutum. Et sic licet quantum ad uos nihil proffit, vel obstitalis esca, tamen videte ne fortè hæc licentia uestra fiat offendiculum infirmis in fide, qui nesciunt adhuc idolum nihil esse, & potest eis esse offendiculum. Videns enim quis fratrem peritum, idolo sacrificata edere, incipit & ipse infirmus edere non illa conscientia qua ille peritus sciens nihil esse idolum, sed iste infirmus putat ex hoc illic esse numen, quia videt fratrem peritum edere illic, nec horrere. Et Aug. in quodam ser. de Quadragesima inquit. Qui ieiunare in quadragesima non præualet, secretius sibi soli, aut si est alius infirmus cum ipso, sibi in domo sua præparet, quod accipiat, & alios qui ieiunare

A præualet ad manducandum nō inuitet, quia si hoc fecerit nō solum Deus, verum etiam homines intelligere possunt illum non pro infirmitate non posse, sed pro gula ieiunare non uelle. Et quòd quandoque perfectionis opera propter infirmorum scandalum, vel ruinam sint omittenda, dicit Auguf. in epistola ad Editiam. Nihil de tua veste, nihil de auro, vel argento, vel quacumque pecunia, rebusue vllis terrenis tuis sine arbitrio viri tui facere debuisti, vel uestem nuptiarū mutando in uidualet, vel tuas substantias pauperibus etiam religiosis dando ne hominem scandalizares. Infirmus enim erat, & ideo à te, quæ in communi proposito fortior videbaris, non erat præsumptione turbandus; quia etiam si ad ipsas eleemosynas largius faciendas fortè pignus mouebatur, posset & ita condiscere si tuis in opinatis non feriretur expensis, sed expectatis inuitaretur. Et Bernar. in lib. de præcepto, & dispensatione cap. 4. ait. Regulæ sanctorum Basilij, Augustini, Benedicti nec non & autentici Canones, & si quæ sunt alia Canonica instituta dignæ auctoritatis quæ sunt à sanctis tradita sancita stabiliter perseuerent, quia tamen ab hominibus statuta, & etiā per homines loco & officio illis canonica electione succedentes licitè interdum, innoxieque pro causis, personis, locis, & temporibus dispensantur. Ideo autem hanc dispensationem taliter, & à talibus recipere possunt, quia nō naturaliter, nec per se bona sunt, sed inuenta atque instituta fuerunt; non quia aliter nō liceret viuere, sed quia sic magis expediret, nec planè ad aliud, quā ad lucrum, vel custodiā charitatis: Quādiū ergo charitati militant, immobiliter fixa sunt, mutarique omnino nec ab ipsis quidem Præpositis sine offensa possunt. Ac si è contrario, contraria fortè aliquando charitati visa fuerint iis dumtaxat, quibus hæc posse uidere datum est, & providere creditum est. Non ne iustissimū esse liquet, ut quæ pro charitate inuenta fuerint, pro charitate quoque ubi expedire uidebit uel omittantur, uel intermittantur, uel ad aliud forte cōmodius tēpus demutentur? Et huiusmodi perfectionis opera propter quæ infirmi scandalizantur tam diū sunt omittenda, uel totaliter, uel ne in publico fiant, quousque reddita ratione, uel uisa, infirmi desinant propter huiusmodi opera scandalizari. Quòd si nec adhuc reddita ratione, uel uisa operum perfectione ab infirmis, infirmi scandalizari non deserunt, tunc iam non uidetur esse scandalum infirmorum; sed Pha-

Auguf.

Ber.

Matth. 15.

rifæorum, propter quorum scandalū opera perfectionis omittēda non sunt. Vnde & Dominus infra 15. respondens discipulis, qui dixerant Scis quia pharisæi auditō hoc uerbo scandalizati sunt? respondit. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Et ut dicit Ber. in lib. de præcepto, & dispensatione cap. 12. Non omnium scandala æqua sunt lance pensanda. Aliter nanque accipienda sunt scādala pusillorum, & aliter Phariseorum. Nam Phariseorum scandalum de sermone ueritatis de malitia descēdit; sed pusillorum de ignorantia. Illi enim scandalizantur quia ueritatem nesciūt, isti, quia oderūt. Vnde propter scandalum Phariseorū non sunt perfectionis opera dimittenda, sed propter scandalum infirmorum ad tempus dimittenda sunt, uel occultanda: De scandalo enim Phariseorum dicit Greg. Quod si propter ueritatem scandalum oriatur, utilius est permitti nasci, quam si ueritas relinquatur. Sic ergo propter scandalū & ne scisma fiat, aliquādo omittenda sunt opera, quæ fieri possunt, & nō fieri sine detrimento salutis; & etiā opera perfectionis, quandoque sunt dimittēda, uel occultanda propter scandalum infirmorū. Si enim propter cibum, uel abstinentiam meam scādalizatur frater meus iam non secundum charitatem ambulo; melius est autem quod charitas maneat in nobis, omittendo propter hoc, ut ipsa maneant supererogationis opera, quam si charitate offensa illa fiant, cum sine illis possit homo saluari, sine charitate autem nullus saluari possit. Vnde Et Bernar. in Apologetico dicit Ordinatē uiuentes; superbē tamen loquentes, & alios iudicantes, ciues se faciunt Babylonis. Et infra. Dicunt enim Cistercienses contra Clunienses. Quomodo regulam tenent, qui pelliceis induuntur sani carnibus, seu carniū pinguedine uexantur, tria, uel quatuor pulmentaria, una die (quod Regula prohibet) admittūt, opus manuum, quod iubet, non faciunt? Et infra. Attendite in regulam, cui non dissonat institutio Sancti Benedicti, Regnum inquam Dei intra uos est, hoc est, non exterius in uestimentis, aut alimentis corporis, sed in uirtutibus interioris hominis. Vos autē de corporalibus obseruantis fratribus calūniam struitis, & quæ maiora sunt regulæ, spiritualia scilicet instituta relinquitis. Camelū gluciētes, culicem liquantes. Magna abusio, maxima cura est, ut corpus regulariter induatur, & contra regulam suis uestibus anima nuda deferatur. Et in fra. Si corporales obseruantias, aut spiri-

F tualis uirtutes omitti necesse sit, illæ potius omittendæ sunt, quam istæ; quanto enim spiritus corpore melior est, tanto spiritualis, quam corporalis exercitatio fructuosior est. Nec hoc dico quod hæ obseruantia exteriores sint negligendæ, sed quod uirtutum opera eis sunt præferenda. Vnde & contra quosdam, qui in istis exterioribus gloriantur dimissis uirtutū operibus dicit idē in li. de duodecim gradibus humilitatis. Ei qui se supra alios iactat, turpe est si non plus cæteris aliquid agat, per quod ultra cæteros appareat. Proinde non sufficit ei, agere quod cōmunis monachorum regula, uel maiorum cohortantur exempla: nec tamē melior esse studet, sed uideri, non melius uiuere, sed uideri uiuere gestit: magis sibi blāditur de uno ieiunio, quod cæteris prandentibus facit, quam si cum cæteris septem dies ieiunauerit: Commodior sibi uidetur una oratiuncula peculiaris, quam tota psalmodia unius noctis; Inter prandendum crebro solet oculos iactare per mensas, ut si quem minus uiderit comedere, uictum se doleat, & incipiat sibi idipsum crudeliter subtrahere quod necessariū uictui præuiderat indulgendum, plus gloriæ metuēs detrimentum, quam famis cruciatum. Si quem macriorem, si quem pallidiorē prospexerit, uilem se æstimat, nūquam requiescit; & quoniam uultum suum qualem se intuentibus offert, ipse uidere non potest, manus, quas potest, et brachia spectans, palpat costas, humeros atrectat, & lūbos, & secundū quod corporis sui mēbra, uel minus, uel satis exiliā probat, pallorē, ac colorem oris discernit. Ad omnia denique sua strenuus, ad cōmunia piger. Vigilat in lecto, dormit in choro: cūque aliis psallētib⁹ ad uigilias tota nocte dormitet, post uigilias aliis quiescentibus solus in oratorio remanet, excreat, & tussit, gemitibus atque suspiriis aures foris sedentium de angulo implet: Huiusmodi autem homines sua singularitate cōmunem pacem perturbant, volentes soli uideri inter alios meliores, cum sint inter omnes peiores, qui tunc quales sunt cognoscuntur, cū eis honor non defertur, sed vel iniuriis, aut uerberibus impetuntur. Tunc enim non patientes, sed impatientissimi, non humiles, sed superbi, non sancti, sed improbi cōprobantur, dicente Ber. in dicto lib. Gloriosa res, humilitas est, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit ne uilescat, humilis enim superbia facilē deprahēditur, cum una, uel leui contumelia, aut exigua pœna interrogatur. Nam iam humilitatē simulare, aut simulationē dissimulare nō

Greg.

Ber.

Idem.

Idem.

Idem

Idem

potest: murmurat, frendet, irascitur: quanta putas tunc confusio sit in corde superbi, cum fraus aperitur pax amittitur? Ex quibus patet, quod pax inter homines fit, fouetur, augetur, & perficitur, quando bona sua inuicem diligunt, quando mala quæ sine periculo plurimorum eradicari non possunt, uel propter spem emendationis tolerantur, uel semper, uel ad tempus, quando etiam opera, quæ licet fieri, etiã si sint perfectionis opera, uel supererogationis ad tempus dimittuntur, uel etiam occultantur ne scandalizentur infirmi.

S V M M A R I V M.

Quod duo debent præcedere in homine, ut sit pacificus inter alios, scilicet quod sensualitas eius sit subdita rationi, & ratio Deo. Et quod iniuriis, vel damnis sibi illatis sit patientissimus, & facile remittens iniurias, & damna eidem illata.

Tertio est intelligendum quod secundum Ber. duo gradus sunt uirtutum præmii ad hoc quod sit homo pacificus; quorum primus est quod sit in se pacatus, quod tunc contingit, quando omnes sensualitatis motus subduntur rationi, sic quod licet quandoque contra rationem insurgant, tamen dominari rationi non sinuntur, & quando ipsa ratio Deo subdita est. De qua pacatione hominis ad se ipsū loquens Aug. in lib. de Sermonibus Domini in monte dicit. Pacifici sunt in se ipsis, qui omnes sui animi motus componentes, subiiciētes rationi, carnales concupiscētiās habentes edomitas, fiunt regnum Dei. In quibus ita ordinata sunt omnia, ut quod est in homine præcipuum, & excellens, imperet ceteris, quæ sūt nobis, bestiis quæ cōmunia, atque id ipsum, quod excellit in homine, id est mēs, & ratio subiiciatur potiori scilicet Deo, quo facto, aptus est homo ut inter alios pacē faciat. Quia ut hīc dicit Glof. Pax à nobis incipit, quia dum lex carnis repugnat legi mentis, non modo alteri, sed nec nobis possumus esse pacifici. Sed postquam intus spiritus imperat, ut totus homo spiritui seruiat, tunc pax ad alios deriuatur: propter quod & Iaco. 4. dicitur. Vnde bella, & lites in uobis? nonne ex concupiscentiis uestris, quæ militant in membris uestris? Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis, & non potestis adipisci, litigatis & belligeratis, & nō habetis. Qui enim ferales suæ sensualitatis non uult domare motus, cū huiusmodi motus ad diuersa tendāt, & cōtraria, nunquam secum, nec cum aliis pa-

A cem habere potest: Secum non, quia ratio sensualitati contradicit, nec cū aliis, quia bona, quæ sensualitas suadet frequenter adipisci nō possunt sine iniuria aliorum: ex quo lites, & dissensiones inter homines oriuntur; meum enim & tuum principia omnium dissensionum sunt. E contra autē contingit in homine pacifico, in quo inter spiritum & carnē contradictio non est, quia in eo spiritus subditur Deo, qui est commune, & omne bonum. Ideo illud bonum nulli inuidet, sed uellet omnes homines illius boni participes esse: propter quod nec secum, nec cum aliis dissensionē habet: propter quod & alios dissidentes, uel secum, uel cum illo, uel cum aliis pacificare potest. Propterea & Hier. hīc dicit. Pacifici dicuntur beati qui primū in corde suo, deinde, & inter fratres dissidentes pacem faciunt, & e contra illi, qui secū pacem non habent, nec cū suis, malè alios pacificare possunt. Vnde & in prima responsione contra Iovinianum recitat quod Melantius inimicus Gorgiæ, qui librum pulcherrimum fecerat de concordia, Græcis inter se tunc dissidentibus iniuriose dixit. Hic nobis, inquit, de concordia præcipit: qui se, & uxore, & ancillulam, tres in una domo concordare non potuit. Aemulabatur quippè uxor eius ancillule, pulchritudini, & castissimum virum quotidianis iurgiis exagitabat; & sic ad hoc quod homo sit pacificator aliorum primò requiritur quod secum sit pacatus. Sed quia cōtingit quod homo in se pacatus frequenter ad iram, & rixam aliorum malitia irritatur, propter quod habet pacem cum aliis hominibus, iniuriis, & damnis sibi irrogatis concitatus: & qui non habet pacē cum aliis hominibus, malè potest facere pacem inter alios homines: Ideo secundò requiritur adhuc quod homo sit pacificus, quod non irrationabiliter propter iniurias, & damna contra proximum moueatur. Et si commouetur, non tantum, quod pacem, & amicitiam rumpat, ad implens illud psalmi. Irascimini, & nolite peccare; & procuret, & faciat, quod ad pacem, & amicitiam offendentem se reducat: quod faciens, pacem fugientem persequetur. Vnde & hīc Chrysost. dicit. Pacifici non dicuntur solum qui inimicos in pace reconciliant, sed etiam illi, qui immemores malorum ipsi diligunt pacem, cum iis, qui pacem oderunt. Vis cognoscere, qui verè est pacificus? Audi Prophetam. Inquire pacem, & persequere eam. Non dixit si te pax sequatur suscipe eam, sed & si te fugit, sequere eam, ut puta, si (quod humanum est) cum aliquo feceris

Hier.

Psal. 4.

Chrysost. hom. 9.

Psal. 33.

litem, si quidem te prius inuitat ad pacē, pax te sequitur, cum gaudio suscipe eam; quod si ille, quasi malus permanet in malo, pax absconditur ab oculis tuis: sed quasi filius pacis pulsa ianuam pacis, & hoc est inquirere pacem. Nec dicas ille mihi prior iniuriam fecit, & prius me debet rogare: gloriosior es tu, si nocitus pacem petieris, quam si noceas. Et Cassiodorus exponens illud psalmi, Cum iis, qui oderunt pacem, erā pacificus, dicit. Ipse eram patiens, & benignus cum rixantibus, & hæretica prauitate distortis, cū pacis sci licet inimicis, cum aduersariis meis, cum odio me habentibus, quæ sūma virtus est christiani, inter turbulenta præsentis seculi semper placabilem reperiri, quibus loquebar, vt pacificus, non persequens, non iniurians, sed honorans verbis blandissimis, sed illi, qui erant obstinata mente durati, impugnabant me gratis, quasi inimicum, quasi hostem, quasi malè suadētem. Ille autē, qui & in se sic pacatus est, & iniuriis, & damnis illatis sibi à malignis patientissimus est, nō mala eis quærens, sed bona pro uiribus, aliorum inter se discordantium optimus pacificator est se ex ipso docēs, qualiter sunt sibi mutuo reconciliandi ad pacem inimici. Vnde & Bern. in sermone ad Clericos exponens illud [*Beati pacifici*] dicit. Est homo pacatus, qui bona pro bonis reddens, quantum in se est, nemini vult nocere: & est alius patiens, qui nō reddēs mala pro malis, etiam potens est sustinere nocentem. Est & pacificus, qui bona p malis reddēs in prōptu habet, & prodesse nocenti. Primus paruus est, & facilè scandalizatur: nec facilè, qui eiusmodi est in hoc seculo nequam, & pleno scandalis, poterit obtinere salutem. Secundus (vt scriptum est) in patientia sua possidet animam suam. Nani tertius non modo possidet suam, sed & multorum animas lucrificat. Primus quantum in ipso est, pacē habet, secundus pacem tenet, tertius pacem facit. Et in primo sermone de omnibus sanctis dicit idem. Frater ille, qui sine querela conuersans inter fratres, tota sollicitudine cauet, ne quid in eo sit, quod in aliis portari oporteat, & quicquid in aliis onerosum est, patientissimè portat, verè pacificus est.

S V M M A R I V M.

De duplici pace mala.

XI **E**st etiam intelligendū, quod pax multiplex legitur in scriptura. Est enim

F simulata, à parte mala, & vera vere bona. Simulata est, quando pax exterius fingitur, & odium in corde retinetur. De qua dicitur in psalmo. Pacificè loquebantur mihi inimici mei, & in ira molesti erant mihi: & de qua etiam dicitur 3. Regum 2. Ioab effudit sanguinem belli in pace; & hij tales nō possunt dici pacifici, sed pacidici, de quibus dicit Ber. in sermone ad Clericos, cap. 30. Considera diligenter nō pacidicos, sed pacificos commendari. Et Chry. hīc dicit. Multi sunt, qui alios inimicos libenter in pace reconciliant, & ipsi inimicis suis numquam ex corde reconciliantur. Tales illusores sunt pacis, non amatores. Pax enim illa beata est, quæ in corde posita est, non in verbis: Qui enim portat pacem in ore, & malitiam seruat in corde, non quidem pacificus, sed magis impugnator est dicendus. Secūda pax est verè mala, quando homines sine omni prohibitione, & timore in suis peruersitatibus quietē, & sine reprehensione viuere volunt, vel permittuntur, de qua dicitur in Psalmo. Zelauī super iniquos pacem peccatorum videns, & Iob. 21. Impij viuunt subleuati, cōfortatiq̃e diuitiis semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum, Domus eorum secure sunt, & pacatę, & non est virga Dei super eos. Et August. 2. de ciuitate Dei, cap. 20. de tali pace loquens dicit. Cultores, & dilectores Deorum, quorum etiam sunt imitatores in sceleribus, & flagitiis se esse letantur. Et nullo modo curant pessimā, aut flagitiosissimam esse Rēp. tantū (inquiunt) stet, tantū floreat, copiis referta, victoriis gloriosa, & quod felicius est, pace secura. Abundent in ea publica scortata, extruantur amplissime, atq̃ue ornatissimæ domus, opipara cōmīua frequentētur, vbicūque libuerit, & fieri potuerit, die, noctūque ludatur, bibatur, vomatur, diffuatur, saltationes vndique concrepēt, theatra inhonestæ letitiæ vocibus, atq̃ue omni genere crudelitatis, vel turpissimę voluptatis exæstuent: ille sit publicus inimicus, cui hæc felicitas displicet. Quisquis eam mutare, vel auferre tētauerit, eū libera multitudo auertat ab auribus, euertat à sedibus, auferat à viuentibus. Et Sapientia 14. dicitur. Non sufficit iniquis errasse circa Dei sapiētiam, sed in magno viuentes inscientiæ bello, tot, & tam magna mala, pacem appellant.

S V M M A R I V M.

De multiplici pace bona.

Psal. 34.

3. Reg.

Bernar. Chryl.

Psal. 72.

August.

Sap. 14.

Alia verò est vera pax, & hæc est multiplex: quia quædam est pax temporis, vel humanæ societatis, qua iusti procurant, & faciunt solum quod in ea nihil sit, quod religionem christianitatis offendant. Vnde, & præceptum est primæ ad Timotheum 2. Orate pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt constituti; ut quietam, & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate, & August. 19. de ciuitate Dei ca. 16. dicit Quod quia omnis domus initium, siue particula debet esse ciuitatis, omne autem initium ad aliquem sui generis finem, & omnis pars ad vniuersi, cuius pars est, integritatem refertur, satis apparet esse conueniens, ut ad pacem ciuicam pax domestica referatur, atque ita fit ut ex lege ciuitatis præcepta sumere patrem familias oporteat, quibus domum suam sic regat, ut sit paci accommodata ciuitatis; & cap. 17. dicit Cælestis ciuitas dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus ciues euocat, atque in omnibus linguis colligit peregrinam societatem, non curans quemquam in moribus, legibus, institutisque diuersum esse, quibus pax terrena, vel conquiratur, vel tenetur; nihil eorum rescindens, nec destruens; imò etiam seruans, ac sequens. Quod licet diuersum in diuersis nationibus sit, ad vnum tamen, eundemque finem terrænæ pacis intenditur, si religionem, qua vnus, & summus, & verus Deus colendus docetur, non impedit. Vnde & de huiusmodi pace loquens Apostolus ad Romanos 12. dicit. Si fieri potest, quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes. Secunda pax bonorum est pax pectoris, quæ nihil aliud est nisi concordia sensualitatis edomitæ cum ratione, & rationis cum Deo; de qua supra satis dictum est, & de qua dicitur Lucæ 2. Pax in terra hominibus bonæ voluntatis; & in psalmo, Pax multa diligentibus legem tuam. Tertia pax bona est pax æternitatis, & hæc est multiplex; quia vel est creata, quam beati habent, quibus Deus est omnia in omnibus, & de qua dicit August. 22. de ciuitate Dei cap. 30. Ego, inquit Deus. ero beatis quæcunque ab omnibus honestè desiderantur, vita salus, victus, copia, gloria, honor, pax, & omnia bona, & infra, Illa beata ciuitas magnum in se bonum videbit, quod nulli superiori inferior inuidebit; tam nolet esse vnusquisque, quod non accepit, quamuis sit pacatissimo concordie vinculo ei, qui accepit, obstrictus, quæ nec in corpore vult oculus esse, quæ digitus est; cum membrum vtrumque contineat

A carnis pacata compago; Hæc autem pax beatorum duo includit, scilicet, quia vnus erit omnium desiderium satians; & quia inter se inuicem pacatissimi erunt, & quilibet diliget bonum alterius sicut suum. Illud autem vnum, quod erit satians omnes, vnus Deus est: quo licet diuersitate participant secundum differentias meritum; tamen quilibet erit contentus de hoc quod habebit, nec maioris gloriæ minor concupiscet, propter quod ibi verissima pax erit, quam pacem nulla res vnquam poterit perturbare, de qua pace dicitur in psalmo. Posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te Quod exponens Cassiodorus dicit. Ciuitas illa magna inæstimabilis sub laudis breuitate descripta est; Nam quid illa præstantius dici potest, cuius fines pacis munere terminantur? Sed quemadmodum pax ista proueniat, consequenter exponitur, dum fideles Christi Domini contemplatione saginantur. Adipem quippè frumenti dicit ipsam contibilem Deitatem; Vnde sic iustorum sensus reficitur, ut omnem satietatē superare noscat. Re vera tunc est segura pax, & inuiolata tranquillitas, quando indigentia nobiscum nulla litigat; nec aliquæ lassitudo defatigat, nec frigus contristat, nec esuries grauat, & cætera quæ hinc nostræ imbecillitati bellum semper infigunt. Ibi autem corporis, animæque talis est societas, ut nulla inter se aduersitate discordet, sed ibi vtræque gloriosa voluntate consentiant. Secunda pax æterna Christus est, qui pacificauit Iudæos, & gentes, ex eis vnā ecclesiam faciens, cuius lapis angularis ipse est, de quo dicit Apostolus ad Ephes. 2. ipse est pax nostra, qui fecit vtræque vnum: ipse etiam pacificauit per mortem suam homines peccatores Angelis iustis, iuxta illud ad Colossenses primo. Per eum reconciliauit omnia in ipsum pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris sunt, siue quæ in celis. Ipse etiam fecit pacem inter nos, & Deum, iuxta illud ad Romanos 5. Iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum per Iesum Christum Dominum nostrum. Est etiam tertia pax Aeternitatis, in qua, distinctione personarum, & proprietate excepta, omnia sunt vnum, & inter se, & cum ipsa Deitate; Vnde & August. 6. de Trinitate cap. 5. loquens de Spiritu sancto, dicit. Spiritus Sanctus in eadem vnitæ substantiæ, & æqualitate consistit. Siue enim sit vnitas amborum, siue sanctitas, siue charitas, siue ideo vnitas quia charitas, & ideo charitas, quia sanctitas manifestum est, quod non aliquis duorum est; quo vterque,

Psal. 147.

Cassiod.

Ephes. 2.

Coloss. 1.

Rom. 5.

August.

coniungitur, quo genitus à gignente diligatur, genitoremque suum diligat, sintque non participatione, sed essentia sua, neque dono superioris alicuius: sed suo proprio seruantes vnitatem spiritus in vinculo pacis. Et Apostolus de hac pace loquens ad Philipenses 4. dicit quod pax Dei exuperat omnem sensum. Quod exponens Glo. dicit, Pax Dei, qua ipse Deus pacatus est sibi, sicut Deus eam nouit, nec nos possumus nosce, nec ulli Angeli, superat enim omnem intellectum præter suum.

S V M M A R I V M.

Quod pacificus debet procurare, & operam dare, ut proximus habeat pacem temporis, & pectoris in vita præsentis, sicut & ipse habet, ut per has duas paces perueniat ad pacem æternitatis.

XIII

CUm ergo pax bona sit tam temporis, quam pectoris, quam etiam æternitatis; primæ due sunt in præsentis; & sicut quilibet eas in se obseruare debet, ita debet operam dare ut sint in proximo, ut verè sit pacificus, faciens pacem, & in se, & in aliis; ut de pace temporis, & pectoris veniant ad pacem æternitatis, iuxta illud Isa. 27. Faciet pacem mihi, pacem faciet mihi: qui enim non fuerit pacificus in præsentis, non veniet ad pacem in futuro, dicente Aug. de verbis Domini serm. 57. Qui cum pace non fuerit inuentus abdicatur à patre, exheredatur à filio, nihilo minus & à spiritu sancto alienus efficitur. Respuit enim munus oblatum, qui datæ legis contempserit bonum: Nec poterit ad hæreditatem Domini peruenire, qui testamentum pacis noluerit obseruare: & super Ioannem parte 2. Sermon. 77. dicit idem exponens illud. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; Hoc est quod legimus apud Prophetam. Pacem super pacem; pacem nobis relinquit iturus, pacem suam nobis dabit in fine venturus: Pacem suam nobis reliquit, in qua manentes hostes vincimus; pacem suam nobis dabit, quando sine hoste regnabimus; pacem relinquit nobis ne de occultis nostris iniuriam iudicemus, cum in hoc mundo sumus; pacem suam dabit nobis cum manifestabit cogitationes cordis; & tunc laus erit unicuique à Deo. Et infra. Est in nobis in præsentis pax aliqua, quando cum delectamur legi Dei, secundum interiorem hominem, sed non est plena, quia videmus aliam legem in membris nostris repugnantem legi mentis nostræ. Item.

F

Inter nos ipsos est in nobis pax in præsentis, qua inuicem diligimus: sed nec ipsa plena est, quia cogitationes cordis nostri inuicem non videmus: & quædam de nobis, quæ non sunt in nobis, vel in melius inuicem, vel in deterius opinamur; sed si hanc pacem tenuerimus usque in finem, talem habebimus; ubi nihil repugnat ex nobis, & nihil nos inuicem lateat in cordibus nostris.

S V M M A R I V M.

G

Quod mala Pax debet etiam bellando destrui; & qui ad hoc bellat ut malorum pacem rumpat, pacificus est dicendus, & non bellatur; quia non querit bellum, sed pacem veram vult acquirere per bellum, mala pace destructa.

H

Est etiam intelligendum, quod cum ut superius dicebatur pax sit duplex scilicet bona, & mala, & expediat, quod mala pax, & concordia destruantur; ex hoc contingit, quod Sancti viri, qui bonam pacem faciunt, & procurant, laborant quod malam pacem dirumpant, & si aliter eam rumpere non possunt, pugnando agunt, ut mala pax rumpatur, & tamen propter hoc non amittunt quod pacifici non sint; quia illos, quorum pacem malam bellando rumpunt, vel destruunt ad bonam pacem eos reducere satagunt; ut relicta iniquitate iustitiæ pacem sectentur, vel si hoc recusant, ad minus bello coerceantur, quod pacem iustorum non impediunt. Vnde & hic dicit Glo. In præsentis homo pacatus, & si bellum gerat cum vitijs, vel vitiosis in nullo pacem abrumpit quam Deus dedit. Et August. in quadam Epistola ad Bonifacium comitem dicit, Noli existimare, neminem Deo placere posse, qui in armis bellicis militat; sed hoc primò cogita, quando armaris ad pugnam, quod virtus tua etiam corporalis, donum Dei est; sic enim cogitabis de dono Dei, non facere contra Deum. Fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico pro quo pacem habere debet voluntas, & bellum necessitas, ut liberet Deus a necessitate, & conseruet in pace? Non enim pax queritur, ut bellum excitetur, sed bellum geritur, ut pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, ut eos, quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas. *Beati enim pacifici, &c.* Itaque hostem pugnantiem necessitas perimat, non voluntas; & sicut rebellanti, & resistenti violentia redditur ita victo, vel capto misericordia iam debetur ma-

XIIII

Isa. 27.

August.

Idem 12.

Idem.

Glo.

August.

Idem.

ximè in quo pacis perturbatio non time-
tur. Et 22. libro contra Faustum, cap. 74.
dicit idem. Nocendi cupiditas, vlciscendi
crudelitas, impacatus atque implacabilis
animus, feritas rebellandi, libido dominā
di, & si qua similia, hæc sunt, quia bel-
lis iure culpātur, sed aduersus violentiam
resistentium siue Deo, siue aliquo legiti-
mo imperio iubente gerenda ipsa bella su-
scipiuntur à bonis; non ad vlciscendum
suas iniurias, sed ad salutem publicam de-
fendendam. Et Bernardus in lib. de laude,
nouæ militiæ templi cap. 3. dicit. Pagani
necādi non essent, si quo modo aliter pos-
sent à nimia infestatione siue oppressione
fidelium cohiberi. Nunc autem melius
est vt occidātur, quàm certè relinquatur
virga peccatorum super sortem iustorū.
Securè proinde dissipentur gentes, quæ
bella volunt, & abscindantur, qui nos cō-
turbant; & disperdantur de ciuitate Do-
mini omnes operantes iniquitatē: qui re-
positas in Hierosolymis christiani populi
inextimabiles diuitias tollere gestiūt, sã-
cta polluere, & hæreditate possidere san-
ctuarium Dei. Sic ergo quando aliter non
potest fieri, bellum à pacificis cōtra ma-
lignantes suscipitur, non animo iniuriam
propriam vlciscendi, sed communes vio-
lentas, & iniurias repellendi, religionis
impedimenta auferendi; & impellentes
ad mala culpæ populum extirpandi, & di-
sturbatores sanctæ pacis disturbandi: sic
tamen, quòd si malignantes, velint desiste-
re ab incepto, vel aliter possint in ser-
uitutem bonorum reduci, non tractentur
ut inimici, sed ut amici, & subditi, dum in
subiectione, & obedientia voluerint per-
manere, & taliter bellantes, bellādo sunt
pacifici, quia non quærunt mortem inimi-
corum, sed correctionem.

S Y M M A R I U M.

Quare pacifici filij Dei dicuntur, & quomodo
Deus dicitur esse Pacificus, quòd ad creaturam
irrationabilem, & rationalem, & quòd ad ra-
tionalem dicitur esse pacificus, quia volunta-
tes discordantes ad concordiam reducit, &
quia expectat peccatores vt conuertantur, &
pacificentur, & secum, & cum ipso, & etiam
quia imperfectioribus imperfectiora præce-
pta iustitiæ dedit, vt illa implere possent, qui
perfectiora præcepta implere non patuis-
sent.

XV

Quoniam filij Dei vocabuntur.] vbi
ponitur istius beatitudinis præmiū.
Rectè autem pacifici, Dei filij uocan-

A tur quia sunt imitatores Dei, filii autem
debent patrem suum imitari, non solum
in natura, sed magis in operibus iuxta
illud Ioannis 8. Si filii Abraham estis ope-
ra Abraham facite. Deus autem dicitur
Pacificus, quia naturas contrarias in hoc
mundo sic constituit, quòd vna per aliam
non totaliter corrumpatur, secundum lo-
cum eas ab inuicē separando, sicut aquam
non posuit iuxta ignem, nec aerem iux-
ta terram; sed consimilia iuxta se inuicem
posuit, vt pugna continua inter ipsa non
fit; sic etiam corpora animantium; & mine-
ralium ex contrariis constituta, sic coniū-
xit pacificè, qualitates contrarias refrin-
gendo, & formam contentiuam substan-
tialem largiendo, quòd ad longum tem-
pus persistere possunt. Vnde & de hac pa-
ce loquens Boetius tertio de consolatio-
ne dicit:

*Tu numeris elemēta ligas, vt frigore flammis
Arida conueniant liquidis, ne purior ignis
Euolet, aut mersas deducant pondera ferrat.
Tu triplicis mediam naturæ cuncta mouētem
Connectēs animā per consona mēbra resoluis*

C Et 12. Metaphysicæ dicitur. Omnia,
quæ ordinata sunt, & non sic se habent, ut
non sit alteri ad alterum, sed est aliquid;
ad unum enim omnia ordinata sunt: nec
solum ipse pacificat naturas cōtrarias in
elementis, & animantibus ac minerali-
bus, sed etiam discordantes uolūtates ad
concordiam, & pacem reducit; facit enim
concordiam in sublimibus suis, & ut dici-
tur Iob 34. Ipso concedentem pacē, qui
est, qui condemnet? vt enim dicit August.
libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 30.
Scriptura diuina si diligenter inspiciat-
ur, ostendit non solum bonas hominum
voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se
bonas factas in actus bonos, & in æternā
dirigit uitam; uerum etiam illas, quæ con-
seruant seculi creaturam, ita esse in Dei
potestate, ut eas, quòd uoluerit, quādo vo-
luerit faciat inclinari, uel ad beneficia,
quibusdam, præstanda, uel pœnas quibus-
dam ingerendas, sicut ipse iudicat occul-
tissimo quidem indicio, sed si ne dubita-
tione iustissimo, & in libro de corre-
ctione, & gratia dicit idem. Non est dubi-
tandum uoluntate Dei, qui in cœlo, &
in terra omnia quæcunque voluit fecit
humanas uoluntates non posse resistere,
quo minus faciat, quod vult, quandoqui-
dem etiam de ipsis hominum voluntati-
bus, quod vult, cum vult, facit. Cum ergo
hominum voluntates inclinare possit ad
id quod vult, cū ipse pacem, & concordia
velit, inde est, quòd quando ei placet, di-
scordes voluntates facit concordare in

Ioan. 8.

Boeth. me-
tro. 9.

Aristo.

Iob 34.

August.

Idem.

unum, sicut fecit quando multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Nec solum sic concordiam, & pacem facit Deus in natura, & voluntatibus naturas contrarias in vno corpore pacificando, vel hominum voluntates ad vnum inclinando, quando ei placet: sed etiam inducit homines ad pacem, de se exempla pacificandi præbendo, sua beneficia ingratis scelestis, & inimicis largiendo. Facit enim oriri solem suum super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos; Infra eodem; Vt homines inimicos ad suam trahat amicitiam beneficia largiendo. Nil enim sic trahit inimicum ad pacem, & amorem, quam præuenire eum in beneficiis, dum ipse est aduersus; ad cuius exemplum excitamur, cum dicitur infra eodē. Diligite inimicos vestros, benefacite ijs, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, vt sitis filii patris vestri, qui in cœlis est. Nec solum sic inimicos suos ad pacem reducit, sed etiam per longum tempus eorum malitias tolerando, expectans, si fortē cōuerti a suis iniquitatibus vellent, nolens aliquem perire; sed omnes ad viam iustitiæ, & veritatis venire, iuxta illud ad Rom. 2. Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiā te adducit; & 2. Petri 3. dicitur: Deus agit patienter propter nos, nolens, aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiā conuerti. Vt enim dicitur in Psalmo: Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum; Recordatus est, quoniam pulvis sumus, homo sicut fenum, dies eius tanquam flos agri, sic efflorescit; Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum. Vnde & Dionysius in Epistola ad Demophilum, loquens de longanimitate Dei, quam habet ad peccantes, eorum cōuersionem expectans, dicit. Quod quidam, qui vocabatur Carpus, cū contristasset eum quidam infidelium, cuius tristitiæ causa erat, quod ille ab Ecclesia, quendam fidelem ad infidelitatem adduxerat; & ambo in sua iniquitate permanserant, nolentes conuerti ad Deum, propter quod multum Carpus contristatus existens, Deum rogabat, vt amborum vitam quadam combustione simul immisericorditer abrumperet; subito vidit domum, in qua stabat diuisam in duo, & fornacem multi luminis in cōspectu suo, quæ videbatur ascendere, vsque ad ipsum cœlum, & cœlum apertum, & super cœli dorsa Iesum stantem cum multitudine Angelorum, deinde deorsum aspiciens

F Carpus, dixit, se vidisse tristem hiatum, & obscurum, & discissum, & illos duos viros, quibus calumniabatur ante se iuxta os stare hiatum, iam penē deponendos illuc a propriorum pedū instabilitate tremulos, & miserabiles. Deorsum autem ab hiatu serpentes sursum repere; & circa pedes eorum suppositos, aliquandō quidem trahere inuolutos simul, & grauantes, & trahentes; aliquandō autem dentibus, & palatis percutientes, & suburgentes, & per omne ad tristitiam immittem machinantes. Esse autem, & viros quosdam in mediis serpentibus, contra viros constitutos, commouentes simul, & impingentes, & percutientes. Videbātur autem esse casuri viri illi partim quidem inuidi, partim autem voluntarii, a malo paulatim coacti simul, & persuasi. Dicebat autem Carpus se ipsum delectari deorsum inspicientem, superiora verō negligere, molestari autem, & pusillanimum esse, quia nondum in hiatum ceciderant viri: & respiciens iterum cœlum, vidit Iesum miseratum pro iis, quæ fiebant; & consurgere ex super celesti throno, vsque ad ipsos viros descendit, & manum bonam extendit, & Angelos cum ipso accipientes tenere viros, & audiuit Carpus Iesum manu extenta dicentem ei. Percute contra me de cetero, paratus enim sum, & rursus pro hominibus saluandis pati, vt homines non peccent. Sed vide, si benē habet tibi, mansionem in hiatu, & cum serpentibus commutare pro mansionem cum Deo, & bonis Angelis amatoribus hominum. Cum ergo Deus sit tantæ longanimitatis, & patientiæ, quod non vult peccantes statim condemnare, sed expectat patienter conuersionem eorum, benē se habet vt pacificus; vt enim superius dicebatur, causa secunda, qua omnes pacificantur, est toleratio malignantium ad tempus expectando si fortē conuertantur. Sed & Deus tertiā conditionem pacificorum habet, quæ est ad tēpus perfectionis opera propter pusillorum scandalum non iniungere: quia licet Deus in se nō nisi perfecta operetur tamen secundum cōditionem hominum, eis condescendens, præcepta imperfectionis iustitiæ dedit hominibus in veteri testamento, & lege, nequaquam in Euangelio; paruuli enim erant, & sustinere illa non potuissent, dicēte Apostolo ad Hebr. Facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo: omnis enim qui lactis est particeps expers est sermonis iustitiæ; & capite 12. Vocem verborum, qui audierunt, excusauerunt se, ne eis fieret verbum, nō

enim

Rom. 2.

2. Petri 3.

Psal. 102.

Dionys.

Hebr. 5.

Idem 12.

August.

enim portabant, quod dicebatur. Et August. 3. confessionum, cap. 7. loquens de diuersitate præceptorum veteris, & nouæ legis dicit. Non noueram ab imperitis iudicari iniquos, Moysen, David, & alios ueteris legis laudatos ore Dei iudicantibus ex humano die, & uniuersos mores ex parte moris sui metientibus, qui indignantur cum audierint illo seculo licuisse iustis aliquid, quod isto seculo non licet iustis, & quia illis aliud præcepit Deus, aliud istis, pro temporalibus causis, cum eidem iustitiæ utrique seruirent, cum in uno homine, & in una die, & in unis ædibus uideant, aliud alij membro congruere, & aliud iam dudum licuisse, & post horam non licere illud, quod postea licet, & in illo angulo permitti, aut iuberi, aut fieri, quod in isto iuste uetetur, & uindiceatur. Quia ergo Deus per beneficia inimicos suos homines ad suum amorem trahit, eorum malitiam longo tempore tolerat, eorum conuersionem expectans, & ad tempus humanæ infirmitati condescendens, minora præcepta iustitiæ hominibus dedit; quæ tria pacifici obseruât in faciendâ, uel conseruanda pace humana. Ideo bene, quia Deum in hoc imitatur filij Dei vocatur, dicente Ioanne primæ Ioannis tertio in hoc manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli, omnes, qui non est iustus, non est de Deo; & qui non diligit fratrem suum; & Hylarius hic dicit Aliter trāsire in nūcupatione filiorum Dei, non licebit, nisi fraternæ inuicem charitatis pace uiuamus, & Chrysost. hic dicit. Pacifici dicuntur, qui nec litigant, nec odiunt ad inuicem, sed congregant litigantes, propter quod recte filij Dei vocantur, quia unigenti hoc opus est congregare dispersa, & pacificare contra se præliantia propter hoc enim Dei filius passus est, ut homines dispersos in religione, & moribus, congregaret in unitate religionis, & morum Ioannis 11. Iesus moriturus erat pro gēte, & non solum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unū.

S V M M A R I V M.

Assignatur causa, quare pacifici vocantur filij Dei habentes hanc nominationem à Dei filio naturali.

XVI

Circa quod etiā cōsiderandū est quod sicut paternitas omnis in cælo, & in terra nominatur, & descendit ex paternitate Dei Patris, ita & omnis filiatio bona, quæ in cælo, & in terra nominatur, descendit ex filiatione diuina, dicente Dio-

A

niso. 1. de diuinis nominibus, Usque ad hoc uenimus, quod omnis diuina paternitas, & filialitas ex omnium remota paternitate, & filialitate principali donata est nobis, & supercælestibus virtutibus; ex qua Dij, & Deorum filij & Deorum patres Deiformes fiunt, & nominatur animi spiritualiter, uidelicet tali paternitate, & filialitate perfecta. ** Si ergo omnis diuina idest omnis bona, & secundum Deum filiatio ex diuina filiatione sumit originem, & denominationem, manifestū est, quod illa filiatio, qua homines, Dei filij vocantur, non quidem per naturam, sed per adoptionis gratiam ex diuina filiatione descendit; & maximè illa principaliter descendet ab ea, quæ maximè ex intentione intenditur propagari à Dei filio inter homines. Huiusmodi autē filiatio est pacificorum, ut iā quia supradictum est, causa incarnationis Dei filij fuit, ut pax esset inter homines ad inuicem; inter homines, & angelos, inter homines, & Deum: propter quod pacifici recte Dei filij vocantur, quia illud implēt inter homines, propter quod maximè Dei filius inter homines uenit. Vnde, & Bernar. ultimo sermone de omnibus sanctis dicit: pacifico committitur opus filij reconciliationis alienæ, ut qui reconciliatus est, etiam alios reconciliare sollicitus sit. Vel etiam secundū August. ideo pacifici filij Dei vocantur, quia sicut Deo nihil repugnat, sic pacifici in se non habent quid eis repugnet, cum sensualitas in eis sit subdita rationi, & ratio sit subdita Deo. Propter quod et in eis Dominus pacificè requiescit, cuius locus in pace factus est; propter quod & Apostolus hortabatur fideles dicens, pacem habete, & Deus pacis, & dilectionis erit uobiscum 2. Cor. 13.

B

C

D

E

Tractatus sequens protenditur usque ih̄i (Beati eritis, cum uos oderint homines,) & habet 19. cap ponitur prima continuatio ad beatitudinem immediate præcedentē. Ubi ostenditur, quod quandoque pugna, uel tolerantia persecutionis præualeat paci: & quod tunc ista præligi debeat plusquam pax.

Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cæ-

Dionys.

Ber.

2. Cor. 13.

Chryf.
hom. 9.

Cassiod.

Cyrillus
Luc. 12.

1. Cor. 7.

Glof.

lorum] Vbi ponitur octaua beatitudo, & potest continuari sic secundum Chrysoft. ad beatitudinem immediate præcedentē. Quia Dominus beatificauerat pacificos illos, qui & in se, & in aliis pacem diligunt, ne crederetur, quod semper pax esset quæreda quocūque modo haberi posset, dicit; quod aliquando persecutiones, & pugne sunt magis appetendæ, quam pax, propter quod & persecutionē patientes beatificantur hīc. Vnde dicit. Ne extimares, quod ubique pax pro bono sit eligenda ideo subdit [*Beati, qui persecutionē patiuntur*] Si enim per pacem inter homines, uirtutes patiuntur detrimentum, uel etiam amittuntur, non pax, sed pugna, & dissensio præeligenda sunt paci. Vnde Cyrillus exponens illud lucæ 12. Putatis, quia pacem ueni dare in terra? non, dico uobis, sed separationem; dicit. Manifestum est, quod quandoque quidem, utilis est pax, quandoque etiam damnosa, & separans ab amore diuino, quam consequuntur ij qui à Deo dissident; & ob hoc Christus fēdera terrena docuit vitare fideles. Vnde quando pax humana seruari potest sine Dei iniuria, uel cōtēptu, uel etiā sine uirtutum amissione, seruanda est. Quando autem sine Dei iniuria, uel uirtutum perditione, non potest seruari, tunc est frangenda, & vel bellum est suscipiendū, uel persecutio toleranda malignantium: uel à loco malignantium est discedendū: sic enim bellū susceperūt Machabæi pro religione, & moribus conseruandis. Sic martyres sancti persecutiones malignantium tolerauerunt patienter. Sic etiam multi Sancti loco cesserunt, magis talem pugnam & discensionem appetentes, quam malignam pacem, qua conuenirent cum hominibus peruersis, & discordarent à Deo, & Sanctis. Vnde & Apost. 1. ad Cor. 7. loquens de coniugio facto inter fidelem, & infidelē in quo infidelis non uult cohabitare cum fidele sine iniuria Creatoris, dicit. Si infidelis discedit, discedat. Vbi dicit Glo. Fidelis non dimittat infidelē cōsentientem habitare, quod si infidelis uir, aut mulier discedat odio fidei: discedat, idest non pro eo fidelis fidem deferat, eo enim modo mulier infidelis rectissimè dimittitur. Si verò vxor dicat non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges, nisi solita latrocinia exerceas, & huiusmodi, tūc ille, cui vxor dicit, si ueraciter Christianus est, plus tenebitur amore diuinæ gratiæ, quam carnis vxoriæ: & membrum, quod scandalizat fortiter amputat, & infra. Non cogitur fidelis sequi infidelem, odio fidei discedentē, sed quan-

F din in pace sine creatoris iniuria esse possunt, non separentur. Et 19. de ciuitate Dei 18. Dicit August. Quia terrena ciuitas habuit quosdam suos sapientes, quos diuina improbat disciplina, qui vel suspicari, vel decepti à Dæmonibus crederent multos Deos esse colendos; cœlestis autē ciuitas unum Deū solum colendum noscet, eiquē tantummodo seruiendum, ea seruitute, quæ græcè *latría* esse dicitur, & non nisi Deo debetur, fideli pietate censeret; factum est, ut religionis leges cœlestis ciuitas cum terrena ciuitate non posset habere communes, & pro iis ab ea dissentire haberet necesse, atque altera alterius esset diuersa sentientibus eorumque iras, & odia, & persecutionum impetus sustinere habuit ciuitas cœlestis, nisi cū animos aduersantiū, aliquando timore suæ multitudinis, & semper diuino adiutorio propulsaret. Et Bernardus in tractatu de guerra inter Hierusalem, & Babylonem dicit. Inter Hierusalem, & Babylonem nulla pax est, sed guerra cōtinua habet vnaquequæ ciuitas regem sciunt. Rex Hierusalem Christus est, Rex Babylonis Diabolus: & cum alterū in iustitia alterum semper in malitia regnare delectet, Rex Babylonis, de ciuibz Hierusalem per ministros suos, scilicet spiritus immundos seducere, & seruire eos faciat iniquitati ad iniquitatem, in Babylonem trahit. Quia ergo pax quādoque inter homines bonos perditur; immo pro tūc praualet pugna, vel tolerantia odiorū, maledictionum, & persecutionum: quā pax maligna eis infert. Ideo Dominus postquā beatificauit pacificos, ne crederetur omnis pax esse bona, beatificat persecutionē propter iustitiam sustinentes.

I

K

S U M M A R I U M.

Ponitur 2. continuatio ad omnes beatitudines præcedentes, & ostenditur quod tolerare persecutionem, & mortem pro ueritate, & iustitia retinenda, est euidentis signum perfectionis uirtutis, quale signum non est in prosperitate, licet iustitia perfecte possit etiam in prosperitate seruari.

Secundo potest hæc beatitudo continuari secundū Bern. in serm. de omnibus sanctis, quia in præcedētibz beatitudinibus est uitæ humanæ perfectio, sed in ista ultima est totius bonæ uitæ consummatio. Vnde dicit octaua beatitudo Martyrum est prærogatiua, cuius nobis tolerantie nec tempus esse uidetur nec uirtus. Et August. in lib. de sermone Domini in mō

Ead.
August.

Bernar.

Psal. 72.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7.

II

EVK

August.

Augult. te dicit. Hęc octaua sententia, quę ad caput redit perfectum hominem declarat; quod perfecti hoies, omnes extrinsecus illatas molestias pro veritate, & iustitia sustinent. Circa quod attēdendum, quod cū virtus, & in prosperitate, & in aduersitate florere possit, tamen non sic certa, & manifesta est virtutis perfectio in prosperitate, sicut est in aduersitate: dum enim in prosperitate iustē viuit homo nondum perfectē perpenditur, propter quod iustē viuit. Vnde & super illud Iob 1. Nunquid frustra Iob timet Deum? nunquid non tu vallasti domum eius, vniuersamq; substantiam per circuitum? dicit Gregor. 2. lib. Moralium, cap. 5. Qui tot bona in terra recepit, quid mirum est si pro eis se se innocentē gessit? Innocens verē esset, si bonus inter aduersa persisteret; quando autem iustē viuitur in prosperitate, nec ipse, nec qui sic viuit, nec alii sciunt, si sic perfectus sit in virtute, quod propter aduersitatem à statu virtutis deiici nō possit, sed persecutio probat, ac demonstrat perfectionem virtutis. Vasa enim figuli probat fornax, & viros iustos tentatio tribulationis, vnde & Bernardus in Epistola ad Episcopos Aquitanę dicit. Virtus in pace acquiritur in pręssura probatur approbatur in victoria, Nec mirum, quia per persecutionis tolerantiam manifestē ostenditur quantum diligatur virtus, cum nec timore amissionis exterioris substantię honoris, & famę; nec etiam vitę corporalis, vel bonę consistentię virtus deseritur, propter quod euidenter ostenditur ipsam magnam esse in corde, quia quanto maior est, tanto plus diligitur, nec plus potest ostendi, diligi, quam si pro ea tuenda, & conseruanda corporalis vita, libenter exponatur tortori, quicquid de ea facere velit, dum ipsa virtus retineri possit. Quę perfectio ostendi non potest prosperitatis tempore, propter quod propter iustitiam persecutionem tolerare, signum est virtutis perfectę. Vnde, & Ambrosius lib. 5. super Lucā cap. 6. hanc partem sic continuat ad superiora, dicens. Protuisti aliis, tulisti auxilium pluribus, festina, contende, ad finem te ducito, vsq; ad martyrium persequere, & constitue beatitudinem, palmā, Patientia enim in persecutionibus perfectio est charitatis: qui enim patitur persecutionem, in vltimo certamine constitutus probatur aduersis, vt qui legitimē certauerit coronetur. Vnde & Dominus hos gradus voluit esse virtutum, per quos ab vltimis ad superiora possimus ascendere: sic ergo pręcedentes beatitudines homi-

A nes perficiunt in statu virtutis; sed hęc beatitudo consumat, etiam beatum facit, quia persecutione tolerata propter iustitiam tuendam, vel non deferendam, non restat, nisi corona regni, quam repro misit Deus diligentibus se, & pro ipso certantibus, vsque ad mortem; iuxta illud Iacobi 1. Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitę, quā repromisit Deus diligentibus se, & Augult. 13. de ciuitate Dei, cap. 6. dicit: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius, quid enim pretiosius quā mors, per quam fit, vt etiam delicta omnia dimittantur, & merita cumulatiue augeantur? nec enim tanti sunt meriti, qui cum mortem differre non possent, baptizati sunt, deletisque omnibus peccatis ex hac vita migrauerunt; quanti sunt ij, qui mortem differre cum possent, non distulerunt, quia voluerunt pro Christo vitam finire.

S V M M A R I V M.

C Quod ille, qui patitur persecutionem ab alio, vel in rebus, vel in persona propter auaritiam, vel odium personale inferentis, non beatificatur hic, sed ille, qui patitur persecutionem ab alio, ut iustitiam deferat, quam habebat.

D Vo supposito est attēdendum, quod quemadmodum sunt tria bona, scilicet bona exteriora, bona corporis, bona animę: inter quę, bona animę, quę sunt virtutes, pręponderant bonis corporis, quę sunt sanitas, vigor, & cętera huiusmodi. Quę bona corporis pręponderant bonis exterioribus, iuxta illud Eccl. 30. Salus animę in sanctitate iustitię, & melior omni auro, & argento, & corpus validum, quā census immensus; non est census super censum salutis corporis, & nō est oblectatio super cordis gaudium: Sic, & triplex genus persecutionis videtur: Aliquando enim fit homini persecutio, vt bona eius exteriora auferantur, aliquando, vt ei in corpore noceatur; aliquando, vt ab eius anima iustitia auferatur. Vnde, & Apostolus ad Hebr. 10. dicit: Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamē sustinistis passionum, & in altero quidē opprobrijs, & tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conuersantium effecti, nam & vinctis compassi estis, & rapinas bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem, & manentem substantiam. Et de persecutione animę dicitur in Psalmo.

Iacob. 1.

Augult.

III

Eccl. 30.

Hebr. 10.

Pfal. 142.

Persecutus est inimicus animam meam. Sed persecutio, ut exteriora bona auferatur, vel ut in corpore quis lædatur, propter tria fieri potest; Vno modo propter auaritiam, quemadmodum latrones, & raptores propter cupiditatem aliorum bona rapiunt; quæ si aliter rapere non possunt, personam interficiunt, vel ledunt, ut eorum bona diripere possint sine contradictione, vel reclamatione eorum; & hi magis censendi sunt auari, quam homicidæ. Aliquando etiam ista damna ingerunt, vel in corpore, vel in rebus propter vindictam, vel personæ odium, parum, aut nihil curantes, de commodo rapinæ, nisi solum de vindicta, vel odio exercendis. Huiusmodi autem persecutiones non fiunt ut iustitia auferatur ab illis, qui tales persecutiones patiuntur, sed solum propter bona eorum diripienda, vel propter læsionem corporis eorum, ut odio suo satisfacere possint. De quo genere persecutionis loquitur August. de verbis Domini, sermone 6. dicens: Infidiatur contra te potens, acuit nouaculam unde capillos radat, non unde caput incidat. Vnde de eo dicitur in Psalmo. Sicut nouacula fecisti dolum. Potentes enim malę nouaculę comparauit, quia non admittitur nisi ad superflua nostra, sicut capilli in capite nostro, tanquam superflui videntur, & sine detrimento carnis raduntur. Sic quicquid tibi potest facere iratus potens inter superflua tua numera, & infra, Para capillos, nouaculam acuit, ablaturus est superflua tua, rasurus quicquid relicturus es; tollit à te quod fur, quod effractor, ut multum sæuiat, quod latro, si & ad ipsum corpus occidendum permisus fuerit; quid tollit, nisi quod latro? Nam qualiscunque latro homo est quod febris, quod scorpius, quod fungus malus: ista tota potentia sæuientium est facere quod fungus; manducant homines fungum malum, & moriuntur. Huiusmodi autem persecutio quia non fit ut iustitia deferatur, non est persecutio propter iustitiam; propter quod qui eam patiuntur non propter hoc beatificantur. Licet enim talia patienter tolerare sit meritorium, tamen non sunt illius meriti, quod illa patientes propter hoc sint beati. Vnde hic dicit Chrysost. Solam causam Christus persecutionis posuit, ut non aspicias, quis te persequitur, sed propter quod, scilicet propter iustitiam, idest ad hoc persequitur, ut iustitia deferatur, cuiusmodi persecutio non est illorum, qui rapere bona exteriora volunt, vel se de suo inimico vindicare.

F

S V M M A R I V M.

Quod pati persecutionem ut ad iustitiam quis reducat, vel ab iniquitate quis arceatur, non facit hominem beatum.

G

Secundò potest inferri persecutio ali- cui in bonis exterioribus, vel in corpore, non ad hoc, ut iustitiam deferat, sed ad hoc ut ad iustitiam deferat, vel timore pœnæ reuertatur, qui amore iustitiæ ad eam reuerti nolebat, & qui sic persecutionem inferunt, boni sunt: qui autem ipsam patiuntur, mali, qui nisi per penam ad bonum iustitiæ reuertuntur. Non eos pœna beatos facit, sed miseros ostendit. Vnde & August. in Epistola ad Vincentiū Donatistam dicit. Si semper esset laudabile persecutionem pati, sufficeret Domino dicere: *Beati qui persecutionem patiuntur, nec adderet propter iustitiam.* Item si semper esset culpabile persecutionem facere, non esset scriptum in sanctis libris; Detrahentem proximo suo occulte hunc persequere. Aliquando ergo & qui eam patitur, iniustus est, & qui eam facit iustus est. Sed planè semper, & mali persecuti sunt bonos, & boni malos; illi nocendo per iniustitiam; illi consulendo per disciplinam; illi immaniter, illi temperanter, illi seruientes cupiditati, illi charitati. Nam qui trucidat non considerat quemadmodum laniet, qui autem curat, considerat quemadmodum secet: ille enim persequitur sanitatem, ille putredinem: Occiderunt impij Prophetas, occiderunt impios & Prophetæ. Flagellauerunt Iudæi Christum. Iudæos flagellauit & Christus; Traditi sunt Apostoli ab hominibus potestati humanæ, tradiderunt & Apostoli potestati Sathanæ. In his hominibus quid attenditur, nisi quis eorum pro veritate, quis pro iniquitate, quis nocendi causa, quis emendandi? & prima parte super Ioannem sermone vndecimo, dicit idem. Quando vult Deus concitare potestates aduersus Hæreticos, aduersus scismaticos, aduersus dissipatores Ecclesiæ, aduersus exsufflatores Christi, aduersus blasphematores baptismi non mirentur, quia Deus eas concitat, ut à Sarra verberetur Agar, cognoscat se Agar, ponat ceruicem, quia ad hoc affligitur, ut reuertetur; atque utinam reuertatur. Ex quibus patet, quod pati persecutionem tam in corpore, quam in rebus ad hoc, ut iniquus ad iustitiam reuertatur non est illorum qui beatificantur, cum non propter iustitiam, sed propter suam iniquitatem persecutionem patiantur.

H

I

K

IIII.

August.

Psal. 100.

August.

August.

Psal. 51.

Chrys.

S V M M A R I V M.

Quod illi beatificantur hic, qui propter iustitiā persecutionem sustinent: & quod duplex est persecutio propter iustitiā, scilicet vel per prospera, & blanda huius vite, vel per aduersa; & quod illi qui per prospera, & blanda tentantur, ut iustitiā deserant, quam tamen nullo modo deserere volunt, martyres sunt, & coronam martyrij habituri sunt.

V

Tertio aliquis patitur persecutionem, tam in corpore, quā in rebus ad hoc ut iustitiā deserat, qualem persecutionē passus fuit in rebus, & in corpore Sanctus Iob; qui primo extrinseca amisit, deinde in corpore flagellatus fuit, & tamen iustitiā, quam cāperat, non deseruit. Vnde Et Greg. 2. lib. moralium cap. 7. dicit. Sathā non aliquid multū, se facere putat, nisi cum in anima sauiat, ut ab illa patria feriēs reuocet, à qua ipse lōgē telo superbiæ suæ prostratus iacet. Veruntamen est intelligendum, quod hæc persecutio dupliciter fit, vel per prospera, vel per aduersa: p prospera quidem, quando omnia ad votum iustis succedunt: ex quo contingit, eos frequenter iustitiā amittere, quam per tempus seruauerunt. Difficillimum enim est inter huius mūdi prospera iustitiā non deserere. Vnde & Hieron. in Epistola ad Eliodorum exhortatoria dicit. Erras frater, erras, si vnquam putas Christianum persecutionem non pati, & tunc maximè oppugnaris si te oppugnari nescis. Aduersarius vester tāquam Leo rugiens aliquem deuorare quærens, circuit, & tu pacē putas? Sedet in insidiis cum diuitibus, ut in occultis interficiat innocentem, oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in occulto, sicut Leo in spelunca sua insidiatur, ut rapiat pauperem, & tu frōdosa arboris tectus vmbraculo, molles somnos futura præda carpis? Inde me persequitur luxuria, inde auaritia conatur irrumperē; inde venter meus vult mihi Deus esse pro Christo, compellit libido, ut habitantem in me Spiritum fugem; ut templum eius violem: Persequitur inquam, me hostis, cui nomina mille, & mille nocendi artes, & ego infelix victorem me putabo dū capior? Quæ persecutio significata fuit per ludū Ismaelis cum Isaac de quo dicitur. Gen. 21. cū uidisset Sara filium Agar Egyptiæ ludentem cum Isaac dicit. Eijce ancillam, & filium eius, non enim erit hæres filius Ancille cum filio Isaac. Quem ludum Ismaelis Aposto. persecutionem vocat, ad Galatas 4. dicens. Quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequabatur eū, qui

A

secūdum spiritum, ita, & nunc. Et subdit: Eijce ancillam, & filium eius. Vnde Aug. 1. par. super Ioan. serm. vndecimo dicit. Quid mali fecerat Ismael puero Isaac, quia ludebat cum eo? Sed illa lusio illusio erat; illa lusio deceptionem significabat propter quod ipsam lusionem persecutionem Aposto. vocat. Dilectores enim mundi, & amatores seculi, cum amatoribus regni cælorum, dilectoribus Christi desiderantibus vitam eternam, gratis colentibus Deum ludunt: & hunc ludum Apostolus dicit persecutionē, plus enim nos persequuntur, qui nos colludēdo persequuntur. Et 18. de ciuitate Dei cap. 51. dicit idem. Id quod ait Aposto. Quicumque volunt in Christo Iesu piē viuere, persecutionem patiuntur, nullis putandū est, deesse posse tēporibus, quia & cū ab eis, qui foris sunt, nō sãuiētibus uidetur esse tranquillitas: & re vera plurimum consolationis affert maximè infirmis, non tamen defunt, imò multi sunt intus, qui corda piē uiuentium, suis perditis moribus cruciāt. Quoniam per eos blasphematur Christianum, catholicum nomen. Et infra, Huiusmodi prauis moribus & erroribus iniquorum hominum persecutionē patiuntur, qui uolunt in Christo piē viuere, nullo infestante, nec vexante corpus illorū. Patiuntur quippē hanc persecutionē nō in corporibus, sed in cordibus. Ex quibus patet, q prosperitatis tempore sancti persecutionē grauissimā patiuntur, & à rebus huius seculi eorum appetitum ad sui desiderium alliciētibus; & ab hominibus impiis pios ad sui similitudinem trahere conantibus, & etiam in corde pij patiuntur dū uident, nō sine cordis dolore Christi nomē, & sanctam uitā per iniquos, qui sunt in Ecclesia blasphemari, propter quæ & tēpore prosperitatis grauiiores persecutiones patiuntur Sãcti quā tēpore aduersitatis. Vnde & Boet. loquēs de fortuna prospera, & aduersa secundo de consolatione Prosa ultima dicit. Plus hominib⁹ reor aduersam, quā prosperam prodesse fortunam: prospera enim semper spe felicitatis, dum uidetur blanda mentitur, & aduersa semper uera est; cum se instabilē mutatione demonstrat, illa fallit, hæc instruit; illa mēdaciū spe bonorum mētes fruentium ligat, hæc cognitione fragilis felicitatis absoluit. Itaque prosperam videas uentosam, fluentem, sui que semper ignaram: hæc aduersam, sobriā, succinctamque, & ipsius aduersitatis exercitatione prudentem; postremo felix à verò bono deuos blanditiis trahit, aduersa plerumque ad uera bona reducens unco

August.

Idem.

Idem.

Boeth.

Gregor.

Hier.

1. Pet. 5.

Psal. 49.

Gen. 21.

Gal. 4.

retrahit: an hæc inter minima æstimandū putas, quòd amicorum tibi fidelium mētes, hæc aspera, hæc horribilis fortuna de textit? Hæc tibi certos sodalium vultus, ambiguosque secernit, discedens enim suos abstulit, tuos tibi reliquit, quæ persecutio tunc toleratur propter iustitiam quando nulla prosperitate animus iustitiam, vel uirtutem deferere uult: Quæ persecutionis tolerātia martyrium facit. Vnde, & Damascenus 4. lib. cap. 7. dicit Honoramus Sanctos patres mundi, Dei formes astatas, idest confessores, qui prolixius, & laboriosius martyrium consciētiæ ut Athletæ certauerūt. Et in sermone de omnibus Sāctis dicit Rabanus de Sacerdotibus, & Doctoribus, q̄ licet persecutorum non senserint gladium, per uitæ tamen meritum Deo digni martyrio non priuantur, quia martyriam non solum sanguinis effusione, sed abstinētia peccatorum, & exercitatione Dei præceptorum perficitur. Et August. in quodam sermone de Sancto Vicentio dicit. Professioni Christi nominis, nec persecutor deest; nec tortor absistit, quotidie mundi odio præmimur, Diaboli infestatione torquemur. Nam aut plagis terrimur, aut illudimur blandimentis: Hostis enim antiquus separare nos a Christo cupiens ingerit vitæ mortifera blandimenta, infert vanis cogitationibus, vel mortiferis cupiditatib⁹ tormētorū ungulas, infert turpibus concupiscentiis infelicitis luxurię flammās: Et infra. In his rebus omnibus Christianis quotidiana martyria deesse non possunt. Sicut enim castitas, & veritas, & iustitia Christus est, & sicut ille, qui ea persequitur persecutor est Christi: ita ille, qui defensare voluerit, martyr: & qui hæc tota animi virtute, & ipse diligit, & ut alij diligant, & uerbis simul, & exemplis ostendit: & ubicunq̄ veritas, & iustitia, siue castitas laborat, quantum præualet se etiam vltro ingerit; & secundum quod vires habuit defensare contendit, non vnā, sed plures coronas Deo remunerante percipiet: Et infra. Sicut ille, qui pro testimonio veritatis occisus est per vniuersum mundum martyr, & habetur, & creditur, ita, & in hoc sæculo omnes, qui pro iustitia, p̄ castitate, pro elemosynis, pro veritate, & pro reliquis his similibus rebus, & loqui & laborare voluerint, absque vlla dubitatione coronas martyribus debitas Domino remunerante percipient. Ex quibus manifestè patet, quòd illi, qui per mundi prospera à iustitia, & veritate non deijciuntur, sed omnes tentationes carnis, mundi, & Diaboli tole-

rant, nec tentationibus cādunt, ut iustitiā deferant, coronas martyrum percipient, & erūt de numero illorum, de quibus hic dicitur [Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.]

S V M M A R I V M.

Quòd ad hoc, quòd quis dicatur per prospera persecutionem pati propter iustitiam, duo sunt necessaria, scilicet & quòd fortiter tentetur, & quòd tentationi tali resistat.

Sed duo sunt hīc adhuc necessaria, primum quidem, quòd tentetur fortiter ad iustitiam deferendam, quia sinē pugna nullus coronatur dicente Apostolo 2. ad Timotheum 2. Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit, propter quod & Dominus in hac beatitudine persecutionem ponit, ut ostendat quòd pugna necessaria est ad hoc quòd aliquis sit victor: secundum est, quòd illa pugna sit tentationis, & patienter sustineatur: & tamē propter eā virtus non deferatur. Vnde dicit: [Qui persecutionem patiuntur:] ille enim tentationē patitur, qui tentationi resistit, quia talis tentationem sentit, propter quod patienter tolerat eam suscipiendo eius afflictionē; sed ille, qui cādīt tentationi, non sentit eius asperitatē, quia statim vult facere illud, ad quod tētatione instigatur, propter quod nec tentationem patitur. Quibus existentibus hæc beatitudo tempore prosperitatis acquiritur.

S V M M A R I V M.

Quòd pati persecutionem propter iustitiam per aduersa facit propriè Martyres, qui quantò magis diligibilia exponūt pro tuenda iustitia, & quantò grauiora tolerāt pro ipsa non defendenda, magis gloriose efficiuntur.

Sed persecutio, & passio magis solent accipi in tolerantia aduersitatum, & maxime illarum, ex quibus contingit substantiarum amissio, corporum læsio, debilitatio, vel occisio. Ideo propriè tolerantia aduersitatis, qua substantiæ auferuntur bonorum, & dignitas personæ perditur, bona corporis consistentia amittuntur & corpus etiam qādoq̄; occiditur, quæ est martyrum propriè dictorum beatitudo; principaliter intelligitur, & propriè de tolerantia aduersitatum, & quia maior aduersitas est corpori violēta occisio quā corporis læsio; & corporis læsio, q̄ honoris, vel famæ perditio; & honoris, vel famæ amissio, quā substantiarum de-

perditio. Ideo, & beatiores cēsentur, qui corpora sua morti exposuerunt propter iustitiā defendendam, quā illi: qui solum læsi in corpore citra mortem fuerunt, & illi magis, quā illi, qui honores perdiderunt; & illi magis, quā qui solum substantias amiserunt, quantō enim maior fuit impetus prælij, tantō plus creuit gloria Martyrij. Vnde Augustinus in quodam sermone de Sancto Vincētio dicit. Tentamenta accerbioris pugnæ illustriora sunt ornamenta victoriæ, vbi caro laboriosius vincit, gloriosius anima consecatur, & Leo in sermone de sancto Laurētio dicit. Seuisisti persecutor in martyrem, & auxisti palmam, dum exageras pœnam. Si ergo in martyribus, quantō plus fuerint cruciati in corpore, tantō plus creuit palma martyrii: similiter quantō magis cara voluerunt amittere pro defensione iustitiæ, tantō gloriosiores sunt etiam illi, qui nō corpora, sed vel honores, vel pecunias pro defensione iustitiæ amiserunt. Vnde, & Apostolus hunc ordinem persecutionum ponens, qui dixerat ad Hebræos 10. Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinistis passionum, & in altero quidem opprobriis, & tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socij taliter conuersantium; nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis ad maiora certamina pro iustitia toleranda, exhortans eos, dicit cap. 12. Nondum vsque ad sanguinem resististis, peccato repugantes. Vbi dicit Glossa. Laudat eos qui repugnauerunt peccato, vsq; ad substantiarum rapinas, & opprobria, & tribulationes, & spectaculum facti fuerant peccato resistentes, sed nunc ostendit adhuc posse eos ascendere, scilicet ad effusionem sanguinis quasi dicat. Et si vestra amisistis, tamen perfectior in hac vita nulla dilectio est, quā vt animam suam ponat quis pro amicis suis; ad quam sancti martyres perueniunt, qui contra peccatum vsq; ad sanguinem certauerunt. Ideoque iniuria est pro martyre in Ecclesia orare, cuius debemus orationibus commendari, pro aliis autem de functis oratur.

S V M M A R I V M.

Quod inter persecutionem pati per prospera, & aduersa est ordo, quia si quis non vicerit prospera, aduersa non poterit tolerare; & qui minora aduersa pro iustitia non tolerat, nec maiora poterit tolerare.

A Sed quidam ordo est, quia ad summum certamen pro iustitia toleranda, non peruenitur nisi actu, vel voto primi gradus persecutionum tolerantur; qui enim non est promptus cōtemnere delicias pro iustitia, nec aduersitates faciliter poterit tolerare; & qui pecunias propter Christum non vult contemnere, & qui nec honorem vult perdere pro defensione iustitiæ, minus patietur læsionem in suo corpore, & qui nec læsionem, minus vtique mortem. Vnde, & August. in quodam sermone de martyribus, dicit. Primò vincendæ sunt delectationes, & postea dolores; quomodo potest superare minantem, qui non potest vincere blandientem? blanditur hic mundus, pollicendo honores, diuitias, voluptates, minatur hic mundus ministrando dolores, egestates, & humilitates: qui non contempserit: quod pollicetur, quomodo superare potest quod minatur? & Gregorius in homil. Ego sum Pastor bonus, dicit. Primum nobis est exteriora nostra misericorditer ouibus eius impendere; postremò verò si necesse sit, etiam mortē nostram pro eisdem ouibus ministrare: à primo hoc minimo peruenitur ad postremum maius. Cum enim incomparabiliter longè sit melior anima, qua viuimus terrena substantia quam possidemus, qui non dat pro ouibus substantiam suam quomodo pro ijs daturus est animam?

S V M M A R I V M.

D Quod non omne pati persecutionem per quæcunque aduersa martyrem facit, sed ille solus dicendus est martyr, qui patitur persecutionem, & iustitiā non vult deserere; martyrem enim non facit pœna, sed causa.

E Sed quia mala huius vitæ propter diuersa tolerari possunt, volens declarare Dominus, qui sint illi beati, qui persecutionem patiuntur, subdit propter iustitiam. Finis enim, qui est causa causarū imponit bonitatē actibus moralibus. Vnde, & Aug. 2. lib. de ser. Domini in monte exponēs illud. Si oculus tuus simplex fuerit, dicit. Oculum hīc accipere debemus intentionem qua facimus quicquid facimus, quæ si munda fuerit, & recta, & opera nostra, quæ secundum eam operamur, necesse est, bona esse; non ergo quid quilibet faciat, sed quo animo faciat, considerandum est. Si ergo quis patiatur mortem, tribulationem, vituperationem, substantiarum direptionem, nō propter hoc est beatus, nisi propter iustitiam tenen-

VIII.

August.

Gregor.

IX.

August.

August.

Psal. 44.

Idem 43.

Idem.

1. Petr. 4.

Gregor.

dam, vel defendendam ipsa patiatur. Vnde, & August. in quodam sermone de martyribus dicit. Patiuntur auari tribulationem, angustiam, persecutionem, famem, nuditatem, periculum, & gladium; quantas enim patiuntur angustias, qui volunt rapere aliena, quos persecutio ipsa non frangit, quas enim persecutiones fures, latrones, & prædones patiuntur, quos totus mundus odio habet: sed & famem frequentius patiuntur ut acquirant, & faciant lucra: tota die vacat eis solidos numerare, & ieiuni dormiunt, ac nuditatem patiuntur quotidie negotiatores, de naufragio nudi euadunt, & iterum nauigant ad periculum. Vnde quotidie periclitantur homines nisi propter diuitias acquirendas, sed nec gladius eos prohibere potest; possunt enim auari dicere auro: Propter te mortificamur tota die. Quia ergo auari propter diuitias congregandas tot, & talia patiuntur, qualia martyres sustinuerunt; ideo dicunt martyres in Psal. Discerne causam meam de gente non sancta. Tribulantur, angustiantur, persecutionem patiuntur, famem, nuditatem, mortem, periculum, gladium auari sicut & nos. Nos tamen propter te mortificamur tota die; discerne causam nostram, quia discreta causa facit in nobis victoriam. Amemus ergo in martyribus non passiones, sed causas passionum: nam si amaremus passiones multos inueniremus, qui peiora patiuntur in causis malis; Et ut dicit idem Aug. in Epist. ad Festum: Quid autem infelicius, atque peruersius. sicut Donatistæ faciunt, qui persecutionem se perpeti gloriantur, quam de coertione iniquitatis suæ, non solum nescire confundi, sed etiam, & velle laudari, ignorantes cæcitate mirabili, vel animositate damabili, seu scire dissimulantes quod martyres veros non faciat pœna, sed causa. Vnde, & 1. Petr. 4. dicitur: Nemo vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor, si autem ut Christianus non erubescat. Et Gregorius 18. libro Moral. cap. 14. dicit. Vera fidelium sapientia, cui vniuersalis Ecclesia locus est, tribulationem à persecutoribus patitur, sed à cunctorum peccatorum sordibus persecutionis vestræ igne purgatur, extra quam unitatem ecclesiæ quisquis patitur, pœnas pati potest, martyr fieri non potest. Vna enim est Ecclesia, in qua quisquis conflari voluerit ab omni poterit peccatorum sorde purgari, si quid pro Deo amaritudinis, si quid tribulationis extra hanc positi sustinent, incendi possunt, purgari non possunt.

F

G

H

I

K

S V M M A R I V M.

Quod fideles, qui pro qualibet virtute defendenda, vel retinenda occiduntur martyres sunt; & quod illi qui pro suorum subditorum salute eterna obtinenda, vel procuranda eos non deserunt tempore persecutionis, sed cum eis, vel pro eis occiduntur, martyres sunt, & quod illi, qui se exponunt pro fidelibus contra infideles, si occiduntur martyres sunt.

Circa quod attendendum est quod iustitia propter quam patientes persecutionem beatificantur, potest accipi vel pro iustitia fidei, qua homines iustificantur, vel pro ipso Christo, qui factus est nobis à Deo sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio 1. ad Corint. 5. Et quod iustitia sic accipiatur dicit Chrysostomus hinc: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.* hoc est, propter virtutem, propter præstantiam, propter aliorum defensionem, propter pietatem, iustitiam enim assuevit vniuersam philosophiam dicere. Vbi Chrysost. tria ponit propter quæ persecutionem pati, beatum facit; quorum primum est virtutis cuiuslibet defensio. In habere enim charitatem quando propter nullam persecutionem quis vult virtutem aliquam deserere, si propter virtutis defensionem moriatur, martyr efficitur. Vnde & August. in sermone de Sancto Vincentio dicit, Sicut castitas, & veritas, & iustitia Christus est, & sicut ille, qui ipsas persequitur persecutor Christi est, ita ille qui defendere voluerit martyr. Vnde & Ioannes Baptista, qui non pro Christi nomine passus est, aut occisus (non enim dictum est ei; Nega Christum ne moriaris) sed pro hac sola re, quia Regi sacrilego, quod verum est, prædicauit, coronam martyrii meruit, & infra. In hoc seculo omnes qui pro iustitia, pro castitate, pro elemosynis, pro veritate, pro reliquis his similibus rebus, & loqui, & laborare voluerit absque vlla dubitatione coronas martyribus debitas Domino remunerante percipiet. Et Chrysostomus in expositione hinc dicit. Si aliquis ex potentibus, qui videntur esse Christiani, forsitan propter peccata sua correptus, factus fuerit tibi inimicus, & persecutus te fuerit, beatus es cum Ioanne. Nam & Ioannes neque propter gentilitatem, neque propter hæresim interfectus est, sed quia corripiebat Herodem propter adulterium eius, & sicut pro defensione castitatis Ioannes occisus, martyr est, ita & quicumque fidelis pro defensione virtutis alicuius alterius

X

1. Cor. 5.
Chrysost.

Idem.

August.

Idem.

Chrysost.

Ioan. 10.

Aug.

Idem

Idem

occiditur, martyr censendus est. Nec solū si pro virtutis defensione quis moritur, est martyr; sed & ille, qui se exponit morti, ne populus ei subditus occidatur, bonus enim pastor animā suam dat pro ouibus suis. Ioan. 10. & hoc maximē quando mors spiritualis populi timetur. Vnde & August. in Epistola ad Honoratum dicit. Cum omnium episcoporum, & clericorū est commune periculum, ii, qui aliis indigent, non deferantur ab ijs, quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui habent remanendi necessitatem, non relinquātur ab eis, per quos illorū est Ecclesiastica supplenda necessitas ut aut pariter uiuant, aut pariter sufferant quod eos pater familias uolet ppeti. Et infra. Qui propterea patiūtur, quia fratres, qui eis ad christianā salutē indigebant, deferere noluerunt, sine dubio suas animas pro fratribus ponūt. Nā qui clades hostiles ideo non fugit, cū possit effugere ne deferat ministeriū Christi, si ne quo nō possunt homines vel fieri, uel uiuere Christiani, maiorē Charitatis inuenit fructū, quā qui nō propter fratres, sed propter se ipsum fugiens, atque comprehensus, non negat Christū, suscipitque martyrium: quia qui patitur quia fratres qui in eo ad Christianam salutem indigebant, deferere noluit, sine dubio animam suam pro fratribus ponit. Et infra. Timeamus magis, ne oues Christi spiritualis nequitiae gladio in corde, quā ferro in corpore trucidetur. Magis timeamus ne sensu interiore corrupto pereat castitas fidei, quā ne feminae uolenter constuprentur in carne: quia uolentia non uolatur pudicitia, sed mente seruatur, quoniam nec in carne uolatur quando uoluntas patientis sua turpiter carne non utitur, sed sine consensione tolerat quod alius operatur. Magis timeamus ne lapides uiui extinguantur deferentibus nobis, quā ne lapides, & ligna terrenorū ædificiorū incenduntur præscentibus nobis. Magis timeamus ne membra corporis Christi destituta spiritali victu necentur, quā ne membra corporis nostri oppressa hostili impetu torqueantur; non quod ista non sunt uitanda, cum possunt, sed quia potius ferenda sunt, quando uitari sine impietate non possunt. Sic ergo persecutione imminente communi Christi ministri non debent deferere plebem, etiam si possint, si manifestum periculum immineat de periculo salutis animarum subditorum; si ipsi eos deferant, & si propter hoc ministri occidantur, martyres sunt, pro salute fratrum suas animas po-

A

B

C

D

E

nentes. Nec solum qui sic persecutionem patiuntur pro salute fratrum defendenda, martyres sunt, si propter hoc patiantur, sed etiam illi, qui se opponunt, ne eorū subditi corporaliter à peruersis hominibus uexentur, martyres censendi sunt; & hoc siue solū resistāt verbo, & propter hoc patiantur in corpore suo, siue etiam resistent facto, & in tali resistentia occidantur. Vnde Et Greg. in hom. Ego sum pastor bonus, dicit. Lupus super oues uenit, cum quibus iniustus & raptor fideles quosque humiles opprimit. Sed qui pastor esse videbatur, & non erat, reliquit oues, & fugit, quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere eius iniustitiæ non præsumat; fugit autem non mutando locū, sed subtrahendo solatiū, fugit, quia iniustitiā uidit, & tacuit, sed è cōtra bonus pastor ex aduerso ascendit quando cōtra quaslibet potestates prauē agentes libera voce rationabiliter cōtradicit. Et in die Domini in prælio stat, ac pro muro se ponit, cum fideles innocentes contra peruersum iniustitiam ex iustitiæ autoritate defendit, qui si in tali defensione proximorum occurrat, non dubium est, quin palmā martyrij acquirat. Vnde. Et Bernardus in Epistola de Machabeis dicit. Vniuersis nempe tam noui, quā ueteris testamenti martyribus conuenit æquē pro iustitia occubuisse, sed interest, quod isti passi sunt quia illā tenebant, illi quia nō tenentes reprehendebant, isti quod eā nō defererent, illi quod deferentes perituros assererēt. Et infra. Nō sic Isaias, nō Zacharias, nō deniq; Ioā. Baptista, quorū primus ferra scissus fertur, secundus inter tēplum, & altare legitur occisus, tertius in carcere decollatus. Si quæritur à quibus, ab iniustis, & impiis: si quæritur qua de causa, p iustitia, & pietate, si quo modo, non tam eas confitendo quā proponēdo, proponebant ueritatē odientibus eā, ueritas pariebat eis odium, & odium mortem. Et Nicolaus Papa, & ponitur 33. causa dicit. Omnium uestrū nolimus charitatem latere, quoniam quisquis in hoc belli certamine, quod occasione perfidos opprimēdi sit fideliter mortuus fuerit, regna illi cælestia minimē negabuntur. Et Bern. lib. de laude nouæ militiæ tēpli c. 3. dicit. Milites Christi securi præliantur prælia domini sui, nequaquā metuentes aut de hostium cæde peccatū, vel de sua nece periculū, quādoquidem mors pro Christo vel ferenda, vel inferenda, & nihil habet criminis, & plurimi gloriæ meretur: hic quippe Christo, inde Christus acquiritur, qui nimirum, & libēter accipit ho-

Gregorius

Bernar.

Idem

Bernar.

stis mortē pro ultione, & libentius præbet seipsum militi pro cōsolatione. Miles inquā Christi securus interimit, interit securior. Sibi præstat cum interit Christo cum interimit. Sanè cum occidit malefactorem non homicida: sed, vt ita dixerim, malicida: & planè Christi vindex in iis, qui malè agunt, & defensor Christianorum reputatur: cum autem occiditur, ipse nō perisse, sed peruenisse cognoscitur. Mors ergo, quam irrogant Christi est lucrum quam excipit suum: In morte ergo pagani Christianus gloriatur, quia Christus glorificatur; in morte Christiani regis liberalitas aperitur cum miles remunerandus educitur. Et idem scribens ad Innocentium Papā de iniqua interfectione Thomæ prioris Sancti Victoris qui prohibebat cuidam spoliari ecclesias, pauperes depreḡdari, propter quod & interfectus fuit ab illo, dicit. Credimus, & nostri martyris spiritum, quē nouissimè diebus istis tua crudelitas morti dedit cū cæteris animabus interfectorum voce valida sub altari clamare, & flagitare vindictam, cōque instanti quò recentius ipsius sanguis effusus est super terram. Deinde ponens causam quare interfectus fuerit, subdit, ob illicitas exactiones quas B. ratione Archidiaconatus in præsbiteros minimè, iam vt consueuerat, usurpare liceret Beati Thome obuiāte zelo atque industria, vtpote iustitiæ amatoris, & defensoris oderat illum, & mortem, ei iam ipso odio homicida minitari solebat.

S V M M A R I V M.

Quòd illi, qui pro fidei pietate defendenda occisi fuerunt specialius, & magis propriè in Ecclesia martyres vocātur, & quòd tolerare quodcunque genus passionis, & mortis sine Charitate Dei, & proximi nō facit Martyrē.

XI

NEc solum pro prædictis causis persecutionem patientes si occidantur martyres sunt, sed & pro pietate, quæ est Dei cultus, vel latria persecutionem patientes, sunt martyres: & maxime inter omnes, cum præcipua virtus sit pietas inter virtutes cardinales; propter hanc enim quasi omnes martyres noui testamenti interfecti, sunt, quia honorem soli Deo debitum impendere creaturæ, vel facturæ noluerunt; magis eligentes per tormēta grauissima, & inexcogitata vitam corporalem finire quā creaturæ seruire, & Christum negare. Vnde Et August. 18. De ciuitate Dei cap. 50. dicit. Nō solum per ipsos, qui Christum ante passionem, & post

F resurrectionem suam viderant, & audierant, verum etiam post obitum eorū per posteros eorum inter horrendas perfectiones, & varios cruciatus, & funera martyrum prædicatum est toto orbe euangelium, vt populi gentium credentes in eū, qui pro redemptione eorum crucifixus est, Christiano amore venerarentur, & sanguinem martyrum, quem diabolico furore fuderūt, ipsique reges, quorū legibus vastabatur Ecclesia ei nomini salubriter subderētur, quod de terra crudeliter auferre conati sunt; & falsos Deos inciperent persequi, quorum causa cultores Dei veri fuerant antea persecuti. Et idem dicit in quodam sermone. Fremebat mundus aduersus martyres, populi meditantur inania, principes conueniebant in vnum, excogitabant novos cruciatus, & pœnas incredibiles, inueniebant ingenia crudelia, obruebantur opprobriis, falsis arguebātur criminibus, custodiis intolerabilibus includebātur, vngulis arabātur, ferro perimebātur, & flecti nequibāt.

G Ex quibus omnibus patet, quòd persecutionem pati pro quacunque virtute defendenda, vel tenenda; vel pro defensione aliorum, vel etiam pro pietate, quæ Dei cultus est, beatos homines facit solum, quòd persecutionem patientes existant in Dei, & proximi charitate; alias enim nullum genus persecutionis tolerare, palmam martyrij confert. dicente Apostolo 1. ad Corint. 13. Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest; Quod exponens August. de verbis Domini Sermone 1. dicit. Boni pastores sanguinem pro ouibus fuderunt; non enim fuderūt elatione, sed charitate; nam, & apud hæreticos, qui propter iniquitates, & errores suos aliquid molestiarum perpeffi fuerint, nomine martyrii, se quidem iactant, vt hoc pallio dealbati facilius furentur, quia lupi sunt. Et infra. Ecce venit ad passionem, ecce venit ad sanguinis effusionem, venit & ad corporum incensionem, & tamē nihil prodest, quia charitas deest, adde charitatē, profunt omnia, detrahe charitatē, nihil profunt cætera; Quale bonum est charitas? quid prætiosius? quid luminosius? quid firmitus? quid vtilius? quid securius? quomodo autem hanc charitatem, vel exiguam habet, qui non amat veritatem? Et Greg. 18. lib. Mor. dicit, Qui de Deo peruersa sentit, liquet profecto quia Deum non diligit: qui verò de Deo rectè sentiens à Sanctæ Ecclesiæ vnitatem diuisus est, constat quòd proximum non amat, quem habere focium

Idem.

August.

Idem.

August.

recusat. Quisquis ergo ab hac unitate matris Ecclesiæ; siue per hæresim de Deo peruersa sentiendo; siue errore scismatis proximum non diligendo diuiditur, charitatis huius gratia priuatur, propter quod si tradiderit corpus suum, ita ut ardeat, quia charitatem non habet, nihil ei prodest.

S V M M A R I V M.

Quod à quocunque quis persecutionem propter iustitiam patitur, beatus est, sed si propter alias causas persecutionem patitur, non est propter hoc beatus.

XII

Est autem intelligendum, quod hic Dominus non ponit conditionem, vel statum persequentium, vel persecutorum; sed solam causam tolerantia persecutionis; Quia à quocunque, siue Indæo, siue Pagano, vel etiam Christiano, quis propter iustitiam persecutionem patitur, beatus est: non enim attenduntur personæ, quæ inferunt; vel quibus inferitur persecutio, sed solum causa, propter quam inferitur. Vnde hic Chrysostomus dicit. Non dixit Beati qui à gentilibus persecutionem patiuntur; ne putes solum illum beatum, qui persecutionem patitur propter idola colenda: nam, & qui ab hæreticis persecutionem patitur propter veritatem non relinquendam, beatus est; quia propter iustitiam patitur; Et non solum si hæreticus, sed si aliquis ex potentibus, qui videntur esse Christiani forsitan propter peccata sua, correptus à te, factus fuerit tibi inimicus, & persecutus te fuerit, beatus es cum Ioanne, & infra. Sine dubio, qui propter causam Dei, aliquid patitur, & si à suis patitur, mercedem habet; & ideo non posuit scriptura personas persequentium, sed solam causam persecutionis, ut tu non aspicias quis te persequitur; sed ut quia te persequitur, an scilicet propter iustitiam, vel ob aliam causam te persequatur. Nam, ut subdit, si quis te persecutus fuerit, non propter causam Dei, sed propter priuatam rem. Vt puta, si auferat aliquam rem tuam, ille qui sine causa te persecutus est, reus est; tu autem beatus non es; quia non propter iustitiam persecutionem passus es, sed propter causam priuatam; & tamen si in hac causa priuata persecutionem passus, volueris adimplere quod dictum est; Siquis te percusserit in maxillam, præbe illi & alteram; & qui vult auferre quæ tua sunt, noli vetare, tunc verè beatus es; quia & si ab initio non propter causam Dei patiebaris, ta-

men postea, aut damnum, aut iniuriam passus es propter Deum. Si autem resisteris etiam cum peccato, & non potueris, beatitudinis perdidisti mercedem.

S V M M A R I V M.

Quod martyres statim post mortem susceptam pro defensione pietatis, & iustitie intrant in regnum celorum, & ibi ut Reges coronati triumphant.

B

Quoniam ipsorum est regnum celorum.] Vbi ponitur præmium persecutione patientium propter iustitiam. Martyrum enim proprie regnum celorum est, quia statim post mortem peccatis omnibus dimissis, cum iustitia cumulata ad regnum perueniunt; quæcunque enim peccata in martyribus præcesserunt abundanti charitate, qua maior non est, operiuntur. Vniuersa enim delicta operit charitas; ac sanguine delentur, & abolentur, & ac si nunquā facta fuissent, habentur. Isti enim sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Apocal. 7. quia propter Christum certauerunt, & victoriam obtinuerunt, ideo ut victores, & triumphatores in regno celorum coronantur, & accipiunt palmas. Vnde & in sermone de omnibus sanctis dicit Rabanus de martyribus. Hi sunt triumphatores, & amici Dei, qui contemnentes sceleratorum iussa principum, modo coronantur, & accipiunt palmas laborum, & August. in quodam sermone de martyribus dicit. Coronam vniuersorum martyrum fulgere credentes, quorum robusta fides ad agonem passionis congressa est, pro certo scimus, quod in omnibus Christus patitur, & quod ad regna celorum statim cum exultatione corporis transferuntur, & cum gentes horreant in ægritudine mortem, hi in ipsa morte perpetuam consequuntur hereditatem, & in alio Sermone dicit idem. Proprium & originale peccatum lauat sanguis humanus; & quod plus est, nemo iam tollit quod baptismo isto communiter iste contulit. Felix hic martyr baptismo, quo omne delictum, ita ab eo exiuit, ut iam redire non possit: quo sic debita sua soluit, ne ultra creditorem timeret; quo in se hostium peccatis clausit, fide damnavit, per quod innocentem deuotionem quæsiuit; perseuerantiam inuenit, Et infra: Honoremus beatos martyres principes fidei, intercessores mundi, præcones regni, cohæredes Dei: Et Bernard. in 1. Sermone de omnibus sanctis dicit: Mar-

XIII

Chrysost.
hom. 9.

Apocal. 7.

Idem.

Rabanus.

August.

Idem.

Luc. 6.

Idem.

tyribus

tyribus regnum cœlorum promittitur, quia passione tolerata pro Christo, absque omni dilatione percipitur. Sic ergo illorum est regnum cœlorum, quia sine omni impedimento, dilatione, vel retardatione, passione mortis suscepta pro Christo, ad regnum cœlorum transferuntur: non solum, ut ibi sint, sed ut Reges gloriosi in regno cœlorum sint, dicente August. 13. de Ciuitate Dei, cap. 7. Quid est pretiosus, quā mors, per quam fit, ut delicta omnia dimittantur, & merita cumulatius augeantur? Neque enim tanti sunt meriti qui baptismo deletis omnibus peccatis ex hac vita migrarunt, quāti sunt ij, qui per mortem, Christum confitendo, finire vitam.

S V M M A R I V M.

Quod sanctorum martyrum dicitur, Est Regnum cœlorum; quia aliquibus eorum meritis, & precibus regnum cœlorum datur; qui attentis eorum meritis non ingrederentur in illud. Et quia eorum meritis, & precibus conceditur a Deo aliquibus uenia peccatorum in presenti vita, & gratia datur, per quam perueniunt ad regnum cœlorum.

XIIII

Vel etiam martyr dicitur esse regnum cœlorum; quia aliqui alij eorū meritis & precibus regnum cœlorum consequuntur, qui suis meritis illud non consequerentur. Vnde sic regnum cœlorum martyr diceretur, quia ipsum aliqui habent per eorum meritum, qui aliter non consequerentur ipsum. Vnde Et August. 21. De ciuitate Dei. cap. 27. loquens de precibus sanctorum, quæ fiēt pro aliquibus introducendis in regnū cœlorū, qui alias non introducerentur, dicit. Iusti sunt aliqui, qui tāta sanctitate vixerūt, ut alios quoque recipiant in tabernacula æterna, Illi aut qui recipiuntur a talibus in tabernacula æterna, fatendū est quod non sint iis moribus præditi, ut eis liberandis sine suffragio sanctorū, sua possit vita sufficere ac per hoc multo amplius in eis superexaltat misericordia iudicium: Nec tamē ideo putandus est quisquam sceleratissimus, nequaquam vita, vel bona, vel tolerabiliore mutatus, recipi in tabernacula æterna; quoniā obsecutus est sanctis. Sed est quidam modus vitæ nec tam malæ ut iis, qui eā viuunt, nihil profit ad capescendum regnum cœlorum: largitas eleemosinarum, quibus etiam iustorum sustentatur inopia; & fiunt amici eorum, qui in tabernacula æterna eos suscipiant: nec tā bonæ, ut ad tantam beatitudinem adipiscendam eis ipsa sufficiat; nisi eorum

Fmeritis, quos amicos fecerint, misericordiam consequantur. Et infra. Sed quis sit iste modus vitæ, & quæ sint ipsa peccata, quæ ita impediunt perueniē ad regnum Dei, ut tamen amicorum sanctorū meritis impetrent indulgentiā, difficillimum est inuenire, periculosissimum definire. Huiusmodi autē sancti qui aliis impetrant indulgentiam, ut ad regnum cœlorum perueniāt, præcipue sancti martires sunt; dicente Grego. in hom. de decem virginibus. exponendo illud, Ne forte non sufficiat nobis, & vobis. In illo die, scilicet iudicij, quod tamen de quibusdā in pace Ecclesiæ quiescentibus loquor, sibi metipsi testimoniū vniuscuiusque uix sufficit; quāto minus & sibi, & pximo? ex quibus uerbis insinuat quod sancti qui in pace in Ecclesia mortui sunt, pro magna parte, vix sibi sufficiunt ad salutem: & e contrario, sancti martyres, & præcipui cōfessores se, & alios iuuare poterūt ad salutem. Quia ergo secundum ista, meritis & precibus martyrum aliqui cōsequentur regnū cœlorum, quibus propria merita non sufficiunt; ideo bene illorū dicitur esse regnum cœlorum, qui persecutionem propter iustitiam patiuntur. Nam ut dicit Hiero. in Epistola contra Vigilantium. Si sancti Apostoli & martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando de se debent adhuc esse solliciti, quāto magis post coronas, victorias, & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat a Deo veniam; & Stephanus imitator Domini sui, & primus martyr in Christo pro persecutoribus veniam deprecatur; & postquā cū Christo esse ceperint, minus valent? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in nauī animas condonatas; & postquam resolutus ceperit esse cū Christo, tunc ora clausurus est? Et pro iis, qui in toto orbe ad suum Euangelium crediderunt, mutire poterit? Quasi dicat quod tunc magis poterit. Martyrū enim orationibus, & in præsentī multi veniam peccatorum consequuntur; ut postea ad regnum cœlorum perueniant, dicēte August. in quodam serm. de S. Steph. Ut nouerit sanctitas vestra quantū ualeat oratio Sancti martiris, recurrite nobiscum ad illum adolescentem nomine Saulū; qui cum sanctus Stephanus lapidaretur, omnium vestimenta seruabat, & tāquam manibus omnium lapidabat. Nam si martyr Stephanus non sic orasset, Ecclesia Paulum non haberet: Sed ideo de terra erectus est Paulus, quia in terra inclinat exauditus est Stephanus. Et fulgētius

Idem.

Greg.

Hieron.

August.

Fulgenc.

in quodam ser. de Sanc. Stephano dicit: Processit Stephanus trucidatus lapidibus Pauli; illic secutus est Paulus adiutus orationibus Srephani. Ex quibus omnibus patet, quare de passis persecutionem propter iustitiam dicitur, quod ipsorum est regnum cœlorum; quia hîc dicitur tum quod statim post mortem regnum cœlorum sine omni dilatione percipiunt; & quia eorum orationibus multi peruersi conuersi ad bonum merentur regnum cœlorum; quia etiam aliqui regnum cœlorum eorum meritis, & precibus ingrediuntur, qui propriis meritis illuc non ingrederentur.

S V M M A R I V M.

Quare in prima beatitudine & vltima, pro præmio assignatur regnum cœlorum, ponuntur tres causæ.

XV

Est autem intelligendum, quod in prima beatitudine, & in hac vltima pro præmio regnum cœlorum promittitur; quod fit vt ostendatur perfecta corona beatitudinum, quæ vbi incipit, ibi etiam init. Hoc enim de ratione coronæ est, quod finis principio coniungatur, quod multum de ratione beatitudinis est. Nunquam enim beatitudo censenda est nisi æternitatem, & perpetuitatem habeat; dicente Aug. 1. de ciuitate Dei, cap. 13. Cui vis non difficulter occurrit utroque coniuncto effici beatitudinem, quam recto proposito intellectualis natura desiderat; hoc est vt bono incommutabili quod Deus est, sine vlla molestia perfruatur; & in eo se in æternum esse mansurum, nec vlla dubitatione cunctetur, nec vlllo errore fallatur. Aeternitas autem magis habet rationem lineæ circularis, quàm rectæ; quia nec incipit, nec finit æternitas perfecta: Sicut nec in circulo est aliqua pars quæ proprium sit finis, vel principium; & in æternitate participata licet sit principium, tamen nullus est finis. Et sicut beatitudo quæ æternitatem requirit, circuli vel coronæ similitudinem habet; propter quod recte præmia istarum beatitudinum circulo concluduntur, quia perfectæ hominem beatum constituunt. Vnde August. 1. lib. de Sermone Domini in monte, ad hanc intentionem dicit. Octaua sententia, quæ ad caput reddit perfectum hominem declarat. Vel etiam in his duabus beatitudinibus regnum cœlorum promittitur; quia sanctis bis regnum cœlorum datur. Primo quidem quando anima resoluitur à carne, dicente Apost. 2. ad Cor. 5.

Idem.

2. Cor. 5.

A Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, sed æternam in cœlis; & animabus intersectorum propter verbum Dei data sunt singulæ stolæ albæ Apoc. 6. quæ nihil aliud sunt quàm animæ beatitudo, quam animæ consequuntur statim post vitam. Sed post resurrectionem quando rapiuntur obuiam Christo in aera, & semper cum Domino erunt. Iterum regnum cœlorum in corpore, & anima glorificati percipient, iuxta illud, infra 25. Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Quia ergo bis sancti regnum cœlorum percipient, ideo recte bis pro præmio promittitur regnum cœlorum. Ad quam intentionem hoc exponens Ambr. 5. lib. super Luc. cap. 6. dicit. Primum regnum cœlorum sanctis propositum est in dissolutione corporis: Secundum regnum cœlorum est post resurrectionem esse cum Christo. Vel etiam regnum cœlorum pauperibus, & martyribus promissum est; quia paupertas voluntaria quoddam genus martyrii est; & præparat hominem ad prompte martyrium sufferendum; quia cum nihil quærat in mundo, sed sit crucifixus mundo, & mundus sibi, iccirco promptè sustinet illud per quod de mundo potest transire ad Christum, quem tanto desiderio habere, & videre concupiscit. Vnde & dicebat pauper Martinus. Grauis quidem est Domine corporeæ pugna militiæ; & iam satis est, quod hucusque certavi; sed si adhuc in eodem labore pro castris tuorum stare me præcipis, non recuso laborem, nec fatiscentem caussabor etatem, munia tua deuotus implebo sub signis tuis quoad ipse iusseris militabo. Et quamuis optata sit seni remissio post laborem, & tamen animus victor annorum, & cadere nescius senectuti. At si parcis ætati bonum mihi est Domine, fiat voluntas tua; hos vero quibus timeo ipse custodias. Quia ergo pauper spiritu dissolui cupit, & cum Christo esse, manifestum est quod paupertas spiritus ad martyrium sustinendum præparat animam. Talis enim paupertas quoddam genus martyrii est, & præparat animam ad prompte martyrium sustinendum. Ideo recte pauperibus, & martyribus idem præmium promittitur, scilicet regnum cœlorum. Ad quam intentionem hoc exponens Bernard. 1. Serm. de omnibus sanctis dicit. Quid sibi vult, quod eadem promissio facta est pauperibus, & martyribus, nisi quia vere martyrii genus paupertas voluntaria est? Quod

Apo. 6.

Ambro.

C

D

E

Bernard.

enim martirium grauius est quàm inter epulas esurire, inter vestes multas & preciosas algere; paupertate præmi inter diuitias, quas offert mundus, quas ostentat diabolus, quas noster desiderat appetitus? An non meritò coronabitur, qui sic certauit? mundum abiiciens promittentem; irridens inimicum tentantem, & quod gloriosius est, de semetipso triumphans, & crucifigens conscientiam prunientem? Denique propterea pauperibus pariter & martyribus regnum cælorum promittitur, quia paupertate quidem emitur, sed in passione pro Christo absque omni dilatione percipitur.

S V M M A R I V M.

Quod per omnia præmia beatitudinum hic posita, secundum unam expositionem non intelligitur aliud quàm regnum Dei; in quo sunt hæc omnia præmia, sed quia bona quæ sunt in regno cælorum vno nomine exprimi non poterant, nec sine errore intelligi; ideo multa nomina dicto bono sunt imposita, ut perfectius intelligeretur illud bonum.

XVI

Chrysost.

Est autem attendendum circa præmia beatitudinum præcelentium, quod secundum Chrysostomum idem præmium omnium beatitudinem est, regnum scilicet cælorum; & tamen variè nominatur: sicut possidebunt terram, consolabuntur, & sic de aliis: quod fit, vel propter hoc quia regnum cælorum quod est præmium commune, non potest vno nomine exprimi quale est, nec enim oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se; & si in cor hominis non ascendit, nec intellectus hominis illi rei nomen imponere potuit, quo perfectè possit indicare perfectionem regni cælestis. Vnde sicut in aliis rebus ineffabilibus consuevit scriptura multis nominibus uti, ut quod per vnum nomen non poterat exprimi, per alia nomina exprimeretur, ut sic ad perfectiorem cognitionem ineffabilis rei perueniatur; sic & regnum cælorum quod intelligi non poterat vno nomine, multis nominibus explicatur. Quod autem consuetum sit in scriptura quod illud quod uno nomine perfectè intelligi non potest, multis nominibus nominetur, manifestum est; Secunda enim persona in diuinis vocatur verbum, Filius, splendor Patris, caracter, vel imago substantiæ Paternæ: ut quia Filij Dei proprietas exprimi non poterat per vnum istorum nominum, per alterum exponetur, ut declarat Glossa super illud ad Heb. i. Qui cum sit splendor gloriæ: & in gestis Ephesini Conc. dicitur. Propterea scriptura alicubi filium Patris nomi-

Gloss.

Eph. Conc.

F nat, alicubi verbum, alicubi splendorem, singula horum nominum de illo dicens; ut intelligas ea, quæ de Christo dicuntur esse citra blasphemiam; Naturæ enim consubstantialitatem asserere volens, Unigenitum Patris Filium vocat; Nam & tuus quoque filius eiusdem tecum nascitur naturæ; vnam itaque eandemque Patris & Filij substantiam esse, ostendere volens, unigenitum ex Patre natum Patris Filium appellat: Deinde verò quoniam filius, eiusque, qui nascitur ortus passionis apud nos denotat, ideo hunc Dei filium verbum nominat, natiuitatis impassibilitatem nomine hoc exprimens: Sed quoniam pater in creaturis indubitanter senior suo filio demonstratur, ne hoc ipsum etiam de diuina natura putares, splendorem vocat unigenitum Patris, splendor enim natus ex sole non intelligitur sole posterior; sed ut omnimodam æqualitatem, & similitudinem in natura intelligatur filius habere cum Patre; uocatur caracter, vel figura substantiæ: & idem dicit Hylar. 7. de Trini. Idcirco earum rerum unigenito Deo aptata cognomina sunt, quæ cum eum subsistentem ex natiuitate consummet, tamen patri non desint ex indemutabilis virtute naturæ; propter quod Unigenitus Deus, & verbum est, sed innascibilis pater, nunquam omnino sine verbo esse credatur. Ex quibus patet, quod quoniam per vnum nomen perfectè natura alicuius rei non potest intelligi sine omni errore, consuevit scriptura multa nomina ponere, ut proprietas naturæ illius rei quæ per nomen vnum exprimi non poterat, sine errore per multa nomina exprimeretur: ut quod deest ex uno nomine, per aliud nomen suppleatur; quod & hic fit, potest enim aliquares esse alicuius quo ad proprietatem, & dominium, & tamen illius rei possessor non est; propter quod simpliciter illius rei dominus non est; quousque sit possessor; propter quod quia in prima beatitudine dictum fuit ipsorum est regnum cælorum; in secunda dicitur possidebunt terram; per hoc insinuans quod non solum ipsorum erit regnum cælorum, quia eis debitum, sicut & sanctorum in presenti vita degentium; sed quod possidebunt ipsum, ingressi in ipsum, quando intrabunt in gaudium Domini sui. Sed quia contingit quod alicuius hereditatis possessor tantum laborem sustinet, quod non est sibi illa possessio ad gaudium, sed ad penam, & si aliquo modo gaudet de possessione adeptæ, tamen propter laborem nimium, gaudium eius obfuscatur, vel quasi euanescit, ideo ne credatur possessio regni cælestis esse angustiosa, vel laboriosa,

Hylar.

subditur in tertia beatitudine, quod ibi consolabuntur; ut ex hoc ostendatur quod ibi sine dolore, labore, tristitia, vel timore sancti erunt. Per quod omne malum extrinsecum a nobis excludetur, quæ perfecta consolatio dici potest; qualis nunquam est in vita presenti, quæ laboribus, doloribus, tristitijs, & timoribus plena est; de qua dicitur in Psal. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Sed quia contingit quod habens possessionem terrenam, non habet dolorem, vel laborem, tristitiam, vel timorem in excolendo eam; sed piger existens non vult laborare, propter quod possessionem habes unde posset saturari, famescit, non habens unde viuat; iuxta illud Prouer. 20. Propter frigus piger arare noluit; mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei; ut ostendatur quod in regno cælorum sine omni labore, vel dolore est omnium bonorum affluentia; quibus sanctorum desiderium replebitur ab vbertate domus Dei; ideo in quarta beatitudine ponitur, saturabuntur. Sed quia contingit quandoque quod plurimum satiati, multa mala in corpore suo patiantur, iuxta illud Eccles. 5. Dulcis est somnus operanti siue parum, siue multum comedat; saturitas autem diuitis non finit dormire eum; ideo ut ostendatur quod saturitas, & ocium Regni cælorum nunquam in corpore beatorum causabunt infirmitatem, nec in anima peccatum; quæ duo prima solent causare duo secunda; quia saturitas ægritudines corporis, & ocia peccata animæ causant, iuxta illud Eccl. 33. Multam malitiam docuit ociositas; ponitur in quinta beatitudine præmium, [quoniam ipsi misericordiam consequentur,] quæ misericordia remouet infirmitatem, & corruptionem omnem a corpore; & peccatum & omnem malitiam a corde; & hæc quinque præmia beatitudinum videntur spectare ad coniunctum ex corpore, & anima. Sed quia non sufficit homini secundum suam partem superiorē quæ est mēs, quod sit in regno cælorum, & nullum malum extrinsecum habeat, & in bonis abundet; nec in corpore suo, vel anima infirmitatem corporalem, & spiritualem habeat, nisi intelligat, & velit; quia sic beatitudo hominis quasi bestialis esset, dicente Hilario in prologo 1. lib. de Trinit. Multa aderant quæ opinione communi vitam optandam, atque vtilem efficere videbantur; maxime ea, quæ nunc & semper antea potissima inter mortales habentur; ocium simul, & opulentia, quod al-

A terum sine altero mali potius materies, quam boni esset occasio; quia & quies inops prope quoddam vitæ ipsius esse intelligatur exilium; & opulens inquietudo, tantò plus calamitatis afferat quantò maiore indignitate iis careat; quæ maxime optata & quæsitæ sunt ad vtendum: sed quamquā hæc duo in se summa atque optima vitæ blandimenta contineant, tamen non multum videntur a consuetudine belluinæ oblectationis aliena; ac propter hoc plerique mortaliū non ob aliam causam hanc ineptæ ac belluinæ vitæ consuetudinem, & respuisse a se, & coarguisse in aliis videntur; quod natura ipsa auctore impulsu indignum homines esse existimarunt in officium se ventris; & inertia tantum natos arbitrari, & in hanc vitam non ob aliquod præclari facinoris ad bonæ artis studia esse deductos; & ideo ad aliquas patientiæ, & continentiæ, & placabilitatis virtutes & doctrina, & opere transtulisse; quando benè agere, atque intelligere demum benè viuere esse opinabantur; ideo ultra prædicta præmia in regno cælorum existentia ponitur præmium, quod præcipue spectat ad intellectum, scilicet visio Dei; qua visione sic intellectus repletur scientia, & cognitione, quod scit omnia certitudinaliter, clarè, & facialiter quæ spectant ad essentialē beatitudinē intellectus. Sed quia non sufficiunt prædicta, si homo quasi seruus, vel extraneus videret Deum, ideo ponitur in septima beatitudine [quoniam filij Dei vocabuntur,] vel etiam ideo ponitur in septima beatitudine Dei filiatio ut ostendatur omnimoda assimilatio creaturæ videntis Deum ad ipsum Deum: huiusmodi enim visio Dei vim habet assimilatiuam ad ipsum, dicente 1. Ioan. 3. Nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit, scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: ex hoc enim quod illa visio perfectissimum amorem includit, dicente Gregorio in homil. de decem virginibus. Visio nostra Deus coniungitur, quæ scilicet visio nunquam iam in perpetuum ab amoris sui complexibus euellatur; Assimilat creaturam videntem Deum ipsi Deo viso; ex quo cōtingit præcipua filiatio adoptiua, & totalis consumatio creaturæ rationalis; cuius perfectio vltima, & perfecta consistit in visione Dei clara per intellectum; & in amore supremo Dei ipsius voluntatis, ad quam filiationem sequitur perfecta regni cælorum possessio. Si enim filii Dei sumus, & hæredes erimus; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chri-

Rom. 8.

sti, ad Rom. 8. Ex quibus omnibus præmissis manifestè colligitur conditio beatitudinis, quam in cælo expectamus; quia erit nostra possessio, à qua nunquam expellemur, nullum laborem, dolorem, tristitiam, vel timorem ibi sustinebimus, sed æternam consolationem; bonis omnibus nostrum desiderium replebitur, quæ saturitas hîc vocatur; nullam in nobis læsionem in corpore, nec in anima peccatum habebimus; quia misericordiam omnem miseriam excludentē cōsequemur; Deum clarè videbimus, & sibi assimilabimur; qua assimilatione filii Dei efficiemur: & demum non sicut extranei, sed sicut Dei filii in domo Dei, quæ nihil aliud est nisi ipsemet, habitabimus, & ipse in nobis; Dominus enim Deus templum ciuitatis Dei est, & agnus. Apo. 21. & vt ibi dicitur. Ciuitas Dei est tabernaculum Dei, in quibus Deus habitabit in eis, & ipsi in eo. Nec mirum quia sicut in præsentī qui habet charitatem in Deo manet, & Deus in eo; quando est modica charitas per comparationē ad patrię charitatem; sic quando erit maxima charitas in Deo manebimus, & ipse in nobis. Vnde & ad hanc intentionem hæc præmia beatitudinum videtur Chrysost. hic exponere dicens. Si enim non secundum vnamquamque beatitudinē regnum audis esse donatum, ne tristeris, & si non differenter nominat retributiones, secundū tamen omnes in regnum ducit; etenim cū dicit consolabuntur qui lugent, & misericordiā consequentur misericordes, & Deum videbūt mundi corde, & filii Dei vocabuntur pacifici, nihil aliud quàm regnum per hæc vniuersa enigmaticè insinuat, qui enim fruuntur illo, potiuntur omnino, non igitur spiritu pauperibus solum æstimo promissum esse regnum primum, sed & esurientibus iustitiam, mitibus, & aliis omnibus vniuersaliter; per hæc enim in omnibus beatitudinem posuit, vt nihil expectes sensibile. & Ambro. 5. super Lucam cap. 6. dicit. Cum fueris in regno cælorum tunc processus est mansionum; & si vnum regnum, diuersa tamen merita sunt in regno celorum; post resurrectionem terram tuam incipies possidere absolutus à morte; non enim potest esse possessor, qui non capit fructum, absolutus igitur per Dominicam crucem (si tamen infra iugum Domini inuentus fueris) consolationem in ipsa possessione reperies; consolationem sequitur delectatio, delectationem diuina miseratio. Cui autem miseretur Deus, & vocat; qui vocatur videt vocantem; qui Deum videt, in ius diuinæ generationis

Apo. 21.

Chrysost.
hom. 15.

Ambro.

F assumitur; tunc demum quasi Dei filius cælestis regni diuitiis delectatur. Illic igitur incipit, hîc repletur, nam & intra hoc seculum multi in Imperio Romano sunt, sed maiorem imperii gratiam consequuntur, qui propiores Imperatori sunt.

S V M M A R I V M.

G Cum diuersa præmia diuersis beatitudinibus tribuantur, ostenditur, quod illis, qui præeminēt in aliqua istarum beatitudinum plusquam in alijs, præmium quod pro illa virtute conuenit, eminentius tribuetur in regno cælorum.

G

H

I

K

V El etiam hoc fit, quia licet omnes, qui sunt in regno cælorum omnia prædicta præmia consequantur; tamen per quandam eminentiam illud præmium cōuenit magis propriè alicui, in cuius virtute magis exercitatus fuit; sicut enim, qui vnam virtutem in præsentī habet, habet omnes; eo quod virtutes connexæ sunt, & tamen magis quilibet virtuosus, vt in pluribus præpollet in vna virtute, quàm in alia: Sic in beatitudine, omnes quidē sancti has beatitudines possident; sed eminentius quilibet sanctus in illa beatitudine eminet, in cuius virtute magis floruit in præsentī: Vnde Ambro. 5. lib. super Luc. cap. 6. dicit. Connexæ sibi, concatenatæ quæ virtutes sunt, vt qui vnam habet plures habere videatur, & sanctis vna competit virtus; sed eius, quæ fuerit vberior, vberius est præmium: quanta hospitalitas in Abraham? quanta humilitas? quanta sanctitas? quanta abstinentia? sed quia fide præstitit, fidei præceptis meruit principatum; ergo vnicuique sancto plura debentur præmia, quia plura sunt in vno quoque incentiua virtutū; sed quod in aliquo merito copiosius, hoc etiam in præmio redundantius. Quia ergo aliqui plus abundant in virtute paupertatis, quàm in alijs, & aliqui in mititia plusquàm in alijs, ideo eminentius in beatitudine possidere terram dicuntur mites, quàm cæteri; licet omnes beati terram possideant, & sic de alijs, propter quod licet omnes beati omnia præmia beatitudinū habeant; tamen eminentius vnum, vel aliqua istorum præmiorum habent; secundum quod magis in virtute hac, vel illa floruerunt: propter quod & Dominus distinctis beatitudinibus distincta præmia eis correspondentia adiunxit; vt per hoc insinuet, quod præmiū, cuicumq; virtuti præcipuè conueniat. Vnde & Glo. hîc dicit. Generaliter omnium dicitur regnum cælorum; & si spetialitas numeretur me-

XVII

Ambro.

Glof.

ritorum,

ritorum, quia illius iuris posset dici, qui nouissimus erit, tamen vniuersorum dignitas omnibus communis erit, dum per charitatem quod in alijs est, etiam vltimus possidebit.

S V M M A R I V M.

Quomodo istae beatitudines correspondent septem donis Spiritus Sancti positis in Esaia.

XVIII
August.

Isa. II.

Est etiam intelligendum secundum Augustinum. i. lib. de ser. Domini in mon. quod haec beatitudines correspondent donis Spiritus Sancti enumeratis Esa. II. Vbi dicitur quod requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae & intellectus; Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiae & pietatis, & replebit eum Spiritus timoris Domini. Ordo tamen donorum & beatitudinum est contrarius, quia principale donum Spiritus Sancti est sapientia à qua descenditur gradatim usque ad timorem Domini, quod est infimum donum inter dona Spiritus Sancti: sed beatitudines incipiunt à paupertate quae est infima beatitudinum, & gradatim ascendant usque ad pacificos qui sunt in suprema beatitudine; & hoc ideo fit, quia in Isa. agitur de descensu Dei ad homines; quo descensu supremus inter omnia factus est infimus inter intellectualia; propter quod & descendendo describuntur dona, quae in eo sunt. Sed hic agitur qualiter homo possit ad Deum ascendere, & fieri Dei filius per gratiam; & ideo ab infima beatitudine incipiens, peruenit ascendendo ad supremam; in qua homines Dei filij efficiuntur; sicut & Christus descendendo factus est hominis filius; qui erat Dei filius per naturam; & secundum hoc donum timoris Domini correspondet beatitudini paupertatis. Paupertas enim spiritus nihil aliud est secundum eum, quam cordis humilitas; humiles enim corde se deiiciunt, suam infirmitatem, & Dei excellentiam attendendo; propter quod bene timor eis conuenit, iuxta illud Apostoli. Noli altum sapere, sed time, ad Rom. I. Sed donum pietatis correspondet mitibus, ex hoc enim quod homo suam fragilitatem cognoscens, & defectum, de suo intellectu non praesumit, sed subijcit suum intellectum scripturis à Deo traditis; sequitur, quod sic veneratè scripturas Dei recipit, quod eas quando non intelligit non scindit, non eis detrabit, vel de falso arguit, sed scripturis adscribit veritatis eminentiam; suo verò intellectui infirmitatem, & ignorantiam; quod maximum

Rom. II.

2010

A genus pietatis est. Sed scientiae donum correspondet lugentibus. Ex hoc enim excitatur iste luctus, quia per diuinam scripturam intelligunt, quod multa peccata commiserunt contra diuinam iussio- nem faciēdo, vel omittēdo; propter quod lugere incipiunt pro malis quae commiserunt, & bonis quae omiserunt; quem luctum scientia diuinæ legis habet ex sui natura excitare. Sed donum fortitudinis conuenit esuriētibus iustitiam. Ex hoc enim quod homo per scripturam diuinam cognoscit quibus malis est inuolutus, & attendit quae mala penae est propter ipsa peccata toleraturus; conatur quantum potest egredi de peccatis, etiam prauae consuetudinis, & affectat iustitiam operari, ut mala penae possit effugere, & celestia praemia acquirere; ad quod faciendū maxima animi fortitudine opus est; quia iam contra se ipsum pugnare nititur. Sed donum consilij correspondet misericordibus; quia enim quantumcūque ad bonum conemur, adhuc humana fragilitate, vel peruersa consuetudine aliqua peccata committimus; datur nobis consiliū quid agere debeamus; ut scilicet dimittamus peccantibus in nos, si volumus quod Deus dimittat nobis quae peccamus in ipsum. Sed donum intellectus conuenit mundis corde, per praecedentes enim beatitudines mundatur oculus cordis à peccatis, & vitijs, & erroribus vniuersis, quo mundato per intellectum Deum videt, qui non nisi mundo corde videri potest. Sed donum Sapientiae conuenit pacificis, quia tunc solum potest esse altissima contemplatio in homine quando sedatis omnibus passionibus, sensualitas obedit rationi, & ratio ipsi Deo.

D

S V M M A R I V M.

Quomodo praemia haec posita correspondent beatitudinibus etiam in vita praesenti secundum Augustinum.

E

Et secundum haec rectè praemia beatitudinibus respondent: Qui enim humiliter diuinas scripturas suscipit, dignum est, ut ei scripturarum intellectus detur. Abscondisti enim haec à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id est humilibus, infra II. Quae scripturae apertio regnum caelorum vocatur. Sed mitibus, qui non lacerant Dei legem, nec testamentum Dei rumpunt, conuenit possessio terrae, sicut enim iuste exheredatur haeres, qui testamentum paternum rumpit, vel non vult adimplere; sic è contra iuste ha-

XIX

Matt. II.

reditatem

reditatem possidet qui testamētum vult custodire, ac defendere; & eodem modo multi tardi, & rudes cum pietate diuinas scripturas legentes ad eius veritatem perueniunt, ad quam venire non possunt multi subtilis ingenij; quia cum impietate scripturas legunt, vt dicit August. in principio libri contra Faustum; Qui sensus scripturæ hîc terræ possessio vocatur. Sed lugentibus promittitur consolatio, quia in scriptura sicut penę comminantur impenitētib; ita consolationes promittuntur penitentibus. Vt autem dictum est lugentes plorant per scripturam suos defectus cognoscentes; & ideo quia penitēt, consolationem reperiunt in scripturis, iuxta illud Psal. Secundum multitudinem dolorem in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam: sed esurientibus, & sitientibus iustitiam saturitas promittitur, quia qui multum conantur ad iustitiæ opera peruenire Dei adiutorio ad tantam iustitiam perueniūt, quod saturati sunt, non quidem quod postea in iustitia proficere non velint (immo tunc magis inardescunt) sed quia in iustitia habita plurimum eorum anima delectatur: Edent enim pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirūt eum. Sed misericordibus misericordia promittitur, vt quales se reddiderunt inferioribus suis; talem reperiunt superiorē suum. Sed mundis corde promittitur Dei visio: Intellectus enim à peccatis purgatus, & diuinæ scripturæ semper intentus, factus est aptus videre Deum, nunc quidem per fidem, & aliqualem intelligentiam, sed in futuro per visionem apertam. Sed pacificis Dei filiatio promittitur, vtpote; qui non timore, sed amore suū superius Deo subdunt; & suum inferius suo superiori, vt sic nihil sit eis repugnans in se, sicut & Deo nihil repugnat, sed omnia consonāt. Sed octaua beatitudo ostendit hominem consummatum, quia ad caput redit; & quia ex ductu septenarii super se addito vno cōsurgit quinquagenarius numerus, qui complementum perfectionis spiritualis significat; quia quinquagesimo die à resurrectione Christi Spiritus Sanctus datus credentibus fuit; quo repleti contra totum mundum sequentem propter Christum se obiecerunt; ac etiā superauerunt; septies enim septem quadraginta nouem faciunt; ideo si vnus addatur fiunt quinquaginta, qui numerus est remissionis omnium peccatorum; & repletius omnium charismatum spiritualium, & secundum quod hîc dicit August. Ista scilicet tam beatitudines, quam præmia in hac

vita compleri possunt, sicut completa esse in Apostolis credimus; nam illa mutatio omnimoda in angelicam formā, quæ post hanc vitam promittitur nullis verbis exponitur, vel exponi potest.

Tractatus sequens protenditur vsque ibi. (Vos estis Sal terræ) & habet 31. Capitula. Ponitur diuisio capitulum primum.

B *Eati estis cum maledixerint vobis homines &c.]* Postquam Dominus posuit principia totius bonæ vitæ ex quibus omnis bonitas vitæ dependet, nunc illa principia declarat ipsa applicando ad discipulos, & ex eis deducit quasi principia secundarum rectarum actionum; sicut & fecit in veteri testamento. Primò enim toto populo audiente decem præcepta moralia posuit; deinde multa præcepta secundaria in primis præceptis inclusa, Moy si dedit, vt per ipsum ad populum deuenirent, vt patet in Exodo, & Leuitico, & multis alijs locis. Præcepta autē quædam omnibus conueniunt, quædam autem ad solos superiores pertinet; & ideo Dominus hîc duo facit. Quia primò ponit præcepta conuenientia Doctoribus, & Rectoribus populi Christiani, & secundò ponit præcepta conuenientia multitudini fidelium, & omnibus Christianis; ibi. Audistis quia dictum est antiquis. [*Non occides.*] Pertinet autem ad Doctores, & rectores populi Christiani, quod viriliter, & sine timore alios corrigant, & emendent; & secundò quod ipsos instruant, & informant. Vnde & Apostolus de se dicebat 2. ad Cor. 10. Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potētia Dei ad destructionem munitionum consilia destruētes, & omnem altitudinem extollentē se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectū in obsequium Christi, & in promptu habētes vlisci omni inobedientiam; Propter quod Dominus primò inducit Apostolos, & alios rectores ad hoc quod viriliter, & sine timore alios corrigant, & emendent; & secundò quod alios instruant, & informant; ibi. [*Vos estis lux mundi.*] Et rectus ordo est quia vt dicit Glos. supra illud. [*Vos estis lux mundi.*] Lux tenebras soluit, & postea illustrat; sic Apostoli depulsis vitijs deducunt ad lucem fidei, & cognitionis. Prima in duas secundum duo, quæ conueniunt illis, qui corrigere volunt, &

emen-

August.

Psal. 93.

Idem 21.

2. Cor. 10.

Glos.

Eccl. 7.

Bernar.

Psal. 68.

emendare suos subditos malos; quorum primum est animi fortitudo, & constantia, qua eorum animus sic confortatur, quod propter nullum damnum vel iniuriam propriam vult desistere à correctione malignantium, iuxta illud Eccles. 7. Noli fieri iudex nisi valeas virtute irrum pere iniquitates; ne fortè extimescas faciem potentis; Secundum est ipsa correctio moderata inter dulcedinē, & austeritatē; vt dulcedine ad bonum trahat, & austeritate à malo retrahat, secunda ibi. *[Vos estis Sal terra.]* Sal enim cibos condit, & sapos reddit, & carnes mortuas sua austeritate, vel falsedine à vermibus & putrefactione illēsas seruat; & hac secunda proprietas zelus vocatur, de quo zelo Bernar. ser. 1. de nativitat. dom. dicit. Quæramus ad decoquendos cibos aquas feruentes, aquas æmulationis, de quibus dicitur. Zelus domus tuæ comedit me; vt ex dulcedine deuotionis diligamus iustitiam, & ex feruore æmulationis odio habeamus iniquitatē; qui fons æmulationis huic conuenit specialius quia maxime prælato conuenit zelus. Prima in tres; quia primò ponit præceptum de fortitudine animi, & constantia contra omnes persecutores habenda; secundò abiecit ad præcepti obseruantiam præmium pollicendo; & tertio inducit exemplum ad persequentium malitias æquanimiter tollerandas, secunda ibi. *[Gaudete in die illa, & exultate]* tertia ibi. *[Sic enim persecuti sunt Prophetæ.]* Prima in duas, quia primò animatur eos ad graua tolleranda ab ijs, quos corrigere habebant; & secundò ponit causas propter quas bonum est illa graua sustinere, secunda ibi. *[Mentesientes propter me.]* Damnum autem quod proximo infertur dupliciter infertur, scilicet, verbis, vel factis. Cogitatione enim maligna non læditur proximus; verbis autem quis alium lædit, vel in faciem ei conuicia dicendo, vel occultè detrahendo; & propter hoc Dominus tria hîc ponit; primum est maledicta in faciem dicta; secundum persecutio facti aperta & tertium est detractio occulta, secunda ibi. *[Persecuti vos fuerint,]* tertia ibi, *[& dixerint omne malum.]*

S V M M A R I V M.

Ponitur prima continuatio ad beatitudinem immediate præcedentem, & ostenditur quod non solum sunt beati qui propter iustitiam moriuntur; sed etiam illi, qui iniurias, vel alia damna patiuntur citra mortem propter iustitiam.

A Dicit ergo. *[Beati estis cum maledixerint vobis homines.]* Quæ pars potest continuari ad illud, quod immediatè dictum est. Possent discipuli dubitare si solū persecutionē corporalem vsque ad mortem patientes propter iustitiam boni essent; sic quod, non illi essent beati qui iniurias, vel alia damna citra mortem, vel corporis lēSIONEM propter Christum tolerarēt? Ad quod Dominus dubium remouēdum dicit; quod non solum sunt beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam; **B** sed etiam beati sunt illi quibus iniuriæ verbales, vel etiā aliæ persecutiones, aliæ citra mortem inferuntur propter Christum; & hoc modo cōtinuat hanc partem Chrysost. in expositione hîc dicens. Postquam locutus est de persecutionibus sustinendis, tamquam si respondeat quis ad eum. Domine quid si persecutionem quidem passi non fuerimus propter te, vel propter iustitiam tuam? in opprobrium autem venerimus, & in blasphemiam hominum iniquorum? Cui quæstioni quasi respondens subdit. Beati eritis non solum cum persecutionē passi fueritis, sed etiam cum vos exprobrauerint homines: Ecce multi homines propter causam quidem Dei fiunt vobis inimici, sed non apertè vos persequuntur forsitan, quia non possunt; tamen blasphemant vos, & dicunt de vobis, quæ sunt opprobriosa: *[Beati eritis cum vos exprobrauerint homines.]*

Chrysost.
hom. 9.

S V M M A R I V M.

D Ponitur secunda continuatio ad beatitudines præcedentes, & ostenditur quod pati maledictiones, & blasphemias, ac persecutiones occultas, vel manifestas à malignis hominibus, conuenit rectoribus aliorum; quibus incumbit malos homines arguere, & reprehendere ac corrigere.

E Secundò potest continuari secundum eundem ad beatitudines superiores, quia in præcedentibus generaliter locutus est ad omnes fideles, propter quod sine determinatione ad aliquam personam persecutus est, dicens: *[Beati pauperes,]* & sic de aliis. Sed nunc dirigit sermonem ad Apostolos, eorumque successores; quibus præcipuè conuenit iniurias, & blasphemias sustinere ab illis quos corrigunt, & emendare volunt, iuxta illud Apostoli ad Gal. 4. Factus sum vobis inimicus verum dicens. Vbi dicit Glossa. Per hoc videor inimicus, quia verum dico; sed si fallerem putarer amicus. Quia enim nemo errans vult se argui, ideo vobis inimicus

Gal. 4.

Gloss.

videor,

Auguſt. videor, iuſtè vos reprehendens. Et Auguſt. in quoddam ſer. de illo verbo Iſa. Clama ne ceſſes, dicit. Nulla cauſa eſt, quæ magis faciat diſpenſatorem Dei pigriorem ad arguendos contradicentes, quàm timor verbi aſperi; Dum enim timemus detractores, irriſores, & opprobria hominum ſuperborum; dumque ab eis in terrena ſubſtantia metuimus prægrauari, timentes temporalia perdere, minus quàm oportet æterna prædicamus, & dum per illorum nequitiam aliquid terrenæ ſubſtantia perdere formidamus, peccatorum eorum vulnera medicamentis ſpiritalibus curare negligimus. Et in quoddam ſermone de ordinatione ſua dicit idem.

Idem. Inimicus vobis efficior verum prædicans quibus conſulendo videor oneroſus; quorum requirès vtilitatem cogor offendere voluntatè; non parcis, non parco; aduerſaris aduerſor; reſiſtis reſiſto; &c. Quia ergo rectoribus & Doctores plurimum conuenit arguere, & corripere delinquentes, quibus dum diſplicet correctio cōtra corrigentes beſtiali more inſurgunt, eos blaſphemando, & eis occultè detrahendo; & ſi palam non poſſunt, vel non audent occultè perſequendo; ideo benè Dominus ad eos incipit dirigere hunc ſermonem, qui Doctores & rectores aliorum eſſe debeant. Et hoc modo continuat hanc partem Chryſoſt. in hom. dicens. In alijs beatitudinibus dixit; [*Beati pauperes, & miſericordes;*] hic autem non indeterminatè illud poſuit, ſed ad ipſos vertit ſermonem dicens. [*Beati eſtis cum maledixerint vobis homines;*] monſtrans quoniam hoc maxime eorum præcipuum erat, & ſuper alios vniuerſos magiſtrorum propriū eſt hoc.

Raban. Et Rabanus eodem modo cōtinuat hanc partem dicens. Superiores ſententias generaliter dirigebat, hīc iam incipit loqui præſentes compellens, prædicans eis perſecutiones, quas pro nomine eius paſſuri erant, dicens. [*Beati eſtis, &c.*]

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio, & oſtenditur quòd in præcedentibus beatitudinibus totius bonæ vitæ moralis principia in genere poſita ſunt; hic verò incipiunt in ſpecie explicari, & declaratur hic per partes illud, quod dictum eſt. [Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam] explicando partes perſecutionum.

IIII Tertiò poteſt continuari ſic quod ſuperius in genere poſuit principia, & origines totius bonæ vitæ moralis; hīc

F verò dicta principia & origines declarat, & deducit ad plura ſecundaria principia bonæ vitæ; & hoc modo continuat hanc partem hīc Glo. dicens. Sicut Moyſes decem præcepta proponens poſtea per partes explicat; ſic Chriſtus quaſi virtutum genera octo beatitudines propoſuit, ex quibus pendent omnia, quæ in monte dixit Dominus; ſed quia obſcurè plura paucis verbis concluſerat exponit latius. Vnde & de octaua beatitudine latius proſequitur partes perſecutionum, ſpecialiter Apoſtolos, & eorum ſequaces pro iuſtitia paſſuros exprimens; & iuxta hanc continuationem octaua beatitudo hīc explicatur cum pati perſecutionem, ſit verba & facta malignantium æquanimitè propter Deum tolerare.

S V M M A R I V M.

Cum maledictio ſiue malum imponatur, ſiue imprecetur alicui, procedat vel ex zelo iuſtitia, vel ex odij rancore, oſtenditur quòd maledictionem audire prolatam ex zelo iuſtitia non facit beatum; & quòd non omnis maledictio prolata ex odij rancore facit beatum eam ſuſtinentem; ſed illa ſola in qua mendaciter peccatum alicui imponitur ex eo quòd Deum colit, & ei ſeruit.

V **Q**uo viſo eſt intelligendum, quòd maledicta in faciem illius cui maledicitur dicta, ex duplici fonte procedere poſſunt; primò quidem ex fonte amoris, & zelo iuſtitie; ſecundò ex fonte odij, ire, vel rancoris. Ex fonte quidem amoris proceſſit maledictio Apoſtoli ad Gal. 3. O inſenſati Galathæ quis vos ſcīcinavit non credere veritati? Et Dominus Luc. ult. Loquens duobus diſcipulis euntibus in Emaus dixit eis. O ſtulti, & tardi corde ad credendum. Et Iob 2. dixit ad uxorem ſuam. Quaſi vna de ſtultis mulieribus locuta es. Sed ex fonte odij & rancoris proceſſit maledictio Goliath contra Dauid 1. Reg. 17. Nunquid ego canis ſum quòd tu veniſti ad me cum baculo? Et maledixit Philisteus Dauid in Diis ſuis. Et Semei filius Gera maledixit Dauid, de quo habetur 2. Reg. 16. Ita loquebatur Semei cū malediceret Regi Dauid. Egreſſe, egreſſe vir ſanguinum, & vir Belial. Et quòd his duobus modis maledictio proferatur, dicit Gregor. 4. lib. moralium cap. 6. Sciendum eſt quòd ſacra ſcriptura duobus modis maledictū commemorat; aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Aliter enim maledictum proferitur iudicio, vel amore iuſtitia,

Gloſ.

Gal. 3.

Luc. ult.

Iob 2.

2. Reg. 17.

1. Reg. 16.

Gregor.

tia,

Idem.

Psal. 12.

Actu. 4.

tia, aliter liuore vindictæ; & exponens quod maledictum procedat ex amore iustitiæ dicit infra. Virtus sequens testatur, qua mente maledictionis sententia proferatur. Cum enim & maledicentis innocentia permanet, & tamen eum qui maledicitur vsque ad interitum maledicto absorbet, ex vtriusque partis fine colligitur, quod ab vno & intimo Iudice in reum sententia sumpta iaculetur. Quia ergo maledictio ex fonte amoris & zelo iustitiæ quandoque progreditur, quandoque ex liuore vindictæ, vt videatur de qua maledictione hîc dicatur, est sciendum quod hîc loquitur de maledictione procedente ex odio, vel rancore. Ille enim qui zelo iustitiæ alteri maledicit vt corrigat delinquentem, siue prædicat quod peccati debeat euenire, non odit delinquentem, vt pereat homo delinquens, sed vt pereat in eo peccatum. Et quia quandoque contingit quod non vult deferere peccatum optat ei malum pœnæ, vt sic à peccato ad viam iustitiæ reducat; iuxta illud Psal. Imple facies eorum ignominia, & querent nomen tuum Domine. Quia si fortè nec sic vult se emendare, optat quod de medio auferatur, vt eius pœna alii corrigantur; & vt ipse non efficiatur peior; & vt iusti non continuè per eum affligantur, sic quod malum non detur ei, vel optetur nisi propter bonum vel ipsius, vel aliorum; propter quod cum maledictionem sustinere, quæ beatos facit duo in se includat, scilicet quod mendacium sit illud quod imponitur bonis, vel optatur euenire eis; & quod propter Christum eis talia mala imponantur, vel imprecantur; & illa maledictio quæ ex amore iustitiæ procedit, malum inexistentis corrigat; & ille qui corripitur non propter Deum, sed propter peccatum suum corripiatur, manifestum est quod huiusmodi maledictionem sustinere non facit beatum nisi dispositiue; scilicet si propter huiusmodi maledictionem se velit corrigere. Vnde & Petrus Simoni Mago maledicēs Act. 8. dicit. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniā donum Dei existimasti pecunia possideri; non est tibi pars, neque fors in sermone isto; Cor enim tuum non est rectum coram Deo, pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua. Sed sustinere maledictionem quæ procedit ex odio, & rancore maledicētis beatum facit solum, quod illa duo absint; scilicet quod mendacium sit illud, quod imponitur à maledicente; & quod propter Deum illa maledictio inferatur; quia si alterum horum desit non facit beatum talem maledictionem audire, sed ostendit

A miserum, nisi per accidens hoc fiat. Si enim in homine sit malum vel peccatum, quod alter liuore vindictæ ei improperat; quanto magis eius malum diuulgatur tanto inferior est; sed per accidens contingit quod illam maledictionem audire boni occasio sit, quando ex illa maledictione se corrigit, cum videt sua mala esse prolata, vel etiam pro pœnitentia peccati illam maledictionem patienter sustinet, quemadmodum fecit Daniel maledictus à Semei. Vnde & Chrysost. hîc dicit. Si quod de te malum dictum est verum est, non es beatus, quia veram dictum est de te; & illa blasphemia pertinet non tibi ad mercedem iustitiæ, sed ad vindictam peccati; nisi fortè ratione patientiæ, vel pœnitentiæ; quandoque enim sic plus proficit inimicus obiurgās, quam amicus blandiens. Si etiam in homine non sit peccatum quod ei mendaciter ab aliquo imponitur; sed tamen non propter causam Dei, sed propter priuata odia maledicitur, illa maledictio non facit eum beatum, si eam patienter sustinet, nisi per accidens, si eam sustinet patienter propter Dei mādātum. Sed quia contingit quod maledictio progrediens ex odio & rancore vtrunque istorum habet, quia inimicus non curat an verum sit, an falsum illud, quod suo inimico imponit; sed solum quod eum difamari, vel puniri faciat; quia non nisi vindictam querit, quam quocumque modo attingere possit siue vera crimina imponendo, siue falsa ei confingendo ei sufficit quod suspecta habeatur omnis accusatio, & testificatio inimici; quia etiam contingit esse inimicitias inter homines propter religionem, qua Deo seruitur; ideo potest esse quod inimicitia sint propter Deum, ex quibus inimicitias maledicta confingunt, ideo cum maledicta quæ procedunt ex liuore vindictæ, sint quandoque & falsa, & propter Deum imposita iustis veram religionem Dei obseruantibus; huiusmodi maledictorum tolerantia bonos facit: propter quod & in antiqua translatione ita habetur, vt dicit Glo. Antiqua translatio habet. [*Beati eritis cum oderint vos homines, & dixerint omne malum:*] idem etiam sensus est in natura. Beati, cum huiusmodi maledicta ex odio cordis fiant. Et interli. hîc dicit. Cum maledixerint vos homines, id est cum ex odio in faciem contumelias dixerint. Et Luc. 6. Quando hæc beatitudo ponitur sic dicitur. [*Beati eritis cum vos oderint homines*] sic ergo vt ostendatur ex quo fonte progredi habet maledictio quæ beatos facit, ponitur in antiqua translatione, & in Luca odium.

2. Reg. 16.
Chrysost.
hom. 9.

Glos.

Glos.

Luc. 6.

S V M M A R I V M.

Quare patienter tolerare maledictiones hominum, & criminationes, idest impositiones falsorum criminum propter Deum, facit hominem esse beatum.

VI

Tales autem maledictiones, vel peccatorum impositiones mendaciter contra hominem iustum, propter Christum ab impijs iactatas tolerare beatos facit, & meritò, inter omnia enim quæ multum homines diligunt, clara fama, & honor multum diligunt, iuxta illud Prouer. 22. Melius est nomen bonum quam diuitiæ, super argèrum & aurum gratia bona est: & quia per tales maledictiones, & criminum impositiones, famæ claritas & honor obfuscantur, & destruuntur in conspectu hominum, ideo multum homines solent contristari de perditione vel obfuscatione honoris, & famæ; & multi sunt, qui grauius tolerant honoris, & famæ perditionem, quam si cogerentur subire mortem. Vnde Prouer. 25. dicitur. Iaculum & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. Et si homines cõmuniter multum diligunt famæ claritatem, & honorem, quantò magis illi, qui veraciter sunt claræ famæ, & digni honore? quia virtuosi cum plurimum diligunt, cum eis propriè honor conueniat, & famæ claritas: Vnde & de magnanimo dicitur quòd cum periclitatur honor non parcat vitæ, vt non dignum existens omnino viuere 4. Ethic. Et de Catone dicitur ab August. 1. de ciuita. Dei cap. 23. Quòd vir doctus & probus existens non potuit tolerare, quòd subesset Cesari, sed se ipsum interfecit malens mori, quam dehonestari. Quia ergo summè difficile est patienter virtuosum tolerare, quòd ab iniquis eius fama & honor per maledictiones, vel criminum impositiones lædantur, vel obfuscantur, ideo magni meriti est ista propter Christum tolerare, & tantò magis, quātò quis magis est virtuosus, & ab impijs eius fama laceratur. Vnde & Chrysost. hinc dicit. Non solum periculorum, quæ sustinuerunt Sancti, sed & male locutionis multam determinat retributionem, difficilior enim rebus ipsis mordent accusationes; in periculis enim multa sunt, quæ alleuiant dolorem; puta ab omnibus confortari, multos habere applaudentes, & coronantes; & famam prædicantes, hinc autem in mala locutione, & ipsa fama destructa est. Multi itaque & vsque ad laquei suffocationem venerunt, perniciosam non ferentes

Prou. 22.

Idem 25.

Aristot.
August.Chrysost.
hom. 15.

F

doxam, idest gloriam. Etenim Iob qui adamante & petra fuit solidior, cum pecuniæ ei auferentur, & intolerabilia mala passus esset, & sine filijs factus fuisset, & fontem vermium corpus suum factum esse videretur, omnia cum facilitate repulit; vbi autem vidit amicos exprobrantes, & superuenientes; & perniciosam doxam de eo habentes, & dicentes pro peccatis hæc pati, & malitiæ dare vindictam, tunc turbatus est, tunc tumultuatus est magnus ille & nobilis: quantò enim homo est in maiori virtute constitutus, quādo ab impijs, & indignis reprehenditur, & accusatur mendaciter; tunc magis indignari solet iuxta illud Iob 30. Tunc derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Et infra. Filij stultorum, & ignobilium, & in terra penitus non parètes: Nunc in eorum canticum versus sum; & factus sum eis in prouerbum, abominantur me, & longè fugiunt à me, & faciem meam conspuere non verentur. Quod exponēs Gregor. 20. lib. moral. cap. 17. dicit. His verbis illud tempus ecclesiæ exprimitur, quo publicè à reprobis deridetur; quando iniquis crescentibus in opprobrium fides, & veritas erit in crimen; Tantò quippè despectior vnusquisque tunc erit, quantò iustior esse potuerit, tantò abhominabilis, quantò laudabilis; Nam afflictionis tempore ecclesiam doctorum prouerbum prauis efficitur, quia cum bonos mori per tormenta conspiciunt, ab eis similitudinē maledictionis sumunt. Cum ergo quisque virtuosus tantò magis affligatur maledictionis verba sibi illata audiens ab impijs, quantò magis ipse virtuosus est, & minus dignus talia audire, iccirco quando patienter tolerat, suum meritum accumulatur. Et maxime quando videt quòd in Christi vituperium iniuriæ impiorum in ipsum prolata conuertuntur, cum videat se non vituperari nisi quia est Christianus; & quātò plus Christum diligit quā honorem, & famam suam, iammo etiam plus, quā se ipsum, tantò magis dolet, & turbatur in seipso, quādo Christum in se contemni videt. Quia ergo hæc tria simul iuncta claræ famæ, obfuscatio mendaciter facta, impiorum derisio, & Christi vituperatio, multum solent turbare sanctos, cum quilibet eorum per se sit sufficiens conturbare virtuosum, iccirco patienter ista tolerare magni meriti esse debet; propter quod non immeritò hinc beati dicuntur. Vnde & Chrysost. hinc dicit. Si verum est, quòd qui nobis calicem aquæ perrexerit merces eius non perit, conse-

G

H

I

K

Iob 30.

Ibidem.

Gregor.

Chrysost.
hom. 9.

quenter qui vel vnius leuissimi verbi nobis iniuriam pro Christo fecerit, iniuria nostra non est vacua à mercede.

S V M M A R I V M.

Quòd fama & honor debent concupisci, non propter se, sed propter aliud, & quòd fama & honor concupita debite magnorum & virtuosorum operum sunt causa & facinus abstinere concupiscentiam ipsam ab operibus vitiosis.

VII

Circa quod attendendum est, quòd licet honor & famæ claritas non sint vt per se appetenda; quia in eis finis poni non debet, tamen quia multum sunt vtilia ad bonam vitam moralem tam habenti ipsa, quam alijs, iccirco custodiri debent quantò possibilis est, ne perdantur per malignantium oblocutiones. Quod autem fama & honor sint multum vtilia & habenti, & alijs, manifestum est, multi enim desistunt ab operibus prauis, ne famam claram, & honoré perdant; ad bona etiam opera exercenda plurimum excitantur vt famam, & honorem acquirant, & acquisita custodiant. Vnde & August. 5. de ciuit. Dei cap. 18. dicit. Hæc duo sunt, scilicet libertas, & cupiditas humanæ laudis, quæ ad facta miranda compulit Romanos. Et cap. 12. Laudis auiditas, & cupido gloriæ, multa illa miranda fecit, laudabilia, scilicet, atque gloriosa, secundum hominum æstimationem; Et cap. 13. dicit idem. Qui libidines turpiores fide pietatis impetrata Spiritu sancto, & amore intelligibilis pulchritudinis non refrenant, melius saltem cupiditate humanæ laudis, & gloriæ, non quidē iam sancti, sed minus turpes sunt. Vnde & Tullius in lib. de Repu. vbi loquitur de instituendo principe ciuitatis dicit, quòd alendus est gloria. Et in libris philosophiæ dicit idē Tullius. Honos alit artes omnesq; accenduntur ad studia propter gloriā; iacentq; ea semper, quæ apud quosque improbantur. Ex quibus patet manifestè quòd ad magna opera, & virtuosa excitantur homines propter claritatem famæ obtinendam, vel iam habitam conseruandam; nec solum facit opera virtutum perficere, sed etiam custodit homines ne corruant in peccata. Vnde Ambro. 8. lib. super Luc. cap. 18. dicit. Pudor bonus magister est officij, infirmus autem custos diuturnitatis timor; qui enim metuit, reprimitur, non emendatur, quem pudet facere, in naturam vertit; propter quod, qui timorem confusionis humanæ habet, non facilius efficitur vitiosus. Nec

A solum famæ claritas proficit homini habenti eam, sed etiam multum proficit alijs. Vnde August. in epistola ad Aurelium dicit. Ab eis qui hominem honorant, nec totum honorem, nec nihil est accipiendum; & id quod accipitur laudis, aut honoris, non propter se bonus accipit, qui totus coram Deo esse debet, & humana contēnere; sed propter illos accipit, quibus consulere nō potest si nimia deiectioni vilescat. Et infra. Magnum est de honoribus & laudibus hominum non letari; sed omnem inanem pompam præcidere, & si quid inde necessarium retinetur, id totum ad vtilitatem honorantium, salutemque conferre. Et primo de ciuit. Dei cap. 9. dicit idem. Hi qui superiorem vitam gradum tenent nec coniugalibus vinculis irretiti sunt; & victu paruo, ac tegumento vtuntur, plerumque suæ famæ, ac salutis consulentes, dum insidias, atque impetus malorum timent, ab eorum reprehensione sese abstinēt, ne si non potuerint sua salus ac fama in periculū, exitiumq; perueniant; nec ea consideratione qua suam famam, ac salutem vident esse necessariam vtilitati erudiendorum hominum; sed ea potius infirmitate, qua delectat lingua blandiens, & humanus dies, & reformidatur vulgi iudicium & carnis excruciatio vel peremptio hæc est propter quædam cupiditatis vincula, nō propter officia charitatis. Ex quibus manifestè colligitur quòd famæ claritas multum est vtilis ad bona opera peragenda, & ad peccata vitanda illi qui eam habet; nec solum illi, immo & proximis eius qui & doctrinam, & correctionem eius libentius accipiunt; quam si famosus in doctrina, & moribus non esset, propter quod multum diligenter custodienda est, iuxta illud Eccl. 41. Curam habe de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri magis pretiosi, bonæ vitæ numerus dierum, bonum autem nomen permanebit in æuū.

August.

Idem.

Eccl. 41.

S V M M A R I V M.

Quòd sicut appetere claritatem famæ propter virtutem, & Deum, est multum laudabile, & multorum bonorum operum causa; ita appetere eam propter se non referendo eam ad virtutem, nec ad Deum, est causa multorum malorum, & ideo si claritas famæ non possit retineri sine hoc quòd actus virtutis dimittatur; vel Deus qui est finis vltimus perdat, contemnenda est ipsa claritas famæ; & virtuti, & Deo est adhaerendum.

E

VIII

August.

Veruntamen quia præclara fama non debet esse finis bonæ vitæ, ut propter eam conseruandam benè viuatur, dicente August. 5. de ciuit. Dei cap. 15. Apostoli inter maledicta & opprobria, inter grauissimas persecutiones, crudelesq; penas non sunt deterriti à prædicatione salutis humanæ, tanto fremitu offensionis humanæ; & quia eos diuina facientes atque dicentes, diuineque viuentes debellatis quodammodo cordibus duris, atque introducta pace iustitiæ ingens in Ecclesia Christi gloria consecuta est, nō in ea tamquam in suæ virtutis fine quieuerunt, sed eam quoque ipsam ad Dei gloriam retulerunt, sed debet ea homo uti ad finem vltimum eam dirigendo, ad quod etiā omnis virtus humana dirigi debet, iccirco si contingat quod vltimus finis perdi, vel amitri debeat, si fama clara debeat retineri; tunc debet omnino fama sperni humana, ut finis vltimus, immo etiam, ut virtus retineri possit; fama enim ad virtutem, & beatitudinem debet ordinari, & non virtus & beatitudo ad famam; dicente August. 5. de ciuit. Dei cap. 20. Non æstimo debiti decoris esse picturam si talis fingatur, ubi virtutes humanæ gloriæ seruiant; Licet enim ista gloria delicata mulier non sit, inflata tamen est, & multum inanitatis habet; Vnde non ei dignè seruit soliditas quædam, firmitasq; virtutum vr nihil prouideat prudentia, nihil distribuatur iustitia, nihil toleret fortitudo, nihil temperantia moderetur, nisi vnde placeatur hominibus; & ventosæ gloriæ seruiatur; Nam quando contingit, quod claritas famæ præferatur virtuti, & beatitudini, non solum bona non est, immo multorum malorum causa est, dicente domino. Ioan. 5. Quomodo potestis vos credere qui gloriam ab inuicē accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est non queritis? & Ioan. 12. Multi qui crediderunt in eum non confitebantur ut de synagoga non eijceretur, dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei. Et Chrysostomus super Ioann. dicit. Non est eum, qui vehementer præsentī seruit gloriæ, ea quæ à Deo est, potiri, ebrietas enim quædam profunda est; ideo difficile reducibilem eum, qui captus est, facit hæc passio, hæc eorum animam, qui capiuntur ab ea, abscindens à cœlis, terræ affigit, & ad lucem respicere veram non dimittit, sed in gurgite semper volutari suadet, & infra. Propter gloriam humanam fidem mutant, & ut ipsi glorificentur, Deum debonorant; hæc passio omnia superius, & inferius facit; hæc auaritiam

Idem.

Ioan. 5.

Idem 12.

Chrysost.

Idem.

F genuit, liuorem, accusationem, insidias; hæc eos, qui nihil mali passi sunt aduersus eos, qui nihil mali eis fecerunt, armat, & irritat; & neque amicitiam nouit, qui in hanc æquitudinem incidit; non assuetudinis meminit, non verecundari ob aliquem vniuersaliter scit; sed omnia ab animo eijciens bona, ad omnes bellatur; & sine amicis existit; & non est tempus (ut ita dicam) in quo quiescere possit, non intelligentia prohibente eam, & subtrahente, sed semper adest; non solum suadens peccare, sed & si contingit nos dirigere aliquid, & hæc de manibus rapit. Et ut dicit idem. Hæc passio vbique principatum extendit suum, & ætatem omnem detinet tyrannicè; hæc & ciuiles lædit res, hæc & domus integras euertit, & ciuitates, & plebes, & gentes. Et Hom. 30. dicit idem. Versutum gloriæ amor; versutum & multis plenum malis spina quædam est difficilè euelli; & fera immanis, & multa capita habens, & aduersus eos, qui nutriunt eam, armata. Quemadmodum enim vermis ligna in quibus generatur, corrodit, & erugo terrum vnde procedit, consumit, & fetes lanam, ita & vanagloria nutrientem se perdit animam. Quia ergo si quando amor claritatis famæ diligitur ad finem virtutis, & beatitudinis, est laudabilis multum; ita est vituperabilis, & multorum peccatorum initium, quando ponitur vltimus finis in ea: iccirco si virtus, vel beatitudo impeditur, vel amittitur propter gloriam humanam omnino spernenda est, & pro nihilo reputanda. Quod attendens Dominus beatificat illos, qui maledictiones, & opprobria hominum sustinent propter ipsum; quia tales plus Christum, & virtutem diligunt, quam claram famam hominum mundanorum. Nec mirum si plus diligunt Deum, & virtutes, quam famæ claritatem; cum claritatem famæ rectè non appetant, nisi ut quadam necessitate sint adstricti ad bona opera peragenda, & ad vitanda peccata; & ad hoc, quod multis proficiant ad salutem, & sic vtuntur gloria, & fruuntur virtute & Deo.

G

H

I

K

Idem.

Idem.

SUMMARIUM.

Quod laus & honor à mundanis & animalibus hominibus exhibita alicui paruipendenda sunt; nec curandum est bono viro de laudibus, vel vituperationibus eorum, sed sicut laus bonorum appetenda est, sic vituperatio sugienda.

IX

Verum est etiam, quod ut Dominus ostēderet quæ maledictiones sanctis timendæ essent, dixit. [*Cum maledixerint vobis homines.*] Homines enim in scriptura intelliguntur poni pro hominibus carnalibus, & mundialibus, qui nihil diuinum cogitant, vel volunt, sed solum terrena sapiunt, quomodo homines accipit Apostolus 1. ad Corin. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, & non potest intelligere; quibus displicere signum est perfectæ virtutis; dicente Apostolo ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Et Anacletus in prima epistola dicit. Scimus multos ob id infestare Doctores ut eos perdant; & propriæ voluntatis placita adimpleant, non propterea tamen Doctores, in quantum vires suppetunt, à recta emulatione, & bona intentione recedere debent, scientes quod beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Nihil illo est pastore miserius, qui luporum laudibus gloriatur, quibus si placere voluerit, atque ab illis amari deelegerit, erit hæc ouibus magna perniciēs; nullus ergo pastor placere lupis, & gregibus ouium potest. Et Petrus in ordinatione Clementis ut dicitur in prima epistola Clementis, dicit. Si te multi e fratribus propter rigorem iustitiæ odio habuerunt, ex hoc non læderis; sed huiusmodi odiis amor tibi consiliabitur Dei; & ideo satage magis, & refuge ne lauderis ab iniquis, & ne à pessimè agentibus diligaris; sed propter potius iustitiæ dispensationem, & æquissimam regulam discipline à Christo collaudari merearis. Ex quibus patet si Sancti ab hominibus animalibus, & mundanis, idest sola mundana diligentibus blasphemantur, non debent eorum blasphemias metuere; tum quia mali non laudant nisi sibi consimiles, tum etiam quia frequenter vituperium eorum laus magna est. Vnde & Prouer. 28. dicitur. Qui derelinquunt legem laudant impium, qui custodiunt succenduntur contra eum. Sed illa vituperatio vel blasphematio sanctis timenda est, quæ fit ab hominibus perfectis cum illi non vituperent scienter aliquem, nisi quem dignum vituperatione æstimant; nec laudent, nisi quem dignum laude credunt, Vnde & in laudem Demetrii dicit Ioan. in tertia epistola. Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa veritate, & nos testimonium perhibemus, & nosti quoniā testimonium nostrum verum est. Vnde & de Hæliseo legitur quod pueris Bethel, qui ei illudebant dicentes. Ascende calue,

A

ascende calue, maledixit in nomine Domini; de quibus duo Vrsi, quadraginta duos pueros lacerarunt 4. Reg. 2. Vnde & Apostolus attendens, quæ maledictio timenda non esset, dicit 1. ad Tim. 4. Fidelis sermo & omni acceptatione dignus, in hoc enim laboramus, & maledicimur, quia speramus in Deum viuū, qui est saluator omnium hominum, maximè fidelium.

4. Reg. 2.

1. Tim. 4.

S V M M A R I V M.

B

Quod expediens fuit Apostolis, quod ab hominibus mundialibus maledicerentur, ut non superbirent de magnis donis à Deo illis collatis, sed in virtute humilitatis firmi, & constantes manerent.

C

Est autem attendendum, quod rectè Apostolis dicitur, quod [*Beati erunt cum eos homines maledixerint*] Quāto enim homo dignior laude est, tantò ei grauius est, quando per homines eius fama denigratur per maledictiones, & conuitia eorum. Apostoli autem (ut superius dicebatur) tanta gloria digni erant, quod nullus eis dignior gloria fuit; cum & in cognitione diuinorum fuerint ultra humanum modum subito eleuati, & in perpetratione mirandorum, stupendorum, & vtilissimorum operum multipliciter decorati; & in subiugatione hominum multum sublimati; quia mundus, quem nec philosophia, nec arma debellare potuerunt, & suæ sectæ subiugare, eorum doctrina, & miraculis sine ferro conuersus fuit; & cum homines vel propter scientiam, vel propter opera magna, vel propter multorum subiunctionem cōmuniter soleant laudari, & gloriosi haberi; Apostoli, qui omnia hæc excellentius inter homines consecuti sunt, non est mirū si multum laudabiles, & super omnes homines gloriosi apparuerunt; propter quod cum tam laudabiles essent, non est mirū si morderentur blasphemis malignantium. Et quia plus eos, quàm alios mordere poterat vituperatio malignantium, hinc Beati dicuntur cum eos homines maledixerint; ut sæpe beatitudinis promissæ non dolerent de maledictione hominum, sed gauderent. Quod maximè necessarium eis fuit, ut sic exhortarentur ad maledictiones sufferēdas si inferrētur; homines enim simplicis status, & conditionis quādo subito ad magnum statum, & supra communem statum humanum promouentur, in magnam superbiam, & iactantiam erigi solent; propter quod vix tolerare possunt

X

quod

1. Cor. 2.

Gal. 1.

Anacl.
Papa.Clemens
Papa.

Prou. 28.

Io. epist. 3.

quod aliquid eis dicatur, vel fiat contra eorum velle. Vnde & magis affliguntur si vituperentur, quam illi, qui paulatim, & cum magno labore & diuturno ad statum magnum peruenerunt. Vnde 4. Ethic. dicitur. Sine virtute non facile est ferre moderatè bonas fortunas; non potentes autem ferre, & æstimantes alios superexcellere, alios contemnunt. Vnde talibus qui ad magna subito prouehuntur magna medicina est ne superbiant; quod vel habeant aliquos, qui eos reprehendant, vel aliquod in eis fiat, quo ad suam fragilitatem, & insufficietiam intuendam eorum animus aliquotiens conuertatur. Vnde & Apostolus 2. ad Corint. 12. de se dicit. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus Sathanæ qui me colaphizet. Vbi dicit Glo. Cetera vitia tantum in malefactis valent, superbia vero sola in rectè factis cauenda est. Cum enim quisque profecerit superbia tentatur, vt perdat totum profectum. Non itaque mirum si contra capitale vitium appositum sibi Apostolus dicit mordax epytima quo tumor curaretur. Et Chrysost. in homiliario hæc dicit. Sicut elatio fons est omnis malitiæ, ita humilitas vniuersæ philosophiæ est principium. Et quamuis discipuli vndique essent humiles (neque enim habebant occasionem aliquam elationis, piscatores, & inopes existentes, & ignobiles, & idiotæ) tamen quia postea post signa & miracula, & orbis terrarum honorem, & liberā ad Deum præsentiam indigebant hac vtilitate, scilicet humilitate; neque enim diuitiæ, neque potetia, neque ipsum regnum ita extollere erat sufficiens, vt vniuersa quæ illis extiterunt. Quia ergo ad tantam excellentiā subito venturi erant de qua non immeritò superbire poterant, ideo prædicit eis quod humiliactiones & maledictiones ab hominibus paterentur; vt humilitatem conseruare possent, quā etiam seruauerunt maledictiones hominum humiliter tolerantes, nec propter eas à via iustitiæ deuiantes, pro maledicentibus deprecantes, maledicentes etiam diligentes.

S V M M A R I V M.

Quod tria sunt, quæ faciunt, quod vituperia & maledictiones hominum non exasperent illum cui inferuntur; scilicet si sit peregrinus & in aliena terra; si vituperetur ab ijs, qui eius dignitatem non cognoscunt; vel si ab insipientibus, & stultiæ vituperium inferatur: & si multum diligatur ille, qui iniuriam intulit; &

quia Apostoli erant peregrini in hoc mundo, & homines mundi eorum dignitates non cognoscebant, erant phrenetici, & stulti; ideo eorum vituperia patienter sustinuerunt, quia eorum salutem diligebant.

VT enim dicit Chrysost. super Io. moral. 71. Tria sunt quæ faciunt quod homo de iniuria sibi illata ab alio nō contristetur; quorum Primum est. Si iniuriæ dicantur, vel fiant homini quando est in aliena patria vbi cognitus non est; vnde & homo in terra aliena, & inter ignotos existens, non curat de conuiciis sibi illatis: vnde dicit. Extranei sumus & peregrini, nullo igitur tristium doleamus, neque enim si ex patria clara natus, & illustribus genitoribus, in longinquam aliquam terram abiisset nulli notus existēs, non filios habens; non diuitias; Si iniuriatus quis sibi fuisset, dolere vtique non debet veluti si domi hæc pateretur; cum enim in extranea, & aliena reperiatur, omnia ferre facile suadetur; idest & contemni, & esurire, & sitire, & quodcūque pati. Secundum est quando iniuriæ fiunt, vel dicuntur homini ab illis, qui eius dignitatem non cognoscunt; nullus enim iniuriam sibi factam reputat, si etiam in domo propria fiat ei à carente vsu rationis; quia scit quod ex fatuitate, vel ignorantia iniuriam facit, vel dicit. Vnde dicit. Si quis noscens Præfectum iniuriatus fuerit, tunc iniuria amara est; si verò priuatus existimatus iniuriatus fuerit, neque tangere potest eum iniuria qui hæc patitur. Tertium est si multum diligatur ille, qui iniuriam intulit; quia amor iniuriantis mitescere facit iniuriam iniuriato. Si enim filius patri iniurietur pater faciliter remittit, quia vix, vel nunquam potest filium odire; cuius signum est, quasi extraneus vellet filium dure punire, pater sufferre æquanimiter non posset; vt patet de David dolente de morte Absalonis: hoc videmus etiam inhonesto amore, quia meretrix frequenter conuiciatur amasio, & tamē amasius conuicia non reputat meretricis. Vnde 3. Esdre cap. 4. dicitur. Credite mihi quia magnus est Rex in potestate sua, quoniā omnes regiones verentur tangere eum; Videbā tamē Apem filiam Bezacis mirifici concubinam regis sedētem iuxta regem ad dexteram, & auferentem diadema de capite eius, & imponētem sibi, & palmis cēdebat regem de sinistra manu: & super hæc ore aperto intuebatur eam, & si arriserit ei ridet; nam si indignata fuerit ei blanditur donec reconcilietur in gratiā. Et Chrysost.

XI
Chrysost.

3. Esd. 4.

Chrysost.

in dicto morali dicit. Eos qui amantur conuiciantes ferimus, & infra. Non vides eos qui amant, ij de meretricibus mulieribus crimina circumardentes derisi molitam sustinentes meretricem auertentem decies millies, & conuiciantem; & tamen si semel iocundum quid, & placabile viderint, omnia ei in prosperitate, & omnia priora obliuioni datur; & omnia ex tranquillitate feruntur; & si inopia, & si egritudo, & si quodcunque aliud ab iis acciderit cum tranquillitate ferimus; & si illa conuiciata fuerit; & si in faciem cedat, rosas immitti estimant hæc patientes; & domum illius omnibus aestimant clariorem & si lutea fuerit, & si ruinam minetur; & non solum domum, sed loca ipsa ubi conuersatur. Ex quibus patet, quod esse extra patriam suam & non cognosci ab aliquo, & multum aliquem amare, faciunt quod conuicia & maledictiones tolerare a talibus facile est; & quia Apostoli aduenæ & peregrini in hoc mundo erant iuxta illud Apostoli ad Hebr. 11. Peregrini & hospites se esse confitebantur super terram, ideo non curabunt si eos mundus deridebat, iuxta illud Ioan. 15. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret; quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Et Chrysost. in dicto morali dicit. Quoniam extraneus es, & peregrinus, nihil te eorum quæ in hac extranea terra tibi fiunt, turbet; etenim ciuitatem expectas, cuius conditor & artifex est Deus; qui vult ergo feriat conuicietur, iniurietur, in extranea patria sumus, & viliter viuimus. Quia etiam, mundani homines dignitatem Apostolorum ignorabant, vt vesani, & phrenetici existentes; ideo Apostoli de eorum conuitiis & maledictionibus non curabant: Vnde & Dominus Ioan. 16. docens Apostolos. de iniuriis contemnendis dicit. Extra synagogas facient vos, & hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me. Vnde & Chrysost. in dicto morali dicit. Neque sciunt conuiciatores, qui sumus, puta ciues celorum, & in superiorem patriam scripti; & Cherubin sumus quo exultatores, ne igitur doleamus, nec iniuriam aestimemus iniuriam, si enim cognoscerent nequaquam conuiciati essent. Vnde & Dominus hanc causam remittendi iniuriam factam Patri in persona sua a crucifixoribus suis allegans dicit Luc. 23. Pater dimitte illis quia nesciunt quid faciunt: quem etiam sequutus est Stephanus dicēs Actu. 7. Domine ne statuas illis hoc peccatum. Quia etiam Apostoli omnes homines di-

A ligebant, ad salutem æternam eos adducere cupientes, iccirco non curabant de eorum irrisionibus, dummodo eos ad saluationem perducere possent. Vnde & Apostolus pro Iudæis, qui eum quinquies verberauerant, persecuti fuerat, in manusq; Romanorū eū tradiderat, ac sanguinē eius sitiebant, dicebat ad Rom. 10. Optabam ego ipse Anathema esse a Christo pro fratribus meis qui sunt cognati mei secundum carnem, & 2. ad Corint. 12. Ego libentissimè impendam, & super impendar ego ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens minus a vobis diligar. Nec mirum cum ipsi Apostoli materna viscera ad omnes homines habuerint; mater autem non reputat iniurias filiorū præ magnitudine amoris, quem habet ad eos. Vnde & August. in quoddam sermone de purificatione Beatæ Mariæ dicit. Mater non attendit iniurias filiorum, a quibus non vt dignū est honoratur, tolerat enim pia mater irreuerentiam filiorum, quia amore vincitur generationis. Et Chrysost. in dicto morali dicit. Non similiter eos, qui amantur conuiciantes ferimus, & eos quos ignoramus. Hinc est quod consolantes eos, qui conuiciū passi sunt dicimus, multotiens. Hic frater est qui conuiciū intulit fer nobiliter; vel Pater tuus est, & sic consolamur eos de conuicio passo, vt non velint procedere ad vindictam, sed suorum propinquorum iniurias æquanimiter ferant, vel etiam contemnant: non enim potest obliuisci mater filii sui vt nō misereatur filio vteri sui Isa. 49. Quia ergo Apostoli erant peregrini & aduenæ in hoc mundo; & huius mundi homines eorum dignitatem non cognoscebant; & ipsi Apostoli & omnes homines ad salutē adducere cupiebant, ideo iniurias & maledictiones mundanorum hominum parui pendebant. Nec mirum si parui pendebat maledictiones, cum nec eorū benedictiones, & laudes nisi pro quanto homines mundi per hæc ad fidem inducebātur pro magno aestimarent. Vt enim dicit Chrysost. hic in expositione. Qui letatur de laude hominum, ille & de vituperatione hominum contristatur: qui autem de laude hominum non extollitur, nec de vituperatione humiliatur. Vnde & Isa. 51. dicitur. Nolite timere opprobria hominū, & blasphemias eorum ne metuatis; & 1. Pet. 4. dicitur. Si exprobramini in nomine Christi beati eritis; quoniam quod est honoris gloriæ & virtutis Dei; & qui est spiritus eius super vos requiescet; in quo autem Deus requiescit beatus est, nunc quidem in spe, tunc autem in re; & quia in il-

Rom. 10.

2. Cor. 12.

August.

Chrysost.

Isa. 49.

Chrysost.
hom. 9.

Isa. 51.

1. Pet. 4.

lis, qui ab hominibus pro Christi nomine exprobrantur Deus requiescit, vt dicit Petrus; iccirco rectè tales beati dicuntur cum dicitur. *[Beati estis cum maledixerint vobis homines.]*

S V M M A R I V M.

Quòd persecutio citra mortem est vel violentiam inferendo, vel insidijs aliquid appetendo; quas duas persecutiones passi fuerunt Dominus, & Apostoli; & quòd hæc beatitudo magis intelligitur de dictis persecutionibus, quæ sunt citra mortem, quam de illa per quam mors infertur.

XII

Eccl. 22.

August.

Actu. 5.
Idem 8.

Luc. 6.

Beda.

ET quia post maledictiones frequenter solent sequi persecutiones iuxta illud Eccl. 22. Ante ignem camini vapor & fumus ignis inaltatur, sic & ante sanguinem maledicta, & contumelia, & minæ; iccirco subditur. *[Et persecuti vos fuerint.]* Persecutio autem dupliciter fit, vel quando violentia manifesta alicui infertur; vel quando insidijs quis impetitur, dicente August. 1. lib. de ser. Domini in monte. Persequi autem est vim inferre, vel insidijs appetere; violentiam intulerunt Domino qui eum ligauerunt, ligatū ad Principes sacerdotum duxerunt; deinde ad Pilatum, & qui eum flagellauerunt; ac postremò, qui eum crucifixerunt. Sed insidijs appetiit eum Iudas, qui eum Iudeis dolosè tradidit, & illi qui eum frequenter capere voluerant in sermone, vt, haberet ab eo vnde accusare eum possent. Veruntamen licet vtroque modo Apostoli persecutionem passi fuerint ab hominibus, vt patet frequenter in actibus Apostolorum, quādo ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati Actu. 5. & vt dicitur eodem libro cap. 8. Facta est in illa die persecutio magna in ecclesia quæ erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ præter Apostolos; tamen in præsentī loco magis videtur accipi persecutio nō pro illatione mortis, vel vulnerum, sed pro compulsionē ad fugam, vel eiectionē à comuni aliorum hominum consortio; siue hoc fiat per insidias, siue per apertam violentiam. Vnde & Lucas hanc beatitudinem pōnens dicit cap. 6. *[Beati eritis cum vos oderint homines, & cum separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum propter filium hominis.]* Quod exponens Beda dicit. Cum separauerint separent, & à synagoga expellent Christus inuenit & confirmat, & eiecerint nomen vestrum;

F

vbi signat quòd christianorum nomen à Gentilibus, Iudeisq; sepissimè quantum ad ipsos memoriæ abrasum, & ab hominibus est eiectum; vt sic differentia sit inter persecutionem positam in octaua beatitudine; & illam quæ ponitur hīc, quia agitur de persecutione martyrum, qui propriè tunc dicuntur, quando pro Domino occiduntur; vel taliter tractantur quòd eos necesse est mori; sed hīc agitur de persecutione, quæ infertur alicui citra mortē, quæ sine magna remuneratione nō est.

G

S V M M A R I V M.

Quòd fideles detractiones malorum hominum patientes, qui eis falsa crimina imponunt, non curant de hoc propter se; licet curent propter eos, quia in nullo eorum bonitas ex hoc laeditur, immo augetur.

H

I

K

Sed quia contingit, quòd non solum aliqui sanctos persequuntur verbis iniurijs eos in faciem blasphemantes, sed etiam verbis detractorijs quādo sunt absentes; ideo post persecutiones quibus faciunt fugere sanctos, sequuntur verba detractionum. Et dixerint inquit omne malum aduersum vos. Vbi dicit interli. Hoc est cum absentiu famam leserint. Et Chrysost. in homilia dicit. Per omnia genera verborum malignantium; vtputa siue seductores, siue maleficos, siue pestiferos, & si aliud quodcunque vocauerint. *[Beati estis]* ait. Vnde & Apostolus de se & alijs Apostolis loquens dicit. Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus 1. ad Corin. 4. Quod exponens Glo. dicit. Maledicimur & benedicimus, hortando alios ad bonum; persecutionem id est tormenta patimur, & patienter sustinemus, & blasphemamur, vt Magi & malefici, & obsecramus Deum pro illis; per quæ Dominus ostendit quòd nullum vituperiū nullum verbum iniuriosum, nulliusque criminis impositio christiano timenda sunt; solummodo quòd & falsum sit, quod imponitur, & propter Deum imponatur. Vnde & infra 10. ad tales iniurias contemnendas Dominus animas Discipulos dicit. Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quantò magis domesticos eius? Vbi dicit Remigius. Temporales honores & humanam gloriam non queratis dum me videtis per irrisiones, & opprobria genus humanum redimere. Quia ergo Dominus sine detrimento suæ gloriæ & bonitatis, multas iniurias & facti, & verbi sustinuit mendaciter sibi imposi-

XIII

Glof.

Chrysost.
hom. 15.

1. Cor. 4.
Glof.

Matt. 10.

Remig.

tas; similiter serui eius propter Christum tales sufferre debent; cum eorum bonitas ex hoc non diminuatur, immo ex hoc plurimum augeatur, suo Domino cōformes effici.

S V M M A R I V M.

Quodd audire maledictiones, & pati persecutiones, non semper faciunt hominem beatum, sed miserum; sed quando illud crimen, quod imponitur alicui mendaciter imponitur, & quando propter Deum, vel virtutis bonum, quis persecutionem patitur: nisi per accidens hoc contingat; quia ex tali impositione veri criminis quis corrigitur.

XIIII

Sed ne glorientur aliqui maligni, quando persecutiones prædictas patiuntur à bonis propter eorū malignitates, ideo duo ponit, per quæ determinatur qui sint illi Beati, qui maledictiones, & persecutiones patiuntur, cū subdit [*Mentientes propter me.*] Non enim beatus est, cui vera crimina impropèratur, immo tātò infelicior est, quantò ad plurimam notitiā eius peruersitas deuenit; cum fetor eius ad plurimos diffundatur, & iam incipit esse non solum peccator, sed etiam aliorum scandalizator; & difficilius corrigitur, quia verecundiam peccandi ammisit, vnde & ad peccatricem Hierusalem dicitur Hier. 3. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Ille etiā, de quo mendaciter crimina dicuntur, si non propter Christum ei dicantur, sed propter priuata odia, non propter hoc beatus; sed quando, & mendaciter crimina imponuntur alicui, & propter hoc imponuntur quia christianus est, & fidem Christi defendit, & manenet, tunc beatus est. Vnde & Chrysost. hīc dicit. Ne æstimes quoniam mala audire simpliciter beatos facit; duas posuit determinaciones; quando, & propter Christum, & mendacia fuerint, quæ dicuntur; quoniam nisi hæc affuerint, non solum non beatus, sed & miser est, qui mala audit; potest tamen esse per accidens, quòd bonum est homini mala, quæ occultè facit, audire impropèratiuè ab aliquo: Frequenter enim credimus, quòd mala nostra aliis sint occulta, & propter hoc non curamus nos corrigere; quæ cum ab alijs nobis impropèrantur, videntes quòd manifesta sunt, vel propter humanam confusionem emendamus nos ipsos, qui fortè in peccatis perdurauissemus, nisi ab inimico nobis peccatū occultum fuisset impropèratum. Vnde & Hiero. in prima responsione contra Iovinianū dicit. L. Sylla

A Felicis si non habuisset vxorem: Metella coniux palàm erat impudica. Et quia nouissimi mala nostra discimus; id Athenis cantabatur, & Sylla ignorabat, secretaq; domus suæ primum hostium conuictio didicit. Et vt dicit idem. Duilius, qui prius Romæ nauali certamine triumphauit, Biliam virginem duxit vxorem, tantæ pudicitie, vt illo quoque seculo pro exemplo fuerit: is iam senex, & trementi corpore in quoddam iurgio audiuit exprobrari sibi os fetidum, & tristis se domum contulit; Cumque vxori quæstus esset, quare nunquam se monuisset, vt huic vitio mederetur, fecissem (inquit) illa nisi putassem omnibus viris sic os olere. Laudanda pudica femina, & quòd maritus infelicitatem corporis sui non vxoris fastidio, sed maledicto sensit inimici. Vnde & August. 2. de Trinit. cap. 1. dicit. Magis optabo à quolibet corrigi, quàm siue ab errate, siue ab adulate laudari; nullus enim reprehensor formidandus est amatori veritatis; aut enim reprehensurus est inimicus, aut amicus: Si inimicus insultat, ferendus est; amicus autem si errat, docendus, si docet audiendus. Laudator vero & errans confirmat errorem, & adulans illicit in errorē. Quia ergo contingit quandoque quòd audito crimine occulto homines corriguntur; ideo per accidens quandoq; bonum hominem facit obiurgatio inimici. Vnde & August. 9. confess. cap. 8. dicit de matre sua. Protulisti durum, & acutum ex altera anima conuicium contra matrem, tamquam medicinale ferrum ex occultis prouisionibus tuis, & vno ictu putredinem illam præcidisti. Ancilla enim cum qua mater solebat accedere ad cupam, litigans cum domina, vt solet fieri, sola cum sola, obiecit hoc crimen amarissima insultatione, vocans eam Meribulam: Quo illa stimulo percussa, respexit fedtatem suam; confestimque damnauit, atque exiuit; Sicut enim amici adulanter parcendo perdunt; sic inimici litigantes plerumque corrigunt.

Idem.

August.

Idem.

E

S V M M A R I V M.

Quid sit pati persecutionem propter Christum, & quòd pati talem persecutionem facit beatum, & quòd pati persecutionem propter scelera sua, quæ commisit, non facit beatum, nisi per accidens, & quòd pati persecutionem propter scelera, in quibus vult permanere non facit beatum sed miserum.

Propter Christum autem conuicia patiuntur non solum, qui in vituperium

XV

August.

Bernar.

August.

1. Pet. 3.

Idem 4.

Christi blasphematur, sed etiam qui propter quamcunque virtutem, quam habet persecutionem vel maledictiones hominum sustinent. Christus enim est iustitia; sapientia, sanctificatio, redemptio, & omne bonum virtuosum, dicente August. 8. de Trinit. cap. 3. Bonum hoc, & bonum illud, tolle hoc, & tolle illud, & vide ipsum bonum si potes, ita Deum videbis non alio bono bonum, sed bonum omnis boni. Ad quod attendens Dominus, quod in octava beatitudine posuerat. *[Beati scilicet qui persecutionem patiuntur propter iustitiam,]* quasi hic hoc declarans, dicit. *[Mentientes propter me]* quasi idem sit pati persecutionem propter iustitiam, & persecutionem pati propter ipsum. Vnde & Bernar. in sermone ad clericos cap. ult. dicit. Aduersitas non nocebit, immo etiam proderit, & copiosius proderit, dummodo iustitia sit in intentione, Christus in causa, apud quem patientia pauperum non peribit in finem; qua beatitudine digni non sunt, qui maledicta, & opprobria sustinent, non propter Christum, vel iustitiam, sed propter facinora. Licet enim eadem patiantur, non tamen propter idem patiuntur, causa enim facit diuersitatem in passis idem tormentum, dicente August. 1. de ciuit. Dei cap. 8. Quicumque boni & mali pariter afflicti sunt, non ideo ipsi distincti non sunt, quia distinctum non est, quod utriusque perpessi sunt. Manet enim dissimilitudo passionum etiam in similitudine passionum, & licet sub tormento, non est idem virtus & vitium. Nam sicut sub vno igne aurum rutilat, palea fumat, & sub eadem tribulatione stipulae comminuuntur, frumenta purgantur: nec ideo cum oleo amurca confunditur, quia eodem prelio pondere exprimitur: ita vna eademque vis irruens bonos probat, purificat, eliquat, malos damnat, vastat, exterminat; Vnde in eadem afflictione mali Deum detestantur, atque blasphemant, boni autem precantur, & laudant. Tantum interest, non qualia, sed qualis quisque patiat; nam pari motu exagitatum & exhalat horribiliter cænum, & suauiter fragrat vnguentum. Vnde & Apostolus 1. Petri cap. 3. dicit. Melius est enim ut bene facientes si velit voluntas Dei pati quam malefacientes, & cap. 4. dicit idem. Nemo vestrum patiat quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor; si autem ut christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine: quia ut subdit, ij qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fidei creatori commendent animas suas in benefactis. Licet autem non sit bonum

F

G

H

I

K

quod quis patiat propter suas iniquitates, tamen si penam acceptet pro redemptione suorum peccatorum assimans se iuste pati pro suis peccatis, & penitens de eisdem, illa poena potest ei valere ad suorum peccatorum deletionem; & tanta posset voluntas in peccati detestationem, & penae acceptationem, quod non solum deleantur peccata, sed etiam auerentur merita; quemadmodum fuit factum in latrone, qui cum Domino fuit crucifixus, qui se accusans de suis peccatis dicebat. Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es? & nos quidem iuste, nam digna factis recipimus, hic autem nihil mali fecit: propter quod & audire meruit, Hodie mecum eris in paradiso. Vnde Chrysost. in quoddam serm. de parascene exponens hoc dictum latronis & nos quidem iuste; digna enim patimur ijs, quæ commisimus, dicit. Vidisti confessionem perfectam; Vidisti quomodo se in cruce exuit à peccatis: Dic iniquitates tuas prius ut iustificeris; Nemo compulit, nemo vim fecit, sed ipse se diuulgauit; ipse se condemnauit; non est ausus ante dicere, Memento mei Domine, quam per confessionem iniquitatis præteritæ sarcinam peccatorum deponeret. Vides quanta res sit confessio; confessus est, & paradysum aperuit; confessus est, & tantæ fiduciæ robur accepit, ut de latrocinio regnum deposceret. Quo exemplo patet, quod licet non sit bonum per se aliquem pati penas, ut malefactorem, tamen si acceptentur penæ quæ inferuntur pro deletionem peccatorum, penitendo de peccatis, penæ possunt conuertere ad bonum, in tantum, quod non solum peccata delentur, immo & merita auerentur. Verum est tamē, quod huius beatitudinis participes, non sunt, qui licet multa patiantur, tamen non patiuntur propter Christum, vel iustitiam, sed magis aduersa patiuntur, ut iustitiam, & Christum non sequantur; malentes omnia aduersa pati, quam iustitiam sequi. De quibus Bernardus cap. ult. de conuersione ad clericos dicit. Usque adeo aliqui persecutionem non sustinent propter iustitiam; ut persecutionem malint, quam iustitiam sustinere; Nempè contraria est operibus eorum, grauis est etiam eis ad audiendum. Cæterum propter auaritiam; propter ambitionem paratos, videas vniuersa pericula subire, suscitare scandala, sustinere odia, dissimulare opprobria, negligere maledicta: ij tales non beatitudinem, sed miseriam per tales persecutiones, & opprobria acquirunt; ut dupliciter sint miseri, & in presenti, & in futuro, ut de eis

Luc. 23.

Chrysost.

Bernar.

Hier. 17. verificetur. Illud Hier. 17. Duplici contritione contere eos Domine Deus noster. Et Apoc. 18. dicitur. Duplicate illi duplicia secundum opera eius: in poculo quo comiscuit vobis miscere illi duplum.

S V M M A R I V M.

Quod gaudere propriè conuenit rationali, vel intellectualem creaturæ, & quod propriè ratio gaudij non inuenitur nisi in bonis animis.

XVI

Sequitur, [Gaudete in illa die, & exultate.] Vbi huius beatitudinis ponitur præmium, & in præsentia est gaudium, & exultatio; & in futuro copiosa remuneratio; dicit ergo. [Gaudete, & exultate,] gaudete quidem mente, & exultate corpore: ut dicit interlinearis. Gaudiū enim propriè spectat ad rationalem, vel intellectualem creaturam; quia licet dicamus, quod bruta delectentur; tamen non dicimus, nisi impropriè, quod gaudeant; gaudium enim quædam species delectationis est, quæ conuenit rationabilibus secundum Auicennam sexto libro naturalium; Licet autem gaudeant mali & boni: mali iuxta illud Iob 21. Tenent tympanum, & cytharam, & gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt: Et boni iuxta illud Apostoli ad Philippenses 4. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete; tamen propriè gaudium non nisi bonorum est; dicente Seneca 23. epist. ad Lucillum. Bonæ mentis fundamentū est, nè gaudeas vanis, fundamentum hoc esse dixi, culmen est ad summa peruenit, qui scit quo gaudeat; qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Et infra. Animus debet esse alacer, & fidens; & supra omnia erectus. Mihi crede, verum gaudium res fœnera est; Et infra. Leuium metallorum fructus in summo est; illa opulētissima sunt, quorum in alto latet vena. Hæc quibus delectatur vulgus tenuem habent, ac perusoriam voluptatem; & inuentitium gaudium est: fundamēto caret: hoc gaudium de quo loquor, ad quod te conor perducere solidū est; & quod plus pateat introrsus. Disijce, & conculca ista, quæ extrinsecus splendent; quæ tibi promittuntur, ex alio, vel ab alio: Ad verū bonū specta, & de tuo gaude: Quid est autem hoc de tuo? te ipso, & tui optima parte. Corpusculum, quoque etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem, crede, quàm magnam; Vanas suggerit voluptates, breues penitendas; ac nisi magna moderatione temperentur: in contrariū abi-

A turas: Præcipita enim voluptas ad dolorem vergit, nisi modum teneat; viri boni gaudium in tuto est, quid sit istud interrogas, aut vnde subeat dicam. Ex bona conscientia, ex honestis consilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ, & continuo tenore vnam præmentis viam.

S V M M A R I V M.

Quod gaudium malorum hominum est vanum, breue, plenum penitudine, nocivum corpori, & animæ, ideo non debet dici propriè gaudium.

B

EX quo dicto patet, quod verū, & perfectum gaudiū non nisi bonorum est, quod procedit ex bona conscientia, ex honestis consilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placida vitæ continuo tenore; sed gaudium nō verum, & imperfectum est peruersorum, quia vanum est; quia frequenter gaudent, de quo dolendum esset: iuxta illud Prouer. 15. Stultitia gaudium stulto, quia breue est, & modico tēpore durat, iuxta illud Iob 20. Laus impiorū, brevis est, & gaudium hypocritæ ad instar puncti; quod exponens Gregorius lib. 15. Moralium dicit. Sepe hypocrita dum se sanctum simulat, ab omnibus honoratur, eique sanctitatis gloria defertur ab eis, qui exteriora eius cernunt; sed interiora prospicere nequeunt. Vnde fit ut gaudeat in prima sessione, hylarescat in primo recubitu, infletur in prima salutatione; eleuetur in reuerenti voce obsequētium, & superba cogitatione tumeat in famulatu subditorum: sed hoc eorum gaudium æternitati comparatum, quid erit quando irruente mortis articulo, ita cōsumitur; ac si omnino non fuerit? Cuius nimirum lætitia pertransit, & pœna permanet; & cum res amittitur, causa durat. Benè autem dicitur, Hypocritæ gaudium ad instar puncti. In puncto enim ut stylus mox ponitur, leuatur, nec vlla mora agitur, ut per exprimendam lineam trahatur; gaudium autem hypocritæ ad similitudinem puncti est; quia apparet ad momentum, sed disparet in perpetuum: & sicut stylus in puncto, dum ponitur, leuatur; sic hypocrita præsentis vitæ gaudia dum tangit amittit. Nec solum gaudium peruersorum est vanum, & breue; sed etiam plenum penitudine, iuxta illud Prouerb. 14. Extrema gaudij luctus occupat. Et Eccl. 2. dicitur. Dixi ego in corde meo vadam, & affluam diuitiis, & fruor bonis, & vidi quoque, quod hoc

XVII

Prou. 15.

Iob 20.

Gregor.

Prou. 14.
Eccl. 2.

Hieron. esset vanitas: risum reputavi errorem: & gaudio dixi; quid frustra deciperis? Nec solum est vanum, breue, plenum penitidine, sed est nociuum corpori, nisi diligens cautela, & moderatio cum eo habeatur. Vnde & Hieronymus in 3. responsione contra Iouinianum dicit. Sensus corporum quasi equi sunt sine ratione currentes; anima verò in aurigæ modum retinet fræna currentiū, & quomodo equi absque ratione præcipientes ruunt, ita corpus sine ratione, & imperio animi in suum fertur interitū. Et infra. Diogenes tyrannos, & subuersiones vrbiū, bellaque, vel hostilia, vel ciuilia non pro simplici victu oleum, pomorumque, sed pro carnibus, & epularum delitiis asserit excitari; quodque mirandum est, Epicurus voluptatum asserit omnes liberos suos repleuit oleribus, & pomis, & vilibus cibis, dicens esse viuendum, quia carnes, & exquisitæ epulæ ingenti cura, ac miseria præparantur, maioremque penam habent in acquirendo, quam voluptatem in abutendo. Et infra. Grandis exultatio animæ est cum paruo contentus fueris cibo mundum habere sub pedibus, & omnem eius potentiam, epulas, libidinesque; propter quæ diuitiæ comparantur, vilibus naturæ cibis, & grossiore tunica compensare, epularum enim largitas corpus frangit, & animam. Quia ergo impiorum gaudium vanum est, breue, & plenum penitudine, & animæ, & corporis destructiuum; ideo, nec gaudium dici debet. Vnde & Eccl. 19. dicitur. Qui gaudet iniquitate denotabitur.

S V M M A R I V M.

Quod gaudium bonorum est sempiternum, & plenum, quantum ad animam, etiam, cum sunt constituti in tribulationibus corporis; sed spes, quam eorum anima habent de æterna remuneratione pro toleratis tribulationibus presentibus, facit eos esse gaudentes.

XVIII E T contra gaudium iustorum, quia est de rebus, de quibus naturaliter anima rationalis gaudet, est perpetuum, & in præsentī incipiens, usque in sempiternum durat, quia gaudium iustorum, nemo tollet ab eis. Ioan. 16. Nullam etiam penitudinem secum habet, iuxta illud Sapientiae 8. Intrans in domum meam, conquiescam cum sapientia: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tedium conuiuius illius, sed lætitiā, & gaudium; animæ enim, & corpori huiusmodi gaudium multum prodest. Vnde Augustinus primo de Trinitate cap. 8. dicit.

F Hoc est plenum gaudium nostrum, quo amplius non est, frui Trinitate Deo, ad cuius imaginē facti sumus; hæc enim contemplatio nobis promittitur, actionum omnium finis, atque æterna perfectio gaudiorum. De quo gaudio dicitur Ioan. 15. Hæc loquutus sum vobis, ut gaudiū meū in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. Et Prouer. 17. dicit. Animus gaudens ætatem floridam facit. Iccirco, quia hic Dominus de gaudio spirituali iustorum loquitur dicit. [Gaudete] Contristatiua enim quantum ad corpus sunt, maledictiones, persecutiones, & impropria hominum sustinere, sed secundum spiritum delectabilia sunt propter Christum, & spem remunerationis æternæ. Vnde & 2. Machab. 6. cap. dicit. De Eleazar cum plagis perimeretur, ingemuit, & dixit. Domine, qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis, quia cum à morte possem liberari duos corporis sustineo dolores, secundum verò animam propter timorem tuum libenter hæc patior. Et Apostolus ad Hebræos 12. dicit de Christo. Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta. Vbi dicit Glossa, quod æterno gaudio ad quod per passionem peruenitur Christo proposito: crucem sustinuit confusione contempta, idest neglecta verecundia humana. Sic & nos æterno gaudio proposito pro habita confusione debemus currere. Vnde & Iaco. 1. dicitur. Omne gaudiū existimate fratres mei cum in tentationes varias incidieritis; scientes quod probatio fidei vestra patientiam operatur; patientia autē opus perfectum habeat, ut sitis perfecti, & integri in nullo deficientes. Vnde & Bernardus dicit. Nemo indignemini, si mali floreant, & vos patimini, quia non est christianæ dignitatis in temporalibus exaltari, mali nihil habent in cælo, vos nihil in mundo, sed spe boni ad quod tenditis, quicquid cōtingat in via gaudere debetis.

S V M M A R I V M.

Assignantur quatuor causæ, quare Sancti homines gaudent, & gaudere debent in mente sua, quando persecutiones, maledictiones, & opprobria inferuntur eis à malis hominibus propter Christum, & iustitiam.

E T rationabiliter Sancti de maledictionibus iniuriis, opprobriis, & persecutionibus propter Christum eis illatis gaudere secundum animam debent; Si magnitudinem mercedis attendant; omnis enim pœna, & tribulatio propter præmij

Ioan. 15.

Prou. 17.

2. Mach. 6.

Heb. 12.

Gloss.

Iaco. 1.

Bernard.

XIX

Gen. 29.

Ioan. 16.

2. Cor. 4.

Glos.

Hylar.

August.

magnitudinem, decus, & facilis sit; Amor enim præmij facilem facit laborem; quo præmium amatum certitudinaliter acquiritur. Sic enim de Iacob, dicitur Gen. 29. quod seruiuit pro Rachel septem annis, & videbantur illi pauci dies pro amoris magnitudine. Si strenuus miles duos in corpore sustinet ictus, & vulnera, ut ad gloriosam victoriam possit pertingere, sic etiam eger amarā præbuit potionem, ut ad salutis gaudium possit peruenire; & mulier parturiens, quando masculum peperit, non meminit præssuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Ioan. 16. Si ergo propter mercedem terrenā, quæ quasi nulla est, & cito transit, dura, & aspera cum gaudio toleratur; quanto magis pro æterna remuneratione, quæ & in se copiosa est; & finem non habet cum gaudio, debent tolerari quæcunque aduersa huius mundi? Ad quod attendens Apostolus 2. ad Corint. 4. dicit. Id, quod in præsentī est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ videntur enim temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt. Quod exponens Glossa dicit. Paruis laboribus magna reddetur merces, & pro leui tribulatione supra modum sublimitas gloriæ pensabitur, & sic propter mercedis magnitudinem cum gaudio sustinent sancti omnem præsentem tribulationem. Vnde & Hylarius primo de Trinitate dicit. Vitam corporis huius Sancti non modo non molestam sibi, aut ægram arbitrabatur, sed eam quod pueritiæ litteras, quod ægris medicinā, quod naufragis natatum, adolescentibus disciplinam, quod militiam imperaturis rerum scilicet præsentium tolerantiam ad præmium beatæ immortalitatis estimant proficientē. Et Augustinus quinto de ciuitate Dei cap. 17. & 18. dicit. Cum illa ciuitas cœlestis, qua nobis regnare promissum est, tantum distet ab hac terrena, quantum distat cœlum à terra; à temporali lætitia, vita æterna; ab inanibus laudibus solida gloria, à societate mortaliū, societas Angelorum, à lumine Solis, & Lunæ, lumē eius, qui fecit Solem, & Lunam; non mirum est si nihil sibi magnum fecisse, videantur tantæ patriæ ciues, si pro illa adipiscenda fecerint, boni aliquid vel mala aliqua sustinuerint. Cum illi pro hac terrena iam adepta tanta fecerint, tanta perpessi sint, quod ergo magnum est pro illa æterna, cœlestiq; patria cuncta sæculi

A huius, & quælibet iocunda blandimenta contemnere, si pro hac temporali, atque terrena Brutus filios suos potuit & occidere? Vnde & Apostolus ad Rom. 5. de se, & aliis fidelibus dicit. Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, non solum autē, sed & gloriamur in tribulationibus, sciētes, quod tribulatio patientiā operatur; patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit. Vbi dicit Glossa. Gloriamur per gratiam Christi in tribulationibus, quas pro Christo patimur, quibus itur ad gloriam, per tribulationes enim oportet nos intrare in regnum cœlorum. Ideoque in iis gloriamur dicit. Spei enim addita tribulatio augmentum facit præmij, cognoscentes de tribulatione finiendā infinitū præmium nos acquisituros. Secundò gaudendum est, quia per hoc efficiuntur Sancti Christo conformes, qui in præsentī maledicta, & opprobria, pro iustitia, & pro nobis gaudenter sustinuit; non enim maior honor est militis, quā indui, & armari vestibus, vel armis sui Regis; nec maiorem gloriam potest habere seruus, quā ut sit suo domino conformis. Vnde super illud Ioan. 15. Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit. Si enim de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Dicit Chrysostomus homil. 76. Quia persecutionem pati, à multis exprobrari, difficile erat; & sufficiens excessam humiliare animam, propterea præliniens eorum animam, dicit, quod non dolere, sed letari magis oportet, quoniam hoc maximè gaudij est, odio haberi ab eis; ita enim mihi communicabitis passionibus. Non ergo vos turbari oportet, non enim vos peccatores, si enim à mundo diligere mini, manifestum est, quoniam perniciēi offerretis ostensionem. Et ut dicit Hylarius super Matth. exponens illud Matth. 10. Non est discipulus super magistrum, nec seruus super Dominum suum; Deus lumen æternum, dux credentium, & immortalitatis parens, discipulis suis in futurum passionum solatium, se præmisit in exemplū; ut gloriæ loco amplectamur, si Domino nostro in passionibus adequamur, qui enim cōformis fuerit Christo in passionibus pro iustitia, vel pro ipso susceptis, socius etiam erit consolationis eius. Dicente Petro 1. epist. Communicantes Christi passionibus, gaudete, ut & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Et 2. ad Thessal. primo dicit Apostolus. Gratias agere debemus Deo pro nobis in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus, quas sustinetis in exem-

Rom. 5.

Glos.

Ioan. 15.

Chrysost.

Hylar:
Matth. 10.

1. Pet. 4.

2. Thes. 1.

plum iusti iudicij Dei, vt digni habeami-
ni in regno Dei, pro quo, & patimini, &
2. Cor. 1. dicit. Sicut socii passionum
estis, sic eritis & consolationis. Tertiò
gaudere debent; quia propter hoc mani-
festè possunt perpendere, se bonos esse;
argumentum enim manifestum est, quod
homo sit bonus, quando displicet malis,
omne enim animal diligit sibi simile, &
omnis homo proximum sibi, omnis ca-
ro ad similem sibi coniungitur; & omnis
homo simili sui sociabitur. Eccl. 13. & 1.
Ioan. 4. dicitur. Ipsi de mundo sunt, ideo
de mundo loquuntur, & mundus eos au-
dit, nos ex Deo sumus, qui audit Deum
audit nos; qui autem non audit Deum,
non audit nos. Et Ioan. 15. dicitur. Si de
mundo fuissetis, mundus quod suum erat
diligere; quia vero de mundo non estis,
sed ego elegi vos de mundo, propterea
odit vos mundus. Quod exponens Gre-
gorius super Eze. homil. 9. dicit. Peruer-
forum derogatio vitæ nostræ approbatio
est, quia iam ostenditur aliquid nos iu-
stitiæ habere, si illis displicere incipimus,
qui non placent Deo; Nemo enim potest
in vna eademq; re omnipotenti Domino,
atque eius hostibus, gratus existere: Nam
se Deo amicum denegat, qui eius placet
inimico; & inimicus veritatis aduersabi-
tur, qui eidem veritati in mente subiuga-
bitur. Vnde & Ioan. 16. dicitur. Plorabi-
tis, & flebitis vos, mundus autem gaude-
bit, vos autem contristabimini, sed tristi-
tia vestra vertetur in gaudium. Quartò
gaudere debet, quia tales persecutiones,
& odia hominum impiorum, vel peccata,
si qua in eis fuerint, delentur, vel si talia
peccata non habet, merita accumulatur
non enim Deus Omnipotens permetteret
suos amicos ab inimicis suis pati aliquid,
nisi hoc sciret esse expediens amicis suis.
Vnde quod per tales passiones peccata
iustorum deleatur. Dicit Augustinus pri-
mo lib. de Baptismo contra Donatistas
cap. 18. Si qua in lucidam mentem Cy-
priani ex humana conditione nebula ir-
repperat, gloriosa serenitate fulgentis san-
guinis est fugatū; quod enim ille vir San-
ctus de Baptismo aliter sentiens, quàm se
res habebat, quæ postea pertractata, dili-
gentissima consideratione firmata est, in
Catholica vniuersitate permansit, & cha-
ritatis vbertate compensatum est, & pas-
sionis falce purgatum. Et idē Augustinus
in quodam sermone de Martyribus dicit.
Triumphantes in Christo in sua morte pec-
cata lucratur, quamquam qui in illo pa-
titur, omnino non moritur; cōfessio enim
mors non est, sed hæreditas vitæ: marty-

F rium igitur est indulgentia criminū, vir-
tutum capacitas, occasio iustitiæ, Domi-
nicæ passionis imitatio, nec solum pecca-
ta si qua insunt, delentur, sed etiam merita
cumulatiùs augentur. Dicente Gregorio
6. Mor. cap. 14. Iccirco omnipotens Deus
foris verbera admonet, vt intus vulnera
delictorū curet. Et in prologo moralium
dicit idem; Hostis vt Iob deficeret petiit,
sed ut proficere Iob à Domino accepit;
nam cum iccirco illud expetisset hostis vt
consumeret tentando egit, vt eius merita
augeret. Et cap. 5. idem dicit. Percussio-
num diuersa sunt genera, alia est nam-
que percussio, qua peccator percutitur
sine retractione vt puniatur; alia qua
peccator percutitur vt corrigatur: alia,
qua nonnūquam quisque percutitur, non
vt præterita corrigat, sed ne futura com-
mittat; alia qua plerunque percutitur,
per quam nec præterita culpa corrigatur,
nec futura prohibeatur; sed dum inopi-
nata salus percussione sequitur saluan-
tis virtus cognita ardētius ametur. Cum
que innoxius flagello atteritur, ei per pa-
tientiam meritorum summa cura cumu-
letur.

S Y M M A R I V M.

*Quid significet exultatio quam Sancti habent,
quando persecutiones pro Deo patiuntur, &
quare non solum in animo gaudere debent, sed
etiā exultare in corpore in tolerantia talium
tribulationum pro Deo eis illatarum.*

I **Q** Via ergo Sancti persecutionibus ini-
quorum, vel consequuntur remissio-
nem peccatorum, vel cumulationem me-
ritorum, vel vtrunque: Iccirco non im-
merito in tribulationibus, & persecutio-
nibus gaudent. Vnde & Apostolus loquēs
de Ecclesiis Macedoniæ 2. ad Cor. cap. 8.
dicit. In multo experimento tribulatio-
nis abundantia gaudii ipsorum fuit. Et
de se dicit idem ad Coloss. 1. Gaudeo in
passionibus. Propter ergo præmissa San-
cti gaudent quando maledicuntur, & op-
probria patiuntur, ac persecutionem pa-
tiuntur à dilectoribus mundi. Nec solum
animo gaudent, sed & exultant in corpo-
re; exultatio enim non est, nisi quædam
saltatio gaudii existens in anima per-
ueniens in ipsum corpus, per quandam
redundantiam, qua gaudium non potens
capi in animo, diffundit se in ipsum cor-
pus. Vnde & translatio Hieronymi vbi
nos habemus; montes exultauerunt, vt
arietes; habet montes subsilierunt quasi
arietes. Vnde & Elisabeth dixit Virgini.

Gregor.

Idem.

Idem.

XX

2. Cor. 8.

Coloss. 1.

Psal. 113.

Lnc. 1.

Expositor
Græcus.

Luc. 1. Ut facta est salutatio tua in auri-
bus meis, exultauit in gaudio infans in
utero meo. Et super illud. Ut audiuit sa-
lutationē Mariæ Elisabeth exultauit in-
faus in utero eius. Dicit expositor Græ-
cus: Propheta parentem acutius videt, &
audit, salutaturque prophetatum; sed quo-
niam verbis non poterat, saltat in utero,
quod maximum existit in gaudio: quia
ergo maximum gaudium est de opere vir-
tutis, quādo non potest contineri, & clau-
di infra animam gaudentis, sed in ipsum
corpus se diffundit; ideo Dominus, ut
ostendat, quod maximè gaudium est in
maledictionibus, & persecutionibus pro
ipso toleratis, non solum dicit, quod gau-
deant; sed addit, quod exultēt, id est, quod
gaudium saltet in corpus de anima, non
animam dimittendo, sed corpus & ani-
mam totaliter implendo, ut gaudium San-
ctorum plenum sit. Nec mirum si exultan-
dum dicit in corpore, Cum enim corpus
sit particeps tribulationis, debet, & esse
particeps consolationis: & quia ipsum
etiam corpus remunerationis in beata
uita, & in mortali erit particeps. Idcirco
in præsenti propter spem suā futuræ glo-
rificationis exultare debet, quādo acqui-
rit meritum suæ glorificationis. Vnde &
Bernardus 4. sermone de Aduentu dicit.
Noli o corpus, noli impedire tuæ animæ
reconciliationem, quoniam grandis tibi
exinde gloria præparatur; patienter im-
mo, & libetèr temetipsum expone ad om-
nia, nihil dissimules, quod huic videatur
reconciliationi posse prodesse, Dic hospi-
ti tuo, Quando recordabitur tui Domi-
nus tunc, & restituet te in gradum pristi-
num, tunc memento mei; Omnino enim
memor erit tui in bonum, Si benè serui-
eris ei; & cum peruenerit ad dominū suū,
suggeret ei de te, & loquetur bonum pro
bono hospiti suo dicens: Cum in ultio-
nem culpæ suæ exularer seruus tuus, pau-
per quidam apud quem hospitatus sum,
fecit mecum misericordiā, & utinam re-
tribuatur pro me Dominus meus. Primò si-
quidem omnia sua, de hinc etiam se ip-
sum exposuit utilitatibus meis, non par-
cens sibi propter me, in ieiuniis multis,
in laboribus frequenter, in vigiliis supra
modum, in fame, & siti, in frigore, & nu-
ditate, suas iniurias & molestias non re-
putans, tantum, ut ego honorificè possem
apud eum demorari: Quid ergo? profecto
non mentietur scriptura, qua dicitur. Vo-
luntatem timentium se faciet, & depre-
cationem eorum exaudiet: O caro si fortè
gustare posses dulcedinem hanc, si fortè
gloriam istam valeres estimare; Ipse enim

A Dominus Sabaot, Dominus virtutum, &
Rex gloriæ, descendet ad reformanda cor-
pora nostra; & configuranda corpori cla-
ritatis suæ; quanta erit illa gloria, quā
inextimabilis exultatio, quando creator
vniuersitatis, qui pro animabus iustifican-
dis humilis antè venerat & occultus, pro
te glorificanda (o misera caro) sublimis ve-
niet, & manifestus? Vnde cum corpus ip-
sum sit glorificandum, quā glorificatio-
nem mereri habet per tolerantiam tribu-
lationum, non est mirum si dum tribula-
tur, exultat, quia confidit per hoc se ad
suam gloriam peruenturum. Vnde & in
dicto sermone Bernardus exponens illud
Psal. Sitiuit in te anima mea quā multi-
pliciter tibi caro mea: dicit; Desiderabat
anima quidem prophetæ aduentum Chri-
sti priorem, quo se nouerat redimendam;
sed multò amplius desiderabat caro ad-
uentum posteriorem, & glorificationem
suam; tunc enim implebuntur desideria
nostra, & plena erit maiestate Domini
omnis terra. Vnde & de equo per quem
potest designari Sanctorum caro, dicitur.
Iob 39. Exultat audacter, in occursu per-
git armatis. Vbi dicit Gregorius 31. lib.
Moral. 14. cap. Quia Sancti dum se exer-
ceri vtilius contritionis suæ laboribus vo-
uerunt, in aduersis hilarescunt, quia dum
constanter pro veritate patiuntur, angere
sibi virtutis meritum letantur. Hinc est,
quod Apostolos tunc exultasse legimus,
cum pro Christo illos contingit flagella
tolerasse. Et Bernardus secundo Sermone
de Sancto Andrea dicit. Videns Andreas
enim Crucem, nequaquam (sicut exi-
gere videtur mortalis infirmitas) facies
eius expalluit, nequaquam sanguis gela-
tus est, aut vox faucibus hæsit; non contre-
mut corpus, non mens turbata est, non
recessit (ut assollet) intellectus; sed ex abun-
dantia cordis os eius locutum est; & cha-
ritas, quæ feruebat in corde, quasi scintil-
las quasdam ardentissimas emittebat in
voce. O crux, inquit, diu desiderata, &
iam concupiscenti animo præparata; se-
curus, & gaudens venio ad te, ita ut & tu
exultans suscipias me discipulum eius,
qui pependit in te. Et Laurentius dice-
bat dum in craticula affaretur. Gaudeo
planè, quia hostia Christi effici merui, ac-
cusatus non negavi nomen Sanctum tuū,
assatus gratias ago. Et Augustinus in quo-
dam sermone de Machabæis exponens il-
lud 2. Machab. 7. Tu quidem scelestissime
in præsenti vita nos perdis; sed rex mun-
di defunctos nos pro suis legibus in eter-
næ vitæ resurrectione suscitabit, dicit;
Atleta fortissimus inter angustias suas

Bernar.
Psal. 62.Iob 39.
Gregor.

Bernar.

August.

2. Mach. 7.

Psal. 144.

memorat gaudia resurrectionis, & artificio remedio contra vim doloris consolationē apponit retributionis. Ecce causa, quibus imbuti agonum spiritualium bellatores, illatos cruciatus patiēter excipiunt; ecce causa, quibus virtus tolerantiae penas suas temperat: ecce causa, quibus mitescunt vngula, mollescunt catenae, flammæ refrigerantur: Malorum enim pondus leue facit spes bonorum; Minus enim carni tribulatio ad præsens infligita dominatur, dum menti iucunditas futura blanditur, ac dum poena cum gloria pensatur, dum breui angustia latitia æterna confortetur, fortiter excipit patientia quod imponitur; dum iam extra se possidet conscientia, quod speratur. Et hoc modo euenit, ut poenae ad animam non perueniant, dum spiritus in desiderio retributionis ascendit; per hoc itaque quantumlibet in exteriori carne sauiat, & licet in extensa latera ferreis manibus dirus tortor incumbat, vix summus dolor pertingit ad sensum, dum magnitudo conceptae remunerationis occupatum pascit affectum. Vnde & Tyburtius, cum super carbones incensos nudis plantis incederet dixit, quod videbatur sibi super roseos flores ambulare. Vnde & vox Martyrum potest esse illa Psalmi; Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutū, concupiscit & deficit anima mea in atria Domini: Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

S V M M A R I V M.

Quod exultatio, quae in passionibus aliquorum Sanctorum apparuit, non ex virtute fortitudinis, quae est virtus moralis procedit, sed ex charitate, & quod in martyribus sufficit, non multum turbari in passione, sed magna perfectionis est exultare.

XXI

Verum est tamē, quod huiusmodi exultationem non causat virtus fortitudinis, ut est cardinalis, quia sufficit forti, dum patitur cruciatus & dolores, quod non contristet, ut dicitur 3. Ethicorum: sed virtus charitatis hanc exultationem facit, quae quanto maior est in martyribus, tanto minus eos sentire facit dolores, propter spem praemij, propter visionem propinquam Christi dilecti, propter certam expectationem futurae resurrectionis, & glorificationis; non tamen est necesse ad hoc, quod martyrium sit, quod talis exultatio sit; sed sufficit, non nimium conturbari. Vnde & Augustinus exponens illud. Tristis est anima mea usque

F ad mortem: in quodam sermone de martyribus dicit. Quod hoc dicendo personam infirmorum membrorum suorum suscepit, qui non sine tristitia ad mortem sunt aducti. Vnde & Glossa super illud Marci 14. dicit. Haec vox est sonus infirmitatis nostrae, multi tristantur in morte futura, & habent cor, ut vitent mortem quantum possunt, & si non possunt dicunt, quod Christus Patri. Si fieri potest transfer calicem hunc a me. Vnde & Ioan. ultimo. dixit Dominus Petro; Cum senueris alius te cinget, & ducet, quo tu non vis; sed magnae perfectionis est in martyrio exultare, ad quod inducens Dominus dicit. [Gaudete, & exultate.]

S V M M A R I V M.

Assignantur quatuor causa quare Sancti tribulationes, & mortem sustinentes pro Deo, in die dictarum tribulationum gaudere, & exultare debent.

H Icit autem gaudendum, & exultandum esse in die illa, ut ostendat, quod non solum latitia, vel delectatio bonorum operum est in futura vita, sed & in praesenti; sicut & malorum operum poena, non solum est in futuro, sed & in praesenti, ut superius satis declarabatur. Et si alia bona opera gaudium habent concomitans, maxime hoc opus gaudium habere debet, cum mentem perducit ad gaudium sempiternum: de qua die dicitur. Eccl. 1. Timor Domini delectabit cor, & dabit letitiam & gaudium in longitudinem dierum: Timenti Deum bene erit in extremis, & in die defunctionis suae benedicetur. Gaudere etiam, & exultare in illa die debent, quia diuinum adiutorium sentient: qui enim pro Domino tribulatur, dignum est, ut a Domino adiuuetur, de cuius adiutorio euidenti multum anima gaudere debet. Vnde & in Psalmo dictum est. Domine, Domine virtus salutis meae, obumbrasti super caput meum in die belli. Quod exponens Cassiodorus dicit. Cum dicit virtus salutis meae: patientiam suam, perseverantiamque demonstrat. In certamine vero tribulationum salus esse non potest: nisi misericordia Domini virtus tolerantiae fuerit attributa: In die autem belli obumbratus est, atque defensus: ne animus eius confusionem aliquam pateretur. Et Augustinus in quodam sermone de Sancto Vincetio dicit. In passione Sancti Vincetij, euidenter ostenditur iudex ferox, tortor cruentus, martyr inuictus. In cuius corpore penis varijs exarato, iam tor-

menta

Matth. 26.

Glos.
Marc. 14.

Ioan. ult.

XXII

Ecccl. 1.

Psal. 139.

Cassiod.

August.

Psal. 83.

Adiff.

August.

menta defecerant, & adhuc membra durabant; tot conuicta miraculis persistebat impietas, tot vexata supplicijs non cedebat infirmitas. Agnoscatur ergo operata diuinitas. Quomodo enim corruptibilis puluis cōtra tam immania tormēta duraret, nisi in eo Christus habitaret? Et infra. Ut mala fortiter perferamus, ab illo est, non nostra patientia; Quia ergo dum sic Sancti tribulantur, manifestum adest eis Christi adiutorium, iccirco multum gaudere debent. Vnde & in Psalmo dicitur. Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Inuoca me in die tribulationis eruiam te, & honorificabis me. Quod exponens Augustinus in originali super Psalterium, dicit. Non præsumere debes de viribus tuis, omnia auxilia tua mendacia sunt; Me inuoca in die tribulationis tuæ, eruiam te, & glorificabis me, ad hoc enim præsenti tibi dies tribulationis fieri; quia si nō tribulareris, fortē: non innocares me; cum autem tribularis, inuocas me, cum inuocas me, eximam te; cum eximam te, glorificabis me, vt iam non discedas a me. Nec solum debent gaudere in die illa, quia appropinquant præsilio, vel adiuuantur a Christo, sed etiam, quia tunc liberantur ab omni malo, quia postea nec in corpore, nec in anima, nec in aliquo sui malum poterunt sustinere. Vnde & in Psalmo dicitur. Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum, longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meū. Quod exponens Bernardus 15. serm. super. Qui habitat dicit. Eripiam eum, & glorificabo eum; Liberatio plena, & perfecta a malo ante diem sepulturæ, esse non poterit, eo quod m. heat iugum graue super filios Adam a die exitus de ventre matris eorū vsque in diem sepulturæ in matrem omnium; sed in hac die eripiā eum, quando nihil iam vltra, quod vel corpori, vel animæ faciat, mundus habebit. Et infra. Felix, qui te interim consolatore, & adiutorem habet; sed felicior, quem iam eripuisti, & exemisti tantis malis; quā felix enim est, qui iam exemptus de laqueo venantium, qui iam raptus est, ne malitia mutet intellectum illius, aut ne fictio decipiat animam illius? Longē tamen felicissimus prae ijs omnibus erit, quem assumpseris ad te ipsum, quem repleueris in bonis domus tuæ, & claritati tuæ conformaueris eum. Nec solum in illa die qua opprobria, & maledictiones pro Christo sustinent, gaudere debent, quia appropinquant ad gaudium, quia sentiunt diuinum adiutorium, quia a ma-

A lis eripiuntur; sed etiam, quia copiosam mercedem Cœlestem, pro modico pretio tribulationis præsantis emunt: Malum est: malum est, dicit omnis emptor, & cum recesserit, tunc gloriabitur, Prouer. 20. Qualiter appropinquans ad palmam Apostolus dicebat 2. ad Timot. 4. Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruavi, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: & Bernardus super Qui habitat. Sermone 17. dicit. Res necessaria tribulatio, quæ in gloriam vertitur, tristitia quæ mutatur in gaudium; Gaudium sanē longum, quod nemo tollet a nobis, gaudium multiplex, gaudium plenum. Res necessaria est ista necessitas, quæ coronam parit. Non contemnamus fratres, semen modicum est, magnus exinde fructus exurgit. Fortē insipidum est, fortē acerrimum est, fortē granum synapis est. Non consideremus quæ videntur, sed quæ non videtur in eo. Siquidem in tribulatione spes gloriæ; immo & ipsa gloria in ipsa tribulatione continetur; sicut spes fructus in semine, sic & ipse fructus in semine est. Sed latet gloria, & abscondita nobis est in tribulatione; in momentaneo hīc latet æternitas; in leue hīc latet pondus sublime, & supra modum. Interim ergo festinemus emere agrū istum nobis, emere thesaurum istum, qui absconditus est in agro; existimantes omne gaudium cum in tribulationes varias inciderimus.

D S V M M A R I V M.

Quare illi, qui persecutionem, & mortem propter Christum sustinent, dicuntur habere mercedem eternam ex debito, iustitiæ, libero eorum arbitrio per gratiam confortato, & adiuto; & quare maiorem mercedem accipiunt, quam illi, qui sine meritis proprijs, vel bonis operibus saluantur solum per Dei gratiam.

E AD quod Dominus attendens dicit, quod ideo sui gaudere debent & exultare in illa die, qua scilicet maledicuntur, & exprobrantur. [Quoniam merces eorum copiosa est in cœlis,] & rectē loquens de præsilio exprobratorū, persecutiones sustinentium, & maledictorum propter ipsum dicit, [quod merces eorum est in cœlis.] Licet enim aliqui sine merito proprio consequantur cœlorum regnum, vt infantes Baptizati, qui ipsum habēt propter meritum Christi, si in tali ætate decedant; tamen non ita gloriōse, & copiosē fruuntur Dei gloria; sicut illi, qui per

Prou. 20.

2. Tim. 4.

Bernar.

XXIII

opera laboriosa ipsum habent; quia licet rem præmii infantes habeant, tamen non habent præmium sub ratione præmii, vel sub ratione mercedis: Gloriosius est autem bonum magnum habere, & acquirere per sua opera, quàm si gratis, & sine opere suo, eidem illud magnum bonum liberaliter daretur, quia magis debitum, sibi illud facit. Vnde & præmium cœleste laborantes consequuntur ex debito iustitiæ propter quod, & Apostolus dicit. Bonum certamen certavi, &c. ideoque reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non quidē, quod sic sit totaliter iustitiæ, quod non & gratiæ; sed sic sit iustitiæ, quod liberum arbitrium adiutum gratia perficit opera bona, quibus debetur gloria æterna. Vnde & Glossa super illud. Reddet mihi Dominus, dicit, Nota, quod ait reddet; si enim fides gratia est, & vita æterna, quasi merces est fidei; Videtur quidem Deus vitam æternam, tamquam debitam reddere cui debet fidei, quia præmeruit illam per fidem: sed quia fides gratia, & vita æterna est, gratia per gratiā ergo reddet. Vnde & laborantibus in vinea dato denario conuento, dicitur, Tolle quod tuum est, & vade; nonne ex denario conuenisti mecum? sed illi, qui præmium cœleste consequuntur non ex debito iustitiæ, vel de condigno, sed solum de gratia. Vnde super illud Apostoli ad Romanos 4. Ei, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei verò, qui nō operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam, secundum propositum gratiæ Dei; dicit Glossa. Ei qui operatur, idest, qui habet tempus operādi, merces non imputatur, idest, non dabitur secundum gratiam fidei tantum, sed secundum debitum operationis suæ; ei verò, qui non operatur, idest, qui non habet tempus operandi; credenti autem in eum, qui iustificat impiū, idest, si credit in Christum, qui peccata impio dimittit, fides sola reputabitur ad iustitiam, idest, sufficit ad iustitiam, quam opera non meruerunt; & ita sufficit ad salutem sine operibus præcedentibus, & hoc, secundum propositum gratiæ Dei, omnibus credentibus; vel secundum, quod Deus longè ante proposuit. Vnde talibus non debetur vita æterna, vt merces bonorum operum; cum non sint talia operati, sed solum datur eis vita æterna gratuite, sed laborantibus, & plura pro Christo sustinentibus datur vita æterna, vt merces bonorum operum; de qua mercede dicitur.

F Prouerb. 11. Seminanti iustitiam merces fidelis: & Sap. 10. dicitur. Reddidit iustis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili, propter quod benè hīc dicitur merces vestra, quia vitam æternam mercati sunt, bona opera pro ea faciendo, & mala peruersorum hominum tolerando. Nec solum merces ista est magis dilecta, quia debita; sed etiam quia est magis copiosa; secundum enim multiplicationem laborum multiplicatur, & præmium, iuxta illud Apostoli 1. ad Corin. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Et quia isti exprobrati, maledicti, persecutionem passi, plus aliis laborant pro Christo. Nul li enim tantum impenderunt, sicut illi, qui se ipsos impendunt; vt dicit Augustinus in quodam sermone de martyribus. Ideo copiosam mercedē sunt accepturi,

S V M M A R I V M.

H Quare merces, quæ reddetur illis, qui pro Deo persecutiones patiuntur, dicitur esse copiosa secundum Matthæum, & secundum Lucam multa: assignantur quattuor rationes.

H Aec autem merces nihil aliud est, nisi ipse Deus, qui sedabit ad videndum clarè, ad amandum perfectè, ad tenendum, & inhabitandum perpetuò in animabus iustorum, qui pro eo persecutionem passi sunt. Iuxta illud Apocal. 22. Ecce venio citò, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua. Quia enim Deus maius se aliud non habet, pro mercede, se ipsum dat: & quia in eo sunt omnia, dando se, dat omnia, propter quod merces copiosa dicitur. Nec solum dicitur copiosa merces, quia ipse se ipsum dat, sed quia vltra omne meritum merces est copiosa, iuxta illud Apost. 2. ad Cor. 4. Quod in præsentī momentaneum est, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. De qua mercede loquens Ioan. in 2. Epist. dicit. Videte, vosmetipsos ne perdati, quæ operati estis, sed vt mercedem plenam accipiat: quæ tunc plena merces erit, quando totus intellectus, totus affectus, & totaliter totus homo plenus Deo erit, quia ipse solus potest replere desiderium; intellectus superat, & excedit in infinitum, omnem intellectum creatum, & affectum: propter quæ, & hæc merces dicitur copiosa; & in Luca, hæc merces dicitur multa, non comparatiuè, sed simpliciter: dicente Basilio super Lucam. Magnum aliquan-

Prou. 11.
Sap. 10.

1. Cor. 3.

August.

XXIII

Apoc. 22.

2. Cor. 4.

2. Ioan. 1

Basil.

Chrysoſt.

Gen. 15.

Damasc.

Dionys.

Idem.

Idem.

do absolutam habet intentionem; sicut magnum est cœlum, magna est terra: aliquando verò habet ad aliud relationem, ut magnus equus, & bos in comparatione similibus: & arbitror multam mercedē repositam patiētibus opprobria propter Christum, non tanquam comparatam ad ea, quæ penes nos sunt, sed in se multam existentem, tanquam à Deo donatam; Ut enim dicit Chrysoſt. Multum, & paucum mensuratur dignitate proferentis, quæramus igitur quis promisit multam mercedem. Siquidem Propheta, vel Apostolus, velut homo paucum æstimauit multum: nunc autem Dominus, qui possidet perennes thesauros, & opes, quæ quemlibet intellectum transcendunt, multam pollicitus est mercedem, de qua mercede loquens ipse Genes. c. 15. dicit ad Abraham: Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Dicitur etiam ista merces copiosa non solum, quia replet totum hominem interiorem, vel etiam, quia vna, & sola existens omnes creaturas beatas implet, cum tota sit in qualibet, & tota in omnibus, sed etiam quia omnes superexcedit, non solum secundum aliquam proportionem, sed etiā in infinitum; cum nō possit eius infinitas capi ab aliqua creatura, nec ab omnibus simul; sed solum ipsa merces, quæ Deus est, se ipsum capit: Propter quod rectè dicitur [*merces copiosa*] quia quantumcunque se det, & repleat intellectum creatum, adhuc tamen infinitos intellectus creatos replere potest, & adhuc in se manet omnibus modis infinita. Vnde, & Damascenus dicit. Illa, quæ mensurari, vel numerari possunt, terminatè leguntur; quæ autem cum quadam excellentia omnem transcendunt mensuram, & numerum, indeterminatè dicuntur. Sicut magnum, & multum, ut puta, quando dicimus magnam esse Dei misericordiam. Et Dionysius 13. cap. de diuin. nomin. loquens de Dei perfectione dixit. Plusquam perfectissimus dicitur Deus secundum omnem excellentiam, omnem intellectionem terminans, omni summitati super expansum, & à nullo locatum, aut comprehensum, sed extensum in omnia simul, & super omnia. Et 9. cap. loquens de magnitudine, & multitudine Dei dicit. Magnitudo hæc, & multa, & infinita est; & sine quantitate, & sine numero, & hic est excessus secundum absolutam, & super extentam infinitæ acceptæ magnitudinis effusionem. Et vltius dicit idem. Magnus Deus nominatur secundum magnitudinem ipsius, quæ se ipsam tradit omnibus æternaliter magnis,

A

B

C

D

E

& extra communem magnitudinem, & superfusa, & superextenta, omnem locum continens, omnem numerum supergrediens, omnem infinitatem transiens, & secundum superplenum ipsius, & fontana ipsius dona, in quantum ipsa ab omnibus participantur, secundum infiniti doni effusionem non meliorata omnino sunt; & eandem habent superplenitudinem, & nō minorantur participationibus, sed & magis supermanent. Et secundum hoc, quia Deus merces Sanctorum est, Sanctorum merces copiosa dicitur, quia omnem copiam, & plenitudinem excedit, hæc merces cum plenīs Deo omnibus Sanctis adhuc eius perfectio in infinitum excedit omnem intellectum, & cognitionem eorum. Vnde & Apostol. ad Philipp. 4. dicit. Quod pax Dei exuperat omnem sensum. & in Psal. dictum est. Magnus Dominus, & magna virtus eius, & magnitudinis eius non est finis. Vbi dicit Cassiodorus. Miranda complexio, vera prædicatio, sic laudare Dominum, ut quantum est magnus, non æstimes explicandum. sensus enim totius creaturæ deficit, & adhuc illa retractio semper excrescit; nam sicut nullo loco clauditur, ita nec eloquentia quamuis amplissima eius possunt preconia terminare; virtus eius inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis, cuius vera definitio est finem in suis laudibus non habere. Nec mirum si Deus in patria est copiosa merces, cum & in via sit eius redemptio copiosa, ut dicitur in Psal. Copiosa apud eum redemptio. Dicitur etiā ista merces copiosa, quia non solum vno bono finito, & speciali replet creaturam intellectualem ista merces, sed etiam omni bono. Hac enim mercede habita, non est, quod plus, vel amplius intellectus quærat intelligere, nec affectus quærat habere, quia omnia intelligibilia simul cognoscuntur, quorum cognitio ad beatitudinem spectat, & omnia bona beatitudinem integritate simul habebuntur; dicente Psalmista: Satiabor, cum apparuerit gloria tua; quam copiam promittens Moyses filiis Israel Deut. 8. dicit. Rerum omnium copia perfrueris. Vnde super illud 1. ad Cor. 15. Erit Deus omnia in omnibus, dicit Glossa. Deus erit omnia, quæ desiderari possunt in omnibus membris suis: quia præmium virtutis erit ipse, qui dedit virtutē: quia Deus erit, unde satientur omnia, ergo & quæ honestè desiderantur: quia est & vita, & salus, & virtus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & finis desideriorum, & omnia bona: quia ergo illa merces, non erit

Philip. 4.

Psal. 144.

Cassiod.

Psal. 129.

Psal. 16.

Deut. 8.

1. Cor. 15.

Glos.

vnus solius boni contentiua, sed omnia bona simul habens, & hæc abundanter, & copiosè, ideo rectè copiosa merces uocatur. Sic ergo hæc merces dicitur copiosa, vel multa, quia maior est omni merito, quoniã totam creaturam rationalem, vel intellectualem implet, quæ nullo creato impleri potest, cum in infinitum excedat omnem intellectum, quia omni verbo, & bono replet intellectum, & affectum.

S V M M A R I V M.

Quare merces, quæ persecutionem passis propter Deum reddetur, dicitur quod eorum talis merces est, & non dicitur quod erit.

XXV

Eccl. 18.

ET quia dicta merces non est momentanea, & temporalis, sed duratiua, & æterna. Vnde Eccles. 18. dicitur: Ne verearis usque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum: cuius durationem, & æternitatem significat verbum, est, ideo non dicitur merces vestra copiosa erit, sed dicitur copiosa est. Licet enim sancti dum persecutionem patiuntur, huiusmodi mercedem in se actu non habeant, tamen mercedem talem expectant, & eam per tolerantiam persecutionum comparant; quæ in se nec incipit, nec desinit, sed semper est; licet ut eam sancti consequantur eis de nouo adueniat, quando primo beatificantur, & glorificantur: Bene enim esse potest quod res de se æterna adueniat in tempore rei temporali. Quia ergo merces nostra Deus est, quæ tunc datur quando primo Sancti beatificantur: Iccirco bene dicitur, quod merces nostra est, & non erit, quia illud, quod æternum est in se, nobis in beatificatione datur.

S V M M A R I V M.

Exponitur multipliciter, quid significatur cum dicitur quod merces nostra est in cælis.

XXVI

Bernar.

Sed quia in præsentī vita, quæ miserijs plena est, iuxta illud Iob 14. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Quod exponens Bernardus in serm. de pass. Domini dicit. Multis inquam, & multiplicibus miserijs repletur homo in præsentī vita, miserijs corporis, miserijs cordis, miserijs dum dormit, miserijs dum vigilat, miserijs quæ versus se vertat. Tanta, & talis merces non nobis redditur, vel datur, dum corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena cogitatio deprimit sensum mul-

Fta cogitantem, sed deposito corpore mortali per mortem carnis, hæc merces animabus Sanctorum datur, quando ad cælestia regna assumuntur, & Dei visionem, fruitione adipiscuntur. Sed tunc plenè toti homini hæc merces reddetur, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, & corpus nostrum factum fuerit spirituale, & cæleste. Ideo benè dicitur, quod hæc merces est in cælis, idest, tunc plenè reddetur nobis, quando corpus nostrum erit cæleste, non quod natura corporis humani mutetur in naturam corporis cælestis; sed quia efficietur incorruptibile, & impassibile per dotē gloriæ, sicut corpus cæleste est incorruptibile, & impassibile, per naturam. Vnde Apostolus ad hanc intensionem loquens 2. ad Corint. 5. dicit. Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, sed æternam in cælis. Quod exponens Glossa dicit. Si domus nostra, idest, caro mortalis, in qua habitat anima, & in qua semper anima inquietatur, & procliuā est ad terrena, dissoluatur, idest, destruat pro Christo, scimus quod habebimus corpus immortale; quod quidem corpus immortale, in quo resurgentes semper erimus, dico domum non manufactam, idest, non complexione hominum factam, idest, non humanæ generationis opere productam, nec humanis fomentis auctam, sed à Deo ineffabiliter compactam, & eternam, idest ab æterno factam, in Dei dispositione, & ab æterno nobis præparatam, vel æternam; quia in ea sine fine manebitur, & illam habebimus in cælis, idest, inter cælestes spiritus: tunc enim merces nostra completè, & perfectè nobis reddetur, quando glorificata anima, & corpore, Deus in nobis per apertam visionem, & fruitionem habitabit, & nos in ipso completo illo, quod dicitur Apoc. 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus. Ad quod attendens Petrus 1. Petr. 1. dicit, Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis in hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem conseruatam in cælis. [Vel etiam merces nostra est in cælis.] idest in Deo, qui in cælis est, & est celum cæli, quia à Deo nihil aliud querere debemus nisi ipsum solum, cum sit finis noster, pro quo adipiscendo debemus omnia bona opera facere, & mala tolerare: qui enim aliquid aliud à Deo querit præ-

2. Cor. 5.

Gloss.

Apoc. 21.

1. Petr. 1.

Hugo.	ter ipsum, nōdum cognoscit ipsum Deū, nec sibi bonum finem præstituit omnium bonarum actionum, dicente Hugone 22. lib. de Sacramentis cap. 8. Quid est Deum diligere, nisi ipsum velle habere nō aliud ab ipso, sed ipsum, & hoc est gratis diligere, si aliud quæres ab ipso, gratis non amares; nunc autem non aliud quæris pro eo quod amas, & tamen aliud quæris, & desideras in eo ipso, quod amas. Et infra. Si vitam æternam aliquid aliud esse cogitaueris, & diuersum ab ipso bono, quod Deus est, & pro ipsa adipiscenda Deo tantum seruiaris, non erit pura seruitus, neq; dilectio gratuita; Tunc ergo actio nostra bona habet suum finem, quando solum propter adipiscendum Deum fit; qui est merces omnium bonarum actionum. Vnde vt non ponatur spes mercedis in quocunque alio, nisi in Deo, dicitur, [<i>Quod merces nostra est in cælis,</i>] idest, in Deo adepto. Et hoc modo exponit cælos Augustinus in primo lib. de sermone Domini in monte dicens. Non hîc cælos dici puto superiores partes huius mundi visibilis; Non enim merces nostra, quæ inconcussa, & æterna est, debet in rebus volubilibus & temporalibus collocari, sed in cælis dictū puto in spiritualibus firmamentis, Vbi habitat sempiterna iustitia. De his cælis dicit Apostolus. Quoniam conuersatio nostra in cælis est. Et hîc Remigius hoc magis exponens dicit. Quod in cælis intelligendum est in spirituali firmamento, vbi nullus creaturæ est accessus, sed perpetua inhabitat iustitia. Quia tamen dum sumus in præsentī peregrinamur à Domino, per fidem enim ambulamus, & non per speciem: Ideo in præsentī non perfectē merces redditur, quia licet Deus habitet in Sanctis per gratiam, tamen non se eis ostendit per visionem apertam, filii enim sumus, sed nondum apparuit, quod erimus; scimus autē quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quoniā videbimus eum sicuti est 1. Ioan. 3. Hæc autem apparitio Dei fiet anima à corpore separata, & in cælis cum sanctis Angelis collocata; sed tunc præcipuē, cum Sancti immortales effecti rapiuntur in nubibus obuiam Christo in aera, vt sic semper cum Domino sint 1. ad Thesal. 4. & tunc dicetur Sanctis illud Apocal. 11. Ascendite huc, & ascenderunt in cælum in nube, & viderunt illos inimici eorum. Vnde August. 12. super Genes. ad litteram 35. cap. dicit. Si quis mouet, quid opus sit spiritibus defunctorum corpora in resurrectione recipere, si potest eis etiam sine corporibus summa beatitudo euenire? & re-	A spondens dicit, quod minime dubitandū est, ipsam animam post mortem ipsam carne deposita, non sic videre posse incommutabilem substantiam, vt sancti Angeli vident: siue alia latentiore causa, siue ideo, quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi: quo appetitu retardatur quodammodo ne tota intentione pergat in illud summum cælum, quandiu non subest corpus, cuius administratione appetitus ille conquiescat. Et infra. Cum hoc corpus iam non animale, sed per futuram commutationem spirituale anima receperit Angelis coæquata, perfectum habebit naturæ suæ modum, obediens & imperans, viuificata & viuificans, tam ineffabili facilitate, vt sit ei gloriæ quod fuit Sarcinæ. De qua mercede loquens idem in lib. de Trinit. cap. 8. dicit: Contemplatio merces est fidei, cui mercedi per fidem corda mundantur, & vt dicit cap. 10. Cōtemplatio Dei finis est omnium bonarum actionum, & requies sempiterna, & gaudium, quod non auferetur a nobis. Dicitur autem hîc in cælis in plurali, vel more linguæ Hebrææ, in qua (vt dicitur) cælum singulare: non habet, vel etiam propter bonorum omnium plenitudinem, quæ in Deo est. Vnde Cassiodorus exponens illud Psal. Laudate eum Cæli cælorum, dicit: Sicut dicimus vnum palatium, quod multis membris, multisque spatijs ambitur; ita forsitan & cæli partes dicimus cælos; dum complexio, atq; sinus eius, vnius esse monstretur. Vnde, & Isaia 45. dicitur: Rorate cæli desuper, vbi cæli videntur intelligi de ipso Deo. [<i>Vel etiam merces nostra in cælis est,</i>] idest, in superioribus partibus mundi; quæ partes cælum vocantur, iuxta illud Prou. 25. Cælum sursum, & terra deorsum, in quibus cælis præcipitur nobis thesaurizare. Infra 6. Thesaurizate vobis thesauros in cælo. Licet enim habitatio in cælo non sit pars beatitudinis essentialis, tamen est pars decentiæ, & congruentiæ, propter loci nobilitatem, sublimitatem, & luminositatem. Vnde & Beda dicit 1. lib. super Genes. Quod in cælo empyreo creati sunt Angeli, & in eo erunt etiam post resurrectionem sanctorum corpora, vt declarat August. 22. de Ciuit. Dei, cap. 5. & ca. 11. Vnde ad hanc intentionem Glossa exponens hîc cælos, dicit. Merces vestra copiosa est in cælis, idest in superioribus partibus mundi. Sicut enim Christi humanitas post resurrectionem in cælum ascendit, ita & nostra humanitas post generalē resurrectionem in cælum ascendet; quod nobis datum esse per Christū Apostolus,	Idem.
Idem.			Idem.
August.			Idem.
Remig.			Cassiod. Psal. 148.
1. Ioan. 3.			Isa. 45.
1. Thes. 4. Apoc. 11.			Prou. 25. Matt. 6.
August.			Beda.
August.			August.
August.			Glos.

Eph. 2.

Gloss.

fidelibus ad huc in carne manētibz, dicebat ad Eph. Conresuscitauit & confedere fecit in celestibus in Christo Iesu, vt ostenderet in seculis superuenientibus abundātes diuitias gratiæ suæ. Vbi dicit Glossa. In celestibus Christus iam sedet, nondum autem nos, sed pro certo tenemus, quod confedebimus in celestibus in re, & hoc in seculis superuenientibus, idest, in diem iudicij, in quo ostendet abūdantes diuitias gratiæ suæ, idest, abundantia dona gratiæ suæ. In futuro enim seculo apparebit donū Dei in remuneratione credentium, quod oculus non vidit, nec auris audiuit; & hæ sunt abundantes diuitiæ, vt tantum detur, quod mens inuestigare non potest; quæ merces dabitur sanctis, in cœlo in corpore & anima glorificatis habitantibus, quæ merces nihil aliud est, quàm cœlorum regnum, de quo supra dictum fuit, *[Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.]*

S U M M A R I V M.

Quodd Prophetæ veteris testamenti propter non passi fuerunt persecutiones à malignis hominibus, quia veritatem eis prædicabant, & eis prædicabant mala quæ passuri erant, nisi se à sua malitia emendarent, & eodem modo contigit Apostolis, & Christi Discipulis.

XVII

Sequitur *[sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos]* Vbi inducit exemplum ad persequentium malitias æquanimiter tolerandas, dicens. Non debetis mirari, si bona facientes, & alios ad bonum faciendum, & ad malum declinandum inducentes, odia peruersorum hominum, maledictiones, & persecutiones eorum sustinetis; quasi nouū, & inusitatum aliquid vobis contingat; nam hoc semper fuit consuetum, quod mali correcti, vel coerciti à bonis oderūt eos; & si potestas data fuit persecuti eos fuerunt. Vnde dicit, *[quod sic persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.]* Vnde & Amos 5. dicitur de iniquis. Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfecte abhominati sunt. Et Sap. 2. dicunt impij. Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & impropertat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Et infra. Contumelia, & tormento interrogemus eum; morte turpissima condemnemus illum. Vnde Augustinus parte secunda super Ioan. dicit. Mali odio habent veritatē; nolunt enim sua facta dam-

Amos 5.

Sap. 2.

August.

F

nari & hoc habet veritas, vt talia facta damnentur, tantum ergo oderunt veritatem, quantum oderunt suas penas, quas talibus irrogat veritas. Et infra. O miseros homines, qui cum esse volunt mali, nolunt esse veritatem, qua damnātur mali. Quia ergo Sancti malos reprehendunt, veritatem eis dicendo, eorum malam vitam corripiendo in qua mali delectantur, Iccirco bonos odio habent, & persequuntur, vt liberè, & sine correctione alicuius suam malam vitam possint continuare: quemadmodum infirmus odit medicum.

G

Dicente Hieronymo in epistola ad Marcellam de Onaso. Medici quos vocāt Chyrugicos crudeles putantur; & miseri sunt. An non est miseria, alienis non dolere vulneribus? & mortuas carnes inclementi secare ferro, non horrere curantem, quod horret ipse, qui patitur? Ita se natura habet, vt amara sit veritas, blanda vitia æstimentur. Vnde & mirum non est, si & nos vitiis detrahentes offendimus plurimos. Vnde quia Prophetæ priores scelera populi arguebāt, iuxta illud Isa. 58. Annuncia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Quod exponens Hieronymus 16. lib. super Isaiam dicit. Præcepit Dominus Isaiæ, vt clamer in fortitudine, ad instar tubæ exaltet vocem suam, & peccata, & scelera populi Israel dicere non formidet; nequaquam mortem metuens nec impiorum truculenta conuicia, sed magis consideret imperatē Deum; populo ideo odiosi facti fuerūt, & eos sunt persecuti. Vnde & de Hieremia dicitur. Eccl. 49. Male tractauerūt illum, qui à ventre matris cōsecratus est Prophe-

H

ta; propter hoc enim Moyses & Aarō à populo quasi lapidati sunt; Helias fugit, Zacharias filius Ioiadæ in templo lapidatus est, Isaias sectus est à vertice per medium, Hieremias lapidatus est, Ezechiel interfectus fuit, Amos prius plagis affectus, tandem vecte per tempora transfixa crudeli morte necatus est, Vt dicit Isidorus in libro de ortu, & obitu Sanctorum. Et eodem modo, quia Apostoli scelera mundi arguere habebant, omnibus hominibus mundi odiosi futuri erant, iuxta illud, quod iuxta 24. Tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Vt ergo ostendat quod sicut Prophetæ priores, sanctè viuentes, vera prædicātes, homines corrigentes, multa mala, & persecutiones sunt; sic & Apostoli pati debebant dicit, eos animando ad gaudiosè toleranda mala penalia, *[sic persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos,]* quasi di-

I

K

Hieron.

Isa. 58.

Hieron.

Eccl. 49.

Isidor.

Matt. 24.

Remig.

1. Pet. 2.

Ibidem 4.

ceret eis; propter illud, quod passi sunt Prophetæ, patiemini & vos. Vnde & Remigius hîc dicit. Non turbemini, non contristemini, si vos persecuti fuerint pro veritate, & confessione nominis mei; & si vobis aduersitates acciderint, quia ob hoc persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. Vnde & 1. Pet. 2. dicitur. Hæc est enim gratia, si propter conscientiam Dei sustinet quis tristitias, patiens iniustè; & cap. 4. dicit idem. Ij qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fidei creatori commendent animas suas in benefactis.

S V M M A R I V M.

Quòd multum animat bonos homines ad tolerantiam passionum, & aduersitatem sustinendam, dum cogitant, quod Sancti Prophetæ pro veritate, & pro iustitia passi sunt, qui etiam magnum exemplum tolerandi persecutiones propter Deum nobis dederunt.

XXVIII

Magna autem consolatio est in tribulationibus, & magnū exemplum datur viriliter sustinendi persecutiones, quādo quis agnoscit, quod propter idem patitur persecutiones, propter quod passi fuerunt eas illi, de quibus certum est, quod amici Dei fuerunt, quia si socij sumus tribulationis, & consolationis erimus, non minus autem animamur ad tolerandas persecutiones, quando tales nobis in exemplo ponuntur de quibus certum est, quod Deo placuerūt. Vnde & hîc dicit Remigius. Magna consolatio datur homini in tribulatione posito, dum recor datur; quia alij talia passi sunt ante eum, qualia ipse patitur. Accipitur etiam inde exemplum patientiæ, vt omnia patienter ferat, & desideret tendere ad illum laudabilem finem, ad quem cognoscit, alios peruenisse, nihil enim magis animat ad virtuosa opera, quā ante oculos habere homines magnæ virtutis, vt ad exemplar eorum vita hominis contormetur. Dicente Seneca ad Lucillum. Aliquis vir bonus nobis diligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tãquam illo spectante viuamus, & omnia, tamquam illo vidente faciamus. Magna enim pars peccatorum tollitur, si peccatori testis assistit, aliquē habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate & secretum suū sanctius faciat; O felicem illum, quoniā non præsens tantum, sed etiam cogitatus emendat, o felicem, qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet. Vnde Iaco. 5. dicitur. Exemplū accipite Fratres exitus mali, & lōga-

Remig.

Seneca.

Iaco. 5.

A

nimitatis, laboris, & patiētiae Prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini: ecce beatificamus eos, qui sustinerūt; Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis; Et Augustinus in quodam sermo. de martyribus dicit. Melius docemur facto, quā voce, denique Sancti martyres voce tacent, & factorum virtute nos edocent; & si lingua silent, martyrij passione persuadent. Vnde quamuis orator facundia summa edoceat, tamē quod vtile est, melius disco exemplo Sanctorum, quam assertione verborum; Quia ergo Dominus volebat animare Apostolos ad tolerantiam passionum, inducit in exemplum passiones Sanctorum prophetarum dicēs. Sic enim persecuti sunt &c. Et hoc modo continuat hanc partem ad præcedentem Remigius dicens; Quia dixerat Dominus superius Discipulis suis, quod multas essent passuri persecutiones, & aduersitates, pro veritate, & confessione nominis sui, vt eos corroboraret, subiunxit exemplum dicens. Sic enim persecuti &c.

August.

Remig.

C

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & ostenditur pro qua causa pati persecutiones sit bonum, & laudabile, vt scilicet patiamur eas propter easdem causas, propter quas illas passi sunt Sancti Prophetæ; quia si non sit causa debita, & bona, sed sit mala, pati persecutiones, bonum non est.

D

Secundò potest continuari, & exponi secundū Chrysost. vt sit declaratio talis, quòd huiusmodi persecutiones pati, sit laudabile, & dignum mercede celesti: non enim pro qualibet causa pati persecutionem est bonum, & laudabile, sed eas pati pro veritate, & iustitia, multum laudabile est, & dignum mercede æterna, dicente 1. Petro 4. Nemo vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine. Quia ergo, & mali patiuntur persecutiones, & boni, vt ostendat, propter quod persecutiones sustinere sit bonum, dicit, quod si patiamur persecutiones propter idem, propter quod passi fuerunt eas Sancti Prophetæ tunc est bonum, & laudabile. Vt enim dicit Augustinus in epistola ad Vincentium; Cum boni, & mali eadem faciunt, eademq; patiuntur, non factis, & penis, sed causis vtique discernendi sunt. Et infra. Si semper esset laudabile, persecutionem pati, sufficeret, Domino dicere, [Beati qui persecutionem patiuntur]

XIX
Chrysost.
hom. 15.

1. Pet. 4.

August.

Idem.

Psal. 100.

Chrysost.
hom. 15.

zur] nec adderet propter iusticiam. Item si semper esset culpabile, persecutionem facere, non scriptum esset in sanctis libris, detrahentem proximo suo occultè hunc persequer. Aliquando ergo, & qui eam patitur iustus est, & qui eam facit, iustus est. In his ergo omnibus solum debet attendi, quis pro veritate, quis pro iniquitate patitur, quis nocendi aut emendandi causa alium persequatur: quia ergo non semper bonum est, persecutionem pati, sed solum tunc est bonum eam pati, quando quis magis vult eam pati, quàm si Christum negaret, & veritatem, & iusticiam deferret: vel veritatē quando dici deberet, taceret; vt ostendat, quando persecutionem pati, sit bonum, dicit, quod tunc est hoc, quando sic persequemur, sicut persecuti fuerunt Prophetas. Vnde Chrysostomus ad hanc intētionem, hanc partem continuans dicit in homiliario. Ne aestimetis (ait) quod mala aliqua docentes, & noxia facientes, hæc patiemini, vel quando malorum dogmatum existentes magistri ab eis persequimini. Non enim malitiæ eorum qui audiunt, sunt causa insidiarum, & periculorum vestrorum, sicut similia anteriori tempore facta fuerunt; neque enim Prophetas iniquitatis, & Deo contrariæ mētis incusantes, hos quidē lapidabant, hos autē malis innumeris obruebant, hos autē in multis malis circumittebant, sed quia eos reprehēdebant, quia veritatē eis annunciabāt.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio, & assignatur causa, quare Deus suos amicos propter eum persecutionem patientes, in presenti vita additis persecutionibus non liberat, cum tamē si vellet eos liberare posset.

XXX

Psal. 144.

Tertiò potest sic continuari, & exponi. Cum Deus sit omnipotens, & suos sanctos diligat, videtur quod ab insidijs, & violentijs malignantium eos custodire deberet; iuxta illud Psal. Custodit Dominus omnes diligentes se; & clamauerunt iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Et tamē modo loquens Apostolis suis dicit. Quod maledicerentur & exprobrarētur, & persecutionem ab hominibus paterentur propter eum; propter quod videtur, quod eos non diligeret, cum tot, & tantis malis eos exponeret; & tamē, nec liberationē à dictis malis, dum in presenti vita essent, eis permetteret. Cui obiectioni, quasi respondis ipse Chri-

F

stus dicit. [Quod sic persecuti sunt Prophetas;] quasi diceret; & si non liberem vos in presenti vita à tot malis, & persecutionibus, mirari non debetis; cū nec Prophetæ qui ante vos fuerunt, à persecutionibus peruersorum fuerint liberati, dum in presenti vita fuerunt; & tamen propter hoc non fuerunt à Deo derelicti, nec odio habiti: immo quantò magis fuerunt persecutionem passi, tantò magis fuerunt à Deo dilecti, & spirituali consolatione lætificati, iuxta illud Psal. Secundum multitudinem

G

dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Quod exponens Cassiodorus dicit. Multa quidem sunt vulnera, sed sufficiens omnino medicina, quando secundum dolores asperos, consolatoria dicit venisse remedia. Nam, quod ait. In corde meo: suas significat saluberrimas cogitationes, in quibus cum retributiones æternas mente reuolueret, mala temporalia sine dubitatione despexit, & confortatus, inde sumeret remedium, vnde se sperabat venire ad Christum; Ipsæ sunt consolationes,

H

quæ lætificant animas, quamuis corpora videantur afflicta. Dicendo autem Apostolis, [sic persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos,] remouet ab eis efficaciter opinionem, ne se crederent à Deo derelictos, vel odio habitos, cum persecutionem paterentur. Si enim Prophetæ veteris testamenti, in quo præmia temporalia pro operibus virtutum promittebātur, bona opera agentes, mala penalia passi sunt; & tamen nec ipsi se derelictos à Deo estimauerunt, nec alij crediderūt, eos esse à Deo propter hoc derelictos; quanto magis Sancti noui testamenti, quibus præmium celeste promittitur non se reputant, nec ab alijs creditur esse à Deo derelictos, vel odio habitos, cum tribulationes patiuntur in presenti? Hoc enim ad Sanctorum bonum pertinet, vt nullam, vel modicam partem præmij debiti pro bonis operibus in presenti vita recipiant; vt cumulatius, & completius totum suum præmiū recipiant in futuro: modicum enim de præmio habito in presenti, multum diminuit de præmio quod habendum est in futuro: propter quod Deus Sanctos suos, quos copiosè remunerare vult in futuro, multa mala pati permittit in presenti; & malis, quos non vult remunerare de aliquibus bonis operibus in futuro, bona dat temporalia in presenti. Dicente Augu-

I

stino de ciuitate Dei cap. 15. Quibus Deus non erat daturus vitam æternam cum Sanctis Angelis suis in ciuitate sua celesti, si nec eis terrenam gloriam, & im-

K

perium

Psal. 93.

Cassiod.

August.

perium concederet, non redderetur merces bonis artibus eorum, id est virtutibus, quibus ad tantam gloriam peruenire nitentur, propter quod ut reciperent suam mercedem in presenti honorati sunt in omnibus ferè gentibus; Imperij sui leges imposuerunt multis gentibus: Hodieq; litteris, & historia gloriosi sunt penè in omnibus gentibus; Non est quod de summi, & veri Dei iustitia conqueratur, perceperunt. n. mercedem suam, merces autè Sanctorum, & hæc opprobria sustinētium pro veritate Dei longè alia est; illa enim Ciuitas sempiterna est, ubi nullus oritur, ibi est vera, & plena felicitas. Quia ergo Sancti Apostoli hinc nihil, vel parū de præmio consecuti, sed exprobrati, maledicti, & persecutionem passi sunt: Iccirco magnam gloriam in celo consecuti sunt, providente Domino eis de persecutionibus in presenti, ut eos copiosius remuneraret in futuro. Vnde Thessalonicensibus persecutionem passis, lætanter dicebat Apostolis 1. ad Thessa. 2. Vos imitatores facti estis fratres Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa in Christo Iesù quia eadem passi estis, & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis, qui & Dominum Iesum occiderunt, & Prophetas, & vos persecuti sunt. Et ad hanc intētionem hanc partem continuans, & exponens Chrysostom. in homilia dicit. Quoniam persecutionem pati, hoc eis prodest, & facit præclaros, non dixit, quoniam mala quidem dicent, & persequetur, ego autem prohibeo hoc. Et infra. Ne aliquis dicat, quare non resistis, neq; præcludis ora persequentium, & illuc mercedem das, posuit Prophetas, monstrans, quod nec illuc resistit Deus. Si autem illo tunc ante oculos erant retributiones, & tamē Prophetas à futuris retributionibus confortauit, multò magis nunc cum vehementior facta est spes futurorum, & maior Prophetia à futuris retributionibus confortantur.

S V M M A R I V M.

Quare Dominus Apostolos inducens ad tolerandum persecutiones malorum hominum sibi illatas propter Christum, facit mentionem de Prophetis, qui fuerunt ante ipsos, & assignantur quatuor causæ.

PER hoc autem, quod dicit, [quod sic persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.] Primò insinuat, quod sancti Prophetæ propter iustitiam, ac Christum passi sunt; sicut, & Sancti Apostoli postea passi fuerunt; Arguens ex hoc omnes hæreti-

A cos; qui Prophetis veteris testamenti detrahunt, ut fuerunt Manichæi; Licet enim alijs sacramētis & obseruationibus Christum coluerint; tamen eandem fidem habuerunt, quæ Sancti Apostoli, & succedentes Sancti; & propter eam defendendam interfecti fuerunt. Dicente Stephano Act. 7. Quem prophetarum nō sunt persecuti Patres vestri? & occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu Iusti, cuius vos nunc proditores, & homicidæ fuistis. Secundo insinuat, quod & Sancti Apostoli Prophetæ fuerunt, cū dicit persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. Vnde Chrysost. hic in hom. dicit [quod cum dixit Prophetas qui fuerunt ante vos] monstrat & ipsos Prophetas iam factos. Et Apostolus ad Ephe. 3. dicit de se, & alijs Apostolis; Quod alijs generationibus nō est agnitiū filiis hominum; sicuti nūc reuelatum est Sanctis Apostolis eius, & Prophetis in spiritu. Et infra 23. dicit Dñs. Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occideris, & crucifigetur. Vnde dicit Interlinearis super illud. Occideris ut Paulum; crucifigetur ut Petrum; & flagellabitur, ut Apostolos in actibus Apostolorum. Et Hylarius ibi dicit: quod per Prophetas, Sapientes, & Scribas, intelligit Apostolos, qui sūt Prophetæ, propter futurorum reuelationem: sapientes, de Christi cognitione: scribæ, de legis intelligentia. Sic autem eos Prophetas vocans, eos multum animat, ad æquanimiter, & lætanter persecutiones tolerandas, cum ex hoc, sibi & nomen, & meritū priorum Prophetarum, videantur acquirere, qui Prophetæ apud eos in magno honore habebantur. Tertiò ex hoc insinuat, quod ipse Christus in nullo minor est Deo Patri: Nam sicut Deus Pater in veteri testamēto habuit Prophetas, qui passi sunt persecutionē propter ipsum, ita & Christus habuit Prophetas in nouo testamento, qui durissimas persecutiones sunt passi propter ipsum. Vnde Chrysost. hic in hom. dicit. Et dicendo hæc, suam dignitatem enigmaticè insinuat, & ad genitorum honoris cœqualitatem, quemadmodum enim illi propter Patrem (ait) ita & vos propter me patiemini, iuxta illud Ioan. 5. Omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem. Quartò ostenditur per hoc, quod omnes Sancti tam veteris, quæ noui testamenti ab iniquis persecutionem passi sunt, dicente Apostolo 2. ad Timot. 3. Omnes, qui piè volunt vivere in Christo Iesù, persecutiones patiuntur. Vbi dicit Glossa. Omnes qui piè volunt, id est religiosè, & iustè vivere in

Act. 7.

Chrysost. hom. 15.

Ephe. 3.

Matt. 23.

Gloss.

Hylarius

Chrysost. hom. 15.

Ioan. 5.

2. Tim. 3.

Gloss.

Christo, qui venit pati, patienter in corde, vel in corpore, à diabolo, vel à malis hominibus, vel à suis concupiscentijs, vel pro dolore patientium persecutionē hoc semper fit. Et infra. Quid enim sit persequetur vita bonorum, quā vita iniquorum? non modò, cum cogit imitari quod displicet, sed & cum cogit dolere quod videt; quia impius coram iusto uiuens impiè, & si non obligat non consentientem, cruciat tamen sentientem, iuxta illud Psal. Vidi prauaricantes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Quamuis enim aliqui sancti corporales persecutiones passi non sint, tamen mentales, & alias passi fuerunt persecutiones, propter quod cum quis bona opera agēs, & rectè credens persecutiones patitur, signum est, quod iustus est.

Psal. 118.

Tractatus sequens protenditur usque ibi. (Vos estis lux mundi,) & habet in se 24. capitula.

S Y M M A R I V M.

Primum ponitur diuisio, & ostenditur, qualem correctionem debent exercere praelati ad subiectos, mediam scilicet inter austeram, & dulcem.

I

Vos estis Sal terra &c.] Vbi postquam ostendit Euāgelista, quod animi fortitudinē debent habere illi, qui alios debent corrigere, quia nec propter persecutionem, nec propter iniurias, & opprobria debent desistere à malignorum correctione: Vult ostendere cuiusmodi correctionem debent exercere, scilicet mediam inter austeram, & dulcem; quia talis correctio plus prodest, quā nimis dulcis, vel amara; Quemadmodum Samaritanus vulnerato appropriās infudit oleum, & vinum Luc. 10. Quod exponens Gregorius 20. lib. Mor. cap. 8. dicit. Disciplina, vel misericordia multum destituitur, si vna sine altera teneatur, sed circa subditos inesse rectoribus debet, & iuste consolans misericordia, & piè seuiens disciplina. Hinc est, quod semiuiui in illius, qui à Samaritano in stabulum ductus est vulneribus, & vinū adhibetur & oleum, vt per vinum mordeantur vulnera, & per oleum foveantur; quatenus vnusquisque, qui sanandis vulneribus præst, in vino morsum distractionis adhibeat, in oleo molliciem pietatis; per vinum mudentur

Gregor.

F

putrida, per oleum sanāda foveantur. Miscenda est ergo lenitas cum seueritate, faciendumque quoddam ex vtraque temperamentū vt nec multa asperitate exulcerentur subditi; neq; nimia benignitate soluantur. Et infra. Sit itaque amor, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperās: sit zelus, sed non immoderatè sauiēs: sit pietas, sed non plusquā expediat parcens. Huiusmodi aut correctio media inter austeram, & dulcem significatur per Sal; quod & saporem, & condimentū omnibus cibis præstat, & putredinem & vermes à carnibus mortuis sua austeritate arcet, & prohibet. Vnde sup. illud Mar. 9. Habete in vobis Sal, & pacem habete inter vos; dicit Hieronymus. Vt Sal correctionis amor proximi temperet, & dilectionem proximi Sal iustitiæ condiat. Et hæc pars habet tres partes, quia primò ostendit cuiusmodi correctionem debeat exercere aliorum Rectores, ad hoc vt sint vtilis: & secundò ostēdit, quod si hæc non habeāt, sunt inutiles: & tertio quod sicut nocui, & inutiles sunt abiiciendi: secūda ibi, [quod si Sal euauerit,] & tertia [ad nihilum valet ultra, &c.]

Idon.

Hiero.

H

S Y M M A R I V M.

Ponitur prima continuatio, & expositio, quare Apostoli Sal terræ disti sunt: quia per correctionem putredinem peccatorum hominum, mundialium sanauerunt, & peccatorum vermes in eis occiderunt.

I

Dicit ergo primò. [Vos estis Sal terra,] & potest continuari primò ad partem præcedentem sic. Quia enim dictum est, quod ipsi boni existentes, maledictiones, opprobria, & persecutiones haberēt pati ab hominibus, ne super hoc mirētur, quia pro beneficijs hominibus collatis, ab eis mala recipere haberent; & ne propter huiusmodi mala desisterent à reprehensione, & correctione hominum peruersorum. Iccirco dicit eis, [quod sunt Sal terra.] Quando enim iam in aliquo membro putrido animalis, vermes incipiūt scaturire, Sal vel aliquod aliud austerū infunditur, vt vermes occidātur, quibus interfectis, membrum putrescens sanetur, & licet Sale, vel alio austero immisso animal doleat, & irritetur contra immittentē, & eū persequatur si poterit; tamen non propter hoc medicus debet desistere immittendo Sal, & alia austera in vulnus, quousque animal sanetur interfectis vermibus, & vulnere sanato. Vnde, quia humanum genus putridum erat, & corruptum per pecca-

II

Psal. 37.

Iob 30.

Chrysoft.
hom. 15.

tum, iuxta illud Psal. Putruerunt, & corruptæ sunt cyncatrides meæ, à facie insipientiæ meæ, & Iob 30. Nocte os meum perforatur doloribus, & qui me comedunt, non dormiunt: & Apostoli spirituales medici effecti, Sal correctionis, & increpationis immiserunt in vulneribus peccatum putridis hominum, ideo homines eos persecuti sunt, & opprobrijs, & maledictis eos affecerunt. Sed quia medici erant, & curam hominum acceperant, non destiterunt ab eorum correctione, ne omnino Sal inutile essent. Vnde Chrysoft. hanc partem continuans in homel. dicit; Ne enim audientes, cum exprobrauerint, & persecuti fuerint, & dixerint, omne malum aduersum vos, formident in medium prodire, dicit. [Vos estis Sal terræ,] quasi dicat, Non vos maledicta hominum audiētes oportet trepidare, quia salis opus est mordere, & contristari molles; quare necessario accusatio sequetur nihil vobis nocens; sed & testans vestræ soliditati, & ibidem æstimeris ad contingentes agones trahi. [Vos estis Sal terræ.] Nam non solum estis magistri, sed & terribiles, quia non blandientes, sed stipticitatem immittētes tanquam Sal aliorum estis.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & expositio, & ostenditur, quare Apostoli adueniente Spiritui sancto in die Pentecostes immutati fuerunt quodammodo in alteram qualitatem, quia à fluxibilitate, & inconstantia aqueæ conuersi fuerunt in solidam, & constantem Salis naturam, & ideo ex tunc potuerunt non dissolui, nec fluere, positi in igne tribulationum, sicut Sal non dissolvitur, sed saltat in igne positus.

III

Remig.

Psal. 17.

VEl etiam potest continuari, sic; Quia cum multa dura, & aspera eis præmissa sint, sicut maledictiones, opprobria, & persecutiones, ne dubitaret quomodo prædicta sustinere possent, eos animas ad tolerantiam, & ostendens, quod fortes erant ad talia toleranda dixit. [Vos estis Sal terræ.] Sal enim ex aqua salsa per calorem Solis, & commotionem venti generatur. Dicente Remigio hinc, Sal per aquam, & ardorem Solis, & flatum venti ex altera in alteram naturam, & qualitatem commutatur: & Sancti Apostoli de communi aqua humanæ naturæ assumpti, iuxta illud Psal. Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis; per calorem Solis, idest per Christi doctrinam, & per flatum Spiritus sancti in die Penteco-

Fstes, quando factus est sonus, tanquam aduenientis spiritus vehemētis, consolidati fuerunt à fluxibilitate, & mutabilitate humanæ mentis, abiecta passione timoris, ut iam propter nullum terrorem humanum desisterent à prædicatione Euangelij, & hominum correctione; quia erant Sal separati à delectabilium mundalium fluxibilitate, & erant apti ad hoc, ut positi in igne tribulationis non dissoluerentur mente, sed saltarent de tribulatione Mundi ad Cælum: quemadmodum Sal saltat de igne, & in aqua dissolvitur. Vnde longè existētes ab aqua carnalis voluptatis, persecutiones hominum modicum curauerunt. Vnde quasi causam reddens, quod persecutiones tolerare possent dixit. [Vos estis Sal terræ,] quasi dicat. ideo in tribulationibus non deficietis, quia ego vos Sal effeci per meam prædicationem, & Spiritus sancti largitionem; & loquitur de futuro, ut de præsentī. Ante enim quam eis Sanctus spiritus daretur in die Pentecostes, non erant Sal, quod posset poni in igne tribulationis, cum tempore passionis relicto eo omnes fugerunt; & ad interrogationem Ancillæ Petrus Dominum negavit; & clausæ erant fores eorum, propter metum Iudæorum; sed & tunc quando eorum fluxibilitas per ventum Sancti spiritus fuit in Sal conuersa, iam non timet, nec veretur poni in igne tribulationum; quia certi erant, quod nec tribulatio, nec angustia, nec persecutio, nec fames, nec nuditas, nec periculum, nec gladius poterat eos separare à charitate Dei. Vnde Bernard. primo serm. de Pentecost. dicit. Mutationem illam dexteræ excelsi manifestè declarat Principis Apostolorum, prius quidem inter Ancillæ verba formido, postmodum inter Principum verbera fortitudo. Et Eccl. 43. de tale immutatione dicitur. Gelu sicut Sal effundet super terram, & dum gelauerit fiet tanquam cacumina tribuli. Vnde hinc continuans hanc partem Remigius dicit. Quia dixerat Dominus superius Discipulis suis, quod pro veritate, & confessione nominis sui multa essent passuri: ideo, ut eos subleuaret, & consolaretur, subiunxit dicens. [Vos estis Sal terræ,] ac si diceret; Illi persequuntur vos, sed nolite timere, quia Sal terræ estis; Sal quippe per aquam, & ardorem Solis, & flatum venti ex altera in alteram naturam, & qualitatem commutatur: Sic Sancti Apostoli, & omnes Apostolici viri per aquam sacri baptismatis, & ardorem Solis, idest fidei, & dilectionis Christi, & flatum venti, idest Spiritus Sancti donum, ex terrena, & carnali generatio-

Bernar.

Eccl. 43.

Remig.

ne in celestem, & spirituales commutati sunt; & sunt facti Sal non dissolubile per ignem tribulationum, propter quod exponi poterant, contra persecutiones, & maledictiones hominum mundanorum.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio, & ostenditur, quod illi, qui alios corrigere, & docere debent, prius in se, debent esse perfecti, antequam perfectionem alijs infundant.

IIII

Bernar.

Idem.

Idem.

Coloss. 4.

Chrysost. hom. 15.

Vel etiam potest continuari ad omnes beatitudines precedentes. Circa quod attendendum quod aliorum magister, & rector prius debet esse in se perfectus, quam alios ad perfectionem ducat; dicente Bernardo super Cantica serm. 18. Si quod tuum est spargis, & perdis, & prius quam infundaris semiplenus festines effundere, contra legem aras in primogenito bouis, & ouis primogenitum tondis. Quamobrem si sapias, concham te exhibebis, non canalem. Hic siquidem penè simul & recipit, & refundit: illa vero donec impleatur expectat, & sic quod super abundat sine suo damno communicat, sciens maledictum, qui partem suam facit deteriore. Et infra. Tu fac similiter. Implere prius, & sic curato effundere. Benigna, & prudens charitas affluere consuevit, non effluere; vult abundare sibi, ut possit in omnibus: seruat sibi quantum sufficiat, ut nulli deficiat; per adeptionem verò precedentium beatitudinum, homo in se perfectus efficitur, quibus adeptis potest, & debet alios ad perfectionem perducere. Vnde Bernard. in predicto serm. dicit. Si munere gratiæ exterioris perfusum te sentis, quo & ipse in alios refundere possis, & ad quod erogandum accepisti, vis retinere rem profecto proximi retinens tibi; Verbi causa, Si plurimis cum sis virtutibus forisque nihilominus donis scientiæ, & eloquentiæ adornatus, metu forte, aut segnitie aliquid minus discretæ humilitate verbum bonum, quod posset prodesse multis, inutili immo & damnabili ligas silentio, certe es maledictus, quia frumenta abscondis in populis. Vnde quia Apostoli pleni erant donis celestibus, & scientia sapida, quia Sal erant effecti, eis præcipitur, quod alios instruât, & saliant sermonibus prædicationis sanctæ, iuxta illud Apostol. ad Colossens. 4. Sermo vester semper in gratia Sale sit conditus, ut sciatis, quomodo oporteat vos unicuique respondere. Et hoc modo hanc partem continuans Chrys. in homi. dicit. Vide post quanta madata hæc posuit, nec

F enim simpliciter hæc posuit; sed manifestans, quod non potest, qui non omnibus illis præparatus est, ad hos exire Agones, propterea de priore semper sequentis viæ faciens mandati, catenam nobis quandam auream subtexit. Qui enim humilis, mitis, lugens, iustus, misericors, mundus corde, & pacificus fuerit, ad pericula erit præparatus, & non turbabitur audiens mala, & patiens multa perniciofa: quibus bonis plenus, sal terre est, quia non pro vita, quæ est secundum se ipsum, sed pro vniuerso orbe sermo ei debet esse. Et infra. Propterea ab ipsis Apostolis has virtutes inquit, quæ maxime ad multorum salutem sunt necessariae, & vtilis. Mitis enim & mansuetus, misericors, & iustus non in se ipsum concludit hæc rectè facta solum, sed & in aliorum vtilitatem bonos hos sic emanare præparat fontes. Et in expositione dicit idem. Doctor omnibus virtutibus debet esse ornatus. Et infra. Si Doctor omnibus precedentibus virtutibus fuerit ornatus, tunc est quasi optimum sal, & totus de illo populus ostenditur magis videndo eum, quam audiendo. Nam prima doctrina est, videre bonum, secunda autem audire.

Idem.

Idem. hom. 10.

H

S V M M A R I V M.

Quod Apostoli dicti sunt Sal, quia scripturam noui testamenti, & suam prædicationem sapiendo nomine Iesu resperserunt: & quia vetus testamentum, quod in se videbatur insulsum, & non sapidum secundum litteralem sensum, spiritualiter intelligendum esse docuerunt.

I

K

Quibus visis, videndum est, quare Apostoli Sal vocantur. Circa quod primo videnda est salis natura, & deinde eius efficacia. Sal autem fit ex aqua salsa in aliquo loco conclusa virtute caloris solaris, vel ignis, & flatu venti coagulata. Ut dictum fuit supra per Remig. Sed efficacia salis est condire cibaria, non permittere defluere bullietia, deficcare humida, præseruare à corruptione, & verme, salire de igne; per se sumptum nocuum esse, & terram infecundam reddere. Apostoli autem de amaritudine generis humani à domino segregati, iuxta illud Psal. Congregans sicut in vtre aquas maris; doctrina Christi, & vento Spiritus Sancti facti sunt firmi, & coagulati, ut sal possent dici. Vnde iste est David, & filij eius, qui habent pactum salis. 1. Paralip. 13. sed doctrina eorum fuit sapida, quia fuit de Christo: & ideo gratia, & veritate fuit plena; dicente Apost. Non iudicaui me scire aliquid in-

V

Remig.

Psal. 32.

1. Par. 13.

1. Cor. 13.

ter vos, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum, 1. ad Cor. 12. Quæ Christi prædicatio sapida est, quia omnis scriptura, in qua nomen Christi Iesu non est positum, insipida est, dicente Bernar, super Cantica ferm. 15. Aridus est omnis animæ cibus, si hoc oleo non infunditur. Insipidus est, si non hoc sale conditur. Si scribas non sapit mihi, nisi sonuerit, ibi Iesus. Iesus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. Nec solum ex hoc, quod nomine Iesus, idest scriptura noui testamenti conditi sunt, Sal sunt dicti, sed etiam, quia intellectu carnalem veteris legis insulsum, intellectu spirituali nouæ legis condierunt, dicente Greg. 7. lib. super Iob. cap. 5. Exponens illud Iob 6. Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? In lege Sal littera est intelligentiæ, virtus occulta; Quisquis ergo obsequijs carnalibus intentus, hanc intelligere spiritualiter noluit, quid aliud nisi insulsum cibum comedit? Sed hoc in cibo sal veritas misit, cum latere in lege saporem occultæ intelligentiæ docuit, dicens: Habete sal in vobis, & pacem habete inter vos. Marc. 9. quod præcipue Apostoli fecerunt, qui legem veterem spiritualiter intelligere docuerunt, dicente Apost. ad Rom. 7. Scimus, quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato: vbi dicit Glossa. Lex Moyfi spiritualis dicitur, quia in ea sunt, quæ Dei sunt, & quia spiritualiter intelligenda est, sine qua intelligentia spirituali quam Christus, & Apostoli docuerunt, omnino lex est insulsa, nec condimento salis est sapida. Vnde, & populo veteris testamenti, qui legem carnaliter intelligebat dictum est. Ezech. 16. In aqua nō es lota in salutē, nec sale salita, nec inuoluta pannis. Quod exponens Hieronymus 4. lib. super Ezech. dicit: Ierusalem, quæ de malis presentibus nata est, nihil saporis, nihil diligentie consecuta est, qui autem renascuntur in Christo dicitur ad eos. [Vos estis sal terra.] Et vulgo sapientes falsi, & stulti vocantur insulsi. Sic ergo propter primam proprietatem salis, Apostoli Sal dicti sunt.

S V M M A R I V M.

Quod Apostoli dicti sunt Sal, quia quantumcunque fuerunt eleuati per contemplationis altitudinem, cum alijs donis virtutum super alios fideles, tamen charitate intra Ecclesiæ gremium se tenuerunt, vt non defluerent, sicut sal retinet aquam bullientem, ne de olla exeat.

A Sed quia sal non solum condit cibos, sed etiam ebullitionem retinet intra ollam, quia sale appposito in olla bulliente, nō permittit aquam effundi extra ollam; Iccirco etiam Apostoli Sal sunt dicti, quia docuerunt, quod nullus propter vitæ eminentiam, vel scientiæ, deberet sic se extollere, quod olla exeat Ecclesiæ. vnde & Apostolus quibusdam se super alios extollentibus dicebat. Noli altū sapere, sed time, alioquin excideris, ad Roman. 11. & de se dicebat. Siue mente excedimus Deo, siue sobrii sumus vobis, charitas Christi vrget nos 2. ad Corint. 5. Quod exponens Glossa dicit. Excedens mente Apostolus omnē humanam fragilitatem habitabat corde in quadam ineffabili contemplatione, vbi audiuit ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Vbi si semper permanere vellet, non se leuaret: quid autem fecit? descendit, & non ingratus ei à quo accepit, altiora dimittens propter infirmos, non contempsit inferiora, sed eis se contempit ravit. Vnde quemadmodū sale posito in aqua bulliente, nō permittit aquā dilabi, sed quæ ascenderat, descēdi: Ita sancti quātuncūq; eleuati eminentia vitæ, vel scientiæ, quoniam condiuntur charitate, & si ascendunt per contemplationem, & descendunt per proximi compassionē, tamē numquam dilabuntur per vanitatem ab Ecclesiastica vnitate, quia cōstringuntur, & retinentur charitate. Vnde & Apostol. 1. ad Corin. 8. dicit: Scimus, quoniam omnes scientiam habemus. Scientia inflat, charitas verò ædificat. Vbi dicit Glo. Non valet scientia quæ facit nos superbire contra ignaros, & scindit vnitatem; scientia enim si sola est, inflat, idest in superbiam tollit; Charitas verò quæ non inflatur ædificat infirmos, quæ dimittit quod eis obesse potest, & ideo eam habete; Addite ergo scientiæ charitatem, & vtilis erit scientia. Vnde hanc salis proprietatem exponens Greg. in Pastoralis dicit. Qui loqui sapienter incipit; magnopere metuat ne eius eloquio audientium vnitas confundatur, ne dum sapiens videri desiderat, vnitatis compagem abscindat; sed qui se constringit vinculo dilectionis ad proximum, hic salem habet.

S V M M A R I V M.

Quod Apostoli sunt dicti Sal, quia sua doctrina deficcauerunt fluxibilitatem hominum, quam habebant ad peccata carnalia, sicut sal deficcatur corpora fluida.

VI

Rom. 11.

2. Cor. 5.
Gloss.

1. Cor. 8.

Gloss.

Gregor.

VII
Hieron.

Sal etiam deficcet corpora fluida, vnde & Hieron. super Ezech. lib. 4. exponēs illud. Nec sale salita: dicit. Tenera infantium corpora dum adhuc vteri calorem retinent, & primo vagitu laboriosa vitæ testantur exordia, solent ab obstetricibus sale contingi, ne sicciora sint, & restringantur: Doctrina autem Apostolica homines fluidos peccatis carnalibus deficcet, & restringit, cum castitatem, & castigationem carnis, ac restrictionem alimentorum præcipit; dicente Apost. ad Col. 3. Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulacrorum seruitus, in quibus & vos ambulastis aliquando cum viueretis in illis. vnde & Remig. hic dicit. Natura salis hæc est, exiccat humores, aufert fetorem, vermes non sinit procreari; Sic nimirum celestis sapientia exiccat humores carnalium delectationum, aufert fetorem malæ conuersationis, & extinguit vermes libidinosæ cogitationis. vnde hoc est sal, quod in omni victima Domini præceptum est offerri, quia nullū bonum opus est (vt dicit Gregorius) sine castitate. Vnde super illud Mar. 9. Omnis sale salietur victima, dicit Hieron. Hoc sale salietur victima dum corruptio sanguinis, custodia putredinis, & mater vermium hic cōprimitur. Et Beda ibi dicit. Fætor vermiū de corruptione solet nasci carnis, & sanguinis, ideoq; caro recens sale conditur, vt exsiccat humore sanguineo vermescere nequeat, & eodem modo pœnitentiæ auctoritate deficcatur corruptio fœtoris luxuriæ, quæ corruptio ex corruptione carnis, & sanguinis contingit.

S V M M A R I V M.

Quod Apostoli dicti sunt Sal, quia eorum prædicatio de fide Christi recepta per credentes, à corruptione, & verme tam corporis, quam animæ liberat, & reddit incorruptioni: sicut sal prohibet corpora mortuorum corrumpi, & dissolui, & cohibet ne vermescant.

VIII

Nec solum sal corpora fluida deficcet, sed etiam à corruptione præseruat. Quamuis enim sancti morte corporis dilabentur, & incinerentur, tamen quia doctrina Euangelica sunt eorum animæ salitæ ad vitam incorruptibilem conseruantur, dicente Domino Ioan. 11. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet; & omnis qui viuit, & credit in me non morietur in æternum. Et Apost. ad Rom. 8. dicit. Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum

Ioan. 11.

Rom. 8.

F

Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis. Fides enim Christi, quam Apostoli docuerunt non permittet corpora nostra perpetuò esse in corruptione, sed in nouissimo die suscitabit ipsa Christus ad vitam incorruptam, immortalem, & impassibile, nec permittet quod vermis æternus suos fideles corrodat, cū eorum corpora non sint cadauera, quibus ignis, & vermis debetur, vt patet Isa. vlt. Vnde, & hic Hylar. hanc salis proprietatem exponens dicit: Quod Apostolorum officium ipsius salis natura monstrabit; hæc enim incorruptione corporibus quibus fuerit aspersum impartitur; Apostoli autem sunt rerum cœlestium prædicatores, & æternitatis satores. Merito ergo sal vocantur, quia per virtutē doctrinæ, quasi salientes æternitati corpora seruant, vnde & propter incorruptione, quam sal mortuis corporibus confert, dicitur Tob. 6. Cetera salierunt: quæ sufficeret eis, quousque peruenirent in Rages ciuitatē Medorum: Et quod sal huiusmodi occidat vermem conscientie, dicit hic Remigius. Nihilominus extinguit illum vermē perpetuum de quo dicitur Isa. vi. Vermis eorum non morietur.

G

H

I

K

S V M M A R I V M.

Quod doctrina Apostolica dicta est Sal, quia potest seruare illum, qui recipit eam in statu gratiæ, licet non possit illum, qui cecidit à statu gratiæ per peccatum, ad statum incorruptum iustitiæ perducere, quia hoc solius est diuinæ gratiæ.

Nec solum prædicatio Apostolica conseruat corpora à corruptione perpetua, sed & in præsentī præseruat ne animæ perperam putrescant; Salis enim natura est (vt dicit Chrys.) quod carnes sanas, & incorruptas, in suo statu conseruet, sed putridas carnes & infirmas non potest meliorare; sed si ab aliquo tuerint ad sanitatem, & incorruptionem perductæ potest eas in tali statu conseruare, & eodem modo doctrina Apostolorum conseruat animas sanctas à peccato, in statu incorruptionis. Si quis dictam doctrinam voluerit cōseruare, Dei supposito adiutorio fit; qđ necessarium est non solum ad egrediendū de peccato, sed ad perseuerandū in bono. Vnde Innocent. Papa in quadam Epistola ad Concilium Carthaginense dicit. Adiutorio quotidiano Dei nos egere negare non possumus; Hoc enim seu benè viuimus precamur vt melius, sanctiusq; viuamus,

Hylar.

Tob. 6.

Remig.

Isa. vlt.

IX

Chrysost.
hom. 10.

Innocent.
Papa.

mus, seu prauè sentientes à bonis auerti-
mur, vt ad rectā redeamus viam, eius au-
xilio plus egemus. Et infra. Quotidiana
prestat ille remedia, quibus nisi freti, con-
fisiq; nitamur, nullatenus humanos vin-
cere poterimus errores. Necesse enim est,
vt quo auxiliante vincimus, eo iterum nō
adiuuante vincamur, quo adiutorio diui-
no supposito si secundum Apostolicam do-
ctrinam viuamus nō corrumpemur vitijs,
& peccatis. Vnde & Apost. 1. ad Cor. 15.
loquens de Euangelio quod predicauerat
dicit. Notum vobis facio fratres Euange-
lium quod predicavi vobis, quod & acce-
pistis, in quo & statis, per quod & salua-
mini. Vbi dicit Glos. super illud statis. Per
Euangelium stare datur vobis, qui sine eo
caditis; Et idem Apostolus monens fide-
les dicebat, idest ad Corint. vlt. Vigilate,
state in fide. Ex quibus patet quod doctri-
na Apostolica conseruat animas sanas ne
per peccatum putrescant; sed quando iam
per peccatum animæ putridæ sunt, licet
per doctrinam Apostolicam excitentur, vt
à putredine surgant; tamen nisi Deus in-
terius curret peccati ægritudinem, non po-
test homo surgere à peccati corruptione,
iuxta illud Apost. ad Ephes. 5. Surge qui
dormis, & exurge à mortuis, & illumina-
bit te Christus. Et Ionæ 2. dicitur: Suble-
uabis de corruptione vitam meā Domine
Deus meus. Dominus enim solus soluit
compeditos, Dominus illuminat cæcos,
Dominus erigit elisos. Vbi dicit Cassiod.
Solut Christus compeditos, quia absol-
uit ab omnibus vitijs, quibus mens nostra
quasi quibusdam funibus alligatur; Nam
sicut ligat Diabolus, qui peccata conne-
xit: ita soluit Christus, qui delicta dimit-
tit: Dominus illuminat cæcos, & c. omnes
vitiosi sunt cæci: quia peccatorum obscu-
ritatibus implicantur. Sed istos solus ille
illuminat, qui in Euangelio luto facto per-
unxit oculos; & contenebratum hominē
ad gaudium perfectæ sanitatis adduxit.
Quia ergo Apostolica doctrina potest in-
corruptos per peccatum custodire cū Dei
adiutorio ne cadant, & nō potest per pec-
catum putridos per se sanare, vel custodi-
re ne amplius putrescant; sed hæc Dei gra-
tia est, iccirco Apostolica doctrina Sal vo-
catur, quia sana conseruat, & putrida non
curat. Vnde & Chrysost. in hom. hic dicit:
[Vos estis sal terræ.] Quid ergo putrefacta
ipsi emendantur? nequaquam: Neq; enim
possibile est eis, quæ corrupta iam sunt sal
prodesse; non vtiq; hæc faciebant, sed re-
nouata prius, & à fatore illo eruta, & tra-
dita eis tunc saliebant detinentes, & ob-
seruantes à nouitate hæc quæ à domina-

A tore acceperunt. Eripi enim à putrefactio-
ne peccatorum, Christi directio est; non
reuertere autē rursus ad ipsam, studiū, & fa-
tigationis horum opus erat. Et in exposi-
tione dicit idem. Salis opus est rem in eo
statu tenere, in quo inuenerit eam, vt ad
deterius mutari eam non sinat, ad melius
autem perducere nō potest: vtruta tener
carnem ne putrescat, putridam autem nō
potest tenere incorruptam: Sic & Aposto-
li ceteriq; Doctores sal quidem sunt po-
puli Christiani, iam cognoscentes Deum,
seruantes eum in ipsa agnitione Dei, &
sanctitate.

SYMMARIUM.

Quod Apostoli dicti sunt Sal, quia positi in igne
tribulationis non fluxerunt, vt Christum nega-
rent; sed constantes steterunt, quia affectu &
desiderio eorum animus in celestibus erat, &
ideo ab hominibus malis non fuerant concu-
cati, quia superiores eis effecti erant.

C SAl etiam in igne proiectum crepitat,
vel etiam saltat, dicente August. 1. de
Ciuitat. Dei, cap. 5. Agrigentinum Sicilia
salem perhibet cum ad motus fuerit igni,
velut in aqua fluere, cū vero ipsi aqua
velut in igne crepitare; cuius contrarium
accidit in alio sale, quia in aqua defluit,
in igne crepitat, vel saltat. Sancti autem
Apostoli in igne tribulationis positi non
defecerunt, nec cesserunt; Sed de tribula-
tione ad regnum cælorum saltauerunt,
& ignem iracundiæ persecutorum deu-
cerunt. Vnde & de Sanctis loquens Apost.
ad Heb. 11. dicit: Obturauerunt ora Leo-
num, extinxerunt impetum ignis, & effu-
gauerunt aciem gladij. Et in Psal. dicitur
voce martyrum. Transiimus per ignem,
& aquā, & eduxisti nos in refrigeriū. vnde
& Aug. 21. de Ciui. Dei, c. 26. dicit: Perse-
cutiones Ecclesiæ quibus martyres coro-
nati sunt, & quas patiuntur quicūq; Chri-
stiani, probāt vtrāq; edificia velut ignis, &
alia cōsumunt cum ipsis ædificatoribus, si
Christū in eis non inueniunt fundamētū.
E Si autem bona opera, non cōsumunt ipsa,
sed purificāt ipsa, quia talia sunt quæ de-
bent manere in æternum. Vnde & idem
August. in 1. lib. de serm. Domini in mon-
te dicit, quod illi qui non cedunt persecu-
toribus non conculantur ab hominibus;
quia non sunt inferiores eis, sed superio-
res cum corde iam saltauerunt in cælo.
Vnde dicit. Non calcatur ab hominibus
qui patitur persecutionem, sed qui per-
secutionem timendo infatuatur. Calcari
enim non potest nisi inferior, sed inferior

Idem.
hom. 10.

August.

X
August.

Hebr. 11.

Psal. 65.

August.

IX

Idem.

A. 2007.

non est, qui quamvis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus est in cælo. Quod non propter aliud contingit, nisi quia non defluunt in tribulationibus, sed eas propter cælorum regnum, in quo eorum mens per desiderium saltavit libenter sustinent, ut illuc veniant realiter, ubi iam sunt per desiderium mentaliter. Vnde & in Psal. vox martyrum est. Propter te mortificamur tota die. Sed ut dicit Apostolus ad Rom. 8. In his diebus superamus propter eum qui dilexit nos. Quia, ut dicit August. in quodam serm. de martyribus. Minus carni tribulatio ad præsens infligita dominatur, dura mentis iucunditas futura blanditur, ac dura poena cum gloria pensatur dum cum breui angustia lætitia eterna confertur. Fortiter excipit patientia quod imponitur, dum iam intra se possidet cōscientia quod speratur; & hoc graue euenit, ut pene ad animam non perueniant, dum spiritus in desideria retributionis ascendit. Et super illud. In his omnibus superamus, dicit Glos. In his omnibus, scilicet tribulationibus, tormentisq; positi superamus; idest superiores effici-mur; & hoc non propter nos, sed propter eum qui dilexit nos, cuius beneficium superat prædicta. Sicut enim sal infatuatum, idest Christiani persecutionibus cadentes conculcantur ut inferiores, ita sancti verum sal existētes in igne tribulationum positi sursum saltant, ut non possint ab hominibus malignantibus conculcari.

S V M M A R I V M.

Quod Evangelica doctrina, & Apostolica, dicta est Sal; quia si Catholice, & ut Ecclesia accepit ab Apostolis, & apostolicis viris exponatur, magnum condimentum sapientiæ præstat, sicut sal commixtum cum alijs cibis ipsos condit, & sapos reddit; Si vero per se, ut iacet & absq; isto intellectu ecclesiastico accipitur magnum nocumentum præstat, quia in multos errores incidere facit, sicut sal per se sumptum in cibum nocuum est corpori.

XI

SAL etiam per se sumptum in cibum, non delectat gustantem, quod tamen cum alijs commixtum delectat gustum, alia sapida faciens quæ ex se insipida essent; & doctrina Apostolica si per se accipitur propter difficultatem eius non sapit, immo frequenter est causa erroris. Vnde & aliqui discipuli Dominum loquentem de Sacramento corporis, & sanguinis sui audientes, dicebant. Ioann. 6. Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Quod exponens Chrysost. super Ioan. hom. 46. dicit:

F Durus est, idest difficile susceptibilis, superexcedens eorum imbecillitatem. Et Petrus in 2. Epist. loquens de doctrina Pauli dicit. Carissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, sicut & in omnibus Epistolis loquens in eis de his, in quibus sunt quedam difficilia intellectu, quæ indocti, atq; instabiles deprauant, sicut & ceteras scripturas ad suam ipsorum perditionem. Vnde quia in scriptura noui testamenti multa sunt difficilia intellectu, homines mente corrupti, & suum spiritum sequentes, volentes esse magistri aliorum, & docere illa, quæ non didicerant, in diuersos errores prolapsi sunt, scripturam exponentes contra illum sensum quem Ecclesia accipit ab Apostolis, eorumq; successoribus; qui diuinam scripturam ab Apostolis didicerunt, & ipsi adiuti Spiritu Sancto multa declarauerunt. Vnde contra illos, qui aliter intelligunt scripturam, quam sancta Ecclesia intelligit, dicitur Ezech. 47. Omnis anima viuens quæ serpit, quocunque venerit torrens, viuet; in littoribus autem eius, & in palustribus non sanabuntur, quia in salinas dabuntur. Quod exponens Hiero. 14. lib. super Ezech. dicit: Aquæ istæ doctrinam Euangelicam significant, quæ si egrediantur de limine templi Domini, & Apostolicam teneant disciplinam, tumulos sabuli, idest steriles prius, & infertiles faciunt esse frugiferos, & omnia sana atq; deserta ita irrigant, ut exprimant in se fontis Iericho sacramentum, quem Heliseus, Euangelico & Apostolico sale curauit, in tantum, ut ubi prius sterilitas sua erat, & mors, ibi esset veritas, & vita. Et infra. Quod autem sequitur in littoribus eius, & in palustribus, siue in his quæ extra littora egrediuntur aquæ non sanabuntur; illud latenter ostendit quod in Noe arca qui non fuerit, pereat regnante diluui, & quos iste fluuius non attigerit, non suscipiant sanitatem, sed in salinas (inquit) dabuntur, iuxta illud, quod in Euangelio scriptum est. Bonum est sal, quod si infatuatum fuerit in nihil est utile, ut in perpetuum frugibus careant, & virore; quod & Vrbs post ruinam sale conspersa demonstrat. Ex quo planè patet quod illi qui scripturam intelligunt, aliter quam sancta Ecclesia intelligit, in salinas descendunt, quia nec vitam, nec salutem per scripturam percipiunt, sed mortem, & damnationem. Quemadmodum qui sal solum comedit non consequitur delectationem, nec corporis salutem; immo indelectationem, & infirmitatem incurrit, unde Chrysost. super Marcum exponens illud.

Chrysost.
hom. 46.

2. Pet. 3.

Ezech. 47.

Hiero.

Idem.

Chrysof.

Bonum est sal, dicit. Sunt tales sal habentes qui, scilicet habent gratiæ plenitudinem, ut Doctores Catholici; & sunt tales sal non habentes, quia etiam si sint pacifici sunt sal insulsum; cuiusmodi sunt heretici. Ut ad hoc quod quis efficiatur Doctor utilis, oportet quod instruat qualiter scripturam sanctam Catholicè intelligat, ne insulsum fiat dum scripturam vult intelligere illo modo, quo intelligenda non est, dicente Hieron: in epist. ad Paulinum, cap. 6. Hæc à me perscripta sunt breuiter, ut intelligeres te in scripturis sanctis sine præiudicio, & monstrante semitam non posse ingredi. Et infra. Sola scripturarum ars est, quam sibi omnes passim vendicant. Scribimus indocti, doctique poemata passim. Et infra. Si forte aliqui ad scripturas sanctas post seculares literas venerint, & sermone composito aurem populi mulserint quicquid dixerint, legem deputant, nec scire dignantur quid Prophetæ, quid Apostoli senserint, sed ad sensum suum incōgrua aptant testimonia, quasi grande sit, & non vitiosissimum dicendi genus, deprauare sententias, & ad voluntatem suam scripturam trahere repugnantem; & illud idē satis declarat in Epistola ad Deomonem. Et idem declarat August. in Prologo libri de doctrina Christiana.

Hieron.

Idem.

August.

S V M M A R I V M:

Quod doctrina Apostolica dicitur Sal, quia fecunditatem vitiorum terræ malæ, idest conscientia hominum peruersæ, dura reprehensione sterilem facit, sicut & sal terras fecundas steriles reddit.

XII

Iudic. 9.

Psal. 106.

Cassiod.

Hebr. 6.

Glos.

SAL etiam in terra proiectum, terræ fertilitatem aufert. Vnde & in lib. Iudicum, cap. 9. legitur: Quod Abimelech interfectis habitatoribus Sichem, & ipsa destructa sal in ea dispersit, ut omnino eam infructiferam redderet. Et in Psal. dicitur. Quod posuit terrā fructiferam in falsuginem à malitia habitantium in ea. Quod exponens Cassiodor. dicit: Humor falsus fructibus probatur aduersus, quia ubicunque dominatus fuerit, gratiam fecunditatis intercipit. Sed quia fertilitas terræ potest esse, & si plantas utiles proferat, & etiam si nociuas, iuxta illud Apostoli ad Hebr. 6. Terra. n. sæpe venientē super se bibens imbrem, & germinans herbā opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo, proferens autem spinas, & tribulos reprobata est, & maledictio proxima. Quod exponens Glo. dicit: Terra bona accipit benedictionem, sed terra

F

G

H

I

K

in apertum ut videatur proferens spinas, idest peccata quæ pungunt, ac tribulos, idest grauiora peccata quæ acutius pungunt; idest mens vitio suo ad mala fecunda, reprobata est, idest reprobata à Deo. Ideo quando sic mens ad malum fecunda est, salienda est sale Apostolico, arguendo, & increpando, & corripiendo, ut à tali fecunditate sterilis fiat, quia pessima est talis fertilitas, & optima sterilitas. Vnde, & de tali fertilitate mala, dicitur Hier. 48. Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fecibus suis. Et Apost. 2. ad Timoth. 3. dicit de fecunditate malorum hominum. Mali homines & seductores, proficiunt in peius, errantes, & in errorē mittentes; & quia huiusmodi fertilitas est mala, & perniciofa, ideo agendum est, ut talis terra sterilis fiat, quod fit sale Apostolico, dicente Paulo 2. ad Timot. 2. Seruum Domini non oportet litigare, sed māsuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati, ne quando Deus illis det poenitentiam ad cognoscendam veritatē, & resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur. Et ad Titum 1. dicit idem Apost. Increpa illos durē ut sani sint in fide. Quia per duram increpationem, & asperam, talis fecunditas ad malum consumitur, quæ dura correctio sal vocatur. Vnde & Sophonias loquens de Moab qui fertilis erat in malo (ut dictum est) per Hieremiam dicitur Sopho. 2. Moab, ut Sodoma erit, siccitas spinarum, & acerui salis, & desertum vsque in æternum. Et Glo. super illud Luc. 14. Bonum est sal, dicit. Sal sterilem facit terram. Vnde ira victorum destructas Vrbes sale seminabat, ne in eis germen oriretur, quia Apostoli destructo peccati regno, germen vitiorum compefcunt.

Hier. 48.

2. Tim. 3.

Idem 2.

Titum 1.

Soph. 2.

Glos. Luc. 14.

S V M M A R I V M.

Ponitur Epilogus omnium præcedentium proprietatum salis, ut doctrina Apostolica, & Apostoli sali comparentur.

XIII

EX quibus omnibus patet quare Sal Apostoli sint uocati, quia scilicet ipsi de mari seculi segregati per Christi doctrinam, & flatum Spiritus Sancti, sunt consolidati, ut nullis tentationibus cederēt. Et quia eorum correctio fuit media inter asperam, & leuem; & quia per eorum doctrinam vanitas extollentiæ humani ingenij est inter Ecclesiæ unitatem restricta; & quia inclinatio, & fluxibilitas carnaliū hominum ad peccata est desiccata; & quia

per eorum doctrinam immortalitas corporum humanorum est monstrata: & etiā quia per ipsam vermis animæ occiditur; & quia etiam in igne tribulationum positi, de ipso exeuntes in celum saltauerunt; & quia etiam eorum scripturæ nisi sensu Ecclesiastico exponantur, nociuæ sunt; & quia etiam radices peccatorum in corde humano per eorum prædicationem occiduntur, propter quod rectè sal vocati sunt, de quo sale dicitur Luc. 14. Bonum est sal.

S V M M A R I V M.

Ostenditur cuius terræ Apostoli sal dicantur, quia scilicet sunt hominum terrenorum terrena amantium, & in concupiscentijs terrenis putrefactorum.

Luc. 14.

XIIII

Remig.

Dionys.

Genes. 6.

1. Tim. 6.

2. Tim. 3.

Psal. 13.

Genes. 6.

2. Cor. 4.

Chrysost. hom. 15.

Sed cuius rei sint sal ostenditur cum dicit [terra] idest hominum terrenorum, qui terram amando, terra vocatur, ut Remigius hinc dicit. Homines enim qui terrena diligunt cum terrenis desiderijs putrescunt; hoc enim proprium est amoris, ut conformet, & assimilet amantem rei amatae, ut dicit Dionys. 4. de diuini nominis. Et quia omnia terrena sunt corruptibilia & quotidie corrumpuntur; ideo homines terreni, qui ipsa diligunt corrupti mente sunt. Vnde Gen. 6. Scriptura loquens de peccato luxuriæ hominum terrenorum dicit. Corrupta est terra coram Deo, & repleta est iniquitate. Et Apostolus loquens de hæreticis, & superbis 1. ad Timoth. 6. dicit. Quod sunt mente corrupti. Et idem Timoth. 3. Homines (inquit) corrupti mente, reprobi circa fidem. Et in Psal. dicitur de impijs. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis. Et quia terreni homines per desideria terrena omnes corruerant viam suam, iuxta illud Genes. 6. Omnis quippe caro corruerat viam suam. Iccirco veniens Dominus, Sal fecit Apostolos, ut sanaretur natura humana à Christo per eius prædicationem, mortem, & sacramenta per eum instituta; per eos saliretur natura humana ne postea putresceret per peccatum, translata ab amore terreno ad amorem celestem, ut sicut cœlestia sunt incorruptibilia, ita & homines diuina, & cœlestia diligentes incorruptibiles essent. Vnde & Apostolus loquens fidelibus 2. ad Corint. 4. dicit: Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Vnde, & Chrysostomus ad hanc intentionem hæc exponens in hom. hic dicit. In dicendo [Vos estis sal terræ,] monstrat stultam factam vniuersam natu-

F ram humanam, vel putrefactam à peccatis.

S V M M A R I V M.

Quare Apostoli dicuntur simpliciter Sal terræ, & non alicuius partis terræ, sed totius.

Et tamen intelligendum, quod non determinando partem terræ cuius sal esse deberent Apostoli, sed indeterminatè ponendo terram, ostendit quod doctrina Apostolica ad totam terram venire debebat, nec debebat includi infra terminos vnius populi, sicut fuerat inclusa lex Moy si de qua dicitur Deuteron. 4. Quæ est alia gens sic incluta, ut habeat ceremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros? sed debebat ad omnes fines terræ protendi. Vnde & infra 24. dicitur. Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus; Et in Psal. dictum est de Apostolis. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Vbi dicit Cassiod. Terram hinc hominem debemus accipere, qui audire possit, & credere. Sic ergo quia doctrina Apostolica non debebat includi infra vnam gentem, sed toti mundo debebat prædicari ideo indeterminatè dicitur. [Vos estis sal terræ.] Vnde Chrysost. ad hanc intentionem hæc exponens dicit. Pro vniuerso orbe sermo erit vobis, neque enim ad duas ciuitates, & decem, & viginti, neque ad vnam gentem vos mitto, quemadmodum Prophetas, sed ad terram, & mare, & orbem vniuersum, & hunc male dispositum.

S V M M A R I V M.

Quod per hoc quod Apostoli sal terræ vocantur, ostenditur quod ipsi potentiores, & maiores fuerunt Prophetis veteris testamenti, quia ad plures conuertendos missi sunt, & maiori constantia, & fortitudine indiguerunt, & quia sapientiores eis fuerunt.

Et ex hoc, ut ibidem dicit, ostendit eos esse maiores Prophetis in doctrina. Quotum enim plures Doctor instruit, tantum plurium magister efficitur. Vnde dicit Chrysost. Vide qualiter paulatim monstrat, & Prophetis eos esse meliores; non enim Palestinae esse magistros ait, sed & terræ vniuersæ. Nec solum ex hoc sunt meliores Prophetis, quia plures docuerunt, sed quia etiam maiorem animi fortitudinem ne à prædicando cessarent oportuit eos habere.

XV

Deut. 4.

Matt. 24.

Psal. 18.

Cassiod.

Chrysost. hom. 15.

XVI

Chrysost. hom. 15.

re, cum toto mundo repugnante, nouam religionem introducere haberent. Et manifestum est, quod maiora odia insurgunt inter homines propter contrarias religiones, quam propter quodcunque aliud. Vnde & infra 24. eis dicitur. Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Quod odium tunc maxime crescit, quando prima religio, vel potius superstitio est condescensiuu hominibus vitiosis. Secunda autem est grauis, & aspera non solum vitiosis, sed etiam illis qui in virtute perfecti esse videbantur: Quod accidit, quando Euangelium in quo sunt multa excelsa mandata, & naturam humanam excedentia, fuit predicatum hominibus Deos falsos colentibus, qui fomentum complendi sua peruersa desideria habebant, vitamque Deorum suorum scelerrimam quos colebant, predicabant, ut satis declarat August. 2. de Ciuit. Dei, per totum. Fuit etiam Euangelium Iudæis predicatum, qui de sua iustitia plurimum confidebant, & ad predicationem Euangelij odiose se habebant; quia in Euangelio dicebatur, quod Iudæi Christum interfecerant, qui eorum Saluator predictus fuerat per legem, & Prophetas. Vnde & Apost. 1. ad Cor. 1. dicit: Nos predicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Vnde cum odiosa omnibus hominibus predicarent, necesse fuit quod haberent magnam animi fortitudinem, ne a predicando propter hominum odia cessarent. Vnde & Chryf. secundam causam assignans quam meliores fuerint Apostoli Prophetis; dicit. Quia non solum illos ponit mediocres Magistros, sed seueros atque terribiles. Hoc. n. est mirabile, quod non blandientes, neque curam imponentes, sed sipientiam immittentes tanquam sal, ita amabiles facti sunt omnibus. Et August. 22. de Ciuit. Dei, c. 6. dicit: A Christo Deo non solum colendo, verum etiam confitendo tantam per orbem terrarum martyrum multitudinem metus reuocare non potuit, non blanditiæ nullæ, promissio nulla demouit, sed nec facultatum violenter subtractio, nec accerbitas vniuersarum variarumque poenarum, & ipsius mortis, quæ plus cæteris formidatur. Nec solum ex istis meliores facti sunt Prophetis, sed etiam quia altiora reuelata sunt eis, ut in Psal. dicit; Super senes. n. intellexerunt. Vbi dicit Cassiod. Melius intellexit populus nouus, quam senior ille Iudaicus. Vnde & hic dicit Chrysof. Propterea non tantummodo vos volo esse sal, scilicet sapientes, sed etiam, & alios facere tales; Eos autem qui tales sunt, multum

A oportet prudenter esse, in quibus aliorum periclitatur salus, & tantam eis superabundantiam esse virtutis, ut & alijs tradant vtilitatem. Sic ergo ex hoc quod dicit eos sal terræ, ostendit eos esse Doctores totius orbis; & quod meliores Prophetis erant futuri: tum quia plures populos debebant docere; tum quia maiorem animi fortitudinem habere debebant; tum etiam quia magis instructi esse debebant; propter quod sal terræ dicti sunt. Vnde, & Hierony. hic dicit. Apostoli sal terræ appellantur, quia per illos vniuersum hominum conditur genus.

S V M M A R I V M.

Quod Apostoli dicti sunt Sal terræ, quia per eorum doctrinam, & sacramenta, quæ ministrauerunt, inclinatio ad malum quæ provenit ex fomite fuit restricta; & etiam ex eo vocantur sal terræ, quia eorum doctrina solum profecit hominibus existentibus in presenti vita super terram non defunctis iam, nec Angelis bonis, vel malis, qui vel sunt confirmati, vel obstinati.

Vel etiam sal terræ vocantur, quia restringentes fluxum peccatorum, qui nascitur ex corruptione originalis peccati per sacramentorum collationem, terram, id est corda hominum existentia in terra fecunda ad bona opera peragenda reddiderunt, quod significatum fuit per illud quod habetur 4. Regum cap. 2. Dixerunt viri Hierico ad Heliseum. Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sed aqua pessima, & terra sterilis. At ille ait: Afferte mihi vas nouum, & mittite in illud sal: quod cum attulissent, egressus ad fontem aquarum misit in illum sal, & ait. Sanaui aquas has, & non erit in eis ultra mors, vel sterilitas; Ibi enim propter aquæ amaritudinem bona terra sterilis reddebatur; & propter peccati originalis corruptionem homo non potest facere, nisi sanetur fructu operationis bonæ; qui sanatur per sal positum in vase nouo, id est per Christi doctrinam, & sacramenta quæ Apostoli predicauerunt, & ministrarunt, quibus vetus homo noster, qui corrumpitur per desideria erroris, renouatur spiritu mentis suæ, ad Ephes. 4. Per hoc etiam quod dicit Apostolos esse sal terræ ostendit, quod doctrina Apostolica solum proficit hominibus in carne manentibus; quia iam tunc mortuis prodesse non poterat, nec Angelis eorum libero arbitrio confirmato in bono, vel obstinato in malo; propter quod penitere non possunt, nec mutari de bono

Mart. 24.

August.

1. Cor. 1.

Chrysof. hom. 15.

August.

Psal. 118. Cassiod.

Chrysof.

Hieron.

XVII

4. Reg. 2.

Apoc. 14.

in malum, vel è contrâ. Vnde & Apoc. 14. dicitur. Vidi alterum Angelum (per quem signatur ordo prædicantium) volantem per medium celi; habentem Euangelium æternum, ut euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.

S V M M A R I V M.

Quod Doctor superbia inflatus, illud quod scit sibi attribuens, & non Deo; & ille etiam qui gratiam prædicationis, quam accepit à Deo, ut populos doceret, non vult suis subiectis impendere; & ille qui vanitatem sui sensus sequens, falsa & erronea confingit circa illa quæ sunt fidei & morum, dicitur esse sal euanesce.

XVIII

Sequitur. [Quod si sal euauerit in quo salietur?] Vbi ostendit quod si Apostoli, & Doctores salis proprietates non habuerunt, inutiles sibi & alijs sunt. Quemadmodum sal dum in sua natura manet ad multa utile est, quando verò suam naturam deserit, omnino inutile est, & abiectum: Sic etiam Doctor dum suam doctrinam pluribus communicat utilis est sibi, & alijs; dum autem doctrinam sapientiæ dimittens, alijs negocijs secularibus se implicat, nec sibi, nec alijs utilis est. Vnde Apost. 2. ad Timoth. 2. loquens doctoribus, dicit: Labora sicut bonus miles Christi. Nemo militans Deo, implicat se negocijs secularibus. Hoc autem dicit secundum Chrysost. ut eos propter humanam fragilitatem quã habebant, sollicitos reddat ad suum officium debitè & sollicitè exequendum: nemo enim quantuncumque perfectus si deses fiat, non est quin totam suam perfectionem amittat. Vnde & Apostol. 2. ad Timoth. 4. dicit. Dum venio attende lectioni, & exhortationi, & doctrinæ, noli negligere gratiam quæ in te est. Vbi dicit Gloss. Attende lectioni, ut scripturam intelligas; & post lectionem attende exhortationi, iam volentium addiscere: & doctrinæ nescientium; quod facere debes, quia ad hoc constitutus es: & noli negligere gratiam episcopatus. Et infra. Attende tibi, & doctrinæ, insta in illis hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Et sicut ille qui intendit lectioni, & doctrinæ est Pastor utilis, & sibi & alijs, ita & ille qui dimittit lectionem, & doctrinam omnino inutilis est; & Væ damnationis æternæ est ei: iuxta illud 1. ad Corint. 9. Si euangelizauero non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit: Væ enim mihi est si non euange-

F

lizauero. Et ad hoc attendens dicit. [Quod si sal euauerit in quo salietur?] id est si Doctor non prædicauerit, ad nihilum utilis erit, quia nec sibi, nec alijs proficiet, cum nec ipse salietur sale lectionis, nec populus ei subiectus sale doctrinæ. Sed quia Doctor lectionem & doctrinam diuinorum potest dimittere ex tribus causis, scilicet, vel propter humanam gloriam quam affectat, per quam contemnit legere, & docere diuinam scripturam, vel propter commodum, vel incommodum

G

rerum temporalium habendum, vel fugiendum, vel etiam propter suas delectationes adimplendas, iccirco hic ponuntur tres literæ, scilicet, si sal euauerit, si sal infatuatum fuerit: Et in Marco ponitur: Si sal insulsum fuerit. Tunc enim sal euanesceit quando de sua scientia Doctor presumens se super se extollit, non attribuens Deo scientiam, quam sibi dedit, & proximum contemnens, non illi vult communicare, quod accepit, & in vanitate sui sensus se extollens, fingit multa, quæ ignorat confingens multos errores: Vnde de prima euantione loquens Apost. ad Rom. 1. dicit de philosophis. Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Huiusmodi autem homines qui totam scientiam quam habent sibi tribuunt; & sicut si eam à se haberent non in Deo, sed in se ipsis gloriantur; incorrigibiles sunt, superbia enim eorum & præsumptio non patitur, quod ab aliquo emendentur. Vnde & Bernar. loquens de præsumpt. in lib. de 12. gradibus humilitatis, cap. 7. dicit. Qui alios se præcellere putat, quomodo non plus de se quam de alijs præsumat? Et infra. Quomodo culpam suam confitebitur, qui nec esse putat, nec putari culpabilis patitur? Vnde, & de talibus qui in suo sensu euanescent, loquens Apostolus 2. ad Timoth. 3. dicit: Hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non proficient.

H

Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus. Ille etiam qui instructus est diuina sapientia, & sic est sal effectus, & tamè vilipendens proximum, non vult nec curat instruere ipsum, est sal euanesce, nullam utilitatem alicui præbens: & sibi etiam inutilis existens, qui talentum scientiæ acceptum à Domino in sudario recodens sub terra sepelit; de quo habetur infra 25. quod qui vnum talentum acceperat abiens fodit in terra, & abscondit pecuniam Domini sui, Vbi dicit Origenes. Si quem vi-

I

K

K

deris

Marc. 9.

Rom. 1.

Bernar.

2. Tim. 3.

Matt. 25.

Origenes.

Apoc. 14.

2. Tim. 2.

Chrysost.

2. Tim. 4.

Gloss.

2. Tim. 4.

1. Cor. 9.

deris qui virtutem habet docendi, & animabus proficiendi, & hanc virtutem occultat, quamvis habeat religionem conuersationis; tamen non dubites dicere, quod talentum quod accepit abscondit, cui Dominus virtute suæ diuinitatis potest auferre sufficientiam, quia ea pigrius est vsus. Et August. 22. lib. contra Faustum cap. 39. dicit. Duo sunt genera principum, qui non recte operabantur in plebe, vnum eorum, qui oberrant; alterum eorum qui nihil proderant; nec sunt amplius quam duo genera hominum inutilia generi humano, vnum nocentium; alterum præstare nolentium, si quid boni habent in hac præsentī vita perdentium tanquā in terra fundentium. Vnde & Iob 11. dicitur. Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se liberum natum putat. Et in Psal. dicitur cōtra quosdam. Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Vbi dicit Cassiodorus. Loquitur ad Doctores, vt efficacius populi corrigantur. Qui enim constitutus est aliorum magister in vanum accipit animam suam, & in dolo iurat proximo suo, qui eum non docet, & corrigit, quando opportunitas se offert; quod qui non faciunt sunt sal euanescentes, idest vanum, & inutile. Vanū enim dicitur, quod aptum natum est esse, vel fieri causa alterius, cum non includit illud cuius causa erat aptum natum, vt dicitur 2. Physic. Et quia Doctor & prælatus ad hoc constituitur, vt subiectos bonos efficiat, & malos corrigit; ideo si ille Doctor vel prælatus, qui debet, & potest suis subiectis vtilis esse per doctrinam, & suum regimen non vult curare de ipsis, vanus & euanescentes Doctor & Prælatus est. Vnde & de eo dici potest illud Zach. 11. O pastor, & idolum derelinquēs gregem; gladius super brachium eius, & super oculum dextrum eius; brachium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius tenebrescens obscurabitur. Et e contra, Pastor qui intendit doctrinæ, & correctioni subiectorum, sal vtile multum est, complens illud Apost. 1. ad Corin. 9. Cum liber essem ex omnibus omnium me seruum feci, vt plures lucrificerem; & cap. 10. Ego per omnia omnibus placeo, nō querens quod mihi vtile est, sed qd multis vt salui fiant. Ille etiam qui instructus est multum in scriptura, & non vult sequi sensum scripturæ, sed vult scripturā ducere ad sensum suum, fingēs multa vana, falsa, & erronea; & illa, vel ipse apud se tenet, vel alios docet, est sal euanescentes. De quibus loquens Petrus 2. Epist. 2. dicit. Superbia enim va-

nitatis loquentes pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ eos, qui paululū effugiunt. Et Apost. 1. ad Timot. 1. Quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, volentes legis esse Doctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Omnes autem prædicti, siue in sua sapientia confidentes, eam sibi attribuendo non Deo, siue nolentes suis subiectis impertiri doctrinam, vel correctionē quam acceperūt, siue scripturam sanctam per hæresim corrumpentes, sunt sal euanescentes per superbiam; quæ origo est istarum vanitatum, qui vix, vel nunquam à sua vanitate reuocantur. Vnde de talibus dicitur Hierem. 2. Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt. Et 4. Reg. 17. Secuti sunt vanitates, & vanè egerunt. Qui enim multum præsumit de sua sententia non faciliter deducitur ad credendum sententiam contrariam, & maxime quando talis est qui vult, & potest defendere suam sententiam falsam. Vnde Proverb. 17. dicitur. Expedit magis Vrsæ occurrere raptis feribus, quā fatuo confidenti sibi in stultitia sua. Vnde quia tales de se plurimum præsumentes, non faciliter quando lapsi sunt corriguntur, ideo Dominus dicit, [Quod si sal euannerit] idest si Doctor superbia inflatus euanesceat [in quo salietur?] idest quomodo poterit per doctrinam aliquando emendari cum non velit doceri, sed suas vanitates alijs manifestare? Et hoc modo hanc partem exponens hic Hieron. dicit. Si Doctor errauerit, quo alio doctore emendabitur? & Beda super Lucam exponēs illud. Si sal euannerit in quo condietur? 14. dicit. Si quis semel condimento veritatis illuminatus ad Apostasiam redierit, quo alio doctore corrigetur? quasi dicat nullo, vel non faciliter.

S V M M A R I V M.

Quod ille Doctor dicitur esse sal infatuatum, qui scripturam diuinam intelligens per quam corrigere poterat, & emendare delinquentes subiectos, timore, vel cupiditate mundanorum superatus, adulationibus, & blanditijs magnatum, vel aliorum studet.

Si vero sit talis litera [Quod si sal infatuatum fuerit in quo salietur?] tunc est sensus: Quod si Doctor, qui iam sal erat factus fuerit fatuus in quo salietur? idest quomodo emendabitur? vel alij quomodo emendabuntur per eum? Dicitur autem Doctor esse infatuatus, quando vel propter timorem mundanum, vel propter cu-

piditatem

1. Tim. 1.

Hierem. 2.

4. Reg. 17.

Prou. 17.

Hieron.

Beda.

XIX

August.	piditatem mundanorum, dimittit veritatem quam nouit: dicente August. 1. lib. de ferm: Domini in monte. Ostendit fatuos esse iudicandos, qui temporalium bonorum, vel copiam sectantes, vel inopiam metuentes amittunt æterna, quæ nec dari possunt ab hominibus, nec auferri. Fatui enim est pro vilioribus meliora dare, & pro ijs quæ auferri possunt illa dare, quæ auferri non possunt. Vnde quicunq; Doctor qui propter timorem mūdānum, vel propter rerum temporalium copiam habendam dimittit, vel tacet, quando locus, & tempus est, loqui veritatem, vel eam negat, vel etiam contra conscientiam impijs fauet; vel eis adulatur, sal infatuatū est. Vnde & Isaias dicit se esse pollutum labijs, quia veritatem tacuit populo peccatori. Isa. 6. vbi dicit Hieron. 3. lib. super Isaiam. Væ mihi quia tacui, & audacter Oziam Regem non corripui, ideo labia mea immūda sunt, & laudes Domini cum Angelis cantare non audeo. Et contra quosdam prophetas, qui propter cupiditatem, mendacium populo prædicabant, dicitur Hierem. 6. A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ student, & à Propheta vsq; ad sacerdotem cuncti faciunt dolum; & curabant contritionem populi mei cum ignominia, dicentes. Pax, pax, & non erat pax. Et Ezech. 13. dicitur. Væ qui consumunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt cernicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendū animas. Et infra. Violabant me ad populum meū propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarent animas, quæ non viuunt. Quod idem exponens 4. lib. super Ezech. dicit. Væ ijs doctrinis, quæ requiē pollicentes, omnem ætatem, sexumq; decipiunt, vt capiant animas miserorum, & contaminant me ad populum meum; dum credor diligere voluptatē, & sanctos decipiunt, & ad mortem trahunt, & peccatores vanis promissionibus viuificare contendunt. Et idem etiam exponens illud Ezech. in eodem capitulo positum. Lineabant Prophetæ absque temperamento: dicit; Quod Septuaginta interpretati sunt, quod liniunt eum absque sale; vt quomodo cibus absque sale nullum saporem habet, ita & istorum doctrina qui propter timorem mundanum, vel cupiditatem terrenorum veritatem tacent, vel diuitibus adulantur, nullam firmitatem, nullumque saporem cœlestem habent; quia Doctor factus est sal fatuum. Vnde & Hieron. super Matth. dicit, quod sal insulsum, vel fatuum est, qui amat Principatum, & increpare	F non audet; non audet quidem ne offendar diuitem peccatorem, nō audet vt acquirat eius fauorem, non audet vt accumulet sibi bona temporalia. Vnde & de talibus dicitur Micheæ 3. Prophetæ seducunt populum meum, & mordent dentibus suis, & prædicant pacem, & si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificat super eum prælium. Vnde & Apost. ad Gal. 3. dicit. Sic stulti estis, vt cum spiritu cæperitis, nunc carne consumamini. Vbi dicit Gloss. Ordo est vt à carnalibus ad spiritualia surgamus, non à spiritualibus ad carnalia cadamus, & qui hunc ordinem peruertit, stultus est, quia non æstimat res secundum earum valorem, præponens carnalia spiritualibus, & non temporalia æternis; sed ordinat vt ad finem bona spiritualia ad temporalia. Vnde & August. in 3. libro de libero arbitrio circa finem dicit. Quod stultitia est rerum appetendarum, vitandarumque, non quælibet, sed vitiosa ignorantia: & stultitia tunc est plurimum vitiosa, quando est affectata; dicente eodem 1. lib. Retractationum cap. 13. Stultitia magnum vitium est. Et super illud Ps. Noluit intelligere, vt bene ageret, dicit Cassiodorus. Cum dicit noluit intelligere vt bene ageret, illos significat qui ab aliqua parte sapientiæ igniculum perceperunt, & à vero intellectu suo vitio declinantes peruersis se erroribus polluerunt. Nam imprudentiæ plerumq; venia datur, voluntario vero maleficio semper ultio iusta succedit. Quando ergo Doctor instructus per scripturam, & sal effectus qui multis utilis esse poterat, & fructuosus, cupiditate rerum temporalium habendarum, vel molestiarum temporalium fugiendarum timore, vel cupiditate ductus non audet corrigere delinquentes, nec instruere ignorantes, sed vt placeat magnatibus incipit adulationibus, & blanditijs deseruire; tunc efficitur sal infatuatum; quia vt stultus, & fatuus scienter præponit carnalia spiritualibus, & terrena cœlestibus: vnde iam non solum inutilis est, immo etiam plurimum nociuus; quia simplices scientes eum esse instructum in lege Dei, videntes eum cupidum terrenorum, & fauoris, & gloriæ humanæ auidū, ad consimilia peragenda informantur, iuxta illud Apost. 1. ad Corint. 8. Si quis videret eum qui habet scientiam in idolo recumbentem, nonne conscientia eius cum sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta? & peribit infirmus in tua conscientia frater propter quem Christus mortuus est. Vnde & de tali Doctore, qui propter cupiditatem terrenorum	Mich. 3. Galat. 3. Glos. August. Idem. Psalm. 35. Cassiod. 1. Cor. 8.
---------	--	---	--

Eccles. 31.

Idem 20.

Prou. 26.

Ibidem.

Glos.

doctrinam correctiuam dimittit, dicitur Ecclesiast. 21. Cor fatui, quasi vas confractum, & omnem sapientiam nō tenebit, & tanquam domus æstimata sic fatuo sapientia, & scientia insensati inenarrabilia verba. Et de adulatione fatuorū dicitur eodem lib. cap. 20. Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius, qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt. Quando autem sic Doctor est infatuatus, nullo modo, vel vix corrigi potest, quia videtur sibi quod sapientior sit inter omnes: iuxta illud Prouer. 26. Sapientior sibi piger videtur septem viris loquentibus sententias. Et capite eodem. Vidisti hominem sapientē sibi videri? magis illo spem habebit stultus. Facilius enim stultus, vel omnino ignorans eruditur ad bonū, quā ille stultus, qui sibi sapiens esse videtur. Quod attendens Dominus dicit. [Quod si sal infatuatum fuerit in quo salietur?] idest si Doctor, vel rector cupiditate terrenorum fuerit infatuatus, quomodo poterit emēdari? Vnde & Glossa hīc dicit. Si vos per quos condiendi sunt alij aduersis vel prosperis cesseritis, per quos à vobis error auferetur, cum vos Deus tollere fatuitatem alijs elegerit? Doctor enim qui retro vadit, nec ipse fructum ferre, nec alios vallet excolere.

S Y M M A R I V M.

Quod ille Doctor dicitur esse sal insulsum, qui delectationibus carnalibus superatus, bonam vitam, quam prius habuerat deserit, & peccatis carnalibus seruit; qui nec se, nec alios per suam doctrinam correctiuam salire potest.

XX

SI vero sit ista litera [Quod si sal insulsum fuerit, in quo salietur?] tunc est sensus. Si Doctor putridus per carnalia peccata fuerit, in quo saliet? idest quomodo emēdabitur? Quasi dicat quod nō potest fieri, uel non faciliter. Sicut enim salis stipticitate, uel falsedine carnes, quæ aliter putrescerent incorruptæ seruantur, & illa quæ ex se erant insipida per salis falsedinem condiuntur, dum in sua natura manet; sic quando sal suam naturam amittit, quod fit falsedinem amittendo, nec præseruat à corruptione illud cui immititur, nec cibū condire potest, nullo etiam alio eius insipiditas condiri potest, quia cum ipsum sit condimentum aliorum, alia non possunt ipsum sal condire, quando insulsum est effectum, & eodem modo quando Doctor per uitia carnis effectus est insulsus, & insipidus à sapore sapientiæ cœlestis, non potest populum à corru-

A

ptione, & putredine peccatorum carnalium cohibere, nec etiam sermo eius est gratia conditus; ipse etiam non potest per alium Doctorem ad pristinam naturā spiritualis falsedinis reuocari, quia sale alia condiuntur, ipsum autem alio non conditur. Vnde Hieronym. in Epistola ad Nepotianum dicit. Non confundant opera sermonem tuum, ne cum in Ecclesia loqueris tacitus quilibet respondeat: Cur ergo hæc quæ dicis ipse non facis? Delicatus magister est, qui pleno ventre de ieiunijs disputat. Et in Epist. ad Rusticum dicit idē. Accusamus sæpe quod facimus, & cōtra nosmetipsos deserti in nostra uitia inuehimur. Et Chrysost. in 3. lib. de dignitate sacerdotali cap. 16. dicit. A natura ipsa compertum est, ut regentium mores uulgi imitetur, & quasi in imagine, ita in uita præsentium intendens studeat illorum quantum potest fieri simillimum; quod cū ita sit quomodo tumens sacerdos comprimit alienos tumores? Et infra. Errores Pontificum abscondi non

C

possunt, etiam exigua eorum sceleriter innotescunt; & per apparentes motus, quasi nudas animas suas sistunt oculis intuentium. Horum igitur ut uirtutes multos sæpe ad simile studium prouocant; ita etiam uicia ignauos alios circa sanctitatis studium reddiderunt; propter quod oportet omnifarie animam eius resplendere decore, ut simul & lætificare, & illuminare possit spiritus contuentium: Delicta quippe uilium personarum sicut in tenebris acta, solos eos à quibus sunt commissa mortificant; uiri autem conspicui, & in multorum notitiam positi, peccatū omnibus cōmuniter nocet, propter quod ignobilium delicta etiam si prodantur, neminem grauiori uulnere fauciabunt. Qui uerò sunt in uertice honoris positi & in populi uersantur oculis; & si modicis præueniantur delictis, alijs grandia uidebuntur; Et infra. Si parua aliqua despexerit, atque neglexerit, nihil ei ante acta probitas suffragatur, ut possit accusatorū ora subfugere, sed obumbrat uniuersam eius conuersationem delictum illud exiguum. Quia ergo vita Doctoris est exemplar uitæ subditorum, & eius vita omnibus innotescit, & propter suum statum, modicum delictum eius grande reputatur, & eius prædicatio uitæ eius comparatur, ut ex prædictis patet; iccirco si malæ uitæ est, omnibus nocet, & quantumcumq; rectè prædicet, eius prædicatio à vulgo contemnitur, nec ei creditur, cum eius rectam prædicationem uita peruersa maculet. Vnde & Cassiod. exponens illud

D

E

Hiero.

Idem.

Chrysost. 3. lib. de dignit. sacer.

Idem.

Idem.

Cassiod.
49.

Hieron.

Hylar.

Chrysost.
hom. 15.

Luc. 17.

Gen. 19.
Beda.

Idem.

Psalm. Peccatori autem dixit Deus quare tu enarras iustitias meas, &c. dicit. Qui corde indurati sunt, & à scelerum suorum prauitate non desinunt, prohibentur Domini narrare iustitias: idest vel communi sermone aliquid de illa maiestate proferre, quia os debet esse iustum, quod iustitias Domini narrare præsumit. Et quia Doctor condit in bonis operibus subiectos, & putrefactionem peccatorum prohibet in subiectis, tam per conuersationis suæ exemplum, quam etiam per loquelam, quia (vt dicit Hieron. in Epist. ad Fabiolā.) tanta debet esse scientia, & eruditio Pontificis Dei, vt egressus eius & regressus, incessus, & motus, & vniuersa eius vocalia sint; veritatem mente concipiat: & toto eam habitu resonet & ornatu; vt quicquid agit, quicquid loquitur, sit doctrina populorum: Ideo si eius vita est immunda, & turpis loquela, cum ex cordis abundantia os loquatur, & si bene loqueretur, tamen ei non crederetur; non sapidos per virtutes facit subditos, sed putridos per peccatum reddit, quia factus est sal insulsum. Vnde & Hilarius hic dicit. Si Doctores insulsi nil saliant, & ipsi sensu accepti saporis amisso, viuificare corrupta non possunt, redduntur inutiles. Et Chrysost. hic in homiliario dicit. Volo vos esse non solum sapientes, sed & alios facere tales; Alij enim & si multotiens cadunt, possunt potiri venia, magister autem si hæc patiatur, omni priuatus est excusatione; & vltimum dat supplicium; quia multum oportet prudentes esse, & superabundantiam virtutis habere illos: in quibus aliorum salus periclitatur. Nec solum populi non condiuntur, nec à putredine coercentur, quando eorum Doctor effectus est sal insulsum, sed etiam putredo peccatorum Doctoris talis non potest saliri, cum ipse videat, & cognoscat se malum agere, & tamen non vult desistere, effectus statua salis respiciens retro ad peccata carnalia, à quibus exire debuit. Vnde & Luc. 17. dicit Dominus Apostolis. Memores estote vxoris Lot, quæ versa est in statuam salis. Genes. 19. Et Beda exponens illud Lucæ 14. Si autem sal euauerit, dicit. Si quis semel condimento veritatis illuminatus ad apostasiam redierit, quo alio Doctore corrigetur? Et infra. Qui post agnitionem veritatis retroredit, nec ipse fructum boni operis ferræ, nec alios excolere valet. Non solum autem nec à se, nec ab alio corrigi talis Doctor potest, quia credere non vult, nec intelligere vt benè agat, sed & quotidie plus in se ipso putrescit cum multas oc-

casiones peccatorum habens, non retineatur ab aliquo, quin omnia sua desideria compleat. Vnde & Thren. 4. dicitur contra quosdam Doctores. Filij Sion inclyti, & amicti auro primo: quomodo reputati sunt in vasa testea opus manuum figuli? Et infra. Qui vescebantur voluptuose interierunt in vijs, qui nutriebantur in croceis amplexati sunt stercora. Sic ergo quia à tali Doctore insulso non potest condiri populus, nec à putredine peccatorum præseruari, & ipse in se est insulsus & putridus, iccirco bene Dominus dicit. [Quod si sal insulsum fuerit, in quo salietur?] Quia tali Doctore, nec saliri populus potest, nec ipsemet à se, vel ab alio condiri faciliter potest. Vnde Hieron. hic dicit. Si Doctor errauerit, quo alio Doctore emendabitur? Et interlinearis Si Doctor errauerit, p. quæ infirmus populus confirmabit?

S V M M A R I V M.

H Quod quamuis difficile sit quod Doctor, vel euanesceat per superbiam, vel insulso per terrenorum cupiditatem, vel insulso per immundam vitam emendetur, & utilis fiat & sibi, & alijs, tamen non est hoc impossibile apud Deum, qui eum potest per suam gratiam ad hoc reducere, vt sal utile fiat.

I H Oc autem Domini dictum de Doctore euanescente, insulso, & insulso, non significat impossibilitatem, sed difficultatem; quantumcunque enim in vita præsentis Doctor sit euanesceat per superbiam, vel fatuus per terrenorum inordinatam cupiditatem, vel insulso per vitam lubricam, potest Dei gratia adiutus reuerti ad bonum, & scientia vti ad utilitatem suam, & Ecclesiæ. Vnde & Episcopo Ecclesiæ Laodiceæ dicitur Apocal. 3. Tu dicis quod diues sum, & locupletatus, & nullius egeo; & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus? Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuplex fias, & vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas. Sed quia difficile est quod talis Doctor corrigatur, ideo ponitur quod impossibile esset. quemadmodum, & infra 19. de diuite dicitur. Apud homines impossibile est diuitem saluari, apud Deum autem omnia possibilia sunt.

Thren. 4.

Ibidem.

Hieron.

Gloss.

XXI

Apoc. 3.

Matt. 19.

S V M M A R I V M.

Quod Doctores, & Episcopi qui euanescent per vanam gloriam; & fatui qui terrena lucra sectantes, vsq; ad apostasiam à fide perueniunt: & insulsi per apertam luxuriam, qui se emendare nolunt de statu suo; & de Ecclesia sunt emittendi ne alios corrumpant, cum & sibi, & alijs sint inutiles & nocui.

XXII

ET quia dixerat quod talis Doctor difficile corrigitur, ideo vt ostendat qualis sit dum in isto statu manet, & quid de eo fieri debeat vt corrigatur, vel si sit incorrigibilis vt euitetur, subdit. [*Ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.*] Et potest esse duplex sensus: primò quod vt res inutilis omnino abijciatur à docendi officio, quæ admodum & sal quando falsedinem suam amittit proijciendum est extra, sicut inutile omnino, cum nec in se aliquid ualeat, nec si alicui coniungatur ei prodesse possit, sed solum obesse. Aliqua enim sunt, quæ & si in se sint inutilia, tamen alteri coniuncta utilia sunt; quemadmodum aqua turpis & fætida quæ in domo est inutilis, proiecta in terra extra, ut in agro, eam fructificare facit; Et quemadmodum fimus & stercora quæ in domo sunt inutilia: Et in agro proiecta magnam utilitatē afferunt: unde & licet in se sint uilia, tamen extra proiecta utilia sunt; propter quod nō possunt propriè dici ad nihilum ualentia. Sed sal quando saporem falsedinis amisit, & in se est inutile, & si alteri coniungatur, inutile ipsum reddit; cum & herbas si ibi sunt interficiat, & pro tempore subsequenti terram infructiferam reddat; propter quod quando tale sal foras proijcitur, in loco sterili iactat, ut ab hominibus conculcetur. Vnde quod hīc Dominus dicit. [*Ad nihilum valet vltra nisi vt mittatur extra, & cōculcetur ab hominibus.*] tale est ac si diceret. Quod tale sal euanescent fatuum, uel insulsum omnino inutile est; quia nec sibi, nec alijs prodest; & propter hoc nō restat aliud qđ fiat de eo, nisi ut proijciat in tali loco, ubi ab hominibus conculcetur, ut sicut sibi est inutile, ita alijs inutile reddatur. Et hunc sensum uidetur ponere Lucas cum dicit. [*Si sal euauerit, in quo condietur:*] neque in terra, neque in sterquilinio utile est, sed foras mittatur. Quod exponens Beda dicit. Sal, cum ad condiendos cibos carnesq; siccan das ualere desierit, nullo iam usui aptum erit: neque enim in terram utile est, cuius iniectu germinare prohibetur, neque in

Beda.

A sterquilinium agriculturæ profuturum; Et tunc non esset sensus quod postquā tale sal proiectum esset extra, quod aliquid ualeret in se, uel utilitatem alicui afferret; sed esset sensus quod sicut omnino res inutilis abijciendum esset, ut nec sibi, nec alijs nocere posset; Et secundum hoc diceretur quod Doctor euanescent per superbiam, uel infatuatus per cupiditatem terrenam, uel insulsus per immunditiam; quia omnino nihil ualet, expellendus esset ab Ecclesia, quia nec in suo gradu debet permitti stare cum ceciderit à falsedine diuinæ sapientiæ, nec communibus fidelibus est associandus, ne eos corrumpat, & germina bonorum operum in eis mortificet; Propter quod & Ecclesia hæreticos, qui sunt euanescentes per superbiam post primam & secundam monitionem de Ecclesia proijcit, uel etiam morti tradit, iuxta illud Apostoli ad Titum 3. Hæreticum hominem post unam, & secundam correctionem deuota; sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus. Quod exponens Hieron. super Epistolam ad Titum dicit. Qui semel, bisq; correctus audito errore suo non uult corrigi, errare æstimat corrigentem: & e contrario se ad pugnas, & iurgia uerborum parans eum uult lucrifacere à quo docetur: propterea à semetipso dicitur esse damnatus, quia fornicator, adulter, homicida, & cæteri uitiosi per Sacerdotes de Ecclesia propelluntur; hæretici autem in se ipsos sententiam ferunt suo arbitrio de Ecclesia recedentes, quæ recessio propriæ conscientie uidetur esse damnatio. Ad quod insinuandum Dominus non dicit, quod tales Doctores euanescentes de Ecclesia expellantur, sed dicit quod mittantur, quod potest dici de illo qui per se recedit, uel cadit. Vnde Diabolus Domino dixit supra 4. Mitte te deorsum. Et hoc modo hæc exponit hīc Remigius dicens. Postquam Doctor errauerit in Ecclesia, non debet in pristina dignitate permanere, sed repellendus est ab Ecclesia, & conculcandus ab hominibus. Et infra. Hæreticus aut Doctor qui errat in Ecclesia, quasi putridum & uile stercus ab omnibus est cōculcandus, & manifestè à societate Ecclesiæ expellendus. Vnde & Apostolus 2. ad Timoth. 2. dicit de Hæreticis, quod multum proficiunt ad impietatem, & sermo eorum ut cancer serpit: idest à paruo errore ad maius paulatim tendit, quæ sana sunt corrumpendo, & ad impietatem trahendo, & ab uno ad plures corrumpendos procedendo, propter quod ut sibi, &

Titum 3.

Hieron.

Matt. 4.

Remig.

Idem.

2. Tim. 2.

alijs inutiles, & nociui extra mittendi sunt, vt viles & despecti, ac etiam plurimum nociui. Non enim lupi sunt includendi cum ouibus, sed ab ouile arcendi quantò magis possibile est, vt oues secure & pacifice possint infra ouile ecclesiæ remanere. Propter idem etiam Ecclesia à se expellit apostatas à fide, qui propter cupiditatē terrenarū rerū, vel timorē mundanū, fidē Christi deserūt, & in Christo blasphemi fiunt; Quemadmodū & Iudas cupiditate ductus pecunię, Dominū vendidit; & Iudæis prodidit; qui cū accepisset bucellā de manu Christi, exiuit cōtinuò vt dī Ioan. 13. Vbi dicit Origenes. Exijt nō solū, recedēdo de domo in qua cenabatur, sed omnino egressus est à Iesu. Et de presbyteris qui sacrificant idolis dicitur cap. 1. Concilij Ancyran. 1. Presbyteros qui immolauerūt, offerre, aut sermonem ad populum facere, aut aliquibus sacerdotalibus officijs fungi non liceat. Vnde & Remig. hīc dicit. Quicumque causa timoris, aut cupiditatis negat veritatem, sal infatuatum est; & iste omnino expellendus est à societate fidelium; & conculcandus ab hominibus, velut Iudas proditor, qui cupiditate Dominum vēdidit; ideoq; repulsus est à societate Apostolorum, & conculcandus est ab omnibus, idest spreus, & despectus. Et Glossa super illud Marc. 9. Si sal insulsum fuerit, dicit: Si quis semel condimentis veritatis refectus ad apostasiam redierit, quo alio Doctore corrigetur, qui eam quam gustauit sapientiam, vel aduersis territus, vel prosperis illectus respuit? & in hoc Iudam & socios eius significare creditur, qui philargiria corruptus, & Apostolatū perdere, & Dominum tradere non dubitauit. Et Chrysost. super Ioan. homil. 71. loquens de Iuda dicit. Donec fuit collegij non audebat infilire in eum Diabolus, sed extra oppugnabat, postquā vero palām factus est, licenter iam irrupit, neque inemendabilis erat in aliorum numero tolerandus, ideo iam eiicitur quem mox Diabolus comprehendit. Vnde Apostolus 1. ad Tim. 6. loquens de auaritia dicit. Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Vbi super illud errauerunt à fide dicit Glossa. Quòd appetentes cupiditatē sunt omnino Christum deserentes, & inseruerūt se doloribus multis. Hoc constat in auarīs, qui tantò plures sollicitudinum cruciatus sustinēt, quò amplius desiderant; tu autem homo Dei hæc fuge: Nihil enim tam asperum, tamq; perniciosum, quā si vir ecclesiasticus ma-

ximè qui sublimem tenet locum, dinitijs huius seculi studeat; quia non solum sibi ipsi, sed & eteris obest. Et de Demas dicit idem 2. ad Timot. 4. Demas me reliquit, diligens hoc seculum. Propter hoc etiam Doctores insulsi & putridi per carnis luxuriam de ecclesia expelluntur; qualiter Nicolaus aduena Antiochenus, qui electus, & factus fuerat Diaconus: de numero discipulorum & diaconorum fuit expulsus, quia carnis luxuriam etiā ad extraneas dixit licitam esse. De quo dicitur 24. q. vlt. Quidam Heretici Nicolaitæ dicti à Nicolao Diacono ecclesiæ Hierosolymorū, qui cum Stephano & cæteris constitutus est à Petro, qui propter pulchritudinē suæ vxoris relinquens eam dixit, quòd qui vellet ea vteretur, & sic versa est in stuprū talis consuetudo, vt inuicē coniugia commutarētur. Quos Ioan. in Apo. improbat dicens. Sed hoc habes quòd odisti facta Nicolaitarū. Nicolaitæ dicti sunt à Nicolao, q. vnus fuit ex septē Diaconis qui cū Stephano in ministeriū viduarum deputati fuerāt, & ab eo occasione sui erroris sumpserūt. Ille nāque cū ab Apostolis increparetur de zelotypia vxoris, vt se de hoc purgaret, vxorē in publicū produxit, dicēs, vt qui vellet ea vteretur, ostēdēs ex hoc se nō esse adeo zelotypū vt ipsi impingebatur. Ex quo facto, alij occasione sumētes crediderūt, hoc licitū esse, vt quisque qua vellet femina vteretur. Vnde cōmēdatur Episcopus Ephesi, quia oderat facta Nicolaitarū, & reprehenditur Episcopus Pergami, quia vt habebat tenētes doctrinā Balaā, qui docebat Balach mittere scandalū corā filijs Israel edere & fornicari, ita & ipse habebat tenētes doctrinā Nicolaitarū; Apoc. 2. Cū ergo laudetur Episcopus qui oderat Nicolaitas, & reprehēdatur ille qui eos habebat, & à se nō expellebat, manifestū est q. tales putridi per luxuriā sunt expellēdi de ecclesia, si se corrigere nolūt, quia facti sunt sal insulsum. Vnde & Apostolus loquēs de viduis adoleſcētibus, quæ per ecclesiam non debēt sustentari, dicit 1. ad Timot. 5. Adolescentiores autem viduas denita, cum enim luxuriatæ fuerint in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerūt, similiter autem & ociose discurrunt circuire domos; & non solum ociosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes, quæ non oportet. Vnde & filij Heli, qui dormiebant cum mulieribus, quæ excubabant ad ostium Tabernaculi, de sacerdotio ipsi, & eorū posteritas expulsi sunt pro magna parte, vt patet 1. Reg. 2. Et Neemias imprecatur contra sacerdotes

2. Tim. 4.

Apoc. 2.

Hæresis Nicolaitæ

Apoc. 2.

1. Tim. 5.

1. Reg. 2.

qui

qui per luxuriam alienigenarum polluitur sacerdotium dicens. Neemie ult. Recordare domine Deus meus aduersus eos qui polluitur sacerdotium, & ius sacerdotale, & leuiticum. Vnde & hic dicit Glos. fa. Sal infatuatum mittatur foras ab officio docendi, & conculcetur idest irrideatur ab hominibus carnalibus, dñ vita eius contemnitur; Nihil autem sic contemptibilem reddit apud etiam carnales homines Doctorem, sicut quando vita eius est manifestè immunda. Vnde & Apostolus castigat corpus suum, & in seruitutem redigit, ne forte alijs prædicans reprobus eficeretur ipse 1. ad Corint. 9. Quod exponens Hieron. in epistola ad Rusticum dicit. Vas electionis in cuius pectore Christus resonabat: macerat corpus suum: & subiecit seruituti, & tamen cernit naturalem carnis ardorem suæ repugnare sententiæ; & tu te arbitraris absque lapsu & vulnere posse transire, nisi omni custodia seruaueris cor tuum? Et ad Oceanum dicit idem. Quomodo alterum reprehēdet, cum ipse qui accepit potestatem ut doceat, sit reprehensibilis? Ex episcopo gradu ceteri clericorum condiscunt, quomodo debeant viuere. Et infra. Præcipue illud reor attentius tibi esse cauendum, quia prima tentamenta clericorū, seminarum frequenter accessus sunt. Iste sexus reprehensibiles exhibet clericos; Quid tibi re vera cum feminis: qui ad altare cum Domino fabulares? Te cuncti in publico, te in agro rustici aratores ac vinitores quotidie grauius lacerabunt: si contra dispositum fidei cum feminis habitare contendis. Et infra. Licet coram Deo rectè incedas, tamen cum genus seminarum à te non amputatur, das reprehendentibus te locum, ipse te detrahentium morsibus tradidisti, si Agapetarum consortia non dimiseris. Ex quibus omnibus patet, quod Doctor factus sal euanesce, vel fatuum, vel insulsum, cum ad nihil sit utilis, non restat nisi ut projiciatur de ecclesia si incorrigibilis sit; & eiectus in tali loco ponatur ubi nec sibi, nec alijs nocere possit, & ut vilis, & abominabilis ab omnibus habeatur; quia missus foras conculcari debet ab hominibus, non autem conculcatur aliquid nisi vile & abiectum, & ad nullum vsum aptum. Vnde & de superbis dicitur Isa. 28. Pedibus conculcabitur corona superbiorum Effraim. Et de auaris dicitur Abacuch 3. In fremitu conculcabis terram. Et de luxuriosis Ezech. 15. Vidi te conculcari in sanguine tuo. Et Eccl. 9. Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi sterco in via conculcabitur.

S V M M A R I V M.

Quod Doctores & Episcopi qui facti sunt sal euanesce, fatuum, vel insulsum: dum spes aliqua habetur de correctione eorum, ad tempus deijciendi sunt de statu suo, & ad peragendam penitentiam humilitatem alicubi excludendi, vel includendi, ut sic vel rubore, & confusione ad statum virtutis reducantur, ad quem si appareat eos esse reuersos, ad pristinum statum possunt reassumi.

B Secundo potest exponi sic. Quod sal euanesce, fatuum, & insulsum ad nihil valet in se; sed ut possit ad suam naturam reuerti, non restat nisi ut mittatur foras ad solem, & inter pedes fricetur, & moneatur, ut sic ad suam naturam, & falsedinem possit reduci. Hoc enim fieri solet quando sal iniectum in carnibus recentibus per dulcedinem carniū virtutem falsedinis amittit, quod projicitur ad solem, ut ab illa humiditate carniū & dulcedine desiccetur, & ad pristinam falsedinem reducat, & si non totaliter, tamen secundum possibile. Et tunc esset sensus. Quod Doctor qui si per superbiam euauerit, vel per auaritiam infatuatus fuerit, vel per luxuriam factus fuerit insulsum, debet ad tempus deijci à suo honore, & statu ad penitentiam peragendam; quam si humiliter, & patienter sustinuerit, ad pristinum statum & honorem reducendus erit. Sic enim Petrus timore mortis infatuatus, postquā egressus foras fleuit amare, restitutus fuit ad pristinum gradum, & dignitatem; ut Apostolorum Princeps, & caput esset; Sic etiam David factus insulsum per luxuriam, per penitentiam restitutus fuit ad propriam dignitatem Regalem, & Propheticam. Sic Manasses euanesce usque ad idolatriam, & prophetarum persecutionem, restitutus fuit per penitentiam ad Regnum. Sunt enim multi qui non attendunt suos defectus dum stant in suo honore, qui postquam deiecti sunt, & contempti, ad se reuertentes penitentiam agunt, & se ipsos recognoscunt, & tantum se humiliant, quod digni reduntur ut ad pristinum statum reducantur. Vnde Nabucodonosor postquam se recognouit, ad suum regnum restitutus est. Daniel 4. Et filius luxuriosus postquam se recognouit indutus est stola prima, & annulus datus est in manu eius, & calciamenta in pedibus. Et postquā spinis septa est via mulieris adulteræ, & sequens suos amatores eos comprehendere nō potuit, dixit. Reuertar ad virum meum priorem quia mihi benè tunc erat magis, quàm

XXIII

Matt. 26.

1. Reg. 12.

2. Paralip. 33.

Dan. 4.
Luc. 15.

Osee 2.

nunc, Osee 2. Ad quod insinuandum Dominus dicit, [quod sal infatuatum ad nihil valet, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus] ut sic vel poena ad se ipsos conuersi seipso recognoscant. Vnde & August. in libro de correptione & gratia cap. 15. dicit. Corripiantur a prepositis suis subditi fratres correptionibus de charitate venientibus, pro culparum diuersitate, diuersis, vel minoribus, vel amplioribus; quia & ipsa quæ damnatio nominatur, quam fecit Episcopale iudicium, quæ poena in Ecclesia nulla maior est, potest si Deus voluerit, in correptionem saluberrimam cedere, atque proficere. Neque enim scimus quid contingat sequenti die: an ante finem huius vitæ de aliquo desperandum est, aut contradicere Deo potest, ne recipiat & det penitentiam, & accepto sacrificio spiritus contribulati, cordisque contriti, a reatu (quæuis iuste damnationis) absoluat, damnatumque ipse non dampnet. Pastoralis tamen necessitas habet ne per plures serpent dira contagia, separare ab omnibus sanis morbidam, ab illo cui nihil est impossibile, ipsa forsitan separatione sanandum. Et in Regula dicit idem. Si conuictus vindictam ferre recusauerit, etiam si ipse non abscesserit de vestra societate proijciatur. Non enim hoc fit crudeliter, sed misericorditer, ne contagione pestifera plurimos perdat. Et quia ex ipsa missione extra, corriguntur multi, quemadmodum Corinthus per Apostolum traditus Sathanae in interitum carnis, 1. ad Corint. 5. correctus fuit, ut patet. 2. ad Corint. 2. Iecirco Doctores manifeste mali mittendi sunt extra, ut peniteant de commissis, & post condignam penitentiam sunt ad pristinum statum reducendi, nisi forte talia commiserint quæ perpetuo habeant eos excludere ab officio sacerdotali: vel nisi propter scandalum infirmorum dimitterentur; vel nisi propter pristinam malam consuetudinem timeretur ne in posterum sicut canis ad proprium vomitum reuenteretur; quia tunc non deberent reduci ad pristinum statum, sed solum inter communes fideles permanere deberent; ut satis hæc possunt haberi per multa capitula posita distin. 50. quæ tota est de ista materia. Sic ergo secundum hoc diceretur quod sal insulsum, euanescent, & fatuum, ad nihil valet ultra, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus; ut sic ex tali poena ad se conuersi peniteant, vel si penitere nolint, ecclesiam suam putredine non corrumpant. Ut enim dicit Hieron. in epistola ad Matrem & Filiam. Putridæ carnes, ferro curantur, & cauterio. Venena

August.

IIIXX

Idem.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

21. 3. 4.

F

G

G

H

I

K

serpentino curantur antidoto. Vt hæc impus, ut eius poena visceri se, ea scilicet ne in consimilia cadant. Vnde super illud Iob 41. Cum sublati fuerint, tumebant Angeli, & ceteri purgabuntur, dicit Gregorius moral. 34. lib. cap. 7. Cunctorum populi ex Deus, scit ad bonorum custodiam etiam bene uti mala actione reproborum; lapsus enim cadentium vertitur in profectum manentium; & unde punita est culpa superbientium, inde humilibus Angelis & ceteris uenta, & solidata sunt augmenta meritorum. Sancti enim Angeli dum in istis mundis suæ dñæ conspiciunt in se ipsis iam cautius, robustiusque consistunt. Et Cassiodorus exponens illud Psal. Manus suas la uabit in sanguine peccatoris, dicit. Cum sanguis peccatoris effunditur, manus, id est actus iusti viri corriguntur; Impio enim pereunte, commonetur innoxius; cautius se diligentiusque tractare; iuxta illud Ieronimus. Stulto pereunte sapiens astutior erit. Et si quando sal fatuum foras mittitur, non valet ad aliud nisi ut corrigatur, vel ne Ecclesie corpus corrumpat, vel iusti, visceri eius poena in bono firmiter perfectiusque persistant.

Tractatus sequens protenditur usque ibi. (Non potest abscondi ciuitas supra montem posita,) & continet in se 24. capitula. Ponitur diuisione Capitulum primum.

D I V I S I O.
Vos estis lux mundi. Vbi postquam ostendit Dominus, quod Doctores, & populi rectores debent viriliter, & intrepide suos subiectos corripere, & corrigere, vult ostendere quod debent eos instruere, & informare. Vnde & hic dicit Glo. Apostoli depulsis vitijs, deducunt ad lucem fidei, & cognitionis; & tria facit. Quia primo ostendit quod debent alios instruere, & informare; & secundo ostendit de quibus subiectos habent docere; & tertio eis præcipit quod ut docebunt alios, sic ipsi debeant viuere ut eorum doctrina per eorum opera comprobetur. Secunda ibi. [Nolite putare quoniam ueni soluere legem.] Tertia ibi. [Qui ergo soluerit unum de mandatis istis.] Prima adhuc habet tres partes, quia primo ostendit quod Apostoli in se habebant sufficientiam scientiæ, & cognitionis diuinæ ad mundum illuminandum; secundo ostendit quod hanc scientiam &

Iob 41.

Gregorius

1. 10. 3.

Psal. 136.

Cassiodorus

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

I

Glossa

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

1. 10. 3.

conquisitionem abscondere non poterant nec debebant: & tertio ex hoc inducit profectum subiectionum pertinentem ad Dei gloriam: Secunda ibi. [*Non potest ciuitas abscondi,*] Tertia ibi. [*sic luceat lux vestra coram hominibus.*]

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

Ponitur prima continuatio, & expositio, & ostenditur quod Doctor & Rector prius debet a subiectis sensum animale, & vitiosam vitam per correctionem expellere, quam possit de diuinis, & virtutibus eos utiliter informare.

II

Dicit ergo primo. [*Vos estis lux mundi*] & potest continuari primo sic ad illud quod dictum est. [*Vos estis sal terrae.*] Ad Doctorem enim & Rectorem pertinet quod prius a subiectis mala desideria, & peruersa opera eradicet & extinguat; quam eos instruat de celestibus rebus, & virtutibus; quia anima mundi delectabilibus inuiscata, non potest se eleuare ad intelligendum diuina, iuxta illud Apostoli 1. ad Corint. 2. Animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei; stultitia enim est illi, & non potest intelligere quia spiritualiter examinatur. Vbi dicit Glo. Animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei, vt partum Virginis: & resurrectionem; nihil enim extimat fieri posse nisi quod nouit. Dicitur autem homo animalis, vel habens vitam animalis, vel animi sensu: Vitam autem animalis dicitur habere homo, qui fertur dissoluta lasciuia animae suae, quam inter naturaliter ordinis metas spiritus rector non continet; eo quod ipse spiritus Deo se regendum non subijcit; Animi vero sensu dicitur homo animalis, qui de Deo iuxta corporum phantasmam, vel legis litteram; vel rationem philosophicam iudicat. Quare autem animalis homo non percipiat ea, quae sunt Dei, subdit; stultitia enim est illi secundum humanum eius sensum illud, quod vere de Deo dicitur; & ideo non potest intelligere spiritualia, quia spiritualia examinantur, & comprobantur a spirituali homine, & ideo quia ipse animalis est non potest ipsa intelligere. Qui autem loquitur cum aliquo qui verba eius intelligere non potest, suos sermones perdit, iuxta illud Eccl. 22. Qui narrat verbum non audienti, quasi, qui excitat dormientem de graui somno. Cum dormiente loquitur qui narrat stulto sapientiam. Et non solum qui homini animali de diuinis narrat diuina perdit sermones suos; sed

A etiam ille, qui vicioso homini loquitur de virtutibus, suum tempus perdit; quia omnino talis virtutum pulchritudinem non agnoscit, sed solum bonum reputat sua peruersa desideria adimplere; Vnde Prouer. 18. dicitur. Non recipit stultus verba prudentiae, nisi ea dixeris, quae versantur in corde eius. Quia ergo animali homini & stulto, verba de Deo, vel de virtutibus si dicantur non prosunt, dum in sua animalitate & stultitia persistit, ideo circo eius stultitia & animalitas primo est sale increpationis occidenda; quam verba de diuinis & de virtutibus sint ei praedicanda: iuxta illud Hier. 4. Nolite vobis nouare, & nolite serere super spinas: Quod Dominus attendens, primo vocat Apostolos [*sal terrae*], vt vitia & stultitiam hominum animalium consumant, & condiant: & deinde dicit [*Vos estis lux mundi*], vt homines de diuinis & virtutibus instruant. Vnde & Glo. hic dicit. Prius sal quam lux, quia prius vita quam doctrina; vita ducit ad scientiam veritatis, qui enim Deum timet scientia non caret. Et Chrysost. hic in homil. dicit. Prius fuit sal, nunc lux, vt discas quam magna sit stipiticorum siue adstringentium & perueniens calorem excitandum verborum utilitas, & honesta doctrina profectum, etenim stringit & non dimittit effluui, & videre facit ad virtutem auxilium porrigens.

Prou. 18.

Hier. 4.

Glo.

Chrysost. hom. 15.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

Ponitur secunda continuatio, & ostenditur, quod gentes ante apostolorum predicationem erant multis vitiis corruptae, & infidelitatis, a quibus primo etiam remouenda peccata, vt sic lumen fidei possent percipere.

D

Secundo potest continuari secundum Remigium; quia cum homines ante Christi aduentum duplici modo tenerentur; quia scilicet erant peccati per peccata mortalia, & cecae per peccatum infidelitatis, iuxta illud Psal. Putruerunt & corruptae sunt cicatrices a facie insipientiae meae, & dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum. Et Apostolus loquens de gentibus ad Eph. 4. dicit. Gentes ambulantes in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a via Dei per ignorantiam, quae est in illis, propter cecitatem cordis ipsorum, qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiae. Et Bernardus in sermone de Ascensione Domini dicit. Intellectus no-

III Remig.

Psal. 37.

Eph. 4.

Bernard.

ster

ster turbatus erat, ne dicam cæcatus: affectus inquinatus erat, & multum inquinatus; iccirco utrique incommodo hominum Christus volens providere fecit Apostolos sal, ut putredinis vitiorum medici essent; fecit eos etiam lucem, ut corda hominum, quæ per infidelitatem in tenebris erant, ad lucem fidei, & veritatis reducerent. Vnde postquam eos sal vocavit, vocat lucem; quia nec fides sine operibus proficit ad salutem, nec aliquod opus bonum esse potest meritorium sine fide. Sed quia dum anima manet involuta in putredine peccatorum, non potest erigi ad lumen fidei claræ percipiendum, iccirco primò Apostoli sal dicuntur, & postea lux. Vnde & hic Remig. dicit. Quia corda gentilium erant infatuata, insipida, & amara, erant etiam tenebris infidelitatis & ignorantia obsecata, & obfusca; iccirco indigebant gustu, & sale celestis sapientia, & etiam veræ fidei luce, propter quod Apostoli ad gentes missi, sal, & lux à Christo sunt effecti.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia cōtinuatio, & expositio, & ostenditur quòd ad bonum Sacerdotem & Rectorem populi Christiani duo pertinent; scilicet vitæ sanctitas, & scientia diuinæ claritas; quorum si alterum desit, non potest implere debitum suum officium.

Tertio potest continuari attendendo propriam perfectionem, quæ in Doctore esse debet. Ad hoc enim quòd Prælati & Doctores sit perfectus, & utilis sibi, & alijs, duo requiruntur; scilicet vitæ sanctitas, & scientia diuinæ claritas; quia sine scientia non posset alios de diuinis instruere, nec hæreticos confutare, nec illa quæ agit circa diuina intelligere. Sine vero sanctitate vitæ plus deædificaret exemplo, quam posset ædificare verbo, & plus haberet Deum offendere, quam placare; & esset sic cymbalum tinniens, aut sonans; quia & si alios instrueret, se ipsum condemnaret; propter quod hæc duo simul iuncta, scilicet vita sancta, & doctrina abundans diuina, perfectum efficiunt sacerdotem; dicente Hilario 8. de Trinit. cap. 1. Ita enim quæ propria disciplinæ, ac morum sunt, ad sacerdotij meritum utilia sunt. Si etiam hæc quæ ad docendæ, ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt. Quia non statim boni, atque utilis Sacerdotis est, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter prædicare; cum & innocēs

sibi tantum proficiat, nisi doctus sit; & doctus sine doctrinæ sit auctoritate, nisi innocens sit; sed perfectus ecclesiæ Princeps oportet ut perfectus sit maximarum virtutum bonis; ut & vitæ eius ornetur docendo, & doctrina viuendo. Et quia Apostoli, Doctores, & Principes Ecclesiæ esse debebant, iccirco docentur quòd sint sal propter vitæ sanctitatem; ut eorum conuersationem videntes populi in moribus optimis condiantur. Vnde & Petrus loquens de sanctitate vitæ, quam christianæ mulieres habere debent, dicit in epistola prima cap. 3. Si qui non credunt verbo per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conuersationem vestram. Docetur etiam quòd sint lux illuminati claritate diuinæ scientiæ, & alios illuminantes per doctrinam; ut sic sint perfecti Ecclesiæ Principes, & Sacerdotes. Et hoc modo hanc partem continuans Chrysost. in expositione dicit. Bona conuersatio Sacerdotis sine verbo tenet quidem sanctos in sanctitate per suum exemplum, adducere autem ignorantem ad scientiam veritatis non potest. Item; verbum Sacerdotis adducere ignorantem ad scientiam veritatis, & sine conuersatione bona potest; tenere autem in fide, vel sanctitate, absque conuersatione bona non potest, magis autem scandalizat. Ergo propter bonam conuersationem suam Sacerdotes sunt sal, quoniam bona conuersatio Sacerdotum condimentum populi est; propter verbum autem doctrinæ lux; quoniam verbum ignorantium lumen est; prius autem vocavit eos sal, postea lux, quia per bonam conuersationem ascenditur sine dubio ad scientiam; per scientiam autem nescio si ad bonam conuersationem omnimode veniatur.

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta cōtinuatio, & ostenditur quòd Apostoli debebant esse sal, & lux, respectu populorum Iudeorum & Gentium; quos ad fidei Christi unitatem vocare debebant, & specialiter debebant esse sal propter Iudeos, & propter Gentiles lux.

Quarto potest continuari secundum eundem Chrysost. si attendantur populi, quibus Apostoli prædicare debebāt. Ecclesia enim ex Iudeis & Gentibus conuenientibus in lapidem angularem Christum est constructa; Iudei autem instructi per legem, erant lumine scientiæ & cognitionis diuinæ illuminati; sed quia lex licet illuminaret ad scientiam, non tamen

Rom. 2.

gratiam conferebat: ideo putridi, & infirmi erant per malam vitam, propter quod sale apostolico indigebant; Vnde & Apost. ad Rom. 2. loquens contra Iudeos, qui de scientia legis gloriabantur, dicit. Si tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas utiliora instructus per legem; confidis te ipsum ducem esse cecorum, lumē eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo aliū doces, te ipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mechandum, mecharis? Qui abominaris idola, sacrilegium facis? Qui gloriaris in lege, per prævaricationē legis Deum inhonoras? Quia ergo Iudæi illuminati erant per legem sed corrupti per peccata, sale apostolico indigebant. Gentiles vero qui legem non acceperant, in tenebris ignorantia erant, licet eorum aliqui corruptam vitam non haberent, dicente Apostolo cap. eodem. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt; eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Et quia gentes erant obtenebratæ quantum ad Dei cognitionem, ideo luce indigebant; sed quia prius erant vocandi Iudæi ad fidem, quàm gentes; ideo prius Apostoli sunt vocati sal propter Iudæos cōdiendos, quàm lux propter gentes illuminandas. Vnde & Paulus Act. 13. loquens Iudæis dicit. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce cōuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus. Posui te in lucem gentibus, ut sis in salutem usque ad extremū terræ. Et hoc modo hanc partem continuans Chrysost. dicit. Propter Iudæos priores Apostoli dicti sunt sal, non adducentes eos ad sciētiam Dei, sed condientes eos in ipsa scientia: lux autem propter gentes in secundo loco vocatas.

Idem.

Act. 13.

Ira. 49.

Chrysost. hom. 10.

S V M M A R I V M.

Ponitur quinta continuatio, & expositio, & ostenditur, quod ad officium Sacerdotis pertinet & fideles facere perseverare in fide, propter quod sal vocantur; & infideles perducere ad Dei cognitionem: propter quod lux dicuntur. Et quia principalior intentio eius debet esse, ut fideles in fide permaneant, quàm quod infideles ad fidem conuertantur; ideo prius dicuntur sal, & postea lux.

A

Q Vintò potest continuari secundum eundem Chrysostomum sic. Rector enim & Sacerdos ad duo debet respicere. Primò ut fidelis populus in fide quam accepit permaneat; & secundo, ut infidelis ad fidem veniat. Quemadmodum & in natura videmus, quod non solum est natura sollicita ut res de nō esse ad esse producatur; sed etiā ut res quæ iā sunt in esse conseruentur, & magis ut in esse cōservetur, q̃ ut generetur; cū generatio sit in naturalibus non ob aliud, nisi ut quæ non poterat cōservari in esse individuali, saltē conseruetur i esse specifico, ut patet ex Arist. pluribus in locis. Et quia salis proprietas est ut rē teneat in suo statu in quo eā inuenit, lucis autē proprietas est, ut tenebras fuget, & illustret: ideo quando sacerdos tenet populum fidelem in fide quam iam accepit, sal dicitur. Sed quando infideles & tenebrosos ad fidem perducit, infidelitatis tenebras fugando, lux vocatur. Et quia prior debet esse intentio & voluntas ut fideles teneantur in fide, quàm ut infideles conuertantur ad fidem, ideo prius Apostoli dicti sunt sal quàm lux. Vnde & hic Chrysost. dicit. Salis opus est rem in eo statu tenere, in quo inuenerit eam; ut ad deterius eam mutari non sinat: lucis autem opus est ipsas soluere tenebras, & ea quæ fuerant in tenebris illustrare; Sic & Apostoli, ceterique Doctores sal quidem sunt populi Christiani iam cognoscentis Deum, seruantes eum in ipsa cognitione Dei & sanctitate: lux autē sunt gentium, perducentes eas ad scientiæ lumen. Vel sunt lux eorum, qui fortē in Ecclesia ceciderūt in tenebras peccatorum. Et prius vocauit eos sal, postea autē lux; quia prioris loci est seruare quos habes; secundi autem vocare, quos non habes. Vnde & Apostolus loquens gentibus conuersis ad fidē, dicit ad Ephe. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filij lucis ambulate; fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate.

B

C

D

E

S V M M A R I V M.

Ponitur sexta continuatio, & ostenditur, quod homines perfecti in sciētia & virtute, quamuis à malis hominibus queratur eorum gloria obfascari per maledicta, & opprobria, ac persecutiones; hoc tamen fieri nequit, immo per talia clariores redduntur.

S Extò potest continuari ad illa, quæ dicta sunt supra. Quia enim audire opprobria, & maledictiones, pati ab homi-

VI

Aristot.

Chrysost. hom. 10.

Ephe. 5.

VII

nibus

Psal. 21.

nibus persecutiones, non videntur posse reddere hominem clarum, & luminosæ fame; sed magis abiectum & vilem, iuxta illud Psal. Factus sum opprobrium hominum & abiectio plebis. Omnes videntes me, deriserunt me; Idcirco ne Apostoli timentes hominum infamiam & despectionem, nollent Christi Euangelium prædicare, animans eos ad Euangelium prædicandum, & ad non timendum opprobria, maledictiones, & persecutiones: dicit, [quod sunt lux mundi] quasi dicat eis. Quantumcumque homines mundi vestram famam & gloriam conentur obscurare, tamen hoc facere non poterunt; immo quantò plus vos conabuntur obscurare, tantò magis vos gloriosos reddent; hoc enim lucis proprium est, quod sordidari non potest; immo etiam aliquando in loco sordido existens clarior redditur, sicut patet de radio Solis resplendente in aqua, vel in cloaca, in quibus maius lumē videtur, quàm in locis omnibus alijs. Vnde & Chrys. hic in homil. dicit. Quoniam dixit eos pati persecutiones, & maledictiones, & insidias, & prælia; ut non æstiment quod hæc eos obstruere possent, confortans eos, ait, quod non solum non latebunt, sed & illuminabunt orbem terrarum vniuersum, & propter hoc erunt præclari, & insignes. Et alibi dicit idem. Vitam sole præclariorem habentes, & virtuti insidentes, & si orbis terrarum dixerit mala; tunc omnibus erimus magis zelotes; Si autem in malitia vixerimus, & si nullus sit, qui accuset, omnibus sumus miseres. Cum enim magna fuerit virtus, impossibile est eam latere, & si multum velit ille qui reprehendit obumbrare; & sic eos inducit ad viriliter permanendum in virtute, & non ad deferendum eam propter hominum carnalium opprobria, & maledictiones. Vnde & Augustinus in quodam serm. de Sancto Vincentio dicit. Tentamenta accerbioris pugnae, illustriora sunt ornamenta victoriae; & ubi caro laboriosius vincit, gloriosius anima consecratur.

S V M M A R I V M.

Distinguitur de luce, ut ostendatur, cuiusmodi lux Apostoli fuerint.

VIII

Genes. 1.

Quo supposito intelligendum est, quod lux in scriptura legitur esse, & spiritualis, & corporalis; de qua habetur Gen. Fiat lux, & facta est lux. Et hæc spiritualis lux dupliciter accipitur. Quia vel est lux increata: & tunc lux non est qualitas, sed est

F diuina substantia, de qua dicit Ioan. 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et 1. Ioan. 1. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Et tunc lux in Græco ponitur cum articulo: dicente Theophilo super Ioā. super illud, Non erat ille lux. Si sanctorum aliquem lucem volumus dicere, ponemus lucē absque articulo, ut si interrogatus fueris; Vtrum Ioannes est lux sine articulo secure concedas; Si vero cum articulo, non concedas. Non enim Ioannes est ipsa lux principalior, sed lux dicitur secundum participationem, quia lucem habet à vero lumine. Alio modo lux spiritualis est creata, quæ lux nihil aliud est nisi scientiæ, & cognitionis infusio: & gratiæ, & donorum spiritualium acceptio. Vnde Origenes in homil. In principio erat uerbum; dicit. Sciendum est quod lux hominum, uel etiam spiritualium creaturarum, nomen est duarum spiritualium rerum, sicut & tenebræ. Dicimus enim hominem lucem, potestem opera lucis perficere. Et etiam cognoscere, quasi illustratum lumine scientiæ. Vnde & Apostolus loquens de luce bonorum operum ad Ephes. 5. dicit. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: Ut filij lucis ambulate; fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & ueritate. Et idem loquens de luce sapientiæ in eadem Epist. c. 1. dicit. Det uobis Deus spiritum sapientiæ, & reuelationis in agnitionem eius illuminatos oculos cordis uestri, ut sciatis quæ sit spes uocationis nostræ. Cum ergo Apostoli hic lux uocentur, non intelligitur quod sint lux mundi corporalis, nec quod sint lux, quæ Deus est; sed dicuntur lux, quia & illuminati lumine scientiæ diuinæ, & quia repleti donis cœlestis gratiæ fuerunt. Vnde August. 1. parte super Ioan. ser. 2. dicit. Homo illuminatus dicitur lux, sed uera lux est illa quæ illuminat. Nam & oculi nostri dicuntur luminaria, & tamen autem nisi per noctem lucerna accendatur, aut per diem sol exeat, lumina ista sine causa patent. Sic ergo & Ioannes lux erat, sed non uera lux, quia per eum non illuminantur tenebræ, sed illuminatione factus erat lux. Et ser. 3. dicit idem. Videamus & tunc intelligimus quid sit lux hominum. Non distat homo à pecore nisi intellectu; Si ergo homo est melior pecore, quia habet mentem qua intelligat, lux hominum est lux mentium, lux mentium supra mentes est, & excedit omnes mentes. Vnde & hic dicit Interlinearis; [Vos estis lux mundi,] percipientes à Christo lucem veritatis, per quos omnes alij illuminantur; quia qui-

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Theophi.

Origenes.

Eph. 5.

Eadem 1.

August.

Idem.

Gloss.

cumque eorum illuminati sunt, mundanis lucem fidei & scientiæ, debent ministrare. Ex quibus patet cuiusmodi lux Apostoli sint vocati, quia non lux corporalis, nec lux increata spiritualis, sed lux creata spiritualis, habentes intellectum illuminatum lumine fidei, & cognitionis diuinorum: & affectum lumine gratiæ & donorum. In cuius signum in die Pentecostes, acceperunt in linguis igneis Spiritum Sanctum, qui eos illuminauit ad scientiā, & inflammavit ad gratiam. Vnde Bernar.

Bernar.

2. serm. de Pentecostes dicit. Spiritus Sanctus super Apostolos in igne apparuit, propter lucem pariter & ardorem; Quos enim repleuerit, & spiritu feruere, & veritatem cognoscere facit.

S V M M A R I V M.

Ponuntur undecim proprietates lucis corporalis, ut ex eis manuducatur homo, ad cognoscendam lucem spiritualem, & eius proprietates & operationes.

IX

Dicuntur autem Apostoli lux spiritualis, propter prædicta duo. Ad cuius euidentiā attendendum est, quod cum spiritualia per corporalia cognoscantur, proprietates lucis spiritualis, per proprietates lucis corporalis intelliguntur. Sūt autem proprietates lucis corporalis, inter alias istæ. Quod à luminoso corpore lux emissa nō corrumpit ipsum, nec in aliquo diminuit eius substantiam vel qualitatem, quæ est lux; quamuis enim sol corporalis totum mundum illuminet, tamen non propter hoc corrumpitur, nec eius luminositas in aliquo detrimentum patitur. Secundo, lux diaphanum per omnes partes pertransiens, non ipsum perforat vel scindit, sed solum perficit. Tertio, lux in diaphano solum permanet ad præsentiam corporis luminosi, quo abscedente nec ipsa lux, nec aliquid eius permanet, nec ad momentum in corpore diaphano. Quarto, lux emissa à corpore luminoso, simul & subito se facit in toto corpore diaphano, & replet totum hemispherium in instanti. Quinto, lux à nullo contritio corrumpi potest, quia contrarium nō habet, nec sedari ab aliquo quantumcumq; immundo. Sexto, ipsa lux ex sua natura habet calefacere, & germinare facere viuentia. Septimo, quia quantumcumq; videatur multiplicata in se, tamen semper manet vna. Octauo, ipsa est qualitas prima primi corporis, qua per se primum corpus agit omnia quæ hīc fiunt eius virtute. Nono, ipsa lux se & omnia alia osten-

Adit, pulcrificat, & proprios decores auget, & splendescere facit: cum ipsa sit origo, & principium omnium colorum. Decimo, ipsa lux tenebras dissoluit, & fugat. Vnde decimo, ipsa lux omnia sentientia ipsa lætificat.

S V M M A R I V M.

B Quod Apostoli sunt dicti lux, primò ex eo quod illuminantes totum mundum in scientia fidei & morum, ipsi corrupti non fuerunt per superbiam; nec eorum bonitas, ex eo quod eam alijs communicauerunt fuit in aliquo diminuta, immo plurimum aucta.

C Quæ proprietates omnes, spiritualiter fuerunt in Apostolis & Doctoribus sanctis, propter quod rectè à Domino lux fuerunt vocati. Fuerunt enim Apostoli totum mundum illuminantes in scientia, & in opere bono, & tamen hæc illuminatio non eos corrumpit, nec minus eos luminosos reddidit: Hoc enim proprium est scientiæ, cui est adiuncta charitas, quæ & si omnes doceat, per superbiam docentem non inflat, & ita non corrumpit, & omnibus prodesse cupit, & tamen detrimenta sui nullo modo suscipit, immo & continuè crescit. Qui enim spiritualibus donis acceptis, benè scit uti ad sui & aliorum profectum, dignus est ut ei dona spiritualia maiora conferantur: Sicut & ille qui donis spiritualibus non vult uti ad aliorum profectum, & de dictis donis superbit, iustum est ut ei dona spiritualia auferantur, quia & ei nocent cum propter ipsa superbiat, & nulli alij profunt quia ipsa non comunicat secundum quod Dominus declarat infra 25. de seruis, qui duplicata talenta Domino reportauerunt: & de seruo inutili, qui talentum in terra abscondit; Vbi dicitur quod habenti decem talenta, datum fuit talentum inutilis serui. Vbi dicit Chrysost. Qui gratiam sermonis & doctrinæ ad proficiendum habet, non utens ea, gratiam perdit: qui autem studium adhibet amplius attrahit donum. Vnde & August. loquens de Apost. 5. de Ciuit. Dei cap. 14. dicit. Inter maledicta, & opprobria, inter grauissimas persecutiones, crudelesq; penas, non sunt deterriti à prædicatione salutis humanæ, tanto fremitu offensionis humanæ: & quod eos diuina facientes atq; dicentes, diuineq; viuentes, debellatis quodammodo cordibus duris, atque introducta pace iustitiæ, ingens in Ecclesia Christi gloria consecuta est: non in ea tanquam in virtutis sue fine quieuerunt, sed eam quoque ipsam ad Dei glo-

X

Matt. 25.

Chrysost. hom. 79.

August.

riam referentes, cuius gratia tales erant; Isto quoque fomite eos quos consulebant ad amorem illius, à quo & ipsi tales fierent, accendebant. Nam ne propter humanam gloriam boni essent, docuerat eos magister eorum, & ne minus prodesse latendo quòd boni erant, demonstrans quo fine innotescere deberent, dixit eis.

[*Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.*] Vnde & Apostolus de se, & de alijs, loquens 1. ad Thessal. 2.

1. Thess. 2.

dicit. Introitus noster ad vos non fuit inanis, sed fiduciam habuimus loqui ad vos Euangelium Dei in multa sollicitudine: neque aliquando fuimus in sermone adulationis, neq; in occasione auaritiæ, neq; quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs. Et ipse de se loquens ad Rom. 15. dicit. Habeo gloriam in Christo Iesu ad Deum: non enim audeo loqui aliquid eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium verbo, & factis, in virtute signorum, & prodigiorum, in virtute Spiritus Sancti, ita ut ab Ierusalem per circuitum, usque ad Illiricum repleuerim Euangelium Christi.

Rom. 15.

Quia ergo Apostoli totum mundum illuminantes in cognitione Dei, & opere bono non sunt corrupti per vanam gloriam, nec vitam, nec scientiam perdiderunt, sed continuè in eis profecerunt: Iccirco bene lux sunt vocati. Vnde & de illis potest dici illud Sap. 6. Non abscondam à vobis sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigato, & ponam in lucem scientiam illius, & non præterito veritatem.

Sap. 6.

S U M M A R I U M.

Secundò dicti sunt lux quia eorum doctrina recepta in cordibus auditorum, non eos scidit per diuersos errores, sed adunauit in cognitione veritatis: nec eos corripuit diuersis immunditijs vitiorum, sed eos purificauit à sorditie peccatorum, sicut lux corporalis recepta in diaphano non scindit ipsum, nec sordidat, vel corrumpit, sed purificat & emundat: cuius contrarium doctrina philosophica fecit.

XI

Secundò Apostoli dicti sunt lux, quia hominum corda, quæ sunt luminis spiritualis receptiua non corruerunt per falsam doctrinam, vel sciderunt per diuersas sectas errorum, sed ipsorum intellectus & affectum perfecerunt scientia veritatis, & ad unitatem eos redegerunt: qui prius per diuersos errores à se dissentiebant. Vnde & Apost. 1. ad Thessal. 2. dicit. Exhortatio nostra non de errore, neq; de

1. Thess. 2.

immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus à Deo, ut crederetur nobis Euangelium: ita loquimur non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra. Et 1. ad Corin. 1. dicit idem.

1. Cor. 2.

Obsecro vos fratres per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis scismata: Sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadē scientia. Ante enim Apostolicam prædicationem humana doctrina de errore & immunditia, & dolo sitate erat; De errore quidem, quia non rectè æstimabatur de Deo; de immunditia, quia peccata carnalia quasi pro lege habebantur: de dolo, quia nullus sincerè veritatem quam sciebat, docebat, & in humanis contractibus alter alterum decipiebat; Propter quod & scismata, & diuisiones inter homines erant, quibusdam dicentibus hoc, quibusdam verò non hoc, sed aliud affirmantibus; dicente Chrys. super Ioā. ho. 1.

G

Inter Philosophos namq; Platonici & Pythagoræi nonnulla inuestigare contendentes; Neq; enim aliorum recordandum est, qui in huiusmodi disputationibus peridiculi reperiuntur; hi etiam qui apud eos in admiratione deueniunt, & illius scientiæ habiti sunt principes, hi maxime sunt, qui & Respublicas, & leges condiderunt, in quibus longè magis quam pueri sunt deridendi; Mulieres enim omnibus communes faciebāt, & alia derisibilia promulgantes, ita vitam suam omnē consumpserunt. Et hæc quò ad moralia. Sed quò ad scientialia subdit; Ut autem de anima, doctrinam aliquam afferrent, nihil turpitudinis reliquerunt: Quippe qui, mures, culices, & arbores hominum animas fieri, & Deum ipsam animam esse, & alia quædam huiusmodi turpissime dixerunt: Et non solum hoc est accusatione dignum, sed

Chrysost.

H

quāplurimus eorum sermo Euripus est; Sicut enim qui in Euripo sunt, huc illuc iactantur, itidem hi nunquā sibi constant, utpotè incerta & fragili sententia omnia loquētes: Et infra; De inuisibilibus multo errauerunt errore, de ineffabilibus disputare volentes; Et quemadmodum cæci & ebrij in ipso errore se inuicem cōscinderunt, & non solum sibi inuicem, sed & sibi ipsis multotiens & de eisdē semper trāspositi. Ex quibus patet quòd philosophorū doctrina fuit de errore quo ad speculabilia: de immunditia quo ad moralia: & de dolo sitate quo ad humana commercia: & non solum hoc, immo & sibi inuicem, & quandoq; sibimet fuerunt contrarij, non potentes in falsitate imaginata persistere. Vnde & Aug. 18. de Ciu. Dei cap. 41. dicit.

I

Idem.

K

In

August.

In multitudine philosophorum qui labore et litterario monimenta suorum dogmatum reliquerunt, facile quis inueniet, inter quos cuncta quæ sensere conueniant: & narratis diuersis rebus in quibus dissenserunt, dicit. Ciuitas diaboli passim & sine ullo iudicio confuseq; habuit in gremio suo tot controuersias hominum dissidentium, non de agris, & domibus, vel quacunque pecuniaria ratione, sed de ijs rebus, quibus aut miserè uiuitur, aut beatè. Vbi & si aliqua vera dicebantur, eadem licentia dicebantur & falsa prorsus, ut non frustra talis ciuitas mysticum vocabulum Babylonis acciperet: Babylon quippe interpretatur confusio. Et quia doctrina philosophorum mentes hominum per errorem & immunditiam corrumpebat, multas etiam contrarietates habebat, ideo luci non poterat comparari: sed Apostolorum doctrina non est de errore, vel immunditia, nec contrarietatem aliquam in se habet. Vnde & idem Chrysost. in dicta hom. dicit. Piscator Ioannes omnia sine fallacia loquitur, & sicut in petra stans nusquam circumuertitur. In ipsis enim penetralibus intrare dignus effectus, & omnium dominatorum in se ipso loquentem habens, nil humanum passus est: ita enim nobis excelsa dogmata, & conuersationem optimam, & philosophiam venit portans: qualem decet eum qui ab ipsis loquitur sancti Spiritus thesauris. Et August. in prædicto lib. de Ciui. & c. dicit. Illi Israelitæ quibus credita sunt eloquia Dei, nullo modo pseudo prophetas cum veris prophetis parilitate licentiæ confuderunt, sed concordantes inter se, atq; in nullo dissentientes, sacram literarum ab eis agnoscebantur & tenebantur auctores: Et ideo eorum doctrina rectè lux est vocata, quia mentes hominum ipsam recipientium non corrumpit, sordidauit, vel scidit, sed perfecit & illustrauit: quemadmodum lux corporalis facit in corpore diaphano. Vnde & de sapientia eorum dicitur Sap. 7. Luci comparata inuenitur prior. Illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia. Attingit autem a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.

Chrysost.
hom. 1.

Sap. 7.

S V M M A R I V M.

Quod Apostoli tertio dicti sunt lux, quia Dei gratia & sapientiæ lumen, quod in eis fuit, continuè propter præsentiam Spiritus sancti, qui manebat in eis, continuata fuerunt; a quo si discessissent obtenebrati fuissent, sicut & lux manet in diaphano solum ad præsentiam corporis luminosi.

A

Tertio Apostoli dicti sunt lux, quia quemadmodum lux existens in corpore diaphano, non manet nisi ad præsentiam corporis luminosi: Sic nec eorum charitas & diuina sapientia, vel prophetia, qua illustrabantur eorum mentes, non manebunt in eis nisi ad præsentiam Spiritus sancti qui loquebatur in eis: & sapientiam diuinam inspirabat, & charitatem eorum mentibus infundebat. Quia, ut dicit August. lib. de natura & gratia, cap. 26.

B

Ipse Deus & cum per mediatorem Dei & hominum hominem Iesum Christum, vel spiritualiter sanet ægrum, vel viuificet mortuum, id est, iustificet impium, cum ad perfectam sanitatem, ad perfectam vitam, iustitiamque perduxerit, non deserit si non deferatur, ut pie semper, iusteque uiatur: Sicut enim oculus corporis etiam plenissime sanus nisi candore lucis ad intus non potest cernere; Sic etiam homo perfectissime iustificatus, nisi æterna luce diuinitus adiuuetur, rectè non potest uiuere. Et, ut dicit Gloss. ad Hebr. 1. super illud

C

Portansque omnia. Creatoris omnipotentia causa est subsistendi omni creaturæ, quæ virtus si ab eis, quæ condidit regendis aliquando cessaret, simul omnium rerum species & natura concideret. Et super illud Dionys. 1. cap. cœlest. hierarch. Omnis luminum processio in nos optime ac largè proueniens. Iterum ut vnica virtus restituens nos replet, & conuertit ad congregantis patris unitatem, & deificam simplicitatem, dicit Hugo. Lux inuisibilis in se procedens in nos & exiens ad

D

manifestationem vacuos inuenit, & inanes a vero bono: & infundens se nobis, replet nos secundum vniuscuiusque nostram virtutem & capacitatem; & cum repleuerit, conuertit nos ut non dissidamus a patre, sed in eadem similitudine & imagine respiciamus ad ipsum. Ex quibus clare patet quod dona diuinæ sapientiæ & gratiæ, tam diu in nobis manent, quam diu Deus nostram mentem illuminat, & nostra mens ad ipsum est conuersa: Sicut & lux tam diu manet in aere, quam diu nullum est

E

obstaculum impediens aspectum Solis illuminantis ad ipsum aerem illuminatum. Vnde & quando Christus non respexit Petrum, statim cecidit in peccati tenebrositate, & postea quando Dominus eum respexit, fugatis tenebris peccati, illustratus a Christo ad lumen iustitiæ rediit. Vnde Ambr. 9. lib. super Luc. cap. 22. dicit. Denique Iesus respicit. Negauit primò Petrus, & non fleuit, quia non respexerat Iesus: negauit secundò, non fleuit quia adhuc non respexerat Dominus: negauit

XII

August.

Gloss.

Dionys.

Hugo.

Ambros.

tertiò, respexit Iesus, & ille amarissimè fleuit. Respice Domine Iesu, vt sciamus nostrum defflere peccatum, lauare delictum. Et Leo 9. ser. de Passione Domini dicit. Dominus Iesus qui intra pontificale cõsiliu solo corpore tenebatur, trepidatione Discipuli foras positi diuino vidit intuitu; & pauentis animi mox vt respexit erexit, & in fletus penitudinis incitauit. Et Apostolus de se, & alijs dicit. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficietia nostra à Deo est 2. ad Corint. 3. Quia ergo nec in statu virtutis, nec in diuinorum cognitione manserunt Apostoli, nisi tandiu, quam diu fuerunt illuminati à Christo, donis sapietia, & gratia; Ideo rectè lux sunt dicti, quæ non manet in diaphano, nisi ad præsentiam corporis luminosi. Vnde & Ioan. 11. dicit. Quamdiu sum in mundo lux sum mundi.

S V M M A R I V M.

Quartò dicti sunt Apostoli lux, quia infra breue temporis spatium, totum mundum, Christi doctrina repleuerunt; sicut lux subito totum emysperum illuminat, & circumquaque se diffundit.

XIII

Psal. 18.

Chrysostr. hom. 15.

Abac. 3.

Malac. 4.

Isa. 60.

Quartò Apostoli dicti sunt lux, quia quemadmodum lux emissà à Sole, totum emysperum in instanti replet, & circumquaque diffunditur: Sic Apostoli à Christo illuminati totum mundum, subito & infra modicum tempus Christi Euangelio repleuerunt: In omnem terram enim exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Vnde valde velocitèr sermo Christi per prædicationem eorum cucurrit, propter quod, & Chrysostom. hinc dicit in homil. Intelligite quàm magna promittit Apostolis, qui neque in regione propria cogniti erant, & tamè terra & mare eos cognosceret, & ad fines orbis terrarum veniret eorum fama, imò nō fama; sed beneficij energia, idest, actus; nec enim fama ferens vbique manifestos eos fecit, sed demonstratio ipsa quæ est per opera, quemadmodum enim alati effecti, radio validius in terram vniuersam cucurrerunt, seminantes pietatis lumen. Vnde de istis potest dici quòd habetur. Abacuch 3. Sol, & Luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ. Et de domino cuius radij Apostoli fuerunt, dicitur Malachia 4. Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Isti enim sunt qui vt nubes

volant, & quasi columbæ ad fenestras suas. Isa. 60. Et Paulus de se dicit. Ab Hierusalem per circuitum vsque ad Illiricum repleui Euangelium Christi. Dati sunt enim in lucem gentium, vt sint salus Christi, vsque ad extremum terræ.

S V M M A R I V M.

Quintò Apostoli dicti sunt lux, quia nec ipsi potuerunt corrumpi, vt veritatem, quam sciebant non prædicarent, nec defedari per criminationes, vel tormenta, nec eorum doctrina potuit corrumpi, nec fedari; sicut lux non corrumpitur, ab aliquo, nec fedatur.

G

Quintò dicti sunt lux, quia quemadmodum lux, non potest corrumpi, nec fedari ab aliquo: ita nec Apostoli, vel eorum doctrina potuit corrumpi, nec defedari ab aliquo. Imò quantò magis homines conati fuerunt ad corrupendum eos, vt desisterent à prædicatione Christi, & defedare eos, per diuersa genera tormentorum, & criminationum: tantò magis firmi fuerunt, & constantes ad prædicandū nomē Christi, & clari redditī sunt per persecutiones, quas pro domino protulerunt. Vnde & Apostolus dicit: quòd illa quæ contra eum facta fuerant ad profectum venerunt Euangelij: ita, vt vincula eius manifesta fierent in Christo in omni prætorio, & in ceteris omnibus: ita, vt plures de fratribus in domino, confidentes in vinculis meis (ait) abundatius audent sine timore verbū Dei loqui; ad Philip. 1. Et mors Petri, dicitur Dei clarificatio. Ioan. ult. Doctrina etiam eorum, qua illuminati fuerunt, corrumpi non potuit, nec fedari, nec etiam includi, quantumcunque homines ad hoc fuerunt conati; sed semper, quātò magis fuit attemptata, tantò magis permansit integra, sana, clara, & semper fuit magis diffusa. Dicente Hylario 7. de Trinitate. Magna vis est veritatis, quæ cum per se intelligi non possit, per ea tamen ipsa quæ ei aduersantur, elucet. Vt in natura sua immobilis manēs, firmitatem naturæ suæ quotidie, dum attemptatur acquirat: hoc etenim Ecclesiæ proprium est, vt tunc vincat, cum leditur: tunc intelligatur, cū arguitur: tunc obtineat, cum deterritur. Et August. lib. de vera religione cap. 6. Catholica Ecclesia per totum orbem validè, lateq; diffusa, omnibus errantibus vitur ad profectus suos: Vitur enim gentibus ad materiam operationis suæ: hæreticis ad probationem doctrinæ suæ; scismaticis, ad documentum stabilitatis suæ: Iudeis ad com-

Rom. 15.

XIII

Philip. 1.

Ioan. ult.

Hylar.

August.

Idem. parationem pulchritudinis sue. Et 18. lib. de ciuitate Dei, cap. 51. dicit idem. Inimici omnes Ecclesiæ quolibet errore cecentur, vel malitia deprauentur: si accipiant potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam: si tantummodo malè sentiendo aduersentur, exercet eius sapientiam: vt autem etiam inimici diligantur, exercent eius beneuolentiam, aut etiã beneficentiã, siue suauisibili doctrina cū eis agatur, siue terribili doctrina vel disciplina. Ac per hoc Diabolus princeps impiæ ciuitatis, nihil ei nocere permittitur. Vnde & Apostolus 2. ad Timot. 2. dicit, q̄ verbū Dei non est alligatū. Et Sapiētiã 7. dī de sapiētiã. Sapiētiã emanatio quēdā est claritatis omnipotētis Dei syncera, & ideo nihil inquinatū in illā incurrit. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et Chrysost. hic dicit in hom. Non poterunt accusationes obumbrare vestram claritatem, si vos fueritis cum diligentia manentes, vel viuentes. Et infra. Idem. Nihil ita insignem hominem facit, vt virtutis demonstratio: quemadmodum enim radijs circumamictus ita clarus lucet, vt non in terra cādōres emittit, sed supra ipsum celum etiã proprio fulgore radiabit.

S V M M A R I V M.

Sexto Apostoli dicti sunt lux, quia calore spirituali, idest charitate, homines frigidos per iniquitatem accenderunt, ad Dei & Christi dilectionem, & bonorum operum fructificationem, sicut lux solis calefaciendo germinare plantas facit, & fructus proferre.

XV **S**exto Apostoli dicti sunt lux, quia quēadmodum lux celestis causat in his inferioribus calorem, & germinare facit virtutia: ita prædicatio Apostolorum causauit in hominibus mundi per malitiam frigidis, spirituales amorem, quo calefacti, incipiunt virtutum germina producere, qui prius steriles erāt in omni bono opere. De impijs enim dicitur Eccl. 43. Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aquis. Et Iere. 6. dicitur. Sicut frigidam facit Cisterna aquam suam, sic frigidam fecit malitiam suam. Contra hanc frigiditatem malitiæ, verbum Domini, quod est lucerna, & lumen, vt dicitur in Psal. per Apostolos prædicatum calefaciendo dissoluit, iuxta illud Psal. Mitit crystallum suam sicut bucellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Emittet verbum suum, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Quod ex-

A ponens Cassiodorus dicit. Obstinati peccatores crysallo meritò comparatur, qui algore perfidiæ constricti, per dies singulos congelescunt; sed veniente verbo, nulla obscuritas, nullum frigus, nec ipsa quoque duritia desperari debet, nam non est qui se abscondat à calore eius. Nam spiritus eius quasi austrino flatu duritia periculosi frigoris euanesceat, dum acerui scelerum dissoluti, in humilitatis gratiam tabida colla deponunt, & in liquores saluberrimos aducti, spiritualis beneficii fluentia perfundunt: Sic factum est de persecutore Saulo: Sic fit hodie de plurimis, vt qui modò sunt obstinata voluntate sicci; postea fiat fluxu prædicationis irrigui. Vnde & Saulus, qui frigidus erat per malitiam, obstinatè persequens sanctos; quādo conuertere debuit, eū lux de celo circumfulsit. vt patet Act. 9. Vt sic eius frigiditas malitiæ per lucem donorum celestium calefacta, dissolueretur: Quemadmodū enim Sole abscedente à Zenit capitis nostri, frigus multiplicatur, & plantæ quasi incipiunt emori; & cum reuertitur calor dissolvens congelata, & in aere multiplicatur, plantas quasi reuiuiscere, & plaudere facit: Sic verbo domini, quo illuminati fuerunt Apostoli abscedente, homines frigidi per malitiam fiunt, & steriles in bonis operibus: & adueniente verbo Dei, incipiunt calefieri, & in bonis operibus abundare. Et de hac lucis proprietate potest accipi quod habetur 2. Mach. 1. Tempus affluit quo sol refulsit, qui erat prius in nubilo, & accensus est ignis magnus, ita, vt omnes mirarentur.

S V M M A R I V M.

Septimo Apostoli dicti sunt lux, quia licet haberent diuersas gratias, tamen à radice Spiritus sancti à quo acceperant, vnum erant: & vnum inter se & Deum erant per charitatis amorem, & per vnus Sancti spiritus participationem: qui eos vnum corpus Christi effecit, sicut lux licet multiplicetur in radijs, & in diuersis susceptibilibus diuersa operetur, tamen in Sole vna est, & omnia in quibus insidet, facit esse vnum in claritate.

XVI **S**eptimo Apostoli dicuntur lux, quia sicut lux solaris est vna, licet per diuersos radios multiplicetur, dicente Hugone super primum cap. celestis Ierar. In eo lumine vnū sumus, & est vnitas in vna similitudine, in vno lumine, in vna claritate, & vnum illuminans, & lucens lumen: Sic & diuinum lumen Apostolorum mētibus illapsum, vnum in se fuit, & vnum eos fe-

Cassiod.

Psal. 18.

Actu. 9.

2. Mach. 1.

XVI

Hugo.

cit, quo ad intelligendum diuina & anan-
dum ipsa: licet in eis propria dona, & di-
stincta cauſauerit. Quia vt dicit Aposto-
lus 1. ad Corint. 12. Vnicuique datur ma-
nifestatio spiritus ad vtilitatē; alij quidē
per spiritū datur sermo sapientiē, alij ser-
mo scientiē, & sic de alijs distinctis donis,
quæ in diuersis, diuersa sunt, vt enim ibi
dicit Glos. Non omnia dona sua Deus vni-
tribuit, sed in omnibus omnia operatur,
vt quod non habet quis in se, habeat in
alio, & sic maneat charitas, & humilitas:
si enim humilis es, & amas vnitatē, tibi ha-
bet quisquis in illa habet aliquid: tolle in
uidiā, & tuū est, qđ habeo: liuor separat,
charitas iūgit, sic inhumano corpore ocu-
lus solus videt, sed non sibi soli. Licet er-
go, sint diuersa dona in Sanctis, tamē non
propter hoc est, quia inter se sint vnum,
quia Spiritus sanctus vnus existens, eos
inter se vnit, & Deo Patri, & Filio, cū qui-
bus ipse vnū est vnit, vt iam non sint mul-
ti; sed vnum. Cuius vnionis causam assi-
gnans Apostolus prædicto cap. dicit. Om-
nes nos in vno spiritu, in vnū corpus bap-
tizati sumus, siue Iudei, siue Gentiles, siue
serui, siue liberi, & oēs in vno spiritu po-
tati sumus. Vbi dicit Glos. Ostendit quo-
modo corpus Christi vnum sit, idest quo-
modo omnes fideles vnum sint, per hoc
enim vnum sumus, licet simus diuersi con-
ditione, quod baptizati, idest abluti in
vno spiritu, ducti sumus in vnum corpus,
vt quemadmodum totum corpus homi-
nis, vna anima vegetatur, & facit quod
omnia sint vnum corpus, ita vnus spiri-
tus, facit omnia, vnum scilicet in mēbris
corporis Christi: & etiam per hoc sumus
vnum corpus, quia sumus potati in ac-
ceptione diuersorum donorum Spiritus
sancti, in vno Spiritu qui omnia dona ad
vnum efficiendum dirigit. Vnde & Do-
minus de hoc patrem rogauit Ioan. 17.
Vnum sint, sicut & nos vnum sumus, ego
in eis, & tu in me vt sint consummati in
vnum. Quod exponens Hilarius 8. de Tri-
nitate dicit. Fidem teneo, atque causam
vnitatis accipio; sed nondum appren-
do rationem, quia vnum omnes sumus,
quia & in Christo pater, & Christus in no-
bis est: & quia in Christo pater, & Chri-
stus in nobis est, vnum Deū qui vera lux
est in se habuerunt, & inter se, & Deum
vnum lumen fuerunt: licet in quolibet eo-
rū aliter hoc lumen operaretur; quemad-
modum, & solares radij licet propter di-
uersa susceptibilia, sint diuersi, & diuersa
operentur in diuersis, tamen in sole vnum
sunt, & vnum faciūt illa, quibus insident
in claritate, propter quod recte lux sunt

F vocati. Vnde August. in principio Psal.
11. dicit. Veritas vna est, qua illustrantur
animæ; sed quia multæ sunt animæ in ip-
sis, multæ veritates dici possunt, sicut ab
vna facie multæ in speculis imagines ap-
parent. Et Sap. 7. dicitur de sapiētia, quæ
est lux spiritualis animarū. Cum sit vna,
omnia potest, & in se permanens innouat
omnia, & per nationes in animas sanctas
se transfert: amicos Dei, & Prophetas con-
stituit.

G S V M M A R I V M.

Ostendit Apostoli dicti sunt lux, quia mediantibus
ipsis, per eorum ministerium totus mun-
dus illuminatus est, & bona opera est opera-
tus, sicut sol mediantibus radijs suis, mundum
inferiorem illuminat, & germinare facit.

H O Ctauo dicti sunt Apostoli lux, quia
per ipsos, Christus totum mundum
illuminauit, & ad virtutē, & omne opus
bonum perduxit, sicut & corpus celeste
mediante lumine agit, quicquid agit in
istis inferioribus. Vnde & Remig. hic di-
cit. Dominus dicitur lux, & sol, & Apo-
stoli eius lux mundi vocantur, quia sicut
sol radios suos dirigit ad expellendas te-
nebras: ita Dominus Apostolos suos mi-
sit ad effugandas tenebras infidelitatis de
cordibus humani generis. Vnde Domi-
nus lucernam Apostolorum accendit; vt
dragmam perditam humani generis in-
ueniret: & euertit domum, idest mentes
hominum mundanorum, per prædicationem
eorum, quousque inuenti fuerint, &
restituti ipsi Deo, a quo per peccatum re-
cesserant. Vnde & Christus rogat patrem
pro Apostolis dicens. Non pro eis rogo
tatum, sed pro eis qui credituri sunt per
verbum eorū in me. Quod exponēs Glos-
sa dicit. Per verbum eorum, idest Aposto-
lorum, credituri sunt in me vsque ad fi-
nem mundi, vel iam credunt vbicunque
sunt. Et alia Glos. ibi dicit. Per verbum
eorum, idest per verbum Euangelij, quod
eorum est, non quod per eos tantū sit præ-
dicatū: sed & per Paulum, & alios quoslibet,
sed quia eis primò, & principaliter cō-
missum sit ad prædicandum. Vnde & isti
sunt illi, quibus Dominus dixit Io. 15. In
hoc clarificatus est pater meus, vt pluri-
mum fructum afferatis, & efficiamini mei
discipuli. Et quia per eorum prædicationem
mundus est conuersus ad Christum,
& omnia bona quæ sunt in omnibus, a
Christo mediantibus ipsis accepit, ideo
benè radij, & lux Christi sunt dicti. Vnde
Eccl. 43. dicitur. Sol tripliciter exurens

montes,

August.

Sap. 7.

XVII

Remig.

Ioan. 17.

Glos.

Ioan. 15.

Eccl. 43.

2. Cor. 4. montes, radios igneos exuflans, & refulgens, excecet oculos: Christi enim Euangelium primò fuit inspiratum Christi discipulis, vt per eos alij illuminarentur, dicente Apostolo 2. ad Corint. 4. Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris: quia se qui est lumen, nobis infudit, vt illuminemus alios per scientiam, idest de scientia Dei; & si omnes per istos radios illuminati non fuerunt, non fuit eorum culpa, nec Euangelij, sed eorum peruersitas fuit causa, quod Christi Euangelium, non illuxit in cordibus eorum, dicente Apostolo, prædicto cap. Si opertum est Euangelium nostrum in ijs qui pereunt, est opertum, in quibus Deus huius sæculi excecavit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Christi. Et Damascenus 4. lib. cap. 4. dicit, Pauci, nudi, pauperes, & illiterati, persecuti, verberati, mortificati, crucifixum carne, & mortuum prædicantes, sapientibus, & potentibus præualuerunt, sequebatur enim eos crucifixi omnipotens virtus.

S V M M A R I V M.

Nonò Apostoli dicti sunt lux, quia per eos legis veteris obscuritas & tenebrositas est clarificata, vt posset ostendere pulchritudinē suam: sicut luce adueniente tenebræ noctis, in qua omnes colores confusi sunt, nec suam claritatem ostendere possunt, suam pulchritudinem manifestant virtute ipsius luminis.

XVII

Psal. 21.
Maxi.

Nonò dicti sunt lux quia se & alia ostēderunt, & omnia pulchra reddiderunt, & proprios colores eorum ostenderunt: quemadmodū & lux se & alia ostendit, & pulchritudines proprias rerū aliarum ostendere facit, dicente Maximo in expositione Psal. 21. Resoluta caliginum cecitate, rebus cunctis facies quædam ac lumen infunditur adueniente hora matutina: & cum veluti sub vna materie tenebrarum mundus in confusione iacuerat, interueniente matutino diuersarum specierum, varietates distinguuntur; hoc est, cum omnia ceca fuerint, oculi omnium reparantur. Ante enim prædicationem Apostolorum tenebræ erant super faciem legis, & velamen positum super Moyse legem, vt dicit Apostolus 2. Cor. 3. Propter quod pulchritudinem spiritualem quam lex habebat, non poterat demonstrare, immo & si aliquibus fuit demonstrata sicut Moyse, quod significat claritas vultus eius, tamen aliis non poterat eam exprimere, quia eam capere non valebāt, in tenebris

A mente manentes; propter quod & velamen in faciem Moyse, quādo ad populum egrediebatur, positum fuit, vt patet Exo. 34. Sed adueniente Domino qui lux est, & scripturas Discipulis aperiēte, quando aperuit eis sensum post resurrectionem vt intelligerent scripturas, vt patet Luc. vii. timo, dicta tenebrositas discessit, & lex Moyse suum proprium colorem ostendit. Vnde & Apostolus ad Hebreos 10. Legem veterem cōparat vmbra, legem vero nouam imagini: Quia (vt ibi dicit Glossa) vt in pictura vsquequo ponat quis colores vmbra quædam est, linearum enim pertractio vmbra quædam est non imago, cum vero flores ipsorum colorum quis imposuerit, tunc imago efficitur. Et quia lex vetus vmbra quædam erat, obscure diuina manifestans, vt imago efficeretur, indiguit quod lumine Euangelij formaretur & illustraretur, vt suam pulchritudinem haberet, ac etiam ostenderet, quod factum fuit per illuminationem Apostolorum, qui legem veterē illuminauerunt.

B Vnde & Apostolus 2. ad Timo. 1. loquens de Euangelio dicit. Quod gratia Dei manifestata est per illuminationē Saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam & incorruptionem per Euangelium in quo positus sum ego prædicator & Apostolus & magister gentium. Et Maximus in ser. super Psal. 21. dicit. Apostolus inquit lex spiritualis, est & spiritualibus spiritualia comparanda sunt, solem hic solem iustitiæ arbitror designari, hoc est Dominum Iesum Christum, qui nobis ignorantia tenebris & peccatorum cecitate submersis, cœlestis doctrinæ suæ lumen infudit; & quos non habebamus oculos cordis inseruit, & velut radios quosdam Apostolos suos misit, qui nos de nocte teterrima liberarēt, & præceptis simplicioribus erudirent: quo capaciores efficeremur cœlestiū secretorū. Vnde & 2. Reg. 23. dicitur de huiusmodi luce. Sicut lux auroræ oriēte sole mane absque nubibus rutilat, & sicut pluuiis germinat herbas de terra.

Exo. 34.

Luc. vii.

Heb. 10.

Gloss.

2. Timo. 1.

Maxi.

2. Reg. 23.

S V M M A R I V M.

Decimò Apostoli dicti sunt lux, quia densissimas tenebras infidelitatis & idolatriæ, in quibus homines mundi fuerant, sua prædicatione fugauerūt: sicut lux solis adueniens, densissimas tenebras noctis fugat, & aerem claro lumine illustrat.

Decimò Apostoli dicti sunt lux, quia sicut lux tenebras dissoluit & fugat,

XIX

fic per prædicationem Apostolorum, infidelitatis tenebræ, ab hominum cordibus fugatæ. Ante eorū enim prædicationē, per totū mūdum tenebræ erant super faciem abyssi, idest infidelitas super hominū corda; quando deserto creatore, adorabatur & seruiebatur creaturæ: qua tenebrositate mentis, nulla maior excogitari potest, cum creatura nobilissima, rebus inferioribus se, vel à se factis, se per seruitutem subijciebat. Vnde & Apostolus Rom. 1. dicit. Obscuratum est insipiēs cor eorum, & dicētes se esse sapiētes, stulti facti sunt: & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum, & quadrupedum, & serpentium; Vbi dicit Glos. Ecce quomodo obcecatum est cor illorum, vt videlicet maiestatem inuisibilis Dei, quē ex creaturis agnouerant, non in hominē, sed (quod peius est & inexcusabile crimen) in similitudine, hoc est in simulachris hominū immutarent, vt forma idest figura corruptibilis hominis, Deus vocetur ab eis. Quanta heberudo, quāta stultitia est eorum, apud quos plus potest imago, quā veritas, & potētiores sunt mortui quā viui? Hæ autem tam densæ tenebræ humanæ mētis, per lumen Apostolorum fugatæ sunt, quia seminata & publicata per eos veri Dei natura, vbique idolatria est destructa, quod nunquam facere potuit, cuiuscunque alterius prædicatione: cum & viuentē Moyse populus vitulum fecerit, & Salomone regnāte templa idolis fuerint fabricata: Et Philosophi qui cognoscebāt tantam vefaniam populi, & in scholis hæc docebant, idolaq; in tēplis adorabant; sed Apostolis prædicantibus, idola corruerūt & iam non sunt non solum apud christianos, sed nec etiam apud gentes. Vnde & Damascenus 4. lib. cap. 4. dicit. Quod Christus, ad Dei cognitionem nos vocās, & erudiens per obedientiam & humilitatem luctari aduersus tyrannum docuit, denique demoniorū ceremoniæ delubra, & templa idolorum destruuntur, Dei cognitio plātatur, trinitas, quæ hominū non, idest consubstantialis & increabilis deitas veneratur, vnus Deus verus, cōditor vniuersorum & Dominus cognoscitur. Et Auguſt. 18. de ciuitate Dei cap. 50. dicit. Per ipsos Apostolos, & post eorū obitum per posteros eorum, inter horrendas persecutiones & varios cruciatus, ac funera martyrum, prædicatum est toto orbe terrarum Euangelium: vt populi gentiū credentes in Christū, sanguinem martyrum, quē diabolico furore fuderūt venerarent: ipsiq; reges, quorū legibus vastabatur Ec-

clesia, eius nomini salubriter subderētur: quod de terra crudeliter auferre conati sunt, & falsos Deos inciperent persequi, quorum causa, cultores veri Dei fuerant atrociter persecuti. Vnde & Apostolus ad hoc se missum esse à Christo dicit, vt ab errore tam horrendo, conuerterentur homines ad veram lucem, Actu. 26. Ad hoc apparui tibi, vt constituam te ministrum aperire oculos gentium, vt conuertantur de tenebris ad lucem, & de potestate Sathana ad Deum. Et Remigius hīc dicit. Sicut sol radios suos dirigit ad expellendas tenebras noctis, ita Dominus Apostolos suos misit, ad effugandas tenebras infidelitatis generis humani. Et Glos. hīc dicit. Lux tenebras dissoluit, & postea illustrat. Sic Apostoli depulsis vitijs, deducunt ad lucem fidei, & cognitionis Dei.

S V M M A R I V M.

Vndecimō Apostoli dicti sunt lux, quia eorum doctrina, omnis boni lēritia spirituali sunt repleti, sicut lux latificat oculos sanos.

Vltimō Apostoli lux sunt dicti, quia sicut lux omnia sentientia latificat, sic etiā eorum doctrina omnes recti corde, & sapientes sunt latificati: Quemadmodum & Simeon tenens lumen (quod Christus est) inter brachia, latus dixit. Nunc dimittis seruum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum: lumen ad reuelationem gentiū. Antequam enim Christus in mundo claresceret, nō gaudio sed tristitia Sancti repleti erant, dicentes illud Thobie 5. Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen celi non video? Sed cum Apostoli Christi doctrinam inceperunt prædicare, totū mundum quō ad sanctos gaudio replerent, iuxta illud Prover. 15. Lux oculorum latificat animam. Quia ergo prædictæ lucis corporalis proprietates, spiritualiter in Apostolis reperiuntur: iccirco rectē Apostoli lux à Domino sunt vocati.

S V M M A R I V M.

Distinguitur de multiplici acceptione mundi, vt ostēdatur cuius mūdi Apostoli dicti sunt lux.

Sed cuius rei sint lux, ostendit cum dixit. [Vos estis lux mundi.] Per mundum autem potest intelligi, vel tota creatura corporalis, quæ mundi nomine nuncupatur, & hoc modo sol corporalis lux mūdi vocatur, quia sua luce totum corporalem mūdum illuminat, & sic Apostoli non vo-

Actu. 26.

Remig.

Glos.

XX

Cant. Simeon.

Thob. 5.

Prover. 15.

XXI

August.

cantur lux mundi, dicente August. 1. lib. de sermo. Domini in monte. Quomodo dixit eos superius Sal terræ, sic nunc dixit eos lumen mundi: nam neque superius ista terra accipienda est, quam pedibus corporeis calcamus, sed homines qui in terra habitant; & hunc mundum, non cælum & terrā, sed homines qui sunt in mundo, vel diligunt mundum oportet intelligi, quibus illuminandis Apostoli missi sunt. Sic ergo per mundū intelliguntur vel homines omnes generaliter mundi, vel solum dilectores mundi, vel iusti qui de mundo sunt electi. Vnde Glos. hic dicit. Nomine mundi vel vniuersi homines, vel qui sunt de mundo electi accipiuntur. Vnde de prima acceptione mundi habetur Marci ult. Euntes in mundum vniuersum prædicate Euāgelium omni creaturæ. De secunda acceptione mundi habetur Ioan. 15. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit: sed quia de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. De tertia dicitur Ioan. 6. Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita; Et Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum vni-genitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.

Glos.

Marc. ult.

Ioan. 15.

Idem 6.

Idem 3.

S V M M A R I V M.

Quod si mundus accipiat generaliter pro omnibus hominibus mundi, tunc Apostoli dicti sunt lux mundi, quia doctrina eorum per eos, & eorum successores, ad omnes homines mundi peruenit, vel peruenta est: propter quod oportuit, quod eorum doctrina esset clara, & inexpugnabilis.

XXII

Cum ergo mundus accipiat pro vniuersitate omnium hominum, vel pro omnibus dilectoribus mundi, vel pro sanctis electis de mundo, utroque modo potest exponi quod dicitur. [*Vos estis lux mundi.*] Si enim accipiat mundus pro toto genere hominum, tunc est sensus, quod Apostoli fuerunt illuminatores in fide & moribus omnium hominum: quia vel eorum prædicatio peruenit ab ore eorum ad omnes gentes, vel peruenit eorum doctrina per eorum successores ad omnes gentes, vel peruenta est, vnde & infra Dominus dicit. Prædicabitur hoc Euāgelium regni, in vniuerso orbe, in testimoniū omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Vnde Augu. in Epist. ad Hesychium dicit. Quod putat tua venerabilitas iam per vniuersum mundum Euangelium per Apostolos prædicatum, non ita esse certis do-

Mat. 24.

August.

A

cumentis probauit. Sunt enim apud nos, (hoc est in Africa) innumerabiles gentes, in quibus nondum esse prædicatum Euangelium ex ijs qui ducuntur inde captiui, & Romanorum seruitijs iam miscetur, quotidie nobis addiscere in promptu est. Et infra. In quibus igitur gentibus nondum est Ecclesia, oportet ut sit, non ut omnes qui ibi fuerint credant, sed ut aliqui de omnibus. Quia ergo vel per Apostolos, vel per illos qui doctrinam Christi acceperunt ab eis, Euangelium Christi per totum mundum est prædicatum, vel prædicabitur in futurum: ideo Apostoli lux sunt mundi vocati, quia non docuerunt unam ciuitatem, sed totius mundi Doctores & illuminatores facti sunt; propter quod lux mundi simpliciter vocantur: & hoc modo exponit hic mundum Chrysost. in hom. dicens. Deinde ad aliud excelsius eos ducit exemplum dicendo [*Vos estis lux mundi.*] Rursus mundi, non gentis vnius, neque viginti ciuitatum, sed orbis vniuersi; & lux intellectualis, radijsque; Solis hec multo melior. Et infra.

Idem.

Chrysost. hom. 15.

Idem.

C

Intellige quā magna promittit ijs qui neque in regione propria cogniti erant, quoniam terra & mare eos cognosceret, & ad fines orbis terrarum fama eorum perueniet. Ex hoc autem Apostolorum multum excellentia magisterij commendatur: tātō enim magister est dignior & melior, quantō ad plures eius doctrina peruenit; Bonum enim sui diffusum est, & quanto ad plures diffundi potest tanto maius bonum est. Quia ergo doctrina eorum non fuit coangustata ad paucos, sed se diffudit ad omnes: ideo maxima excellentia doctrinæ in eis esse significatur; Non enim ut Moyses & Prophete ad vnum populum docendum missi sunt, sed totum mundum docuerunt; neque ut Philosophi paucos discipulos pro discipulis habuerunt. Vnde Damascen. lib. 4. cap. 4. dicit. Non enim ut per Moysen populum vnum ex Aegypto, & Pharaonis seruitute mare diuidens saluauit, sed magis humanitatem omnem, ex corruptione mortis, & amara tyrannide peccati exemit. Non violentia ducens ad virtutem, non terra suffodiens, igne comburens, aut lapidare præcipiens peccantes, sed mansuetudine, & magnanimitate, hominibus suadens diligere virtutem, & pro illa certare in laboribus, & delectari.

Dionys.

Damasc.

D

Et Chrysost. ho. 1. sup. Io. dicit. Syri & Aegyptij, Indi, & Persæ, Aethiopes, & infinitæ aliæ gentes in suā transmutantes linguā, ea, quæ ab isto piscatore, scilicet Ioanne, introducta sunt dogmata, didicerunt homines barbari philosophari. Vnde theatrum factum est ei omnis orbis terrarum,

Chrysost. hom. 1.

neque caligine aliqua occultabat suam doctrinam sicut faciebant philosophi, sed ea dogmata, quæ sunt huius piscatoris, solis radiis, sunt manifestiora. Ex hoc etiam patet hanc doctrinam esse clarissimam, quia omnibus hominibus proponi debebat, quam homines nō intellexissent communiter omnes, nisi clara & manifesta fuisset: cum multi inter homines sint rudes, & tardi ingenij, ac in necessitatibus vitæ occupati. Propter quod & idem Chrysost. in prædicto loco dicit, Abijciens sathanicam infirmitatem, & lesionem quæ erat ex caligine & tenebrositate scripturarum veterum, tantam in suis verbis immiscuit facilitatē, ut non solum viris prudentibus, sed & mulieribus, & iuuenibus sint omnia quæ dicuntur manifesta. Ea enim & vera esse & vtilia auditoris omnibus confirmavit; quod omnia post illum secula testimonia perhibent. Vniuersum namque ad se orbem attraxit. Cum enim ipsa sit proposita omnibus hominibus, inter quos multi valde sapiētes erāt, & clarē & manifestē fuerit proposita, cum illi sapientes viderent dictam doctrinam esse aduersam doctrine ipsorum, suum conatū fecerunt ut eam impugnarent, quam tamen expugnare non potuerūt; Est enim hominis prudentis prudētia huius mūdi, quod si videt suam doctrinā esse expugnabilem, quod vel paucis, (quos præcipue scit esse eiusdem opinionis) eam reuelet; vel si timet quod eius doctrina ad multos perveniat, obscuritatibus, & dubijs locutionibus eam inuoluat, ut vel non intelligatur, vel si intelligatur, per ambiguitatem sensuum ab vno sic dicatur, & ab alio aliter, sicut satis patet in libris philosophiæ. Sed quando doctrina omnibus proponitur, & in se est clara, & manifesta, & non potest ab aliquo expugnari, signū est euidēs quod doctrina illa, nullam falsitatem habet admixtam. Vnde & Chrysost. vbi supra dicit. Diuine & celestes sunt doctrinæ hæc, quæ per diuinam animā ad nos venerunt: non enim sonitum verborum, neque dictionis facetum, neque nominum & verborum ornatum, & expositionē hinc superfluum & inutilem videbimus; sed fortitudinem inexpugnabilem & diuinā, & dogmatum sacrorum immachinabilem virtutem, & infinitorum bonorum exhibitionem. Quia ergo hæc doctrina Apostolorum fuit omnibus hominibus proposita, & in se clara & manifesta, & inexpugnabilis in se ipsa: manifestum est quod Apostoli eam habentes & docētes, lux totius mundi dici potuerunt. Vnde & Apostolus ad Coloss. 1. dicit. Audistis

F in verbo veritatis Euāgelii à nobis, quod peruenit ad vos, sicut & vniuerso mūdo, & fructificat & crescit.

S Y M M A R I U M.

Quod si mundus accipiat pro mundi dilectoribus; sic est sensus, quod si huiusmodi dilectores perseverare voluissent vsque in finem, in tali mundi dilectione, lux doctrine apostolicæ eos excecavit; sed si voluerunt resipiscere à mundi amore, lux doctrine apostolicæ eos illuminavit: & sic Apostoli dicti sunt lux huiusmodi mundi.

S I verò mundus accipiat pro hominibus dilectoribus mūdi, tunc est sensus. [Vos estis lux mundi] id est, vos estis illuminatores hominum mundialium, qui scilicet mūdum diligunt. Circa quod attendendum, quod mundi dilectores sunt in duplici differentia, quia quidam sunt qui perseverant in mundi dilectione, de quibus dicitur 1. Ioan. 2. Si quis diligit mundum non est charitas patris in eo: & hi tales mundi dilectores licet lumen doctrine apostolicæ audiāt, & intellectu percipiant quādoque, tamē quia affectu contradicūt, tali lumine illuminari non dicuntur, immo magis propriē dicuntur excecari. Vnde & de dilectoribus mundi dicitur Ioan. 1. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit. Quod exponens August. prima parte super Ioan. ser. 2. dicit, Mundus eum non cognovit. Cælum, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt, mundus dicitur. Iterum alia significatione dilectores mundi, mundus dicuntur; Hic autem eum dicitur: Mundus eum non cognovit. Num enim cæli non agnouerūt creatorem, aut angeli non cognouerūt creatorem suum, aut non cognouerūt creatorem suum sydera, quæ confitētur demonia? Omnia vndique testimoniū de eo perhibuerūt. Sed qui non cognouerūt? qui amādo mūdū dicti sunt mundus: Amādo enim habitamus corde: amādo igitur hunc, appellari meruerunt, quod ille dī vbi habitabant. Sic ergo mundi dilectores hanc lucē apostolicam non cognouerunt, sed magis hac luce excecati sunt. Vnde & Ioan. 12. causa excecationis & indurationis Iudeorum redditur; quia dilexerunt gloriam magis hominum, quā Dei. Et Dominus Ioan. 9. dicit. Quod ipse venit in iudicium in hunc mundum, ut qui non vident, videāt, & qui vident, cæci fiant. Quod exponens

XXIII

1. Ioan. 2.

Idem 1.

August.

Ioan. 12.

Idem 9.

August.

August.

August. prima parte super Ioan. ser. 44. dicit. Qui se putant videre & medicum non quærunt, in sua cecitate permanent. Sic ergo mundi dilectores, qui volunt in tali dilectione permanere, non illuminantur apostolico lumine, sed excecantur, hoc requirente eorum peruerfitate. Vnde & Apostolus assignans causam quare aliqui à fide suscepta ceciderunt, dicit quòd causa huius fuit, mudi dilectio 2. ad Timo. 3.

2. Tim. 3.

Hoc autem scito quòd in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipfos amantes: & cap. 4. dicit.

Ibidem 4.

Demas me dereliquit, diligens hoc seculum. Sed alii sunt dilectores mundi, non quòd tunc quando credunt & percipiunt lumen apostolicum, sint mudi dilectores, sed quia prius fuerunt, & horum sunt lumen Apostoli, cum per eorum prædicationem multi tales, ad fidem Christi conuersi fuerint. Vnde & Actu. 19. dicitur.

Actu. 19.

Quòd multi ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus: & nisi de dilectoribus mudi fieri possent dilectores Dei, non diceret Ioan. Nolite diligere mundum:

1. Ioan. 2.

nec Apostolus præciperet 1. ad Timot. 6.

1. Tim. 6.

Diuitibus huius seculi præcipe, non sublimè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo uiuo, qui præstat nobis omnia ad fruendum. Quod exponens

Glos

Glossa dicit. Ne viderentur diuites omnino abiecti, determinat quòd licet cupidi incidant in laqueum diaboli, tamen non sunt penitus abiecti diuites, sed præcipiendum est eis quòd sint spirituales diuites, & abundant in operibus bonis, & non superbiat de diuitijs, nec suam spem ponant in eis. Licet enim confidentem in diuitijs impossibile sit saluari, sicut nec Camelus potest per foramen acus transire: tamè quia possibile est quòd illi qui prius confidebant in diuitijs, postea non confidant; ideo tales illuminari per doctrinam apostolicam possunt: Quemadmodum

Luc. 19.

Zacheus fuit illuminatus à Christo Luc. 19. & Cornelius Centurio ad prædicationem Petri baptizatus fuit, Actu. 10. &

Actu. 10.

multi alij conuersi fuerunt ad fidem Christi, qui hoc seculum dilexerant. Vnde &

Ephes. 5.

Apostolus ad Ephes. 5. credentibus qui prius fuerant amatores mundi, dicit. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filij lucis ambulate. Sic ergo multi qui prius fuerunt mundi dilectores, conuersi ad Christum fuerunt per prædicationem Apostolorum, & fuerunt illuminati per eos: quibus & Apostolus ad Philip. 2. dicit. Quòd erant in medio

Philip. 2.

nationis prauæ & peruersæ, & lucebant

A inter iniquos, sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentibus.

S V M M A R I V M.

Quòd si mundus accipiatur pro electis hominibus, qui de mundo sunt electi ad salutem, Apostoli dicti sunt lux huiusmodi mundi, quia per sacramenta & doctrinam in fide eos erudierunt, & per sacramenta diuinam gratiam ministerialiter eis contulerunt.

B

Sed si mundus accipiatur tertio modo, pro illis scilicet qui sunt, vel fuerunt de mundo electi, manifestum est quòd omnes illi fuerunt illuminati per Apostolos, vel eorum successores, & hoc vel quò ad sacramentum illuminationis secundum Dionysium, vel quò ad doctrinam & sacramenta, per quæ factum est quòd à dilectoribus mundi segregati fuerunt, & verbum Evangelij receperunt. Vnde & Ioan. dicitur. Manifestaui nomen tuum hominibus, quos

XXIII

Ioan. 17.

C

August. parte secunda super Ioan. tract. 96. dicit. Quid est quos dedisti mihi de mundo? Dictum est enim de illis, quòd non essent de mundo, sed hoc eis regeneratio præstitit non generatio, quibus nomen illud quo Deus pater vocatur manifestum fuit: Nam quòd Deus dicitur, vniuersæ creaturæ, & omnibus gentibus antequam in Christum crederent, non omnimodo potuit esse incognitum; Hæc enim est vis veræ diuinitatis, ut creaturæ rationali iam ratione utenti, non possit omnino ac penitus abscondi, exceptis enim paucis in quibus natura nimium deprauata est,

August.

D

vniuersum genus humanum Deum mundi huius fatetur authorem. In hoc ergo quòd fecit hunc mundum, cælo terraq; conspicuam, & antequam imbuerentur in fide Christi, notus omnibus gentibus erat Deus: In hoc autem quòd non est in iniuriis suis, & cum Dijs falsis colendus, notus in iudea Deus: In hoc verò quòd pater est huius Christi per quem tollit peccata mundi, hoc nomen eius prius erat occultum omnibus, sed nunc manifestauit hoc Christus, & hoc hominibus quos ei pater de mundo dedit. Et ut dicit August. eadem parte tracta. 97. Mundum vult intelligi qui viuunt secundum concupiscentiam mundi, & non sunt in ea sorte gratiæ, ut ab illo eligantur ex mundo. Et 1. Ioan. 4. dicitur. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit; nos ex Deo sumus: Qui nouit Deum audit nos, qui non est ex Deo non audit nos. Sic ergo Apostoli dicti sunt lux mundi vel quia non vni po-

E

Idem 1

1. Ioan. 8.

pulo vel genti dati sunt Doctores, sed omnibus gentibus: vel quia de dilectoribus mundi fecerunt dilectores Dei, vel quia eorum prædicatio & doctrina in solis electis de mundo, suam virtutem & efficaciam habuerit, & eos in Dei cognitione & amore illuminavit; licet autem tantum lumen in despectis & terrenis corporibus continerent, despiciendi tamen non erant, quia magnam utilitatem hominibus præbuerunt. Vnde & Apostolus de se & alijs Apostolis loquens 2. ad Corint. 4. dicit. Quod Deus illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in faciem Christi Iesu: habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei & non ex nobis. Quod exponens Glos. dicit. Deus illuxit nobis ad illuminationem scientiæ secundum istum thesaurum, idest scientiam istam quam alios docemus, habemus in vasis fictilibus, idest in corporibus fragilibus: thesaurum dicit sacramentum Dei quod fidelibus erogatur, perfidis absconditur. Et ideo in talibus vasis thesaurum huiusmodi habemus, ut tota altitudo Dei videatur esse non nostra. Et Hilarius hic dicit. Natura est luminis, ut quacunque circumferatur, lucem emittat, illatumque; edibus tenebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionem Dei positus, obscure tenebatur ignorantie tenebris, cui per Apostolos scientiæ lumen inuehitur, & cognitio Dei claret: & de parvis eorum corpusculis quocunque inceserint, lux tenebris ministratur.

Tractatus sequens protenditur usque ibi. (Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c.) & continet 36. capitula.

SUMMARY.

Ponitur diuisio, & continuatio prima, & ostenditur quomodo verum sit quod Sancti & Apostoli à Deo inspirati, non possint non loqui illa quæ alijs hominibus dicenda & docenda à Deo acceperunt. Capitulum primum.

Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. Vbi ostendit quod ex quo sic erant illuminati, quod totum mundum lumine scientiæ poterant illuminare, quod non poterant nec debebant hanc scientiam abscondere. Et duo facit, secundum duo exempla quæ ad hæc inducit. Secunda ibi.

F [Neque accendunt lucernam] Dicit ergo quod lumen scientiæ diuinæ quo illuminati erant, non poterant abscondere nec debebant: quemadmodum nec ciuitas supra montem abscondi, vel occultari potest. Sapientia enim abscondita. & thesaurus inuisus inutilia sunt omnino, & melior est homo qui abscondit insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam, ut dicitur Eccle. 20. Vnde & Chrysostomus. hic dicit: Quemadmodum ciuitatem supra montem positam abscondi operosum est, ita prædicationem filii & tacere est impossibile. Et potest primo sic continuari. Quia enim docere alium ex voluntate docentis procedit, quia si vult docet, si non vult non docet; ut ostendat quod sua doctrina quam in eis posuit, propter quod sunt dicti lux, non potest per eorum voluntatem latere, sed oportet quod ipsam doctrinam prædicent: ideo dicit [quod non potest ciuitas abscondi supra montem posita] Hoc enim modo & Hieremias volens reticere verbum domini, non potuit, dicente eo. Factus est mihi sermo Domini, in opprobrium & in derisum, & dixi: Non recordabor eius, neque loquar ultra in nomine illius; & factus est in corde meo quasi ignis exestuans, claususque in ossibus, & defeci ferre non sustinens. Et Eliu de se dicit. Plenus sum enim sermonibus, & coarctat me spiritus vteri mei: en venter meus, quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. Quod non contingit ex hoc quod homines à Deo inspirati non possint non loqui: quemadmodum arreptitij velint, nolintque; loquuntur; Quia ut dicitur 1. Corint. 14. Spiritus Prophetarum, Prophetis subiectus est: quod exponens Glos. dicit. Spiritus Prophetarum subiectus est Prophetis, ut quando volunt, loqui possint, & quando volunt, tacere possint, & non cogit eos, ut phrynicos clamare, vel aliqua subticere. Et sic ex eo quod tales occasiones loquendi Deus preparat sanctis ab eis inspiratis, quod iudicat nullo modo esse tacendum, loquuntur; Vnde Greg. 23. lib. moral. cap. 5. dicit. Sancti viri plerumque dum conspiciunt quod iniquorum facinora ipsis tacentibus, & non corripientibus crescunt, vim quandam spiritus sustinent, ut in locutionem apertæ correctionis erumpant. Inflammanur quippe corda iustorum, cum non correpta crescere conspiciunt acta malorum; eorumque culpæ se participes credunt, quos in iniquitate crescere silendo permittunt. Sic igitur quia occasiones multas Apostoli habuerunt loquendi Dei verbum, videntes omnes homines mundi in errore & in iniquitate

2. Cor. 4.

Glos.

Hilari.

Eccle. 20.
Chrysost.
hom. 15.

Hierem. 20.

Iob 32.

1. Cor. 14.
Glos.

Gregor.

Adu. 4.

Ibidem 17

quitate persistere: iccirco non potuerunt non loqui, quemadmodum nec ciuitas supra montem posita potest abscondi. Vnde Petrus & Ioannes dixerunt. Non possumus quæ vidimus & audiuius, non loqui: Et de Paulo dicitur. Paulus cum Athenis expectaret, incitabatur spiritus eius in ipso, videns idolatriæ deditam ciuitatem; disputabat igitur in synagoga cum Iudeis & colentibus.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio & expositio, & ostenditur quod Doctores Ecclesiæ debent habere probitatem vitæ, quia eorum vitæ, siue sit bona, siue mala, non potest latere, sicut nec ciuitas posita supra montem.

II

Vel etiam potest continuari ad illud quod dictum est. [*Vos estis lux mundi*] Quia cum vitæ perfectæ sacerdotis (vt supra dictum fuit) consistat in recta doctrina, & operatione sancta, ne crederet Apostoli, quod eis sufficeret si recta prædicarent, quia vocati fuerant lux mundi, dicit quod hoc non sufficeret eis, nisi sanctè viuerent; propter quod eis nunc dicit [*Non potest abscondi &c.*] Illi enim qui dati sunt illuminatores omnium hominū, non possunt suam vitam malam si eam ducunt, abscondere, dicente Chrysoft. 3. lib. de dignitate sacerdotali. Errores pontificum abscondi non possunt, sed etiam exigua eorum celeriter innotescunt, & per apparentes motus, quasi nudas animas suas discernuntur oculis intuitum. Quia ergo homines sublimes in sanctis maximè quando populis præficiuntur, suam vitam malam abscondere non possunt, sed eorum vitæ facilè ad oculos omnium subiectorum peruenit, quos postea non libèter audiūt, quia cuius vitæ despicitur restat, vt & prædicatio contemnatur; iccirco volens Dominus Apostolos ad vitæ probitatem inducere, dicit, quod suam vitæ abscondere non possunt, quia sunt ciuitas non in infimo, vel valle, vel in campestribus posita, sed sunt ciuitas posita in montem, quæ abscondi non potest. Vnde & Chrysoft. hoc modo continuans hanc partem, dicit hæc in homil. Per hoc eos in rectitudinem ducit vitæ, erudiens sollicitos esse ceu in oculis omnium positos, & in medio orbis terrarum theatro certantes: ne hoc utique noueritis, ait, quod hinc sedemus nunc, & in paruula anguli particula sumus. Ita enim eritis manifesti omnibus, sicut ciuitas supra verticem montis posita.

Chrysoft.

Gregor.

Chrysoft.
hom. 15.

A

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio, & expositio, & ostenditur, quod Apostoli etiam si vellent non poterant abscondi, quia super montem altissimum Christum, stabiliti erant: nec timere persecutiones hominum debebant, quia super montem firmissimum, & inexpugnabilem constituti erant.

B

Vel etiam potest continuari ad id, quod dictum fuit supra, quod persecutiones & opprobria propter Christi prædicationem, tolerare debebant, ne enim propter talia se absconderent, & prædicare nollent, dicit quod non propter hoc dimittant, quia in tali statu eos ponet, quod nec se abscondere poterunt, nec suos persecutores rationabiliter timere debebunt: quia sunt Ciuitas posita supra montem: quemadmodum enim Ciuitas posita supra montem, si se abscondere niteretur, nihil proficeret, sed magis derisioni subiaceret: quemadmodum & Petrus in passione Domini, volens se abscondere, non potuit, cum ei per circumstantes dictum fuit, Verè tu ex illis es: nam & loquela tua manifestum te facit. Et hic continuat hanc partem Hieronymus hæc dicēs. Ne Apostoli abscondantur ob metum, sed totali libertate se prodant, docet eos fiduciam prædicandi: Ciuitas enim posita supra montem, non habet timere rationabiliter de hostium incursum, quia situs loci, quasi per se defendit Ciuitatem. Vnde & Iudith 7. dicitur. Filij Israel non in lancea, nec in sagitta confidunt: sed montes defendunt illos, & muniūt illos colles, in præcipitio constituti. Et Glo. hinc dicit. Propalamini, ne vos abscondatis, non enim est facultas subterfugendi, vel clam aliquid faciendi; & ideo subditos misericorditer intus consilio regite, & extra contra aduersarios, pro iustitia pugnando defendite. Quia ergo Apostoli, erant Ciuitas posita supra montem, non poterant se abscondere propter persecutiones, nec debebant: & quia erant in firmissima petra constituti, timere non habebant. Vnde & Chrysoft. in homil. hinc dicit. Quoniam dixit persecutiones, & maledictiones, insidias, & prælia, vt non æstimet, quod eos hæc obstruere potuerint, confortans eos ait, quod non solum non latebunt, sed etiam illuminabunt orbem terrarum vniuersum. Vel etiam secundum eundem Chrysoftomum. Quamuis ipsi Apostoli latere vellent, non possent; quia cum essent fundati supra montem, qui Christus est, qui mōs vniuersam terram replet, vt dicitur, Daniel 2. Et est

E

III

Hieron.

Iudith 7.

Glos.

Chrysoft.
hom. 15.Idem ho.
10.

Isa. 2.

Agn. 5.

Chrysost.
hom. 10.

IIII

Cassiod.
Psalm. 121.

mons in vertice montium eleuatum super colles Isa. 2. non permittetur latere propter eminentiam montis, in quo ipsi fundati erant. Ciuitas enim vel edificium facta supra altum montem, omnino latere non possunt, quia mons manifestat ipsa: Vnde & Apostoli, licet essent humiles, & plebei, & quasi super terram non apparentes: tamen quia super montem Christum fundati erant, latere non potuerunt, Christo eos manifestante toti mundo. Vnde & Gamabyl Actu. 5. dicit. Si ex hominibus est consilium hoc, aut opus dissoluetur, si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere, ne forte, & Deo repugnare videamini. Quia ergo Apostoli dicere in corde suo potuissent: quomodo tu dicis quod nos, qui sumus simplices, & abiecti, possumus illuminare totum mundum; cum nec nos ipsos manifestare, & claros facere possimus? Dominus respondens eorum dubitationi dicit. Quod quia fundati sunt supra ipsum, qui est mons magnus replens vniuersam terram; ideo ipsos manifestos, & claros faciet eius altitudo, supra quam fundati sunt, & non eorum sublimitas, vel altitudo Gnanus enim supra caput Gigantis existens, à multis, & à longe videri potest, qui si in terra staret, videri non posset, nisi à paucis: Vnde & hoc sciens, Zaccheus qui volebat Christum videre, & non poterat præ turba, quia pusillus erat: præcurrens ascendit arborem Siccomorum, ut videret Iesum: Et hoc modo hanc partem continuans Chrysost. dicit. Ciuitas supra montem posita, etiā si ipsa voluerit esse velata, mons ipse, qui portat eam, facit eam omnibus manifesta: Sic & Apostoli, & Sacerdotes, qui fundati sunt in Christo monte excelso, non possunt esse absconditi, & si voluerint se abscondere, Christus ipse manifestat eos, qui eos baiulat.

S Y M M A R I V M.

Quæ conditiones requirantur ad hoc vt ciuitas sit bona, & firma.

Quo viso, est intelligendum, propter quod Apostoli, Ciuitas supra montem posita dicuntur: Circa quod attendendum, quod, ut dicit Cassiodorus super illud Psalm. Ierusalem, quæ ædificatur, ut ciuitas. Cum omnis ciuitas, dicatur à ciuibus; verius tamen illa Ciuitas dicitur, quæ vnanimes ciues continere monstratur; non enim vnitas ambientium murorum, facit esse vnā ciuitatem; sed vnitas morum, & concors vo-

luntas ciuium. Sic ergo ad hoc, quod sit aliqua hominum multitudo ciuitas, primo requiritur quod sit eorū concors voluntas. Secundo, quod multi possent concordari in malo, talis multitudo in malo concordans, non posset dici propriè Ciuitas, quia non ad bonum, sed ad malum vniti essent: Ciuitas est enim multitudo ciuiū congregata ad per se sufficientiā vitæ, quæ vitæ sufficientia, non est, nisi in vita virtuosa, ut satis declarat Arist. 3. Polit. Vitæ enim sufficientia duo includit, ut scilicet nihil desit eorum, quæ sunt necessaria corpori, & omnia adsint, quæ spectant ad virtutes animæ habendas, vel recuperandas. Vnde & 1. Polit. dicitur. Hominibus proprium est, solum boni, & mali, iusti, & iniusti, & aliorum sensum habere; horum autem cōmunicatio facit domum, & ciuitatem. Tertiò requiritur ad hoc quod aliqua multitudo faciat ciuitatem, quod quilibet existens in ea opera sua alteri cōmunicet, ut ex omnibus operibus, omnium simul vita sufficiens habeatur; & quod deficit vni, per alterum fiat, ut sic se mutuò iuuet; quemadmodum membra vnius corporis se iuuant, & sua opera sibi inuicem, communicant, quemadmodum oculus videt pede, ne offendatur: & pes graditur oculo, ut ad rem pulchrā, quam videre desiderat pertingat: non enim soli fabri, vel soli cementarij, vel factores panorum sunt necessarij in ciuitate: sed oportet adesse omnes artifices, ut quilibet apponens partem sui artificij, ad commune bonum ciuitatis, ciuitatem faciāt omnes simul perfectam: ut satis declaratur 3. Politic. & Eccl. 38. Postquam determinauit de aratoribus, de fabris lignarijs, de fabris ferrarijs, de figulis, subdit. Omnes hi in manibus suis sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est, sine ijs omnibus, non edificatur Ciuitas. Quartò, in omni Ciuitate oportet, quod sit vnus principans, qui habeat curā, & sollicitudinē de bono communi: quia cum singuli de Ciuitate per se intendunt ad bonum proprium, nisi aliquis esset, qui bonum cuiuslibet ordinaret ad bonum cōmune, ciuitas perfecta non esset. Multitudo enim principatum in Ciuitate non est bona; ut dicitur 12. Metha. Propter quod vnus debet esse princeps, & Ezech. 37. dicitur. Pastor vnus erit omnium eorum. Sed quia non sufficerent prædicta, nisi etiam Ciuitas se contra hostes defendere posset, Idcirco sunt aliqui necessarij, qui rempublicam contra hostes defendant, ut milites, qui ad hoc sunt ordinati, ut contra hostes reipublice pugnent. Sunt etiam præpara-

Aristot.

Idem:

Idem.

Eccl. 38.

Aristot.
Ezech. 37.

Aristot. tiones ad pugnam faciendæ, vt sunt muri, aquæ, fossata, & cetera similia. Vnde & in Polit. dicitur, Quod ad bellicas munitio- nis oportet bonum esse exitū Ciuitatis, aduersarijs autem difficilè adibilem, & difficilè comprehensibilem; & ibi etiā de- terminatur de muris Ciuitatis, & militi- bus. Vnde & in Psal. fortitudo situs Ciui- tatis Ierusalē describitur, vbi dicitur, Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui ha- bitat in Ierusalem. Montes in circuitu eius; Vbi dicit Cassiodorus. Ierusalē ista, quamuis, & in monte sit circūiectis mon- tibus in medio constituta; quæ celsis ca- cuminibus velut quædam area circuitur. Et Canticorum sic dicitur. Sicut turris Dauid collum tuū, quæ ædificata es cum propugnaculis, Mille clipei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Sic ergo Ciui- tas est ciuium vnitas per concordiam vo- luntatum ad bonum coadunata, in qua, quilibet iuuat aliū, & ab alio adiuuatur, quā regit vnus, & contra hostes talis com- munitas est munita, vt sic, & in se conti- neat omnia bona necessaria, & contra ho- stes sit munita. Vnde Glos. hic dicit. Sub- ditos misericorditer intus cōsilio regite, & extra contra aduersarios, pro iustitia pugnando defendite.

S V M M A R I V M.

Quod prima conditio bonæ Ciuitatis, quæ est con- cordia voluntatum ad bonum, inuenta est in Apostolis, qui per bonum charitatis vnani- mes inter se fuerunt.

V **Auguſt.** **Psal. 131.** IN Apostolis autem conditiones repe- riuntur spiritualiter bonæ Ciuitatis; propter quod rectè Ciuitas sunt vocati: fuerunt enim vnanimis. Vnde super eis simul consedentibus Spiritus sanctus ve- nit; dicente Augustino in quodam sermo- ne, exponente illud Act. 2. Erant omnes pariter in eodem loco. Quam pulchra est fratres caritatis cōiunctio, quæ paratum cor semper exhibet Deo, inuenit eos in concordia charitatis, & collustravit eos, mundans ab omni iniquitate. Aduenit ignis diuinus, non comburens, sed illumi- nans; non consumens, sed lucens; inuenit cordium receptacula munda, & tribuit eis charismatum dona. Vnde & in Psal. de hac ciuitate dicitur. Ierusalem quæ edi- ficatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Vnde & Act. 1. Apostolis nu- meratis, dicitur, Quod reuersi sunt Ieru- salem, & erant omnes perseuerantes vna- nimitè in oratione cum mulieribus, &

A Maria matre Iesu, & fratribus eius. Et cap. 2. dicitur, Quod erant quotidie per- durantes vnanimiter in templo. Volebant enim Domini præceptum obseruare, qui eis dixerat. Hæc mando vobis vt diligatis inuicem, Ioan. 15. & Ioan. 13. In hoc co- gnoscant omnes quia Discipuli mei eri- tis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Quod exponens August. secunda parte su- per Ioan. ser. 11. dicit. Tanquam diceret. Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei: non solum naturam, vitam, sen- sum, rationem, eam salutem, quæ homi- nibus, pecoribusq; cōmunis est: Verum- etiam, linguas, sacramenta, prophetiam, fidem, scientiam, distributionem rerum suarum pauperibus, & traditionem cor- poris sui vt ardeant: sed quoniam chari- tatem non habent, vt cymbala concrepan- tia nihil sunt, nihil eis prodest. Non ergo in illis quamuis bonis muneribus meis, quæ habere possunt etiam non Discipuli mei, sed in hoc cognoscant omnes quia Discipuli mei estis, si dilectionem habue- ritis ad inuicem: Et quia Apostoli vnani- mes per charitatem fuerunt inter se, & alios; Idcirco sunt ciuitas, & domus, de quibus dicitur in Psalm. Ecce quā bo- num, & quā iucundum, habitare fratres in vnum.

S V M M A R I V M.

Quod Apostolis conuenit secunda conditio Ciui- tatis bonæ, quæ est quod multi homines con- ueniant in ea, non ad malum, sed ad bonum, peragendum.

E **VI** **1. Cor. 11.** **Psal. 61.** **Prou. 1.** SECUNDò dicuntur Ciuitas Apostoli, quia eorum concordia, & vnitas, non ad malum, sed ad bonum tendebat: non enim erat talis eorum vnitas, qualis erat Corinthiorum, de quibus dicitur 1. ad Corint. 11. Non in melius, sed in deterius conuenitis; primum quidem conuenien- tibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos: Et infra. Cōueniētibz vo- bis in vnum, iam nō est dominicam cenam māducare. Nō enim omnis vnitas, & pax bona est; cum & mali inter se conueniāt, vt deterius viuant. Vnde & in Psal. dici- tur de iniquis. Veruntamen vani filii ho- minum, mendaces filii hominum in state- ris, vt decipiant de vanitate in idipsum. Et Prouerb. 1. dicuntur inter se impii di- cere. Veni nobiscum, insidiemur sangui- ni, abscondamus tendiculas contra in- fontem frustra, deglutiamus eum sicut in- fernus viuentē, & integrum quasi descen- dentem in lacum; omnē substantiam præ-

Actu. 4. ciosam reperiemus, implebimus domus nostras spoliis, sortem mitte nobiscū, marsupium vnum sit omnium nostrum. Sed Apostoli, non ad malum, sed ad bonū sunt adunati. Vnde & Actu. 4. dicitur. Quod multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et cap. 5. dicitur de eis, quod erant omnes vnanimitē in porticu Salomonis. Ceterorum autem nemo audebat coniungere se illis: sed magnificabat eos populus: Et propter hoc, quia in bono ad bonum conueniebant, ciuitas sunt vocati, de qua dicitur Hier. 31. cap. Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiæ mons sanctus: & habitabunt in eo Iudas, & omnes ciuitates eius, simul agricolæ, & minantes greges. Et Apostolus ad Ephe. 2. dicit. Iam non estis hospites, & aduenæ, sed estis Ciues Sanctorum, & domestici Dei.

S Y M M A R I V M.

Quod tertia conditio bonæ Ciuitatis, quæ est ut sibi mutuò Ciues sua opera communicent, conuenit Apostolis: quia idem opus omnes fecerunt, scilicet idem Euangelium predicando, & ad Christum populos conuertendo; licet in diuersis mundi partibus separatim existentes, dictum opus fecerint.

VII

Tertio dicti sunt Ciuitas, quia se iuuauerunt ad mundi cōuersionem, collaborantes Euangelio Christi, ut totū mundum Christo coniungerent, & vnum corpus facerent omnes homines in Christo, 2. ad Corint. 10. Et idem Apost. ad Gal. 2. dicit. Cū vidissent, quod creditū est mihi Euangeliiū pręputij, sicut & Petro circūcisionis, qui enim operatus est Petro in Apostolatū circūcisionis, operatus est & mihi inter gentes; & cum cognouissent gratiā quæ data est mihi: Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dexteræ dederunt mihi, & Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circūcisionē, tātum ut pauperum memores essemus. Et ita sine omnium dissensione (ut dicit Gloss.) Apostoli partiti sunt suam prædicationem, ut omnes homines simul ducerent ad fidem Christi: quia si vnus voluisset omnibus hominibus prædicare non suffecisset; & ideo in corpore se separauerūt, corde tamē coniuncti, ut Ciuitatē Ecclesiæ ex omnibus hominibus cōstruerent, idem prædicans vnus quod alter. Vnde de eis poterit dici illud Prouer. 18. Frater, qui adiuuatur à fratre, quasi Ci

**2. Cor. 10.
Galat. 2.**

Gloss.

Prou. 18.

Fuitas firma, & iudicia quasi vestes vrbii. Vnde & Gloss. super illud ad Galat. 2. Contuli cum illis Euangelium quod prædico in gentibus, dicit. Apostolus Paulus post Christi ascensionem de cœlo vocatus; si non Apostolis communicaret, & cum eis Euangelium non conferret, quod eiusdem societatis esse apparet, & illi non crederent; sed cum cognouissent eum, hoc annunciantem, quod illi, & in eorum communione & vnitāte vuentem, accedentibus etiam per eum talibus signis, qualia & illi operabantur, ita eum Domino commēdante, auctoritatem meruit, ut verba illius sic audiātur in Ecclesia, tanquam in illo Christus (sicut ipse verissimē dixit) locutus audiatur. Quia ergo omnes Apostoli eandem doctrinam prædicabant, licet in diuersis locis, & regionibus docentes: non sibi populos acquirentes sed Christo, iccirco opera sua, sibi mutuò communicabant, & Christo populos adunabant, quod erat omnium eorum commune opus.

Gloss.

H

S Y M M A R I V M.

Quod quarta conditio bonæ Ciuitatis quæ est, quod habeat vnum Dominum, & Principem à quo regatur, conuenit Apostolis, qui vnum Dominum Iesum Christum habuerunt, rectorem & magistrum.

I

Quarto dicti sunt Ciuitas, quia ab vno domino & principe, gubernati & recti fuerunt: quemadmodum & Ciuitas benè recta ab vno Domino gubernatur; vnde & infra dicitur de eis. Vos autem nolite vocari Rabbi, vnus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis: & patrem nolite vobis vocare super terram, vnus est enim pater vester qui in cœlis est. Nec vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Vnde & Apostolus dicebat. Non nosmetipsos prædicamus, sed Christum Iesum Dominum nostrum: nos autē seruos vestros per ipsum. Vnde quia à Christo fuerunt recti & gubernati, propter hoc Ciuitas sunt vocati; de qua Ciuitate dicitur Ezech. vlt. Nomē Ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem.

VIII

Matth. 23.

2. Cor. 4.

Ezech. vlt.

S Y M M A R I V M.

Quod quinta conditio bonæ Ciuitatis quæ est situs firmitas, & murorum ac turrium munitio conuenit Apostolis, qui fuerunt fundati supra firmam petram Christum; & fuerunt muri, fideles populos concludentes, & turres, fideles populos defendentes.

Quinto,

IX

Quinto dicti sunt Ciuitas, quia fuerunt fortes in fide, & inexpugnabiles, totum populum Christianum sicut muri concludentes, & ab hostium in cursibus defendentes; & ut turres, ex quibus iacula contra omnes hostes fidei Christiane proiecta sunt: per quæ inimici sunt conuicti & superati. Sunt etiam portæ per quas omnes fideles Ecclesiam intrant, ut merito possit dici de eis. Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit Dominus portas Syon super omnia tabernacula Iacob: Gloriosa dicta sunt de te Ciuitas Dei. Vnde & Chrysost. hic dicit. Quæ est hæc Ciuitas? Ecclesia sanctorum; turris illius sunt Prophetæ; portæ autem eius sunt Apostoli; muri vero illius sunt Sacerdotes, ceterique Doctores. Vnde & Cassiodorus exponens illud Psalmi Fundamenta eius in montibus sanctis dicit. In montibus sanctis significat Apostolos & Prophetas, qui soliditate fidei, & excellentiæ sanctitatis montes vocantur, in quibus est vera Dei Ecclesia constituta: cuius portæ duodecim Apostolos significant, quorum sancta prædicatione fidelibus æterni regis palatia reseruauit. Vnde & Apocal. dicitur, Quod murus Ciuitatis est habens fundamenta duodecim, & in ipsis nomina duodecim Apostolorum & agni. Ex quibus omnibus patet quare sancti Apostoli dicti sint Ciuitas.

S V M M A R I V M.

Quod mons super quem Apostoli positi fuerunt, uel accipitur pro Christo, uel pro alia iustitia, uel pro sublimi & firma diuina doctrina, quæ omnia in Apostolis fuerunt.

X

Sed hæc ciuitas est posita supra montem, id est supra Christum, qui est mons magnos replens uniuersam terram, mons in vertice montium. Vel etiam mons iste supra quem Apostoli sunt fundati, est magna iustitia, & perfecta, dicente eis Domino. [Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum Cælorum.] de quibus montibus dicitur Iustitia tua sicut montes Dei. Quod exponens Cassiodorus dicit. Iustitiam Dei beatos Apostolos, qui capaces domini iustitiæ deuotis sensibus extiterunt, quos merito montibus comparauit: quoniam summæ veritatis lumen in ipsis primordiis haurientes, humilibus populis, sanctis prædicationibus infuderunt: Sicut montes qui Sole orto radios nouæ lucis excipiunt, & ad conualles terrarum refusa claritate transmittunt. Et super illud Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis, dicit

A

idem. Montes æterni prædicatores sunt, qui verè montes æterni, quia perpetua & incommutabili sublimitate confestunt. Terreni enim montes temporales & inanimati sunt, illi munere Domini semper sapientes norunt esse perpetui, sed illuminare Dominum dixit per montes æternos, quia ipse Prophetis atque Apostolis dedit quod per totum mundum prædicatione sancta vulgatum est. Et super illud, Præparans montes in virtute tua, dicit idem. Præparatos montes, Apostolos per allegoriam decentè accipimus, qui ad verbum prædicationis electi sunt, fortitudinem habentes fidei, & altitudinem sanctitatis: humiles conuersatione, sed multo celsi. Hos Deus præparauit in virtute sua; unde & unus eorum dixit. Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Quæ iustitiam habentes abscondi non potuerunt: Sicut enim multum iniquus abscondi non potest, ita & multum iustus latere non potest. Vnde & August. i. lib. de serm. Domini in monte dicit. Non potest Ciuitas abscondi supra montem posita, id est fundata super insignem magnamque iustitiam, quam significat ipse mons, in quo disputat dominus. Vnde & de Domino qui mons magnus erat, dicitur, Quod ingressus domum neminem voluit scire, & non potuit latere. Et Chrysost. hic dicit, Quod si multa sit in te virtus, & copiosus sit tibi ignis, & lux ineffabilis virtutis, cum tanta fuerit virtus, impossibile est eam latere. Vel etiam mons eorum doctrina dicitur, propter soliditatem, & eminentiam quam in se habet. Mons enim inter terræ partes & eminet, & solidior est, cum (ut in pluribus) vel totaliter, vel intrinsecus sit lapideus, & scientia diuina eminet super omnes scientias, iuxta illud, In omni terra steti, & in omni populo, & in omni gente, primatum tenui, & omnium excellentium & humilium colla propria virtute calcaui. Et alibi dicitur de sapientia, Quod misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem, & ad menia ciuitatis. Ipsa etiam tota solida est, & insuperabilis; quia & licet videatur posse superari in superficie, tamen quando subtiliter attenditur, & veritas inuestigatur, manifestè inuenitur eius soliditas, quam nec philosophi, nec persecutores, nec hæretici infringere potuerunt. Super hunc autem montem Apostoli fundati fuerunt, iuxta illud, Plantabis eos in monte hereditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine. & alibi dicitur Ascendent Saluatores in montem Syon iudicare montem Esau. Quando autem scientia de se est alta & superari non potest, non

Cassiod.

Psalm. 64.
Cassiod.

Matth. 19.

August.

Marc. 7.

Chrysost.
hom. 15.

Eccl. 24.

Prou. 9.

Exo. 15.

Abdiaz 1.

Glof.

debet propter soliditatē, nec potest propter sublimitatem: & hoc modo exponēs montem Interlinearis dicit. Per montem soliditas Apostolicæ doctrinæ intelligitur, quam celari non licet.

S V M M A R I V M.

Ponitur prima continuatio istius dicti Domini; Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio: & ostenditur quod periculosum & damnabile est illis qui acceperunt donum scientiæ, & virtutem, per sermonem nisi alios doceant, & per exempla bonæ vitæ ad exercitium bonorum operum inducant: quia nisi hoc facerent absconderet lucernam sub modio.

XI

Nequē accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt.] Vbi ponit aliam similitudinem, vel exemplum ad inducendum eos, ut Christi doctrinam non abscondant. Vnde & Chrysost. in homil. hæc dicit. Nunc per alteram comparationem vult ostendere, quare sanctos suos ipse Christus manifestat, & nō finit eos esse absconditos, quia qui accendunt lucernam, non ideo ipsi accendunt, ut ponant eam sub modio. Et potest cōtinuari ad id quod superius Dominus dixerat. [Vos estis lux mundi.] Quia enim homines multum illuminati in claritate diuinæ cognitionis, quandoq; nolunt suam doctrinam alijs cōmunicare, sed eam in se & apud se retinere, dicentes illud Prouer. Habeto aquas tuas solus, nec sint alieni participes tui; Iccirco ut ostendat quod illi qui sunt illuminati non debent lumen ipsum infra se occultare, sed omnibus, quantum in eis est, communicare, subdit, quod [Non accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio,] id est, non ideo Deus dat scientiæ suæ claritatem alicui, ut eam infra se abscondat & contineat, sed ut eam communicet & expandat, quia aliter quasi frustra & sine causa illi claritatem scientiæ Deus daret. Cum enim inter dona Dei quæ dantur alicui, non solum ad perfectionem eius, sed & aliorum vtilitatem sit donum scientiæ, dicente Apostolo: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem (supple secundum Glo.) Ecclesiæ: & postea subditur, donum scientiæ: iccirco qui hoc donum, quod ex se est ordinatum ad Ecclesiæ vtilitatem, vult abscondere vel celare, cōtra rationem dicti doni facit, & etiam contra intentionem donatoris. Vnde & August. 22. lib. contra Faustum cap. 56. dicit. Plerique bono ingenio præditi, studioq; flagrant: quamuis idonei regendis popu-

Chrysost. hom. 15.

Pron. 5.

1. Cor. 12.

August.

Flis esse possint, tamen vitant propter turbulētas occupationes, & in doctrinæ ociū toto pectore tanquam in speciosæ Rachelis feruntur amplexum, sed quia bonum est, ut etiam hæc vita latius innotescens, popularem gloriam mereatur: iniustum est autem ut eam consequatur, si amatorem suum administrandis ecclesiasticis curis aptum & idoneū, in ocio detinet, nec gubernationi communis vtilitatis imperit: Propterea Liæ sorori suæ dicit. Parum est tibi, quod virum meum accepisti, in-
Gsuper & mandragoras filii mei vis accipere? quasi dicat: Parum est quod homines ad laborem rerum gerendarum, necessarios in ocio detinet vita studiorum, in super & laudem popularem requirit; sed si vis vtrunque habere, fac ut qui virtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiam si scientiæ vacare delegerant, suscipiant experientiam tentationum, curarumq; sarcinam pro vtilitate cōmuni, ne ipsa doctrina sapientiæ, cui vacare statuerunt, blasphemetur. Sic ergo qui utilis potest esse multis, & præfert vtilitati multorum suum proprium ociū, nec vult Ecclesiam per doctrinam & vitam illustrare, sed se abscondere, lucerna sub modio est, quæ ad nihilum utilis est: & Dei (quātum in eo est) frustratur intentionem, qui eum ad hoc illuminauerat, ut eius luce ceteri illuminarentur. Vnde & hīc dicit Remigius. Sicut nemo accendit lucernam, ut ponat eam sub modio, sed super candelabrū, ut luceat omnibus qui in domo Dei sunt; sic & ego non elegi vos, ut sal terræ sitis, & lux mundi, & ciuitas posita supra montem, ut occultemini, sed ut omnibus manifestemini, quatenus vestro exemplo, & doctrina plurimi erudiantur. Magnum enim instat illis periculum, qui lucernam ponunt sub modio, qui ligatis manibus & pedibus mittentur in tenebras exteriores; sicut & inutilis seruus, qui acceptum talentum Domini, non sedit ad mensam, sed abscondidit in terra, vel ligauit in sudario. Vnde & Bernardus 18. ser. super Cantica dicit. Spiritus sanctus gemine cuiusdam operationis suæ, experimentū nobis demonstrat. Vnius quidem qua nos primò intra nos virtutibus solidat ad salutem, alterius verò qua foris quoque muneribus ornat ad lucrum. Illas nobis, hæc nostris accipimus: verbi gratia, fides, spes, charitas nobis propterea datur (quia absque his salui esse non possumus) porrò scientiæ seu sapientiæ sermo, gratia curationis, prophetia, similiaque quibus carere cum integritate etiam salutis propriæ possumus, expendenda in salutē pro-

G

H

I

K

Remig.

Bernar.

timorum proculdubio donantur; sanè ca-
uèdum est in his, aut dare quod nobis ac-
cepimus: aut quod erogandum accepi-
mus, retinere. Rem profectò proximi re-
tines tibi, si (verbi causa) plenus virtuti-
bus cum sis, forisq; nihilominus donis
scientiæ, & eloquentiæ adornatus, metu
fortè, aut segnitie, aut minus discreta hu-
militate, verbum bonū, quod posset prod-
esse multis, inutili immo & damnabili li-
gas silentio, certè maledictus quod fru-
menta abscondis in populis; & Glos. hīc
dicit. Domesticis exemplis docet ne ce-
lent lucem verbi sibi cōmissam. Non enim
accendunt lumen, idest, non ideo data est
doctrina prædicationis, vt celent eam &
subiiciant seruituti corporis, dum aliquē
timent, sed accensa est lucerna, vt corpus
suum ministerio Dei subiiciant, & per vo-
cem ceteraq; corporis officia, lux excel-
lentior cæteris appareat.

S V M M A R I V M.

*Ponitur secunda continuatio, & expositio, &
ostenditur quòd si dono scientiæ quod quis ac-
cipit ad alios docendum, non velit vti, perdit
scientiam; sicut lucerna posita sub modio in
quo aer exterior subingredi non potest, extin-
guitur per se ipsam consumpto aere, qui infra
modium euersum continetur.*

XII

VEl etiā potest continuari ad id quod
dictum est: [Vos estis lux mundi.] Pro-
pter quod solliciti esse debetis ne lumen,
quod estis extinguatur, quod fieret si sub
modio poneretur. Lucerna enim sub mo-
dio posita, non solum inutilis est cum mo-
dius oculos non habeat ad videndum, &
lumen abscondat ne ab habētibus oculis
videatur aliquid, sed etiā lucerna sic sub
modio posita, per se ipsam extinguitur,
consumpto aere per ignem lucernæ, qui
infra modium continebatur: quemadmo-
dum candela accensa, in amphora posita
cuius orificium est in aqua, vt aer nouus
nō possit subingredi, citius extinguitur,
quā aqua perueniat ad candelæ ignem:
& eodem modo consumpto aere per lu-
men lucernæ, quod erat inclusum sub mo-
dio, si alter aer non possit subingredi, lu-
cerna extinguitur, & sic non solum est inu-
tile ponere lucernā sub modio, sed etiam
est causa extinctionis lucernæ. Et eodem
modo qui scientiam, qua possunt multi
erudi, abscondunt sub silentio, non solum
reddunt eam inutilem, sed etiā destruunt
eam; Propter inconsiderare enim sciētia,
quantūcunque perfectā, perditur & obli-
uioni traditur; communiter enim non ita

A attentè homines solent considerare sicut
quādo alios habent docere, vel alios con-
sulere. Vnde & Bernardus in primo libro
ad Eugenium dicit. Quòd consideratio
mentem de qua oritur, purificat, regit af-
fectus, dirigit actus, corrigit excessus,
componit mores, vitam honestat, & or-
dinat; Postremo diuinarum pariter & hu-
manarum rerum scientiam confert. Hæc
est quæ vera inuestigat, verisimilia exani-
nat, ficta & fucata explorat; Propter quod
contingit, quòd homines instructi dum
alios docere nolunt, nec eis consimilium
præbere, non curantes vacare studio, scien-
tiam quam prius acquisierant amittūt,
ipsa scientia deficiente in eis: Quemad-
modum enim habitus ex actibus genera-
tur, ita per cessationem actuum, corrup-
pitur & deficit in se ipso. Vnde ad hanc
intentionē continuans Chrysost. in hom.
hæc dicit. Ego, inquit, accendi lucernam
vestram, manere autem eam ardentem ve-
stri sit studij: quod nō fit aliter nisi quan-
do lucerna super candelabrum ponitur; &
idem dicit super Marcum. Si meditatio-
nes, aut recordationes, quæ nutriunt lu-
men scientiæ in illis, in quibus lucerna ta-
lis accenditur, negligantur, mox horum
scientia extinguitur.

Bernar.

Chrysost.
hom. 15.

Idem.

S V M M A R I V M.

*Ponitur tertia continuatio & expositio, & osten-
ditur, quòd Christi doctrina Apostolis data
non debebat abscondi per eos, sed debebat ma-
nifestari toti mundo: quia erat utilis & ne-
cessaria toti humano generi.*

D

VEl etiam potest cōtinuari ad id quod
dictum est [Vos estis lux mundi] sic se-
cundum Chrysost. Apostoli enim sunt lux
dicti, quia scientia diuinorum per Chri-
stum sunt instructi. Hæc autem scientia
non est talis quòd abscondi debeat cum sit
utilis & necessaria ad salutem toti mūdo;
propter quod licet paucis Apostolis fue-
rit inspirata per Christum & tradita, non
fuit tamē eis inspirata, vt ipsi intra se eam
retinerent, sed vt eam omnibus manife-
starent. Et hoc est quod dicit [Non accen-
dunt lucernam] idest, Pater & Filius & Spi-
ritus sanctus non inspirauerunt diuinam
scientiam Apostolis, vt eam in illis quasi
sub modio occultarent, sed accenderunt
eam, vt super candelabrum, idest, vt palām
& manifestè eā omnibus hominibus præ-
dicarent. Vnde & Chryso. super Marcum
dicit. Hoc dictū est non vt doctrina Chri-
sti manifesta maneat occulta tāquam sub
modio posita, sed vt dignis manifestaret.

XIII

Chrysost.

Glof.
Luc. 8.

Et Glo. super illud Luc. Nemo accendens lucernam dicit. Ostendit per eosdem Apostolos aliquando etiam ceteris idem mysterium esse reuelandum, & omnes, qui domum Dei essent intraturi, flamine fidei illustrandos: quasi dicat. Vobis pando mysteria, in vobis accendo lumen fidei: vos autem hanc eandem lucem alijs pandite, nec timore carnalium incommodorum eam abscondite. Vnde & Petrus loquens de Prophetis, dicit. Quod eis reuelatum est Christi mysterium quia non sibi metipsis, vobis autem ministrabant ea quæ nunc nunciata sunt vobis.

1. Pet. 1.

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta continuatio & ostenditur, quod propter commoda vel incommoda terrena habenda vel vitanda, non debet ille qui diuina scientia est instructus, abscondere diuinam scientiam, quia tunc poneret lucernam sub modio, id est, commoda vel incommoda terrena præponeret doctrinæ Christi.

XIIII

VEL etiam potest continuari ad id quod superius dicebatur, quod persecutiones & odia propter Christi prædicationem tolerare debebatur. Vnde ne timentes incommoda temporalia, vel curantes, vel cupientes acquirere bona terrena, cessarent à prædicatione veritatis & doctrinæ Christi, dicit, quod [*Non accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio*] id est, non ideo sunt illuminati Apostoli, ut propter commodum, vel incommodum temporalium, prædicationem veritatis abscondant. Per modium enim, qui est mensura aridorum (in liquidis enim scriptura non solet uti nomine modij) intelligitur terrenorum affectio. Vt enim dicit Hieron. circa principium 14. lib. super Ezech. chorus habet triginta modios, & in vtraque mensura, hoc est, tam aridarum quam liquidarum tenet principium, & decima pars chori in his modijs mensurata, appellatur Ephim, id est, tres modij; & decima pars chori in speciebus liquidis vocatur Bathus; ephi autem (ut dicit ibidem) dicitur ad mensuram partium, verbi gratia tritici, ordeï, leguminum. Ex quibus patet quod modius est mensura rerum aridarum, & per consequens significat bona terrena: Vocauit enim Deus aridam terram. Vnde qui propter commodum, vel incommodum temporalium habendum vel fugiendum, occultat veritatis prædicationem, lucernam sub modio ponit, quod nullo modo fieri debet. Vnde & August. 1. lib. de serm. Domini in monte dicit. Hoc est ponere lu-

F cernam sub modio, superiora facere commoda corporis quam prædicationem veritatis; ut ideo quisque veritatem non prædicet, dum timet ne aliquid in rebus corporalibus molestiæ patiatur. Vnde & Paulus hoc à se remouens dicit. Vincula & tribulationes me manent Hierosolymis, sed nihil horum vereor: nec facio animam meam præciosiorem quam me, dummodo consumam cursum meum, & ministerium verbi quod accepi à Domino Iesu, testificari Euangelium gratiæ Dei.

G

S V M M A R I V M.

Ponitur quinta continuatio & expositio, & ostenditur, quod boni magistri est clare & aperte docere diuinam scientiam suis subiectis, nec eam velare, vel abscondere.

H

VEL etiam potest continuari ad id quod dictum est [*Vos estis lux mundi*] quod sit quasi expositio proprietatum lucis. Cū enim de ratione lucis sit, quod se & alia manifestet, per hoc quod dictum immediate est. [*Non potest Ciuitas abscondi supra montem posita*] declaratur prima lucis proprietas, quia se per se manifestat: quemadmodum Ciuitas supra montem posita. Sed per hoc quod hic dicitur, [*Non accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio*] ostenditur secunda lucis proprietas, quia scilicet alia manifestat & clara facit, & etiam lucida: & tunc esset sensus. Non sufficit quod vos sitis lux mundi, & vos manifestetis, & claros ante hominum oculos vos ostendatis, nisi laboretis & operam detis, quod alijs vestri similes in claritate reddantur. Hoc enim boni magistri est, quod operam det & laboret ad hoc, quod eius discipuli perueniant ad scientiæ claritatem, in qua ipse est, vel etiam in maiori; & si non peruenierint, quod doleat & tristetur; dicite Chrysost. super Ioan. hom. 12. Licet consolationem habentes hanc quod secundum laborem nostrum proprium, & non secundum rerum finem mercedem recipiemus, tamen si non proficimus subiectis gemimus: quemadmodum & agricolæ si terra nihil dignum attulerit, iuxta quantitatem afflictionis, sudoris, & laboris; flent, occultantur & verecundantur. Hæc enim Doctoris est compassio, hæc est patris procuratio: inconueniens enim est filios habentem stolidos nolle aliorum vocari patrem, sed illorum qui ab eo progenti sunt; discipulos vero sibi commissos alios ex alijs transmutare semper: & nunc quidem horum, rursus verò illorum persistentiam rapere, & ad nullum familiariter di-

I

K

Hierony.

Ibidem.

Genes. 1.

August.

Adu. 10.

XV

Chrysost.
hom. 12.

sponi. Quia enim multi sunt Doctores, illuminati quidem in se multum, & volentes hoc esse omnibus notum, quemadmodum Ciuitas posita supra montem, & tamen alios clarè docere nolunt, sed suam doctrinam occultant, nolentes quòd eorum discipuli ad tantam perueniant scientiam ad quantam peruenierunt ipsi: ideo ne Apostoli tales sint, eis præcipitur quòd lucernā, idest, scientiam non abscondant, vel occultent; sed ad hoc laborēt, vt omnes existētes in domo Ecclesiæ sint instructi & illuminati quemadmodū & ipsi. Vnde & Moyses reprehendens Iosue, quia ei displicebat, quòd Eldad & Meldad prophetabant in castris, dicit ei. Quid æmularis pro me? quis tribuat, vt omnis populus prophetet, & det eis spiritū suum? Et Paulus dicit. Opto apud Deum, & in modico non tantum te, sed & omnes, qui audiunt hodie tales fieri, qualis ego sum, Vnde & Theophilatus sup illud Lucæ 11. Nemo accendit lucernam, & in abscondito ponit neq; sub modio; Sapiens (ait) iam ingressus est cognitionem, qui verò addiscit adhuc ambulat: oportet autem eos qui habent intellectum, & notitiam, & alijs declarare.

S V M M A R I V M.

Ponitur sexta continuatio & expositio, & ostenditur, quòd lumen quod Christus est, in Apostolis habitans, non debebat abscondi in eis: nec solum in vna gente, vel populo eius claritas prædicari, sed per totum mundū, per Apostolos & alios Discipulos propalari.

XVI

VEL etiā potest continuari ad id quòd supra dictum est. [Vos estis lux mundi] quia ex hoc Apostoli erāt lux mūdi, quia in se verum lumē, quod illuminat omnem hominem continebant, quod quidem lumen Christus est; qui quidem homo fieri voluit cum Deus esset, vt mundum totum illuminaret; ipse autem Christus homo factus, lucerna dictus est, quia lucerna est lumen absconditum in testa, quia diuinitas in Christo latebat in carne: quæ lucerna non venit in mundum, nec fuit accensa vt absconderetur in paucis hominibus eius claritas, sed vt toti mūdo manifestaretur, iuxta illud. Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremū terræ: ideo lumen Christi non erat abscondendum infra duodecim Apostolos, nec inter populum Iudæorum, sed ad totum mundum peruenire debebat. Vnde & Glo. hīc

Isa. 49.

Glos.

A

dicat. Christus lucernam accendit, dum testam humanæ naturæ flamma suæ diuinitatis impleuit, quam nec credentibus abscondit, nec modio, idest, mēsurā legis, vel intra vnius gentis terminos inclusit. Et tunc etiam sensus est. Ego qui sum lucerna mundi non veni, vt abscondar, sed vt vbique manifestar, hanc autem manifestationē per vos fieri volo: propter quod præcipio, quòd non ponatis me sub modio, sed super candelabrum, idest, ad notitiam omnium hominum me producite.

B

S V M M A R I V M.

Quòd ad hoc vt aliquis in candelabro Ecclesiæ ponatur ad illuminandum & docendum alios, oportet quòd sit & lumine diuinæ scientiæ illustratus, & amore diuino accensus, & inflammatus: quorum si alterum desit, non expedit ei, quòd super tale candelabrum ponatur.

C

QVibus visis, intelligendum est circa literam quòd diuinorum cognitio, vel etiam Christus non vocatur lucerna simpliciter, sed lucerna accensa. Potest enim esse lucerna quæ tamen non luceat, neque accensa sit: quemadmodum oculus hominis in tenebris, est lucerna, quia habet lucem incorporatam, quæ tamen non lucet in tenebris, nec etiam est accensa; Sic etiam aliqui sunt lucerna quæ lucet, tamen quia non ardet non dicuntur lucerna accensa; Vnde & fatuæ virgines ornant lampades, & tamē dicunt quòd lampades earum extinguuntur: & sic ad hoc quòd sit lucerna accensa duo requiruntur, scilicet quòd luceat, & ardeat. Vnde & Bernar. exponens illud, Ioannes erat lucerna ardens & lucens, dicit in sermone de natiuitate Sancti Ioannis Baptiste. Est enim tantum lucere vanum, tantum ardere parum: ardere & lucere perfectum; Diuina autem scriptura non solum illuminat intellectum ad cognitionem, sed etiam accendit affectum ad charitatis feruorem, iuxta illud, Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis; quod in alijs scientiis non est: Sic enim aliæ scientiæ illuminant intellectum, quòd non inflammāt affectum, propter quod licet possent dici lucerna, tamē propriè non possunt dici lucerna accensa. Vnde dicitur de impijs. Nonne lux impii extinguetur, nec splendet flamma eius ignis? Lux obtenebrescet in tabernaculo illius: & lucerna quæ est super eum, extinguetur: sed de iustis dicitur: Non extinguetur in nocte lucerna eius; Et ex hoc quòd Apostoli talis lucerna fuerunt, quæ

D

E

XVII

Ioan. 5.
Bernar.

Psal. 38.

Iob 18.

Prou. vlt.

ardebat

Bernar.

Actu. 18.

Ecl. 32.

Hylar.

ardebat & lucebat, nullo vento tentationis, nullo frigore persecutionis extingui, vel tepescere potuerunt, sed semper accensi permanserunt. Vnde & Bernard. in prædicto ferm. dicit. Deus feruorem ab omnibus exigit, splendorem vero non ita; Cæterum singulariter Apostolis, & Apostolicis viris dicitur: [*Luceat lux vestra coram hominibus*,] nimirum tamquam accensis, & vehementer accensis, & quibus non timeatur à flatu quolibet, aut impulsione ventorum. Vnde qui solum sunt per diuinam scripturam lucerna illuminati, scilicet per cognitionem, & non sunt accensi per charitatis feruorem, non sunt exponendi flatibus humanæ laudis, vel vento tentationis, sed sunt abscondendi ad tempus, quousque spiritu ferueant, ne si exponerentur, lumen quod in eis est subita aura laudis humanæ extingueretur. Sed illi qui & sunt illuminati per scientiam, & accensi per amorem, non sunt abscondendi, sed super candelabrum ponendi, quia non est timendum quod extinguantur cupiditate, vel timore mundano. Vnde dicitur de Apollo quod erat vir eloquens, potes in scripturis: hic erat edoctus viam Domini, & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Iesu. Ad quod Dominus attendens nō dixit quod lucerna non esset abscondenda, sed dixit quod non erat abscondenda lucerna accensa: Sicut enim non illuminatus lumine scientiæ diuinæ, non potest alios illuminare, sic etiam nō feruens in diuino amore, non potest alios feruidos facere, nec etiam sibi ipsi prodesse; Propter quod si alterum horum desit, non debet in loco eminenti constitui, sed abscondi: Sed quando homo est lumine diuinæ scientiæ illustratus, & diuino amore accensus, quia sibi & alijs multum prodesse potest, non est abscondendus, sed super candelabrum Ecclesiæ erigendus, iuxta illud. Qui timeant Dominum, inuenient iudicium iustum, & iustitias quasi lumen accendent. Vnde Hylar. 8. de Trin. dicit. Ita enim quæ propria disciplinæ ac morum sunt, ad sacerdotij meritum vtilia sunt, si hæc etiam quæ ad docendæ ac tuendæ fidei sciētiam necessaria sunt, inter reliqua nō deerunt. Quia non statim boni atq; vtilis sacerdotis est, aut tantummodo innocēter agere, tantummodo scienter prædicare; cum & innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit, & doctus sine doctrinæ auctoritate sit, nisi innocens sit. Vnde & Apostoli quamdiu non fuerunt spiritu feruentes, licet à Christo illuminati fuissent per scientiam, non fuerunt expositi ad prædicandum to-

F ti mundo, sed dictum est eis. Sedete in Ciuitate quousque induamini virtute ex alto: sed postquam Spiritum sanctum in linguarum ignearum specie susceperunt, nō se absconderunt, sed sicut accensi & illuminati, totum mundum illuminauerunt scientia diuina, & ardere fecerunt amore diuino. Vnde August. in quoddam ferm. de Pentec. dicit. Apostoli, qui antè verbis deterrebantur, nunc pœnis & cruciatibus roborantur, & Christum Dominum iam vocibus & moribus confitentur, ac dilectionis magnitudinem sanguinis effusione testantur, vt calefacti, & accensi mero dominicæ charitatis. Et Bernard. 1. ferm. de Pentecost. dicit. Venit super Discipulos Spiritus sanctus in linguis igneis, vt linguis omnium gentium verba ignea loquerentur, & legem igneam linguæ igneæ prædicarent. Ex quibus clarè patet quod ad hoc quod aliquis super candelabrum Ecclesiæ ponatur, duo necessariò requiruntur, scilicet vt sit lucerna illuminata lumine diuinæ agnitionis, & vt sit accensa igne diuini amoris: quibus existentibus, non debet abscondi sed propalari. Ad quod attendens Dominus vtramque ponit, scilicet lucernam & accensam.

S V M M A R I V M.

Ponuntur quatuor proprietates lucernæ corporalis, quæ spiritualiter Apostolis conuenerunt, & ideo Apostoli lucernæ sunt dicti.

I **A**postoli autem, & alij sancti lumine diuinæ sciētiae illuminati, dicti sunt lucernæ. Primò, quia lucerna non habet à se lumen, sed ab alio mutuatur, tamen lumen receptum ab aliquo, alijs rebus communicat: & eodem modo quia diuinorū cognitio non inest homini à se & per se, sed ipsam habet à Deo, iuxta illud Docet hominem scientiam, dicente Hilario 1. de Trinit. Ad æternæ Trinitatis contemplandam indulgentiam humana mens deficit. Et Augustinus 11. de Ciuitate Dei cap. 3. dicit. Scriptura canonica eminentissimæ authoritatis est, cui fidem adhibemus de ijs rebus quas ignorare non expedit, nec per nos ipsos nosce idonei sumus: iccirco benè humanus intellectus diuina sciētia illuminatus, lucerna vocatur, iuxta illud: Tu illuminas lucernā meam, domine Deus meus illumina tenebras meas. Vbi dicit August. in Originali. Non est lumen nostrum ex nobis, sed tu illuminas lucernā meam domine. Et Cassiodorus exponēs illud quod dicitur Domino dicit. Quoniam tu lucernam meam illu-

minas,

Lucæ ult.

August.

Bernar.

XVIII

Psal. 93.

Hylar.

August.

Psal. 17.

August.

Cassiod.

August. minas, idest, Ioannem Baptistam, & ceteros Apostolos, vel eos qui caelesti lumine radiare noscuntur. Illumina tenebras meas, hoc est, per eos reliqua membra credentium, quæ adhuc in carnis obscuritate versantur. Et August. prima parte & sermone primo super Ioan. dicit. Ioannes inspiratus à Deo, sed tamen homo; quia inspiratus, dixit aliquid, si non inspiratus esset, dixisset nihil; quia verò homo inspiratus, non totum quod est dixit, sed quod potuit homo dixit. Et sermo. 2. dicit. Ioannes Baptista erat lux, sed non vera lux, quia per eum non illuminantur tenebræ, sed illuminatione factus est lux: nisi autem illuminaretur, tenebræ erat. Sic ergo quia Apostoli & alij Sancti diuinorum cognitionem non à se, sed à Deo, qui est vera lux, habuerunt; ideo lucernæ vocantur. Secundò vocantur lucernæ, quia cum oculus infirmus non possit per se, & immediate respicere lucis solis in suo fonte claritatem, & si hoc facere conaretur nec lucem illam videret, nec alia quæ videre posset nisi hoc fecisset, postea videre potest; dicente Hilario 10. de Trinitate. Solita videndus est, ut possit videri; tātusque excipiendus est lumine, quātus admittitur: ne si plus velimus spectare, minus quoque quā possumus consequamur. Si autem non in suo fonte, sed in aliquo obscure eam videat, videre eam delectabiliter potest: propter quod oculus saucius potest videre solis claritatem, vel intra, vel in nube, & luminis ignei claritatem in lucerna. Et quia homines mundi propter debilitatem intellectus eorum, quæ prouenit ex peccato non poterant lumen cognitionis diuinæ recipere in sua claritate: ideo diuina cognitio tradita fuit Apostolis, qui ut homines erant obscuri: ut sic scientia diuinorum, in eorum mentibus obscuris existens, faceret eos lucernam aliorum mentibus hominum cōtemperatam, ut infirmi lumen diuinum in eis, & per eos possent videre: & ideo Apostoli lucernæ vocantur, quia per luminis obscuritatem facti sunt proportionabiles oculis infirmis aliorum hominum. Vnde dicit **Philip. 2.** Apostolus. Sitis sine reprehensione in medio nationis prauæ, & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continētes. Et August. parte prima super Ioan. dicit. Veniebat lux vera ad mentes infirmas, ad corda saucia, ad animæ aciem lippientis: & vnde posset talis anima videre quod perfectum est? & respondens subdit. Quomodo plerunque fit, ut in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse sol, quem oculis videre

A non possumus, quia & quis saucios habet oculos, idonei sunt videre parietem illuminatum, & illustratum à sole, vel montem, vel arborem, aut aliquid huiusmodi; & in alio illustrato demonstratur illis ortus sol, cui videndo adhuc minus idoneam aciem gerunt: sic omnes illi, ad quos Christus venit, minus idonei erant eum videre: ideo radiauit Ioannem, & per illum radiatum cognitus est ille, qui illuminat & illustrat. Et eodem modo scientia diuina, quasi obumbrata in mentibus Apostolorum, facta est proportionalis mentibus infirmorum: propter quod rectè Apostoli lucerna sunt dicti; de quibus lucernis potest accipi id, quod habetur Iob. Splendebat lucerna eius super caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris. Tertiò Apostoli dicti sunt lucerna, quia mundum totum in nocte infidelitatis, & peccatorum tenebris constitutum, sua predicatione illuminauerunt; Lucerna enim adhibetur ad fugandas, & illustrandas nocturnas tenebras. Vnde Cassiodorus exponens illud Psalmi: Lucerna pedibus meis verbum tuum, dicit. Sciens propheta huius seculi noctem diuersis offensionibus irretitam, ut alibi laqueos, alibi scopulos, alibi cōtineat profundissimas vastitates; pedibus suis lucere verbum Domini testatur, ne absentia veri luminis incidat in ruinam, quam per suam prouidentiam vitare non poterat. Sed hic verbum illud debet intelligi, quod per scripturas sanctas prophetarum ore seminatum est: quod bene appellauit lucernam, quæ humanis vñibus data est ad debellandam noctis profundissimam cecitatem; sicut & Petrus dicit. Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benè facitis, attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco; & de qua Paulo dicitur. Nunc ego mitto te aperire oculos eorum, ut conuertantur de tenebris ad lucem, & de potestate Satanæ ad Deum; & 2. Paralip. dicitur. Est apud nos candelabrum aureum, & lucernæ eius, ut accendantur semper ad vespertinam. Quartò Apostoli dicti sunt lucernæ, quia per humilitatis custodiam seruauerunt, & custodierunt ne lumen diuinæ cognitionis, quod in eis accessum erat, extingueretur. Lumen enim lucernæ panno, vel cornu, vel alia re transparenti, & solida circumdatur, ne flatu ventorum, vel irruptione imbrium extinguatur: Et eodem modo nisi donum scientiæ per humilitatem custodiatur, facile per ventum superbiæ, vel humiditatem luxuriæ extinguatur. Vnde & Apostolus de se & alijs Apostolis loquens, dicit. Deus qui dixit de tenebris

Iob 29.

Psalm. 112.

Cassiod.

2. Pet. 1.

Actu. 26.

2. Par. 13.

lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in faciem Christi Iesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis; Quod exponens Glo. dicit. Thesaurum istum, idest, scientiam istam, quam alios docemus, habemus in vasis fictilibus, idest, in corporibus fragilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis, idest, ut tota altitudo Dei esse videatur, & non nostra; & è contra de superbis dicitur. Quoties lucerna impiorum extinguetur? & ibidem dicitur de eodem. Lux obtenebrescet in tabernaculo eius; & lucerna quæ super eum est, extinguetur. Sic ergo quia Apostoli non à se, sed à Deo fuerunt illuminati de cognitione diuinorū; & dicta cognitio, ut fuit in eis obumbrata, fuit proportionalis oculis saucijs hominum mundanorum, & ad noctis infidelitatis tenebras fugandas venerunt, & magna humilitate hunc thesaurum scientiæ absconderunt, & cooperuerunt: Iccirco rectè lucerna sunt vocati, quia conceptum lumen mentis in anima emicans, quo inter se illustrarentur, habuerunt: quemadmodum & lucerna infra se lumen habet, quo illustretur, & ex ea lux egreditur, qua circumstantia irradiantur, ut dicit Theophi. exponēs illud [*Lucernę ardentes.*]

S V M M A R I V M.

Quod Apostoli dicti sunt lucerna accensa, quia nec aduersis, nec prosperis huius mundi cessit eorum feruens charitas, quam habebant ad Deum: quæ lucerna fuit accensa per totam Trinitatem.

XIX

Sed huiusmodi lucernæ sunt accensæ flamma charitatis, quæ extingui prosperitatibus, vel aduersitatibus huius mundi nullo modo potuerūt, quia ut dicitur, Lampades eius, lampades ignis, atq; flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruēt illam: & Apostol. dicit. Certus sum enim quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neq; altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Propter quod rectè lucerna accensa dicti sunt: Quam lucernā, Dei sapientia, idest, Christus in eis abscondit, iuxta illud Mulier accendit lucernā, & euertit domum, & quærīt diligenter drachmam, donec inueniat. Accendit etiā

eam Pater & Spiritus sanctus, quia opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa. Vnde & hic dicit Chryf. in expofi. Qui sunt accensores lucernæ? Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Quæ est illa lucerna? verbum diuinum, de quo dictum est lucerna pedibus meis verbum tuum.

S V M M A R I V M.

Quod lucerna accensa non debet poni sub modio, & ostenditur quid significet modius euerfatus, & quas habeat proprietates.

HAcc autem lucerna accensa non debet poni sub modio] Modius autem, ut dicit Hiero. 14. lib. super Ezechiel, est mensura aridorum, ut tritici, ordei, & leguminum, quæ mensura est tertia pars Ethy: quæ mensura accipitur in aridis, & Ethy est decima pars chori, ita quod in mensura vocata chorus sunt triginta modij, & decem mensuræ vocatæ Ethy, ut ibidem satis declaratur. Sed hic per modium non aliud intelligitur nisi quædam mensura concava, quæ si euerfa fuerit, & lucerna fuerit posita in ea, vel subtus eam, omnino inutilis redditur, iuxta illud. Sapientia absconfa, & thesaurus inuisus, quæ utilitas in vtrisque? Modius autem euerfatus, sub quo lucerna poni non debet, habet fundum superius, & concavum inferius: lumen etiam positum subtus modium extra non diffunditur, sed infra modium totaliter includitur, nec permittitur se diffundere, sed infra modium reflectitur. Modius etiam euerfatus non est aptus ad motum, qui lateralitèr situatus facilis est ad motum, utpote circularis figuræ: perdit etiam, dum sic stat, capacitatem suam, qui dum rectè stabat, capax rerum mensurarum erat; Per quæ omnia significantur nocumenta, & mala, quæ sequitur lucerna accensa sub modio posita, & sapientia absconfa; Propter quod lucerna non debet poni sub modio, nec sapientia abscondi.

S V M M A R I V M.

Quod tunc primò lucerna ponitur sub modio, quando bona corporis præferuntur bonis animæ: ut si quis dimittat prædicare veritatem, ne offendat illum, à quo sperat commoda corporis habere; vel alicui aduletur, ut temporale commodum ab eo assequatur: vel si propter humanam gloriam acquirendam, vel commoda temporalia habenda quis prædicet, & non propter Deum, vel proximorum salutem.

XXI

Primò enim modius euersatus fundum habet superius, & concuum inferius, per quæ significatur quòd talis homo suū corpus præfert animæ suæ, quia partem inferiorem sui ponit superius, & partem superiorem inferius. Propter duo enim, malè & peruersè homines sapientes suam abscondunt sapientiam, scilicet, vel propter commoda corporis acquirenda, vel propter pœnas corporis vitandas, vel alia commoda corporis acquirenda: quemadmodum Balaam, de quo dicitur. Secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit: Sed propter incommoda corporis vitanda verbum Domini voluit tacere Hieremias, sed non potuit: iuxta illud, Factus est mihi sermo Domini in opprobrium & in derisum tota die, & dixi. Non recordabor eius, & non loquar vltra in nomine illius. Et factus est in corde meo quasi ignis exastuans, claususque in ossibus meis, & defeci, ferre non sustinēs. Et ad Baruch dicitur eodem lib. Dixisti, Væ mihi misero, quoniam addidit Dominus dolorem dolori meo: Laboravi in gemitu meo, & requiem non inueni. Et Augustin. has duas causas simul ponens 1. de Ciuit. Dei cap. 9. dicit. Plerumque à peruersis hominibus docendis, & admonendis, aliquando etiam obiurgandis, & corripiendis malè dissimulatur; vel cum laboris piget, vel cum os eorum coram verecundamur offendere; vel cum earum inimicitias deuitamus, ne impediunt, & noceant in istis tēporalibus rebus: siue quas adipisci adhuc appetit nostra cupiditas, siue quas amittere formidat nostra infirmitas. Quod faciētes, corpus suum præferunt animæ, & superius ipsum cōstituunt, cū propter eius commoda acquirenda, vel incommoda euitanda, prædicare, docere, obiurgare, corripere, & arguere malos homines non audeant: immo (quod deterius est) vt à malis diuitibus pecunias extorqueant, vel vt eorum fauorem acquirant, eis adulantur, & eorum laudāt malitiam, iuxta illud, Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur; & August. 1. de Trin. in principio dicit. Laudator dum errat confirmat errorem, & adulatum illicit in errorem: Iccirco lucernam, idest, sapientiam sub modio ponunt, idest, si docent vel prædicant, hoc non faciunt nisi propter honores, diuitias, vel fauores humanos consequendos: & si tacent, hoc non faciunt nisi propter timorem, ne inhonorentur, depauperentur, vituperētur à malis hominibus, quos corrigere & arguere deberent: de quibus dicit Apostolus. Huiusmodi Christo Do-

Amino non seruiunt, sed suo ventri: & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Vbi dicit Gloss. Quòd huiusmodi homines alijs adulantur, alijs detrahunt, vt possint suum ventrem implere: & compositis verbis suam traditionem commendant, vt simplicium corda decipiant; & hoc modo exponit August. lucernā positam sub modio 1. lib. de serm. Domini in monte, dicens. Hoc est ponere lucernam sub modio, superiora facere corporis commoda, quàm prædicationem veritatis: vt ideo quisque veritatem non prædicet, dum timet ne aliquid in rebus corporalibus molestiæ patiatur. Et infra. Sub modio lucernam ponit, quisque dum lucem doctrinæ bonæ commodis temporalibus obscurat, & tegit; & Remigius hīc dicit. Quicumque lucem sanctæ prædicationis occultat propter lucra terrena: Similiter qui curam carnis præfert sanctæ prædicationi, & ideo prædicat vt aliquid accipiat, lucernam sub modio ponit. Quatuor enim modis præfertur corpus, vel bonæ eius animæ illustratæ diuina sapientia; vel dum timet amittere bona terrena quæ possidet, prædicare manifestè non audet, timens offendere peccatorem: vel dum laborem & fatigationem studij & prædicationis fugiens, non vult insistere lectioni & doctrinæ, magis appetens quietem corporis sui quàm proximorum salutem: vel dum terrena appetēs exquirat modos placendi diuitibus, vt ab eis commoda temporalia accipiat non auidens offendere eos, nec loqui eis nisi placencia: vel licet prædicet, arguat, corripiat, & cætera talia faciat, quæ sunt ad aliorum instructionem, tamen hoc non facit nisi propter hominum laudem. Et è contra Apostolus docens Timotheum, dicit. Attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ: attende tibi & doctrinæ; & hæc contra pigritiam. Et ad Titum dicit idem. Argue cum omni Imperio, nemo te contemnat: & hoc quantum ad reprehensionem malorum; & de duobus vltimis dicit idem de se & alijs Apostolis. Neque aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis; neque in occasione auaritiæ, Deus testis est; neque quærentes ab hominibus gloriam, neque à nobis, neque ab alijs. Quocumque autem modo prædictorum commoda corporis doctrinæ veritatis præferantur, inferius modij ponitur superius, & sic lucerna sub modio poni dicitur, quia tunc modius est euersatus.

Glos.

August.

Idem.

Remig.

1. Tim. 4.

Titum 2.

1. Thess. 2.

S V M M A R I V M.

Secundò ille ponit lucernam sub modio, qui lumine diuinæ scientiæ illustratus, quo alios docere posset, docere non vult, sed intra se suam sciētiam retinere: & ille etiam qui alios docere volens, sic enigmatibus, & ambiguis locutionibus suam doctrinam velat, quòd vix à nullo, vel à paucis etiam cum magna difficultate intelligi potest.

XXII

Prou. 11.

Matt. 24.

Theophi.

Chrysoft.
hom. 2.

Secundò, quando lucerna posita est sub modo, nō potest radios suos extra modium diffundere, sed intra modium reflectuntur; per quod significantur sapientes homines, qui alios nolunt instruere, sed ipsi intra se (quantum in eis est) omnino scientiam suam volunt includere, incurrentes illam maledictionem quæ ponitur Prouer. 11. Qui abscondit frumenta sua maledicetur in populis; Sicut è contra seruus fidelis & prudens dat cibum in tempore familiæ sibi commissæ. Quod quidem magnum crimen est, cum illud retinetur inclusum, quod ex sua natura ad multa se diffundit, & tamen propter talem diffusionem nihil perdit ille, in quo est principium diffusionis. Non enim mirum est si illa bona, quæ per communicationem diminuuntur in illo qui ipsa communicat, infra se vult retinere, ne per communicationem talia bona postea non habeat, vel minus habeat, cuiusmodi bona sunt multa corporalia, vt pecunia, animalia, vestes, victualia, & cætera talia: Sed magnæ improbitatis est, quod illud homo velit sibi retinere, quod multis cōmunicatum, non minus immo magis in ipso perficitur & abundat: cuiusmodi bonum est sciētiae lumen, quod multis communicatum non diminuitur in communicatē, immo & augetur; propter quod rectè talis inuidus, qui scientiam suam alijs cōmunicare non vult, maledictus est, vtpotè quia lucernam ponit sub modio, totam scilicet sciētiam quam habet intra se abscondens, nec alijs ipsam cōmunicare volens. Vnde & Theophi. hoc exponens Lucæ 11. dicit. Ad hoc intellectū à Deo accipimus, vt super candelabrum poneremus, & vt alij qui ingrediuntur, lumen videant: Sapiens quidem, iam ingressus est: qui verò addiscit adhuc ambulat: vnde oportet nos vti intellectu ad diuinorum notitiā, & alijs declarare. Et Chrysoft. homil. 2. super Ioannem ponens differentiam inter doctrinam philosophorum, & Apostolorum, dicit. Ioānes vno solo studet, vt orbis discat quid vtilium, & quid eorū quæ possunt eum trans-

Ferre ad regnum cælorum: propterea neque caligine aliqua, & tenebrositate occultauit suam doctrinam, sicut faciebant philosophi, eis quæ intus recondita erant malis, eam quæ in dicendo est incertitudinem velut quoddam velum præponentes, sed dogmata Ioannis ipsorum solariorum radiorum sunt manifestissima: ideoq; ad omnes qui secundum orbem terram sunt homines expansa sunt, quia abijciēs fatanicam hanc omnem infirmitatem, & lesionem, tantam in verbis suis immiscuit facilitatem, vt non solum viris prudentibus, sed & mulieribus, & iuuenibus sunt omnia quæ dicuntur, manifesta. Ex quibus patet quòd abscondere sciētiam suā intra se est perniciosum, sicut qui lucernā ponit sub modio, quia tunc nisi concauitatem modij illustrare potest: quæ absconditio fit, vel cum sapiens nullum omnino vult docere, vel cū docet sic, scilicet per enigmata, vel per verba ambigua, suam doctrinam alijs velando obtenebrat, in tantum, quòd vix, vel nunquā intelligi etiam à sapientibus rectè possit, quod magnum dispendium est, nisi propter necessitatem hoc fiat, ne sanctū canibus detur, vel margaritæ proijciantur ante porcos.

S V M M A R I V M.

Quòd licet periculosum sit omni homini habenti lumen diuinæ scientiæ illud abscondere, & sibi ipsi vacare: tamen maximum periculum est illis, qui ad hoc in Ecclesia positi sunt, vt alios doceant, & tamen illos docere nolunt.

Icet autem magnum crimen incurrat quicumque sic lucernam in eo accensam abscondit, tamen malus crimen incurrit ille, qui positus est ad alios illuminandos, si eos docere non vult: vel quia studio proprio vacare intendit: vel quia salutē proximi non aspirat, propter quod de eo instruendo non curat. Vnde Aug. in quoddam sermone de ordinatione sua dicit. Ad istam securitatē officiosissimam nemo me vinceret: nihil est melius, nihil dulcius, quàm diuinū scrutari, nullo strepente, thesaurum, dulce est, bonum est: Sed prædicare, arguere, corripere, ædificare, prò vnoquoque satagere, magnum pondus, magnus labor; quis nō refugeret illum laborem nisi terreret Euangelium? Et in sermone de pastoribus dicit idem. Videtis quā sic tacere periculosum, quia cum subiectus negligēs moritur, non admonente illo qui ad hoc est præpositus, & speculator, vt admoneret, & subiectus iustè morietur, & præpositus iustè damnabitur.

XXIII

August.

Idem.

bitur. Sic ergo cum Apostoli essent, ut lucerna, nisi alios instruerent & docerent, quasi ponentes lucernam sub modio, & intendes sibi ipsis placere, & se solos ædificare, damnatione sibi iuste acquisiissent, iuxta illud: Væ mihi est si non euangelizauero, necessitas enim mihi incumbit. Vnde & Glo. hic dicit. Domesticis exemplis docet ne celent lucem verbi sibi commissam: quia non ideo data est doctrina prædicationis, ut eam celent, sed ut corpus suum ministerio Dei subiiciant, ut per vocem, & cætera corporis officia, lux diuinæ sapientiæ excellentior ceteris appareat. Vnde & de communicatione sciendiæ sub nomine pecuniæ dicitur. Perde pecuniam propter fratrem, & amicum, & non abscondas illam sub lapide in perditione. Et ibidem dicitur. Bona abscondita in ore clauso quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro. Quod exponens Glo. dicit. Contra eos loquitur, qui talentum verbi abscondunt: quorum scientia viuentibus inutilis est, sicut epulæ mortuis.

S V M M A R I V M.

Quòd licet lex vetus, & prophetia veteris testamenti fuerit clausa per multas figuras, & coarctata infra vnum populum, & si potuerit dici, quòd erat lucerna posita sub modio: tamen Euangelium Christi, & scriptura noui testamenti non fuit clausa talibus figuris, nec coarctata ad vnum populum, sed toti mundo propalata: propter quod non est lucerna posita sub modio.

XXIIII

ET quia scientia diuina in veteri testamento fuit abscondita per multa velamina figurarum: vnde & Moyses velamen habebat in facie, quando ad populos loquebatur, quia rudis populus lumen clarum diuinæ legis non poterat intueri: fuit etiam clausa, quia vno populo, & genti fuit tradita, quia tunc notus in Iudæa Deus erat, & in Israel magnum nomen eius; Euangelium autem traditum fuit clarè, & lucidè, & toti mundo mādātum fuit prædicari: ideo non fuit nec absconditum, nec clausum; iuxta illud: In manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos, ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quòd si etiam opertum est Euangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum: in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Euāgelii gloriæ Christi. Quod exponens Glo. dicit. Manifestè in nobis videtur veritas: & si increduli non vident splendorem veritatis, hoc fit ex eo-

A rum demerito perfidiæ obsecantis illos qui pereunt: Iccirco ut distinguat Dominus Euangelium à lege dicit, quòd lucerna Euangelii non est tegenda modio per velamina figurarum, nec ponenda sub modio, ut coarctetur sub terminis vnius populi, vel gentis, quibus lex tecta & operta fuit. Vnde & de sanctis animabus dicitur. Duæ pennæ tegebant corpora eorum. Et ad hanc intentionem exponit hoc Glo. dicens. Lucernam Christus accedit, quam nec credentibus abscondit, nec modio, id est, mensura legis, vel terminis vnius gentis inclusit. Et Ambrosius lib. 7. super Lucam cap. 14. dicit. Nemo fidem sub lege constituat, lex enim intra mensuram est, ultra mensuram gratia: lex obumbrat, gratia clarificat: & ideo nemo fidem suam intra mensuram legis includat, sed ad Ecclesiam conferat. Et propter hanc differentiationem legis, & Euangelii prophetæ veteris testamenti dicitur. Vade Daniel: quia clausi sunt, signatiq; sermones vsque ad præfinitum tempus. Et Isa. Claudet oculos vestros, prophetas & principes vestros, qui vident visiones operiet. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati. Sed in nouo testamento liber clausus septem sigillis, apertus est per agnum, & mandatum est prophetæ Ioanni ne librum signaret, vel clauderet; quia lex erat operta, & clausa, sed Euangelium est apertum, & propalatum: propter quod non sub modio, sed super candelabrum est ponendum: Ad idem etiam tendit tertia proprietas lucernæ positæ sub modio: quia sicut modius sic euersatus immobilis est, quando autè ad latus est positus mobilis est, propter figuræ circularis aptitudinem ad motum; sic etiam lux diuinæ legis tempore veteris legis immobilis fuit, quia solum vnum populum Iudeorum instruxit. Vnde & Moyses de ipsa lege Iudeorum populum laudans, dicit. Quæ est alia gens sic inclita, ut habeat cerimonias, & iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponā hodie antè oculos vestros? Et Prover. dicitur Iudeis. Habeto aquas tuas solus, nec sint alieni participes tui. Sed lex noua volubilis & apta ad motum fuit, quia per totum mundum rotauit, iuxta illud, Vox tonitruui tui in rota. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. Quod exponens Cassiodor. dicit. In rota orbem terrarum debemus accipere, qui in speciem rotæ absoluta rotunditate concluditur. In rota ergo, id est, in mundo vox tonitruui eius egressa est, quando Christi prædicatores circulum totius orbis, verbis tonantibus impleuerunt: & tunc illuxerunt corusca-

Ezech. 2.
Glof.

Ambro.

Dan. 12.

Isa. 29.

Apoc. 5.

Idem ult.

Deut. 4.

Prou. 5.

Psal. 76.

Cassiod.

tiones, idest, diuina præcepta veritatis lumine radiantia, quæ tenebras hominum per totum mundum salutari illuminatione fugarunt; Quemadmodum enim si lucerna in rota quæ voluitur, & discurret, poneretur, omnia loca, per quæ rota discurreret, illustraret, vt patet de luminaribus cœli, sic etiam Euangelium Christi positum in Apostolis, qui fuerunt rotæ volubiles per mundum, totum ipsum sua claritate illustrarunt; de quibus rotis dicitur, Rotas istas vocauit volubiles, audiente me.

Ezech. 10.

S V M M A R I V M.

Quod sicut modius euersatus, quod in se continebat extra se prouicit, & aliud (cum sic est) non recipit; sic habentes lumen diuinæ scientiæ, & postea solis terrenis commodis inbiant, & perdunt lumen scientiæ quod acceperant, & aliud lumen diuinæ cognitionis de nouo non recipiunt: modius euersatus, iuxta quartam proprietatem modij euersati, meritò denuncupari possunt.

XXV

Quartò, modius euersatus, de illo, quod intus habebat, nihil retinet, nec quando sic stat aliud recipere potest, cuius tamen contrarium contingit dum manet reclusus: Et eodem modo prædicatores vel sapiētes dum eorum mens est aperta, & directā ad Deum, à quo omne bonum descendit, quia pater luminum est, quotidie in sapientia, & intelligentia crescunt, iuxta illud, Audiens sapiens, sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Et Apostolus, Non iam quod acceperim vt perfectus sim, sequor autem si quo modo comprehendam, in quo comprehensus sum: Sed dum eorum mens ad terrena deflectitur, scientiam quam habebant amittunt; & pro tunc nullum cœleste secretum percipiunt; Terrena enim inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Vnde Gregor. 18. lib. moral. cap. 34. dicit de Moyse. Hinc Moyse cum supernæ cōtemplationis gloriam quæreretur, transiens, dixit. Videbo hanc visionem. Nisi enim gressum cordis à seculi amore remouisset, nequaquam intelligere superna potuisset. Et Boet. 4. de consol. profa 4. dicit. Nequeunt homines oculos tenebris assuetos habentes, ad lucem perspicuæ veritatis attollere. Similesq; vespertilionibus sunt, quorū intuitum nox illuminat, dies cæcat: propter quod tales digni sunt perdere quod acceperūt, & nō sunt apti recipere donum cœlestis scientiæ, quia non sunt modij erecti: Vnde &

Iacob. 1.

Prouer. 1.

Philip. 3.

Sap. 9.
Gregor.

Boet.

F infra dicitur, Quod habenti dabitur, & abundabit, & ei qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Quod exponens Gloss. dicit. Multi cum sint sapientes naturaliter, & habeant acumen ingenij, si fuerint negligentes, & desidia bonum naturæ corruerint; perdunt bonum naturæ, & premium quod eis fuerat repromissum. Et Chrysost. dicit. Qui gratiam sermonis, & doctrinæ ad proficiendum habet, non vtens ea, gratiam perdit; qui autem studium adhibet, amplius attrahit donum. Et hoc modo hanc partem exponens Chrysost. dicit, Quod homines mundiales reuersantur in terram, & aspiciunt eam quasi modius, qui verbum Dei sub se tenet absconditum, vt nec ipsis profit, nec alijs. Vt ergo nec timore mundano, nec cupiditate mundanorum verbum Dei celetur, vel propter vanam gloriam prædicetur; ne etiam verbum diuinum propter laborem prædicationis retineatur, vel propter inuidiam tegatur, vel abscondatur: vt etiam non aliquibus, sed omnibus pandatur, & manifestetur, & vt per cogitationes, & curas mundiales non obtenebretur: iccirco præcipitur ne lucerna ponatur sub modio. Vnde Marci 4. dicitur. Nunquid venit lucerna, vt sub modio ponatur, aut sub lecto? Et Luc. 8. Nemo lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit.

Matt. 27.

Gloss.

Chrysost.

Idem.

Mar. 4.
Luc. 8.

S V M M A R I V M.

Quod corpus humanum, & vires animæ, ac membra nostra dicuntur esse candelabrum, super quod debet poni lucerna diuini sermonis, quando nec corpus, nec vita nostra plus diligitur, quàm prædicatio verbi diuini: nec etiam fatigatio membrorum timetur tantum, quod propter hæc prædicatio verbi diuini dimittatur.

I

ET quia lucerna sub modio poni non debet, vel abscondi, vult ostendere super quo poni debet, [Quia super candelabrum] quod quidem candelabrum propter contrarias condiciones ad modium, multipliciter exponi potest. Et primò quidē, vt per candelabrum humanum corpus & omnia eius commoda intelligantur; cui, & quibus, veritatis doctrina præponi debet & illa huic supponi, ita quod si necesse sit, vel corpus perdere, vel damna, vituperia, afflictionesq; sustinere, quàm veritatē deferere, magis omnia exponantur, quàm veritas relinquatur; iuxta illud quod dicebat Apostolus. Vincula, & tribulationes me manent Hierosolymis: sed nihil horum vereor; nec facio animam meam

XXVI

Actu. 10.

August.

Rom. 8:

Glos.

Exod. 40.

August.

Raban.

preciosiore[m] quàm me, dummodo consummem cursum meum, & ministerium verbi, quod accepi à Domino Iesu, testificari Euangelium gratiæ Dei. Et August. in quoddam sermone de martyribus dicit. Blanditur hic mundus pollicendo honores, diuitias, voluptates; Minatur hic mundus, in tendendo dolores, egestates, humilitates. Sed ubi talis articulus tentationis acciderit, ut duo veniant in tentationem, diuitiæ & iustitia, ut non possis habere utrumque? si inferis manum ad iustitiam pereunt diuitiæ, si autem miseris manum ad diuitias, necesse est ut amittas iustitiã. Modò pugna sicut martyres fecerunt, qui propter amorem iustitiæ vicerunt persecutionem, famem, sitim, ægestatem, ignominiam, ad extremum timorem mortis hostem nouissimum, quod pro tanto fecerunt, quia prætulere charitatem Dei mundo; propter quod lucernam, idest, verbum diuinum super candelabrum idest super corpus suum posuerunt, dicentes illud Apostoli. Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an persecutio, an periculum, an gladius? Et infra. In omnibus his superamus, propter eum qui dilexit nos. Vbi dicit Gloss. In omnibus tribulationibus, tormentisq[ue] positi superamus, idest, superiores efficimur, & hoc non propter nos, sed propter eum qui dilexit nos, cuius beneficium superat prædicta: Quæ superatio non esset, nisi super candelabrum, idest, supra corpus amor Dei, & veritas ac iustitia posita essent. Dicitur autem corpus nostrum candelabrum, quia est animæ humanæ (quæ lux dicitur) instrumentum, & quasi sustentamentum, & etiam eidem animæ proportionatum: quæ semper per naturam ad superiora est erecta, & rectæ figuræ est, ut superius sui sit ad superius mundi; Vnde & Exodi dicitur, Quod candelabrum stabit cum lucernis suis. Et hoc modo exponens candelabrum August. 1. libro de sermone Domini in monte, dicit. Super candelabrum lucernam ponit, qui corpus suum ministerio Dei subiicit, ut superior sit prædicatio veritatis, & inferior seruitus corporis: cum per ipsam corporis seruitutem, excellentior luceat doctrina, quæ per officia corporalia, idest, per vocem, & linguam, & cæteros corporis motus, & bonis operibus insinuat etiam discipulis. Et Rabanus super 4. lib. exponens illud, Et candelabra aurea quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram, dicit. Candelabra ista sancti sunt omnes, qui sua corda, & corpora feruidis Domini mandatis humili semper intentione suppo-

A

B

C

D

E

nunt. Quisquis enim in nullo propriam sequi curat voluntatem, sed in omnibus, quæ scriptura sancta dicit, attendit, eiusq[ue] se subijcere mādatis, ac eius satagit auscultare promissa, quasi candelabrum domus Dei aureum, aureas eius gestat lucernas: quia casta corporis sui membra, castas mentis cogitationes ad faciēda quæ Deus iubet, supponere contendit: Et hoc tam fixa intentione, quàm candelabrum necesse est firmiter ad superna erectum, impositas sibi lucernas non solum absque ruina, sed etiam absque vlla status sui motione seruare. Tunc ergo lucerna super candelabrum ponitur, quia corpus, & anima diuinæ legi subijcitur. Quando etiam corpus & animus prompti sunt ad sufferendum omne incommodum, & laborem propter verbum Dei prædicandū: & quando etiam in prædicatione verbi Dei, solus Dei honor, & vtilitas spiritualis proximorum, & non propria gloria, vel honor prædicantium attenditur; & in tali opere firmiter cor hominis fixum manet, ut sic candelabrum lucernam super se habeat, lucernamq[ue] portet; quæ lucerna corā Deo radiet, & fixis pedibus candelabrum immobile stet: de quo candelabro dicitur, Lucerna splendens super candelabrum sanctum, & species faciei super ætatem stabilem.

Eccl. 26:

S V M M A R I V M.

Quod secundo lucerna super candelabrum ponitur; quando Evangelica doctrina, & lex vetus per Doctores clare, & aperte, ac sine velamine docetur.

Secundo per lucernam positam super candelabrum intelligitur clara, & aperta doctrina, quæ omnibus ex sui conditione, & natura, se patefecit; non obumbrata figuris, non velata similitudine, vel obscurata metaphoris, vel ambiguis locutionibus; ut sit talis doctrina, illius conditionis, qualis describitur in Isa. Audiēt in die illa surdi verba libri, & de tenebris, & caligine oculi cecorum videbunt, & scient errantes spiritu intellectum, & mutantes discent legem: Et Abacuch dicitur. Scribe visum, & explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum; Quæ admodum enim lucerna posita super candelabrum, non impeditur aliquo obstaculo, totam illuminare domum: Sic talis clara doctrina non impeditur aliquo nubilo obscuritatis, quin omnes tam simplices, quàm doctos illuminet: cuiusmodi doctrina est Euangelium positum in ore Aposto-

XXVII

Isa. 29.

Abac. 2.

lorum,

lorum, & Doctorum, qui ipsum clarè, & lucidè omnibus gentibus exposuerunt, iuxta illud: Nihil opertum quod non reueletur, neque absconditum, quod non sciatur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Quod exponens Remigius dicit. His verbis promisit Dominus Discipulis suis, quod per eos essent reuelanda omnia occulta mysteria, quæ sub velamine literæ legis latebant. Et nō solum hæc Dei cognitio, & profundum doctrinæ Euangelicæ secretum, lumine prædicationis Apostolicæ erat reuelandum, sed etiam occulta veteris legis, per eos erant manifestanda, quia ipsi illa plenius, & perfectius quàm Prophetæ intellexerunt, & etiam posita in effectu viderunt; Vnde & Apostolus de se dicebat. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in gentibus euangelizate inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo. Et hoc modo lucernam ponere super candelabrum, non est aliud nisi euāgelicam doctrinam, (quæ lux est) ponere in corde, & ore Doctoris, qui clarè, & lucidè, obscuritatem diuinæ legis exponat, & clarificet; & omnibus tam simplicibus, quàm doctis sua expositione clarè eam indicet, & propalet. Et hoc modo exponens candelabrum Chrysost. in homil. hîc dicit. Liberam propagationem, quæ est ab ipsis, expetit dicens. [Neque accedunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum.] Et in expositione dicit. Omnis ecclesiasticus vir habens verbum Dei, dicitur candelabrum. De quo candelabro potest exponi, quod habetur Paralipo. Est apud nos candelabrum aureum, & lucerna eius, vt accendatur semper ad vesperam.

S V M M A R I V M.

Quod lucerna Euangelica, idest, Christi doctrina non in synagogis Iudæorum, non in conuentibus hæreticorum, non in ruinis scismaticorum, sed in Ecclesia, & super Ecclesiam poni debet; quæ est tertia proprietas lucernæ positæ super candelabrum: per quod candelabrum Ecclesia Christi intelligitur.

XXVIII

ET quia Euangelium est luminosius, & clarius lege veteri, & omni alia scriptura: hinc solum debet esse in Ecclesia, & non in synagogis Iudæorum, vel in templis paganorum: & lucerna Euangelij non debet poni nisi super Ecclesiā, vt per Euangelium gubernetur, dirigatur, ac

etiam illustretur. Vnde & Glo. hîc dicit: Quod super candelabrum lucerna posuit Christus, idest, super Ecclesiam fidem suæ incarnationis affixit. Vnde & Leuitic. dicitur: Præcipe filiis Israel, vt afferant tibi oleum de oliuis purissimum, ac lucidum, ad concremandas lucernas iugiter extra velum testimonij in tabernaculo fæderis, ponetq; eas Aaron à vespere vsque ad mane coram Domino, super candelabrum mundissimum ponetur semper in conspectu Domini. Licet enim Euangelium prædicari possit, & exponi extra Ecclesiā per hæreticos, vel infideles; tamen non illuminat, sed obscurat extra Ecclesiam prædicatum: Quia, vt dicitur, Qui maledicit patri suo, & matri, extinguetur lumen eius in tenebris. Vnde Augustinus in Epistola contra Faustum, dicit. Ego euangelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ commoneret auctoritas, in qua tanta nomini christiani clarissima vincula hominem tenent credentem, etiam si propter nostræ intelligentiæ tarditatem, vel vitæ meritum, veritas nondum se apertissimè ostendat. Et infra. Ego catholicam fidem profiteor, & per illam me ad certam scientiam venire præsumo. Et Ambrosius super Lucam lib. 7. cap. 14. dicit. Ecclesia, quæ est candelabrum in illo altissimo omnium locata monte, hoc est, in Christo, non potest tenebris mundi huius abscondi, sed fulgens candore lucis eterne, luce nos gratiæ spiritualis illuminat; ideo nemo fidem suam intra mensuram legis includat, sed ad Ecclesiam conferat.

S V M M A R I V M.

Quod Doctores prompti, & voluntarij ad Christi Euangelium prædicandum vbique, dicuntur candelabra, super quæ debet poni lumen diuinæ cognitionis: quod vbique diffundere cupiunt, significati per candelabrum veteris legis, in quo erāt cyphi, & spherula, & hastile, omnia rotunda, vel spherica.

TERtiò per lucernam positā super candelabrum intelligitur promptitudo, & voluntas Doctorum ad publicandum, & diffundendum ad omnes homines Euangelium. Candelabrum enim veteris legis, (de quo habetur Exodi) totū erat, vel pro maiori parte, compactum ex speris vel rotundis figuris, quæ figuræ maximè sunt aptæ ad motum. Super hastile enim candelabri, quod de ferro (secundum Iosephum) vel de auro erat (secundum alios) erant calami aurei quatuor in recto hastili: qui quidem calami rotundi erant, &

Glos.

Leuit. 23.

Prou. 20.

August.

Idem.

Ambros.

XXIX

Exo. 25.

in fine calamorum erat grossities rotunda per modum cyphi, ita quod duo calami coniuncti faciebant talem figuram cyphi: qui cyphus dicitur cupa cum coopertorio, quæ etiam quasi sphericæ figuræ erat, & circa cupam prædictam, vel in medio calamorum erat sphaera aurea, & eodẽ modo factum erat in sex brachijs, quæ de hastili egrediebantur. Ex quibus clare patet quod opus candelabri ex spheris, & circulis pro maiori parte cõstabat. Et eodem modo Doctores, qui verbum Dei super se baiulant, debent esse mobiles ad motum, vt plures instruant, & omnibus (quantum in eis est) proficiant; Sicuti Paulus fuit, qui de se loquens, dicit. Ab Hierusalem per circuitum, vsque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi. Et hoc modo exponens calamos, cyphos, & spherulas candelabri aurei, quod erat in tabernaculo, Glos. super illud In quo erat candelabrum luminis, dicit. Candelabra aurea sunt fideles, quia sapientia lucent. Et infra. Prima pars hastilium erat quasi calami aurei, post erant cyphi, inde spherulæ aureæ; tandem lilia. Calami sunt sancti, qui in humidis diuini fontis nutriti sunt, & concaui ad recipiendum, & ad suffundendum liquorem gratiæ alijs. Etiam ipsi sunt cyphi, dum alijs propinant quod biberunt, sapientiam scilicet & scientiam Dei. Inde spherulæ, idest, rotundi, perfecti, & volubiles contra prospera, & aduersa, quos nihil detinet donec veniant ad lilia iucunditatis æternæ: qui non habent tumoris angulum, nec elationis superciliũ, interque candelabra Christus debet habitare, iuxta illud. Conuersus vidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis vestitum podere. Et Exodi dicitur de huiusmodi candelabro Facies & candelabrum ductile de auro mundissimo, hastile eius, & calamos, cyphos, & spherulas, ac lilia ex ipso procedentia.

S V M M A R I V M.

Quod tunc lucerna ponitur super candelabrum, quando anima Doctoris diuinæ scientia est illustrata, & vncta oleo diuinæ charitatis, ac patula ad recipiendum à Deo sapientiam, & charitatem, à quo sunt, & fuerunt in nobis huiusmodi dona.

XXX

Quartò, per lucernam super candelabrum positam intelligitur sapientia Doctorum, quæ continuè descendit in anima eorum ab ipso patre luminum: cuius fluxus si vel ad momentum deficeret, sa-

A pientes esse statim definerent; Quemadmodum si sol defineret esse in hemisperio, statim lumen eius defineret esse in diaphano, dicente Augu. 11. de ciuitate Dei cap. 11. Non inconuenienter dicitur sic illuminari animam incorpoream luce simplicis sapientiæ Dei, sicut illuminatur aeris corpus luce corporea, & sic aer tenebrescit luce desertus; Nam nihil aliud sunt quæ dicuntur locorum quorumq; corporalium tenebræ, quam aer carens luce, ita tenebrescere animam, sapientiæ luce priuatam. Et cap. 9. dicit idem. Vnigenitum Dei filium, qui est incommutabilis sapientiæ Dei, dicimus Angelos illuminare, quia lumen illud, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, vt sit lux, non in se ipso, sed in Deo, illuminat omnem Angelum mundum, à quo si auertitur Angelus, fit immundus. Sic sunt omnes qui vocantur immundi spiritus, nec iam lux in Domino, sed in se ipsis tenebræ priuati participatione lucis æternæ. Ex quibus clare patet, quod oportet animam sapientis, diuina scientia continuè illustrari à sapientia increata, ne si talis illustratio deficeret, non lux, sed tenebræ esset: propter quod oportet quod se exhibeat receptibilem diuini luminis, quod significatur per luceream positam super candelabrum, quæ patula est, & apta superius ad recipiendum, & lumen, & liquorem, ex quo lumine possit foueri sicut est oleum: Et eodem modo anima sapientis debet se parare, vt continuè illuminetur à Deo, & se concauam præbere, vt oleum gratiæ in se possit recipere: quo oleo, & scientia foueatur, & quo lumine gratia, & charitas illustretur; & sit in eo charitas prudens, vt caueat nocua, & scientia feruens ne fiat scientia, vt cimbalum tinniens; dicente Bernar. super Cantica ser. 49. Importabilis absque scientia est zelus; vbi enim vehemens emulatio, ibi maxime discretio necessaria est, quæ est ordinatio charitatis. Semper quidem zelus minus efficax absque scientia, minus utilis inuenitur: plerunque autem, & perniciosus valde sentitur. Quò igitur zelus feruidior, ac vehementior spiritus, & ardentior charitas, eò vigilantiori opus est sciētia, quæ zelum supprimit, spiritum temperet, ordinat charitatem. Discretio quippe omni virtuti ordinem ponit, ordo modum tribuit, & decorem, & perpetuitatem. Est ergo discretio non tam virtus, quam quedam moderatrix, & auriga virtutum, ordinatrixq; affectuum, & motuũ doctrix. Tolle hanc, & virtus vitium erit, ipsaq; affectio naturalis in turbatione magis con-

August.

Idem.

Bernar.

uertetur,

Idem. uertetur, exterminiumq; naturæ. Et ser.
20. Tunc est amor rationalis, cum in om-
nibus quæ oportet de Christo sentiri, fi-
dei ratio ita firma tenetur, vt ab Eccle-
siastici sensus puritate, nulla verifimilitu-
dine, nulla hæretica, seu diabolica circun-
uentione, aliquatenus deuietur. Itemq; ,
cum in propria conuersatione illa caute-
la seruatur, vt discretionis meta nulla su-
perstitutione vel lenitate spiritus quasi fer-
uentiori vehementia excedatur. Et su-
per illud 1. ad Corint. 8. Scientia inflat,
charitas verò ædificat, dicit Gloss. Scien-
tia si sola est, inflat, idest, in superbiam tol-
lit, charitas verò quæ non inflatur, ædifi-
cat: & ideo eam habete non inflantem
scientiam. Addite ergo scientiæ charita-
tem, & utilis erit scientia. Per se enim inu-
tilis est scientia, cum charitate utilis est:
per se inflat in superbiam: vt in Demonibus,
qui Greco nomine à scientia sic sunt no-
minati, in quibus scientia est sine charita-
te. Ex quibus clarè patet, quòd quemad-
modum lucerna super candelabrum posi-
ta, est olei, vel pinguedinis susceptiua,
quo lumē eius fouetur ne extinguatur, &
luminis contentiua ne oleum vel pingue-
do sine causa in ipsa ponantur: Sic anima
Doctōris debet esse plena oleo charitatis
quod à Deo suscipitur, quia charitas Dei
diffusa est in cordibus nostris per Spiritū
sanctum qui datus est nobis: & illustrata
scientiæ lumine, vt charitas per scientiam
dirigatur, & scientia per charitatem bona
& utilis reddatur. Vnde & lampades vir-
ginum fatuarum extinctæ sunt, quia oleū
non habebant. Et sub specie mulieris liti-
giosæ, dicitur de scientia sine charitate.
Qui retinet litigiosam mulierē quasi qui
uentum teneat, & oleum dexterae suæ eua-
cuat. Propter quod, quia nec oleum sine lu-
mine, nec lumen sine oleo potest lucernā
continuum, & durantem facere, præcipi-
tur quod vtrunque adsit. Præcipe (dixit
Dominus) filijs Israel, vt afferant tibi oleū
de oliuis purissimum, & lucidum, ad con-
cremandum lucernas iugiter coram Do-
mino. Sed quia nec scientia nec charitas
possunt in lumine perseuerare, nisi dum
homo permanet ad Deū in recto aspectu,
vt à quo ista in homine facta sunt, ab eo
conferuentur; ideo nec oleum, nec lumen
eius possunt durare, vel custodiri si lucer-
na euertatur, sed solum dum rectè situa-
tur, respiciens ad superna, & non euerfa
ad inferiora. Vt enim dicitur, Omne da-
tum optimum, & omne donum perfectū
desursum est, descendens à patre luminū:
& alibi distinguens inter sapientiam cœ-
lestem, & terrenam, dicit. Non est ista sa-

F pientia de sursum descēdens, sed terrena,
animalis, diabolica: quæ autem desursum
est sapientia, primum quidem pudica est,
deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis
consentiens, plena misericordia, & fructi-
bus bonis. Quas duas proprietates debet
habere Doctōr Ecclesiæ, vt scilicet sit illu-
stratus lumine diuinæ scientiæ, & ferui-
dus igne charitatis diuinæ: & hoc non à
se, sed à Deo existimet se habere: & non
solum à principio, sed etiam continuè, vt
non sibi, sed Deo tribuat quod accepit, &
accipit, dicens illud Psal. Domine in vo-
luntate tua præstitisti decori meo virtutē.
Auertisti faciem tuam à me, & factus sum
conturbatus: Quæ omnia significātur per
lucernam positam super candelabrum. De
quo potest accipi quod dicitur. Vidi; &
ecce candelabrum aureum totum, & lam-
pas eius super caput ipsius, & septem lu-
cernæ eius super illud, & septem infuso-
ria lucernis quæ erant super caput illius,
& duæ olyuæ super illud, vna à dextris
lampadis, & vna à sinistris eius. Et de per-
fectione prædicatorum, qui debent præ-
dicare temporibus Antechristi, dicitur.
Hi sunt duæ olyuæ, & duo candelabra au-
rea lucentia in conspectu Dei terræ stan-
tes. Tunc ergo lucerna super candelabrum
ponitur, quando prædicator suum corpus
periculis, & laboribus propter Euange-
lium supponit, non intendens de sua præ-
dicatione lucra terrena consequi, sed solū
gloriam sempiternam, honorem Dei, &
spiritualem utilitatem proximi. Quando
etiam clarè, & lucidè scripturam Dei dilu-
cidat, & exponit, non attendens Iudaicis
fabulis, vel superstitionibus Paganorum,
vel altercationibus Philosophorum, sed
solum Ecclesiasticis expositionibus: Non
ad paucos instruendos laborans, sed om-
nes (quantum in eo est) instruere volens,
currens, & circumiens vt omnibus eius
doctrina proficere possit; Quæ omnia fie-
ri non possunt, nisi sit illustratus lumine
diuinæ scientiæ, & abundet oleo diuinæ
charitatis: quæ omnia non à se, sed à Deo
recognoscat se accepisse, & continuè ac-
cipere: vt cor habeat directum ad Deum,
à quo omne bonum descendit in animam
eius.

SUMMARY.

Quod Christus dicitur lucerna posita super can-
delabrum, idest, super totam Ecclesiam, vt eā
illuminaret, & accenderet lumine diuinæ co-
gnitionis, & diuini amoris. Et quod crux
Christi est candelabrum, in quo Christus su-
spensus totum mundum illuminauit.

Idem 2.

Psal. 29.

Zach. 4.

Apoc. 11.

XXXI

Verum est tamen, quod Glossa alias duas expositiones tangit de lucerna posita super candelabrum. Per lucernam enim intelligitur ipse Christus, qui lumen suæ diuinitatis abscondit in testa nostræ humanitatis, ut sic lucerna dici posset, quæ est lumen inclusum in testa: Quæ quidem lucerna, idest, Christus non debebat poni sub modio legis, ut intra vnum populum, vel gentem lux doctrinæ eius includeretur; Sed super candelabrum, idest, super totam Ecclesiam, ex omnibus gentibus congregatam: vel super totum mundum, iuxta illud, Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas: Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Vnde & in Apocalyp. dicitur. Vidi filium hominis (idest Christum) in medio septem candelabrorum aureorum, idest omnium Ecclesiarum. Et hoc modo exponit hanc partem Glo. dicens. Christus lucernam accendit, dum testam humanæ naturæ flamma suæ diuinitatis impleuit: quam nec credentibus abscondit, nec modio aut mensura legis, vel termini vnius gentis inclusit, sed super candelabrum, (idest Ecclesiam) fidem suæ incarnationis affixit. Vel secundum Hilaryum hîc per candelabrum intelligitur crux Christi, in qua Christus leuatus, totum mundum illuminauit. Vnde dicit, Lucerna Christi ponitur in candelabro, idest, in ligno per passionem suspensa, quæ lumen æternum, est in Ecclesia habitantibus præbitura. Vnde de cruce loquens Chrysos. in quodam serm. de Parasceue, dicit. Hæc crux innumerabilium bonorum nobis extitit causa: hæc nos de erroribus liberauit: hæc nos sedentes in tenebris illuminauit: hæc nos à diabolo expugnatore defendit: hæc nos reconciliauit Deo, & alienatos restituit in domesticos, de longinquis proximos fecit, de peregrinis reddidit ciues. Hæc est enim inimicitiarum interemptio, pacis firmamentum, & omnium nobis bonorum thesaurus. Et infra. Crux fulgebit obscuritatis luminaribus celi, delapsisque syderibus sola radiabit, ut discas quoniam crux est, & luna lucidior, & sole præclarior: quorum splendorem, diuini luminis illustrata tulgore, superabit. Ut sic rectè crux candelabrum luminis possit dici, quā diabolus toto conatu, de Dei Ecclesia intendit remouere; ut habetur 1. Machabæorum sub figura regis Antiochi, ubi dicitur; quod Rex Antiochus intrauit in sanctificationem cum superbia, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & comminuit omnia.

A

S V M M A R I V M.

Quare Christi doctrina omnibus hominibus, etiā illis qui credere nolunt, prædicanda est: assignantur tres rationes.

B

C

D

E

Sed ad quid, vel propter quid lucerna est ponenda super candelabrum, & non sub modio abscondenda, declarat Dominus, subdens [*Ut luceat omnibus qui in domo sunt*] idest, qui in mūdo sunt. Et sic domus accipitur pro mūdo, idest, pro hominibus mundi. Circa quod attendendum, quod Dei beneficia, & dona, quāto ad plures se diffundunt, tantō sunt preciosiora: & hoc maximè quando sic sunt multorum, quod non propter hoc minus sunt singulorum. Vnde & terrenæ diuitiæ, quæ si sint vnius, desunt esse alterius: angustæ, inopesq; sunt dictæ; dicente Boet. 2. de consola. prosa 5. O angustas, inopesq; diuitias, quas nec habere totas pluribus licet, & ad quemlibet sine cæterorum paupertate non veniunt: Sed illa Dei dona, quæ multis simul communicari possunt, & tamen in quo eorum plena & perfecta sunt, non sunt bona angusta, sed plena, & larga, propter quod magis sunt diuina. Vnde & 1. Ethicor. dicitur, Quod amabilius quod vni soli, melius verò quod genti, & ciuitatibus. Huiusmodi autem donum Dei, est lux etiam corporalis, sed magis spiritualis: Corporalis enim lux in multis oculis resplendens, vel etiam in toto diaphano, in nullo in se diminuitur, & quilibet oculus sanus existens, dictam lucem participans, æque perfectè illam participat, si multi oculi sint eam participantes, sicut si solus vnus oculus ipsam participaret: Sicut patet de lumine solis in toto mūdo, & de lumine candelæ in domo: Sed lux spiritualis (scilicet doctrina) non solum non diminuitur in docente, quādo ipsa multis communicatur, sed etiam augetur; propter quod non debet includi, nec vni, vel paucis communicari, sed magis omnibus qui eā sunt digni suscipere: propter quod dicitur à sapiente de se ipso. Sapientiam sine fictione didici, & sine inuidia comunico, & honestatem illius non abscondo. Infinitus enim thesaurus est hominibus. Et Apostolus loquens de gratia, & Christi eruditione ad Titum, dicit. Apparuit gratia Dei saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos. Quia ergo lux diuinæ doctrinæ accensa in Doctoribus, non debet esse particularis, vel partialis, sed omnibus debet præponi: iccirco Dominus dicit, [*quod talis lux debet poni super*

XXXII

Boet.

Aristot.

Sap. 7.

Titum 2.

candelabrum, ut omnibus luceat.] Vnde & Marci ultimo dicitur Apostolis à Domino. Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euāgelium omni creaturæ. Quod etiam fieri debet, quia cum incertum sit homini docenti quis auditorum doctrine acquiescet, & quis non, cum frequenter non acquiescant illi, de quibus magis videretur, & acquiescant illi, de quibus minus videretur, iuxta illud: Renuerunt accipere disciplinam, indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Ego autem dixi, forsitan pauperes sunt, & stulti, ignorantes viam Domini, iudicium Dei sui. Ibo igitur ad optimates, & loquar eis. Ipsi enim cognouerunt viam Domini, & iudicium Dei sui. Et ecce hi magis simul confregerunt iugum, rupe- runt vincula. Iccirco omnibus Dei doctri- na proponenda est, ut illi eam percipiant, quorum Deus tanget corda, sine cuius gratia frustra Doctor laborat, ut sic non propter incredulos via credēdi auferatur credere volentibus: propter quod omni- bus proponenda est. Vnde & in Actibus dicitur quod ad prædicationem Pauli cre- diderunt quotquot præordinati erant ad vitam æternam. Disseminabatur autem verbum Domini per vniuersam regionē. Iudæi autem excitauerūt persecutionē in Paulum, & Barnabam, & eiecerunt eos de finibus suis. Vnde sicut omni tēpore præ- dicandū est, dū dubitatur de aliquo an sit receptius, vel nō; Sed si certū esset quod recipere non vellet, tunc vel pro tunc, vel simpliciter non esset ei Euangelium præ- dicandū, iuxta illud: Linguam tuam ad- herere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exa- sperans est. Et Hieronym. in Epistola ad Matrem & filiam. Si (quod absit) vos pec- catorū glutino æstimarem cohesisse, nun- quam scriberem, sciremquē; me surdis nar- rare fabulam; Sic ergo dum adhuc dubi- tatur, qui sint accepturi verbum Domini, & qui non, omnibus debet prædicari, ut illi accipiant, quorum corda Deus teti- gerit. Tertiō etiam omnibus lucerna su- per candelabrum posita lucere debet, ut nullus de sua malitia, vel improbitate ex- cusationem possit prætere, dicens in corde suo, quia ideo non credidit Euan- gelio, quia ei prædicatum non fuit, dicēs illud Apostoli. Quomodo credent ei, quē non audierunt? Quomodo autem audiēt sine prædicante? Sed quando Euangelium omnibus prædicatur, hæc excusatio tota- liter tollitur, iuxta illud: Prædicabitur Euangelium hoc regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Vbi

F dicit Chryso. Quamuis Euangelium vbi- que prædicatum fuerit, non tamen omnes crediderunt; propter quod dicit. In testi- monium omnibus gentibus, idest, in ac- cusationem ijs qui non crediderunt; Qui enim crediderunt, testabuntur aduersus eos, qui non crediderunt, & condemna- bunt eos. Sic ergo ut in crudeli nullam ex- cusationem habeāt de sua incredulitate, omnibus lux Euangelij est per Doctores manifestanda; Vnde dicitur. Si non venis- sem, & loquutus eis nō fuissē, peccatum non haberent; Nunc autem excusationem non habēt de peccato suo. Vbi dicit Glo. super illud: excusationē. Illi, quibus non venit, nec loquutus est, habēt excusatio- nem non de omni peccato, sed de hoc, quod non crediderunt in Christum. Hi ve- rō quibus in Apostolis venit, & loquutus est, non excusantur: priores verō qui sine lege peccauerunt sine lege peribunt.

S V M M A R I V M.

H Quod si domus accipiatur, vel pro isto mundo sensibili, idest, pro hominibus mundi, qui sunt in hoc mundo sensibili: vel pro ipsa Ecclesia, quæ in terris conuersatur, lux Doctorum, id- est, vita & doctrina debet esse talis, ut nihil reprehensibile veraciter possit in eis appa- rere.

I S I verō lux accipiatur pro vita virtuo- sa, quæ ex se lucida est, iuxta illud: Qui facit veritatē, idest, bona opera, quæ veritas iubet, venit ad lucem, ut manife- stentur opera eius, quia in Deo sunt facta: & iuxta illud Apostoli. Ut filii lucis am- bulate. Fructus enim lucis est in omni bo- nitate, & iustitia, & veritate. Sic etiā om- nibus vita Doctorum lucere debet, ut ni- hil eorum vita, vel conuersatione possit apparere, per quod videātur vitiosam du- cere vitam. Vnde & Apostolus monebat fideles, dicens. Sine offensione estote Iu- dæis, & gentibus Ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo, nō qua-rens quod mihi vtile est, sed quod multis, ut salui fiant; Vbi dicit Glof. Non solum vox tua sonet laudes Dei, sed etiam ope- ra tua concordent cum voce tua. Si enim cum ore clamas, & fraudem cogitas, silui- sti à laude Dei, & (quod grauius est) in blasphemiam perrexisti. Et Apostolus Pe- trus talem voluit esse vitam fidelium, quod nec etiam reprehendi posset ore infide- lium, & obrectatorum, dicens. Conuer- sationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detractāt de vobis, tāquam de malefactoribus ex bonis ope-

Chrysoft.
hom. 48.

Ioan. 15.

Glof.

XXXIII

Ioan. 3.

Eph. 5.

1. Cor. 10.

Glof.

1. Pet. 2.

ribus vos considerantes, glorificet Deum in die visitationis. Vnde & alibi Dominus dicit: Sint lumbi vestri precinti, & lucernae ardentes in manibus vestris. Quod exponens Gregorius dicit. Lucernas ardentes in manibus tenemus, cum per bona opera proximis nostris, lucis exempla monstramus; Sic igitur lux in candelabro posita lucere omnibus debet, qui in domo sunt. Quae domus, secundum August. primo libro de sermo. Domini in monte: accipitur vel pro toto mundo, vel pro Ecclesia, quae domus Dei est. Vnde dicit. Domum puto dictam habitationem hominum, idest, ipsum mundum; propter id quod superius ait: [Vos estis lux mundi.] Aut si quisque vult accipere Ecclesiam ipsam domum, nec hoc absurdum est; Et quod tota Ecclesia domus vocetur, dicit Apostolus. In magna domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia, & quaedam quidem in honorem, quaedam autem in contumeliam. Et alibi. Scias quomodo oporteat te in domo Dei conuersari, quae est Ecclesia Dei viui, columna, & firmamentum veritatis. Et quod mundus possit dici domus, patet per id quod dicitur. Conteram tenentem sceptrum de domo voluptatis.

S V M M A R I V M.

Quod beatis iam existentibus in domo celesti, & miseris existentibus in domo inferni, Euangelij lucerna, idest, praedicatio impendenda, non est, sed solum hominibus in vita praesenti existentibus.

XXXIV

SI autem domus hinc accipitur pro mundo, tunc est sensus, quod coram omnibus hominibus mundi, lux Apostolorum lucere debet, quia per praedicationem Euangelij, illuminare totum mundum debebant, iuxta illud Psalmi. In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Et Apostolus. Verbum veritatis Euangelij peruenit ad vos, sicut vniuerso mundo, & fructificat, & crescit, sicut in vobis. Et sic mundum accipiendo, est sensus: Quod lucerna in candelabro posita debet lucere omnibus, qui sunt in domo, idest, omnibus hominibus, qui sunt mundi huius visibilis, & sensibilis. Et ab hac luce solum excluduntur illi spiritus, qui iam sunt in beatitudine, de quibus dicitur. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te: quia illi non indigent homine instructore, cum a Deo doceantur, iuxta illud: Erunt omnes docibiles Dei. Vnde August. 2. lib.

A super Genesim contra Manicheos dicit. Laboranti homini in terra, imber de nubibus est necessarius; de quibus nubibus animas Deus irrigat, idest, de scripturis Prophetarum, & Apostolorum, qui recte nubes appellantur: quia verba ista quae sonant, & percussio aere transeunt, addita etiam obscuritate allegoriarum, quasi aliqua caligine obducta, velut nubes fiunt; Quae, dum tractando exprimuntur, bene intelligentibus velut imber veritatis infunditur; Post peccatum autem homo laborare capit in terra, & necessarias habere istas nubes; sed ante peccatum inuisibilem creaturam irrigabat fonte interiore, loquens intellectui eius, ut non extrinsecus verba acciperet tanquam de supradictis nubibus pluuiam, sed fonte suo, hoc est, de intimis suis manente veritate satiaretur. Et si in statu innocentiae scriptura prophetica, & eius expositio necessaria non fuerit, Deo docente homines, & loquente intellectui eorum, minus utique necessaria est illuminatio, & doctrina Apostolica in beatitudine, in qua Deus clare, & aperte videtur: quo viso, omnia ad beatitudinem pertinentia videntur: Propter quod non praecipitur quod lux Apostolorum illam domum supernam illuminet, sed solum istam terrenam; vnde dicitur: Quod serui Dei seruiant illi, & videbant faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum, & nox ultra non erit; & non egebunt lumine lucernae, neque solis, quoniam Deus illuminabit illos. Illis etiam, qui sunt in domo inferni, de qua domo dicitur: Requiescent ibi bestiae, & replebuntur domus eorum draconibus, & inhabitabunt ibi. Non oportet quod ista lucerna super candelabrum posita, luceat illis, quia inemendabiles sunt, nec ad bonum reuerti possunt, ut Damascenus 2. lib. cap. 3. dicit. Oportet scire quoniam quod est hominibus mors, hoc Angelis est casus; Post casum enim non est eis penitentia, quemadmodum neque hominibus post mortem. Vnde & de iniquo dicitur. Introibit usque in progenies patrum suorum, & usque in aeternum non videbit lumen. Quod exponens Cassiodorus, ait, Ideo dixit: In aeternum non videbit lumen: Quia sicut peccata tenebrosa sunt, ita peccatoribus lumen sapientiae auferunt: propter quod, sicut in isto mundo illuminati non sunt illi, quorum cor noxium caligo erroris obsedit, simili modo in aeternum non videbunt lumen, quod hoc vitio prauitatis suae habere non meruerunt. Vnde & de dura Babylonia, idest, congregatione iniquorum in infernum, dicitur. Lux lucernae non

August.

Apoc. vlt.

Isa. 13.

Damasc.

Psalm. 48.

Cassiod.

Apoc. 18. lucebit ibi amplius. Quia ergo ista lucerna non est necessaria in domo cœlesti, nec infernus dignus est uti hoc lumine lucernæ: iccirco dicitur quod debet lucere omnibus qui in domo sunt: quia & hi possunt adhuc erudiri per talem lucernam, & possunt de malo ad bonum conuerti, cum in malo non sint obstinati. Et secundum hoc solis hominibus mûdi, hoc Euangelium prædicandum est, quia illis proficere potest, & non alijs.

S V M M A R I V M.

Quod licet Doctores Ecclesiæ per prædicationem Euangelij, omnes homines in hoc mundo existentes illuminare velint, tamen non omnes illuminantur per eos: vel quia eos audire nolunt, vel quia eorum doctrinæ detrahunt, vel quia circa mundana occupari volunt; & ideo non præcipitur Doctoribus quod omnes homines illuminent, sed quod omnibus hominibus (quantum in ipsis est) luceant.

XXXV

Licet autem Doctores super candelabrum Ecclesiæ positi, omnibus hominibus debeant lucere, tamen non omnes eorum lucem percipiunt, vel quia se gratis auertunt nolentes audire Euangelij prædicationem, iuxta illud: Populus ad iracundiam prouocans est, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei: qui dicunt videntibus, nolite videre: & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Et alibi dicitur: Noluerunt attendere, & auerterunt scapulam recedentem, & aures suas aggrauauerunt ne audirent, & cor suum posuerunt ut adamantem ne audirent legem, & verba quæ misit Dominus exercituum in Spiritu sancto per manum prophetarum priorum. Vel si se non auertunt ab auditu legis Dei, vel scripturæ sanctæ visione, tamen non audiunt eam, nec legunt, nisi ut calumnientur, & detrahant. Vnde dicitur de filiis Israel iniquis. Cōuertētur ad Deos alienos, & seruient eis, & detrahent mihi, & facient irritum pactum meum. Et alibi dicitur contra tales. Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum ex vobis nullus sit, qui possit arguere me? Ad increpandum tantum eloquia concinatis, & in ventum verba profertis. Si etiam non sint tales qui aspernentur audire, vel legere, vel qui nō audiunt, vel legunt veritatem Euangelij ut detrahant, sed sunt tales, qui vel obliuione, vel aliarum rerum implicatione de Euangelio non curent, vel si curent, tamen propter quodcunque pe-

Isa. 30.

Zach. 7.

Deut. 31.

Iob 6.

Friculum dimittunt Euangelium in quo crediderunt, non illuminantur: quemadmodum Dominus declarat in parabola feminantis. Istis tamen omnibus, Doctores (quantum in eis est) quamdiu sunt in mundo, lucere per prædicationem debent: licet illi vel auertantur à luce eorum, sicut faciunt infideles obstinati, vel detrahant luci, sicut oculus lippus lucem odit: quemadmodum faciunt hæretici. Vel etiā non curant, & obliuiscuntur Euangelium propter sollicitudinem mundi, sicut faciunt homines multi seculo dediti: Quibus omnibus, licet lux veritatis eorum oculos cordis feriat, tamen, quia obcæcati sunt, lumen veritatis non percipiunt. Vnde & lux prædicatorum lucet in eis, & tamen ipsi non illuminantur: quemadmodum claritas solis illustrat oculum cæci, & tamen oculus cæcus non illuminatur, nec lucem solis sentit, non ob defectum claritatis solis, sed ob malitiam, vel defectum oculi hominis, vel animalis cæci. Vnde August. par. 1. super Ioan. serm. 1. dicit. Stulta corda capere istam lucem spiritua-

Glem non possunt, quia peccatis suis aggrauantur ut eam videre nō possint: nec ideo cogitent quasi absentem esse lucem, quia eam videre non possunt. Quomodo enim homo cæcus positus in luce solis præsens est illi soli, sed ille soli absens est: sic omnis stultus, omnis iniquus, omnis impius cæcus est in corde, præsens est ei sapientia, sed cum cæco præsens sit, oculus eius absens est, non quia illi absens sit, sed quia ab ipsa ipse absens est. Quia igitur prædicator non semper illuminat audientes, & hoc nō propter sui defectum, sed propter defectum audientiū; Ideo non præcipitur Apostolis quod illuminet omnes, qui eos audiunt, sed [*Quod ipsi luceant omnibus qui in domo sunt*] quia (quantum in eis est) debent omnibus lucere, ut omnes lucem eorum possint percipere. Vnde magis hoc Lucas declarans, dicit. Neque lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur lumen videant. Vbi dicit Gloss. Qui Ecclesiam voluerit ingredi, lumen veritatis palam poterit intueri. Ergo illi soli poterunt lucem Euangelij videre, qui ingrediuntur, id est, qui addiscere volunt: Qui autem nolunt intelligere ut bene agant, nec volunt ingredi domum, sed foris stare, quemadmodum fecit frater filij prodigi, de quo dicitur quod indignatus nolebat introire: non illuminatur luce Euangelij, quia domum disciplinæ non vult ingredi. De qua domo dicitur. Dedit mihi Dominus mercedē meam, & in ipsa

Mat. 23.

August.

Luc. 11.

Gloss.

Idem 15.
Eccl. ult.

laudabo eum. Appropinquate ad me viri indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. Quid adhuc retardatis? Sed si non illuminantur, non est ob defectum lucernæ, quæ illuminat eos qui in domo sunt, sed quia ipsi domum disciplinæ ingredi nolunt.

S V M M A R I V M.

Quod licet omnibus qui sunt in Ecclesia Christi, Doctores Ecclesiæ debeant prædicare, tamen non eodem modo, vel non eadem: quia paruulis, idest, simplicibus non sunt alta mysteria scripturæ prædicanda, nisi necessitas adueniat. Et quando talia sunt eis prædicanda, crasse, & figuraliter eis dicenda sunt, vt illa credere possint: & non subtiliter, vel deductione subtili, vt illa intelligere possint. Multum autem instructis omnia secreta scripturæ sunt pandenda, & subtiliter deducenda, vt non solum credere, sed & intelligere possint.

XXXVI

SI verò domus pro Ecclesia accipiatur, tunc omnibus, qui in domo sunt, idest in Ecclesia, Euangelium est prædicandum, vt illuminentur Euangelij veritate. Hoc tamen debet attendi, quod secundum capacitatem audientium formentur instructiones, & illuminationes Doctorum; quia si simplicibus, & idiotis, alta mysteria diuinæ scripturæ reuelentur, vel alto modo, & per subtiles deductiones eis declararentur, non illuminarentur; sed obsecarentur, & frequenter in errorem ducerentur: Quemadmodum si oculus infirmus vellet respicere solem in rota sua, non illuminationem, sed tenebrositatem consequeretur; & tamen illuminari posset si in terra, vel in monte radium solis conspiceret. Vnde & Dominus infra 13. dicit ad interrogationem Apostolorum dicentium. Quare in parabolis loqueretur eis? qui respondens ait: Quia vobis datum est nosce mysteria regni cælorum; illis autem non est datum. Et Apostolus ad Hæbr. 5. dicit. Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ; paruulus enim est, perfectorum autem est solidus cibus. Et 1. ad Cor. 3. Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus; tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Sed hominibus magni ingenij & instructis, alta mysteria scripturarum, vel alto modo & subtili, sunt prædicanda; quia illa sic percipiunt, quæ alio modo percipere dedignarentur. Vnde & Apostolus 2. ad Timot. 2. dicit de huiusmodi secretis scripturæ sanctæ. Hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt, & alios

Matt. 13.

Hæbr. 5.

1. Cor. 3.

2. Tim. 2.

A docere. Quod exponens Dionysius 1. cap. eccles. hierar. dicit. Nostra hierarchia in Deo manetis & diuinæ est, & deificæ scientiæ, & operationis, & perfectionis, ex supermundanis, & sanctissimis eloquijs, nos conuenit demonstrare ijs, qui sanctæ mysteriorum introductionis perfectione ex hierarchicis mysterijs, & traditionibus sunt perfecti. Et infra. Non participante quidem ipsa, sed immaculata conseruans ab imperfectis: sacris autem solis sacrorum cum sancta illuminatione, vt decet sanctum, communicans. Quod exponens Linconien. dicit. Hæc sancta sanctorum, quæ occultata sunt ab imperfectis, hoc est impotentibus, cognosce ea esse intellectualia, & inuisibilia; serua immaculata à talibus imperfectis, comunicans ipsa solum sacris viris, sacra cum sacra refulgentia ex illuminatione, sicut decet sacra edoceri. Non enim vulgari, aut humili, aut ridiculo sermone, aut vocis, aut vultus, aut gestus immoderatione decet sacra edoceri, sed quantum fieri potest, sermonis qualitate, & vocis, & vultus, & gestus moderamine, cum venustate concordantibus sacratæ materiæ. Et Glo. super illud ab Heb. Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus enim est: dicit. Aperta cõparatio. Vt enim paruulus non discernit cibos, & perit sumendo noxios; sic indoctus, qui nec etiam minorum, ne dum maiorum valet apprehendere rationem. Qui enim non capit, Verbum caro factum est: quomodo capiet, In principio erat verbum? Omnis de hac re sermo qua agitur, vt non solum credatur, verum etiã intelligatur, sciaturq; quod dicitur, onerosus est; facilius illos premit quam pascit. Ex quo fit, vt spirituales ista carnalibus non omni modo taceant, propter catholicam fidem, quæ omnibus prædicanda est. Nec tamen sic deferat, vt volentes ea perducere ad intelligentiam non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonem, quam in sermone percipi veritatem. Hæc habet Glossa. Sic ergo simplicibus & idiotis non sunt reuelanda alta mysteria scripturæ, nisi dumtaxat illa, quæ necessariò sunt credenda; nec illa credenda sic eis subtiliter, & deductiue dicenda, sed solum grossè, & figuraliter exponenda, vt ipsa credant solum, & non conentur vt ipsa intelligant vel sciant; quia hæc intellectus eorum non posset capere; timendūq; esset ne ad vanas, & sacri legas fabulas promissione scientiæ deducerentur, quomodo omnes hæreses, vel earum maior pars propter defectum intellectus non potentis diuina intelligere de

Dionys.

Linconien.

Hæbr. 5.
Glos.

1. Tim. 1.

sacra scriptura sunt exortæ, iuxta illud Apostolus 1. ad Timo. 1. Quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis Doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Sic ergo, licet omnibus qui sunt in domo, idest in Ecclesia lux prædicatorum lucere debeat; tamē quia lux eorum est rationalis, & voluntariē illuminās, secundum conditiones, & diuersitates audientium, diuersimode sunt instruenda, & illuminanda corda eorum, qui audiunt. Quemadmodum Moyses cum Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta de senioribus Israel in montem ascenderunt; ubi viderunt Deū Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis Saphiri, & quasi cælum cum serenum est, remanente populo procul, super quos non misit manum suam, ut sic suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Quod exponens August. par. pri. super Ioan. ser. pri. dicit. Montes, excelsæ animæ sunt: colles, paruulæ animæ sunt; sed ideo montes excipiunt pacem, ut colles excipere possint iustitiam. Quæ est iustitia, quam colles excipiunt? fides, quia iustus ex fide viuit: non autem exciperent minores animæ fidem, nisi maiores animæ quæ montes dictæ sunt, ab ipsa sapientia illustrarentur, ut possent paruulis traicere, quod possent paruuli capere, & viuere.

Psal. 71.
August.

Tractatus sequens protenditur vsque ibi. (Nolite putare quoniam veni soluere legem, &c.) & continet 27. capitula.

SUMMARY.

Ponitur prima continuatio & expositio, si accipiat lumen pro prædicatione, & doctrina apostolica, & ostenditur, quod talis fuit eorum doctrina, quod ex modo quo ab eis tradita fuit, manifestè ostendebatur hominibus, quod non erat doctrina hominum, sed Dei; & sic ex eorum doctrina Deus glorificatur. Capitulum primum.

I

Sic luceat lux vestra coram hominibus &c.] Vbi ostendit quod hac luce sapientiæ qua Apostoli fuerunt illustrati, uti debet ad hominum illuminationem, & Dei gloriam, cum dicit. [Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.] Et

F

potest continuari, & exponi primò sic: Si lux ista solum ad scientiam referatur; dictum est enim, quod lucerna accesa super candelabrum posita, lucere debet omnibus, qui in domo sunt; & quia ego talem lucernam vos feci, ideo lucere debetis coram hominibus, idest vestram scientiā debetis omnibus hominibus manifestare; non quocumque modo, sed ut decet tales discipulos talis magistri; ut ex doctrina vestra quod est opus scientiæ, Deus glorificetur. Gloria enim magna, est perfectos & excellentes discipulos habere, quorum perfectio scientiæ ex eorum doctrina percipitur, & ex hoc abundantia scientiæ magistri laudatur. Sic ex opere visibili, & sensibili artificis ars, & sapientia magistri cognoscitur & laudatur. Vnde & Remig. hic dicit. Non accendi vos gratia Sancti spiritus, ut lucem sanctæ prædicationis occultetis, sed ut omnibus manifestetis, quatenus luce sanctæ prædicationis omnes illuminentur, & vestra doctrina, & exemplo plurimi erudiantur. Non enim decens erat, ut summi magistri Discipuli qualitercunque docerent, sed oportebat, quod sicut summè erant instructi; sic summè, & ultra humanum modum, homines erudirent, ut ex eorum doctrina manifestè perpenderentur, quod non hominis puri, sed Dei, & hominis discipuli fuerat. Vnde & Apostolus doctoris sui excellentiam ex ijs, quæ prædicabat volens ostendere, dicit ad Ephe. 3. Audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis; quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut superscripsi in breui, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi. Propter quod & ipse, ut totus spiritualis effectus dicit 1. ad Cor. 2. Sermo mens, & prædicationis mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Quod exponens Gloss. dicit. Sermo meus, qui priuatim fiebat, & prædicationis mea, quæ fiebat in communi, non fuit in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, quia & si persuasibilia sunt verba mea, non tamen per humanam sapiētiam, ut verba Pseudoapostolorum, sed fuerunt in spiritu, & virtutis ostensione, idest in sermone, & prædicatione mea, ostendi me habere spiritum & virtutē, ut fides vestra non attribatur homini, sed Deo. Tunc ergo prædicatorum lux, idest doctrina lucens coram hominibus, facit patrem cælestem glorificari, quādo in se ipsa talis est, & sic profertur, quod non ab homine, ne-

G

H

I

K

Remig.

Ephe. 3.

1. Cor. 2.

Gloss.

1. Cor. 2.

Chrysof.
hom. 1.Idem
hom. 1.

1. Cor. 14.

1. Theff. 2.

3. Tim. 4.

que per hominem videtur esse inuenta, vel docta, sed per Spiritum Dei, iuxta illud Apostoli 1. ad Corin. 2. Non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis; quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus spiritualibus spiritualia comparantes. Et Chrysof. super Matt. hom. 1. dicit in hom. de Euangelij. Diuina virtus erat quæ omnia præibat, & dirigebat, quoniam nisi hoc esset: quomodo publicanus & piscator, & illiteratus talia philosophabatur? Quæ enim neque per somnium philosophi imaginari poterant, hi cum multa certitudine & annunciant, & suadent; & non viuentes solum, sed & deficientes; neque duobus, neque viginti hominibus, neque centum, & mille; sed Ciuitatibus, & Gētibus, & Populis, terræ, & mari, & Græcis, & Barbaris, & orbi terrarum, & de rebus vehementer nostram superexcellētibus naturam. Et homil. 1. super Ioan. dicit idem. Ea, quæ sunt in cælis, & quæ nullus vnquam didicit ante hunc Ioannem, audiuius; ita enim nobis excelsa dogmata, & conuersationem optimam, & philosophiam venit portans, qualem decet eum, qui ab ipsis loquitur sancti Spiritus thesauris. Sic ergo exponeretur, & continuaretur hæc pars, si tota intelligatur de luce sapientiæ diuinæ, mentibus Apostolorum infusæ; cuius opus est doctrina bona, iuxta dictam sapientiam, egrediens ab eis, quæ ex sua natura habet propter suam sublimitatem, bonitatem, infallibilitatem, & claritatem; & propter modum trahendi, quem habet communiter ducere homines audientes ad cognoscendum; quod huiusmodi doctrina non hominum est, sed vere ipsius Dei, iuxta illud Apost. 1. ad Cor. 14. Si omnes prophetent, intret autē quis infidelis, aut idiota, conuincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians quod vere Deus in vobis sit. Et 1. ad Theff. 2. dicit idem. Exortatio nostra non de errore, neque de immunditiā, neque in dolo; sed sicut probati sumus à Deo ut crederetur nobis Euangelium ita loquimur. Ad huiusmodi opus exhortans discipulum Apostol. dicit 2. ad Timoth. 4. Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & expositio, &

A

ostenditur, quod doctrina doctoris diuinę scientiæ, lucet coram hominibus, si eius opera sint talia, quod illa homines videntes inducantur ad glorificandum Deum, qui tales seruos habet talia opera operantes.

B

C

D

E

Secundò potest cōtinuari, & exponi sic; Quod in præcedenti parte præceperit Dominus Apostolis, quod luce sapientiæ diuinæ, qua erant illustrati) quia erant lucerna accensa) alios homines per doctrinā illustrarent. Sed nunc præcipit eis, quod non solum verbo doceant, sed etiam opere, & exemplo; quia tali modo doctores aliorum facientes, Deum per sua dicta, & facta glorificant; cum è contra benè docentes, & malè viuentes, Deum inhonorent, & inhonorari faciant, iuxta illud Apost. ad Rom. 2. Confidis te ipsum ducē esse cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ, & veritatis in lege. Qui ergo alium doces, te ipsum non doces? Et infra. Qui in lege gloriaris, per præparationem legis Deum inhonoras; nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes. Et Chrysof. hinc dicit in expositione per illos Doctores qui docent, & faciunt, magnificatur Deus. Per eos autem qui docent, & non faciunt blasphematur: ut puta, si benè doceant sacerdotes, & melius viuant, videntes gentes dicunt, Benedictus Deus, qui tales habet seruos. Verè enim eorum Deus, verus est Deus; nisi enim ipse esset iustus, nunquam populum suum circa iniustitiam sic teneret; nam disciplina domini ex moribus familiæ demonstratur, si autem benè doceant, & malè conuersentur, videntes dicunt: Qualis Deus est eorum, qui talia agunt? nunquam sustineret eos talia facientes, nisi consentiret operibus eorum. Nec enim potest dominus habere bonam opinionem, qui malam habet familiam. Sic ergo ut non solum benè doceant, sed etiam benè operentur, instruit eos cum dicit. [sic luceat lux vestra coram hominibus] & hoc modo hanc partem continuat Chrysof. in homiliario dicens. Ut scias quoniam ille est laudabilis Doctor qui facit, quod docet: addit, & dicit. [sic luceat] idest, sic illuminati docentes, ut nō vestra verba tantum audiant homines, sed ut opera vestra videant, ut quos illuminatis per verba quasi lux, cōdiatis per exemplum operum vestrorum, quasi sales. Quoniam qui docet & facit, ille verè docet; qui autem non facit quod docet, nō alium docet, sed se ipsum condemnat; & melius est facere & non docere, quàm docere &

II

Rom. 2.

Chrysof.
hom. 10.Idem ho.
10.

non facere; quoniam qui facit & si tacerit, aliquos corrigit suo exemplo; qui autem docet & non facit, non solum neminem corrigit, sed adhuc multos scandalizat. Quis enim non moueatur ad peccandum, cum videat ipsos Doctores veritatis peccare? & sic hæc pars inducetur ad hoc, ut Doctores non essent contenti quod benè doceant, nisi & benè, & iuxta doctrinam scripturæ operentur, & uiuant. Sacerdotis enim doctrina vtrumque istorum debet habere, dicente Hieron. in Epistola ad Nepotianum. Non confundat opera sermonem tuum, nedum in Ecclesia loqueris tacitus quilibet respondeat. Cur ergo hæc quæ dicis, ipse non facis? Delicatus magister est, qui pleno ventre de ieiunijs disputat; Accusare auaritiam & latro potest; sacerdotis Christi mens, vita, osque, concordent.

SUMMARIUM.

Ponitur tertia continuatio & expositio; & ostenditur, quod licet doctrina Doctorum Ecclesiæ, non recepta ab aliquibus audientibus, sed blasphemata, non diminuat premium Doctorum; tamen ipsi multum desiderare debent, quod doctrina eorum & hominibus proficiat ad salutem; & quod homines eam audientes, & acceptantes Deum glorificent.

III

Tertiò potest continuari, & exponi, quod in hac parte assignetur causa propter quam debeant lucere omnibus, qui in domo sunt; ut scilicet non propter aliud vellēt lucere coram hominibus, nisi ut proximus ædificaretur in fide & moribus; & ut per eorum doctrinam Deus glorificaretur; quæ duo maxima bona sunt: Et hoc modo hanc partem continuans Chrysost. in homil. dicit. Non propter vos solum, sed & propter alios ducendos ad veritatem, & hac claritate potituros lucete. Deinde & aliam vtilitatem ponit cū salute hominum; non enim orbem terrarum emendabitis solum rectè viuentes, sed & Deum præparabitis glorificari, quemadmodum contraria facientes, & homines perire, & Dei nomen blasphemari facietis. Circa quod attendendum, quod ad receptionem veritatis duobus modis homines se habēt: quia aliqui nolunt eam recipere, immo odiunt, & detestantur ipsam, & detestantur veritatis Doctorem: Alij vero recipiunt ipsam, & eam diligūt, ac Doctorem veritatis habent in honore: quocumque autem modo se habeant audientes (dummodo Doctores faciant, quod in eis est) suam mercedem non per-

dunt. Vnde sicut primi mali, & odiunt Doctorem, & de doctrina mētiuntur, eam contemnentes, & Deum blasphemant; iuxta illud supra. [Beati estis cum vos oderint homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me] ita & boni audientes laudant, & diligunt suos Doctores, & eorum doctrinam, & Deum glorificant; quia tales Doctores eis dedit, ut hīc Dominus dicit. Siue autem accipiant doctrinam, & doctores honorent, Deus honoratur: siue non accipiant, & Doctores contemnant, Deus cōtemnitur; & ita vtroque modo, quod ab eis fit in Deū redūdat; sed tamen ipsi gloriam pro mercede sui laboris acquirunt: propter quod etiam de primis præmittitur. [Beati eritis] & in fine additur [Gaudete & exultate, ecce enim merces vestra copiosa est in celis] Et de istis secundis dicitur, quod faciūt glorificare Patrē cœlestem: propter quod & ipsi à Patre cœlesti glorificabuntur, iuxta illud 1. Reg. 2. Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: propter quod quia veritatis doctores dummodo faciāt, quod spectat ad eos, siue contemnantur, & irrideantur, siue laudentur, & glorificētur propter Deum, semper suam mercedem consequuntur: Ideo dicit Apostolus eis, quod debent se exhibere, ut ministros Dei per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam, ut seductores, & veraces 2. ad Cor. 6. Verum est tamen quod licet vtroque modo Doctores acquirant sibi Dei gloriam, tamen est eis magis gaudiosum, quando & audientes proficiunt ex doctrina, & Deus ex eorum doctrina per audientes glorificatur. Vnde Chrysost. hom. 12. super Ioan. dicit. Non qualia agricultorum, talia & quæ docētium sunt. Nam agriculator post annuos multoties labores, afflictionem, & sudores, si terra nihil dignum laboribus tulerit, à nullo alio poterit laborum consolationem inuenire; sed reuertitur cum verecundia, & tristitia ab area ad domum, ad uxorem, & filios, & à nullo habet petere longi laboris retributionē; In nobis autem nihil tale erit: sed & si culta nullum afferat fructum terra, cum omnem nos monstraremus laborem, Dominus non despiciet vana nos spe abeuntes; sed dabit retributionem secundum proprium laborem, non secundum rerum finem; sed tamen & hanc habentes consolationem, & in ea, quæ in nobis est, retributionem confidentes, in nullo agricultoribus illis melius disponimur, sed gemimus, & flemus, & occultamur, & verecundamur. Hæc enim Doctoris compas-

Hieron.

Chrysost.
hom. 15.

1. Reg. 2.

2. Cor. 6.

Chrysost.
hom. 12.

Philip. 2. fio est procuratio patris. Vnde & Apostolus gaudens de Philippenſibus, qui verbū Dei acceperant, dicit. Lucetis ſicut luminaria in mundo, verbum vitę continentēs ad gloriam meam in die Chriſti, quia non in vacuum cucurri, nec in vacuum laboravi. Vt ergo oſtendat quòd ſic docere, & viuere velle debeant, quòd non ſolum ipſi habeant apud Deum mercedem, ſed vt homines inſtruantur per eos, & inſtructi Deum glorificent; Iccirco dicit: [*Sic luceat, &c.*] Vnde Chryſoſt. ad hanc intentionem hanc partem inducens, hīc dicit. Viciffimq; merces noſtra congregatur, & glorificato Deo propter nos, & blaſphematis nobis propter Deum; Et monſtrat quòd non ſolū audire mala propter Deū, ſed & bona audire multam fert vtilitatē, gloria ad Deum perueniente. Sic ergo aſſignantur duę cauſę quare Apoſtoli debeant lucere coram hominibus; vt ſcilicet homines erudiantur in bonum, & eruditi glorificent Deum.

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta continuatio, & expositio, & oſtēditur quòd tam bona doctrina Doctōrum, quā eorum bona vita, & opera ad hoc finaliter fieri per eos debent, vt Deus, à quo prædicta habent, glorificetur.

IIII

Quartò poteſt continuari, & exponi vt hīc doceantur qualem intentionem habere debeant in hominibus docendis; quia non debent quærere ab hominibus gloriam, temporale commodum, vel fauorem, vel ſuę doctrine oſtentionem, ſed ſolum gloriam Dei: quemadmodum dicebat Apoſtolus 2. ad Corin. 4. Non nos metipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtū Dominum noſtrum; nos autem ſeruos veſtros per Ieſum. Et 1. ad Theſſal. 2. Neque aliquādo fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis, neque in occasione auaritię, (Deus teſtis eſt) non quērētes ab hominibus gloriā, neque à vobis, neque ab alijs. Quia vt dicit Dominus Ioan. 7. Qui à ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quērīt; qui autem quērīt gloriam eius, qui miſit illum, hic verax eſt, & iniuſtitia in illo non eſt. Sic ergo Chriſtus non propriam gloriam quærebat Ioan. 8. ſed gloriā Patris ſui. Sic nos debemus in docēdis hominibus nil aliud quærere, niſi gloriam Patris cęleſtis; quia ſi ad hoc noſtra intentio dirigatur, omnia alia cōſequimur; iuxta illud infra 6. Primū quērite regnū Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiſciētur vobis. Si verò gloriam Dei non quærere-

A mus, vel intēderemus, & etiam aliquādo homines per noſtram doctrinam, agente Deo in eorum mente, inſtrueremus, tamē nos ſine fructu eſſemus, iuxta illud Apoſtoli 1. ad Corint. 13. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens. Sic ergo vt oſtendatur quo ſine debeant Doctōres alios illuminare, & corā eis lucere, ac bona opera facere, ponitur cauſa finalis omnium operum bonorum, hæc ſcilicet. [*Vt videāt opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt.*] Et hoc modo hanc partem continuās Glo. dicit. Hæc omnia, ſupple quę dicta ſunt, ita agite, vt non finem boni operis in laudibus hominū conſtituatis, ſed in gloria Dei Patris. Et Hylar. hīc dicit. Pari lumine monet fulgere Apoſtolos, vt ex admiratione operis eorum, Deo laus impertiatur. Quia vt dicit Bernar. ſuper Canti. ſer. 13. Origo fontiu, & fluminum omnium mare eſt: virtutum atque ſcientiarum Dominus Ieſus Chriſtus. Continētia carnis, cordis induſtria, voluntatis rectitudo, ex illo fonte manāt; ſed & ſi quis callet ingenio, niter eloquio, moribus placet, inde eſt. Caſta conſilia, iuſta iudicia, ſancta deſideria, riuuli fontis illius ſunt. Quòd ſi copię aquarū ſecretis ſubteraneisq; recurſibus inceſſanter equo-
B ra repetūt; vt inde rurfus ad viſus, vſusq; noſtros iugi & infatigabili erumpāt obſequio; Cur nō etiā ſpirituales riuī, vt arua-
C mentium rigare non deſināt, proprio fonti ſine fraude, & ſine intermiſſione red-
D dantur? Ad locum ergo vnde exeunt flumina gratiarum, vt iterum fluant reuertantur; quod tunc facis, quādo quicquid ſapientię, quicquid virtutis te habere con-
E fidis, Dei virtuti, & ſapientię adſcribis. Tunc enim fidelis famulus es, ſi de multa gloria Domini tui, & ſi non exeunte à te, tamen tranſeunte in te, nil tuis manibus adherere cōtingat. Tunc iuxta mādātum Domini lux tua lucet coram hominibus ad glorificandum non te, ſed patrem, qui in cælis eſt.

S V M M A R I V M.

Quòd tunc Doctōris lux, id eſt, doctrina lucet coram hominibus, quando & ipſe illuſtratus eſt lumine diuinę cognitionis, & donum eloquentię accepit; quo clarè, & apertè doceat quod intelligit, quorum ſi alterum deſit, lux, id eſt, doctrina eius non lucet coram hominibus.

Quibus viſis, intelligendum eſt circa litteram, quòd ſi lux hīc accipiatur

1. Cor. 13.

Gloſ.

Hylar.

Bernar.

V

pro doctrina veritatis, illa debet lucere coram hominibus, id est clarè, & lucidè proponi; & non obfuscarì obscuritatibus figurarum, & enigmatum, vel ambiguitatibus verborum, nisi causa sit cur hoc fiat; sed clarè, & lucidè proponi debet, ut omnes audientes instruantur. Hoc enim interest inter falsam doctrinam, & veram, quòd falsa doctrina multis obscuritatibus inuoluitur, ut eius falsitas, vel vix, vel nunquam perpendatur; quia quàm cito perpenditur, statim deseritur; nullus enim sanæ mentis decipi vult. Sed doctrina veritatis quia per se sustinet se, non timet labefactari ab aliquo: iccirco clara, & aperta vult esse, quia quâtò plus impugnatur, & arguitur, tantò plus fortificatur, & roboratur, ac amabilis efficitur; & ideo non querit tenebrositatem, & celationem, sed claritatem & propalationem, dicente Chryso. hom. 28. super Ioan. Nihil veritate apertius, neque fortius, quemadmodum nihil falso imbecillius, & si infinitis velaminibus coobumbretur, facile deprehensibile est; & ita defluit facile: veritas autem nuda placet omnibus, qui volût eius pulchritudinem intueri: sed nec latere vult, neque periculum formidat, neque insidijs tremit, neque gloriam, quæ à multis desiderat optat: nulli æquidè hominû est obnoxia, sed omnibus quidè superior est; suscipiens quidem infinitas insidias, manens autem indeterribilis; & eos qui ad eam cõfugiunt, sicut in munito muro custodiens propriæ virtutis superabundantia, & latentes euertens subintroitus, omnibus in medio proponit, quæ à se ipsa sunt. Hæc denique & Christus Pilato loquens, indicabat dicens: Ego semper palam docui, & in occulto locutus sum nihil. Et Hilar. 7. de Trinitate dicit. Magna est vis veritatis, quæ cum per se intelligi nō possit, per ea tamen ipsa, quæ ei aduersantur, elucet, ut in natura sua immobilis manens, firmitatem naturæ suæ quotidie dum attentatur, acquirat. Et quia Christi doctrina est veritas nullam falsitatem includens, qua informati Apostoli fuerunt: iccirco ut eam non abscondant, vel obtenebrent, præcipitur eis quòd eorum lux, id est, doctrina coram omnibus hominibus luceat, iuxta illud Sap. 7. Honestatem illius non abscondo. Et Apostolus de se dicit Actu. 20. Nihil subtraxi vobis vtilium, quo minus annunciarer vobis, & docerem vos publice, & per domos, testificans Iudæis, atque gentibus in Deum penitentiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum. Et quando sic Doctor doctrinam Christi hominibus prædicat, lux eius lucet co-

ram hominibus. Vnde & Iob 29. dicitur. Lux vultus mei non cadebat in terram. Ad hoc autem quòd taliter lux Doctoris luceat, non solum indiget magna, & profunda scientia diuinæ legis, sed etiam clara, & aperta eloquentia, dicente Chryso. 4. lib. de dignitate sacerdotali. Doctrina sermonis est adiuuamentum spiritualis curationis, hæc cibus, hæc aeris moderata temporis, hæc pro medicamine, hæc pro cauterio, hæc pro ferro. Si enim vri oporteat, aut secari, hæc vti necesse est, ut opus est vti auxilio sermonis non solum ad custodiam domesticorum, sed etiam ad congressus inimicorum. Et in fine dicti libri dicit idem. Præ cæteris peritus debet esse, qui etiam alios docendi sortitur officium; nam & si ipse inconcussa credulitate custodiat nihil quo à contradicentibus ledatur; tumultuatio tamè discipulorum eius, cum ducem suum viderit fuisse superatum, nec habere aliquid, quod impugnatoribus possit opponere; non imperitiam eius, sed fidei arguet vanitatem, atque ita per vnus inscitiam multus populus in vltimum discrimen adducetur. Et sic Doctor non solum debet in se habere lucem sapientiæ, ut possit docere diuinam scripturam populos sibi subiectos, & infideles redarguere; sed etiã oportet quòd habeat lucem eloquentiæ, ut quod clarè intelligit, clarè loquatur; ut sic coram hominibus lux eius luceat. Quia si haberet scientiam sine eloquentia, ipse in se lux esset, sed coram populo non luceret, qui non potest videre claritatem scientiæ existentem in mente alterius, nisi per eius eloquentiam. Vnde & Moyses, qui erat eruditus omni sapientia Aegyptiorum, ut dicitur Actu. 7. excusabat se à susceptione regiminis populi, quia non erat eloquens; vnde dicitur Exodi 4. Obsecro Domine non sum eloquens ab heri, & nudius tertius; & ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris, & tardioris lingue sum. Sed quãdo vtrumque adest, scilicet, & sapientia in mente, & eloquentia in ore, tunc lucem suam potest facere lucere coram hominibus. Per eloquentiam autem non est intelligendum aliud, nisi, quòd rectè, & clarè possit proferre quod rectè, & clarè intelligit: quia licet ornatus sermo magnam pulchritudinem doctrinæ, & delectationem faciat in auditoribus, tamen si non adsit, non multum impedit veritatis cognitionem, solum quòd clarè, & apertè Doctor, quod intelligit possit proferre, immo aliquando ornatus magnus claritatem doctrinæ impedit; propter quod & Apostolus de se dicebat 2. ad Cor. 11.

Iob 29.

Chryso. lib. 4.

Idem 2

Actu. 7.

Exod. 4.

2. Cor. 11.

Chrysoft.
lib. 4.

August.

Idem.

Prou. 29.

Eccl. 10.

Idem 51.

Existimo nihil me minus fecisse à magnis Apostolis; nam si impeditus sum sermone, sed non scientia: Quod exponēs Chrysoft. 4. lib. de dignitate sacerdotali cap. 4. dicit. Ergo si à sacerdote leuitatem Socraticam, aut Demosthenis tumorem, aut Thucydidis claritatem, aut altitudinem Platonis exigere, oportet me contra hanc Apostoli sententiā dicere; nunc verò omnia illa delinquens, & eloquentiam secularem superfluum indicans, uel de se elocutionibus, nec de urbanitatibus curam mihi esse profiteor, sed mihi licebit & pauperem esse verbis, & rerum appellationibus simplicibus uti, dummodo intellectu, & veritate dogmatum non sit is de quo loquimur imperitus. Et August. par. 1. super Ioan. serm. 2. dicit. Sanguina non est latinitas, sed quia græcè positum est pluraliter, maluit ille qui interpretabatur sic ponere, & quasi minus latine loqui secundum grammaticam, & tamen explicare veritatem secundum auditum infirmorum. Et infra. Dicamus ergo, nec timeamus fœdulas Grammaticorum, dum tamen ad veritatem solidam, & certiore perueniamus. Sic ergo talis eloquentia requiritur in docente, quod rectè, & perfectè possit exprimere intellectum scripturæ, licet in eo non requiratur eloquentia culti, & ornati sermonis: quæ duo dum habuerit, rectè potest eius lux coram hominibus lucere; quod non fieret, si alterum horum deesset, quia qui docet quod non intelligit, stultum se esse demonstrat, iuxta illud Prover. 29. Vidisti hominem velocem ad loquendum, stultitia magis speranda est, quam eius correctio. Et Eccles. 10. Labia insipientis præcipitabunt eum, initium verborum eius stultitia, & nouissimum oris illius error pessimus. Sapientia etiam sine eloquentia alijs inutilis est, ut iam satis deductum est supra; & ita utrumque est requisitum ad hoc quod Doctor sit utilis multis. Vnde & Eccl. 51. dicitur. In sapientia eius lux, & ignorantias meas illuminauit; dedit mihi dominus linguam mercedem meam; & in ipsa laudabo eum; Appropinquate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ.

S V M M A R I V M:

De quibus donis Dei ab homine acceptis habet homo dicere hoc donum est meum, vel nostrum, & de quibus donis Dei acceptis à Deo homo non potest dicere, hoc, vel illud donum est meum, sed solum quod est Christi donum.

A Dicitur autem ista lux esse eorum, cum dicitur eis. [*Lux vestra luceat.*] Quod licet ista lux sit Dei donum, & à Deo solum habeatur, iuxta illud quod dicebat supra. [*Nemo accendit lucernam*] tamē quia hoc Dei dono habito per hominem unus alio melius, & perfectius utitur, subtilius, & clarius intelligit, & alius instruit, quam alius: Iccirco potest dici lux vestra. Quando enim dono Dei non potest quis perfectius uti alio, sed omnes æqualiter eo utuntur, qui dictum donum habet, nec exhibet in ministrando alijs dictum donum nisi solum ministerium, illud donum non potest dici eorum, quia nihil de suo apponunt: Quemadmodum sunt dona sacramentorum, in quibus homo solum ministerium exhibet, & nihil de suo confert, sicut baptismus à quocunque ministro datus, equalis efficaciam est, sicut ab Apostolo datus: propter quod non potest dicere aliquis minister, baptismus meus. Vnde & reprehenduntur Corinthij, qui dicebant. Ego quidem sum Pauli, ego autē Apollo, ego autem Cephe, ego verò Christi. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? 1. ad Corin. 1. Sed quia donum scientiæ, vel sapientiæ unus habet perfectius alio, & laborat, & studet alio perfectius; & etiam æquali existente dono in duobus, propter maiorem naturæ aptitudinem perfectius se habet unus eorum, quam alter: iccirco habens tale donum potest dicere quod illud est suum. Vnde & Apostolus ad Ephe. 3. dicit. Secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut superscripsi in breui, prout potestis legentes intelligere prudentiā meam in ministerio Christi. Et 2. ad Cor. 4. dicit idem. Si opertum est Euangelium nostrum, in his, qui pereunt opertum est. Vnde August. 5. lib. de baptis. contra Donatistas cap. 10. ponens differentiam inter Dei dona, quæ possunt dici nostra, & quæ non, dicit. Inuenimus dictum ab Apostolo. Gloriam meā; quamuis utique à Domino impartitam, atque donatam; baptismus autem meus nemo eorum dixit omnino. Neque enim omnium æqualis est gloria, nec ministrant omnes æqualiter, nec æquali prudentia sunt omnes præditi, & in euangelizando alius alio melius operatur, & ideo dici potest alius alio doctior, & ipsa doctrina spiritualior, alius autem alio magis, minusve baptizatus dici non potest, siue ab inferiore, siue à maiore baptizetur. Et quia Dominus hic loquitur de dono sapientiæ, & scientiæ, quibus Apostoli illuminati erant: iccirco dicit eis. [*Luceat lux vestra.*]

1. Cor. 1.

Ephe. 3.

2. Cor. 4.

August.

S V M M A R I V M.

Quòd non sufficit quòd homo in se sit illuminatus lumine diuinæ cognitionis, nisi & illuminet alios homines non sic illuminatos per lucem doctrinæ suæ.

VII

Est autem attendendū, quòd licet lux non possit in se non lucere, sicut nec calor non potest non calere; tamen non in hoc consistit lucis perfectio quòd in se luceat, nisi etiā alia illuminet; sicut nec perfectio calidi quòd caleat, nisi calefaciat, si materiam in qua agit appropinquatā habeat. Vnumquodque enim habēs formam actiuam propter opus est, quod est perfectio secūda: & eodem modo lux spiritualis, quæ est donum cognoscitiuū, & scientificum, non debet esse contenta quòd illustret, & irradiet mentem illam, cui data est; sed oportet quòd ad alios se diffundat. Sapientia enim abscondita, & thesaurus inuisus inutilis est, Eccles. 20. Et non solum inutilis, immo & nociua possidentī, iuxta illud Apostoli 1. ad Corint. 9. Væ mihi est si non euangelizauero; & iccirco Dominus nō dicit solum Apostolis quòd eorū lux luceat (quia sic sufficere videretur quòd in se lucidi essent per sciētiæ donum) sed dicit [*quòd luceat eorum lux coram hominibus,*] vt scilicet eorum luce alij illuminentur. Quemadmodū enim in mundo sensibili non omnia corpora sunt luminosa, sed sunt aliqua, quæ sibi, & alijs lumen tribuunt, vt Sol, Luna, Stellæ, & ignis; & inutile esset mundo, si solum illa corpora sibi ipsis lucerent; & sicut in humano corpore non omnia membra sunt luminosa, sed solum oculi, & inutile esset si oculi solum sibi videre vellent: sic omnino in corpore Ecclesiæ inutile esset multum, & damnosum si illuminati à Deo, & lux facti, sibi ipsis solum lucere vellent, & alijs hominibus, qui illuminati non sunt, nollent lumen præbere; quia sic pro magna parte in tenebris ignorantia Ecclesia remaneret, cum pars modica illorum, qui sunt in Ecclesia, taliter lux sit effecta, secundum quod satis deducit Apostolus 1. ad Cor. 12. per totum.

S V M M A R I V M.

Ponitur differētia inter corpora lucida, & aliorum corporum illuminatiua; & inter mentes lucidas lumine diuinæ cognitionis, & aliorū illuminatiuas; quia corpora naturalia illuminatiua de necessitate alia illuminant; sed mentes i' luminatæ alias mentes voluntariè illuminant.

F

Sed quia corpus luminosum ex se, & natura sua illuminat, & nō potest non illuminare sibi derelicta, iccirco sufficit quòd tale corpus luminosum fiat; quia ipso facto de necessitate lucebit, nec poterit ipsum corpus luminosum facere, quin illuminet alia corpora: propter quod & Gen. 1. dicitur de luminaribus, & stellis, quòd posuit ea Deus in firmamento cœli, vt lucerent super terram. Sed quia donum sciētiæ est donum spirituale, & eius visus quo ad diffusionem ad alios subiacet voluntati, & libero arbitrio, quia doctus si vult, docet, si non vult, non docet: iccirco præcipitur illuminatis, & lucidis quòd luceant coram hominibus.

S V M M A R I V M.

Quare præcipitur Apostolis quòd eorum lux, id est, doctrina luceat coram hominibus, & non dicitur quòd luceat corā Angelis, vel coram animalibus brutis.

H

Dicitur autem Apostolis quòd eorum lux coram hominibus luceat, & non coram quibuscunque alijs rebus. Natura enim humana post Adæ peccatum nec omnino ex se est illuminata sciētiæ lumine, quemadmodum natura Angelica in sua conditione plena sciētia condita fuit, iuxta illud Ezech. 28. Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, & perfectus decore. In delitijs paradisi Dei fuisti, sed in sua creatione humana anima omni sciētia caret, non tamen sic est omnino priuata lumine sciētiæ, quòd sciētiā non possit habere, quemadmodum bestie sunt priuatae. Sed sicut media est inter naturam angelicam in ordine naturæ, & naturam bestialem: Sic etiam media se habet ad sciētiā, & sapientiam, quia nec ipsa habet ex sui conditione, vel creatione; & tamen habere potest, vel per Dei donum, aut per inuentionem, aut doctrinam. Vnde se habet sicut oculus sanus in tenebris existens ad videndum colores, qui si illustratur, lumē videt; si non illustratur, non videt; & non sicut oculus ex se lumen habens, nec sicut oculus cecus: Oculus enim ex se luminosus non indiget alio lumine ad videndum illa, quæ ex naturali sui conditione videre potest; oculus etiam cæcus exteriori lumine frustra illustratur, & ideo solus oculus habens in se virtutem visiuam, & carens luce interiori, qua possit medium facere lucidum, indiget exteriori lumine; & eodem modo, quia anima humana ex se non habet sciētiā, vt Angeli, nec omnino caret potentia scientiali

VIII

Gen. 1.

IX

Ezech. 28.

vt bestia, indiget lumine doctrinae; & maxime quo ad illa, quae per se inueniendo non potest cognoscere; cuiusmodi sunt illa cognoscibilia quae spectant ad fidei doctrinam, quam scientiam Apostoli docere debebant, propter quod eis praecipitur, quod luceat coram hominibus lux eorum, id est praedicatio; non coram Angelis, quia non indigent, nec coram bestiis, quia eam percipere non possent; sed coram hominibus, qui doctrina talium rerum indigent, & eam percipere possunt, quia nec sunt caeci per naturam, vt bestia; nec sunt lux, vel lumen, vt Angeli. Vnde & Apostolus hominibus loquens dicebat ad Ephe. 5. Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino; vt filij lucis ambulate. Vbi dicit Glo. Tenebrae quidem fuistis in vobis per ignorantiam, sed nunc lux estis in Domino; qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, iam ex discretionem bene operantes, & iustificati per fidem, & baptismum,

S V M M A R I V M.

Quare praecipitur Apostolis quod eorum lux, id est, doctrina coram hominibus luceat, & non praecipitur eis quod eorum lux in hominibus luceat.

B Enè autem eis praecipitur quod eorum doctrina coram hominibus luceat, & non quod in hominibus. Non enim est in potestate docentis, quod illi, qui eius doctrinam audiunt, eam in corde suo intelligant, percipiant, vel retineant; sed solum hoc opus Dei est, qui inclinat voluntatem audientium, vt doctrina credant. Vnde solum ad Doctorem spectat quod extrinsecus auditorum auribus doctrinam infundat; sed Dei est quod auditores doctrinae assentiunt, & credant; qui potest hominis voluntatem inclinare ad id quod vult; dicente August. 15. lib. de ciuitate Dei cap. 6. Spiritus sanctus operatur intrinsecus, vt valeat aliquid medicina, quae adhibetur extrinsecus; Alioquin etiam si Deus ipse vtens creatura sibi subdita in aliqua specie humana sensus alloquatur humanos, siue istos corporis, siue illos, quos istis simillimos habemus in somnis, nec interiore gratia mentem regat, atque agat, nihil prodest homini omnis praedicatio veritatis. Vnde quia homines solum possunt loqui auribus exterioribus homini; & non possunt loqui interiori intellectui hominis; sicut Deus facit, qui locutus est patribus in Prophetis, minus etiam possunt inclinare hominum corda volun-

A tates ad assentiendum ijs, quae dicuntur per eos; Iccirco solum praecipitur Doctoribus quod eorum lux, id est, doctrina coram hominibus luceat; & non quod in hominibus luceat, cum hoc non sit in eorum potestate. Vnde & Neemia 8. dicitur, quod attulit Esdras Sacerdos legem coram multitudine virorum, & mulierum, cunctisque; qui poterant intelligere.

S V M M A R I V M.

B Quod Doctor illustratus lumine diuina cognitionis, illo fine alios docere debet, vt illi intelligent, & discant quod ignorabant; & ideo clare & aperte suam doctrinam verbo, vel scripto debet exprimere; vt eius doctrina aliis intelligibilis fiat; quia si aliter faceret, non Doctor, sed ostentator suae scientiae esset.

S Ed haec lux debet coram hominibus lucere; primo quidem vt homines videant opera bona Doctorum, & secundo vt visis dictis operibus, glorificent Patrem celestem, vt videant scilicet homines opera bona Doctorum. Ad hoc enim Doctor docere debet, vt ignorantes instruantur, & sic videant quod ante non videbant, dum in tenebris ignorantiae manebant. Qui enim in docendo haec non intendit, quod alij non erudiantur, sed vt sibi gloria, vel commodum assequatur, non est Doctor, sed suae scientiae ostentator; Vnde & Apostolus 1. ad Corint. 14. dicit. In Ecclesia volo magis quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam, quam decem millia verborum in lingua. Vbi dicit Glo. In Ecclesia utilis esse debeo, & magis volo loqui quinque, id est, pauca verba sensu meo, scilicet, vt intelligam, & alios de fide, & moribus instruam; quam decem millia verborum, id est infinita verba in lingua, id est, sine intellectu, & edificatione Ecclesiae; propter quod Doctor qui non intendit alios instruere, sed seipsum ostentare, non proprie dici Doctor debet, sed ostentator; quia cum discipulus, & Doctor relatiue dicantur, qui non habet discipulum, non est Doctor; discipulum autem non habet qui alium non docet, cum discipulus ab addiscendo sit dictus; propter quod intendere debet Doctor ad hoc vt auditor instruat, vt nomen, & rem Doctoris habere possit. Vnde August. 4. lib. de doctrina christiana circa medium dicit. Ita eloquens Doctor dicendus est si doceat, delectet, & flectat; docere necessitatis est, delectare suauitatis; flectere victoriae. Horum trium quod primo loco positum est, hoc est docendi necessitas, in rebus ipsius

Neem. 8.

XI

1. Cor. 14.

Glos.

August.

constituta est. Qui enim docere vult, quā-
diu non intelligitur ab illo, qui docetur,
nondum se existimet dixisse quod vult ei,
quem vult docere: quia & si dixit quod
ipse intelligit, nondum illi dixisse putan-
dus est, à quo intellectus non est. Et ali-
quantulum supra dicit idem. Quid prod-
est locutionis integritas, quam nō sequi-
tur intellectus audientis, cum loquendi
omnino nulla sit causa, si quod loquimur
non intelligatur propter quod intelliga-
tur loquimur? Qui ergo docet, vitabit om-
nia verba, quæ non docent. Sic ergo debet
intentio esse docentis, & ad hoc laborare
debet, vt homines audientes intelligant
eius doctrinam; qui in comparatione ad
docentem se debent habere antequam do-
cti sint, sicut non videntes ad videntem;
iuxta illud Apostoli ad Rom. 2. Instructus
per legem confidis te ipsum esse ducē cē-
corum; lumen eorū, qui in tenebris sunt.
Et Actu. 26. dicit Paulus quod Christus
ei dixit. Nunc ego mitto te aperire oculo-
rum, vt conuertantur à tenebris ad
lucem. Ad quod attendens Dominus di-
xit Apostolis, quod iccirco eorum lux de-
bet lucere coram hominibus, vt homines
videant bona opera eorum, id est, bonam
& vtilem doctrinā eorum intelligāt. Pro-
prium enim opus Doctoris docere est, si-
cut & proprium opus medici, in eo quod
medicus est, medicare, vel sanare; cū idem
opus, qui est finis immediatus, habeat me-
dicinā, & medicus. Vnde quemadmodum
medicus si sanare non intendat infirmum,
sed solum lucrari pecuniam, vel aliquid
aliud, non facit opus medici propriū, sed
vel auari, vel cuiuscumque alterius: Sic
Doctor, qui non intendit docere ignoran-
tem, sed solum suam scientiam ostentare,
vel aliquod commodum acquirere, non
facit proprium opus Doctoris; propter
quod nō propriē Doctor dici debet, cum
vnumquodq; non alieno opere, sed pro-
prio determinetur. Vnde & Apostolus 1.
ad Corin. 9. dicit. Nonne opus meum vos
estis in Domino? & si alijs non sim Apo-
stolus, sed tamen vobis sum. Quod expo-
nens Glo. dicit. Verē ego Apostolus sum,
quia vos estis opus Apostolatus mei, &
per me conuersi estis. Et super illud Io. 6.
Hoc est opus Dei, vt credatis in eū quem
misit ille, dicit August. prima par. super
Ioan. ser. 25. Ipsam fidem dixit esse opus;
ipsa est enim fides, quæ per dilectionem
operatur. Si ergo fides est opus Doctorū,
quæ ex eorum doctrina, Deo agente, crea-
tur in mentibus auditorum, manifestum
est quod docere est proprium opus Do-
ctorū, sicut quia domus resultat ex opere

F domificationis, ideo domificare est pro-
prium opus domificatoris in quātum do-
mificator est: differentia enim est inter il-
la ex quibus remanent aliqua per opera
præter operationes, & illa opera, ex qui-
bus nihil remanet præter operationes; nō
est enim sicut speculatio, sed sicut medi-
tatio; propter quod non sufficit Doctori,
quod ipse speculetur, vel contempletur:
sed oportet quod scientiā suam alijs com-
municet per verbum, vel scripturam; & ta-
liter hoc faciat, & ad hoc præcipuē inten-
dat, vt auditores, & lectores doceantur.

S V M M A R I V M.

Quod Doctores Ecclesiæ non debent docere su-
biectos mala opera, vel uanas doctrinas, nec
etiam omnes bonas; sed solum illas, quæ ad fi-
dem, & bonos mores pertinent; quia per talia
bona subiecti possunt peruenire ad salutem.

H S Ed quia aliqui Doctores, sicut & do-
ctrinæ, quibus imbuti sunt, mala do-
cent, & nociua non vitanda; sed agenda,
vel credenda; aliqui verò inutilia, & su-
perflua, iccirco Dominus volens ostende-
re cuiusmodi opus, id est, doctrinam Apo-
stoli habere debeant, dicit. [vt videant ope-
ra uestra bona.] Vbi dicit Aug. 1. lib. de
doctrina christiana circa principium. De-
bet diuinarum scripturarum tractator, &
Doctor, defensor esse rectæ fidei, ac debel-
lator erroris, & bona docere, & mala de-
docere, atque in hoc opere sermonis con-
siliare auersos, remissos erigere, nescien-
tibus quid agitur, quid expectare debeāt,
intimare. Et e contra de doctoribus vano-
rum, vel malorum, dicit Apostolus 2. ad
Timot. 4. Erit tempus cum sanam doctri-
nam non sustinebunt, sed ad sua desideria
coaceruabunt sibi magistros prurientes
auribus; & à veritate quidem auditū auer-
tent, ad fabulas autem conuertētur. Nec
solum non oportet quod non doceāt ma-
la, vel inutilia; sed nec etiam omnia bona;
sed solum illa, quæ spectant ad fidem, &
bonos mores; secundum quod satis dedu-
cit August. in epistola ad Diascorum, &
2. lib. super Gen. ad litteram cap. 10. di-
cens. Nostri actores maiori prudētia ami-
serunt illa, quæ ad beatam vitam non pro-
sunt, nolentes occupare multum precio-
sa, & rebus salubribus impendenda tem-
porum spacia. Et 4. lib. de Trinitate in
principio dicit idem. Sciētiam terrestriū,
cēlestiumq; rerum magni æstimare solet
genus humanum; in quo profectō melio-
res sunt, qui huic scientiæ præponunt no-
sce semetipsos, laudabiliorq; est animus,

cui

Idem.

Rom. 2.

Actu. 26.

H

I

K

1. Cor. 9.

Glof.

Ioan. 6.

August.

XII

August.

1. Tim. 4.

August.

Idem.

Titum 1.

Prouer. 13.
Idem 24.

cui nota est, vel infirmitas sua; quam qui ea non respecta, vias syderum scrutatur. Vnde & Apostolus nō precipit quod Episcopus amplectatur omnem doctrinam, sed solum doctrinam fidei, & morum, dicens ad Titum 1. Amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Ad quod attendens Dominus dicit. [quod videant opera vestra bona,] id est, doctrinam vestram bonam, & vtilem. Quia vt dicitur Prouer. 13. Doctrina bona dabit gratiam; Et 24. In doctrina bona replebuntur cellaria vniuersa substantia preciosa, & pulcherrima.

S V M M A R I V M.

Quod Doctores diuinæ scientiæ ad hoc subiectos docere debent, non ut ipsi gloriosi coram eis appareant, sed ut eorum doctrina audita, Deus, à quo eis data est, glorificetur ab illis qui eam audiunt.

XIII

Psal. 113.

Isa. 24.

Bernar.

Idem.

Matt. 11.

Sed quia in nulla re creata debet finis ultimus statui, sed in solo Deo, qui est bonorum omnium finis; hinc est quod finis principaliter intentus à docēte debet esse Dei glorificatio, vt scilicet Deus gloriosus laudetur, à quo omne bonum est, & ad quem solum omne bonū referri debet; vt à quo exeunt flumina reuertantur, dicentes illud Psal. Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam; & Isa. 24. præcipitur. In doctrinis glorificate Dominum, in insulis maris nomen domini Dei Israel, Et Bernar. super Cantica ser. 13. dicit. Quid dabis nobis Domine, quid dabis nobis? Pacem (inquit) do vobis, sufficit mihi, gratanter suscipio pacem, quam mihi relinquis, & relinquo tibi gloriam, quam retines. Abiuro gloriam prorsus, ne forte si usurpauero non cōcessum, perdam meritō & oblatum. Tibi Domine tibi gloria tua maneat illibata, mecum bene agitur si pacem habuero. Et infra. Non bonæ, sed plane iniquæ voluntatis est, qui nequaquam pace contentus, superbo oculo, & insatiabili corde inquietus anhelat ad gloriam Dei; & proinde nec pacem retinēs, nec gloriam apprehendens. Quia ergo omnis hominum eruditio ad hoc debet tendere, vt Pater cœlestis, a quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum glorificetur; ideo bene dicit. [Et glorificent Patrem vestrum.] Vnde, & infra 11. Filius Patrem cōfiteatur dicens: Confiteor tibi Domine Pater cœli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudenti-

A

B

C

D

E

bus, & reuelasti ea paruulis. Et Apostolus 1. ad Thessal. 2. dicit. Non quærentes ab hominibus gloriam, nec à vobis, nec ab alijs. Et 2. ad Cor. 8. dicit idem. Ordinatus est ab Ecclesijs comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam, quæ ministratur à nobis ad Domini gloriam. Et August. 5. de Ciuit. Dei, cap. 15. dicit de Apostolis, quod eos ingens in Ecclesia Christi gloria consecuta est; sed non in ea tamquam in suæ virtutis fine quieuerunt, sed ipsam ad Dei gloriam retulerunt, cuius gratia tales erant. Isto quoque fomite, eos, quibus consulebant ad amorem illius, à quo & ipsi tales fierent, accendebant. Nam ne propter humanam gloriam boni essent, docuerat eos magister eorum dicens. Caute facere iustitiam vestram coram hominibus, vt videamini ab eis. Sed rursum ne hæc peruersæ intelligentes hominibus placere metuerent, minusque prodesse, latendo quod boni essent, demonstrans quo fine innotescere deberent, Luceant (inquit) opera vestra coram hominibus, vt videant bona facta vestra, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.] Non ergo vt videamini ab eis, id est, hac intentione, vt eos ad vos conuerti velitis; Quia non per vos aliquid estis, [sed vt glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est,] ad quem conuersi fiant, quod estis. Sic ergo Doctorum prædicatio ad hoc tendere debet, vt homines veritatem illorū, quæ spectant ad salutem, cognoscant; & vt ex tali cognitione ad glorificandum Patrem cœlestem assurgant, iuxta illud Actu. 13. Audientes gentes gauisæ sunt, & glorificabant verbum Domini. Et infra 10. Videntes turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.

S V M M A R I V M.

Quod omne bonum opus quod à nobis est, & omne bonum quod formaliter in nobis est, tam in vita presenti, quam etiam in beatitudine ipsa, referri debet, vt ad vltimum, & summum bonum, ad Dei gloriam; alioquin finis vltimus poneretur in aliquo bono creato, quod nullo modo fieri debet.

Est etiam intelligendum, quod licet finis vltimus bonorum operum sit, & beatitudo, quæ est actus, quæ se habet ad mentem vt forma; & Deus ipse, qui se habet vt obiectum beatitudinis, principalior tamen finis, & magis desideratus est finis, qui est obiectum, quam finis, qui est forma; cum finis, qui est forma referri debeat ad finem, qui est obiectum, sicut ad

1. Thess. 2.

2. Cor. 8.

August.

Actu. 13.

Matt. 10.

Psal. 3.

Bernar.

Luc. 2.

ultimum, alioquin in aliquo creato nostra beatitudo finalis confisteret, quod verum non est; quia (vt dicitur in Psal.) Tu es gloria mea Domine, tu exaltas caput meum. Vnde & Bernar. de diligendo Deum loquens de quarto gradu amoris Dei, dicit. Felix, qui meruit ad quartum vsque pertingere, quatenus nec se ipsum diligit homo, nisi propter Deum; vt quomodo Deus omnia esse voluit propter semetipsum, sic pari ratione nec nosmetipsos, nec aliud aliquid fuisse, vel esse velimus; nisi æque propter ipsum, ob solam ipsius videlicet voluntatem. O' amor sanctus, & castus, o' dulcis, & suavis affectio, o' pura & defecata intentio voluntatis; eo certè defecatio, & purior, quo in ea nil de proprio iam admixtum relinquitur, eo suauior, & dulcior, quo totum est diuinum quod sentitur; sic effici Deificari est; Quomodo stilla aquæ modica multo infusa vino, deficere à se tota videtur, dum & saporem vini induit, & colorem, & quomodo ferrum ignitum, & candens, igni simillimum fit, pristina propriaq; exutum forma; & quomodo solis luce perfusus aer, in eandem transformatur luminis claritatem, adeo vt non tam illuminatus, quàm ipsum lumen esse videatur; Sic omnem tunc in sanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo necesse erit à semetipsa liquefcere; atque in Dei penitus transferendi voluntatem. Si ergo in beatitudine formalis beatitudo ad beatitudinem obiecti refertur, sicut ad finem vltimum, & propter se amatum; oportet quòd & nunc omne bonum, quod potest etiam in presenti, vel in futuro nobis inhaerere, vt forma referatur ad laudem, & gloriam Dei, qui est obiectum beatitudinis nostræ, & finis omnium desideriorum nostrorum. Ad quod attendens Dominus dicit, quòd omnia debemus facere, vt glorificetur Deus, & non vt nos simus glorificati. Vnde & de pastoribus, visa Christi natiuitate, dicitur Luc. 2. Reuersi sunt pastores glorificantes, & laudantes Deum, in omnibus, quæ audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos. Non enim Angelum, à quo edocti erant de Christi natiuitate, vel Mariam, & Ioseph, qui Christum eis ostenderant, glorificauerunt, & laudauerunt; sed Deum, ad quem omnia referebant, dantes exemplum alijs, quòd non Doctoribus hominibus gloriam tribuant; sed Deo, à quo est omne bonum.

S V M M A R I V M.

Assignantur due rationes, quare omnes illumi-

F

nationes de cognitione diuinorū factę in creatura intellectuali, vel rationali, ad gloriā Dei Patris, ut ad finem referri debeant.

G

H

I

K

Dicitur autem Pater, qui in cœlis est glorificandus esse per doctrinā Apostolorum ab auditoribus ipsorum, non faciendo mentionem de alijs personis diuinis, licet hæc glorificatio omnibus personis diuinis conueniat, cum omnia opera Dei, quæ fiunt ad extra, sint effectiuè à tota Trinitate, & ad ipsam, vt ad finem referri debeant. Et hoc primò fit, vt ostendatur quòd omne lumen à Deo Patre est; Pater enim est fontana, diuinitas, & lux, iuxta illud 1. Ioan. 1. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ; ab hoc autem lumine paterno procedunt duo lumina lumini paterno consubstantialia; dicente Dionys. de diui. nomi. 2. cap. Solus fons supersubstantialis Deitatis est Pater; & infra. Pater est quidem & fontana deitas, filius autem & Spiritus sanctus de igne Deitatis; (si ita oportet dicere) pullulationes diuinæ naturę; & sicut flores, & supersubstantialia lumina. A filio autem, & Spiritu sancto causatur per modum appropriationis omnis illuminatio intellectualis; & maximè illorum, quæ in scriptura diuina continetur, in mentibus creaturarum rationalium, vel intellectualium, iuxta illud Ioan. 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et de Spiritu sancto dicit Apostolus 1. ad Corint. 1. Nobis reuelauit Deus per spiritum suum. Si ergo intellectualis, & rationalis creatura lumine scientiæ illuminatur à Filio, & Spiritu sancto, qui quidem sunt quædam emanationes paterni luminis: iccirco benè omnes humana illuminatio, & angelica ad Patrem celestem refertur. Vnde & Hugo super illud Omne datum optimum &c. 1. cap. celest. hierar. dicit. Dona optima, & perfecta descendunt à Patre luminum, & in quos descendunt, ipsi lumina fiunt; quia nec Pater luminis aliud gignere potuit, quàm quod ipse est; nec susceptor luminis aliud, quàm lumen fieri potest; propter hæc ergo vnum lumen in multa se lumina participatione profudit, multos illuminatos ad vnum lumen reformauit. Et Ioan. Scotus dicit ibidem. Pater luminum est Pater celestis, lumen primum, & vltimum, à quo est lumen verum, verbum suum, per quod facta sunt omnia, à quo Patre cum coessentiali sibi verbo lumen procedit Spiritus sanctus, Patris, & Filij, in quo, & per quem donationes gratiarum distribuuntur: & hæc trina lux, scilicet Pater, Filius,

XV

1. Ioan. 1.

Dionys.

Ioan. 1.

1. Cor. 2.

Iacob. 1.

Hugo.

Scot.

& Spiritus sanctus est vnum lumen diffusum in omnia quæ sunt, vt in amorem, & cognitionem pulchritudinis suæ conuertantur omnia. Sic ergo quia Apostoli illuminati à Deo præcipiuntur alios illuminare, dicitur eis, quòd ad hoc illuminati per eos conuertantur, vt glorificent Patrem cœlestem, à quo est omne lumen: Secundò hîc dicit, quòd cum omnis cognitio, quæ non est per immediatam inspirationem, causetur in nobis vel per scripturam à Deo inspiratam, vel per creaturam à Deo factam, dicente August. 2. de Trinitate cap. 1. Non ero segnîs ad inquirendam substantiam Dei, siue per scripturam eius, siue per creaturam, quæ vtraque nobis ad hoc proponitur intuenda, vt ipse quæratur, ipse diligatur, qui & illam inspirauit, & istam causauit, & tam scriptura diuina, quàm creatura ad Patrem cœlestem referatur: iccirco omnis cognitio diuinorû ad Patrem cœlestem referri debet. Vnde quòd scriptura diuina sit à Patre cœlesti, dicitur Osee 8. Scribam eis leges meas, quæ velut alienæ cõputatæ sunt. & Exo. 24. Dabo tibi tabulas lapideas, & legem, & mādāta, quæ scripsi vt doceas eos. Et Gen. 1. dicitur quòd Deus dixit, fiat hoc, vel illud; & factum fuit. Ad patrem autem solum in diuinis dicere pertinet, quia (vt dicit Glos. super illud ad Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur;) Vt Deus, qui naturaliter inuisibilis est, etiam à visibilibus sciri posset; opus fecit, quod opificem visibilitate sua manifestaret; & hoc quo ad illa, quæ sciri possunt de Deo per creaturam: Ceterum illa per scripturam sunt nota de Deo, quæ non poterāt cognosci per creaturam condiderit: per quæ duo cognoscitur Deus. Iccirco fideles instructi per Doctores, per hæc duo debent induci ad glorificandum Patrem cœlestem. Quam rationem assignans Io. Scotus in præcedenti loco, dicit. Si summa bonitas, quæ Deus est, omnia quæ voluit propterea fecit, vt quoniam per se inuisibilis, & inaccessible lux est, omnem sensum, & intellectum superas, per ea quæ ab eo facta sunt, veluti per quasdam lugubrationes in notitiam intellectualis, & rationalis creaturæ possent descendere: Quid mirum si omne quod inuisibilem lucem quodammodo vt accessibile sit puris intellectibus, introducit lumen, illuminans animos, & in cognitionem sui creatoris eos reuocans, nulla ratione obstante intelligatur? Sic ergo quia omne lumen intellectuale à Deo Patre est, & tam scripturam, quàm creaturam condidit, per quæ cognoscibi-

A lis est Pater: iccirco de doctrina ipse glorificandus est.

S V M M A R I V M.

Quare specialiter Deus Pater dicitur esse Pater Doctorum diuinæ scripturæ.

B Dicitur autem Pater vester, id est, Doctorum, quia tales fuerunt facti, cognoscentes, & scientes Deum per verbum eius; quod est paternum lumen, quia in hoc rationales creaturæ dum diuina (vt in se sunt) intelligunt, Patri cœlesti assimilantur. Et non solum assimilantur in hoc sibi quia cognoscunt ipsum; cuius cognitio est assimilatio, iuxta illud 1. Io. 3. Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est, sed etiam quia eo verbo diuino, quo à Patre in cognitione diuinorum geniti sunt, alios generant, cum eos instruant, vt possint dicere illud Iac. 1. Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Et Apostolus 1. ad Corint. 4. dicit. Si decem millia pedagogorum habeatis in Christo, sed non multos Patres; nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Sic igitur Pater Doctorum Deus Pater est; quia scientes diuina sunt geniti ab eo per verbum veritatis, quod est semen Paternum: & etiam quia eodē sermone quo geniti sunt, alios generant non sibi, sed Deo Patri.

S V M M A R I V M.

D Quare Deus qui in cœlis est, uocatur Pater Doctorum diuinæ scripturæ, quia scilicet eos cœlestes de terrenis facit.

E Sed si non crederetur Deus Pater esse Pater Doctorum naturalis, dicitur qui Pater noster est in cœlis. Non enim est ista generatio terrena ex terreno Adam procedens, sed generatio cœlestis cœlestes homines faciens ex terrenis: quia est à Patre cœlesti, vt sicut portauimus imaginem terreni Patris, portemus & imaginem cœlestis Patris, 1. ad Cor. 16. id est, sicut exemplo Adæ prius terrena cognouimus, dileximus; ita postea portemus imaginem cœlestis Patris, veritatē, & iustitiā faciēdo. Vnde & hîc Glo. dicit. Glorificēt Patrē vestrum, qui in cœlis est, cuius opus est quòd cœli faciunt, qui vos facit esse cœlestes.

S V M M A R I V M.

Quare Deus qui vbique est specialiter dicatur esse in cœlis?

XVI

Iacob. 1.

1. Cor. 4.

XVII

1. Cor. 16.

Glos.

XVIII

Quamuis autem Deus Pater ubiq; sit, tamen dicitur esse præcipue in cælo; quia ibi excellentius, & singularius eius operationes videntur, dicente Bern. super Qui habitat, sermone 1. exponens illud. In protectione Dei cæli commorabitur. Licet Deus ubique esse non dubitetur, sic tamen in cælo est, ut ad eius comparationem nec esse videatur in terra. Sicut enim anima, quæ cum in toto sit corpore, excellentius tamen, & singularius est in capite; ubi sunt omnes sensus (nam in cæteris omnibus membris vix vnum exercet solum, scilicet tactum; unde quantum ad eum modum, quo in capite est, cætera membra videtur quodammodo non tam inhabitare quam regere) ita si præsentiam illam cogitemus, qua beati Angeli perfruuntur, videri vix possumus Dei aliquam protectionem, & nomen habere. Unde & infra dicitur in oratione. Pater noster qui es in cælis; & hoc modo hæc pars exponi potest secundum primam continuationem.

S V M M A R I V M.

Quod si per bona opera non intelligatur doctrina verbalis, sed exercitium operum virtuosorum, tunc præcipitur Doctoribus, quod non solum doceant verbo fidem, & mores bonos; sed etiam exemplo agendo bona opera, & virtuosas, doceant subiectos.

XIX

Secundò potest exponi secundum secundam continuationem, ut hîc inducantur Doctores ad ostendendum bona opera sua subiectis eis populis; ut visis eorum operibus, animentur videntes ad consimilia opera facienda. Circa quod attendendum, quod vita Christiana duas partes habet, scilicet fidem, & opera; quorum si alterum desit, non est perfecta vita Christiana; nec potest adultos, dummodo tempus, & opportunitatem habeant operandi, perducere ad vitam æternam; quia, ut dicitur ad Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo, & Iaco. 2. Fides sine operibus mortua est. Ad fidem autem habendam facit prædicatio veritatis, iuxta illud ad Rom. 1. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi: Sed ad bona opera faciendâ plus mouent exempla, quâ verba. Iaco. 5. Exemplum accipite fratres laboris, & patientiæ, Prophetas, qui locuti sunt nobis in nomine Domini. Et quia Doctor aliorum de utroq; istorum debet populum informare, iuxta illud infra eodem. [Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum,] iccirco Doctor non solum debet illuminare, populo

F

fidem prædicando, sed etiam bona opera faciendo. Unde & Apost. 1. ad Timoth. 4. dicit, utrumque istorum coniungens. Præcipe, & doce, Nemo adolescentiam tuam contemnat; sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Unde Dominus postquam præcepit Doctoribus quod illuminarent verbo auditores in præcedenti parte; nunc eis præcipit ut illuminent exemplo; ut visis bonis operibus eorum, ad consimilia opera facienda animentur alij, & sic illustrentur. Unde dicit [sic luceat lux vestra coram hominibus] Lux enim bonum opus est, & dicitur; unde & facientes bonum opus, filij lucis dicuntur, 1. ad Thess. 5. Omnes vos filij lucis estis, & filij Dei; non estis noctis, neque tenebrarum; igitur non dormiamus sicut ceteri, sed vigilemus, & sobrij simus. Et 1. Ioan. 2. dicitur. Qui diligit fratrem suum in lumine permanet, & scandalum in eo non est. Ex quo patet quod dilectio fraterna lux est. Et Greg. 22. lib. moral. cap. 4. dicit. Sol quippe in fulgore est bonum opus in manifestatione. Bonum quippe opus cum in medio perfidorum lucet, lucerna ardet in nocte; cum verò in Ecclesia resplendet, sol fulget in die.

S V M M A R I V M.

Quare opera virtuosa vocantur opera lucis, quæ cum fiant à sanctis coram alijs hominibus, ut animentur ad consimilia opera facienda, dicuntur fieri coram videntibus.

I

Dicitur autem bonum opus, & virtuosum, lux; Primò quidem, quia Deus, qui lux est, illud fieri præcipit in lege sua; quæ etiam lux est, & sic ex sua origine, & causa, bonum opus habet, quod lux dicatur. Unde & in Psal. dicitur. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos. Quod exponens Cassiod. dicit. Reuera lucidum, quia sincerum, purum, immaculatû, quale à Patre luminum produci debet; Quod illuminat oculos, non istos carnales, quos & pecora nobiscum possunt habere communes, sed illos utique interiores, qui diuino munere specialiter clarificantur. Et Prouer. 6. dicitur. Mandatum lucerna est; & lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ. Secundò bonum opus dicitur lux; quia ad hoc ut fiat, requiritur recta ratio, & voluntas regulata à recta ratione; Non enim est bonum opus, nisi sciens, & volens sit operans; & secundum scientiam rectam & voluntatem regulatam operetur illud. Scientia autem lumen est intellectus. Et

quia

1. Tim. 4.

1. Thess. 5.

1. Ioan. 2.

Gregor.

XX

Psal. 18.

Cassiod.

Prou. 6.

Bernar.

Matt. 6.

Heb. 11.
Iacob. 2.

Rom. 1.

Idem 5.

quia bonum opus procedit à recta ratione, sicut & malum opus procedit à ratione errante, ideo bonum opus lux vocatur. Vnde super illud Lu. 11. Lucerna corporis tui est oculus tuus; si oculus tuus fuerit simplex totum corpus tuum lucidum erit; & si nequam, etiam corpus tuum tenebrosum erit, dicit Chrysost. Si intellectum corruperimus qui potest soluere passionem, totam laesimus animam, patimurque; diram caliginem peruersione excacati intellectus. Et Greg. 28. lib. moral. c. 6. dicit. Quid per oculum exprimitur, nisi opus suum praeueniens cordis intentio? quae prius quam se in actione exercent, hoc iam quod appetit, contemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi unaquaeque actio, quae intentionem suam quasi intuentem oculum sequitur? Lucerna itaque corporis est oculus: quia per bonae intentionis radium merita illustrantur actionum. Et Hieron. in 3. responsione contra Iovinianum dicit. Sensus corporum quasi equi sunt sine ratione currentes; anima vero in aurigae modum retinet frana currentium, & quomodo equi absque rectore praecipites ruunt, ita corpus sine ratione, & imperio animae in suum fertur interitum, vnde & in Psal. dictum est hominibus. Nolite fieri sicut equus & mulus in quibus non est intellectus. Tertiò bonum opus lux dicitur, quia non occultationem, sed manifestationem ex sua naturali conditione requirit, sicut & malum opus secretum, & occultum appetit; iuxta illud Ioan. 3. Omnis qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem ut non arguantur opera eius; qui autem facit veritatem venit ad lucem, ut manifestentur opera eius. Et Apostolus ad Ephe. 5. dicit. Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum; magis autem redargui te. Quae enim in occulto fiunt ab eis, turpe est dicere, omnia autem quae arguuntur, à lumine manifestantur; omne enim quod manifestatur, lumen est. Vnde & opus bonum habens mali speciem, propter originale peccatum desiderat secretum; sicut est concubitus coniugalis, dicente August. 1. lib. de Ciui. Dei, cap. 18. Opus ipsum quod libidine taliter agitur, non solum in quibuscumque stupris, ubi latebrae ad subterfugienda humana iudicia requiruntur; verum etiam in usus scortorum, quam terrena ciuitas licitam turpitudinem fecit, deuitat publicum, & verecundia naturali quaerit secretum; sed & concubitus coniugalis licitus, & honestus remotum ab arbitris cubile requirit. Vnde & quidam Romani Maximus auctor eloquij, ait. Omnia

A recte facta in luce se collocari volunt, id est, appetunt sciri, hoc recte factum sic appetit sciri, ut tamen erubescat videri. Sic ergo quia bonum opus est à Deo lucis, & in lege lucis praeceptum, ipsum etiam ad hoc quod sit bonum, requirit rectitudinem rationis, & ex se, & ex sua natura manifestationem requirit: ideo bene dicitur lux esse. Vnde & Glo. hic dicit. Opera requiro ut videantur, & sic doctrina confirmetur. Tunc autem haec lux coram hominibus luget, quando bona opera coram hominibus fiunt, ut visis dictis operibus, homines animentur ad consimilia opera facienda. Vnde & Ioan. 7. dicunt fratres Christi Domino. Vade in Iudaeam, ut & discipuli tui videant opera tua, quae facis; nemo quippe in occulto aliquid facit, & quaerit ipse in palam esse; si haec facis manifesta te ipsum mundo.

S V M M A R I V M.

C Quod homines perfecti in uirtute, & consolidati, debent facere bona opera sua coram hominibus, ut suo exemplo alios ad bona opera facienda inducant; sed homines imperfecti in uirtute, & nondum consolidati in ea, secretè debent facere bona opera sua, ne dum aliis bona opera sua ostendunt, ipsi periculo se exponant.

D Circa quod est attendendum, quod Doctor, & aliorum rector, non solum debet bona opera facere secretè, & occultè, sed oportet quod quandoque, & frequenter bona opera faciat publicè. Vnde Dominus, qui erat exemplar vitae perfectae, aliquando praecipiebat quod omnibus haec narrarent. Vnde Marc. 1. dicitur sanato à lepra. Vide nemini dixeris, & curato à Demone dicitur eodem 5. Vade in domum tuam ad tuos, & nuncia illis quanta tibi Dominus fecerit; quia & aliquando expedit Doctoribus, ut secretè bona opera sua faciant; & maxime quando timent ut aliqua superbia, vel inanis gloria subrepat. Aliquando verò oportet quod sua bona opera publicè faciant, ut se ipsos praebeant in exemplum suis subditis ad consimilia opera facienda; & hoc maxime debent facere perfecti; qui debent esse solidi, & firmi, ne vento inanis gloriae, vel humanae tristitiae, vel desidia à bono opere moneantur; qualis fuit Ioannes, de quo dicitur infra 11. Quid existis videre? arundinem vento agitatam? quasi dicat, non; quia nec fauore, nec detractione in alteram partem declinabat; ut ibi Greg. dicit. Non enim cuiuslibet est bona opera sua in publico facere, cum quandoque alios aedificare vo-

Glos.

Ioan. 7.

XXI

Marc. 1.

Idem 5.

Matt. 11.

Gregor.

2. Reg. 14.

Bernar.

Ibidem.

Gregor.

lens se ipsum destrueret; sed hoc solū conuenit perfectis; qualis fuit David, cui mulier sapiens dixit 2. Reg. 14. Sicut Angelus Dei, sic & Dominus meus rex; vt nec benedictione, nec maledictione moueatur. Et Bernar. super Cant. ser. 18. dicit. Tu frater, cui firma satis propria nōdum est, cui charitas adhuc, aut nulla est, aut adeo terrena, atque arundinea, quatenus omni flatui cedat, omni credat spiritui, omni circumferatur doctrinæ vento; immo cui tanta est charitas, vt vltra mandatum proximum tuum diligas plus quā te ipsum; & rursus tantilla, vt cōtra mandatum fauore lique scat, pauore deficiat, perturbetur tristitia, auaritia contrahatur, protrahatur ambitione, suspitionibus inquietetur, conuicijs exagitetur, curis euisceretur, honoribus tumeat, liuore tabescat; Tu inquam in proprijs te ipsum sentiens, qua nam dementia, quāso, aliena curare, aut ambis, aut acquiescis? & infra. Prius debet impleri homo, & tunc plenitudo eius ad alios debet eructare, & prius homo debet seipsum regere, quā alijs cupiat præesse. Quia vt dicit Grego. 8. lib. moral. cap. 29. Qui mundum deserunt, ad exteriora officia prouehi nō debēt, nisi per humilitatem diutius in eiusdem mundi cōtemptu solidentur. Citius namque bona depereunt, quā hominibus ante tempus innotescunt; quia & arbuta plantata, prius quā fixa radice coalescant, si radix figitur, & terræ humoribus conspersa solidetur, & hæc manus impellit, sed non lædit; hæc & ventorum flatus flando concutiunt, sed non euertunt. Ne ergo euacuetur vita incepti operis, diu, aut robustè in alto humilitatis figenda est radix cordis; vt cum ab humano ore detractionis aura, vel fauoris flauerit; & si in quamlibet partem, vt tumetur incuruet, animum funditus non euellat; sed ad statum suum protinus post inflationem redeat; quia apud se fortis in radice perdurat. Quid enim in rebus excrecentibus pariete exsurgente robustius? qui tamen si dum construitur, impellatur, statim sine labore destruitur; si autem per spaciū temporis ab humore suo ficcari permittitur, saepe & arietum ictibus minimè cassatur. Sic bona nostra & intempestiuè manifestata depereunt, & diutius occultata solidantur. Ex quibus clarè patet, quod sicut imperfectis imminet periculū si bona opera sua coram hominibus faciant, sic perfectis timendum non est si bona opera coram hominibus faciant; immo ad hoc debent conari, vt coram multis bona opera faciant, ad hoc, vt multos suo exemplo

F ad bona opera facienda inducāt; qualiter Apostolus de se, & alijs perfectis loquens, dicebat 2. ad Corint. 8. Prouidentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Et Glos. super illud ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem, dicit. Ex his verbis quidam putant sibi in benè viuendo sufficere consciētiam; sed quid de eis existiment alijs, non curant, sed consciētia coram Deo est necessaria, conuersatio verò coram proximo, quæ si negligentius agitur, lædit exemplo.

G

S V M M A R I V M.

Quod homines perfecti in virtute cū bona opera agunt corā hominibus, quando eis dant exemplum benè operandi, hoc solum facere debent, vt Deus glorificetur.

H

Sed quando alijs placere volumus, non gloriam nostrā querere debemus, sed illorum salutem, vt nos benè ambulantes imitando non errent, & inde non nos, sed Deum laudent, qui nos tales fecit. Et inde est, quod Dominus cum iam docuisset qualiter Apostoli perfecti in vita esse per beatitudines deberent, & in fide, & scientia per illa, quæ postea dixit; nūc iam perfectos inducit, vt opera sua coram hominibus ostendant; vt eos perfectos faciant, vel ad perfectionem trahant; non vt perfecti propter se laudentur, sed vt Deus omnium bonorum dator, glorificetur. Vnde & quamdiu Apostoli imperfecti fuerunt, non fuit eis præceptum quod se, vel opera sua manifestarent, sed quod sederent in ciuitate, quousque indueretur virtute ex alto: sed postquā perfecti fuerunt, dictum est eis Act. 5. Ite, & stantes loquimini in templo omnia verba vitæ huius, & Apostolus 2. ad Thessal. 3. dicit. Nosmetipsos formam dedimus vobis ad imitandum nos. Vbi dicit Glos. Notandum quia non solū verbis docebat, sed hortabatur & factis. Idonei enim Magistri est, ea, quæ verbis docet, operibus explere; & si enim manifestè vera esse non ignorētur quæ docentur, tamen si negligi ceperint à magistro, non facile proficiēt, Audiētibz enim magis suadent opera quā verba.

K

S V M M A R I V M.

Quod tria sunt necessaria ad hoc quod simpliciter opera nostra sint bona, primò quod nos simus virtuosus, & secundum virtutis habitum operemur, secundò quod opus ex se, & ex suo genere sit bonum, & virtuosum, nullam speciem

2. Cor. 8.

Galat. 1.
Glos.

XXII

Actu. 5.

2. Thess. 3.

Glos.

ciem mali in se habens, tertio quod actu, uel habitu referantur ad Dei gloriam, à quo est, & ad quem finaliter ordinari debent; & hoc ueritatem habet de operibus bonis, quæ per nos facimus; sed si fiat opus solum propter præceptum Dei, etiam si tale opus non habeat similitudinem boni operis, faciendum tamen est propter auctoritatem præcipientis; quæ auctoritas dictum opus reddit, quod bonum non esset, nisi Deus illud fieri præcepisset.

XXIII

Matt. 12.
Chrysost.
hom. 43.

Aristot.

Philip. 1.

Matt. 7.

Hieron.

Est etiam intelligendū, quod opus bonum perfectorum tria in se habere debet. Primò quidem oportet quod procedat de corde uero, & perfectò; bonus enim homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus homo de malo thesauro profert mala, infra 12. Vbi dicit Chrysost. Naturæ consequentiæ est supermanentis intus nequitie per uerba per os extra effundi; unde cum audieris hominem malè loquentem, multò ampliorem estimas nequitiam, quàm uerba demonstrent; quod enim exterius fit, uel dicitur, supereffluencia est eius, quod intus est. Vt enim dicitur 2. Ethic. in ijs quæ secundum virtutes fiunt, si hæc qualiter habeant, iustè, uel temperatè operata non sunt; sed & si operans qualiter habes operetur, primum quidem sciens, deinde si eligens, & eligens propter hoc, tertium autè si firmè, & immobiliter habeat, & operetur. Vnde ad hoc quod opus perfectum extra fieri possit, oportet quod homo operans illud, sit in uirtute perfectus, ut qualis intus est, talis appareat extra per opus, quod facit. Quod Dominus significat per hoc, quod dicit. [*Luceat lux uestra coram hominibus.*] Proprium enim opus lucis est lucere, & proprium opus uirtuosi est uirtuosè operari secundum uirtutem, secundum quam est uirtuosus. Et hoc pro tanto dicit quia frequenter contingit, quod nō uirtuosus propter quamcunque causam fingit se facere opera uirtuosa; quæ tamen secundum ueritatē uirtuosa non sunt, immo uitiosa; quemmodum Apostolus dicit de quibusdam ad Philip. 1. Quidam propter inuidiam, & contentionem quidam autem & propter bonam uoluntatem Christum prædicant. Vnde quia tales non quales sunt, talia operantur: iccirco fructum monstruosum faciunt, de quali fructu Dominus dicit infra 7. Nunquid colligunt de spinis uuas, aut de tribulis ficus? quia cum sint uitæ interioris corruptæ, extra faciem uirtutis induuntur. Et ut Hieron. dicit. Aliqui continentie & ieiunio se veste circundant, intrinsecus habentes animum uenenatum; sed uiri perfecti tales se ostendunt in ope

A re, quales sunt interiorius in uirtute. Vnde & Prouer. 17. dicitur de sapiente. In facie prudentis lucet sapientia, & Eccl. 8. Sapientia hominis lucet in uultu eius, quia ex abundantia perfectionis uirtualis interiori procedit opus exterius uirtuosum. Secundò requiritur ad bonitatem operis, quod sit coram hominibus, quod in se sit bonum, & appareat bonum, ne uidentes exinde scandalū possint accipere. Vnde & Paulus præcipit 1. ad Thessal. 5. Ab omni specie mala abstinete uos. Vbi dicit Glos. Ab omni re, quæ speciem mali prætendit, & si non sit malum, abstinete uos. Non enim sufficit ad hoc quod sit bonum opus, quod uirtuosus operetur illud, cum frequenter uirtuosus etiam in uirtute perfectus non agens secundum uirtutem, malum opus operetur; quemadmodum Moyse, & Aaron accidit ad aquas contradictionis, Num. 20. & David quando adulterium, & homicidium perpetravit, 2. Reg. 11. sed oportet quod illud opus, quod uirtuosus facit, sit bonum in se. Sed quia quandoque bonum opus aliquod in se est, sed occasionem peccandi alijs tribueret, si coram eis fieret, & maxime infirmis, qui ex hoc scandalizarentur, nullo modo tale opus agendum est; uel si agendum sit propter quamcunque causam, non est agendum in conspectu infirmorum; quemadmodum opus deducit de comestione idolothyti 1. ad Cor. 8. Videte ne fortè hæc licetia nostra offendiculum fiat infirmis; Si quis enim uiderit te qui habes scientiam in idolio recumbentem, nonne conscientia eius cum sit infirma ædificabitur ad māducandum idolothyta, & peribit infirmus in tua cōsciētia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccamus in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam in Christo peccatis, propter quod oportet ad hoc quod sit bonum opus, quod coram hominibus fieri possit; quod & in se sit bonum, & nullam mali speciem prætendat. Ad quod attendens Dominus dicit. [*Ut homines uideant opera uestra bona.*] Et rectè dicit opera uestra, quia quando sunt opera nostra, id est, ex nobis, & per nos facta sine præcepto superioris, prædicta duo habere debent; Sed si præceptum superioris, & maxime Dei, superueniat, malum opus ex genere quia bonum ex præcipientē, fieri potest: quemadmodum Abraham uoluit interficere filium ad mandatū Dei. Et Osee accepit meretricem & fecit filios fornicationum: sed hæc facientes bene fecerunt propter mandatū Dei superueniens. Quia, ut dicit Aug. 22. lib. contra Faustum

Prouer. 7.
Eccl. 8.1. Thess. 5.
Glos.

Num. 20.

2. Reg. 11.

1. Cor. 8.

Gen. 22.
Osee 1.

August.

cap. 73. Abraham si filium sponte immolaret, quid nisi horribilis, & insanus? Deo autem iubente, quid nisi deuotus, & fidelis apparuit? diuinis enim imperijs cedendum est, obtemperando, non resistendum disputando. Si etiam præceptum, vel voluntas superioris adfit, bonum opus habens mali speciem fieri potest; quemadmodum Iheu Rex Israel destruxit Baal, & cultores eius, fingens se fore cultorem Baal. Vnde & de eo dicit Deus, 4. Reg. 10. Quia studiose fecisti quod rectum erat, & quod placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo fecisti, filij tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Et Iudith sic infidiosè, & quasi deceptorie Holofernem interfecit, quod tamen opus bonum fuit, licet mali similitudinem habuerit. Sed quando talia opera, quæ vel sunt mala de genere, bona tamen ratione præcipientis, vel sunt mala ex specie, vel similitudine, bona tamen simpliciter, & etiam ratione præcepti, fiunt per nos. Non possunt proprie dici opera nostra bona; quia bonitatem non habent propter præceptum, & voluntatem superioris; quæ illud quod malum est in se, vel mali speciem habet, bonum facit esse; sed illud opus per se, & simpliciter est bonum opus nostrum, quod & ex genere est bonum, & nullam speciem mali habet, quod opus est tale, quod ex se, & ex sua natura coram omnibus hominibus fieri potest, & debet, nisi per accidens fieri dimittatur, quia tale opus bonum manifestationem requirit, ut superius dicebatur per Augustinum. Tertio requiritur debitus finis; Non enim sufficit ad hoc, quod opus sit virtuosum, quod sit factum per hominem virtuosum, nec quod opus in se sit virtuosum, & bonum, nullam in se speciem, vel similitudinem mali habens, nisi & propter debitum finem ab operante fiat, iuxta illud infra 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum. Finis enim habitus virtutis, nec operis eius, actu, vel habitu, non debet esse finaliter nisi Deus. Vnde si huiusmodi finis non sit in intentione operantis, sed quodcumque aliquod creatum, quod non referatur ab agente ad finem ultimum, qui est Deus, opus bonum, & meritum non est. Si etiam referatur finis immediatus intentus ab agente ad ultimum finem, & tamen de se reflexibilis non est, bonum opus non est. Vnde ad hoc quod sit bonum opus, oportet quod finis intentus ab agente sit bonus, & melior quam virtus, vel opus eius; sicut finis fortitu-

F dinis politicæ est pax ciuitatis, dicente August. 19. de Ciuit. Dei, cap. 12. Pacis intentione geruntur & bella; unde pacem constat belli esse optabilem finem, quæ pax, (ut idem dicit eodem lib. cap. 11.) tantum est bonum, ut in rebus terrenis, atque mortalibus nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci; postremo nihil possit melius inueniri. Et sic fortitudo, ut est virtus moralis monastica, & opus eius ad pacem, quæ est melior ipsa, & opere eius ordinatur. Sed quia pax terrena non est ultimus finis, sed est finis sub fine, inde est, quod oportet quod ista pax ordinetur ad pacem cælestem, dicente eodem, libro eodem, cap. 17. Vtitur cælestis ciuitas in hac sua peregrinatione pace terrena, eaque terrenam refert ad cælestem pacem; quæ verè ita pax est, ut rationalis duntaxat creaturæ sola pax habenda, atque dicenda sit; ordinatissima scilicet, & concordissima societas fruendi Deo, & inuicem in Deo; ad quam pacem adipiscendam refertur quicquid bonarum actionum gerit erga Deum, & proximum, & sic immediate finem virtutis refert virtuosus ad finem superiorem; & sic successiue usque ad finem ultimum, qui est Deus in se, dicente Aug. 10. de Ciuit. Dei, cap. 4. Deus est fons nostræ beatitudinis, ipse est omnis appetitionis fons. Vnde si homo in fine proprio virtutis finem ultimum proponat, vel in fine mediato, qui tamen est finis sub fine ultimo, non facit opus bonum simpliciter; immo melius, & verius potest dici malum opus, quia de non fine ultimo finem ultimum facit, dicente Aug. 4. de Trinit. c. 15. Sunt quidam, qui putant se ad cōtemplandum Deum, & inharendum Deo virtute propria purgari posse, quos propria superbia maxime maculat. Si ergo ille, qui finem virtutis proprium solum intendit, & non refert ipsum ad finem omnino ultimum, non facit bonum opus simpliciter, immo opus eius est malum; Quāto magis ille qui bono operi malum finem instituit, vel non æque bonum, sicut est ipsum opus virtuosum, non potest dici facere opus bonum, cum malus finis non possit referri ad finem ultimum, nisi erroneè; nec finis minus bonus possit esse finis rei melioris, quā ipse est? Vnde omnes facientes bonum opus non propter Deum finaliter, vel beatitudinem cælestem consequendam, sed propter quemcumque finem bonum quidem, & meliorem opere virtuoso, sed non relatum ad Deum, vel etiam facientes opus virtuosum propter non melius, quā sit opus virtuosum; sicut facientes ipsum opus virtuosum propter vtile, vel delecta-

bile;

August.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Rom. 14. *bile; vel etiam faciētes opus bonum propter malum finem, omnes isti non faciunt opus bonum, dicente Glos. super illud ad Rom. 14. Omne quod non est ex fide, peccatum est. Omnis infidelium vita est peccatū; quia nil bonū est sine summo bono; vbi deest agnitio eterne, & incōmutabilis Deitatis, falsa est virtus etiam in optimis moribus; Vnde Aug. 5. de ciuit. Dei, c. 29. Constat inter veraciter pios, neminem sine vera pietate, id est, veri Dei cultu, veram posse habere virtutē; nec eam veram esse, quando gloriæ seruit humanæ. Et infra. Quantumlibet laudetur, & prædicetur virtus, quæ sine vera pietate seruit hominum gloriæ, nequaquā Sanctorum exiguis initijs comparanda est; quorum spes posita est in gratia, & misericordia veri Dei. Et 19. lib. cap. 25. dicit idem. Virtutes, quas habere sibi videtur homines, per quas imperant corpori, & vitijs, ad quodlibet adipiscendum, vel tenendum, nisi ad Deum retulerint, etiā ipsæ vitia sunt potius quā virtutes. Nam licet à quibusdam, tunc veræ, atque honestæ putentur esse virtutes, cum referuntur ad se ipsas: nec propter aliud exspectantur, etiam tunc inflatæ, ac superbæ sunt: & ideo non virtutes, sed vitia iudicanda sunt. Sicut enim non est à carne, sed super carnē, quod carnem facit viuere: Sic non est ab homine, sed super hominem, quod hominem facit beatē viuere: Nec solum hominem, sed etiam quamlibet potestatem, virtutemq; celestē. Ex quibus clarē patet, quod opus bonum, & virtuosum, non est, nisi solum illud, quod fit propter vltimum finē omnino, qui Deus est. Siue finis operis boni ponatur finis immediatus virtutis, vel etiam alius finis creatus; siue ponatur finis operis boni voluntas corporis, vel ali quod lucrum, vel commodum temporale; quia ista sanē, & quandoque mala, & si bona, minora tamen quā sit opus virtutis. Cum bona exteriora, & bona corporis, sint minora bonis animæ, cuiusmodi bonū sunt virtutes, & opera virtuosa: nec etiam si finis malus præstituatur operi virtuoso, vt est humana gloria, fauor humanus, & huiusmodi talia, non est opus virtuosum, sed vitiosum. Solum ergo opus bonū tunc est simpliciter, & propriē, quando ad verum Deum refertur, vt ipse laudetur, & glorificetur, à quo est, & ad quē est omne bonum: Ad quod attendens Dominus dicit, quod ideo fiant opera bona, vt glorificet: Pater, qui in cœlis est, ad quē etiā filius Dei sua opera referebat, vt patet in multis locis in Euangelio.*

A S V M M A R I V M.

Concluditur ex præmissis, quod quando opus bonum, quod à nobis fit, habet supra dictas tres conditiones, non potest obfascari claritas dicti operis per quoscunque malos; nec etiam ipse operans, etiam si ei detrahant, & maledicant verbis, quod ipsa admiretur in corde suo, recedente passione.

B **S**ic ergo volens ostendere Dominus quod opus bonum sit, ponit tria, scilicet, quod ex bona voluntate procedat, non ex ficta, vel simulata; & tūc tale opus homo facit exterius, qualis ipse est in corde interius, quod significat cum dicit. [*Vt lux vestra luceat.*] Secundō, vt illud opus bonum ex sua natura sit, nullam speciem mali habens. Et tertio, vt fiat propter gloriam Dei; & his tribus cōcurrentibus, bonum opus est; & debet fieri coram hominibus, vt homines animentur ad consimilia facienda, & vt glorificent Deum. Tanta enim virtutis debet esse vita illius, qui positus est, vt verbo, & exemplo alios instruat, & tam opera virtuosa exercere debet, vt nec fidei inimici, vel homines mente peruersi, qui semper vitam volunt rodere Doctorum, possint aliquid inuenire, quod iustē, vel rationabiliter reprehendere possint: iuxta illud 1. Pet. 2. Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo quod detrahant de vobis, tanquam de malefactoribus; ex quibus operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis: Et cap. 3. Cum modestia, & timore conscientia habentes bonam, aut in eo quod detrahunt de vobis, confundantur qui calumniatur vestram bonam in Christo conuersationem. Quod tunc cōtingit; secundū Chrysost. hīc in homiliario, quando talem vitam, vt dictum est, Doctores ducunt. Vnde dicit, & quomodo per nos glorificabit Deus cum omnes nos accusauerint? & respondens subdit, Sed non omnes. Sed & illi ipsi, qui in æmulatione hoc faciunt, secundum conscientiam nos admirabuntur, & acceptabunt. Quemadmodum qui manifestē blandiuntur ijs, qui in malitia viuūt, secundum intellectū detrahunt. Et in morali sequenti dicit. Omni quidē tuba clarior est demonstratio, quæ est per opera, & lumine ipso apparentior vita pura; & si mille fuerint, qui detrahūt, nec inspicias quod tibi publicē iniuriatur, sed scrutare illorum conscientiam, & videbis applaudentes tibi, & admirantes, & multas laudes numerantes: Diabolus enim cum viderit se ipsum nihil fecisse, cessabit,

XXIII

VXX

1. Pet. 2.

Ibidem 3.

ne nobis maiorum coronarum causa efficiatur. Quo recedente, & si inquinatus, & si corruptus, & si fera, & demon fuerit aliquis, cognoscet virtutem, nebula illa recedente.

S V M M A R I V M.

Soluitur multipliciter contrarietas, quæ videtur inter hoc dictum Domini, Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est; & illud quod infra 6. dicitur: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.

XXV

Matt. 6.

Prouer. 1.

Gregor.
Matt. 13.

Eccl. 29.

Matt. 14.

Gregor.

EX his autem, quæ supra dicta sunt, patent diuersæ responsiones ad illud de quo solet hîc dubitari. Quia Dominus hîc dicit, quod opera nostra bona faciamus coram hominibus. Infra autem 6. dicit. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus: & secundum primam expositionem: si lux teneatur pro notitia diuinorum, satis clarè patet, quod non est contrarietas inter dicta ista. Sicut enim sapiëntiæ est quod se publicet, & manifestet, iuxta illud Prouer. 1. Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam: Sic iustitiæ est, quod fiat secretè, & maxime oratio, & ieiunium, de quibus inferius agitur; quia aliquæ partes iustitiæ, palam, & publicè exerceri debent, sicut est pars iudicialis. Quia ut dicit Gregorius in homil. Simile est regnum cælorum thesauro &c. Depredari desiderat, qui thesaurum suum publicè portat in via, & Eccles. 29. dicitur de eleemosyna. Conclude eleemosynam in corde pauperis. Et Dominus quando volebat orare, in montem solus ascendebat: infra 14. Sic ergo quia hîc loquitur de sapientia, & infra de iustitia: Idcirco præcipit hîc quod coram hominibus luceat; & ibi, ne iustitia coram hominibus fiat. Secundò, quia si loquitur de bono opere virtuoso moraliter hîc, & ibi, hîc loquitur perfectis, inferius autè loquitur imperfectis. Perfecti enim, à quibus non timetur de inani gloria, coram hominibus sua bona opera facere debent, sed imperfectis, quibus facilius surripit inanis gloria; quando bona opera in conspectu hominum faciunt, abscondere sua bona opera debent. Vnde Gregorius 8. lib. moral. cap. 30. dicit. Valde perfectorum est, sic ostenso opere auctoris gloriam querere, ut de illata laude priuata nesciant exultatione gaudere. Tunc solum uaque innoxie hominibus laudabile opus ostenditur, cum per despectum mentis veraci-

Fter laus impensa calcatur. Quam, quia infirmi quique perfectè contemnendo non superant, restare necesse est, ut bonum quod operatur, abscondant. Tertiò potest dici, quod non prohibetur inferius bonum opus fieri coram hominibus, ut ibi sit punctus: sed prohibetur ne iustitiam faciamus coram hominibus, ut videamur ab eis; nec hîc præcipitur quod faciamus opera nostra bona, ut videantur ab hominibus, ut ibi sit distinctio: sed ut glorificent Patrem cœlestem. Quia facere bonum opus, ut ab hominibus videamur, ponendo finem ibi, iniquum est; cum bonum opus finem debeat habere Deum: sed facere bonum, ut videntes glorificent Deum, bonum est, quia tale opus finem debitum habet. Vnde Augustinus secundo serm. de verbis Domini dicit. Verba euangelica secum portant expositiones suas: Si enim qui vult videri ab hominibus bona opera sua, gloriam, & utilitatem suam ponit ante homines, & hanc in conspectu hominum querit, nihil eorum, quæ de hac re Dominus præcepit, implebit: se quippe voluit glorificare, non Deum, & suam quæsiuit utilitatem, non dilexit Domini voluntatem. Itaque non illic sententia terminata est, ubi ait. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona. Sed illico subiunxit, ut faciendum sit. Ut glorificet, inquit, patrem vestrum, qui in cælis est. Ita, & aliam sententiam ubi ait. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, non alibi terminauit, quam ubi dixit. Ut videamini ab eis, nec addidit. Ut glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est, & infra. Quisquis ita vult ab hominibus videri opera sua, ut ille glorificetur, à quo, ea, quæ in illo videntur accepit, & sic ad imitandum bonum idem, ipsi qui vident, pietate fidei prouocentur, verum lumen eius lucet coram hominibus: quia lux de illo lumine charitatis radiatur, non superbiæ fumus euomitur: & in eo ipso cauet ne iustitiam suam faciat coram hominibus, ut uideatur ab eis: quia nec suam deputat illam iustitiam, nec ideo facit, ut ipse uideatur, sed ut ille intelligat, quia laudetur in homine iustificato. Quartò potest dici, quod bonum opus, quantum ad intentionem, debet esse occultum, licet ipsum opus debeat coram hominibus esse factum, ut rectam intentionem, Deus, qui eius inspector est, remuneret, & ex bono opere facto coram hominibus, homines videntes excitentur ad consimilia bona opera facienda. Vnde & Remigius hîc dicit. Bona opera celanda sunt intentione, & animo; ne fiant propter inanem gloriam: uerumtamen manifestanda sunt, ut alijs

August.

Idem.

Remig.

veniant

Gregor.

veniant in exemplum sanctæ conuersationis. Et Gregorius 8. mora. cap. 30. dicit. Si dantis gloriam quærimus, etiam publica nostra opera, in conspectu illius occulta seruamus: Si verò per hæc nostrâ laudem concupiscimus, foras ab eius conspectu iam fusa sunt, etiam si à multis ignorentur. Quintò hîc præcipiuntur bona opera ostendi, vt visis ipsis, glorificetur Deus. Ita quòd agens bona opera per se hoc intendat, sed præter intentionem suam sit quòd ipse videatur, licet visio operis consequenter se habeat ad visionem operantis: ex opere enim cognoscitur operans, sed vbi operans per se intendit se ipsum ostendere per opera sua, & Dei gloriam præter intentionem, & per accidens, est ostentator. Propter quod iste iustus est, & ille ostentator: & hoc modo soluit hanc contrarietatem Chrysostomus hîc in homil. dicēs. Quid igitur ad ostentationem iubet eos viuere, & ad honores amorem? & respondens subdit. Absit. Non hoc animo, neque enim dixi studete vos in mediū ferre directiones vestras. Neque enim dixi monstrate eas, sed [*Luceat lux vestra*] hoc est multa sit virtus, & copiosus sit ibi ignis, & lux ineffabilis. Cum enim tâta fuerit virtus, impossibile est eam latere: Nihil enim ita insignem hominem facit, & si multum latere voluerit, vt virtutis demonstratio.

S V M M A R I V M.

Quòd magna nobilitas illorum esse ostenditur, qui bona opera faciunt, vt glorificetur Pater cælestis; quia hic à Domino vocantur Patris cælestis filij, per adoptionis gratiam, quo nihil dignius homo habere potest. Vnde & tales non à Patre carnali, sed à Patre Deo volunt cognominari; quia maior est ista dignitas, scilicet, esse Dei filium per adoptionem, quàm hominis filium per naturam.

XXVI

Magna autem dignitas illorum, qui bona opera faciunt coram hominibus, vt glorificetur Pater cælestis, hoc ponitur cum dicit. Pater noster. Quid enim potest magis creaturam nobilitare, quàm quòd Deum, & Dominum omnium rerum, habeat pro patre, non solum ratione creationis, sed etiam ratione adoptionis? Dicente Apostolo ad Rom. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Et ad Gala. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Quo-

Rom. 8.

Gala. 4.

A niam enim estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem Abba Pater. Vnde cum homines & vna quæque res, à nobiliori suo velint, & debeant denominari, nobilius autem quòd in homine sit, vel esse possit, est habere pro Patre adoptiuo cælestem Patrem: Ideo non à Patre carnali, sed à Patre cælesti nomen, & dignitatem nostrâ debemus accipere: iuxta illud infra 23. Patrem nolite vocare vobis super terram, vnus est enim Pater vester qui in cælis est. Vnde & Chrysost. hîc dicit. Non dixit Deum, sed Patrem, danda eis nobilitatis præmittens iam semina.

Matt. 23.

Chrysost. hom. 15.

S V M M A R I V M.

Qualiter illi, qui faciunt opera bona coram hominibus, vt glorificetur Pater eorum cælestis, filij Dei vocantur.

Dicitur autem Deus Pater, esse Pater illorum, qui bona opera faciunt coram hominibus, vt ipse glorificetur: primò quia taliter operando, Deo Patri assimilantur. Deus enim homo propter indigentiam aliquam sui, nec propter perfectionem aliquam acquirendam, nec aliqua necessitate ductus, sed solum propter bonitatem suam communicandam, merè voluntariè, omnia quæ sunt, produxit, vt rationales creaturæ, ex illis quæ facta sunt, consurgant ad cognoscendum ipsum; & ipso cognito, laudent eum, & glorificent. Non quòd eorum glorificatione egeat, vel magis gloriosus in se sit propter hoc, sed vt glorificantes ipsum, boni sint. Vnde Deuter. 26. dicitur, Quòd Deus creauit cunctas gentes in laudem, & nomen, & gloriam suam; Et sicut Deus propter gloriam suam omnia fecit, ita & illi, qui bona opera faciunt, faciunt propter gloriam Dei, & ita propter idem operantur, propter quod & Deus operatur. Vnde Apostolus hortatur fideles 1. ad Corin. 10. Sine ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Et filijs Dei præcipitur in Psal. Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum, afferte Domino gloriam, & honorè. Quod exponens Augustinus in originali, dicit. Afferte Domino vosmetipsos, quos per Euangelium duces gregum Apostoli genuerunt. Afferte Domino gloriam, & honorem, vt per opera vestra Deus glorificetur, & honoretur. Secundò tales Deum ostendunt se Patrem habere, quia illa, quæ faciunt, faciunt propter ipsum, non aliquid aliud ab ipso, sed ipsummet, & amorem

XXVII

Deut. 26.

1. Cor. 10.

Psal. 28.

August.

eius intendentes habere non enim filius debet facere quod eius Pater vult, timore pœnæ, cum hoc non sit filiorum, sed seruorum. Nec etiam hoc facere debet, vt hæreditatem Patris mortui assequatur, quia sic mercenarius esset, & non filius; cū plus diligeret hæreditatem, quam Patrem; & frequenter vellet non esse patrem, vt posset habere eius hæreditatē, & sic non patrem diligeret, sed hæreditatem; & non operaretur propter amorem patris, sed propter amorem hæreditatis. Sed ille filius est patris, qui propter ipsum patrē, & eius gloriam, & laudem, facit, & operatur quod præcipit pater, & etiam quod scit gratum esse patri. Vnde & talis amor vocatur amor filialis, quando secundum Bernar. in libro de diligendo Deo, Homo Domino cōfitemur, quia fortasse sibi bonus est, non autem quoniam bonus est in se, quia hic verè diligit Deum, propter Deum, & non propter se ipsum; Non autem sic amat de quo dicitur. Confitebitur tibi cum bene feceris ei. Et eodem libro circa medium dicit idē. Nō sine præmio diligitur Deus, & si absque præmij intuitu sit diligendus; Vacua namque vera charitas esse non potest, nec tamē mercenaria est. Affectus est, non contractus, nec acquiritur pacto, nec acquirit; Sponte afficit, & spontaneum facit. Verus amor se ipso contentus est; Habet præmium, sed id quod amatur. Vnde & Malach. dicitur de bono filio. Filius honorat patrem suum, & Ioan. 14. dicit. Vt glorificetur pater in filio. Tertiō dicuntur filij Patris cœlestis, quia quemadmodum pater cœlestis sua bona opera cōmunicat, & cōfert hominibus impijs, ingratis, sceleribus; Ita etiam isti sua bona opera, & quantum ad doctrinam, & quantum ad vitam, & quantum ad cōmoditatem, hominibus inimicis suis ostendunt, & faciunt, vt eos ad bonū trahant. Vnde & Luc. 6. de talibus dicit. Eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos, & malos, & infra dicitur. Diligite inimicos vestros, bene facite ijs, qui oderunt vos, & orate pro persequētibus, & calumniātibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cœlis est, Quod exponens Ambro. 5. lib. super Luc. cap. 10. dicit, Quod studia ipsa virtutum sine remuneratione torpescunt, & exemplum nobis attulit, & mercedem sponndit, & in cœlo filios Dei futuros pollicens, qui fuerint imitatores eius; Qui festinat ad præmium, fastidire non debet exemplum; quia tantō præcellentius est præmium, quantō impensius officium.

Tractatus sequens protenditur vsque ibi. (Amen dico vobis, Iota vnū aut vnus apex, non præteribit de lege) & habet 34. capitula.

S V M M A R I V M.

Ponitur diuisio, & prima continuatio ad præcedentia, & ostenditur quod non ibi per diuinam scripturam prauī mores subditorum sunt corrigendi; nec de cœlesti doctrina sunt instruendi, nec ad iustitiam faciendam erudiendi, nisi ex scriptura diuina quæ præposita est in Dei lege. Capitulum primum.

Nolite putare quoniam non veni soluere legem, aut prophetas &c.] Vbi postquam ostendit quod Doctores & Apostoli, debent alios verbo, & exemplo instruere, & informare; vult ostendere de quibus rebus debeant subiectos verbo, & exemplo docere; & duo facit. Primō ostendit quid debeant docere, scilicet, diuinam legem; secundō qualiter debeant viuere, scilicet, secundū præcepta diuinæ legis, supra ibi. *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis.*] Prima in tres, primō ostendit quod ipse non venit legem destruere, vt Discipuli eius non eam destruant, docendo contraria legis. Secundō ostendit quod ipse venit legem adimplere, vt eius discipuli doceant legem esse adimplendam. Tertiō probat vtrunque istorum, secunda ibi. *[Non veni soluere legem]* tertia ibi. *[Amen dico vobis donec transeat]* Dicit ergo. *[Nolite putare quoniam non veni soluere legem aut prophetas;]* & potest continuari primō illo modo, quo hæc pars est continuata iam. Non enim sufficit quod homo dicat discipulo quid facere debeat, nisi etiam dicat quomodo illud faciat; quia in modo faciendi talis error contingere posset, quod omnino opus iniunctum, vel non fieret, vel non debitè fieret. Vnde & Moyse, & Dauid nō solum Deus præcepit, quod tabernaculū, vel templum facerent, sed ostendit qualiter ipsa facere deberent; iuxta illud Exo. 25. Inspice, & fac secundū exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Et 1. Paralip. 28. dicit Dauid. Omnia inquam venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris. Et eodem modo, quia Dominus supra præceperat Apostolis, quod essent Sal terræ ad saliendas putredines, & vermes peccatorum; & quod essent lux mundi ad in-

struendos

struendos homines fidē, & mores; & quòd prædicta non absconderent: sed omnibus propalarent; Nunc ostendere vult illud, per quod vult, quòd prædicta faciāt: quia scilicet per scripturam diuinam, ne quis existimaret quòd per aliquid aliud, lege Dei destructa vellent homines instrui, dicit. *[Nolite putare]* Et hoc modo cōtinuat hanc partem. *Glos.* dicens. Postquam hortatus est eos omnia pati pro veritate, & non celare, & gloriam Dei facere; incipit dicere quid docturi sint: quasi eis diceretur; Quid est hoc quod vetas abscondi, pro quo iubes omnia pati? An est aliquid contra legem? non, inquit. *[Non enim veni soluere legem]* vt ex hoc instruat eos, quòd per legem prædicta facere debēt, etenim dicitur in Psal. Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium Domini fidele sapientiam præstans paruulis: Vbi dicit Cassiodorus. Domini lex, quam per Moysen Dominus dedit, irreprehensibilis est, quia perfecta veritate consistit: quæ per Dominum Saluatorem non reprehensa est, sed potius impleta. Illius enim distractionis metus errātem corrigit, & ad Christi gratiam recurrere facit. Testimonium Domini fidele, quoniam omnia testimonia, quæ dedit populo Israelitico, fidelia utique fuerunt, quia plenissima veritate recognita sunt: & sapientiā paruulis præstiterunt; nec solum sapientiā, sed, & iustitiam; quia iustitiæ Domini rectæ. Vnde & Doctores non debent subiectos de prauis moribus corrigere, de sapientiā diuinā instruere, nec ad iustitiā informare, nisi per scripturam diuinā; per quam, & vitia perfectè corriguntur, & diuina sine errore intelliguntur, & opera iustitiæ rectè perficiuntur, quæ non fiunt per alias scripturas, nisi per diuinā; propter quod, & Dominus cum Apostolos instruxisset quòd essent sal in correctione peccatorū, & lux in doctrina contemplandorum, & exemplar in operatione iustorum, & virtuosorum operum: vult eos instruere per quod ista omnia facere possint, quia scilicet per diuinam legem, quam ipse non venit soluere, sed adimplere. Vt enim dicit Ioan. Sarracenus in principio expositionis super Angelicam Hierarchiam. Cauendum est, ne ea, quæ humanū excedunt ingenium, pro suo quis libito de mysterio diuinarum rerum disputādo usurpet, periculosum quippe est, scientiam sibi, uel alijs promittere secretorum cœlestium; nisi quis fortè dixerit illa, quæ scripturarum autoritate, uel ratione manifesta sunt; uel quæ Orthodoxi Patres dixisse cognoscuntur. Et Augustinus secundo de

doctrina christiana dicit, quòd præcepta uiuendi, & regulæ credendi, in scriptura diuina apertè posita sunt: propter quod ad talia facienda homo non indiget, nisi scriptura diuina.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & expositio; & ostenditur quòd Christus suo exemplo induxit suos Discipulos, ad legis Dei obseruantiam.

Secundò potest continuari secundum Chrysost. in expositione sic: Dixerat discipulis suis quòd in omni opere bono deberent esse perfecti. Ad quod eos inducens, se ipsum ponit in exemplum; qui totam legem, cui astrictus non erat, nisi voluntariè, voluit adimplere dicens. *[Nolite putare, &c.]* Quemadmodum, & supra tertio dixerat Ioāni. Sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Vnde hīc dicit in homil. Hoc dicit vt Discipulos suos, quos omnibus bonis operibus adornatos esse debere supra docuerat, his verbis ad suum prouocaret exemplum: vt quemadmodum ipse omnem legem implebat, sic, & illi, omnia etiam minima legis festinarent implere.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio, & expositio, & ostenditur quòd ne Dominus putetur in præceptis nouæ legis ponendæ infra per eum, legi Moysei esse contrarius, dixit, quòd non venit soluere legem. Vnde si aliqua in dictis præceptis videantur sonare contra litteram legis Moysei, rectè tamen lege intellecta, Domini præcepta non sunt contraria legi; sed legis declaratiua, & expositiua, & sine quibus lex impleri non posset secundum legislatoris intentionem.

Tertiò potest hæc pars esse quasi prohemium, vel prolocutio ad legem, quam ipse inferius promulgare debebat; sic quòd cōtinuaretur, quòd in parte præcepti proposuit leges, pro maioribus, & Doctoribus, quales esse deberēt. Hīc vero iam incipit leges ponere, quæ sunt communes ad omnes, qualiter viuere habeant: sed quia in ipsa lege quædam ponere debebat, quæ primo aspectu videbantur esse contraria legi datæ per Moysen, sicut de libello repudiij, & de prohibitione vsurarium, & etiam de tollenda lege talionis, & quædam alia: Iccirco antequam legem ponat, super hoc se excusat; vt iuxta excusationem præsentem intelligantur leges sequentes. Quia licet leges inferius ponen-

August.

XII
Chrysost.
hom. 10.

Matt. 3.

Chrysost.
hom. 10.

XIII

da, videantur primo aspectu legi Moyfi contrarię; tamen bene intellectę, sunt declaratiue intellectus legis Moyfi: sine quo intellectu, lex Moyfi impleri non posset: sicut patebit infra. Qui autem verum legis intellectum declarat, & si contraria dicere videatur legi, nō tamen propter hoc legi contrarius est, vel legem destruit, immo implet: quemadmodum 1. Machab. 2. dicitur de fractione requiei Sabbati, quando gentiles contra populum Dei pugnant. Omnis homo quicumque venerit ad nos in bello in die Sabbatorum, pugnemus aduersus eum, & non moriamur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri in occultis. Vnde hoc modo hanc partem continuans Chrysoft. dicit. Quia aestimabant ipsum hoc dicentem in destructionem veterum legalium facere, hanc sanat suspensionem dicens. Ne aestimetis, quoniam nō veni dissolvere legem vel prophetas: & in expositione dicit idem. Quia futurū erat, vt calumniarentur eum Iudæi in Sabbatis operantem, & lepram tangentem quasi soluentem legem: Ideo priusquam incurrat calumniam, calumniatoribus satisfacit, dicens. [Non veni legem solvere.]

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta continuatio, & expositio, & ostenditur quod ex eo quod Dominus non erat populi iudex, nec sacerdos, quantum ad exteriorem apparentiam; quorum solum erat dubia legis dissolvere, & rigorem legis temperare; cum ipse infra ad legis præcepta multa esset additurus; quia non solum, quod lex prohibebat præcepturus erat, sed etiam multo altiora præcepta dare debebat, vt legis intentio impleretur, ne super hoc Iudæi turbarentur, præmittit, quod non venerat legem solvere, sed adimplere.

IIII

Quarto potest continuari, quod hīc ponat quasi prohemium subsequētis legis, vt dicebatur in continuatione præcedenti; sed proponit excusationem illius, quod videbatur posse sibi opponi. Iudæi enim non poterant sustinere, quod aliquid adderetur legi Moyfi, veletiam diminueretur, iuxta illud Deuter. 4. Non addetis ad verbum quod vobis loquar, neque auferetis ex eo, & cap. 12. Quod præcipio tibi hoc tantum facito domino, nec addas quicquid, nec minuas; & si tamen esset, quod aliquid addendum esset, vel minuendum de lege per modum interpretationis; hoc non debebat fieri per quemcunque, sed solum per sacerdotem, & iudicem, qui illo tempore præessent po-

pulo. Iuxta illud Deuter. 17. Si difficile, & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris inter sanguinem, & sanguinem, causam & causam, lepram, & nō lepram: & iudicium intra portas tuas videris verba variari; Surge, & ascēde ad locum quē elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotem, & ad iudicem, qui fuerit illo in tempore; quæresque ab eis; qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et quia lex multum erat dura, & quasi intolerabilis, iuxta illud Actuum 15. Quid tentatis Deum imponere iugum super cervicē Discipulorum, quod neque nos, neque Patres nostri portare potuimus? Ideo additiones, vel diminutiones, quæ fiebant per sacerdotes, & iudices circa dicta legis; semper, vel, vt in pluribus, fiebant tēperantes legis rigorem, iuxta illud quod Dominus dicit infra Deus dixit. Honora patrē tuum, & matrem tuam, & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Quicumque dixerit patri vel matri, munus quodcunque est ex me tibi proderit, & non honorificauit patrem suum, aut matrem, & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Dominus autē qui non reputabatur apud Iudeos, sacerdotes, vel iudex, volebat in subsequentibus addere Moyfi, non temperatiua, vel condescensiuā: sed excessiuā: cum non solum prohibitorius esset, illa, quæ lex prohibet, vt homicidium, & adulterium; sed etiam radices peccatorum, vt iram, & oculum incontinentem. Debebat etiam in aliquibus legis auferitatem temperare; quod tamen temperamentum passis iniuriam graue erat, sicut patet primo de legalionis. Ideo antequam ad hæc descendat super hoc se excusat, quia eius additiones vel diminutiones, nō sunt nisi intellectus legis declarationes: propter quod dicit. [Nolite putare quoniam veni solvere, &c.] Et hoc modo hanc partem continuat Chryst. hīc in homeliar. dicens. Quoniam maiora veteribus mandatis in legislationem deducturus erat; & diuinæ cuiusdam, & celestis vrbauitatis constructurus viam; vt non hoc, velut extraneum, turbet audientium animas, & litigare præparet ad ea quæ dicuntur; hac vtitur præmendatione: Et si enim illi non cōplebant legem, attamen multa detinebantur ad ipsam conscientiam, & rebus eam in vnoquoque die dissoluentes, litteras volebant manere immobiles, & nullum apponere aliquid eis amplius; magis autem cum apponerent principes, non ad melius, sed ad deterius tolerabāt. Quoniam igitur Christus, neque ex sacerdotali tribu fuerat, & quæ erat expositu-

rus,

1. Mach. 2.

Chrysoft.
hom. 10.

Ibidem.

Idem 17.

Actu. 15.

Matt. 5.

Deuter. 4.

Idem 12.

Chrysoft.
hom. 15.

rus, appositio quædam erat, non diminuens, sed intēsam faciens virtutem, præuidens vtraque hæc eos turbatura, antequam mirabiles inscribat leges, proijcit quod subintraturum erat eorum menti, dicens [*Nolite putare, &c.*]

S V M M A R I V M.

Ponitur quinta cōtinuatio, & expositio, & ostenditur quare Dominus hoc prohēmio vtitur, ne videatur aliquid infra dicere contra legem; quia nihil eorū, quæ dicturus est, legem soluit, vel destruit; sed legem perficit, & complet, quod naturaliter lex appetebat; cum vnumquodque imperfectum suam perfectionem habere desideret.

V Quinto potest continuari secundum eundem sic; quod etiam, vt dicebatur, hoc sit prohēmium ad subsequentem legem. Prohēmizantes enim in prohēmio debent facere discipulos dociles; quod faciunt, quando consueta, & non extranea à principio proponūt; si enim extranea à principio proponerētur, nec ipsa, nec subsequētia audirentur. Vnde & Ioan. 6. dicitur, Quod audientes multi ex discipulis eius, quod haberent manducare carnem eius, & bibere sanguinem, dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest audire? & ex hoc multi Discipulorum eius abierunt retro. Et ideo à principio proponi nō debent talia; vel si proponantur, debent rationes protēdi, quare hoc fieri oporteat, vt auditis rationibus Doctoris, auditoris animus acquiescat: frequenter enim quod videtur homini prima fronte esse erroneum, impossibile, vel falsum, vel durum; reddita ratione, apparet esse verum, rectū possibile, & leue. Et quia Dominus multa inconsueta, & inaudita Iudæis proponere volebat in lege, quam intendebat dare; ideo ne inconsueta videantur, præmittit excusationes, & rationes dicendorum, scilicet, quod non erant illa, quæ dicere intendebat legi Moyfi contraria, sed erāt secundum legem: non enim est contrariū alicui rei, si perficiatur, immo est hoc, quod res illa appetit per naturam. Lex autem Moyfi per naturam imperfecta erat. iuxta illud ad Hebr. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Et ideo, quando per legem Christi sequentem perfecta fuit, non fuit destructa, sed cōsummata. Vnde Chrysost. hic dicit in homeliar. Vt non turbet audientes, apponens integræ legi, integrè aliam legem, multa vtitur constructione, & cura; ne in tumultuationem duceret eos, qui audiebant. Propter hoc multa

A defectiora sua dignitate loquitur; & multa præmendatione vtitur. Et Theophilus super Lucam dicit. Imperfectis lex imperfecte loquitur, sed nunc perfectionis doctrinæ opus est.

S V M M A R I V M.

Ostēditur quomodo lex diuersimode accipitur in scriptura, vt ostendatur de qua legis acceptione hic loquatur Dominus.

B Quibus visis est intelligendum circa litteram, quod lex aliquando vocatur totum vetus testamentum, aliquando vocatur solum libri Moyfi, aliquando solum præcepta in tabulis legis posita. Et quod lex ponatur pro tota scriptura veteris testamenti, patet per illud Ioan. 15. Vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est; quia odio habuerunt me gratis, quod tamen testimonium positum est in Psal. Et quod pro omnibus libris Moyfi lex ponatur, patet per illud quod dicitur Luc. 2. Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ, secundum legē Moyfi, quod tamen præceptum ponitur in Leuitico. Et quod ponatur solum pro decem præceptis, quæ scripta sunt in tabulis, patet per illud quod dicitur ad Rom. 7. Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret; non concupisces; quod præceptum positum est in decalogo: Et quod Psalmi comprehendantur cum Prophetis, patet per illud quod dicitur Luc. 16. Lex, & Prophetæ, vsque ad Ioannem: & quod Psalmi distinguantur à lege, & Prophetis; patet per illud quod dicitur Luc. ult. Necesse est implere omnia quæ scripta sunt in lege Moyfi, & Prophetis, & Psalmis de me. In proposito autem, per legē intelliguntur omnes libri Moyfi, cum multa hic de diuersis libris Moyfi sumpta declarētur, sed Prophetarum nomine intelliguntur omnes libri alii à lege, sic, quod in Prophetis Psalmi sunt inclusi.

S V M M A R I V M.

E Ponuntur diuersæ acceptiones de verbo soluere, vt ostendatur quomodo Christus legem non soluit; licet præcepta moralia compleuerit, & vim obligandi abstulerit legi, quantum ad iudicialia, & ceremonialia præcepta.

Secundo etiam est intelligendum, quod soluere in scriptura, aliquando accipitur pro dissigere, secundum quod patet infra 21. Inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea, soluite, & adducite mihi, & secundum istam significationem, lex sol-

Theophil.

VI

Ioan. 15.

Luc. 2.

Rom. 7.

Luc. 16.

Idem ult.

VII

Matt. 21.

ueretur, si eius obligatio, qua homo tenetur vivere secundum legem, relaxaretur: ita quod, licet lex maneret; tamē non haberet virtutem obligandi; & hoc modo, legis solutionem accipit Apostolus ad Roman. 7. Soluti sumus à lege mortis in qua detinebamur, ita ut feruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate littere. Mulier, quę sub viro est, viuente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri, cap. eodem. Secundò soluere accipitur pro dubiæ propositionis solutione; quomodo accipitur Iudic. 14. Proponā vobis problema, quod si solueritis mihi infra septem dies, dabo vobis triginta syndones. Et Eccles. 7. dicitur. Deus fecit hominem rectum, & ipse infinitis se miscuit quęstionibus. Quis talis ut sapiens est, aut quis cognouit solutionem verbi? Et hoc modo lex solueretur, si ipsa dubia existens declararetur. Quomodo Dominus declarans dubietatem legis de obseruatione Sabbati, dicit Luc. 13. Vnusquisque vestrum Sabbato non soluit bo- uem suum, aut asinum à præsepe, & ducit ad aquam? Tertiò soluere accipitur pro destruere, quomodo accipitur Ioan. 2. Soluite templum hoc, & post triduum excitabo illud. Et hoc modo lex solueretur si destrueretur; quomodo accipitur infra eodem. [Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis.] Vbi dicit Interlinearis. Soluitur mandatum, vel non agendo, vel non credendo. Et Ioan. 10. dicitur, Quod non potest solui scriptura. Quarto accipitur soluere, pro deponere: iuxta illud Isa. 20. Vade, & solue saccum de lumbis tuis, & calciamenta tua tolle de pedibus tuis. Et hoc modo solueretur, si totaliter dimitteretur: quomodo præcipitur Isaia 58. de mala obligatione. Solue fasciculos depri- mentes. Tunc ergo solueretur lex, si vel obligatio de obseruādo ipsam tolleretur, vel si lex dubia exponeretur, vel si totaliter destrueretur, vel si conculcarerur, & in nullo honore haberetur, quasi deposita ex- stens. Christus autem legem Moysei non destruxit, vel dehonestauit, licet quo ad præcepta iudicialia, & ceremonialia eam soluerit, id est, virtutem obligandi, ad eorum obseruantiam ei abstulerit: & præcepta moralia declarauerit, & exposue- rit. Et quia hæc non erant legis destru- ctio, & conculcatio; sed erant eius perfe- ctio, ut declarabitur infra, ideo ipse non venit legem soluere, sed adimplere.

S V M M A R I V M.

Quod lex, & Prophetæ continebant promissa,

F præcepta, præmia, & doctrinalia; & ostenditur quomodo Christus promissa legis, & Prophetarum non soluit, immo adimpleuit, quia quod Deus ibi promiserat, opere adimpleuit.

G Circa quod attendendum, quod lex Moysei in se cōtinebat promissa, præcepta, præmia, bona bonis, & mala malis, & doctrinalia: promissa autem tunc im- plentur, quando quod promissum est soluitur, vel completur. Sed tunc promissum non soluitur, quādo quod promissum erat non adimpletur. Inter promissa autem legis, præcipuum, & quasi omnia promissa continens, incarnatio Christi est; qua data, omnia quæ Deus promiserat homini- bus, dedit, iuxta illud 2. ad Corin. 1. Quot quot enim promissiones Dei sunt in illo, id est, Dei filio Iesu Christo, Est. Vbi dicit Glossa. Quod omnes Dei promissiones in Christo sunt impletæ, & firmatæ: & non est credendum quod Christus mendax sit; per quem Pater verax apparuit; quia pro- missiones Dei, omnes per Christum adim- pletæ sunt; qui Christus in scripturis san- ctis fuit promissus nasciturus ex semine David, secundū carnem, ad Rom. 1. Quod autem promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem. Vnde, & Chrysost. in homel. hinc dicit: quo- modo non soluit legem, vel Prophetas? & respondens subdit; Prophetas quidem, quia operibus certificauit vniuersa, quæ de ipso dicta fuerunt, quæ omnia non cō- pleta permāsisserunt, nisi ipse aduenisset. Et in expositione dicit idem. Lex, & Prophe- tæ, duo hæc agunt, & de Christo prophe- tant, & legem viuendi constituunt, quæ vtraq; Christus impleuit: De se quidem, quando natus est; & cætera fecit quæ in Euangelio cōtinentur: quæ nisi facta fuisset, mendaces Prophetæ essent. Sic ergo quantum ad promissa, quæ magna pars legis, & Prophetarum erant, Christus veri- tas factus homo, non soluit promissa, sed adimpleuit; quando opere, & facto exhi- buit omnia, quæ Deus patribus promisit. Soluisset autem promissa, & non adim- plesset, si omnia quæ promissa erant, facta non fuissent. Vnde, & de reddentibus vo- ta, id est, facientibus id quod promiserūt, dicitur Isaia 19. Vota vouebunt Domino, & soluent. Et è contra potest dici de illo, qui promittit, & nō complet promissum, quod non soluit. Vnde, & de Deo dicitur 2. Paral. 6. Quæ ore promiseras, opere cō- plesti: & ad Titum 1. dicit Apostol. Quod spem vitæ æternę promisit is, qui nō men-

VIII

2. Cor. 1.

Gloss.

Rom. 1.

Chrysost. hom. 10.

Ibidem.

Isa. 19.

2. Paral. 6. Titum 1.

titur

Rom. 15. titur Deus ante tempora secularia, Et ad Rom. 15. Dico Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatē Dei ad confirmandas promissiones Patrum. Glof. Vbi dicit Glof, Christus minister fuit Iudæorum, id est, Apostolis, & hoc propter veritatem Dei, vt scilicet se veracē ostenderet in promissis, & compleret promissa patribus Iudæorum.

S V M M A R I V M.

IX Quod Christus primo modo præcepta moralia legis non soluit, sed adimpleuit; quia nihil præceptorum moralium transgressus est, sed obseruauit, & opere adimpleuit.

IX S E C U N D O lex Moyfi, & Prophetæ constinebant præcepta vinēdi, quæ in tres partes diuiduntur, scilicet, in præcepta moralia, cerimonialia, & iudicialia: iuxta illud Deuter. 6. Hæc sunt præcepta, & cerimonialia, atque iudicia, quæ mādauit Dominus Deus noster, vt docerem vos. Præcepta autem moralia Christus non venit soluere, immò confirmare, & adimplere: quæ non soluit, sed adimpleuit tripliciter. Primò quidem nihil eorum transgrediendo. Vnde & dicebat Iudæis Ioan. 8. Quis ex vobis arguet me de peccato? quasi diceret, quòd nullus eum arguere poterat. Vnde dicitur Isaia 53. Iniquitatem non fecit, nec dolus fuit in ore eius. Qui autem mādauit moralia transgreditur, nisi Deus hoc mandet, peccat: dicēte Bernar. in lib. de præcepto, & dispensatione cap. 5. Necessarium præceptum quod inuolabile nominatur, illud intelligo, quod non ab homine traditum, sed diuinitus promulgatum; nisi à Deo qui tradidit, immutari omnino non patitur; vt exempli causa. Non occides, & reliqua illius tabulæ legis: quorum, & si aliquando contrarium à sanctis hominibus est vsurpatum; scriptura non indicante, quòd Deus ita præcepit, aut eos peccasse fatendum est, vt homines, aut certè sicut Prophetas familiare Dei consilium accepisse. Cum igitur Christus, nec à Iudæis inimicis, qui etiam eius bona opera calumniabatur, potuerit argui de peccato, manifestum est ipsa præcepta moralia obseruasse, & sic non ipse ea soluit, sed adimpleuit. Vnde Chrysost. hic dicit. Legem non soluit, vno quidem modo in nihil transgrediendo legalium, quoniam enim vniuersam eam compleuit. Ioan. 8. Audi quod ait Ioan. Ita enim decens est nos cōplere omnem iustitiā: & Iudæis dixit, Quis ex vobis arguet me de peccato? Idem 14. sed & Discipulis rursus: Venit Princeps

A mundi huius, & in me inueniet nihil; sed Propheta dixit, quòd peccatum nō fecit, Vno igitur modo compleuit etiam sic.

S V M M A R I V M.

B Soluitur obiectio, per quam videtur quòd Dominus præceptum morale, de non operando in sabbato soluerit; & ostenditur quòd Iudæi in die sabbati non acceperāt præceptum nullum opus faciendi, sed non omne opus faciendi poterant tamen facere opus illa die, quod pertinebat ad animæ salutem, vel ad corporis sanitatem, vel ad Dei gloriam; qualia opera Christus in sabbato fecit; & sic non fecit contra illud præceptum de non operando in sabbato.

C N E C obstat illud, quod Iudæi aliquando imposuerunt ei, quòd sabbatum non custodiebat dicentes illud Ioan. 9. Non est hic homo à Deo, qui sabbatū non custodit; Et infra cap. eodem. Nos scimus quia hic homo peccator est, & hoc dixerunt, quia in die sabbati lutum fecerat, ex quo liniuit oculos cæci nati; Quia præceptum de cessando ab opere in die sabbati, non erat præceptum de cessatione ab omni opere, sed ab opere seruili. Vnde nō dicitur quòd nullum opus faciant Iudæi; sed quòd non faciant omne opus; quod non valet tātum, sicut quod nullum opus, sed sicut non opus quoddā. Negatio enim præposita signo vniuersali affirmatiuo, facit equipollere particulari negatiuē; sicut non omnis homo currit; æquipollet huic quidā homo non currit, vt Logici dicunt. Vnde sic ponitur præceptum Exo. 20. Memento vt diem sabbati sanctifices: sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est, nō facies omne opus. Et in signum quòd non omne opus, sed opus seruile solum esset prohibitum Iudæis facere in die sabbati, dicitur Leuit. 23. Mense septimo prima die mensis erit vobis sabbatū: omne opus seruile non facietis in eo. Vnde si alicubi inueniatur præceptum quod nihil operis faciant in die sabbati, vt Deut. 5. Non facies in eo quicquā operis, non intelligitur nisi de opere seruili: nam opus quod seruile non est, sed liberale, Iudæi operabantur: iuxta illud quòd Dominus dicit de sacerdotibus, qui ministrabant in templo, & operabantur, animalia occidendo, excoriando, & ad altare deferendo, & ibidem ipsa cremando: infra 12. An non legistis in lege quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt? Et Iosue 6. dicitur. Quòd sex die-

Esa. 53.

X

Ioan. 9.

Ibidem.

Exo. 20.

Leuit. 23.

Deuter. 5.

Matt. 12.

Iosue 6.

bus sacerdotes, & populus debebant Iericho circuire semel in die, clāgentibus tubis: sed in septimo debebant eam circuire septem vicibus, & corruentibus muris, quilibet ingredi debebat per locum, contra quem steterant, vt expugnarent habitatores ciuitatis. Ex quo manifestum est, quod cum taliter circuire ciuitatē opus esset, quod populus Israel in die sabbati opus fecit, cum septem diebus taliter populus Iericho circuisset. Propter quod & 1. Machab. cap. 2. legitur ordinatum. Omnis homo quicūque venerit ad nos in bello in die sabbatorum, pugnemus aduersus eum. Sic igitur pro vita corporali tuēda, pro vita spiritali adipiscenda, & pro seruitio diuino faciendo, poterat homo in sabbato operari, cum talia opera seruilis non essent. Et quod pro animæ salutem homo posset operari, patet per illud quod dicitur Ioan. 7. In sabbato circunciditis hominem. Christus autem si soluit sabbatum, soluit ipsum pro vita, vel sanitate infirmantibus largiēda, & hoc non opere manuali, sed solo verbo; & si opere manuali, vt de luto quod fecit, vt inde lini- ret oculos cæci nati: non erat tale opus, quod seruire dici posset; Cum & medici, subita egritudine emergente, de qua posset homo subito mori, nisi occurreretur, herbas terere, & conficere medicinalia in die sabbati possent, ne homo moreretur. Si etiā præcepit paralitico curato in die sabbati, quod tolleretur grabatum suū, hoc fecit propter Dei gloriā, ad ostendendum veritatem miraculi, quod factum fuerat. Si etiam defendit discipulos, qui confricatis spicis grana comedebant in die sabbati, hoc fecit propter salutem corporalem eorum tuendā. Et ita cum non fecerit in die sabbati opus seruire, sed liberale; & in illis casibus, quod secundum legem quilibet tale opus poterat operari: iccirco non soluit legem, quo ad præcepta moralia. Cuius signum manifestum est, quod Iudæi volentes eum occidere, falsas criminationes ei imponendo, non imposuerunt ei quod in sabbato operatus fuisset cōtra legem; Cum tamen hoc tale crimen esset in lege, quod propter ipsum homo interfici debebat: iuxta illud Exo. 31. In septimo die sabbatum est requies sancta Domino. Omnis, qui fecerit opus in hac die, morietur. Et Num. 15. dicitur, Quod homo colligans ligna in die sabbati, lapidatus fuit, & interfectus. Vnde verisimile est, quod si Dominum Iudæi vidissent operantem in die sabbati contra legē, quod eum super hoc accusassent, vt eum iustē, & secundum legem interficere possent, quod

F cum nō fecerint, apparet manifestē quod in hoc contra legem non fecit.

S V M M A R I V M.

Quod licet Dominus voluntariē custodierit præceptum de non operando in sabbato tamen hoc non fecit, quod sabbatum teneretur, sicut legis subiectus obseruare, cum esset Dominus legis: & quod præceptum de sabbato obseruando dispensabile erat per ipsum Christum: cum non esset tale præceptum, quod iustitiam immobilē contineret.

G

Licet autem Christus sabbatum obseruauerit, faciens iuxta legis mādaturum, tamen hoc non fecit, quod ad eius obseruantiam teneretur, ita quod, si non faceret peccaret; cum lex esset imposita hominibus subiectis legi, & nō Domino legis. Christus autem Dominus legis erat, sed voluntariē se legi subiecit, vt nos à seruitute legis eriperet. Vnde quod non teneretur ad obseruantiam sabbati, vt seruus: sed poterat non obseruare sabbatum, vt Dominus, patet per illud quod habetur Luc. 6. Dominus est filius hominis etiam sabbati. Vbi dicit interlinea. Præest enim, non subest veteri obseruationi sabbati. Et Theophilus ibi dicit. Ego sum Dominus sabbati; tanquam dispositor, & sicut legislator potestatem habeo soluere sabbatū, Non enim præceptum de sabbato obseruando est tale, quod non possit fieri dispensatio de non obseruādo ipso per Deū; qui tale mandatum veteri populo dedit, quia non est præceptum necessariū, & incommutabile, cum non contineat in se naturaliter actum iustitiæ: De quo præcepto loquens Bernar. in libro de præcepto, & dispensatione cap. 6. dicit. Quod præceptum necessarium, & incommutabile, tale est, quod diuina ita constat ipsum, & æterna ratione firmatū: vt nulla ex causa possit, vel ab ipso Deo aliquatenus immutari. Sub hoc genere est omnis illa sermonis Dominici in monte habiti spiritalis traditio, & quicquid, de dilectione, humilitate, mansuetudine, cæterisq; virtutibus, tam in veteri, quā in nouo testamento obseruandum traditur. Hæc quippè talia sunt, quæ nec liceat, nec expediat aliquando non haberi; quia sunt immobiliter, & naturaliter bona, & omni tempore, omni parte, morte cōtempta, custodita, salutē operantur. Cum igitur obseruatio sabbati non sit naturaliter, & immobiliter bona, nec omni tempore obseruatum dederit vitam, & non obseruatum mortē, quia non obseruabatur antequam lex daretur:

XI

Luc. 6.
Glos.

Theophil.

Bernar.

iuxta

Ezech. 20. iuxta illud Ezechi. 20. Eieci eos de terra Aegypti, & deduxi in desertum, & dedi eis praecepta mea, dedi eis ut essent signum inter me, & eos: Iccirco per Dominum Christum, qui Dominus erat legis, potuit dispensari in tali praecepto, quod erat de Sabbato observando; non propter hoc autem quod dispensatur in aliquo praecepto, praeceptum tollitur, & remouetur; sicut non fuit sublatum praeceptum, Non occides; quando Abraham suum filium innocentem ad Dei praeceptum voluit occidere. Et quando Osee ad mandatum Domini mulierem primo fornicariam, deinde adulteram accepit; non fuit sublatum praeceptum, Non mechaberis, sed fuit dispensatum per illum, qui potuit, quo ad tunc, & quo ad illas personas cum quibus extitit dispensatum.

S V M M A R I V M.

Ostenditur quod cessatio ab opere in die Sabbati, erat in lege quo ad aliquid, praeceptum morale, & quo ad aliquid, praeceptum ceremoniale, vel figurale, & in quibus erat praeceptum morale, & in quibus erat praeceptum figurale.

XII

Exo. 20.

Idem 23.

Deut. 5.

Heb. 4.

Glos.

Est etiam intelligendum, quod Sabbatum datum fuit Iudaeis, & in recordationem beneficii de creaturis conditis, iuxta illud Exo. 20. Sex diebus fecit Deus coelum, & terram, mare, & omnia quae in eis sunt, & requieuit in die septimo. Fuit etiam eis datum, ut serui, & ancillae, & iumenta eorum ab opere dicta die cessantes, refrigerarentur, in hoc avaritiam Iudaeorum refrenando, iuxta illud Exod. 23. Sex diebus operaberis, septima die cessabis, ut requiescat bos, & asinus tuus, & refrigeretur filius ancillae tuae, & aduena. Fuit etiam datum eis, ut dicta die Domino, & eius seruitio vacarent, iuxta illud Deuter. 5. Obserua diem Sabbati, ut sanctifices eum. Dies etiam Sabbati erat figura requiei Domini in sepulchro, peracto opere nostrae redemptionis; tali enim die requieuit in sepulchro, ut patet per omnes Euangelistas. Significabat etiam dies Sabbati, quod homo debet omnia bona opera operari propter Deum; in quo, & in nullo alio debemus nostrorum operum finem instituere, iuxta illud Apost. ad Heb. 4. Relinquitur Sabbatismus populo Dei, qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut a suis Deus. Vbi dicit Glossa. Vera requies perfecta est, quam Dominus promittit, quae per requiem Sabbati est figurata. Ex quibus patet quod Sabbatum, & quo ad aliquid erat figurale; & quo ad aliquid erat mo-

rale. Morale enim erat quo ad recognitionem diuinorum beneficiorum, & quo ad seruitium Deo impendendum, & quo ad refrigerium laborantium. Sed figurale erat quo ad significandam Christi requiem in sepulchro, & quo ad requiem, & finem bonarum actionum, qui in Deo est.

S V M M A R I V M.

Quare apud Iudaeos dies Sabbati erat festiua, & inter Christianos dies Dominica est festiua, & quod maioris festiuitatis est dies Dominica inter Christianos, quam dies Sabbati fuerit inter Iudaeos; eo quod maius beneficium fuit collatum die Dominica humano generi, quam die Sabbati.

Quantum autem ad recognitionem beneficiorum, recte dies septima in veteri testamento erat assignata: quia maius beneficium Dei, quod homines pro tunc a Deo acceperant, erat tam ipsorummet, quam totius mundi propter eos creatio. Propter quod illa dies, qua Deus completo toto opere creationis, desinit novas creaturas creare in recognitione tanti beneficii, fuit festiua. Sed quia in nouo testamento maiora, & perfectiora beneficia sunt a Deo collata in alia die: iccirco non dies Sabbati, sed dies alia est festiua. Duo enim mala, quae humanum genus incurrerat, sunt destructa; & duo bona quae humanum genus perdiderat, sunt reddita: quae si facta non essent, omnes filii hominum in vanum constituti essent. Duo autem mala, quae homines incurrerat, erant peccatum, & mors. Duo etiam bona, quae perdiderant, erant gratia, & totius hominis gloria. In sexta autem die peccatum per Christum destructum fuit, quando peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. 1. Pet. 2. Gratiam etiam reddidit quando reconciliauit, & pacem fecit amborum in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso, ad Ephes. 2. & hoc beneficium maius fuit, quam creationis. Sed quia adhuc manebat alia duo, iccirco quia in die octaua illa data, & sublata fuerunt, scilicet mors sublata, & immortalitas, & gloria donata in capite nostro; quia a mortuis Christus iterum non moriturus surrexit. Iccirco non dies Sabbati, quae erat festiua, in signum recognitionis beneficii creationis, nec dies sexta, quia non fuit in ea bonum consummatum datum, nec malum totale sublatum, sed dies Dominica, in qua Christus consummatum bonum dedit, & totum malum remouit, est inter Christianos festiua,

XIII

1. Pet. 2.

Ephes. 2.

August.

Rom. 6.

Idem 5.

Glos.

& quia maius bonum datum est, scilicet gloria, & incorruptio, & quia includit hoc donum omnia alia dona præcedentia. Vnde Augu. 2. lib. ad inquisitiones Ianuarij circa mediū dicit. Dies Dominicus nō Iudæis, sed Christianis resurrectione Domini declaratus est; & ex illo cepit habere festiuitatem suam: Resurrectio enim nulla erat donec veniret Christus, qui resurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Vnde postquā facta est talis resurrectio in corpore Domini; vt præiret in capite Ecclesię, quod corpus Ecclesię speraret in fine; iam dies Dominicus, id est, octauus, qui etiā primus, incepit celebrari: Quia illa die omne bonum est datum hominibus, & omne malū amotum, quia mors est totaliter amota, & immortalitas, & gloria data; vt maius esset donum per Christum datum, quā malum per Adam introductū, iuxta illud Apost. ad Rom. 5. Non sicut delictum, ita & donum: si enim vnus delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit. Vbi dicit Glossa. Plus præstat Christus regeneratis, quā eis generatis Adam nocuerat; quia vitia generationis, vel vitia consecuta ad hominem creatum, amota sunt per Christum mortuum, & resuscitatum. Et ideo plus est festiua dies resurrectionis Christi, quā dies cessationis Dei ab opere creationis,

S V M M A R I V M.

Quod si quies ab operibus præcepta fuit die Sabbati, vt laborantes refrigerarentur, & quiescerent à labore; magis dies Dominica in nouo testamento est significatiua perfectę, & totalis quietis: quia significat resurrectionem generalem corporum, in qua totaliter totus homo, si partem habeat in gloriosa resurrectione requiescet, quod vsque tunc non erit.

XIIII

SI vero attendantur duæ causæ subsequentes, scilicet refrigerium laborantium per sex dies, & Dei cultus, quod fieri debebat in Sabbato, eadem causæ manent in die Dominica. Sufficit enim quod aliqua dies hebdomadę deputetur ad Dei cultum specialiter exercendum, & ad requiem laborantium. Et tanto magis dies Dominicus est altior ad ista duo, quanto magis est plus rememoratiuus maioris beneficij collati dicta die, quod est Christi resurrectio: quæ est causa, & exemplar resurrectionis nostrę; & etiam quia significat quietem maiorem, & magis completā desiderij humani: Quia enim per sex dies

F quibus laboratur vita præsens significatur, per Sabbatum autem significatur requies animarum, quæ perfecta non est, donec corpora resumant propter naturale desiderium quod habent existendi in corporibus proprijs; quo obtento totaliter requiescent: Iccirco dies Dominica, quia significat tempus resurrectionis corporū, propriè est dies requiei, & refrigerij laborantium: quia in præsentī sæculo laboramus, vt nostri spiritus requiescant in futuro à laboribus suis. Sed quia illa requies nondum est plena, quousque corpora sint glorificata; iccirco non in Sabbato, quod significat requiem animarum, sed in Dominica, quæ significat resurrectionem gloriosam corporum, est nunc requiescendū: Cum tamen in veteri testamento, quando realiter solum erat exhibita requies animarum, & non resurrectio corporum, sabbato esset requiescendum. Cum tamen nunc exhibita est in Christi corpore, corporum glorificatione in die Dominica facta, dicta die sit requiescendum: dicente August. in dicto lib. 2. ad inquisitiones Ianuarij. Animæ omnium sanctorum ante resurrectionem corporis, sunt quidem in requie. Qua propter ante resurrectionem Domini quamuis sanctos patres, plenos prophetico spiritu, hoc tale sacramētum, quo significabatur resurrectio nequaquā lateret, solum celebrandum Sabbatum traditum est: quia erat solum requies animarum, resurrectio corporum nulla erat, donec Christus resurrexit. Sed nunc postquam Christus resurrexit die octaua, & nos resurgemus in octaua ætate, non die septima, quæ significat resurrectionem animarum, sed die octaua, quæ resurrectionē significat corporum: qua facta, erit plena, & perfecta quies totius humanæ naturæ. Est festiua, quia post resurrectionem sanctorum erit æternum sabbatum, dicente August. 22. de Ciuit. Dei, cap. vlti. Hac ætate septima Sabbatum erit nostrarum animarum, cuius finis non erit vespera, sed Dominicus dies, velut octauus æternus, qui Christi resurrectione sacratus est, & æternus, non solum spiritus, verum etiā corporis requiem præfigurans. Ibi vacabimus, & videbimus; videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid erit in fine sine fine. Nam quid aliud noster est finis, nisi peruenire ad regnum, cuius nullus est finis?

S V M M A R I V M.

Quod si requies Sabbati significet requiem Christi in sepulchro, postquam Christus de sepul-

August.

Idem.

chro resurrexit, non fuit obseruanda dies Sabbati, quia iam impletum fuerat illud, quod dicta requies significabat.

XV

Si etiam Sabbatum attendatur, ut figurabat Christi sepulturam, qua die Dominus iacuit in sepulchro, hoc completo, cessare debuit: quia nisi cessasset, adhuc significaret quod Christus sepeliri deberet, quod tamen fieri non debet. Quemadmodum enim verba sunt quædam fidei protestationes, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Sic etiam facta veteris testamenti, quia erant figuralia, protestationes erant fidei eorum, quæ fieri debebant in nouo testamento; quibus completis, sicut verba sunt mutanda, ita & figuræ sunt deserendæ, ne adhuc significetur quod ille res, quæ per dictas figuras significabantur, adhuc futura sint. Quemadmodum enim antequam Christus fuisset incarnatus, mortuus, & resurrexisset, verum erat quod Christus nasciturus, passurus, & resurrecturus esset: Sic postquam Christus natus est, passus est, & resurrexit, non est dicendum, nec est verum quod Christus nasci, pati, & resurgere debeat; Et eodem modo illæ figuræ, quæ significabant Christum nasciturum, moriturum, in sepulchro quiesciturum, resurrecturum, cessare debuerunt: quia iam erant impletæ, quando Christus ita compleuit; Ne si fierent, adhuc significaretur quod Christus nasci, mori, sepeliri, & resurgere deberet, dicente August. 19. lib. contra Faustum, cap. 16. Si soni verborum, quibus loquimur, pro tempore commutantur, eademq; res aliter enunciatur faciendæ, aliter facta: sicut ista ipsa duo verba quæ dixi, faciendæ & facta, nec paribus morarum interuallis, nec iisdem vel totidem litteris syllabisve sonuerunt: Quid mirum si alijs mysteriorum signaculis passio & resurrectio Christi futura promissa est, alijs iam facta annunciat? Quandoquidem ipsa verba, futurum & factum, passurus & passus, resurrecturus & resurrexit, nec tendi equaliter, nec similiter sonare potuerunt. Quid enim sunt aliud quæquæ corporalia sacramenta, nisi quædam quasi verba visibilia, sacrosancta quidem, veruntamen mutabilia, & temporalia? Et infra. Si Christus legem & Prophetas non soluisset, adhuc promitteretur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant. Sed qui venit legem, & Prophetas non soluere, sed adimplere, ipsa adimplentione abstulit ea, per quæ adhuc promittebatur implendum, quod iam constat impletum,

Rom. 10.

August.

Idem.

A tanquam si verba ista tolleret, nasciturus, passurus, resurrecturus: Quæ cum adhuc futura essent, rectè dicebantur: & institueret dici, natus est, passus est, resurrexit, quæ illis completis, & ob hoc ablati, rectè dicuntur. Sicut ergo ista verba, ita illa prioris populi sacramenta, quia iam per Christum impleta sunt, tolli, mutariq; debuerunt. Et quia requies Sabbati in veteri testamento significabat Christi sepulturam (dicente August. 4. super Genes. ad litteram, cap. 13. Sabbati dies significat Dominicam cessationem in sepultura. Et infra dicit idem. Quies Sabbati ipse Dominus Christus est, qui non nisi quando voluit passus est, eamq; sepulturæ suæ mysterijs confirmavit: Ipsa quippe die Sabbati requieuit in sepulchro, eamq; totam diem habuit sanctæ cuiusdam vacationis.) Quid ergo mirum, si Deus istum diem, quo erat Christus in sepultura quieturus, volens etiam hoc modo prænunciare ab operibus suis dicto die quieuit? Cum igitur requies Sabbati significauerit requiem, quæ Christus completo operæ nostræ redemptionis habiturus erat in sepulchro, manifestum est quod postquam Christus in sepulchro die Sabbati requieuit, non est Sabbato quiescendum, quia si hoc fieret, adhuc pronunciaretur quod Christus sepeliri deberet. Vnde vsq; ad dictam diem sepulturæ Christi obseruatio Sabbati fuit in præceptum: sed ex tunc in præcepto non fuit, completo illo, quod dicta obseruatio significabat, dicente Aug. 6. lib. contra Faustum cap. 2. Cessationem Sabbatorum iam quidem superuacuum ducimus obseruandam. Et Apost. ad Coloss. 2. postquam egit de morte, & sepultura Christi, dicit. Nemo vos iudicet in cibo, & in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi. Vbi dicit Glo. Ista quæ in figura futurorum tunc fiebāt, & erat peccatum non obseruare, quæ præcipiebantur, & vnum solum non obseruatum tunc damnabat. Nunc non est peccatum non obseruare ipsa, quia tunc erant præcepta, nunc testimonia, illud enim erat tempus figurandi, hoc manifestandi, & ipsa scriptura, quæ tunc fuit exactrix operum significatiuorum, nunc testis est rerum significatarum, & quæ tunc obseruabantur ad prænunciationem, nunc recitantur ad confirmationem. Hæc enim omnia fuerunt vmbra, sed veritas huius vmbre est corpus Christi; quia per eum impleta sunt omnia, & significabant corpus Christi, vel quod sumpsit de virgine, vel quod est Ecclesia. Et sic Christo ad veniente, quia cō-

Idem.

Idem.

Idem.

Coloss. 2.

Glos.

Osee 2.

pletum est quod sabbatum significabat, & figurabat, cessare debuit; non tamen ante Christi sepulturam, cum sabbatum in lege Christi sepulturam significaret; cuius cessatio fuit prophetata Osee 2. Cessare faciam omne gaudium eius, solemnitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius, & omnia festa temporum eius.

S V M M A R I V M.

Concluditur ex præcedentibus, quod licet Christus, dum in carne mortali vixit, quietem sabbati observauerit; tamen fideles eius diem sabbati observare non debent; & quod licet fideles observent ad litteram omnia alia præcepta legis posita in decalogo, non tamen observant requiem sabbati, nec observare debent.

XVI

Psal. 117.

Cassiod.

Matth. 19.

August.

Deut. 5.

EX quibus patet quod licet Christus, quoad in hac mortali vita vixit, sabbatum observauerit, quia voluit esse sub lege, ut eam adimpleret: tamen fideles post Christi resurrectionem non tenentur; immo non debent, & graviter peccarent, si requiem sabbati observarent; sed pro sabbato successit festiva dies resurrectionis Dominicæ, quia Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus, & letemur in ea. In quo merito, ut dicit Cassiodorus, exultari conuenit, & letari; quoniam in hac die, & Diabolus ius perdidit, & salutem mundus accepit. Sic ergo vno modo Christus moralia præcepta non venit soluere; quia secundum ipsa vixit, nihil prætermittendo de ipsis, & voluit, ac mandavit quod credentes in eum in posterum dicta præcepta observarent: iuxta illud infra 19. Si vis ad vitam ingredi serva mandata, quæ sunt, Non homicidium facies &c. excepta observatione sabbati; & quare hoc factum sit, dictum est supra. Vnde Augustinus ad inquisitiones Innuarij cap. 12. dicit. Inter omnia illa decem præcepta solum quod de sabbato ibi positum est, figuratè observandum præcipitur. Cætera præcepta ibi propriè posita, sicut præcepta sunt, sine vlla figurata significatione observamus. Nam & idola non colere manifestè dicimus; & non accipere in vanum nomē Domini Dei nostri, & honorare patrē & matrem, & non mechari, non occidere, non furari, non falsum testimoniū dicere, non concupiscere uxorem proximi, non concupiscere ullam rem proximi, non figuratè aliud prætendunt, & mysticè aliud significant; sed sic observantur, ut sonant. Et idem quasi dicit 19. lib. contra Faustum cap. 7.

F

S V M M A R I V M.

Quod Dominus non soluit secundò legē, sed adimplevit, quia per illa, quæ, exponēdo veterem legem, addidit, radicem omnium peccatorum, abscidit, scilicet mundi concupiscentiam, quæ non refrenata secundum ista Domini præcepta, facillimè homo ruit in peccata, quæ exteriori opere committuntur, & si ipsa fuerit refrenata, talia opera exteriora non fiunt.

G

H

I

K

Secundò Christus non venit soluere legem quātum ad præcepta moralia, sed adimplere, ponēdo quædam per modum expositionum, & declarationū: sine quorum observantia, nunquam lex potuit impleri, quæ licet lex implicitè dixisset, tamen populus grossus Iudaicus non auertens illa, observare neglexit; Et ideo legis mādāta transgressus est. Certum est enim quod non refrenare mundi concupiscentiam, quæ secundū Ioannem distinguitur in tres partes, scilicet, in concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ, causa est omnium peccatorum: iuxta illud Iaco. 1. Vnusquisque tentatur à concupiscentia, & cū conceperit parit peccatum, peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem. Vnde Glossa super illud Rom. 7. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces, dicit. Hoc elegit Apostolus, quod est generale peccatum, scilicet, concupiscentiam, unde omnia mala veniunt. Bona ergo est lex, quæ dum hoc prohibet, omnia mala prohibet. Vnde qui hanc concupiscentiam non refrenant, faciliter in peccata exteriora prorumpunt: dicente Chrysost. moral. 85. super Matth. Periculosum valde est nequissimis passionibus dare locum. Ideo oportet omnino reijcere, & expellere earum introitu; cum enim apprehenderint, & detinuerint animam, tanquā ignis in materiam incidens, magnam accendit flammā. Diabolus enim inquinatus existens, multa vititur condescensione ad hominum perditionem, & à parvioribus se immittit. Itaque non contemnere oportet prima delicta, quia in maius accendunt, cum mens nostra neglexerit: Ideo oportet omnia facere, ut principia eorum terminemus. Non enim ad naturam inspicias peccati, quoniam prava est; sed quoniam magni peccati fit radix neglecta. Si enim oportet aliquid mirabile dicere, non tanto indigent studio magna peccata, sicut prava, & vilia. Illa enim ipsa natura peccati auerti preparat, parva verò hoc ipso in desidiā immittunt, & non permittunt viriliter insurgere.

XVII

Iacob. 1.

Gloss. Rom. 7.

Chrysost.

Idem.

re ad eorum interemptionem: Ideoque velociter fiunt magna, dormientibus nobis. Et infra. Nullus velociter, & repente ad malitiam infilit; habet enim quandam verecundiam iniacentem nobis nostra anima, & ad bonum reuerentiam; propter quod nequaquam repente tam inuerecunda efficeretur; & sub vno momento omnia proijceret: sed quiescibiliter, paulatim perit, cum neglexerit. Ad quod attendens Dominus armavit nos, suadens, nihil paruorum contemnere, dicens. [Qui irascitur fratri suo, &c.] Vnde quia ex concupiscentia irrefrenata omnia mala opera progrediuntur, Dominus, ut precepta obseruamus, quæ sunt de opere exteriori, concupiscentiam malam prohibet: sciens ipsam esse radicem, & causam omnium peccatorum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, ut dicit Apost. 1. ad Tim. 6. Vnde, qui hanc radicem omnis mali non abscindit, dum non auertit, in omne facinus ruit, iuxta illud Eccl. 19. Qui spernit modica, paulatim decidet. Vnde, quia Christus declarauit, & ostendit qualiter precepta impleri possunt, abstinendo, & prohibendo concupiscentiam peccatorum; non soluit legem, sed eam declarat, & exponit, dicente August. 19. lib. contra Faustum cap. 22. Puto iam clarere, quam sit aliter accipiendum quod ait Christus. [Non veni legem soluere, sed adimplere,] his videlicet additamentis, quæ vel ad expositionem pertinent propositarum antiquarum sententiarum, vel ad conuersationem, non ad impletionem. Quia enim non intelligebant homicidium, nisi peremptionem corporis humani, per quam vita priuaretur, aperuit Dominus omnem iniquum motum ad nocendum fratri, in homicidij genere deputari. Et quoniam putabant tantummodo corporalem cum femina, illicitam commixtionem, vocari machiam, demonstrauit magister etiam talem concupiscentiam nil esse aliud, quam machiam. Et Chrysostom. hic dicit. Futura legislatio, quam erat traditurus, non erat destructio priorum, sed intentio, & completio; non occidendi enim non destructio est non irasci, sed completio, & stabilitas plurima.

1. Tim. 6.

Eccl. 19.

August.

Chrysost.
hom. 15.

S V M M A R I V M.

Quod additio potest fieri ad preceptum, vel legem dupliciter: vno modo quod aliquid addatur, quod non erat inclusum in lege virtualiter; vel quod non erat de intentione legislatoris; & hoc modo non fuit licitum addere legi. Secundum modo poterat fieri additio ad declarandum legis intentionem, & legislatoris volun-

A

tatem; sic, quod sine hac additione nunquam iustitia legis potuit esse; & ista additio licita fuit etiam Prophetis, cuiusmodi etiam additio est illa, quam Christus infra ponit.

B

Circa quod attendendum, quod additionem fieri ad aliquid, potest intelligi duobus modis; primo quod addatur aliquid, quod non fuerat virtualiter, vel ex intentione precipientis inclusum in precepto; & hoc modo siue addatur contrarium, siue indifferens, semper significat quod primum preceptum completum non erat: quod erat prohibitum in lege: quia sicut Dei perfecta sunt opera, ita & perfecta eius mandata. Alio modo potest intelligi additio, quod exprimat, & declaretur intentio, & addatur illud, sine cuius obseruantia, nunquam preceptum plenè, & perfecte potuit adimpleri; & hoc modo prohibitum non erat in lege fieri additionem in preceptis diuinis, cum hæc proprie additio non vocetur, sed expositio, & doctrina, qualiter preceptum debeat intelligi, & possit impleri: hoc enim modo legi regni, quæ ponitur in Deuter. 17. quæ est; Eum Regem constitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum, Addidit Samuel, ostendens de quibus rebus Rex constitutus viueret secundum decentiam regalem 1. Reg. 8. Vbi dicitur. Hoc erit Ius Regis, qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet, & ponet in carnibus, & cetera quæ ibi sequuntur. Non enim erat prouisum per legem vnde Rex viuere haberet, cum tota terra esset diuisa, & quilibet de populo propriam partem possideret, nulla speciali reseruata Regi: Non poterat autem viuere Rex sicut popularis homo, Rex factus, de prima hereditate, quam habebat, antequam Rex fieret; & ideo oportuit quod adderetur legi primæ illud, quod addidit Samuel, ut haberet vnde viueret Rex, quod tamen postea, fiebat. Et quia quasi tyrannica lex erat opprimens populum superbū, fuit emendata. Ezech. 45. vbi dicitur. De terra erit Principi possessio in Israel, & non depulabuntur ultra Principes populum meum, sed terram dabunt domui Israel, secundum tribus eorum. Vbi secundum Hieron. 13. libro super Ezech. tantum debebat dari Principi de terra vnde viueret, quantum vni tribui ex Israel; & sic sine legis dissolutione, vel destructione, legi regni, quæ posita erat in Deuteronomio, multa addita fuerunt: Eodem modo etiam lex de præda diuidenda exercitui, quæ ponitur Deuter. 20. fuit declarata, & exposita 1. Reg. 30. vbi dicitur: Quod æqua pars erit

X X

Deut. 17.

1. Reg. 8.

Ezech. 45.

Hierony.

Deut. 20.

1. Reg. 30.

descendentis ad prælum, & remanentis ad sarcinas; & similiter diuident, & factum est ex illa die, & deinceps constitutum, & præfinitum; & quasi lex in Israel usque ad diem hanc. Et cum in lege non esset constitutus nisi vnus summus Pontifex, postea Dauid constituit duos summos Pōtīfices, qui ministrarent in tabernaculo: Vnum ex filiis Eleazar, & alium ex filiis Ithamar: iuxta illud 1. Paralipom. 24. Diuisit Dauid Eleazar, & Ithamar, id est, Sadoc de filiis Eleazar, & Achimelech de filiis Ithamar, secundum vices suas, & ministerium. Et infra. Erant principes sanctuarij, & principes domus Dei, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar, & sic patet quod multa fuerunt addita legi Moyfi per sanctos subsequētes per modum declarationis, & expositionis: & illius quod minus dixisse videbatur additionis: & si hoc factum fuit manente veteri testamento, & per homines, de mandato tamen Dei, multo magis fieri potuit non manente statu veteris testamenti; & per Dei filiū, qui etiam dederat vetus testamentum, & hoc sine legis destructione, immo ad legis confirmationem: cum talia Christus addiderit, quæ semper sancti intellexerunt esse de intentione legis, & legislatoris; & sine quorum obseruantia, nunquam lex potuit adimpleri. Vnde, & à principio quia Cain noluit ab ira irrefrenata contra fratrem suum desistere, incidit in fratricidium; propter quod Dominus iram eius reprehendit dicens. Quare iratus es? & cur cōcidit facies tua? Deus etiam in lege non solum prohibuit mechiam exteriorem: sed etiam concupiscentiā vxoris alienæ, dicens. Non concupisces vxorē proximi tui. Exod. 20. Et quia Dauid non compescuit inordinatum visum mulieris alienæ, incidit in adulterium, vt patet 2. Reg. 11. & sic de alijs præceptis inferius positis, vt videbitur infra. Ad quod attendens August. 19. lib. contra Faustum cap. 20. dicit. Iustitia, secundum quam viuebāt antiqui iusti, sine istis, quæ Christus addidit, esse non potuit. Non enim præceptis iracundia, & lingua improba, ex quo Christus venit, cepit ad iniquitatem pertinere, sed antea non erat iniquum, corde, vel ore ista committere. Non enim ista sunt talia, quæ pro temporum varietatibus, modo liceant, modo non liceant; sed semper illicita fuerunt. Sic ergo isti secundo modo exponendo præcepta moralia, & addendo illa, sine quibus nunquam dicta præcepta impleri potuerunt, Christus nō soluit legem, sed adimpleuit.

1. Paralip.
24.

Ibidem.

Gen. 4.

Exo. 20.

2. Reg. 11.

August.

F

S V M M A R I V M .

Quod Christus tertio non soluit legem, sed adimpleuit; quia abstulit peccatum, & peccati fomitem à fidelibus suis, quibus impediēbatur ne legem implere possent ex amore iustitiæ, quod intenderat legislator, & dedit gratiam, & charitatem, per quam ex amore Dei legis præcepta obseruantur secundum Dei voluntatem.

G

Tertio Christus non soluit legem, sed adimpleuit; quia dedit illud, per quod lex impleri potuit; & remouit illud, quod impediēbat, ne homines possent legem obseruare. Non enim Dei præceptum, qui cor respicit, adimpletur, nisi ex corde; & propter Deū illud, quod præcipitur fiat: sed existente contraria voluntate in corde, & si fiat opus, quod exterius præcipitur, vel non fiat opus quod prohibetur, propter timorem humanum, vel timorem Dei seruilem: non tamen completur Dei mandatum, qui respicit cor improbum. Vnde Aug. 29. ser. de verbis Domini dicit. Quisquis recta agit, & non Deum, sed aliquid aliud querit, non recte agit. Et idem de verbis Apostoli ser. 15. Qui timore pænæ non concupiscit, puto quia concupiscit. Timore enim ingenti armorum, atq; telorum, & circundantis forsitan multitudinis, vel obuiam euntis, etiam leo reuocatur à præda: & tamen leo venit, leo reddit, prædam non rapuit, & tamen malitiā non deposuit. Quid magnum est pœnam timere? Quis eam non timet? quis latro, quis sceleratus, quis nefarius? Sed hoc interest inter timorem tuum, timoremq; latronis, quod latro timet hominem, tu vero legem. Ergo, & concupiscentiam tuam malā non amor tollit; sed timor præmit. Ad ouile venit lupo, latratu canum, & clamore pastorum ab ouili reuersus est lupo, & non rapuit; ipse est tamen lupo, non ouis. Nunquid quia lupo venit, & non rapuit, ouis recedit? non, sed lupo venit, lupo recedit. Sic ergo ad hoc, quod Dei præceptum impleatur iuxta intentionem præipientis, non solum requiritur quod fiat, vel non fiat illud, quod præcipitur, vel prohibetur, sed oportet quod fiat ex amore iustitiæ, & non ex timore, vel humano, vel seruili diuino: Et etiam quod solum fiat propter Deum, & non propter aliud; nisi illud aliud ad Deum referatur. In veteri autem testamento ante legem per Moysem datam: quia & peccatum, quod auertit hominem à Deo, & conuertit hominem ad commu-

XIX

August.

Idem.

tabile

Rom. 5. tabile bonum regnabat, dicente Apostolo ad Rom. 5. Vsq; ad legem peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputatur cum lex non esset, sed regnavit mors ab Adam, usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccauerunt in similitudinē prauaricationis Adæ, & lege data per Moysen, quæ non consumebat peccatum, sed ostendebat adhuc peccatum, homini dominabatur, dicente Apost. ad Rom. 6. Peccatū vobis non dominabitur, non enim estis sub lege, sed sub gratia. Et quia peccatum originale sequitur concupiscentia inordinata, cui voluntas infirma per peccatum non poterat resistere; & quæ non nisi timore coercebatur per legem, nec poterat cohiberi perfecte, quin quando habebat oportunitatem prorumperet in facinus: Iccirco lex sine alio adiutorio, voluntate subiecta peccato à Deo auertente, & concupiscentia eam ad malum inclinante, adimpleri non poterat iuxta intentionem legislatoris, dicente Apost. ad Rom. 7. Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Propter quod si lex adimpleri debebat, necesse erat quod hæc duo tollerentur, scilicet peccatum quod constituēbat in alio fine, quam in Deo; ac voluntas ab eo sanaretur, & concupiscentia, quæ ad peccatum subsequens hominem impellebat, quæ vix timore pænæ poterat cohiberi, immo nec etiam totaliter poterat refranari. Quæ duo sublata sunt sufficienter, licet non efficienter per Christum, qui peccatum abstulit pro nostris peccatis moriendo: & sic voluntatem sanauit, & gratiam, & charitatem dedit, qua traheretur homo ad Deum per amorem, sicut ante trahebatur ad peccatum, per concupiscentiam sequentem peccatum: quibus datis per Christum, lex potuit per homines adimpleri, iuxta intentionem legislatoris, scilicet, ex amore, & propter Deum, quod ante non poterat fieri. Nec illi, qui in veteri testamento secundum legē vixerant, hoc facere potuerunt, nisi per Christum eis fuisset remissum peccatum, & gratia data; qui licet essent de veteri testamento secundum tempus, erant tamen de nouo testamento secundum opus. Vnde Apostolus hanc causam assignans, cur fideles communiter possint nunc legem implere, quam antiqui implere non potuerunt, dicit ad Rom. 8. Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati,

Idem 6.

Idem 7.

Idem 8.

A & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnē ambulamus, sed secundum spiritum. Vnde Augustinus in libro de spiritu, & littera cap. 4. dicit. Lex, quæ bona præcipit, laudabilis est; sed vbi Spiritus sanctus non adiuvat inspirando pro concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est charitatem, profectò illa lex, quamuis bona, auget prohibēdo desiderium malum: sicut aquæ impetus si in eam partem non cesset influere, vehementior fit obice opposito; cuius molem cum euicerit, maiore cumulo præcipitatus violentius per prona prouoluit. Nescio enim quomodo hoc ipsum, quod concupiscitur, iucundius fit dum vetatur: & cap. 8. dicit idem. Quicumque faciebant quod lex iubeat, non adiuvante spiritu gratiæ, timore pænæ faciebant, non amore iustitiæ: ac per hoc coram Deo non erat in voluntate, quod coram hominibus apparebat in opere. Sic ergo, quia per Christum fuit sublatum peccatum, & data gratia, qua lex impleretur ex amore, Christus non venit legem soluere, sed adimplere: quia per Christum sublatum est peccatum, quo auersi eramus à Deo, nec poteramus ei placere. Et charitas Dei data est, qua fuit refrænata concupiscentia, qua inclinabamur ad peccatum, & ipsa charitas qua sanata est voluntas, facit, vt non timore, sed amore Dei mandata impleantur. Vnde Augustinus 17. lib. contra Faustum cap. ultimo dicit. Implet legem qui sic viuit, vt lex præcipit; quod non fit sine charitate, quæ est plenitudo legis. Istam charitatem Dominus exhibere, & donare dignatus est, immittēdo fidelibus suis Spiritum sanctum; qua data, lex fuit impleta, non vt adderentur, quæ deerant, sed vt fierent quæ scripta erant. Et Chrysostomus hinc dicit. Compleuit Christus legem in faciendo hoc per nos, quia peccatum ipsum indicauit in carne, vt iustitia legis compleatur in nobis: quoniam enim lex studebat iustum facere hominē, non valebat autem. At veniens ipse, & modum introducens iustitiæ, quæ est per fidem, statuit legis voluntatem; & quod non potuit per litteras illas, hoc ipse compleuit per fidem. Vnde nisi Christus venisset, & peccatum, & concupiscentiā abstulisset donando suam gratiam, lex fuisset soluta, id est, non opere impleta; quæ tamen non impleta est, quando non timore pænæ, sed amore iustitiæ à fidelibus obseruatur. Lex enim per Moysen data est; gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. Ioan. 1. Sic igitur istis tribus modis Christus legem quo ad mo-

B

C

D

E

August.

Idem.

Idem.

Chrysost.
hom. 15.

Ioan. 1.

ralia præcepta non venit soluere, sed adimplere, quia scilicet ipse quandiu in corpore mortali fuit, secundum legem vixit; & etiam quia infra legem exposuit, & addidit alia, sine quorum obseruantia nunquam lex impleri potuit, & etiam quia à nobis abstulit illa, quæ impediabant nos ne legem implere possemus; & dedit nobis gratiam, per quam eam implere possumus.

S V M M A R I V M.

Quòd Christus etiam dicitur non soluere legē, sed adimplere; quia si fideles eius ex infirmitate peccent contra legem agendo, ipse sua intercessione impetrat vt eis peccata dimittantur, & vt præcepta Dei, accepta charitate perficiant.

XX

SI etiam fortè adhuc dū sumus in vita præsentis, propter carnis infirmitatem legē perfectè implere non possumus, quia sine peccato nō sumus; ipse pro nobis interpellat ad Patrem, vt nobis dimittat quod peccamus: iuxta illud 1. Ioan. 2. Si quis peccauerit, aduocatū habemus apud Patrem Iesum Christum iustum; & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi. Vnde Augustinus contra Faustum lib. 17. cap. 7. dicit. Quia etiam sub gratia positus in hac mortali vita difficile est omnimodo implere quod in lege scriptum est, Non concupisces: Ille per carnis suæ sacrificiū sacerdos effectus, impetrat nobis indulgentiam; Et hinc adimplens legem: vt quod per nostram infirmitatem minus possumus, per illius, perfectionem recuperetur, cuius capitis membra facti sumus.

S V M M A R I V M.

Quòd cerimonie in lege posite distinguuntur in sacrificia, sacramenta, & obseruantias.

XXI

ALia verò præcepta legis Moysei erant cerimonialia: quæ cerimonie diuidentur in sacrificia, sacramenta, & obseruantias. Sacrificia autem comprehendunt omnia, quæ Domino in sacrificium offerebantur, licet aliquando sacrificium solum pro oblatione panis, vel non carniū intelligeretur. Et sic accipiuntur cerimonie pro sacrificijs, Num. 15. vbi dicitur. Multitudo offerret vitulum de armento holocaustum in odorem suauissimum Domino, & sacrificium eius, ac libamina, vt cerimonie postulant: hircumque pro pec-

Fcato. Secunda pars præceptorum ceremonialium erant sacramenta, quæ includebant ordinationes ministrorum templi, & cōsecrationem tabernaculi, & omnia alia sacramenta populum sanctificantia. Et de isto modo ceremonialiū dicitur Exo. 38. Hec sunt instrumenta tabernaculi testimonij: iuxta præceptum Moysei in cerimoniis leuitarum. Et Num. 2. Cuncta vasa tabernaculi, & quicquid ad cerimonias pertinet, ipsi leuitæ portabunt. Tertia pars ceremonialium sunt obseruantie, quas populus Israel debebat in modo viuendi obseruare, sicut quòd non comederent de omnibus animantibus, quòd eorum vestes nō essent de lana, & lino, nec ararēt in bove, & asino, & multa talia, quæ dictus populus obseruabat. De quo modo ceremonialium dicitur 3. Reg. 9. Si auersione auersi fueritis, vos, & filii vestri, nō sequentes me, nec seruantes mandata, & cerimonias, quas proposui vobis.

Exo. 38.

Num. 2.

3. Reg. 9.

S V M M A R I V M.

Quòd illa pars ceremonialium, quæ dicebatur sacrificia, cessare debuit post Christi passionem, quo ad illa sacrificia, quæ Christi passionem figurabant: quia impletum fuit, quod significabatur per illa in morte Christi.

H

Quo supposito est intelligendū, quòd omnia sacrificia sunt quædam signa, & protestationes fidei, & deuotionis, ac subiectionis hominis ad Deum: dicente Augustino 10. de ciuit. Dei cap. 5. Sacrificiū visibile inuisibilis sacrificij sacramentum, id est, sacrum signum est. Aliqua autem de huiusmodi sacrificijs significabant Christum, qui per suam mortem debebat pacificare Deo Patri, & pro nostris peccatis ei offerri; & pro gratiarum actionibus ei reddi; propter quod erat hostia, & sacrificium perfectum, includēs omnia sacrificia legis veteris: cum propter ipsum significandū omnia illa sacrificia; siue pro pace, siue pro peccatis, siue pro gratiarum actionibus, siue etiam holocausto, introducta fuerint in lege veteri. Vnde Augustinus 4. de Trinitate cap. 13. dicit. Morte sua quippe vno verissimo sacrificio pro nobis oblato, quicquid culparum erat, unde nos principatus & potestates ad lueda supplicia iure detinebant, purgavit, aboleuit, extinxit. Et c. 14. Vt quia quatuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, idem ipse vnus verusq; mediator, per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, vnum cum illo ma-

XXII

August.

Idem.

Idem.

neret

neret cui offerebat vnus etiam ipse qui offerebat, & quod offerebat. Vnde, quia omnia illa sacrificia, significabant Christum moriturum pro peccatis nostris, & per mortem suam nos reconciliaturum Deo Patri, quando mortuus fuit pro peccatis nostris, cessare debuerunt, dicente Apost. ad Hebræ. 10. Ingressus mundum dicit, hostiam, & oblationem nolui, corpus autem aptasti mihi, holocaustum, & pro peccato non tibi placuit, tunc dixi Ecce venio. Quod deducens Apost. dicit. Quia hostias, & oblationes, & holocaustomata, & pro peccato nolui, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam. Vbi dicit Glof. Aptum & idoneum corpus præ omnibus sacrificijs mihi dedisti: quia sine peccato, & passibile, & mortale, quod valeat offerri in redemptionem omnium. Ablata sunt ergo signa, quia exhibita est veritas; tunc enim tempus fuit, ut illa auferentur quando veritas venit; quia tunc displicuerunt, quando veritas venit. A tempore enim passionis, in qua est consummatio omnium hostiarum, ceperunt illa displicere; & quia tunc vidi omnia illa displicere tibi, & corpus idoneum ad hoc mihi datum, dixi. Ecce sine aliqua retardatione venio ad te, me offerendum ipse offerens; ipse est oblatio huius veteris sacrificij, multiplicia variaque signa erant sacrificia præstita, per multa illa sacrificia hoc vñ significabatur, quasi multis verbis vna res diceretur; ut sine fastidio multum commendaretur. Huic summo, veròq; sacrificio cuncta sacrificia illa cesserunt, ut in ipso sacerdote, ac sacrificio, fieret omnium remissio peccatorum. Et Cassiod. dictum locum Psal. exponens, dicit. Prius Deus talia sacrificia suscipere dignatus est, quoniam per illa sacrificia præfiguratio quædam corporis Christi esse videbatur; postquam vero ipse Messias, qui est Dominus Christus prædictus, aduenit, & se pro nobis omnibus hostiam pietatis exhibuit, necessarium non erat, ut veritate completa, adhuc illa figura præcursoria permaneret. Vnde dicitur. Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum; qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem; Qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat: qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Quod exponens Hierony. lib. 18. super Isa. dicit. Post filium meum, qui venit mansuetus, & pauper, sedens super pullum asinæ, nolo carnales victimas, detestor sacrificia Iudeorum, umbras legis reprobo, quia delectabilis mihi est ho-

A stia, veritas Euangelij. Vnde quia Deo post mortem Christi detestabiles erant victimæ, & sacrificia Iudeorum, & Iudei adhuc volebant talia Deo offerre; voluit, & ordinavit Deus, quod Iudei expellerentur de terra promissionis, & templum destrueretur; ut postea talia sacrificia, nec sacramenta Deo offerrent, quæ offerri non debebant secundum legem, nisi solum in templo Domino, vel in loco, quem Dominus elegisset infra terram promissionis. Vnde & Glof. super illud infra 24. Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat, dicit. Diuinitus prouisum est, ut crescente Euangelij gratia, templum illud cum ceremonijs suis tolleretur; ne quis infirmus in fide, istis stantibus, ad Iudaismum veniendi occasionem haberet; & idem Hieron. dicit super Marc. Quia ergo huiusmodi sacrificia figurabant Christum moriturum pro redemptione humani generis: Idcirco ipso mortuo cessare debuerunt.

B

C

S V M M A R I V M.

Quod illa sacrificia veteris legis, quæ significabant sacramentum corporis Christi esse instituendum per Christum, in Ecclesia cessare debuerunt sicut completa, instituto per Christum sacramento corporis sui, & sanguinis.

D

E

Ipsa etiam sacrificia significabant corpus Christi in sacramento altaris, quod est verum, & perfectum sacrificium Ecclesie, includens in se virtute omnia sacrificia veteris legis. Vnde & Hugo de sacramentis lib. 2. par. 8. cap. 5. dicit. Agnus paschalis, cuius carnes à populo edebantur, & sanguine postes domorum signabatur, in figura sacramenti corporis Christi præcessit. Et Glof. dicit infra super illud. Cenantibus autem post cenam corpus suum dedit, quia necesse erat pascha typicum prius consummari; & sic veri paschæ sacramentum substitui; quo sacramento instituto, cessare debuerunt illa sacramenta veteris testamenti, quæ ipsum figurabant, dicente eodem Hugone in loco prædicto. Postquam veritas venit, signum è medio sublatum est; ex quo iam non erat res, quæ futura signaretur, sed quæ præsens ostenderetur, mansit tamen figura quamdiu res nondum fuit; & exhibitum prius est in similitudine, & postmodum implendum erat veritate. Et Glof. infra super illud. Non bibam amodo dicit. Non ultra synagogæ carnalibus oblationibus, vel ceremonijs delectabor; in quibus illa paschalis immolatio præcipuum locum tenere

Heb. 10.

Glof.

Cassiod.

Isa. 66.

Hieron.

Matt. 24.
Glof.

Hieron.

XXIII

Hugo.

Glof.

Hugo.

Matt. 26.
Glof.

solebat; sed delectabor in oblatione corporis mei, & sanguinis. Sic ergo quia sacrificia veteris legis significabant sacramentum corporis, & sanguinis Christi: iccirco hoc sacramento instituto, cessare debuerunt. Vnde Augustinus exponens illud Psalmi, Sacrificium & oblationem nolui, dicit. Ideo illa nolui, ut hæc perficeres; perfectio promissorum abstulit verba promittentia; nam si adhuc sunt promittentia, nondum impletum est, quod promissum est: hoc promittebatur quibusdam signis, ablata sunt signa promittentia, quia exhibita est veritas promissa; sacrificia enim illa tanquam verba promissiva ablata sunt. Quid est quod datum est completium? Corpus quod nostis, in hoc corpore sumus, huius corporis participes sumus: quod accepimus nouimus, & qui non nostis noueritis; & cum didiceritis utinam non ad iudicium accipiatis. Qui enim manducat, & bibit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit. Sic ergo illa sacrificia sunt ablata, quia iam sacramentum corporis Christi est institutum in Ecclesia, quod illa sacrificia figurabant.

S Y M M A R I V M.

Quod illa sacrificia veteris legis, quæ figurabant vitam iustorum, ex fide, & charitate in Ecclesia uiuentium, ablata sunt per Christum; quia completa fuerunt illa, quæ figurabant, cum ipse dedit fidelibus fidem, & charitatem, per quæ se Deo offerant in verum, & placabile sacrificium.

XXIII

Rom. 12.

Glos.

August.

Tertio aliqua de illis sacrificiis significabant Christi fideles, qui se debent Deo offerre in odorem suauitatis: iuxta illud Apostoli. Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Vbi dicit Glos. Non tantum mentes, sed etiam vestra corpora offeratis hostiam in mortificatione carnalium desideriorum; uiuentem per bona opera, sanctam, id est, firmam, Deo placabilem, ut bona intentione faciatis. Verum enim sacrificium est, ut dicit Augustinus 10. de ciuit. Dei, cap. 6. Omne opus, quod agitur, ut inhereamus Deo, relatum, scilicet, ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus. Vnde & ipse homo Dei nomine consecratus, in quantum mundo moritur, ut uiuat Deo, sacrificium verum est. Et infra. Si corpus, quo inferiore tanquam famulo, vel instrumento utitur anima, cum eius bonus usus & rectus ad Deum refertur, sacrificium est;

F multo magis anima ipsa fit sacrificium, cum igne diuini amoris accensa formam concupiscentiæ secularis amittit, & Deo se referens, tanquam incommutabili formæ subdita, reformatur. Vnde quod talis anima fit Dei sacrificium, dicitur in Psal. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despiciet. Et Augustinus 10. de ciuitate Dei cap. 4. loquens de huiusmodi sacrificio, dicit. Dei templum sumus omnes, & singuli templa: quia & omnium concordiam, & singulos inhabitare dignatur; non in omnibus, quam in singulis maior; quoniam nec mole distenditur, nec partitione minuitur. Cum ad illum cor sursum est, eius est altare cor nostrum, ei cruentas victimas cedimus, quando usque ad sanguinem pro eius veritate certamus; & suauissimum adolemus incensum, cum in eius conspectu pio, sanctoque amore flagramus; ei sacrificamus hostiam humilitatis, & laudis in ara cordis igne feruida charitatis. Et cap. 5. dicit idem. Quæcunque in ministerio tabernaculi, siue templi, de sacrificijs leguntur, diuinitus esse præcepta ad dilectionem Dei & proximi significanda referuntur, in quibus lex pendet, & Prophetæ. Proinde verum sacrificium est omne opus, quod agitur, ut sancta societate inhereamus Deo, relatum, scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus. Vnde, quia populus Iudaicus non intelligebat, quod præcepta de sacrificijs offerendis Deo essent significatiua iustitiæ vitæ, quam exercere debebant propter Deum; sed quod huiusmodi sacrificijs Deus delectaretur, Deus volens hanc eorum corrigere opinionem, dicebat. Non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustorum, & victimarum, sed hoc verbum præcepi eis dicens. Audite vocem meam, & ero vobis Deus; & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via, quam mandavi vobis. Vnde adueniente tempore, quo iustitia fidei est reuelata, & iusti viuunt ex fide, quæ per dilectionem operatur, sacrificia veteris legis, quæ hæc significabant, cessare debuerunt, dicente Dauid. Si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Quod exponens Augustinus 10. de ciuitate Dei cap. 5. dicit. Intueamur quemadmodum ubi Deus dixit nolle sacrificium, ibi Deus ostendit velle sacrificium: Non vult ergo sacrificium trucidati pecoris, sed vult sa-

crificium

Psal. 50.

August.

Idem.

Hierem. 7.

Psal. 50.

August.

Ibidem.

crificium cōtriti cordis. Et ut dicit idem. Quod ab antiquis patribus talia sacrificia facta sunt in victimis pecorum, quæ nunc populus Dei legit, & non facit; aliud intelligendum non est, nisi rebus illis eas res fuisse significatas, quæ aguntur in nobis; ad hoc tantum ut inhercamus Deo, & ad eundem finem proximo consulamus. Et ideo immutanda erant sacrificia prædicta opportuno, certoq; iam tempore, ne ipsi Deo desiderabilia, vel certè in nobis acceptabilia, ac non potius, quæ his significata sunt, crederentur. Sic ergo quia sacrificia veteris legis, vel figurabant Christi passionem, vel altaris sacramentum, vel vitam iustorum ex fide, & dilectione viventium, cum ista iam per Christum completa sint, cessare debuerunt; & hoc modo, quo ad ista præcepta Christus non venit soluere legem, sed adimplere; quia complevit opere quod illa sacrificia figuratè dicebant implendum esse per Christum, dicente Augustino 19. libro contra Faustum cap. 13. Prima sacramenta, quæ observabatur & celebrabantur ex lege, prænuntiatiua erant Christi venturi: quæ cum suo adventu Christus implevisset, ablata sunt, & ideo ablata, quia impleta; [Non enim venit soluere legem, sed adimplere.]

August.

S P M M A R I U M.

Quod sacramenta veteris legis, scilicet sacerdotium, templum, altare, & omnia eorum utensilia post Christi mortem cessare debuerunt, sicut completo illo, quod figurabant; & quia etiam ordinabantur ad sacrificia, quibus cessantibus cessare debuerunt, & etiam quod unguentum, quo omnia prædicta sanctificabatur post Christi mortem cessare debuit secundum dicta prophetarum.

XXV

Heb. 8.

Iosue 22.

A Blatis autem sacrificijs, consequens fuit quod & sacramenta, id est, ordinatio ministrorum, templum, & eius dedicatio, & omnium utensilium templi, & ministrorum consecratio tolleretur, cum propter sacrificia omnia ista ordinata fuissent; dicente Apostolo de Pontifice. Omnis Pontifex ad offerenda munera, & hostias constituitur. Et filii Ruben, & Gad, & dimidie tribus Manasse se exculant super altare infinitæ magnitudinis, ædificato per eos iuxta Iordanem, quod non ipsum fecerunt, ut holocausta, & sacrificium, & pacificas victimas super ipsum offerret; quasi altare solum propter sacrificia, & holocausta fieri deberet. Cum ergo sacrificia cessare deberent Christo adueniente, qui erat finis sacerdotum, templi, & uten-

A

B

C

D

E

silium eorum, oportebat quod & ista cessarent. Et hoc etiam fieri debebat propter idem. Nam eodem modo omnia ista figuralia erant Christum significatia, qui erat futurus sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Templum etiam significabat corpus Dei soluendum in morte, & reedificandum in resurrectione, iuxta illud Ioan. 2. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud; & etiam fidelium corda, quibus dicit Apostolus. Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? 1. ad Corint. 3. Iccirco completo illo, quod significabatur, templum, & sacerdotium cessare debuerunt. Vnde quod & Aaron sacerdos cessare deberet, dicitur 1. Reg. 2. ad Heli. Loquens locutus sum, ut domus tua, & domus Patris tui ministraret in conspectu meo in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus. Absit hoc a me. Et quod per domum Patris Heli intelligatur domus Aaron, patet per illud, quod præmittitur. Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui cum esset in Aegypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret Ephod coram me, & dedi domui patris tui omnia de sacrificijs filiorum Israel? Quæ omnia non possunt intelligi nisi de Aaron. Si ergo de domo Aaron tollendum erat sacerdotium, cum nullus de filiis Israel secundum legem deberet succedere in sacerdotium ipsi Aaron, manifestum est quod populus Israel debebat sacerdotio carere. Vnde Augustinus 17. de ciuitate Dei cap. 5. dicit. Ista prophetia, ubi sacerdotii veteris tanta manifestatione prænuntiata, mutatio est; in Samuele fuisse completam; Nam fuerunt postea sacerdotes ex genere Aaron, sicut Sadoch, & Abiathar regnante David, & alii deinceps, antequam tempus veniret quo ista, quæ de sacerdotio mutando ante prædicta sunt, effici per Christum oportebat. Quis enim nunc fidei oculo hæc intuens non videat esse completam? Quandoquidem nullum tabernaculum, nullum templum, nullum altare, nullum sacrificium? Et ideo nullus sacerdos emanit Iudæis: quibus uero de genere Aaron ordinaretur, in Deo fuerat lege mandatū, & quod non in templo Hierosolymorum, sed ubique Deo sacrificari deberet, ut dicitur Malach. 1. Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, & Ioan. 4. Venit hora quando neque in monte hoc, neque

Ioan. 2.

1. Cor. 3.

1. Reg. 2.

Ibidem.

August.

Malac. 1.

Ioan. 4.

in Hierosolymis adorabitis patrem, sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu, & veritate. Nec mirum si sacerdotium, templum, & omnia sacramenta veteris legis transierunt post mortem Christi; quia completa fuerunt cum sacrum vnguentum, quo omnia sacramenta proficiebantur, cessauerit. De quo vnguento dicitur Exo. 30. Sume tibi aromata, primæ mirrhæ & electæ quingentos siclos, & cinnamomi medium, id est, ducetos quinquaginta siclos, calami similiter ducetos quinquaginta, cassiæ quoque quingentos siclos in pendere sanctuarii, oleum de oliuetis mensuram hin; faciesq; vntionis oleum sanctum, vnguentum compositum opere vnguentarii, & vnges ex eo tabernaculum testimonii, & archam testamenti; mensamq; cum vasis suis, candelabrum, & utensilia eius, altaria thymiamatis, & holocausti, & vniuersam supellectilem, quæ ad cultum eorum pertinent. Sanctificabisq; omnia & erunt sancta sanctorum; qui tetigerit ea sanctificabitur. Aaron & filios eius vnges, sanctificabisq; eos vt sacerdotio fungantur mihi. Et quod tale vnguentum cessare deberet, dicitur Dan. 9. iuxta aliam translationem. Cum venerit sanctus sanctorum cessabit vntio; qua cessante, necesse est quod & omnia illa, quæ cum huiusmodi vntione sanctificabantur, cessarent; remota enim causa, necesse est vt & effectus tollatur. Vnde & Osee 3. dicitur. Sedebunt filii Israel per dies multos sine Rege, & sine Principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Seraphim: Et post hæc reuertetur filii Israel, & querent Dominum Deum suum, & David Regem suum, & pauebunt ad Dominum & ad bonum eius in nouissimo dierum. Vnde & Hierony. super illud infra 26. Princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicit. Per hoc quod scindit vestimenta sua, ostendit Iudeos sacerdotalem gloriam perdidisse, & vacuam sedem habere Pontificis; & in Christi morte velum templi scissum est a summo usque deorsum, ut ostenderetur quod templum Iudaicum, & omnia sacramenta eius, rumpi debebant post Christi mortem.

SUMMARY.

Quod ceremonialia quo ad obseruantias iudaicas quo ad aliqua per Christum sunt sublata, quia completa fuerunt; quo ad aliqua verò manent quo ad ipsos Iudeos, quia nondum impleta sunt illa, quæ per talia significabantur.

Tertia pars etiam præceptorum ceremonialium, quæ vocabantur obseruantie, partim remansit, partim soluta est per Christum. Nam decem obseruantie cum significarent qualem vitam deberent ducere fideles, expositis & declaratis præceptis viuendi per Christum, illa quo ad fideles cessare debuerunt: Vnde & Christus infra 8. tetigit leprosum & sanauit eum, & apprehensa manu puellæ mortuæ, suscitauit eam, infra 9. Et non illud quod intrat in os, sed illud quod de ore exit, quia procedit de corde, dicit hominem inquinare, infra 15. Et uirginitatem præfert matrimonio, & paupertatem diuitiis, infra 19. Et Iudeos reprehendit de philateriis, & de diuersis ablutionibus exterioribus, infra 23. Quia in talibus obseruantis iustitiam suam totam ponebant, quæ tamen figurabant qualem vitam fideles obseruare debebant. Vnde Augustinus 16. libro contra Faustum cap. 28. dicit. Quicquid dicis de Sabbato, & de circumcisione carnis, & de differentia ciborum, aliam fuisse traditionem Moysi, aliud per Christum didicisse christianos, iam supra ostendimus. Quia sicut dicit Apostolus, Hæc omnia figuræ nostræ fuerunt: Non ergo diuersa doctrina est, sed diuersum tempus. Aliud enim erat tempus, quo hæc oportebat per figuratas prophetias pronuciari: & aliud, quo hæc iam oportet per manifestam ueritatem redditamq; adimpleri. Et de hac materia satis diffusè tractat August. per totum 6. lib. contra Faustum, ubi (si opus sit) videatur. Veruntamen quia tales obseruantie non præcisè significabant Christi mortem, & resurrectionem, quæ iam transacta sunt, sed vitam quam debeant obseruare fideles: ideo huiusmodi obseruantis adhuc permittuntur vti Iudæi; cum tamen nullo modo permittendi sint, et a si vellent vti sacrificijs, vel sacramentis, uia talia hodie pro idolatria reputantur. Vnde sicut idolatria non debet permitti, ita etiam nec sacrificia, nec sacramenta Iudeorum. Vnde August. super illud Psal. Deus dixit mihi super inimicos meos, dicit in originali. Istos inimicos meos ipsos Iudeos, qui me occiderunt, noli tu occidere, remaneat gens Iudeorum. Certe victa est à Romanis, certe delata est ciuitas eorum; non admittuntur ad ciuitatem suam Iudæi, & tamen Iudæi sunt; nam omnes istæ provincie à Romanis subiectæ sunt; Quicquid erant antequam Romano Imperio subiecti essent, postquam subiecti sunt, Romani facti sunt; Iudæi tamen manent cū signo, nec sic victi sunt, vt à victoribus absorberentur. Non sine causa ille populus Caim

est,

Exo. 30.

Dan 9.

Osee 3.

Hieron.
Matt. 26.

Matt. 8.

Idem 9.

Idem 15.

Idem 19.

Idem 23.

August.

1. Cor. 10.

August.
Psal. 68.

Genes. 4.

est, qui cū fratrem occidisset, posuit Deus in eo signum, ne quis eum occideret. Hoc est signum quod habent Iudæi; tenent omnino reliquias legis, circunciduntur, sabbatum obseruant, pascha immolant, azima comedunt: Sunt ergo Iudæi, non sunt occisi. Sic ergo Dominus istas obseruantias legis non soluit, sed impleuit, quando fidelibus suis ostendit qualem vitam obseruare debebant: quam illæ ceremoniæ & obseruantia figurabant, & faciendo quod Iudæi per totum mundum dispersi, Iudæi manerent, & prædictas obseruantias custodirent.

S V M M A R I V M.

Quare post Christi mortem præcepta iudicialia veteris legis sunt mutata, factis Iudæis de populo Dei, non populus Dei; & adueniente noua lege, quæ non terrore pœnarum corporaliū, sed amore iustitiæ diuina præcepta moralia implet.

XXVII

Præcepta autem iudicialia Christus nō venit soluere, sed adimplere. Circa quod attendendum, quod præcepta iudicialia quattuor partes habent; scilicet qualiter principes deberent institui; & instituti, qualiter se debeāt habere ad populum. Secundò, quomodo populus se ad inuicem habere debebat in prestandis beneficijs, vel etiam in puniendis delictis. Tertiò, qualiter se debeāt habere ad extraneos, siue essent hostes, siue non. Quartò, qualiter illi de vna domo se ad inuicē habere debebant, vt pater ad filium, maritus ad uxorem, dominus ad seruum: & quia sacramentis & sacrificijs mutatis, oportuit quod status illius populi mutaretur. (translato enim sacerdotio necesse est vt & legis translatio fiat ad Hebr. 7.) ideo omnia illa moriente Christo cessauerunt, iuxta illud quod ponitur in oratione Hierem. 5. Cecidit corona capitis nostri; Væ nobis quia peccauimus. Christo enim adueniente, iam cessauerat regnum Iudaicū, regnante Herode in Iudea. Populus etiam sub potestate Romana erat, cui & tributa soluebat, nec poterat quemquam iudicare secundum legem. Vnde & dicunt Pilato, Nobis non licet interficere quemquam. Et sic statu populi mutato, oportuit quod & leges iudiciales mutarentur, quæ populi statum ordinabant. Vnde & Moyses videns statum populi mutandum tempore futuro dicebat. Ego prouocabo eos in eo, qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos. Quod accipiens Apostolus ad Rom. 10. dicit. Ego ad æmulationem vos

Hebr. 7.

Hierem. 5.

Ioan. 18.

Deut. 32.

Rom. 10.

A

ducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam. Et Osee 1. dicitur ad populum Israel. Voca nomen eius Non populus meus, quia vos non populus meus, & ego nō ero vester Deus. Vnde cū huiusmodi mutatio filiorū Israel, qua de populo Dei facti sunt non populus Dei, completa fuerit in passione Christi, iuxta illud Dan. 9. Occidetur Christus & non erit eius populus, qui eum negaturus est; oportuit quod & iudicialia omnia cessarent. Vnde etiam in Christi passione dixerunt, Quod non habebant regem nisi Cæsarem. Et maximè talia iudicialia, quo ad pœnas, & quædam alia cessare debuerunt, quia erāt imposita populo duræ cervicis; qui non amoris, sed timori cedebant; nec amore iustitiæ, sed timore pœnæ iustè vivebant, quantum ad apparentiam exteriorum, cum tamen intus pleni malitia essent. Vnde & talia præcepta in se considerata, dicta sunt præcepta non bona, cum tamen respectu populi bona essent, iuxta illud Ezech. 20. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuēt.

B

C

D

E

Vbi dicit Hieron. 6. lib. super Ezech. Ante offensam decalogum tantum acceperunt, pro idolatriæ verò blasphemia multiplices legis ceremonias acceperunt, quod nō erat per se bonum, sed erat bonum, quia auctorem boni offenderant. Quia ergo huiusmodi præcepta iudicialia erant ordinatiua status populi, dum Dei populus manebat, & data erant ad eorum durissimam cervicositatem comprimendam; ideo mutato statu populi, quia de populo Dei facti sunt non populus Dei, per hoc quod Christum occiderunt; & etiam quia populus Dei subsequens non ex timore, sed ex amore Dei præcepta complere debebat: ideo præcepta iudicialia Christo moriente cessare debuerunt, statu populi mutato, & alterius conditionis existente populo subsequente. Et sic Christus tollē iudicialia, populo mutato, non soluit ipsa, sed impleuit, cum ipsa fecerit durare quamdiu status populi durauit; & induxit legem pro populo subsequente, vt non peteret vindictam, sed vt dimitterent fratres propter Deum offensam, secundum quod magis videbitur infra. Et mulierem deprehensam in adulterio non lapidauit, sed peccatis dimissis eam ad propria remisit. Ioan. 8. & de crucifigentibus se non petijt fieri vindictam, sed eis postulauit veniam dicens. Pater dimitte illis, Luc. 23. Sic ergo diuersimode Christus non soluit legem, sed adimpleuit, accipiendo legem pro parte illa, quæ continet præcepta moralia, ceremonialia, & iudicialia; qui aliter

Osee 1.

Dan. 9.

Ioan. 19.

Ezech. 20.

Hieron.

Ioan. 8.

Luc. 23.

ter impleuit, & impleri iussit præcepta moralia, aliter impleuit præcepta ceremonialia, & iudicialia: implet enim præceptum qui operatur secundum præceptum, & implet figuram qui exhibet veritatē, & implet promissum, qui soluit illud, quod ante promiserat; & implet iudicium, qui considerata populi qualitate, & delicto, reddit eis quod merentur.

S V M M A R I V M.

Quod præmia & pœna positæ in veteri testamento continentur excessiue, & superabundanter in præmijs, & pœnis positis in nouo testamento, & ideo per nouum testamentum pœnæ & præmia veteris testamenti implentur; & quod nisi præmia, & pœnæ veteris testamenti intelligantur significare præmia, & pœnas noui testamenti, non implebantur tunc, sed pro magna parte euacuabantur, quæ tamen semper implentur in nouo testamento.

XXVIII

Tertio lex continebat præmia, bonis quidem operibus bona præmia, malis autem mala; ad obseruationes enim præceptorum per præmia, & pœnas homines inducuntur; & ideo omnis lex promittit præmia obseruantibus eam, & comminatur pœnas transgredientibus ipsam. Sed inter legem ueterem, & nouam hæc differentia est, quia vetus lex promittit temporalia præmia obseruantibus ipsam, & pœnas temporales comminatur contempnentibus, vel transgredientibus ipsam, ut patet Deuter. 27. & 28. & Isa. 1. dicitur. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis, quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deo rabit vos. Sed nouum testamentum suis obseruatoribus promittit regnum cælorum, & contemptoribus suis damnationem æternam: unde Apostolus 2. ad Thes. 1. dicit. Digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini; sed ij, qui non nouerunt Deum, & qui non obedierunt Euangelio Domini nostri Iesu Christi, pœnas dabunt in interitum æternas. Et August. 4. lib. contra Faustum cap. 1. dicit. Temporalium rerum promissiones testamento veteri contineri, & ideo vetus testamentum appellari, nemo nostrum ambigit; & quod æternæ vitæ promissio, regnumq; cælorum ad nouum pertinet testamentum; bona autem temporalia comparata ad beatitudinem futuram, comparantur ad ipsam, sicut pars ad totum; dicente Boethio 3. lib. de consolatione prof. 2. Beatitudo est bonum, quo quis adepto, nihil ulterius desiderare queat, quod quidem est

F summum omnium bonorum, cunctaq; intra se bona continens, cui si quid deforet, summum esse non posset, quoniam relinqueretur extrinsecus quod posset optari: liquet igitur beatitudinem esse statum omnium bonorum cōgregatione perfectum. Cum ergo beatitudo æterna, quæ promittitur in nouo testamento contineat in se omne bonum virtualiter, quod quis desiderare iuste potest, manifestum est quod præmiū promittitur in veteri testamento propter quod quo ad præmia, non soluitur vetus testamentum per Christum, sed impletur. Pœna etiam infernalis æterna continet virtute, & superexcedit omnem pœnam vitæ præsentis, dicente Boethio 4. lib. de consolatione prof. 4. Si nequitia miseros facit, miserior sit necesse est diuturnior nequam, quos infelicissimos eos esse iudicarem, si non eorum malitiam, saltem mors extrema finiret; etenim si de prauitatis infortunio vera conclusimus, infinitam liquet esse miseriam, quam esse constat æternam. Includit omne bonum, ita & infelicitas æterna includit omne malum penale; unde pœnæ temporales sunt quasi pars pœnæ inferni, propter quod & nouum testamentum, quod comminatur infernum, continet, & superexcedit omnes pœnas, quas comminatur vetus testamentum, propter quod quo ad præmia & pœnas nouum testamētum non soluit vetus, sed implet. Secundò hoc idem facit, quia præmia & pœnæ veteris testamenti si attendantur propriè, & non exponantur figuratè, non complebantur semper; vel ut in pluribus, immo ut frequentius mala habebant bona temporalia, & boni patiebantur pœnas temporales: unde & in Psal. conquerendo dicit iustus. Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias, & dixi. Sine causa iustificauimus meum. Et malignantes Iudæi dixerunt Hier. 44. Cum sacrificabamus reginæ celi, & libauimus ei libamina, saturati sumus panibus, & bene nobis erat, malumq; non vidimus: ex eo autem tempore quo cessauimus sacrificare reginæ celi, & liberare ei libamina, indigemus omnibus, & gladio, & fame consumpti sumus. Et sic si ad litteram præmia & pœnæ veteris testamenti intelligerentur, non essent impleta præmia & pœnæ, sed euacuatæ pro magna parte, cum bonis mala temporalia euenirent, & mali bona temporalia haberent. Unde August. in titulo Psal. Quam bonus Deus Israel, dicit. Tempore veteris testamenti, promissiones à Deo nostro factæ illi populo carnali, terrenæ erant, & temporales, quod attendens synagoga carnalis, & vi-

Idem.

Deut. 27.
& 28.
Isa. 1.

2. The

August.

Boet.

Psal. 72.

Hier. 44.

August.
Psal. 71.

dens quosdam peccatores impios blasphemos, seruos demonum, filios diaboli, viuentes in magna nequitia, & superbia, abundare rebus talibus terrenis, temporalibus rebus, ipsaq; Deo seruiebat, dixit. Nos seruimus Deo, & corrigimur, & flagellamur, subducuntur nobis ea, quæ diligimus, & quæ à Deo pro magno acceperamus: Illi autem scelerati homines nequissimi, superbi, blasphemii, inquieti, abundat his omnibus rebus, propter quas Deo seruimus; propter quod puto quod sine causa Deo seruitur. Vnde & nata fuit illa blasphemia quæ ponitur Malach. 2. **Malach. 2.** Omnis qui facit malum bonus est in conspectu Domini, & tales ei placent, & cap. 3. **Idem 3.** Dixistis, Vanus est qui seruit Domino; & quod emolumentum quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt. Cum ergo præmia & pœnæ litteraliter intellectæ non complerentur in obseruatoribus, vel contemptoribus præceptorum veteris testamenti, manifestum est quod lex tunc non implebatur litteraliter intellectu quo ad præmia, & pœnas, sed illa præmia figuratè significabāt præmia, & pœnas promissas in nouo testamento: Sed Christi promissa omnino implentur, nullus enim malus habebit regnum celorum, nec obseruans Christi legem, carebit regno celorum, dicente Augu. 1. de Ciui. Dei, cap. 8. Placuit diuinæ prouidentiae præparare in posterum bona iustis, quibus non fruuntur iniusti, & mala impijs, quibus non exorciabuntur boni; ista vero temporalia bona, & mala vtrisque voluit esse communia; vt nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoq; habere cernuntur; nec mala turpiter euitentur, quibus & boni plerumque afficiuntur. Et in supradicto titulo Psal, dicit idem. Aliquid seruat Deus bonis præ omnibus præstantius. Quid illis seruat? se ipsum. Vnde quo ad hæc lex noua plenè est litteraliter intellecta; quod tamen non erat lex vetus, nisi per præmia temporalia, quæ promittebat carnalibus, intelligerentur præmia æterna, quæ promissa sunt per Dominum Christum; & tunc illa promissa figurarent illa, quæ Dominus aperte promittit; quibus aduenientibus, & à Domino promissis, cessare debuerunt promissiones figurales. Vnde Augu. super dictum titulum Psal, dicit, Quicquid passus est ille populus, & quicquid Deus largitus est, significationes sunt rerum, quas in hac so-

A litudine huius vite ambulantes, in Christo quærentes patriam, & accepimus ad consolationem, & patimur ad probationem. Non ergo mirum, quod illud defecerit, quod figurabat futurum. Et idem Augu. lib. 15. contra Faustum cap. 1. dicit. Vetus testamentum rectè intelligētibus propheta est noui testamenti. Itaque & in illo primo populo sancti Patriarchæ, & Prophetæ qui intelligebant quod agebant, vel quod per eos agebatur, in nouo testamento iam habebant spem salutis eternæ; Ad vetus autem pertinebant illi, qui non illic amplius, quam promissa temporalia cogitata concupiscebant; in quibus æterna figurata, & prophetata non intelligebant. Et lib. 4. contra Faustum dicit idem. Vetus testamentum non ad consequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis noui testamenti prænuntiationes accipimus; quia temporales promissiones figuræ fuerunt futurorum. Sic ergo quia pœnæ & præmia Euangelica includunt, & superexcedunt præmia, & pœnas veteris testamenti; ipsa etiam ad litteram solis iustis, & impijs, secundum eorum diuersitatem redduntur, vt eis sunt promissa; quod non fiebat in veteri testamento, nisi figuratè prædicta intelligantur, & figuratè significant præmia, & pœnas noui testamenti, manifestum est quod Christus ponens præmia æterna, & pœnas eternas, non soluit legem, sed adimpleuit.

S V M M A R I V M.

D Quod in nouo testamento doctrinalia, quæ in lege posita erant obscure, & imperfecte, sunt clara, & perfecte posita, & sic quod ad hæc Christus non venit solvere legem, sed adimplere.

Quarto, lex continebat doctrinalia; sed illa pro maiori parte multum obscure & secretè tradebat, ita quod vix à paucis intelligebantur, propter hoc quod multis figuris, & enigmatibus velabantur, iuxta illud Apost. ad Heb. 1. Multifariè multisque modis locutus est Deus patribus in prophetis, Et super illud ad Heb. 12. Nō accessistis ad caliginem, & procellam, dicit Gloss. Caligo est tenebrositas ignis, & fumi; qua significatur quod obscura erat lex, caligo enim obscuritatem legis significat; modo vero clara intelligentia est. Et super illud Psal. Tenebrosa aqua in nubibus aeris, dicit Cassiod. Aquam dicit eloquium Domini, quod tenebrosus est in nubibus aeris, id est, in Prophetis, prædicatoribus verbi, in quibus propositio-nibus obscuratur, & parabolis tegitur;

Idem.

Idem.

XXIX

Heb. 1.

Idem 12.
Gloss.Psal. 17.
Cassiod.

Velamen enim positum est super lectionē veteris testamenti, & manet non reuelatum, quod tamen in Christo euacuatur, vt dicit Apost. 2. ad Cor. 3. Vbi dicit Glos. Non celamus sensum nostrum sicut Moyses, qui ponebat velamen per figuras legis super faciem suam, id est, super clarum, & spirituales intellectum; Sed nos aperte dicimus, vt videatur diuini luminis splendor. Sed in nouo testamento & copiosior, & clarior est doctrina; quia Dominus apparens discipulis post resurrectionem aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Luc. vlt. & etiam aliquantulum supra dicitur, quod incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Nec solum in nouo testamento legis obscuritas est remota per claram Christi, & eius Discipulorum expositionem; sed etiam per multorum diuinorum secretorum reuelationem, quæ ante vix à paucis intelligebantur. Vnde & Apost. ad Ephes. 3. dicit, Quod alijs generationibus non est agnitus, filiis hominum, sicuti nūc reuelatum est sanctis Apostolis eius, & Prophetis in spiritu. Vnde & Isa. 11. natiuitate Christi prophetata, dicitur. Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes eos. Vbi dicit Hieron. 4. lib. super Isa. In hoc versiculo Euangelicæ prædicationis sacramentum monstratur, quia repleta est terra scientia Domini. Quomodo aquæ maris operiunt profunda maris; hoc est terram, quæ operta est fluctibus, sic scientia Domini omnis terra cōplebitur. Quod quidē fuit impletum, quando spiritu sancto veniente super Discipulos, omni scientia sunt repleti, iuxta Domini promissum. Ioan. 16. Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Quod exponens Didymus in lib. de Spiritu sancto circa medium, dicit. Adhuc typo legis, & vmbre, & imaginibus Discipuli feruientes non poterant veritatem, cuius vmbra lex portabat, inspicere; vnde neque spiritualia sustinere; Cum autem adueniret ille, hoc est paraclytus spiritus veritatis, dirigit vos in omnem veritatem sua doctrina, & institutione vos transferet à morte literæ ad spiritum viuificantem; in quo solo omnis scripturæ veritas posita est. Ipse ergo spiritus veritatis ingrediens puram, & simplicem mentem, signabit in vobis scientiam veritatis; & semper noua veteribus adiungens, dirigit vos in omnem veritatem: quā perfectionem tribuit Deus mittens spiritum veritatis, qui credentes in totam dirigeret veritatem. Quia ergo nouum testamētum per Christum datum

F clarè exponit quod in veteri testamento obscure dicebatur, multa etiam in eo reuelata sunt, quæ in veteri testamento non dicebantur; iccirco nouum testamētum est clarioris, & plenioris doctrinæ, quā fuerit vetus; propter quod Christus dator noui testamenti non venit quo ad doctrinam legem soluere, sed adimplere. Vnde, & Dan. 9. dicitur. Adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. Vnde cum lex Moyse non contineret nisi promissa præcepta, præmia, & pœnas, & doctrinalia, & hæc omnia Christus non soluerit, sed impleuerit, vt patet ex prædictis; manifestum est, quod Christus [Non venit legem soluere, sed adimplere:] non veniens vt legi contrarius, sed vt consonus; & vt id, quod legi deerat, adimpleret. Vnde, & quando sub lege eramus, quasi paruuli sub elementis mundi eramus seruientes; vt dicit Apost. ad Galat. 4. Quia nondum aduenerat tempus plenitudinis, sed quando venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum ex muliere factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. Vbi dicit Glos. Quod Christus circumcissus est, & hostia legalis pro illo oblata est; & alia legis opera sustinuit, vt liberaret eos, qui seruiliter sub lege tenebantur pressi, & rei, à diabolo, à perditione, à peccatis. Qui enim adimplet aliquid, nō quod erat tollit, nec contrarium apponit, sed con simile, vt quod deficit suppleatur, & non quod est bonum, & sanum, auferatur, dicente August. 3. lib. de baptis. contra Donatistas, cap. 14. Illud corrigendum est, quod prauum esse perspexerit ille qui corrigit, illud sanandum est quod ægrotat, illud dandum est quod non habetur, sed illud quod habetur auferri non debet.

S V M M A R I V M.

Destruitur error Nazæorum, qui dicebant quod ceremonialia legis Moyse erant seruanda à Christianis, cum additione præceptorum nouæ legis; quia Christus dixit, Non veni soluere legem, sed adimplere; quod illi intelligebant, quod ultra præcepta ceremonialia legis tenerentur Christiani illa, quæ Dominus dixit, implere; qui sensus falsus est quo ad ceremonialia, quæ implentur cum fit illud, quod figurabatur per ipsa.

Sed contra hanc partem duplex error insurgit; primus quidem Nazæorum: qui propter hoc, quod Christus hic dicit. [Non veni soluere legem, sed adimplere] dixerunt, quod oportebat fideles omnia

Dan. 9.

Galat. 4.

Glos.

August.

XXX

mandata veteris legis obseruare simul cū Euangelio; qui error incepit in Ecclesia primitiua, vt patet Actu. 15. vbi dicitur. Descendentes de Iudea quidam, docebāt fratres, quia nisi circumcidamini secū dum morem Moyſi, non potestis saluari: & infra. Surrexerunt quidam de hæreſi Phariſæorum, qui crediderant, dicentes, quod oportet circumcidi eos, præcipere quoque ſeruare legem Moyſi. Qui error fuit condemnatus per Apoſtolos. Et Apoſtolus ad Gal. 5. dicit. Ecco ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Et infra. Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini; à gratia excidiſtis. Vbi dicit Gloſ. Circumciſio iam ſolum non prodeſt, ſed etiam obest; antequā noua inciperet prædicatio, oportuit circumcidi, nunc autē lege fidei ſuccedente, nihil proderit fidei addita circumciſio, ſed oberit; Maius enim malum eſt ex libero fieri ſeruum, quā nāſci. Et Hieron. in quadam epiſtola ad Auguſt. dicit. Qui ſacrificia offerunt, & alia, quæ faciunt, ſpectant ad ritum Iudæorum, in Cherinti & Ebionis hæreſim dilabuntur: qui credentes in Chriſtū, propter hoc ſolum à patribus anathematizati ſunt, quod legis cerimonias Chriſti Euangelio miſcuerunt, & ſic noua conſeſſi ſunt, vt vetera non amitterent. Vſque hodie per rotas Orientis Sinagogas inter Iudæos hæreſis eſt, quæ dicitur Mineorum, & à Phariſæis nunc vſque damnatur, quos vulgo Nazareos nuncupāt, qui credunt in Chriſtum filium Dei, natum de Maria virgine, & eum dicunt eſſe, qui ſub Pontio Pilato paſſus eſt, & reſurrexit, in quem & nos credimus. Sed dum volunt Iudæi, & Chriſtiani eſſe, nec Iudæi ſunt, nec Chriſtiani. Vnde, & cum hæreſis ſit poſt Euangelii Chriſti diuulgatum, circumcidi chriſtianum, vel alia legalia obſeruare, oportet quod verbum Domini hīc poſitum, habeat intel lectum, quod ſuperius habere dicebatur; quod ſcilicet Chriſti præcepta cerimonialia, & iudicialia, inter quæ circumciſio, ſabbatorum obſeruatio, ſacramenta, & ſacrificia, continētur: quia figuralia erant, completo illo per Chriſtum, quæ illa ſignificabant, ceſſarunt; & hoc modo adimpletur, cum illud, quod futurum erat ante, nūc perficiatur, iuxta illud Nu. 32. Quod polliciti eſtis, implete. Et Ioſue 23. Impleuit opere quod promiſit. Et hoc modo ſoluitur hæc obiectio, quæ ponitur à Fauſto in decimanona reſponſione.

S V M M A R I V M.

Ponuntur obiectiones Fauſti, & Manichæi con-

tra hoc dictum Domini. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.

E Contra autem, quia Chriſtiani Catho-
lici circumciſionem non accipiunt, nec alia legalia legis veteris obſervant, inſurrexit error Manichæorum, qui vetus teſtamentum non accipiunt, nec Prophetas Iudæorum, dicentes, quod vetus teſtamentum nō à Deo bono, ſed à Deo malo aliàs per eos vocato Hylen, vel dæmon, fuit traditum Moyſi inimico boni Dei; Et quia hoc capitulum Euangelij eſt contra eorū errorem, quia Chriſtus dixit. [*Non veni ſoluere legem &c.*] qui tamen in hoc apparuit filius Dei vt diſſoluat opera diaboli 1. Ioan. 3. Dixerunt, quod hoc capitulum erat per falſarios, & ſeminatores zizaniæ in Euangelio poſitum; & non credebant huic capitulo, dicentes quod hoc Chriſtus nunquam dixerat. Vnde Fauſtus decima octaua reſponſione dicit de hoc capitulo, Ieſum mentitum eſſe nullus dicat dumtaxat chriſtianus, ac per hoc, aut aliter dictum eſt. [*Non veni ſoluere legem &c.*] aut omnino non dictum: & tamen me iam aduerſus capituli huius neceſſitudinē Manichæa fides reddidit tutum, quæ à principio mihi non cunctis, quæ ex Saluatoris nomine ſcripta leguntur, paſſim credere perſuaſit; ſed probare ſi ſunt eadem vera, ſi ſana, ſi incorrupta: eſſe enim multa zizania, quæ in contagium boni ſeminis ſcripturis penē omnibus noctiuagus quidam ſeminator inſparſerit: iccirco me nec hic quidem terruerit ſermo, quamuis reuerendi nominis præferat inſcriptionem. Quod autem hoc capitulum non ſit Chriſti verbum, vel ſi ſit Chriſti verbum, non intelligatur de lege Moyſi, ſed de lege naturali; nec de Prophetis hebreorum, ſed de Prophetis Gentiliū, probat primò ſc. Hoc capitulum ſolum ponitur in Euangelio Matthæi; quando autem hæc verba Chriſtus dixit, Matthæus adhuc vocatus non erat à Chriſto, quia ſolum ſupra quatuor vocati dicuntur, Petrus, Andreas, Iacobus, & Ioannes. Et infra 9. ponitur vocatio Matthæi. Cum ergo nullus Apoſtolorum, qui præſentes fuerunt, in ſermone iſto Domini, hoc capitulum ponat, cum tamen Ioannes Euangelium ſcripſerit, & Matthæus, qui præſens nō fuit, hoc capitulum ponat, videtur quod hoc capitulum Chriſtus non dixerit; quia teſtis idoneus tacet, loquitur autem de hoc minus idoneus. Secundò oſtendit quod nec Matthæus hoc Euangelium ſcripſerit, ſed quidam alius ſub nomine eius; quia infra in vocatione Matthæi non dicitur. Vidit

XXXI

1. Ioan. 3.

Matt. 9.

me, vocauit me, sequutus sum eū, quæ diceret, si de se loqueretur, sed vidit hominem, & vocauit eum, & sequutus est eum, tanquam Euangelij scriptor non de se, sed de quodam alio loqueretur. Tertiò, quia cum in lege sit præcepta circuncisio, sabbatum, sacrificia, & ciborum discretio, quæ omnia per Christum sunt ammotata, manifestum est, quòd Christus non venit ad legem implendam, sed ad legem destruendam. Quartò, quia in lege præceptum erat, quòd nihil adderetur, nihil diminueretur, sed solum fierent illa, quæ in lege scripta fuerant. Cum ergo hic Christus multa addiderit, & subtraxerit de lege, (vt patet infra eodem) manifestum est, quòd Christus contra legem fecit addendo ei aliquid, vel diminuendo. Quintò, quia cum Christiani viuunt secundum Euangelium, & tamen legalia non obseruent; immo detestentur legalia obseruare, manifestum est quòd Christus non venit illa adimplere, sed destruere. Ex quibus deducit, quòd vel Christus mentitus est si hoc dicit, cum contrarium facto fecerit, quod inconueniens reputatur; vel quòd hoc capitulum falsò insertum sit in Euangelio; vel quòd hoc non intelligatur de lege Moyfi, vel Prophetis Iudaicis, sed de alia lege, & Prophetis. Quod ipse ex hoc ostendit, quia certum est, quòd post Christum legalia veteris legis non obseruantur à Christianis, & ita cessant; ergo si hoc verbum [*Non veni, &c.*] Christus dixit, qui non fuit mentitus; oportet quòd de alia lege, & Prophetis loquatur, quàm de lege Moyfi, & Prophetis Iudæorum. Vnde distinguit legem, dicens, quòd tria sunt genera legum, scilicet lex vetus Hebræorum, quam Paulus vocat legem peccati, & mortis; lex naturalis de qua dicit idem ad Rom. 2. Gentes legem non habentes naturaliter ea quæ legis sunt faciunt; & lex Christi, scilicet Euangelium, de qua dicit idem Paulus ad Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati, & mortis. Certum est autem quòd illa, quæ sunt propria legi Iudæorum, sicut & circuncisio, & quies sabbatorum, Christus cessare fecit; & etiam quando venit ad mandata Iudæorum, non ipsa confirmauit, sed contrarium in legis lationem induxit; Vnde & infra dicitur. Audistis quia dictum est antiquis. Qui dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij; ego autem dico vobis, quòd quicumque dimiserit uxorem suam (excepta causa fornicationis) facit eam mechari. Et etiam ibidem dicitur. Audistis quia dictum est. Oculum pro oculo, &c. Ego autem dico vobis non resistere malo,

Rom. 2.

Idem 8.

Matt. 6.

Ibidem.

F & idem patet de alijs. Cum ergo aliqua præcepta veteris legis Christus totaliter fecerit cessare, aliquorum verò præceptorum contrarium præceperit, manifestum est, quòd si hoc verbum [*Non veni, &c.*] Christus dixit, non dixit ipsum de lege Moyfi, & Prophetis, sed vel de lege naturali, vel Euangelij. Et videtur quòd de lege naturali: Quia quando meminit præceptorum legis naturalis, vt non occides, non mechaberis, quorum contraria semper mala fuerunt; non destruit ipsa, sed confirmat, & addit aliqua, per quorum obseruantiam dicta præcepta implentur. Vnde, vt non estimetur hoc verbum Christum dixisse de lege Moyfi, sed de aliqua alia lege, non dixit. Nolite putare quoniã veni soluere legem Moyfi, & Prophetas Iudæorum, sed dixit simpliciter. [*Nolite putare quoniã veni soluere legem, aut Prophetas.*] Vt sic soluendo legem Moyfi, non mentiantur; quia non dixerat quòd ipse non solueret legem Moyfi, sed quòd non solueret legem: quod debet intelligi de lege naturali, vt ad tempus cautè reprimeret furorẽ Iudæorum credentium propter verbum istud generale, quòd nihil vellet facere contra eorum leges, & Prophetas, & sic delusi nomine legis, quiescerent. Prophetarum autem triplex est genus, scilicet Iudæorum, gentium, & veritatis; de prophetis Iudæorum patet in multis locis, de Prophetis gentium loquens Paulus ad Titum de Cretensibus, dixit. Quidam proprius eorum propheta dixit. Cretenses semper mendaces, male bestiarum, ventres pigri: Sed de prophetis veritatis dixit Christus infra. Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas. Modo non potest intelligi quòd Christus non venerit soluere, sed adimplere prophetas Iudæorum, cum Iudæorum propheta ad obseruantiam legis Moyfi per suas prophetias solum populum Iudaicum induxerint; & ideo cum Christus cõtra legem Moyfi insurrexerit, manifestum est quòd & contra prophetas Iudæorum insurrexit, & ideo de eis non dixit. [*Non veni, &c.*] sed de Prophetis gentium, vel de prophetis veritatis, vel Christi; Et sic concluditur ex prædictis, vel quòd hoc capitulum Christus mendosè dixit; vel quòd omnino non dixit, sed per falsarios positum est in Euangelio, vel si Christus veraciter hoc capitulum dixit, & dicendo, ipsum verum dixerit, quòd hoc nõ intellexit de lege Moyfi, & prophetis Iudæorum, sed de alia lege & prophetis, & hæc dictiones Fausti ponuntur ab Aug. 17. 18. & 19. lib; contra Faustum.

Titum 1.

Matt. 23.

S V M M A R I V M.

Ostenditur contra Faustum quod hoc capitulum Non veni soluere legē, sed adimplere, est verē dictum à Christo, & Matthæus Euangelista hoc veraciter scripsit in suo Euangelio, & solvantur rationes Fausti, quas inducit contra duo supradicta.

XXXII

ET dicēdū est quod hoc capitulum prolatum fuit à Christo, & scriptum per Matthæum, & quod non intelligitur nisi de lege Moyfi, & prophetis Iudæorum. Quod autem sit Christi verbum, & scriptū per Euangelistam Matthæum, ex hoc patet, quia à fundatione Ecclesiæ citra omnes Patres tenuerunt hoc, quod Matthæus hoc Euangelium scripserit; quod Euangelium fuit receptum in canonem sanctarum scripturarum, & omnes libri sic recepti in canonem, verissimi esse creduntur, dicente August. 11. lib. contra Faustum, cap. 5. Ne intercluderetur locus, & adimeretur posteris ad quæstiones difficiles tractandas atque versandas, linguæ, ac styli saluberrimus labor, distincta est à posteriorum libris, excellentia canonicæ auctoritatis veteris, ac noui testamenti, quæ Apostolorum confirmata temporibus, per successiones Episcoporum, & propagationes Ecclesiarum, tanquam in sede quadam sublimiter constituta est; cui seruiat omnis fidelis, & pius intellectus; Ibi, si quid velut absurdum nouerit, non licet dicere, Author huius libri non tenuit veritatem: sed aut iudex mendosus est, aut interpret errauit, aut tu non intelligis. Et infra. In illa eminentia canonica sacrarum litterarum, etiam si vnus Propheta, seu Apostolus, aut Euangelista aliquid in suis litteris posuisse, ipsa canonis confirmatione declaratur, non licet dubitare quod verum sit; alioquin nulla erit pagina, qua humanæ imperitiæ regatur infirmitas, si librorum auctoritas saluberrima, aut contempta penitus aboletur, aut interminata confunditur. Cum ergo Matthæi Euangelium sit receptum per Apostolos, & eorum successores in canonem sanctarum scripturarum; in quo Euangelio hoc capitulum positum est, & ibi etiam dictum sit quod Christus, qui est veritas, hoc dixit, nullo modo dubitādū est quod hoc capitulum non sit in Euangelio Matthæi; nec quod non sit verum, ex quo Euangelista dicit hoc Christum dixisse. Vnde insipientis hominis est negare scripturam sanctam, quando inuenit eam suo errori contrariam; Non enim scriptura sancta

A trahenda est ad humanum sensum, sed humanus sensus dirigi debet secundum scripturam diuinam, vt dicit Hilaryus 1. de Trinitate. Vnde cum Manichæi hoc vitio laborauerint, dicentes scripturas diuinas esse falsas, quando aliquid clarè, & manifestè contra eorum errorem loquuntur, dicente Augu. 11. lib. contra Faustum cap. 2. Vbi manifesta veritate isti præfocantur, vt obsecsi dilucidis verbis sanctarum scripturarum, exitum in eis fallaciæ suæ reperire non possint, id testimonium, quod prolatum est, falsum esse respondet. **B** O vocem à veritate fugacem, in amentia pertinacem. Vsq̃ue adeo inuicta sunt, quæ aduersus vos de diuinis codicibus proferruntur, vt non sit aliud quod dicatis, nisi eos esse falsatos. Quæ auctoritas litterarum aperiri, quis sacer liber euolui, quod documentum cuiuslibet scripturæ ad cōuincendos errores exeri potest, si hæc vox admittitur, si alicuius ponderis æstimatur? Non sunt in hoc tolerandi. Vnde, cū hoc capitulum Euangelij eorum errorem, **C** in quo dicunt vetus testamentum non esse à Deo bono, sed à diabolo, omnino destruat; non potentes clarum testimonium contra se prolatum aliter euadere, blasphemè conati sunt dictum capitulum negare; & vt ipsum negarent, Euangelium in quo positum est, dixerunt non esse Matthæi Apostoli, sed cuiusdam alterius falsatoris, qui sub nomine Apostoli Euangelium scripsit, vt dicunt; quod tamen omnino falsum, & improbabile est. Plus enim credendum est toti Ecclesiæ, quæ fidem integram hucusque seruauit, quam eorum vesaniæ, quæ fidem Christi corrumpit, dicente August. eodem lib. cap. 2. Quam vetustatem librorum, quam seriem successionis testem citabis ad probādum quod tu es regula veritatis, ex quo quicquid contra te sonuerit, non sit verum? Nam si hoc facere conaberis, non valebis: & vides in hac re quid Ecclesiæ Catholicæ valeat auctoritas, quæ ab ipsis fundatissimis sedibus Apostolorum, vsque ad hodiernum diem succedentium sibimet, Episcoporum serie, & tot populorum consensione firmatur. Vnde ferendus non est Faustus cum dicit, quod multam zizaniā in contagium boni seminis scripturis penè omnibus noctiuagus quidam seminator nocturnus, quod in scriptura diuina aliquid falsitatis superfeminare potuerit; quia si vnum librum corrumpit, multi incorrupti māsērunt, & maxime in sedibus, quæ nunquam hæresi maculatæ sunt; sicut est sedes Petri, quæ nunquam (custodiēte Domino, qui dixit Petro. Ego pro te ro-

Hylar;

August.

August.

Idem.

Idem.

Luc. 22.

Hieron. gaudi Petre ut non deficiat fides tua) hæ-
resis est maculata, nec maculabitur in fu-
turum; dicente Hieron. in epistola ad Da-
masum. Cathedram Petri, & sedem apo-
stolico ore laudatam, censui cōsulendam.
Ibidem. Et infra. Profligato à sobole mala patri-
monio, apud vos solos incorrupta patrū
seruatur hereditas. Et Cyril. in lib. thesau-
rorū exponēs illud, Et portę inferi, dicit.
Cyrl. Secundū hanc domini promissionē Ecce-
lesia Apostolica Petri ab omni seductione,
& hæretica circūuentione manet immacu-
lata; & cū aliæ Ecclesiæ quorundā errore
sint verecundatæ, stabilita incassabiliter
ipsa sola regnat, silentium imponens, &
obturans ora omnium hæreticorum. Vn-
de, si peruersitate hæreticorum libri ca-
nonici alicuius Ecclesiæ, vel aliquarū Ec-
clesiarum sint corrupti, ad alias Ecclesias,
quæ fidem integrā seruauerunt, pro exem-
plaribus est recurrendum. Et si illa exem-
plaria essent suspecta, ad sedē Petri, in qua
manent incorrupta exemplaria, recurren-
dum est: Quia Christus, sicut non permit-
tit quod sua fides vsque ad finem mundi
deficiat, ita non permittit quod omnes li-
bri canonici corrumpantur, cum fides suum
fundamentum habeat in dictis libris. Vn-
de, cum hoc capitulum nō sit seminatum
per zizanię seminatore, nec intelligatur
per zizaniā falsitas seminata in libris ca-
nonicis, sed intelligantur hæretici semi-
nati per diabolum inter fideles; dicente
Matt. 13. Domino infra 13. Qui seminat bonum se-
men est filius hominis; ager autē est mun-
dus, bonum verō semen hi sunt filii regni;
Zizania autem sunt filij nequam; inimicus
autem qui seminauit eam diabolus; Non
est ergo consequens quod si Deus per-
mittit quod hæretici sint inter fideles,
quod propter hoc permittat quod hære-
tici possint corrumpere libros canonicos,
quia vtile est quod hæretici sint inter fi-
deles, dicente Apostolo 1. ad Corint. 11.
1. Cor. 11. Oportet hæreses esse, ut qui probati sunt
Glos. manifesti fiant: Vbi dicit Glo. Multa ad fi-
dem catholicam pertinentia, dum hære-
ticorum callida inquietudine fideles exa-
gitantur, ut aduersus eos defendi possint,
& considerantur diligentius, & intelligun-
tur clarius, & predicantur attentius. Nulla
autem utilitas, immo maximum damnum,
& subuersio totius fidei, & morum esset, si
Deus permetteret omnes libros canoni-
cos per falsam doctrinā corrumpi: Et ideo
non sequitur zizania, id est, hæretici, vel
iniqui sūt seminati inter fideles, Deo per-
mittente, ergo & inter diuinas scripturas
sunt multæ falsitates seminatæ. Vnde Au-
gustinus 18. lib. contra Faustum cap. 7. di-

F cit. Christiani catholici vos inter zizania
numerant, quia Dominus exposuit quid
sit zizania, non aliqua falsa veris scriptu-
ris immissa, sicut tu interpretaris, sed ho-
mines filios maligni, id est, imitatores dia-
bolice falsitatis. Nec valet quod Faustus
obijcit cum dicit, quod hoc capitulum so-
lum ponitur in Matthæo, qui nondū erat
vocatus, quando Dominus hunc sermo-
nem fecit, sed solum erant vocati Petrus,
Andreas, Iacobus, & Ioannes, & tamen
Ioannes, qui præsens erat, & Euangelium
G scripsit, hoc capitulum nō posuit in Euan-
gelio suo. Nam dicendum primò quod Lu-
cas, qui scripsit ordinem rei gestæ, ante-
quam ponat sermonem Christi habitum
in monte, preponit vocationem Matthæi,
& electionem duodecim Apostolorum; &
deinde ponit dictum sermonem, volens
ostendere quod iam Matthæus præsens
erat, & omnes alii Apostoli, quando hunc
sermonem fecit; vnde vocatio Matthæi po-
nitur Luce 5. & electio Discipulorum ad
Apostolatū ponitur Luc. 6. inter quos
H ponitur Matthæus, & deinde ponitur ser-
mo. Et si ita fuit, argumentum Fausti ex
falsis procedit; quia præsens in hoc ser-
mone fuit Matthæus secundum Lucam:
qui (ut in pluribus) sequitur historiam, &
ordinē rei gestæ; ut & in principio Euan-
gelii sui dicit. Visum est & mihi assequito
à principio omnia diligenter ex ordine
tibi scribere. Vbi dicit Beda. Quod quo
ordine de Domino, vel à Domino gestū,
dictumve sit, dicere vult. Nec hoc est con-
trarium Matth. qui ponit vocationē suā,
I & electionem Discipulorum ad Aposto-
latum post istum sermonem. Non enim
dicit quod post istum sermonem, ipse fue-
rit vocatus, & ipse, & alij discipuli electi
ad Apostolatū, licet hæc narret post istum
sermonem; quia nullum inconueniens est,
nec derogatur veritati scripturæ, si illud,
quod factū est prius, narretur posterius;
nisi ordo tēporis poneretur in scriptura,
quod tamen Matthæus non facit, ut clarē
patet iutuenti Euangelium. Secundò po-
test dici quod multa veraciter potest scri-
bere aliquis de ijs, quæ ipse nō videt, nec
K præsens fuit, quando agebantur, vel dice-
bantur; & hoc pro tanto, quia potest au-
dire ab illis, qui præsentes fuerunt; vel po-
test ei inspirari per Deum, qui ab æterno
scit omnia antequam fiant, & cuius essen-
tia præsens est omnibus rebus, & omni-
bus operationibus. Lucas enim verum
Euangelium scripsit, qui tamen præsens
cum Domino non fuit, quando fecit, & di-
xit illa, quæ in eius Euangelio continen-
tur; quia didicit illa ab illis, qui præsentes

August.

Luc. 5.
Idem 6.

Idem 1.
Beda.

Luc. 1. fuerunt, sicut dicit ipse in principio Evangelij. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completa sunt rerum, sicut tradiderunt nobis, quæ ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Vbi dicit Eusebius. Veritatem Evangelij exponētibus Apostolis, qui ab initio ipsi viderant, & sibi tradiderant, consequutus est. Paulus etiam, qui non fuit sequutus Christum, dum vixit in vita mortali, nec Evangelium tunc ab eo didicit, nec ab aliquo Apostolo Evangelium audiuit, per diuinam reuelationem totum Evangelium didicit, iuxta illud quod ipse dicit ad Galat. 1. Evangelium, quod euangelizarum est à me non, est secundum hominem, neque ego ab homine, neque per hominem accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi; Et eodem modo, posito quod Matthæus præsens non fuerit, quādo Dominus hunc sermonem fecit, postea potuit vel ab ipso Domino, vel ab Apostolis, qui præsentes fuerunt, hunc addiscere sermonē: vel etiam totum Evangelium per inspirationem diuinam, vel reuelationem addiscere. Nec obstat si Ioannes, qui præsens fuit, tacet, & Matthæus, qui præsens non erat, testificatur; multa enim talia sunt in Evangelio. Matthæus enim & Lucas, qui præsentes non fuerunt quādo dominus vocauit Petrum, Andreā, Iacobum, & Ioannem, de eorum vocatione scribunt; & tamen Ioannes de sua vocatione nihil scribit manifestē. Lucas etiam, qui non fuit præsens quando Christus reprehendit Ioannem, & Iacobum, qui dixerant, Domine vis dicimus vt ignis descendat de cælo, & consumet illos, Luc. 9. hoc narrat, & tamē hoc non dixit Ioannes, qui præsens erat, cum tamen Evangelium scripserit. Vt enim dicitur in Ecclesiastica historia, & ponitur in Glof. in principio Evangelij Ioannis, legerat Ioannes triū Euangelistarū Evangelia, & approbauerat fidem eorum, & veritatem; in quibus vidit aliqua deesse, hæc ergo quasi ammissa ab illis, scribit Ioannes. Sic ergo cum iam hoc capitulum positum esset in Evangelio Matth. quando Ioannes Evangelium scripsit, nō fuit necesse ad veritatē confirmandam huius capituli, quod Ioannes hoc capitulum poneret, alioquin oportuisset quod omnia posita in Euangelij alijs, repeteret. Vnde August. hanc Faustī rationem soluens 17. lib. cap. 3. dicit. Si hodie de Christo à fidelibus eius vera dicuntur, quia illi qui viderunt, & audierunt, vel prædicādo, vel scribendō ea disseminauerunt; cur ex ore Ioannis condiscipuli sui nō poterat Mat-

A thæus vera audire de Christo, vbi ille affuit, & ipse non affuit? Huic accedit quod & ipse Dominus potuit narrare Matthæo illud, quod egerat antequam eum vocasset; At hoc ipse Ioannes in Evangelio suo ponere debuit; si hoc dictum à Domino audierat, qui, cū diceretur, præsens erat; quasi fieri non potuit, vt cum omnia quæ à Domino audierat, scribere non posset; inter alia quæ prætermisit, & hæc prætermiserit, cum in alia scribendo esset intentus. Nec valet quod Faustus dicit, quod hoc Euāgelium non scribit Matthæus, sed alius quidam falsarius sub nomine eius, quia in sua vocatione Matthæus nō dicit, Vidit me Iesus, vocauit me, & sequutus sum eum: sed vidit hominē, vocauit eum, & sequutus est eum, quasi non de se, sed de alio aliquo loqueretur. Consuetudo, enim scripturæ est, quod scriptores eius, quando de se loquuntur, sic loquātur, quasi de se aliquis alius, loqueretur. Non enim modo Ioannes in serie sui Euāgelij de se, sicut de quodam alio loquitur, dicēs. Conuersus, Petrus vidit illum discipulū, quē diligebat Iesus. Et quod de se loquatur, patet per illud quod sequitur. Hic est discipulus, qui testimoniū perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia verum est testimoniū eius. Certum est autē, quod Ioannes Evangelium suum scripsit, & tamen loquitur de se, sicut de quodam alio. Et Dominus infra 25. loquens de se ipso, dicit in tertia persona. Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedē maiestatis suæ. Cum igitur frequens sit vsus scripturæ quod loquēs de se sic loquatur, ac si de quodam tertio loqueretur, nō est consequēs quod si locutus est aliquis scriptor de se in tertia persona, ergo non ipse, sed quidam alter scripsit; cum frequenter de se loquētes sicut de quodam tertio loquantur. Et hoc modo hanc rationem soluit August. 17. lib. contra Faustum cap. 4. Solent scriptores rerum gestarum cum in suam personam venerint, ita se contexere, tanquam de alio narrent quod de se narrant. Ita igitur & Matthæus de se tanquam de alio scripsit, quod & Ioannes fecit, hunc enim morem fuisse scriptorum, cum gesta narrant, quis nesciat?

S V M M A R I V M.

Ostenditur quod Dominus cum dixit, Non veni soluere legem, sed adimplere, non loquitur de alia lege, sicut est lex naturalis; sed de lege Moyse, quam Dominus, quo ad moralia opera impleuit, & quo ad ceremonialia, quæ Domi-

Ioan. 11.

Matt. 25.

August.

nus impleuit, quando illa quæ prædicta præcepta figurabant in re exhibuit.

XXXIII

AD illud autem quod tertio dicit Faustus, scilicet quod Christus sabbata, & circumcisionem non impleuit, sed abstulit; & quod Christiani illa legalia non obseruant, nisi solum decalogum: de præcepto tamen posito in decalogo, & de obseruatione sabbati non curant, diffusè & completè responsum est supra. Et quando dicit quod dictum Domini istud non intelligitur de lege Moyfi, nec de prophetis Iudæorum, sed de lege naturali, & prophetis gentilium, vel veritatis, falsum est omnino. Nam Dominus Luc. ult. declarat quod oportebat per eum impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moyfi, & prophetis, & psalmis de me, & aliquantulum supra dicit. Oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam. Et incipiens à Moyse, & omnibus prophetis interpretabatur illis scripturas, quæ de illo erant. Et in passione de se loquens, dicit Luc. 22. Dico vobis quoniam adhuc hoc scriptum est. Oportet impleri in me, & cum iniquis reputatus est; quod verbum scribitur in Isa. & Ioan. 5. dicit. Si crederetis Moyfi, crederetis forsitan & mihi, de me ille scripsit, & Ioan. 12. dicit. Cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Isa. Propheta impleretur qui dixit. Domine quis credidit auditui nostro? &c. Et infra, hæc dicit Isa. quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. Ex quibus clarè patet quod non de lege naturali, sed de lege Moyfi locutus est hic Dominus. Nec valet illud quod dicit, quod illa præcepta, quæ fuerunt purè Iudaica, sicut circumcisio, & sacrificia, & alia huiusmodi, sunt ablata, remanentibus solum præceptis naturalis legis; quia licet præcepta moralia depēdeant ex lege naturali, & agens contra ipsa peccet contra legem naturalem; tamen quando superuenit mādātum Dei positum in veteri lege, dupliciter homines tenebantur ad obseruatiā dictorum præceptorum, propter duas leges, quæ hoc præcipiebant; scilicet lex naturalis, & lex scripta. Et peccatum aggrauabatur non solum quia peccabatur contra legem naturalem, sed etiam quia homo Deo erat inobediens, qui hæc in lege scripta præceperat; & vtrumque horum præceptorum erat sufficiens ad damnationem. Peccatum enim commissum contra legem naturalem erat per se malum; ex se, & ex sua natura, & ideo sufficiebat ad damnationem. Sed inobedientia Dei etiam in re indifferenti, ante præceptum

F hominem dignum damnatione reddit; sicut patet de inobedientia Adæ in commestione fructus ligni vetiti. Sed tunc maxime Dei inobedientia est damnabilis, cum contra præceptum eius, de re, quæ est per se mala, homo facit; sicut cōtingit in transgressione præceptorum decalogi, dicente Apost. ad Rom. 8. Sine lege peccatum mortuum erat, sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit. Et infra. Fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Et cap. 5. dicit idem. Vsque ad legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur cum lex non esset. Et infra. Lex subintravit vt abundaret delictū. Et sic licet homines ante legem Moyfi existentes facientes contra præcepta moralia peccarent, faciendo contra legem naturalem; tamen non tantum peccabant sicut illi, qui post legem datā consimilia peccata committebant, quia primi solum peccabant contra legem naturalem, sed secundi contra legem naturalem, & etiam quia Deo inobedientes erant. Vnde & Apost. ad Rom. 4. dicit. Lex iram operatur; vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Vnde quo ad hoc nō est sublata lex Moyfi, quia adhuc habet vim obligandi, & peccans contra præcepta moralia nunc, non solum peccat contra legem naturalem, sed etiam contra obedientiam, qua homo tenetur Deo obedire de omni re, quam scit Deum præcepisse; & talis inobedientia præuaricatio est; propter quod non solum taliter peccans est iniquus, sed etiam præuaricator; cum tamen ante legem sic peccans solum iniquus esset, & non præuaricator. Vnde verum nō est id quod Faustus dicit, quod solum remanserint post Christum præcepta legis naturæ, & non præcepta legis Moyfi; quia immo præcepta moralia sub ratione legis diuinæ, & scriptæ, remanserunt; quæ obligant nunc Christianos ad eorum obseruantiam, non solum quia sunt de lege naturali, sed etiam quia ipse Deus præcepit, & obseruantes ipsa propter Dei præceptum, perueniunt ad vitam, dicente Domino infra 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Et cum peteretur, quæ mandata? Respondit. Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum, & matrem tuam, & dilige proximum tuum sicut te ipsum. Quæ mandata manifestum est esse decalogi; Alia etiam mandata legis, quia figuralia erant, impleto illo, quod figurabant, cessare debuerunt, vt dictū est supra. Vnde & Glos. super illud 2. ad Corint. 3. Gloria vultus Moyfi euacuatur, dicit.

Rom. 8.

Ibidem.

Idem 5.

Ibidem.

Rom. 4.

Matt. 19.

Ibidem.

2. Cor. 3.

Glos.

Gloria Moyſi, ideſt legalis obſervantia, quæ erat figura veritatis, euacuatur, quia figura eſt, non veritas. Gloria Moyſi eſt quaſi ſtellæ in vespere, quæ tunc ſunt glorioſæ; gloria Chriſti eſt quaſi Sol, qui oriens ſtellas obſcurat; gloria vultus Moyſi figura erat veritatis, quæ euacuatur, quia veniente Imperatore, imagines tolluntur de medio; ibi ſpectatur imago, ubi Imperator præſens non eſt. Vbi autem imago remouetur, præfulget præſentia Imperatoris. Sic ergo patet verum non eſſe quod Fauſtus dixit, quòd omnia præcepta Iudaica ſint per Chriſtum ſublata; quia aliqua manent, vt impleantur, aliqua iam impleta ſunt per Chriſtum, & ſic ſublata fuerunt.

S V M M A R I V M.

Quòd illud, quod Dominus dicit Non veni Prophetas, vel prophetias ſoluere, ſed adimplere, non intelligitur de prophetis, vel prophetijs Gentilium, ſed de prophetis, & prophetijs Iudeorum: cuius contrarium dixerat Fauſtus, & ſoluntur eius rationes.

XXXIV

Non eſt etiam verum quod dicit de Prophetis: cuius ſignum euidens eſt, quòd per totum nouum teſtamentum inducuntur ad probandum intentum dicta Prophetarum Iudeorum, & valde raro dicta Gentilium, cum non niſi in quatuor locis in toto nouo teſtamento inducatur, & tunc ſine nomine, vt patet 1. ad Cor. 16. Corrupti bonos mores colloquia mala, Et Actu. 17. Inueni aram in qua ſcriptum erat: Ignoto Deo. Et infra: Sicut & quidam noſtrorum Poetarum dixerunt: Ipiſius enim genus ſumus. Et ad Titum 1. Dixit quidam ex illis, proprius eorum propheta. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri; de quibus exemplis primum eſt ſecundum Hieron. ſuper Epiſtolam ad Titum in Comedia Menandri; ſecundum eſt in phænomenijs Arati, tertium eſt Callimachi, vel Epimenidis. Et tamen quando talia dicta Paganorum inducuntur in ſcriptura, non inducuntur in viam probationis, vel cauſæ, ſed ſolum in ratione exempli. Nec dicitur quòd illud vel illud factum ſit, vt impleretur dictum illorum, quorum tamen cõtrarium ſit, dum inducuntur; dicta prophetarum Iudeorũ. Vnde ſupra primo dicitur, Hoc totum factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt à domino per Prophetam. Ecce virgo, &c. & cap. 2. Habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas. Quoniam Naza-

1. Cor. 16.
Actu. 17.

Titum 1.

Hieron.

Matt. 1.

Idem 2.

A

reus vocabitur. Et infra 12. Precepit eis ne manifeſtum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiam Prophetã. Ecce puer meus, &c. & Ioã. 12. dicitur, Propterea non poterat credere, quia iterum dixit Iſa. Excecauit oculos eorũ, &c. Vnde cum dicta Paganorum in ſcriptura non inducatur pro probatione, ſed ſolum in ratione exempli, quæ exempla nõ ſunt de neceſſitate ſcientiæ, vel ſcripturæ; ſed ſolum ponuntur propter addiſcentem, probationes autem & cauſæ ſunt ſemper de neceſſitate ſcientiæ, vel ſcripturæ; Iccirco dicta Gentilium, quæ ponuntur in ſcriptura, ponuntur vt non neceſſaria; ſed dicta prophetarum Iudeorum ponuntur vt neceſſaria; & iccirco dictum Domini non intelligitur de Prophetis Gentilium, ſed de Prophetis Iudeorum. Et maxime nunquam legitur in toto nouo teſtamento quòd Dominus impleuerit dictum alicuius Pagani; cum tamen frequenter legatur in Euangelijs quòd Dominus dicta prophetarum Iudeorum impleuerit. Vnde & infra 27. dicitur. Tunc impletum eſt quod dictum eſt per Hieremiam Prophetam dicentem. Acceperunt triginta argenteos, &c. Et Ioan. 19. Facta ſunt hæc, vt ſcriptura impleretur. Os non comminuetis ex eo. Et aliquantulum ſupra dicitur. Non ſcindamus eam, ſed fortiamur de illa cuius ſit, vt ſcriptura impleretur dicens, Partiti ſunt veſtimenta mea ſibi, &c. Vnde & Dominus frequenter in paſſione dicit ſe hoc, vel illud pati, vt impleatur ſcripturæ. Sic ergo illas prophetias venit implere, quas frequenter dicit ſe impleuiſſe; & quas Euangeliftæ dicunt eum impleuiſſe; & conſtat per Euangelia quòd ille prophetiæ ſunt prophetarum Iudeorum, & non prophetarum Gentilium. Nec obſtat quod Fauſtus dicit, quòd dicti Prophetæ Iudeorum Iudaicè vixerunt, legem Moyſi obſervando, & non vt nunc viuunt Chriſtiani, quia cum nondum impleta eſſent illa, quæ ſignificabant legalia, adhuc tenebantur ſeruare ipſa; ſed bene præſcierunt quòd talia, Chriſto adueniente, ceſſare debuerunt; cum ipſis prophetauerint, quòd

B

C

D

E

Idem 12.

Iſa. 42.
Ioan. 12.

Iſa. 6.

Matt. 27.

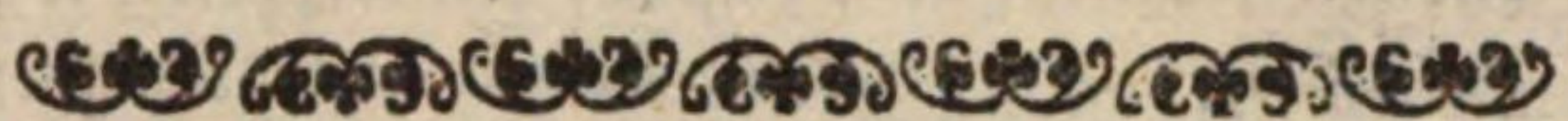
Ioan. 19.

Hiere. 31.

Deute. 18.

precepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquitur in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam. Vnde quamdiu lex vetus stetit in suo statu, obseruanda erat per Prophetas Iudæorum; sed noua adueniente, non fuit ad litteram obseruanda, iuxta illud Leuitici 26. Vetera nouis superuenientibus proijcietis. Sic ergo ex prædictis patet, quod illa, quæ Faustus contra hunc locum obijcit, non valent.

Luc. 26.

Tractatus sequens protenditur usque ibi. (Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis &c.) & continet vnum decem capitula.

S V M M A R I V M.

Ponitur prima expositio, & continuatio istius dicti Domini, & ostenditur quod impossibile est, quod illa, quæ Dominus inspirauerit Prophetis veteris legis, & per eos dixit, quod non impleantur, quam quod cælum & terra annihilentur, vel pertranseant.

I

A Men dico vobis donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.] Vbi ostendit quod omnino lex impleri debebat: & hæc sententia potest primò induci pro causa, vel probatione præcedentis sententiæ. Circa quod attendendum, quod tota diuina scriptura veteris testamēti est à Deo Prophetis inspirata, iuxta illud 2. Pet. 1. Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Et ad Heb. 1. dicit Apostolus. Multifarie, multisq; modis olim Deus loquens patribus in prophetis. Quod autem Deus dixit, impossibile est esse falsum; alioquin Deus mendax esset, contra illud quod dicitur Num. 23. Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Dixit ergo & non faciet? locutus est, & non implebit? quasi dicat, non est possibile. Et Apostolus ad Heb. 6. Impossibile est mentiri Deum, quia si Deus mendax esset, iam Deus, Deus non esset, dicens te Apōsto. 2. ad Timot. 2. Si negauerimus, & ille negabit nos; si non credimus, ille fidelis permanet, se ipsum negare non potest. Vbi dicit Glos. Manet fidelis Deus in dictis suis, quia non potest se ipsum nega-

F

re; quia cum ipse sit veritas, si dicta sua non impleret, se ipsum negaret, id est, negaret se esse veritatem, & per consequens Deum; Quod cū omnino impossibile sit, impossibile est quod illa, quæ sunt in scriptura diuina posita, non impleantur, & facilius omnis creatura si in se cōsideretur, non præsupposita Dei voluntate, de eius, à parte post, permanentia, ad nihilum reduceretur, quam quod Deus mētireretur; quia creaturæ conseruatio est per voluntatem liberā Dei, qua potest (si vult) creaturam conseruare, vel etiam permittere cadere in non ens. Sed quod ipse sit veritas, hoc habet ex natura, quæ nō subiaceret Dei voluntati liberæ; & ideo magis est impossibile, quod Deus sit mendax, quam quod cælum & terra totaliter transeant, vel etiā annihilentur: quia primum est impossibile simpliciter, secundum, est impossibile ex suppositione. Vnde & Luc. 16. Dominus dicit. Facilius est cælum & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere. Vbi dicit Glos. Facilius est maxima mundi elementa, quam minima legis præcepta præterire. Et Chrysost. hæc dicit in expositione. Ingenus homo, si vel in vili mendacio inuentus fuerit, erubescit; & quomodo Deus quod promisit in lege nō faciet, aut aliter faciet? Vir sapiens, quod dixit verbum suum, nō relinquit vacuū, & quomodo verba diuina sine exitu vacua poterunt remanere? Deus hominem punit, si quod docet alium, ipse non fecerit; & quomodo Christus, quod locutus est in Prophetis, opere non adimplebit? Et vt dicit Hylar. super illud infra 24. Cælum & terra ex conditione suæ creationis nihil habent in se necessitatis vt sint; verba autem Christi ex æternitate deducta, id in se continent virtutis, vt maneant. Et Theophil. super illud Luc. 21. Cælum & terra transibunt &c. dicit. Ex hoc innuit Ecclesiam & sermones Euangelij præferri toti creaturæ, quia & si tota creatura pateretur alterationem fidelium, tamen Ecclesia, & sermones Euāgelij permanebūt; Et tunc esset sensus istius sententiæ, quod citius, vel facilius destrueretur cælum & terra, quam quod aliquid in lege positum cassaretur; quomodo hanc sententiam expressit Lucas cap. 16. Facilius est autem cælum & terram præterire, quam de lege vnum cadere apicem.

Luc. 16.

Glos.

Chrysost.
hom. 10.

H

I

Matt. 24.
Hylar.Luc. 21.
Theophil.

K

Luc. 16.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & expositio, & ostenditur infra quot tempus omnia, quæ in scriptura diuina prædicta sunt esse futura,

erunt

2. Pet. 1.

Heb. 1.

Num. 23.

Heb. 6.

2. Tim. 2.

Glos.

erunt impleta, quibus impletis, cum omnes electi perducti fuerint ad Dei visionem, ipsa scriptura diuina cessabit sicut impleta; quia ex tunc non erit necessaria.

II

Secundò potest exponi quòd hoc tempus assignetur infra quod omnia in scriptura diuina posita impleri oportet. Cum enim scriptura diuina de omnibus, quæ accidere debent, vel euenire, quantū ad salutem electorum, & damnationē impiorum, & de statu Ecclesiæ locuta sit, dicente hīc Chrysof. Omnia quæ ab initio mundi vsque in finem erant futura, & eorum mysteria sunt prophetata in lege, ne videatur aliquid eorum, quæ fiunt, Deus antea non cognouisse, iuxta illud Amos 3. Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suū ad seruos suos Prophetas; ne propter præcedentem sententiam aliquis posset opinari, quòd Dominus existens in vita mortali nobiscum, omnia, quæ erant promissa, vel prophetata haberet implere: Iccirco ne hoc credatur, præfigit tēpus citra quod, omnia, quæ prænunciata sunt in scriptura, cōplebuntur; quia scilicet omnia implebuntur antequam cælum & terra transeant: Quia & vocatio gentium, & fundatio Ecclesiæ ex utroque populo in vnū adunato; & Euangelij diuulgatio per totum mundum, & mors martyrum, & deceptio hæreticorū, & victoria Ecclesiæ, & eius pulchra ordinatio, & Antechristi aduentus, & conuersio Iudæorū, & generalis resurrectio omnium, & glorificatio sanctorum, & punizio iniquorum, & cætera quæ prænunciata sunt in lege, & Prophetis, ante, vel tūc implebuntur, quando cælum & terra transibunt. Vnde hoc modo exponens hanc partem Glo. dicit. Implebuntur ne omnia statim? non; sed donec transeat cælum & terra; quia non omnia iam, sed sensim fiēt omnia, antequam elementa mutantur de hac mutabili forma in immutabilitatem: quia non remanebit aliquid quin impleatur, vel in capite, vel in corpore; & tunc impleta tota scriptura, iam nō erit necessaria; tolletur enim tunc totaliter speculum, & enigma, quia videbitur Deus facie ad faciem. Vnde, quemadmodum lex vetus in parte cessauit, impleta per primum Christi aduentum; ita tota scriptura cessabit in secundo eius aduentu, dicente Apostolo 1. ad Corin. 13. Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus; cū autem venerit quod perfectum est euacuabitur, quod ex parte est. Videmus nūc per

A

speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Vnde August. 1. de Trinit. cap. 10. dicit. Cum credentes, & viuentes ex fide Christus perduxerit ad contemplationem, iam non erunt similitudines, cum visio fuerit facie ad faciem. Tota autem diuina scriptura comparata ad visionem beatā, similitudines sunt, iuxta illud Cantorum 1. Murenulas, vel similitudines secundum aliam litterā, aureas faciemus tibi, vermiculatas argento, donec rex est in accubitu suo. Quod exponens Bernar.

B

super Cantica sermone 41. dicit. Donec perueniat ad visionem, cuius desiderio flagrat, faciemus illi pulchras murenulas, & præciosas, quod non puto esse aliud quam texere spiritales quasdam similitudines, & in ipsis purissima diuinæ sapientiæ sensa animæ contemplantis conspectibus importare; vt videat saltem per speculum, & in enigmate, quod nondum facie ad faciem valet nullatenus intueri; & hoc fit, dum sponsa nō est adhuc cum sponso. Cæterum cum venerit ad sponsum, rapta cum nubibus in aera, vt semper cum Domino sit,

C

non indigebit aliqua scriptura, quia omnes erunt docibiles Dei, vnde tunc scriptura impleta cessabit. Propter quod Dominus ponens terminum, quo omnia prænunciata in scriptura erunt completa, dicit, quòd donec transeat cælum & terra; Et hoc modo hanc partem exponit Chrysof. hīc in homil. dicens. Non potest fieri vt transeat cælum & terra, donec omnia quæ in lege sunt prophetata rebus ipsis fuerint adimpleta. Vnde tamdiu durabit mundus, quousque omnia, quæ in scriptura promissa sunt vêtura esse ante mundi finē, fuerint adimpleta; quibus adimpletis, erit mundi finis, & etiam scripturæ, quia ex tunc necessaria non erit, dicente Domino infra. Prædicabitur hoc Euāgelium regni in vniuerso orbe in testimoniū omnibus gentibus; & tunc veniet cōsummatio, quæ non potest venire, quousque omnia quæ sunt prænunciata in scriptura futura esse ante mundi finem, fuerint facta; & sic scriptura durabit, nondum impleta, vsque ad finem mundi; quia vsque tunc illa, quæ agenda restant, implebuntur, & ponentur in effectu, vt sit Deus fidelis in omnibus verbis suis. Vnde Chrysof. hæc dicit in homil. Noui testamenti cognitio ad futurum cōparata, particularis quædam est, & imperfecta, & euacuatur illo adueniente. Cum venerit enim (ait) quod perfectum est, tunc quod ex parte est euacuabitur, quod passum est vetus testamētum à nouo. Sed non propter hoc ei detrahimus, quamuis & nouum cessabit cum re-

D

E

August.

Cant. 1.

Bernar.

Chrysof. hom. 10.

Matt. 24.

Chrysof. hom. 16.

1. Cor. 13.

gno potiemur; tunc enim quod ex parte est, euacuabitur.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia cōtinuatio, & expositio, & ostenditur quod omnia mandata legis, & etiam mandata Domini, quæ infra ponit, per Dei gratiam implebuntur à multis, antequam cælum & terra transeant, id est, dum homines sunt, vel erunt in vita præsentis, opera virtuosæ sunt agenda: post hanc vitam autē virtutes alios actus habebunt quàm nunc habeant.

III

August.

Tertiò potest exponi secundum August. i. lib. de ser. Domini in monte. Quia hoc quod dicit Dominus in parte præcedenti. [Non veni soluere legem, sed adimplere,] dupliciter intelligitur, vel scilicet addendo quod minus habet, aut faciendo quod iubet. Ille enim qui addit alicui, quod minus habet, nō soluit, vel destruit quod inuenit; sed magis confirmat perficiendo, vel addendo quod deerat; qualiter dominus fecit infra, qui addidit ad mādatum, Non occides, Non irasceris, & ad mādatum Non adulterabis, Nō incontinentibus oculis alienam mulierem videbis. Secundus intellectus est vt fiat illud quod iubetur, & hoc nunc dixit, quia hīc dicit. [Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant;] Vbi manifestè ostendit quod minima mandata posita in lege, ad effectū perducētur. Qui enim præcipit maius, facit & quod minora obseruentur; non enim perfectiora obseruat qui imperfecta adimplere nō vult; sed qui obseruat perfectiora, magis est obligatus, quod obseruet imperfecta; & hoc quando perfectum & imperfectum sunt eiusdem ordinis, & ad transgressionem imperfecti sequitur destructio totius perfecti; & ex impletione perfecti sequitur adimpletio imperfecti; Qualiter se habent præcepta Domini, & præcepta legis veteris, quia præcepta Domini sunt perfectiora præceptis legis veteris, & obseruans præcepta Domini, obseruat præcepta legis; & transgrediens præcepta Domini, vix, vel nunquam potest obseruare præcepta legis. Maius enim præceptum est non irasci homini, quàm non interficere hominem, & qui non irascitur fratri, non interficit ipsum, & qui præceptus est ad iram, facile ruit in homicidium; Et ideo cum Dominus præcipiat maiora, & perfectiora quàm lex vetus, & ipse etiam det adiutorium vt maiora perficiantur; dū maiora perficiuntur eius adiutorio, & minora etiam, quæ legis erant perficiuntur. Vnde & hīc di-

cit August. i. lib. de ser. Domini in mon. Dum fiunt illa, quæ adduntur ad perfectionem, multo magis fiunt illa, quæ promissa sunt ad inchoationem; Hæc autem præcepta perfectiora per Christum data, non possunt perfici à nobis sine eius gratia, cum nec præcepta minora legis impleri potuerint sine eius gratia post Adæ peccatum: dicente August. in quadam Epistola ad Innocentium Papam. Hoc actum est per legem, vt peccatum agnosceretur, & sic aduersus victoriam peccati ad diuinam gratiam, quæ in promissionibus est, confugeretur. Et infra. Ante tempus legis, & tempore ipso legis iustos patres & ex fide viuentes, non possibilitas naturæ infirmæ, & indignæ, ac vitiatæ, & sub peccato venundatæ, sed Dei gratia per fidem iustificabat, sicut & nunc eadem in apertum iam veniens reuelata iustificat. Anathematizet ergo Pelagius scripta sua, vbi contra gratiam disputat possibilitatē defendendo naturæ ad vincenda peccata, & implenda mandata. Vnde cum sine gratia Christi nec mandata minora veteris legis impleri potuerint per nostrum liberū arbitrium, manifestum est, quod nec mandata minora Christi aliquis implere potuit sine Christi gratia. Et ideo quia impletio mādatorum legis & Christi magis dependet ex Christi gratia, quàm ex nostro libero arbitrio; iccirco quando implētur per nos mādata, magis debet Christo attribui, quàm nobis; qui nō venit soluere legē, sed adimplere. Sed quia in veteri testamēto non erat tam abundans, & copiosa gratia data hominibus, sicut post eius aduentum; quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est Ioan. i. quæ abundantia gratiæ durabit vsque ad mundi finem; iccirco Dominus dicit, quod mandata legis implebuntur, & fient, ipso dante, donec transeat cælum & terra; quia vsque tunc mandata Christi maiora & perfectiora, ipso dante, fient, & cōplebuntur; quibus impletis, implebuntur etiam minora legis mandata. Vnde Remigius hīc dicit. Dominus his verbis ostendit quod tam minima legis præcepta, quàm ea, quæ ipse addidit, quæ sunt magna, atque perfecta, non relinquētur, vt opere non cōpleantur prius quàm transeat cælum & terra. Præcepta enim moralia, quia sunt de actibus virtutum moralium, in hac vita solum locum habent; sed post hanc vitam vel non manent, vel si manent, alios actus habent; dicente August. 14. de Trinitate cap. 9. Tullius, cum in Hortensio dialogo disputaret in hac tantum vita, quam vidimus, arum-

Idem.

Idem.

Idem.

Ioan. I.

Remig.

August.

nis & erroribus plenam, omnes dixit quatuor necessarias esse virtutes; nullam vero earum, cum ex hac vita emigrabimus, sed bonos animos sola beatos esse cognitione & scientia, hoc est contemplatione naturæ, qua nihil est melius & amabilius; quæ creauit omnes cæteras, instituitq; naturas. Cui regenti esse subditum, si iustitiæ est, immortalis est omnino iustitia; nec in illa beatitudine esse desinet; sed talis, ac tanta erit, vt perfectior, & maior esse non possit. Fortassis, & aliæ tres virtutes, prudentia sine vilo iam periculo erroris, fortitudo sine molestia tolerandorum malorum, temperantia sine repugnantia libidinum, erunt in illa beatitudine; vt prudentiæ sit nullum bonum Deo præponere, vel æquare; fortitudinis Deo firmissimè coherere, temperantiæ nullo defectu noxio delectari. Nunc autem quod agit iustitia in subueniendo miseris, quod prudentia in præcauendis insidijs, quod fortitudo in ferendis molestijs, quod temperantia in coercendis delectationibus prauis, non ibi erit, vbi nullum omnino malum erit. Vnde & Deuter. 4. dicitur quod præcepta Domini debebant facere filij Israel in terra quam ingressuri erant, vbi dicitur. Scitis quod docuerim vos præcepta, atque iustitias, sicut mandauit mihi Dominus meus, sic facietis ea in terra, quam possessori estis, & obseruabitis, & implebitis opere. Et cap. 6. dicitur. Hæc sunt præcepta & cerimonie, atque iudicia, quæ mandauit Dominus Deus vester, vt docerem vos, & faciatis ea in terra ad quam transgredi mini possedendam, & custodias cunctis diebus vite tue. Quasi dicat, quod hæc præcepta legis in vita præsentis fieri, & obseruari debet; propter quod & Dominus hic dicit, quod mandata sua, & legis, fieri habent priusquàm transeant cælum & terra.

S V M M A R I V M.

Quod si per iota & apicem hæc intelligantur significatiue posita; tunc per ista duo non intelliguntur nisi præcepta promissa minora in lege posita; quia inter litteras iota est minor, & apex non est littera; sed vel signum litteræ, vel summitas litteræ; & si minora sunt implenda, & maiora etiam implebuntur.

IIII

Quibus visis, est intelligendum circa litteram, quod hæc probatio sumpta est à minori. Si enim illa quæ minima videntur legis esse, oportet quod fiant, necesse est quod fiât & maiora: Inter litteras enim in omnibus linguis, iota, id est, iod, quæ solo vno tractu breui & recto fit, est mi-

A nor, vt dicit Aug. 1. lib. de ser. Dñi in mon. Inter litteras iota minor est cæteris, quia vno ductu fit; sed apex vel est litteræ summitas, vel est aliquis punctus in signum litteræ vocalis, quo vtuntur Hebræi, qui vocales non habent, sed per puncta vocales ostendunt. Vnde apex vel est pars litteræ summa, vel non est littera, sed litteræ signum; propter quod iota & apex minima sunt in litteris. Si ergo minima sunt implenda, constat quod & maiora implebuntur, & potest esse vel modus loquendi multum expressiuus, quo aliquando fit per hyperbole, vt veritas excedatur, dum aliquod multum exprimitur; Quomodo locutus est Abraham Gen. 14. A filo subtegminis, vsque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt; quasi dicat, non solum magna, sed & minima à te non accipiam. Et Iudicum 20. dicitur, quod in Gabaa erant septingenti viri fortissimi, ita sinistra, vt dextera præliantes, & sic fundis ad certum iactantes lapides, vt capillum quoque possent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis differretur. Vnde & hoc modo ad exprimendum multum, quod Dominus dicere volebat, dixit quod iota vnum, vel apex non præteribit de lege, donec fiat; Quia si minima mandata, vel promissa, vel prænunciata impleri debent, magis utiq; & maiora implebuntur, non loquens de iota & apice ex intentione, sed exempli, & similitudinis gratia. Et hoc modo exponit hæc August. 1. lib. de serm. Domini in monte, dicens. Quod ait iota vnum, aut vnus apex non transibit à lege. Nihil potest aliud intelligi, nisi vehemens expressio perfectionis, quæ per litteras singulas demonstrata est; quibus verbis ostenditur in lege ad effectum etiam minima quæque perducì. Et infra dicit idem, quod mandata minima significantur per vnum iota, & per vnum apicem. Certum est autem quod mandatum quodcumque plures litteras continet, quàm iota, vel apex, cum ad minus sit oratio. Non enim magna cura debet esse homini, quid significant litterarum protractiones, vel characteres; quia sunt signa ad placitum significantia; vnde in talibus occupari, superflua curiositas est, & inutilis; & nihil sciri potest de talibus quid significant, nisi per coniecturas humanas.

B

C

D

E

S V M M A R I V M.

Quod si iota & apex ponantur significatiue, tunc per iota quæ est decima littera in alphabeto, intelliguntur præcepta moralia legis

August.

Gen. 14.

Iudic. 20.

August.

Idem.

*posita in decalogo ; sed per apicem , quæ est
summitas litteræ , intelliguntur illa præcepta ,
quæ Dominus addidit legi.*

V

SI tamen talia aliquid significant, manifestum est quod implebuntur, iuxta dictum Domini. Vnde & aliqui dicere voluerunt quod nec vnum verbum, nec vna littera, nec litterarum figuræ superflue posita sint in scriptura, sed omnia plena sint spiritualibus sacramentis. Vnde Bernar. hom. 1. super Missus est, dicit. Si nec foliū de arbore sine causa, nec vnus ex passeribus sine Patre cœlesti cadit super terram; putem ego de ore sancti Euangelistæ superfluum diffuere verbum, præsertim in sacra historia verbi? Non puto: Plena quippe sunt omnia supernis mysterijs, ac cœlesti singula dulcedine redundantia; si tamen diligentem habeant inspectorem, qui nouerit sugere mel de petra, oleumq; de saxo durissimo. Vnde & ex hoc dicit Remig. quod Dominus signâter posuit iota Græcum, & non iod Hebræum. Consuetudo enim Græcorum est quod quota est littera in alphabeto si ponatur pro numero talem numerum significat, quota ipsa in ordine alphabeti est; vt alpha significat vnum, beth duo, & sic subsequenter. Et quia iota est decima littera in alphabeto apud eos, ideo significat decem. Vnde quia decem sunt legis præcepta, & iota ponitur pro decem, ideo per iota intelliguntur decem præcepta legis: sed per apex, qui est litteræ summitas, vel pūctus, intelliguntur illa quæ Dominus addidit, quia sunt superiora mandatis veteris legis: & ita dictū Domini de iota, & apice non prætereundo de lege donec fiant, significat quod oportet quod tam præcepta veteris legis, quam illa quæ Dominus addidit, impleri debeant antequam cœlum & terra transeant; & sic iota & apex significatiue ponentur. Vnde & hîc Remig. dicit. Iota in numeris apud Græcos pro decem ponitur, significat enim decalogū; Apex verò qui supereminet litteræ, gratiam noui testamenti propter quatuor libros Euangelij; quia sicut apex præeminet litteræ, ita gratia Euangelij litteræ legis carnalis. Ostendit ergo Dominus his verbis, quod tam minima legis præcepta, quam ea quæ ipse addidit, non relinquantur, vt opere non compleantur, priusquam transeant cœlum & terra. Vnde quod iota vel iod decem præcepta legis significet, patet per illud, quod dicit Cassiod. in principio decimæ litteræ Psal. 118. vbi dicitur. Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum, vt discam manda-

Fta tua; vbi dicit. Ad decimam litteram cohortis gloriosa progreditur, in qua perit intellectum mandatorum sibi debere concedi. Cui etiam consonat interpretatio litteræ iod, vel iota. Iod enim interpretatur scientia, & de præceptis Domini dicitur Deuter. 4. Obseruabitis & implebitis opere præcepta, & iustitias, sicut mandauit mihi Dominus. Hæc est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis. Iota vero interpretatur perfectus, vel perfectio; & de obseruatore præceptorum Domini dicitur Deuter. 18. Perfectus eris, & absq; macula coram Domino Deo tuo. & 3. Reg. 8. dicitur. Sit cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro, vt ambulemus in decretis eius, & custodiamus mandata eius; Decem enim pro quibus ponitur iota, est limes, & consummatio, atq; perfectio omnium numerorum; quia vsq; ad decem numeri progrediuntur, sed post decem non sunt nisi ipsius decem, & aliquorum primorum numerorum replicationes; & ideo decem pro perfecto ponuntur, cum perfectum sit quod includit omnes suas partes, cuius nulla pars est extra. Vnde & Cassiod. super illud Psal. in psalterio decem cordarum, dicit. Totius psalterij virtus, quia dicitur decacordum, perfecta nobis & honorabilis indicatur; Et idē quasi dicit Aug. super dictum locum Psalmi.

Deut. 4.

Idem 18.

3. Reg. 8.

Cassiod.
Psal. 32.

S V M M A R I V M.

Quod ex hoc, quod Dominus dicit se venisse vt legem & prophetas impleat, & non soluet; sequitur quod lex Dei & propheta nullum falsum contineant, nullam vanitatem, vel superfluitatem habeant; & quod omnia à diabolo vel humano ingenio non sunt adinuenta, sed à Deo tradita.

I

EX hoc autem quod hîc Dominus dicit de lege, primò sequitur quod nihil in ea falsum positum sit; cum Dominus dicat, quod omnia quæ in lege sunt posita, fieri, & compleri debeant, & quod facilius sit cœlum & terram prætereire, quam minimum in lege positum irritum fieri. Vnde Aug. in quadam epistola ad Hieron. dicit. Si ad scripturas sanctas admissa fuerint velut officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctoritatis? quasi dicat, nihil. Lex enim Domini, vt dicitur in Psal. Immaculata est, & iudicia Domini vera iustificata in semetipsa. Quod exponēs Cassiod. dicit. Lex illa, quam per Moysen Deus dedit, irreprehensibilis est; quia perfecta veritate consistit, quæ per Dominum Saluatorem non est reprehensa, sed potius probatur

VI

August.

Psal. 18.

Cassiod.

tur impleta; & iudicia vtriusque testamenti veritate immutabili perseverant, quæ iudicia sunt mandata, quæ in veteri, & novo testamento conscripta sunt; quæ, revera ex iudicio sunt prolata, & tantum in illis est bonum, ut cum à pijs mentibus recipiuntur, veraces eos faciant, & beatos, hoc enim dant quod habent, quia necesse est ut iustificatione plenum sit & veritate, quod iustos facit, & veraces. In quo scriptura diuina omnes alias scripturas philosophorum excedit; quia facta per hominem multiplicibus mendacijs sunt repleta; iuxta illud Psal. Veruntamen vani filij hominum mendaces filij hominum in state-
Psal. 61. ris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Et Apostolus ad hoc attendens commonet fideles ne per philosophiam decipiantur, ut credant aliquid contra scripturam ad
Colof. 2. Coloss. 2. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum. Secundò ex isto eodem ostenditur quod omnis superfluitas est rescata à diuina scriptura, & solum necessaria, & illa, quæ pertinent ad fidem, & mores, sunt posita in ipsa. Quod ostendit Dominus dicens, *[quod nec iota, nec apex de lege transibit donec omnia fiant,]* quod non esset, si aliqua superflua in diuina scriptura posita essent; propter quod & Deuter. 4. dicitur. Non addetis ad verbum aliquod, quod vobis loquar, nec auferetis ex eo, & cap. 7. Quod precipio tibi hoc tantum facito, nec addas quicquam, nec minuas, & Apoc. vlt. Si quis apposuerit ad verba prophetiæ libri huius, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto: & si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de ijs quæ scripta sunt in libro isto. Et August. 18. lib. de ciuit. Dei cap. 38. dicit. Ea, quæ in auctoritate religionis esse deberent, Sanctus spiritus reuelauit, & ita fuerunt distincta prophetarum dicta, ut illa tanquam ipsis prophetis, quæ historica diligentia conscripserunt, ista tanquam Deo per ipsos loquenti iudicarentur esse tribuenda; cuius tamen contrarium contingit in omnibus alijs scientijs; quia frequenter in superuacuis superabundant, in necessarijs autem deficiunt; & tam dubiè, tamque succintè veritatem (si quam dicunt) proferunt, quod nec eam dixisse videntur, & plura dubia dimittunt, quam soluant, sicut satis deducit Chryso.
Chryso. hom. 2. super Ioan. homil. 2. per totum. Tertiò ex his ostenditur quod lex Moyse & prophetæ sunt à Deo, & non à diabolo, vel ab hu-

A mana inuentione; quia Christus non venisset ea implere, si opus diaboli essent, quia in hoc apparuit filius Dei ut dissoluat opera diaboli, 1. Ioan. 3. Nec ita esset libera à falsitate, vanitate, & superfluitate, sicuti est, si opus hominum esset.

S V M M A R I V M.

B Quod hoc verbum, Amen, est hebraicum, & communiter non fuit interpretatum in alia lingua, sed mansit in sua, & ponuntur diuersæ acceptiones ipsius, Amen, ut ostendatur in qua acceptione hîc, & in alijs Euangelijs accipiat.

C Vibus visis, aliqua sunt notanda circa litteram; & primò quod hoc verbum, Amen, est hebræum, quo Dominus re-
VII quenter vsus fuit, quando aliquid vehementer voluit affirmare; quod verbum propter Domini reuerentiam per interpretes in Euangelijs non est interpretatū, & semper eo Dominus vsus fuit quando aliquid multum secretum suæ diuinitatis, vel secretorum cœlestium, vel etiam ecclesiasticorum sacramentorum voluit astruere; & hoc nomen pro tanto remansit non interpretatū, & quia Dominus frequenter vsus fuerit, & etiam quia non potuit plenè interpretari: dicente Hieron. in epistola ad Damasum de Osanna. Quia septuaginta non poterant in grecum transferre sermonem de verbo Osanna, sicut neque de Alleluia, neque Amen, & in plerisque factum videmus, ipsum hebræum posuerunt. Et in epistola ad Marcellam de nominibus hebraicis, & verbis, dicit idem. Alleluia, Amen, Maranatha sine interpretatione posita sunt; quia linguæ vniuscuiusque proprietas, & idioma non potest ita apud alios sonare, ut apud suos dicta sunt, & multo melius est ipsa non interpretata ponere, quam interpretationis sensum extenuare. Et secundum eum ibidem. Amen iuxta interpretationem Aquilæ tantum sonat, sicut fideliter; & est aduerbium ductum ex nomine fidei; secundum verò septuaginta idem est quod fiat. Vnde & in fine librorum in quinque siquidem volumina psalterium apud hebræos diuisum est; ubi quod in hebræo legitur Amen, Amen, fiat, fiat, transtulerunt; quo scilicet verbo verè dicta, quæ supra sunt, confirmantur. Et super illud Isa. 25. Confitebor nomini tuo quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas, fideles Amē; dicit idem Hieron. lib. 8. super Isa. Desiderantes fieri quod prophetat, iungit verbū hebraicū Amen. Et super illud Isa. 65.

1. Ioan. 3.

Hieron.

Idem.

Isa. 25.

Hieron.

Isa. 65.

In quo qui benedictus est super terrâ benedicetur in Domino Amen : dicit idem Hieron. Hoc nomine sæpe in approbationem eorum, quæ dicta sunt, Dominus utitur in Euangelio dicens. Amen, amen. Porro septuaginta pro Amen verum Deum interpretati sunt, ut benedicatur verus Deus. Et Apoc. 3. Angelo Laodiceæ dicitur. Hæc dicit Amen, testis fidelis, & verus. Ex quibus verbis accipi potest diuersa acceptio nominis huius Amen. Aliquando enim accipitur pro aduerbio affirmandi cum iuramento, & tunc tantum vult dicere sicut fideliter. Aliquando accipitur pro cōfirmatione, optando, ut illud, quod dictum est, confirmetur, sicut accipitur 3. Reg. 1. Respondit Bananias regi, dicens. Amen; sic loquatur dominus Deus domini mei regis. Aliquando accipitur pro verè. Aliquando pro vero; Hic autè, & quasi communiter in Euangelijs, ponitur pro verè, vel pro fideliter; & est sensus. Verè dico vobis, vel fideliter dico vobis, & est modus iurandi. Vnde & Apoc. 1. dicitur quasi iurando. Plangent se super eum omnes tribus terræ etiam amen.

S V M M A R I V M.

Quòd Dominus quando ponit in aliqua sua sententia hanc dictionem Amen, quia habet vim iuramenti, significat quòd omnino illud fiet; nec poterit immutari quòd non fiat; & quæ sit differentia inter simplicem promissionem, vel comminationem Dei, & iuratoriā promissionem, vel comminationem, & quare Dominus hanc sententiam voluerit verbo iuramenti confirmare.

Vnde, licet quicquid Deus dicit sit firmum, & stabile, quia mentiri non potest; ad maiorem tamen certitudinem, & cōfirmationem sermonum, ut omnino credatur verbum assertiuè dictum, & non cōminatoriè, ponitur Dei iuramentum, & in quocunq; loco ponitur, significatur quòd omnino verbū Domini implebitur, iuxta illud Apost. ad Heb. 6. Abundantius volens Deus ostendere pollicitationes hæredibus immobilitatem cōsiliij sui, interposuit iusiurandum; ut per duas res immobiles, quibus impossibile est Deum mentiri, fortissimum solacium habeamus. Vbi dicit Glo. Abundanter ostendit per promissionem immobilitatem cōsiliij sui, sed abundantius per iuramentum. Vnde licet in scriptura aliquando promissio, vel comminatio Dei simplex, rebus mutatis, inueniatur mutata, iuxta illud Hiere. 18. Repente loquar aduersum gentem, & aduersum re-

gnum, ut eradicem, & destruiam, & disperdam illud; Si penitentiam egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus illam,agam & ego penitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei; & subito loquar de gente & regno, ut ædificem, & plantem illud; quòd si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, penitentiam agam super bono, quod locutus sum ut facerem ei. Sed quando aliquid Deus cum iuramento promittit, vel comminatur, omnino immobile est. Vnde & Moyse non æstimans quòd sub iuramento Dei quo iurauerat nullum eorum, qui egressi fuerant de Aegypto à viginti annis, & supra (excepto Caleph, & Iosue) intraturum terram promissionis, se includi, ausus fuit rogare Dominum postea, quòd ipse intraret terram promissionis; & tamen non fuit exauditus; sed ei fuit dictum. Sufficit tibi, nequaquam ultra loquaris de hac re ad me. Deutero. 3. Quod videtur esse factum propter iuramentum, quia ibi assignatur causa non intrandi peccatum populi, cū ibi dicatur. Iratus quoque mihi Dominus propter vos. Et cap. 1. dicit. Cum audisset Dominus vocem sermonum vestrorum, iratus, iuravit: Non videbit, &c. Et infra. Nec miranda indignatio Domini in populum, cum mihi quoque iratus dixerit. Nec tu ingredieris illuc. Vnde & in Psal. dicitur. Iuravit Dominus & non penitebit eum. Et alibi. Iuravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum. Quia, ut dicit Cassiod. super illud, Iuravit Dominus & non penitebit eum; iurare est aliquid firmū sub attestatione promittere. Et super illud, Sicut iuravit Domino, dicit idem. Ethymologia verbi iurandi significat iure orare, id est, veraciter, firmeque promittere. Et super illud, Non frustrabitur eum; dicit idem. Frustrari est in irritum promissa deducere; quòd hīc merito negat posse provenire, quoniam deceptionis locus esse non potuit vbi promissio iuramenti veracissimi declaratur auctoris. Quia ergo licet aliquando simplex promissio, vel cōminatio Dei, rebus mutatis, inueniatur mutata; nunquam tamen promissio, vel assertio Dei iuramento firmata, inuenitur mutata; iccirco quando Dominus voluit aliquid certitudinaliter affirmare, vsus est hac dictione, Amen; quæ quasi iuramentū valet, cum tamen significet sicut fideliter, vel verè, vel in veritate dico vobis. Vnde Luc. 4. cum primo dixisset, Amen dico vobis Nemo propheta acceptus est in patria sua; non repetens iterum verbum, Amen; subdit æquivalens, dicens. In veritate dico

vobis

vobis multæ viduæ erāt &c. propter quod quia hoc omnino fieri debet quod hīc dicitur, vsus est hac dictione, Amen: Quod & proptet aliud fecit; ne scilicet æstimeretur quod sic vellet nouam condere legem, & quod veterem abollere vellet. Frequens enim vsus est scriptorū, quod multum instant ad destructionem sentētiarum præcedentium Doctorum; sicut patet per Aristotelem in libris philosophiæ naturalis. Dominus etiam videbatur aliqua dicturus esse, quæ videbantur sonare in legis destructionem; & ideo ne hoc videretur, sub assertione iuratoria dicit quod omnia quæ in lege posita sunt fient; quia illa, quæ Dominus videtur mutasse in lege, in ipsa lege prædicta erant esse mutanda; vnde cū ipsa mutauerit, legem impleuit, quæ prædixerat ipsa esse mutanda,

S V M M A R I V M.

Quod Dominus vtitur hac dictione iuratiua, Amen, vt non credentes ad credendum quod dicebatur mouerentur, cum viderent eum sic assertoriè, & iuratoriè loqui; & vt credentes magis attenti essent, & firmiter crederent, quod dicebat, quæ duæ causæ sunt, quare expedit vt homo iuret.

E St etiam intelligendum secundum Remig. quod Christus, qui veritas est, sermone assertorio veritatis vtitur duabus de causis. Primò propter duritiam cordis eorum, quibus loquebatur; qui ad credendum tardi erant, & dum audirent sermonem sic affirmatum per Christum, citius dictis veritatis fidem accommodarent. Secundò propter credentes, vt diligentius attenderent ea, quæ sequuntur, dum sermonem audirent confirmatorium. Istæ enim duæ causæ sunt, quare homo licitè iurare potest, vt dicit August. in sermone de periurio, in quo circa finem dicit. Si sciret Apostolus Paulus sibi credere Galatas, nō adderet iurationem, & diceret. Quæ scribo vobis ecce coram Deo, quia non mentior; sed videbat ibi eos qui credebant, videbat etiam ibi alios, qui non credebant; vnde, & vt credentes firmiter crederent, & vt non credentes crederent, Apostolus iurauit dicens. Ecce corā Deo, quia non mentior; & eodem modo Dominus Christus vtitur hac dictione Amen, vt credentes firmiter credāt, & vt non credentes credant. Vnde & Glos. super illud ad Gal. 1. Ecce coram Deo quia non mentior, dicit. Iurat Apostolus vt credatur quod dicit, quod proficit istis, & necessitate cōpulsus iurat, quia nisi hoc faceret,

A non crederent ei; quibus non expedit vt non credant, immo expedit vt credant.

S V M M A R I V M.

Quare in Euangelio Ioannis frequentr duplicatur hoc verbum Amen, Amen, in alijs verò Euangelistis non ponitur nisi semel.

E St tamen attendendum secundum Remig. quod solus Ioannes duplicat hanc dictionem, dicēdo Amen, Amen, cum alij Euāgelistæ solum posuerint Amen semel; quod ideo factum fuit, quia sublimiora, & magis à cognitione humana eleuata, ac necessaria ad salutē, sunt posita in Euangelio Ioannis, non autem in alijs Euangelistis, propter quod necesse fuit ipsa amplius confirmari. Potuit etiam esse, quod Dominus tali modo loqueretur, dum aliquid fortiter cōfirmare volebat; propter quod Ioannes talem modū loquendi Christi voluit exprimere, quod non fecerunt alij Euangelistæ.

S V M M A R I V M.

Quomodo secundum diuersas expositiones cælū, & terra dicuntur pertransire, & quod eorum transitio non intelligitur quod substantia eorum pereat, & annihiletur; sed quod in meliorem dispositionem, & formam commutabuntur.

E St etiam intelligendum quod hīc Dominus dicit, [quod cælum & terra transibunt,] Quod secundum primam expositionē non intelligitur quod ipsa annihilentur simpliciter, sed quod facilius Deus permetteret ipsa cadere in nihilum, quā sua verba non impleret. Non enim sequitur facilius hoc fieret, quā illud, ergo vtrumque non fiet; quia potest esse quod vtrumque fiat, vel etiam quod vtrumque non fiat; sicut & Dominus infra 9. dicit. Quid est facilius dicere, Dimittūtur tibi peccata, an dicere. Surge, & ambula? & tamen vtrumque factum fuit. Et eodem modo licet facilius sit quod cælum & terra transeant, idest in nihilum cadant, quā quod Deus sit mendax, tamen neutrum fiet. Sed secundum duas vltimas expositiones cælum & terra, & generaliter omnia elementa in fine seculi pertransibunt, non quidem quo ad substantiam, quia terra in æternum stat, Eccl. 1. Sed quo ad dispositionem, & modum quem nunc habent: Vnde & in Psal. cum dictum esset de cælo & terra. Ipsi peribunt tu autem permanebis, & omnes sicut vestimentum vetera-

scient,

Aristot.

IX
Remig.

August.

Galat. 1.

Glos.

X
Remig.

XI

Matt. 9.

Eccl. 1.

Psal. 101.

ſcent, ſubditur. Et ſicut amiſtum mutabis ea & mutabuntur; quia ſcilicet eorum ſubſtantia non deſtruetur, ſed in aliam qualitatem commutabitur; in qua commutatione perpetuò elementa poſtea remanebunt. Vnde & Glo. hoc exponens ad Heb.

Gloſ.

1. dicit. Omnes cœli ſive cœleſtes, ſive ærei in melius immutabuntur, & cœli meliorem formam recipient; poſtquam mutationem ſic manebunt, id eſt, ſic permanebunt, id eſt, ſub æternitate ſtabunt, nec ad corruptionē reuertentur. Et Caſſiod.

Caſſiod.

hæc exponens, dicit. Mutabis ea, & mutabuntur, quia nunquam erunt ad hoc corruptibile reditura; nam ſi corruptioni ulterius ſubiacerent, non diceretur eſſe mutata. Hæc autem cœli, & terræ mutatio conuenienter, vel nomine mutationis, vel nomine tranſitionis intelligitur. Semper enim motus vel mutatio de vno ad aliud, requirit ſubiectum, in quo fiat; & quia ſubiectum huius mutationis cœli & terra dicuntur, quia mutabis eos & mutabuntur: iccirco non peribit eorum ſubſtātia,

ſed in aliam formam mutabitur. Nec mirum, quia cum ipſa ſint propter hominē facta iuxta illud Deuter. 4. Ne fortè oculis eleuatis ad cœlum videas Solem, aut Lunam, & omnia aſtra cœli, & errore deceptus adores ea, & coles, quæ creauit Dominus Deus tuus in miniſterium cunctis gentibus, quæ ſub cœlo ſunt; Sic mutato hominum ſtatu, de ſtatu corruptionis ad ſtatum incorruptionis, & cœlum & terra ad ſtatum & qualitatem incorruptionis & immutabilitatis tranſibunt. Vnde & hîc dicit Gloſ. Elementa mutabuntur

Deut. 4.

de hac mutabili forma in immutabilitatem. Et Remig. hîc dicit. Tranſibunt cœlum & terra per meliorationem, & renouationem, ſed non tranſibunt per abolitionem, id eſt, per deſtructionem. Mutabiliter tranſibunt, ſed eſſentialiter permanebunt; ſicut etiam homo poſt reſurrectionem ipſe erit, & ipſe non erit; ipſe erit per eſſentiam, naturam, & veritatem, ſed ipſe non erit per carnis corruptionem. Et Chryſoſt. hîc dicit. Hoc enigmaticè nobis inſinuat quòd & mundus vniuerſus tranſformatur, quia & creatura vniuerſa tranſformabitur, & hominum genus tranſformabitur ad alteram patriam, & vitæ præparationem excelfiorem. Inducit autem tranſformationem mundi ad probandum legis veteris impletionem; quia quemadmodum lex Moyſi fuit imperfecta per comparisonem ad Euangelium, propter quod perfecta per Euangelium quo ad aliqua ceſſauit, quia adimpleta fuit; ſic etiā Euangelium eſt imperfectum per comparatio-

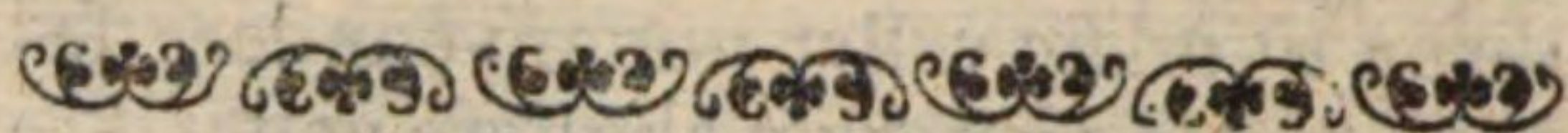
Gloſ.

Remig.

Chryſoſt.
hom. 16.

nem ad ſtatum gloriæ futurum, qui tunc incipiet, quando cœlum & terra tranſformabuntur.

F

Tractatus ſequens protenditur uſque ibi. (Audistis quia dictum eſt antiquis. Non occides &c.) & continet 34. capitula.

S V M M A R I V M.

Ponitur prima cōtinuatio, & expositio, & ostenditur quòd non ſufficit (& maxime Doctōribus) quòd præcepta nobilia legis compleantur, niſi & minima præcepta legis obſeruentur; nec ſufficit quòd aliqua præcepta Dei ſiant, niſi omnia ſiant. Capitulum primum.

Qui ergo ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines minimus

vocabitur in regno cœlorum.] Vbi poſtquam ostendit quid Doctōres docere habeant, quia ſcilicet, legē, & Prophetas, quæ Chriſtus non venit ſoluere ſed adimplere; vult ostendere qualiter viuere ſecundū legem debeant; & primò ponit pœnam Doctōrum legem ſoluentium, & ſecundum ſolutionem ſuam alios inducentiū, vt conſimiliter faciant: & ſecundò ponitur præmium illorum Doctōrū, qui rectè legem intelligunt, & ſecundum illam viuunt, & alios docet ad conſimilia facienda: & tertio ne credatur ſufficere qualiſcunque legis obſeruatio, vult oſtendere qualiter Doctōres debeant viuere ſecundum legem, quia ſcilicet eam perfectè debēt implere, ſecunda ibi. [Qui autem fecerit & docuerit.]

tertia ibi. [Dico enim vobis quòd niſi abundauerit iuſtitia veſtra.] Dicit ergo. [Qui ergo ſoluerit.] & poteſt primò continuari, & exponi ſic. Si ego, qui in nullo legi eram adſcriptus, quia voluntariè ſub lege factus fui, volo legem non ſoluere, ſed adimplere, vos qui ſub lege eſtis conſtituti, magis eſtis obligati ad non ſoluendam legē, ſed adimplendam; propter quod ſi eam ſolueritis non obſeruando ipſam; & docueritis homines quòd ipſi non obſeruent, minimi eritis in regno cœlorum. Cum enim peccatum non ſit niſi inobedientia cœleſtium mandatorum; & facere, & docere contrarium illorum, quæ Deus præcipit in lege ſit inobedientia: iccirco qui vel vnum mandatum legis tranſgreditur, ſicut inobediens Deo de cœlorum regno excludi debet. Si enim propter ſolam ino-

bedientiam

bedientiam

bedientiam

bedientiam in re, que de se mala non erat, nisi quia prohibita, Adam de paradiso est expulsus; quanto magis propter transgressionem diuini præcepti in re, quæ de se est mala, homo debet excludi à regno Dei, vt malus, & inobediens Deo? Vnde & Iaco. 2. dicitur. Si personas accipitis peccatum operamini, redarguti à lege, quasi transgressores; Quicunq; autem totam legem obseruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Qui enim dixit non mecharis, dixit, & non occides; quòd si non mecharis accidus autem, factus es transgressor legis. Et Eccl. 9. dicitur. Qui in vno peccauerit multa bona perdet. Non enim Dominus præcipit in lege, quòd vnum mandatum eius fieret, vel duo; sed quòd omnia eius mandata custodiantur, iuxta illud Leuit. 19. Custodite omnia præcepta mea, & vniuersa iudicia, & facite ea, ego Dominus. Vnde & in laudem Zachariæ & Elisabeth, qui sub lege erant constituti dicitur Luc. 1. Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine quærela. Et hoc modo hanc partem continuat Remig. dicens. Quia dixerat Dominus superius iota vnum, aut vnus apex nõ præteribit à lege donec omnia fiant; vt ostenderet quid per iota & apicem intelligendum sit, subiunxit dicens. *[Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis.]* Ergo per iota, & apicem minima præcepta legis designantur. Sed quid est soluerit? non fecerit, non impleuerit, nõ custodierit, non sicut inuenit, aut legit, aut intelligit. *[Minimus vocabitur in regno cælorum.]* Quod dicit minimus fortassis intelligendum minime. Vnde minimus vocabitur in regno cælorum, idest minime erit in regno cælorum. Et August. 1. lib. de sermo. Domini in monte, dicit. Mandata minima significantur per vnum iota, & vnũ apicẽ. *[Qui ergo soluerit, & docuerit sic.]* id est, secundum id, quod soluerit; non secundum id, quod inuenit, & legit; minimus vocabitur in regno cælorum; & fortasse ideo non erit in regno cælorum, vbi nisi magni esse non possunt.

S V M M A R I V M.

Quòd soluere mandatum dupliciter intelligitur, vel quia opere non impletur, vel quia corrupte quis ipsum interpretatur; & quòd manente legis statu, quicunque scienter quodcunque præceptum legis opere non implebat, prout ad ipsum pertinebat, scienter, & per superbiam contemnens, ipse nisi secundum legem satisfecisset damnationem sibi acquirebat.

F **E** T secundum hoc soluere præceptum legis duobus modis intelligi potest; vel pro non facere secundum præceptum legis; vel pro corrumpere, vel erroneè intelligere legis præceptum. Si autem intelligatur primo modo, tunc est sensus, quòd manente lege in statu suo si homo quodcunq; præceptum eius transgrederetur; si memor existens dictæ transgressionis non satisfecisset, iuxta mandatum legis damnationem sibi acquirebat. Vnde & Apostolus ad Galat. 5. dicit: Testificor rursum omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ: vbi dicit Gloss. Circumcicens se pro humana iustitia ex debito omnia legalia debet adimplere, quod exigit circumcisio; Vt enim baptismus suam, sic circumcisio suam exigit iustificationem. Et quia in lege erant quasi innumerabiles obseruantia, & præcepta; & ad ipsa adimplenda ex debito tenebantur Iudæi, quæ tamen nec ipsi, nec patres eorum implere potuerunt, ideo graue iugum legem appellat Petrus Act. 15. dicens. Nunc ergo quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices Discipulorum, quod neque patres nostri, neq; nos portare potuimus? Vnde & sancti, qui in veteri testamento sunt saluati non merito operum, vel obseruantia legis, quam implere non potuerunt; sed per gratiam Christi saluati fuerunt, vt ibidem dicit Petrus subdens. Sed per gratiam Domini Iesu credimus saluari, quemadmodum & illi. Et ad Galat. 2. dicit Apostolus. Scientes quòd non iustificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi. Et cap. 3. dicit. Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt, scriptum est enim. Maledictus est omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Vbi dicit Glo. Qui se putant iustificari ex operibus legis sub maledicto sunt, id est, transgressores sunt, vt nequeant euadere; quia scriptum est. Maledictus est qui non in omnibus præceptis, quæ scripta sunt in libro legis permanserit, ita vt faciat ea; id est, vt non modo velit, sed opere impleat, quod nullus facere potest. Et super illud 2. ad Cor. 3. Ministratio mortis, dicit Glo. Ministratio mortis dicitur lex vetus, quæ præuaricatoribus intulit mortem; quos Dei gratia non adinuit ad iustitiam implendam; & sic cuiuslibet legis mandati transgressio præuaricatorem legis constituebat, maximè quando contra mandatũ Dei scienter homo faciebat. Nam peccata ignorantia sacrificijs purgabantur, vt patet Leuit. 2. Sed peccatum contemptus, &

II

Gal. 5.

Glos.

Act. 15.

Ibidem.

Galat. 2.

Idem 3.

Deut. 27.

Glos.

Leuit. 2.

Num. 15.

rebellionis debebat hominem de populo Dei, iuxta illud Numer. Si anima una nesciens peccauerit, offeret capram annuam pro peccato suo, & deprecabitur pro ea sacerdos, eo quod inscia peccauerit coram Domino, impetrabitque ei veniam, & dimittetur ei. Sed anima, quæ per superbiam aliquid commiserit, si ciuis sit ille, siue peregrinus, quoniam aduersus Dominum rebellis fuit, peribit de populo suo; verbum enim Domini contempsit, & præceptum illius fecit irritum, ideo debetur, & portabit iniquitatem suam. Sic ergo, cum manente lege in statu suo scienter quodcumque mandatum legis transgrediens nisi satisfecisset secundum legem damnationem sibi acquirebat; ideo Dominus dicit secundum istam expositionem quod soluens minimum legis mandatum; & sic docens, minimus erit, id est, minime erit in regno cælorum. Sed quia hæc sententia videretur esse dura de transgrediente scienter quodcumque legis mandatum, & maxime quia in lege non omni transgressori cuiuscunque mandati legis mors corporalis, per quam significabatur mors animæ per peccatum, non infligebatur, nec infligi mādabatur; sed solum pro aliquibus, ideo tam Augu. quam etiam Remig. ponunt aduerbium dubitandi dicentes forte, vel fortasse.

Augu. & Remig.

S V M M A R I V M.

Quod licet soluens quodcumque mandatum legis scienter non acquireret sibi damnationem; tamen ille, qui soluebat quodcumque mandatum legis, & docebat alios, quod ipsi soluerent, damnationem sibi acquirebat, tanquam legis contemptor, & damnator.

III

Sed illo modo quo Dominus dicit, nulum dubium habet; non enim dicit. [Qui soluerit unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum,] sed dixit. [Qui soluerit, & docuerit sic homines,] id est, qui, ut ipse est præuaricator legis, sic etiam docet alios, ut præuaricentur legem. Iste enim qui sic docet legem præuaricari infidelis est, non credens Dei legem; vel si non sit infidelis, quia credit, quod lex sit à Deo; tamen credit quod sine causa Deus legem statuerit, non curans quod seruetur, contra illud dictum Psal. Tu mandasti mādata tua custodiri nimis. Vel etiam si credit, quod lex sit à Deo, & velit quod obseruetur; tamen facto, & verbo impellit alios ad legis transgressionem, non curans quid Deus præceperit, sed se præponens Deo, vult sibi magis credi, quàm Deo.

Psal. 118.

A Vnde talis peruersor omnino extra regnum Dei erit, quia non solum præuaricator est legis, vel sicut non credens legi, vel sicut legis contemptor. Vnde & Deuter. 13. dicitur de Propheta qui vult auertere populum à lege Dei, Propheta ille, aut fictor somniorum interficietur; quia locutus est, ut auerteret vos à domino Deo vestro, & auerteret vos, & errare faceret de via, quam tibi præcepit Dominus Deus tuus, & auferes malum de medio tui. Et Isa. 9. dicitur. Disperdet Dominus ab Israel caput, & caudam incuruantem, & deprauantem, in die una. Longæuus, & honorabilis ipse est caput, & propheta docens mendacium, ipse est cauda. Quod exponens Hieronym. 4. lib. super Isa. dicit, Cauda, quæ non est hominis, sed iumenti, hæreticos demonstrat; quia iumenta hoc membro vtuntur ad stercorea protegenda, & arcenda parua animalia; & post caput, & caudam, incuruantem iungit, & deprauantem illos, scilicet, qui legis præcepta subuertunt, & rectam viam deprauant. Et 2. Pet. 3. dicitur. Indocti, & instabiles deprauant scripturas ad suam ipsorum perditionem. Et sic ille Doctor, qui non solum soluit legem, sed etiam docet alios, ut legem soluant, minimus erit in regno cælorum; id est, minime erit in regno cælorum, in quo non nisi magni esse possunt. Vnde Chrysost. in homil. 72. dicit. Vnusquisque incusatione est dignus, qui transgreditur legem; maxime autem qui doctrinæ habet auctoritatem. Dupliciter enim, & tripliciter iste iuste condemnatur; propter unum quidem quoniam præuaricat; propter aliud quoniam alios debet corrigere; deinde claudicans maiori poena dignus est propter honorem; tertio verò quoniam & corrumpit plus, cum in Doctoris ordine hoc delinquens. Tales enim (ut idem dicit in expositione homil. 32.) fidem prædicant, & infideliter agunt, pacem alijs dant, & sibi non habent; veritatem laudant, & mendacia diligunt, auaritiam castigant, & auaritiam exercent.

Deut. 13.

Isa. 9.

Hieron.

2. Pet. 3.

Chrysost. hom. 72.

Idem 32.

S V M M A R I V M.

Quod Doctor dupliciter docet legem esse soluendam, vel erroneè ipsam intelligendo; & sicut eam intelligit docendo; vel facto palam, & manifestè in conspectu aliorum hominum contraria opera legis faciendo.

Dvupliciter autem Doctor soluens legem, id est, præuaricans, docet eum præuaricandam, vel verbo, vel facto. Verbo quidem si secundum, quod ipse male,

IIII

& erroneè legem intelligit, eam erroneè docet, & exponit; qualiter faciunt hæretici legem, & Euangelium erroneè exponentes, & intelligentes ipsa. Vel si legem benè intelligunt, & docent, tamen malè viuendo, in conspectu aliorum, inducunt alios exemplo ad legis transgressionem, de quibus dicitur infra 23. Super cathedram Moyfi sederunt Scribæ & Pharisei; quæcumque ergo dixerint vobis seruate & facite, secundum autem opera eorum nolite facere; dicunt enim & non faciunt. Quocumque autem modo Doctor soluat legem, & vt eam soluit docet alios legem esse soluendam, minimus erit in regno cælorum. Vnde & hîc dicit interli. Soluit legem Doctor vel non agendo, vel nō credendo, vt Pharisei & hæretici; & si sic vt soluit docuerit homines, despectissimus erit in Ecclesia sanctorum.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & expositio, & ostenditur quod Doctor, qui manifestè malam vitam ducit in conspectu hominum, quantumcunque bene eam doceat verbo, minimus est in regno cælorum; id est, abiectus erit, vel in presenti Ecclesia, vel in beatitudine aterna; non quod in illam ingrediamur, sed sicut abiectus ab illa expelletur.

V Secundo potest continuari, & exponi sic. Ita dictum est, quod minima legis mandata fieri, & compleri habent; Qui ergo soluerit vnum de mandatis legis minimis, & in tali statu existens, docuerit homines, quantumcunque eos bene doceat secundum legem viuere, tamen minimus, id est, despectus erit in regno cælorum. Vt enim dicitur in Psal. Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecasti sermones meos retrorsum, & cætera quæ ibi sequuntur. Et ibi dicit Cassiodo. Interdicitur sceleratis, ne se præsumant sermonibus immittere diuinis; sed hoc intelligitur de peccatoribus induratis in malo: Ceterum conuersis, ac penitētibus laudes non interdicit diuina clementia, sed ij, qui corde indurati sunt, & ab scelerum suorum prauitate non desinunt, prohibentur Domini narrare iustitias, id est, communi sermone aliquid de illa maiestate proferre; quia os debet esse iustum, quod iustitias Domini narrare præsumit. Et August. in originali hoc exponens, dicit. Prohibet prædicare peccatores, quia noluit Deus sine correctione dimittere illos, qui

A dicunt; ne, hoc solo quod dicunt, securi obdormiscant in mala, & dicant sibi. Non perdet nos Deus, per quorum os voluit tanta bona dici populo suo. Et Apostolus 1. ad Corint. 9. dicit. Sic pugno, non quasi aerē verberans, sed castigo corpus meū, & in seruitutē redigo, ne fortè cū alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Et hoc modo hanc partē cōtinuans, & exponens Hiero. hîc dicit. Magistri eruditio (etiam si paruo peccato obnoxia sit) deducit eum de gradu maximo, nec prodest ei docere iustitiam, quam minima culpa destruit, beatitudoq; perfecta sit, quæ sermone docueris opere complere. Sic ergo Doctor peccator, maximè si sit manifestus, etiam si benè doceat; tamen minimus est in regno cælorum, id est, Vel in præsentī Ecclesia, vt dicit Gregor. in homil. de decem virginibus, per regnum cælorum in hoc loco præsens Ecclesia intelligenda est, in qua Doctor, qui soluit mandatum minimus vocatur, quia cuius vita despicitur, restat vt & eius prædicatio contemnatur. **B** Vel etiam regnum cælorum vita beata intelligitur, in quam non ingreditur Doctor, qui mandatum sic soluit, & docet. Vnde & infra Dominus dicit. [Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Phariseorum, qui dicebant, & non faciebant, non intrabitis in regnum cælorum.] Et vt dicit Gregor. in dicta homil. Mandatum soluit & docet, quando hoc quisque voce prædicat, quod viuendo non implet, sed ad regnum æternæ beatitudinis non potest peruenire, qui non vult opere implere quod docet. Et licet talis regnum cælorum non ingrediatur, tamen in regno minimus vocatur, per modum, quo minora dicuntur, vt maiora significantur. Vnde & Chrysost. hîc dicit in homil. Cum audieris minimum in regnum cælorum, nihil aliud suspicare quàm gehennam, & supplicium; quoniam in illo tēpore talis minimus vocabitur; id est, abiectus, & vltimus, qui autem vltimus est, omnino in gehennam tunc incidet: quomodo minimus videtur posse accipi Daniel 5. Tecel appensum est in statera, & inuentum est minus habens; quia vt ibi dicat Hiero. Ante Balthasar fuit iugulatus gladio, quàm natura dissolueret ipsum; & ita minimus ponitur pro damnato, vel abiecto.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio & expositio, & ostenditur, quod hoc, quod hic Dominus dicit, Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis &c. non dicit de mandatis veteris legis; sed de man-

1. Cor. 9.

Hieron.

Gregori

Matt. 5.

Gregor.

Chrysost. hom. 15.

Dan. 5.

Hieron.

datis quæ ipse statim superadditurus erat legi, & causæ huius expositionis assignantur.

VI

Tertio potest continuari, & exponi sic. Quia in parte præcedenti ostendit legis veteris firmitatem; nam dixit, quod donec transeant cælum & terra non præteribit vnum iota, vel vnus apex donec omnia fiant; in hac parte vult ostendere quod magis obseruanda sunt præcepta, quæ ipse inferius superaddere debet; quæ præcepta veteris legis: ponens maximas penas transgredientibus, & transgredi doctibus dicta sua præcepta, & maxima præmia facientibus, & docentibus ipsa. Et hoc modo hanc partem continuat Chrysost. hic in homil. dicens. Postquam eripuit seipsum à pernitiola suspitione, quæ æstimabatur legi veteri esse contrarius, & eos qui volebant legi contradicere obstrinxit; nunc iam & terret, & minas ponit maximas pro futura legislatione. Et quod illa mandata, quæ hic minima dicit, intelligantur mandata, quæ ipse inferius legi veteri superaddit; manifestum est primo per illud, quod postea subdit. [*Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum.*] Certum est autem, quod non vult suos discipulos excedere iustitia malos Phariseos, & Scribas Iudeorum, quia tunc dixisset. Nisi vos sitis iusti, & non iniqui, vt Scribæ & Pharisei, non intrabitis &c. sed vult quod sui excellant in iustitia bonos superiores Iudeorum, qui superiores iusti esse non poterant, nisi legem veterem obseruarent; & ideo cum dicit quod sui debent esse iustiores, & abundantiorē habere iustitiā, quoniam erunt magistri Iudeorum; non potest intelligi nisi propter obseruatiam præceptorum, quæ Christus addidit legi; ad quæ obseruanda suos discipulos inducit dicens. [*Qui ergo &c.*] Quam rationem assignans Chrysost. hic in homil. dicit. Quoniam non pro veteribus legalibus hoc dixit, sed pro ijs, quæ ipse erat in legislatione docturus, Audi ea, quæ sunt deinceps. [*Nisi superabundauerit iustitia vestra &c.*] Si autem de veteribus minaretur legalibus, qualiter dixit, [*Si non superabundauerit*] eos enim, qui eadem faciebant, quæ faciebant illi, non erat superabundare secundum iustitiæ rationem. Et qualis erat hæc superabundantia? Non irasci, neque inspicere ad mulierem incontinentem. Et infra. Discipulos suos magistris, qui in veteri testamēto erant, meliores esse vult, Scribas enim hic & Phariseos non iniquos, vt putatur appellat; sed eos qui legis præcepta custodiunt. Ne-

F que enim illas qui non custodirēt, diceret habere iustitiā: neque ei quæ non esset, eam quæ esset iustitiā cōpararet. Secundo hoc idem patet ex alio, quia hic Dominus vtitur pronomine demonstratiuo, dicens. [*Vnum de mandatis istis minimis.*] Consuetudo autem est scripturæ, quod quando vtitur pronomine demonstratiuo, loquatur de rebus iam præsentibus, vel statim præsentibus esse debentibus; de præsentibus quidem, vt in Gen. 2. Istæ sunt generationes celi & terræ, & de ijs quæ statim esse debebant, dicitur Exo. 20. Locutus est Deus cunctos sermones hos, & statim subinfertur decalogus. Non est autē ita consuetum, quod in rebus absentibus, vel longē ante præteritis, scriptura vtatur pronomine demonstratiuo. Vnde cum hic Dominus vtatur tali pronomine, patet quod non de præceptis veteris legis, quæ iam diu data erant, sed de præceptis, quæ ipse immediatē erat daturus, loquitur. Quam rationem ponens Chrysost. in expositione dicit. Primum videamus quæ sint ista minima mandata, & puto quod Dominus manifestē ostenderit, quæ sint, dicens demonstratiue. [*Si quis soluerit vnum de mandatis istis minimis*] id est, quæ modo dicturus sum. Nam talis est mos loquēdi in scripturis, vt quæ post modicum dictura sint, quasi iam dicta demonstrantur. Sic est ibi, Audite hæc omnes gentes, quæ hæc, nisi quæ in sequētibz versiculis dicturus erat?

S U M M A R I V M.
I Quare mandata Christi, quæ legi apposit, vocantur minima mandata, assignantur duæ causæ: quarum vna est Christi humilitas, secunda est obseruanda ipsa difficultas. Ex quo cōtingit quod obseruatio ipsorum est magni meriti, & transgressio ipsorum parua penæ, cuius contrariū est de præceptis decalogi, excepto ultimo.

K Christi autem mandata, quæ legi superaddidit, minima vocantur. Primo, quia Christi consuetudo fuit sicut perfecti, humilis, & humilitatē docentis, quod sua modica reputauit, quāuis excelsa essent, vnde & in Ioan. dicit. Mea doctrina non est mea; sicut & Apostolus eum sequutus, dicebat 1. ad Corint. 15. Ego sum minimus Apostolorum; & eodem modo vt humilia de se sentiens, & humilitatem docens, sua præcepta, quæ sunt excelsa in se, minima vocat. Quam rationem assignans Chrysost. hic in homil. cur minima ea vocauerit, quamuis ita magna, & excelsa existentia: & respondens, subdit, Quoniam ipse legislationem introducturus erat.

Gen. 2.

Exo. 20.

Chrysost. hom. 10.

VII

Ioan. 7.

1. Cor. 15.

Chrysost. hom. 161

Quem-

Quemadmodum enim seipsum humiliauit, & multis in locis moderata de seipso loquitur, ita & de ipsa legislatione, erudiuit nos in hoc ubique moderata sapere. Exemplo David, qui cum magnus esset, & magna faceret, irrisus ab vxore de magna humilitate, quia corā Archa Domini saltabat; respōdit 2. Reg. 6. Ludam, & vilior sum plus quā factus sum, & ero humilis in oculis meis. Hoc enim proprium est humilis, quod sua semper reputat parua, & quę sunt aliorū, magna; cuius contrarium arrogans facit; dicente Bernar. de gradibus humilitatis in cap. de arrogantia. Arrogans non verbo tenus, aut sola operum ostentatione suam pręfert religionē, sed intimo cordis affectu se omnibus sanctiorem, & ē contra. Humilis se & sua existimat minora. Secundō etiam vocat sua pręcepta minima, quia sunt ad obseruādum difficillima, licet in remuneratione sint magna, sicut ē contra. Pręcepta legis veteris sunt grossa, & per consequens facilia ad obseruandum, & sunt parua in pręmio vel in remuneratione. Quanto enim obiectum requirit ad hoc vt attingatur virtutem maiorem potentia, tanto in se subtilius est, & per consequens minus materiale. Vnde virtus potentia visuæ non determinatur si potest videre maximum corpus; sed si potest attingere, & videre minimum visibile, vt patet primo de cęlo & mundo. Et eodem modo est de intellectu, & affectu. Prudentia enim, quę dirigit intellectum in agēdis, tantō est excelsior, quantō in rebus de quibus dubium est an sint bona, vel mala, potest discernere, quid sit agendum, vel quid non, secundum rectam rationem; & tanto prudentia est minor, quanto non potest discernere agenda, nisi in ijs rebus, quę euidenter, & clare, & quasi sine discursu rationis apparēt ex sui natura bona vel mala. Vnde, quia in veteri lege in decalogo (excepto ultimo mandato) erant illa, quę pręcipiebantur, tam euidenter bona, quod nullus habens rationē poterat dubitare; & illa quę prohibebantur, ita erant euidenter mala, quod non poterat de euidenti eorum dubitare malitia: ideo illa pręcepta magna & grossa sunt. Sed quia irasci, vel incontinenter videre mulierem non sunt ita euidentia mala, quod statim possit discerni eorum malitia, nisi intellectus & affectus per prudēciam & moralem virtutem sint informati; ideo ista sunt subtilia mala, & minima. Ad quorum malitiam videndam & vitādā requiritur totus conatus rationis, & affectus; propter quod mandata ista vocantur minima mandata, quia

A sunt difficilima ad videndum, & vitādum eorum malitiam, & requirunt virtutem perfectam. Vnde, qui in ijs benē se habēt, & in alijs benē se habebut; sicut qui videt rem minimę quantitatis, & rem magnę quantitatis facilius videbit; & non ē contra: Et eodem modo qui nō irascitur contra hominem, nec interficiet ipsum; licet ille, qui non interficit, frequenter irascatur, & vituperet fratrem suum. Vnde & Luc. 16. dicitur. Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis erit. Et quia quanto difficilius est adimplere mandatum, tanto maiori remuneratione est dignus, qui ipsum adimplet; & quanto facilius mandatum adimpletur, tanto minora remuneratione dignus est qui ipsum adimplet, quia quanto etiam difficilius est mandatum, tanto minori pœna dignus est, qui ipsum transgreditur; & quanto est facilius mandatum, tanto maiori pœna dignus est, qui ipsum transgreditur: Iccirco obseruatio mandatorum veteris legis, quia erant facillima ad obseruādum, erat minoris remunerationis; & maioris pœnæ erat digna eorum prauaricatio: & obseruatio mādatorū legis nouę est & digna magna remuneratione, & transgressio eorum est digna modica pœna, dicente August. 14. de ciuitate Dei cap. 15. Sicut Abraham non immeritō magna prędicatur obedientia, quia vt occideret filium, res difficillima est imperata, ita & in paradiso tanto maior inobedientia fuit, quāto id quod pręceptū est nullius difficultatis fuerit. Et sicut obedientia secundi hominis eo prędicabilior, quo factus est obediens vsque ad mortem, ita & inobedientia primi hominis eo detestabilior, quo factus est inobediens vsque ad mortem. Vbi enim magna est inobedientiæ pœna proposita, & res a creatore facilis imperata, quis nam satis explicet quantum malum sit non obedire in re facili, & tantę potestatis imperio, & tanto terrenti supplicio? Vnde cum pręcepta veteris legis essent faciliora ad implendum: ideo eorum trāsgressio erat grauissima, & eorum adimpletio parui meriti erat; & ē contra, quia pręcepta noui testamenti sunt difficillima ad implendum: ideo eorum trāsgressio est leuis, & obseruatio est magni meriti. Vnde Hieron. in Epistola ad Matrem & Filiam loquens de primo pręcepto secūda tabulę, dicit. Mater & filia nomina pietatis, officiorum vocabula, vincula naturę; secundamq; post Deum fęderatio. Non est laus si vos diligitis, scelus est quod odistis. Et in Epistola ad Eustochium dicit idem. Maioris est mercedis quod non cogitur,

Luc. 16.

August.

Hieron.

Idem.

Chrysoſt.
hom. 10.

sed offertur, propter quæ Christi præcepta, quia sunt difficillima, & magni meriti, præcepta minima sunt vocata, dicente Chrysoſt. hic in expositione. Mandata Moysi ut Non occides &c. in actu facilia sunt, & ideo in remuneratione modica, & in peccato magna. Mandata autem Christi ut Non irascaris, in actu difficilia sunt, & ideo in remuneratione magna sunt, in peccato autem minima: quomodo abstinere ab homicidio, aut ab adulterio facile est. Ipsa enim criminis magnitudo voluntatem faciendi repercutit; & ideo non habet laudem qui abstinere se ab illis, quia non est labor abstinere se ab illis. Nam omne malum quanto grauius crimen est, tanto leuius videtur ad non faciendum, & grauius facit peccatum, si fuerit factum. Non irasci autem difficile est in actu, quia dum leuis culpa putatur, non facile obseruatur à multis. Et multum laboriosum est non irasci, quia naturaliter in hominibus iracundia est plantata: & ideo talia in remuneratione magna sunt, quia difficile est abstinere ab eis. Præterea, & si iratus fuerit homo, aut concupiuerit, est quidem peccatum, quia malum est; non est tamen graue peccatum, quia difficile est abstinere ab eis. Ergo ista Christi mandata minima sunt, quia in obseruando magna sunt, in peccato autem minima videntur, quantum ad homines negligentes.

S V M M A R I V M.

Quod aliqua transgressio istorum mandatorum, minimorum Christi excludit à regno Dei, & aliqua non, sed vel retardat, vel diminuit gloriam.

VIII

Chrysoſt.
hom. 16.

Est tamen intelligendum, quod licet ista peccata, quæ committuntur contra Christi additiones, sint peccata minora, quam illa quæ committuntur contra mandata decalogi; tamen transgressio istorum præceptorum Christi talis esse potest, quod excludat à regno Dei. Vnde & Chrysoſt. in hom. hic dicit. Cum audieris minimum in regno cælorum, nihil aliud suspicere quam gehennam, & supplicium; Deus etenim punit multorum desidiam, & quod quidam æstimaturi erant superabundantiæ solius esse, quæ dicta sunt, & syllogizaturi contra leges eius, & dicturi. Si igitur aliquis alium stultum vocauerit, punietur: Ideo hanc antea destruens pigritiam minas posuit maximas, alterutrisque; & transgrediētibus, & alios ad hoc inducentibus, dicens. [Minimus erit in regno cælorum, & non intrabit in regnum cælo-

Frum.] Potest tamen transgressio esse talis mandatorum istorum, quod non excluderet transgressorem à regno cælorum; sed diminueret gloriam eius, vel retardaret; Quomodo videtur exponere Chrysoſt. in expositione minimum esse in regno cælorum; quia (ut dicit) minimum esse in regno cælorum idipsum est, quod non intrare in regnum. Esse enim aliquem in regno, non est regnare cum Christo; quia talis, quidem gloriam regni cælorum non habebit cum Christo, erit tamen in regno cælorum.

G

S V M M A R I V M.

Quæ peccata prouenientia ex concupiscentia, ordinata sint venialia, & quæ mortalia: & quæ excludant à regno, nisi remittantur per gratiam, & quæ non excludant.

H

Circa quod attendendum, quod actus istarum passionum, sicut est irasci, concupiscere male, quandoque non subsunt rationi naturæ, quia non est in potestate naturæ, quibus visis tangamur; & tunc quando tales motus insurgunt in nobis, peccata non sunt, maxime in renatis; licet ex fomite peccati originalis proueniant; sed postquam tales motus in nobis insurrexerint; & hoc homo per liberum arbitrium perpendit, & statim tales motus non cohibeat, & refrænet, peccata sunt ad minus venialia. Sed si ratio succumbat talibus motibus, & hoc vel tantum quantum ad delectationem, quæ est in talibus concupiscentijs, non præponens peruenire ad delectationem affectionis, vel opus exterius, vel quantum ad consensum operis exterioris; licet propter impedimentum extrinsecum non perueniat ad opus exterius; omnia ista sunt peccata mortalia, quæ excludunt à regno Dei; dicente August. 12. de trinitate cap. 12. Si delectationibus illicitis, à quibus se continuo deberet auertere cogitatio, libenter sola pascatur, nec facienda decernantur mala, sed tantum suauiter in recordatione teneantur, quæ, statim (ut attigerunt animam) respui debuerunt, negandum non est esse peccatum; sed longè minus, quam si & opere statuatur implendum; Sed pro hoc peccato totus homo damnabitur, nisi hæc, quæ sine voluntate operandi; sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittuntur. Sic ergo, si tales concupiscentiæ, vel in delectatione sola cogitationis etiam sine consensu operis superant rationem, excludunt à regno

K

Idem ho.
11.

IX

August.

Dei:

Rom. 6.

Glos.

August.

Idem.

Chrysost.
hom. 161

Dei: Illæ verò concupiscentiæ, quæ infra hunc gradum sunt, vel non sunt peccata, vel sunt solū venialia, quæ non excludunt à regno Dei. Vnde & super illud ad Rom. 6. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius, dicit Glos. Concupiscentia aliquando est nomen fomitis, id est, vitij innati; aliquando actus interioris, qui est etiam in primo motu, qui dicitur pro passio; & in secundo qui dicitur delectatio; & in tertio qui dicitur consensus: hîc tamen non prohibet concupiscentiam, quæ est in primo motu, qui non est in potestate nostra, quando surgat; sed Dei gratia compescere possumus, ne vsque ad delectationem, & consensum perueniat; quod hîc Apostolus prohibet, vt scilicet mente non delecteris, vel consentias cōcupiscentiæ carnis; & tunc nō regnabit peccatum, quia si cupis ex infirmitate, si tamen non consentias vel delecteris non regnat peccatum. Si ergo vis victor esse Tyranni, & inimicum inermem inuenire, & sic tibi subijcere; non obedias concupiscentiæ malæ, nec etiam concupiscas delectando. Et August. in lib. de verbis Apostoli ser. 6. dicit. Peccati nomine appellat, vnde oriuntur cuncta peccata, id est, ex carnali concupiscentia, Quicquid enim est peccatorum in dictis, in factis, in cogitationibus non exoritur nisi ex mala cupiditate, non exoriuntur nisi ex illicita delectatione? Huic ergo illicitæ delectationi si resistamus, si non cōsentiamus, si membra velut arma non ministremus, non regnat peccatum in nostro mortali corpore; & e contra, si illicitæ delectationi consentiamus, peccatū regnat, quia (vt dicit idem) eodem sermone. Qui in carne cōfidunt, qui concupiscentias suas sequuntur, qui in his habitant, qui earum voluptatibus oblectantur, qui in earum delectationibus beatam, felicemq; vitam constituunt, ipsi in carne sunt, & Deo placere non possunt. Sic ergo ista quæ Dominus addidit veteri legi quando transgrediuntur aliquando sunt peccata venialia, aliquando mortalia; tamen nunquam sunt ita graua peccata sicut transgressio præceptorum decalogi. Non enim irasci est ita graue sicut homicidium perpetrare: nec videre incontinentem alterius vxorem, sicut adulterium cum ipsa concumbendo perpetrare. Et propter prædicta aliquando dicit Chrysost. quod transgressiones mādatorum Christi excludunt à regno, aliquādo verò, quod non excludunt, sed quod vel retardant, vel gloriam diminuunt,

A

B

C

D

E

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta cōtinuatio, & expositio & ostenditur quare Dominus tam graues penas comminetur hic transgredientibus præcepta, quæ ipse addidit legi; quia huiusmodi præcepta sunt principia omnium bonarū, vel malarum actionum; quorum conclusiones sunt præcepta in decalogo posita; propter quod Christi mandata, quia sunt principia vocantur minima, per comparisonem ad mandata legis, quæ conclusiones distorum principiorum erant.

Quarto potest continuari, & exponi sic de Christi mandatis. Ita dictum est. Quod illa, quæ in lege veteri continentur, oportet, quod impleantur; quæ quidem sunt quasi conclusiones illorum præceptorum Christi, quæ addit ipsi legi; sed quia fortè æstimaretur, quod principia ista, quæ Christus addidit legi non essent obseruanda, vel de eis non multum esset curandum: iccirco dicit, [quod qui soluerit vnum de mandatis istis minimis &c.] Principia enim in omnibus scientiis sunt minima quantitate, & maxima virtute, & paruus error in principiis, in conclusionibus fit valde magnus: Vnde & hîc Chrysost. dicit. Radix occisionis est ira; qui ergo radicem abscindit, multo magis destruit ramos. Vt ergo Dominus principia omnium malarum actionum radicitus euellat: iccirco ponit magnas comminationes contra illos qui ista principia sua destruunt, & destruere docent. Vnde & de tali minimo posset accipi quod habetur infra 13. Simile est regnum celorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo, quod minimum, quidem est omnibus seminibus. Cum autem creuerit maius est omnibus oleribus, & fit arbor ita, vt volucres celi veniant, & habitent in ramis eius. Nihil enim sic ad perfectam vitam hominem ducit, sicut obseruatio mādatorum Christi; nec ita hominem facilius ad profundum peccatorum perducit, sicut non curare, vel non obseruare mandata, quæ Dominus veteri addidit legi. Vt enim dicitur Eccl. 19. Qui spernit modica paulatim decidet; Et Luc. 5. Qui fidelis est in minimo, & in maiore fidelis est, & qui in modico iniquus est, & in maiore iniquus erit.

S V M M A R I V M.

Quare cum transgressio præceptorum decalogi sit in se maius peccatum, quam sit transgressio præceptorum, quæ Dominus addidit legi, minores pænæ comminantur transgressoribus præ-

X

Chrysost.
hom. 11.

Matt. 13.

Eccl. 19.
Luc. 5.

ceptorum decalogi? Quia ibi comminabatur mors corporalis, hic vero mors eterna, & exclusio à regno Dei; assignantur due rationes.

XI

Leuit. 20.

Chryso.
hom. 16.Idem ho.
16.

Rom. 8.

Quibus visis, circa litteram est intelligendum, quod in veteri lege, quæ prohibebat peccata grauiora, minor pœna inferebatur, & comminabatur; quia solum mors corporalis, vt patet Leuit. 20. & in multis alijs locis in lege. Sed in nouo testamento in quo prohibentur minora peccata grauior pœna comminatur, & infertur, vt minimum esse in regno cœlorum, vel non intrare regnum cœlorum, quod nihil aliud est nisi incedere in gehennam, & supplicium ignis æterni; non quod peccantes in veteri testamento non inciderent in gehennam, sed quod hæc pœna non comminabatur eis in lege. Cuius differentie rationem assignans hic Chryso. dicit. Quod hoc primo fit vt pœnæ corresponspondeant præmijs. Sicut enim in veteri testamento præmium bonorum operum, & obseruantie legis diuinæ erat promissio, & datio bonorum temporalium: ita & pœne legem transgredientibus temporales erant, per quæ tamen pœne, & præmia æterna figurabantur. Sed grossus, & carnalis populus non intellexisset vel curasset de pœnis, vel præmijs vitæ sequentis; quia sic erant carnales, & grossi, quod de bonis spiritualibus, & æternis (vt in pluribus) non poterant cogitare, circa solum carnalia, & temporalia attenti. Sed in nouo testamento pœnæ, & præmia ponuntur æterna, & quæ in alio seculo obseruantes, vel transgredientes consequuntur. Vnde sicut maxima bona repromittuntur transgredientibus legem Christi, vnde dicit Chryso. Quia in nouo testamento maiora sunt præmia, maiores etiam sunt pœnæ; non enim terra fluens lac, & mel, neque senectus pinguis, neque propagatio filiorum, neque frumentum & vinum, neque ouium, ac armentorum greges nunc promittuntur: sed cœlum, & quæ in cœlis sunt bona, & adoptio, & fraternitas, quæ est ad vnigenitum, & continuatio hereditatis, & conglorificari, & conregnare, & decem præmia illa; iustum est autem, vt pro maiori præmio consequendo maiora & difficiliora opera homo operetur, quam pro minori præmio; cum præmium comparetur, vel quasi ematur per opera, & ideo maiori existente præmio, maius opus pro ipso adipiscendo est peragendum. Vnde & Apostolus dicebat ad Rom. 8. Existimo quod non sint condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et quia comminationes,

F

G

H

I

K

& pœnæ non sunt nisi quædam vincula, quibus retinetur pronitas ad malum humanæ naturæ, quæ prona est ad malum ab adolescentia sua: iccirco quanto maiores pœnæ legem transgredientibus comminantur, tãto pronitas ad malum, ne in malum defluat, retinetur. Et iccirco vt homines magis animentur ad virtuosa opera peragenda, & ad peccata fugienda, in nouo testamento maxima præmia, & maximæ pœnæ comminantur & proponuntur, vt homines ad virtutem inducantur. Secundo etiã hoc fit, quia maiori virtute data, maius opus exigitur; non enim eadē opera exiuntur à puero, & à viro; quia opus laudabile in puero est, vituperabile in viro, iuxta illud Apostoli 1. ad Corint. 13. Cum essem paruulus sapiebam, vt paruulus, cogitabam vt paruulus; quando autem factus sum vir euacuauit, quæ erant paruuli; Tempore autem legis propter gratiæ defectum; quia licet lex instrueret ad scientiam, tamen non adinuabat per gratiam; infirma, & paruula erat virtus naturæ nostræ ad perficienda Dei mandata iuxta illud ad Rom. 8. Impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem; & ad Gal. 4. Cum paruuli essemus sub elementis mundi eramus seruientes. Et ideo quia paruuli eramus præmia puerilia, & modici valoris existentia nobis dabatur, vt illecti talibus præmijs à magnis peccatis abstinereamus: & eodem modo fiebat de pœnis. Sed Christo adueniente, & gratiam, & veritatem nobis largiente facti sumus viri; & ideo maiora opera à nobis exiuntur, quam in lege præcepta fuerint; quia maiora adiutoria nobis sunt data ad præcepta maiora obseruanda; & ad vitanda peccata, quæ per Dominum sunt prohibita, & maiora præmia sunt promissa, & etiam maiori pœna digni sumus, si maiora Christi præcepta non obseruamus, & non propter quodcunque aliud, sed propter se ipsum Deo seruire debemus. Vnde & hic Chryso. dicit. Quia nunc amplior est virtus, quæ est à spiritu decenter & maiora expetit charismata. Vnde & Apostolus ad Heb. 5. Exprobratiuè loquitur quibusdam, qui adhuc paruuli erant; Cum deberetis (inquit) magistri esse propter tempus, rursus indigetis, vt vos doceamini, quæ sint elemēta exordij sermonum Dei, & facti estis quibus lacte opus est, non solido cibo. Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus enim est; perfectorum autem est solidus cibus eorum, qui pro consuetudine habēt exercitatos sensus ad discretionem boni & mali.

1. Cor. 13.

Rom. 8.

Galat. 4.

Chryso.
hom. 16.

Heb. 5.

S V M M A R I V M.

Quibus gradibus perueniat malus Doctor ad docendum alios soluere Dei mandatum.

XII

Iacob. 1.

Gen. 4.

Psal. 140.

Cassiod.

Genes. 3.

Hiere. 3.

Ezech. 16.

Secundo est etiam notandum, quod Dominus loquens de malo Doctore primo dicit, quod soluit mandatum, & deinde quod docet soluendum, nisi enim Doctor mandati Dei transgressor fuerit, non facilliter proficit ad docendum contra Dei mandatum. Circa quod attendendum, quod isti sunt gradus peccatorum. Primo enim homo concupiscentia mala agitur eam sequens legem Domini transgreditur iuxta illud Iacob. 1. Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua, abstractus, & illectus; deinde cum concupiscentia conceperit, parit peccatum; peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem. Secundo quando homo iam peccauit, concupiscentia ductus verecundus efficitur, quia superatus est a peccato; ex quo contingit peccati celatio, qualiter contigit in Cain, qui interrogatus a Domino, postquam fratrem occiderat. Vbi est Abel frater tuus? Respondit, nescio. Nunquid custos fratris mei sum? Gen. 4. Tertio, postquam peccatum est detectum, sequitur peccati defensio, vel etiam excusatio. Tantum enim natura rationalis peccatum detestatur, quod nullo modo vult sibi imponi; sed ex quo videt sibi impositum vult se excusare, vel alteri peccatum suum imponere; ut sic se possit liberare a peccati turpitudine. Vnde & Cassiod. super illud Psal. Ad excusandas excusationes in peccatis dicit. Hoc vitium est, in quo laborat humanitas, ut post peccatum suum ad excusationes confugiat. Vnde quod dicit. Ad excusandas excusationes in peccatis, consuetudinem significat imprudentium; qui quando fuerint deprehensi primum se aliqua falsitate excusare nescunt; & cum fuerint inde conuicti, alias semper excusationes assumunt, ne quando veritati acquiescat inuerecunda proteruitas modo temporis, modo necessitati, modo alijs imputando quod peccant; Quomodo & Adam conuictus de transgressione diuini mandati culpa imposuit uxori, & uxor serpenti, Gen. 3. Sed quando omnino quis deprehensus est in peccato, & conuictus, nec se valet excusare, tunc omnino efficitur inuerecundus; & iam postea (si facultas adsit) verecundia perdita non veretur iam publice peccare, iuxta illud Hieron. 3. Frons mulieris meretricis tibi facta es, noluiisti erubescere. Et Ezech. 16. dicitur ad Hierusalem. Aedifi-

A

B

C

D

E

casti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. Quod exponens Hieron. 5. lib. super Ezech. dicit. Aedificat sibi lupanar, qui tota frontis libertate delinquit. Verecundia autem perdita propter consuetudinem peccandi iam videtur homini, quod non sit peccatum, quod facit; & non solum non peccat inuerecunde, sed etiam alios inducit, & docet peccare. Vnde & Isa. 3. dicitur de multum peruersis. Agnitio vultus eorum respondebit eis, & peccatum suum quasi Sodoma predicauerunt, nec absconderunt. Quod exponens Hieron. 2. lib. super Isa. dicit. Quomodo Sodomitæ cum omni libertate peccantes, & nec pudorem quidem ullum habentes in scelere, dixerunt ad Loth. Educ foras viros, ut concubamus cum eis; Sic & isti publice proclamantes, suum predicauere peccatum, nec ullam in peccatis habuere verecundiam. Secunda enim post naufragium tabula penitentia est, & consolatio miseriarum impietatem suam abscondere. Vnde quia non statim transgressor diuini mandati incipit docere alios ipsum transgredi, sed quibusdam gradibus ad hanc malitiam peruenitur, ut dictum est; nec vnquam est Doctor transgrediendi mandatum, qui non fuerit primo transgressor, & mandati contemptor: ideo Dominus primo dicit, quod Doctor soluit mandatum, & deinde, quod docet soluendum; qui inter omnes pessimus est; cui non sufficit, quod malum faciat, nisi etiam alios ad malum faciendum inducat. Vnde & Chrysost. hic dicit. Oportet in alterutris, scilicet & in illo, qui soluit, & docet soluendum, & in alio qui facit, & docet faciendum, summum esse, id est, summus est in malo qui soluit, & docet soluendum mandatum, sicut & summus est in bono, qui facit, & docet faciendum.

S V M M A R I V M.

Quare Dominus de malo Doctore dicit, quod mandatum soluit, de autem bono dicit, quod mandatum facit; & quid significet mandatum soluere, & docere.

Vnde & Dominus ad hoc attendens de malo Doctore dicit, quod soluit, de bono autem dicit, quod facit; Non enim omnis, qui facit contra mandatum, proprie soluit mandatum, sed ille dicitur mandatum soluere, qui credit quod mandatum non habeat virtutem ligandi, vel obligandi hominem ad sui obseruantiam; & qui talis est, mandatum omnino dissoluit; propter quod sicut omnino non curas de man-

Hieron.

Isa. 3.

Hieron.

Gen. 19.

Chrysost. hom. 16.

XIII

Iob 11.

Gregor.

dato docet facere contra mandatum; unde & de tali dicitur Iob 11. Vir vanus in superbiam erigitur, & quasi pullum onagri se liberum natum putat. Quod exponens Grego. 10. lib. moral. cap. 8. dicit. Qui implere cuncta, quæ desiderat per effrenatâ libertatem quærit, quid aliud quam pullo onagri esse similis concupiscit? ut disciplina hunc loca non teneant, sed audacter magis per siluam desideriorum currat? Quando autem homo sic credit esse liber, & absolutus à lege, credens diuinum præceptum ipsum non ligare; subito profilit ad docendum alios ut se non credant teneri ad diuina præcepta obseruanda. Sed non omnis ille, qui facit contra mandatum, credit se non obligatum esse ad mandatū obseruandum; cum multi mandata transgrediētes diuina peccare se credant; & ideo ille Doctor soluit, & docet, qui non credit, quod mandatum diuinum ipsum, vel alium liget. Sed quia non est perfectus Doctor mandatorum diuinorum, qui quod docet non facit, ideo Dominus dicit de bono Doctore, quod facit, & docet; Non enim sufficeret bono Doctori si crederet diuinum præceptum se, & alios ligare, & tamen ipse concupiscentia ductus, vel negligentia, non faceret, quod iubetur, quia tunc esset de illis Doctoribus, qui dicunt, & non faciunt. Et hoc modo exponendo, vterq; Doctorum istorum est in summo, primus in malitia, secundus in bonitate.

S V M M A R I V M.

Quod Doctor qui soluit mandatum, & docet soluendum, inter alios peccatores est peior in culpa, & grauius torquebitur in pœna nisi se emendet.

XIIII

Hiero.

Propter quod & in pœna, & præmio summi debent esse. Vnde & Hierony. lib. 6. super Isa. exponēs illud de Lucifero. Quomodo cecidisti Lucifer de celo? dicit. Iste est princeps sæculi, qui inter cæteras stellas mane oriebatur, & suo vitio de Lucifero vesper effectus est: qui mittebat ad gētes satellites suos, ut omnes sua fraude deciperet; isti sunt falsi Apostoli operarij mendaces, qui transfigurabantur in Apostolos Christi: qui bono semini lolium super seminant, dormientibus Ecclesiarum magistris; & nolentibus, aut volentibus, & nequeuntibus eorum malitiæ resistere. Qui Lucifer cum suis apostolis descendet vsque ad fundamenta laci, & detrahetur in profundum; & nec cum ijs habebunt consortium sepulturæ, quos interfecit.

F

Alterius enim pœnæ est auctor delicti, & alterius, qui à Doctore compulsus est. Et 10. lib. super Ezech. dicit idem exponens illud Ezech. 32. Non dormient cum fortibus cadentibusque incircuncisis. Hi inquam hæreticorum principes extiterunt, & ad tantum malitiæ peruenere culmen, atq; cruciatum; Ut nec cum fortibus, atq; cum gigantibus, qui à principio corruerunt similia mereantur ferre supplicia: qui nequaquam erroris acta pœnitentia, descendunt ad inferos cum armis suis, rebelles cōtra Deum, & Ecclesiam eius; secum animos deferentes: qui quantum per superbiam se ad excelsa sustollunt, tantum in profundum foueæ, & inferni nouissima detrahuntur; propter quod, & minimi hīc vocantur, quia inter omnes peccatores hæretici abiectissimi erunt, quia sicut sunt maiores in crimine, ita erunt maiores in pœnis tolerandis.

Ezech. 32.
Idem.

S V M M A R I V M.

H

Quod non omnis, qui facit contra Dei mandatum est censendus hereticus; sed ille qui soluit mandatum Dei, id est, qui credit, quod Dei mandatum non obliget ipsum, vel quemcunque alium ad sui obseruantiam, hæreticus est censendus; quia non solum ille qui male sentit de rebus speculabilibus in scriptura contentis est hæreticus: sed etiā ille, qui credit esse licitum, quod Deus prohibuit, vel illicitum, quod Deus iussit: etiam si non nisi in vno mandato erret, habendo bonam credentiam de alijs.

I

Ex hac aut littera manifestum est: quod non ille, qui facit contra mandatū est hæreticus censendus, sed ille qui soluit mandatum, & docet soluendum; quia talis non credit Dei mandatum virtutem ligandi habere, propter quod diuinę scripturę resistit. Dicente Moyse Deutero. 32. Ponite corda vestra, in omnia verba, quæ ego testificor vobis hodie: ut mandetis ea filiis vestris custodire, & facere, & implere vniuersa, quæ scripta sunt in volumine legis huius, quia nō in cassum præcepta sunt nobis, sed ut singuli in eis viuerēt. Ex quo etiam patet, quod non solum sunt pro hereticis habendis, qui negant articulos fidei: sed etiam illi sunt hæretici, qui credunt licitum esse, quod Deus prohibet; vel illicitum, quod Deus iubet, vel etiam permittit, quod Dominus nō dixit. Quicumque non soluerit doctrinalia, vel speculabilia legis; sed quicumque soluerit vnum de mandatis; mandata autem ad vitam moralem pertinent. Et non solum ille, qui omnia Dei præcepta, vel etiam ma-

XV

Deut. 32.

Psal. 118.

iora dissoluit, id est, credidit non esse obligatoria, est hæreticus, sed etiam ille, qui vel vnum minimum dissoluit, vt dicitur in Psal. Omnia mandata tua veritas.

S V M M A R I V M.

Quod si Dominus loquatur de soluente mandata veteris legis, & docente sic, & hæc quo ad præcepta cerimonialia, vel iudicialia ante mortem Christi, Verum est, quod ille, qui dilectæ legi erat subiectus, & taliter faciebat, grauius peccabat quia adhuc lex virtutem obligandi habebat: sed quia in Christi morte quo ad dicta præcepta lex vetus mortua fuit, id est, vim obligandi perdidit; Christiani qui ab illa lege soluti sunt soluendo, & prædicando solutionem dictorum mandatorum esse factam per Christum non peccant; immo si non soluent, & soluendo docerent, peccarent; sed de mandatis legis Euangelij, quia vsque in finem eius vis obligandi manebit; quicunque soluiunt eam, id est, dicunt quod virtutem obligandi perdidit, vel perdet ante finem mundi, minimi erunt in regno Dei.

XVI

Rom. 7.

Idem.

Glos.

Propriè autem de illo, qui credit Dei mandata non ligare dicit. [Qui soluerit mandatum.] Lex enim vim obligatoriā habet, dicente Apost. ad Rom. 7. Mulier, quæ sub viro est, viuente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Vnde quamdiu lex Moyfi fuit in suo statu, ad omnia sua mandata obseruanda Iudæos obligabat; sed nunc Christo eam implēte, virtutem obligandi, quo ad multa (vt supra dictum est) ammisit. Secundum quod deducit Apostolus in dicto loco. Vnde qui nunc soluit legem Moyfi, id est, qui dicit eam virtutem non habere obligandi, non soluit legem; sed dicit eam esse solutā, quia est mortua: propter quod non potest homini dominari, qui est à vinculo legis solutus per Christum; propter quod non incidit Christianus in hoc dictum Domini, non obseruans legis iudicialia mandata, vel cerimonialia, & dicens etiam, & credens ipsa non esse obseruanda. Vt enim dicit Glossa super illud, Si autem mortuus fuerit vir eius, ad Rom. 7. Si lex statū ammittit, soluitur homo, quia viuente viro alligata est mulier legi viri. Igitur viuente marito, vocabitur adultera, si fuerit cū altero viro. Sic qui legē præuaricatur, stante ipsa, peccat. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, id est, sublata lege; data remissione peccati, hi qui iuncti sunt Euangelio, per gratiam liberati sunt: finita enim lege, non præuaricatur qui ad Chri-

Astum transit dimissis figuris: mortua enim lege non sunt adulteri qui à Christo sunt liberati, & ab ipsa soluti. Immo si quis seruans legem mortuam, vult esse fidelis, adulter est in vtroque, nec prodest ei Christus, mortua autem dicitur lex, cum cessat eius vis ad obseruandum ipsam obligans. Sed quia quādo Christus hoc dixit, adhuc lex mortua non erat; quæ mortua fuit, quando Christus mortuus fuit: Iccirco si de mandatis veteris legis hīc Dominus loquatur, dicit; quod qui pro illo tempore legem solueret propria auctoritate, minimus esset in regno. Non autem se ipsum comprehendit in hoc, qui non subditus erat necessariō legi, sed erat Dominus legis, qui suis legibus non est adstrictus nisi velit. Sed si loquatur de mandatis nouæ legis, quia ipse vsque in finem manebit, & virtutem obligandi habebit, iuxta illud Apost. ad Hebr. 9. Vbi est testamentum, necesse est, vt intercedat mors testatoris; testamentum enim in mortuis confirmatum est; & ad Gal. 3. dicit idem. Hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat; & quia testamentū nouum per Christi mortem testatoris confirmatū est: Ideo non superueniet alia lex, vel testamentum, propter quod, & vsque ad finem mundi obligabit; & ideo quicunque soluerit mandata Christi, minimus erit in regno celorum, quia Christi Euangelium est Euangelium eternū, vt patet Apoc. 14.

Heb. 9.

Galat. 3.

Apoc. 14.

S V M M A R I V M.

DReprobatur error Ioachim, & quorundam aliorum, qui dixerunt quod tres debebant esse Dei leges, scilicet lex vetus, quæ patri appropriatur, & lex Euangelij, quæ filio; & lex circa finem mundi futura, quæ appropriabitur spiritui sancto: & quod sicut quo ad aliqua præcepta, vetus lex fuit annunciata adueniente Euangelio, ita ad veniente lege spiritus sancti euacuarentur aliqua præcepta Euangelij.

E

Nec sunt in hoc audiendi Ioachim, & aliqui alij hæretici, qui dicunt quod ad hanc tertia lex succedet, quam vocant legem Spiritus sancti; qua veniente quilibet poterit facere, quod libebit; vt actus à Spiritu sancto, & solutus à lege veteri, & etiam Euangelij, quæ sunt vanitates, & hominum carnalium delirationes; quos omnes Dominus redarguens dicit. [Qui soluerit vnum de mandatis istis] demonstrans de quibus mandatis intelligit; quia vel de mandatis veteris legis, de quibus immediatè supra locutus est, vel de man-

XVII

dati suis, de quibus statim infra locutus est, & non dicit indefinite de mādatis.

S V M M A R I V M.

Quod sine obseruantia mandatorum Dei, nullus obseruando consilia, vel hominum mandata, potest peruenire ad regnum Dei; sed si solum mandata diuina obseruentur, etiam sine obseruatione consiliorum vel mandatorum hominum, nisi homo se voto obligauerit ad consilia, & se obligauerit ad faciendum hominum mandata, non excluderetur à Dei regno.

XVIII

Dicit autem de mandatis istis, vt discernat Dei mandata, & hominum. Non enim propter solutionem mandatorum hominū, homo minimus esset in regno cēlorū, sed propter solutionem mandatorū Dei. Sunt enim aliqui, qui parum curantes de mandatis Dei, mandatorum hominum sunt diligentissimi obseruatores, nec minima etiam præcepta prætere volentes: & in hoc iustitiam suam constituent: de quibus dicitur infra 15. Sine causa colunt me docentes doctrinas, & mandata hominum, & 23. Decimatis mentam & anetum, & cuminum, & relinquitis quæ grauiora sunt legis; iudicium & misericordiam, & fidem; excolantes culicem, & deglutientes camelum. Licet autem homo beneficiat obediendo homini, in bonis, & honestis, & peccatum sit non obedire illi, cui homo est subiectus; tamen semper homo plus tenetur obedire Deo, quam homini, & si necessitas incumbat, quod homo habeat transgredi, vel Dei præceptum, vel hominis, dimisso præcepto hominis, Dei præceptum est implendum: iuxta illud Actu. 5. Obedire oportet Deo magis, quam hominibus: tunc enim præcepta super addita, vel consilia per alium hominem, vel seipsum rectè implentur, quando Dei mandata iam sunt impleta: dicente Hieron. in Epistola ad Virginem. Quicumque virginitatem seruant, maius faciunt, quam præceptum est. Tunc autem proderit maius fecisse, quando quod iustum est feceris; cupiens igitur diuinū implere consilium, ante omnia serua mandatum. Et infra. Tres sunt species, per quas regni cœlestis possessio obtinetur. Prima est pudicitia: Secunda, mūdi contemptus: Tertia verò iustitia. In primis ergo quæritur pudicitia, vt facilius subsequatur mundi contemptus; quia ab illis mundus contemni leuius potest, qui matrimonij nexibus non tenentur: mundi verò contemptus exposcitur, vt iustitia conseruetur, quam difficile implere possunt, qui

Fsecularium bonorū cupiditatibus, & munda narum voluptatum negotijs implicantur. Quisquis ergo pudicitia possidet primam speciem, & secundam, quæ est mundi contemptus non obtinet: penè sine causa possidet primam, quando secundam non habet, propter quam quæsitæ est: & si primam, & secundam habet, cui tertia, quæ est iustitia, deest, frustra laborat; quoniam superiores duæ, propter tertiam requiruntur. Iustitia autem est legis præcepta seruare; præceptorum verò obseruatio duplici genere custoditur, scilicet, vt nihil eorum, quæ prohibentur facias: & cuncta, quæ iubentur implere contendas. Si ergo consiliorum diuinorum impletio sine obseruantia legis Dei, non perducit ad regnum: minus vtique obseruatio mandatorum humanorum perducit ad regnum, si diuina præcepta non impleantur. Vnde & Bernardus in Apologetico contra monachos Cistercienses, qui detrahebāt Cluniacenses, dicit. De corporalibus obseruantijs fratribus calumniā struitis, & quæ maiora sunt regulæ, spiritualia, scilicet instituta, relinquitis, Camelumq; glutientes, culicem liquatis. Magna abusio. Maxima cura est, vt corpus regulariter induatur, & contra regulam suis vestibus anima nuda deseritur. Cum tanto studio tunica & cuculla corpori procurentur, quatenus cui deerunt, Monachus non putetur: Cur similiter, spiritui pietas & humilitas, quæ profectò spiritualia indumenta sunt, non prouidentur? Tunicati, & elati abhorremus pelliceas: tanquam non melior sit pel libus inuoluta humilitas, quam tunicata superbia. Repleti ventrem faba, mentem superbia, cibus damnamus saginatos: quasi non melius sit, exiguo sagimine ad vsum vesci, quam ventoso legumine vsque ad iustum saturari. Ex quo patet, quod nec obseruantia diuinorum consiliorum, nec custodia mandatorū, etiam hominum sanctorum, valet bonum aliquid ad vitam consequendam, nisi omnia Dei mandata fuerint obseruata. Sed quando mandata Dei sunt custodita, & Dei consilia impleta: tunc est homo perfectus, cui perfectioni regulares obseruantia magnū augmentum præstant: quia sicut consilia sunt propter præcepta melius & perfectius adimplenda: ita etiam obseruantia regulares à sanctis patribus institutæ, multū faciunt ad obseruantiam consiliorum. Tunc ergo prodest consiliorum obseruatio, & mandatorum humanorum impletio, quando Domini mandata sunt impleta, aliter nihil prædicta prosunt. Vnde Dominus sua mandata præponens omnibus alijs præ-

Bernar.

ceptis,

Matt. 15.

Idem 23.

Actu. 5.

Hieron.

Idem.

ceptis, & consilijs, dicit. [Quod si soluerit
vnum de mandatis istis minimis, &c.] quia so-
la adimpletio diuinorum mandatorum,
perducit ad regnū, vel excludit à regno.
iuxta illud infra 19. Si vis ad vitam ingre-
di serua mandata. Nisi homo per promif-
sionem, vel votum se obligauerit ad consi-
lia, vel sit homini subditus, cui obedire se
obligauit, igit obseruatio consiliorū Dei,
vel præceptorum humanorum, non exclu-
dit, vel eijcit de vita æterna, nisi homo se
obligauerit ad ipsa. Vnde Glossa hñc dicit
exponens hanc partem ad hanc intentio-
nem. Phariseos notat, qui mandata Dei
dimiserint pro suis traditionibus, quæ ni-
hil valent, dum vel minimum, quod in le-
ge est, prætereunt.

S V M M A R I V M.

Quod secundum sensum spiritualem Christi crux
& passio vocantur minima mandata, quæ qui
contemnunt, minimi erunt in regno Dei, &
qui gloriantur in ipsis, sunt maximi.

XIX

Spiritualiter autem minima mandata
crux, & Christi passio vocantur, quia
in illis Dei filius non solum ab Angelis,
sed etiam ab hominibus paulominus est
minoratus, quæ, qui contemnit, vel sper-
nit, minimus est, nec salutem habet: iuxta
illud 1. ad Cor. 1. Nos prædicamus Chri-
stum crucifixum, Iudæis quidem scanda-
lum, gentibus autem stultitiā: ipsis autem
vocatis Iudæis, atque Græcis, Christū Dei
virtutem, & Dei sapientiā: quia quod stul-
tum est Dei, sapientius est hominibus, &
quod infirmum est Dei, fortius est homini-
bus, Vbi dicit Glossa. Prædicamus Chri-
stum crucifixum esse Dei virtutem, id est,
Christi crucifixionem: quia per fidem pas-
sionis eius, & peccata remittuntur, & de-
mones repelluntur, & cum res exigit, mi-
racula fiunt. Vnde qui non recipiūt Chri-
sti passionem, & eius virtutem, digni non
sunt Dei regnum intrare. Vnde & hñc di-
cit Hylarius. Minima dicit Domini pas-
sionem, & crucem, quæ si quis tanquā eru-
bescenda non confitebitur, erit minimus,
id est, nouissimus, ac penè nullus. Vnde,
& Paulus Christi crucem non erubescens,
immo in ipsa glorians dicit ad Galat. 6.
Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini
nostri Iesu Christi. Vbi dicit Glossa. Ecce
vbi mundi philosophus erubuit, ibi Apo-
stolus thesaurum reperit, quod illi visum
est stultitia, Apostolo factum est sapientia
& gloria. Noli ergo erubescere de cruce
Christi, quæ est grande ludibrium impijs:
& grande mysterium pijs: hoc genus op-

A probrij, & deformitatis Christi, nō erube-
scamus, sed veneremur. Deformitas enim
Christi non reformat, nisi deformis ille ef-
se voluisset; tu formam, quam perdidisti,
non recepisses; pēdebat ergo in cruce de-
formis, sed deformitas illius pulchritudo
nostra erat. In hac ergo deformitate glo-
riemur, cuius signū in fronte portamus.
Ex hac deformitate non erubescamus, sed
gaudeamus cū Apostolo, qui dicit se glo-
riari in cruce Domini. Vnde sicut se ma-
gnificat Apostolus in gloria crucis, ita
necesse est, vt depressus, & minimus sit,
qui Christi crucem contemnit. Vnde 1. ad
Corint. 2. dicit idem Apostolos. Non iu-
dicaui me scire aliquid inter vos, nisi Chri-
stum Iesum, & hunc crucifixum.

B

S V M M A R I V M.

Ponuntur tres gradus se inuicem excedentes, il-
lorum, qui Dei mandata faciunt, scilicet, sim-
plicium, vel sanctæ rusticitatis: qui contenti
sunt Dei mandata opere adimplere, & Docto-
rum, qui intelligunt Dei mandata, & obser-
uant, & tamen quia subiectos non habent, Dei
mandata non docent, & Doctorum, qui Dei
mandata intelligunt, & faciunt, & alios sa-
cere docent, & contra aduersarios se opponūt,
& isti sunt simpliciter magni, & maiores,
quā, & medijs, maiores quā primi ceteris
paribus in Regno Dei.

C

Q Vi autem fecerit, & docuerit, hic vocabi-
tur magnus in regno cælorum. Vbi po-
nit præmium Doctorum, qui secundum
legem viuunt, legem opere adimplendo,
& alios docent legē implere. Vnde dicit.
[Qui autem fecerit, & docuerit.] Et quemad-
modum pars superior intelligebatur, vel
de transgrediente legem Moyfi, & docen-
te alios ipsam transgredi debere, vel de
transgrediēte præcepta super addita legi
veteri per Dominum: ita etiam istis duo-
bus modis hæc pars intelligitur. Si primò
modo intelligatur, tunc est sensus, quod
Doctor qui vixerit secundum legem Moy-
si, legem opere implendo, & legem alios
docuerit, & persuaferit quod legē adim-
pleant, magnus vocabitur in regno cælo-
rum. Vt enim dicitur Daniel 12. Qui docti
fuerint fulgebunt quasi splendor firma-
menti, & qui ad iustitiam erudiunt mul-
tos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.
Vnde quantum distat inter cæli clarita-
tem in loco vbi stellæ non sunt & clarita-
tem stellarum, tantum distat inter magi-
strum scientem legem, & non docentem,
& magistrum scientem, & docentem, quia
primus cælo cōparabitur, quod alijs non

D

E

lucet,

Matt. 19.

Glos.

1. Cor. 1.

Glos.

Hylar.

Gal. 6.

Glos.

1. Cor. 2.

XX

Dan. 12.

Hieron.

Idem.

August.

Psal. 1.

August.

lucet, quamuis in se lucidum sit. Et secundus stellæ splendenti, quæ in se lucida est, & illuminat mundum inferiorem. Vnde Hierony. hoc exponens 6. lib. super Dan. dicit: Magistri habebunt similitudinem celi, & qui alios erudiunt stellarum fulgori comparabuntur. Non enim sufficit scire sapientiam, nisi & alios erudias, tacitusq; sermo doctrinæ alium non edificans, mercedem docentis multos recipere non potest. Minus tamen istis duobus habet, qui licet legem obseruet, tamen eam non intelligit, nec alios docet, quia ut dicit Hieronymus in epistola ad Paulinum. Sancta rusticitas, solum sibi prodest, & quantum edificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi; tantum nocet, si destruendis non resistat. Sancta enim rusticitas si habeat opus non tamen habet intellectum; & si aduersarij fidei insurgant, contradictionis vocem non habet; & si contradiceret, aliquando plus obesset, quam prodesset, cum frequenter infidelibus occasionem deridendi doctrinam veritatis daret, dicente Aug. 1. super Gen. ad litteram, cap. 20. Quid enim molestiæ, tristiciæque ingerant prudentibus fratribus temerarij præsumptores, satis dici non potest, cum si quando de praua & falsa opinione sua reprehendi, & conuincti ceperint ab eis, qui nostrorum librorum auctoritate non tenentur ad defendendum id, quod leuissima temeritate, & apertissima falsitate dixerunt, eosdem libros sanctos, vnde illud probent, proferre conantur, & ita quandoq; dum resistere volunt fidei aduersarijs, plus fidei obfunt frequenter, quam prosunt: & ideo sancta rusticitas in infimo gradu est, ceteris paribus per comparisonem ad dictum magistrum, quamuis non docentem, sed solum secundum legem Dei viuentem. Vnde, & de tali viro scriptum est in Psal. In lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Doctor enim qui necessitatem alios docendi non habet, debet facere illud quod dicit Aug. 19. de Ciui. Dei, cap. 19. In ocio non iners vacatio delectare debet, sed aut iniquitio, aut inuentio veritatis: ut in ea quisq; proficiat, & quod inuenit teneat, & alteri non inuideat. Talis enim Doctor & resplendet in intellectu, & cognitione diuinæ legis; & in opere bene se habet; quia facit secundum legem, & si occasio, vel necessitas immineat, docet alios, & resistit aduersarijs legis, & habet scientiam, qua prædicta facere potest. Vnde est seruus habens duo talenta, intellectum scilicet, & operationem, sed ille est optimus inter omnes, qui, & legem rectè intelligit, &

secundum eam operatur, & viuit, & quantum præualet, & verbo, & facto alios instruit, & aduersarijs legis viriliter, & fortiter resistit. Vnde quia hæc omnia ad Episcopum spectant. Ideo Apostolus dicit ad Titum 1. Oportet Episcopum sine crimine esse, sicut Deidispen satores, non superbum, non iracundum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem. Ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere. Et Hieronymus in Epistola ad Oceanum, dicit. Quod doctrina à sacerdotibus expectatur & veteris præcepta sunt legis, & ad Titum plenius scribitur. Innocens enim, & absq; sermone aduersario quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet. Nam latratorum, baculoque pastorum, luporum rabies deterrenda est. Et idem super epistolam ad Titum dicit: Si Episcopi tantum sancta sit vita, sibi potest prodesse sic viuens: porro si & doctrina, & sermone fuerit eruditus, potest cæteros quoq; instruere, & non solum instruere, & docere suos: sed, & aduersarios repercutere: qui enim refutati fuerint, atque conuicti: facile queunt simplicium corda peruertere. Vnde, & Dominus ostendens, qui sunt magni in regno cælorum; non dicit solum, qui faciunt student sibi ipsis proficientes, sed qui faciunt, & docent sibi, & alijs utiles existentes, quia ij inter alios sunt maiores. Vnde & hic in homeliario Chrysost. dicit. Neq; nobis ipsis oportet vtilis esse solum; sed & alijs. Etenim non æqualis est merces eius, qui se ipsum regit, & eius qui etiam alios acquirit. Quemadmodum enim docere sine facere iudicat docentem, docens enim alium se ipsum non docet, ita facere quidem, alijs autem non annunciare, minorat mercedem.

S V M M A R I V M.

Quare ille Doctor magnus dicitur esse in regno cælorum, qui & veritatem mandatorum Dei, & diuinæ legis rectè percipit, & opere implet; & alios ad intelligendum & faciendum instruit, & informat, per prædicationem vel doctrinam.

Rectè autem Dominus illum, qui magnus debet esse in regno cælorum, in utroque perfectum docet esse, scilicet, & faciendo, & indocendo: quia alterum, sine altero, non faceret hominem perfectum: dicente Hylario in principio octauæ libri

Titum 1.

Hieron.

Idem.

Chrysost. hom. 15.

XXI

de Trinitate. Non statim boni, atque utilis sacerdotis est, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter prædicare: cum & innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit, & doctus sine doctrinæ authoritate sit, nisi innocens sit. Sed perfectum Ecclesiæ principem perfectis maximarum virtutum bonis instruit, ut & vita eius ornetur docendo, & doctrina viuendo. Vnde, & in lege rationale, cum super humerali catenis aureis coniungitur, ut operatio, & scientia sacerdotis, conueniant, & concordent: & tunica super humeralis inferius habet tintinnabula, ut ex scientia, & opere, doctrina, & prædicatio sacerdotis progrediantur, quia ut dicit Hieronymus in Epistola ad Fabiolam. Iungitur ephod, id est, super humerale rationale, ut hæreant sibi inuicem, & auxilio sint. Ratio enim operibus, & opera ratione indigent, ut quod mente percepimus opere perpetremus: Et in rationali doctrina, & veritas ponuntur, quia consequens est, ut veritatem, quam sacerdos corde retinet sermone proferat: & ideo in rationali veritas est, id est, scientia, ut nouerit, quæ docenda sint, & manifestatio, atque doctrina ut possit instruere alios illud, quod mente concepit. His autem omnibus existentibus in Doctore, magnus est, & dignus omni honore: iuxta illud Apostoli 1. ad Timo. 5. Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo, & doctrina, Ad quod attendens Dominus dicit: *[Qui faciunt, & docent magni sunt in regno cælorum,]* id est, & in præsentī Ecclesia, & in futura.

S V M M A R I V M.

Quare Dominus loquens de bonitate Doctorum, qui faciunt, & docent, quod Dei lex præcipit, præmisit facere doctrinam.

XXII

Hieron.

Psalm. 118.

Bene autem præmisit facere ipsi doctrinam, quia ut dicit Hieronymus in dicta Epistola ad Fabiolam: Non prius est rationale, & sic super humerale, sed ante super humerale, & sic rationale. A mandatis enim tuis intellexi, prius faciamus, & sic doceamus, ne doctrinæ authoritas cassis operibus destruat. Parum enim doctrina auditoribus proficit, cum vident docentem contraria facere eorum, quæ dicit: nec existimant infirmi vera esse, quæ dicit, dum vident docentem contraria facere, eorum, quæ dicit agenda non esse: communis enim error humanus est, ut illud subditi agant, quod vident facere suum rectorem, sed ut in pluribus magis imitan-

A tur ad malum faciendum, quam ad bonum. Quia ut dicit Augustinus 2. lib. de Ciuitate Dei cap. 26. Decus latet, & dedecus patet. Quod malum geritur, omnes conuocat spectatores, quod bonum dicitur, vix inuenit aliquos auditores; propter quod Doctor, ut sibi, & alijs proficit, prius debet facere, deinde docere. Quomodo enim Christus exemplar Doctorum, prius fecit, deinde docuit. Act. 1. Cepit Iesus facere, & docere: propter quod prius hic ponit facere, quam docere: Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur, & qui prospexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.

August.

Act. 1.

Rom. 2.

Iacob. 1.

S V M M A R I V M.

Quod Doctores legis etiam minima Dei mandata obseruare debent, & opere adimplere.

C Et etiam attendendum, quod Doctores non solum maiora præcepta legis, sed etiam minima præcepta facere, & docere habent: quia ut dicit Chrysost. 3. lib. de dignitate sacerdotali cap. 16. Errores Pontificum abscondi non possunt, sed etiam exigua eorum celeriter innotescunt, horum igitur, ut virtutes multos sæpe ad simile studium prouocarunt: ita etiam vitia ignauos alios circa sanctitatis studium reddiderunt. Delicta quippe personarum vilium, sicut in tenebris acta, solos eos a quibus sunt commissa mortificant. Viri autem conspicui, & in multorum notitia positi, peccatum communiter omnibus nocet. Et infra. Si modicis quibusque præueniantur delictis; alijs grandia videbuntur; & si parua aliqua despexerint, atque neglexerint, nihil eis ante acta probitas suffragatur, ut possint accusatorum ora suffugere, sed obumbrat vniuersam eius conuersationem delictum illud exiguum. Modicum enim fermentum, totam massam corrumpit 1. ad Corint. 5. Vnde, & Dominus attendens ad hoc dicit. *[Quod qui fecerit, & docuerit]* etiam minimum mandatum, hæc enim pars refertur ad superiorem.

XXIII

Chrysost.

Idem.

1. Cor. 5.

S V M M A R I V M.

Quod Doctores noui testamenti facientes, & docentes minima Christi mandata, maiores sunt Doctoribus veteris testamenti facientibus, & docentibus legis veteris mandata.

Sicut

XXIII

Sicut autem maioris iustitiæ, & perfectionis sunt mandata noui testamenti, quam veteris, ut supra dictum fuit, profundioris enim, & excellentioris conditionis est doctrina noui testamenti, quam veteris; sic etiam Doctor noui testamenti faciens, & docens illa, quæ sunt in nouo testamento, maior est Doctore, qui faciebat, & docebat vetus testamentum. Vnde in comparatione Doctorum bonorum noui testamenti, Doctores veteris testamenti non debent dici magni, licet in se magni sint: magnum enim & paruum comparatione dicuntur. Vnde Aug. i. lib. de ser. Domini in monte, dicit. Qui illud impleuerit, ut non occidat, non continuo magnus erit, & idoneus regno cælorum: sed tamen ascendit aliquem gradum. Perficiet autem, si nec irascatur sine causa quod cum perfecit, multo remotior est ab homicidio. Vnde, ut simpliciter sit magnus Doctor, atque illi regno aptus, facere debet, & docere sicut Christus nunc docet. Sic ergo ille, qui facit, & docet omnia, quæ sunt in lege Christi, magnus est simpliciter; sed qui facit, & docet illa, quæ continentur in veteri testamento, magnus est secundum quid, sed in comparatione noui testamenti est paruus.

S V M M A R I V M.

Ponitur prima continuatio, & expositio istius verbi Domini, Nisi abundauerit iustitia, & ostenditur quod Doctores noui testamenti debent habere abundantiorē iustitiā, quam habuerint Doctores veteris testamenti.

XXV

Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum. Vbi ostendit, quod non qualiscunque legis observatio sufficit Doctoribus noui testamenti: sed oportet, quod perfecte, & complete legem obseruent. Ut enim dicitur Sap. 6. Iudicium durissimum his, qui præsumunt fieri: exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patiuntur, & cui plus committitur, plus exigitur. Vnde quia plura Doctoribus noui testamenti sunt data, quam Doctoribus veteris testamenti, quia, & copiosior scientia, & abundantior gratia: ideo plus Dominus requirit ab eis, quam a Doctoribus, vel iustis hominibus veteris testamenti: quod Dominus insinuat cum dicit. [Dico vobis nisi abundauerit.] Vnde & hic dicit Hylarius. Pulcherrimo ingressu opus legis cepit excedere, id est, aditum in cælum Apostolis, nisi iustitiā Phariseorum

F

excederent denuncians non futurum. Et Chrysostomus hic dicit. Discipulos suos adhuc rudes: magistris, qui in veteri testamento erant, meliores, vult esse. Vnde ne crederent sibi sufficere, quod mandata veteris testamenti obseruarent, sicut faciebant boni Scribæ, & Pharisei, cominando dicit, quod nisi eorum iustitia superabundet iustitiæ Scribarum, & Phariseorum, non intrabunt in regno cælorum.

S V M M A R I V M.

Quod abundans iustitia discipulorum Christi, est obseruare mandata moralia legis, cum additionibus mandatorum.

G

H

HAEC autem super abundantia iustitiæ primo potest intelligi, quod non solum obseruentur mandata veteris legis, & parua, & magna, sed etiam quod ultra illa mandata compleantur illa, quæ Dominus hic addidit. Ille enim, qui aliquid facit, abunde non solum facit, quod iniunctum est; sed etiam ipse ponit, quod scit gratum esse imperanti. Vnde, & Luc. 17. dicitur de seruis, qui solum faciunt illud quod eis est imperatum, nunquid gratiam Dominus habet seruo illi, qui fecit quod imperauerat? non puto: sic & vos cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Vbi dicit Cyrillus. Si non persoluat debitum periculum nimium, si verò persoluas nullam gratiam facis. Vnde ille, qui solum legem Moysei implet, non habet iustitiā abundantem, quia solum facit, quod est ei iniunctum in lege; sed ille abundat, cui non sufficit legem Moysei implere, sed etiam implet legem Christi. Vnde & si sufficit patribus sub lege existentibus observatio legis; quia adhuc non erat data lex Christi; tamen postquam data est, non sufficit christiano, quod mandata moralia legis Moysei obseruet; nisi etiam opere impleat, quod Dominus addidit legi, & tunc eius iustitia abundat super iustitiā, Scribarum, & Phariseorum. Et hoc modo hanc partem Chrysostomus in homil. exponit dicens. Discipulos suos magistris, qui in veteri testamento erant, meliores esse vult, quia aliter iustitia eorum non inducit eos, qui post Christi præsentiam, hac urbanitate frueretur in regno cælorum, seu ampliori virtute potitos, & maiores debentes agones subire. Et in expositione dicit idem. Scribarum, & Phariseorum iustitiæ sunt mandata Moysei: Impletiones autem mandatorum illorum, sunt mandata Christi: hoc

Chrysost.
hom. 16.

XXVI

Luc. 17.

Cyril.

Chrysost.
hom. 16.

Idem.

est

est ergo quod dicit, Nisi quis supra legis madata & hec mea que apud illos minima astimatur, impleuerit, non intrabit in regnum celorum; quia illa de pena liberant, scilicet temporali, non autem inducunt in regnum: hac autem & de pena liberant, & in regnum inducunt. Et Glossa dicit. Nisi non solum minima legis precepta impleueritis, sed & ea que addo, non intrabitis &c. Quando autem & legis veteris madata implentur, & etiam illa, que Christus addidit; tunc est abundans iustitia: iuxta illud Prouer. 16. In abundanti iustitia virtus maxima est.

S V M M A R I V M.

Quod hic non accipitur iustitia pro virtute particulari, cui opponitur auaritia, sed pro virtute vniuersali, vel legali, que duas partes habet, scilicet declinare a malo & facere bonum: quarum si altera non perficiatur, homo efficitur iniustus, licet plus peccet faciens malum, quam non faciens bonum.

XXVII

Iustitia autem hic non accipitur pro virtute particulari, que opponitur auaritie, sed pro iustitia legali, qua homo implet omnia, que sunt precepta in lege. Vnde, & hic in homil. dicit Chrysost. Hic iustitiam omnem virtutem dicit, quemadmodum, & Iob dicitur, Erat homo sine quarela iustus, & rectus. Et est hic attendendum, quod cum duae sint partes iustitiae: dicente Hierony. in Epistola ad Virginem, scilicet recedere a malo, & facere bonum. Nolo in hoc putes constare iustitiam, vt malum non facias, cum & bonum non facere malum sit, & in vtroque legis praenaricatio continetur; quoniam qui dicit recedere a malo, ipse dicit fac bonum: si a malo recesseris, & non feceris bonum, transgressor es legis; que non tantum in malorum actuum abominatione, sed etiam in bonorum operum perfectione completur. Quia ergo legis transgressor est, & per consequens iniustus, qui facit quod lex prohibet, & qui non facit quod lex iubet: ideo Dominus contra facientem quod lex prohibet, supra dixit, quod minimus erit in regno celorum: sed non contra illos, qui non faciunt quod ipse iubet, dicit, [Quod non intrabunt in regnum celorum.] Et quia maius peccatum est facere iniquitatem, quam non facere iustitiam: ideo si non faciens iustitiam non intrat in regnum celorum, minus itaque intrabit qui soluit legem, cum plus peccet. Et sic supra dicebatur quod soluens legem minimus erit in regno celorum, id est, mini-

Glos.

Prou. 16.

Chrysost.
hom. 16.
Iob 1.

Hieron.

A me erit in regno celorum, vel abiectus, vel inter peccatores in gehenna erit.

S V M M A R I V M.

Quod iustitia Euangelij non est contraria iustitiae legis Moysi, sed eius perfectiua: alioquin iustitia Euangelij non diceretur abundans supra iustitiam legis Moysi, sed destruens, vel eam abiciens.

B Et etiam attendendum, quod per ea que hic Dominus dicit, manifeste ostendit quod illa, que ipse dicit, non sunt contraria legi, sed sunt legis perfectiua; Plus enim, & minus, quia sunt comparatiua, eiusdem naturae sunt, vel generis, vel speciei, cum proprie comparatio secundum magis, & minus, in eadem specie specialissima habeat esse: & ideo cum hic Dominus dicat quod abundantior iustitia requiratur in suis, quam in Scribis, & Phariseis, Manifestum est, quod iustitia legalis hac, & illa, eiusdem conditionis, & naturae sunt: propter quod, & lex Euangelio contraria non est: quia si sic esset, iustitia Euangelij excluderet legis iustitiam, & non perficeret ipsam: quia contraria non se perficiunt, sed corrumpunt, & se mutuo ab eodem subiecto expellunt: nec vnum contrarium facit abundare per se aliud contrarium, sed destruit ipsum; sicut calor frigiditatem, & nigredo albedinem: & sic de alijs contrariis. Ad quod attendens hic Chrysost. in homil. dicit. Vide qualiter facit constare vetus testamentum, comparisonem faciens noui testamenti ad illud, quod monstrat homouisionem in eisdem tribus id existere, & cognatum. Plus enim & minus eiusdem generis est. Non igitur detrahit veteri testamento, sed intendere illud vult: si autem esset perniciosum, non vtique quod plus est quassisset, nec direxisset illud, sed expulisset. Et quod supra, & nunc de lege Moysi locutus sit, & non de lege naturali, vel gentium, vt Faustus confinxit, manifestum est quod hic ponit Scribas, & Phariseos, qui apud alias gentes, exceptis Iudaeis, nunquam leguntur nominati.

D

E

S V M M A R I V M.

Quod iustitia vera iustos veteris testamenti ad salutem perducebat, si precepta decalogi cum adiutorio gratiae obseruabant, que iustitia, christianis nunc non sufficit ad salutem: nisi etiam impleant cum adiutorio gratiae precepta decalogi, & illa, que Dominus legi addidit, & dicit.

XXVIII

Chrysost.
hom. 16.

XXIX

Chrysoft.

Heb. 9.

Matt. 23.

Rom. 10.

Glos.

Gen. 15.

Gal. 3.

Chrysoft.

Chrysoft.
hom. 16.

Est etiam attendendum secundum Chrysoftomum, quod hic non comparat iustitiam Scribarum, & Phariseorum, ad iustitiam Christianorum, nisi illorum veram iustitiam. Habebant enim Pharisei iustitiam carnis, quæ constabat in obseruatione obseruantiarum carnalium, de qua dicit Apostolus ad Hebr. 9. Solummodo in cibis, & potibus, & varijs baptismatibus, & iustitijs carnis, usque ad tempus correctionis impositis, in quibus iustitijs carnales Pharisei multum se iustificabant: Quemadmodum Dominus dicit infra. Væ vobis Scribæ, & Pharisei hypocrite; quia mandatis quod de foris est, calicis & paropsidis, intus autem pleni estis rapina, & immunditia. Alia iustitia eorum erat obseruatio decalogi, quam credebant se posse obseruare viribus proprijs: & credebant etiam se posse iustificari per se ipsos, quæ non erat iustitia, sed vanitas maxima, iuxta illud, Ignorantes Dei iustitiam, & quærentes suam statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Vbi dicit Glossa. Cum legem suis viribus implere se posse credebant, ut merita præcederent gratiam, hoc faciētes, iustitiæ Dei, qua Deus, scilicet, iustificat credentes, non sunt subiecti. Alia iustitia est vera, qua scilicet credebant non suis viribus, sed Dei gratia se legem implere posse: & cum adiutorio gratiæ eam conabantur implere. Et hæc est vera iustitia legis, de qua dicitur. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Et ad Gal. dicit Apostolus. Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænuñciauit Abraham. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur, cum fideli Abraham. Et isti, qui talem iustitiam habebant, verè iusti erant, & digni pro illo tempore regno cælorum; licet non possent ingredi illud usque post Christi passionem. Quo supposito, vult Dominus dicere secundum Chrysoftomum, quod nisi discipuli sui essent iustiores Iudæis, qui verè iusti erant, non ingrederentur in regnum cælorum. Sufficiebat enim illo tempore, quo lex Euangelica data non erat, quod fideles Iudæi legem tertio modo custodirent; sed postquam lex Christi data est, quæ obligat credentes in Christum, non sufficit quod homo Christianus legem Moysei obseruet, nisi Christi præcepta, quæ super addidit legi, custodiat; Cum antequam sit data lex, non obliget: sed postquam data est, & diuulgata, vim habeat obligandi. Vnde Chrysoftomus in homel. hic dicit. Scribarum hic & Phariseorum simpliciter non dixit iniquorum. Non enim nisi dilexissent, habere dixisset eos iustitiam: neque utique iustitiam,

quæ non erat, comparasset ei, quæ erat. Et qualiter inquiring talis iustitia in regnum non inducit nunc? & respondens subdit. Non inducit eos, qui post Christi præsentiam vrbaniitate fruuntur, ut ampliore virtute potitos, & maiores debentes agones subire, sed suos alumnos inducit: Etenim multi ab Oriente, & Occidente venient, & requiescent in finibus Abraham, & Isaac, & Iacob: sed & Lazarus magnis potitus præmijs, in illis finibus videtur consistens. Et omnes, qui cum super abundantia fulserunt in veteri testamento, per id fulserunt vniuersi. Sic ergo Christi discipuli non solum si legem soluant non ingrediuntur in regnum cælorum, sed nec si secundum eam solum viuunt: sed oportet quod supra legem Moysei præcepta, quæ Christus super addidit legi, impleant. Quia nisi super abundauerit iustitia eorum, plusquam Scribarum, & Phariseorum, etiam iustorum, non intrabunt in regnum cælorum. Vnde Augustinus. 1. lib. de sermone Domini in monte, dicit. Nisi non solum illa minima legis præcepta impleueritis, quæ inchoant hominem, sed etiam ista quæ à me addantur: [*Qui non veni soluere legem, sed adimplere,*] non intrabitis in regnum cælorum.

S V M M A R I V M.

Quare homo dicitur intrare in regnum cælorum, quando Dei visione, & fruitione eius anima impletur, quia excedit in infinitum Deus humanæ animæ capacitatem; sed gaudium de re creata dicitur intrare in animam, & non anima in ipsum.

I

K

Propriè autem Dominus loquens de ijs, qui debent esse in regno cælorum, dicit quod intrabunt in regnum. Maius enim sæper est, velut in pluribus, in quod intratur, quam ille qui intrat in illud: & intrans continetur, & super exceditur ab illo, in quod intrat. Anima autem humana, quæ per se, & immediatè est apta nata consequi Dei regnum, à nullo quo ad capacitatem intelligendi, & volendi, supergreditur, vel superatur, nisi à Deo, cuius scientia est capax: quem, quia totaliter comprehendere non potest, propter infinitatē virtutalem Dei; quia magnitudinis eius, ut dicitur in Psal. non est finis: Idcirco, quando anima à Deo impletur per apertam visionem, & fruitionem, & tamen non comprehendit totaliter Deum, dicitur intrare in regnum, quia intrat in illud, quod eam implet totaliter, & adhuc in infinitum superexcedit eam: quia plus est Deus in infinitum amabilis, & intelligibilis, quam

August.

XXX

Psal. 144.

Matt. 25.

ab anima humana, vel intellectu angelico amari, vel intelligi possit: unde & infra dicitur seruo bono. Euge serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Nullum enim gaudium de re creata habitum potest animam implere, & ideo tale gaudium in animam intrat. Et anima non intrat in ipsum: sed gaudium beatitudinis superexcedit animam, quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Vt dicit Apostolus 1. ad Corint. 2.

1. Cor. 2.

S Y M M A R I V M.

Quod post generalem resurrectionem, sancti homines completè intrabunt in regnum cælorum, quia Deum in se habebunt, nec extra se Deum quærent, & cum corporibus suis glorificatis in cælis corporeis intrabunt: & quod animæ impiorum in corporibus proprijs aliquo modo in qualitatem cælestem commutatis, intrabunt, nunquam ex tunc de dictis corporibus egressuræ.

XXXI

August.

Regnum autem cælorum, quod hîc frequenter nominatur, nunquam nominatum fuit in veteri testamento, dicente August. 19. lib. contra Faustum, cap. vlt. Testimonijs vitæ æternæ, & resurrectionis mortuorum, abundat scriptura veteris testamenti; sed hoc nomen, id est, regnum cælorum de nullo inde loco mihi occurrit, quod ori eius etiam nominandum seruabatur: quem Regem ad regendos, & Sacerdotes ad sanctificandos fideles suos, vniuersus ille apparatus veteris testamenti in generationibus, factis, dictis, sacrificijs, obseruationibus, festiuitatibus, omnibusque eloquiorum præconijs, & rebus gestis, & rerum figuris parturiebat esse venturum. Tunc autem completè, & perfectè in regnum cælorum sancti perfectè intrabunt, cum complebitur illud, quod dicit Apost. 1. ad Corint. 15. Deinde finis cum crediderit regnum Deo & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & nouissima mors erit destructa, & filius erit patri subiectus, vt Deus sit omnia in omnibus: tunc enim sancti intrabunt in regnū cælorum, quando post resurrectionem sancti occurrent Christo in aera, & in cælum ascendent, vt semper sint cum Domino, vt dicit Apost. Et tunc propriè ingredi dicentur, quia Deum non extra se quærent: sicut fit tēpore isto, quando per creaturas vel scripturas Deus inuestigatur, quia præsens nō

1. Cor. 15.

A est in ratione obiecti clarè se manifestantis nostro intellectui, iuxta illud, Longè Dominus apparuit mihi: sed tunc Deus nostro intellectui per se præsentabit, propter quod non extra quæretur. Sed intellectus beatus intra se Deum præsentem intuebitur, quando complebitur illud Apocal. 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus. Tunc etiam propriè verificatum erit illud Luc. 17. Ecce regnum Dei intra vos est. Vnde Aug. 22. de Ciui. Dei, cap. 29. dicit. Tunc ita Deus erit nobis notus, atque conspicuus, vt videatur spiritu à singulis nobis in singulis nobis, Videatur ab altero in altero, videatur in seipso, videatur in cælo nouo, & in terrā noua; atque in omni re, intus omnem rem, videbitur diuina natura, quæ omnibus rebus magis est intima, quàm ipse sibi: propter quod & bene dicitur quod tunc intrabunt in regnum cælorum. Vel etiam sancti dicuntur intrare in regnum cælorum: quia tunc reintrabunt animæ in corporibus sanctorum glorificatis, quæ corpora vocantur regnū cælorum. Quādiu enim sumus in vita præsentī, corpora nostra spiritui contradicunt. Caro enim concupiscit aduersum spiritum, spiritus aduersus carnem, & hæc sibi mutuo aduersantur, vt nō quod volumus, faciamus. Propter quod spiritus noster nondum regnum accipit super carnem, sed in resurrectione: corruptione, & impugnatione ad malum ablata de carne nostra, Spiritus omnino regnabit super carnem; quia caro non contradicet, immo omnino obediēt spiritui; propter quod tunc spiritus regnabit super carnem. Quæ caro, substantia non perditā, in qualitatem cælestem mutabitur, quia erit incorruptibilis, impassibilis, agilis, spiritualis, id est, spiritui subdita: & fulgebit sicut sol in regno patris iustorum. Propter quod quasi corpus cæleste, tunc nostra caro erit effecta. Et ideo cælum poterit dici habens cælestis corporis, quo ad aliquid consimiles qualitates. Propter quod & tunc corpora nostra regnum cæleste poterunt dici. Vnde & Glossa super illud, Sunt corpora cælestia, & corpora terrestria, dicit. Cælestia corpora sunt resurgentia, terrestria verò antequam moriantur, in quibus corporibus animæ sanctorum intrabunt, nūquam de cætero exituræ. Tunc enim sancti accipient regnum Dei immobile, ad Hebr. 13. quia nunquam eorum status in deterius commutabitur. Vnde hoc modo regnum

Hier. 31.

Apoc. 21.

Luc. 17.

August.

Galat. 5.

1. Cor. 15. Glos.

Hebr. 13.

August.

cœlorum declarans August. 19. lib. contra Faustum cap. ult. dicit. Illa corpora, quæ terrena fuerant, mutatione illa, quam Paulus apertius commemorat in resurrectione, fient spiritualia, & per hoc cœlestia, in quibus possideamus regnum cœlorum. Sic igitur complectens Moyse legem, & illa, quæ Dominus addidit, intrabunt in regnum cœlorum: quia Deo replebuntur, eum attingendo, & tamen quia non tantum eum intelligent, vel amabunt; quantum intelligibilis, & amabilis est; sed ipse superexcedet omnem eorum sensum. Pax enim Dei exuperat omnem sensum; intrabunt in ipsum; intrabunt etiam cœlorum regnū; quia Deum non extra se quærent, vel per alia intelligēt, sed in se ipsis, & per se ipsum, ipsum intelligent; intrabunt etiam in regnum cœlorum, quando post resurrectionem cum Christo in celis etiam corporalibus Sanctorum corpora ascendent. Sicut & Christus post resurrectionem ad cœlos corporales ascendit. Intrabunt etiam in regnum cœlorum, quando eorum animæ glorificatæ in corporibus glorificatis introibunt. Et è contra, qui nolunt illa implere, quæ Christus legi super addidit, non intrabunt in regnum cœlorum; sed dicetur eisdem. Discedite à me maligni in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & Angelis eius.

S V M M A R I V M.

Quod licet impij post resurrectionem duo mala sint habituri, scilicet exclusionem à Regno Dei, & gehennam; tamen Dominus qui promptus est dare beneficia, solum vnum pœnam impiorum, scilicet exclusionem à regno dicit, per illam dans intelligere aliam, scilicet gehennam.

XXXII

Matt. 11.

Quamuis autem non facientibus iustitiam scriptura cōminetur, & exclusionem à regno, & missionem in ignem æternum, iuxta illud supra tertio. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Cum Dominus, qui semper ad præmia danda est promptus, & ad pœnas inferendas tardus; hîc non ponit nisi solum vnam pœnam, scilicet. [Non intrabitis in regnum cœlorum.] per quam tamen tacitus dat intelligere aliam pœnam, quia qui non erit in regno cœlorum, necessario erit in inferno, ubi ultra pœnam damni, patientur impij pœnam sensus. Modus etiam loquendi est attendendus, cum dicit, dico vobis, quia hoc dicendo, magnam vim, & profundam intelligentiam, ac attentionem cogitandi, ex-

citavit, & ostendit in suis verbis esse, ut hic dicit Glossa.

Glos.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & expositio accipiendo iustitiam Scribarum, & Phariseorum, pro simulata, & ficta iustitia; quæ in verbis, & exterioribus gestis sine recta intentione ostenditur, & talis iustitia non perducit ad regnum cœlorum; sed illa iustitia, quæ corde, ore, & opere coram Deo exercetur, perducit, quæ iustitia debet esse christianorum;

G

Secundò potest intelligi Scribarum, & Phariseorum iustitia; non quidem vera: sed per eos æstimata; quæ scilicet consistebat in obseruatione cerimonialium præceptorum legis, & in docendo iustitiā, & non faciēdo ipsam, quia dicebāt, & non faciebāt. Vnde apparebāt iusti cum tamē essent iniqui: de quorum iustitia Dominus dicit infra 23. Vos à foris apparetis hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocriti & iniquitate. Vbi dicit Hieronymus. Peruersi magistri, quia alia docēt, & alia faciunt; munditiam vitæ habitu vestis, & verborum humilitate demonstrāt; intus autē pleni sunt omni spurcitia, auaritia, & libidine. Et si hoc modo iustitia Scribarum, & Phariseorū hîc accipiat, non quidē vera, sed simulata, non existens in corde, sed solummodo in verbo, & exteriori conuersatione: tunc sensus esset; quod, nisi Christi discipulorum iustitia, abundet, & abundantior sit iustitia tali Scribarum, & Phariseorum, non intrabunt in regnum cœlorum. Non enim cultus exterior corporis, vel bona verba, reddunt hominem bonum in conspectu Dei, qui corda hominum conspicit, nisi virtus, & recta intentio in corde sit bona. Homo enim videt ea, quæ patent. Deus autem cor intuetur, ut dicit 1. Reg. 16. Sic ergo Doctores, qui exterius simulant iustitiā, quam in corde non habent, sicut faciebant Scribæ, & Pharisei, non intrabunt in regnum cœlorum: Et hoc modo, hanc partem exponēs Remigius dicit. Iustitia Scribarum, & Phariseorum erat magna, alios docere, cum ipsi nec minima implebant. Iustitia vero christianorum, qui intraturi sunt in regno cœlorum, est hæc; quod verbis docent operibus implere, & tunc eorum iustitia super abundat, quia corde, ore, & opere, seruant iustitiam; quam Scribæ, & Pharisei non seruabant, nisi solo verbo, vel cultu exteriori, de vera iustitia non curantes.

XXXIII

Matt. 23.

Hieron.

1. Reg. 16.

Remig.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia expositio, accipiendo iustitiam Scribarum, & Phariseorum pro intellectu & interpretatione, quæ Scribæ, & Pharisei dicebant lege habuisse, in hoc verum intellectum legis corrumpendo: quam qui sic observaret, non intraret in regnum cælorum, nisi Domini interpretationem, qui verum intellectum legis aperuit, sequeretur.

XXXIV

Matt. 23.

August.

Idem.

SI vero iustitia Scribarum, & Phariseorum accipiat pro observantia legis, & intellectu, non quem lex habebat, sed quomodo Scribæ, & Pharisei interpretabantur, qui scripturas corrumpebāt, propter traditiones suas: dicēte Domino infra 15. Vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram. Tunc est sensus, quod nisi christiani observent legem, secundum eius verum intellectum, & non secundum interpretationem Scribarum, & Phariseorum, non intrabunt in regnum cælorum. Pharisei enim grossè legem intelligentes, solum corporalem occisionē, & adulteriū corporale, dicebant esse prohibita per Dei legem. Cum tamen in rei veritatem, secundum legem, & fraternum odium in homicidij genere includatur, & oculus incontiens, in adulterium cadat, propter quod, & Dominus non addens legi, sed malum intellectum Phariseorum excludēs dixit. [*Qui irascitur fratri suo &c.*] Et qui viderit mulierem ad concupiscendū &c.] quæ si quis non impleverit, non intrabit in regnum cælorum. Et Augustinus 19. libro contra Faustum cap. 5. dicit. Quia Iudæi non intelligebant homicidium nisi per peremptionem humani corporis, per quam vita priuaretur, aperuit Dominus omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidij genere deputari; & quoniam putabant tantummodo corporalem cum fœmina illicitam commixtionem mechiā vocari, demonstravit magister etiam talem concupiscentiam, nil aliud esse. Et infra cap. 28. Omnia, vel penè omnia, quæ dominus monuit, seu præcepit, ubi adiungebat, Ego autem dico vobis, inveniuntur. Et in illis veteribus libris. Sed malicia, & iniquitate peruersorum Iudæorum, male legem interpretantium, quasi destructa erant. Propter quod Dominus volens quod Dei mandata, iuxta Dei intentionem implerentur, posuit legem sequentem dicens nunc, quod nisi secundum suam interpretationem, vel expositionem, lex observaretur, & non secundum interpretationem Scribarum, &

A Phariseorum, homines non intrarent in regnum cælorum,

Tractatus sequens protenditur usque ibi. (Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur.) *continet in se viginti Capitula, ponitur divisio, Capitulum primum.*

B

Audistis quia dictum est antiquis, Non occides. Postquam ostendit Dominus, quales debent esse Doctores in scientia, in vita, & in animi firmitate, & in prædicatione, & quid etiam debent prædicare, nempe Dei legē. Hic vult ostendere qualiter omnes Dei præcepta debeant observare. Sicut enim ad Doctorem pertinet docere, & ad discipulū audire. Sic ad utrūque eorum pertinet opere Dei præcepta adimplere, dicente Aug. 3. serm. de verb. Dñi.

C

Cum nobis pro officio competat dicere, vobis autem conveniat pro deuotione audire, quid tam necessarium, tamque pertinens poterit utrisque contingere, quam ut quod religiosè dicitur, & deuotè auditur, obsequijs competentibus teneatur? quamvis enim dissimile sit Doctoris, discipuli officium, tamen utrosque decet sanctarum legum obsequium: ut iungantur factis, qui separantur officijs, copulentur opere, qui diuersi sunt nomine. Vnde non solum debet prædicari a Doctoribus; vel a discipulis audiri mandata diuina, sed etiam ab utroque opere adimpleri: cum sint communia præcepta, omnes, & singulos obligantia. Propter quod & præsentē toto populo, & audiente, per Deum fuerunt data, ut patet Exod. 20. Mandata autem, quæ hic per Dominum exponuntur, & etiam eis aliquid additur, sunt prohibitiua iniuriæ; vel ostensiuā, qualiter ad iniuriantem iniuriatus se debet habere: & secundum hoc diuiditur in duas partes.

D

Quia primò ostenditur, quod homo non debet alteri iniuriam inferre, & secundum quod homo iniuriatus debet iniuriam patienter ferre supra ibi. [*Audistis quia dictum est, oculus pro oculo.*] Prima in duas, quia primò ostendit, quod non est homini faciēda iniuria; & secundò, quod Deo nō est faciēda irreuerentia supra ibi. [*Iterum Audistis, quia dictum est antiquis, non periu-rabis.*] prima in tres, secundum quod homini tripliciter iniuria inferri potest. Primò quidem in persona propria, occiden-

E

do, mutilando, verberando, vel aliter debilitando

I

August.

Exo. 20.

bilitando

bilitando. Secundò in persona coniuncta ad speciei conseruationem. Circa quam duplex iniuria fieri potest: primò si ad eam extraneus accedat, quia per hoc impeditur, & frequenter, conceptio, & semper ex hoc causatur prolis incertitudo. Et secundò si illa, quæ est accepta in coniugium expellatur. Vnde primò ponitur præceptum de non occidendo proximum. Secundò de non committendo adulterium. Et tertio de non faciendo descidium. Secunda ibi. [*Audistis quia dictum est antiquis, non mœcaberis.*] Tertia ibi. [*Dictum est autem, quicumque dimiserit uxorem suam.*] Prima in duas, quia primò repetitur præceptum antiquum de non occidendo hominem: Secundò ponitur dicti præcepti expositio; vel interpretatio: vel ad dictum præceptum additio. Secunda ibi. [*Ego autem dico vobis quia omnis qui irascitur, &c.*] Prima in tres; quia primò ostenditur quibus datum fuit præceptum, quia antiquis. Secundò ponitur præceptum, Non occides; & tertio pena debita transgredientibus præceptum. [*Qui autem occiderit reus erit iudicio.*]

S V M M A R I V M.

Assignantur duæ causæ, quare Dominus loquens de præceptis veteris legis datis in Monte Synai, non dixit vidistis; sed audistis dixit, & quomodo verificatur hoc dictum de Apostolis, qui nondum nati erant, quando dicta præcepta Deus dedit.

II

Dicit ergo [*Audistis quia dictum est antiquis,*] Benè autem dicit [*Audistis*] Illa enim quæ procul sunt à nostra præsentia, quia non possunt videri, audiuntur referri per alios, dicente Aug. 11. de Ciuit. Dei, cap. 3. Quæ remota sunt à sensibus nostris, quoniam nostro testimonio illa scire non possumus, de his alios testes requirimus, eisq; credimus: à quorum sensibus remota esse, vel fuisse non credimus. Vnde quia Apostoli non fuerunt præsentis in monte Synai quando Deus præcepta populo Israelitico dedit, sed ab illis, qui præsentis fuerunt, ista posteris narrata sunt: Iccirco dicitur eis. [*Audistis quia dictum est*] non quòd audiuerint hæc dum dicebantur, sed audiuerunt à narrantibus quòd ista eis dicta fuerunt, iuxta illud Psal. Deus auribus nostris audiuius: Patres nostri annunciauere nobis; & alibi. Quanta audiuius, & cognouiuius ea, quæ Patres nostri narrauerunt nobis. Vel etiam audistis ad totum populum referendo: quia licet partes populi oriantur, & moriantur per successionem; tamen totus populus est

F vnus à principio vsque ad finem: sicut & fluuius est vnus, licet partes diuersæ in eos succendant. Vnde quia populo Israelitico, quando Deus dedit eis præcepta, non se ostendit eorum oculis, sed solum voces factæ fuerunt huiusmodi præcepta exprimentes, iuxta illud Deut. 4. Locutus est Dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum eius audistis, & formam penitus non vidistis; iccirco non dicitur eis vidistis, sed audistis.

Deut. 4.

G

S V M M A R I V M.

Quòd non homines iusti, qui fuerunt antequam daretur lex in monte Synai, intelliguntur per antiquos, de quibus Dominus hic loquitur, vt Faustus dixit; sed illi homines qui præsentis fuerunt, quando dicta præcepta data fuerunt populo per Dominum.

H

Vocantur autem antiqui, illi, quibus dictum est. Non secundum Fausti intellectum, qui dixit quòd ista præcepta fuerunt data antiquis iustis ante legem, qui hinc vocantur antiqui. Vnde dicit Faustus lib. 19. Antiquiora præcepta recenset. quæ sunt non occides, non mœcaberis, non periurabis: hæc ante erant antiquitus in nationibus, vt est in promptu probare, olim promulgata per Enoch, & Seth, & ceteros eorum similes iustos, quibus eadem illustres tradiderant Angeli temperandæ in hominibus gratia feritatis: sed illi, quibus lex Moyfi data fuit, qui licet sint ante legem, huiusmodi præcepta seruaerunt per legem naturalem, iuxta illud Apost. ad Rom. 2. Gentes quæ legem non habent naturaliter ea quæ legis sunt faciunt. Tamen lege scripta non erant ista prohibita; sed tunc prohibita fuerunt, quando in monte Synai, ista Dominus prohibuit verbo; & deinde in tabulis lapideis digito suo ipsa scripsit. Et ex tunc homines ista mandata transgredientes, non solum fuerunt iniqui, contra legem naturalem agentes, sed etiam præuaricatores contra Dei mandata facientes, vt dicitur ad Rom. 4. Vbi non erat lex, nec præuariatio. Vbi dicit Glo. Qui legem non acceperunt iniqui dici possunt, præuaricatores autem dici non possunt. Vnde non vocantur hinc antiqui primi iusti ante legem, quia eis ista non fuerunt dicta, vt paret per scripturam: sed vocantur antiqui illi, qui legem Moyfi acceperunt. Nec mirum si tempore Domini vocati sunt antiqui, cum in libro Ruth mos introductus fuit per legem, de soluendo calciamento, quando renunciabatur uxori propinqui, quæ homini ex

III

Faustus.

Rom. 2.

Idem 4. Glof.

August.

Psal. 43.

Ruth 4.

lege debebatur. Vocetur mos antiquus, unde dicitur Ruth 4. Hic erat mos antiquus in Israel inter propinquos, ut si quando alteri alter suo iure cedebat, ut esset firma concessio, soluebat homo calciamentum suum, & dabat propinquo suo. Sic ergo antiqui dicti sunt illi, qui audierunt Deum dantem ista praecepta; quia longum tempus effluxerat ab illo tempore, quo hæc dicta fuerunt eis: usque ad illud, quo Deus ista dixit. Unde & Chryso. hinc dicit; dicendo quando dictum est antiquis, monstravit tempus ex quo mandatum hoc acceperunt.

Chrysoft.
hom. 16.

S V M M A R I V M.

Quare illi Iudæi, quibus lex Moysi data fuit, vocantur à Domino antiqui, assignantur tres causæ.

II II

QUod primo fecit, ut eos excitaret ad percipiendam, & attendendam doctrinam suam, eorum pigritiam, & tepiditatem arguendo; quemadmodum solet dici pueris quando addiscunt. Longum tempus consumpsistis in syllabizando: nunc iam tempus est, quod leges, construatis, & sic ultra procedatis. Hoc enim commune debet esse in doctrina, quod à facilioribus addiscens debet incipere: sed non debet addiscens ibi sistere: sed ultra progredi, & de facilioribus ad difficilia transire. Deridendus est enim, ut dicit Seneca ad Lucillum, elementarius senex. Et tunc est sensus. Per longum tempus stetistis in isto mandato; iam vel tempus est, ut progrediamini ad excelsiora mandata. Unde & hinc in homeliar. Chrysoft. dicit. Non simpliciter hinc posuit [*dictum est antiquis*] sed monstrare volens quoniam tempus decēs venit ad præcipiendum subsequētia. Hoc autem fecit, ut prouocet auditorem cunctantem ad excellentiora exire praecepta. Sicut magister puero negligēti dicit, Non nouisti quantum tempus consumpsisti syllabas meditando? Hoc itaque & ipse insinuans nomine antiquorum, vocat iam eos ad excellentiores doctrinas. Ac si diceret. Sufficiens habetis tempus hoc meditantes, & oportet iam ad altiora his festinare. Secundo hoc facit propter aliud, quia sicut quando homo à iuuentute sapiētiam addiscit, in senectute efficitur sapiēs, iuxta illud Iob 12. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Et Hieron. in Epistola ad Nepotianum dicit. Senectus eorum, qui adolescentiam suam honestis actibus instruxerunt, & in lege Domini meditati sunt die ac nocte, ætate fiunt do-

Seneca.

Chrysoft.
hom. 16.

Iob 12.

Hieron.

A

ctiores, usu certiores, processu tēporis sapientiores, & veterū studiorū dulcissimos fructus metūt. Sic e contra homines, qui in iuuentute inertia, & vitijs se dederunt; quando sunt senes, magis stolidi, & vitiosi redduntur, iuxta illud Eccles. 4. Melior est pauper sapiens rege sene, & stulto, qui nescit prouidere in posterum, & Sapient. 4. Condemnat iuuentus celerius consummata longam vitam in iusti. Et Ecclesiast. 22. dicitur. Quod in iuuentute tua non congregasti, in senectute tua qualiter reperies? Et quia populus Israel malè nutritus fuit, & vitiosè in Aegypto; ideo inueteratus erat, & antiquatus in malo: propter quod de eis dicitur Iudic. 10. Filij Israel peccatis veteribus iungentes noua, fecerunt malum in conspectu Domini. Quando autem homo nimis malus est, si homo velit eum corrigere, non debet ei à principio graua, vel difficilia praecepta virtutis iniungere: sed paulatim sunt ei primo grauiora peccata, deinde leuiora prohibenda; & manifestare bona opera primo iniungenda, deinde alia; ne si à principio peccata minima prohiberētur, desperatus quod ipsa obseruare non posset, recederet: & si magna, & ardua virtutum opera ei iniungerentur, totum etiam dimitteret. Propter quod sufficit à principio ei magna prohibere peccata, à quibus vix potest se abstinere mala consuetudine superatus; & cum à magnis se custodierit, prohibenda sunt peccata minora, ut sic paulatim ad meliora promoueatur. Quod attendens Dominus populo Israelitico peccatis inueterato, grauiora peccata prohibuit, quæ vix complere potuit; deinde Dominus peccata minora prohibuit populo iam facto nouo. Et ideo benedicit [*dictum est antiquis*] quasi dicat, Antiquatis in peccato sufficit grauiora peccata prohibere; sed vobis melioratis, & in vigore virtutis existentibus, etiam minora prohibeo, ut sic gradatim discatis semper esse meliores. Unde Hieron. in Epistola exhortatoria ad penitentiam, ad Rusticum dicit. Parua fides Loth, quia maiora non potuerat, saltem minora seruauit. Neque enim Gomorræ quondam & erroris habitator statim ad meridiem poterat peruenire; in qua Abraham amicus Dei suscepit Angelos cum ipso Domino. Tertio vocatur antiqui illi, quibus vetus lex data fuit, quia primi homines per comparationem ad posteriores, grossi, & rudes fuerunt; propter quod & eorum ordinationes, & leges fuerunt grossæ, & solum magna mala, & euidentia prohibentes. Quemadmodum enim, & scientia, & alia ab eis

Eccles. 4.

Sap. 4.

Eccles. 22.

Iudic. 10.

Hieron.

Aristot.

Idem.

Chrysoſt.
hom. 12.

Remig.

inuenta fuerunt multum groſſa, & modici intellectus, & rationis habetia, ita etiã & eorum leges fuerunt, vt in pluribus, male, & groſſè ordinatæ, & poſitæ. Vnde 2. Politicor. dicitur de legibus Cretenſium, Plurima antiquorum minus dearticulata ſunt iunioribus, & 1. Metaphyſic. dicitur. A principio homines pauciora dubitabiliū mirantes, deinde paulatim ſic procedentes, ad maiores dubitationes peruenerunt. Vnde, & Deus condeſcenſiue ſe habens ad Iudæos primos, qui groſſi, & rudes erant, ſolum prohibuit à principio magna, & euidentia mala; & deinde paulatim minora mala, quouſq; Dominus minora mala prohibuit. Vnde, dicẽdo quod iſta præcepta data erant antiquis, oſtendit quod non perfectam iuſtitiam & omnimodam continebant, quia data erant hominibus rudibus, & groſſis: qui vix mala euidentia, & manifeſta, peccatum eſſe æſtimabant. Vnde & Chryſoſt. ſuper illud infra. [*Si quis dimittit uxorem ſuam*] dicit, Quod quando Moyſes filios Iſrael eduxit de Aegypto, genere erant Iſraelitæ: moribus autem Aegyptij. Sic ergo propter peccata Dominus dicit, [*Audiſtis quia dictum eſt antiquis.*] Vnde & hîc Remigius dicit. Antiquis per Moyſen dictum eſt [*Non occides.*] Ego nouus homo noua præcepta vobis loquor.

S V M M A R I V M.

Quare Dominus loquens de præceptis veteris legis, impersonaliter dixit, Dictum eſt.

V

Ioan. 8.

At tendendus eſt autem modus loquendi, quia loquitur impersonaliter, Dictum eſt non exprimendo, quis hoc dixit: Si enim dixiſſet, ſicut & dicere potuiſſet, Dixi antiquis, nõ faciliter eius ſermo ſuſceptus fuiſſet, cū & poſtea quando dixit. Antequam Abraham fieret, ego ſum, eum lapidare Iudæi voluerunt. Multo autem difficilius erat ad credendum quod ipſe erat Deus, qui legem dedit; quamquam ante Abraham fuiſſet; & ideo à principio ſe nõ dicit Deum, licet operibus ſe Deum oſtendat, vt eius ſermones facilius ſuſciperentur: Non enim gratatè recipiunt ſermones illius, qui à principio de ſe magna, & excelsa dicit: quia iactator ſui eſtimatur. Non etiam dicit, Audiſtis quod à Patre meo dictum eſt Antiquis, quia maior iactantia videretur cum inferret. [*Ego autem dico vobis*] Quia cum excelsiora præcepta ipſe daret, videretur quod ſe Deo Patri præferre vellet; propter quod non dixit, Dixi antiquis: vel dixit Pater meus

F

antiquis. Non dixit etiam, Moyſes dixit antiquis, quia iſta præcepta immediate dicta ſunt à Deo populo, non per Moyſen, ſed per ſe ipſum, vel per Angelum, loquentem in Dei perſona. Sed dixit, dictum eſt impersonaliter; quia ſic dicendo, omnis calumnia eſt ſublata: & tamen veritas eſt retenta. Quicumque enim prædicta præcepta dederit; dicendo de ipſis præceptis, dictis à quocūque, poteſt dici, dictum eſt. Vnde, & Chryſoſtomus hîc in homil. dicit. Quamuis & ipſe illa præcepta dederit, ſed interim ipſa ponit impersonaliter; Siue enim dixiſſet, quoniã dixi Antiquis, difficile ſuſceptibilis ſermo efficeretur, & cunctis audientibus inacceſſus: ſiue ruruſus dicẽs quoniam audiſtis quod dictum eſt Antiquis à Patre meo, poſtea induxiſſet, Ego autem dico vobis. Maior vtique videretur importunitas eſſe, ideoq; ſimpliciter id poſuit dicens, dictum eſt.

Chryſoſt.
hom. 16.

S V M M A R I V M.

H

Quare Dominus volens præcepta legis declarare, & eis ſua præcepta addere, non incipit à præceptis primæ tabulæ, quæ ordinabantur ad dilectionem Dei, ſed à præceptis ſecundæ tabulæ, quæ ordinabantur ad dilectionem proximi.

Non occides.] Vbi ponitur primum præceptum negatiuum ſecundæ tabulæ. Circa quod primò attendẽdũ, quod Hugo lib. 1. de ſacramentis par. 12. cap. 5. dicit. Lex naturalis in duobus præceptis comprehenſa fuit, in vno, bona præcipiendo, in altero, mala prohibendo. Hæc autem duo præcepta naturalis legis per legem ſcriptam latius explicata ſunt, & diſtincta per ſeptem illa præcepta, quæ ſecunda tabula cõtinebat; in quibus oſtenditur qualem ſe exhibere debet homo erga proximum, quemadmodum in tribus præcedentibus demonſtratur qualem ſe exhibere debeat erga Deum. Vnde prima tabula continet mandata, quæ pertinent ad dilectionem Dei, ſecunda, illa, quæ pertinet ad dilectionem proximi. Quamuis autem charitas, quæ radix eſt omnium præceptorũ, magis per ſe, & propriè reſpiciat Deũ, & per conſequẽs proximũ, propter quod, & præcepta primæ tabulæ, quæ ſunt de dilectione Dei, præcedant præcepta ſecundæ tabulæ, quæ ſunt de dilectione proximi; tamen ſecundum tẽpus, & ordinẽ actuum dilectio proximi præcedit dilectionẽ Dei: iuxta illud 1. Ioan. 4. Qui non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere? Non etiã poteſt diligere proximus ex charitate, niſi di

VI

Hugo.

1. Ioan. 4.

ligatur Deus: cum propter Deum proximus diligatur, non autem diligatur Deus propter proximum. Et ideo dilectio proximi propter Deum necessario includit dilectionem Dei: propter quod & dilectio proximi plenitudo legis ab Apostolo vocatur. Et propter hoc quia ex dilectione proximi peruenimus ad dilectionem Dei: iccirco in scriptura frequenter primo ponuntur praecepta de dilectione proximi, & postea de dilectione Dei, sicut hic primo ponitur. [*Non occides,*] quod spectat ad dilectionem proximi: & deinde. [*Non periurabis,*] quod pertinet ad dilectionem Dei. Aliquando vero solum ponuntur praecepta ad dilectionem proximi, nulla facta mentione de praeceptis de dilectione Dei, sicut patet infra 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, quae sunt, Non homicidium facies &c. Et Ioan. 15. Hoc est praeceptum meum ut diligatis inuicem sicut dilexi vos. Et ad Rom. 13. dicit Apostolus. Qui diligit proximum, legem impleuit. Vnde quod hic Dominus non prosequens, primo de mandatis primae tabulae, non imperfecte, vel inordinate facit, ut patet ex dictis.

S V M M A R I V M.

Quare Christus non incepit legem declarare inchoans à primo praecepto affirmatiuo secundae tabulae, quod praeceptum est de honorando parentes, sed à secundo praecepto negatiuo dicte tabulae, cum dicit Non occides.

VII

Ponitur autem prius praeceptum negatiuum, quam affirmatiuum, quia maius malum est nocere proximo, quam non benefacere ei; & quia inter omnia nocumenta quae homini possint inferri, eius est occisio: iccirco repetens primum praeceptum negatiuum legis secundae tabulae dicit. [*Non occides.*] Vnde & hic Chrysost. dicit in homil. Vide sapientiam Christi. Volens ostendere quod ipse est Deus, qui aliquando locutus est in lege, & qui nunc mandat in gratia illud mandatum, quod ante omnia mandata posuit in lege, illud ipsum mandatum posuit ex nunc in principio mandatorum suorum, dicens, [*Non occides.*]

S V M M A R I V M.

Distinguitur de homicidio, & ostenditur quod non omnis, qui hominem occidit, facit contra hoc Domini praeceptum, Non occides. Quia si occidat Deo iubente, vel lege data, vel mandato à Deo praecepto, non tenetur de homici-

A

dio. Si etiam habens legitime publicam potestatem hostes reipublicae occidat in bello, vel criminosos, per iudicium iustum, non tenetur, priuata etiam persona in aliquibus casibus potest occidere malefactorem, sed in alijs non, & si faciet, de homicidio tenetur.

B

Circa quod attendendum, quod homicidium, secundum quod Hugo dicit primo libro de sacramentis parte 12. cap. 16. Multis modis fit, scilicet, manu, lingua, consensu. Manu fit, cum aliquis actualiter alium vita priuat, vel in locum mortis, ubi vita priuatur, praecipitat: ut in carcerem, vel in alium quemlibet alium locum talem. Lingua fit duobus modis, id est, praecipiendo, vel suggerendo. Iudaei quippe Christum occiderunt, dum ut occideretur iudici suggesserunt. Consensu similiter fit duobus modis, vel cum mortem alterius desideramus, & cupimus; vel si dum eum à morte liberare possumus, vitam eius negligamus, id est, adiutorium non impendimus: iuxta illud Ambrosij.

C

Pasce fame morientem; quia si non paupers, occidisti. Cum igitur istis sex modis homicidium perpetretur, quocumque istorum modorum aliquis non habens legitimam potestatem alterum occidit, contra hoc Domini praeceptum facit. Sed si de mandato Dei, qui habet potestatem vitae, & mortis nostrae, quis nocentem, vel innocentem occiderit, non agit contra istud Domini praeceptum; qui solum exhibet Domino iubenti ministerium. Ille etiam, qui habens publicam potestatem, vel hostem publicum interficit in iusto bello, vel criminosum secundum legem diuinam, vel humanam, occidit, non tenetur reus peccato homicidij. Idem enim Dominus qui praecepit hominem non occidere, postea dixit Maleficos non patieris viuere, & leges dedit de occidendis hominibus sceleratis: & praecepit quod contra publicos hostes bellum gereretur, ut ipsis interfectis, pax, & tranquillitas contra crimina babeatur. Vnde Augustinus 22. lib. contra Faustum, cap. 70. dicit. Ille utitur gladio, qui vlla superiori, aut legitima potestate, vel iubente, vel concedente in sanguinem alicuius armatur. Et cap. 73. dicit idem. Abraham si filium sponte immolaret, quid nisi horribilis & insanus? Deo autem iubente, quid nisi deuotus, & fidelis apparuit? Et 74. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, haec sunt quae in bellis iure culpantur, ut etiam iure puniantur. Aduersus violentiam resistentium, sine Deo,

E

VIII

Ambros.

August.

Idem.

Idem.

Idem. sine aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis. Et infra. Ioannes non dixit militibus abijcite arma, militiam istam deferite, neminem percutite, prosternite neminem; sed quia sciebat eos, cum hæc militando facerent, non esse homicidas, sed ministros legis, & non ultores iniuriarum suarum, sed salutis publicæ defensores, non prohibuit eis arma, vel occisiones inimicorum ciuitatis, cum ad hæc teneantur, & puniri debeant, si ad præceptum superioris non facerent prædicta. Et idem primo de ciuitate Dei cap. 20. dicit. Non occides, nec alterum, ergo nec te, quasdam tamen exceptiones eadem ipsa diuina fecit auctoritas. Sed ijs exceptis, quos Deus iubet occidi, siue data lege, siue ad personam pro tempore expressa iussione. Non autem ipse occidit, qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum, gladius vtenti: Et ideo nequaquam contra hoc præceptum fecerunt quod dictum est. [*Non occides.*] Qui Deo authore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis secundum eius leges, hoc est iustissimè rationis imperium sceleratos morte punierunt; Et secundum hæc, contra hoc præceptum non faciunt, qui manu, lingua, vel consensu hominem occidunt; quem Deus vel lege data, vel secreta visione mandat occidi. Illi etiam non tenentur, qui publicam exercent potestatem, & secundum leges diuinas, vel humanas iustas, & rationabiles, sceleratos occidunt, priuata etiam persona in casu sibi promisso à lege, potest aliud occidere sine culpa. Et in veteri lege fuit concessum, quod fur nocturnus domum effringens interfici posset à domino domus; & quod propinquus occisi posset occidere homicidam sui propinqui interfecti per eum, vt patet Exod. 22. & Numer. 35. Sed aliter hominem interficiens quocunque modo, & publicam potestatem gerens, si interficiat contra legem iustam, vel det legem iniustam occidendi innocentes, vel priuatam personam in casibus non concessis à lege, homicidium committit faciens contra hoc Domini præceptum, in quo dicitur [*Non occides.*]

S V M M A R I V M.

Quod nullus potest occidere, nisi in casibus supra positis, nec alium hominem, & minus se ipsum, pro quacunque causa, nisi hoc Deus homini reuelaret.

IX

Q V O D præceptum intelligitur de homine non occidendo. Vnde, & lex.

F Exod. 29. quæ dixerat. Non occides, dicit postea eodem 21. Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur, & Dominus, qui dicit hîc [*Non occides*] infra 19. repetens mandata, dicit. Non homicidium facies. Quod exponens Augustinus primo de ciuitate Dei, cap. 20. dicit. Non occides, non alterum, ergo nec te: Neque enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit, quod homicidium sceleratius est quolibet alio homicidio, in quantum in se plus sequit, quem tenetur diligere plus quam quemcunque alium hominem. Dilectio enim proximi, ex dilectionem sui ipsius, regulam, & modum sumit; quia Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Vnde cum homicidium alterius ex hoc sit malum, quia est contra dilectionem proximi; maius utique malum est homicidium sui, quia est contra dilectionem sui ipsius; Vnde pro nulla causa, vel occasione homo se ipsum occidere debet, quia si iustus est, magis debet conari vt in iustitia quotidie crescat, Iustus enim ad huc debet iustificari. Apoc. vlt. Si verò est peccator, debet penitere de peccatis, & non se ponere in tali statu, in quo penitere non possit: post mortem enim non est penitentia fructuosa. Et sic quando homo se interimit, grande peccatum contra se committit, de quo postea penitere fructuosè non potest. Vnde Augustinus primo de ciuitate Dei cap. 26. dicit. Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, velut fugiendo molestias temporales, ne incidat in perpetuas: Neminem propter peccata aliena, ne hoc ipso incipiat habere grauissimū proprium, quem non polluebat alienum: neminem propter peccata sua præterita, propter quæ magis hac vita opus est, vt possint penitendo sanari: Neminem velut desiderio melioris vitæ, quæ post mortem speratur: quia reos suæ mortis melior post mortem vita non suscipit; Sed etiam, ne in peccatū irruat, vel blandiente voluptate, vel dolore sequente debet se aliquis interficere. K Non ergo vobis o fideles Christi sit tædio vita nostra, vt eam nobis auferamus. Sic ergo nullo modo licet homini se ipsum interficere. Occideret autem se ipsum homo, vel si manus violentas sibi inferret se ipsum occidendo, vel letale vulnus sibi inferendo, vt fecit Saul 1. Reg. vltimo. Vel etiam si homo in tali se loco ponat, vel tale quid faciat, propter quod necessario habeat mori, sui ipsius est interfecto. Vnde, & illi, qui comedere nolunt vt moriatur, sui ipsius homicidæ sunt, qui etiam præ-

Exo. 20.

Idem 21.

August.

Leuit. 19.

Apoc. vlt.

August.

1. Reg. vlt.

cipiunt

August.

Idem.

Idem.

cipiunt alicui, quod ipsos occidat, sunt sui ipsius homicidæ, & qui etiam consentiunt, ut ab alio occidantur. Et non est nisi causa una, in qua homo licite se possit occidere, quando scilicet homini diuinitus reuelatur quod se occidat: Quemadmodum dicit Augustinus de Sanfon, & quibusdam mulieribus, quæ se ipsas tempore persecutionis, ne castitatem perderent, in flumine se submerserunt; quarum martyria celebrat Ecclesia. Vnde dicit primo lib. de ciuitate Dei cap. 21. Sanfon non aliter excusatur, quod se ipsum cum hostibus ruina domus oppressit: nisi quia spiritus latenter hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat. Et cap. 26. dicit de Sanfon aliud nobis fas non est credere, nisi quod hoc diuinitus iussum fuit. cum autem Deus iubet, seque iubere sine ullis ambagibus intimat, Quis obediens an in crimen vocet? Quis obsequium pietatis accuset? Qui ergo audit non licere se occidere, faciat si iussit Deus, cuius non licet iussa contemnere. Tantummodo videat, utrum diuina iussio nullo nutet incerto: Sic ergo hoc mandatū Non occides, intelligitur quod homo hominem non occidat, vel se, vel alium, nisi illis modis, & propter illas causas, quæ dictæ sunt.

S V M M A R I V M.

Reprobatur error Manichæorum, qui dicunt quod per hoc præceptum. Non occides, prohibetur occisio omnis rei viuæ sicut plantarum, & animalium brutorum; & ostenditur quod solum prohibetur hominis iniusta occisio.

X

Contra autem hoc mandatū duplex hæresis insurrexit: prima quidem Manichæorum, & secunda Valdensium. Manichæi quidem, quia dictum est, Non occides; dixerunt quod hoc mandatum intelligitur de omni re viuā. Vnde dixerunt, quod perfecte apud eos nullam rem viuā occidere debent; sed occisam per credentes, eorum comedere possunt perfecte. Vnde etiam dicunt quod non licet eis cucurbitam, vel quemcunque fructum de arbore, vel planta auferre; quia facerent contra istud præceptum Non occides: Qui error ex hoc nascitur, quia credunt quod in omni re viuā sit rationalis anima; propter quod æquale peccatum esse reputant occidere cucurbitam, sicut & occidere hominem; & occidere animal brutum, sicut & hominem; sed quia oportet ipsos comedere fructus, quia non vescuntur carnibus, in alio contra huiusmodi præceptum faciunt; quia licet ipsi non occidant plantas,

A

B

C

D

E

tamen bene volunt, & præcipiunt quod credentes eorum non solum interficiant fructus plantarum, sed etiā homines, qui eorum errori contradicunt, non æstimantes se peccare, si dicunt credentibus talia, per quæ ipsi intelligant quod homo catholicus per eos occidatur. Et sic qui habet conscientiam ne interficiant plantam, non habent conscientiam quod consentiant, vel præcipiant hominem occidi: lingentes ciliem, & deglutientes camelum. Hæc autem dicta eorum sunt vanitates, quia Gen. 9. dicitur ad Noe. Omne quod mouetur, & uiuit, erit vobis in cibum, quasi olera uerentia tradidi vobis omnia. Et Dominus in cæna Agnū comedit, quem ipse, vel discipuli occiderunt. Et Apostolus dicit 1. ad Timo. 4. dicit. Omnis creatura Dei bona, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Et Paulus Actu. 28. Viperam, quæ inuaserat manum eius, excussit in ignem: Sic ergo non prohibetur occidi animalia, nec plantæ per hoc dictum præceptum: sed solummodo homines, cuius tamen contrarium faciunt Manichæi; occidentes homines præcepto, vel consensu, qui tamē bestias, vel plantas occidere nolunt. Vnde Augustinus primo de Ciuitate Dei cap. 20. dicit. Quidam hoc præceptū, scilicet Non occides, etiam in bestias, ac pecora conantur extendere, ut ex hoc nullum etiam illorum liceat occidere. Et infra. Cum audimus: Non occides, virgultum euellere nefas dicimus: & Manichæorum errori insanissime acquiescimus. Sed cum hoc dictum non accipiamus de fructetis, quia nullus est eis sensus, nec de irrationabilibus animantibus, volatilibus, natautibus, ambulatibus, reptilibus, etiam accepimus; quia nulla nobis ratione sociantur, quoniam non eis datum est nobiscum habere commune. Vnde ordinatione iustissima creatoris, & vita, & mors eorum nostris vñibus subditur. Sic igitur occidere plantas, vel bruta animalia, non est prohibitum per hoc præceptum Non occides, ut dicunt Manichæi, sed hominis interfectio iniusta: quem tamen ipsi præcepto, vel consensu occidere non verentur.

S V M M A R I V M.

Reprobatur error Valdensium, qui dicunt quod non licet Principibus legitimam potestatem habentibus occidere malefactores per iustitiam, vel hostes publicos in bello: & ostenditur quod si tales occidant recta intentione, non peccant, nec faciunt contra hoc Domini præceptum.

Genes. 9.

1. Tim. 4.

Actu. 28.

August.

Idem.

XI

Contra autem Valdenses hæretici dicunt quòd in noua lege non licet interficere potestati seculari, vel Ecclesiasticæ hominem, quantumcunque malefactorem, nec in bello, nec aliter, nec aliquid facere, propter quod vita hominis abreuietur; cuius tamen contrarium supra dictum est per Augustinum. Petrus etiam in actibus contra Ananiam, & Saphyram sententiam mortis dedit, vt patet Actu. 5. Et Paulus sententiam cecitatis cōtra Elymas Magum, Actu. 13. Et ad Rom. 13. dicitur. Quòd potestas non sine causa gladiū portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malè agit. Et infra. Ministri Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Vbi dicit Glossa. Principes non sine causa gladium portant, id est, habent iudiciariam potestatem, sed vt malos puniāt, & loco Dei vindicent offensas: sine qua vindicta humanæ res subsistere non possent, iniquis, & malignantibus præualentibus contra bonos: dicente August. 4. de Ciuitate Dei, cap. 4. Remota iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? Et idem in Epistola secunda ad Macedonium dicit. Ipsos criminum ultores, atque in hoc officio, non ira propria concitados: sed legum ministros, nec suarum, sed alienarum iniuriarum examinatorum vindices, non improbauit Dominus, nec legem, quæ reum iussit occidi; sed illos terrendo ad misericordiam reuocauit. Et infra. Non frustra sunt potestas Regis, vis gladij cognitoris, vngulæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, seueritas etiam boni patris. Habent ista omnia, modos suos, causas, rationes, vtilitates. Hæc cum timentur, & coercentur mali, & quietius inter malos viuunt boni: & ideo non inutiliter etiam metu legum humana coercetur audacia, vt & tuta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis, dū formidato supplicio refrænatur facultas, inuocato Domino fane tur voluntas. Et infra. Cum homo ab homine occiditur, multum distat, vtrum fiat nocendi cupiditate, vel iniuste aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut à latrone; an vliscendi ordine; sicut à iudice, sicut à carnifice; an euadendi vel subueniendi necessitate, sicut interimitur latro à viatore, hostis à milite. Et aliquando qui causa mortis fuit, potius in culpa est, quàm ille qui occidit, nec tamen omnis qui causa alienæ mortis est, reus est. Propter quæ manifestum est quòd iuste peruersi homines occidi per iustitiam possunt. Vnde primo de ciuitate Dei cap. 25. dicit Augustinus. Miles cum obediens potestati, sub qua legitime cōstitutus est, hominem occidit,

Actu. 5.

Idem 13.

Rom. 13.

Ibidem.

Gloss.

August.

Idem.

August.

F

nulla ciuitatis suæ lege reus est homicidij, immo nisi fecerit, reus est imperij deferti, atque contempti. Sic ergo, licet interficiens innocentes reus sit homicidij, tamen interficiens nocentem, si habet legitimam potestatem, & iuxta iustam legem occidat, non peccat, nec tenetur de homicidio.

S V M M A R I V M.

G

Quòd ille, qui nesciens, & nolens, casualiter interficit hominem, non facit contra hoc Domini præceptum; dummodo rei licite det operam, & debitas circumstantias obseruet; & concluditur intellectus istius præcepti, Non occides.

H

Ille etiam, qui præter intentionem, vel contra intentionem suam, cum tamen daret rei licite operam, hominem occidit; dum tamen diligentem circumspectionem habuerit, non tenetur reus homicidij: secundum quòd patet Num. 35. vbi dicitur. Si fortuitu, & absque odio, & inimicitijs, quis hominem occiderit, & hoc audiente populo fuerit comprobatum, atque inter percussorem, & propinquum sanguinis questio ventilata: liberabitur innocens de ultionis manu. Et Deut. 4. Confugiat ad has ciuitates, qui occiderit nolens proximum suum, nec sibi fuerit inimicus, ante vnum & alterum diem, vt ibi possit euadere. Et cap. 19. Qui percusserit proximum suum nesciens, & qui heri, & nudius tertius nullum contra eum habuisse odium comprobatur, & cætera, quæ ibi sequuntur, non est reus morte. Sic igitur ex dictis patet quòd hoc præceptum Non occides, non se extendit ad bestias, & plantas; sed solum ad homines. Qui etiam aliquos homines interficit, nō tenetur, sicut si iudex habens potestatem gladij, secundum leges iustas iudicans malefactores occidit, vel miles, vel carnifex iuxta mandatum iudicis, vel priuata persona in casibus concessis; vel ille, qui nesciens, nolens, vel à casu, & contra intentionem suam hominem occidit, seruatis debitis circumstantijs; Et etiam illi non tenentur, qui Domino obediendo, se, vel alios etiam innocentes occidunt: solummodo quòd certum sit quòd Deus hoc iussit, vel præcepto exteriori, sicut in lege iubet occidere malefactores, vel inspiratione interiori, sicut præcepit Abraham, vel si ex parte Dei præcipiatur per Prophetam alicui quòd alterum lædat, vel occidat. Sicut contigit de quodam filio Prophetarum, qui dixit ad socium suum in sermone Domini; Per-

K

XII

Num. 35.

Deuter. 4.

Idem 19.

3. Reg. 20. cute me, at ille noluit percutere: Propter quod, quia noluit audire vocem Domini, percussus fuit à leone 3. Reg. 20. Sed in alijs casibus occidens hominem, facit contra hoc Domini præceptum.

S V M M A R I V M.

Quare Dominus non dixit quòd occidens hominem iniuste, reus esset mortis: sed dixit, Quòd reus erit iudicio, id est, si per iudicium constet quòd iniuste hominem occidit, debeat interfici secundum legem. Si autem non cõstaret in iudicio, propter hoc, quia secretè fuit commissum, & probari non potest quòd homicidium perpetraverit, per humanum iudicium non debeat interfici.

XIII

Deut. 19.

Num. 35.

Ibidem.

August.

1. Tim. 5.
Glos.

Qui autè occiderit reus erit iudicio] id est, reus erit mortis, iuxta illud Gen. 9. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis eius. Et Exod. 21. Qui percusserit hominem volēs occidere, morte moriatur. Et Deut. 19. Siquis odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vitæ eius, surgensq; percusserit illum, & mortuus fuerit, morietur, nec misereberis eius. Non dicit autem Dominus reus erit mortis, sed dicit reus erit iudicio; quia si veniat causa ad iudicium, & sit vel confessus, vel conuictus homicida de interfectione proximi, per iudicium debet adiudicari morti. Vnde & Num. 35. dicitur de homicida. Si profugus fuerit, qui sanguinem fudit, ad vnam de ciuitatibus, quæ sunt in præsidia fugitiuorum, cognatus occisi eum non poterit occidere, donec stet in conspectu multitudinis, & causa illius iudicetur. Et infra. Homicida sub testibus punietur, ad vnus testimonium nullus cõdemnabitur. Hoc enim commune est in omni iudicio humano, quòd nisi fiat notoriè, & palàm coram multis: vel nisi quis confessus, vel conuictus legitime fuerit; iudicari non debet de proprio crimine. Sicut enim manifesta facinora pertinent ad humanum iudicium, sic peccata occulta pertinent ad iudicium diuinum; & sicut iniquus esset iudex, qui peccata manifesta per cõfessionem, vel legitimam conuictionem non puniret: ita & iniquus, qui peccata occulta punire vellet, quia illa peccata ad Dei iudiciũ pertinent. Vnde August. 1. de Ciuitate Dei, cap. 26. dicit. Nos per aurem conscientiam conuenimus, occultorũ nobis iudicium non usurpamus. Vnde Glo. super illud 1. ad Tim. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt, ad iudicium; quorũdam autem subsequuntur, dicit. De manifestis iudice-

Amus, occulta verò Dei iudicio relinquamus. Et quia multi perpetrant homicidia occultè, & nullus se ipsum debet prodere, nisi ad iudicium sit vocatus: Iccirco non omnis, qui facit homicidium occiditur, sed ille solum debebat occidi secundum legem, qui ad iudicium vocatus, vel per cõfessionem, vel per testium conuictionem; vel per facti euidentiam, manifestum erat ipsum dictum homicidium perpetrasse. Vnde, & Dominus ad hoc attēdens; dixit homicidam reum esse iudicio, id est, si in iudicio manifestum erat ipsum homicidiũ perpetrasse, iudicari debebat ad mortem. Vnde, & Num. 35. dicitur. Non accipietis pretium ab eo, qui reus est sanguinis, statim & ipse morietur. Non polluat is terrā habitationis vestræ; quæ infantium cruore maculatur, nec aliter expiari potest, nisi per eius sanguinem, qui alterius sanguinem fuderit. Et Deut. 19. dicitur de homicida quòd morietur, nec misereberis eius, & auferes innoxium sanguinem de Israel. Sed si perpetrans homicidium esset occultus, nec per testes, nec per alia legitima documenta poterat probari, quis homicidium fecerat: non debebat interfici aliquis, sed fiebat secundum legem illam, quæ ponitur Deut. 21. Quando inuentum fuerit in terra tua hominis cadauer occisi, & ignoratur cædis reus, & cætera, quæ ibi sequuntur. Sic ergo non semper homicida interficiebatur secundum legem, sed quando in iudicio costabat ipsum homicidium perpetrasse. Vnde, & hĩc dicit Glo. Qui occiderit, reus est iudicio, id est, iudicio puniatur legis, quia reus est legis accusatione: propter quod Dominus non dicit. [Qui occiderit, reus erit mortis, sed reus erit iudicio.]

Num. 35.

Deut. 19.

Idem 21.

Glos.

S V M M A R I V M.

Quòd homicida est reus mortis, id est, obligatus ad pœnam mortis, ex hoc quòd interfecit proximum suum: & ideo iudex qui mandat eum interfici, non facit aliud, nisi quòd mandat quòd illud, in quo proximo interfecto tenebatur, soluat, & sic non peccat, immo iuste, & benè facit, & c.

E

EX hoc autè quòd dicit [Reus est] ostendit ipsum obligatum ad pœnam. Reatus autem nihil aliud est, nisi obligatio ad pœnam pro peccato perpetrato: cui talis pœna secūdũ legem debetur. Vnde iudex, qui iudicat malefactorem talem pœnam sustinere debere, qualem lex imponit tali maleficio, non facit aliud, nisi, quòd declarat ipsum malefactorem ad tale factum

XIIII

obliga-

obligatum: propter quod præcipit quòd talem pœnam soluat, & ideo nullam iniustitiam ei facit: quemadmodum cum declarat quòd debitor soluat creditori illud ad quòd ei est obligatus, nullam iniustitiam ei facit: immo reddit eum iustum, quia quâdiu rem alienam, Domino inuito detinebat, iniustus erat: & quando reddit ei, quod suum est, iustus efficitur. Vnde cū interfectus iniustum passus sit ab interfectore; quando iudex interfectorem mandat interfici, facit quòd reddat illud, ad quòd est obligatus proximo interfecto propter quòd iudex non peccabat, immo merebatur, quando talem in lege Moyfi interficiebat.

S V M M A R I V M.

Quòd licet secundum legem homicida reus esset mortis, tamen iudex, & maximè, qui non habebat superiorem, attentis circumstantijs facti, poterat dictam pœnam legis mitigare: & maximè quando ex officio procedebat: sed ubi ad instantiam partis procedebat, ipsa parte nolente, non poterat.

XV

Verum est tamen, quòd iudex, & maximè ille, qui superiorem non habebat; sicut Rex, vel habebat potestatem regalem, pensatis circumstantijs particularibus, poterat, & potest pœnam legis mitigare. Quemadmodum & David proposito sibi casu per mulierem Thecuites 2. Reg. 14. Quòd duo filij Israel rixati fuerant aduersum se in agro, & vnus alterum interfecerat; & populus volebat interficere fratris interfectorem, & sic mulier totaliter manet desolata, respondit. Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te, & etiam ipsemet pepercit Absalò, qui Amnon fratrem suum interfecerat. Quia vt dicit August. in quadam epistola ad Marcellinum. Soleo audire in potestate esse iudicis molire sententiam, & mitius iudicare, quàm leges. Et in epist. ad Paulinum dicit idem. Nec te in partem prouidentiolem, leuioremque sententiam: quòd licet iudicibus facere etiam nò in causis Ecclesiæ. Et hoc tunc maximè facere iudex potest, quando ex officio procedit: vel etiam ad preces illorum, qui iniuriam passi sunt, sicut patet in locis allegatis. Ceterum si pars, quæ passa est iniuriam, instet, quòd fiat iustitia, vt reddatur æquiualens, nec aliquid obstat, quare hoc fieri non debeat, iudex hoc non deberet, quia iudex inter partes constitutus est, vt reddat vtriq; quòd est suum; & inuita parte non potest aliquid sibi de suo iure auferre, dicente Aug. in quadam

2. Reg. 14.

Ibidem.

August.

Idem.

F epistola ad Macedonium. Pro istis malefactoribus, magis apud eos qui repetunt, quàm apud eos qui iudicant, intercedere conuenit, nec ipse videat auferre, qui cum habet potestatem, non cogit reddere.

S V M M A R I V M.

Ponuntur duo errores orti ex isto dicto Domini, quia in lege præcepit quòd homicidæ interficerentur, quorum primus est Marchionistarum, qui dixerunt Deum veteris testamenti esse iustum, & non bonum. Et alter Manichæorum, qui dixerunt Deum veteris testamenti esse malum.

G

H

I

K

Ex hoc autem, quòd in veteri testamento pœna mortis per legem inferebatur homicidæ; & etiam pœna talionis; quia oculus pro oculo, dente pro dente, manum pro manu, & cætera mandabat auferri. Aliqui hæretici æstimauerunt quòd Deus, qui dedit vetus testamentum, esset iustus, sed non bonus. Sed quia in nouo testamento tales pœnæ corporales non ponuntur, crediderunt quòd Deus noui testamenti esset bonus, & non iustus. Vnde & hîc Chrysost. dicit in homel. Marcionistæ, qui sunt mansuetiores Manichæis, dicunt Deum veteris testamenti iustum; sed priuatum ab esse bono, qui neque fecit aliquid eorum, quæ sunt: & hunc Patrem dant Christo, & hunc non bonum, sed iustum in suis manere, & sua cõseruare aiunt. Alium autem Deum, quem dicunt bonum, aliena concupiscere, & quorum nò factus est conditor, horum repente velle effici Saluatorem. Alij verò, vt Manichæi dicunt, quòd Deus malignus, quem ipsi vocant vel diabolus, vel hylen fecit mundum quo ad omnia corporalia: sed Deus bonus fecit omnes spiritus. Sic quòd primi dicunt, & distinguunt Deos in duos, scilicet in Deum iustum, & ille nihil facit, qui Deus iustus est Pater Christi; & in Deum bonum, quem vocant Christum. Et etiam dicunt legem Moyfi fuisse datam per Deum iustum, & nouum testamētum per Deum bonum. Secundi autem dicunt, quòd vetus testamentum fuit datum per Deum malignum; sed nouum testamentum fuit datum per Deum bonum. Vnde Isydorus 8. lib. Ethymologiarum, cap. 5. loquens de hæresibus dicit. Marcionistæ à Marcione stoico philosopho appellati, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Deum asseruit. Et infra. Manichæi à quodam Persa extiterunt, qui vocatus est Manes: Hic duas naturas, & duas substantias introduxit, id est, bonam, & malā,

Idem.

XVI

Chrysost. hom. 16.

Isyd.

Idem.

testamentum vetus respuunt, nouum ex parte recipiunt: Vterque autem istorum contra hanc sententiam, ex eadem radice mouentur. Quia enim Deus præcipit interfici homicidas in veteri testamento; iccirco Manichæi dicunt, quod ille, qui legem veterem dedit, malus fuit, quia tot mortes, & mutilationes præcepit, secundum quod satis deducitur ex 22. lib. contra Faustum. Idem etiam Marcionistæ dicunt, quod Deus iustus dedit vetus testamentum, quia intersectoribus, & mutilatoribus præcepit inferri æqualem vindictam damno, quod dederunt: quod est opus iusti, & non boni, id est, pij: sed nouum testamentum, isti, & illi dixerunt datum esse à Deo bono, distinguendo bonum Deum contra iustum, secundum primos; & distinguendo bonum contra malum, secundum secundos.

S V M M A R I V M.

Ponitur reprobatio dictorum errorum.

XVII

Vterque autem error vanus est. Non enim malus est Dominus, vel vindex, qui infert vindictam, cum vindicta sit pars iustitiæ commutatiuæ: & iustum est quod ille qui commisit culpam, puniatur per penam, alioquin culpa permaneret multa. Vnde quando Deus punit culpam, signum est euident quod ipse est iustus; cui culpa displicet, quam vult emendare per penam, quam si per penam non emendaret, utique iniustus esset. Vnde & Apostolus ad Rom. 3. dicit. Nunquid Deus iniquus est, qui infert iram? Vbi dicit Gloss. Non vult Deus nos peccare: & quia iustus est, ideo infert iram peccanti. Cum ergo peccatori iusta pœna additur, non est iniquitas, sed iustitia apud Deum; Quomodo enim ex hoc iniustus videbitur Deus, cū aduersetur iniustitiæ? Omnino ergo iustus videbitur Deus, qui est ipsa iustitia, cum irascitur aduersus iniustitiam. Sicut enim iustus cōuenit cum iusto, & iniquus cum iniquo; sic iustus dissonat ab iniquo in iniquitate, & ei contrariatur. Vnde punire iniquitatem non est opus iniqui, sed opus iusti. Sed dimittere iniquitatem impunitam, est opus iniusti. Vnde si Deus in veteri testamento non mandasset malefactores puniri, sic esset euident quod ipse iniquus esset, sed quia eos mandat puniri, manifestum est ipsum iustum esse; & per consequens bonum, omne enim iustum est bonum. Vnde arguens quod Deus dator veteris testamēti est malus, quia præcepit punire malos, est argumentum ad

Rom. 3.

Glos.

A contrarium, cum hoc ostendatur manifeste ipsum esse bonum, & iustum. Si etiam ex hoc Deus veteris testamēti malus probaretur, quia præcepit puniri malefactores, Deus noui testamenti multo peior esset. In veteri enim testamento pro morte corporali, redditur mors corporalis. Sed in nouo pro ira redditur mors; quæ ira multo minor est culpa, quam homicidiū; & illi qui vocat fratrem suum fatuum infligitur pœna gehennæ ignis, quæ utique pœna peior est quacunq; corporali morte. **B** Ideo, si ex hoc Deus veteris testamenti est malus, quia pœnam mortis corporalis infligit: Deus noui testamenti utique peior esset. Sic ergo Manichæorum dictum omnino nullum est cum se ipsum destruat.

S V M M A R I V M.

Ostenditur quod non ex hoc, quod Deus posuit, diuersas pœnas pro peccatis in veteri testamento, à pœnis positis per eum in nouo testamento, sequitur quod sint duo Dii, vt Marcion, & Manichæus confringebāt, sed vtriusque testamenti datorem vnus verū Deum, qui secundum varietates temporum, personarum, & locorum, dat diuersa præcepta, & etiam transgrediendibus infligit diuersas pœnas.

C

D

E

Non sequitur etiam quod si Deus in veteri testamento posuit alias pœnas peccatorū, quā in nouo, quod propter hoc sit alter Deus veteris testamenti, & alter noui: sed vnus, & idem Deus, secundum varietatem temporum, personarum, & aliarum circumstantiarum particularium, alias, & alias leges dedit: nulla mutatione facta in ipso, sed solum in recipientibus legem. Quemadmodum vna ars medicinæ, alia præcepta dat curandi vnā infirmitatem, & alia curandi aliam; & de vna infirmitate curanda, alia præcepta dat curandi in homine vno, & alia in alio (licet eiusdem speciei infirmitas sit in duobus) Et in vno, & eodē homine, vnā, & eandem infirmitatem specie habente; alia præcepta curandi dantur in iuuentute, & alia in senectute, & sic de alijs circumstantijs. Vnde si mutentur leges ab illo, qui potest secundum diuersam dispositionem personarum, temporum, & locorum, & aliarum circumstantiarum particularium; non est signum mutationis legislatoris: alioquin in veteri testamento oporteret quod essent multi legislatores; quia à principio non fuerūt nisi tria præcepta, scilicet crescere, & multiplicare, comedere de omni ligno paradisi; & non comedere de ligno scientiæ boni, & mali:

XVIII

obliga-

Leuit. 18. Nec fuit illo tunc prohibitum quòd homo non posset accipere in uxorem suam sororem: quod tamen postea fuit prohibitum, non solum de sorore, sed de multis mulieribus, vt patet Leuit. 18. Ipsi etiam Noe fuit concessum quòd comederet de omnibus animantibus terræ, & volucris cœli, & piscibus maris: sed solum fuit ei prohibitum quòd non comederet carnem cum sanguine, & homicidium: & tamen postea in lege, commestio multorum animalium, volucrum, & piscium, prohibita fuit, vt patet Leuit. 11. Si igitur propter contraria præcepta, alter esset Deus in nouo testamento, & alter in veteri: alter vtique Deus fuisset vsque ad Moysen, & alter post eum in veteri testamento. Et non solum in veteri testamēto, immo etiā in Euāgelio duo Dij essent: nam Deus qui præcepit Lucæ 10. Discipulis quòd non portarent sacculum, neque peram, neque calciamenta; postea circa passionem suam dixit eis. Qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet vendat tunicam suam, & emat gladium; quod tamen nisi insanus non diceret: propter quod si secundum mutationes temporum, & personarum, sunt mutata præcepta; non est necesse quòd legislatores mutantur. Vnde, & hîc Chrysostomus in homil. Nos vnum atque eundem vtriusque testamenti asserimus legislatorē, ad quem spectat omnia dispensare, & temporum differentia, differentiā vtriusque legis adaptare. Itaque nec illa crudelia sunt præcepta, neque hîc tristitia onerosa; sed vnius, & eiusdem procurationis sunt vniuersa. Et quòd vetus testamentum, & nouum ipse dedit: audi quod ait Propheta. Disponā, ait, testamentum nouum, non secundum testamentum, quod disposui patribus vestris: Si autem nō recipit hoc testimonium, ijs, qui Manichæorum errore ægrotat, audiat Paulum docentem hoc idem. Abraham duos filios habuit, vnū de ancilla, & vnum de libera: hæc autem sunt duo testamenta. Sicut igitur illic diuersæ quidem sunt mulieres, vnus autem vir: ita & hîc duo testamenta, vnus autem legislator. Non ergo ex hoc quòd alia sunt præcepta in lege noua, & veteri, sequitur quòd alter sit Deus veteris testamenti, & alter noui, vt dixerunt Marchion, & Manichæus.

S V M M A R I V M.

Quòd legislator iustus, & bonus prohibens peccata per legem pœnas apponit, vt timore mali retineantur, ne peiores fiant, & vt quandoque à peccatis abstineant, & sic iusti fiant, & ne boni passi iniuriam in se ipsos, vindicare,

F ultra debitum velint; vel ne odio habeant iniuriantes, & sic mali fiant: & vt pax, & tranquillitas, in multitudine hominum obseruetur, punitis turbatoribus pacis; & propter hoc Deus iustus, & bonus, ac pius, in veteri lege pœnas contra peccantes apposuit.

Nec ex hoc quòd in veteri testamento præcipit vindictā fieri de malefactoribus, Deus veteris legis est malus, vt dixit Manichæus: vel iustus, id est, crudelis, vel immisericors, vt dixit Marchion. Immo è contra sequitur, quia præcepit malefactores punire, quòd sit bonus: cum ex hoc sit iustus, & omnis iustus sit bonus, & etiā misericors, cum timore penè coerceat hominum malignorū animositates; ne inferant nocumenta alijs: timentes ne consimile damnum, quod alijs intulerunt iniuste, cogantur per legē sustinere iuste. Non enim bonus legislator quando pœnam statuit, intendit ad pœnam infligendam. Sic crudelis esset, cum delectaretur in pœnis, iuxta illud Sap. 1. Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viro- rum. Creauit enim Deus vt essent omnia; & sanabiles fecit nationes orbis terrarū. Et Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Sed iccirco pœnam apponit, vt illi, qui nolunt facere bonum, vel se cohibere à malo amore iustitię, saltē timore pœnę faciant opera iustitię: vel se abstineant à malo culpæ. Vnde & 10. Ethycor. dicit. Multi necessitati magis, quàm sermoni obediunt, & iacturæ quàm bono. Propter quod existimant legis positores oportere quidem aduocare ad virtutem, & prouocare boni gratia, vt obediētibus his, qui ephyjches cōsuetudinibus præcedētibus, inobediētibus autē & degeneris rebus existētibus; & pœnas, & punitiones apponere. Insanabiles autē totaliter exterminare. Vnde quia Deus nō intendit ad pœnas per se, quia sic crudelis esset; sed ponit pœnas, vt timore earum mali se cohibeant à peccatis; & sic paulatim disuescantes mala agere efficiantur boni quandoque, non est crudelis censendus, sed magis misericors, & pius; quia homines ad bonum timore pœnæ inducit. Vnde & Chrysost. dicit in hom. Lex quæ iubet oculum pro oculo, dentem pro dente eruere: hoc facit ex maxima philanthropia, id est, amore hominum. Non enim vt adinuicem abscindamus oculos, hanc ponit legem: sed vt timore non patiendi, ab alijs secedamus à non faciendo aliquid tale alijs. Vnde, & ijs qui paratē insiliebant aliorum oculis, & pœnam posuit, vt si ex electione bona nolunt abstinere,

XIX

Sap. 1.

Ezech. 18

Aristot.

Chrysost. hom. 16.

re, à crudelitate; à timore prohibeantur obesse proximorum oculis. Si etiam peccata per pœnas nō cohiberētur, & iniqui peiores efficerentur, & boni ad malitiam exercendam frequenter conuerterentur; & innocentes, & simplices per improbitatem malignantium destruerentur, & tota respublica nulla tranquillitate, & pace frueretur, vel vteretur: quæ maxima mala sunt. Quæ cum per pœnam legi appositā, tollantur, manifestum est quod pœna appositā, lege prohibente peccata, non est signum mali, vel immisericordis legislatoris: immo boni, & pii, ac etiam misericordis. Cum enim maligni homines nec tot pœnis apposis in lege possint retineri à faciendis malitijs; si nullam pœnam timerent sibi infligi: utique pessimi essent. Vnde & in homil. hīc Chrysost. dicit. Ponamus solutam esse legem vniuersam, & nullam pœnam quæ est ex lege formidare, sed licere perniciosis vniuersis, cum ocio vniuerso suis uti modis, & adulteris, & homicidis, & periuris, & furibus, & patricidis: nonne vniuersa confusa sunt multis contagionibus, & occisionibus, ciuitates, & domus, & fora, & terra, & mare, & omnis repletus est orbis terrarum? Omni homini utique manifestum est. Si enim legibus existentibus, & timore, & minis, vix perniciose detinentur consilia: si hæc destructa esset stabilitas, quid esset prohibens malitiam? Quanta vegetaretur humanam vitam iactura? Contingeret etiam quod frequenter boni iniuriā passi à malis, quia non haberent legem vindicantem, eos de iniuriatibus vindicare. Ex quo posset contingere quod vel iniuriantes eorum eos occiderent, vel boni iniuriati vindictā immoderatam de iniurantibus expeterent, cum iniuriam passus (vt in pluribus) non attendat quod tantum damnum inferat, quantum est passus: immo vix videtur ei, quod satis magnum damnum inferre possit iniurianti. Vnde Gregorius super illud Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? dicit in his verbis superbia nostra confunditur, quæ si exagitata vel leuiter fuerit, atrociores iniurias reddit, quàm accepit, facit mala quæ potest, minatur & quæ facere non potest. Et Augustinus 19. lib. contra Faustum cap. 25. dicit. Quis facile contentus est tantum reponere vindictæ, quātum acceperit iniuriæ? Nonne videmus homines leuiter lēsos moliri cēdem, sitire sanguinem, vixque inuenire in malis inimici, vnde fatientur. Boni etiam passi iniuriam à malignis si nolunt se vindicare, ne à malignis occidantur, vel grauius lēdan-

A tur quàm læsi fuerant à principio, maius damnum sustinent: ex quo odium, & rancor animi contra malignantes, vt in pluribus, insurgit, & sic boni mali efficiuntur. Si verò de malignantibus se vindicare possint, quia vt frequenter modum vindictæ excedunt, quia non tantum lædunt, quantum læsi fuerunt, sed plus efficiuntur iniusti: dicente August. 19. lib. contra Faustum cap. 25. Peccat qui exigit vltra debitum, non peccat autem qui exigit debitū. Vindicta autem iustè debetur ei, qui fuerit passus iniuriam: quod autem debetur non iniquè repetitur, & ideo non peccat qui modū adhibens, iustè vult vindicari, sed peccat qui per immoderationem iniustè vult vindicari. Quia ergo quando quis se vindicat, vt in pluribus, modū excedit vindictæ, nec contentus est, tantum damnum inferre iniurianti quantum passus est ipse: Idcirco se vindicās, & frequenter, malus efficitur! Et sic si cuilibet permitteretur quod se vindicaret, vt in pluribus malus efficeretur: Quod nō fit dum per legem, & iudicium, quæ non mouentur ex passione, vel ira, sed ex iudicio rationis vindicta exercetur; Quia sufficit legi quod tanta vindicta exerceatur de iniuriente, quantum damnum proximo intulit. Et quia legis minister est publica potestas, cui non facile per vnum, vel paucos resistitur: Idcirco sic vindictam exercet in malefactorem, quod periculum non imminet alicui: & sic temperatè eam facit, quod non excedit vindicta illata per eam damnum, quod intulit malefactor proximo suo. Et sic vt boni non opprimantur per malos, vel ipsi mali efficiantur, lex opposuit pœnas iniuriatoribus aliorum. Non enim derelinquit Dominus virgā impiorum, super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas, vt dicitur in Psal. Si etiam malignantes per pœnas legis non coercerentur, nulla pax, & tranquillitas in rebus humanis esset, multiplicatis stultis, quorum infinitus est numerus, qui semper volunt bonorum pacem turbare, vt possint sua desideria complere. Vnde & Augu. autoritate Scipionis secundo libro de Ciuitate Dei cap. 21. dicit. Sicut harmonia se habet in cantu, sic & in ciuitate concordia, quæ concordia est arctissimum atque optimum omni in Republica vinculum incolumitatis, eamque sine iustitia nullo pacto esse posset. Et sic concordia, & pax ciuitatis, per iustitiam, cuius vna pars est vindicatiua, tenetur & habetur. Vnde qui talem iustitiam, aufert res humanas per discordiam destruit, & turbat. Vnde, & Chrysost. hīc

Idem.

Psal. 124.

August.

Chrysoft.
hom. 16.

dicat, Quod qui nullam pœnam cunctis malignis imponit, assimilatur ei, qui homines infestos vndiq; congregat, & ensibus armatis iubet eos in ciuitatem ambulare, & vniuersos obuiantes occidere: quo nihil est ferocius. Et ille, qui iubet oculum pro oculo effodere, assimilatur ei, qui missos perniciosos armatos in ciuitatem ab alio, ligat, & coercet cum vehementia vniuersa, & eos, qui debebant occidi ab iniquis, de eorum manibus eripit. Timor enim ne homo patiatur quod alij intulit, est forte vinculum immisum animabus perniciosorum, ne faciant alijs quod formidant sustinere. Sic igitur patet quod non est signum mali vel crudelis legislatoris, pœnas peccantibus imponere, immo è contra, cum ex hoc mali retineantur ne sint peiores, & aliquando efficiantur boni, & boni custodiantur ne efficiantur mali, vel opprimantur per malos, & pax, & trāquillitas publica procuretur, quæ sunt maxima bona: Et signū est optimi, & misericordis legislatoris pœnas imponere peccatibus. Propter quod omnis lex iusta, & bona pœnas & præmia habet vt à malo homines declinēt timore pœnæ, & bonum operentur desiderio præmij consequendi. Ad quod attendens Deus iustus, & bonus in veteri testamento, non solum præcepit Non occides, sed & pœnam apposuit contra occisores, dicēs, Qui hominem ex intentione, & contra legem occiderit, occidatur ipse. Quod attendens Dominus dixit. Dictum est [Non occides, qui autem occiderit reus erit iudicio.]

S V M M A R I V M.

Quod lex vetus præcipiens homicidam non condemnari ad mortem, nisi præiudicio, ostendit legislatorem, & talem eius legem esse plenam pietate, & misericordia.

XX

EX hoc autem quod lex homicidam dignum morte non iubet interfici, nisi præiudicio, magnæ pietatis, & mansuetudinis ostēditur legislator. Quia qui vocatur ad iudicium potest vel causas excusantes suum factum proponere, ex quibus quandoq; iudicatur innoxius: Habet etiam tempus penitentiae, in quo sua peccata possit per pœnitentiam delere, vt si corpus occidatur, anima nō pereat. Quandoq; etiam si per testes sufficienter non conuincitur, nec tortus confitetur suum peccatum, per iudiciū liberatur. Si etiam iudicetur ad mortē, non ei seuerior mors infligitur quā lex iubeat, nec per inimicum occidetur: propter quæ magnæ man-

F suetudinis est lex, quæ iubet non interfici homicidam, nisi per iudicium condemnatum: cum tamen si iniquitas eius attenderetur, & redderetur ei æquale, vt fecit, hæc sibi fieri non deberent. Ipse enim non audita causa proximi, nec ei dato spatio penitēdi, nec confesso de crimine, vel conuicto, immisericorditer proximum suum interfecit: Ira enim non habet misericordiam, nec erumpens furor, vt dicitur Prover. 27. Vnde cum tot pietates per legem exhibeantur homicidæ interficiēdo, quas ipse nō obseruauit dum interfecerit proximum, Manifestum est quod legislator præcipiens quod homicida non interficiatur nisi per iudicium, multum misericors est censendus, cum dignum morte, & immisericordem tot misericordijs circūdet. Vnde Ioan. 7. dicit Nicodemus. Lex nostra non iudicat hominem, nisi audierit ab ipso prius, & cognouerit quid faciat. Et Actuum 25. dicit Festus. Non est consuetudo Romanis damnare aliquē hominem priusquam is qui accusatur præsentem habeat accusatores, locumq; defendendi accipiat ad abluenda crimina. Sic ergo Dominus dicens homicidam non nisi per iudicium esse condemnandum, ostendit magnæ mansuetudinis, & misericordiæ esse Deum, qui tātā misericordiam vult exhibere etiam homicide, vt non nisi per iudicium condemnetur. Vnde qui contra hanc legem, etiam homicidam, vel quemcunque alium malefactorem interfecerit, nisi in casibus à lege permissis, puniri vt homicida debet. Vnde Exo. 22. dicitur de fure. Si fur effringens, seu suffodiens de nocte fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor nō erit reus sanguinis. Quod si orto Sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur. Et August. 22. lib. contra Faustum cap. 70. dicit. Consulta æterna lege, reperio non debere hominem, ab illo, qui nullam ordinatam potestatem gerit, quamuis iniuriosum, & improbum, occidi: Qui gladio sic vsus fuerit, cadet: Ille autem vtitur gladio, qui nulla superiori ac legitima potestate vel iubente, vel concedente, in sanguinem alicuius armatur.

Tractatus sequens protenditur vsque ibi. (Si ergo offers munus tuum ad altare,) & continet in se 38. capitula. Ponitur diuifio, capitulum primum.

Prover. 27.

Ioan. 7.

Actu. 25.

Exo. 22.

August.

I **E**go autem dico vobis quod omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Vbi ponitur expositio prædicti præcepti, vel additi ad dictum præceptum. Et tria facit, quia primò prohibet iram subitam; secundò prohibet iram diuturnā, & tertio prohibet ne vsque ad mortem odium, vel iracundia seruetur in corde. Iram enim subitam etiam perfecti quandoq; habent. Sed ira inueterata iam transit in odium, & non nisi malorum est. Sed continuare iram vsque ad mortem, est animi obstinati. Peccare enim hominum est: sed in peccato perseverare vsque ad mortem, diabolicum est, secunda ibi. [Si ergo offers munus tuum ante altare,] tertia ibi. [Esto consentiens cum aduersario tuo.] Prima in tres. Quia ira subita contra fratrem, quandoq; solum est passio interior irati, quandoq; prorumpit in voce, vel in signis exterioribus: nō tamen certum, vel expressum conuicium, siue per iratum infertur. Et secundum hoc diuiditur in tres partes; quia primò agitur de prima ira. Secundò de secunda. Tertio de tertia, secunda ibi. [Qui autem dixerit fratri suo Racha.] tertia ibi. [Qui autem dixerit fratri] prima in duas, quia primo indicat se velle addere dicto præcepto. Et secundò ponit præceptum, secunda ibi. [Quia omnis qui irascitur.]

S V M M A R I V M.

Ponitur continuatio, & expositio istius dicti Domini. [Ego autem dico vobis.]

II **E**go autem dico vobis] quasi dicat. Antiquis hominibus in peccatis inueteratis, & in malam consuetudinem vix valentibus se abstinere à magnis & euidentibus criminibus, qui etiam propter intellectus grossi, vix peccata euidentia ex ratione naturali intelligebant esse peccata, dictum fuit, & præceptum, [Non occides.] Sed vobis, quia benè discernitis propter acumen intellectus inter bonū, & malum, nec estis per malam consuetudinem deprauati: & qui iam per longum tēpus stetistis in istis minimis, sicut renouatis sensu mentis, hæc maiora præcepta iustitiæ, quæ sequuntur, do. Vnde & infra 9. dicitur. Non mittunt vinum nouum in vtres veteres; sed vinum nouum in vtres novos mittant, & ambo conseruantur. Vnde Gregorius Nicens exponens hoc super Luc. cap. 5. dicit. Vinum nouum, nouum testamentum est, quod antiqui vtres, qui propter incredulitatem inueterati sunt, non capiunt: immo scinduntur excellentia doctrinæ, nec non, & gratiam spiritus incassum flue-

A re faciunt. Vnde animæ nondum innouatæ, sed in vetustate malitiæ perseueranti, nouorum ministeriorum sacramenta committi non debent. Ergo è contra in mentibus innouatis noua præcepta altæ iustitiæ sunt immittenda, vt semper proficiant ad maiora; quales Apostoli fuerunt, qui contemptis omnibus, secuti sunt Christū. Vnde, & hīc dicit Remigius. Antiquis per Moysem dictum est, Non occides. Ego nouus homo noua vobis loquor præcepta, Non irascamini fratribus vestris.

Remig.

S V M M A R I V M.

Ostenditur quare diuerso modo loquitur Christus, legem suam ponendo, à Prophetis veteris, vel noui testamenti, quia Prophetæ dicebant, Hæc dicit Dominus, vel locutus est Dominus, Dominus autem dicebat. Ego autem dico vobis.

C **M**odus autem loquendi est attendendus, quia nullus Prophetarum sic locutus est. Narrabāt enim populo illa, quæ Dominus fuerat eis locutus; & propter hoc præmittebant, quod factum erat eis verbum Domini, vel quod locutus erat eis Dominus; & deinde dicebāt populo, Hæc Dominus dicit. Quia autem dicitur 2. Petri 1. Hoc primum intelligētes, quod omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim in voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirata locuti sunt sancti Dei homines. Et 2. Reg. cap. 23. dicit Dauid de se. Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meā. Et quia non loquebantur propria, sed illa quæ Deus immittebat eorum mentibus, ideo non dicebant, Ego dico vobis: sed dicebant, Hæc dicit Dominus. Timentes ne si ex proprijs loquerentur, quia mendax est omnis homo, mendacia loquerentur; iuxta illud Io. 8. Qui loquitur mendacium, ex proprijs loquitur. Qui enim à semetipso loquitur, gloriā propriā quærit: qui autem quærit gloriā eius, qui misit illum: hīc verax est, & iniustitia in eo non est. Ioā. 7. Sed Christus, qui est verbum Dei Patris, non aliena, sed sua propria dicebat; habet enim vitam, & scientiam, & omnia in semetipso, sicut & pater, licet ipse habeat à Patre, & ideo non loquitur, vt ab alio doctus, sed vt Dominus, dicens. [Ego autem dico vobis.] Vnde quemadmodum præcepto, vel verbo infirmitates corporales sanabat, quod non faciebant prophetæ, nisi per interpretationē; ita & nunc loquitur charitatiuè, auctori-

III

2. Pet. 1.

2. Reg. 23.

Ioan. 8.

Idem 7.

tatiuè, & vt à se, & non vt ille, cui verba dicenda imposita sunt ab alio.

S V M M A R I V M.

Quòd conueniens fuit quòd Dominus addens, vel exponens legē veterem vsus esset hoc modo loquendi, Ego autem dico vobis; & non sit vsus illo modo loquendi, quo propheta vsi sunt.

IIII

Exo. 20.

Deut. 12.

Idem 4.

Chrysoft.
hom. 16.

ET conueniēter hoc fecit. Quando enim in veteri testamento Deus dedit decē pręcepta populo, Scriptura dicit, quòd locutus est Deus cūctos sermones hos. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis, Nō habebis Deos alienos coram me. Vnde si pręcepta decem ipsemet Deus dedit, & non per Moysen populo; conueniens erat, quòd interpretatio, vel additio, quę fieri debebat dictis pręceptis, non per Prophetam, vel alium purum hominem; sed per se ipsum Deus faceret, & diceret, ne videretur quòd homo purus adderet, vel perficeret illud, quod quasi imperfectum Deus videbatur dimisisse. Non enim pręcepta maiorum per minores sunt supplenda, vel perficienda; sed legislator debet supplere, addere, vel exponere, secundum suam legem. Illius enim est interpretari legem, cuius est condere. Vnde & pręceptum fuit filiis Israel Deut. 12. Quod pręcepto tibi, hoc tantum facito. Non addas quicquam, nec minuas; Et cap. 4. dicitur eis. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo. Vnde si populus non poterat addere, vel minuere legi Dei, nō propter hoc pręscribatur quod Dominus legis non posset addere, interpretari, vel exponere; & ideo vt ostendat se legis Dominum, non loquitur vt legi subiectus, sicut Propheta faciebant; sed loquitur vt legis Dominus dicens. [Ego autem dico,] vt ostendat quòd tantam auctoritatē habet eius legis interpretatio, vel additio, quantam habuit & lex ipsa. Quia ab eodem, à quo fuit data lex, ab eodem fuit interpretata, vel legi fuerunt aliqua addita. Propter ergo prędicta dicit, [Ego autem dico vobis.] Vnde Chrysoftom. hīc in homiliar. dicit. Vidistis potestatem completam, vidisti prędicationem legislatoris dicentis. Quis enim Prophetarum, ita vnquam locutus est? Quis iustorum, Quis Patriarcharum? nullus. Nam illi sapius inferebant, Hęc dicit Dominus, Sed non filius. Illi enim Domini verba, hic verò Patris annunciat. Cum autem dico Patris, sua vtique dico. Mea enim, ait, tua sunt, & tua mea, & illi quidem con-

seruis loquebantur, hic autem seruis suis loquitur.

S V M M A R I V M.

Quòd Dominus prohibendo iram, prohibuit omnem iniustam occisionem fratris, vel aliam lesionem: quia ex ira, vel odio, homicidium iniustum, & voluntarium habet ortum.

Quia omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio.] Rectè autem volens homicidium prohibere, vel aliam corporis lesionem iniustam, prohibet iram. Ira enim causa est principium iniustę occisionis; qua non existente, homicidium non perpetratur: propter quod qui prohibet iram, quę est homicidij iniusti causa, & homicidium iniustum totaliter prohibet. Vnde & Num. 35. dicitur. Siquis per odium hominem impulerit, vel iecerit quippiam in eum per insidias, aut cum esset inimicus, manu percusserit, & ille mortuus fuerit: percussor homicidij reus erit. Si fortuito, & absque odio, & in inimicitijs, eorum quippiam fecerit, & hoc audiente populo fuerit comprobatum, liberabitur innocens de vltoris manu.

Num. 35.

S V M M A R I V M.

Distinguitur triplex hominis occisio, scilicet malefactorum per iustitiam publicam, & casualis, vel fortuita; quę contingit pręter occidentis intentionem; & dictę duę primę occisiones non sunt iniustę; & illa quę fit per iram, vel per odium, est occisio iniusta. Principium est ira; & ideo prohibendo iram, prohibuit omnem occisionem iniustam.

Circa quòd attendendum, quòd homicidium tripliciter perpetratur: vno quidem modo, per iustitiam, qua malefactor per iustam legem diuinam vel humanam cōdemnatur ad mortem. Secundo casualiter, quando scilicet aliquis non intendens, nec ad hoc dans operam, nec faciens rem, ex qua, vt in pluribus, homines lædi solent in corpore, occidit hominem, quod homicidium in lege fortuitum, vel casuale vocatur. Tertium homicidium perpetratur ex appetitu vindictę, vel propter quamcūque aliam causam iniustam, quod homicidium vocatur propriè. Ille enim qui hominem interficit propter iustitiā, per se, & directè non intendit hominis occisionem, sed peccatorum castigationem; Ille etiam, qui fortuito, & casualiter hominem interfecit, non intendebat hominem occidere; quia quod fit à casu, vel fortu-

VI

na, præter intentionem fit. Sed ille, qui ratione vindictæ, vel per aliam causam iniustam hominem interficit, per se, & directè homicidium perpetrare intendit, & ideo talis propriè cēsendus est homicida; huius autem homicidij causa, & principium, ira est; & ideo, qui irasci prohibet fratri, & fraternum homicidium similiter prohibet; Destructa enim causa, destruitur & effectus. Vnde, & hīc dicit Glossa. Qui non irascitur, non occidit; sed si è contra, licentia irascendi detur, quæ est causa homicidij, & homicidium fit. Vnde quia non omnis hominis occisio est prohibita in lege, sed illa, quæ est iniusta, quæ maximè causatur ex ira; ideo Dominus non prohibuit causas alias homicidij, sicut iustitiam publicam vindicatiuam, vel casum, vel fortunam; sed solum prohibuit causam homicidij iniusti, cum dicit, [Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.]

S V M M A R I V M.

Quid sit ira materialiter, & formaliter, & ex quibus causis ira in homine causetur contra alium.

VII

Damasc.

Aristot.

Secundò ut melius videatur Christi præceptum, sunt aliqua notāda. Et primò videndum est, quid sit ira; & ut dicit Damascenus 2. lib. cap. 16. Ira est terrore eius sanguinis, qui est circa cor. Ex vaporazione fellis, vel per returbationē fiens, ideoq; ex suscitatione ve bilis proueniēs, qua propter & bilis, & bilosa dicitur. Est autem etiam quandoque ira desiderium, vindictæque appetitus. Nam iniuriati, aut arbitantes iniuria affici, irascimur. Et fit tūc mixta hæc perturbatio ex cōcupiscentia, & ira. Est enim id, quod audax est mētis, vindex concupiscentiæ. Cum enim concupiscimus quid, & prohibemur ab aliquo, irascimur aduersus eum; proinde ac iniuria affecti cogitatione videlicet iudicante dignum quærela, & indignatione quod factum est. Et Aristot. 2. Rethoricæ diffiniens iram dicit, Quod ira est appetitus cum tristitia paruipensionis apparentis, propter apparentem paruipensionem eorum, quæ in ipsum, aut in ipsos, aut in aliqua non conuenienter sibi facta. Tres autem sunt species paruipensionis, despectus, epyriasmus, & contumeliatio. Qui enim despicit, paruipendit, quia putat illum nullo dignum esse. Qui autem nullo dignum esse putat aliquem, paruipendit eum. Epyriasmus autem est impedimentum voluntatibus, non ut aliquid sibi, sed

A vt non illi: sed contumeliatio est voluntas nocendi, vel contristandi in quibus confusio est patiendi, non ut aliquid fiat sibi aliud, sed ut delectetur. Vnde attendendum quod causæ iræ sunt, quando aliquis alium dignum nulla re magna æstimat propter quod nullum honorē ei vult impendere, vel ab alio impendi: quia non reputat eum dignum aliquo magno, quod dum vilipensus attendit contra vilipendentem insurgit. Qualiter David vilipensus à Nabal, qui dixit. Quis est David, & quis est filius Isai? Hodie increuerunt serui, qui fugiunt Dominos suos, iratus contra eum fuit, & eum voluit interficere, ut patet 1. Reg. 25. Secundò quis irascitur, quādo illud, quod multum desiderat, cōsequi non potest, alio impediēte; qui ipsum impedit: non ut ipse impediens habeat, sed ut ille, qui desiderat, non possit habere quod optat. Quod causari videtur ex vilipensione. Si enim bonum quod aliter desiderat impediens per se habere vellet, non propter hoc impeditus per eum irasceretur rationabiliter, quia non esset vilipensus: sed quando videt quod non appreciatur eum; tamen quia rem, quam ipse non vult pro se, non vult etiam pro alio: vilipensum se æstimat, quasi non dignum aliqua re bona. Tertiò homines irascuntur contra alios, quando res confusibiles, eis dicunt, vel faciunt, ut eis noceāt, vel ut eos contristent: intendentes talia facientes solum delectari in nocumento, vel tristitia illius, contra quem confusibilia dicunt, vel faciunt. Ex quibus tribus illatis homini, vel æstimatis ei inferri: vel alicui de suis, vel si homo timeat pati talia ab alio, accenditur sanguis circa cor ex euaporatione fellis, ex quo ira materialiter causatur, & contristatus ex hoc mouetur ad puniēdum illum. Qui cum sic vilipendit, vel impedit, ne quod appetit assequatur, vel confusibilia ei dicit, vel facit, ut delectetur de eius nocumento, & tristitia. Vnde secundum hoc, ira est desiderium repunctionis. Vnde, & Glossa hīc dicit, Quod ira est motus animi ad nocendum.

S V M M A R I V M.

Ponitur prima distinctio iræ, quæ est in passione, & in iram, quæ ex amore iustitiæ nascitur: & in iram quæ separat, & trahit ad se rationem, vel absorbet eam: & ostenditur quod prima ira peccatum non est in renatis. Secunda verò ira virtuosa est, dummodo non sit diuturna, nec modum vindictæ excedat. Tertia vero ira est vitiosa, & peccatum mortale,

1. Reg. 25.

Glos.

le,

le, ac principium homicidij, vel læsionis iniuste proximi.

VIII

Secundò ponendæ sunt aliquæ distinctiones ira, & primò quòd cum ira sit quædam passio appetitus sensitui irrationalis, qui tamen subditus est rationi, triplex est ira. Vna quidem, quæ præuenit deliberationem rationis, & hæc non est in nostra potestate: propter quod talis ira non est peccatum aliquod, & maxime in renatis, & hæc vocatur propassio. Alia vero ira est, quæ est passio appetitus irrationalis superans rationem, sic, quòd ratio eam sequitur; cum eam tamen compescere posset, & deberet, & ista ira est vitiosa, & peccatū, & in pluribus mortale. Alia ira est, quæ stat infra limites appetitus irrationalis, & refrænatur à ratione; vel etiam ratio ipsam cessare facit; quia quā cito ratio ipsam videt insurgere, sciēs irrationabilem esse, ipsam facit cessare: Si verò sit rationalis, refrænatur eam ne rationem præcedat, vel superet, sed ut rationi subdet, & obtemperet, ut ratio utatur ipsa ira ad opus virtutis temperatè, secundum quod rectè ratio dictauerit. Vnde Augustinus exponens illud Psalmi, Irascimini, & nolite peccare, dicit. Si surgit iam propter pœnam peccati, non est in potestate, saltem moueat vos conscientia, ut non ei consentiat, ratio, & mens, quæ intus est regenerata, scilicet, secundū Deum, ut mente seruiamus legi Dei; si adhuc seruimus legi peccati. Et Cassiodorus ibidē dicit. Venialis est ira, quæ ad effectum indignationis suæ non peruenit. Motum siquidem animi feruidum, propter humanam fragilitatem in potestate habere non possumus; suffragante tamen Dei gratia, ratione disciplinabili continemur. Nam si irascamur, nec Domini consideratione refrænemur; sed à voto nostro impediamur aliquo necessitatis obiecto: tunc utique constat nos facti crimen portare; & etiam si non possumus quæ volebamus, efficere. Sed de ira cui dominatur ratio, & utitur ipsa ad actum virtutis, dicit Chrysost. hinc in homil. Vtilis est passio iræ, si cum decenti tempore ea uti nouimus. Intende enim qualia operata est bona Pauli ira, quæ aduersus Corinthios tunc facta est, etenim illos à magna iactura eruit: sed ad Galatarum gentem excidentem hac rursus recreauit: Et in expositione dicit idem. Si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina compescuntur. Iusta ergo ira, magister est disciplinæ. Itaque non solum non peccat, qui cum causa irascitur, sed e contra,

August.
Psalm. 4.

Cassiod.

Chrysost.
hom. 16.

Idem ho.
11.

F nisi iratus fuerit peccat: quia patientia irrationabilis vitia seminat, negligentiam nutrit: & non solum malos, sed etiam, & bonos iniicit ad malum. Ex quibus patet, quòd ira præueniens rationem, quæ propassio dicitur, non est peccatum, maxime in renatis, sed ira refrænata per rectam rationem, & accepta à ratione, ad melius, & perfectius exercendum virtutis actum, est virtuosa. Sed cauenda sunt duo in ipsa: primò ne nimis progrediatur, & duret, ne forte in odium conuertatur: dicente August. in Epistola ad Profuturum. Inueterascens ira fit odium, dum quasi iusti doloris admixta dulcedo, diutius eam in vase detinet, donec totaliter accuset, vosq; corrumpat. Quapropter multo melius nec iustè cuiquam irascimur, quàm velut iustè irascendo, in alicuius odium malum hominum occulta facilitate delabimur. In recipiendis hospitibus, ignotis solemus dicere, multo esse melius iræ perpeti, quàm forsan per ignorantiam excludi bonum, dum cauemus ne recipiatur malus. Sed in affectibus animi è contra est. Nam incomparabiliter salubrius est etiam iræ iustæ pulsanti nō aperire penetrale cordis, quàm admittere non facile recessurā, & per venturam de surculo, ad trabem. Audet quidem impudenter etiā crescere citius quàm putatur. Et Gregorius 5. lib. moralium cap. 31. exponēs illud Iob, Virum stultum interfecit iracundia, dicit. Aliquando ira perturbato animo, quasi ex iudicio silentium indicit. Et non nūquam hæc silentij seueritas per disciplinæ dispensationē geritur: si tamen sollicitè in intimis discretionis forma teneatur. Non nunquam verò, dum accensus animus à consueta locutione restringitur, per accessum temporis penitus à proximi dilectione separatur, atque in irati oculo festuca in trabē vertitur, dum ira in odium permutatur. Secundò cauendum est ne ira, quæ ex iusta causa excitata est, nimis progrediatur, & rationem velit perimere, sic quòd vindictam immoderatam de peccante velit expetere; & dum nimis cupit eradere rubiginem, vas frangit. Vnde & Gregorius dicto libro & cap. dicit. Per iram iustitia relinquitur sicut scriptum est. Ira viri iustitiam Dei non operatur, quia dum perturbata mens iudicium suæ rationis exasperat, omne quod furor suggerit, rectum putat. Et 26. lib. Moral. cap. 28. dicit idem. Plerumque mentem sub obtentu iustitiæ, iræ immanitas vastat, & dum quasi sauit Zelo rectitudinis, rabiem explet furoris, iusteq; facere estimat, quicquid ira nequiter dictat. Vnde, & modum sape vleiscen-

August.

Gregor.

Idem.

Idem.

Ibidem. di transgreditur; quia mensura iustitiæ non frenatur. Et infra. Non autem correctio delinquentis, sed magis oppressio sequitur, si in ultione, ira ultra quantum culpa meretur, extenditur: In correctione quippe vitiorum subesse mēti debet iracundia, non præesse: ut executionem iustitiæ non dominando præueniat, sed famulando subsequatur. Vnde, quia dum homo iratus est, frequenter modum puniendi peccata excedit, consiliū est quod nunquam iudex procedat ad inferendam vindictam, dum est iratus: iuxta illud. Prius mens a sua accensione deferueat, prius intra semetipsam zeli sui impetum tranquilla æquitate componat, ne si ad animaduertendum vitia obrupto furore trahimur, peccatum corrigendo peccemus, & qui culpam dijudicando insequimur, immoderatē feriendo sæuiamus. Vnde, & Valerius Maximus 4. lib. dicit de Pythagora. Pythagoras intuens rura sua per negligentiam rustici perdita, & corrupta, dixit. De te supplicium sumpsissem nisi iratus essem. Maluit enim impunitū dimittere, quā propter iram grauius iusto punire. Sed ira tertia, quæ rationi dominatur, & eam vel suffocat, vel extinguit, vel facit eam sibi seruire, mala est, & peccatum. Vnde & hīc dicit Glossa. Ira est omnis malus motus ad nocendum; subitus autem motus, cui non consentitur, passio est, accedente cōsensu, passio est mors in domo. Et Grego. lib. 5. Moral. cap. 31. Cum tranquillitatem mentis ira diuerberat, dilania tam quodammodo scissamq; perturbat, ut sibi metipsi non congruat. Per iram sapientia perditur, ut quid, quoque ordine agendum sit, omnino nesciatur. Intelligentiæ lumen subtrahitur cum mentem permouendo confundit; quæ confusa animus nequaquam explet, etiam si quid intelligere prudenter valet. Per iram iustitia relinquitur, & gratia vitæ socialis amittitur, quia si se ex humana ratione nō temperat, necesse est ut bestialiter solus viuat. Per iram concordia rumpitur, lux veritatis amittitur, sancti spiritus splendor excluditur; quo recedente, animus vacuus ad apertam mox insaniam ducitur, & usque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamento dissipatur. Nam iræ suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremat, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Ore quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. In quo itaque iste ab abreptitijs longē est, qui actionis suæ conscius non est, nec seipsum retinere animus valet; qui factus

A est potestatis alienæ? Vnde qui taliter fratri irascitur, quia ratione passio non retinetur, facillior est ad fratris occisionem. Vnde & hic dicit Glossa. Qui non irascitur, non occidit, sed licētia irascendi causa est homicidij: Tolle iram, & homicidiū non fit. Propriē autem irasci vitiosum est, quod hīc prohibetur. Non accipitur pro passione, quia illa non est in potestate nostra, nec accipitur pro ira quæ nascitur ex amore iustitiæ: quia ut hīc dicit Chrysost. Iracundia propriē intelligitur commotio passionis; qui autem cum causa irascitur, ira illius iam non ex passione est, sed ex causa, ideo iudicare dicitur non irasci. Sed propriē iracundia accipitur, vel irasci, quando passio iræ superat rationem, vel etiam absorbet eam. Vnde & in græco ponitur hoc, sine causa. Vbi sic dicitur. Qui irascitur fratri suo sine causa. Alioquin, & Dominus contra istam sententiā fecisset, de quo dicitur Mar. 3. Circūspiciens eos cum ira contristatus super cecitatem cordis eorum, dixit homini. Extēde manum tuam. Vbi dicit interlinearis, Incredulitati eorum irascitur. Sic ergo ille, quem passio iræ superat, hīc condemnatur, cum dicitur. [Qui irascitur fratri suo sine causa,] Quem textum exponunt hīc Chrysost. & August. 1. lib. de serm. domini in monte.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda distinctio iræ, cuius prima species est fel, scilicet pauco tempore durans; tamen superas rationem, & ducens eam secum; & secunda species est mania, dicta à manendo, quia causas iniuriarum sibi factarum per longum tempus retinet. Tertia autem species est cotos, quæ dissimulans iram, quia non videt tempus vindictæ paratum, differt; & statim, ut tale tēpus inuenerit ad vindictam procedit. Dominus autem prohibendo primam speciem iræ, magis prohibet secundam, & tertiam.

Secunda distinctio est iræ secundum Damascenum 2. libro cap. 16. Quod ira quædam vocatur fel, quædam mania, quædam cotos, idest feruor. Ira, quæ est fel, est principium motus iræ; sed mania est fel permanens, scilicet memoria mali; & dicitur à manendo, & à memoriæ tradendo. Cotos autem, idest feruor, est ira obseruans tempus in vindictam. Ira autem quæ est fel, quia est quædam passio naturalis, & si aliquando sit mala (quia rationi dominatur) tamē minus mala est inter iras, quia tales solent statim penitere, nec memores sunt iniuriarum acceptarum. Sed

Glos.

Chrysost.
hom. 11.

Mar. 3.

Glos.

IX
Damasc.

cum

cum ira illa deficit, etiam pausat fratris iniuriantis inimicitia. Vnde & Leuit. 19. præcipitur. Non memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Et Apost. ad Ephe. 4. præcipit. Sol non occidat super iracundiam vestram. Vbi dicit Glossa. Ipsa ira non durer vsque ad occasum Solis; intelligitur quidem simpliciter, & secundum tempus; quia si ex ipsa infirmitate, quā portamus surripit ira in christiano, non debet diu teneri, & fieri pridiana; sed eiicienda est de corde antequam occidat lux ista visibilis. Et Chrysostom. in homil. secundum Matth. dicit. Si iniustitiam quis passus fuerit, non æternaliter irascatur, magis autem nec tēporanee. Vno enim nobis plus non dedit Aposto. die ira abuti. Sol enim (ait) non occidat super iracundiā vestrā, & decenter; Amabile enim est, & rationale in tempore nil fieri indelectabile. Si verò nox assumpserit, versutiora sūt, quæ facta sunt infinito igne ex memoria nobis collecto; & secundum vacationē amarius nobis scrutantibus eam. Igitur antequam perniciofa hæc assummat vacatio, & vehementer accendatur pyra, iubet præsummere, & extinguere hanc nequitiam, vel versutiam. Acuta est enim hæc versutia, & flamma omnium acutior; ideo multa opus est velocitate nobis ad hoc vt præsumamus hanc flammam, vt non permittamus eam in altum eleuari. Qui autem sic iram nō retinet, & si peccet quandoq; ex ira eius rationem superante; tamen quia cito penitet, & fratri satisfacit, cito remissibilis est hæc iracundia, quia præoccupatus videtur esse talis in aliquo delicto, & propter hoc instruendus est, & etiam pro eo est orandum secundū quod dicit Apostolus ad Gal. 6. Sed ira secunda scilicet mania dicta à manendo; quia in memoria retinentur iniuriarū causæ; grauior est; quia peccata continuè multiplicantur, & in odium transit. Vnde prima ira respectu huius secundæ est, vt festuca respectu trabis, quæ iam non turbat oculum mentis, sed totaliter extinguit. Vnde Hierony. exponens illud infra. Qui vides festucam, dicit. Quantum est inter festucam & trabem, tātum inter iram distat & odium; Odium enim est ira inueterata: fieri autem potest vt si irascaris homini velis eum corrigere, non autem si eum oderis. Et August. lib. 1. de ser. Domini in mon. dicit. Si irasci fratri fas non est sine causa, multo minus fas est animo tenere aliquid, vt in odium indignatio conuertatur. Vnde & ille, qui sic causas iracundiæ in corde retinet, non meretur quod Deus ei peccata sua relaxet, iuxta illud

Eccl. 28. Relinque proximo tuo nocentem; & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini seruat iram, & a Deo quærit medelam? Quasi dicat quod frustra hoc facit; iuxta illud infra. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater celestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Vnde Augu. in enchiridion 75. cap. dicit. Quisquis roganti, & peccati sui penitenti ex corde non dimittit, nullo modo æstimet à Domino sua peccata dimitti, quoniam mentiri veritas non potest. Et Chrysost. Moral. 38. super Ioan. dicit. Tales faciamus circa conseruos, qualem volumus esse futurum circa nos Dominatorem nostrum, vt quemadmodum Deo dicimus, Ne memineris peccatorum nostrorum; sic nos non meminerimus peccatorum conseruorum nostrorū, quæ in nos facta sunt. Et sicut Christus non dixit nobis, hæc & hæc peccastis; sed dimisit, & deleuit chyrographum; sic faciamus & nos, & a mente deleamus omnia, & ita deleamus, vt neque semita remaneat. Vnde ille, qui retinet causas iracundiæ contra proximum multo deterior est, quam ille, qui subito contra eum irascitur. Sed inter alias iras acerbior, & grauior ira est, quæ vocatur cotos, idest feruor; quia tēpus vindictæ expectat; vnde talis frequenter dissimulat odium, & amicitiam fingit, vt nondum exterminatus inimicus, grauius, & dolosius se vindicet de illo, qui aliquando ei iniuriam fecit; vnde de tali dicitur Eccl. 6. Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam, & est amicus, qui odium, & rixam, & conuicia denudabit; & 19. Si ab imbecillitate virium vetetur peccare; si venerit tempus malefaciēdi malefaciet; & 12. In labijs suis indulcat inimicus, & in corde suo infidiatur vt subuertat te in foueā. In oculis suis lachrymatur inimicus, & si inuenerit tempus non faciabitur sanguine. Et Hierony. in Epistola ad Asellam de fictis amicis dicit. Quidam osculabantur mihi manus, & ore vipereo detrahebant; dolebant labijs, & corde gaudebant. Et Rabanus exponēs illud 2. Reg. 20. Tenuit Ioab manu dextera mentum Amasæ quasi osculans eum; & percussit eum in latere, & mortuus est, dicit. Dextera mentum tenere est quasi benignitate blandiri; sed sinistram ad gladium mittit, qui latenter ex malitia percutit. Cum ergo tres sint species iræ idest fel, mania, & cotos, cum Dominus prohibet primam speciem iræ, idest fel, quæ minoris culpe est inter alias, magis prohibet & alias species iræ, quæ

maioris culpe sunt, qui enim prohibet peccatum minus, prohibet & maius eiusdem generis.

SUMMARY.

Ponitur tertia distinctio iræ, cuius una species est ira per zelum, quæ insurgit ex hoc in homine perfecto; quia videt quod aliquid sit iniuriose contra Deum, vel contra proximum; & ista bona est, dummodo sit à ratione refrænata, ut modum vindictæ non excedat. Secunda species est ira per vitium, quæ ex impatientia excitatur; quando scilicet quis à proximo læditur, vel molestatur, & ista semper est mala; & prima turbat ad tempus oculum mentis, secunda verò excæcat.

X Tertiò ponenda est alia distinctio iræ, quæ est, quod quædam ira excitatur ab impatientia, alia formatur à zelo; prima ira vocatur ira per vitium, secunda vero ira per zelum. Prima ira mentis oculum excæcat, secunda vero ira oculum mentis turbat. Vocatur autem ira per zelum, quando ex hoc quod homo videt quod aliqui Deum contemnunt, vel malè viuunt, vel proximos corrumpunt, vel etiam lædunt, insurgit homo contra illos, qui talia operantur; non potens patienter ferre quod talia fiant: Quomodo Phinees occidit virum Israhelitam, & mulierem Madianitam in lupanari, quia zelatus est pro Deo suo Num. 25. & Mathathias occidit Iudæum sacrificantem idolis super aram, quia zelatus est legem, ut dicitur 1. Macab. 2. Et quia talem zelum & iram non habuit Episcopus Pergami, qui habebat in sua diocesi tenentes doctrinam Balaham, & Nicolaitarum, reprehenditur, Apoc. 2. Qui enim Deum, & legem eius diligit, non potest patienter videre illos, qui Dei legem præuaricantur; & Deum inhonorant, iuxta illud Psal. Vide præuaricantes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Vide quoniam mandata tua dilexi Domine, & iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Vnde August. exponens primum versum dicit. Vidit iste præuaricatores, & tabescebat, quia diligebat; zelus enim ille bonus est, de amore veniens, non de liuore. Et exponens hunc versum, dicit. Cum dixisset, Iniquos odio habui, exposuit quare, addendo & legem tuam dilexi, ut demonstraret non se in hominibus iniquis odisse naturam, quæ homines sunt; sed iniquitatem, quæ legi, quam diligit, inimici sunt. Et alibi dicitur in Psal. Non ne, qui oderunt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio ode-

ra illos, & inimici facti sunt mihi. Quod exponens Cassiod. dicit. Perfectum odium est homines diligere, & eorum vitia semper horrere. Nam in illa parte, quæ creaturæ Dei sunt, amandos esse dubium non est; quia opera Domini bona sunt: In illa vero iniquitate horrendi sunt, in quæ se sedis sceleribus polluerunt; quoniam tales placere non possunt, nisi eis, qui factis similibus implicantur. Talis autem ira, vel odium, & si oculum mentis turbat, quia dum durat mentis oculus turbatus non potest assurgere ad diuina cōtemplanda, quæ maximam serenitatem mentis requirunt; tamen postquam talis ira deficit, clarius mentis oculus contemplatur diuina, quàm ante, dicente Gregor. 3. Moral. cap. 31. Ipse zelus rectitudinis, quia inquietudine mentem agitat, eius mox aciem obsecurat, ut altiora in commotione non videat, quæ prius bene cernebat. Sed inde subtilius ad alta reducitur, unde ad tempus ne videat reuerberatur; sicut infirmanti oculo cum collyrium mittitur lux penitus negatur; sed inde eam post paululum veraciter recipit, unde hanc ad tempus salubriter amittit. Sed iram per vitium impatientia excitat, quæ homo non potest tolerare iniurias, damna, vel contemptus illatos sibi à proximo; sed vult se vindicare de eis, quæ ira mentis oculum excæcat, dicente Gregor. in dicto libro, & capite. Ira per zelum sapientes turbat; ira vero per vitium stultos trucidat; quia illa sub ratione restringitur; hæc vero irrationabiliter denictæ menti dominatur. Et August. super illud Psal. Turbatus est in ira oculus meus, secundo sermo. super Psal. In te Domine speravi, dicit. Conturbatur oculus in ira, sed cauendum est ne ira vertatur in odium, & oculus extinguatur. Hinc Ioan. ait. Qui odit fratrem suum in tenebris est usque adhuc. Et quia ira per zelum est virtuosa, solum quod metas rationis non excedat, non prohibetur hic per dominum; Vnde & de Moyse, qui erat fidelissimus seruus in tota domo Dei, ut dicit Apostolus ad Heb. 3. dicitur Exod. 32. Quod cum vidisset vitulum, & choros, iratus est valde; & proiecit de manibus tabulas, & confregit eas ad radicem montis. Et Num. 16. dicitur de eo, quod iratus Moyses valde, ait ad dominum. Ne respicias sacrificia eorum. Et, ut supra dictum fuit, Dominus Iesus Christus conspiciens Iudæos cum ira, contristatus est super cecitatem cordis eorum. Verum tamen quia solum perfectorum est iram per zelum tenere refrænata sub regula rationis, ne nimis progrediatur; ideo non

Cassiod.

Gregor.

Idem.

August.
Psal. 30.

1. Ioan. 2.

Heb. 3.
Exo. 32.

Num. 26.

August.

Gregor.

Glos.

Hieron.

cuiuslibet est sic irasci; quia non omnes sunt perfecti, propter quod imperfectis magis expedit non irasci per zelum, quam irasci, ne eorum ira forte ad immoderantiam perveniat. Vnde Aug. super dictum locum Psal. dicit. Hæc ira per zelum metuendum est; ne tanta sit, ut in odium vertatur, & Gregor. in prædicto lib. & cap. moral. dicit. Cum per zelum animus movetur, curadum summopere est, ut ne hæc eadem, quæ instrumento virtutis assumitur, menti ira dominetur; nec quasi domina præeat, sed velut ancilla ad obsequium parata, à rationis tergo nunquam recedat. Nam quantumlibet ira ex rectitudinis zelo surgat, si immoderata mentem vicerit, rationi protinus servire contemnit, & tanto se impudentius dilatat, quanto impatientiæ vitium virtutem putat. Vnde necesse est, ut hoc ante omnia, qui zelo rectitudinis movetur, attendat, ne ira extra mentis dominium transeat, sed in ultione peccati tempus, modumque considerans, surgentem animi perturbationem subtilius retractando restringat; animositatem reprimat, & motus feruidos sub æquitate disponat. Vnde & hîc Glossa dicit. Omnis occasio iræ infirmis aufertur, vel tollitur; & hoc pro tanto quia ipsi ira nesciunt bene uti; Quemadmodum in medicina aliquibus medicaminibus uti conceditur peritis; quibus non conceditur uti imperitis; quia primi sciunt uti temperatè, imperiti autem nesciunt eis uti, dicente Hieron. i. lib. ad Paulam, & Marcellam adversus Ruffinum accusatorem suum. Condimento, atque medicamine uti licentia medicis danda est, ab imprudentibus autem remouenda. Sed ira per vitium semper est mala, & ideo ipsa hîc prohibetur cum dicitur. [Qui irascitur &c.]

S Y M M A R I U M.

Ponitur quarta distinctio iræ; quando aliquando quis irascitur alteri propter peccatum, vel contemptum, quod in Deum commisit. Aliquando quis irascitur alteri propter peccatum, quod commisit in se, vel in proximum; sed hoc dupliciter, vel quod ira feratur in substantiam fratris per se; per accidens autem in peccatum eius, vel è contrario, quod per se feratur in peccatum fratris; & per accidens in fratrem, vel quod aliquis irascatur contra se propter peccatum, quod ipsemet commisit. Et quia irasci contra Dei contemptorem, vel contra peccatum fratris quod in se, vel in alium commisit; vel contra seipsum quia peccavit, est bonum: ideo Dominus solum iram, quæ fertur in fratrem peccantem prohibuit.

Quartæ distinctio iræ est, quod aliquando homo irascitur propter hoc, quod videt Deum contemni; aliquando quia videt fratrem malè agentem, & tunc vel irascitur contra substantiam fratris per se, & directè; & contra eius peccatum per accidens, & indirectè, vel irascitur contra vitium fratris per se, & directè, sed contra fratris substantiam indirectè, vel homo irascitur contra se ipsum, volens punire peccata, quæ commisit. Ira primo modo, & etiam odium sunt virtuosæ. Vnde & Chrysost. supra dixit in homil. 16. in expositione. Nostras iniurias illatas ab impijs sine in dicto, siue in facto magnanimiter sustineamus; Dei autem iniurias, & contemptum, nec usque ad auditum sufferamus; Quoniam in proprijs iniurijs esse quempiam patientem laudabile est, iniurias vero Dei dissimulare nimis impium est. Et super illud Psal. Nonne qui oderunt te Domine oderant, & super inimicos tuos tubescbam? dicit Cassiodor. Non superflue videtur inquiri; Cur inimicos nostros amare præcipimur; Dei autem odisse de notum est; quoniam in utrisque magna distinctio est. Nostri quippe inimici interdum contra nos iusta indignatione consurgunt, & irritantur; quare illis officia debita non præbentur? quare detrahimus? quare bonis eorum visibus invidemus? Merito ergo adversarios nostros iubemur diligere, quos nos nostro vitio contingit offendere; Dei vero inimici quando obstinati sunt, competenti, & religiosa execratione damnantur; quoniam cum ab ipso creati sint, ipsique debeant omne quod viuunt; suo tamen contumaces redduntur auctori: Quapropter tales abhorrendi sunt, qui tantorum benefactorum memores non fuerunt. Vnde & Petrus cum indignatione dixit Simoni Mago. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri; & Paulus dixit ad Elimas Magum. O plene omni dolo, & omni fallacia, fili Diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas Actu. 13. Sed ira quæ per se, & directè fertur contra substantiam fratris delinquentis in proximum, vel se ipsum, non est bona; cum etiam inimicos nostros, & odientes nos præcipiamur diligere, & eis benefacere, ac etiam pro eis orare. Vnde & hîc Chrysost. dicit. Ira hîc penitus tollitur, si enim iubemur orare pro persecutibus, omnis iræ occasio tollitur; & sic frater peccans in nos est diligendus, & tamen eius vitium est odendum, dicente Gregor. in quadam homil. Compassio homini, & rectitudo vitijs de-

Chrysost. hom. 16.

Psal. 138.

Cassiod.

Actu. 8.

Idem 13.

Chrysost.

Gregor.

betur,

Auguſt. betur, & in vno, eodemq; homine & diligamus bonum, quod factum eſt, & perſequamur mala, quæ fecit; ne dum culpas incautè remittimus, non iam per charitatem compati, ſed per negligentiam condeſcendiſſe videamur: Vnde ad hæc Dominus attendens dicit, quòd non irſcāmur fratri. Et Aug. in libro Retractationum dicit. Non fratri irſcitur qui peccato fratris irſcitur; qui autem fratri, non peccato irſcitur, ſine cauſa irſcitur. Sed ſi per accidēs, & indirecè ſeratur ira contra illum qui peccat, vt per punitionem reuertatur ad bonum, non eſt mala ira, imò bona; Vnde & de Domino dicitur 3. Reg. 11. Iratus eſt Dominus Salomoni, eo quòd auerſa eſſet mens eius à domino Deo Iſrael. Et Apoſtolus ad Ephe. 5. dicit enumeratis quibuſdam criminibus. Propter hæc venit ira Dei in filios diffidentie. Sic enim & Prophetæ mala pænæ imprecabantur peccantibus, vt per pænās ad bonum virtutis reducerentur, iuxta illud Pſalm. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Sed irſci contra peccata, vel vitia hominum iuſtè, & rectè debemus: Sic enim ſunt diligendi homines, vt eorum non diligantur errores. Vnde & contra quosdam, qui aliorum errores laudabant, dicitur Iſa. 3. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt. Vbi dicit Hierony. 2. lib. ſuper Iſa. Magiſtros appellat, qui propter munera, quæ excæcant oculos, non ſolum peccatores in populo non corripiebant; ſed pro diuitijs, atque compendijs laudibus efferebant. Et Auguſt. 14. de Ciuit. Dei. Homo, qui ſecūdm Deum viuit, oportet vt ſit amator boni; vnde ſit conſequēs, vt malum oderit: Et quoniam nemo natura malus eſt, ſed quiſquis malus eſt, vitio malus eſt, perfectum odium debet malis, qui ſecūdm Deum viuit; nec propter vitium oderit hominem; nec amet vitium propter hominem, ſed oderit vitium, amet hominem. Irſci etiam contra ſe ipſum peccantem, vel quia peccauit, vtile eſt, & bonum; quia per hoc quòd aliquis eſt iratus contra ſe, quia peccauit, præſeruatur ne in poſterum peccet; & hoc modo exponitur à Caſſiodo. illud Pſalm. Irſcimini & nolite peccare. De præteritis peccatis contra nos ipſos irſci debemus, vt præſentē nequitiam effugere poſſimus. Delicta enim recentia declinare non poſſumus, niſi vetuſta laudabili executione dānemus. Quid enim aliud eſt penitere, niſi irſci ſibi, vt horreat quod fecit, & cruciatus à ſe exigat, ne iudex potius iratus affligat? Et Gloſ. ſuper illud dictum Pſal. quod tan-

A gitur ad Ephe. 4. dicit. Indignamini vobis tanta vehementia vt peccare deſiſtis; Volo enim vos irſci, vt non peccetis; vt autē non peccetis, quibus habetis irſci, niſi vobis? Quis eſt enim homo penitēs niſi homo irſcens ſibi? qui vt accipiat veniam, de ſe ipſo exigit penam. Sed tamen cauere debet ne ſic cōtra ſe irſcatur propter peccata præterita, vt ſe perimere velit; dicente Auguſt. 1. lib. de Ciuitate Dei cap. 26. Hoc dicimus, hoc aſſerimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem ſpontaneam mortem ſibi inferre debere, velut fugiendo moleſtias temporales, ne incidat in perpetuas. Neminem propter aliena peccata, ne hoc ipſo incipiat habere grauiffimum proprium, quem non pollebat alienū: neminem propter ſua peccata præterita, propter quæ magis hac vita opus eſt, vt poſſint penitendo ſanari. Sic ergo cum quis irſcitur contra alium, vel propter Deum, vel propter odiū, quod habet contra fratris ſubſtantiam, vel contra eius peccatum, vel contra ſe ipſum, hīc Dominus iram contra fratris ſubſtantiam prohibuit, & non iram propter alias cauſas, cum dicit. [Qui irſcitur fratri ſuo.]

S V M M A R I V M.

Ponitur quinta diſtinctio iræ, quia quedam ira vocatur ipſa animi commotio ad vindictam, contra peccantem inferendam, aliquando ira vocatur ipſa vindicta, quæ ſine animi commotione inferitur. Et licet aliquando expediat iram, quæ dicitur animi commotio, adiungere iuſtitie vindictam, tamen quia frequenter talis ira modum vindictæ excederet, expedientius eſt homini quòd vindictam exerceat ſine animi commotione.

Q Vinto ponēda eſt alia diſtinctio iræ. Quia ira aliquādo accipitur pro animi commotione, qua quis cupit ſe de alio vindicare. Aliquando accipitur pro ipſa vindicta, quæ etiam ſine animi commotione inferitur. Vnde Auguſt. 25. de Ciuitate Dei cap. 25. dicit. Ira Dei non perturbatio animi eius eſt, ſed iudicium, quò irrogatur pœna peccato. Et ſuper illud Pſalm. Cum exarſerit in breui ira eius, dicit idē, id eſt, cum vindicta venerit, quæ impijs, & peccatoribus præparatur. In nobis autem quandoq; cōtingit, quòd vindictam, quæ eſt iræ effectus, inferimus ſine ira, id eſt, ſine commotione animi, quādoq; cum animi commotione, quæ dicitur ira, vindicta inferitur. Et licet quādoq; expediat in corrigendis peccatis, quòd virtus animi paſſioni irſcibilis appetitus adiunga-

Aristot.

tur, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquētis. Et ut dicitur 3. Ethic. auctoritate Homeri. Virtutem immitte furori, & virtutem in furore erige. Tamen quia multum periculosum est quod ira iustitiæ addita puniat ultra debitum; melius, & securius est, quod vindicta, quæ est effectus iræ, exerceatur sine passione iræ, quā si passio iræ adiungatur iustitiæ. Ira enim viri iustitiam Dei non operatur, ut dicitur Iacob. 1. Vnde si possibile esset nobis, melius esset non omnino irasci contra fratrem peccantem, quā irasci; & tamen iustitiam vindicativam exercere contra peccatum eius. Vnde quanto possibilis est, debemus nos custodire, & maxime dum iustitiam vindicativam exercemus, ne irati simus; Vnde & ibidem dicitur Iaco. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.

Iacob. 1.

Ibidem.

S V M M A R I V M.

Ex prædictis distinctionibus concluditur quæ ira sit bona, & quæ mala, & quæ ira bona non debeat uti imperfectus, & quæ ira bona possit uti perfectus; & contra quod irasci debeant perfecti, & contra quod irasci non debeant, & quod securius est (si commode fieri posset) vindictam de peccato exercere sine ira, quā cum ira.

XIII

Cum igitur tot sint iræ distinctiones; quia quædam ira est propassio rationi præueniens; quædam ira est rationem sequens; quædam rationem superans; quædam ira subita; quædam perseverans, & manens; quædam simulans pacem, & tempus vindictæ observans; quædam per vitium; quædam per zelum; quædam propter Dei iniuriam; quædam contra vitium fratris; quædam contra fratrem; quædam contra se ipsum; quædam sine commotione passionis vindictam inferens; quædam cum passione vindicans, videndum est de qua ira hîc loquatur Christus. Et certum est quod nō loquitur de propassione; quia illa non est in potestate nostra; nō est enim in potestate nostra quibus visis tågāmur. Vnde & hîc Chrysost. dicit. Non de iracundia carnis loquitur Christus, sed de spiritu; Nec ad carnem loquitur, sed ad animam; quia si mādauerit carni, caro ei non obaudit. Non enim est possibile, ut caro non turbetur; Sapientia enim carnis inimica est Deo; legi enim Dei non est subiecta. Non loquitur etiam de ira, quæ sequitur rationem: quia illa frequenter iuvat virtutis actum, ut supra dicebatur; solum quod non perseveret; & quod non su-

Chrysost.
hom. 11.

Rom. 8.

F

peret rationem, expetendo vindictam, vel debitum, quia tunc mala esset; huiusmodi enim ira temperata contra vitium est, & non contra fratrem. Sed ira rationem superans, siue sit subita, siue manēs, siue tempus vindictæ expectans, mala est, & vitiosa. Ira etiam per vitium mala est, sed per zelum, siue quia videt homo Deum iniuriatum; siue contra delictum fratris, siue contra delictum sui ipsius, est bona. Sed quia magnum est periculum, nisi sit homo nimis perfectus in virtute, quod passionem iræ quis possit refrenare, ut non superet rationem etiam in ira iusta; iuxta illud Prouerb. 27. Graue est saxum, & onerosa arena; sed ira stulti grauior utroque.

G

Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati spiritus ferre quis poterit? Ideo homini imperfecto in virtute, omnis ira cōtra proximum quanto est possibilis est fugienda, propter quod quo ad eos generalis, quasi est prohibitio. Propter quod Glossa dicit quod omnis iræ occasio aufertur infirmis.

Prou. 27.

Gloss.

H

Sed quia homines in virtute perfecti, qui sciunt iram suam moderare, & sciunt propter quod, & cui; quia propter peccatum, & peccato irascuntur, sciuntq; alias circumstantias actus virtuosus custodire, irasci possunt; quia fratri non irascuntur, sed pro fratre irascuntur, nec eorum dicitur ira, sed iudicium, ut dicit hîc Chrysost. Attamen licet iuste irasci possint, melius tamē est propter humanam fragilitatem, quod effectum iræ, id est vindictam, inferat peccantibus sine ira, quā si cum ira facerēt.

Chrysost.
hom. 11.

I

Vnde & Apostolus ad Ephe. 4. dicit. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia. Quia ut ibi dicit Glossa.

Ephe. 4.

Gloss.

K

Quia hæc perniciem præstare possunt nisi amoveantur, & quia etiam si fiant accidentibus causis, tamen temperanda sunt, sed quia illis pressis, & non ablatis, malum in corde poterat retineri, ideo addit. Tollatur à vobis cum omni malitia cordis. Vnde Dominus sciens humanam fragilitatem, quæ procliuā est ad peccandum, ab imperfectis, qui nesciunt ira bene uti; remouet omnem iræ occasionem; sed à perfectis, qui ira uti sciunt, ostendit contra quæ non debeant irasci; quia non contra fratrem, nec contra vitium, si possibile est quod vitium fratris sine ira corrigi possit; & si nō possit aliter corrigi peccatum, quia peccans non curat de dulci admonitione iuxta illud Prouerb. 29. Seruus non potest verbis erudiri, quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit; accipiat ira temperata, & tardius quā fieri

Prou. 29.

potest,

Ecl. 7.

potest, nedum alium volumus corrigere, nos in peccatum labamur, iuxta illud Eccl. 7. Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit. Sic ergo Dominus prohibet irasci fratri, distinguendo illo modo iram iustam, & iniquam, ut supra dictum est; quia prohibet malam, & iniustam iram, & non bonam, & iustam; licet securius sit non irasci nobis etiam iuste, quam irasci. Et ex predictis multae contrarietates scripturae, & sanctorum solvuntur, quia aliquando videntur concedere iram, aliquando laudare, aliquando etiam ipsam praecipere, aliquando iram damnant, aliquando prohibent, aliquando etiam magnas penas apponunt, quae non possunt simul stare, nisi diversae de ira fierent distinctiones.

S V M M A R I V M.

Quod ille, qui irascitur non contra vitium fratris, sed contra fratris substantiam, etiam si ipsum non manualiter interficiat, reus homicidij tenetur apud Deum, qui cor respicit peccantis.

XIII

Gloss.

Contra autem iniuste, vel immoderate fratri irascentem Dominus apponit poenam subdens. [Reus erit iudicio.] Et ut dicit Glossa. Penam quam supra lex posuit in homicidio, ipse nunc ponit contra irascentem fratri; quia ut dicit, quia Iudei nesciebant homicidium esse, nisi corporis peremptionem, aperit omnem motum animi ad nocendum in homicidium computari; ubi clare aperit ex poena, quid sit fratri irasci. Ille enim qui peccatum fratris vult corrigere, vult quidem ipsius fratris manere substantiam; sed culpam per poenam emendare, & ideo tantam, & talem poenam infligit fratri, quantam, & qualem scit esse sufficientem ad peccati emendationem. Quemadmodum Chyrurgicus tantam, & talem infligit aegrotanti plagam, quantam, & qualem cognoscit ad morbi curationem necessariam. Non enim infligit plagam nisi ut morbum curet, nam si sine plaga morbum curare posset, nullam plagam inferret; sed quia non potest sine plaga, eam facit moderatam, & cum minori quam possit lesione. Et ideo quia corrigens delinquentem, & irascens contra eius peccatum non intendit nisi curare, licet feriat ut sanet, non tenetur de homicidio fraterno; quia hoc non intendebat; sed qui irascitur contra fratrem per se, intendit se vindicare, nocumentumque fratri inferre; ideo non attendit qualiter percutiat, sed solum ut ipsum laedat; propter

A quod & si mors non sequatur in effectu, non tamen excusatur a fraterno homicidio; quia in corde suo nocere fratri intendebat qualitercunque; ei nocere posset, dicente August. in Epistola ad Vincentium Donatistam. Mali semper persecuti sunt bonos, & boni persecuti sunt malos; illi nocendo per iniustitiam; illi consulendo per disciplinam; illi immaniter, illi temperanter; illi serviētes cupiditati, illi charitati, Nam qui trucidat, non considerat quemadmodum laniet, qui autem curat, considerat quemadmodum. Ille enim persequitur sanitatem, ille putredinem; & in his omnibus quid attenditur, nisi quis eorum pro veritate, quis pro iniquitate, quis nocendi causa, quis emendandi? Vnde qui irascitur fratri non intendit nisi ad nocumentum eius; & propter hoc non curat in quo loco, vel qualiter percutiatur; immo semper, vel ut in pluribus intendit magis ad nocumentum praestandum, & quamvis fratrem non interimat; tamen reus fraterni tenetur homicidij. Vnde & de Cain ante fratrum homicidium actuale dicitur, quod iratus est Cain vehementer, & concidit vultus eius; quia iam homicidium fratrum commiserat in corde suo. Vnde super illud Psal. Etenim in corde iniquitates operamini in terra, iniustitias manus vestrae concinnant, dicit August. Iniquitates forte in corde solo sunt, sed audi quid sequatur. Cor suum sequuntur manus, & cordi suo famulantur, manus cogitatur, & fit; aut ideo non fit; non quia nolimus, sed quia non possumus; quicquid vis, & non potes, factum Deus computat. Et Cassiodoro. ibidem dicit. In corde vestro iniquitates operamini; ubi perfectum crimen est antequam fiat; & omne malum plebile fit, quod desiderium pravae voluntatis accusat. Vnde quia fratri irascens occisionem eius vult, reus tenetur homicidij; quamvis adhuc frater viuat; quia quod viuat non est quod irascens ipsum occidere noluerit, sed quia perficere non potuit; Propter quod apud Deum qui iudicat cor, reus est homicidij. Qui enim odit fratrem suum, homicida est, ut dicitur 1. Ioan. 3. propter quod hic Dominus dicit. [Quod qui irascitur fratri suo reus erit iudicio,] quomodo supra locutus fuerat de poena homicidij dicens. [Qui autem occiderit reus erit iudicio.] Vnde & hic dicit Remig. Sicut in veteri testamento occisio reum faciebat iudicio, ita nunc ira reum facit iudicio.

S V M M A R I V M.

Quod licet ille, qui irascitur fratri, & ille qui

fratrem

August.

Gen. 4.

Psal. 57.

August.

Cassiod.

1. Ioan. 3.

Remig.

fratrem manualiter occidit, sint rei iudicio, id est morte, non tamē propter hoc sequitur quod ista peccata sint equalia; quia in presenti vita etiam secundum Dei legem non equalibus peccatis equalis imponitur pœna.

XV

Quamuis autem & occidens iniuste, & irascens fratri, uterque sit reus iudicio, attamen gravius peccatum est, & maiori pœna dignū occisio fratris, quam ira contra fratrem; quia ira est passio irascentis, & non transit in alterum, inferendo ei nocumētum; sed occisio non solum est malus occidentis actus, sed etiam gravissimum est nocumentum occisi; cum per mortem vitam istam temporalem, quæ inter omnia huius vitæ plus amatur, occisus amittat, & facultas ei auferatur penitendi de peccatis, & merita agendi. Ira etiam in corde concepta contra fratrem non videtur esse tanta, cum in corde irascentis retinetur, sicut quando per iram occiditur; Vnde & hîc grauior pœna ponitur vocanti fratrem fatuum, quam fratri irascenti; & per consequens maior pœna debetur occisori fratris, quam illi, qui fratrem vocat fatuum. Vnde licet in veteri testamento occisioni fratris pœna inferatur iudicij; & in nouo irascenti fratri eadem imponatur pœna, non tamen propter hoc ira contra fratrem, & occisio fratris iniuste, sunt peccata æque graua. Non enim equaliū criminū frequēter sunt pœnæ equalis; & maxime vbi mors pro utroque infertur; quasi non habentes pœnas maiores morte, quæ possint inferre maiorem pœnam merentibus. Vnde & in lege occidenti hominem, & furanti hominem ipsum aliquando, ut eum vendat; uterque præcipitur interfici, & adulter, & adultera præcipiuntur interfici; sicut & homicidæ; & tamen constat quod maius peccatum est occidere hominem, quam furari, & ipsum in seruum vèdere, vel etiā quam committere adulterium; & ideo si ira & homicidium æquantur in pœna, non propter hoc æquantur in culpa; tamen uterque secundum Dei legē est reus iudicio. Quare si irascens reus est iudicio, magis utique occidens reus iudicio erit.

S V M M A R I V M.

Quod licet in vita presenti non equalibus peccatis equalis pœna reddatur, tamen in vita futura iuxta qualitatem, & quantitatem peccati pœna debita reddetur; maior maioribus peccatis, & minoribus minor; propter quod & Dominus distinxit de pœna irascentis fratris, & eum vocantis Racha; & vocantis eum

fatue; per hoc distinguens pœnas gehennæ maiores & minores. Quid tamen dictæ pœnæ in vita futura significant, ignotum est; sed circum scribuntur per reum esse iudicio, concilio, & gehennæ ignis.

XVI

Verum est tamen quod licet in presenti in equalibus peccatis æquales reddantur pœnæ, quia non possumus ultra mortem punire aliquem; in futuro tamen secundum maioritatem delictorum erit maiortas pœnarum. Vnde & hîc ponitur irascenti quod reus erit iudicio; & dicenti Racha quod reus erit concilio, & vocanti fatue quod reus erit gehennæ ignis. Quia licet gehenna in ipsa omnibus debeat iniquis; tamen in ipsa secundum qualitatem criminum erit diuersitas afflictionum; Quātum enim se glorificauit, & in delicijs fuit, tantum dabitur ei tormentum, & luctum, Apoc. 18. Et Grego. lib. 9. moral. cap. 29. dicit. Qui æterno igni tradendi sunt, pares paribus sociantur: ut quos similis culpa inquinat, par etiam pœna constringat; & qui nequaquam dispari iniquitate polluti sunt, nequaquam dispari tormento crucientur. Quia quāuis gehenna cunctis vna sit, non tamen cunctos vna, eademque qualitate succendit. Nam sicut vno sole omnes tangimur, nec tamen sub eo vno ordine omnes æstuamus; quia iuxta qualitatem corporis sentitur etiam pondus caloris; sic & damnaris & vna est gehenna, quæ afficit, & tamen non vna omnes qualitate cōburit; quia quod hîc agit dispar validudo corporum, hoc illic exhibet dispar causa meritorum. Vnde quia hîc Dominus non loquitur de pœnis infligendis in vita presenti, sed loquitur de pœnis peccati debitæ in vita futura: ideo diuersis criminibus diuersas imponit pœnas. Omnes enim qui iniuste fratri irascuntur, & qui dicunt Racha, & qui dicunt fatue, digni sunt gehenna. Si enim non beneficientibus fratribus sunt damnatione digni, ut patet infra 25. quanto magis malefacientes fratribus digni sunt damnatione? Sed quia in gehenna est diuersitas pœnarum secundum diuersitatem criminum: ideo non gehenna pœna generalis hîc distinguitur in diuersas species pœnæ; cum aliqui dicantur alij rei iudicio, alij rei concilio, & alij rei gehennæ ignis, non quod tales pœnæ sint in gehenna (excepta vltima) sed ut per illa, quæ nobis nota sunt, infernales pœnæ aliquo modo cognoscantur. Vnde & hîc Glossa dicit, Quod proprijs & certis modis exprimi non potuit, quibusdam similitudinibus distinctū est. His enim tribus, iudicio, concilio, gehenna,

Apoc. 18.
Gregor.

Matth. 25.

Gloss.

na, diuersa mansiones in æterna damnatione pro modo peccati signanter exprimentur. Vnde per illa, quæ hic in humanis iudicijs videmus, penarum infernalium diuersa grauitas insinuat. Videmus enim quod reus ad iudicium vocatus licet iam sit à sua fama, & libertate diminutus; & etiam sit in periculo, & timore condemnationis constitutus, quia nescit quid probabitur contra eum; vel quibus supponetur tormentis, vel veritas extorquebitur, anxius est, & turbatus; tamen quia adhuc locum defensionis habet, & sperat quod non possit probari crimen impositum, adhuc non diffidit de se ipso. Et ideo licet sit in angustia constitutus, adhuc tamen confidit, quod iuste liberari possit; sed iam concluso negotio, si vel iam confessus est, vel testibus superatus, & causa eius iam ad prudentum deuenit consilium; cum se videat esse reum, non iam iustitiam, sed misericordiam exorat; adhuc tamen non diffidit, credens quod consilium secum misericorditer agat; sed tamen multo plus timet, & angustabitur quam timebat, vel angustabatur, quando causa, vel iudicium agitabatur. Sed quando iam sententia damnationis certa lata est contra eum, plus timet sibi; quia videt non se posse effugere damnationem. Et eodem modo quo ad aliquid quantum scilicet ad tribulationem, iram, indignationem, & angustiam, quæ sunt pœnæ infernales secundum Apostolum ad Rom. 2. Sunt diuersi gradus pœnarum contra iniuste irascentem, vocantem fratrem fatuum, vel Racha; licet non sit aliquis istorum in spe euadendi damnationem, cum desperatio sit annexa æternæ damnationi. Quales autem isti gradus sint, omnino non est ignotum; sed Dominus, qui scit quantitatem peccatorum nostrorum ipse moderabitur penas iuxta qualitatem peccatorum; ut sit iuxta modum culpæ etiam plagarum modus, secundum illud Deuter. 25. Pro mensura peccati erit & modus plagarum. Vnde August. 1. lib. de ser. domini in mon. dicit. Gradus sunt in peccatis istis, quia in primo vnum est, id est, ira sola; in secundo duo, & ira & vox, quæ iram significat; in tertio tria, scilicet & ira, & vox, & in voce ipsa certæ vituperationis expressio. Vide & nunc etiam tres sunt reatus, iudicij, concilij, & gehennæ ignis. Nam in iudicio adhuc locus est defensionis, sed ad consiliū videtur pertinere sententiæ prolatio; quando iam non cum ipso reo agitur, utrum damnandus sit, sed inter se, qui iudicant, conferunt quo damnari oporteat supplicio, quem constat esse damnandum. Gehenna vero ignis, nec

A damnationis dubium habet sicut iudiciū, nec damnati pœnam, sicut concilium. In gehenna quippe ignis certa est damnatio, & pœna dānati. Videntur ergo aliqui gradus in peccatis & in reatibus, sed quibus modis inuisibiliter exhibeantur pœnæ meritis animarum quis dicere potest?

S V M M A R I V M.

B Quod hæc Domini sententia multum est formidanda cum dicit, quod irascens fratri reus erit iudicio, id est gehenna, quæ grauior pœna est, & in se, & quia perpetua est quacunque pœna, quam homo in presenti vita pati possit.

C TImenda tamen multum est hæc Domini sententia, quæ tam duram imponit pœnam irascenti fratri; quia æterna pœna infernali eum damnat, qui solum fratri irascitur; quæ pœna, & si modicum duraret, grauior tamen erit quacunque pœna, quam homo in presenti vita pati possit; & quia æterna erit, omni pœna huius mundi grauior erit. Vnde August. super illud Psal. Domine ne in furore tuos arguas me, neque in ira tua corripas me, dicit de igne purgatorij, in quo venialia purgantur; scilicet lignum, fenum, stipula, quia dicitur quod saluus erit, qui ista superædificat; sic tamen quasi per ignem; contemnitur ille ignis quamuis grauior sit, quam quicquid homo pati possit in hac vita. Et nostis quanta hic passi sunt mali, & possint pati, tamē tanta passi sunt, quanta pati potuerūt & boni. Quid enim maleficus latro, adulter, sceleratus, sacrilegus pertulit legibus, quod non pertulerit martyr in confessione Christi? & tamen ista, quæ passi sunt hic, multo fortiora sunt, quam illa. Et tamen videte quemadmodum homines, ne ea patiantur, quicquid iusserit, faciūt; quāto melius faceret quod iubet Deus, ne illa grauiora patiantur? Si ergo ignis emundatorius diuturnus, & quo purgantur saluandi, & faciliora peccata mūdantur, tam grauis est, quam grauior erit ignis æternus, quo damnati pro peccatis mortalibus in perpetuum cruciābūt? Et ideo multum custodire nos debemus, non solum à fratris occisione, vel iniusta percussione, sed etiā à verbis contumeliosis, cū sola ira in corde contra fratrem concepta, perpetuo igne sit digna, quod hic Dominus vocat iudicium.

S V M M A R I V M.

Quod grauius Deus punit peccata facta tempo-

XVII

August.
Psal. 6.

Rom. 2.

Deut. 25.

August.

re noui testamenti, quàm punirentur peccata facta tempore veteris testamenti, quia ira iniusta contra fratrem nunc punitur pœna æterna in inferno, tunc vero occisio hominis corporalis iniusta puniebatur morte corporali; quæ lenior, & breuior est quàm sit pœna gehennæ.

XVIII

Heb. 10.

Ibidem.

Apoc. 20.

August.

EX his autem patet quòd grauius est iudiciū Dei, quàm hominis. Nemo enim pro homicidio infligit mortem corporis; qui etiam sine hoc moriretur, quæ mortis pœna etiam cito transit; sed Deus pro ira iniusta contra fratrem animam ad perpetuas pœnas ignis æterni damnat, nisi per pœnitentiam in vita præsentis quis satisfecerit. Vnde & Apostolus hoc attendens dicebat ad Heb. 10. Terribilis est quædam expectatio iudicij, & ignis emulatio, quæ consumptura est aduersarios; Et infra. Horrendum est incidere in manus Dei uiuentis. Vnde & ex hoc apparet quòd grauius vindicantur peccata in nouo, quàm in veteri testamento. In veteri enim pœna talionis imponebatur, ut oculum pro oculo; sed hîc pro ira pœna iudicij ponitur, quia ibi occidebatur corpus pro homicidio, hîc verò occiditur anima; quia mors secunda est stagnum ignis, ut dicitur Apoc. 20. Et sic homicidium illud carnale carnali homicidio vindicabatur, & morte prima; hîc vero homicidium mortale vindicatur morte anime, & morte secunda. Vnde & hîc dicit Aug. 1. lib. de ser. Domini in mon. Quantum interfit inter iustitiam Phariseorum; & iustitiam maiorem, quæ in regno cœlorum introducit, hîc patet, quia cum grauius sit occidere, quàm verbo irrogare conuiuium, ibi occisio reum facit iudicio, hîc autem ira facit reum iudicio, quod trium illorum peccatorum leuissimum est: quia illic quæstionem homicidij inter homines agitabant; hîc autem omnia diuino dimittuntur iudicio, ubi finis damnatorum est gehennæ ignis.

S V M M A R I V M.

Quòd illa peccata, quæ apud homines quasi parua, vel nulla æstimantur, quia etiam puniuntur per eos, vel non grauius, apud Deum magna æstimantur; quia per eum puniuntur pœna infernali perpetua.

XIX

EX quo etiam patet, quòd peccata quæ humano iudicio modica, vel quasi nulla æstimantur; & propter hoc impunita relinquuntur, in diuino iudicio grauissimè puniuntur; cum hîc ira iniusta in corde retenta, & modica fratris iniuria verbalis,

F

quæ apud hominem quasi nulla æstimantur, perpetua damnatione puniuntur, cum Dominus dicat. [Qui irascitur fratri suo reus erit iudicio.] Vnde & Grego. 21. lib. moral. cap. 4. exponens illud Iob. Ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat, dicit. Sicut Dominus vniuscuiusque cōsiderat vias, sic dinumerat gressus, ut ne minutissimæ quidem cogitationes eius iudicio, aut verba tenuissima, quæ apud nos vsu viuerunt, indiscussa remaneant. Hinc etenim dicit. [Qui irascitur fratri suo reus erit iudicio.] Prius ergo ira reprehenditur sine voce; postmodum vero ira cum voce: sed nec dum pleno verbo formata, ad extremum quoque cum dicitur fatue, ira redarguitur, quæ cum excessu vocis expletur etiam perfectione sermonis. Et notandum quòd in ira perhibet reum esse iudicio, in voce iræ, quod est racha, reum concilio, in verbo vocis, quod est fatue, reum gehennæ ignis. Per gradus etenim culpæ creuit ordo sententiæ; quia in iudicio adhuc causa discutitur, in concilio cum causæ sententia diffinitur; In gehenna vero ignis, ea, quæ de concilio egreditur sententia, expletur. Quia igitur humanorum actuum Dominus subtili examine gressus enumerat, ira sine voce iudicio, ira in voce concilio; ira verò in voce & sermone, gehennæ ignibus mancipatur.

S V M M A R I V M.

Ponitur expositio Chrysostomi quid significant istæ tres pœnæ, scilicet iudicium, concilium, & gehenna ignis; qui dicit, quòd duæ primæ pœnæ sunt in presenti; tertia vero in futuro.

I

VEL secundum Chrysostomum iudicium & concilium sunt pœnæ vitæ præsentis, sed gehenna ignis est pœna vitæ futuræ. Vnde hîc dicit Chrysost. in homil. Christus eum, qui irascitur sine causa, condemnabit iudicio; eum autem qui dicit Racha, concilio, sed nondum hæc magna sunt; hîc enim sunt hæc pœnæ; posuit autem hæc nunc, ut non vbique videatur aliena docere, & noua inducere. Circa quod attendendum, quòd ira aliquando potest esse veniale peccatum, sicut quandoq; zelo iustitiæ exceditur vindicta; vel etiam quando adhuc ipsa ira irrationabilis mentem nō superat, sed adhuc aliquantulum obedit rationi; & tunc hæc ira ex natura sua, quia est digna venia, in præsentis vita potest puniri, & eius punitio vocatur hîc iudicium, vel concilium; sed ira quæ est peccatum mortale ex sua natura, digna est

pœna

Iob 31.
Gregor.

XX

Chrysost.
hom. 16.

pœna æterna; quæ in vita præfenti ex se, ex natura sua non potest fufficienter puniri. Licet enim per Christi gratiam, omne peccatum in præfenti vita deleri poffit; etiam peccatum mortale, quod hîc ex fua natura fufficienter puniri non potest. Vnde & Prouerb. 2. dicitur de muliere aliena inclinata eft ad mortem domus, & ad inferos femitæ ipfius. Omnes qui ingrediuntur ad eam non reuertentur, nec apprehendent femitam vitæ. Vnde dictum Chryfoft. intelligitur de ira, quæ eft peccatum veniale; quia dicit quod pœnæ iſtæ funt in præfenti; ſcilicet iudicium, & concilium. Sed dictum Auguſt. ſecundum primam expoſitionem inductam, intelligitur de ira, quæ eft mortale peccatum; quia dicit quod in gehenna damnabuntur tales: licet pœna eorum ſit mitior, quàm aliorum qui grauius peccant. Dicitur autem pœna iudicij & concilij in præfenti, ſecundum eum, ad ſimilitudinem pœnæ, quæ in ferebatur per iudices Iudæorum, qui condemnabant homines ſecundum legem. Vnde Chryfoſt. in homilia. Concilium hoc, iudicium Iudæorum, ait. Quod duobus modis intelligi poteſt. Vno modo quod reus iudicij vocetur, quem iudex non vocato conſilio aliquo, poteſt punire; quia eſt culpa leuiſ, & pœna leuiſ, quæ per iudices ſine aliquo conſilio expediri poteſt. Sed reus cõcilio diceretur, cuius culpa tam grauiſ eſt, quod oportet iudices, & prudentes congregari, vt legitimè poſſit puniri; non ſolum quia lex eſt dubia punitionis eiſ; ſed quia agitur de perditione ſubſtantia, exilio, vita, vel membro, quæ non debent infligi niſi conſilio prudentum præhabito: iuxta illud Exo. 18. Electis viris ſtrenuis, conſtituit eos Principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicabant plebem omni tempore. Quicquid autem grauius erat, referebant ad eum, faciliora tantummodo iudicantes. Et ſecundum hæc, ille qui reus eſſet in iudicio, leuius peccaſſet, & puniretur; quàm ille qui reus eſſet concilio: quia faciliora particularibus iudicibus committuntur, grauiora autem & difficilia Principi, vel conſilio magno dimittuntur. Et ſic nil aliud eſſet eſſe reum iudicio, quàm reum eſſe, quod iudex per ſe puniat, iuxta legem, vel bonum arbitrium ſuum. Sed reus concilio eſſet, quia propter grauitatem criminis oporteret multos prudentes congregari; & ſic alia pœna eſſet etiam corporaliſ, & vitæ præſentis; cum ſupra dictum ſit. [Qui occiderit, reus erit iudicio;] & alia cum dicatur hîc. [Qui irafcitur fratri ſuo,

A reus erit iudicio] quia in prima agitur de morte corporis, hîc vero de alia minori pœna, & mitiori per iudicis iudicium imponenda.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia exceptio, in qua oſtenditur, quod magis expediret irasce fratri iniuſtè, quod morte corporali in præfenti vita puniretur; quàm ſi in hoc peccato decedens, pœna infernali puniretur.

B S E C U N D O poteſt intelligi, quod irasce reus ſit iudicio, ideſt morte corporali; non quod hæc pœna per iudicem hominem infligi debeat, ſed quod expediret irascenti; quia pœna mortis ei imponeretur magis, quàm ſi illâ pœnam in alio ſeculo ſuſtineret; quæ irascenti iniuſtè per Deum imponetur. Et hoc modo Dominus loquitur infra 18. Qui ſcandalizauerit vnum de hiſ puſillis, qui in me credunt, expedit ei, vt ſuspendatur mola afinaria in collo eiſ, & demergatur in profundum maris. Vbi dicit Hieron. Maiorum criminum iſta apud veteres Iudæos pœna fuit, vt in profundum ligato ſaxo demergerentur; Expedit autem ei, quia multo melius eſt pro culpa, breuem recipere pœnam, quàm æternis ſeruari cruciatibus. Et Chryſo. ibi dicit. Quod expedit ei hæc pœnam ſuſtinere, quoniam eos alia grauior expectat: & eodem modo ſicut ſcandalizanti vtile eſſet, quod necaretur, vel ſubmergeretur; ita irascenti melius eſſet quod occideretur, quàm ſi haberet ſuſtinere alterius ſeculi pœnas. Quod non ſolum de ira, quæ eſt mortale peccatum, intelligitur, ſed etiam de ira, quæ eſt peccatum veniale. Quia ipſa in alio ſeculo in igne purgatorij habet mundari; qui ignis (vt ſupra dictum eſt) grauior eſt omni pœna, quàm in hac præfenti vita homo pati poſſit. Si enim Paulus dixit, ſibi melius fore quod moreretur, quàm ſi viuens de Euangelio prædicaret; quod tamen licitum erat, quia per hoc gloria eiſ, quæ erat ſine ſumptu, Euangelium prædicare euacuaretur, iuxta illud 1. ad Cor. 9. Bonum eſt mihi magis mori; quàm vt gloriam meam quis euacuet. Vbi dicit Glo. Malo ego mori, quàm vt quis euacuet gloriam meam; quod eſſet ſi ſumptus acciperem. Maximam igitur habet gloriam Apoſtolus apud Deum, non exigendo ſtipendium debitum ab infirmis, ſed de ſuis laboribus tranſigendo quotidianum victum, quàm gloriam non vult amittere, immo magis mori vellet; quanto magis

XXI.

Matth. 18.

Hieron.

Chryſoſt. hom. 16.

1. Cor. 9.

Gloſ.

homo velle debet corporaliter mori, quâ committere peccatum. Vnde sic reus pœnis æternis, vel etiam pœnis temporali-
bus ignis infernalis, vel purgatorij? & sic hæc pœna iudicij intelligeretur de morte corporis; non quod imponatur irascenti per iudicem; sed expediret ei quod imponeretur sibi, vt à pœna quæ sibi in alio seculo debetur, liberaretur; sicut expediret scandalizanti pusillos, quod mola asinaria circumdaretur, vel ligaretur in collo eius, & in profundû maris demergeretur.

S V M M A R I V M.

Quod Dominus prohibens irasci fratri, accepit fratrem non carnalem, vel omnem hominem; sed fratrem in fide Christiana, quæ potior fraternitas est quacumq; alia; & sic non prohibet irasci contra infideles, siue Gentiles, siue hereticos, siue etiam incorrigibiles Christianos; cum contra tales non solum irasci possimus, sed etiam ipsos odio habere.

XXII

Hiero,

Matth. 24.

Gen. 49.
Chrysost.
hom. 16.

Intelligendum tamen, quod hîc sub magna pœna prohibetur homo irasci, non cuiumq; ; sed fratri suo; frater autem noster nullus est vt dicit hîc Hiero. nisi qui eundem nobiscum habet patrem: Vnde & infra 24. dicitur. Omnes vos fratres estis, & patrem nolite vocare vobis super terram, vnus est enim pater vester, qui in cœlis est. Omnes enim Christiani fratres sunt, quia per nouæ natiuitatis generationem, filij sumus Dei Patris. Affectu enim fratres dici possunt; quia affectus diuiditur in duo, in spiritualem, & communem: In spirituali autem affectu, omnes Christiani fratres vocantur; quia sunt vnanimis in fide, & charitate, & ad vnâ eternam hæreditatem habendam, omnes vnanimiter tendunt; Sed communis affectus & fraternitas inter homines, est naturæ vnitas; quæ ab vno parente Adam descendit. Hîc autem loquitur de fraternitate Christiana, & non de fraternitate communi; Quia licet omnes homines diligere debeamus affectu naturæ, & maxime dum sunt in præsentī vita, quia ignoramus si debeant conuerti, vel non; tamen Christiano affectu omnes Christianos diligimus, & benefacere eis debemus, & a malo faciêdo custodire; quia fratres in Christo sumus. Vnde & Ioseph proficiscētibus fratribus suis dixit. Ne irascamini in via, fratres enim estis. Gen. 45. Vnde & Chrysost. hîc dicit in Homiliario. Philanthropos Deus, id est amator hominum, & quæ paruissima sunt uellet decenter nos vti nobis inuicem iubens, & ideo Christus

Fneruos odij abscindens, hæc legem introduxit; Etenim multus erat ei sermo amoris. Bonorum enim vniuersorum mater est; & nihil Deo ita est studiosum, vt vniri, & copulari nos ad inuicem. Ideoq; per se ipsum, & per Discipulos suos multum pro mandato hoc facit sermonem, & vehemens vendicator & punitor est contemptorum huius mandati. Etenim nihil ita malitiam omnem inducit, & radicat, vt amoris destructio. Et quia ira iniusta contra fratrem, est odij causa, & principium, & odium amoris est contrarium; ideo vehementer iram prohibet, quæ principium est, & causa destructionis amoris fraterni; quo inter nos fratres sumus, filij, & hæredes patris. Et quia hæc fraternitas potior est, & melior quàm fraternitas communis, qua omnes homines sunt fratres; iccirco prohibet irasci nos fratribus, id est Christianis maxime, licet omnes homines diligere, & cum eis pacem habere debeamus si est possibile: iuxta illud ad Roma. 12. Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Sed quia infidelium malitia multum subcreuit, & ad fidem dedignantur conuerti; non solum propter eorum iniquitatē cōtra eos irasci possumus, sed etiam eos odire: iuxta illud Psal. Nonne qui oderunt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Et sic prohibemur irasci contra fratres nostros, id est Christianos, & non contra infideles. Vnde & Apostolus, infideles homines odibiles vocat: ad Titum cap. 3. Eramus etenim nos aliquando (supple) quando infideles eramus; insipientes, increduli, errantes, seruientes desiderijs, & voluptatibus varijs, in malitia, & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Et de Iudæis iam in sua incredulitate induratis, dicit idem ad Thessalo. 2. Iudæi Dominum Iesum occiderunt, & prophetas, & nos persecuti sunt; & Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur; prohibentes nos gentibus loqui, vt saluæ fiant; vt impleant peccata sua semper; peruenit enim ira Dei super illos vsque in finem. Si etiam fratres nostri à recta fide, id est Christiana deuiant, vel ad peccata & vitia (desertis fide, & virtutibus) declinent; tunc irasci debemus cōtra eos, vt ad rectam viam reducamus: quia aliter perditionis eorum conscij essemus. Hoc enim modo Paulus Galathas ad Iudaismum declinantes, stultos vocat, & fatuos: ad Gal. 3. O' insensati Galathæ, quis vos fascinauit veritati non obedire? Et Dominus Christus Mart. ult. exprobrauit incredulitatem, &

Roma. 12.

Psal. 138.

Tit. 3.

Thess. 2.

Gal. 3.

Marc. ult.

Luc. 24.

1. Cor. 1.

Glof.

Chrysof.

Hom. 16.

Eccl. 3.

duritiam cordis Discipulorum, quia ijs qui viderant eum resurrexisse non crederant. Et Luc. 24. Discipulos vocat stultos dicens. O' stulti, & tardi corde ad credendum. Et ad Corint. qui non redarguebant corinthum fornicatorem, inflatos vocat Apostolus, & dicit eis. Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis? 1. ad Cor. 4. Vbi dicit Glo. Terroris verba infert, ut inflati humilientur. Et infra. Melius est erudiri in virga patris, quam perire in blandimento prædonis. Vnde & Chryso. hinc contra fratres dicit in homiliario. Irascendum non esse propter ista: Galatarum enim gentem (ait) quæ ferè à Christo iam exciderat, Paulus reformauit. Iræ enim decens est tempus, cum nos ipsos defendimus, & cum alios insolentes conuertimus. Vnde & Eccl. 3. Inter temporum diuersitates ponitur tempus dilectionis, & tempus odij; Sic ergo patet quomodo, vel qualiter, & quare sit irascendum fratri.

S V M M A R I V M.

Quod maioris culpæ est ira, quæ in vocem prorumpit in iniuriâ fratris, etiam si illa vox non sit significatiua; quàm illa ira, quæ in corde retinetur; & non prorumpit in vocem, & plura mala facit, & irato, & illi, cui irascitur; & ideo maiori pœna digna est, propter quod Dominus dixit, quod qui dixerit fratri suo Racha, reus erit iudicio.

XXIII.

Qui autem dixerit Racha, reus erit concilio] Vbi prohibetur ira, quæ prorumpit in vocem, & conuicium fratris, licet non determinatum, & certum. Circa quod attendendum est, quod passiones animæ quando sunt magnæ non possunt in corde retineri; & maxime passio, quæ totaliter quando magna est, corpus immutat, & in vocem prorumpit aliquando etiam nolentis. Vnde & Helii iratus de se dicit Iob. 32. En venter meus quasi mustum absque spiraculo; quod lagunculas nouas dirumpit. Loquar, & respirabo paululum. Et ante præmittitur, Iratus, indignatusque est Helii filius Barachel, Buzites. Et infra. Cum videret quod respondere non potuissent, iratus est vehementer. Et sic quando magna ira est in corde, vix retineri potest, quin prorumpatur in indignationis voce. Vnde & ad Eph. 4. post iram, & indignationem, Apostolus addit clamorem, & blasphemiam; dicens. Omnis amaritudo, & indignatio, & clamor, & blasphemia, tollatur à vobis. Quod exponens Hieron. in lib. 3. super epistolam ad Ephe. dicit. Post ama-

Iob. 32.

Ibidem.

Eph. 4.

Hieron.

A

ritudinem, furorem, & iram, rectè clamor & blasphemia prohibentur. Qui enim furore semel fuerit superatus, necesse est ut profiliat in clamorem, & turbine fremens, hinc atque illuc, in modum folij ventiletur; quia qui solent loqui per indignationis furorem, mentis iudicium perdiderunt. Et Grego. mor. lib. 5. cap. 31. dicit de iracundia. Quod ore clamore format; sed sensus quid loquatur ignorat. Se quidem ipsum retinere animus non valet, quia factus est potestatis alienæ; & si aliquando manus non exierit, tamen in maledictionis iaculum linguam vertit. Vnde signum abundantis iræ cordis est, quando homo se retinere non potest, quin in maledictionem, vel iniuriam fratris prorumpat in voce. Et ideo maiori pœna dignus est, quia maiori succeditur ira; & cuius signum est fratris iniuriatio. Et etiam quia per talem locutionem iniuriosam, proximus vel frater læditur; quia honor ei debitus per opprobrium dictum, ab irascente auferitur. Et etiam quia ipse ad iniquitatem & iracundiam excitatur, & ideo qui fratri impropert, se & illum (quantum in ipso est) malos esse affectat. Nihil enim magis solet homines commouere, quàm iniuria & opprobria dicta ei ab illo, qui contra eum iniuste iratus est; Quia quicquid dicit iratus, tempore iracundie contra eum, cui irascitur; totum malitiosè, & iniuriosè sibi dictum reputat iniuriatus. Vnde & hinc in Homiliario Chrysof. dicit. Inimicitie tempore, ira accensa, & animo ardente, & quod minimum est, magnum apparet: & quod non valde iniuriosum est, onerosum esse videtur; & multoties parua hæc, & occisionem perpetrant, & ciuitates integras euertunt. Sicut enim amicitia existente, & quæ onerosa sunt, leuia videntur: ita inimicitia subiacente, & quæ parua sunt, importabilia apparent; & si simpliciter dicantur, ea perniciose suspitione dicta esse estimantur. Et quemadmodum in igne si quidem parum scintillet, si decem millia adiaceantur ligna, non facile ea occupat; si autem vehemens est, vel alta generetur flamma, non solum ligna, sed & lapides, & omnem facile incidentem materiam adipiscitur; & per quæ assuevit extinguere, per hæc magis accenditur: Tunc enim non ligna solum, & stipula, & alia combustibilia; sed & aqua proiecta magis eius flabellat virtutem; Sic itaque est in ira, quodcumque loquitur inimicus, esca factum est cõfestim, illi perniciosæ iræ. Et infra. Conuiciator pacis, vel amoris, bono nocet, & mille proximum inuoluit incomodis, & continuas

B

C

D

E

Gregor.

Chrysof. hom. 16.

inimicitias operatur; & Christi euellit mēbra, & Deo dilectam pacem assidue abigit; & multam Diabolo per contumelias dans spaciositatem, & fortiozem illum faciens. Ideoq; Christus neruos iræ & odij abscindens, hanc legē induxit. Nihil enim ita malitiam omnem inducit & radicat, vt amoris destructio. Et quia per iniurias, conuicia, & contumelias; ira, & odiū, crescunt; quibus amor proximi destruitur: iccirco Dominus contradicentem fratri suo; Racha, dicit: Quod qui dixerit fratri suo, Racha, reus erit concilio.

S V M M A R I V M.

Ponitur differentia inter Contumeliam, Detractionem, Susurrationem, Derisionem, & Maledictionem. Licet autem hic solummodo Dominus agat de contumelia, quæ frequenter prorumpit in vocem irascentis; tamen damnando contumeliam, magis supradicta vitia damnat.

XXIII

Circa quod attendendum quod verborum iniurie, sunt Contumelia, vel cōuicia, Detractiones, Susurrationes, Derisiones, Maledictiones, & Blasphemie. Per contumeliam enim, vel conuiciū, detrahitur honori alicuius; quia reuelatur peccatum occultum, vel alicui imponitur; vt ex hoc eius honori detrahatur: & quia honor est de maioribus bonis exterioribus, iccirco cum per vitium, vel cōtumeliam, tali honore per conuiciantem (quantum in eo est) priuetur, grauem iniuriā infert conuicians conuiciato. Sed per Detractionem, famæ hominis occultè detrahitur; cū aliqua mala per detractionem, de homine occultè dicuntur; & quia post honorem fama est maximum bonū, iuxta illud Prover. 22. Melius est nomē bonum, quā diuitiæ multæ; Iccirco post cōtumeliosum, peior est detractor, cum sit periculosior; quia detractor occultè nocet, contumeliosus verò manifestè; & detractor fugit se amicum, cum tamen sit inimicus; & vt amicus mala de proximo dicit; propter qđ ei creditur; cōtumeliosus verò, est manifestus inimicus; & ideo non facilè, ei creditur. Sed Susurro, dicit aliqua de proximo occultè, quæ audienti habeant displicere, vt separet amicitiam, quæ est inter illum cui loquitur, & contra quem loquitur. Vnde non semper dicit mala de proximo contra quem susurrat, sed solum illa dicit, per quæ potest commoueri animus audientis eum, contra illum, contra quem susurrat. Et quia amicitia est maximum bonum inter exteriora, & etiam ipsi honori præfertur: iccirco Susurro, vel bi-

Prou. 22.

Flinguis, qui intendit scindere amicitiam, pessimus est inter alios. Sed Derisor dicit malum de proximo, intēdens eum in conspectu aliorum confundere; & sic eum paruipendit; quia eius facta opprobriosa, in ludum, & risum vult deducere. Vnde & inter alias iniurias verborum, hæc grauior est; quia maior est contemptus, & maior fit ei inhonoratio, quā si ei inferretur contumelia. Sed Maledictio est quando quis optat, quod malum eueniat alicui; & quia malum pænæ, minus est quā malum culpæ: iccirco maledictio per quā malum per se imprecatur, vel optatur, minus peccatum est (quantum est ex ratione sui) quā alia supradicta. Cum igitur ex ira, dicantur contra proximum, vel conuicia, vel detractiones, & alia supradicta; propter quæ illi contra quos dicuntur, irascuntur, contradicentes; iuxta illud 2. Re-

Gthoric. Irascuntur & deridentibus, & subfanantibus, & conuiciantibus; contumeliam enim inferunt, & in talibus nocentibus, quæcumque sunt contumeliæ signa. Hic solum agitur de iniuria illata proximo, per verba cōtumeliosa, vel etiam conuicia; quia irati (vt frequentius) in talia contumeliæ vel conuicij verba, prorumpunt ex iracundia; & non in verba detractionis, vel susurrationis; nisi fortè contra superiores suos, & contra quos palam loqui non audent, irati fuerint; quia tunc detrahunt eis, vel susurrant contra eos; quia palam contra ipsos loqui non audet. Prorumpunt etiam quādoque irati in verba derisoria, & frequenter etiam in maledicta, iuxta illud Eccl. 22. Ante ignem camini vapor, & fumus ignis inaltatur; sic & ante sanguinem maledicta, & cōtumeliæ, & minæ. Sed tamen dum dāmnat Christus verba contumeliosa, vel conuicia; damnat omnes iniurias verborū, quæ contra proximum inferuntur. Si enim iracundiæ passio, verba contumeliosa, vel conuicia, non excusat; multò minus possunt excusari verba detractionis, susurrationis, quæ frequenter ab animo, extra passionem iracundiæ existente, proferuntur. Passio enim diminuit de ratione voluntarij, & peccatū animi ideo peccatū, quia volūtariū: quod si non esset voluntarium, non esset peccatum; vt dicit Aug. lib. de vera religione.

Aristot.

Eccl. 22.

August.

S V M M A R I V M.

Distinguitur duplex contumelia; scilicet facti, & dicti; & deinde contumelia dicti, in conuiciū; quando scilicet impropertur alicui vitium morale; & in conuiciū quando defectus naturales alicui impropertur; & deinde osten-

ditur

*ditur quid significet, Racha, secundum diuer-
sos sanctos; & ex hoc ostenditur, quod dicens
fratri Racha, non impropertat vitium morale;
sed, solum defectum naturalem, vel fortune;
ex quo etiam sequitur quod inter iniurias ver-
borum, minor iniuria est dicere alicui, Racha.*

XXV

Glos.

Rom. 2.

1. Paralip.
19.

Prou. 10.

Hieron.

Psal. 7.

August.

Chrysost.
hom. 16.

Est autem attedendum quod contume-
lia in verbis consistit, & in factis, dicen-
te Glossa ad Rom. 2. super illud, Contume-
liosus, superbus. Contumeliosi sunt qui
dictis, vel factis, contumelias & turpia in-
ferunt. Vnde & de contumelia facti dicitur
1. Paralipo. 19. Quod Anon Pueros
Dauid decaluauit, & rasit dimidiam bar-
bam; & prescidit tunicas eorum a natibus
vsque ad pedes, & dimisit eos. Qui cum
abiissent, & hac mandassent Dauid, misit
in occursum eorum. Grandem enim con-
tumeliam sustinuerunt. Et de contumelia
verborum dicitur Prouer. 10. Qui profert
contumelias, insipiens est. Grauior autem
est contumelia facti, quam sit contumelia
verbi. Sed & contumelia verbi diuiditur;
quia aliquando dicitur contumelia, quan-
do solum vitia naturalia alicui impropertantur;
aliquando cum vitia moralia alicui
iniuriose exprobantur: quia contumelia
proprie dicitur conuiciu. Grauior autem
est contumelia, qua vitia moralia homini
exprobrantur, quam qn defectus naturales
impropertantur. No enim pp naturales de-
fectus iuste vituperamur, sed propter mo-
rales: Dominus autem vt omnino verbo-
rum iniurias damnet; contumelias, & ex-
probrationes naturalium defectuum, hic
prohibet dicens. [Qui dixerit fratri suo Ra-
cha &c.] vt ex hoc ostendat q omnino nos
custodire debemus, ne aliquam verbalem
iniuriam proximo iniuste inferamus. Ra-
cha enim (secundum Hierony. in interpre-
tationibus nominum) tantum significat,
quantum, vanus. Vnde & in illo loco Psal.
vbi nos habemus. Decidam merito ab ini-
micis meis inanis, in hebreo ponitur (vt
dicit Aug. 1. lib. de ser. domini in mon.)
pro inani, Racha. Secundum autem Aug.
in lib. de serm. domini in mon. est interie-
ctio indignantis animi motum exprimes;
non tamen plenè significans aliquam iniu-
riam certam. Secundum autem quod ibi-
dem dicit; aliqui putauerunt quod Racha
tantum significaret, quantum pannosum.
Secundum autem Chrysost. in homil. Ra-
cha non est magnæ contumeliæ verbum,
sed magni contemptus, & paruipensionis.
Sicut enim nos vel famulis, vel quibusdam
alijs minoribus iniungentes, dicimus. Va-
de tu; dic illi, tu; ita & qui Syrorum vtun-
tur lingua, Racha dicunt pro tu, hoc po-

A nentes; & sic Racha esset tuizatio. Vel se-
cundū eūdem in expositione, Racha idem
est quod vacuus, & sine cerebro. Tamē se-
cūdum consuetudinem hebreā, hoc ver-
bum non ex ira, nec ex odio; sed ex ali-
quo motu vano magis dicebant fiduciæ
causa quā iracundiæ: Nam vnaqueque
prouincia, habet in cōsuetudine aliquod
exprobratiuum verbum; quod non rixæ
causa, sed familiaritatis gratia, dicere so-
lent ad eos, quorum fiduciam habent; vt
puta diues pauperi; aut vrbānus rustico;
B contemnens eius personam magis, quā
honorans. Siue autem Racha significet va-
num, vel vacuum, siue pannosum, siue sit
interiectio significans indignantis animi
motum, & nullam certam iniuriam signi-
ficans; siue ponatur pro tu; siue etiam sit
verbum contemptus, & vilipensionis; nul-
lum tamen crimen obijcitur illi, cui Ra-
cha dicitur; sed solummodo, vel vitia na-
turalia impropertantur; vel defectus fortu-
næ, vel cōtemptus personæ; propter quod
non est verbum conuicii, sed solummodo
verbum contumeliæ. Contumelia enim a
C contemptu est dicta; quia nemo taliter ali-
cui iniuriatur, nisi ipsum contemnat; vt di-
cit Seneca in Prouer. Si igitur qui dixerit
fratri suo Racha, reus erit concilio; multo
magis qui aliter iniuriam fratri suo dixe-
rit, reus erit pœna maiori.

S V M M A R I V M.

*Quod si talia verba quæ significantur per Ra-
cha, dicantur ab aliquo alteri, non animo in-
iuriandi eum; nec ille cui hæc dicuntur ex hoc
se reputet iniuriatum; talia verba non puniun-
tur illa pœna, quam hic Dominus ponit: quia
nec sunt contumeliosa; idest ex cōtemptu per-
sonæ cui dicuntur; sed vel animo corrigendi,
vel propter communem modum loquendi.*

Verum est tamen, quod iniuria maxi-
mè ex animo inferētis iudicanda est,
Quia aliter nisi ille, qui dicit verbum in-
iuriæ, si non ex animo iniuriandi, sed alia
causa dicit; vtpote animo corrigendi, vel
propter modum communem loquendi,
vel propter alias causas, non est iniuria,
nec contumelia; cum nec sit contemptus,
quod est de ratione contumeliæ. Vnde
quando talia verba dicuntur non ex ira,
vel odio, non reputantur iniuriosa; & per
consequens non sunt tali pœna punienda;
cum nec propter talia verba proximus le-
di, vel iniuriari se credat; Nec dicens talia
verba, animo iniuriandi dicat ipsa: sed si
perciperet quod proximus talibus ver-
bis, sibi iniuriam inferri putaret, omnino

Idem ho
18.

Seneca.

XXVI

Dan. 13. abstinendum est, ne proximus huiusmodi verbis offendatur. Vnde & Daniel, filios Israel fatuos vocat, animo corrigendi. **Dan. 13.** Et Apostolus Galathas vocat à Christo euacuatos, & etiam fascinatos: **Gal. 5.** & tamen non incidit in hanc culpam, quia non iniuriandi animo, sed corrigendi prædicta dixit.

S V M M A R I V M.

Quod si accipiat reum esse concilio pro pœna, quæ in futuro seculo, reddetur contumeliosis fratribus, dicentibus Racha, tunc hæc pœna grauior est, quàm pœna iudicij; & assignantur causæ, & ostenditur quod tales extra Dei regnum erunt, & per consequens in infernum.

XXVII **Q**ui autem sic Racha dixerit fratri suo reus erit concilio] quæ pœna grauior est quàm sit pœna iudicij; sicut grauius est contumeliam inferre fratri, quàm irasci contra fratrem; & nihil loqui contra eum. Hæc autem pœna concilij, si sit inferenda in futuro penam inferni significat grauiorem, quàm significet pœna iudicij; & mitiorem quàm significet gehenna ignis, vt supra dicebatur. Nec mirum si plus patietur qui contumeliam verbalem fratri intulerit, quàm pœnam iudicij; cum de verbis ociosis omnibus, reddituri sint rationem homines, in die iudicij; vt dicitur infra 12. Verbum autem ociosum dicitur, quod sine vtilitate loquentis, vel audientis profertur; sed verba friuola, fabulosa, & scurrilia non sunt ociosa, sed criminosa. Si ergo de verbis ociosis, quamuis bonis, inutilibus tamen audienti & dicenti, reddetur ratio in die iudicii, & pro iis adducemur ad iudiciũ: quanto magis pro verbis malignis iudicabimur, & grauiorem penam sustinebimus? Vnde & in Epistola Iudæ dicitur. Ecce dominus venit in sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorũ, quibus impie egerunt; & de omnibus duris quæ locuti sunt cõtra Deum peccatores impii. Vnde Chrysost. hĩc dicit in expositione. Si ergo nec verbum bonũ sine causa dicere debemus, nisi fuerit pro ædificationis occasione, ne ipsum verbum bonũ, dum sine causa dicitur, inueniatur etiam ociosum, & fiat malum: quãto magis illud non debemus dicere verbum, quod à semetipso naturaliter malum est, & ad audiẽtis pertinet iniuriam? Membrum enim oris nostri, quod ad aliorum creatum est ædificationem, aut ad vsum corporis, aut ad Dei gloriam, non debemus tradere ad

F vanitatis ministerium. Si enim vasa sanctificata, ad priuatos vsus transferre peccatum est, & periculum; sicut docet nos Balthasar, qui bibens in sacratis calicibus de regno depositus, & mortuus est; quãto magis vasa nostri corporis, quæ sibi Deus ad habitaculum præparauit, non debemus accommodare sermoni malo, & vano, ne locum demus Diabolo agendi quod vult de membris nostris? Omnis enim sermo vanus qui dicitur, immundo dictante spiritu profertur. Vnde Iaco. 3. de lingua dĩ. In ipsa benedicimus Deũ, & Patrẽ; & in ipsa maledicimus homines qui ad imaginẽ & similitudinẽ Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet fratres mei hæc itaque fieri. Nunquid fons de eodẽ foramine emanat dulcem, & amarã aquã? Si ergo verba vana digna sunt iudicio, multo magis verba mala & cõtumeliosa digna sunt damnatione. Vnde & in catalogo illorum qui excluduntur de regno Dei, maledici ponũtur, dicẽte Apostolo 1. ad Corint. 6. Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et Chrysost. hĩc dicit in homil. Paulus non adulteros solum & molles, sed iniuriatores à regno expulit, & valde decenter. Non enim est aliquid cõtumelia molestius, & quod maximẽ potest mordere hominis animã: Conuiciator enim pacis, & amoris, bono nocet, & circummittit proximum in multis malis, & continuas operatur inimicitias, & Christi euellit mēbra, & Deo dilectam pacem assiduẽ ambigit. Et quia de regno Dei maledici expelluntur; non restat eis nisi gehenna, cuius pœnæ gradum, Dominus nomine concilij exprimit dicens. Qui dixerit, Racha, reus erit concilio. Vnde & de operiente fraudolenter odium, dicitur Prouer. 26. Qui operit odium fraudolenter, reuelabitur malitia eius in concilio. Et Ezech. 13. dicitur de prophetis qui locuti sunt vana. In consilio populi mei non erũt & in scriptura domus Israel, nõ scribentur, nec in terram Israel ingrediẽtur. Vnde sic erunt rei concilio, quod per sanctorum concilium damnabuntur, & expellentur de sanctorum concilio, iuxta illud Psal. Non resurgent impii in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum.

S V M M A R I V M.

Ponitur secũda expositio Chrysost. quid significet reũ esse cõsilio, & declaratur dicta expositio.

Dan. 5.

Iac. 3.

1. Cor. 6.

Chrysost. hom. 16.

Prou. 26.

Ezech. 13.

Psal. 1.

XXVIII

Chryso.
hom. 10.

Math. 25.

Idem 27.

A. 2.

Secundum autem Chryso. Reum esse concilio, perinde est, ac si diceretur, quod erit vnus ex illorum consilio, qui aduersus Christum fuerunt; sicut Apostoli in canonicis suis interpretantur. Si enim Christus humanitatem, vel crudelitatem exhibitas suis minimis sibi reputat factas; Quod enim vni ex minimis meis fecistis, vel non fecistis, mihi fecistis, vel non; Et in fra 25. eodem modo contumelias factas suis, sibi reputat factas. Et quia contumelia & opprobria quæ Christo facta fuerunt in passione, ordinata fuerunt in consilio Iudæorum, vt patet infra 27. Mane facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum, & seniores populi, aduersus Iesum vt eum morti traderent; Et Act. 2. Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum per manus iniquorum, affligentes interemistis: Iccirco illi qui contumelias inferunt fratribus; iudicantur, vt illi, qui deliberato consilio, contumelias, & terrores Christo intulerunt; Non tamen ita grauius sunt puniendi sicut Christi contemptores in persona sua. Vnde prima expositio magis est clara, & ad propositum, vt videtur; licet etiam secunda teneri possit.

S V M M A R I V M.

Declaratur quid importetur per nomen Fatui; vt ostendatur quod magna infertur iniuria homini quando vocatur, Fatue; siue sit fatuus per naturam, siue sit fatuus per vitium.

XXIX.

Pou. 13.

Eccl. 22.

Ibidem.

Qui autem dixerit fatue, reus erit gehenna ignis.] Vbi ostenditur quam mereatur poenam ille, qui certum & expressum conuicium iniuste dicit fratri suo. Quia qui vocauerit fatuum fratrem suum reus erit gehennæ ignis. Dicitur autem fatuus homo excors, stultus, insipiens, imprudens; qui neq; quod ipse dicit, neq; quod alij dicunt, intelligit; ita quod deficit in sensu, & ratione; qui licet sibi sapiens videatur, omnino tamen est insipiens. Vnde & Prouer. 13. dicitur. Qui fatuus est, appetit stultitiam. Et Eccl. 22. dicitur. Super fatuum plora; defecit enim sensu; Et ibidē. Et quod est illi aliud nomen quam fatuus? Arenam, & salem, & massam fratri facilius est portare, quam hominem imprudentem, fatuum, & impium. Vnde ille propriè fatuus est, qui nullam, vel modicam discretionem habens, credit se magnam habere prudentiam; & ex hoc alijs se præferens, vult quod alij eius sequantur sensum; & tamen ipse omnino imprudens est. Maximus autem defectus est in homine talis fatuitas, quia cum ipse

A distet a Bestia per intellectum, & rationem; qui caret intellectu, & prudentia parum distat a Bestia. Vnde Prouer. 17. dicitur. Expedit magis Vrsæ occurrere raptis fatibus, quam fatuo confidenti sibi in sua stultitia. Vnde qui alium vocat fatuum, omni honore humano eum priuat. Dicente Chryso. Non parum extimes vocare stultum vel fatuum; cum id quo ab irrationalibus distamus, & quo maxime sumus homines, id est intellectu, & prudentia; auferas fratri; cum eum nobilitate priuas. Et sic hæc contumelia est magna, licet per naturam aliqui sint fatui; tamen maior iniuria esset sue fatuitatis causa, quā quando per naturam est fatuus. Et sic adhuc conuicia talia dici possunt homini, quæ maioris contumeliæ, & conuicij essent.

S V M M A R I V M.

Quod maior iniuria est, vocare Christianum fatuum, qui Deum cognoscit per fidem; & in quo Christus habitat; quā infidelem, qui Deum non cognoscit, nec ipsum in se habet.

Maior autem iniuria est vocare Christianum fatuum, quā infidelem; quia infidelibus Christus, qui est sapientia & virtus Dei, per fidem in ipsis habitat; & ipsi eum per fidem cognoscunt, dicente hic Chryso. Indigna res est illi dicere fatue, qui habet in se sapientiam spirituales, in agnitione Dei Patris & Christi. Et ideo talis non debet vocari fatuus; quia nemo est fatuus, qui Christum cognoscit. Sed infideles, qui Christum in se non habent, nec eum cognoscunt, quantumcumq; in alijs prudentes videantur, stulti tamen sunt, & fatui: Dicente Hier. 10. Tuum est decus inter cunctos sapientes gentium, pariter insipientes & fatui probabuntur, doctrina vanitatis eorum lignum est. Et Apostolus 1. ad Cor. 1. dicit. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Sic ergo frater, id est Christianus, fatuus non debet vocari, qui Christum in se habet, & ipsum Patrem cognoscit; sed infideles sunt fatui, quia non habent spiritum cognoscendi Christum, nec ipsum in se habent. Vnde & ad Galathas 3. qui ad infidelitatem conuertebantur vocat stultos. Sic stulti estis vt cum spiritu ceperitis, nunc carne consumamini.

S V M M A R I V M.

Ponitur differentia inter stultum, & fatuum; & ostenditur, quod stultus est peior quā fatuus. Vnde si vocare fratrem fatuum, iniuriosum

est,

Prou. 17.

Chryso.
hom. 16.

XXX.

Chryso.
hom. 16.

Hier. 10.

1. Cor. 1.

Gal. 3.

est, & dignum magna pœna; maiori pœna dignum est si frater vocetur stultus; quia quanto iniurię verbales sunt maiores, tanto maiori pœna dignus est, qui illas infert fratri, iniuriandi animo.

XXXI

Isidor.

Circa quod attendendum quòd licet stultus & fatuus pro inuicem ponantur; tamen secundum Isidorum in libro Ethimologiarū; Differentia est inter stultum, & fatuum. Stultus enim dicitur homo stupidus; vnde etiam & stultitia à stupore dicta est. Vnde ille dicitur stultus, qui licet iudicandi habeat habitum inter bonum, & malum; tamen propter quandam stuporem mentis, & pigritiam, non vult laborare; vt inter bonum, & malum iudicet. Et si iudicat, quia bonum ei non sapit, non delectatur in opere bono; iccirco non mouetur ad bonum cogitandum, vel etiam faciendum. Vnde & Apostolus 1. ad Cor. cap. 2. dicit. Animalis homo non percipit ea quę sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Vbi dicit Glos. Animalis homo non credit posse fieri, nisi quod nouit; & dicitur animalis, vel vita, vel animi sensu. Vita animalis dicitur, qui fertur dissoluta lasciuia; quam intra naturalis ordinis metas, spiritus rector non continet, eo quòd ipse spiritus Deo se regendum non subijcit; Sed animalis dicitur animi sensus, qui iuxta corporum phantasiā de Deo, vel secundum legis literam, vel secundum rationē physicā, iudicat. Quare autem animalis homo non percipiat ea quę sunt Dei, subdit. Stultitia enim est illi (supple) secundū humanum sensum; & ideo non potest intelligere spiritualia. Vnde quia stulti habent intellectum, & sensum, & tamen bonā eis non sapiunt; propterea monetur in Psal. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Sed fatuus quia totaliter est sensibus spiritualibus priuationis, ideo caret sensu iudicandi inter bonum, & malum. Vnde etiam moriones, id est fatui, naturaliter fatui & non stulti dici solent. Vnde quia fatuitas defectum naturalem magis sonat quā moralem; stultitia vero magis sonat defectum moralem quā naturalem, iccirco maior iniuria est quando quis vocatur stultus, quā quando fatuus vocatur; quia fatuitas est vitium naturale, stultitia vero est vitium morale; & naturalibus vitijs non vituperamur, sed voluntarijs; licet quo ad naturā melior sit stultus, qui habet sensum, quā fatuus qui sensu caret; sicut melior est naturaliter qui fingit se esse claudum,

1. Cor. 2.

Glos.

Psal. 93.

F vel cæcum, cum non sit; quā ille, qui cæcus, vel claudus est. Vnde si dicere fatuū, (quod pōt esse ex naturali defectu) ex iracundia, facit reum esse gehennæ, quanto magis fratrem stultum vocare? Sed si hoc non dicatur ex iracundia, sed corrigendi, vel denunciandi animo; non facit reum gehennæ. Vnde Luc. 11. dixit Dominus Phariseis. Stulti nonne qui fecit quod de foris est, etiam illud quod intus est fecit? Et infra 23. Stulti, & cæci, quid maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Cum ergo & iniuriæ parvæ verborum, tam grauitur vindicetur; dubium non est, quòd maximæ iniuriæ verborum, & maiores factorum, grauissimè vindicantur; & hoc pro tanto, quia amor & charitas proximorum, per tales iniurias destruitur, & odium seminatur inter eos, & crescit. Vnde quemadmodum charitas proximorum, est maximum bonum, & illa quę ipsam nutriunt; ita odium est maximum malum; & quę ipsum caussant, & nutriunt, cuiusmodi sunt ira, & iniuriæ, quę magna mala sunt; & propter hoc graui punitione sunt digna. Vnde & hīc Chrysost. in homil. dicit. Quia Christo multus erat sermo amoris bonorum, id est charitas vniuersorum mater; & Discipulorum cognitio: & quia omnia continet, & quę secundum nos sunt, ipse maximè omnibus est, decenter radices, & fontes odij nocentis ei cum multa destruit vehementia. Nihil enim Deo ita studiosissimum vt vnire, & copulare nos ad inuicem. Ideoq; per seipsum, & per Discipulos suos, & quę in nouo, & quę in veteri testamento sunt, multum pro mādato hoc facit sermonem, & vehemens vindicator, & punitor est huius præcepti contemptorum, etenim nihil ita malitiam omnem inducit, & radicat, vt amoris destructio. Ita namque Cain fratris occisor factus est: ita Esau Iacob: ita Ioseph fratres. Ita decem millia vegetata sunt mala, hoc non euulso; Propterea & ipse ea quę huic nocent amori, cum multa vndiq; destruit diligentia.

Luc. 11.

Matt. 23.

Chrysost. hom. 16.

Gen. 4.
Idem 27.
Idem 37.

K

S V M M A R I V M.

Vnde nomen gehenna tractum sit, & quòd hoc nomen pro inferno accipiatur in nouo testamento.

Apponens autem penam illi qui dicit fatue; subdit, quòd reus erit gehennæ ignis: vbi certa & euidentis pœna inferni, imponitur illi qui fratrem suū fatuum vocat. Gehenna enim pro inferno ponitur. Vnde & Hieron. in libro quæstionum

XXXII

hebrai-

1. Paral. 30
& 33.Raba.
4. Reg. 23.

Isa. 30.

Hier. 10.

hebraicarum, super secundum librum Paralipo. exponens illud dicti libri 30. cap. & 33. Transire fecit Manasses filios suos per ignem in valle Benenon; dicit in valle Benemon, quæ alio loco dicitur Gehennon, idest vallis filiorum Ennon. Est enim hæc vallis non procul ab Hierusalem, de qua à Hieron. in libro Regnorum plenè scribitur; ab ea enim originem accepit nomen, Gehenna. Et Rabanus super 4. lib. Reg. exponens illud dicti libri cap. 23. Contaminavit Thophet, quod est in valle filij Ennon; dicit, quod dicitur contaminavit Thophet, frequens est in scripturis horum mentio locorum; maxime in lib. Reg. & Hier. Prophetæ. Est autem vallis Ennon siue filij Ennon iuxta murum Hierusalem contra Orientem; nemus pulcherrimum, quod Siloe fontibus irrigatur. Thophet autem erat locus in eadem cõualle, iuxta piscinam fullonis, & iuxta agrum Acheldemà, qui vsque hodie monstratur ad australem plagam montis Sion. Solebant autem in Thophet (quia locus erat amenissimus, unde hodie quoque hortorum præbet delicias,) posita ara sacrificare Dæmonibus, nefandoq; igne, suos consecrare liberos; siue in holocaustum offerre; sicut in libro verborum dierum de Achaz Rege scriptum est. Ipse est qui adoleuit incensum in valle Beenon; & lustravit filios suos in igne. Vallis autem Ennon dicitur hebraicè Gehennon; cuius nomine in nouo testamento, pœna infernorum cognominatur. Vnde Isa. 30. Infernus Thophet quæ est (vt dictum est) pars vallis, Ennon vocatur; vbi dicitur. Præparata est enim ab heri Thophet, à Rege præparata, profunda, & dilatata; nutrimenta eius ignis, & ligna multa flatus Domini, sicut torrens sulphuris succendens eam. Quod exponens Hieron. 10. lib. super Isa. dicit. Ab heri, idest præterito tẽpore, præparata est à Rege Thophet Domino, idest lata & spaciola gehenna, quæ eos externis vrat ardoribus. Nutrimẽtum eius & fomes ignis est, & ligna multa; idest flamma perpetua, & supplicia peccatorum; quæ flatu & spiritu, idest voluntate Domini succendetur mixto sulphure, quod flammam excitet, & acriora tormenta faciat Sic ergo nomine gehennæ; hîc infernus intelligitur.

S V M M A R I V M.

Quare gehenna in nouo testamento pro inferno accipiat, tres assignantur cause.

XXXIII

Et hoc rectè, si attendantur illa quæ fiabant in valle Ennon, vel in Gehennon.

A Gehennon enim in hebreo idem est quod vallis apud nos. In dicta enim valle Ennon, viui homines cremabantur Dæmonibus in holocaustum, vel consecrabantur, per ignem eos transire faciendo. Vnde & 2. Paralip. dicitur de Achaz. Ipse adoleuit incensum in valle Gehennon, & lustravit filios suos in igne iuxta morem gentium. Et de Manasse dicitur eodem libro 33. Transire fecit filios suos per ignem in valle Benennon. Et Hier. 7. dicitur. Aedificauit excelsa Thophet quæ est in valle filij Ennon, vt incenderent filios suos, & filias igni; iuxta illud Psal. Et immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs. Et quia in inferno post generale iudiciũ homines viui cremabuntur, & tamẽ non consumuntur; sed in igne perpetuo viuent, quod erit dæmonum gaudium, iuxta illud Apoc. 19. Viui missi sunt hi duo in stagnũ ignis ardentis, & sulphuris; Et 20. Diabolus qui seducebat eos missus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi & bestia, & pseudo prophetæ cruciabuntur die, ac nocte, in secula seculorum. Et Iudith 16. Dabit ignem, & vermes in carnes eorum vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum. Quia ergo homines viui comburebantur in holocaustum Dæmonũ, vel transibunt per ignem vt in gehenna consecrantur; rectè gehenna infernum significat, in quo homines viui ponẽtur, vt ibi vrantur, & non consumantur. Secundò vallis Ennon significat infernum; quia idolatræ qui propter delicias dicti loci ibi peccauerunt, dæmonibus honorem Deo debitum exhibendo; postea Caldeorum persecutione adueniente ibidem fuerunt interfecti, ac etiam sepulti. Vnde & Hier. 7. dicitur. Ecce dies veniunt dicit Dominus, & non dicetur amplius Thophet; & vallis filij Ennon, sed vallis interfectionis, & sepelient in Thophet, eo quod non sit locus. Et cap. 19. dicitur. Ecce dies veniunt dicit Dominus, & non vocabitur amplius locus iste Thophet, & vallis filij Ennon, sed vallis occisionis, Et infra. In Thophet sepelientur, eo quod non sit alius locus ad sepeliendum. Quod secundum Remigium factum fuit quãdo Chaldei Ierusalem expugnauerunt, & multos Iudæorum interfecerunt, & ibidem sepelierunt. Et consimiliter peccatores, qui propter huius mudi delectationes diabolum sequuntur, propter easdem delectationes in inferno sepelientur, iuxta illud Luc. 16. Mortuus est diues, & sepultus est in inferno. Vnde & Cassiod. exponens illud Psal. Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes qui obliuiscuntur Deum, dicit. Conuer-

2. Par.

Idem. 33.
Hier. 7.

Psal. 105.

Apoc. 19

Iodith 16

Hier. 7.

Idem. 19.

Remi.

Luc. 16.

Psal. 9.
Cassiodo.

Raban. tantur; id est ab huius mundi delectatione tollantur, ne diutius possint in sua gaudere voluptate. Et ne crederent se alibi esse mittendos; sequitur, in infernum; per quod vult intelligi mortem perpetuam, ad quam sine dubio peruenturi sunt qui Domini præcepta contemnunt. Vnde & Raban. in supradicto loco dicit. Sicut in conualle Ennon qui idolis seruierunt, in ea prophetis testantibus perierunt; sic peccatores ex ijs qui peccauerunt, æterna punientur damnatione. Tertiò hoc idem patet, si nominum interpretationes attédantur. Gehēna .n. vallis interpretatur. Ennō autem cursus mæroris, vel oculus mæroris, seu fons tristitiæ, aut fons murmurationis. Thophet vero interpretatur oris periculum, seu latitudo; infernus autem vallis dicitur, quia in inferno est constitutus: iuxta illud Psal. Liberaisti me de inferno inferiori. De qua valle dicitur. Ezech. 39. Dabo Gog locū nominatū sepulchrū in Israel, vallē viatorum, ad orientē maris, quæ obstupescere faciet prætereūtes. Infernus autē est cursus mæroris, vel oculus mæroris, seu fons tristitiæ, aut fons murmurationis; quia in eo est omnis mæror, & tristitia: & oculus eorum, semper est in mærore; est enim ibi fletus & stridor dentiū: ut dicitur infra 13. Mittent eos in caminum ignis; ibi erit fletus & stridor dentiū. De quo mærore dicitur Iaco. 4. Risus vester in luctum conuertetur, & gaudium in mærorem. Et Ezech. 32. dicitur. Omnia luminaria cæli mærare faciam super te, & dabo tenebras super terram tuam. Infernus etiam fons est murmurationis; quia in damnatis synderesis semper remurmurat contra culpam commissam: & propter pœnam exteriorē, & interiorē, damnati semper remurmurant contra Deum. De qua murmuratione dicitur Naum 2. Ancillæ eius mirabantur gementes, ut columbæ murmurantes in cordibus suis. Et Sap. 1. Tumultus murmurationū non abscondetur. Vnde, quia infernus est vallis profunda, in qua est eis mæror, & tristitia, & murmuratio continua: Iccirco bene vocatur gehenna. Quòd etiam Thophet vocatur, quia habet os opertum ne aliquid exinde egrediatur; & tamen habet latitudinem magnam, ut omnes peccatores in se recipere possit. Vnde Augustinus in quodam sermo. de resurrectione Domini, exponens illud Psal. Non absorbeat me profundum, neq; vrgeat super me puteus os suum, dicit. Ardens puteus inferni aperietur; descensus erit, reditus non erit. Ideo dicit: Neque vrgeat super me puteus os suum: quia cum sine pœnitentiæ remedio,

F infernus infelices peccatores exceperit, claudetur sursum, aperietur deorsum; ac dilatabitur in profundum: nullum spiramen, nullus liber anhelitus claustris desuper angētibus relinquetur, detrudentur illuc; vale dicentes rerum naturæ, vltra ne sciētur à Deo, qui Deum scire noluerunt morituri, vitæ, & morti sine fine victuri. De quo dicitur Iob 36. Saluabit te de ore angusto latissimè, & non habente fundamentum subter se. Quod exponens Gregorius lib. 27. moral. cap. 22. dicit. Infernus rectè fundamentum habere non creditur, quia quisquis ab illo rapitur in immenso deuoratur: immensam eius namq; latitudinē explicare volens Propheta ait. Dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vllō termino. Sicut ergo sine termino dilatatus dicitur, quia ad se plurimos trahit, ita sine fundo altus, non incongruè dicitur, quia eos quos ipse surripit, quasi in quodam abyssō suæ immensitatis absorbet. Propter ergo præmissa infernus hīc à Domino gehenna vocatur. Quo tamen nomine in veteri testamento non appellatur, licet Thophet in Isaia appelletur, ut supra dictum fuit.

S V M M A R I V M.

Quare gehennæ, Dominus addidit ignem, dicēdo reus erit gehennæ ignis.

I A pponitur autem gehennæ ignis, ne estimetur, quòd nomine gehennæ Dominus intelligeret illam vallem quæ est iuxta Ierusalem, quæ apud eos Gehennē, vocatur, id est, vallis Ennon, quæ multum aliquando delitiosa fuit; Ideo addit ignem, ut non locum delitiosum, sed pœnalem insinuet, cum dicit, [reus erit gehennæ ignis] de qua dicitur Mar. 9. Bonum est tibi debilem introire ad vitam æternam, quàm duas manus habentem ire in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vernis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Vnde & infra, Ignis inferni, æternus vocatur, cum dicitur impijs, vel sterilibus. Ite in ignem æternum: supra autē dictum fuit, quare ignis æternus, dicitur inextinguibilis, & æternus, ad differentiam illius ignis, ad ignem nostrū, propter quod non oportet iterum repetere. Quamuis autem in gehenna sint pœnæ ignis adurantis, & niuis infrigidantis, iuxta illud Iob 24. Ad nimium calorem, transiet ab aquis niuium, & vsque ad inferos peccatum illius; Tamen quia pœna ignis actiuitate grauior est, quam pœna frigoris: iccirco

Iob 36.

Gregor.

XXXIV

Marc. 9.

Matt. 25.

Iob 24.

non additur gehēnā nisi solum ignis, cum tamen pars pœnæ infernalis sit ignis.

S V M M A R I V M.

Quod Dominus hīc primo ponit nomen gehennæ, licet frequenter supra posuit celorum regnum; quia eius benignæ voluntatis est dare præmium: sed inferre tormenta non eius voluntatis, nisi per nostram malitiam quasi ad hoc inducatur.

XXXV

Est etiam attendendum, quod Dominus cum supra frequenter regnum celorum promiserit, & bona quæ in dicto regno sunt, nunc primò pœnas comminatur. Quia suæ intētionis est dare præmia, præter vero eius intētionē est inferre tormenta: quia veli omnes homines saluos fieri, & nullum v. o. t. perire. Deus enim mortem non fecit, nec letatur in perditionem viuorum. Creauit enim vt essent omnia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum Sap. 1. Quia etiam ille, qui ob timorem pœnæ dimittit mala operari, non est bonus, quia bonam voluntatem non habet: qui verò spe præmij cœlestis operatur bona, bonus est, quia rectam intentionem habet, & primum quærit regnū Dei, & iustitiam eius: Ideo Christus volēs nos bona operari, & desistere à malis operibus propter ipsum regnum, frequēter nominat Dei regnum, vt propter ipsum adipiscendū faciamus quæ agenda sunt, & dimittamus facere non agenda: sed vt vel timore pœnæ desistamus à malis operibus: Quod licet in se non sit bonum, tamen est principium boni, vel ad minus non faciendo mala timore pœnæ, simus minus mali, quàm si mala opera faceremus. Ideo quasi vltimò pœnas inducit, vt qui non vult esse bonus propter præmia, saltem sit minus malus ob pœnæ timorem. Vnde & Chrysostomus hīc dicit. Nunc primum gehennæ nomen dicit. Prius enim de regno multa disputans, tunc huius gehennæ meminit, monstrans quod illud quidem dare suę philanthropiæ, id est amoris hominum, & consilij est, hoc autem nostræ desidię. Et vide qualiter paulatim procedit in pœnis, monstrans quoniam nihil tale vult minari, nos autem ipsum ad tales trahimus enunciationes: Intende enim dixi, ait, ne irasaris inaniter; quoniam debitor es sententię, cōtempnisti quod prius est. Vide quid peperit ira, in contumeliā confestim eduxit, Racha enim vocasti fratrem. Rursus posui aliam pœnam consilium, sed si & hanc despiciens, ad id quod difficilius est processeris, non amplius te moderatis his pu-

Sap. 1.

Chrysost.
hom. 16.

A niam, sed gehennæ immortalī supplicio, vt non iam ad occisionem profilias.

S V M M A R I V M.

Quod æstimatio fuit quorundam quod pro talibus verbis, de quibus hīc Dominus facit mentionem contra fratrem prolatis, non debetur pœna inferni: sed quod Dominus hyperbolicè, id est, excessiue locutus est, vt timore tantæ pœnæ, homines desisterent irasci contra fratrem, & verba contumeliosa ei dicere, quæ opinio, vel potius error, ibidem reprobat.

B

Sed etiam attendendum secundū Chrysostomum hīc, quod aliquorū opinio fuit, quod hīc Dominus non loqueretur veraciter, & secundum rem, scilicet, quod talis tali pœna dignus esset, vel talis pœna tali culpæ imponeretur: sed quod locutus fuerit hyperbolicè, id est excessiue, vt ex timore pœnæ homines desisterent ab ira, & contumelia contra fratres. Quæ tamen opinio vera non est. Cum enim ista sint mortalia peccata, secundum se eis debetur pœna damnationis: & ideo non hyperbolicè, sed magis condescensiuè locutus est in primis duabus pœnis; sed in tertia expressè pœnam damnationis ponit. Vnde & hīc dicit Chrysostomus in homil. Multis hæc grauis & onerosa videtur esse iniunctio; si verbi nudi tantum sumus daturi vindictam, & ideo quidam hyperbolicè, id est, superabundanter magis dictum esse aiunt; sed timeo ne verbis nos ipsos hīc decipientes, operibus illic vltimum sustineamus supplicium. Propter quid enim, dic mihi, onerosum æstimas hoc præceptum? Non nouisti quod plures pœnarum, & peccatorum à verbis habent principium? Etenim blasphemiæ, negationes, contumeliæ, conuitia, periuria, falsa testimonia per verba fiunt, ne igitur quoniam verbum est nudū inspicias, sed si multum habet periculum, hoc inuestiga. Quia igitur hæc Domini sententię non sunt hyperbolicę, sed omniuo reales, timendum multum est nobis, & maxime propter linguę labilitatem, de qua dicitur in canon. Iaco. 3. Omnis natura bestiarum, & volucrum, & serpētium à natura humana domatur; linguam autem nullus hominum domare potest; ne in huiusmodi pœnis, & peccatis propter hoc, quia nullus domare linguam suam potest, incidamus.

C**D****E**

S V M M A R I V M.

Quod sine adiutorio diuinæ gratiæ, ista peccata linguæ homo vitare non potest, quia linguam,

XXXVI
Chrysost.
hom. 16.

Ibidem.

Iaco. 3.

nullus homo domare potest: & postquam com-
missa sunt nullus effugere potest istas pœnas,
quas hîc Dominus comminatur, nisi Deus sua
gratia ista peccata deleat, & remittat.

XXXVII

Incidemus autem in huiusmodi pecca-
tis verborum, & pœnis eis debitis, si cre-
damus, quod per nos ipsos sine gratia Dei
possimus domare linguam nostram; quia
eam nullus per se domare potest: sed si do-
mationē linguæ nostrę Deo attribuamus,
ipse enim sic eam domabit, quod ad pec-
cata verborum non prorumpet; & si pro-
rumpat propter fragilitatem humanam,
(quia qui in verbo non offendit perfectus
est vir, ut dicitur in eodem cap.) per peni-
tentiam, quam Christi gratia dabit, nobis
illa offensa delebitur. Qui enim dedit le-
gem, quæ nostris viribus impleri non po-
test, dabit suam benedictionem; ut quod
per nos facere non possumus, per eius gra-
tiam impleamus. Vnde quemadmodum ir-
rationabilia pecora, non se domant, sed à
natura humana domantur; ita, & linguam
nostram domare non possumus, sed Deus
illam domabit, ut domata in mala locu-
tione non prorumpat. Vnde Augustinus
in libro de verbis Domini sermo. 4. expo-
nens illud quod hîc dicitur. [*Qui dixerit fra-
tri suo fatue &c.*] dicit. Quis non timeat lo-
quentem veritatem, & dicentem, Qui di-
xerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ
ignis? Cum Iaco. dicat, Linguam nullus
hominum domare potest? Ibunt ergo om-
nes homines in gehennam ignis, cum vtra-
que sententia processerit de oraculo veri-
tatis? Absit. Domine refugium factus es
nobis, ira tua iusta est, neminem in gehen-
nam mittis iniuste. Ergo intelligamus, si
linguam nullus homo domare potest, ad
Deum confugiendum esse, qui domet lin-
guam nostram. Si tu eam domare volue-
ris, non potes, quia homo es; linguam au-
tem nullus homo domare potest. Atten-
dite similitudinē ab ipsis bestiis, quas do-
mamus. Equus, Camellus, Elephans, Aspis,
Leo, non se domant; sed ut dometur equus,
bos, Camellus, Elephans, Leo, aspis, qua-
eritur homo. Ergo Deus queratur, ut do-
metur homo. Conferimus nos ad te, & be-
nè nobis erit de te. Malum est nobis, de
nobis; quia dimisimus te, dimisisti nos no-
bis. Inueniamur ergo in te, quia periera-
mus in nobis. Nec dubitare debemus,
quia mansuetos faciet nos Deus, si nos ei
domandos præbeamus. Domuisti enim
Leonē, quē non fecisti; & non domabit te,
qui fecit te? Vnde cauere ista peccata non
possumus, nisi Deus domet sua gratia lin-
guam nostram; sicut nec alia diuina præ-

August.

Iaco. 3.

Fcepta implere possumus, ut implenda sunt,
nisi Spiritus sanctus adiuuet infirmitatem
nostram. Tamen quantum est in nobis, co-
nari debemus, & in consuetudinem dedu-
cere, ne mala verba, & iniuriosa, de nostro
ore procedant; cum & Michael Arcan-
gelus, cum Diabolo disputans altercare-
tur de Moyse corpore, non fuerit ausus iu-
diciū inter blasphemiam, sed dixit: im-
peret tibi Deus; ut dicitur in catholica Lu-
dæ. Si ergo Michael non fuit ausus dicere
impoperiū Diabolo, minus utique homo
fratri suo; qui fortè melior est, eo quod
Gæque bonus, & non est nequam, ut Diabo-
lus; impoperium dicere non debet, & ma-
ximè non debet assuescere in dicendis ver-
bis improprieis, iuxta illud Eccles. 23.
Indisciplinosa loquelæ non assuescat os
tuum, est enim in illa verbum peccati. Et
infra. Homo assuetus in verbis impoperij,
in omnibus diebus suis non erudietur.

S V M M A R I V M.

H Quomodo ista tres sententia Domini, suppleri
debent.

Est etiam attendendum secundum Au-
gustinum primo libro de verbis Do-
mini, quod in istis tribus sententijs sub
auditio verborum faciēda est; habet enim
prima sententia, omnia verba necessaria,
ut nihil subaudiatur. [*Qui irascitur, inquit,
fratri suo sine causa, reus erit iudicio.*] In secun-
da verò cum ait. [*Qui autem dixerit fratri
suo Racha, subauditur sine causa, & ita iungitur
reus erit concilio,*] sed in tertia ubi ait. [*Qui
autem dixerit fatue, subaudiuntur duo, & fratri
suo, & sine causa.*]

*Tractatus sequens protenditur usque
ibi. (Esto consentiens aduersario
tuo, &c.) & continet in se 25. capi-
tula. Capitulum primum.*

S V M M A R I V M.

K Ponitur diuisio, & ostenditur, quod ira non de-
bet in corde retineri, ne in odium conuertatur.

Si offers munus tuum ad altare &c.] Vbi
postquam Dominus prohibuit iram
subitam contra fratrem, & verba impope-
rij dicta fratri propter iram; nunc prohi-
bet iram retinere in corde, ne in odium
vertatur. Vnde & hîc dicit August. lib. 1.

Iude.

Eccl. 23.

Ibidem.

XXXVIII
August.

I

de fer. Domini in monte. Si irasci non fas est fratri suo sine causa, aut dicere Racha, aut dicere fatue; multo minus fas est animo tenere aliquid, ut in odium indignatio conuertatur. Si enim ira subita prohibetur, magis utique; odium quod est ira inueterata prohibetur; Et ut ostendat, quod ira nullo modo per aliquod spatium temporis debeat in corde manere, praecepit actum religionis, qui est inceptus, & iam prope finem peruenit, intermittere, ut iracundia fratris contra nos nata reconcilietur, Et sic primo ponit religionis actum inchoatum, & iam prope finem perductum. Et secundo praecepit cessationem a tali actu, ut reconciliatio fratris fiat. Et tertio dicit, quod facta reconciliatione actus imperfectus dimissus compleatur. Secundo ibi. [*Relinque ibi munus tuum,*] Tertio ibi. [*Et tunc veniens offers munus tuum.*]

S V M M A R I V M.

Distinguitur intellectus huius verbi, si frater noster habet aliquid aduersum nos; quia potest esse quod habeat iram, vel odium contra nos, cum tamen nullam ei iniuriam fecerimus; vel habet iram, & odium aduersum nos, quia iniuriam ei fecimus: vel non habet iram, & odium aduersum nos, sed habet causam aduersum nos, quia ei iniuriam fecimus; de qua non satisfacimus; ut ostendatur multiplex intellectus istius dicti Domini.

II

Dicit primo si ergo offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te. Circa quod atterendum, fratrem nostrum habere aliquid aduersum nos, tripliciter intelligi posse. Primo quod frater noster habeat iram, indignationem, vel odium contra nos; & hoc ob culpam sui, quia eum, vel non laesimus, vel iniustum ei aliquid non fecimus: sed ipse, vel per se, vel propter aliquorum suggestionem, contra nos in iram, vel odium est excitatus. Et tunc dicitur habere aliquid aduersum nos, quia iram, vel odium contra nos habet, licet nos non dedimus ei causam, quod contra nos irasci, vel indignari deberet: & tunc nos habemus causam contra eum, & non ipse contra nos, quia iniuste, & sine causa iratus est nobis. Secundo potest esse, quod sciamus eum esse iratum, & indignatum contra nos; & sic habet aliquid aduersum nos, cuius tamen irae, vel indignationis, nos causa fuimus, quia iniuste eum laesimus; & tunc dupliciter contra nos se habet; quia, & nobis est iratus, & ei dedimus causam quod sit iratus. Tertio potest esse, quod scia-

A mus, quod frater noster, quem laesimus, non sit contra nos iratus, vel indignatus; sed tamen de iniuria, quam ei fecimus nondum satisfacimus ei; licet non habeat contra nos iustam causam, de qua tenemur satisfacere ei.

S V M M A R I V M.

Ponitur prima continuatio, & expositio, & ostenditur, quod si frater noster habet iram, & indignationem contra nos, & hoc nos sciamus, cuius tamen irae, & indignationis nos causam non simus; dare operam, ut nobis reconcilietur, & eum praeuenire; hoc est magne perfectionis, quia hoc facimus ne ipse perdat animam suam.

B

Quo supposito potest ista sententia Domini exponi, & continuari ad praecedentem tripliciter. Primo modo sic, quia ita est grane irasci contra fratrem suum sine causa, & dicere Racha, vel fatue; quod ille qui talia perpetrat dignus est iudicio, concilio, & Gehennae ignis; & quilibet debet diligere proximum sicut se ipsum; & per consequens conari ne proximus pereat. Ideo si frater tuus habet aliquid aduersum te, id est, si iratus fuerit contra te, vel dixerit tibi Racha, vel fatue, posito quod tu non sis causa indignationis eius; sed vel ipsemet, vel detractores tui; ut frater tuus non pereat, omnibus alijs omis- sis, vade reconciliari fratri tuo. Et haec est Hieronymi expositio, qui hic dicit. Non dicit si tu habes aliquid aduersum fratrem tuum, sed si frater tuus habet aliquid aduersum te; ut clarior tibi reconciliationis imponatur necessitas. Et Chrysostomus hic dicit in homeli. Mihi videtur iniusta patientem mittere ad eum, qui iniusta fecit; propterea neque; dixi permuta te ipsum fratri tuo, sed permutare; & videtur quidem pro contristante esse quod dicitur; sed totum pro contristato est; si enim illi permutaberis, (ait) per amorem, qui est in illum, & me habebis propitium, & cum multa libera propalatione poteris hostiam offerre; & non dixi cum magna iniusta passus fueris, tunc permutare, sed etsi quodlibet aduersum te habuit, & non apposuit siue iuste, siue iniuste, sed simpliciter si habuerit aliquid aduersum te; Hoc autem magnae perfectionis est, quod nos adeamus illum, & eum pacificemus, qui sua culpa, & non nostra, contra nos est commotus, timentes ne ex dicta commotione animam suam perdat; & taliter faciens magnum premium acquirit; dicente Chrysostomo in expositione. Ne dicas ille mihi non

C

D

E

III

Hieron.

Chryso.
hom. 16.

Idem.

cuit,

Hem. 11.

cuit, non ego illi: Ille mihi satisfacere debet, non ego illi. Si pro gloria salutis tue iubet te Dominus amicitiam facere, magis nocitus debes rogare nocentem, ut duplicem gloriam consequaris: unam, quia nocitus es, alteram, quia prior rogasti. Si enim tu illū nocuisti, & ideo rogas eum, forsitan parceret tibi, quod nocuisti, quia prior rogasti; tamen nullam habes mercedem, quia reus cōstitutus rogasti. Si autē ille te læsit, & prius rogaueris, magnam mercedem habebis. Festina ergo pręuenire inimicum tuum ad amicitias, ne forte te tardante ille pręueniat ad rogandum, & rapiat de manibus tuis pietatis mercedem. Nam si ille tibi nocuit, & ille te rogat, infructuosa est amicitia tua; quā enim iustitiam fecisti ante Deum, si rogatus te placaueris? Non enim volens te Deus sustinere sub pedibus eius, qui tibi nocuit, iubet te prius rogare; sed volens tibi humilitatis gloriam prouidere. Vnde & Iac. vlt. dicitur. Si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, scire debet, quoniam qui conuerteri fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius a morte, & operiet multitudinem peccatorum. Hoc enim modo Dauid Saul inimicum suum, qui ei sine causa inimicabatur, & volebat eum occidere, amicitiam, & reconciliationem eius quærebat, & laborabat ut eum sibi reconciliaret; quē tamen non offenderat, immo multa bona ei fecerat. Vnde dicebat ei 1. Reg. 24. Quare audis verba hominum loquentium, Dauid quærit malum aduersum te? Ecce hodie viderunt oculi tui, quod tradiderit te Dominus in manu mea; sed pepercit tibi oculus meus. Animaduerte, & vide quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccavi in te: tu autē insidiaris animæ meæ ut auferas eam. Vnde tales sunt illi de quibus in Psal. dicitur. Cum ijs qui oderunt pacem eram pacificus. Et de Christo dicit Apostolus, quod nos, qui inimici eramus, reconciliauit sibi per mortem suam. Vnde dicit ad Rom. 5. Cum inimici essemus reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius. Nos enim Deum offenderamus, & contra eum feceramus; & non ipse contra nos, & tamen ipse pręuenit nos, volens reconciliare nos sibi; & ut reconciliaremur sibi pro nobis dignatus est mori. Quod ergo fecit ipse facere nos docuit, ut simus perfecti, sicut & ipse perfectus est.

S V M M A R I V M.

Quod si non offendimus fratrem qui contra nos

F

iratus est, non debemus ire ad eum, ut ab eo petamus veniam, cum in eum non peccauerimus; sed debemus ire ad eum ut ostendamus ei innocentiam nostram, & quod male informatus iratus est contra nos, cum contra eum nihil fecerimus.

G

It autem ista reconciliatio inter nos & illum, qui iniuste contra nos est commotus, vel nos læsit sine causa, non quidem dicēdo eidem quod nos contra eum aliquid commiserimus, quia sic mentiremur, cum nos eum in aliquo non læserimus. Dicente Augu. in quodam sermone de Quadragesima, & concordia fraterna. Nolo concordare quia ille me læsit, ille in me peccauit, & non vult veniam postulare, quid ergo dicturus sum ei? Petā ab eo veniam? Absit. Nolo mentiaris, nolo dicas da mihi veniam, quia tu nosti non te peccasse in fratrem tuum. Quid enim, prodest tibi cum tu fueris tuus accusator? Quid expetis tibi ignosci à Deo quem nō læsisti, aut in quem non peccauisti? Nihil tibi prodest, nolo facias, nosti bene, discussisti, quia in te peccauit, non tu scis, in illum. Noli venire ad fratrem tuū, & ab illo ultro petere veniam. Et 1. lib. de ser. Domini in monte, dicit August. Non veniam postulabis ab eo, qui tibi fecit iniuriam; Licet autem non sit ab eo venia postulanda, quia iniuriam ei non fecimus, & qui petit veniam ab aliquo confiteretur se eum offendisse, tamen excusare nos debemus sibi, & ostendere quod in eum non peccauimus, & etiam quod ipse sine causa iratus est contra nos; vel quod maligni homines ei falsò mala de nobis suggererunt, ut fecit Dauid in auctoritate supra inducta, & sic eum nobis reconciliamus.

H

I

K

S V M M A R I V M.

Quod perfectionis est ire ad illum sibi reconciliandum, post positis alijs rebus qui nos offendit, vel ad illum qui contra nos commotus est sine causa sumpta ex parte nostra, sed debent mitti primo homines pacifici, qui tractent reconciliationem, & si audire non vult eos, perfectionis est ire ad eum ut reconcilietur nobis; qui si sic nec audire vult, rogandus est Deus pro eo, & nos debemus ei dimittere offensam.

Verum est tamen quod perfectionis est, quod eamus ad illum, qui nos læsit; vel contra nos est commotus, sine causa sumpta ex parte nostra: sed bene possumus mittere aliquos sibi pacificos inter ipsum, & nos, qui nostram innocen-

tiam

V

August.

Idem.

tiam demonstrent ei; quod si noluerit acquiescere, perfectionis est, quod eamus ad eum ad nos excusandum: quod si nec sic reconciliari voluerit, nos fecimus quod in nobis erat, & ipse suæ damnationis causa est. Veruntamen nos esse debemus in voluntate, & proposito quod ei semper offensam nostram ex corde remittamus; & sic ex quo in nobis non remanet, quod ipse nobis reconcilietur, pro ipso offerre hostiam Deo possumus. Vnde, & in dicto ser. dicit August. Noli venire ad fratrem tuum, qui in te peccauit; & ultro ab illo petere veniam; debent inter vos esse alij pacifici, qui illum obiurgent, vt à te prius veniā petat, tu tamē paratus esto cognoscere prior; paratusq; esto ex toto corde tuo dimittere; si paratus es dimittere iam dimisisti; habes ad quid ores, ora pro illo vt petat, dic Domino (in oratione tua) Domine scis me non peccasse in illum fratrem meum, sed scis illum potius peccasse in me, & obesse illi quod peccauit in me, si veniam non petat à me, ego bono animo peto, vt agnoscas ei. Et Chryso. hīc dicit in homel. In iusta facientem hīc mittit ad iniusta patientem; in oratione autem, iniusta patientem ducit ad iniusta facientem, ac permutat. Illic enim ait dimitte hominibus debita eorum; hīc autem si habet aliquid aduersum te, abi ad ipsum. Vnde quod homo vadat ad reconciliandum, ad illum, quem non læsit, vel cui iniustitiam nō fecit, omnibus alijs. omisis, vt ille non pereat, videtur esse consilium, & nō præceptum, secundum quod satis supra deductum est; & isto modo hæc sententia Domini exponeretur secundum Chryso. & Hiero. de illo reconciliando nobis, qui sine causa accepta ex parte nostra, contra nos est commotus.

S V M M A R I V M.

Assignatur causa, quare debemus procurare reconciliationem fratris ad nos, illius, qui nos offendit.

VI

Q Vando autem ille, qui alium non offendit, quærit reconciliari illi, qui contra eum est commotus, nō solum eius iram mitigat, sed etiam eum, (nisi omnino sit bestialis) ad suum amorem trahit; & sic radicitus euellitur ira: quando enim homo videt, quod ipse est culpabilis contra alium, & tamen ille alter non solum, non quærit satisfactionem de offensa, in eum commissā; sed quærit eius amicitiam, & pacem, nisi bestialis sit offendens, non solum irasci desinit contra innocentem,

A

sed amare incipit illum, qui eius amicitiam quæsiuit, dum ipse inimicitias exercebat, dicente Apostolo, ad Rom. 13. Si esurierit inimicus tuus ciba illū; si sitit, potum da illi; hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius; noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Vbi dicit Glossa. In vitæ necessarijs subueni inimico tuo; quia si hoc feceris, cōgeres carbones ignis, id est, feruorem charitatis, vel Spiritus Sancti, vel vrentem pœnitentiæ ardorem super caput eius, id est, super mentem eius; & sic non solum desinet esse inimicus, sed etiā efficietur tuus intimus amicus; & si non pœniteat, tamen tu noli vinci à malo, sed vince in bono malum, id est, patiēter sustine malum, per eum tibi illatum, quia si repercutis similis ei fies: bonitate ergo contende contra illum, & est vera contentio, & salubre certamen, vt sis bonus contra malum, ne sint duo mali. Vnde si tu iam non es malus; opta malo, vt sit bonus; displiceat tibi quod malus est, placeat vt fiat bonus.

B

C

Et secundum hoc in præcedenti parte Dominus exclusisset iram: hīc vero excluderet iræ radicem, quemadmodum medicus primo apponit remediū contra morbum, quod destruit subiectum infirmi, & deinde radicem morbi euellit, ne postea si radix remaneret, morbus subcresceret. Sic Dominus primo destruit iram, & rancorem, quæ animam destruunt, & deinde præcipit amicitiam qua radicitus rancor, & iracundia euellitur sicut per contrariū suū; quæ amicitia maior esse non potest, quā cū illā prosequitur ille qui est offensus ab alio sine causa. Vnde & Apostolus ad Rom. dicit 5. Ex hoc commendat aut Dei charitatem, quia cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Vbi dicit Glossa. Cum inimicitias exercebamus aduersus Deum operando iniquitatem, voluit suum filium mori, vt nos sibi reconciliaremur. Vnde, & Chryso. hīc dicit in homel. Per hæc omnia, & radicem discordiæ, & fructum destruens; & primum quidem ait, non irascere; postea autem, non conuiciare; etenim vtraque hæc ab inuicem augetur ab inimicitia conuicium, à conuicio inimicitia; propterea quidem radicem, nunc autem fructum sanat; prohibēs quidem, & oriri malum in principio, si enim germinauerit, fructum attulerit, qui est pessimus vndique ipsum magis comburit.

D

E

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & expositio, &

Rom. 13.

Glossa.

Rom. 5.

Glos.

Chryso. hom. 16.

ostenditur, quod si frater noster habet aliquid aduersum, id est, sit motus vel indignatus contra nos; quia eum læsimus, vel iniuriam intulimus; ex debito iustitiæ est, quod prætermis- sis alijs de offensa, quam ei fecimus, satisfaciamus, & sic eum nobis reconciliemus.

VII

SI vero intelligatur fratrem nostrum habere aliquid contra nos, quia scimus eum esse iratum nobis, vel odio nos habere, etiam quod nos dedimus causam suam indignationis, eum iniuste lædendo, vel iniuria eum afficiendo; tunc tenemur ex debito iustitiæ ei satisfacere; de iniuria vel damno illato, & sic ad amicitiam nostram eum reducere; & etiam hoc facere prius quam Deo nostra munera offeramus. Et secundum hoc esset sensus; quod si dum munus nostrum habemus ante altare; recordamur, quod frater noster contra nos est iratus, propter iniuriam, quam ei fecimus; dimittere debemus munus nostrum ante altare, & ire ad fratrem, ut ei reconciliemur; & postea venire, & offerre munus nostrum, quod ante altare dimiseramus. Et hoc modo exponit hanc partem Aug. hic dicens in 1. lib. de ser. Domini in monte. Si in mentem venerit, quod aliquid habet aduersum nos frater; id est, si nos eum in aliquo læsimus, (tunc enim ipse habet aduersum nos,) reliquendum est munus nostrum ante altare, & pergendum est ut reconciliemur fratri. Et Chrysost. in expositione dicit. Habet aliquid aduersus te frater tuus; si iratus ei fueris sine causa, si dixisti ei Racha, vel fatue sine causa: quod si de hoc fueris recordatus dum offers munus tuum ante altare, &c.

August.

Chrysost.
hom. 16.

S V M M A R I V M.

Quare prius reconciliari fratri, quem scimus nos offendisse; quam munera vel sacrificia Deo offerre debeamus; assignantur tres causæ.

VIII

Circa quod attendendum, quod actus iustitiæ ad quem quis est obligatus, ex debito prius fieri debet, quam actus supererogationis: quia si dimittatur actus supererogationis, non peccatur. Dimittere autem actum iustitiæ, ad quem quis est obligatus, semper est peccatum; dummodo tempus, & opportunitas adsit: Non enim solum peccatum committitur, in committendo, quod committendum non est; sed etiam in omittendo illud quod quis facere debet. Ille autem, qui iniuriam fratri fecit, ex debito iustitiæ tenetur ei satisfacere: quia abstulit ei de suo, scilicet vel honorem debitum, vel aliquid tale, & ideo obligatus est, quod ei satisfaciat: à qua obligatione non absoluetur, nisi fratri sa-

Fatisfaciat. Sed offerre munus Deo, est supererogationis; quamuis enim in lege præceptum fuerit, quod aliqua Deo offerantur ex debito: tamen ultra illa quæ ex debito præcipiebantur offerri Deo, ad quæ offerenda de necessitate præcepti populus obligabatur: aliqua erant quæ gratuito populus offerebat, ad quæ offerenda non obligabatur de necessitate præcepti, & ista propriè munera vocabantur. Munus enim idem est quod donum. Donum enim est datio omnino voluntaria. Vnde & cum

GExodi 35. dictum fuisset. Separate apud vos primitias Domino: Omnis voluntarius & prono animo offerat eas Domino. Et infra. Omnes viri, & mulieres mente deuota obtulerunt donaria; Postea hæc donaria vel dona dicta sunt munera: eodem lib. c. 36. cessatum est à muneribus offerendis, eo quod oblata sufficerent. Et de Salomone 3. Reg. 10. Salomon dedit Reginæ Saba omnia quæ voluit, & petijt ab eo, exceptis ijs, quæ ultro obtulerat ei munere regio. Vnde cum munus offerre sit

Exod. 35.

3. Reg. 10.

Hdonum voluntarium; reconciliari autem fratri, per nos offenso, vel ei satisfacere de offensa, sit debitum, & necessarium; prius est hoc secundum faciendum, quod est necessitatis; quam munus offerendum quod est voluntatis. Vnde Dominus non dixit de quacunque re, quæ Deo offerre debet, (quod deberet postponi quia multa sunt ad quæ obligamur ratione præcepti:) sed solum locutus est de munere, si offers (inquit) munus tuum ad altare. Et propterea cum duo sint actus, quibus colitur Deus;

Iscilicet actus interior, & actus exterior, actus enim interiores sunt, fides, spes, charitas; dicente August. Enchiridion 3. Deus colendus est, fide, spe, & charitate; qui actus sunt præcipui, quibus colitur Deus: Actus autem exteriores quibus Deus colitur, sunt oblationes sacrificiorum, & munerum, & talia quæ in Dei cultu exteriorius per hominem exercentur; quæ sunt signa cultus interioris. Sacrificium enim visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum, id est sacrum signum est. Vt dicit August.

August.

K10. de Ciuit. Dei, cap. 5. Ideo actus interiores fidei, spei, & charitatis; quibus præcipue Deus colitur, præcellunt, & præcedere debent actus latriæ exteriores, quæ sunt signa sacra actuum interiorum: inter quos actus interiores, est præcipuus actus charitatis, qui esse non potest nisi proximus propter Deum diligatur. Si quis enim dixerit, quoniam diligo Deum: & fratrem suum odit, mendax est; qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? 1.

Idem.

1. Ioan. 4.

Ioan. 4. Cum igitur recōciliatio fraterna sit actus charitatis proximi, manifestum est, quod prācedere debet actum latriæ exteriorē. Et ideo Dominus hīc prācipit, quod recōciliatio cum fratre, qui aduersum nos habet aliquid prius fiat, quā munus vel sacrificium Deo offeratur. Vt enim dicit Augustinus 10. de Ciuit. Dei, cap. 5. Quācunque in ministerio tabernaculi, siue templi, multis modis de sacrificijs leguntur, diuinitus esse prācepta ad dilectionem Dei, & proximi significanda referuntur, ac per hoc misericordiam ad proximum prālatā esse oportet intelligi sacrificio exteriori, quoniam illud quod ab hominibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificij; porrō misericordia verum sacrificium est, & constat quod reconciliari fratri opus misericordiae est. Vnde & Apostolus ad Heb. 13. dicit. Beneficentię & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus. Et in Psal. dicitur. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? quasi dicat, non; & subdit. Immola Deo sacrificiū laudis, & redde altissimo vota tua. Sic ergo prius fratri contra nos habenti aliquid debemus reconciliari, & deinde Domini sacrificium offerre: quia prius debemus Deo offerre rē, quā rei signum. Vnde & hīc dicit Chrysost. in Homil. Interūpatur mea cultura, vt tuus amor maneat; quoniam & hāc est hostia ad fratrem recōciliatio; quia Deus meus appretiatur honorem, amorem proximi, & hanc maximam aestimat esse hostiam, & si non hic, idest amor ad proximum fuerit, nec illam, idest hostiam exteriorē assumit. Et in expositione dicit idem. Scire debemus, quod quamdiu fideles homines aliquam dissensionem habuerint inter se, Deus illis non potest esse amicus; munus eorum non suscipitur, oratio eorum non exauditur, vel si aliquid aliud bonū fecerint &c. Et infra. Vade primū & recōcilia re fratri tuo, ego libenter cōtemnor, libenter honoris mei patior damnum, & libenter expecto Dominus seruos, tātummodo vt vos in amicitia veniatis. Vade ergo, vt scias, quia plus diligo concordiam fidelium meorū, quā munera; quia munera hominum, nullum Deo faciunt lucrum: charitas autem illorū, Dei gloriam operatur. Et propterea Deus qui respicit, prius acceptat cor offerentis, quā munus exterius. Respexit. n. Dominus ad Abel, & ad munera eius, vt dicitur Gen. 4. Vnde & Iob hoc sciēs, primō sanctificauit filios, & deinde offerebat holocausta per singulos. Vnde si cor offerentis Deus non acce-

A ptat: nec munus oblatum per offerentem acceptabit. Vnde & Isaia 1. dicitur contra principes iniquos Iudaorum: Quid mihi multitudinem victimarum vestrarū? plenus sum, holocausta arietū, & adipem pinguium, & sanguinem taurorum & hircorum nolui. Et causa subditur. Iniqui sunt catus vestri, manus vestrae plenae sanguine sunt. Quod exponens Hieronymus 1. lib. super Isaiam dicit. Hoc potest accipi de ijs, qui cum Dei prācepta non faciant; donarijs atque muneribus Dominum redimere posse se credunt. Et quia ille, qui iniuriā fecit proximo suo, propter quem commotus est proximus contra eum, cui nō dum satisfecit; est iniustus, & iniquus, quem Deus odit. Iuxta illud Psal. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Iccirco cum Deus hoc iniquitate eius manente, eum odiat, & non acceptet; manifestum est, quod nec Deus eius munera acceptabit. Vnde si vult Deo munera grata offerre, primo oportet quod recedat ab iniquitate, quod tūc facit, quando reconciliatur. Vnde & in Eccl. 33. dicitur. Dona iniquorum non probat altissimus, nec respicit in oblationibus iniquorum, nec in multitudine sacrificiorum, eorum propitiabitur peccatis. Et super illud Psal. Sacrificium laudis honorificabit me, Dicit Cassiod. Non quale scelerati canunt; sed quale pura mens consuevit offerre, ipsum enim sacrificium laudis honorat Dominum, quod puritate fidei, & actione probitatis fuerit immolatū. Vt ergo prius sit acceptus offerens munus Deo, & deinde eius munera, primō reconciliari debet fratri, & postea munus offerre. Propter ergo prāmissa, reconciliatio fraterna prāmittitur oblationi muneris ad altare. Vnde & de Antiocho Eupatoris, dicitur 2. Machab. 13. Quod reconciliatus obtulit sacrificium, honorificauit templum, & munera posuit.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia expositio, & ostenditur, quod posito quod frater quem offendimus non sit contra nos iratus, vel indignatus; tamen nos tenemur reconciliationem petere ab eo, & emendationem offerre, vt sic ei reconciliemur, sicut etiam homines peccatores Deo reconcilientur, cum pēnitentiam agunt, vel eis peccata remittuntur, quae in eum commiserant.

Isai. 1.

Hieron.

Psal. 5.

Eccl. 33.

Psal. 49.

Cassiodo.

2 Mach. 13

VIII

Tertio modo potest esse, quod frater noster quem scimus nos offendisse sit placatus, tamen nos ei nondum de offensa, vel iniuria satisfecimus; & sic habet contra nos causam, licet non habeat contra nos rancorem; & isto adhuc modo debemus ire ad eum, antequam munus Deo offeramus, ut ei de offensa, quam commisimus in eum satisfaciamus; & ad nostram amicitiam eius animum reducamus, satisfaciendo de hoc, quod commisimus in ipsum. Sic enim facimus Deo, qui licet in se sit placatus, & non odiat nos, quos fecit: (nihil enim odit eorum, quæ fecit, & regit, & conseruat,) tamen quia nos peccando causam ei dedimus, quod contra nos, si eius benignitas pateretur, esset commotus, antequam ei munera offeramus de offensa, quam in eum fecimus, per poenitentiam satisfacere debemus: Vnde, & Glos. super illud ad Rom. 5. Cum adhuc peccatores essemus, dicit, Ecce dum oderat nos secundum peccata, amabat secundum quod opus eius eramus; Non enim ex quo reconciliati sumus ei, cepit nos diligere, sed ante mundum, priusquam omnino aliquid essemus dilexit nos. Quod ergo reconciliati sumus Deo per mortem Christi, non est sic intelligendum; quasi ideo nos reconciliauerit Christus ei, ut iam inciperet amare quos oderat, sicut reconciliatur inimicus inimico, ut deinde sint amici & se inuicem diligant, qui ante se inuicem oderant; sed sic est intelligendum, quod Deo diligenti nos iam reconciliati sumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Habebat enim ille charitatem erga nos, & cum inimicitias exercebamus aduersus eum operando iniquitatem; quam iniquitatem Christus per suam mortem destruxit remissis peccatis, propter quæ Deus nos odierat, reconciliati sumus Patri. Vnde quando poenitemus de peccatis nostris, Deo reconciliamur; non quod ipse ante fuerit iratus, vel turbatus in se, sed quia nos in nos habebamus, vnde & ipse contra nos irasci deberet. Vnde, & Apostolus 2. ad Corinth. 5. dicit. Omnia autem ex Deo qui reconciliauit nos sibi per Christum; & dedit ministerium reconciliationis, quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum; & posuit in nobis verbum reconciliationis. Obsecramus pro Christo reconciliamini Deo. Vnde, & si nos fratri nostro iniuriam fecimus, propter quam rationabiliter irasci contra nos deberet, & si ipse non irascatur, ta-

F men nos sic ei satisfacere debemus, ac si contra nos commotus fuisset: quia & si non fuit commotus contra nos propter bonitatem suam, tamen nos causam dedimus commotionis propter iniquitatem nostram, quam commisimus in eum: & ideo habet aliquid contra nos, non quidem iram, sed iræ causam.

S V M M A R I V M.

G Quod per hoc quod Dominus dicit, quod actus offerendi Deo munus ad altare intermittendus est, ut prius reconciliemur fratri habenti aliquid aduersum nos, cum huiusmodi actus maximam attentionem mentis, & accelerationem requirat; ostendit quod omnes alij actus, qui tantam attentionem, & accelerationem non requirunt, intermittendi sunt, ut prius fratri reconciliemur, quam tales actus agamus.

X **Q**uibus suppositis circa litteram sunt alia qua consideranda, & primo, quod Dominus ullum tempus, vel spatium temporis homini relinquit inimicitias exercendi, quod patet si attendantur circumstantiæ huius præcepti. [Si offers, inquit, munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris.] Cum enim inter illa, quæ requirunt accelerationem, & continuationem actus, sint maxime illa, quæ Deo per nos fiunt, ne propter volubilitatem humanæ mentis, nostra intentio, quam Deus præcipue respicit, ad alia feratur; si mora in talibus actibus fiat, & in ipsis actibus Deus vult discontinuationem, ut proximo reconciliemur: magis utique in alijs actibus nostris, qui tantam attentionem, & continuationem intentionis non requirunt, debet fieri discontinuatio, vel cessatio à tempore à talibus actibus, ut nostro proximo reconciliemur. Videmus enim quod animus noster vix in cogitatione de Deo per pausam modicam stare potest, quin ad cogitandum alia prolatur. Dicente August. 8. de Trinit. cap. 2. O anima prægrauata corpore, quod corrumpitur; & onusta terrenis cogitationibus multis, & varijs; ecce vides, si potes, Deus veritas est; cum audis veritas est, noli quærere quid sit veritas, statim enim se opponunt caligines imaginum corporalium, & nubila phantasmatum, & perturbant serenitatem, quæ primo ictu diluxit tibi, cum diceretur veritas. Ecce in ipso primo ictu quo velut coruscatione perstringes, cum dicitur veritas, mane si potes; sed non potes. Relaberis in ista solita atque terrena. Quo tandem potest quæso relabe-

Math. 6.

ris nisi sordium cōtractarum, cupiditatis visco, & peregrinatio erroribus. Si etiam orare nolumus, statim animus noster ad alia cogitanda prolabitur ita, quod vix orationē Dominicā sine cogitatione alia dicere possumus: Propter quod & Dominus infra pręcipit, Orantes nolite multū loqui. Vnde & in collationibus Patrū dicitur, quod frequenter, sed breuiter est orandum; ne immorantibus cordi nostro aliquid inferere possit insidiator inimicus. Cum ergo in his actibus, qui sunt ad Dum, continuatio intentionis requiratur, quæ non diu stare potest in talibus, patet, quod tales actus, celeritèr, & non morosè fieri debent; & minus ad alia diuertere debemus, quando sumus in talibus actibus constituti, quàm quando sumus in alijs actibus, qui ex natura sua magis continuari possunt; propter quod, si in talibus actibus discontinuatio pręcipitur, magis vtique in alijs actibus pręcipitur. Ad quod Dominus attendens, ponit exemplum de offerente oblationem Deo. [*Si offers, inquit, &c.*] ac si diceret, si illud quod accelerationem maximā requirit ne cogitatio mētis ad alia trahatur, est intermittendum propter fratris recōciliationem; magis vtique omnis actus mundani, qui non requirunt tantam mentis attentionem, & in quibus mens diutius cogitando persistere potest, intermittendi sunt.

S V M M A R I V M.

Quod si oblatio quæ fit ad altare debet intermitteri, vt reconciliemur fratri habenti aliquid aduersum nos; magis oratio, & contemplatio, quæ sunt res, quæ in secreto fiunt, intermitteri debent, vt reconciliemur fratri.

XI

ET bene dicitur. [*Si offers*] & non si cogitas, vel si ores secreto; actus enim exteriores nostri, quibus Deo seruitur, tot cogitationibus nostris implicantur, quod vix nosmet scimus vnde, vel tot cogitationes dum tales actus facimus habeamus: quia cum tales actus, non solū fiant in conspectu nostræ mentis, & quandoq; dæmonum vel Angelorum; sicut sunt oratio, & contemplatio; sed etiam fiant in cōspectu hominum, ex quibus frequenter vanæ gloriæ, vel multæ aliæ cogitationes vanæ in offerente insurgunt; sic illud quod Deo fit in conspectu hominum, pluribus vanis cogitationibus nostris inuoluitur, quàm illud, quod in secreto fit. Propter quod, & Dominus infra 6. orationem, ieiunium, & eleemosinā pręcipit

Matth. 6.

A fieri in occulto, ne videantur facientes ab hominibus. Si ergo oblatio quæ fit palam pluribus vanis cogitationibus magis est obnoxia; quàm illud quod in occulto fit; Iccirco maiore attentione mētis, & celeritatē requirit, quàm illa quæ in occulto Deo fiūt; ideo si in talibus, quæ Deo exterius offeruntur, debet cadere interruptio, propter fratris reconciliationē, prius faciendam: magis vtique in alijs actibus interioribus sicut sunt oratio, & contemplatio, cadere debet interpositio, propter reconciliationem fratris.

B

S V M M A R I V M.

Quod non solū pręcipitur, quod reconciliemur fratri, postquā munus obtulimus, vel antequā munus offeramus, vel in offerēdi proposito simus; sed dū actu offerimus, & iuxta altare sumus, vt ostēdatur, quod oblationi, quæ Deo fit ad altare, reconciliatio fratris præferenda est.

C

ET quia maior attentio mentis requiritur, dum offerens est iuxta altare, & quasi in actu offerēdi quàm alibi; Iccirco non solum dicitur, quod homo intermitat offerre munus suum, vt reconcilietur fratri, antequam velit offerre munus; sed etiam dum est in offerēdo, & propinquus altari, in quo munus offerri debet; vt ex hoc ostēdatur, quod omne aliud intermitteri debet pro reconciliatione fratris faciendā; cū munus iam ductum, vel portatū ante altare ibi dimitti debeat; vt homo recōcilietur fratri suo. Vnde, & Chryso. in homel. hīc dicit. Propterea non dicit; Postquam obtulisti, vel antequam offeras, sed ipso munere ibi iacente, & sacrificio principiū accipiente, mittit reconciliaturum fratri; mōstrare volens, quod magis appreciatur amorem quàm munus.

D

S V M M A R I V M.

Quod si dum sumus in offerendo munus Deo, recordemur quod frater noster habet aliquid aduersum nos, prius debemus ire, vt ei reconciliemur, quàm offerre munus: magis si antequam offeremus memores eramus, quod fratrem offendimus; antequam veniamus ad offerendum munus, ire debemus ad recōciliandum nos fratri; & ponitur differentia inter memoriam, & recordationem.

E

Nec his est contentus, nisi etiam dicat, quod si dum offerimus munus ad altare, ibi recordati fuerimus, vt ostendat, quod si tunc recordemur de offensa fratris, de qua ante nō recordabamur, dimit

XII

Chryso. hom. 16.

XIII

tendum est munus, & eundum est ad fratrem offensum, ut ei reconciliemur; magis hoc faciendum est si antequam offeramus, vel ad offerendum veniamus; vel etiam antequam offeramus, vel offerre proponamus, recordemur quod fratrem offendimus, ire debemus prius ad reconciliandum nos sibi, quam proponamus offerre, vel eamus ad offerendum, vel etiâ offeramus; quia si illud quod iam est in actu, dilationem patitur, magis potest pati dilationem illud, quod nondum fit, sed disponitur faciendum. Attendendum etiam, quod non dixit, quod si offerimus munus nostrum ad altare, & scimus, vel etiam memores sumus, quod fratrem offendimus, sed dicit, si ibi recordati fuerimus; memoria enim cum scientia continuationem actus habet, sed recordatio includit intercisionem actus cognitionis, est enim recordatio quando aliquid prius sciimus, vel de eo memores fuimus, & postea illud decedit à nostra memoria, & deinde per actum rememorationis reducimus illud ad memoriam nostram, ut enim dicitur in libro de memoria & reminiscencia, Cum homo resumit quam prius habuit scientiâ, aut sensum, & cuius habitum ad memoriam duximus, hoc est reminisci, vel recordari; & sic ille qui pro aliquo tunc recordatur, licet aliquando sciuerit, vel memor fuerit de illa re, de qua pro tunc recordatur, tamen per aliquod tempus, quod præcedit illud tunc, quo incipit recordari, nec sciebat, nec memor erat de illo de quo incipit nunc recordari. Vnde si dum offerimus ad altare, recordamur ante illud tempus, tunc nesciebamus, nec memores eramus, quod fratrem offendissemus, & propter hoc venire poteramus ad offerendum bono animo; quia non eramus memores delicti nostri præteriti; sed si nō veniebamur, vel etiâ antequā veniremus ad offerendum sciebamur, vel eramus memores, quod fratrem offenderamus, nec proponere offerre, nec venire ad offerendum debebamus, nisi prius fratri reconciliaremur. Dona enim iniquorum non probat altissimus, quod Dominus insinuans dicit. Quod si dum offerimus ad altare, ibi recordati sumus, quod frater habet aliquid aduersum nos; prius eundum est ad reconciliandum fratri, deinde offerendum est munus: Ergo magis si antequam offeramus, memores sumus, quod fratrem offendimus, prius eundum est, ut reconciliemur fratri, quam offeramus munus. Vnde tale est, ac si dicat; quodcumque memor eris, vel sciueris te fratrem offendisse: vade, & reconcilia re ei, antequam munus Deo offeras.

F

S V M M A R I V M.

Quare Dominus dixit, quod si dum offerimus munus ad altare recordemur, quod fratrem offendimus, non debemus dictum munus reportare ad domum, nec nostris vsibus applicare, sed ibi ante altare relinquere, & cito ire ut reconciliemur fratri; & ex dicta reconciliatione prius facta, debemus reuerti ad altare, ad offerendum munus nostrum.

G

VT autem ostendat, quod homo nullas moras debet facere ad eundum, ut fratri reconcilietur, non dixit, quod homo munus referat ad domum suam, vel quod alicui commendet, vel quod illud munus non faciat; sed dicit, quod ante altare relinquat munus suum, & vadat ad reconciliandum fratri suo cito, & statim reuertatur, ne munus eius per longum tempus ante altare stet in confusionem offerentis. Vnde, & hic Chrysost. in homeliario dicit. Qui missus est non prius offerre, donec permutetur, & si non propter amorem, qui est ad proximum, saltem ut non iaceat imperfectum munus eius, festinabit currere ad contristatum, & solvere inimicitiam: & propter hoc dixit. [*Dimitte munus tuum*] & non stetit vsq; ad hoc, sed adiunxit [*Ante altare*] à loco rursus horrorem ipsum iniiciens, [*& abi*] & non simpliciter dixit, [*& abi*] sed apposuit primum [*& tunc veniens offeres munus tuum:*] non enim ille qui offert munus, debet dimittere offerre munus, sed recordatus de iniuria fratris, debet prius reconciliari, & postea offerre. Oportet enim iudicium misericordiam, & fidem facere; & illa sicut decimas dare, & talia non omittere. Ex hoc enim quod quis proponit Deo aliquid offerre; non debet postea dimittere, quod offerat Deo; per hoc enim quod proponit Deo offerre, iam illud in corde suo dat; propter quod Deus, qui cor intuetur, pro accepto habet; & ideo non debet offerens, quod Deo dedit ei auferre: si quis enim voverit aliquid Deo, quod immolari potest, Sanctum erit, & mutari non poterit; quod si mutauerit, & ipsum mutatum est; & illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino, Leuit. vlt. Et ideo si aliquis offerat munus ad altare per hoc quia quod offert, dominium rei oblata, in Deum transfert, non debet illud munus reportare ad domum, vel reducere ad proprietatem suam, sed dimittere ante altare, cuius est; sed ut ipse meritum reportet de oblatione sua, postquam reconciliatus est fratri, debet venire, & tunc

XIIII

Chrysost.
hom. 16.

Leuit. vlt.

offer-

Arist.

offerre munus suum. Sic ergo ex prædictis patet, quàm acceptabile Deo opus sit fratri reconciliari, qui habet aliquid aduersum nos; cum magis illud acceptet, quàm munera; & prius vult, quòd fiat, quàm ei munera offerantur; quia nisi hoc fiat, munera ei oblata, non placebunt. Patet etiam quòd opera omnia, etiam quæ maximam mentis attentionem requirunt, sunt intermittenda pro reconciliatione fraterna prius facienda; & quòd quando in memoria venit, quòd frater habet contra nos aliquid, omnibus alijs omisissis, properandum est, vt fratri reconciliemur; quæ omnia Dominus denotat per circumstantias huius præcepti, vt supra satis declaratum est.

S V M M A R I U M.

Quòd cum Domino offeratur, & substantia exterior, & ipsemet homo exterior, vt Deo seruiat, & actus nostri interiores, sicut sunt deuotio, & contemplatio, quodcumq; istorum sit, quòd quis Deo offerre possit, nihil ei valet, si memor sit, quòd frater habet aliquid aduersus eum, & non prius ei reconcilietur, vel faciat suum posse, quòd ei reconcilietur.

XV

Num. 8.

Gen. 4.

Eccl. 50.

Chrysoft.
hom. 16.

1. Cor. 13.

At tendendum est autem, quòd munera quæ Deo offerimus, multiplicia sunt. Offerunt enim homines, vnde & Num. 8. dicit. Filij Israel ponent manus suas super Leuitas, & offeret Aaron leuitas munus in conspectu Domini à filijs Israel, vt seruiant in ministerio eius. Offeruntur etiã munus Domino de exteriori substantia. Vnde & Gen. 4. dicitur, Factum est post multos dies, vt offerret Cain de fructibus terre munera Domino; Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Offeruntur etiam munera Domino de interiori nostra substantia, cuiusmodi munera sunt, oratio, deuotio, & contemplatio. Vnde Eccles. 50. Populus rogauit Dominum excelsum in præce, vsque dum perfectus est honor Domini, & munus suum perfecerrunt. Et hic Chrysoft. dicit in homeliario. Munus, & hostiam, orationem dico, & eleemosinam, siue autem homines in seruitium Dei offerantur, siue etiam nostra interiora, vt oratione & deuotionem Deo offeramus, siue etiam offeramus Deo exteriorem substantiam, nihil nobis prodest, si charitatem non habeamus, quæ etiã non prodest sine proximi dilectione. Vt & Apostolus 1. ad Cor. 14. dicit. Quòd nec loqui lingua hominum, & Angelo-

Arum ad aliorum conuersionem, & habere omnem prophetiam, & notitiã omnium mysteriorum, & omnem scientiam, & fidem, & dare corpus suum vt ardeat; (& hoc quantum ad oblationem sui ipsius;) & dare totam substantiam suam, sine charitate, nihil valet; vnde nec carnis afflictio nec oratio, nec alia opera religionis, nec offerre Deo hostias pro populo, vel labore ad hominum conuersionem, nec dare omnia sua, valent aliquid illi, qui nõ vult fratri quem offendit reconciliari, & reconciliatio fratris omnibus illis debet præponi. Vnde, & hic Chrysoft. dicit in homel. Si orationem cum rancore fratris attuleris, melius est dimittere orationem, & ad permutationem venire fratris, & tunc orationem proferre; propter hoc enim omnia facta sunt, propter hoc, & Deus homo factus est; omnia illa est negotiatus, vt nos congreget. Et August. 1. lib. de sermone Domini in monte, dicit. Sana debet esse offerentis intentio, & propterea cum munus offerimus Deo, siue Prophetiam, siue doctrinam, siue orationem, siue hymnum, siue psalmum, siue aliquid tale oblaturi sumus, in corde nostro, hoc est in interiore Dei templo, si in mente venerit, quòd aliquid habeat aduersus nos frater, id est si nos eum in aliquo læsimus, pergendum est ad reconciliandum eum, quia si forte eum in aliquo læsimus, & lapsi sumus, vnum est remedium, vt supplici animo, veniam deprecemur, quòd quisquis non fecerit, inanis iactantiæ spiritu inflatur. Vnde, & August. in regula dicit. Quicumque conuicio, vel male dicto, vel etiam criminis obiectu aliquem læserit, meminerit satisfactione, quã totius curare quod fecit: qui autem non vult petere veniam, aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio, etiam si inde non proijciatur.

Crysofto.
hom. 16.

August.

Idem.

S V M M A R I U M.

Quòd si offensus sit equalis, vel inferior offendente offendens debet petere veniam ab eo, & facere suum posse, vt reconcilietur ei; quòd si ille à quo petitur venia ab offendente (dummodo debito modo eam petat, scilicet cum humilitate, & charitate, & paratus satisfacere) & offensus non vult veniam dare, recurrendum est ad eum, qui est Dominus vtrorumq; vt ipse veniam det, & offensus qui non vult veniam dare grauius peccat, sed si talis offendens non vult veniam petere, grauius peccat.

Est tamen attendendum quòd fratrem offendens in verbo, vel facto, vel po-

XVI

test

test esse æqualis, vel minor, vel est superior ipso fratre offenso; & siquidem sit æqualis, vel minor, debet ire, ut fratri offenso reconcilietur, petendo ab eo veniam, vel satisfaciendo quantum possibile est de offensa, & laborare, & facere posse suum, quod frater offensus sibi reconcilietur; quæ reconciliatio, nihil aliud est, quam reamicare, id est ad amicitiam, quæ prius fuerat, redire: sed ille qui est offensus tenetur fratri offendenti, & veniam petenti, offensam dimittere, & ad amicitiam pristinam reuocare; quia aliter non esset reconciliatus ei, ille qui eum offendit, nisi esset reamicus; & si offensus frater non vult dimittere offensam fratri veniam postulanti, peccat, & oratio eius non exauditur, nec peccata eius, quibus dominum offendit ei remittentur. Vnde, & in oratione dicimus. Dimitte nobis debita nostra, sicut, & nos dimittimus debitoribus nostris. Et subditur si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Et Augustinus dicit in regula. Qui non vult dimittere fratri, in eum peccanti, non speret accipere orationis effectum. Et aliquantulum supra dicit. Quicumque conuitio, vel maledictio, vel etiam criminis obiectu, aliquem læserit, meminerit satisfactione, quam totocius curare quod fecit, & ille qui læsus est sine disceptatione dimittere. Et sic peccans in fratrem æqualem, vel inferiorem, debet ab eo veniam petere ex corde, & ille qui est offensus debet etiam ei ex corde offensam dimittere. Si vero tantum sit obstinatus offensus, quod non velit dimitte offensam contra eum commissam, nec reconciliari veniam petenti: Tunc offendens fratrem debet recurrere ad Dominum, qui est Dominus sui, & alterius offensi, ut ipse ei offensam fratris remittat. Dicente Augustinus in quodam sermone de quadagesima, & fraterna concordia. Si dixisti ex toto corde tuo fratri offenso à te vera humilitate, non ficta caritate, quomodo Deus videt in corde; Dimitte mihi; sed ille noluit tibi dimittere, noli esse sollicitus; serui estis, ambo habetis dominum, conseruo tuo debes, noluit tibi dimittere, interpella dominum amborum; quod tibi dimiserit dominus, si potest exigat seruus. Et eodem modo est agendum, quando frater offensus non potest inueniri, quia forte non est, vel nescitur ubi est, vel multum a nobis distat; quia tunc in proposito, & voluntate, debet habere offendens, quod veniam ab eo peteret, & ei reconciliaretur, si posset; & quia non potest, recurrere debet ad Dominum, ut ei

F dimittat offensam, quam fratri fecit. Si vero fratrem habere potest, & non vult ab eo petere veniam de iniuria quam ei fecit, non agit penitentiam, sed simulat; nec consequenter remissionem peccatorum, sed peccata sua accumulatur. Dicente eodem Augustinus in dicto sermone. Multi sciunt se peccasse in fratres suos, & nolunt eis dicere, dimitte mihi; non erubuerunt peccare, & erubescunt rogare; non erubuerunt de iniquitate, & erubescunt de humilitate: ipsos ergo in primis admo-
G neo, quicumque habetis discordiam, cum fratribus vestris, & reuocatis ad vos, & consideratis vos, & inuenitis vos, non debuisse facere, quod fecistis, nec debuisse dicere quod dixistis, petite veniam fratres à fratribus vestris; facite, nolite erubescere veniam petere; Et in regula dicit Idem. Si dura verba emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta, unde facta sunt vulnera. Et in Epistola ad Macedonum dicit Idem. Sceleris penam cupiunt sibi homines relaxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere: pessimum hominum genus commemoras, cui penitendi medicina omnino non prodest. Si enim res aliena propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur penitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; & sic inter æquales vel inferiores, offendens debet petere veniam, sed offensus petenti veniam, debet dimittere offensam.

S V M M A R I V M.

Quod si superior, aut dominus vel prelati offendat iniuste suum inferiorem, verbo, vel facto, non debet ab eo veniam petere, (quia hoc non expedit,) sed per blanda verba, & beneficia debet eum sibi reconciliari.

Sed si superior, vel prelati offendat iniuste suum inferiorem, non tenetur ab eo petere veniam, maxime si extimaretur, quod ex hoc inferior superbiret, vel disciplina eneruaretur, sed de offensa quam fecit subdito suo debet ab eo veniam petere, & etiam fratrem offensum, debet sibi reconciliare, per amicabiles allocutiones, & etiam ministrando subsidia necessaria, ut sic subditus cognoscat; quod eius superior, eius amicitiam querit. Vnde dominus non precipit, quod offendens alium, semper veniam debeat petere, nec quod semper satisfaciatur, sed quod reconcilietur ei, id est, reamicum faciat offensum. In aliquibus enim offensis non po-

August.

Idem.

test interuenire satisfacio, quia plus perdidit offensus, quam possit ei reddere offendens, ut puta vitam, vel membrum. Superior etiam non tenetur veniam petere à subdito suo; Dicente August. in dicto ferm. Sunt personæ humiles per ordinem seculi huius; à quibus, si petamus veniam extolluntur in superbiam, hoc est quod dico; Aliquādo dominus peccat in seruū suum, & tamē durum videtur, ut iubeam, quod si dominus homo peccat in seruū suum, iniuste litigando, iniuste cædendo; dicat illi, agnosce mihi, da mihi veniam, non quia non debet facere, sed ne ille incipiat superbire. Quid ergo faciet dominus? ante oculos Dei pœniteat eum, & si non potest dicere seruo suo, quia nō oportet, da mihi veniam, blandē alloquatur illum, blanda enim allocutio, veniæ est postulatio. Et in regula dicit idem. Quando necessitas disciplinæ in moribus coercendis, dicere vos dura verba cōpellit, si etiā vos ipsi modum excessisse sentitis, non à vobis exigitur, ut à vobis subditis veniam postuletis; ne apud eos quos oportet esse subiectos, dum nimium seruatur humilitas, regendi frangatur auctoritas: sed tamen petenda est venia ab omnium Domino. Sic ergo non semper offenso fratri, potest fieri satisfactio de offensa, nec semper est, ut reconcilietur ab eo veniā petendo: sed semper est reconciliatio procuranda ab illo, qui eum offendit; propter quod, & Dominus præcipit, teconciliationem, & non satisfactionē, vel veniæ postulationem: dicens. [*Vade reconciliari fratri tuo.*]

S V M M A R I V M.

Quod si offensus rogatus ab offendente petente veniam ab eo, & offensam & satisfactionem remiserit; melius agit, & ex tunc offendens non tenetur ei satisfacere de offensa, licet teneatur eum diligere; sed si offensus postquam dimiserit offensam, non vult ei remittere satisfactionem, tunc tenetur offendens, ei satisfacere, cum illo modo quo peccauit in eum.

XVIII

Rom. 13.

Veruntamen, quia per iniuriam verborum, vel facti, aliquis iniurians auferit ab iniuriato quod sibi tenetur reddere si potest: iuxta illud Apostoli ad Roma. 13. Reddite omnibus debita: ideo iniurians debet satisfacere iniuriato, de illo quod abstulit ab eo iniuste, nisi iniuriatus, & offensam animi sui, & debitum, ad quod sibi erat obligatus iniurians, gratis & spontē remittat ei; quod facere potest si vult, cum de suo quilibet dare possit. Et ex quo offensam, & debitum offen-

A

dendi dimisit, offendens non tenetur ei satisfacere, sed benē tenetur eum diligere: iuxta illud quod dicitur Luc. 7. Duo debitores erant cuidam feneratori, vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta, non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. Quis ergo cum plus diligit? Aestimo, quod is cui plus donauit. Et sic quia maior amicus debet esse iniuriati, cui sine satisfactione, iniuriatus remittit offensam, & debitum, ideo hoc modo melius fit reconciliatio. Vnde Apo-

Luc. 7.

B

stolus ad Rom. 12. dicit. Non vos defendentes carissimi; sed date locum iræ, ubi dicit Glossa. Non sitis referentes aduersarios; qui autem expetit satisfactionem referit iniuriantem suum: hoc enim modo Deus iniuriatus per nos remittit offensam sine satisfactione, quia non poteramus ei satisfacere de offensa, quam cōmiseramus in eum, nisi ipse nobis recōciliatus daret gratiam suam, qua mediāte ei satisfacere possemus, non secundum æqualitatem nostræ offensæ; sed secundum possibile. Sed si

Rom. 12.

Glos.

C

offensus non vult remittere damnū, quod passus est ab iniuriante sine satisfactione, tunc iniurians tenetur, & debet ei satisfacere; & illo modo quo ei iniuriam intulit ei satisfacere de iniuria illata, ut si verbo eum offendit, verbo satisfacere debet, si facto facto; si secretē, secretē; si publicē, publicē; ut pena proportionetur culpæ: iuxta illud Deuter. 25. Pro mensura peccati, erit & plagarum modus. Vnde & hīc dicit Chrysost. in expositione. Qualis præcessit offensio, talis debet sequi reconciliatio, si cogitatu offendisti, verbis reconciliare: omne enim peccatum, quomodo committitur eo modo & penitetur; Et

Deut. 25.

Chrysost. hom. 11.

D

infra: Si verbis læsisti fratrem tuum, vade, & verbis satisfac ex corde, & penituisti; si autem operibus aliquem offendisti, puta alicuius causam fraude abstulisti, aut rem aliquam per violentiam abstulisti, redde ei quod abstulisti, quoniam abstractæ rei peccatum, rerum representatione dissoluitur. Si autem rem quidem alicuius non tuleris, sed fortē castigasti hominem iniuste, dona ei aliquid pro iniuria dignum, iniuriæ enim peccatum, beneficio est dissoluendum. Alioquin, nisi quem factis læsisti, factis placaueris, sine causa eleemosynam facis: non enim de rebus quibus alios spoliasti, eleemosynam facere debes; quid enim prodest tibi, si alter oret pro te ad Deum, & alter aduersus te ipsum interpellat? melius est quod si nemini prodes, nemini noceas, quā ut alios spolies, alios vestias. Si ergo offensus non vult dimittere sine satisfactione iniuriam, vel dam-

Ibidem.

num quod passus est; si satisfacere debet, illo modo quo peccatum est in eum commissum, & sic offendens reconcilietur offenso.

S V M M A R I V M.

Quod si frater offensus est præsens offendentem, vel faciliter adiri potest offendens, debet ire ad eum, etiam pedibus corporis, antequam munus offeratur, sed si multum distet ab eo, debet offendens affectu cordis ante Deum, adire offensum fratrem, & proponere in suo corde, & coram Deo, quod ei multum vellet reconciliari, quo affectu cordis præcedente, potest offerre munus suum.

XIX

Hoc tamen est intelligendum, quod non debet prius offerri munus, nisi prius reconciliemur fratri contra nos habenti aliquid, si frater offensus præsens sit, vel in propinquo; sed si multum absens esset, & non posset faciliter adiri, tunc offendens, qui recordatur se fratrem offendisse, debet coram Deo in corde suo dicere, quod si frater præsens esset, ei reconciliaretur. Et quod quando eum præsentem habebit reconciliabitur ei; qua intentione existente in mente, offerre munus suum potest, quia iam quoad Deum reconciliatus est fratri, qui voluntatem respicit penitentis, & satisfacere volentis, si possibilitas adesset sibi. Vnde primo lib. de serm. Domini in monte, hanc partem exponens Augu. dicit. Hoc præceptum, si accipiatur ad literam, fortassis aliquis credet ista fieri oportere si præsens frater est. Non enim diutius differri potest, cum munus tuum relinquere ante altare iubearis, Si vero de absente (& quod fieri potest) etiam trans mare constituto aliquid tale veniat in mentem, absurdum est credere ante altare munus relinquendum, quod post terras & maria pererrata, offeras Deo. Et ideo prorsus ad spiritualia refugere cogimur, ut hoc quod dictum est, sine absurditate intelligi possit. Debet esse tunc sana offerentis intentio, cum aliquid oblaturi sumus Deo, quod si in mentem venerit, quod aliquid habeat aduersum nos frater, id est si in mentem venerit, quod nos forte fratrem in aliquo læsimus: quod eamus ad eum, non pedibus corporis, sed motibus animi, ut te humiliter prosternas fratri, ad quem cara cogitatione cucureris in conspectu eius cum munus oblaturus es. Sic ergo ad fratrem præsentem offensum à nobis prius ire debemus, etiam pedibus corporis, quam munus Deo offeramus. Sed si frater, sit absens, ad eum eundum est, non

Augu.

F

pedibus corporis: sed affectibus mentis, ut ei quantum in nobis est recōciliemur, prius quam Deo munus offeramus. Vnde & hic dicit Remigius. Si præsens est frater offensus, pedibus etiam pergendum est; si vero absens, non est pedibus pergendum, sed celeri mentis affectu, ut humiliter prosternamus nos in conspectu Dei ante fratrem nostrum, & reconciliemur ei, facta verò reconciliatione offeramus munus, quod disposuimus.

Remig.

G

S V M M A R I V M.

Quod si prohibemur offerre munus nostrum ad altare, nisi prius reconciliati fuerimus fratri quem offendimus, magis utique prohibemur sacrificare, vel corpus Domini in altari suscipere.

H

Vbi etiam attendendum, quod si munus offerre ad altare prohibemur, dum non sumus reconciliati fratri, magis utique prohibemur Deo sacrificare, & adhuc corpus Domini, quod est sacrificium nouæ legis accipere; minus enim sacrum opus est munus ad altare offerre (hoc enim quilibet fidelis facere potest) quam sacrificare, quod solum spectat ad sacerdotes, & corpus Domini sumere, quod est principium, fons, & causa totius sanctitatis. Vnde si prohibemur offerre munera ad altare, magis utique prohibemur sacrificare Domino, vel etiam corpus Domini sumere. Dicente Bernardo in lib. de præcepto, & dispensatione circa finem. In interrogatis quid cōsulam homini, qui aduersus quempiam commotus fuerit; sed non adeo, ut eum lædere ipse velit, adeo tamen ut libenter accipiat, si quo modo aliunde lædi contigerit. Sit ne videlicet tutum, ita commoto accedere ad altare, an se subtrahere interim debeat, donec compescatur commotio? Et respondens quæstioni subdit. Nunquam mihi contingat turbato, ad pacis accedere sacrificiū, & cum ira & disceptatione contingere sacramentum, in quo Deus indubitanter est, mundum reconcilians sibi. Certè non recipitur munus quodcunque meum, quod defero ad altare, nisi antè placato fratre, quem me forte læsisse meminerō: quanto minus si me ipsum non placauero prius? Et Chrysost. hic dicit. Per omnia quæ dicuntur monstrat, quod non suscipit eos qui odiosè se habent adinuicem hæc mensa; audiant docti, & indocti, quicunque ad hanc mensam cum inimicitia adueniunt. Et Augu. in quodam ser. de dedicatione Ecclesiæ dicit. A conuiuio eter

XX

Bernar.

I

K

Chrysost.
hom. 16.

Augu.

Mart. 14.

ni regis, id est, ab altari Domini, debet se vnusquisque inuidiæ, vel odij veneno percussus, iracundiæ furore repletus, cum reuerentia, & humilitate subtrahere, propter illud quod scriptum est, Vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc offeres munus tuum. Et iterum, Amice, quomodo huc intraſti, non habes vestem nuptialem? Et illo obmutescente dixit ministris, ligate illi manus, & pedes, & projicite eum in tenebras exteriores vbi erit fletus, & stridor dentium. Ecce qualem sententiam merebitur audire, qui ad conuiuium nuptiale, id est, ad altare Domini, aut ebriosus, aut adulter, aut odium in corde retinens, præsumit accedere. Vnde, & Apostolus orationem communem præcipit fieri, sine ira dicens 1. Thim. 2. Volo viros orare, in omni loco, leuantes puras manus, sine ira, & disceptatione. Vt enim hic dicit Chryso. in expositione. Quamdiu fideles homines aliquam dissensionem habuerint inter se, Deus illis non potest esse amicus, munus eorum non suscipitur, eorum oratio non exauditur, vel si quid aliud boni fecerint, quia nemo inter duos inimicos, potest esse fidelis amicus amborum. Ideo, & Deus non vult esse amicus fidelium, quamdiu ipsi inter se fuerint inimici.

Timo. 2.

Chrysoft.
hom. 11.

S V M M A R I V M.

Quod supra dicta sententia Domini si offers, &c. debet intelligi tam in leuibus, quam in grauibus offensis, iniuriose factis per nos fratri nostro.

XXI

Illa autem quæ supra dicta sunt, vera sunt, etiam si inter se, fideles, ex leuibus causis irascantur, sicut quia vnus contra alium iratus fuit, vel ex ira dixit, Racha, vel etiam fatue. Vt ex hoc insinuet, quod si fratri maiores iniuriæ, vel damna sunt illata, quod donec inferens iniuriam, vel damnum, reconcilietur iniuriato, munus eorum non suscipitur. Vnde, & hic Chrysoft. dicit. Si ex ijs leuibus causis utpote, quia iratus fratri fuisti, vel dixisti Racha, vel fatue, sine causa, offenso fratre, & non placato, impossibile est munus Deo offerre, & suscipi; quomodo ante conspectum Dei ingredientur, qui fratres suos conculant, prædantur, & alia multa in viduis, & orphanis nefanda committunt?

Chrysoft.
hom. 11.

S V M M A R I V M.

Quod quando concordie aliquorum sunt male, occasione plus peccandi tribuentes, non est re-

A

conciliatio inter eos facienda, sed separatio; E contra vero est, quando concordie sunt bonæ, & ad meliora ordinate.

B

C

D

E

Est tamen attendendum, quod aliquando inter homines melius est esse discordiam, quam amorē, quia dum sunt concordēs, in malo concordant, per discordiam autem a malo desistunt, & in talibus si discordent, non expedit fieri reconciliatio, imo magis expedit quod odium sit inter eos, & etiam augeatur, & propter odium quod est inter eos, non conueniant ad sua peruersa desideria exequenda; Et ideo Paulus dissensionem fecit inter Phariseos & Saduceos, qui conuenerant ad eum occidendum, dicens Act. 23. Viri fratres, ego phariseus sum, filius phariseorum, de spe, & resurrectione mortuorum ego iudico; & cum hæc dixisset, facta est dissensio inter phariseos, & Saduceos, & soluta est multitudo. Sic etiam si inter aliquos est amor venereorum, dissensio inter eos est procuranda, & odium, ut ex hoc ab actu libidinoso remoueantur. Quemadmodum & Ioseph dimisso palio in manibus dominæ suæ, quæ eum ad luxuriam excitabat, fugit extra, malens in carcerem detrudi, quam cum amore libidinoso, cum sua domina remanere, ut patet Gen. 39. Vnde si dissensio nata sit inter tales, non est querenda reconciliatio, vel reamicatio: sed potius dissensio, quia amor talis est malus, dissensio vero, & ira est bona. Vnde, & Hieronymus in Epistola ad Oceanum de vita Clericorum loquens contra quosdam Clericos, & Monachos, qui nimis moniales frequentabant, dicit Proh dolor, nephas est dicere, sed præterire non decet. Christo istæ vouerunt nubere non clericis. Vnde sine nuptijs nouum genus vxorum? Monachum, vel clericum, solitudo facit, non publicum. Quid te virginale delectat alloquium? Quæ si eos quos diligunt viderint, ridentibus oculis, salutationis tenera verba prosequunt. Deinde cum salutauerint, si eas Dei viros præterire celerius viderint, contemptores suos iudicant, & irascuntur. Ordinatur deinde satisfactio desertæ; post satisfactionem prandium, quasi noua lætitia disponitur; inter pocula impropere verba contemptus; ille verò lamentari se simulat, quasi peccati genus inducens, quæ tamen mala, ut in pluribus, reconciliatio est. Et in Epistola ad matrem, & filiam dicit idem. Fac præcor, quod moneo, ut primum matri, dehinc, si id fieri non potest, saltem fratri reconcilieris. Aut si ista

XXII

Act. 23.

Gen. 39.

Hieron.

Idem.

tam cara nomina, matris, & fratris, hostiliter detestaris, diuidere ab eo iuvene, quem tuis diceris prætulisse. Separentur domus vestra, diuidaturq; conuiuium, ne maledici homines sub vno testulo vos manentes, lectulum quoque crimentur habere communem.

S V M M A R I V M.

Quod Dominus sciens peccatorum quantitates, & pœnas, eis debitas, sciens etiam humanam fragilitatem, quæ prona est ad peccandum, non solum peccatis pœnam adhibuit, sed etiam si contingeret homines peccare, medicinam ostendit, vt sic se à pœna peccatis debita liberare possent, qua medicina si vti nolunt ad sananda peccata, inexcusabiliter in pœnas incidunt.

XXIII

Est etiam intelligendum, quod Dominus sciens humanam fragilitatem, quæ prona est ad irascendum, & ad dicendum iniurias proximo, timore pœnæ cohibuit supra tales motus iracundiæ, dicens. *[Qui iratus fuerit proximo, reus erit iudicio; & qui iniuriatus fuerit, dicendo Racha, vel fatue, reus erit concilio, vel gehennæ ignis.]* Ne omnino videretur spem veniæ excludere ab illis, qui taliter irascuntur, vel iniuriantur fratribus, ponit remedium, & medicinam, qualiter facere debent illi, qui talia peccata committunt, vt non incidant in futuro in supradictas pœnas, dicens, quod statim, & sine omni mora, fratribus offensis reconciliari debeant. Si enim homines solum cohiberentur à malo culpæ per pœnas, cum frequenter incidant in culpas, vel propter fragilitatem humanam, vel propter impetum passionis, vel propter alterius improbitatem, vel propter diaboli instigationem; si nullum refugium haberent, vel non haberent spem, quod pœnas legis euadere possent, desperarent, & ex desperatione in grauioribus peccatis se implicarent, quia iam supponerent, quod damnari deberent propter illa quæ commiserunt. Dicente Aug. in lib. de natura, & gratia cap. 19. Quidam in peccato prolapsi desperatione plus pereunt, nec solum pœnitendi negligunt medicinam, sed ad explenda nepharia, & inhonesta desideria, serui libidinum, & sceleratarum cupiditatum fiant, quasi perdant si non fecerint, quod instigat libido, cum eos iam maneat certa damnatio. Et ideo quia homines frequenter irascuntur, & dicunt alijs iniuriam, quibus dominus damnationem comminatur, ne desperent, quando talia commiserunt; ponit medicinam, per quam po-

F

terunt à dictis pœnis liberari, vt iam homo sit inexcusabilis, qui nec voluit præcepto Dei obedire tam pœnali, nec post peccatum noluit medicina vti, qua tale peccatum remittitur. Vnde, & hic dicit Remigius. Ille medicus cœlestis, de cœlis ad terras descendens, reperit genus humanum ægrotum; ideoq; illi salutaria tribuit monita, quibus sanaretur, & ideo docuit non irascendum, non Racha, nec fatue dicendum. Et quia genus humanum adeo proclium, & infirmum cognouit ad malum, vt semper eius præceptum hoc seruare non possit: Iccirco si quis transgrediretur, dedit consilium reconciliandi, quo subleuaretur. Egit namque Dominus in hoc facto medici more. Medicus enim dicit infirmo, abstine te ab hoc cibo, vel ab illo, quod si contigerit, vt infirmus sumat cibum sibi contrarium, mox addit ei salutare Antydothum quo sanetur, quod remedium si accipere renuit, merito moritur; Sic etiam homines iuste damnantur, quia peccare non timuerunt, & satisfacere de peccato erubuerunt. Vnde, & hic dicit Remigius. Sciendum quod superbi hoc præceptum Domini implere non valent; qui fratres suos despiciunt, & eos læsos, ad concordia pacisq; bonum reuocare nolunt. Et Aug. 1. lib. de ser. Domini in monte dicit. Quisquis hoc vnum remedium, vt simplici animo veniam deprecetur, non acceptat; inanis iactantia spiritu inflatur: sed humiles corde hac medicina vtuntur, quia si ex humana fragilitate, in talia peccata incidunt, statim hoc remedio vti volunt.

Remig.

G

H

I

Idem.

August.

S V M M A R I V M.

Quod licet fratri, id est, Christiano offenso reconciliari debemus, & citò, non tamen debemus querere reconciliationem ab infidelibus offensis contra nos, vel etiam offensis à nobis, & maxime hoc non debent facere imperfecti, quia amicitia inter fidelem imperfectum, & infidelem, periculosa est fidei.

K

Est etiam attendendum, quod hoc Domini præceptum, de reconciliatione fraterna intelligitur inter fratres, id est, inter Christianos, qui vnū Deum patrem habent, vt vnus domus sunt: iuxta illud Psal. Ecce quàm bonum, & quàm iocundum habitare fratres in vnum. Et alibi, Habitare facit vnanimes in domo: Sed cum infidelibus, qui fratres nostri non sunt, quia non recognoscunt se Deum habere patrem, nec sunt in vna domo, id est, Ecclesia nobiscum, non præcipitur, quod

XXIII

Psal. 132.
Idem 167.

August.

1. Cor. 7. eis reconciliemur, immo à nobis eos separare debemus, qui sunt ethnici, & nō debent intrare templum Domini. Vnde, & Apostolus qui præcipit, quòd si mulier fidelis discederet à marito fidei, deberet remanere innupta, aut viro suo reconciliari 1. ad Cor. 7. postea loquens de coniugio infidelium, vnius fidelis, & alterius infidelis, qui sibi mutuo non consentiunt, sed fidelis vult separari ab infidei: non præcipit, quòd fidelis coniux quærat reconciliationem infidelis, sed si fidelis discedit, discedat, & tunc fidelis discedens ab infidei, potest nubere alteri; nullo modo enim inimicis Dei, amici esse debemus, sed eos debemus odire, Iuxta illud Psal. 138. Nonne qui oderunt te Domine ode ram? nisi fortè propter amicitiam nostrā eos reducere possimus, vel speremus ad fidem nostram; sed quia hoc non est imperfectorum, qui faciliter possent seduci ab infidelibus, sed solum est perfectorum, Ideo præcipitur in lege, quòd cum infidelibus, fideles amicitia non copulētur. Vnde Deut. 7. dicitur filiis Israel de Cananeis. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis eorum, nec sociabis eum eis coniugia, filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam eius accipies filio tuo, quia seducet filium tuum ne sequatur me, sed vt magis seruiat Dijs alienis. Et propter hoc etiam reprehensus est Iosaphat, Quia cum Achab impio, & infidei copulatus fuit amicitia. Cui dicitur 2. Paral. 19. Impio præbes auxilium, & ijs qui oderunt Dominū amicitia iungeris; Iccirco iram Domini mereberis. Vnde, & hic dicit Chrysost. in expositione. Deus fidem nobis seruans, inimicorum nostrorum amicus fieri non vult, & nos fidem non seruamus: sed inimicos eius diligimus, & amicos odimus, qui enim amicus est infidelium, amicos Dei odit, & inimicos diligit; Si autem fidem Domino seruaremus, sicut ille nobis, nunquam infidelium amicitias celebraremus, nunquā nos in matrimonio cū eis iungeremus. Vnde, & Dominus attendens, quòd non infidelibus, sed fidelibus offensis reconciliari deberemus dicit [Si recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, & postea subdit. Vade reconciliari fratri tuo.] Vnde, & August. hic dicit. Apparet de fratre dictum esse superius, quoniam sententia quæ sequitur, ea coniunctione connectitur, vt superiora testatur. Vnde, & Apostolus prohibet fidelibus 2. ad Cor. 6. dicens. Nolite iugum ducere cum infidelibus; quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? quæ autē con-

A uentio Christi ad Belial? aut quæ pars fidelis cum infidei? Quis enim consensus templo Dei, cum Idolis? Vos enim estis templum Dei vini, sicut dicit Deus. Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus, propter quod exite de medio eorum, & separemini dicit Dominus.

S V M M A R I V M.

B Quòd in oblatione spiritali, debet esse templum, id est sanctificatio animæ nostræ, & altare, id est fides recta, & munus spirituale, sicut ordo, & deuotio, & intentio recta quòd propter Deum hæc fiant, quæ non sufficiunt, nisi sit homo proximo reconciliatus, quem offendit.

C S Piritualiter autem hanc partem Augustinus exponit primo lib. de sermo. domini in monte dicens, quòd per templum domini intelliguntur fideles, iuxta illud Apostoli. Templum Dei sanctum est quod estis vos. Sed per altare, quod est in ipso templo, intelligitur fides recta, cuius signum est altare visibile, quia nullum bonum spirituale valet aliquid, nisi ponatur, & stabiliatur super rectam fidem, quæ est omnium bonorum spiritaliū fundamentum. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus, id est fides Christi sine qua impossibile est placere Deo. Vnde & hæretici fidem non habentes, nihil gratum Deo offerre possunt: sed per munus intelliguntur prophetia, vel doctrina, vel oratio, vel hymnus, aut psalmus vel aliquid tale: sed quia ultra prædicta requiritur recta intentio, quam charitas facit, quæ includit dilectionē proximi propter Deum; Iccirco si volumus Deo gratum munus offerre, ista quatuor debent adesse, scilicet, quòd nos simus templum sanctum Dei, id est mundi à peccatis; secundò, quòd habeamus rectam fidem, quæ est altare; tertio, quòd bona spiritalia, sicut doctrinam, vel orationem, seu rectam fidem Deo offeramus; & quartò quòd recta sit intentio. Vnde si prima tria adsint, scilicet, templum, altare, munus, & etiam recta intentio, quoad Deum, scilicet, quia propter Dei amorem munus offertur, nisi etiā adsit amor proximi, non est accepta oblatio; ad quod insinuandum, hic dicitur, quòd si alijs præexistentibus recordemur, quòd frater noster habet aliquid aduersum, nos non est munus offerendum, quousque amor proximi sit rehabitatus. Vnde & in antiqua translatione dicitur ad Cain. Si rectè offeras quoad prima quatuor, & non rectè di-

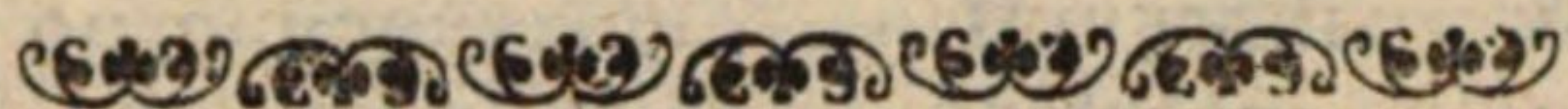
X X V

August.

1. Cor. 4.

Idem.
hom. 11.

uidas, quo ad Dei, & proximi dilectionē, peccasti. Sed iam reconciliato fratre, munus spirituale Deo est offerendum, [quia tunc veniens offers munus tuum.]

Tractatus sequens protenditur usque ibi. (audistis quia dictum est antiquis. Non mechaberis, &c.) continet 36. capitula.

S V M M A R I V M.

Ponitur diuifio, & continuatio, & bona pacis puniuntur, vt pax magis affectuosè cum omnibus hominibus haberi queratur. Vnde & hīc dominus præcipit quòd cum inimicis & aduersarijs nostris, beneuoli, & pacifici simus quantum in nobis est. Capitulum primum.

I *E*sto consentiens cum aduersario tuo.] Vbi postquam ostēdit, qualiter debeamus nos habere ad fratrem offensum, vult ostendere, qualiter nos habere debeamus ad aduersarium, vel inimicum. Vnde & hīc dicit Glossa. Si fratrem læsisti, recōciliare ei; si autem aduersarius extiterit, esto beneuolus, vt fiat amicus. Et iā tria facit. Quia primò ponit præceptum, qualiter nos habere debeamus ad aduersarium. Secundò comminatur pœnam, nisi faciamus iuxta præceptum. Tertiò ponit pœnæ acerbilitatem, & durabilitatem: secunda ibi. [Ne fortè tradat te aduersarius iudici.] tertia ibi. [Amen dico vobis, nō exhibis inde.] Dicit ergo [Esto consentiens aduersario tuo cito, dum es in via cum eo.] Circa quod attendendū, quòd inter bona humana, pax, & tranquillitas, est maximum bonum, sicut & discordia, est malum pessimum. Dicente August. 19. lib. de Ciuit. Dei, cap. 11. Tantum est pacis bonū, vt in rebus terrenis, atque mortalibus, nihil gratius soleat audiri, nil desiderabilius concupisci, postremò nil melius possit inueniri, Et de verbis domini ser. 57. dicit idem. Pax est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis: hæc est quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcit, humiles amat, discordes sedat, inimicos concordat cunctis est placita. Et infra. Non poterit ad hæreditatem domini peruenire, qui testamentum pacis noluerit obseruare, Non potest cōcordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum christiano. Et ideo quia tantorum bonorum

F pax causa est, sicut & discordia, causa est contrariorum malorum: iccirco dominus multum persuadet donum pacis, cum non solum compescit iras, & mandat reconciliari nos illi quem offendimus: sed etiam præcipit quòd cum inimicis & aduersarijs nostris cito concordemus, ac etiam conueniamus, ne nobis fortè deteriora contingant. Vnde & Apostolus ad Rom. 12. præcipit dicens. Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Et cap. 14. dicit. Quæ pacis sunt sectemur, & quæ ad edificationem sunt inuicem custodiamus. Ad quod attendens dominus post supradicta mandata addit. [Esto consentiens] Vnde & hīc Remigius dicit, Hactenus dominus de fratre, nunc incipit loqui de inimico, & aduersario. Et quantum ad literam attinet, Dominus in hac sententia, bonum pacis, & concordie, omnibus commendat: cum velit nos cum omnibus hominibus pacem habere dicēs. [Esto consentiens aduersario tuo.]

S V M M A R I V M.

Ponuntur gradus, quibus homo potest de aduersario suo vel inimico, facere amicum: Primò, scilicet, quòd sit ei benignus, nullam scilicet cordis asperitatem habēs contra eum, vt eum odiat, vel malum eum habere velit. Secundo vt sit ei beneuolus, vt scilicet ei bona velit, & operetur. Tertiò quòd in moralibus virtutibus, cum eo conueniat, & tunc efficitur amicus, vel consentiens, & propter hoc diuersæ literæ in hac parte ponuntur, vt per tales gradus, ad amicitiam cum aduersario perueniatur.

Est etiam attendendum, quòd in græco vnde translatus est hoc Euāgelium, ponitur per consentiens Ennon, quod interpretatur secundum Hiero. beneuolus, aut benignus. Vnde & hīc Chrysost. in homil. dicit. Sis Ennon, id est bonam mentem habens aduersario tuo. Et secundum hoc, qualiter ad aduersariū vel inimicum nos habere debeamus, vt eum ad pacem reducamus, exprimitur secundum diuersas interpretationes; verbi gratia; primò enim debemus habere bonam mentem, vel benignitatem ad eum, quæ bona mens vel benignitas, nil aliud est, nisi quòd velimus & optemus ei bonum, & iniuriarum & inimicitiarum eius non simus memores, facientes illud quod dicit Apostolus ad Coloss. 3. Induite vos sicut electi Dei, sancti, viscera misericordie, id est affectū pietatis erga omnes, benignitatem animi, id est ad benefaciendum sitis parati, suppor-

Rom. 12.

Idem 14.

Remig.

II

Hieron.
Chrysost.

Coloss. 3.

tantes inuicem, & donâtes vobis metipsis siquis aduersus aliquem habet querelam, id est si alter, alterum offendit, non vindicet sed donet: ita quod inuicem nobis delicta donemus, & pro nostris delictis inuicem oremus, & sic finis benigni aduersarij nostris, quoniam nullum rancorem, nullam asperitatem mentis, contra eos retinemus. Quo facto incipimus esse beneuoli. Beneuolentia enim est (vt dicit Ambros. lib. de officijs.) Vt largiendo pro-
 sis, ne noceas. Et ibidem dicit. Beneuolentia liberalitatem generat, amicitia parit, in consilijs est fidelis, leta in prosperis, mesta in tristibus, virtus non mediocris, fons reficiens, lumen indeficiens, à domesticis incipiens, ad ambitum ciuitatis perueniens Ecclesiam auxit, mores obtulit, fortitudinem in se habet, iram fugat. Beneuolentia enim vt idem dicit 2. de officijs. Studet omnes vincere officijs, amplecti beneficijs, oppignorare gratia. Vnde sicut ad benignitatem pertinet donare querelam, quam habemus contra alium, & non retinere aliquam amaritudinem cordis contra eum, ita ad beneuolentiam pertinet, præstare beneficium, & gratiam facere illi, cui beneuoli sumus, volumus enim ei bonum & facimus, quando possumus, non autem adhuc amici eius sumus, licet amicitiam incipiamus. Beneuolentia enim (vt dicitur 9. Ethico.) Non est amicitia, nec amatio, sed est amicitiae principium, sed si fit diuturna & in consuetudinem transeat, fit amicitia. Sed consentire, vel consentientem esse in moralibus, & in ijs quæ spectant ad vitam virtuosam, idem est quod amicum esse. Vnde & in eodem loco dicitur. Non est concordare sibi ipsis in eo quod volunt pro se, sed concordare in eodem, quod expedit omnibus. Et infra, Politica amicitia videtur concordia. Est autem talis concordia in ijs quæ epyiches. Isti enim & sibi ipsis cōcordant, & ad inuicem, in eisdem existentes, talium enim manent voluntates, & non transfluunt, quemadmodum Euripus, quia volunt iusta, & cōferentia, Hæc autem & communiter appetunt, Prauos autem non possibile est concordare. Vnde esse consentientem, vel concordantem, idem est in virtuosis moraliter, quod amicum esse, amicorum enim idem est velle, & idem nolle, & ita idem simul sentiunt. Sed in sciētijs, non est idem, esse concordem & amicum, multi enim sunt vnus opinionis in aliqua cōclusionē sciētijs, qui tamen ad inuicem non sunt amici. Sic ergo vt ostendatur, qualiter aduersarij, vel inimici, ad amicitiam reducantur, ponitur in Græco. Ennon, quod inter-

A pretatur beneuolus, vel benignus, & interpretres latinus, posuit consentiens, quod idē est, quod amicus, quia primo rācor, & amaritudo cordis est tollenda ab eo, qui suum aduersarium vult sibi facere amicum, quod fit per benignitatem; deinde bona sibi sunt conferenda, & signa amoris demonstranda, quod fit per beneuolentiam, & talia sunt continuanda, vt finaliter illi qui erant inimici, fiant amici, & sibi mutuo consentiant, & sic erit concordia inter eos facta. Vnde & hīc dicit Glossa. Hactenus de proximo, hīc pacem habere iubet de aduersario, quia si aduersarius tuus extiterit, esto ei beneuolus, vnde fiat amicus.

Glos.

S V M M A R I V M.

Ponuntur diuersæ acceptiones Aduersarij, Iudicis, Carceris, Via, & Ministri iudicis; & secundum dictas acceptiones, hoc domini præceptum exponitur diuersimodè.

C **A**dversarius autem cui cōsentire debemus, secundum diuersos sanctos, est diuersus. Aliqui enim dicunt, quod ille aduersarius, est Diabolus; Alij dicunt quod est homo, & hic vel offendens, vel offensus. Alij dicunt quod est caro nostra. Alij quod est rationale iudicium nostrum, quod ab alijs syndereſis vocatur, Alij quod est Deus, Alij quod est præceptum Dei. Iudex etiam est, vel Christus cui pater dedit omne iudiciū; vel homo aliorum hominum iudex. Via autem est sæculum præsens; vel via qua itur ad iudicem hominē. Ministri autem iudicis, vel est Diabolus, vel carcerarius iudicis. Carcer autem, vel est infernus, vel est carcer temporalis, vel etiam miseria huius vitæ: Quibus visis, videndæ sunt diuersæ expositiones huius sententiæ.

III

S V M M A R I V M.

Exponitur primo modo hoc Domini præceptum, si aduersarius noster accipiat pro Diabolo: Via, pro presenti sæculo: & Iudex pro Christo: & Minister pro bono Angelo: & Carcer pro inferno.

E

SI enim per aduersarium Diabolus intelligatur, tunc est sensus, quod dum sumus in vita præsentis, citò debemus consentire cum Diabolo, qui noster aduersarius est. Secundum quod dicitur 1. Petr. vlt. Aduersarius vester Diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, ne fortè, si ei non consentiamus, ipse

IIII

1. Petr. vlt.

Diabolus

Diabolus tradat nos iudici, id est, coram Christo nos accuset de peccatis commissis, & Index, id est Christus, tradat nos ministro, id est Angelo bono, qui nos mittat in carcerem, id est in infernum. Mittet enim Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos, qui faciunt iniquitatem, & mittet eos in caminum ignis, ubi est fletus, & stridor dentium, ut dicitur infra 13. De quo carcere iniqui non egredientur, donec soluant nouissimum quadrantem, id est, nunquam egredientur, quia licet semper soluant pœnas peccatorum, tamē nunquam persoluent, cum eorum iniquitas maneat semper.

S V M M A R I V M.

Ponuntur obiectiones Augustini, quas fecit contra istā primam expositionem, accipiendo scilicet aduersarium pro diabolo, & postea soluntur, secundum dicta aliorum.

V

Aug.

Sed contra hanc expositionem obijcit August. 1. lib. de ser. Domini in monte. Quia (ut dicit) ipsi Diabolo non debemus esse beneuoli, vel concordēs, vel etiam consentientes: Beneuolentia enim amicitiae principium est; Nunquam autē cum Diabolo amicitiam facere debemus; concordare etiam non debemus cum eo, quia ei iam renunciauimus in baptismo, & bellum indiximus; nec etiam debemus ei consentire, cum ei consentiendo, in miseria huius uitae inciderimus. Hic enim aduersarius est ille, de quo dicitur in Psal. Irritat aduersarius nomē tuum in finem. Propter quod, cum eo nullas amicitias, vel conuenientias facere debemus. Sed illi qui dicunt aduersarium, hic Diabolum intelligi, respondentes ad obiectionem August. dicunt, Quod consentire diabolo, vel concordare cum eo, potest dupliciter intelligi, vel ad eius voluntatem, vel ad commodum, & utilitatem; ad utilitatem cōsensit homo prius Diabolo, quando fecit quod Diabolus sugessit, quod inutile Diabolo fuit, Consensit etiā Deus Diabolo petenti tentare Iob, & etiam legioni dæmonum petenti mitti se in porcos. Sed ad commodum, & utilitatē Diaboli consentimus, cum non facimus quod ipse suggerit nobis consulentes eius utilitati, & nō volūtati; ne si ei consentiremus ad peccatum, maiores pœnas ei cumularemus, cū instigator ad peccatū, debeat esse particeps penarū, & quātō plures, & plus peccare fecerit, tantō eius pœna crescit. Et hoc modo exponens aduersarium pro diabolo, cui sic consentire debemus, di-

A cit Ambro. 7. lib. super Lu. cap. 12. Si dum sumus in hac vita, exoluamus nos à vinculis Diaboli, nec propter nos ille dānabitur, & nos à vinculis eius erimus alieni, & ita erimus beneuolentes Diabolo. Bene enim consulis aduersario, si eius laqueis exutus, præstes hanc ei beniuolentiam, ut pœnam tui lapsus, & mortis euadat. Et Remigius hīc dicit. Diabolo consentimus, quando non facimus ea quæ ipse suggerit, ne fortē pro nobis luat pœnas, quoniam quō plures deceperit, eō sibi maior pœna augmentatur, & tunc consentimus ei, quasi ad salutem, vel ad utilitatem, & non ad votum; nam si ad votum ei consenserimus, eundem habebimus accusatorem, quum habuimus intentorem; & Idem hīc dicit Hieron. Alio etiam modo hāc obiectionem soluit Hieronymus. Quando etiam aliquis est inimicus alterius implacabilis, & implacabilis, si inueniat alium inimicum implacabilem, & implacabilem dicimus, quod ambo conueniunt, vel consentiunt, id est, Idem sentiunt, non quidem quod sibi innicem sint amici, sed quia volunt semper discordes esse, & sibi adinuicem inimicari, & ita in hoc conueniunt; & quia Diabolus, continuē vult esse inimicus hominum, & implacabilis; si etiam homo vult ei esse perpetuus inimicus, nō faciendo aliquid, quod Diabolo placeat, sed magis contrarium, cōsentit Diabolo in inimicitijs continuē contra inuicem exercendis; & si hoc fecerimus, semper Diabolo resistendo, fugiet à nobis, & non poterit nos tradere Iudici puniendos, ut fecit Beatus Martinus, qui Diabolo in morte apparenti sibi, dixit. Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funestum reperiēs, sed sinus Abraham letus me suscipiet; ad quam vocē Diabolus aufugit, quia nihil de suo in eo reperit, per quod eum tradere Iudici puniendum posset. Vnde & hic Hiero. dicit Quidam hic cautius disputant, dicentes in baptismo, singulos pactum inire cum Diabolo, ei abrenuntiando. Si ergo seruauerimus pactum, beneuoli, & consentientes erimus aduersario, & nequaquam in carcerem recludemur. Sed secundum hanc expositionem, difficilē hāc pars ad superiorem cōtinuaretur, quia superius actum est de reconciliatione cum fratre offenso, hic vero de tali materia nihil ageretur; Nisi forte diceretur, quod inimicus hominis, vel habens aliquid aduersum nos, (quod idem est quod aduersarius,) est duplex scilicet homo, qui non est implacabilis inimicus, cum de inimico, amicus fieri possit, & de illo præcipitur nobis, quod ei reconcilie-

Ambro.

Remig.

Hieron.

Idem.

mur,

mur, vel reamicemur. Alter autem aduersarius est Diabolus, qui est implacabilis inimicus, & non fingit se amicum nostrum, nisi ut nos grauius lædat: & ideo huic inimico, implacabiles esse debemus, ut sicut ipse est perpetuus inimicus noster, & nos simus eius inimici in nullo consentientes sibi, nisi in perpetuis inimicijs, mutuò exercendis; & sic facilis esset continuatio: quia postquam ostendit qualiter nos debeamus habere cum aduersario nostro homine; hinc ostendit, qualiter nos debeamus habere cum nostro aduersario Dæmone.

S V M M A R I V M.

Quomodo intelligi potest nobis esse præceptum, quod concordemus in via, id est, quamdiu sumus in præsentī seculo cum Diabolo, non quidem faciendo eius voluntatem, sed sicut ipse habet continuam voluntatem contra nos pugnandi, ut nos subuertat, ita nos etiam habeamus voluntatem contra eum pugnandi, ut nos superare non valeat.

VI

PRæcipitur autem nobis, quòd dum sumus in via cum eo, consentiamus ei, in inimicijs, & bello continuè exercendis. Licet enim Diabolus non sit in via, quia non est in statu merendi vel demerendi, sed est in termino, tamen nobiscum cum in via sumus ipse est. Ut dicit enim Origenes. Cunctis hominibus duos Angelos adesse legimus; malum, qui aduersa hortatur; bonum, qui optimum persuaadet; & hoc durat, dum in vita præsentī sumus, quia sicut possumus bonum facere, ita possumus ad malum declinare. Et ita uterq; Angelus officium suum circa nos habet exercere. Sed post hanc vitam, boni non poterunt ad iniquitatem declinare, nec mali bonum velle, & ideo malus Angelus non appropinquabit, nec erit cū bonis hominibus, nec bonus cum malis. Vnde, & in Psal. dicitur. Non accedet ad te malum, id est, Diabolus, quod intelligitur post hanc vitam. Vnde, & dum sumus in vita præsentī, & dum aduersarius noster est nobiscum, pugnandum, & resistendum est ei; quia post hanc vitam, finita pugna, & Diabolo superato, non erit necesse quod ei consentiamus in pugna, sed quòd requiescamus, victoria obtenta. Beati enim mortui, qui in Domino moriuntur, ammodo iam dicit spiritus ut requiescāt à laboribus suis. Sed quādiu sumus in via ei est resistendum, & consentiendum ad pugnam, ne fortè si à pugna cessauerimus, & ei ut nobiscum habitet consense-

A

rimus, cōtingat nobis illud, quod legitur filijs Israel contigisse, quando inierunt fœdus cum hominibus terræ Chanaan. Quibus Angelus Domini dixit. Cur hoc fecistis? quamobrem nolui delere eos à facie vestra, ut habeatis hostes, & Diæ eorum sint vobis in ruinam. Iudic. 2. Tandiu enim Clipeus erat tenendus in sublime, donec interficerentur omnes habitatores Hay. Iosue 8. Verum est tamen, quod hæc expositio extorta videtur, sed quia Sanctorum est (ut iam supra satis deductum est,) repudianda non est: licet aliquæ aliæ subsequentes, magis ad propositum videantur.

Iudic. 2.

Iosue 8.

B

S V M M A R I V M.

Quòd Diabolus, nec bonos, nec malos punire potest quantum vult, sed quantum Deus iudicat puniendos. E ideo ipse non dicitur peccatores mittere in inferno, vel tradere ministro puniendos; Sed Iudex, id est Christus hoc facit prout demeruerunt.

C

ESt tamen attendendum, secundū hanc expositionem, quòd Diabolus etiam in malos, non potest exercere suam crudelitatem, ut vult, sed solum, quantum Deus vult & ei permittit; voluntatem enim nocendi Diabolus à se habet, sed potestatem nocumentum inferendi non habet, nisi quantum Deus permittit. Vnde, & Glosa super illud Apostoli ad Rom. 8. Omnis potestas à Deo; dicit. Malitia hominum cupiditatem nocēdi per se habet, potestatem autem, si Deus non dat, nō habet. Et ideo Diabolus, antequam aliquid tolleretur à Iob; dicebat Domino. Mitte manum tuam, id est, da potestatem, quia etiam nocentium potestas non est, nisi à Deo. Et 2. lib. moral. cap. 6. dicit Greg. Sciendum quia Sathanæ voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas iniusta, quia à semetipso voluntatem habet, sed à Domino potestatem. Quod enim ipse facere iniquè appetit, hoc Deus fieri non nisi iuste permittit. Vnde bene in lib. Reg. dicitur. Spiritus Domini malus irruerat in Saul; ecce vnus idemq; spiritus, & Domini appellatur, & malus; Domini videlicet per licentiam potestatis iustæ; malus autem per desiderium voluntatis iniustæ. Formidari igitur non debet, qui nihil nisi permissus valet; sola verò vis illa timenda est, quæ cum hostem sœuire permiserit peccatori ad vsum iusti iudicij, iniusta voluntas hostis illius sœuit. Vnde nec contra damnatos Diabolus tantum sœuire potest, quantum vult; sed solum quantum Deus iudicat eos esse cruciandos, propter

VII

Rom. 8.
Glo.

Iob. 2.

Greg.

1. Reg. 16.

Orig.

Psal. 90.

Apoc. 14.

quod.

quod non dicitur hîc, quod ipse aduersarius dat ministro, vel in carcerem mittat, sed dicitur quod tradit iudici, & iudex ministro: quia Diabolus accusat coram Christo peccatores. Est enim accusator fratrû, qui accusat eos ante conspectum Domini Dei nostri die ac nocte, Apoc. 12. Et sic eos Christo tradit, vt accusator tradit reum iudici. Christus autem, secundum quod eorum iniquitas exigit, damnat eos ad carcerem infernalem ibi puniendos, secundum quod eorum demerita requirunt: Cætera consimiliter, sicut in alijs expositionibus exponuntur.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda continuatio, & expositio; si per aduersarium intelligatur homo, quem nos offendimus, cui nisi reconciliati fuerimus in via, tradet nos iudici, vt actor reum, & iudex tradet nos ministro, id est Diabolo crudeli, qui nos in carcerem inferni mittat.

VIII

SI verò per aduersariû intelligatur homo alium offendens, tunc continuaretur & exponeretur sicut dictum est, [quod si frater tuus habet aliquid aduersum te, vade reconciliari ei.] Sed quia contingit quandoque, quod offensus, propter iniuriam ei illatam, non faciliter vult reconciliari offendentem, præcipitur quod offendens laboret, & det operam, quod reconcilietur fratri offenso, dū est in vita præsentem cum eo, ne si non faciat suum posse, offensus tradat eum iudici, per modum quo actor tradit reum, & iudex tradat eum ministro, & mittatur in carcerem. Et hoc modo hanc partem exponit Chrysost. in expositione dicens. Si quandiu in via huius vitæ es, non feceris pacem cum aduersario, quem læsisti, & sic inimicantes, post mortem ieritis ante iudicem Christum, tradet te Christo conuicens te reum, iudex tradet ministro, id est Angelo crudeli, & ille mittet te in carcerem gehennæ.

Chrysost.
hom. 11.

S V M M A R I V M.

Quod si per viam in qua sumus cum aduersario, antequam ad iudicem hominē veniamus, intelligatur via, qua offensus vadit ad iudicem contra offendentem, expedit offendenti, quod antequam eius offensio perueniat ad iudicem, concordet cum illo, quem offendit; & offensus potest remittere offensam, & satisfactionem offendenti, quod facere, iudex, vel minister non possunt dummodo offensus sit in satisfaciendo.

Verum est tamen, quod per viam secundum eundem potest intelligi via, qua itur ad iudicem hominem, vt ille qui passus est iniuriam, conqueratur iudici de iniuriante; per carcerem etiam intelligitur materialis carcer; per ministrum autem intelligitur commentariensis, vel tortor. Et tunc esset sensus, quod si aliquid commisti in fratrem, vel etiam aliquid ei debes, quia tunc frater habet aliquid aduersum te, & pergitis simul ad iudicem, vt ille de te conqueratur, & tu vt te defendas, antequam peruenias ad iudicem, dum es in via eūdo cū illo quæ læsisti, vel cui damnum intulisti, conueni cum eo, quia aliter accusabit te coram iudice, & iudex iuxta legem tradet te commentariensi, & mittet in carcerem te, de quo non egredieris, donec satisfeceris de iniuria, & solueris totaliter debitum, vltra damnum: & iniuriam, quam patieris carceris; & tamen si conuenires cum illo, quem læsisti, antequam venires ad iudicium, multo facilius & leuius cum illo transires. Et hoc modo exponens hanc partem idem hîc in homil. dicit. A præsentibus facit consilium, quæ grossiores, futuris magis detinere assueuerunt dicēs. Sis ennon (id est bonam mentem habens) aduersario tuo velociter, & quousque es in via cum ipso, antequam ad ostia venias iudicis, antequam tribunali assistas, & fias iam sub iudicis potestate, ante ingressum enim omnia in te sunt; Si autem intraueris ostia illa neque vehementer festinans poteris, quæ secundum te ipsum sunt vt volueris disponere, sub alterius eris ditione; videtur enim mihi de iudicibus, qui hic sunt, dicere, & de via quæ ad hoc iudiciū, & de carcere isto; frequenter enim ille, qui cum proximo suo læso pro modico cōuenisset cum eo, postquam offensus ad iudiciū traxerit, non pro modico, imo quandoque nec pro multo, potest manus iudicis, & cōmentariensis euadere nisi totaliter, & perfectè satisfaciatur, & læso vel damnum passo, & rei publicæ, quam offendit, dum iniuriam, vel damnum intulit proximo suo, non enim sunt rogandi iudices, vt non totaliter, passis iniuriam per offendentem satis fiat, dummodo satisfacere possint, dicente Aug. in Epistola ad Macedonium. Pro illis qui abstulerunt, apud eos qui repetunt magis, quam apud eos, qui iudicant intercedere conuenit, ne ipse videatur auferre, qui cum habet potestatem, non cogit reddere. Et infra. Neque apud cor meum (cui testis est Deus) auiam dicere, sentire, decernere, interueniendum esse pro aliquo, vt quod scelere abstulit, sceleris impunitate possideat: Sed,

IX

Chrysost.
hom. 16.

August.

Idem.

vt

Orig.

vt remissa iniuria, quod iniuriosè abstulit reddat; si tamen habet quod abstulit, vel aliud vnde illud restituat. Vnde iudex debet cogere reum, vt iniuriam passo totaliter (si possibile est) satisfaciatur. Vnde, & hîc dicitur, quod postquam missus fuerit in carcerem, per iudicem, vel ministrum iudicis, non egredietur inde donec reddat nouissimum quadrantem, id est donec totum debitum soluat. Minister etiam, vel exactor iudicis, non potest aliquid de debito dimittere, vt enim dicit. Origenes. Si debitor fuero, mittet me exactor in carcerem nec patietur exire, nisi debitum omne persoluero: non enim habet exactor potestatem, vt mihi saltem quadrantem concedat; qui enim donat debitori, dominus est; sed, qui exactor est, Dominus non est: & sic dare non potest, sed à Domino ad exigendum debita prappositus est. Sic ergo si offendisti fratrem, vel ei in aliquo teneris; vade ad eum, & fac tantum, quod conuenias cum eo, antequam finias hanc vitam; vel etiam antequam peruenias ad iudicem hominè; quia ex tunc non reportabis gratiam, sed iudicium, quia offensus, potest remittere offensam, & debitum relaxare: Iudex autè vel minister eius, hæc non possunt facere, sed solum debitum exigere.

S V M M A R I V M.

Quod si per aduersarium intelligatur homo qui ab alio passus est offensam, si offendens eum roget pro venia obtinenda, statim dum est in vita presenti, remittere ei debet offensam; ne forte si hoc non fecerit, sed odium retinuerit, quam diu viuit contra offendentem, offendens post hanc vitam tradat eum Christo puniendum.

X

SI verò intelligatur de homine offenso, vel damnum passo, tunc continuaretur & exponeretur sic. Dictum est supra, qualiter offendens aliquem, debet ire ad illum, quem offendit, vt eidem reconcilietur, sed quia contingit, quod passi iniuriam, vel damnum, nolunt facere pacem, cum illis qui eos offenderunt: ideo nunc eis precipitur quod ex quo aduersarij eorum petunt, & rogunt, vt reconcilientur eis: ipsi debent in hoc citò consentire, & facere pacem cum ipsis; & si reconciliari nolunt offendentibus eos, cum ipsi offendentes fecerint quod in eis est, vt reconcilientur offensis, & propter hoc à Domino absoluantur; postea quando sic venient coram Deo, offēdētes accusabūt offensos, quia eis reconciliari noluerūt: & propter tale odium fraternū, Christus mittet eos in carcerem inferni, de quo nunquam exi-

A būt. Et sic hæ tres partes simul iunctæ, omne odium & rancorem inter homines eradicant, & ad pacem, & amicitiam eos reducunt. Vt enim non possit odium generari, precipitur primo, quod frater fratri non irascatur, nec iniuriam verbalem, & per consequens minus facti, vnus alteri inferat: Secundò, si ita processum est, vt forte sit facta iniuria fratri verbo, vel facto; precipitur iniurianti, quod dimissis omnibus alijs, vadat ad fratrem iniuriatum, & reconcilietur ei: Tertiò precipitur iniuriam passo, quod iniurianti, volenti reconciliari sibi, statim consentiat, & iniuriam remittat; & si hæc fierent, nunquam odium fraternū inter homines esset quod nihil aliud est, nisi ira inueterata.

S V M M A R I V M.

Quod si offendens ab offenso veniam petat, & ille dare recuset; offendens damnationem imponat offenso, quia noluit petenti veniam dare.

D

Dicitur autem, quod nisi offensus offendenti petenti reconciliari, in hoc consenserit, [quod offendens tradet cum iudici, & index ministro &c.] Si enim offendens fecerit suum posse, quod reconcilietur offenso, & ille non vult, offendens congregat carbones ignis, id est damnationem æternā, super caput offensi: iuxta illud Prouer. 25. Si esurierit inimicus tuus ciba illum: & si sitit da ei aquam bibere, prunas enim cōgregabis super caput eius. Quod exponens hic Chrysost. dicit. Tradet te iudici aduersarius tuus, si te prius rogauerit ille. Dicit enim Salomon. Si esurierit inimicus tuus &c. Congerere autē carbones ignis, quid aliud est, nisi magis reum facere eum ante Dominū? Si ergo, qui benefacit inimico, magis illum reum facit ante Deum, consequēter & qui prius rogat inimicum suū, reum illum facit ante Deum. Et August. in quodam sermone, de diligendis inimicis dicit. Spes alia nobis non est, nisi dimittamus quicquid læserint nos homines. Et infra. Ad remissionem omnium peccatorū, si substantia terrena non fuerit, charitas, & dilectio inimicorum, satis, abundēq; sufficiunt: quod si non fecerimus, nulla nobis excusatio de hac re in die iudicij remanebit, nec dicere aliquis poterit, non se habuisse vnde peccata sua redimeret, & secundum hoc de fratre offenso intelligeretur, quod si consentire nollet offendenti vt ei reconciliaretur, tradendus erit iudici Christo, & ponendus in carcerem inferni.

E

F

XI

Prou. 25.

Chrysost. hom. 11.

August.

Ibidem.

S V M M A R I V M.

Quod si offensus sit pauper, & debilis, & offendens sit diues, & potens; expedit offenso reconciliari prius offendentem, quàm si per offendentem, ad iudicium trahatur, quia tunc plura mala poterit sustinere quàm ante passus fuerit.

XII

Verum est tamen, quod etiam isto modo adhuc exponi posset, secundum Chryso. de iudice homine, & carcere temporali. Contingit enim quandoque quod offendens est homo potens, & diues; offensus autem est homo simplex, & pauper. Et si potens, & diues perpendat, quod pauper offensus eum odiat, vel vindictam de eo appetat: fortè pro vna iniuria quam intulit, infert multas, nec hoc est contentus, nisi etiam iniuriòse, & sine causa ad iudiciũ eum trahat, vt totaliter eum destruat: iuxta illud Iacobi 2. Nonne diuites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? qualiter fuit oppressus, & ad iudicium mortis aduſtus Nabot per Iezabel 3. Reg. 21. Quod cum cõtigit, melius est pauperi offenso, quod humiliter quærat reconciliari diuiti, quàm si ille commotus contra eum, ad iudicium eum trahat, & in carcerem mitti faciat; quia tunc maiora mala tolerabit, & melius est sustinere vnum damnum, quàm multa. Vnde super illud ad Ephe. 5. Redimètes tempus, quoniam dies mali sunt; dicit Glossa. Quid est redimere tẽpus? ille tempus redimit, qui dat de suo vt vacet Deo, non litibus. Sic ergo perde de tuo, vt emas tibi quietem; & sic iniuriam acceptam debet remittere homo, ne vacet litibus, vel ne plus per potetiã maligni opprimatur: frequenter enim auditur diues iniquus, contra pauperem iustum, & antequã possit videri pauperis innocentia, pauper est valdè oppressus. Vnde & hic Chrysoſt. in homil. dicit. Ne dicas, quid igitur si iniusta patiar, quoniam potentior est, & iniusta mihi faciet? Et respondens subdit. Itaque tibi magis iniusta faciet, si non dissolueris inimicitia, quia cogeris ad iudiciũ venire, & hoc maximè debes effugere, tũc enim rebus exutus corpus habebas liberũ, sub sentẽtia aut iudicis veniẽs in vinctulis detruderis, & vltimã dabis vindictã; si aut effugeris inimicitia, quẽ illic est, duo fructificabis bona, & nihil pati turpẽ, & tuam effectam esse directionem, & non amplius violentiẽ illius. Si autem nolueris credere ijs quæ dicuntur, non illi iniusta facis tantum, quantum tibi ipsi. Et sic hæc pars exponeretur, si nomine aduersarij intellige-

Fretur homo, vel offendens, vel offensus; & huic sententiæ videtur hĩc Hieron. concordare dicens. Ex præcedentibus manifestus est sensus, quod dominus nos ad cõcordiam proximi cohortatur. Nam supra dictum est. [*Vade reconciliari fratri tuo.*] Et postea subditur. [*Esto consentiens.*]

S V M M A R I V M.

Ponuntur obiectiones Augustini contra istam expositionem, in qua per aduersarium intelligitur homo, vel offendens, vel offensus; & solvuntur.

Sed contra hanc sententiam obijcit August. 1. lib. de sermo. domini in monte, dupliciter: Primò cum omnes homines præsentandi sint antè tribunal Christi in iudicio, vnus homo alium non præsentabit, vel tradet iudici, sed quilibet per se, & pro se tradetur & præsentabitur: dicitur tamen hĩc, [*quod aduersarius, tradet nos iudici,*] & sic non videtur, quod de homine aduersario nostro hæc sententia intelligatur: Et propterea, hĩc dicitur, [*quod consentiamus aduersario nostro cito, cum simus cum eo, in via*] id est cum sumus cum eo in vita præsentis, quia si non consenserimus dum sumus cum eo in vita præsentis, ipse aduersarius tradet nos iudici, & iudex mittet nos in carcerem. Et si videtur quod si aduersarius moreretur antequam conueniremus cum eo, quod omnino in carcerem mittendi essemus, id est in infernum; & quod nulla pœnitentia huius mundi, peccatũ deleri posset, quod tamen omnino falsum est. Ad quẽ obiecta, si sententia præcedens teneatur, scilicet, quod pro aduersario intelligatur homo noster inimicus, potest respõderi sic. Quia ad primum dicitur, quod tradere aliquẽ iudici, duobus modis intelligi potest; Primò, vt eum iudici puniendum representet, vel ad iudicẽ ducat, etiam inuitum; & isto modo vnus homo non ducet alium ad iudicium, sed omnes homines simul ad iudicium Christi præsentabuntur: Et hoc modo loquitur Augustinus. Alio modo tradit aliquis aliquem iudici, eum accusando, vt iudex eum puniat de offensa, quam fecit in proximum: Et hoc modo, homo potest tradere aliũ iudici homini, vel etiam Deo ad puniendum. Vnde & Iudic. 20. dicitur. Tradite homines de Gabbaa, qui hoc flagitium perpetraverunt, vt moriantur. Et infra 10. dicitur. Tradent vos in concilijs, & in synagogis suis flagellabunt vos. Et infra. Tradet frater fratrẽ in mortem, & pater filium, & insurgent

Hieron.

XIII
August.

Iudic. 20.

Matt. 10.

Ibidem.

Chrysoft.
hom. 11.

3. mo.

Glo.

Luc. 12.

Theoph.

filij in parentes, & morte eos afficient. Et hoc modo loquuntur alij sancti de traditione ista. Vnde & hic Chrysoft. dicit in homil. Si inimicantes per mortem ieritis ante iudicem, tradet te Christo, conuincens te reum in iudicio eius. Ad hoc potest dici, quod licet aduersarius noster, vel inimicus mortuus fuerit, antequam conueniamus cum eo, non propter hoc denegatur nobis pœnitentia, quia intelligitur quod debemus properare ad reconciliandum ei, quem offendimus, ante quam moriatur: sed si morte inimicus noster prœuentus est, Deus qui cor inspicit nostrum, & est dominus nostri aduersarii, pœnitentibus nobis, eo quod aduersarium læsimus, & volentibus sibi satisfacere si possibile esset, peccatum nobis dimittit. Et propter hoc secundum Glof. hic dominus dicit, [quod consentiamus cum aduersario nostro cito dum est in via nobiscum, ne forte tradat nos &c.] id est. Sic temperauit vt pœnitentię locum non auferret, putaretur enim quod si obiisset aduersarius, & non posset ei in via esse beneuolus, necessario iudici traderetur: sed locum pœnitentię relinquit, & impœnitentem iudici tradit: dicens, [ne forte tradat te.] Et sic pœnitentia non negaretur, vel infructuosa esse diceretur, si noster aduersarius obiisset; quoniam ei reconciliaremur, sed quia facilius est remissio peccati, dum homo offensus remittit offensam illi qui eum offendit, quam quando offenso mortuo homo petit à Deo sui peccati dimissionem, quia offendit fratrem mortuum: Iccirco dicitur, quod consentiamus cū eo cito dum sumus in via cum eo; si vero nos contingat mori, habentes inimicitias cum fratre, quem iniuste offendimus, & non sumus ei reconciliati in vita: tradendi sumus iudici &c. & isto modo hæc sententia exponeretur, si pro aduersario inimicus noster, scilicet, alter homo intelligeretur. Vnde Luc. 12. hæc sententia sic ponitur. Cum vadis cum aduersario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo; quasi dicat secundū Theophylatum. Cum trahitur aduersarius ad iudicium omnibus modis excogita vt absoluaris ab illo, & si nihil habeas, mutuò accipe, vt absoluaris ab eo, ne te coram iudice conueniat.

S V M M A R I V M.

Quod si pro aduersario caro intelligatur, quæ spiritui aduersatur, ponitur tertia expositio, & ostenditur, quod spiritus carni dupliciter concordat, vel ad voluntatem sequendo

A scilicet carnis desideria, vel ad utilitatem eius procurando gloriam: prima concordia est mala, & secunda bona.

SI vero aduersarius intelligatur pro carne nostra, vel sensualitate, quæ spiritui, vel rationi aduersatur, iuxta illud Apostoli ad Rom. 7. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Et ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, hæc enim sibi inuicem aduersantur. Tunc duplex sensus huius sententiæ esse posset; primus, quia hoc præceptum daretur spiritui, vel rationi; scilicet quod carni, vel sensualitati suæ consentiret, dum sumus in vita præsentis; & hoc dupliciter intelligi potest: Primò, vt consentiret ei ad voluntatem, vt scilicet desideria carnis, vel sensualitatis, spiritus, vel ratio perficeret; nec in aliquo carni, vel sensualitati resisteretur; & hoc modo intelligendo non est diuinum præceptum, sed contrarium Deus præcepit. Dicente Apostolo ad Rom. 7. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt, id est, secundum Glof. Qui post concupiscentias carnis eunt, & carnis voluptatibus delectantur, Deo placere non possunt. Et infra. Si secundum carnem vixeritis moriemini, si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Et ad Gal. 5. dicitur. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs. Et Aug. 1. lib. de ser. Domini in monte, hanc sententiā exponens dicit. Multò minus video quomodo beneuoli, vel concordēs, vel consentientes carni esse iubeamur: Magis enim peccatores amant carnem suam, & concordant cum illa, & consentiunt ei. Qui verò eam seruituti subijciunt, non ipsi ei consentiunt, sed eam sibi consentire cogunt. Et ita non præcipitur nobis, quod consentiamus carni, eius desideria perficiendo: imò contrarium, scilicet vt eam seruituti spiritus subijciamus. Si vero consentire carni dicatur non ad eius voluntatem, sed ad eius utilitatem, tunc ille cōsentit carni suæ, qui eam spiritui subijcit, quia bonum carnis est, quod spiritui subijciatur, sicut bonum spiritus est, quod Deo subdatur, quia per hoc quod caro spiritui subditur, & spiritus Deo, procuratur, & agitur carnis beatitudo, quam cōsequetur spiritui subdita, quando mortale hoc induet immortalitatem, & incorruptibile hoc induet incorruptionem, & sic Sancti, qui suam carnem crucifigunt, cum vitijs, & concupiscentijs, sunt beneuoli, concordēs, & con-

XIIII

Rom. 7.

Gal. 5.

Rom. 7.
Glof.

Rom. 7.

Gal. 5.

August.

Bern.

Ibidem.

sentientes carni suæ, quia faciunt, ut ipsa perueniat ad suam beatitudinem. Vnde, & Bern. 6. ser. de Aduentu Domini dicit. Patere nunc corpus, ut carni suæ pro se laboret, magis etiam collabora ei, quia si compateris, & conregnabis. Quantum eius impedis reparationem, tantum impedis tuam: quod nimirum ante reparare non poteris, donec suam in anima Deus videat imaginem reformatam. Et infra. Noli ergo o corpus, noli impedire reconciliationem illam: quoniam grandis tibi exinde gloria præparatur. Patienter, immo & libenter temetipsum expone ad omnia, nihil dissimules quod huic videatur reconciliationi posse prodesse, quod si feceris, anima dicet Deo pro te. Hic omnia sua, dehinc, etiam semetipsum exposuit utilitatibus meis, non parcens sibi propter me, in ieiunijs multis, in laboribus frequenter, inuigilijs supra modum, in fame, & siti, in frigore, & nuditate, & tunc Deus retribuet carni suam beatitudinem, pro eo, quia spiritui Deo subiecto, dum fuit in præsentī vita, concors, & consentiens fuit, & spiritus ipsi carni, sic dormitæ & obedienti; hoc enim modo in omnibus virtuosīs, voluntas, & sensualitas, consentiunt sibi, quia, & si aliquando sensualitas propter corruptionem præfatā spiritui dissonat, tamen quia non rebellat, sed statim sub freno rationis se ponit, non dissentire simpliciter, sed magis consentire probatur, & si dum sumus in præsentī vita, sic non consentimus carni, caro tradet nos iudici, id est, accusabit spiritum, quia ipsam compescuit ad utilitatem amborum, cum ipsa parata esset ei obedire, & ipse adiutus Dei gratia, poterat eam sibi subdere, ut amborum utilitas, sic procuraretur.

S V M M A R I V M.

Reprobatur ista positio, quæ dicit quod per aduersarium nostrum, intelligatur caro nostra peccati; quia spiritus noster carni aduersatur, vel etiā si dicatur, quia caro non aduersatur nostro spiritui, sed Spiritui sancto, à quo iudici, id est Christo est tradenda.

XV

Sed quia non solum spiritus, sed etiam caro malorum hominum est tradenda in carcerem; non videtur, quod caro spiritum tradat, cum seipsam sic in carcerem intruderet; & videtur hæc series literæ, quod alter sit ille, qui traditur carceri; propter quod licet alia possent conuenire literæ, iuxta hanc expositionem; tamen hoc videtur dissonare, propter

F

quod non videtur iste sensus congruus esse. Sed si hoc præceptum detur carni, ut consentiat spiritui aduersario suo, ne forte tradatur in carcerem, magis videtur esse sensus huius sententiæ congruus; caro enim nostra, non est præcepti diuini capax. Iuxta illud Apostoli ad Rom. 8. Sapientia carnis inimica est Deo; legi enim Dei non est subiecta, neque enim potest. Et præterea spiritus non consentientem sibi carnem, non tradet iudici puniendā, sine seipso, cum spiritus possit puniri sine carne, caro autem sine spiritu puniri non possit. Et propterea non imputatur aliquid carni ad peccatum, nisi ratione spiritus; & ideo, quia spiritus causa est peccati, non habet carnem tradere iudici, si ei caro resistat, sed utrumque puniri habebit. Vnde, & Hieron. hic dicit. Quomodo caro mittenda est in carcerem, si anima non consenserit, cum, & anima, & caro, pariter recludendæ sint, nec quicquam possit caro facere, nisi quod animus imperauerit, & sic non videtur, quod pro aduersario spiritus nostri, caro nostra peccati accipi possit: nisi fortè diceretur, quod spiritus cui aduersatur caro, non est spiritus noster, sed spiritus Dei, scilicet Spiritus sanctus; & secundum hoc præciperetur carni, quod consentiret Spiritui sancto, ne fortè non consentientem Spiritus sanctus tradat eam iudici, id est Christo, & Iudex tradat eam ministro, ut in carcerem mittatur. Sed solum obstitit huic expositioni, quod tota Trinitas est iudex, licet in iudicio persona filij in humanitate assumpta apparere debeat: sed tamen sententiæ executio, à tota Trinitate fiet. Vnde non videtur quod Spiritus sanctus, qui est iudex, tradat carnem sibi non consentientem iudici, cum sic traderet sibi ipsi, dicente hic Hieron. Quomodo esse potest, quod Spiritus sanctus habitans in nobis, carnem sibi repugnantem iudici tradat, cum ipse sit iudex? Licet faciliter hæc obiectio solui posset, ut infra dicetur, quando pro aduersario, Deus intelligetur.

Rom. 8.

Hieron.

Ibidem.

K

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta expositio, si accipiat pro aduersario conscientie, peccatorum remorsus, vel synderesis, cum qua debemus concordare, dum sumus in vita præsentī, dimittendo peccata, ut pacem nostræ conscientie habeamus; quod si non fecerimus, nostra conscientia coram Deo, in futuro sæculo accusabit, & testimonium contra nos feret, quo condemnabimur.

XVI

SI verò pro nostro aduersario, intelligatur vel remordens peccatorum conscientia, vel etiam synderesis ipsa, quæ semper malo peccati remurmurat: Tunc est sensus, quòd dum sumus in vita præsentis, concordemus cum conscientia nostra, peccata dimittendo, & pœnitentiam faciendo, ne ipsa conscientia, nos coram Christo accuset, & contra nos testificetur, vt sic in carcere includamur. Et hoc modo hanc sententiam exponit Ambrosius lib. 7. super Luc. cap. 12. dicens. Nemo nobis magis aduersarius quàm noster est lapsus, qui nos vitæ nostræ accusat indicijs non quòd accusationis illius index futurus quærat officium; sed quòd apud omnium cognitorem noster nos actus accusat, dum ab usu virtutis apostolicisq; præceptis inuenitur alienus. Itaque aduersarius nobis est omnis vitiorum usus, Aduersaria nobis libido, aduersaria auaritia, aduersaria omnis improbitas, aduersaria omnis iniqua cogitatio, omnis denique mala conscientia, quæ nos, & hîc afficit, & in futurum accusabit & prodet, sicut testatur Apostolus dicens. Testimonium reddentem illis conscientia illorum, & inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus. Quòd si conscientia vnumquemq; prodit; quanto magis gestorum nostrorum opus ante Dominum præsto est, quod expressum in nostro corpore, ultimo tempore recensetur, & secretum cogitationis scriptum in cordibus nostris legetur? Demus igitur operam vt dum in hoc sumus vitæ circulo constituti, tanquam à malo aduersario, ita ab improbo liberemur actu, ne dum imus cū aduersario ad magistratū in via, nostrum condemnet errorem; de quo aduersario dicitur Sap. 4. Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi; & traduent illos ex aduerso iniquitates eorum.

Ambros.

Rom. 2.

Sap. 4.

S V M M A R I V M.

Ponuntur obiectiones contra istam quartam expositionem, & solvuntur.

XVII

Sed si sic pro aduersario cui iubemur cōsentire dum sumus cum eo in via, intelligatur conscientia peccati, vel malus actus mordens conscientiam operantis, dubium est, quia conscientia peccantis, vel peccatum cum operante peccatum, in carcerem mittentur. Vnde licet accuset conscientia, tamen, quia consentit iniquitati, simul damnabitur cum operante iniquitate. Iuxta illud Sapient. 14. Similiter odio sunt Deo impius, & impietas

Sap. 14.

A

eius. Etenim, quod factum est: cum illo qui fecit tormenta patietur, & sic non videtur quòd licet conscientia accuset coram iudice, quod tātum in carcerem nos mitti faciat, cum & ipsa cum peccante in carcerem mittatur. Et videtur quòd sic aduersarius accuset nos, & faciat quòd in carcerem mittatur, quòd tamen ipse nobiscum in carcerem non mittatur, quia videtur loqui dominus de aduersario, & de nobis tanquam de duabus personis distinctis. Licet etiam hæc obiectio ex supra dictis solui posset, quia nō dicitur hîc quòd aduersarius, non mittatur in carcerem, sed dicitur solum quod tradet nos iudici. Bene autem possibile est, quòd tradens aliquem iudici, cum illo qui tradidit, simul in carcerem mittatur per iudicem, maxime quando inuenitur, quòd ambo sunt criminosi, & eiusdem peccati commissores. Vnde licet conscientia peccati accuset coram iudice peccantem, tamen quia ipsa peccauit, simul cum peccate punitur, & sic conscientia, & peccans, habent vim duarum personarum, quia conscientia accusat peccatē, & sunt vna persona in re quæ commisit peccatum, & sic simul damnabuntur. Dicente August. 12. lib. de Trinit. cap. 12. Non sicut in illis duobus primis hominibus per personam suam quisque portabit, & ideo si sola mulier cibum illicitum edisset, sola vtique mortis supplicio plecteretur; ita in vno homine peccate dici potest, quod sensualitas sine ratione damnetur, Hæc quippe vna persona est, Vnus homo est, totus damnabitur.

B

C

D

S V M M A R I V M.

Ponitur quinta expositio, si nomine aduersarij Deus intelligatur, cui debemus concordare dum sumus in via, id est in præsentis vita, faciendo quod præcipit: quòd si non fecerimus, tradet nos iudici, id est homini Christo, cui pater omne iudicium dedit.

E

SI verò per aduersarium nostrum intelligatur Deus, de quo dicitur Exo. 23. Infonem & iustum non occides, quia aduersor impius; & Deuter. 25. Abominatur eum dominus qui facit hoc, & aduersatur omnem iniustitiam: Tunc est sensus, quòd dum sumus in vita præsentis, quādo Deus nobis propinquus est per misericordiam, consentiamus ei, faciendo eius mandata, ne fortè post mortem, Deus tradat nos iudici Christo, cui pater omne iudicium dedit, & propter nostram culpam in carcerem inferni mittamur. Et hoc modo hanc sententiam exponit August. 1. lib. de

August.

XVIII

Exo. 23.

Deut. 25.

August.

serm. domini in monte dicens. Fortasse iubemur Deo consentire, & illi esse benivolus, ut ei reconciliemur à quo peccando recessimus, ut aduersarius noster dici possit, quibus enim resistit rectè dicitur eorum aduersarius est. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quisquis ergo in hac via, id est in hac vita non fuerit reconciliatus Deo per mortem filij eius, tradetur ab illo iudici, id est Christo, quia pater nō iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: atque ita cætera quæ in hoc cap. scripta sunt consequuntur.

Iaco. 4.

S V M M A R I V M.

Ponitur obiectio contra istam quintam expositionem, & soluitur & ostenditur, quod aliud est esse cum Deo, & aliud in via cum Deo; & solum tempus reconciliandi Deo, est, dum sumus in via, id est in vita presenti cum eo, quia tunc est tempus reconciliationis, quod post hanc vitam non erit.

XIX

Sed contra hanc expositionem, est dubium, quia cum Deus sit vbique, & in omni creatura, & cum creatura sua, videtur quod non magis nobiscum esset in presenti vita, quam in futura, & etiam quod nos ita benè sumus cum eo in vita futura, sicut in vita presenti; & tamen hinc dicitur, quod dum sumus in vita cū eo consentiamus ei. Est dicendum ad hoc, quod licet Deus, & in vita presenti, & in futura sit nobiscum, per essentiā, præsentiam, & potentiam; tamen in vita presenti sic nobiscum est per misericordiā, & gratiam, quod ei quantumcunque simus peccatores, reconciliari possumus: iuxta illud Apostoli ad Rom. 5. Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius, per quem nunc reconciliationē accepimus. Vbi super illud per quem nunc; dicit Glossa, id est in presenti vita. Quo modo cum eo non erimus post hanc vitam, quia ex tunc non erit reconciliatio: Propter quod non præcipitur nobis simpliciter, quod cōsentiamus aduersario nostro, id est Deo cum sumus cum eo, quia hoc in vita presenti, & in futura erit; sed præcipitur, ut consentiamus ei, dum sumus in via cum eo, id est dum sumus in vita presenti, quia nunc est tempus reconciliationis, quod tamen tunc non erit. Dicimus autem esse in via cum Deo, non quod ipse sit in via, quia semper beatus est, & in termino suæ bonitatis, & perfectionis; sed quia nos sumus in via in quibus Deus est; propter hoc dicitur, quod dum sumus in

Rom. 5.

Glos.

F

via cum eo, ei reconciliemur. Licet autem propriè Deus sit cum bonis, quia eorum mentem inhabitat per gratiam, tamen etiā dicitur esse cum malis, licet non habitet in eis; quemadmodum lux solis est cum oculo sano, quia videt, & percipit eam, & est cum oculo cæco, qui tamē non percipit eam. Vnde licet lux sit, cum eo, tamē oculus cæcus non est cum luce, quia eam non percipit; & eodem modo Deus est cum sanctis, quia cum, & eius gratiam in se habent. Vnde qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo: & est cum impijs, sed impij non sunt cū eo, quia Deus est vbique. Sic ergo dum sumus in vita presenti consentiamus Deo, eius voluntatem faciendo, ne fortè post hanc vitam in carcerem inferni mittamur.

G

S V M M A R I V M.

Quod si aduersarius noster accipiat pro Deo lege, in qua continentur præcepta bonæ vitæ exercendæ, & malæ vitæ fugiendæ; tunc dum sumus in vita presenti, debemus concordare cum isto aduersario, faciendo quod iubet, & non faciendo quod prohibet; quod si non fecerimus trademur iudici, & ministro, & carceri.

H

Si verò pro aduersario nostro intelligatur diuinum præceptū, vel diuina præcepta, vel etiam lex diuina, quæ prohibet omne peccatum, & cōtraria est voluntati peccantium: iuxta illud 1. ad Thimot. 1. Scientes, quia iusto non est lex posita, sed iniustis, & non subditis impijs, & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagearijs, mendacibus, & periuris, & si quid aliud, sanæ doctrinæ aduersatur: Tunc sensus est, quod dum sumus in vita presenti, consentiamus vel concordemur cum lege diuina, faciendo quod præcipit, & abstinendo ab ijs quæ prohibet, vel si cōtingat nos facere contra legem Dei, quod emendemus secundum legem Dei, ne si finierimus hanc vitam, non consentientes legi Dei, lex Dei nos accuset corā iudice, id est Christo, qui nos iudicet secundum legem, iuxta illud Ioan. 12. Qui spernit, & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum; sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die: & mittetur in carcerem &c. Et hoc modo exponit hanc sententiam August. 1. lib. de serm. domini in monte dicens. Hinc per aduersarium præceptum Dei esse intelligimus, quid enim sic aduersatur peccare volentibus, quam

I

K

1. Io. 4.

XX

1. Tim. 1.

Ioan. 12.

August.

Idem.

præceptum Dei, id est lex eius, & scriptura diuina, quæ data est nobis ad hanc vitam, ut sit nobiscum in via? cui non oportet contradicere, ne nos tradat iudici, sed ei oportet consentire citò. Et idem in quodam sermone de isto verbo dicit. Quis est iste aduersarius cui debemus consentire? quæramus illum, & consentiamus ei. Si enim peccas, aduersarius tuus sermo Dei est: verbi causa, forsitan delectat te inebriari, delectat te spectare, & nugari, delectat te facere furtum, delectat te adulterari, & dicit tibi, noli in quibuscunque peccatis facere voluntatem tuam, noli aduersarius esse voluntati meæ, donec fiat salus tua. O quam bonus aduersarius, quam utilis, non quærit nostram voluntatem, sed utilitatem; quid facturi sumus cum aduersario isto, id est cum sermone Dei? Cōcordemus cū illo, nescimus nāq; quādo finiatur via, id est vita; cū via enim finita fuerit, iudex restat, & minister, & carcer; at si seruaueris aduersario tuo; bonā utilitatē, voluntatē, & cum eo consenseris, pro iudice inuenies patrem, pro ministro sæuo, angelos tollētes te in sinu Abrahe, & pro carcere, paradysum. Et Ambros. lib. 7. super Lucam cap. 12. dicit. Aduersarius noster, iuxta Matthæum, est omnis virtutis vsus, & apostolicus, & propheticus sermo, qui nos ad superiora præcepta, & durioris vitæ documenta constringit, cui consentire nos conuenit ut eū operibus emulemur.

S V M M A R I V M.

Quomodo debemus concordare cum lege Dei, quia scilicet cum bona voluntate, & ex diuino amore debemus eam obseruare, & cor nostrum voluntati eius applicare.

XXI

August.

Hic autem aduersario debemus consentire, id est facere quod iubet, & abstinere ab ijs quæ prohibet; sed non sufficit hoc, nisi de bona voluntate, id est ex amore fiat, propter quod iubemur ei esse beneuoli. Dicente Augu. in lib. de decem chordis circa medium. Non concordauit cum aduersario suo, qui cum timore adhuc facit; timet enim ne veniat Deus, & dānet illū: nā nondum delectat Castitas, nondum delectat iustitia sed iudiciū Dei formidans, à factis téperat; nondū concupiscentiā dānat, quæ sæuit in eo; nondū eū delectat quod bonū est; nondum habet ibi suauitatem, ut cantet canticum nouū, sed de vetustate pœnas timet, nondum concordauit cum aduersario: quia non est beneuolus ei, quia non bona voluntate ope-

A ra legis facit: nec solum iubemur esse beneuoli legi Dei, id est quod de bona voluntate viuamus secundum eam, sed etiam debemus esse concordēs, id est eiusdem cordis, ut si & Dei lex non præcepisset, cor nostrum indicaret, hoc esse faciendum: & hoc etiam per se absque præcepto superioris faceret. Vnde & Apostolus ad Roman. 2. dicit de quibusdam. Cum gentes, quæ legem nō habent, naturaliter, ea quæ legis sunt faciunt; eiusmodi legem non habētes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendūt opus legis scriptum in cordibus suis. Tales enim consimile cor habent cum lege, ut legistatōre. Propter quod hīc, & illud verbum, quod in Græco ponitur, scilicet Ennon; aliqui trāstulerūt, esto consentiens, alij esto beneuolus, vel bonæ mentis, alij esto concordans, quia ista tria conueniunt illi, qui legem Dei debitē vult obseruare, & ei consentire.

Rom. 2.

S V M M A R I V M.

C Ponitur obiectio contra istam sextam expositionem, & soluitur.

Sed secundum hanc expositionem hīc dubium est de continuatione; quia cū superius ageretur de reconciliatione fraterna, hīc subito secundum istam expositionem, generale præceptum daretur de consentiendo legi Dei, quod connexum non videtur. Vnde, & hīc dicit Hieron. ex præcedētibus manifestus est sensus, quod Dominus nos ad concordiam proximi coartatur. Vnde supra dictum est. [Vade reconciliari fratri tuo.] Et ad hoc dici posset, quia reconciliari fratri offendentī, est præceptum altum, & quasi nos excludens, considerata infirmitate humana: Ideo ne videatur difficile, vel importabile, subditur causa, & pœna, ut huiusmodi præceptum obseruetur; assignando pro causa, quod legi Dei in qua continetur hoc præceptum de reconciliatione offendētium, consentire debemus: alioquin ipsa tradet nos iudici, & in carcerem mittemur. Vnde, & Chrysost. in Homel. dicit. Quod hæc pars, est confirmatio, vel causa præcepti præcedentis, dicens iudiciū, dicens, & concilium, & gehennam, de sua hostia disputans, & alia ponit. Ita rursus dicens, Sis Ennon, id est, bonam mentem habens, &c.

XXII

Hieron.

Chrysost. hom. 16.

S V M M A R I V M.

Assignatur tres causæ, quare dum sumus in vita præsentī, citò, & continuè debemus bona ope-

ra exercere, & de peccatis nostris penitere, atque concordare cum diuina Scriptura, & reconciliari fratri, ac pacificare nos cum conscientia nostra.

XXIII

Matth. 7.

Iob. 16.

August.

Ibidem.

Ioan. 3.

Quibus visis circa literam est attendendum, quod consentire cum fratre inimico, vel cum conscientia remordente, vel etiam cum diuina lege, præcipitur nobis, & citò, dū sumus in via. Vita enim præsens via dicitur, quia ipsa data est, vt ad terminum veniamus, scilicet ad beatitudinē, si bonā vitam ducamus, id est, iustē viuamus, vel ad infelicitatis terminū, dum iniquam vitam duxerimus. Vnde & infra dicitur. Intra per angustiam portam, quia lata porta, & spatiosa via, quæ ducit ad perditionem; angusta porta, & arcta via quæ ducit ad vitam: hæc autem via est irreuertibilis. Sic enim procedit vita nostra ad terminū, quod nō retrocedit; de infantia enim acceditur ad pueritiā, de pueritia ad adolescentiā, de adolescentia ad iuuentutem, de iuuentute ad virilitatem, de virilitate ad senectutem, & de senectute ad senium, & de hoc ad mortem terminatur, & nunquam ē contrario retrocedit. Vnde & Iob 16. dicitur. Ecce breues anni transeunt, & semitam per quam non reuertar ambulo. Et Aug. in quodam ser. exponēs istam sententiam Domini. [*Eslo consentiens &c.*] dicit. Via, vita est ista: finisti ista vitam, finisti, & viam. Et infra Non anni nobis accedunt, sed magis discedunt. Valde errant homines, quādo dicunt, puer iste adhuc minus sapit, accedent illi anni, & prudens erit; attende quid dicas; accedunt dixisti? Ego ostendo quod discedunt. Audi quā facile probem: putemus nos sciuisse annos ipsius omnes; & vt benē illi optemus, sint octoginta, vixit annum vnum: quot habes in summa, quot tenebras? deduc vnum; & habebis septuaginta nouem. Vixit decē, septuaginta remanserunt, & sic non accedunt, sed discedunt. Veniunt enim anni nostri, non vt habeantur, sed vt eant; non enim veniunt vt stent nobiscum, sed cum transeunt per nos terunt nos, & minus, minusq; nos valere faciunt: vt sic in ista via, procedamus, quod non reuertimur. Vnde & Nichodemus dicebat: Io. 3. Quo modo potest homo nasci cum sit senex? Nunquid potest in ventre matris suæ iteratō introire, & renasci? Cum igitur tempus vitæ nostræ transactum, non possit repeti, nec reuerti, sed si malē est expēsū, est perditum, & in damnum nostrum; Idcirco dum tempus habemus, & in via sumus non debemus nostrum tempus, quod

F

G

H

I

K

non reuertitur, consumere, in malis actibus; sed tempus nostrum, bene expendere faciendo, quod Dominus præcipit. Vnde & Seneca ad Lucillum 1. Epistola dicit. Tempus quod adhuc, aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige, & serua: Si volueris attendere, maxima pars vitæ elabitur malē agentibus, magna nihil agentibus, tota vita aliud agentibus. Et infra. Omnia mi Lucille aliena sunt, tempus tantum nostrum est: in huius rei nimis fugacis, ac lubricæ possessionem natura nos mittit, ex qua expellitur quicumque vult; & tanta stultitia mortaliū est, vt quæ minima, & vilissima sunt; certē reparabilia putent, cum sibi perire patiantur. Nemo se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit. Cum interim hoc vnum sit, quod nec gratus quidem, potest reddere: qua propter omnes horas complectere, sic fiat, vt minus ex crastino pendeas: Si hodierno die, manu quieueris. Vnde cum in hoc tempore sit laborandum, & agendum, quod nobis proficiat in futurum, nec hora quidem vna, vel momentum transire deberet, in quibus non essemus in actione bonorum operum. Iuxta illud Eccl. 9. Quodcunque potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quod tu properas. Vnde si semper, & continuē bonum operari debemus, & non facimus: tempus perdimus, quod recuperari non potest; magis utiq; nos custodire debemus, ne per aliquod spatium temporis in peccato incidamus. Vnde & Eccl. 15. dicitur de Deo. Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit spatium peccandi; Et propter hoc præcipit Dominus, quod citò dum sumus in via, per quam non reuertimur, aduersario consentiamus, ne tempus nostrum merendi perdamus, quod deinde recuperare non poterimus. Et propterea via hæc, id est vita, multis, & quasi infinitis casibus, quibus perditur exposita est, antequam ad senectutem perueniatur. Licet enim sciamus nos mortuos, tamen quomodo, vel vbi, ignoramus; nulla enim res magis exposita est diuersis casibus, quā sit nostra vita, dicente Aug. in dicto sermone. Tempus vni cuique nostrum proximum est, quia mortales sumus, & inter casus ambulamus. Si vitrei essemus, minus casus timeremus; quid fragilius vase vitreo? & tamen seruatur, & durat per sæcula; etenim si casus vasis vitrei timetur, senectus eius, & febris non timetur? Nos ergo fragiliores, & infirmiores sumus, quia casus omnes,

Seneca.

Ibidem.

Eccl. 9.

Idem 15.

August.

qui non cessant in rebus humanis, & fragilitatem utique nostram quotidie formidamus, & si ipsi casus non accedant, tempus ambulat. Vitat homo ictum, nunquid vitat exitum? vitat quæ extrinsecus eveniunt, nunquid quod intus nascitur expellit? Denique, nunc lubricos gignunt interiora, nunc morbus aliquis subito occupat, postremo quantumvis homini parcat, novissima senectus cum venerit, non est quod differatur. Emendatio autem vite nostræ & egressus de peccato, non potest fieri, nisi dum sumus in vita præsentis, dicente Damasceno 2. lib. cap. 3. Oportet scire, quoniam quod est hominibus mors, hoc est Angelis casus, post casum enim non est eis poenitentia, quemadmodum neque hominibus post mortem. Et Bernardus in sermone ad Clericos cap. 5. dicit. Vbi deerit corpus, actus non erit. Sanè vbi nulla fuerit actio, nec satisfactio quidem vlla poterit inveniri. Vnde quisquis ante obitum carnis non redierit ad seipsum, in seipso maneat necesse est in æternum. Sed in quali seipso? Qualè sese fecerit in hac vita, talem inveniit exiens ab hac vita: nisi quod fortasse erit nonnunquam deterior. Nam melior, qui malus est, nunquam erit. Si ergo vita nostra casibus infinitis, quibus deficere potest exposita est; & si casus non contigant, diu subsistere non potest, & post mortem carnis, non potest homo meliorari, vel poenitentiam agere de peccatis, non restat aliud, nisi quod dum tempus habemus, vitam emendemus, propter quod, & Dominus dicit, [quod citò dum in via sumus, cum aduersario consentiamus.] Iuxta illud Eccl. 5. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Et cap. 14. Memor esto, quoniam mors non tardat, & testamentum inferorum, quia demonstratum est tibi. Et 28. dicitur. Memento novissimorum, & desine inimicari: tabitudo enim, & mors imminet in mandatis. Et Aug. in quodam sermone exponens illud, quod supra dictum est. Ne tardes conuerti, dicit. Promisit tibi Deus, quod qua die conuersus fueris obliuiscetur mala tua præterita: sed nunquam vitam crastini diei promisit tibi Deus; Diem mortis incertum constituit salubriter: Diem vltimum suum quisque salubriter cogitet. Misericordia Dei est, quia nescit homo quando moriatur, latet vltimus dies, ut obseruetur omnis dies. Et de verbis Domini in mote dicit idem. Scio ego, & mecum omnis homo, qui paulò attentius considerauit, neminem

A Dominum timentem, sub verbis eius non se corrigere, nisi qui putat quia plus habet viuere. Ipsa res est, quæ multos occidit, cum dicunt cras, cras, & subito ostium clauditur. Remansit foris cum voce coruina, quia non habuit gemitum columbinum. Cras, cras, coruina vox est. Vigila ergo, & corrige te hodie. Quid differs in crastinum? Longa vita erit? Ipsa longa bona sit; Prandium bonum in longum nemo differt, & vitam malam vis habere longam? Vtique si longa erit, melius bona erit. Si brevis erit, benè factum est. Sic ergo citò debemus reconciliari aduersario. Et propterea vita nostra non solum non reuertitur, ut illud tempus, quod male expensum fuit, postea benè expendatur; nec solum est incerta, & multis casibus exposita, sed etiam multum est brevis, quamuis longa videatur; & tamen in hac breui vita oportet mercedem acquirere, quæ nobis maneat in æternum. Vnde & Eccl. 18. dicitur. Numerus dierum hominis, ut multum, Centum anni quasi guttæ aquæ maris deputati sunt. Et sicut calculus arenæ: sic exigui anni in die eui. Et Aug. in quodam sermone super illud Psal. Quis est homo qui vult vitam? dicit. Hæc vita saltem optatur prolixa, quia esse non potest sempiterna, & per hanc potest homo peruenire ad illam, si quemadmodum vult eam longam, sic velit, & bonam. Quantum autem est in hac vita longum, quod erit aliquando terminatum? Quod erat longum, erit nullum; quia & quando erat non stabat, & quando producebatur, nec augebatur, nec addendo crescebat, quia veniendo recedebat. Quisquis es amator longæ vitæ, esto potius bonæ vitæ: nam si malè viuere volueris, longa vita non erit verum bonum, sed malum longum. Cum ergo vita ista brevis sit, & in hac oporteat mereri præmium vite beatæ sequentis, quod præmium non potest acquiri sine charitate, quæ includit dilectionem Dei, & proximi, dicente Glosa super illud Apostoli 1. ad Cor. 13. Si linguis hominum loquar &c. Attende quanta est charitas, quæ si desit, frustra habentur cætera; si autem adsit alicui, habentur omnia, vel in se, vel in alijs, quam cum habere ceperis, Spiritum Sanctum habebis; si non habueris, sine Spiritu Sancto eris. Et sicut corpus sine anima mortuum est, sic anima sine charitate mortua reputabitur. Iccirco, quicquid boni operis facit homo sine charitate existens, non valet ei ad præmium futuræ beatitudinis consequendæ. Et ideo hanc breuem vitam nobis concessam, ad merendum futuram bea-

Damasc.

Bernar.

VXX

Eccl. 5.

Idem 14.

Idem 28.

August.

Idem.

Eccl. 18.

August.
Psal. 33.Glos.
1. Cor. 13.

Apoc. 3.

titudinem, nō debemus expendere, etiam per spatium vnius horæ in discordia, vel inimicitia proximi nostri. Propter quod præcipitur hīc, quod citò dum sumus in via ad merendum, consentiamus aduersario nostro. Vnde & Episcopo Phyladelphie dicitur Apoc. 3. Ecce venio citò, tene quòd habes, vt nemo accipiat coronam suam.

S V M M A R I V M.

Quòd hoc præceptum de non irasci fratri, & de reconciliando ei, si nos offendit vel nos ipsum, & de concordando cum aduersario, non est datum sensualitati nostræ corruptæ, sed rationi; quia sensualitas legi Dei subiecta non est post peccatum, sed ipse spiritus noster.

XXIII

Rom. 7.

Ibidem.

Ibidem.

Chrysoft.
hom. 16.

Ibidem.

Est etiam intelligendum, quòd si pro aduersario nostro intelligatur lex Dei, cui consentire debemus, hoc præceptum fit nobis ratione animæ, non ratione carnis: Caro enim nostra propter peccatum originale, quæ est lex mortis vel carnis, resistit legi Dei. Iuxta illud Apostoli ad Rom. 7. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati: sed anima rationalis per rationem, quæ semper ad optima inclinatur, & de qua dicit Apostolus in dicto cap. Condelector legi Dei secundum interiorem hominem; nisi ipsa trahatur pōdere carnis corruptæ propter peccatum, consentit legi Dei, ex institutione suæ naturæ, dicente eodem Apostolo in dicto cap. Non quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum illud facio; si autem quod nolo illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Vnde quia ratio ex sua natura, nisi fuisset peccato oppressa consentit legi Dei, licet nunc sub peccato existens, nisi adiuuetur Dei gratia, corruptionem carnis sequatur; Ideo præcipitur menti, non carni, quòd consentiat legi Dei, quæ aduersatur legi carnis, quod licet mens oppressa carne peccati, facere non possit sine gratia Dei, tamen quia Dominus istam gratiam dat gratuito se præparanti, vel non resistēti: ideo præcipit nobis, quòd cum tali aduersario mens nostra, dum in via sumus concordet. Vnde, & Chrysoft. hīc dicit. Puto quod nō de iracūdia carnis loquatur, sed de spiritu, nec ad carnem loquatur, sed ad animam: scit enim Dominus quòd, & si mandauerit carni, caro ei non obaudit. Et supra partē sequentem dicit idem. Sicut duas habemus in nobis naturas, animæ scilicet, & carnis: sic duas habemus vo-

Fluntates, vnam animæ, alteram carnis; duas concupiscentias, duas iras, & natura quidem carnis, ab ijs passionibus se non potest separare, nam necesse habet, & irasci, & concupiscere (& si non vult) quoniā non est in arbitrio suo creata, sed est sub lege peccati, & venundata est sub peccato: anima autem in arbitrio suo creata, & secundum legem iustitiæ Dei, potest & non irasci (si vult), & non concupiscere (si vult) nō quòd hoc possit sine Dei gratia, sed quòd hoc possit Dei gratia adiuuante eius infirmitatem maxime post peccatum, & hoc satis inducit Apostolus in dicto capitulo.

S V M M A R I V M.

Quòd si per ministrum intelligantur Angeli boni, vel mali, quibus discordantes tradentur post hanc vitam, de vtrisque potest habere veritatem; quia bonis Angelis tradentur, vt separentur per eos à bonis, & consimiles consimilibus iungantur; & malis Angelis, vt ab eis in inferno torqueantur.

H

I

K

Est etiam intelligēdum, quòd nomine ministri, cui iudex nos tradet, vel intelliguntur boni Angeli, de quibus infra 13. dominus dicit, Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittet eos in caminum ignis. Vnde & hīc dicit Glos. Christus ministro tradit, id est Angelo, qui colliget zizania; Vel secundum Chrysoft. per hunc ministrum intelligitur Diabolus, Vnde hic dicit. [Iudex tradet te ministro,] id est Angelo crudeli, & ille mittet te in carcerem Gehennæ. Vtrunq; autem horum, scilicet colligere iniquos, & adunare illos qui eiusdem cōditionis quò ad peccatū sunt, fiet ministerio Angelorum bonorum. Vnde & infra 13. dicitur. In tempore messis, dicam messoribus, colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum. Exponens autem qui sunt isti messores, dicit ibidem, Messores sunt Angeli. Et infra. Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittēt eos in caminum ignis. Vnde congregare impios de toto mūdo, separare etiam eos à iustis, & cōiungere consimiles sibi ipsis, vt in infernum mittantur, hoc fiet Angelorum bonorum ministerio; sed ire, vel mitti in infernum, hoc fieri poterit, tam bonorum Angelorum, quàm malorum ministerio. Vnde & infra 25. dicitur iniquis, Ite in ignem æternum, quasi non habeant necessarium ductorem, cum iniquitas eorum ad hoc impellat eos. Et infra 22. di-

XXV

Matt. 13.

Glos.

Chrysoft.

Mach. 13

Ibidem.

Idem. 25.

Idem. 22.

citur

citur de illo, qui intravit ad nuptias, non habens vestem nuptialem, quod dixit Rex ministris, ligatis manibus, & pedibus eius mittite eum in tenebras exteriores. Sed cruciatio damnatorum hominum, fiet per Angelos malignos, dicente Ambro. lib. 7. super Luc. Aduersarius noster ille precipue est, qui ferit illecebras delictorum, ut habeat in supplicio participes, quos habuit in errore consortes. Atque ideo socios quærit ad culpam, ut obnoxios prodat ad pœnam. Et Bernardus in lib. meditationum, dicit de animabus damnatis in hora mortis, quod cum terribili vultu & horribili aspectu eas terrebunt dæmones, ingenti furore illas persequentes, ut comprehendant, tam terribiliter, quam horribiliter volentes eas retinere, & possidere. Et infra. Separabuntur impij à consortio iustorum, & visione Dei, & traditi in potestate dæmonum, ibunt cum impijs in ignem æternum, in inferno cruciandi, nec unquam liberandi: ubi nec qui torquet aliquando fatigatur, nec qui torquetur aliquando moritur, nihilque aliud videbunt, nisi vermes, & laruales facies tortorum, & teterrima monstra dæmoniorum. Vnde & Prouer. 17. dicitur de iniquo. Quod Angelus malus, & crudelis, mittetur contra eum: Et de destructoribus Babiloniæ, id est totius corporis iniquorum, dicitur Hiere. 50. cap. Crudeles sunt, & immisericordes. Secundum vero Chrysost. in expositione, ut supra dictum fuit, per ministrum intelligitur commentariensis, vel carcerarius homini iudicis, quia secundum eum non loquitur hic de futuro supplicio, sed de presenti pœna.

S V M M A R I V M.

Quod per carcerem intelligatur infernus.

PER carcerem autem intelligitur infernus, secundum alios sanctos, à Chrysost. de quo carcere dicitur Isaia 24. Congregabuntur in congregatione unus facis in lacum & claudentur in carcere: Dicitur autem infernus carcer, quia carcer dicitur firma custodia reorum, vel dicitur à carētia boni: in inferno autem impij, (ut supra dictum est,) sic detinentur, quod egredi non possunt, & sic sunt ibi, quod omni gaudio, & quiete carēt, propter quod recte carcer vocatur. Vnde & Aug. dicit hic. Per carcerem intelligo pœnas videlicet tenebrarum. Vnde & Sap. 17. dicitur. Si in illis tenebris, quis decidisset, custodiebatur in carcere, sine ferro reclusus.

S V M M A R I V M.

Quod illi, qui sine caritate decedunt de hoc mundo, in inferno collocantur, à quo nunquam exibunt, donec totaliter soluant debitum suorum peccatorum, quod quia nunquam poterunt persolvere, quia caritatem non habent, nunquam de inferno liberabuntur.

SED ne videretur huiusmodi carcer contemnendus subditur. [Amen dico vobis, non exhibis inde, donec reddas ultimum quadrantem.] Vbi ponitur pœnæ infernalis interminabilitas, quia perinde est hoc dicere, non exhibis inde donec reddas nouissimum quadrantem, ac si diceretur secundum August. in 1. lib. de serm. Domini in monte. Quod nunquam egredieris inde. Vnde dicit, quod dictum est donec soluas, miror si non eam pœnam significat, quæ vocatur æterna. Vnde soluitur etiam illud dubium. Vbi iam non datur pœnitendi, & correctionis locus (ita enim fortasse hic positum est, donec soluas) quomodo in illo loco ubi dictum est, Sede ad dexteram meam donec ponam inimicos tuos, sub pedibus tuis: non enim cum fuerint inimici sub pedibus positi, desinet ille sedere ad dexteram. Quemadmodum ergo ibi intelligitur, ita hic accipi potest, de quo dictum est, [Non exhibis inde, donec soluas nouissimum,] id est semper non exiturum esse, quia semper soluit nouissimum quadrantem, sempiternas pœnas peccatorum luens. Tunc enim tempus nec merendi, nec satisfaciendi erit pro peccatis: cum enim satisfactio, nil aliud sit, nisi tantum facere pro aliquo, quantum contra eum fecit, vel ad minus, quod offensus reputet sibi de offensa satisfactum esse; offensa autem si attendatur contra quod peccat, infinita est, de qua homo satisfacere non potest, per propria naturalia, quia quicquid facere potest, non sufficit ad satisfaciendum Deo, qui ex nihilo fecit ipsum: iuxta illud Psal. Quid retribuā domino, pro omnibus que retribuit mihi? & cum homo peccando abstulerit quantum in ipso est, debitum honoris, & subiectionem Deo, & inimico Dei se subiecerit, à Dei dominio recedendo; Ideo quia peccauit, plus tenetur Deo reddere, quam si non peccasset, & cum obligatus esset pro Deo facere quicquid poterat, plus tenetur Deo reddere quia peccauit, quam possit solvere; & sic per naturalia sua solvere non potest, vel reddere illud, quod à Deo abstulit peccando: Ut multum deducit Anselmus, in libro Cur Deus homo, in diuersis capitulis: sed adhuc ut satisfaciat homo Deo pro peccato, oportet, quod Dei gratia adiuetur: dicente Apost. ad Rom. 3.

XXVII

August.

Psal. 15.

Ansel.

Rom. 3.

Omnes peccauerunt & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiā ipsius, per redemptionē quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorē, per fidem in sanguine ipsius. Et quia damnati in inferno Dei gratiam non habent, nec habere possunt iuxta Dei ordinationem; ideo de quocunque peccato, magno, vel paruo; non possunt satisfacere Deo, quia eius gratia carent, & carebunt perpetuò, sine qua non fit peccati absolutio. Vnde & in Psal. dicitur de iniquo. Mutuabitur peccator, & non soluet. Vbi dicit August. Peccator accipit, & non reddit gratiarū actiones. Quid enim à te vult Deus, aut quid exigit Deus, nisi quod tibi promisit? & quanta accepit peccator, pro quibus non soluit? Accepit ut sit, accepit ut homo sit, multumq; intersit, inter ipsum, & pecus: Accepit corporis formam, accepit in corpore distinctionem sensuum: oculos ad videndum, & sic de alijs sensibus, ipsamq; salutem corporis; Sed adhuc ista, & cum peccore habemus cōmunia. Accepit amplius, & mentem quæ possit intelligere, quæ possit capere veritatem, quæ possit iustum ab iniusto discernere, quæ possit indagare & desiderare creatorem, laudare & in hærere illi: Hæc omnia accepit peccator, sed non benè viuendo, non reddit quod debet, non agit gratias Deo, immo rependit mala pro bonis, blasphemias, murmurationes aduersū Dñm, & indignationes, & quare? quia nihil habet, quia nō habet intrinsecus charitatem: Et quia in futuro impij non solum non habent charitatem, immo etiam habent voluntatem obstinātam in malo, & rebellem contra Dominū: Iccirco non poterunt ei vnquam soluere, quod debetur pro peccato. Et quia non egredientur de carcere, donec soluant totum debitum: ideo nunquam de carcere exibunt. Vnde & Remigius hīc dicit. Videntur ista verba sonare, ut postquam reddiderint exeant, cum tamē, nullus, qui in inferno detinetur, habeat ultra spatiū corrigendi, aut correctius viuēdi, aut locum emendandi, aut exeundi. Vnde quod hīc dicitur [donec] pro infinito ponitur, & est sensus, nō exhibis donec reddas nouissimū quadrātem, hoc est semper solues, & nunquam persolues, id est nūquam exhibis, sed semper pœnam lues. Vnde super illud Iob 20. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. Dicit Gregorius 15. lib. Moral. cap. 11. Persoluit enim iniquus in tormentis, ea desideria, quæ hic illicitè seruauit; & flammis vlttricibus traditus, semper moritur, quia semper in morte seruatur. Nō enim in morte consumitur, quia si consu-

Psal. 36.
August.

Remig.

Iob 20.
Gregor.

F

meretur vita morientis, cum vita etiam pœna finiretur: Sed ut sine fine crucietur, viuere sine fine in pœna compellitur; ut cuius vita hīc mortua fuit in culpa, illic eius mors viuat in pœna. Dicat ergo, Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur, quia cruciabitur & non extinguetur; moritur, & viuit; deficit, & subsistit; finitur semper, & sine fine est.

S V M M A R I V M.

G

Quod illi qui pro peccatis mortalibus, post hanc vitam damnantur ad inferni pœnas; non solum pro peccatis mortalibus in perpetuum, pœnas inferni sustinebunt: sed etiam pro peccatis venialibus, in perpetuum cruciabuntur; quæ peccata eorū venialia, intelliguntur per nouissimum quadrātem.

H

Non solum enim non soluentur pœnæ peccatorum mortalium in inferno, sic quod aliquando sint persolutæ, quibus persolutis pœna eorum finiatur, sed nec etiam pœna peccatorum venialium, vnquam persoluetur in damnatis, quia tam pro peccatis mortalibus, quam pro peccatis venialibus, perpetuò, & sine fine cruciabuntur; quia gratiam non habent, sine qua de nullo peccato Deo satisfieri potest. Vnde & Chrysost. hīc in expositione dicit. Qui in saculo si pacem fecisses, etiā grauissimi operis, poteras accipere indulgentiam, sicut scriptum est, Charitas operit multitudinem peccatorum: Si semel condemnatus fueris, missus in carcerem, nō solum de grauibus peccatis, sed etiam pro verbo ocioso, quod locutus es, sunt exigenda à te supplicia. Et Grego. 15. lib. Moral. cap. 20. exponens illud Iob 20. Hæc pars impij hominis à Deo, & hæreditas verborum eius à Domino; dicit. Qui pro magnis malis in supplicium mergitur, fortasse credebatur, quod pro verbis, quæ male dixerat, minime iudicaretur: Sed cum districta omnipotentis iustitia per supplicium à reprobis, pro peruersis actibus exigit, eis mala vsque ad verborum retributionem reddit, ut qui de magnis malis debitores sunt supplicijs traditi, etiam nouissimum quadrātem soluant: illis enim minima parciuntur, qui maiora in se districtè mala defleuerunt: nam quos magna præmunt, etiam mala minima in gehenna pariter affligunt. Ad quod Dominus atēdens dixit. [Non exhibis inde, donec reddas vltimum quadrātem,] quod tale, est ac si diceret secundum August. 1. lib. de sermo. Domini in monte, de soluendo nouissimo quadrante. Potest non absurdè intelligi,

XXVIII

Chrysost.
hom. 16.

1. Pet. 4.

Gregor.
Iob 20.

August.

pro

pro eo positum, quod ibi nihil reperitur impunitum: sicut loquentes etiam dicimus, usque ad fecem, cum volumus aliquid exprimere ita exactum, ut nihil relinquatur.

S V M M A R I V M.

Quod illi qui in carcerem inferni mittuntur, dicuntur intrare in tenebras tam interiores, quam exteriores; & declaratur quid significant tenebre interiores, & exteriores inferni.

XXIX

Hic autem carcer in quo mittendi sunt, exinde postea non exituri; in scriptura aliquando vocatur tenebrae exteriores; quia damnati, velint, nolintque suas iniquitates & scelera, pro quibus damnati sunt, in sua conscientia continere, & sine fine videbunt; nec horum aspectus, a tali visione auerti poterit, quia tunc peccator coram se statuatur, & peccata contra eius faciem opponentur; dicente Cassiodoro exponendo illud Psal. Arguam te, & statuiam contra faciem tuam, dicit. Nunc forte contraria unicuique ante faciem suam dicit collocanda peccata: Per hanc enim sententiam, futuri iudicii cognoscimus qualitatem: quia tunc omnis peccator ante se videbit stare, quod se putabat obliuionis beneficio praeterisse. Horror immensus, formido inestimabilis, illa homines videre, per quam se norunt ad aeterna supplicia peruenisse. Et hoc erit intrare in tenebras interiores, videre, scilicet continere opera tenebrarum, id est, peccatorum quae commiserunt. Vnde & Bern. loquens de hac poena damnatorum 5. lib. ad Eugenium circa finem libri, dicit. Videntur tenebrae, id est peccata, ut confundantur; & non vident, ne consolentur, sed a quo, vel a quibus videtur. Ab omni vidente, ut pro multitudine intuentium, sit confusio multa. At nullus de tanta multitudine spectantium, molestior oculus suo cuiusque erit. Non est aspectus siue in coelo, siue in terra, quem tenebrosa conscientia suffugere magis velit, minus possit. Non latent tenebrae, vel seipsas. Se vident, quae aliud non vident. Opera tenebrarum sequuntur illas, nec est, quod se abscondant ab illis. Hic autem est vermis, qui non moritur memoria praeteritorum. Semel iniectus, vel potius innatus per peccatum haesit firmiter, nequaquam deinceps auellendus. Nec cessat rodere conscientiam eaque pastus, esca utique inconsumptibili perpetuat vitam. Et infra. Constat immortalem animam esse, nec aliquando absque sua memoria vivere. Itaque durante anima, durat, & memoria. Sed qualis?

Psal. 49.
Cassiodo.

Bernar.

Ibidem.

A fœda flagitijs, horrida facinoribus, vanitate tumida, contemptu hyssida, & neglecta. Peccata priora transierunt, & non transierunt; transierunt a manu, sed non a mente. Quod factum est, factum esse non potest: quia & si facere in tempore fuit, sed fecisse in sempiternum manet. In æternum ceceffe est cruciet, quod perperam te egisse in æternum memineris. Vnde, & filia Babilonis praecipitur Isaia 47. quod in tales tenebras intret. Sede (inquit) taces, & intra in tenebras filia Caldæorum. Sed & tenebrae exteriores hic carcer vocatur, quia luce corporali locus ille priuatus est: cum nec lumine coelesti nec etiam lumine ignis materialis locus inferni illustratur. Vnde, & Sap. 17. dicitur. Ignis quidem nulla vis poterat illis lumen praebere, nec syderum limpidae flammæ illuminare poterant illam noctem horredam. Vbi licet loquatur de tenebris, quas passi sunt Aegyptij, tamen illae tenebrae Aegyptiorum erant imago tenebrarum infernialium, quae densiores, & maiores sunt, quam fuerint illae, sicut veritas est perfectio imagine sua; Vnde, & cap. eodem dicitur. Solis illis (id est Aegyptijs) superposita erat grauis nox, imago tenebrarum quae superuentura illis erat; ipsi quoque, erant sibi grauiiores tenebrae. Vnde Gregor. super illud Iob 10. Antequam vadam ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, lib. 9. cap. 37. dicit. Natura ignis est, ut ex seipso, & lucem exhibeat, & concremationem. Sed transactorum illa vltix flamma, vitiorum concremationem non habet, & lucem non habet. Vnde, & Dominus; Mittite (inquit) in tenebras exteriores. Si itaque ignis, qui reprobos cruciat, lumen habere potuisset, is qui repellitur nequaquam mitti in tenebras diceretur. Vnde & Iob 38. de inferno dicitur. Nunquid aperta sunt tibi portae mortis, & ostia tenebrosa vidisti? Vnde in tali carcere tenebroso, in quo sunt tenebrae interiores, scilicet peccata, quae iniqui commiserunt, & etiam in quo sunt tenebrae exteriores, impij post mortem includuntur, & alligantur, sic quod de illo nunquam egredi sinentur, quia & semper videbunt peccata quae commiserunt, & in tenebris etiam exterioribus erunt, ut nunquam lucem ad consolationem videre possint. Iuxta illud Sap. 18. Digni quidem sunt carere luce, & pati carcerem tenebrarum; tam scilicet intrinsecarum, quam extrinsecarum, in quo carcere sic ligati erunt, quod non poterunt se de eo liberari. Iuxta illud Psal. Sedentes in tenebris, & in ymbra mortis, victos in mendicitate, &

Isa. 47.

Sap. 17.

Ibidem.

Greg.

Ibidem.

Matt. 22.

Iob. 38.

Sap. 18.

Psal. 106.

ferro,

Iob. 7.

ferro, & Iob 7. dicitur. Qui descendit ad inferos, non ascendet, nec reuertetur ultra in domum suam, nec cognoscat eum amplius locus eius. Vbi dicit Greg. lib. 8. Moral. cap. 10. Quem semel ad pœnam protrahit, misericordia vltèrius non reducit. Si autem non esset in inferno aliqua alia pœna, nisi prædictæ duæ tenebrarum, grauissimum, & horrendum esset mitti in ipsum, taliter quòd nunquam egressus ex inde pateret, & cum sint multæ aliæ pœnæ in inferno, quàm istæ, & fortè eis grauiorès, sicut ignis & frigoris, & aliæ innumerabiles nobis, cum dominus dicit, quòd nisi consentiamus cum aduersario nostro in vita præsentì, in talem carcerem mittendi sumus, inde postea non exituri; multum terrendo, & comminando fortiter, inducit nos, ad concordandum, & consentiendum, ac etiam ad faciendum pacem cum aduersario nostro, & vt fortius terreat, huic sententiæ præponit aduerbium, quod quasi vim iuramenti habet. [Amen, (inquit) dico tibi.] Vt hæc comminatio non solū sit firma, quia Deus eā dicit, qui mentiri non potest: sed etiā, quia eam iuramento quasi firmat. Vnde ad Hebr. 6. dicit Apostolus. Volens Deus ostendere immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum.

Hebr. 6.

S V M M A R I V M.

Quòd iniuste ille, qui non vult dum est in vita præsentì consentire legi Dei, quæ eius praua voluntati aduersatur, & ille qui non vult fratri suo sibi aduersanti reconciliari, damnatione infernali sunt digni.

XXX

ET rectè hac sententia sunt digni, qui nolunt consentire legi Dei; si enim illi qui nolunt obedire legi principis terreni, digni sunt in carceratione, magis utique digni sunt carcere illi, qui diuinæ legi, viuendo peruersè, nolunt consentire. Vnde & Esdr. 7. dicitur. Omnis qui nō fecerit legem Dei sui, & legem Regis diligenter, iudicium fiet de eo, siue in mortem, siue in exilium, siue in condemnatio nem substantiæ eius, vel certè in carcerē. Qui etiam non vult concordare cum aduersario suo homine, nec ei dimittere, quod in ipsum peccauit, nō est mirum, si Deus repetit ab eo quicquid cōtra ipsum peccauit. Vnde, & infra 18. dicitur. Quòd seruus qui noluit misereri conserui sui, qui ei debebat centum denarios, sed misit eum in carcerem, donec redderet debitum, cui tamē seruo Dominus misertus, dimiserat decem millia talentorum, tradi-

Esdr. 7.

Matth. 18.

F

tus fuit, per dominum suum tortoribus; quousq; redderet debitum. Et subditur. Sicque pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo, de cordibus vestris.

S V M M A R I V M.

Quòd redditio debiti dupliciter fit, vel quando redditur secundum quòd acceptum est à debitorè, vel ei taliter satisfi, quòd contentus est de debito, vel si non habet vnde soluat, debitor tantum crucietur, quòd illi cruciatus satisfaciāt creditori. Et quia in inferno non potest reddi Deo honor, qui ei per peccatorem ablatu est, nec ipse peccator ei placet, quia voluntatem obstinatam in malo habet; ideo, quod Deo abstulit, reddit per pœnas, quas ibi sustinet.

G

H

I

K

Est etiam intelligendū, secundum Ambro. lib. 7. super Lucam cap. 12. Quòd debitum dupliciter redditur, vel quando tantum redditur, quantum acceptum est, vel equiuales, sic quòd ille, à quo quis accepit mutuò, reputat sibi satisfactum, vel tantum obnoxius debitori, pœnis affligitur, quousque commissi debiti, pœnas soluat: quomodo solet vulgariter dici, qui non habet vnde soluat, tantum luat in corpore, quousque sit satisfactum creditori. Vnde dicit, sicut qui pecuniam solunt, debitum reddunt, nec prius euacuatur senoris nomen, quàm totius fortis ad nummum vsque, quocūque solutionis genere quantitas vniuersa solvatur: Sic compensatione charitatis, actuumq; reliquorum, vel satisfactione quacunque, peccati pœna dissoluitur. Aut enim præcio charitatis redimitur iniuria, aut iniuriæ æstimatione, pœna relaxatur: Cum tamdiu exercetur obnoxius pœnis, quousque commissi supplicia erroris expendat. Vnde de primo modo reddendi, dicitur Deuter. 24. Non negabis mercedem indigentis, sed eadem die reddes. Et de secundo modo reddendi, dicitur 1. Reg. 25. Malitiam Nabal reddidit dominus in caput eius. Peccatores autem in præsentì vita, quia charitatem, per peccatum perditam, recuperare possunt, de iniuria, quam Deo fecerunt peccando, recuperata charitate, satisfacere Deo possunt. Et ita possunt Deo reddere, quod contra ipsum commiserunt: sed in inferno, quia charitatem non habebunt, non poterunt reddere honorē quem iniuste à Deo abstulerunt; & ideo pœnas sustinebūt, quousque vniuersum debitum sit solutum: quod, quia nunquam erit, nunquam pœnæ cessabunt: sed quia iuxta qua-

XXXI

Amb.

Deut. 24.

1. Reg. 25.

Gregor. litatem, & quātitatem malorum operum cruciabuntur impij. Ideo Iob 20. dicitur de impio. Manus illius reddēt ei dolorem suum: Quod exponens Grego. 15. lib. Moral. cap. 5. dicit. Per manus opera signantur. Manus itaque illius ei dolorem reddent, quia damnationem iustam ex iniqua recipiet operatione. Benē autem non dabunt, sed reddent dicitur, quia peruersæ eius actiones ei supplicium quasi quoddam debitum soluent.

S V M M A R I V M.

Quid significetur per quadrātem nouissimum, declaratur, & ostenditur, quod siue sint peccata ex malitia, vel passione perpetrata; in pēnis inferni, etiam ad minimum genus ipsorum reddentur.

XXXII

Reddent autem in pēnis quod fecerint vsque ad nouissimum quadrantem, & loquitur ad modum feneratoris, vel cupidi exactoris, qui nullam facit debitori gratiam, sed debitū totum vsque ad obulum exigit; quod hīc nomine quadrantis insinuatur; Quadrans enim in pōderibus est quarta pars vnica, sed in numismate est quarta pars de decem, quia decē nummos vsuales valebat, quarta pars de decē erant duo nūmi cōmunes, & media pars nummi vsualis. Vnde & Mar. 12. dicitur de vidua. Cum venisset vna vidua pauper, misit in Gazophilatiū duo minuta, quod est quadrans. Illa enim medietas nummi quam plus habebat quadrans, quā duo minuta, non computabantur pro aliquo, & maximē quando nummi vsuales expēdebantur. Vnde & Beda super Matth. exponens illud, dicit. Quadrantem vocant calculatores, quartam partem cuiuslibet rei, videlicet aut loci, aut temporis, aut pecuniæ. Et supra illud infra 22. Obtulerunt ei denarium, dicit Hiero. Hoc genus nummi est quod pro decem nummis computabatur, & habebat Cæsaris imaginem. Homo enim peccat quandoque ductus ad peccatum ex sensualitate, quandoque ex voluntatis malitia. Et quia (vt supradictum est) pro omnibus peccatis puniētur impij in inferno, siue ipsa ex passione commiserint, siue ex malitia; ideo dicitur q̄ reddent vsque ad quadrantem, idest minima peccata ex passione, vel malitia perpetrata; Sed quia peccatum ex malitia maius est quam peccatum ex passione (ceteris paribus, sicut quadrans habet aliquantulum etiam vltra duo minuta, ideo dicitur quod nouissimum quadrantem, idest minorē partem quadrantis, quæ sunt pec-

A cata ex passione, ibi reddent. Vnde & Luc. 12. quando ponitur hęc sententia, non dicitur quod non exhibis inde donec nouissimum reddas quadrantem, sed dicitur, non exhibis inde, donec omne nouissimū reddas minutum,

Luc. 12.

S V M M A R I V M.

Quod per nouissimum quadrantem quem impij reddent in inferno, intelliguntur peccata delectationis etiam peccati venialis; quæ peccata sunt minora quā peccata consensus in opus exterius, vel quā peccata operis exterioris, vel quā peccata consuetudinis.

B

Circa quod attendendū est quod peccata siue sint ex passione, siue etiam ex malitia voluntatis, sunt vel peccata delectationis, vel peccata consensus, vel peccata operis exterioris, vel peccata consuetudinis: Peccata autē delectationis dicuntur quando homo non consentit in opus peccati exterioris, sed solum placet ei delectatio, quam habet de cogitatione peccati, non proponēs exequi in opere quod cogitauit: Hoc autem dupliciter contingere potest. Primò quod placeat immunda cogitatio, vt est cogitatio, & stat inter limites cogitationis: secundò vt placeat cogitatio delectationis, vt cogitatur delectatio, quæ habetur in opere exteriori. Prima autem cogitatio delectationis, si sit sine necessitate, quia periculosum est, vt transeat in affectum cordis, vix, vel nunquam est sine peccato veniali. Vnde 2. Ethic. dicitur. Quod maximē obseruandum est delectabile, & delectationē. Non enim non accipiētes iudicamus eā: Quod igitur plebis senes patiebantur ad Helenam, hoc oportet pati & nos ad delectationem, & in omnibus illorum dicere vocem. Sic igitur abicientes ipsam minus peccabimus; quod nihil aliud est dicere, quā q̄ nec per cogitationē respicere debemus delectationē, quia ex illa subito, & vt in pluribus trahimur ad cogitādum de delectatione, quæ est in facto exteriori, & ad delectationi consentiendum vt stat in cogitatione, Vnde & Iob 31. dicitur. Pēpigi fœdus cum oculis meis, vt non cogitarem quidem de virgine. Vbi dicit Gregor. 21. Moral. cap. 2. & 3. Ne quædam lubrica, in cogitatione versemus, prouidendum est nobis quod intueri non decet quod concupisci non licet. Et infra. Plerūq; cogitatione praua pulsatur cor, sed renititur; plerūq; autē cum peruersum quid cōcipit, hoc intra semetipsum etiam per desiderium voluit: Et nimirū mentem

XXXIII

Aristot.

Iob 31.

Gregor.

nequaquam cogitatio immunda inquinat cum pulsat, sed cum hanc sibi per delectationem subiugat. Vnde si cogitatio immunda statim ut animum pulsat reiiciatur, nullum peccatum est, & maxime in renatis, quia non est in potestate nostra quibus visis tangamur, & huiusmodi motus vocantur motus primi. Sed cum cogitatio immunda menti placere incipit, & retinetur, quæ statim expelli, ut cor tetigit, debuisset, peccatum est, ad minus veniale, posito quod mens non delectetur, talem cogitando delectationem, quæ in re habetur exteriori. Sed dum mens delectatur cogitando delectationem quæ habetur in re exteriori, illi; consentit delectationi, ut de ea cogitat, non tamen proponens facere factum exterius, in quo talis habetur delectatio, peccatum est, & non solum veniale, immo semper, vel ut in pluribus, mortale, dicente August. 12. lib. de Trini. cap. 12. Totus damnabitur homo, nisi hæc quæ sine operandi voluntate, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur. Et hæc duo peccata scilicet consensus in cogitatione peccati, & consensus in delectatione sine operis consensu, quæ sunt minora peccata alijs subsequentibus peccatis, nouissimus vocantur quadrans. Post hæc autem peccata delectationis, sequuntur in gravitate peccata consensus operis exterioris, quibus non deficit voluntas peccati exercendi, sed oportunitas, dicente August. 1. de Ciuita. Dei, cap. 18. Si vero aliqua fœmina mēte corrupta, violatoq; proposito, quod Deo vouerat, pergat vitanda ad deceptorem suum, adhuc eam pergentē sanctā vel corpore non dicimus, ea animi sanctitate, per quam corpus sanctificabatur, amissa, atq; destructa. Vnde & infra eodem dicitur. *[Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam machatus est in corde suo.]* Tertius verò quadrans ascendendo de pœnis in peccatis, est operis exterioris peccatum, cui consentit voluntas, quia iam membra nostra exhibentur arma iniquitatis peccato. Quartus tandem quadrans & superior in malo est peccatum consuetudinis, quia iam fœtet, & venit in profundum peccati, & iniquitatis. In inferno autem (ut supra dictum est) non solum punientur peccata mortalia, sed & venialia, & non solum venialia operis, verum etiam & venialia cogitationis, vel delectationis, quæ hîc importantur nomine nouissimi quadrantis. Vnde & hîc dicit Augu. Quod de nouissimo quadrante soluendo potest non absurdè intelligi

F pro eo positū, quod nihil relinquitur impunitum. Et Remig. hîc dicit. Quadrans genus est nummi, est enim quarta pars viciæ. Per quadrantem ergo minima peccata designantur, & est sensus; Non exhibis inde, donec nouissimum reddas quadrantem, idest donec pro minimis quibusq; peccatis pœnas luas, quia nihil impunitum remanebit.

S V M M A R I V M.

G Quod alio modo per nouissimum quadrantem intelliguntur peccata, quæ committuntur ex corruptione terreni corporis, quæ secundum se sunt minora peccata quæ conuenire possent animabus, etiam si corpus terrenum, & corruptibile non haberent.

V El secundum Glos. nouissimus quadrans est peccata, quod de terra contrahimus. Iuxta illud Sap. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Sunt enim peccata quædam, quæ per se etiam si absq; carne essent animæ nostræ, possent eis conuenire, cum & in diabolo, qui carnem non habet talia inueniuntur peccata, veluti superbia, odiū, & inuidia. Alia verò sunt peccata, quæ non possunt animæ conuenire, nisi quia est coniuncta corpori terreno per peccatum corrupto, sicut est ebrietas, & luxuria; dicente Aug. 14. lib. de ciui. Dei cap. 3. Non omnia vitæ iniquæ vitia corruptioni carnis sunt tribuenda, ne ab his omnibus Diabolum purgemus, qui carnem non habet: Et si enim Diabolus fornicator, vel ebriosus, vel si quid huiusmodi mali est, quod ad carnis pertineat voluptates, non potest dici, licet sit talium peccatorum suator, & instigator occultus; est tamen maxime superbus, atq; inuidus. Anima autem nostra quamuis a corpore exuta, tamen quia in corpore existens peccatorum maculam contraxit, quæ ei prouenire non poterant, nisi corruptione carnis, cui fuerat vnita, non solum patietur pœnas pro peccatis, quæ ei secundum se, etiam si carni non esset coniuncta, inesse possent, sed etiam patietur pœnas pro peccatis, quæ ei conueniunt ratione carnis corruptæ, cui fuerat vnita, & hoc significat nouissimus quadrans. Terra enim quarta est, secundum situm in elementis, inferiorq; eis, ut eodem modo peccata ista ex carne contracta viliora sunt, & abiectiora, ut puta: quia consimiles actus, licet sine culpa bestiarum exerceant, & ideo huiusmodi peccata nouissimus qua-

Remi g.

XXXIV
Glos.
Sap. 9.

August.

drans

Glof.

drans dici possunt. Vnde, & hîc Glo. dicit. Per quadrantem nouissimum terrena significantur peccata, quia prima pars mundi cœlum, secunda aer, tertia aqua, quarta terra. Ergo non exhibis inde donec nouissimum reddas quadrantem, id est, donec luas peccata, quę de terra contraxisti.

S V M M A R I V M.

Alio modo exponitur quadrans nouissimus, pro pœnis peccato originali debitis, quod inter peccata minus punitur; sed per maius quadrans intelliguntur peccata actualia facta ex studio, vel affectu, quę inter alia peccata sunt maiora, & maiori digna sunt pœna; & ipsa ex infirmitate, vel passione, quę post peccata ex studio sunt maiora; & peccata ex ignorantia, quę ponuntur post peccata ex passione.

XXXV

VEL per nouissimum quadrantem intelliguntur peccata originalia. Est namque intelligendum, quod peccatum prima sui diuisione, diuiditur in peccatū originale, & actuale; peccatumq; actuale diuiditur, in peccatum ex ignorantia, ex infirmitate, & ex studio; dicente Grego. 5. lib. moral. cap. 11. super illud Iob 34. Qui quasi de industria recesserunt ab eo. Sciendum quippe est, quod tribus modis peccatum committitur: Aut enim ignorantia, aut infirmitate, aut studio perpetratur. Et grauius quidem infirmitate, quàm ignorantia; sed multò grauius studio, quàm infirmitate peccatur. Et peccatum ex studio, vel industria igni potest comparari, quia feruenter vult iniquitatem, qui studio peccat. Vnde & Eccl. 23. dicitur. Anima calida quasi ignis ardens non extinguitur, donec aliquid glutiat; Et peccatum huiusmodi ex studio opponitur charitati, quia sicut charitas facit bonum, & amore bono, sic peccans ex studio, vel ex industria, ex peccandi affectu malum operatur. Peccatum autem ex infirmitate, vel passione aeri comparatur, qui facilis est impressionis, omni cédens impulsioni. Sic etiam ille qui ex passione peccat, licet non velit peccatum, dum est extra passionem, tamen passione adueniente, non potens ipsi resistere, statim consentit. Vnde Sap. 2. dicitur, quod spiritus diffunditur tanquā mollis aer. Peccatum verò ex ignorantia assimilatur aquę, quę nullam impressionem factam in se retinere potest, immo deletur statim, quod in ea impressum est, quemadmodum anima ignorans nullam scientiam, vel cognitionem de agendis habet. Vnde & in Ps.

Iob 34.

Grego.

Eccl. 23.

Sap. 2.

A

dicitur, Sicut aqua effusus sum. Peccatum tamen originale, quod ex cognitione terrena contrahitur terrę meritò comparari potest. Vnde & Io. 3. dicit Ioannes Baptista. Qui de terra est, de terra loquitur. Et quia iniqui (maxime quibus peccatum originale dimissum non est) non solum in inferno sustinebunt pœnas peccatorum ex industria, vel studio, ex infirmitate, vel passione, & ex ignorantia, immo etiam peccati originalis, quod minus est inter peccata, quando sunt mortalia, idcirco dicitur. [Non exhibis inde, donec nouissimum reddas quadrantem,] id est punieris ibi etiam de peccato originali. Vnde, & Grego. 15. lib. moral. cap. 31. dicit. Originale peccatum à parentibus trahimus, & nisi per baptismatis gratiam soluamus, etiam parentum peccata portabimus. Et vt dicit Ambro. super Lucam, lib. 7. cap. 12. Non sine causa Dominus hîc non æra (sicut alibi) duo, non assem, non denariū, sed quadrantem posuit. Erat enim antiqua consuetudo, quod qui in balneis volebat lauari, pro lauationis peccato quadrantem soluebat, vnde dicit. Quadrantem in balneis dari solere reminiscimur, cuius oblatione, vt illic vnusquisq; lauādi accipit facultatē ita hîc accipit aluēdi: Et eodē modo, quia peccatū sordidat animam, si lauari volumus, oportet quod vel operibus charitatis iniuria peccati redimatur, vel peccati pœna exsoluatur.

Psal. 21.

Ioan. 3.

Grego.

Ambro.

D

S V M M A R I V M.

E

Quo modo accipiatur [donec] hic positum; cum Dominus dicat. Non exhibis inde, donec nouissimum reddas quadrantem: Si accipiatur carcer pro inferno damnatorum, vel si accipiatur pro igne purgatorio, vel si accipiatur pro materiali carcere huius mundi, in quo rei includuntur.

F

SVpradiçtę verò expositiones tenent, si pro carcere damnatorū, infernus intelligatur, quia tunc [donec] non significat certum tempus, quo adueniente iniqui de inferno egrediantur, quia post certū tempus, de inferno non erit egressus (vt supradictum fuit) sed tempus infinitum significat, sicut ibi, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum: Et supra, Non cognouit eam, donec peperit filium suum primogenitum. Si verò carcer intelligatur pro igne, in quo exsoluuntur pœnæ peccatorum mortalium, hic quò ad culpam indultorum, de quibus in hac vita non est plenariē quò ad pœnam satisfa-

XXXVI

Psal. 109.

Matt. 1.

August.

Orig.

Matt. 25.

Origen.

Cyrill.

stum, vel in quo etiam per pœnas venialia purgantur peccata, tunc illud (*donec*) certum significat tempus, quo adueniente, solutis vel redditis pœnis, quarum rei sunt peccatores, de dicto carcere egredientur. Vnde & Aug. in homelia de igne purgatorio dicit, Tamdiu in igne illo moras habebimus, quâmdiu supradicta peccata minuta, tâquam ligna, fenum, stipulaq; cōsumuntur. Et hoc modo exponit hanc partem Origenes dicens, Nouissimum, & minutum dicit gracile, & tenue. Peccata enim nostra aut sunt pingua, aut tenuia; beatus est igitur qui non peccat. Secundò autem, si tenue peccatū habeat, inter ipsa quorum tenuia diuersitas est, alioquin non diceret, [*Donec reddas nouissimum minutum.*] Si enim parum debet, non egredietur, nisi soluat minutum quadrantem. Qui autem magno debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendum secula numerabuntur. Non quòd postea egredietur secundum Origenis haresim, sed quòd nunquam egredietur. In iudicio enim dicetur impijs, Ite in igne æternum, quia ignis inferni, non solum in se est perpetuus, sed etiam quia illos, quos acceperit, & accepit, perpetuò cruciabit; ideo subditur, quòd ibunt impij in supplicium æternum. Si verò pro carcere intelligatur materialis carcer, ac temporalis vitæ huius, in quo rei puniuntur per iudicem, tunc illud [*donec*] certum denotat tempus, quia qui propter debita in carcerem est missus, de ipso non egredietur donec integraliter, & vsq; ad obolum de debito satisfaciatur. Dicit enim Origen. Si debitor fuero, mittet me exactor in carcerem, nec patietur me exire, nisi omne debitum persoluerò. Non enim exactor potestatem habet, vt mihi saltem concedat quadrantem, quia non est Dominus, sed à Domino ad debita exigenda præpositus. Et Cyrillus inquit. Exactor mittet te in carcerem, in quo patieris angustias, donec nouissimum assem exigas; Solutò autem toto debito, de carcere egredieris.

S V M M A R I V M.

Ex prædictis ostenditur quo modo Dominus plenè præceptum impleat, quod erat positum in lege; Non occides, cum prohibeat iram, verborumq; iniurias, & mandet citò reconciliationem fieri; & quòd bonæ sēsimus voluntatis ad concordandum cum aduersario, dum sumus in præsentī vita.

F

EX omnibus autem prædictis patet, quàm clarè, & plenè Dominus perficiat mandatum, Non occides; cum iram homicidij matrem prohibeat, & si fortè inter fratres nata fuerit, præcipit reconciliationem, priusquam Domino oblatio offeratur. Et si fortè aliquis noster inimicus sit, vel aduersarius, præcipit quòd dum sumus in via, citò concordemus cum eo, & si hoc fieret, omnes inimicitiae quæ inter homines sunt, ex quibus homicidia, & iniuriæ personales nascuntur, subito tollerentur. Propter quòd, clarè implet prædictum præceptum, quia non venerat soluere legem, sed adimplere.

G

Tractatus sequens protenditur vsq; ibi. (Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te &c.) Et continet in se 31. Capitula.

H

S V M M A R I V M.

Ponitur diuisio, Capitulū primum.

I

AVdistis quia dictū est antiquis. [*Non Mechaberis.*] Vbi postquam Dominus suppleuit, vel adimpleuit primū præceptum negatiuum secundæ tabulæ, procedit ad supplendum, & ad implendum secundum præceptum negatiuum, secundæ tabulæ, quod est; [*Non Mechaberis.*] Et duo facit, quia primò prohibet accessum ad mulierem non suam, secundò prohibet descessum, vel recessum ab vxore sua. Secunda ibi. [*Dictum est autem, Qui cunq; dimiserit vxorem suam.*] Prima intres. Primò repetit veteris legis præceptum; Secundò supplet dictum præceptum; Tertiò peccati occasiones prohibet, ne in hoc incidatur peccatum. Secundum ibi. [*Ego autem dico vobis.*] prima ibi. [*Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te.*]

K

S V M M A R I V M.

Quòd quando Dominus mechiam in lege prohibuit, omnem concubitum illicitum, cum quacunque muliere, quæ vxor concumbentis non sit, prohibuit; & ostenditur etiam quare concubitus cū vxore non sua, sit illicitus, existens contra bonum prolis humanæ naturæ, quia ex tali concubitu (vt in pluribus) non generatur proles, & si generetur, præter & contra generantium sit intentionem, & tunc male nutriuntur filij, & peius docentur.

Inquit

II

August.

Hugo.

August.

August.

Hieron.

INquit ergo. [*Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis.*] Quod exponēs Augu. quasi circa principium libri de decem chordis, dicit. Tibi dicitur non mœchaberis, id est non ibis ad aliquam aliam, præter uxorem tuam. Et Hugo primo libro de sacramentis par. 12. cap. 12. dicit. Secundum præceptum secundæ tabulæ est Non mœchaberis, id est non fornicaberis; fornicatio autem (vt hîc accipitur) est omnis illicitus concubitus; & rectè post primum præceptum de non occidendo homine iniuste, sequitur præceptum, quo prohibetur omnis concubitus illicitus. Sicut enim per corporalem occisionem homo existens iam interimitur, sic per vagum, & indeterminatum concubitum homo generandus perditur, atque destruitur. Circa quod attendendum est, quòd cum homo existens in potentia indigeat generante vt producat in esse; & postquam generatus est indigeat nutriente, ac etiam docente, cum tria bona habeamus à parentibus, scilicet esse, nutrimentum, & doctrinam; Vagus concubitus, & illicitus his tribus opponitur, vel simul, vel eorum alteri (vt in pluribus) propter quod huiusmodi concubitus humanæ vitæ est contrarius: Concubitus autem innaturales & extraordinarij sunt sua natura tales, quòd ex eis proles generari non potest, & ideo vitæ humanæ hominis generandi opponuntur: Sed concubitus vagi, & qui non sunt cum uxore, sunt tales, quòd in eis nõ queritur nisi delectatio, & contra intencionem sic concumbentium est prolis generatio. Vnde si contingat generatio prolis, (vt in pluribus) generantibus displicet, frequenterq; procurantur, & fiunt abortus, dicente Hieron. in Epistola ad Eustochium. Piget dicere quot quotidie virgines ruant, quantas de suo gremio mater perdat Ecclesia: super quæ sydera inimicus superbus ponat thronum suum, quot petras excavet, & habitet coluber in earum foraminibus. Videmus plures viduas antequam nuptas, infelicem conscientiam (mentita tamen veste) protegere, quas nisi tumor vteri & infantium prodiderit vagitus, erecta ceruice, & ludentibus incedunt pedibus. Nonnullæ cum se senserint concepisse & scelere abortu venena meditantur, & frequenter etiam ipsæ commortuatium criminum reæ sic ad inferos perducuntur; homicidæ sui, Christi adulteræ, nedum nati filij paricidæ; & si hoc contingat manifestum est, quòd talium concubitus non ad generationem prolis, sed ad delectationem ordinabantur, cum proles iam concepta occidatur. Cuius contrarium

A

B

C

D

E

contingit in matrimoniali concubitu, ibi enim & si delectatio queratur, attamen semper (vel vt in pluribus) proles haberi affectatur, dicente Ambros. super Lucam lib. 1. cap. ultimo. Pudor est fœminis nuptiarum non habere præmia, quibus hæc sola est nubendi causa. Et aliquantulum supra inquit. Sunt quædam tempora præscripta coniugio, quando dare operam liberis sit decorum. Dum anni vigent, dum suscipiendorum liberorum est spes, dum generandi usus est in exemplo, copulæ quoque usus in studio est. Et cap. 1. dicti libri inquit. Diuinum munus est fœcunditas parentis. Agant itaque patres gratias quia generauerunt, filij quia generati sunt, matres quia coniugij premio honorantur, stipendia enim militiæ suæ, filij sunt. Vnde & propter hoc coniugium matrimonium vocatur, quia non propter aliam causam mulier nubere debet, nisi vt filios pareat, & mater fiat. Vnde quemadmodum in concubina solus cōcubitus, & delectatio queritur, non autem proles; sic in matrimonio quaritur proles plus quam concubitus. Posito etiam quòd aliquando contingat haberi prolem etiam ex illicito concubitu, tamen non ita frequenter, (& vt in pluribus) veluti in matrimonio. Mulier enim si ad multos accedat, vix, vel raro cōcipit, quia semen viri vnus impedit semē alterius ne fiat cōceptio, & præter hoc causatur incertitudo prolis, in tantum quòd frequenter nec ipse matres sciunt cuius sint filij quos cōceperint, quia multis, & quasi circa idem tēpus se coniunxerunt, existente vero prole incerta, nullus de ipsa curat quòd nutriatur vel doceatur. Et hinc est quòd semper contra naturam fuit, vt vna mulier multis simul coniungeretur viris, ex hoc enim impediretur prolis cōceptio, & ipsius causaretur incertitudo. Propter hoc itaq; 2. Polit. Aristoteles reprehendit Platonis opinionē, dicētis, Mulieres in ciuitate debere esse cōes, ita q̃ quolibet esset cuiuslibet; quia ex hoc incertitudo prolis, & filiorū conceptus filiorū manifestè impediretur. Et sic cū cōcubitus illicitus opponatur vel generationi humanæ, vel prolis genitæ nutritioni, vel etiam doctrinæ, cum non curetur de prole sic habita, vel genita; iccirco omnis talis cōcubitus malus est, & contra naturam prolis generandæ, dicente August. 22. lib. contra Faustum cap. 29. Mortales delectationes vsq; ad reparandam, seu custodiendam istam mortalem salutem, siue vniuscuiusq; hominis, siue ipsius humani generis, vel excitandæ sunt, vel relaxandæ: Ultra si prolapsæ fuerint, & contra temperantiæ ra-

Ambro.

Ibidem.

Idem.

Aristot.

August.

Idem.

tionem hominē ncu se regentem arripue-
rint, libidines erunt profectò illicitæ, &
turpes, dignæq; emendari doloribus. Et
infra cap. 30. Lex æterna, idest voluntas
Dei, conseruando naturali ordini consu-
lens, non vt satiandæ libidini seruiatur,
sed vt saluti generis prospiciatur, ad pro-
lem tātummodo propagandam, mortalis
carnis delectationem, dominatu rationis
in concubitu, relaxari finit. Et eodem lib.
cap. 61. inquit idem, Consultò æterna lex
illa, quæ ordinem naturalem conseruari
iubet, perturbari vetat, non nisi propaga-
tionis causa statuit hominis fieri concu-
bitum: Et hoc non nisi socialiter ordina-
to connubio, quod non peruertat vincu-
lum pacis: & ideo prostitutio feminarū,
non ad prolem substituendam, sed ad li-
bidinem satiandam propositarum, diuina
atque æterna lege dānatur, Omnem quip-
pe dehonestat emptorem venalis turpitu-
do. Ex quibus patet quòd dum adulteriū
prohibetur, omnis cōcubitus qui fit cum
non legitima vxore, prohibitus est.

S V M M A R I V M.

*Ostenditur quòd licet adulterare mulierem ma-
ius sit peccatum, & plures in se habeat ma-
litas, quàm simplex fornicatio; tamen & ipsa
fornicatio est peccatū mortale, & ipsum com-
mittens etiam cum muliere volente, iniustus
est, damnationeq; dignus.*

III

Licet enim ille qui cum volente forni-
catur, ei non faciat iniuriam, cum nul-
lus volens patiatur iniuriam, & propter
hoc non videatur iniustus, attamen quia
contractat mulierē & seipsum contra Dei
voluntatem hoc prohibentis, iniustus, &
iniquus est. Quemadmodum committens
adulterium cum muliere volente, & pe-
tente, licet ei non faciat iniuriam, quia
vult, attamē iniustitiam facit contra eum
cuius est vxor, eam contractans præter vo-
luntatem eius, qui licet tres committat
iniustitias, scilicet contra virum adultere,
contra pacem communitatis, quæ ex hoc
perturbatur, & propter hoc per legem hu-
manam punitur, & etiam contra Deum,
muliere abutens cōtra eius voluntatem,
& hac de causa magis sit iniquus, quàm
fornicator; non tamen propter hoc excu-
satur fornicator ab iniustitia, & iniquita-
te, quia & si non faciat contra alium vi-
rum, vel contra legis humanæ permissum,
abutitur tamē humano semine, quod non
ad delectationem, sed ad hominis gene-
rationem ordinatur, fœminaq; etiam abu-
titur non sua, contra Dei voluntatē, qua-

Fre damnatione dignus est iuxta illud Apo-
stoli ad Hebr. 13. Honorabile connubium
in omnibus, & thoros immaculatus, for-
nicatores enim & adulteros iudicabit
Deus. Quod exponens Glossa dicit. Ho-
norabile cōnubium non meretricabile sit
in omnibus, vt scilicet filiorum amore du-
catur vxor legitima, temporibusq; certis
abstineatur ab ea; Et thoros immaculatus,
non adulterium, idest sine macula forni-
cationis in vobis sit; Fornicatores enim &
adulteros iudicabit Deus, idest æternali-
Gter damnabit. Et 1. ad Corint. cap. 6. in-
quit idem Apostolus. Nolite errare, ne-
que fornicarij, neque idolis seruiētes, ne-
que adulteri, neque molles, &c. regnum
Dei possidebunt. Et Augustinus in libro
de decem chor. circa finem dicit. Ne di-
cas mihi ad fornicationem vado, ad mere-
tricem pergo, ad prostitutam eo, nec il-
lud præceptum violo quo dictum est;
Non mœchaberis, quia vxorem nondum
habeo; cui respondens dicit. Ipsi Deo fa-
cis iniuriam, cum teipsum corrūpis. Cum
enim imaginem Dei, quod tu es, corrup-
pis in te per fornicationes, & diffuentias
libidinis, attēdis quia ad nullius vxorem
accessisti, attendis quia post vxorem tuam
nihil fecisti, quia vxorē non habes: & non
attendis, per libidines illicitas fornicatio-
nis, cuius imaginem violasti. Ipse enim do-
minus qui scit quid tibi sit vtile, vxorem
concessit, nil amplius: Hoc iussit, hoc præ-
cepit, ne per illicitas voluptates corruat
templum eius, quod esse cepisti. Ex qui-
bus patet quòd omnis concubitus, qui fit
præter vxorē, illicitus & iniquus est, quia
fit præter bonum prolis, & quia quis abu-
titur re Dei cōtra voluntatem eius, quia
proximo fit iniuria, quia seipsum homo
corrumpit, & destruit templum Dei, & fa-
cit se, qui erat mēbrum Christi, mēbrum
meretricis, & corpus. Et ideo cum sit con-
tra hominem generandum, benè post præ-
ceptum de non occidendo homine, poni-
tur præceptū: Non mœchaberis; quia per
mœchiam, humana impeditur generatio
vel vt non sit, vel si fiat, impeditur bonum
prolis genitæ, quod est nutritio, & doctri-
Kna. Et hoc modo hanc partem continuans
Chrysost. dicit in homil. Complens primū
mandatum, & in summam philosophiam
ipsum extēdens, via & ordine perueniēs,
iam procedit ad secundum.

S V M M A R I V M.

*Ponitur secunda continuatio, & ostenditur qua-
re dominus postquam regulauit passionem iræ,
regulet passionem carnalis concupiscētie, quia*

Hebr. 13.

1. Cor. 6.

August.

Chrysost.
hom. 17.

ira est magis rationalis passio quam carnalis concupiscentia, quæ si per rationem frenata non fuerit, lumen rationis extinguit.

I I I I

V El secundum eundem potest hæc pars continuari ad præcedentem sic. Postquam prohibuit iram iniustā, nunc prohibet, & cohibet carnalem concupiscentiam. Circa quod attendendum est, quod sensualitatis appetitus qui apprehensionem sensus sequitur, & per sensum cohiberi non potest, est prior tempore in mouendo appetitu superiori, qui a principio dum tangitur per sensualitatis appetitum non potest resistere eius primæ motioni, cum non sit in nostra potestate, quibus visis tangamur; sed postea propter rationem quam habet superior appetitus secum coniunctam, si deliberet, potest contradicere, vel motioni sensitiui appetitus assentire. Et hinc est quod principium peccandi in multis generibus peccatorum, est sensituius appetitus, dicente Bernar. 5. ser. de Quadragesima. In nobis est si vinci volumus. Nemo enim nostrum in hoc certamine deiicitur inuitus. Sub te est o homo appetitus tuus, & tu dominaris illius. Potest inimicus excitare tētionis motum, sed in te est si volueris dare, seu negare cōsensum, In tua est facultate si volueris inimicum tuū facere seruum tuum. Et quia principium tentationis peccandi est appetitus sensituius, qui diuiditur in irascibilem, & cōcupiscibilem; ideo dominus has passiones, alias includentes ordinat, dicente hic Chrysost. in homil. Incipiens a generalissimis quæ in nobis sunt passionibus, furore dico, & concupiscentia, Hæc enim sunt quæ maxime vt Tyranni dominantur in nobis, & alijs sunt naturaliores, cum multa auctoritate, & quanta legislatori decens erat, emendauit eas, vt sic passionibus istis emendatis, via peccandi remoueatur a nobis. Sed quia ira est passio magis appropinquans rationi quam concupiscentia, quia vt dicitur 7. Ethicorum. Minus turpis est incontinentia iræ, quam quæ concupiscentiarum. Videtur enim ira audire secundum quid rationem, obaudire autem, quemadmodum veloces ministrorum, concupiscentia autem si solum dicat, quoniam delectabile; ratio, vel sensus mouet ad fruitionem. Quare ira consequitur aliquantulum rationem, concupiscentia autem non, turpior igitur. Ideo primo Dominus regulat iræ passionem, quæ magis sequitur rationem; Et postea hic concupiscentiæ passionem, quæ passio magis irrationabilis est. Propter quod sicut bestia est refrenanda ne contra ratio

Bern.

Chrysost.
hom. 17.

Aristot.

A nem prorumpat, & maxime venereorum concupiscentia, quæ inter alias concupiscentias magis subuertit, & destruit rationem, dicente Tullio in lib. de senectute circa medium. Cum homini siue natura, siue Deus nil mente præstabilius dedisset, huic diuino muneri ac dono nihil est tam inimicum, quam voluptas. Nec enim dominante libidine, temperantiæ est locus, nec omnino in voluptatis regno virtus consistere potest, quæ si maior fuerit, atq; longior, omne animi lumen extinguit. Impedit enim voluptas consiliū inimica rationi, ac mentis perstringit oculos, nec vllum habet, cum virtute commercium. Vnde cum inter concupiscentias, maior, atq; irrationabilior sit concupiscentia venereorum, ideo Dominus primo emendationem iræ emendat, venereorumq; temperat concupiscentiam, dicēs, [Non Mechaberis.]

Cicero.

S V M M A R I V M.

C Quod mechia propriè ad viros pertinet, adulterari verò ad mulieres, & quare hoc præceptum, non mechaberis, viris datum fuerit, due assignantur causæ.

A ttendendum est quoque, quod hoc præceptum uiris datur, vnde & in lege post hoc præceptum subdit. Non desiderabis uxorem proximi tui. Et licet adulterium, & mechia idem significant, nam mechia Græcè, adulterium est Latine, dicente Grego. 21. lib. moral. cap. 9. Gteco verbo mechus, adulter dicitur: appropriatè tamē secundum legis vsum, mechia ad viros pertinet, adulterium autem ad mulieres, iuxta illud Leuit. 20. Si mechatus quis fuerit cum uxore proximi sui, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriatur mechus, & adultera. Et Dominus subdit illud declarans præceptum. [Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mechatus est in corde suo.] Et hoc fit propter duo. Primo, vt ostendatur, quod doctrina Dei quodam ordine ad nos peruenit, a Deo enim peruenit ad Angelos, ab Angelis ad Prophetas, & ad altos viros, quia suscipiunt montes pacem populo, & a sublimibus viris ad populares homines, ab illis tandem ad mulieres. Vnde, & primum præceptum dedit Deus homini soli, dicēs. Ex omni ligno paradisi comede, &c. & tandem peruenit ab eo ad mulierem. Vnde & ipsa Gen. 3. dixit. De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur, de ligno autem scientiæ, boni, & mali non vesci-

V

Gregor.

Leu. 20.

Gen. 2.

mur,

mur, ne fortè moriamur. Et hoc dixit mulier respondendo ad quæstionē quam serpens fecerat, inquit. Cur præcepit vobis Deus ne comederetis de omni ligno paradisi? Et sic dixit mulier, hoc præceptum habuisse à Deo, ipsa, & vir eius; Et tamen antequam formaretur mulier, hoc præceptum Deus dederat soli viro, & ab ipso peruenit ad mulierem. Propter hoc & Apostolus inquit. Docere mulieri non permitto, neque in virum dominari, Et 1. ad Cor. 14. Mulieres in Ecclesijs taceant, si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Vt ostendar autem quòd recto ordine doctrina à viro deducitur ad mulierem: præcipitur viro, non mechaberis; & dum viro prohibetur adulterari, consequenter & mulier prohibetur. Quod etiam secundo propter aliud fit: Secundum enim communem humanum errorem, non videtur indecens nec multum turpe, si viri fornicentur, vel adulterentur, multum autem indecens, inhonestumq; videretur, si mulieres talia committerent, dicente Aug. in lib. de decem chordis. Si quis voluptate cum ancillis suis amatur, blande accipitur, & tanta est peruersitas humani generis, ut aliquando metuendum sit, ne castus inter impudicos erubescat. Nam si quis existat, qui dicat se castum, non facere adulterium; erubescit ad alios accedere non sui similes, ne insultent, ne irrideant, ne dicant non esse virum. Ad hoc delapsa est humana peruersitas, ut vir habeatur victus à libidine, ut vir non habeatur libidinis victor. E contra autem, si mulier fornicetur, vel adulterium committat, omnes viri, & etiam mulieres ipsam detestantur, & ad pœnas (si possent) adducerent. Vnde quia quasi licitum viris videbatur fornicari, & adulterari, propter peruersam humanam consuetudinem (ut dictum est) Iccirco diuinum præceptum huic peruersæ consuetudini obuians, dicit viro [Non mechaberis.]

S V M M A R I V M.

Quòd licet per se, & directè vir mecham committens grauius peccet, quàm mulier adulterans; per accidens tamen, & propter multa mala quæ sequuntur adulterium mulieris, grauius reputatur, quàm mechia viri.

V I

Licet enim turpius sit in muliere adulterari, & periculosius, & per accidens mulier adulterans, grauius peccet, quàm vir; per se tamen, & directè grauius peccat vir adulterans, quàm mulier.

F Quantò enim maior virtus est in aliquo, & impulsus passionis minor, & regimè alterius est ei cōmendatum, tantò grauius peccat, si per tentationem se cadere permittat, cum & in hoc seipsum perdat, & subdito suo occasionem peccandi tribuat; Vir autem propter perfectiorem rationē, quam habet, fortior est ad resistendum libidini, nec impetus passionis libidinis est tantus in viro, quantus in muliere; mulier quoque regenda sibi fuit commissa, ideo per se, & directè grauius peccat vir adulterando, quàm si mulier adulteretur. **G** Vnde Aug. de decem chordis circa principium. inquit. Cum in virtute vxorem tuā præcedere debeas, quoniā castitas virtus est, & tu sub vno impetu libidinis cadis, & vis vxorem tuam victricē esse, tu iaces victus. Et cum tu caput sis vxoris tuæ, præcedet te ad Deum, cuius caput es, Vis domum tuam capite dorsum pendere? Caput enim mulieris vir est. Vbi autē melius viuit mulier viro, capite deorsum pēdet domus. Si caput est vir, melius viuere debet vir, & præcedere in omnibus bonis factis vxorem suam, ut ipsa virum imitetur, & caput suū sequatur. Quòd caput ducit, illuc & corpus sequi debet: Quare ergo caput, id est vir, vult ire, quò non vult ut corpus sequatur? Et idem Aug. 2. lib. de adulterinis coniugijs dicit c. 8. Magis debent illicitas concupiscentias viri viriliter frenare, quia viri sunt: magis debent mulieribus suis, ad virtutis castitatis exemplum se præbere, quia viri sunt: minus debent libidine superari, quia viri sunt; minus debent lasciuienti carni seruire, quia viri sunt: Et tamen indignantur si audiant adulteros viros pendere, similes adulteris fœminis pœnas, cum tantò grauius eos puniri oportuerit, quantò magis ad ipsos pertinet, & virtute vincere, & exemplo regere fœminas. Vnde & Antoninus Imperator, non utiq; Christianus constituit, quòd maritus vxorem de adulterij crimine accusare non sinatur, cui moribus suis castitatis exemplum non præbuerit, ita ut ambo damnentur, si ambos pariter impudicos confictus ipse conuicerit. Vnde, inquit, Periniquum mihi esse, videtur, ut pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipse non exhibet. Et sic quātum ad peccatum adulterij pertinet, magis peccat vir adulterium committendo, quàm mulier; per accidens tamen, & propter illa quæ sequuntur adulterium mulieris, nempe prolis incertitudo, conceptionis impeditio, legitimorum filiorum exhereditatio, & illegitimorum hereditatio, generis ignobilitas, quia ut pluribus

August.

Ephe. 5.

Idem.

adul-

Eccl. 23,

Aug.

adultera ad viles, & ignobiles conuertuntur,) aborsuum procuratio, pugna domestica, & generationis vituperatio; quia estimatur, quod sicut mater, ita & eius filia, grauius peccat mulier adulterans viro mechiam committente, Vnde & Eccl. 23. dicitur. Mulier omnis relinquens virum suum, & statuens heredem ex alieno matrimonio, primò enim in lege altissimi incredibilis fuit, & secundò virum suum dereliquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi; Derelinquet in maledictione memoriam ipsius, & dedecus illius non delebitur. Et quia tot mala oriuntur, ex mulieris adulterio, ideo per accidens grauius eius est peccatum: Et magna sollicitudo adhibetur, adhiberiq; debet ne mulieres adulterentur, vt & in libro de decem chordis inquit Aug. Multa custodia est, ne mulieres adulterentur, legis præceptum, diligentia maritalis, terror etiam publicarum legum, multæ custodiæ faciunt castiorem fœminam. Nam ideo mulieri maior adhibetur custodia, quia maior infirmitas, quia super illam est, & diligentia viri, & terror legum, & morum consuetudo, & verecundia maior, & Deus. Sed quia lex Dei per se attendit ad prohibendum illud quod est per se maius peccatum, & maxime respectu illius, qui secundum prauam humanam consuetudinem, vel non peccare, vel minus peccare estimatur, ideo, non mœchaberis præcipitur viro, quia plus peccat per se mœchando, quàm fœmina, & minus estimatur peccare, secundum peruersam cōsuetudinem humanā, vel etiam non peccare. Vnde lex Dei, quæ omne prohibet peccatum viris, & mulieribus, prohibet adulterium, & tantò magis viris, quantò plus peccant, & quantò in virtute præcellere mulieres deberent; quæ lex licet dura viris videatur, virtutis tamen & perfectionis est forma. Vnde, & de quibusdam dicit Aug. 2. de adulterinis coniugijs cap. 8. Sunt quibus displicet, vt inter virum, & mulierem par pudicitiae forma seruetur, & potius eligunt, maximeq; in hac causa, mundi legibus subditis esse, quàm Christi, quoniam iura forensia non eisdem, quibus fœminas, pudicitiae nexibus viros videntur adstringere. Sed quia Christiani sumus, & lex Christi, viros & mulieres eisdem legibus pudicitiae constringit, sicut nō licet mulieri adulteriū cōmittere, ita nec viro adulterare.

S V M M A R I V M.

Ponitur error quorūdam hæreticorum dicētium,

A

tempore veteris testamenti, non fuisse peccatum fornicationem vagam, vel concubinatum, cum determinata muliere; eorumq; inducuntur rationes.

B

C

D

E

Sed quia Dominus in veteri lege mœchiam prohibuit, id est, adulterium, quod fit, vel quando vterq; est coniugatus, vel quando alter est coniugatus, & alter solutus; quia vtrōq; modo alterius lectus polluitur, siue coniugatus accedat ad coniugatam, siue ad solutam, vel soluta ad coniugatum, cum adulterium sit illusio alieni coniugij, vel coniugis thori inquinamentum; Aliqui fuerunt hæretici, qui crediderunt adulterium in testamento veteri fuisse peccatum; sed fornicationē simplicē, quæ est cōiunctio carnalis, soluti cum soluta, peccatum non esse; dicētes quod adulterium prohibitum erat, cum lex dicit. [Non mœchaberis,] non autē fornicatio cū nō dicatur. [Nō fornicaberis.] Nō videtur autē, quod prohibēs adulteriū, quod continet iniustitiā, prohibuerit omnē carnalem cōiunctionem, quæ solum concubitus dicit soluti cum soluta, & maxime cum Sancti Patres, qui in Scriptura multum laudantur de iustitia, & virtute, concubinarij fuerint, durante etiam matrimonio: sicut Abraham viuentē Sara, habuit concubinam Agar, vt Gen. 16. dicitur; & Iacob habens Liam, & Rachelem in vxores, accepit duas concubinas, scilicet Balam, & Zelpham, vt habetur Gen. 25. Dauid etiam multas habuit concubinas, licet & multas haberet vxores, vnde 2. Reg. dicitur. Accepit adhuc Dauid concubinas, & vxores de Hierusalem postquam venerat in Ebron: Iudas etiam Patriarcha cōcubuit cum Thamar nuru sua, quam meretricē estimabat, deceptus propter habitus mutationem, & vultus operationem, vt dicitur Gen. 38. Et Propheta Osee 1. præcipitur a Domino. Vade sume tibi vxorē fornicationum, & fac tibi filios fornicationum. Et sic videtur, quod in lege veteri fornicatio simplex, vel concubinatus, peccata non essent, cum in viris maximæ sanctitatis fuerint reperta, qui in scriptura non reprehenduntur, immo multum laudantur, ex qua opinione fortē nata fuit hæresis Nicholaitarum, dicentium nō esse peccatū, comedere de idolitis, & fornicari, vt patet Apoc. 2.

S V M M A R I V M.

Distinguitur secundus error, & ostenditur fornicationem etiam in tempore legis veteris, mortale fuisse peccatum.

VII

Gen. 16.

Idem 25.

2. Reg. 5.

Gen. 38.
Osee 1.

VIII

Deut. 23.

Ibidem.

Thob. 4.

Thob. 4.

Iob 31.

Gregor.

Eccl. 23.

Prouer. 7.

Idem.

Sed hic error clarè tollitur. Primò per id quod habetur Deute. 23. Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel: & aliquantulum supra dicitur. Non ingreditur manzer, idest de scorto natus in Ecclesiam Domini vsq; ad decimam generationem. Et Thobie 4. dicitur. Attende tibi fili mi ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam nunquam patieris crimè scire. Et super illud Iob 31. Si deceptum est cor meum super mulierè, & si ad ostium amici mei insidiatus sum, scortum sit alterius vxor mea, & super illam alij incuruentur: Hoc enim nephas, & maxima iniquitas est. Ignis est vsq; ad perditionem deuorans, & omnia eradicās genimina: dicit Gregor. 21. Moral. cap. 9. per hoc quod dicitur: Si deceptum est cor meum super mulierè; neq; cogitasse, vir sanctus de fornicationis macula demonstratur. Per hoc autem quod subiicit: Et si ad ostium inimici mei insidiatus sum; patenter innotescit quòd ab adulterij reatu liber fuit. Et sic non solum ab adulterij crimine; verum etiam à fornicationis iniquitatione se liberū seruauit, de quibus subdit criminibus quòd est iniquitas maxima. Et Eccl. 23. dicitur. Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediens vsq; ad finem. Et de illo qui ingreditur ad meretricè, dicitur Prouer. 7. Nescit quòd ad vincula trahatur stultus, & nescit quia de periculo animæ illius agitur. Et Prouer. 9. dicitur, Quòd qui applicantur mulieri stultæ, descēdunt ad inferos: Et sic secūdum legem Dei semper mortale peccatum fuit simplex fornicatio, diuinoq; iure damnatur omnis illicitus concubitus.

S V M M A R I V M.

Soluitur prima ratio dictorum hereticorum, & ostenditur quòd per præcepta decalogi aliquando prohibentur maiora, vt ostendantur prohibita minora; aliquando prohibentur minora, vt ostendantur prohibita maiora; quia totum genus vnius peccati per dicta prohibetur præcepta. Ex quo contingit quòd eo quod prohibetur mæchia quòd est maius crimen, prohibetur & fornicatio quæ est minus, quia etiam simplex fornicatio aliquando in scriptura mæchia vocatur.

IX

Sed nō obstat illa quæ supra ducebatur in contrarium. Cum enim dicitur iu veteri lege prohibitam esse mæchiam, vel adulterium, non autem fornicationem, & si prohibetur maius, non propter hoc videtur minus esse prohibitum, Dicendum

F

quòd præcepta posita in decalogo legis, aliquādo prohibent maius, & maius prohibendo prohibent etiam minus. In veteri namq; lege prohibetur haberi Deos alienos, & coli, & fieri, & tamen ex hoc prohibentur etiam & diuinationes, auguria, & huiusmodi, quæ minora sunt crimina quàm idolatria ipsa. Eodemq; modo cum prohibetur homicidium quod est maius, prohibetur omnis iniuria quæ fit proximo in corpore suo, sicuti ipsa mutilatio, verberatio, & sic de alijs iniurijs, quæ postea peccata esse declarantur in subsequen-

G

tibus præceptis legis. Pari modo dum ibi prohibetur adulterium quod est maius, prohibetur etiam fornicatio quæ est minus crimen. Vnde & Dominus hanc legem declarans in Euangelio non dixit, Qui viderit uxorem aut coniugē alterius ad concupiscendum eam, iam mæchatus est in corde suo, sed dixit. [*Qui viderit mulierem (quod est nomen sexus) ad concupiscendum eam &c.*] Vt ostendat quòd sub mæchia largo modo sumpta, & qualiter in lege accipiebatur, fornicatio simplex cōprehendebatur. Vnde Gregor. 21. lib. Moral. cap. 9. dicit. Nonnunquam à reatu adulterii nequaquā discrepat culpa fornicationis, cū veritas dicat. [*Qui viderit mulierem &c.*]

H

Quia enim græco verbo mæchus adulter dicitur, cum non cōiux sed mulier videri prohibeatur, apertè veritas ostēdit, quòd etiā solo visu cum turpiter innupta concupiscitur, adulterium perpetratur, & sic fornicatio simplex mæchia vocatur. Et dum prohibetur mæchia, prohibetur & simplex fornicatio. Aliquando vero cum prohibetur minus, & maius eiusdem generis intelligitur esse prohibitum, sicut si prohibetur furtum, & rapina intelligitur esse prohibita: Cū ēt periuriū prohibetur & blasphemia intelligitur prohibita, Et eodem modo contingit, cum mæchia prohibita est, quia per hoc intelligitur prohibita bestiales concubitus, & contra naturam, & incestus, quæ sunt crimina maiora adulterio. Et sic non sequitur, Prohibita est mæchia, ergo non est prohibita fornicatio, quia in præceptis decalogi totum maleficii genus intelligitur prohibitum per speciem.

I

K

S V M M A R I V M.

Quomodo Abraham & Iacob habuerint simul plures uxores, & tamen non peccauerint; & Agar, Bala, & Zelpha, aliquando uxores vocantur in scriptura, aliquādo concubinae, quod tamen de Sara, Lia, & Rachel non dicitur, sed semper uxores vocantur, & causa assignatur.

Gregor.

Et quod licet tunc licitum fuerit vnum virum plures vxores viuentes simul habere, non tamen nunc licitum est. Et hoc modo excusantur à peccato fornicationis, vel concubinatus Abraham, & Iacob, qui debent excusari.

X

ET cum secundò dicitur, Sancti viri qui in nullo reprehenduntur in lege, fuerunt concubinarij, vxoribus legitimis adhuc viuentibus, & per consequens fornicarij, vt Abraham, & Iacob; Dicendum, qd illo tempore licuit patribus plures habere vxores, dicente Aug. 22. lib. contra Faustum c. 47. Quando mos erat plures habere vxores, crimē non erat, & nunc proprerea crimen est, quia mos non est. Alia enim sunt peccata contra naturam, alia contra mores, alia contra praecepta. Si naturā consulas, quid criminis erat plures simul habere vxores, cum non lasciuiendi, sed gignendi causa illis utebantur mulieribus? Si mores, illo tēpore atq; in illis terris hoc facitabatur. Si praeceptum, nulla prohibebatur lege; & sic tempore illo peccatum nō erat plures habere vxores. Abraham autem Agar non habuit vt concubinam, sed eam habuit vt vxorē. Vnde & Gen. 16. dicitur, Quod Sara tulit Agar ancillam suā post annos decem, quādo habitare ceperat in terra Chanaān, & dedit eam viro suo vxorē. Et eodem modo Iacob habuit in vxores Balām & Zelfam. Vnde Gen. 37. dicitur. Ioseph cum sexdecim esset annorū pascebat gregē cum fratribus suis adhuc puer, & erat cum filijs Balā & Zelphā vxorū patris sui; & sic non fuerunt concubinarij, licet plures haberent vxores, quod tunc peccatū minimē erat. Et si aliquando concubinā vocantur, iuxta illud Gen. 25. Dedit Abraham cūta quā possederat Isaac, filijs autē concubinarum largitus est munera. Et eodē lib. cap. 35. Abijt Ruben & dormiuit cū Bala concubina patris sui; hoc non est, qd prae dictae mulieres vxores nō fuerint Abraham & Iacob, sed pro tāto dicuntur cōcubinae, quia non erāt aequalis dignitatis viris, vel etiā vxoribus primis, cum essent ancillae; & etiam quia (vt in pluribus) non succedebant in hereditate, licet filij ancillarum Iacob sicut & alij filij liberarum hereditatem cōsecuti fuerint. Vnde & adhuc apud Saracenos multas habētes vxores, vnā prae ceteris habent, quā vocant castam, quā est vt aliarum vxorum domina, respectuq; cuius aliae vxores quasi concubinā vidētur. Vnde & enumeratis multis filijs David, quos habuit tam de vxoribus, quā de cōcubinis, dī 1. Paral. 3. Sextum Ietrahā de Eglā vxore sua, quasi aliae nō fuerint vxores, quia Eglā quā alio nomine vocatur

August.

Gen. 16.

Idem 37.

Idem 25.

Idem 35.

1. Para.

A

Michol fuit prima vxor eius, idest vnica, aliae quasi cōcubinā visae fuerunt. Vnde & Hiero. in hebraicis quāstionibus super 2. lib. Reg. dicit. Queritur cur alię nō vxores David, sed sola Eglā vxor dicitur David. Eglā enim ipsa est Michol, quā ideo hāc sola eius vocatur vxor, quia in adolescētia primum ipsam sortitus fuerat in vxorem. Et sic licet ancillae vxores fuerint Abraham & Iacob, tamen propter prae dicta, concubinā aliquando vocātur. Nunc vero plures non licet habere vxores, minusq; concubinā, & si nil aliud intenderetur quā proles; dicente Aug. 22. lib. contra Faustum cap. 47. Nunc crimē est si quis plures simul habeat vxores, quia & moribus, & legibus hoc minime couenit. Quā duo quisquis contempserit, etiam si tantummodo generandi causa pluribus fēminis uti uellet, at tamen peccat, ipsamq; uiolat humanā societatem, cui necessaria est propagatio filiorum. Et ut inquit idem eodem lib. Melius Thamar sine filiis remaneret, quā si sine iure matrimonii mater fieret.

Hieron.

August.

Idem.

C

S V M M A R I V M.

Quod non excusatur Iudas à fornicatione cum Thamar nuru sua, cum animū fornicandi cum ea habuerit. Non est necesse etiā quod David à concubinato excusetur, cum grauiora cōmiserit peccata. Et si quis eum de peccato cōcubinitus voluerit accusare, ostēditur quod mulieres illae quae in vno loco scripturae vocātur cōcubinae David, alio in loco vocātur vxores; & sic quia licebat tūc plures habere vxores, ideo David concubinitus crimen minimē cōmisit.

D

NON est autem necesse qd Iudas excusetur à fornicatione, quā cōmisit cum Thamar: vel David, vel ceteri qui concubinas habuerunt, cum de aliis etiā peccatis maioribus in scriptura accusentur: sicut Iudas de venditione Ioseph, & David de adulterio Bersabae, de Vriā interfectione, & de multis aliis criminibus. Quāuis enim in scriptura solum narretur fornicatio, vel concubinitus aliquorū & non laudetur eorum factū, vel uituperetur; nobis tamen dimittitur secūdum alia scripturae loca iudicandum factum, an sit malum, vel bonū; dicēte Aug. 22. lib. contra Faustum cap. 62. Vitia hominū quae scriptura sacra cōmemorat, nō est necesse nos approbare, quin potius necesse est vt quantō illam religiosius accipimus, tāto fidentius illa culpemus, quae per eius ueritatē culpāda didicimus. Ac per hoc cū facta quorundā cōmemorat, de quibus eo loco suā tacet sententiā, iudicāda nobis permittit, nō laudāda prae scribit. Quis enim nostrum in ipso

XI

August.

Idem.

enangelio nō detestatur Herodis crudeli-
tate, cū de Christi natiuitate sollicitus, tot
occidi iussit infantes? At hoc factū, ibi non
vituperatur, sed narratur. Et cap. 60, dicit
de Iudā. Iudā, quantū in eo erat, deformi-
tē cum meretrice cubasse non dubiū est.
Potest & dici eodē modo de Dauid, sicut
de Abraham, & Iacob dictum est, scilicet
quod illē, quē dicuntur fuisse concubinā,
fuerunt & vxores. Vnde & decem concu-
binā, cum quibus cōcubuit Absalon filius
eius, de quibus habetur 2. Reg. 16. Teten-
derunt ergo Absalon tabernaculum in so-
lario ingressusq; est ad concubinas patris
sui corā vniuerso Israel: vocatæ fuerunt
vxores eius, eodem lib. cap. 12, dicēte sibi
Nathan, Ecce ego suscitabo super te malū
de domo tua, & tollam vxores tuas in ocu-
lis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet
cum vxoribus tuis, in oculis solis huius, &
sic illæ eēdem, quæ dictæ sunt concubinæ
vocantur vxores Dauid. Patet ergo quod
in lege veteri, ac etiā in noua, simplex for-
nicatio, vel concubinatus peccata fuerūt,
prohibitaq; in decalogo cum dicitur. Nō
mœchaberis,

S V M M A R I V M.

*Excusatur Oseas Propheta quod de mādato Dei
accepit fornicariam, & fecit filios fornicatio-
num, & adulteram adamauit, ponunturq; duæ
excusationes, & sic argumenta hæreticorum
supraposita tolluntur.*

XII

NEc obstat si Deus præcepit Osee Pro-
pheta quod acciperet vxorem forni-
cariam, vel fornicationū, & faceret forni-
cationū filios, vel quod postea eidem præ-
ceperit, quod diligeret mulierē dilectā
à viro, & adulteram; Quia & si ad literam
intelligatur quod fornicatus fuerit Pro-
pheta, vel adulterium, obediens Deo, com-
miserit, hoc ei præcipienti, non peccauit,
immo peccasset, si inobediens fuisset, sicut
peccauit Propheta socius, cui dixit Pro-
pheta in sermone domini, percutite me, quia
noluit ipsum percutere, nec vulnerare,
propter quod & à Leone interfectus fuit
3. Reg. 20. Quia vt dicit Aug. 22. lib. cōtra
Faustum cap. 7. Diuinis imperijs cedendū
est obtemperando, non resistendum est di-
sputando. Et cap. 73, Abrahā nisi in occi-
dendo filio spōtaneus motus esset, execra-
bilis fuisset, domino autem iubenti obse-
cundans, non solum inculpabilis, verum
etiā laudabilis inuenitur. Eodemq; modo
Propheta fornicās, vel adulterās, obediēs
Deo, non est vituperandus, sed collaudan-
dus. Licet enim purus homo, non possit

F

iustē præcipere, nec alter ei debet obedire,
quod fornicetur, vel adulteretur, quia om-
nis concubitus cum muliere extra matri-
moniū est illicitus, cum tractetur cū mu-
liere cōtra Dei voluntatē, qui solum vult
(vt supradictum est) quod solum matrimo-
nialiter tractetur; de lege tamen cōmuni,
quia ipse Deus tali lege non est restrictus,
potest dispēsare in lege, sic quod fornicās,
vel adulterās non peccet. Quod enim con-
cubitus cum vxore nō sit peccatum, sicut
est cum alia muliere extranea, nō est quia

G

Deus sic ordinauerit, matrimonium insti-
tuendo, vt si vellet quod matrimoniū pos-
set esse ad horam, vel ad modicum tēpus,
ordinare non posset, & etiā ordinare non
posset, quod sine matrimonio talis concu-
bitus non esset peccatū, vel tollendo legē,
vel dispēsando in lege, vel pro hoc singula-
ri, vel generaliter pro omnibus; Non enim
lex ista talis est, quin in ipsa Deus dispen-
sare possit; dicente Ber. in lib. de præcepto
& dispensatione cap. 4. Præceptū quod in-
uiolabile nominaui, illud intelligo, quod

H

non ab homine traditum est, sed diuinitus
promulgatū, nisi à Deo, qui tradidit, mu-
tari omnino non patitur. Vt exēpli causa
Non occides, non mœchaberis, nō furtum
facies, & reliqua illius tabulæ legis scri-
ptæ, quæ & si nullam prorsus humanam di-
spensationem admittant, nec cuiuslibet ho-
minum ex eis quicquam aliquo modo sol-
uere aut licuit, vel licebit; Deus tamen ho-
rum quod voluit soluit, siue cū ab hebræis
Aegyptios spoliari, siue quando prophetā
cum fornicaria muliere misceri præcepit;

I

quorum alterum quid, nisi graue furti fa-
cinus; alterū, quid, nisi flagitij turpitudine
reputaretur, si non excusasset utrūq; factū
auctoritas imperātis? Licet etiā dici pos-
set quod & si mulier illa, quā accepit Pro-
pheta prius fuerit fornicaria, tñ quando
Propheta concubuit cum ipsa, vxor illius
erat facta pudica, dicēte Hiero. li. 1, super
Oseam. Non est culpandus Propheta, inte-
rim vt sequamur historiam, si meretricem
conuertit ad pudicitia, sed potius laudan-
dus, cum ex mala fecerit bonā. Non enim

K

qui bonus permanet, ipse polluitur, si ma-
lo societur, sed qui malus est, in bonū ver-
titur, si boni sectetur exempla. Ex quo in-
telligimus prophetam non amisisse pudi-
ciam, fornicariæ copulatum, sed fornica-
riam pudicitiam assumpsisse, quam non ha-
bebat antea, præsertim cum beatus Oseas
hoc non causa luxurię, non libidinis, non
propria fecerit volūtate, sed Dei paruerit
imperio. Cum secūda vero adultera non
est cōmixtus Propheta, quia non fuit sibi
præceptum q̄ cōmiseretur illi, sed tñ q̄

Bernar.

Hieron.

Idem. diligeret mulierem dilectā amico, & adulteram, dicente Hiero. lib. 1. super Oseam. Diligit adulteram, non tamen ei matrimonio copulatur, nec fornicatione coniungitur, sed tantum diligit delinquentē. Et quod subditur, Et fodi eam mihi quindecim argenteis &c. siue conduxī, adulterē precīū est, non vt cum propheta dormiat, sed vt sua mercede contenta, adulterare desistat, nec passim cæteris copuletur. Nec obstat si dicatur, cum prima muliere prophetam non contraxisse matrimonium, quia dicitur ei quod faceret filios fornicationum; quia vt dicit Hieron. Propheta ipse ex meretrice, quæ prius fuerat antequam matrimonio iungeretur, filios genuerat; ideo fornicationis filii appellati sunt, quia sunt de meretrice quæ prius fuerat, generati. Vnde & Salomon genitus, post contractum matrimonium inter Dauid & Bersabæ, vt patet 2. Reg. cap. 12. quia tamen de matre quæ prius fuerat adultera, est genitus, Manzer, idest de scorco, vel de adultera natus, dicitur. Vnde super illud 3. Reg. 1. Eritq; cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego, & filius tuus Salomon peccatores, dicit Hieronymus. in hebraicis quæstionibus. Eximus peccatores, idest Manzeres, inde misericordiam fecisse Dominum cum Dauid, Salomon dicit in subsequentibus; eo quod filium qui secundum legem Manzer erat, idest de scorto natus, successorem illi fecit, & sic natus de matrimonio spurcius est secundum legem, quando mater antequam matrimonium meretrix fuerit, vel adultera. Et hoc modo filij Oseæ, nati post contractum matrimonium inter ipsum, & Gomor fornicariam, fornicationum filij appellatur, quia nati fuerunt de muliere, quæ priusquam matrimonialiter prophetæ copularetur, fornicaria fuit. Ex quibus patet, quod & in veteri testamento, simplex fornicatio peccatum erat, & prohibita per diuinam legem, & quod illa quæ ducebantur in contrarium non concludunt.

S V M M A R I V M.

Ostenditur quod fornicatio, vel adulterium multipliciter accipitur in scriptura, vt cognoscatur, in qua acceptione mæchia, vel adulterium sumitur, cum dicitur. Non mæchaberis.

XIII

Attendendum quoque est, quod in scriptura, multiplex inuenitur fornicatio, vel adulterium. Est enim adulterium generaliter, sumptum pro omni peccato, quo Dei amore postposito, rationa-

A lis creatura, per amorem adhæret alicui bono creato, de qua fornicatione dicitur in Psal. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te, mihi autem adhærere Deo bonum est. Quod exponens Cassiodorus, dicit. Fornicari à Domino, est, quando adulterinis cogitationibus ab eius casto amore deuiamus, & luxuriam seculi præponentes, præceptorum cœlestium non recipimus disciplinam, quia tantum quilibet à Domino recedit cultura, quantum praua se polluit cogitatione. Secundo modo dicitur adulterium committi, quando honor Deo debitus, qui est animæ sponsus, alicui refertur creaturæ; vel etiam quando fides Christi, per quam ipse in nobis habitat, & est sponsus Ecclesiæ, deseritur vel per Apostasiam à fide, vel per quamcunq; hæresim. Vnde de prima mæchia, quæ est idolatria, dicitur Hierem. 3. Mæchata est Iuda cum lapide, & ligno. Et de secunda mæchia dicit Apostolus 2. ad Cor. 11. Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne sicut serpens Enam seduxit astutia sua, ita corumpatur sensus nostri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo. Vbi dicit Glossa; Timet Apostolus ne sicut per serpentem seducta est Eua, ita per Hæreticos corumpatur Ecclesia à virginitate fidei, quæ gestat in corde. Virginitas enim cordis, fides est incorrupta, quæ virginitas omnium est fidelium. Tertio mæchia, vel adulterium dicitur violatio matrimonij alterius, de qua dicitur Deutero. 22. Si dormierit vir cum vxore alterius, vterq; morietur, id est, adulter, & adultera, & auferes malum de medio israel. Quando autem in lege præcipitur, Non mæchaberis, propriè intelligitur de adulterio, vel mæchia tertio modo sumpta, sicut patet per illud, quod Dominus subdit; [Qui viderit mulierem,] & Aug. in lib. de ser. Domini in monte dicit. Nomine mæchantium, qui hoc capitulo commemorantur, omnem carnalem, & libidinofam concupiscentiam oportere intelligi.

E

S V M M A R I V M.

Quod ex eo quod peccatum est defectus in actu voluntatis existens, si ipsa voluntas cupiditati adulterium committendi consentiat, adulterium cordis dicitur esse perpetratum. Sequitur.

Ego autem dico vobis, viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mæchatus est in corde suo. Vbi ponitur declaratio & adimpletio supradicti præcepti, scilicet: Non mæchaberis. Quia enim, vt dicit Aug.

Psal. 72.

Cassiod.

y Here. 3.

2. Cor. 11.

Glos.

Deut. 22.

August.

XIII

August.

lib. 19. contra faustum cap. 23. Iudæi putabant tantummodo corporalem cum femina illicitam commixtionem, mechiā vocari, ostendit magister, nil aliud esse & talem concupiscentiam. Circa quod attendendum est, quod cum peccatum sit actus voluntarius, dicente Aug. 22. lib. contra faustum cap. 34. Siue iniquitas, siue iustitia nisi esset in voluntate, non esset in potestate, porro si non esset in potestate nullum premium, nulla pœna iusta esset. Et in lib. de vera religione cap. 14. inquit idem. Defectus iste, qui peccatum vocatur, si tamquā febris inuitū occuparet, rectē iniusta pœna videretur, quæ peccantem consequitur, & quæ damnatio nuncupatur. Nunc verò vsq; adeo peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium. Quare aut negandum est peccatum committi, aut fatendum est voluntate committi. Vnde quia peccatum est defectus voluntarius existens in potestate hominis per voluntatē, hinc est, quod sola voluntas peccandi, de peccato inculpari debet. Membra enim, quibus peccata exercemus voluntatis motioni resistere non possunt, dicente Anselmo in lib. de concordia liberi arbitrij, & gratiæ. Voluntas instrumentum mouet omnia alia instrumenta, quibus spontē vtimur, & quæ sunt in nobis, vt manus, lingua, visus, & quæ extra nos sunt, vt stylus, & securis, & facit omnes voluntarios motus; ipsa verò se suis mouet affectionibus, Vnde dici potest instrumentum seipsum mouens. Quia ergo peccatum defectus voluntarius est, soli quæ imputandum voluntati, quæ se, & alia instrumenta mouet, & exhibet membra arma iniquitatis peccati; idcirco si ipsa voluntas per malam concupiscentiā sit corrupta, peccatum est consummatum, quia velle iniquitatem, ipsum est peccatū. Vnde & Iacobi 1. dicitur. Vnusquisque tē tatur à concupiscentia sua, abstractus, & illectus. Deinde concupiscentia, cū conceperit parit peccatum, peccatum vero cum cōsummatum fuerit generat mortem. Vnde Dominus attendens originem adulterij, & causam, prohibet concupiscentiam, id est voluntatem, vel cupiditatem adulterij committendi, quia si talis voluntas sit in homine, iam (quantum in eo est,) commisit adulterium. Vnde, & hic inquit interlinearis. Concupiscentia, adulterij mater est.

S V M M A R I V M.

Quod in consensu peccandi appetitus sensitui,

F

licet sit vitium, non tamen peccatum ibi existit, & maxime in renatis, sed in peccandi voluntate peccatum consistit.

G

Circa quod attendendum est, quod sicut in nobis duplex est appetitus, nempe sensituius, & intellectuius; sic etiam duplex est concupiscentia, scilicet appetitus sensitui, & intellectui. Concupiscentia autem appetitus sensitui licet sit peccandi causa, & occasio, in ipsa tamen, vel ipsa in renatis, non est peccatum; sed concupiscentia voluntatis illa est peccatum, & in illa peccatum consistit: dicente Anselmo in lib. de peccato originali cap. 4. Appetitus quos Apostolus carnem vocat, quæ concupiscit aduersus spiritū, & legem peccati, quæ est in membris repugnantem legi mentis iusti, vel iniusti, non per se sunt considerandi: Non enim hominem sentientem iustum, vel iniustum faciunt, sed iniustum tantum voluntate, cum non debet, consentientem. Et hic Hiero. dicit. Inter passionem, & propassionem hoc interest, quod passio reputatur pro vitio, propassio autem, licet vitij culpam habeat, non tamen tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierem, & anima eius titillata fuerit, propassione percussus est. Si ergo cōsenserit, de propassione transiit ad passionē, & huic nō voluntas, sed occasio deest, & propter hoc reus de peccato tenetur, etiam antequam opere exteriori perpetret peccatum, quia voluntas eius corrupta est.

H

I

S V M M A R I V M.

Quod voluntas committendi peccatum adulterij, deliberationem rationis præueniens, peccatum adulterij non est; sed voluntas committendi adulterium, quæ sequitur deliberationem rationis, vel est cum ea, adulterij cordis est.

K

Attendendum tamen est, quod voluntatis concupiscentia duplex est, vna subita, omnem deliberationem rationis præueniens, quia sequitur actum simplicis apprehensionis, alia est quæ sequitur deliberationem, & talis concupiscentia consensum includit; prima autem voluntatis concupiscentia non est peccatum, quia non est in potestate nostra, quibus vis tangamur, cum nihil sit in potestate nostra, nisi per actum liberi arbitrij, cuius actus est deliberare; sed deliberatione habita, si voluntas concupiscat illud, quod est iniustum, iā peccati rea tenetur, etiam si ad aliquod opus exterius membra non moueat. Vnde & hic Glossa dicit. Sicut

XV

Ansel.

Hiero.

XVI

Glo.

bona voluntas, cum deest copia bene agendi, remuneratur, sic deliberatio cum vitiorum molimine damnatur, quia non secundum quod quisque potuit, & non licuit, sed prout voluit, & proposuit a conscientia accusatur vel defenditur. Vnde prima concupiscentia voluntatis quæ præuenit deliberationem vocatur propassio, secunda vero quæ subsequitur deliberationem vocatur passio. Vnde & hinc Glossa inquit. Propassio est subitus motus sine deliberatione boni, vel mali operis, passio est deliberati animi affectio, si sit locus perficiendi.

S V M M A R I V M.

Quare concupiscentia mulieris cui homo consentit, vocatur adulterium cordis, & quando.

XVII

Secundum hoc autem triplex in nobis est concupiscentia, nempe appetitus sensitui, & voluntatis subite deliberationem præueniens appetitus intellectui, in quibus formaliter non consistit peccatum, cum non sint in potestate nostra licet sint causa & initium peccati; & concupiscentia subsequens deliberationem, in qua peccatum consistit. Hæc autem concupiscentia duplex est, vel enim sola est concupiscentia delectationis, non proponens, vel volens habere delectationem in re exteriori, sed tantum delectationem cogitans, quæ est in opere exteriori, in ipsa delectatur, ut sibi cõplacet, quod est primum genus peccati mortalis, ut supradictum fuit per Augustinum: Vel est concupiscentia deliberationem sequens, qua res exterior concupiscitur, ut de illa, & in illa opus iniquitatis exerceatur, quod mala voluntas concupiscit, quæ concupiscentia rei vocatur, quia non iam delectatio in cogitando quæritur, sed ipsamet res, ut mulier in se ipsa. Vnde Dominus non dixit mœchum esse simpliciter illū, qui concupiscit, quia non est mœchus qui concupiscit mulierē concupiscentia appetitus sensitui, vel concupiscentia voluntatis, quæ propassio vocatur, nec etiam concupiscentia delectationis, quæ fertur tantum ad delectationem, ut est cogitata; quia delectatio ista non habet mulierē pro obiecto, Non enim proponit mulieri commisceri, sed illa concupiscentia voluntatis quæ sequitur deliberationem, & concupiscit commixtionem, vel concubitus cum muliere, illa est mœchia cordis. Vnde & hinc dicit Glossa. Non ait, qui concupiuerit, sed qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, idest hoc fine, & animo attenderit ut eam concupi-

A scat, mœchus est, quia iam non est titillari, sed plenē libidini consentire, ut sic facultas peragatur. Et Chrysost. in expositione de concupiscentia animæ, loquitur dicens. Si quis viderit &c. idest non si quis concupiuerit secundum desiderium carnis inevitabile, sed si quis concupiuerit secundum animæ voluntatē, & consensum dederit, statuens quod cupit implere, ille talis & si nihil gesserit, iam tamē corde adulter est ante Deum, quia forsan impeditus est ab opere, non cõpunctus in voluntate.

B

S V M M A R I V M.

Quod aliud est videre mulierem ad concupiscendum eam, quia qui eam sic videt antequam ipsam sic videret concupiscebatur eam; & aliud est videre mulierem, quam ex visione postea concupiscit. Ille autem qui primò videt mulierem ad concupiscendum, nunquam effugit mœchiam cordis, sed ille qui eam videndo postea concupiscit, quādoq; effugit mœchiam cordis; sed si talem actum frequentat, vix effugit talem mœchiam, propter quod primam partem Dominus ponit, non autem secundam.

C

Est etiam intelligendum quod videre mulierem ad concupiscendum, eam dupliciter intelligi potest; Vno modo ut ex concupiscentia mulieris procedatur ad visionem eius, ut visa ipsa, magis concupiscatur; Secundò ut ex visione, concupiscentia oriatur. Contingit enim quādoq; quod mulieris pulchritudine visa, vel audita, concupiscatur, & ex illa concupiscentia concupiscit homo, ut eam magis, & magis videat, ut sic magis etiā concupiscat; quemadmodū legitur de presbyteris Dan. 13. Insuper ut discooperiretur Susanna (cooperta enim erat,) ut vel sic faciarentur de core eius. Et hoc modo videtur Dominus hinc loqui dicens. [Qui viderit mulierem ad concupiscendum,] idest adhuc videt ut concupiscat eam; & sic ante visionem eius cor videntis iam per concupiscentiam corruptum erat, ut magis postea per visionem corrumpereetur. Aliquando etiam contingit quod ante visionem, mulier non concupiscitur, sed ex eius visione, oritur concupiscentia, quemadmodum contigit Holoferni de Iudith, de quo dicitur Iudith 10. Cum intrasset Iudith ante faciem eius statim captus est in oculis suis Holofernes. Et Dan. 13. dicitur de Susanna. Videbāt eam senes quotidie ingredientem, & ambulātem, & exarserūt in concupiscentia eius. Et Eccl. 9. dicitur. Auerte faciem tuam a muliere compta, & non circumspectas speciem alienam, propter speciem mul-

D

E

Chrysost.
hom. 12.

XVIII

Dan. 13.

Iudith 10

Dan. 13.

Eccl. 9.

Glos.

Glos.

licris

Iob. 31.
Grego.

lieris multi perierunt, & ex hoc, concupiscentia quasi ignis exardescit. Et de ista duplici visione ad concupiscendum mulierem, vel aliquid aliud, dicit Grego. 21. lib. Moral. cap. 6. exponens illud Iob cap. 31. Si sequutus est oculus meus cor meum, ait. Sicut sæpe per oculos trahitur tēratio, sic nonnunquā concepta intrinsecus, cōpellit sibi extrinsecus oculos deseruire. Nā plerunq; res quælibet innocēti mente respicitur, sed ipso conspectu, animus concupiscētiæ gladio cōfoditur, Non enim (vt exēpli causa) cum diximus Dauid, Vriē cōiugē ideo studiosē respexit, quia concupierat, sed potius concupiuit, quia incautē respexit. Sepe autē iam intrinsecus concupiscentia dominatur, & illecebratus animus ad vsus suos sensus corporeos famulari more tyrānidis exigit, suisq; voluptatibus oculos seruire cōpellit, atq; (vt ita dicā) fenestras luminis ad tenebras aperit cecitatis. Quamuis autem & ille, qui propter intrinsecam, quam habet concupiscētiā vult videre mulierem, quam concupiscit, & ille qui ex mulieris visione mouetur ad concupiscendam mulierem, postquam concupiscentia contra rectam rationem insurgit, vterq; mulierem concupitam sit in suo corde adulteratus; tamen ille nunquam vult peccatum euadere, qui propter concupiscentiam iam in eo præxistentem, vult videre mulierem, licet ille aliquando peccatum euadat, qui videt antequam concupiscat, licet in peccandi periculo se ponat: Quia & si semel, vel bis vidēs pulchram mulierem euadat, tamen si frequentet talem visionem vix euadet, quin vel videndo concupiscat, vel postquā viderit, quin mulieris visæ imaginē apud se formet, ex qua imagine ad concupiscentiam mulieris prius visæ deducatur; dicente Chryso. hic in homeliario. Semel bis, & ter videns mulierem fortassis poteris contineri, si autem quotidie hoc feceris, & caminum accenderis, omnino capieris. Non enim extra humanam essentiam; Qui enim studet pulchros videre visus, ipse maximē passionis caminum accendit, & animam facit captiuam, velociterq; ad adulterium venit, quia flammā accendens semel, & absente visā muliere apud seipsum continuē plasmat flagitiosarum idola actionum, & ab ipsis multotiens, & ad opus procedit. Vnde quia res periculosa est mulierem pulchrā videre, ideo Iob. 31. de se ipso dicit. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt nec cogitarem quidem de virgine. Quod exponens Grego. 21. lib. Moral. cap. 2. dicit. Vt cordis cogitationes castē potuisset seruare,

F fœdus cum oculis pepigit, ne prius incautē aspiceret, quod postmodum inuitus amaret. Valdē namq; est quod caro deorsum trahit, & semel species formæ cordi per oculos illigata, vix magni luctaminis manus soluitur. Ne ergo quēdam lubrica in cogitatione versemus, prouidendum nobis est, quia intueri non debet, quod concupisci non licet. Quisquis enim per corporis fenestras incautē exterius respicit, plerumq; in delectatione peccati etiā nolens cadit, atq; desiderijs obligatus incipit velle, quod noluit; præceps quippe anima dum antē non prouidet, ne incautē videat, quod concupiscat cæca prius incipit desiderare quod vidit. Sed quia nō semper ad visionem mulieris pulchræ sequitur concupiscentia eius, ideo Dominus non dixit simpliciter. Qui viderit mulierem ad concupiscendum iam mēchatus est eam &c. Sed dixit. [Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mēchatus est &c.] Ille namque viderit mulierem ad concupiscendum, qui postquam eam concupiscit, adhuc eam videre vult, vel in se, vel in sua imagine, vt in eius amore inardescat. Vnde antequam ex visione nascatur concupiscentia, non est mēchia, quia non videtur mulier ad concupiscendum; postquam verō insurgit concupiscentia ad habendum mulierem visam, tunc homo incipit videre mulierem ad concupiscendum, tuncq; mēchia incipit, cum prius dum simpliciter videbatur absque mala concupiscentia, mēchia minimē esset.

S V M M A R I V M.

Ponuntur tres sensus istius sententiæ Domini, Aliqui namque volunt videre mulierem concupitam, vt iam magis concupiscant; aliqui videndo mulierem mouentur ad eam concupiscendam, quam non concupierant; aliqui ideo vident, vt concupiscentiam suam, de muliere dormientē excitent, & ad concupiscendum. Istiq; vltimi alijs sunt deteriores, quia peccant ex malitia voluntatis, primi sunt in malitia post istas, medijs autem alijs minus sunt mali.

Vnde primus sensus huius sententiæ Domini esset. [Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam,] id est, qui videndo concupiscit. Et hoc modo hanc partem exponens Hiero. dicit. Quicumq; viderit ad concupiscendum, id est, si sic aspexerit, vt concupiscat, & facere disponat, iste rectē dicitur mēchatus in corde suo. Hoc enim modo Dauid vidēs mulierem ex aduerso se lauante, eam concupiuit, cum

ipsaq;

XIX

Hiero.

Chryso.
hom. 17.

Iob 31.

Grego.

ipsaque mœchatus fuit, 2. Reg. 11. Hoc etiam modo Sichem filius Emor videns Dinam, eam adamanit, & rapuit, dormiuitq; cum illa, virginem opprimēs, Gen. 34. Secundus sensus est. Qui viderit mulierem ad concupiscendum, id est, si ex concupiscentia mulieris, quis moueatur ad eam videndam, suæ volens satisfacere concupiscentiæ, suamq; nutrire, vel augere concupiscentiam: Præsentia namq; rei concupitæ naturaliter auget concupiscentiam, & hic ex interiori concupiscentia, visio incontinens nascitur. Sicq; hanc partem exponit Aug. 1. lib. de ser. Domini in mon. Qui viderit mulierem ad concupiscendum, id est, hoc fine, & hoc animo acceperit, vt eam concupiscat, quod non est iam titillari delectatione carnis, sed planè libidini consentire. Tertius sensus est. [Qui viderit mulierem &c.] id est, qui adhuc videt mulierem, vt concupiscentia, vel libido in eo surgat, quia non habet libidinis passionem, quam vult habere, quæ libido non semper adest homini quando vult, & maxime motus membrorum genitalium, qui ad voluntaris imperium minimè mouentur. Cogitat de muliere, vel videt mulierem, vt dormientem concupiscentiam, per cogitationem, vel visum mulieris excitet. Et iste pessimus est inter omnes, cum iste videat vt concupiscat, & per se, & directè intendit concupiscentiam. Et hoc modo hanc partem exponit in homiliario Chrysost. dicens. Non simpliciter dicit, quicumque concupierit mulierem, quoniam in motibus est etiam sedentem concupiscere, sed quicumque inspexerit ad concupiscendum, hoc est; Quicumque sibi ipsi ad concupiscentiam colligit, qui nullo cogente feram induit cogitationi quiescenti, hoc enim nō amplius naturæ est, sed desidii. Ille namque, qui videndo concupiscit nō est à principio malus, neq; mœchus, ille vero qui ex concupiscentia mouetur ad videndum mulierem antequam ipsam videat, malus, & in corde suo mœchus est. Sed ille qui videt, vt concupiscat, pessimus mœchus est, cum non ex passione, sed ex voluntatis malitia, ad mœchadum, suam moueat concupiscentiam, quam quia non potest mouere facit mulierem videre, vt ad eius appetentiam insurgat libido, & concupiscentia,

S V M M A R I V M.

Quod cum Dominus dicit. Qui viderit mulierem &c. non solum accipit pro actu oculorum ex-

teriorum, sed & pro cognitione omnis sensus, tam exterioris, quam interioris.

A Treudendum quoq; est. quod hic videre non ponitur tantum pro actu virtutis visus corporalis, sed generaliter ponitur pro actu cuiuslibet sensus tam interioris, quam exterioris. Actus enim videndi licet proprius oculorum sit, translatiue tamen dicitur de omnibus sensibus, dicente Aug. 10. lib. confessionum cap. 35. Quia oculi sunt ad cognoscendum in sensibus principes, concupiscentia oculorum eloquio diuino appellata est. Ad oculos enim proprie videre petinet. Vt mur autem hoc verbo, etiam in cæteris sensibus, cum eos ad cognoscendum intendimus. Neque enim dicimus, Audi quid rutillet, aut olfac, quam niteat, aut gusta quam splendeat, aut palpa, quam flaueat. Videri namque dicuntur hæc omnia. Dicimus autem non solum, vide quid luceat, quod soli oculi sentire possunt; sed etiam vide quid sonet, vide quid oleat, vide quid sapiat, vide quam durum sit, quia videndi officium in quo oculi primum tenent, etiam cæteri sensus sibi de similitudine vsurpant, cum aliquid cognitionis explorant. Vnde & in præsentī loco videre non ponitur solum pro sensu oculorum, sed & pro alijs sensibus, alioquin cæcus non posset corde mœchus esse, qui tamen ex mulieris tactu sic inardescit in concupiscentiam, ac si ipsam videret. Illi pariter qui in monasterijs mulieres non vident, in imaginibus mulierum, quas sibi formant, cordis adulteria committunt, & sic non solum ex visione corporali, sed etiam ex aliorum sensuum cognitione, & imaginationis in adulterium cordis incidetur. Vnde & hic Glo. dicit. Visus hic ponitur pro omni motu, qui est in delectatione, non solum corporali, sed & interiori.

S V M M A R I V M.

E Quod licet tam olfactus vnguentorum meretricium, quam auditus verborum prouocantium mulierem, excitent libidinem virorum, tamen visus, & tactus ipsarum magis libidinem excitant, quam aliorum sensuum sensatio, & plus tactus, quam visus. Vnde Dominus, vt cordis adulterium prohibeat, visum incontinentem prohibet, vt ex hoc intelligatur prohibitus tactus illicitus, qui magis libidinem excitat, quam visus incontinens.

L icet autem ex olfactu vnguentorum meretricium, & ex auditu verborum le-

XX

Glof.

XXI

notici-

Prou. 7.

Ezec.

Hieron.

Prou. 6.

Basil.

nocitiuorum quandoq; homines ad luxuriam inducatur, unde & meretrix non solum iuuenem dufculatur, sed etiam procaci vultu blanditur, & verba amatoria dicit ei, & etiam cubile suum mira, aloë, & cinamomo spargit, Prouer. 7. vt per hæc omnia ad fornicandum secum in omnibus sensibus iuuenem trahat; præcipui tamen sensus concupiscentiæ carnalis excitanda, vel augenda, sunt visus, & tactus. Vnde & Ezechieli quando suam debuit perdere vxorem dictum fuit. Ego tollo à te desiderabile oculorum tuorum in plaga, & non plāges &c. Quod exponēs Hieron. lib. 7. super Ezech. dicit. Mortuorum luctum non facies. Septuaginta habent gemitum sanguinis, qui nihil aliud nisi renum luctus, & tunc cum vxor vocetur desiderabile oculorum, & renum luctus, subdit nil viro, vxore bona amabilius, quæ proprie ad renum coniunctionem pertinet, quæ à Deo homini prouidetur, & cui lege domini coniungitur vnumq; corpus cum eo efficitur. Et sic Prophetæ vxor, erat oculorum desiderabile, & mors eius erat ablatio desiderabilis oculorum, & lumborum, & sanguinis luctus, quia & oculis placet, & sensui tactus, & præsertim partium genitalium sensus, qui hinc per lumbos intelliguntur, habent cum vxore propriam delectationem. Verumtamen quia sensus visus spiritalior est sensu tactus, ideo sensus visus absque tactu non ita inflamat corpus ad libidinem, sicuti sensus tactus, qui propter suam materialitatem ex mulieris cōtactu, magis, & fortius inardescit. Vnde vix mundus, & purus à peccato resilit, qui mulierem concupitam tangit. Vnde & Prouer. 6. dicitur. Nunquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant, aut ambulare super prunas & plantæ eius non comburantur? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam. Anima enim calida quasi ignis ardēs nō extinguitur, donec aliquid deglutiat. Et quia mulieris concupiscentia magis accenditur ex eius tactu, quàm ex sola visione, ideo Dominus vt carnalem refrenet concupiscentiam, non dicit, qui tetigerit mulierem ad concupiscendum, iam mœchiam commisit, sed dixit, qui viderit mulierem; quia si visio concupiscentialis mulieris causat cordis adulterium, quæ visio ex se non tantam libidinem, vel concupiscentiam inflamat, sicut tactus, manifestum est quod ex tactu mulieris, ex concupiscentia, adulterium est. Vnde & Basil. Mulieris carnem ne velis tangere, ne per

F tactum inflammetur cor tuum, & in perditionem labaris. Sicut cum ferrum igni approximatur comburitur, sic qui tangit mulieris carnem nō euadet absq; damno. Licet enim corpore castus euaserit, mente tamen, & corde, corruptus abscedet. Propter quod si videre mulierem ad concupiscendum mœchia cordis est, magis utique oscula amatoria, & inhonesti tactus mœchiæ sunt cordis, & per consequēs peccata mortalia, cum maiorem concupiscentiam, & libidinem habeant annexam. Vnde & Cipria. ad Pompeum de virginitate dicit. Ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio, & osculatio, & iacentium duorum turpis & fœda dormitio, magni dedecoris, & criminis esse confitemur.

Cipr.

S V M M A R I V M.

Quod mulier videri potest scilicet vel visu simplici, vel visu concupiscentiali; licet autem videre mulierem pulchram simplici visu non sit peccatum, neque mœchia cordis, tamen sæpe eam videre periculosum est infirmis, cum talis visus simplex, faciliter transeat in concupiscentiam.

H

I

K

Attendendum quoque est, quod aliquid videre in scriptura dupliciter sumitur; vel pro videre simpliciter sumpto; vel pro videre concupiscentiali. Primo enim modo Adam vidit animalia ad eum adducta, eisq; nomina imposuit; Eva etiam antè peccatum vidit lignum scientiæ boni, & mali, habens fructu pulchrum visu, & suaue ad vescendum: Secundo modo Adā, & Eva se nudos viderunt post peccatum, quando aperti sunt oculi eorum, & fecerunt sibi perizomata; dicente Aug. 14. lib. de ciui. Dei cap. 17. Adam & Eva antè peccatum nudi erant, & non confundebantur, non quod eis sua nuditas esset incognita, sed turpis nuditas nondū erat: quia nondum libido membra illa præter arbitrium commouebat: Sed post peccatum extitit in motu corporis quædam imprudens nouitas, unde esset indecens nuditas, & fecit attentos, redditq; confusos. Vnde & postea quando violauerunt Dei mandatū, scriptum est de illis, Aperti sunt oculi amborum, non ad videndum, (nam & antea videbant,) sed ad discernendum inter bonum, quod amiserant, & malum in quod ceciderant. Vnde Dominus non dixit simpliciter, [Qui viderit mulierem,] Sed dixit, [Qui viderit mulierem ad concupiscendum,] quia videri simplici visu potest etiam mulier extranea, sed visu con-

XXII

August.

cupitino non potest absq; peccato, & propter hoc prohibet Dominus, ne tali videatur visione, attamen & simplici visione extraneam videre periculosum est, & maxime infirmo, dicente Hiero. in Epist. contra Vigilantium. Monachus qui vel se, vel mundum luget, & Domine pauidi præstolatur aduentum, qui sciens imbecillitatem suam, & vas fragile quod portat, timet offendere ne impingat, corruat, atque frangatur, mulierum maximeq; adolescentularum vitat aspectum, & in tantum sui est castigatorem, ut etiam quæ tu ta sunt pertimescat. Nec mirum si timet debilis, & fragilis homo mulierem videre, cum & fortes, & perfecti quandoque ex earum visione corruerint, dicente eodem in Epistola ad Nepotianum. Ne in præterita castitate confidas, nec David sanctior, neq; Salomone esse potes sapientior. Et in Epist. ad Rusticum. Matrem tuam ita vide, ne per illam alias videre cogaris: quarum vultus cordi tuo adhereat, tacitumq; viuat sub pectore virus. Væ nobis miseris, qui quoties concupiscimus, toties fornicamur, quia frequenter visio simplex transit in cordis affectum. Vnde licet si remaneret simplex visio infra limites suos, mulierem pulchram videre non esset peccatum, semper tamen periculum est, ne simplex visio in concupiscentialem transeat, propter humanam fragilitatem, & Diaboli instigationem, cuius (quantum ad carnis peccatum) mulier est instrumentum; dicente eodem in Epistola ad Oceanum de vita Clericorum. Fœminarum cum clericis nullo pacto coniuncta præcipitur conuersatio. Ianua Diaboli, via iniquitatis, scorpionis percussio, nociuumq; genus est fœmina, cum proximat stipulam, ignem incendit; flammigero igne percutit fœmina conscientiam simul inhabitantis, exuritq; fundamenta montium. Ego id dico si cum viris habitent fœminæ Diaboli non deerit viscereum, ex his aucupatum est peccatum ab initio, ferreas mentes libido domat. Et Chrysost. dicit in homeliario. Qui pulchros studet videre visus ipse maxime passionis concupiscentiæ caminum accendit, & animam captiuam facit, & velociter ad actum venit. Si ergo licet videri possit mulier oculo non concupiscitino aliquoties: tamen quia magna est humana fragilitas, & Diaboli fortitudo est ad impugnandum homines de peccato carnis, ex quibus contingit, quod visio simplex sæpe transit in effectum cordis, & in concupiscentialem visionem; ideo abstinendum est à simplici mulieris visione, ne talis visio in affectum transeat: iu-

A xta illud Iob 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Et Eccl. 9. dicitur. Ne respicias mulierem multiuolam, ne forte incidas in laqueos illius. Virginem non conspicias, forte scandalizeris in decore illius. Propter spiritum mulieris multi perierunt, & ex hoc, concupiscentia quasi ignis exardescit.

S V M M A R I V M.

B Quod licet sint gradus in mœchia, quia vna est alia grauior, tamen quæcunque mœchia, cordis, vel exterioris operis, mœchia est: & ideo Dominus nullam circumstantiam se tenentem ex parte mulieris ponit, sed solum dixit. [Qui viderit mulierem &c.]

C E St etiam intelligendum, quod Dominus volens abscindere omne peccatum luxuriæ, & omnem excusationem illius peccati tollere, nullas circumstantias, vel vel occasiones, quibus homines facilius in carnis peccatum labuntur, posuit hic, vel expressit. Non enim dixit, qui viderit mulierem pulchram, vel iuuenem, vel ornatam, vel gratiosam in loquendo, vel attractiuam in factis, vel verbis, vel alias circumstantias, quibus homines facilius ad peccandum cum mulieribus, protrahuntur: sed solum dixit. [Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam,] quia quælibet mulier videatur ad concupiscendum ipsam, mœchia cordis est. Licet in mœchia sint gradus, & non tantum peccetur in genere mœchiæ cum vna, sicut cum alia, quia quantum tentatio, & tentationis causa, magis homines impellunt ad peccatum, tanto magis peccatum diminuitur. Sicut è contra, quando tentatio non est, nec tentationis causa, & tamen peccatum fit ex malitia voluntatis peruersæ, peccatum augetur; quanto enim maior, & violentior impulsus est ad peccatum, tanto magis excusatur peccati casus; & quanto minor est impulsus ad casum, tanto minus excusari potest casus ad peccatum. Quamuis in mœchia ergo cordis sint gradus, tamen mœchia semper est, nec aliquando quis se excusare potest à cordis mœchia, si qualemque mulierem viderit, ad concupiscendam ipsam. Vnde quia humana fragilitas propter peccatum originale, quod maxime infecit partem generatiuam, est multum inclinata ad videndum mulierem concupiscentialiter, & ad carnalem concubitum: ideo Apostolus consulens infirmitati infirmorum Ecclesiæ, dicit 1.

Iob. 31.

Eccl. 9.

XXIII

1. Cor. 7.

Glos.

ad Cor. 7. Propter fornicationem, unusquisque vir suam uxorem habeat, & unaquæque mulier suum virum habeat. Quod secundum Glossam dicit secundum indulgentiam, non secundum præceptum, peritus enim medicus cœlestis Apostolus, non tam sanis instituit, quam infirmis medicamenta ministravit. Cæterum fortibus, & sanis in virtute continentiae non dixit, quod uxores acciperent: sed consultit non habere. Bonum est, inquit, homini mulierem non tangere. Ibidem.

S V M M A R I V M.

Quod licet videre mulierem concupiscentialiter, dum iam est vxor; vel vt pro vxore accipiat.

XXIII

1. Thim. 5.

Hieron.

Qui enim attendens suæ carnis infirmitatem nubit, licet melius faceret non nubendo, tamen si nubat in Domino, non peccat. Melius est enim nubere quam vri. Propter quod de viduis iuuenibus, dicit Apostolus 1. ad Thim. 5. Volo autem iuniores nubere, filios procreare matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario, maledicti gratia. Quod exponens Hieronymus in 1. responsione contra Iovinianum dicit. Quomodo Virginibus, ob fornicationis periculum concedit nuptias, & excusabile fuit, quod per se non appetitur: Ita ob eandem fornicationem cōcedit viduis, secundā matrimonia. Si autem quis attendens suam infirmitatem, in Domino nupserit, licet nubere velit ad vitandam fornicationem, tunc sicut licitum est ei uxorem accipere, & postea cum ipsa concubere; Ita etiam ei licitum est mulierem illam videre ad concupiscendum eam ad talem actum; quamvis enim vxor sit principaliter accipienda ad procreandam prolem, tamen si accipiat ad vitandam fornicationem, non peccatur mortaliter, propter Apostoli indulgentiam. Iuxta illud

1. Cor. 7.

Glos.

1. ad Cor. 7. Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in id ipsum; ne tentet vos sathanas, propter incontinentiam vestram: Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Vbi dicit Glossa. Cum culpabilis non sit generandi intentione, concubitus, qui propriè nuptijs imputandus est, quid secundum veniam concedit Apostolus, nisi quod coniuges debitum carnis exposcunt, non voluntate propaginis, sed libidinis voluptate? quæ tamen voluptas, nō propter nuptias cadit in culpam,

F

sed propter nuptias accipit veniam. Vnde si concubitus coniugum concupiscentialis, & non causa prolis factus, venialis est; magis utiq; concupiscentialis visus cōiugum venialis erit. Vnde Chrysost. hīc dicit in homeliario. Si vis videre, & delectari, vide tuā mulierē, & hanc ama cōtinuē, quod non prohibet lex. Vnde quod Dominus hīc dicit. [*Qui vidierit mulierem ad concupiscendā eā,*] intelligitur quæ nō est vxor vel quæ non desideratur, vt sit vxor. Quia vt dicit Greg. Illa intueri non debet concupiscentialiter, quā non licet concupiscere. Et prædicta sunt vera de videnda muliere vt sit vxor, vt patet de Iacob, & Rachel Gen. 29. & de Dauid, & Michol 1. Reg. 18. vel de videnda muliere, quæ est vxor, visione concupiscentiali, in illis qui habent uxores, & in illis qui iam non sunt cū alijs mulieribus matrimonialiter copulati, vel qui voto nō sunt affricti ad continentiam seruandam; dummodo sic eas videant, & concupiscant, quia sunt uxores, vel vt sint uxores.

G

H

I

K

S V M M A R I V M.

Coniugati videntes alienas mulieres, ad concupiscendū ipsas, & illi qui se voto castitatis astrinxerunt, vel de virginitate, vel de viduitate seruanda; si videant mulieres ad concupiscendum eas, nullā excusationē de mæchia cordis habēt, & minus si peccatum carnis cum aliqua muliere committant.

Cæterum coniugati uidētes mulieres extraneas, ad concupiscendū ipsas, tantò minus excusantur, quātò suā concupiscentiā carnis refrigerare possunt quando uolunt, cū proprijs uxoribus; cū etiam alias mulieres cōcupiscendo, iniuriētur sēper proprijs uxoribus, quæ habēt potestatem corporū ipsorū, & non ipsi sui proprii corporis, quò ad talē actum. Vir enim non habet potestatem sui corporis, sed mulier 1. ad Cor. 6. Si etiā uideāt uxore alterius ad concupiscendū eā, iniuriātur nō solū proprię uxori, sed etiā uxori alterius, & illi, cuius est uxor, & ultra hoc ledunt pacē, & cōmunē iustitiā. Vnde & hīc Chrys. dicit in homeliar. Si alienas circumscrutaberis pulchritudines, & uxori iniustitiā inferes aliò suspendens oculos, & huic quā uides tangens iniquē eā, & si enim non tetigisti manu, sed rimatus es oculis, propterea ad huc adulteriū estimatū est. Qui etiā uoto se astrinxerunt ad castitatē seruandā, si uideant quācūq; mulierē, ad concupiscendū eā, ut uxores habeāt, non excusantur, imo sunt uoti transgressores. Iuxta illud

Chrysost.
hom. 17.

Oreg.

Gen. 19.
1. Reg. 18.

XXX

1. Cor. 6.

Chrysost.
hom. 17.

1. Thi. 5.

Glos.

Apostoli 1. ad Thim. 5. Adolescentiores viduas deuota, cum enim luxuriatae fuerint, in Christo, nubere uolunt: habentes damnationem; quia primam fidem irritam fecerunt. Vbi dicit Glossa. Prohibet adolescentulas viduas, in hac suscipi professione, lubricae enim aetati facile credi non debet; in coniugali quippe vinculo, si pudicitia conseruetur, damnatio non timetur: sed in viduali continentia, & virginali excellentia virtus muneris amplioris expetitur, qua expetita, & electa & voto oblata, iam non solum capescere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle damnabile est, quia tales primam fidem irritam fecerunt; & si non nubendo tamen volendo, ut voluntatem, quae a proposito cecidit, appareat esse damnatam, siue sequantur nuptiae, siue desint. Vouentibus enim virginitatem, vel viduitatem non solum nubere, sed & velle damanabile est; & omnes huiusmodi similes sunt vxori Loth quae retrospexit. Si ergo vouentibus castitatem, post tale votum, velle nubere, quod ante votum licitum erat & honestum, est damnabile, magis utique fornicari, vel adulterari, damnabilius utique erit eis. Si enim prius licita, facta sunt eis propter votum damnabilia, magis utique illa, quae ex sui natura sunt damnabilia cuiunque, damnabilia eis erunt.

S V M M A R I V M.

Propter quod sancti Patres ordinauerunt, quod Monachi, qui vouerant castitatem separati manere debent; & quod propter populi Christiani necessitatem voluerunt, quod Clerici in sacris ordinibus constituti, manerent cum populo eis commisso, in quo sunt homines & mulieres; propter quod Clerici maiori, & fortiori virtute castitatis indigent, ne cadant in peccatum carnis, vel quod ad cogitationum solum, vel quod ad opus extrinsecum, quam Monachi.

XX VI

Propter quod sancti Patres, attendentes, quod castitatem vouentes periculosè cum mulieribus conuersarentur, constituerunt Monachos segregatos vivere in monasterijs, quibus mulierum accessus non esset, ne fortè si ipsi mulieres viderent, eorum concupiscentia excitaretur; vel ad nubendum, vel ad fornicandum eorum propositum inclinaretur. Sexus enim lubricus nullo citius, quam mulieris decore capitur, maxime

A si atdor mentium, alloquijs frequentibus inflammetur, ut dicit Ambrosius ad Cromatium, & Hieronymus in Epistola contra Vigilantium. Monachus, (ait) non doctoris habet sed plangentis officiū; qui sciens imbecillitatem suam, & vas fragile; quod portat timet offendere ne impingat corruat, atque frangatur; mulierum, maxime adolescentularum vitat aspectum, & in tantum castigatorem sui est, ut etiam quae tuta sunt pertimescat. Quamuis autem ordinauerint, quod Monachi sint à mulieribus segregati, non tamen hoc ordinauerunt, de personis in sacris ordinibus constitutis, cum eorum ministerium sit populis necessarium, & populo sine ipsis salubriter prouideri non possit. Licet ordinauerint quod simul non habitent in domo vna, maxime si sunt tales mulieres, de quibus suspitio, verisimiliter oriri possit. Prohibuerunt etiam, ne si propter necessitatem salutis colloqui habeant cum mulieribus, id faciant temporibus, & locis suspectis, & si quoquo modo secretè habeant colloqui cum eis, habeant secum testes tales, de quibus verisimiliter credi habeat, quod ipsis videntibus, & praesentibus, nulla turpitudine, vel inhonestas committi possit, vel debeat, dicente Hiero. in Epistola ad Nepotianum. Hospitiolum tuum, aut raro, aut nunquam mulierum pedes terant, nec sub eodem tecto manseris. Et infra. Si propter officium clericatus, virgo à te visitatur, aut vidua, nunquam cum ea, domum solus introeas, talesque habeto socios, quorum contubernio non infameris. Solus cum sola, & absque arbitro non sedeas; caueto omnes suspensiones, & quicquid probabiliter fingi potest, & ne fingatur de te, deuota. Vnde cum propter necessitatem salutis aliorum, clerici habeant conuersari inter mulieres, & homines, oportet ipsos esse perfectioris, & altioris castitatis, quam sint monachi, qui separati à mulieribus viuunt, & propter hoc non habent tot occasiones labendi in peccatum carnis, sicut habent clerici; qui propter officium habent conuersari cum mulieribus. Vnde Chrysostomus lib. 6. de dignitate sacerdotali dicit. Multò maiore indiget sacerdos nitore vitae, quam Monachi, quia pluribus necessitatibus quae eum facere possunt ex magna parte sordescere obnoxius est, quam illi, nisi cura continua, & intentione plurima impenetrabile se semper exhibeat. Nam vultum pulchritudo, & apti corporis motus, & formatus incessus, & vox fra-

Ambr.
Hieron.

Idem.

Ibidem.

Chrysost.

etior, & oculorum, & malarum pigmenta, & capitis ornatus, & tintura crinium, & præciosa vestes, & ornamenta diuersa, & geminarum splendor, & pigmentorum odor, & alia quæ ad mundum mulierum pertinent, graui sunt ad perturbandum animum, nisi multo se castitatis vigore incluserit. Et pro ijs quæ diximus commoueri non est stupendum. Per illa verò, quæ ijs contraria sunt, posse homines à Diabolo vulnerari, hoc est admirandum, hoc est plenum stuporis. Inuenies autem plerosque, qui effugientes, quas diximus captiones, ab alijs multò ijs distantibus irretiti sunt, nam neglecta facies, incomptus capillus, & sordidior vestis, & habitus infucatus, & motus simplex, & sermo purus, & naturalis incessus, & vox sine arte fusa, & ipsa pauperies, & contemptus, & libera item solitudo, primum quidem ad misericordiam flexerunt videntes, à misericordia autem, vsque ad ultimam miseriam pepulerunt, factumque est, ut qui primum retia auri, & odorum & præciosarum vestium euaserunt, istis secundis, multum ab illis differentibus, & caperentur facilius, & perirent. Cum igitur per diuitias, & paupertatem, & per ornatum, & per habitum simplicem, sacerdotibus in medio positis, certamen indicetur, atque horum, quæ enumerauimus circumsternantur insidiæ; Vbi securè inter tot laqueos, sacerdos poterit respirare? quod inueniet subsidium? non dico, ut non poenitus capiatur, (hoc enim non multum habet laboris,) sed ut perturbatum animum à talium cogitationum pollutione custodiat. Quod utique sacerdotes, & clerici facere non possent, commorantes in medio mulierum, nisi multum perfectæ virtutis, & castitatis essent; cum vix Monachi segregati à mulieribus existentes, & mulieres non videntes, nec cum ipsis aliquantulum conuersantes, possint abstinere, à pollutione cogitationum turpium, & inhonestarum peccati carnalis, facta eis solum representatione imaginaria mulierum: Et propter prædicta, tam coniugatis quam continetibus, multum est cauendum, quòd mulieres non videant alienas, ad concupiscendum ipsas, quia iam in corde cum ipsis adulterium commisissent, nulla excusatione eos defendente, nulla enim excusatio homini manet de peccato, quando iam scit, quod Deus præcipit, ne fieret, & tamen facere vult, dicente August. de natura, & gratia cap. 1. Excusatio peccati tollitur, quando præceptum datur, & scientia non peccandi manifestatur quo fa-

August.

F eto, si quærantur excusationes peccatorum, magis sunt accusationes: dicente Cassiodo. super illud Psal. Ad excusandas excusationes in peccatis. Hoc maximum vitium est, quo laborat humanitas, ut post peccatum suum, prius ad excusationes confugiat, quam poenitentiam se confessione prosternat, quod facinus inter summa peccata constat esse numerandum. Quia inde reuera nascitur, unde ad poenitentiam reus tardè venire videatur: hæc enim consuetudo est impudentium, qui quando fuerint comprehensi, primum se aliqua falsitate excusare nesciunt, inde conuicti, alias semper excusationes assumunt, ne quando veritati acquiescat inuerecunda proteruitas, modo temporis, modo necessitati, modo alijs imputando, quod peccant. Ut vero Dominus omnem excusationem tolleretur adulterij cordis, nullam circumstantiam posuit ex parte visæ mulieris concupitæ, nec ex parte hominis concupiscentis, nisi solum visum concupiscentialem, qui siue præcedat, siue concomitetur, vel accedat, semper adulterium committitur cordis.

S V M M A R I V M.

Quòd non solum velle videre mulierem, ad concupiscendum eam, est mēchia cordis: sed etiam velle videri à muliere, ut ab ea concupiscatur, & idem est de muliere: Et qua intentione mulieres decenter se ornare possunt, & qua intentione se ornare non debent, & quòd possibile est, quòd videns mulierem ad concupiscendum eam, committat cum ea mēchiam cordis, & tamen ipsa casta manebit, & quòd mulier committat cum aliquo mēchiam cordis, & tamen ille castus manebit.

I

K

L icet autē Dominus locutus sit solum de illo qui videt mulierem, ut concupiscat, perinde tamen est, si aliquis vel aliqua vult videri, ut concupiscatur, quia quantum in eo est, vel in ea, ipse vel ipsa iam corruptus, vel corrupta est, quia vult concupisci, quod nollet, nisi peccatum vellet secum committi, & nihilominus alterius vult malum, vel ruinam, cum velit quod alter ipsum concupiscat. Vnde quamuis possit esse, quòd ille non corruat, quia non concupiscit eum vel eam, tamen ille qui vult concupisci ab alio, iam ruit in peccatum, & adulterium cordis commisit, dicente August. in Regula. Quando proceditis feminas videre non prohibemini, sed appetere, vel ab ipsis appeti velle, criminofum

Psal. 140.

Cassiodo.

XXVII

Augu.

est.

Idem.

est. Et in tractatu de vita sanctimonialiū, dicit idem. In incessu, statu, habitu, & in omnibus moribus vestris, nihil fiat, quod illiciat cuiuscunq; libidinem, sed quod vestram deceat sanctitatem: Nec enim quando proceditis, viros videre prohibemini, sed appetere, aut ab ipsis appeti velle: Nō solum enim tactu, sed aspectu quoque, & affectu appetitur, & appetit fœmina, & cū se inuicem sibimet, etiam tacente lingua, conspectu mutuò corda nunciant impudica: & secūdam concupiscentiam carnis, alterutro delectantur ardore, & intactis ab immunda violatione corporibus fugit castitas ipsa de moribus. Vnde Chrysost. hīc loquens cōtra mulieres, quæ se ornāt, vt ab alijs, quā a suis viris appetātur ad luxuriam, dicit in homil. Si qua verò ornatur, & comitur, vt in se oculos omnium irritet, etiam si nullum, pulchritudine sua potuerit vulnerare, dabit tamen extrema supplicia; parauit quippe virus, temperauit venenum, porrexit poculum, etiam si nullus qui mortem biberet, inuentus est. Propter quod, & Apostolus compescens mulieres, ab ornatu superfluo, & meretricio dicit 1. ad Timot. 2. Mulieres in habitu ornato, cum verecundia, & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus aut auro, aut margaritis, vel veste prætiosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Quamuis enim mulieres sic se ornare debeāt, vt placeant maritis suis, ne propter ipsarum feditatem, vel incompositionē maritis detur occasio accedendi ad alias, tamen sic se ornare debent, quod earum ornatus non sit incitatus luxuriæ aliorum extraneorum hominum; sed ostensius castitatis, & munditię ipsarum, secundum conditionem ipsarum mulierum; & virorū, quorum vxores sunt. Vnde August. ad Ediciam dicit. De habitu, & vestitu nihil tibi, præter tui viri arbitrium, mutandū, vel usurpandum fuit: Vnde nihil diuinitus legimus imperatum: scriptum est enim mulieres esse debere in habitu ornato, auriq; circumpositio, & intortio crinium, & cætera huiusmodi quæ vel ad inanem pompam, vel illecebram fermè adhiberi solent meritò reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo personę habitus matronalis, à viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis, salua religionis obseruantia, conuenire. Nunc te maritus si deponere nōluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quod non fuerat in hoc vsque ad dissensionis scandalum perducendus, magis inobedientiæ malo, quā illius abstinentiæ bono, & melius fuisset cum bene-

Chrysost.
hom. 17.

1. Tim. 2.

August.

A placito viri indui sicut Susanna, quā cum eius displicentia sicut Anna; Et si maritus ad indecentem ornatum te compulisset: posses habere in superbo cultu cor humile. Vnde sic, & taliter se ornare debent mulieres, quod ex ornatu non intendant ad sæculi pompam, vel superbiæ fastum, nec ad irritandum oculos intuentium, ad luxuriandum cum ipsis, sed vt uiris propriis placeāt & non dent occasionem eis, quod ipsis dimissis, ad alienas accedant; si ergo in mulieribus ornari, vt appetantur est adulterium cordis, magis utiq; uir si taliter faciat, quod velit appeti à mulieribus ad luxuriandum, adulterium committit cordis. Benè enim esse potest in cordis adulterio, quod unus adulterium cōmittat, altero casto manente, cum non sequatur si aliquis aliquam concupiscat, quod propter hoc illa concupiscat ipsum. Cum etiā de Lucretia cum qua carnaliter commistus fuit filius Tarquinii Regis, dictum fuit, duo fuerunt, & unus adulteriū commisit, intuens in duorum corporum commistione, unius inquinatissimam cupiditatem, alterius castissimam uoluntatem, & non quid coniunctione mēbrorum, sed quid animorum diuersitate ageretur: duo inquit fuerunt, & unus adulterium commisit. Vt dicit August. 1. de Ciuitate Dei cap. 18. Si ergo esse potest coniunctio carnalis inter aliquos & tamen unus eorum castus remanet, quia carnalis concupiscentia ad hoc non mouetur, nec accedit, sed inuitus per alium corrumpitur eius castitas, alio manente luxurioso, qui concupiscentia motus, alterius castitatē corrumpit: Quanto magis potest esse quod unus adulterium cordis cōmittat cum aliquo, illo remanente casto? Sic ergo patet ex prædictis, quod siue quis uideat mulierem ad concupiscendum eam, siue appetat uideri à muliere, vt ab ipsa concupiscatur, adulterii cordis crimen incurrit, si deliberato animo prædicta fiant: quia tunc iam passio transit in affectum, & sic consumatur peccatum.

D

E

S V M M A R I V M.

Quod licet peccata linguae, & oculorum vitare non possumus per posse nostri liberi arbitrii, tamen adiuti munere diuinæ gratiæ, hoc possumus: Vnde dantur nobis præcepta de talibus peccatis vitandis, vt ad adiutorium diuinæ gratiæ recurramus, vt quod per nos non possumus, per ipsam gratiam possimus.

C Vm autem tam graui peccata, sit iniurias proximo dare, quia uocans

Idem.

XXVIII

eum

Iaco. 3. eum fatuū, reus est gehennæ ignis; & peccata oculorum, quia uidens mulierem ad concupiscendum eam, iam meatus est in corde suo: & hæc duo membra, scilicet, lingua & oculus faciliter in malum ruāt, iuxta illud Iac. 3. Lingua ignis est vniuersitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflamat rotam natiuitatis nostre, inflammata à gehenna. Omnis natura bestiarum, & volucrum, & serpentium à natura humana domatur, linguam autem domare nullus hominum potest: Inquietum malum plena veneno mortifero. Et de oculorum malitia dicitur Prouer. 23. Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruersa. Et de Holoferne dicitur Iudith 10. Captus est in suis oculis Holoferne: Iccirco super hominē est ista duo membra tenere, ne ad peccatum nos protrahant, & ideo Dei gratia est petenda, ut quod per nos non possumus vincere, eius adiutorio vincamus. Vnde præceptum datur nobis ne peccemus lingua, vel oculis, ut dum nostram infirmitatem, & impotentiam cognoscimus resistendi huiusmodi peccatis, ad diuinum adiutorium recurramus, ut qui præcepit ne peccemus, det adiutorium ne peccemus. Benedictionem enim dat legislator, idest gratiā, per quam lex impletur, sine qua lex non solum peccatum non tolleretur, imo, etiam augetur: dicente Augu. super illud Psal. Ascensiones in corde suo disposuit. Data est lex ut ægrotum conuinceret de morbo, qui sibi sanus videbatur, ut peccatum demonstraretur, non ut auferetur; demonstrato peccato per datam legem, auctum est peccatum, quia accepto mandato quasi viribus suis, conati sunt homines facere: victi concupiscentia, etiam ipsius mandati transgressione rei facti sunt. Vnde ipsa lege pressi sumus, & afflicti, quousque qui legem dedit, benedictionem det, quæ benedictio nihil aliud est, nisi gratia post legē, ut per gratiā cōplere legis præceptū possimus. Vnde nec linguā cōtinere à peccato per nos possumus, quia linguam nullus homo domare potest, & multo minus potest domare oculum nequam; iuxta illud Eccle. 31. Nequius oculo quid creatum est nisi adiuti diuina gratia, quæ per Christum data est? Quia lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. Ioan. 1. Dicente etiam Apostolo ad Rom. 7. Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Vnde August. in lib. de verbis domini ser. 4. dicit. Si linguam nullus homo domare po-

F test, ad Deum confugiendum est, qui domet linguam nostram; si enim tu eam domare uolueris, non potes, quia homo es, linguam autem nullus homo domare potest: Si ergo ista præcepta Domini sint talia quod humanis iuribus impleri non possint, tamen ipso Deo dante gratiam, impleri ab homine possunt, nec quidem uiribus humanis, sed Dei munere, ut ille qui gloriatur se castum habere cor, non in se, sed in Deo gloriatur.

G S V M M A R I V M.

Quod licet Iudei præceptum de non concupiscendo uxorem alterius, de concupiscentia cum conatu, & machinatione, ut uxor alterius haberetur, intellexerint; tamen Dominus hunc malum illorum intellectū corrigēs, dicit, quod sola cordis concupiscentia mulieris, sine omni conamine, vel machinatione exteriori, est cordis adulterium.

H I cet autem in ueteri lege concupiscentia uxoris alienæ prohibita fuerit iuxta illud Exo. 20. Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius; tamē quia Iudei grossiores existētes, non intelligebant dictum præceptū, nisi de concupiscentia vel desiderio, cui conatus addebatur, ut opere mala concupiscentia impleretur; dicente Vgone 1. lib. de sacramentis parte 12. cap. 21. Conuenienter dici potest legem ueterem per concupiscentiam uxoris, siue rei alienæ non illā significasse, quæ sola uolūtate agitur, sed ambitionem, & machinationē, quæ studio quodam, & usu ad implendum desiderium, & ad obtinendum id, quod in desiderio est exterius opere exercetur; tamē Dominus dictum intellectum remouens, & legē declarans, & exponēs, dicit. Non solum concupiscentiam uxoris alienæ, cum conamine ad habendam ipsam, esse cordis adulterium, immo ipsam solam concupiscentiam cordis, sine aliquo conamine exteriori, machiā cordis uocat; dicente eodem Vgone in supra dicto libro, & cap. Noua lex non solum concupiscentiam illicitā damnauit foris in studio operis: sed intus quoque damnabilem esse ostendit, in desiderio uoluntatis. Et August. 19. lib. contra Faustum cap. 23. dicit, Quoniam Iudæi putabant tantummodo corporalem cum femina illicitam coniunctionem uocari machiam, demonstrauit Magister etiam talem concupiscentiam, nil esse aliud.

S V M M A R I V M.

Quod licet pulchra mulier oculis exterioribus

videatur, tamen oculis non imputatur concupiscentia mulieris, sed cordi, propter quod Dominus dicit, quod videns mulierem ad concupiscendum, non in oculis, sed in corde suo, machatus est cum ea.

XXX

NEc concupiscentia oculorum, vel oculus videns mulierem ad concupiscendum, hic damnatur, sed cor, cui seruit oculus exterior, cum oculus corporalis non possit dici habere concupiscentiam mulieris. Licet enim visus delectetur naturaliter in rebus pulchris, talia enim sunt obiecta conuenientia visioni, tamen in tali delectatione quæ solum consistit in sensu exteriori, peccatum vel adulterium non consistit. Propter quod Dominus non dixit, quod oculus videns mulierem ad concupiscendum ipsam, sit adulter, sed dixit, quod cor concupiscens mulierem, cui necessario habet obedire oculus, in hoc seruans ipsi cordi machiam committit. Vnde dicit, [Quod, qui videt mulierem ad concupiscendum,] adulterium cordis committit; non enim ab oculo exit adulterium, sed a corde, dicente Domino infra 15. De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemias, hæc sunt quæ hominem coinquinant. Vnde corde mundo existente, & oculus est mundus, & corde immundo existente, etiam oculus est immundus: iuxta illud. Phariseæ cæce, munda prius quod est intus calicis, & paropsidis, ut fiat & id quod de foris est, mundum. Vnde dicit Chrysost. De necessitate ad interiorem munditiam, exterior sequitur. Et August. dicit in Regula. Non dicatis vos animos habere pudicos, si habeatis oculos impudicos, quia impudicus oculus, impudici cordis est nuncius. Sic ergo cor, & non oculos exteriores, dicit Dominus adulterium commississe, quando videtur mulier ad concupiscendum ipsam.

S V M M A R I V M.

Quod licet machia, vel fornicatio posita hic possit intelligi de omni re, quæ visa illicitè concupiscitur, tamen propriè hic Dominus, non loquitur de tali generali concupiscentia, sed de concupiscentia carnis, quæ ad concubitum ordinatur.

XXXI

August.

Licet autem Dominus propriè hic loquatur de machia, idest concupiscentia carnali, tamen August. 1. lib. de ferm. domini in monte cap. 13. Ostendit extendi hoc dictum Domini, ad omnem malam concupiscentiam, dicēs, Nomine machantium,

A

qui hoc capitulo comemorantur, omnem carnalem & libidinofam concupiscentiam oportet intelligi; & infra. Quis dubitet omnem malam concupiscentiam, rectè fornicationem vocari: quando anima neglecta superiori lege qua regitur, inferiorum naturarum turpi voluptate, quasi mercede prostituta corrumpitur? Et sic machia, vel fornicatio pro omni peccato accipitur. Dominus autem non videtur accipere fornicationem tali modo hic, sed solum pro fornicatione carnali, Vnde dicit. [Qui

B

viderit mulierem, & non dicit, Qui viderit rem concupiscibilem.] Propter quod primæ expositioni standum est, cum de ipsa Dominus loquatur, & hic, & in subsequentibus.

Tractatus sequens protenditur usq; ibi.

(Dictum est autem, quicumque dimiserit uxorem suam &c.) *habet infra scripta 30. capitula.*

C

S V M M A R I V M.

Ponitur prima continuatio, & ostenditur, quod ut vitemus peccatum carnis, occasiones dicti peccati, & luxuriosorum hominum societates, sunt à nobis vitandæ.

Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice abs te; expedit enim tibi ut pereat vnum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis: & si dextera manus tua scandalizat te, abscide eam, & projice abs te. Expedit enim tibi, ut pereat vnum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. Vbi postquam Dominus prohibuit cordis machiam, intendit prohibere occasiones peccatorum, cum faciliter in peccatum ruat, qui peccati occasiones non vitat. Nihil enim sic impellit hominem ad vitium, sicut stare in medijs occasionibus, & opportunitatibus peccatorum. Vnde 7. Politic. dicitur. Totaliter turpiloquium, ex ciuitate, sicut aliquid aliud, oportet legislatorem exterminare, ex dicere de facili quodcunque turpium, sit & ipsum facere prope. Maxime quidem ex iuuenibus, quatenus neque dicant neque audiant aliquid turpium, neque videant tales picturas, nec audiant sermones inhonestos. Et de mala societate, quæ causa est multorum peccatorum, dicit Chrysost. Nihil est tam perniciosum homini quam perniciofa societas. Et Bernar. 4. lib. de consideratione ad Eugenium dicit. Si collaterales tui boni sunt, tibi potissimum sunt, si mali æque plus tibi, nec

Ibidem.

I

Aristot.

Chrysost.
hom. 12.
Bernar.

te dixeris sanum dolente latere, hoc est, nec te dixeris bonum malis innitentem. Quia ergo mala societas, & peccatorum occasiones non vitare, multoties, & frequenter castum hominem impellunt in peccatum, qualiter impulsus fuit in peccatum idolatriæ Salomon propter nimiam concupiscentiam mulierum, quas contristare nolebat 3. Reg. 11. Et Iohas seductus per suos, consensit se adorari ut Deus; de quo dicitur 2. Paralip. 24. Postquam obiit Ioiada, ingressi sunt principes Iuda, & adorauerunt Regem: qui delinitus obsequijs eorum, acquieuit eis. Et dereliquerunt templum domini Dei patrum suorum, seruiertq; lucis, & sculptilibus: Iccirco Dominus volens tollere peccatum carnis, occasiones dicti peccati, & societatem immandorum hominum, iubet quod auferamus à nobis dicēs. [Quod si oculus tuus &c.] Et hoc modo hanc partē continuat Glossa dicens: Quia non solum peccata vitanda sunt, sed etiam occasiones peccatorum tollendæ, postquam docuit vitare mechæ peccatum, non solum in opere, sed etiam in corde, consequenter docet occasiones peccatorum abscindere dicens. [Quod si oculus tuus &c.]

S V M M A R I V M.

Quod quilibet, qui vult vitare peccatum carnis, illam occasionem peccandi, ex qua facilius in peccatum carnis perpetrandum inclinatur, à se remouere debet; & si plus inclinatur ad tale peccatum per visum talis, & talis mulieris, quam per tactum; vel pertactum, plusquam per visum; illam per quam plus inclinatur, plus vitare debet. Et hoc Dominus significat dicēs. Oculum scandalizantem, vel manum, remouenda esse à nobis, ponens membrum, pro actibus membrorum.

II

ET si de occasionibus peccatorum hinc agatur; est sic intelligendū, quod quilibet homo habet maiorem inclinationem ad peccatū carnis ex vna occasione, quam ex alia: aliqui enim magis inclinantur ad hoc ex mulierum pulchritudine: aliqui ex turpitudine, sicut dicit Cōmētator super Cantilogium Ptholomei de quodam filio Regis, qui adamauit mulieres turpes. Aliqui ex gratiositate ipsarum, & alij, ex alijs diuersis causis, & interminatis. Et oportet, quod quilibet aduertatur in se ipso, ex qua occasione facilius trahitur ad peccatum, ut dictam occasionem vitet quantum possibile est: iuxta illud Eccl. 37. Fili mi in vita tua tenta animam tuam, & si fuerit nequam, non des illi potestatem. Non

P enim omnia omnibus expediunt: & non omni animæ omne genus placet, Vnde si homo experimēto cognoscat, quod visus, vel tactus talis, vel talis mulieris, eum citò ad libidinem inflamat, talis visus, vel talis tactus omnino abscindendus est, nè in peccatū cordis, vel carnis mechæ, quis labatur. Existente enim in homine inclinatione carnalitatis ad peccandum cum tali muliere, si videatur vel tangatur facilius in peccatum ruit, coadiuuante Diaboli tentatione, qui maiores tentationes homini infert ad illud peccatum, ad quod videt sensualitatem eius inclinatam. Halitus enim Diaboli prunas ardere facit. Iob 41. Quod exponens Grego. 33. lib. Moral. cap. vlt. dicit. Quid prunas, nisi succensas in terrenis concupiscentijs reprobrum hominum mentes appellat? quas prunas halitus Diaboli vehementius ardere facit, quia reproborum mentes, quas iam calentes, amore gloriæ temporalis inuenerit, suggestionis suæ flatibus vsq; ad nequitiam exercendę crudelitatis incendit. Quia tantò ignis suasionis illius amplius inceditur, quantò se ei ad consentiendum molliorem vel flexibiliorem quisq; præbuerit. Vnde orat Propheta in Psal. Nè tradas me Domine à desiderio meo peccatori, cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne fortè exaltentur. Peruersum enim desiderium est laqueus, quo capit Diabolus hominem miserum; dicente August. in originali super dictum locum Psal. Tu desiderio tuo, facis locum Diabolo. Ecce enim Diabolus proposuit lucrum, inuitauit ad fraudem: lucrum enim habere non poteris, nisi fraudem feceris: sed lucrum esca est, fraus laqueus, sic attende ad escam, ut videas laqueum, frena desiderium, & non cades in laqueum. Si autem vicerit te desiderium escæ, mittet tibi collum in laqueum, & capiet te auceps animarum. Vnde & de muliere meretrice, quæ apprehensum osculatur iuuenem, ut procaci vultu blandiatur dicitur Prouer. 7. Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditijs labiorum protraxit illum: Statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam. Et si hoc verum est de omnium peccatorum genere, quod inclinatus ad quodcunq; genus peccati, facilius ruit in ipsum, nisi vitet occasiones illius peccati, & maximè illam de qua cognoscit, quod per eam ad peccatum illud plus trahitur quam per aliam; hoc magis veritatē habet in peccato carnis, quod tale est, quod vix potest superari, nisi omnes peccati illius occasiones vitetur. Propter quod & Apostolus 1. ad Cor. 6. dicit. Fugite fornicationem: vbi dicit Glossa.

Iob 41.
Gregor.

Psal. 139.

August.

Prou. 7.

1. Cor. 6.

Cum

2010

Chrysoft.
hom. 12.

2. Pet.

Prou. 6.

Eccl. 7.

An A

III

Cum alijs vitijs potest expectari conflictus, hanc fugite, ne approximatis, quia aliter non potest melius vinci. Quia ergo si occasiones peccati luxuriæ non vitentur & fugiantur, in peccatum carnis facile homines prolabuntur: Iecirco dominus postquam dixerat. [*Quod omnis, qui videt mulierem ad concupiscendum eam, iam mechatus est eam in corde suo*] prohibet ne videatur, vel tangatur mulier, quæ causa ruinæ & scandalii posset esse: mandans quod talis visus, & tactus, procul à nobis excidantur, & expellantur, ponens membra pro actibus membrorum, sicut oculum pro visu, & manum pro tactu. Vnde & hic Chrysostomus in homil. ait. Dum assidue visito mulierem, decido in laqueum desiderij eius, & talis respectus meus bonus, factus est mihi in scandalum. Ejicere oportet talem respectum bonum, qui mihi generaturus est malum. Et eodem modo, est de dextera dicendum, quod ibi pro tactu accipitur. Hi enim duo sensus maxime solent deferuire libidini: iuxta illud 2. Pet. Oculos habentes plenos adulterij, & incessabilis delicti. Et Prouer. 6. Nunquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, ut vestimenta ipsius non ardeant? vel ambulare super prunas, & non comburantur plantæ eius? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non est mundus cum tetigerit eam; ut enim dicitur Eccl. 7. Inveni morte, mulierem amariorem, quæ laqueus venatorum est, & sagena cor eius. Vincula sunt manus illius.

S V M M A R I V M.

Cum æquè oculo sinistro possit videri mulier concupiscentialiter, & sinistra manu possit tangi, sicut oculo dextro, & dextera manu, dubitatur quare Dominus, non æque dixit si sinister oculus, vel sinistra manus scandalizat te, erue, vel abscide eum, sicut dixit de dextro oculo, & de dextera manu: & ponitur prima solutio, quod cum dextro oculo, vel dextera manu, magis à nobis diligatur, quàm sinister oculus, vel sinistra manus, si prima scandala sunt à nobis abijcienda, & secunda.

Sed quia mulier æquè potest videri, & tangi oculo sinistro, & sinistra manu, sicut oculo dextro, & dextera manu. Propterea dubium est, quare Dominus dicit quod si denter oculus, vel dextera manus hominem scandalizat, eruenus est & abscindenda, & procul abijcienda, & non dicit hoc de sinistro oculo, vel sinistra manu? Et potest primò dici ad hoc, quod si oculo dextro, & manui dextera scandalizan-

A tibus non est parcendum, minus utiq; parcendum est oculo sinistro, & sinistra manui. Cum enim oculus dexter, & manus dextera, sint magis dilecta, quàm sinistra, si non parcutur oculo, & manui dextris scandalizantibus, minus utiq; parcendum est oculo, & manui sinistris scandalizantibus. Et hoc modo hic exponit August. 1. lib. de serm. domini in monte. Quod additum est, dexter, fortasse ad augendum vim dilectionis valet. Quanquam enim ad videndum, isti oculi còmuniter intenduntur, & si ambo intenduntur æqualiter possint, magis tamen oculum homines formidant dextrum amittere.

S V M M A R I V M.

Ponitur secunda solutio, accipiendo dextrum oculum, & manum dexteram, pro mulieribus consanguinitate, vel affinitate nobis coniunctis, vel pro aliqua necessitate nobis necessarijs, quæ si nos ad peccatum carnis trahant, abscindenda à nostro consortio sunt.

Potest etiam esse sensus, quod per dexterum oculum, & manum dexteram, quæ magis sunt dilecta, intelligantur mulieres, quæ aliqua necessitate, vel affinitate sunt nobis coniunctæ, sicut sunt mulieres nobis consanguinitate, vel affinitate coniunctæ, vel quarum operibus plurimum indigemus, vel quarum nobis cura, & prouisio est commissa, quæ si nos scandalizant, id est, ad peccatum carnis, cum ipsis committendum, nos sollicitant, vel nos ex quadam assiduitate, quam cum ipsis habemus, inclinant ad peccatum, abscindenda sunt à nobis, & procul expellenda, ne propter opportunitatem peccandi cum ipsis, in peccatum labamur. Solemus enim dicere de personis nobis multum coniunctis, quod ipsas habemus, sicut nos ipsos, sicut oculos nostros. Vnde si tales mulieres nos scandalizantes, sunt à nobis abscindenda, magis utique extraneæ abscindenda erunt. Luxuria enim accensa non respicit parentelam, vel aliam coniunctionem naturalem. Sic enim Amnon filius David corripit Thamar fororem suam 2. Reg. 13. Sic etiam Herodes in uxorem accepit Herodiadem uxorem Philippi fratris viuentis, & hoc modo frequenter, & frater sororem, & filius matrem, & pater filiam, & consanguineus consanguineam corruerunt, dum tales mulieres multum familiares habere voluerunt; quia iuxta dictum poetæ: Nec frater fratri, idem sorori parit, dum furor ille venit. Vnde Hiero. in Episto. ad Rusti-

August.

III

2. Reg. 13.

Hieron.

cum de instructione vitæ dicit. Matrem ita vide, ne per illam alias videre cogaris, quarum vultus cordi tuo adhæreant, & tacitum viuat sub pectore virus. Ancillulas quæ illi in obsequio sunt, tibi scias esse in insidijs, quia quantò vilior earum conditio, tantò facilius ruina est. Et Ioannes Baptista sanctam matrem habuit, Pontificisq; filius erat, & tamen nec matris affectum, nec patris operibus vincebatur, ut in domo parentum cum periculo viueret castitatis. Si scâdelizat te oculus, pes, manus tua, proijce eam, nulli parcas, ut soli parcas animæ tuæ. Et in Epistola ad Eustochium dicit idem. Samson leone fortior, saxo durior, & qui vnus mille, & nudus est persequutus armatos, in Dalida mollescit amplexibus. David secundum cor Domini electus, & qui vêturum Christum, sancto sape ore cātauerat, postquam ambulans super tectum domus suæ, Bersabeæ captus est nuditate, adulterio coniunxit homicidium. Vbi & illud breuiter attende, quòd nullus sit etiam in domo tutus aspectus: & ne aliquis etiam sibi de sanguinis propinquitate confidat illicitum Thamar sororis Amnon super exardescit incendium. Et Ezech. cap. 22. loquens ad Hierusalem dicit. Verecundiora patris discooperuerunt in te, immunditiam menstruata humiliauerunt in te. Et vnusquisque in uxorem proximi sui operatus est abominatione, & socer nurum suam polluit nephariè, frater sorore suam filiam patris sui oppressit in te. Quod expones Hiero. 7. lib. super Ezechielem dicit. Scelus, siue incestum operati sunt in medio tui, ut quod in angulis quoque, & in secreto rarò sit, quando etiam à male conscientie hominibus huiusmodi deuitantur, hoc tamen in propatulo feceris. Quod autem incestum commiserint, sequens sermo significat. Verecundiora patris nudauerunt in te nouerçe contra fas, & licitum copulati, quodque scelestus est socer exarsit in nurum, & frater sororis iura nesciuit, ut non vrerimam, sed de eodem patre violaret sororem. Quia ergo contingit quandoq; quòd propter familiaritatem nimiam, quam quis habet ad propinquas sui sanguinis, vel affines quæ sunt quasi vnum corpus, & sanguis cum homine, ad incestum committendū cum ipsis declinat, ut ipsas iam non ut propinquas, sed ut mulieres, oculis impudicis, & adulterinis respicit, & incestuose ipsas contingit: Idcirco, quando tale quid homini contingit, ne ultra iniquitas progrediatur, tales mulieres sunt abscindendæ, & procul ab homine remouendæ, si-

F cut aspectus, & tactus earum. Vnde ad hanc intentionem Glossa hoc exponens, dicit. In oculo, vel in manu dextera possunt accipi fratres, vxor, filij, propinqui, qui si sunt impedimento, debemus eos à nobis separare. Vnde, & in Leuitico de sacerdote magno dicitur. Ne super patrem, vel filias polluantur. Dum enim talis concupiscentia homini accidit ad propinquas, vel affines sui sanguinis, nisi citò illas à se abiciat, timendum est, ne multum in profundum peccatorum ruat; quia cum duo amores scilicet naturalis, quia sunt eiusdem carnis, & sanguinis, & concupiscentiæ venereorum, trahant homines ad tales mulieres, conuersatio etiam & consuetudo viuendi cum eis, quæ etiam extraneas personas facit amicas, & dilectas, & in eadem domo manentes, frequenter in amorem inhonestum suum, ex mutuis aspectibus, colloctionibus, tactibus, possint ascendere, & in immensum, & quia nullus de eis malè suspicari permittitur, propter naturale fœdus, non reprehenduntur per aliquem, quia non extimatur, quòd ad turpitudinē tendant, & si etiam extimaretur non reuelaretur per illos in domo, propter generis confusionem, quæ omnia non sunt solū funiculus triplex, qui difficilè rumpitur, sed multiplex: sicque omnia supradicta illum trahent ad incestum, quòd vix ex tunc à tali scelere poterit abstinere. Vnde, & 2. Polit. ait Aristot. contra Platonem, qui dixit, quòd quilibet, ad quamlibet accedere possit. Inconueniens est, & communes facientes filios, coire solum auferre ab amantibus, amare autem non prohibere: neque vsus alios quos patri ad filium esse omnium est indecentissimum, & fratri, ad fratrem: quin & amare solum. Inconueniens autem, & coitū auferre, propter aliam causam quidē neque vnā, ut valde vehementi delectatione factam.

S V M M A R I V M.

K Ponitur tertia solutio, quòd si amore spirituali incipiamus diligere, & frequentare aliquam mulierem, & ei bene facere, & eius necessitatibus subuenire, si percipiamus, quòd ex hoc trahamur ad concupiscendam ipsam, talis frequentia eius, & etiam adiutoria, sunt subtrahenda, ne in peccato carnis labamur cū ipsa.

V Non etiam per oculum dexterum, & manū dexterā intelligitur aspectus, & tactus mulieris, quæ à principio sancto aspectu, vel misericordi videtur, & eidem opera misericordiæ exhibentur, qui

aspectus,

Glos.

Idem.

Ezech. 22.

Hiero.

Arist.

Gal. 3.

Chrysoft.
hom. 12.

aspectus, & tactus, licet à principio boni, & iusti fuerint, & spirituales; postea tamen ex frequentia, carnales efficiuntur, quia cum spiritu ceperint, cum carne consumuntur, sicut de quibusdam ad Gal. 3. Apostolus dicit. Sic stulti estis, ut cum spiritu ceperitis, nunc carne consumamini. Contingit enim quandoque, quod aliqui homines deuoti, videntes aliquam mulierem, deuotionis opera exercent, ut eam in sancto proposito magis confortent, & animent, frequentant eam, alloquuntur cum ipsa, & familiaritatem contrahunt, & in tantum, ut cum à principio solum loquantur, & se mutuò incitent in Dei amorem; postea ad carnalem amorem, eorum verba nutus, & signa deflectuntur: Et qui oculo dextro, id est, sancto aspectu, se prius viderant, postea carnali aspectu, & impudico se vident. Et istos dexter oculus scandalizat. Quod cum incipit fieri, etiam talis sanctus aspectus, & spiritualis, qui incipit flectere ad carnalem, eijciendus est, & expellendus à nobis. Si etiam aliquis videat aliquam pauperem, & ut eius necessitati propter Dominum prouideat, incipit extendere manum eleemosinæ ad eam, & ex hoc familiaritatem cum ipsa contrahit, & ipsam ad se trahit: si perpendat quod eius concupiscentia, excite-
tur ad cōcubendum cum ipsa, subsidium, & adiutorium, & omne familiaritatis genus, abscindenda sunt, ne ad carnis peccatum, vel eius concupiscentiam perueniatur, quia iam dextera manus incipit homini scandalum generare; & hoc modo hanc partem exponens Chrysoft. hīc dicit. Respectus, vel consideratio mentis, oculus animæ est, videlicet voluntas operis alicuius faciendi, & mouens manū ad aliquod opus, manus animæ est. Si igitur sit aliqua mulier, religiosa virgo, vel vidua, & dico, debeo visitare mulierē istam assidue, & si quid religionis ignorat, quasi mulier instrui eam, ut confirmem eam in bono proposito suo, bonus respectus est iste, & dexter oculus: sed si dum assidue visito eam, decidi in laqueum desiderij eius, Ille respectus meus bonus, & dexter, factus est mihi scandalum. Quid ergo fieri oportet? eijcere talem respectum bonum, qui mihi generaturus est malum. Vel sic, Vidi orfanam quandam, & dixi debeo illam accipere in domum meam, & educare, donec veniat tempus nubendi, & cepi ei subministrare quæ necessaria erant; bonum opus hoc, dextera manus est: sed dum causa subministrationis, videndo eam, decidi in laqueū desiderij eius, tūc illud bonum opus meum, & dextera manus, facta est

A mihi in scandalum; quod cum incipit fieri, tale bonum opus, & dextera, sunt abscindenda. Vnde Hieron. de vita Clericorum ad Oceanum dicit. Si pudicitiam quæris, fœminam quam bene videris conuersantem, mente dilige, non corporali præsencia ornatam. Et infra. Sacerdotes decet, vel gradus ceteros clericorum, se à fœminis segregari. Vnde si generis gratia, easdem nullo pacto iudicas dimittere: memento Thamar, quod ab Amnon fratre suo corrupta sit. Vbi enim vnus est tabernaculi conuersatio, carnis non facile tollitur delectatio. De duobus enim quod vnus desiderat, si loqui nō potest, tētatur tamen. Et infra. Germinant fœminæ cū viris habitantes, spinas, & arcana mentium, acuto mucrone percutiunt. Proh nefas, dolor est dicere: sed præterire non decet, Christo istæ nubere vouerunt, non clericis. Vnde sine nuptijs nouum genus vxorum? Monachum, vel clericum solitudo facit, non publicum. Quid te virginalē delectat alloquium? Cur sanctimonialium contra fidem frequentia in Ecclesia est? vel in ipso publico? Si eos, quos diligunt, viderint, ridentibus oculis salutationis tenera verba procedunt. Deinde cum salutauerint, si Dei viros præterire celerius viderint, contemptores suos iudicant, & irascuntur. Ordinatur deinde desertæ satisfactio. Post satisfactionem prandium, quasi noua lætitia disponitur: Inter pocula, impropere verba contemptus, ille vero lamentare se simulat, quasi peccati genus inducens. Mariam in penetralibus Angelus solam inuenit non cum Agapeta loquentem, & illa virilem introitum trepidauit. Tu quæ fornax es malitiæ, quid à viro desideras frequentius saluari? & nescis quia dupliciter famam perdis, tuam simul, & clerici cuius vita Ecclesia Dei debet ornari? Quia ergo contingit, & frequentè, quod ex bono aspectu, & actu frequentatis cum mulieribus, nascitur adulterij crimen, vel fornicationis: Idcirco si sentiamus ex talibus aspectibus, & actibus ad peccatum carnis moueri, tales aspectus, & actus sunt abscindendi, ne ad dicta peccata profiliamus. Melius enim est eis, & nobis, quod doctrinam, & necessaria corporis, ad tempus subtrahamus, quousque concupiscentia transierit, quàm talibus insistentes, in peccatum carnis cum ipsis labamur. Vnde, & Hiero. in Epist. ad Eustochium dicit. Si quid ignoras, si quid de scripturis dubitas, interroga eum, quem vita commendat, excusat ætas, fama non reprobatur, qui possit dicere desponsauit te vni viro virgi-

Hieron.

Ibidem.

Ibidem.

IV

Ibidem.

Idem.

nem castam exhibere Christo. Aut si non est qui possit exponere, melius est aliquid nescire securum, quam cum periculo discere. Memento quod in medio laqueorum ambulas. Vnde & illi, qui sub prætextu religionis, mulieris familiaritatem, & contubernium quærunt, assimulantur filijs Hely sacerdotis, de quibus dicitur 1. Reg. 2. Audiuit Hely omnia quæ faciebant filij sui vniuerso Israeli, & quomodo dormiebant cum mulieribus, quæ obseruabant ad ostium tabernaculi. Quod exponens Iosephus dicit. Filij Hely mulieribus religionis causa conuenientibus ad tabernaculum, contumelias inferebant, alijs quidem violentiam facientes, alijs vero persuadentes donis; nihilq; eorum vita à tyrannide pessima diferebat.

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta solutio accipiendo dextrum oculum pro ratione, & dexteram manum, pro actu voluntatis, & accipiendo sinistrum oculum, pro cognitione sensitiua, & sinistram manum, pro appetitu sensitivo & eius actu. Et quia non est in nostra potestate, nisi post deliberationem cohibere sensum, & eius appetitum, sicut est in nostra potestate per liberum arbitrium, refrenare sensum, & appetitum sensitivum, ne procedat ad actum concupitum, ita etiam est in nostra potestate cohibere motum inordinatum voluntatis: Idcirco dexter oculus, & manus, præcipiuntur amputari, & non sinister oculus vel manus.

VI

Potest etiam per dextrum oculum, & dextram manum scandalizantem nos, quæ eruenda sunt, & abscindenda, intelligi oculus mentis; & manus, pro voluntate operis. Circa quod attendendum secundum Chrysost. hic. Quod sicut in nobis sunt duæ virtutes cognitivæ, scilicet sensus, & intellectus, qui dirigunt in agendis; sic etiam sunt duo appetitus, scilicet appetitus sensitivus, & intellectivus, qui vocatur voluntas in nobis, qui sunt persecutiui operis: huiusmodi autem appetitus, sunt in nobis contrarij, cum appetitus intellectivus, & ratio ad optima deflectant; sensus verò & appetitus sensitivus ad mala sint inclinati: iuxta illud Gen. 8. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Et Apostolus dicit ad Galat. 5. Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis: caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: Hæc enim sibi inuicem aduersantur; Licet enim ratio, & voluntas possit compescere sensum, &

F appetitum sensitivum, ne contra rationem, & voluntatem perficiant, quod concupiscunt: iuxta illud Gen. 4. Sub te erit appetitus peccati, & tu dominaberis illius, tamen quod sensus, & appetitus sensitivus, non concupiscant contra rectam rationem, & voluntatem eam sequentem, pro statu naturæ lapsæ, non est in nostra potestate: iuxta illud Apostoli ad Rom. 7. Condelector legi Dei, secundum interiorem hominem: Video autem aliam legem in membris meis repugnātem legi mentis meæ, & captiuam me in lege peccati, quæ est in membris meis. Vnde etiam non præcipitur nobis, quod caro non concupiscat aduersus spiritum, quia hoc pro nunc, impossibile est nobis, sed quod non regnet concupiscentia peccati, sic quod obediamus ei, quia hoc in nostra potestate est, cum adiutorio gratiæ Dei: iuxta illud ad Rom. 6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat concupiscentiis eius. Vnde August. de verbis Apostoli, sermo. 12. hoc exponens, dicit. Non dixit, noli habere desideria mala: Quomodo enim in hac carne mortali, ubi caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, non habeo desideria mala, quia volo ut caro non concupiscat, & non possum? illud ergo fac. Non regnet peccatum in tuo mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, & si sunt desideria, non eis obediat, ne iniquitas dominetur. Et sermo. 66. dicit idem, Quod non regnat peccatum, id est carnalis concupiscentia, plus habet iuris mens ad tenenda membra carnis ne dentur in arma iniquitatis, quam ipsa concupiscentia carnis, ad mouenda membra carnis: mens tamen quia dominatum habet, si tamen desuper adiuuetur, ne cum ei multum contra Dei gratiam damus, non regem, sed ut tyrannum faciamus. Et infra. Lex iubeat, & non implebat, quia caro ubi non erat gratia, municissime resistebat. Quia ergo non est in nostra potestate, quin sensus, & appetitus eius, concupiscat mulierem visam, aliquādo tamen est in nostra potestate, quod ratio, & voluntas, tali concupiscentiæ resistent adiutæ Dei gratia, post peccatum Adæ, & non solum quod resistent dictæ concupiscentiæ carnali, ne in opus prorupāt, immo quod post deliberationem rationis, eam a concupiscendo, cessare faciant: Idcirco rationi, & voluntati, quæ vocantur dexter oculus, & dextera manus, præcipitur, quod si nos scandalizant, consentiendo delectationi peccati, vel etiam si consentiāt in opus peccati extrinsecū, talis eorum consensus abscindatur, ne perueniatur ad opus ex-

terius,

Gen. 4.

Rom. 7.

Idem 6.

August.

Idem.

Ibidem.

1. Reg. 2.

Iosephus.

G

H

I

K

Chrysost.
hom. 12.

Gen. 8.

Gal. 5.

terius, exhibendo membra corporis, arma iniquitatis, peccato. Vel si ratio, & voluntas iuxta consensum peccatorum talium sint, oportet quod talis consensus eorum abscindatur, cum hoc sit in eorum potestate, & non solum quantum ad eorum actum, quem in potestate habent, immo quantum ad actum sensus, & appetitus sensitivi, quem possunt cohibere post deliberationem, ne omnino sint, & si sint, quod non perueniant ad opus concupitum, quia nisi ratio, & voluntas hæc facerent, cum hoc facere possint, adiuti Dei gratia in rehat, non iam imputaretur sensualitati, sed ipsis. Sed quia sensualitas antè deliberationem rationis, & imperium voluntatis, concupiscit sensualitati conuenientia, & refugit nociua: quod talia non concupiscat, non est in nostra potestate antè deliberationem rationis, quia pro tunc mouetur nostra sensualitas bestialiter: Idcirco non præcipitur nobis, quod oculus sinister, vel sinistra manus, idest cognitio sensitiva, & appetitus sensitivus sequens eam, si scandalizant, idest occasionem ruerendi in peccatum præstent, quod abscindantur, & procul à nobis expellantur, quia quamdiu in hac vita mortali sumus, pro tempore naturæ lapsæ, caro contra spiritum concupiscit, nam & si concupiscentia carnis, quæ provenit ex fomite originalis peccati, possit diminui, non tamen extinguitur in vita præsentis, quamdiu terra nostra, idest caro, spinas, & tribulos germinat. Sed quia ratio, & voluntas, Dei gratia adiutæ, possunt non consentire tali concupiscentiæ sensualitatis, immo etiam totaliter compescere: Idcirco præcipitur quod si oculus dexter, vel dextera manus scandalizat, idest quod si quando voluntas, & ratio peccato, vel concupiscentiæ carnali consentiunt, vel non compescunt, eruendus est oculus dexter, & abscindenda manus dextera, idest talis actus consentiendi in malum, vel negligentia, est tollenda. Dicitur autem secundum eundem Chrysost. Dexter oculus ratio, & dextera manus voluntas, quia sunt arbitrio libera, ad hoc, vel illud quod placuerit, habentes potentiam declinandi, sicut dextera manus est apta ad opera: sed sensus, & appetitus sensitivus, dicuntur sinistra, quia ad unum, & magis ad malum post peccatum originale sunt inclinata. Vnde ad hanc intentionem, hanc partem exponens dicit. Quando ex passione carnis concupiscimus sicut homines, animo autem resistimus concupiscentiæ nostræ, sinister oculus scandalizat, idest mens carnis, & sinistra manus, idest voluntas car-

A nis, & quia fieri non potest, ut caro aliquando cesset à desiderio malo, quia, & si desideria carnis retinere possimus, ut non faciamus quod desiderat caro, præscindere tamen non possumus, ut non desideret; & ideo non iubet carnis mentem, idest oculum eiicere, vel carnis præscindere voluntatem. Quando autem ex proposito animæ volumus malum, tunc dexter oculus, idest ratio, & dextera manus, idest voluntas, nos scandalizant, & istum oculum, & istam manum præscindere iubet, quæ & præscindere possumus, quoniam anima in arbitrio suo est, ut ad quod voluerit valeat declinare.

S V M M A R I V M.

Quod si per oculum, & manum dexteram, intelligentur cognati, & amici carissimi, vel familiares nobis multum necessarij, si incipiunt nos sic scandalizare, id est, si nobis peccata facienda persuadeant, vel ad peccandum nos inducant, abscindendi sunt à nobis, & remouendi à nostra societate.

C
S I vero loquatur Dominus de societate malorum hominum, qui frequenter impellunt hominem in peccatum, quia nihil sic nocet homini, sicut mala societas, Tunc est sensus, quod si aliquem habeamus sic dilectum, ut oculum dextrum, vel manum dexteram, & ad peccatum nos vult trahere, abscindendus est à nobis, & remouendus, ne propter eius societatem, nos, & ipse pereamus: Vnde & infra in homel. Chrysost. exponens illud; si oculus tuus dexter scandalizat te, dicit. Vnde sunt peccata in nobis? non utique ex necessitate, sed à desiderio, cum à cōmorando cum pernicioso, & à cōtemnendo virtutem proficiantur: nec iubet eruere oculos, absit, sed de amicis attingentibus, quos in ordine membrorum necessariorum habemus, hoc dicit. Nihil enim, ita nocivum est, ut conuersatio perniciofa; quæcunque enim necessitas non potest, amicitia multoties potest, & in nocumentum, & in utilitatem. Vnde, & hic ait, perniciosos, & si valde tibi amici fuerint, abscinde ab amicitia tua. Si enim quilibet malus, per se sufficit ad suam malitiam consumandam, magis utique cum habeat circa se malos consiliarios, & adiutores ad malum, & nullum reprehensorem iniquitatis suæ, sed magis laudatorem, ad mala, & peccata proficiet, iuxta illud. Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur: Quod exponens Cassiodorus dicit. Malus dum prædicatur extollitur nec de cor-

VII

Chrysost.
hom. 12.

Ibidem.

Matt. 18.
Chrysost.
hom. 60.

Psalm. 9.

Cassiod.

rectione cogitat, cui laudator blandiens inuenitur. Sic enim Amnon stuprum, & incestum commisit cum sorore, quia consuluit Ionadab, qui prudens erat in malo, qualiter posset habere sororem suam. Sic, & Iezabel impulit Acab ad interficiendum Naboth, & ad possidendam vineam eius. Sic etiam Salomon sapientissimus adamans mulieres alienigenas amore ardentissimo, ædificauit Idola, & coluit ea, impulsus ad hoc per ipsas mulieres, quas nimium diligebat. Vnde quàm citò homo perpendit, quòd aliquis eius amicus, vel dilectus, peccatum ei perpetrandum consulit, vel à iustitia auertere cupit, tam citò eum à se expellere debet, & procul abijcere, ne simul cum ipso pereat. Iuxta illud Deut. 13. Si voluerit tibi persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, siue vxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis vt animam tuam, clam dicens, eamus, & seruiamus dijs alienis; non acquiescas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eum, sed statim interficies. Et Pro. 1. de mala societate dicitur. Si te lactauerint peccatores, non acquiescas eis: si dixerint veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendicula contra infontem frustra: Implebimus domus nostras spolijs, sortem mitte nobiscum, marsupium sit vnum omnium nostrum: fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à semitis eorum. Vnde, & de vxore maligna dicitur Eccles. 25. A carnibus tuis absconde illam, ne semper te abutatur. Et de coninge infideli habitante cum fidei, qui non vult habitare cum ea sine iniuria creatoris: dicit Apostolus 1. ad Cor. 7. Si infidelis discedit, discedat, non est enim seruituti subiectus frater, aut soror in eiusmodi. Quod exponens Glossa dicit. Si uxor dicat non ero uxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges, nisi solita latrocinia exerceas, & huiusmodi: tunc ille, cui uxor hoc dicit, si ueraciter christianus est, plus tenebitur amore diuinæ gratiæ, quàm carnis vxoris, & membrum, quod eum scandalizat fortiter amputabit. Vnde nulli personæ, quantumcunq; coniunctæ consanguinitate, vel amicitia adherendum est, si hominem vult inducere ad peccatum, cum amicitia Dei, & sui, sit omnibus præferenda, si charitas sit ordinata. Et hoc modo hanc partem exponens hîc Chrysost. in homil. dicit. Si ita aliquem diligas vel ita vtilē esse estimes, vt manus dexterę ducas loco, & sit tibi cognatus, vel si aliter te attingit, & incōmodet tuæ animę, & hunc

F absconde. Et si familiarem in iacturam factum lex abscondere iubet: magis vtique iubet abscondere eos, qui nondum sunt cognati, vel familiares.

S V M M A R I V M.

Quòd si dexter oculus, accipiat pro consiliario nostro in diuinis, & dextera manus, pro adiutore nostro in operibus virtuosus, etiam tales sunt à nobis abscondendi: si perpendamus quòd ad peccatum, vel heresis, vel maligni operis, nos inducere velint.

G

POnit autem oculum dexterum, & manum dexteram, secundum Aug. 1. lib. de ser. Domini in monte, pro dilectissimis amicis, & qui in rebus diuinis, adiuuant nos; dicit enim: Oculus est membrum, quod vehementer diligimur, & tanquàm dilectissimum amicum, & hunc consiliarium possumus appellare, quia oculus est tanquàm demonstrans iter, & in rebus diuinis, quia dexter est; In rebus autem diuinis consiliarius scandalizans est, si in aliquam perniciosam heresim, nomine religionis atq; doctrinæ conatur inducere. Ergo & dextera manus accipitur dilectus adiutor, & minister in diuinis operibus: qui etiam si scandalizet, ad quodcunque genus peccati nos ducere volens, sicut ad malè acquirendum, vt in elemosinam expendatur, abscondendus est à nobis, & procul remouendus. Melius est enim, quòd talis per se pereat, quàm si se, & nos ad perditionem traheret: expedit enim magis vt pereat vnum membrorum nostrorum, quàm si totum corpus periret, Vt hîc Dominus dicit. Et Apostolus 1. ad Cor. 4. dicit. Nescitis quoniam modicū fermentum, totam massam corrumpit? Ex purgate vetus fermentum. Quod exponens Glossa dicit. Cum cognitum peccatum alicuius non arguitur, totam massam corrumpit, id est, omnes contaminat, qui cum possint arguere, dissimulant; participes enim sunt peccati, dum patiuntur reum, propter quod eum, qui nos corripit abijcite, quia est membrum veteris hominis, & putridum.

H

I

K

S V M M A R I V M.

Quòd si infirmis, vel pusillis, qui faciliter scandalizantur expedit, vt separentur à consortio illorum, qui eos scandalizant, id est, ad peccatum inducunt, etiam perfectis, idem expedit, si ex tali malorum consortio, scandalizari incipiant: sed perfecti, qui non scandalizantur ex factis, vel dictis malorum, sed eos

VIII
Aug.

1. Cor. 4.

Glos.

corrigit, & emendant, non debent se ab eis se parare, nisi appareret eos incorrigibiles esse, vel nisi viderent, quod alij infirmi, quos regunt per suam malitiam corrumpere, & tunc tales separari ab alijs debent.

VIII

Glos.
Matt. 18.

2. Pet. 2.

Iob. 30.

Grego.

Cant. 2.

Ezech. 2.

Bern.

Verum est autem, quod si mala societas, nos iam incipiat ad peccatū trahere, tunc abicienda est, quæ tunc incipit, quando scandalizat nos. Scandalum enim, ut dicit Glossa super illud infra 18. Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te; Est dictum, vel factum minus rectum, occasionem dans ruinæ, quia tunc scandalizans, cum faciat factum, vel dictum minus rectum, ex quibus datur ruinæ occasio, grauitèr peccat, ut ibidem dicit Dominus. Qui scandalizat vnum de pusillis, expedit ei, ut suspendatur mola in collo eius, & demergatur in profundum maris. Et etiam scandalizatus peccat, quia iam in peccatum ruere incipit, & ideo vterq; perit. Et propter hoc imperfectis hominibus in virtute, qui vocantur pusilli, & faciliter scandalizantur, non expedit esse in societate malorum, nec cuicumque homini etiam perfecto, ex quo scandalizari incipit: sed qui est perfectus in virtute, & non scandalizatur propter dictum, vel factum alicuius minus rectum, non oportet, quod se abscindat, vel separet à socio, qui quantum in eo est, ipsum scandalizat, licet ipse non scandalizetur. Vnde, & in laudem Loth dicit Pet. 2. Epistola cap. 2. Iustum Loth oppressum à ne phandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit. Aspectu enim, & auditu, iustus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Et Iob de se dicit. Frater fui draconum, & socius struthionum. Quod exponens Greg. 20. lib. Moral. cap. 29. (ait) veraciter Ij boni sunt, qui in bonitate persistere, etiā inter malos possunt. Nul lus quippe perfectus est, qui inter proximorum mala patiens nō est. Qui enim equanimiter aliena mala non tolerat, ipse sibi per impatientiam testis est, quia à boni plenitudine longè distat. Abel quippe esse renuit, quem Cayn malitia non exercet. Sic in tritura areæ, grana sub paleis præmuntur, sic flores inter spinas prodeunt, & rosa quæ redolet, crescit cum spina, quæ pungit. Hinc etiam voce sponsi sanctæ Ecclesiæ dicitur. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias; Hinc etiam ad Ezech. Dominus dicit. Filij hominis increduli, & subuersores tecū sunt, & cum scorpionibus habitas. Et Ber. super cant. ser. 44. dicit. Non mediocris

A titulus perfectæ virtutis est inter prauos viuere homines, & inter malignantes, innocentia retinere candorem, & morum lenitatem: magis autem si ijs, qui oderunt pacem, pacificum, & amicum ipsis te exhibeas inimicis, & si pungentes te spinas, candore proprio illustrare, & venustare non cessas. Vnde qui sic perfectus est in virtute, ut malum scandalizantis socij non accedat ad eū, potest in mala societate habitare, cum non scandalizetur ab ea; immo potest eam ex suo consortio reddere bonam. Vnde quamdiu spes est, quod bonus habitans inter malos, eos bonos efficere possit, eos à se abscindere non debet. Sed si verisimiliter appareat, quod inemendabiles sunt, tunc sunt abscindendi, & separandi ab eo, Iuxta illud Hier. 51. Tollite resinam ad dolorem eius, si fortè sanetur; Curauimus Babilonem, & nō est sanata, derelinquamus eam, ut eamus vnusquisque in terram suam. Et de Iuda sub specie vineæ dicitur Isa. 5. Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, & non feci? **C** An quod expectaui, ut faceret vuas, & fecit labruscas? Et de Hierusalem, quæ impleta erat sanguine Prophetarum, Dominus dicit, infra 23. Volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti, ecce relinquetur domus vestra deserta. Et Hiero. super illud infra 28. Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te, dicit. Inemendabiles amici sunt à nobis alienandi, ne per immunditiam eorum, & ipsi polluti pereamus; Quemadmodum enim in corpore humano, si aliqua membra sic ægrotent, quod periculum toto corpori imminet de corruptione nisi abscindatur, abscindenda sunt ne vnum membrū putridum, totum corpus corrumpat. Si verò tale periculum non imminet toti corpori, vel quia egritudo membri non totum corpus afficit, sed solum aliquod membrum languidum, & non se extendit eius infectio ad cætera membra, vel quia adhuc est spes quod membrum infectum curetur, & non possit interim magna infectio toti corpori prouenire ex eo: Tunc membrum abscindendum non est, sed curandum. Sic mala societas, quando se ostendit insanabilem, & cæterum corpus sanum, pro viribus procurantem putrescere, abscindenda est: sed quamdiu sibi soli nocet, & alios non inficit, vel spes est emendationis eius, non est à perfectis viris, & maxime talibus qui non scandalizantur per eam, abscindenda, vel etiam separanda. Sic enim Apostolus dicit 1. ad Cor. 7. Si qua mulier habet virum fidelem, & hic consentit habi-

Hier. 51.

Isai. 5.

Matt. 23.

Matt. 28.
Hiero.

1. Cor. 7.

tare

tare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis, per virum fidelem. Quod si infidelis discedit, discedat. Vnde Dominus non præcipit erluendum oculum, vel manum abscindendam, nisi scandalizent cæterum corpus. Tunc enim secundum Hieronymum in Epistola ad Matrem, & Filiam, Membra putrida sunt abscindenda vnde dicit. Si (quod absit) peccatorum vos extimarẽ glutino cohesisse, nõquam scriberem, sciremq; me furdus narrare fabulam: Putride carnes ferro curatur, & cauterio. Quod satis dolet, maiori dolore expellitur.

S V M M A R I V M.

Ponitur secundo continuatio, & expositio, & ostenditur quod dupliciter mulier concupiscens videtur, scilicet quia vel ea concupiscencia, quæ iam inerat inconcupiscente, vel quia dum videtur, concupiscitur. Et de primo modo locutus fuit in precedenti parte dominus, hinc verò loquitur de secundo modo.

X **S**ecundo potest continuari hæc pars, & exponi sic; quod postquam Dominus adulterium cordis, procedens ad oculos, ex corde, prohibuit, nunc prohibet adulterium, quod ab oculis, & manibus ad cor venit. Circa quod intelligendum est, quod aliquando contingit, quod à concupiscencia in voluntate, vel corde concepta, præcipitur à voluntate oculis, & membris exterioribus, quod videant, vel tangant mulierem concupitam: & tunc exhibentur membra nostra arma iniquitatis peccato. Ad quod Dominus aduertens, dicit, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, idest, qui ex concupiscencia excitatur ad mulierem concupitam videndam, iam eam mechatus est in corde suo. Qualiter etiam Iob loquitur 31. Si sequutus est oculus cor meum. Quod exponens Gregor. 21. lib. Moral. cap. 6. dicit. Sæpe intrinsecus concupiscencia dominatur, & illecebratus animus, ad usus suos sensus corporeos familiari more tyrannidis exigit, suisq; voluptatibus oculos seruire compellit, atque, vt ita dicam, fenestras luminis, ad tenebras aperit cæcitatibus. Vnde sancti viri cum fenestra pulsari delectatione se sentiunt, ipsa per quæ forma species ad mentem ingreditur, disciplinæ magisterio lumina ipsa restringunt, ne prauæ cogitationis visio lenocinata famulentur. Aliquando verò contingit, quod per sensus exteriores, excitatur cordis concupiscencia, quia ex muliere visa vel tacta, inarde-

F scit in concupiscencia eius, quæ ante visionem vel tactum, non concupiscebatur. Vnde dicitur. Oculus meus depredatus est animam meam in cunctis filiabus vrbs meæ. Et Iob ne per oculos exteriores, mulieris concupiscencia in eo excitaretur, pepigerat fœdus cum oculis suis, ne cogitaret de virgine. Quod exponens Gregor. 21. lib. Moral. cap. 2. dicit. Visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus, quasi quædam viæ mentis sunt, quibus foras veniat, & ea, quæ extra eius substantiam sunt, concupiscat. Per hos enim corporis sensus, quasi per fenestras quasdam, exteriora quæq; anima respicit, respiciens, concupiscit. Quisquis etiam per has corporis fenestras, incautè exterius respicit, plerunq; in delectationem peccati, etiam nolens, cadit. Quia ergo contingit, quod per sensus exteriores, concupiscencia mala insurgit, & rationem subuertit: Iccirco, quia Dominus prohibuerat adulteriũ ex corde proueniens ad oculos: prohibet nunc adulterium, quod prouenit ab oculis, & manu, & per consequens ab alijs exterioribus sensibus, ad animum, dicens, [Si oculus tuus scandalizat te, &c.] Vnde Gregor. 21. lib. Moral. cap. 6. dicit. Plerunq; res quælibet innocenti mente respicitur, sed ipso conspectu, animus concupiscencie gladio, confoditur. Non enim David Vriem coniugem ideo studiosè respexit, quia concupierat: sed potius ideo concupiuit, quia incautè respexit, vnde quisq; exteriori oculo, non iniuste cecatur. Vt ergo praua cogitatio, per oculos non veniat ad mentem, dicitur. [Si oculus tuus scandalizat te, &c.] Sed ne mala concupiscencia in mente extorta faciat sibi oculos deseruire, dicitur [quod qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mechatus est eam in corde suo,] vt sic interius, & exterius castitas conseruetur.

S V M M A R I V M.

Ponitur triplex differentia, quæ ex verbis Domini sic habetur inter ex concupiscencia velle videre mulierem concupitam, & inter concupiscencia, quæ surgit ex videre mulierem.

K **S**ed quia quando concupiscencia cordis, facit sibi oculos exterioris deseruire, semper iam mēs est corrupta, per peccati carnalis cōsensum: Iccirco Dominus dicit, [Quod omnis qui videt mulierem ad concupiscendum,] idest, [qui ex eo quod concupiscit, vult videre, iam mechatus est eam in corde suo,] quia nullus sic mulierem videns, potest excusari à mechia cordis: sed quia contingit frequenter, quod mulier videtur,

Hieron.

Thren. 3.

Iob 31.

IIII

Gregor.

Idem.

Iob 31.

Gregor.

XI

& tangitur manu, & tamen nec tunc, nec postea concupiscitur: ideo non semper manus, & oculus scandalizat, quia ex visu, vel tactu concupiscentia mala non insurgit, licet ex tali visu, vel tactu, mulier quæ antè non concupiscebatur, concupiscatur; propter quod Dominus hic loquitur conditionaliter [*Si oculus tuus scandalizat te*] & non loquitur simpliciter, sicut fecerat prius. [*Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem, &c.*] Vnde & August. in regula dicit. Quando proceditis fœminas videre non prohibemini: sed appetere, vel ab ipsis appeti velle, criminofum est. Signanter etiam loquitur, quia cum egit de adulterio, à corde ad oculos, solum dicit peccatum esse perpetratum, & non mandat quod talis concupiscentia abscindatur; quia vt supra dicebatur, licet ratio possit comprimere, & sedare carnis concupiscentiam, per deliberationem rationis, & voluntatem, cum adiutorio diuinæ gratiæ: non tamen potest facere, vt quandoq; talis carnis concupiscentia non insurgat ante deliberationem rationis: & si iam insurrexit, si est magna, non statim ad imperium voluntatis quiescit: immo quâdoq; contra resistit, cum ratio, & voluntas, non dominantur appetitui sensitivo principatu disspotico, sed solum principatu politico, & ciuili: ideo talis concupiscentia, non potest totaliter, vel subito, & ad solum voluntatis imperium tolli, licet postea possit refrenari, & tolli per conatum voluntatis, adiuvante diuina gratia, & maxime ne procedat ad opus. Sed quia ratio, & voluntas totaliter dominantur membris corporis, & vsui ipsorum (exceptis membris genitalibus) ideo, quàm cito perpendit homo, ex sensibus corporeis, vel membris, concupiscentiam carnis insurgere, excidi debet talis sensus, & membra cohiberi, ne sentiant illa, per quæ concupiscentia mala excitatur. Vnde Eccle. 9. dicitur. Auerte faciem tuam à muliere compta, & non contraspicias speciem alienam. Et Prouer. 5. dicitur. Ne intenderis fallaciæ mulieris; fatuus enim stillans labia meretricis & nitidius oleo, guttur eius, longe fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius, Et in Psal. dicitur. Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Vnde statim, quando sensus exteriores incipiunt scandalizare, cohibendi sunt, ne sentiant illa per quæ scandalum animæ nostræ paratur, dicente Grego. 21. lib. Moral. cap. 2. Vt cogitationes cordis castè seruare possimus, sedus cum oculis facimus, ne prius incautè aspiciamus, quod postmodum inuiti amemus: caro namq; valde deorsum

A trahit, & semel species formæ cordis per oculos illigata, vix magni luctaminis manu soluitur. Ne ergo quædam lubrica in cogitatione versemus, prouidendum est nobis, quia intueri non decet, quod non licet concupisci. Vt enim munda mens in cogitatione seruetur, à lasciuiâ voluptatis deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam. Vnde quia actus sensuum exteriorum, & membrorum, semper sunt in nostra potestate: ideo precipiuntur abscindi, quando scandalum animæ facere incipiunt, & non per alios, sed per nosmetipsos: Quia alter homo non habet potestatem cohibendi, vel mouendi ad solum votum, membra vel actus sensuum, sed ipsemet homo cuius sunt sensus, & membra; propter quod dicitur. Erue oculum & abscinde manum tuam, & non quod ab alio eruatur oculus, vel abscindatur manus. Propriè enim loquitur cum dicit de adulterio procedente à corde ad mēbra, quod iam perpetratum est: quando verò loquitur de adulterio procedente à sensibus ad cor, non dixit, adulterium esse, sed solum scandalum: Vitium enim quod est peccatum, & virtus, non in sensibus corporis, sed in voluntate perficitur: dicente Aug. lib. 1. de Ciuit. Dei, cap. 18. Cum pudicitia, virtus sit animi, si fortè in apprehensa, & oppressa carne sua, alicuius violenter exerceatur, & expleatur libido, cui non annuat mēte oppressus, non perditur nec oppresso corpore amittitur & ideo, quando à voluntate procedit adulterium est perpetratum, quia voluntas per peccatum est corrupta consentiēdo peccato, sed sensus exteriores, vel membra non sunt peccati subiecta, quia non sunt animus, sed corpus. Sed quia intellectus noster, & per consequens, voluntas, suam cognitionem accipiunt à sensu exteriori, fundamentaliter, & primariè, quia nihil est in intellectu nostro, nisi prius fuerit in sensu, licet non necessario sequatur sensationē, & minus voluntas: ideo occasionaliter sensus exteriores, & membra, dant occasiones voluntati consentiendi & ruendi in peccatum. Et propter hoc dicuntur scandalizare voluntatem, & nos in quantum homines sumus. Scandalum enim vt dicit Rabanus fermo græcus est, quod nos offendiculum, & ruinā, & inpaſionem pedis dicere possumus. Vnde sicut ille, qui ponit aliquam rem alicubi in via, in qua transiens, postea inpingis, & cadis, non est causa dictæ ruinæ, nisi per accidens, quia ponit illud in quo transiens per viam offendit: Sic sensus exteriores, & membra, non præstant, nisi occasionem ruendi, ex qua tamen oc-

August.

August.

.15. REG.

August.

Eccl. 9.

Prou. 5.

Psal. 118.

Gregor.

Raban.

August.

Ibidem.

casione, non necessario voluntas in peccatum ruere habet: dicente August. 12. lib. de Ciuit. Dei, cap. 6. Si aliqui duo æqualiter affecti animo & corpore, videant vnus corporis pulchritudinem, qua visa vnus eorum ad illicitè fruendum moueatur, alter in voluntate pudica stabilis perseueret; quid putamus esse causæ, vt in illo fiat, in illo non fiat, mala voluntas, quam illa res facit, in quo facta est? neq; enim pulchritudo illa corporis, nam eam non facit in ambobus: quandoquidem amborum non dispariliter occurrit aspectibus. An caro intuentis in causa est? Cur non, & illius? Et infra. Quid aliud apparet, nisi vnum istorum voluisse, alterum noluisse à castitate deficere, nisi propria voluntate, vbi eadem fuerat in vtroq; corporis, & animi affectio? Quia ergo sensus exteriores, & mēbra non peccant, sed solum dant occasionem peccandi, ideo Dominus de oculo, & manu dicit. Si scandalizant vos; sed quia voluntas, est peccati subiecta, & causa; ideo dicit, quòd videns mulierem ad concupiscendum eum, iam mechatus est eam in corde suo.

S V M M A R I V M.

Quòd membrorum nostrorum abscisio, si nos scandalizant, non intelligitur de abscisione membrorum, sed de abscisione actuum membrorum, per quos ad peccatum trahimur; vel dictum Domini intelligitur, non simpliciter positum, sed comparatiue, quia melius esset nobis, quòd membra scandalizantia nos, essent abscisa, quàm si per actus ipsorum ad peccatum induceremur, ex quo corpus, & animam perderemus.

XII

ET vt ostendat enī quanta seueritate cohibendi sint sensus exteriores, & membra, nè scandalizent voluntatem, dicit, oculum eruendum, & manum abscindendam. Non quidem quòd ista membra corporalia, sicut aliqui vesani intelligere voluerunt, nobismet abscindere, vel erueri debeamus, cum ex hoc homicidæ, & mutilatores nostri essemus, quod prohibitum est cum dicitur, Non occides. Tum etiam cum canonibus apostolorum, de illis qui se abscindunt, vel castrant, vt sint casti, statutum sit, quòd de cætero ordinari non possunt, cum sint sui ipsius homicidæ, vt patet 4. di. cap. Siquis abscidit semetipsum, id est si quis amputauerit sibi virilia, non fiet clericus, quia hic est homicida, & Dei conditoris, est inimicus. Vnde & circumcelliones, qui semetipsos perimunt, vt post mortem martires nominentur, ab

F

Ecclesia hæretici sunt indicati, vt patet 24. q. 4. ca. Quidam etiam hæretici. Et August. super Ioan. tract. 51. dicit. Vide ne tibi subrepat vt te ipsum, veles interimere: sic intelligendo quòd debes odisse in hoc mundo animā tuā. Hinc enim quidam maligni atq; peruersi in se ipsis crudeliores, & sceleratiores homicide, flāmis se donāt, aquis præfocant, præcipitio & collidunt, & pereunt. Hoc Christus non docuit, immo etiā Diabolo præcipitiū suggerēti respondit, Nō tentabis Dominum Deum

G

tuum. Et Petro dixit: Cum senueris alter te cinget, & ducet quò tu non vis: Vbi satis expressit, non à se ipso, sed ab alio debere occidi, qui vestigia sequitur Christi. Vnde cum hoc iubeatur homini, quòd manum, & oculum suum se scandalizantem eruat, & abscindat, nō debet intelligi de membris nostris, sed solum de actibus membrorum, & sensuum, qui cum tanta seueritate compesci debent, quando scandalizant nos, quòd videantur eijs, & abscindi. Cum etiam expedientius nobis

H

esset membra corporea ex toto perdidisse, quàm si per ipsa nostræ animæ peccati scandalum eueniret, cum ratione peccati anima & corpus in gehennam perpetuam mittantur, & totus homo perpetuò damnetur: Ideo loquitur Dominus imperando abscisionem non membrorum nostrorum temporalitèr factam ad perditionem totius corporis ad gehennam. Et non est dubium, quòd magis homini expediret, quòd mēbra scandalizantia immo, & totum corpus perderet homo ad tempus, quàm si eius corpus, & anima in gehennam ignis æterni, pro peccato proueniente à membris, vel ex corpore ad animam,

I

mitteretur. Vnde dicit; [Expedi tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam.] Quia vt dicitur in Euangelio Marc. 9. cap. Si scandalizauerit te manus tua, abscide illam; bonum est tibi debilem introire ad vitam, quàm duas manus habentem, ire in gehennam, & ignem inextinguibilem, Vbi vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. Vnde si magis expediret membra abscindi, quæ scandalizant animam, id est, ad peccatum ruere faciunt, quod sine magno dolore, & tristitia fieri nō posset: magis vtique actus membrorum scandalizantium, sunt abscindendi, quod sine dolore, sed solo volūtatis imperio fieri potest, quā si permittantur tales actus exercere, ex quibus anima nostra scandalizatur.

K

August.

Matt. 4.
Ioan. 21.

Marc. 9.

S V M M A R I V M.

Quod ex hoc quod Dominus hinc dicit, expedit tibi ut pereat vnum membrorum tuorum, quam quod totum corpus tuum eat in gehennam, concluduntur quatuor corrolaria; quorum primum est, quod magis expedit homini, quod corporaliter occidatur, quam, quod mortali peccato consentiat. Secundum est, quod non solum impiorum animæ cruciabuntur in igne inferni, sed etiam corpora eorum viua, post resurrectionem generalem. Tertium est, quod corpora iniquorum integra, id est, nullo membro proprio carentia, in resurrectione resurgent, ut perpetuò in inferno crucientur. Quartum est, quod pœna ignis inferni, quæ etiam pro minoribus peccatis mortalibus infligetur impijs, grauior erit omni pœna, quam in presenti homines pati possent.

XIII

EX præsentem autem sententia clarè quatuor deducuntur, quorum primū est, quod magis homini expedit mori corporaliter, quam consentire cuicunq; mortali peccato: quia si expedit nobis, magis quod pereat vnum membrorum nostrorum, quam totum corpus: & magis expedit, quod totum corpus trucidetur, & sustineat pœnam ad tempus, quam si postea totū corpus, & anima in gehennam, & ignem inextinguibilem perpetuò mittantur, in quibus inciderent, propter peccatum mortale. Vnde, & Susanna magis voluit mortem pati corporalem, quam adulterium committere; dicens, Danielis 13. Angustia mihi sunt vndique, si enim hoc egero mors mihi est, si autem nō egero nō effugiam manus vestras, sed melius est mihi incidere, absque opere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini, Et Ioseph prælegit carcerem, & omnem aliam pœnā corporalem, quam adulterium committere cum domina sua, Gen. 39. Ex sententia ista habetur etiam manifestè, quod non solum animæ peccatorum, in alio seculo cruciabuntur in inferno, vel gehenna, verum etiam & humana corpora, quæ ignis pœnam non sentirent, nisi viuerent. Vnde dicit quod expedit nobis perire vnum membrorum nostrorum, ne totum corpus in gehennam mittatur, quod minimè diceretur, si peccatorum corpora in gehennam non ponerentur. Vnde Aug. 21. lib. de ciui. Dei cap. 3. dicit. Tunc autem tali corpori anima, & eo connectetur modo, ut vinculum illud, sicut nulla temporis longitudine soluitur, ita nullo dolore rumpatur. Proinde etiam si caro nunc talis nulla est,

A quæ doloris sensum perpeti possit, mortemq; non possit: Erit tamen tunc talis caro, qualis nunc nō est. Non enim nulla, sed sempiterna mors erit, quando animā nec viuere poterit Deum non habendo, nec corporis doloribus carere moriendo. Prima mors animam nolentem pellit de corpore, secundam animam nolentem tenet in corpore. Et cap. 4. inquit idem. Non est incredibile, ut hominum corpora sempiterno supplicio punitorum, & in igne animam non amittant, & sine detrimento ardeant, & sine interitu doleant? Habet enim tunc ista carnis substantia qualitatem à Deo inditam. Et Greg. exponēs illud Iob. 20. Deuorabit enim ignis, qui non succenditur, affligetur relictus in tabernaculo suo. 15. lib. Moral. cap. 18. dicit. Iniquus quia omne gaudium in carnali vita posuit, in tabernaculo carnis habitauit. Quam videlicet carnem cum in resurrectione receperit, cum ea gehennæ ignibus traditus ardebit. Tunc ab ea educi appetit: tunc eius tormenta euadere si valeat, quærit; tunc incipit velle vitare quod amauit. Sed quia eandem carnem Deo præposuit, iudicante Deo agitur, ut ex ea amplius in igne crucietur. Hinc itaque eam relinquere non vult, & tamen abstrahitur ab ea; illic eam relinquere appetit, & tamen in ea propter supplicia seruatur. Ad augmentum itaq; tormenti, & hinc de corpore nolens educitur, & illic in corpore inuitus tenetur. Quia ergo eius spiritus, carnem quam sibi malè amando præposuit, euadere in tormento vellet, & non valet, rectè dicitur: Affligitur relictus in tabernaculo suo. Sic ergo impiorum hominum corpora in gehennam in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur post resurrectionem in perpetuum victura, & dolorem sensitura ponetur, ut nec eorum anima à corpore separari possit, & dolorem sempiternum perpeffura sit, iuxta illud Iudith 16. Dominus omnipotens vindicabit in eis, in die iudicij visitabit illos. Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, ut vrantur, & sentiant vsq; in sempiternum. Nulli autem dubium est, quod magis expediret homini vnum membrorum perdere, doloremq; abscisionis momentaneum sentire, quam si in talem gehennam, & inextinguibilem ignem perpetuò, & sine fine mitteretur. Vnde si sic expediret membrum abscindere, ne nos scandalizaret, magis vtique expedit sensus, ac membra cohibere ne illud sentiant, per quod anima scandalizetur, & in peccatum rueret, cum propter peccatum, totum cor

Idem.

Iob 20.

Grego.

Dan. 13.

Gen. 39.

Aug.

Iudith 16.

pus puniendum sit in gehennam. Ex hac etiam sententia manifestè patet, quòd omnium iniquorum corpora integra, & absq; alicuius membri defectu, sint resurrectura, & deinde in gehennam crucianda mittenda, cum Dominus hîc dicat. [*Ex pedit tibi, vt vnum membrorum tuorum pereat, quàm totus corpus tuum mittatur in gehennam,*] totum enim corpus non dicitur cum aliqua pars deficit, Vnde & 5. Meth. dicitur. Totum est, cuius nulla pars deest; ex quibus dicitur tota natura, & continens, & contenta, vt vnum aliquid sint illa. Vnde totum duo includit, & quòd habeat omnes suas partes, ex quibus naturaliter constituitur; & quòd duas contineat partes, adeo vt vnum sit, quòd ex omnibus illis partibus fiat, Nam si alterum horum desit, non dicitur esse corpus totum. Quia ergo Dominus inquit, quòd totum corpus iniqui ponetur in gehennam, manifestum est, quòd iniquorum corpora, integra, id est, non diminuta aliquo membro resurgent. Vnde & Glos. Super illud ad Cor. Mortui resurgent incorrupti, dicit, Mortui, id est, peccatores, vel mortui generalitèr omnes resurgent incorrupti, id est, sine membrorum diminutione. Et Aug. in Epistola ad Consen-
tium de incarnatione Verbi, inquit. Istam in melius commutationem, sine dubitatione intelligi oportet; ac per hoc, quia impij non commutabuntur in ea, incorrupti quidem resurgent, integritate membrorum, sed tamen corrumpendi dolore pœnarum, cum audierint: Ite in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & angelis eius. Et ad Orosium dicit idem. Credimus hominem non tantum cum carne & ossibus, sed etiam cum sanguine, vel quicquid ad eius naturam pertinet resurgere. Et sicut iusti cum carne sua ad felicitatem æternam, ita impij ad æternam resurgent miseriam. Cum ergo Dominus dicat, quòd totum corpus impij, in gehennam mittetur, manifestè ostēdit, quòd impij integri, & absq; membrorum defectu, resurgent, in ignem æternum ponendi. Et si impij integri, & sine membrorum defectu resurgent, magis utiq; iusti, integri resurrecturi sunt, Deo permittente, qui ex nihilo totum mundum produxit, cui nihil perit substantiæ nostræ, dicente Augu. 22. lib. de ciui. Dei, cap. 20. Absit, vt ad resuscitanda corpora, vitæq; reddenda, non possit omnipotentia creatoris omnia reuocare, quæ vel bestia, vel ignis assumpsit: vel in puluerem cineremve collapsum, vel in humorē solutum, vel in auras est exhalatum. Absit, vt sinus vl-

lus, secretūq; naturæ, ita recipiat aliquid sensibus nostris subtractum, vt omnium creatoris, aut lateat cognitionem, aut effugiat potestatem. Et Enchiridion cap. 88. inquit idem. Non perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro; sed in quemlibet puluerem, cineremve soluetur, in quolibet halitus aurasq; diffugiat, in quamcunq; aliorum corporum substantiam, vel in ipsa vertatur elementa, in quorumcunq; animalium etiam hominū cibū cedat, carnēq; mutetur, illi animæ humanæ in puncto temporis redit, quæ illam primitus vt homo fieret, cresceret, viueret, animauit. Ex hac etiam Domini sententia, clarè patet, quòd grauissima pœna, inter omnes alias, quæ in hac vita mortali esse possunt, est gehenna, vel infernus, quam etiam patiuntur illi, qui adulterium cordis committunt, & consequenter maior debet esse pœna inferni illorum, qui grauius delinquant, cum hîc Dominus dicat, homini magis expedire quòd ipse sibi met oculus eruat, vel manū abscidat, quàm si corpus eius in gehennā mitteretur. Cum enim inter pœnas corporales, abscisio membrorū, sit multum grauis pœna, & grauior inter alias reputetur, excepta morte totali, quia si membra abscisa moriuntur, & corpus residuū remanet truncatum, deforme, ac impotens ad opera membrorum illorum exercenda, & tantò magis grauior est hæc pœna, quantò magis dilecto infertur membro, quod plus expedit, quòd homo sibi met abscidat membra, quàm si eius corpus in gehennam mitteretur. Ex hac comparatione patet, quàm grauis sit, & pœna peccati adulterij cordis, quod modicum videtur esse iuter cætera peccata carnalia. Vnde & Aug. super illud Psal. Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tuā corripas me; loquens de purgatorio igne, qui non tam grauitèr cruciat, sicut cruciantur illi etiam, qui pro minoribus peccatis mortalibus in inferno cruciantur, dicit. In hac vita purga me, & talem me redde, cui iam emendatorio igne opus non sit, propter illos qui salui fiunt, sic tamen quasi per ignem, quē patiantur, quia hic ædificant supra fundamentum ligna, fenum, stipulam. Nam si ædificarent aurum, argentum, lapides pretiosos, qui de vtroque igne securi sunt, non solum de illo æterno, qui in æternum cruciaturus est impios, verum etiam de illo, qui emendabit eos, quasi per ignem, salui erunt. Sed quia dicitur saluus erit, contemnitur ille ignis, & tamen grauior erit, quàm quicquid in hac vita homo pati possit. Et no-

Idem.

IX

Psal. 6.
August.

Bernai.

scis quanta hic passi sint mali, & boni, & tamen ista, quæ hic passi sunt, multò faciliora sunt quàm illa. Et Ber. in lib. meditationum, loquens de pœnis inferni, dicit. Quis putas mæror erit quis luctus, quæ tristitia, cum; sepe abuntur impij à consortio Sanctorum, & visione Dei, & traditi in dæmonum potestate, ibunt cum ipsis in ignem æternum, ibique semper erunt in luctu, & gemitu, procul quippe à beata Paradisi patria exulati, cruciabuntur in gehenna perpetua, nunquam lucem visuri, nunquam refrigerium adepturi, sed per millia milliū annorum in inferno cruciandi, nec vnquam liberandi? Ibi nec qui torquet aliquando fatigatur, nec qui torquetur aliquando moritur. Sic enim ibi consumuntur vt reseruentur, sic tormenta aguntur vt semper renouentur. Iuxta verò qualitatem culpæ vnusquisq; sustinebit pœnam gehennæ, & similis culpæ rei suis similibus iungentur, cruciandi. Nihil aliud ibi audietur nisi fletus, & planctus, gemitus & ululatores, mærores, & stridores dentium, nihilq; aliud videbunt nisi vermes, & laruales facies tortorum, & teterrima monstra Dæmoniorum. Vermes crudeles mordebunt intima cordis, hinc dolor, inde pavor, gemitus, stupor, & timor horrens, ardebuntq; miseri in igne æterno, in æternum & vltra, qui in carne cruciabuntur per ignem, & in spiritu per conscientie vermem. Ibi erit dolor intolerabilis, fetor incomparabilis, timor horribilis, mors corporis & animæ, sine spe veniæ, & misericordiæ, sic tamen morientur vt semper viuant, & sic viuent vt semper moriantur. Vnde quia tam graues sunt pœnæ inferni, quòd ad aliquam huius mortalis vitæ pœnam cõparari non possunt, ideo Dominus maxime pœnæ corporali, cum super excessu cõparat gehennæ pœnam cum dicit. [*Expedi tibi vt vnum membrorum tuorum pereat, quàm si totum corpus in gehennam mitteretur.*] Illa enim quæ procul sunt à nostris sensibus, per illa quæ cognoscimus, nobis per scripturam modo possibili demonstrantur, & per pœnas sensibiles, & temporales, pœnæ æternæ describuntur, vt sic aliquantulum dictæ pœnæ manifestentur, cum tamen comparatio inter dictas pœnas, semper sit secundum superexcessum, sicut & beatorum præmia, & bona quæ habent, in immensum superexcedunt omnia bona præsentis vitæ; oculus enim non vidit Deus absq; te, quæ præparasti expectantibus te. Et Glos. super illud 2. ad Thessal. 1. Nos igitur ipsi in vobis gloriamur in Ecclesijs Dei, pro patientia vestra, & fide, & in omnibus persecutio-

2. Thess. 1.
Glos.

A

B

C

D

E

nibus vestris & tribulationibus, quas sustinetis, in exēplum iusti iudicij Dei; dicit, Istæ tribulationes ostendunt quid in futuro iudicio patientibus & inferentibus ipsas sit dandū. Si enim tam sauerè Deus punit peccata in penitentibus, quid faciet in induratis? Ideo enim dicit pressuras iustorum exemplum esse iusti iudicij Dei, vt intelligatur, quòd impijs non parcat tamquam farmētis ad combustionem præcis, qui non parcat iustis propter perficiendam perfectionem. Vnde Petrus ait. Si initium à nobis, quis finis erit eis qui non credunt? Et si iustus vix saluabitur; impius & peccator vbi parebunt? Vnde & super illud Isa. 24. Secretum meum mihi, dicit Hieron. lib. 8. super Isa. Cum in subuersione orbis, & impiorum Prophetarum, explendum esse vaticinium perspicere, locutus sum mihi interno cordis affectu; non possum cuncta narrare, quæ cerno, hæret lingua faucibus meis, vox dolore concluditur. Væ mihi quantus ordo pœnarum ante oculos versatur meos, præsentia cerno, quæ futura sunt. Ibi enim omnes mali, malorum magnitudine atq; pœnarum ebrij erunt, & stupebunt ad cuncta, quæ cernent; Et quoniā ebrius nescit quid agat, sed ebrietate sopitus, nec pes eius nec meus in suo stat officio: Sic omnis terra, idest omnes homines terreni, præ magnitudine pœnarum ebrij sunt.

2. Pet. 4.

Isa. 24.
Hieron.

S V M M A R I V M.

Ponitur tertia continuatio & expositio vt hic ponatur pœna adulterium committentis in corde suo, & in præcedenti parte fuerit posita culpa.

Posset etiam hæc pars ad præcedentem partem sic continuari, quia postquam Dominus posuit culpam videntis mulierem ad concupiscendam eam, quia talis iam cordis mœchiam commisit, nunc ponit pœnam, quæ grauior est quacumq; pœna præsentis vitæ, quæ tali debetur culpæ, scilicet quòd totum corpus, idest totus homo in gehennam mittatur; Et melius esset homini quòd talia membra, quibus deseruiuit concupiscentiæ cordis, & ipsa fecit esse arma peccati, vel fuerint causa, & occasio peccati, ipsemet sibi abscidisset, quàm propter tale peccatum, non solum cætera membra, sed etiam totus ipse, cum eis, in gehennam mitteretur. Vt enim dicitur Ezech. 32. de peccatoribus. Hi omnes incircuncisi interfectiq; gladio descenderunt in infernum cum armis suis, & posuerunt gladios suos sub capitibus suis, &

XIII

Ezech. 32.

fuerunt

fuerunt iniquitates eorum. Nec mirum si membra, prædicto peccato carnis deseruiencia, vel occasione peccati dantia, mittantur in gehēnam, cum & totum corpus in gehennam mittatur.

S V M M A R I V M.

Quare fornicatores & adulteri non vocantur anima, vel homo, sed corpus vel caro.

XV

1. Cor. 6.
Ibidem.
Glos.

ET bene homo adulter, qui consistit ex anima & corpore, corpus solum dicitur, & non anima, vel homo; quia in peccato carnis, totus homo efficitur caro, cum caro ad se totum spiritum trahat. Qui enim adheret meretrici, unum corpus efficitur, ut dicitur 1. ad Corin. 6. Vnde & Glos. super illud, Qui fornicatur, in corpus suum peccat, dicit. Cetera peccata & si per corpus gerantur, tamen in hoc peccato anima sub corpore est. Alia enim peccata si per corpus committantur, non tamen animum humanum concupiscētiæ carnali ita efficiunt subtractum, & noxium, sicut in solo fornicationis opere corporalis fit, cum animū vis libidinis misceri facit corpori, & unum fit cum ipso corpore quodammodo, cui adglutinatur, Hic enim propriè anima seruit corpori, in tantum, ut nil aliud ipso momento, & experimento huius causæ magni flagitij, cogitare homini liceat, aut intendere, quia mentem captiuam subdit sibi ipsi submersio, & absorptio libidinis, quia libidinis ardore, quo nullus maior est, voluptas ipsius corporis animum suum tenet, efficitq; captiuum. In alijs quippe sceleribus & unum aliquod ipsorum operari, & eodem tempore alibi cogitationes distēdere animus potest, quod in fornicationis opere, & tempore non licet. Sic enim totus homo absorbetur à carne, ut iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit caro, ut etiam secundum hoc rectè dici possint animus & caro duo esse in carne una. Vnde quia in carnali peccato, animus quasi caro, & corpus efficitur: idcirco adulteri & fornicatores non vocantur anima, vel homo, sed tantum corpus, vel caro; propter quod dicitur quod totum eorum corpus mittetur in gehennam, idest toti in corpore, & anima damnabuntur.

S V M M A R I V M.

Quod non solum pro peccato exteriori fornicationis, vel adulterij damnabitur totus homo,

verum etiam pro consensu interiori talium peccatorum.

XVI

G

H

I

K

EX qua sententia Domini clarè patet, quod non modo fornicatores, & adulteri huiusmodi peccata exterius exercentes damnabuntur, sed etiam cordis adulteri, absq; exteriori opere, vel concubitu damnabuntur, cum hic Dominus solum locutus sit de cordis adulterio dicēs. [Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam ipsam mœchatus est in corde suo,] & deinde damnans oculum ad concupiscendum, & manum ad tangendum concupiscētiā dicens, melius esse, quod ista abscindatur; & eruantur intulerit, [Et expedit tibi, ut unum membrorum tuorum pereat, quàm si totum corpus in gehennam mitteretur.] Vnde & Chrysost. Moral. 73. super Matth. inquit. Multi intrant Ecclesias, pulchritudines mulierum circumspicientes, & aliorum puerorum species circumscrutantes, & digna quidem sunt, gehenna & fulminibus, quæ efficiuntur; sed Deus longanimis existens & multum misericors, interim iram suam retinet, in pœnitentiam te vocans, & correctionem. Quid facis o homo pulchritudines circumscrutans mulierum, & ita templum Dei iniurias? Lupanar ne tibi videtur esse Ecclesia ut ibi forniceris, & mœcheris? Tales homines melius esset cecos esse, melius esset ægrotare, quàm his oculis abuti. Et Augu. 12. lib. de Trini. cap. 12. inquit. Sanè cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen & voluens libenter quæ statim ut attigerunt animum respui debuerūt, negandum non est esse peccatum, sed longe minus quàm si & opere statuatur implendum. Attamen si illicitis delectationibus, à quibus se continuo debet auertere cogitatio, libentèr sola pascatur, nec facienda decernatur mala, sed tantum suauitèr in recordatione te neantur, quod est comedere cibum vetitum mulieri, & tamen si hoc fiat non solum mulier damnabitur, idest sola sensualitas, hæc quippe persona una est, vnus homo est, totusq; damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur. Vnde si sola peccata cogitationis sine hoc quod statuatur opere implenda, damnatione æterna sunt digna, dubitandum non est, quin consensus in peccatum exterius, si adesset opportunitas, tale sit peccatum, quod corpus & animam hominis in gehennam mittat. Si ergo tam grauitèr cor-

Chrysost.
in moral.

August.

dis adulterium punitur, quod totus homo per ipsum damnatur, multum custodiendi sunt oculi, & manus, ne efficiantur arma iniquitatis peccato, nec sint fenestre per quas mors ad animam ingrediatur. Sic Iob oculos suos custodiebat dicens. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus desuper, & hæreditatē omnipotens de excelsis? Nunquid non perditio est iniquo, & alienatio operantibus iniquitatem?* Iob 31.

S V M M A R I V M.

Ponitur quarta continuatio, & expositio si per oculum dexterum, & manum dexteram intelligantur filij fratris, nepotes, & consanguinei, vel alij domestici, quos habemus quasi pro oculis dextris, vel manu dextera, qui si vitam turpem, & inhonestam ducant, nisi se corrigere velint, abijciendi sunt à nobis, & pro extraneis habendi, ne participes simus eorum criminum, & domum nostram totam dehonestent, & ne alijs occasionem ruinæ præstent.

XVII

Potest etiam hæc pars ad partem præcedentem continuari hoc modo. Quia enim quantum ad luxuriæ peccatum, & etiam alia peccata, hominī non sufficit, quod se mundum custodiat, nisi quoque familiam, & illos qui sub cura sua sunt à luxuria compescat; sic enim Heli, quamvis in se bonus esset, quia filiorum luxuriam, & alia crimina eorum non compescuit auctoritate pontificali, ut tenebatur, corruēs à Sella retrorsum, fractis cervicibus, expiravit. Et ideo postquam Dominus prohibuit cuilibet, luxuriæ peccatum, nunc ostendit quod familiam suam, & illos, qui sub sua sunt cura, à dicto peccato compescere debet, cum inquit: [*Si oculus tuus &c.*] Et hoc modo hanc partem continuans Chrysost. hīc dicit. Vult Christus ut non tantum à periculo nostri peccati curemus, abstinentes nos ab omni concupiscentia mala, verum etiam ne vel propinqui nostri, vel aliqui ad nos pertinentes turpe aliquid agant; quia si talem cognoueris aliquid turpe agere, prescinde eum, & prohibe longè abs te, etiam filium, fratrem, vel amicum, quia scandalizat te. Quia non solum pro nostro peccato, sed etiam pro peccato proximorum nostrorum, quos cum cohibere possimus, nisi cohibuerimus, aut repulerimus à nobis, dabimus rationem. Si quis enim suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.

A Nomine autem curæ non solum intelligitur provisio necessariorum, sed multò magis correctio peccatorum, & informatio virtuosorum operum, dicente Aug. Aug. 19. de ciui. Dei cap. 16. Patres nostri iusti sic administrabant domesticam pacem, ut secundum hæc temporalia bona, filiorum sortem à seruatorum conditione distinguere, ad Deū autē colendū, in quo æterna bona speranda sunt, omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent. Pertinet autem ad innocentis officium non modo nemini malum inferre, verum etiam cohibere à peccato, vel punire peccatum, & aut ipse qui plectitur corrigatur experimento, aut alij terreatur exemplo. Sicut enim non est beneficentiæ, adiuuando efficere, ut bonum quod maius est amittatur: ita non est innocentie parcere finire, ut in malum grauius incidatur. Vnde & Apostolus ad Titum 2. dicit Episcopo, quod tales subditos durè increpet, ut sani sint in fide. Quia ergo quisque non solum suis, in necessarijs corporis, sed & magis in pertinentibus ad animam providere tenetur, idcirco si videat aliquem domesticum suum, qui est membrum domus suæ, turpiter, & luxuriosè conuersantem, eum primum debet corrigere, & verbo, & verberare, & si se non vult emendare, ipsum à se abscindere, & procul à se abijcere, ne cum ipso pereat propter negligentiam corrigendi, & tota domus eius inficiatur propter malum exemplum eius. Vnde & Orige. super illud infra. Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, dicit. Sacerdotes rationabiliter oculus Ecclesiæ dici possunt, quoniam speculatores habentur: Diaconi verò, cæterisque ministri, manus; quia per eos spiritualia geruntur opera: Populus autem sunt pedes corporis Ecclesiæ, quibus omnibus parcere non oportet, si scandalum Ecclesiæ fuerint facti. Vnde & Ecclesia primò monet peccantes, ut se corrigant, & si inemendabiles se reddunt, tunc excommunicationis gladio, vel anathematis eos abscindit ut putrida membra, ne alios corrumpant, & ut vel abscissione se emendent, quomodo fecit Paulus, qui ad Cor. 5. Corinthum fornicantem cum uxore patris sui, tradidit sathanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in nomine Domini, dicente Aug. in lib. de correctio. & gratia cap. 15. Corripian tur à Præpositis suis subditi fratres, correctionibus, de charitate venientibus, pro culparum diuersitate diuersis, vel minoribus, vel amplioribus: quia & ipsa quæ damnatio nominatur, quam facit Episco-

1. Thim. 5

August.

Titum 2.

Matt. 18. Orig.

1. Cor. 5.

August.

pale iudicium, qua pœna in Ecclesia maior nulla est, potest si Deus voluerit, in correptionem saluberrimam cedere, atq; proficere; Quia pastoralis necessitas habet, ne per plures serpent dira contagia, separare ab ouibus sanis morbidam, ab illo cui nihil est impossibile, ipsa forsitan separatione sanandam. Et cap. 16. idem inquit. Quantum ad nos pertinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valemus, & ob hoc omnes saluos fieri velle debemus, omnibus ne pereant, vel ne alios perdant, adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correptio: quæ tunc rectè impenditur, cum paulatim, & non simul infertur, vt videatur primò si leuia remedia valeant ægrotum curare, antequam vtamur abscisionis ferro; dicente Ambro. 2. lib. de officijs. Episcopus cum dolore amputet etiam partem corporis, quæ putruit, diu tractetur si potest sanari medicinis, si non potest, tunc à bono abscindatur medico. Ad quam intentionem Dominus loquens, inquit. [*Si oculus tuus dexter, vel manus tua dextera scandalizat te, erue & abscide ipsa,*] id est, secundum Chrysost. Si habes aliquem, vel filium, vel fratrem, vel amicum qui sic benè respiciat res tuas, quasi proprius oculus tuus, & habes eum pro oculo dextero; aut habes, aliquem, qui sic procurat res tuas, quasi propria manus tua, & est tibi quasi dextera manus, & talem cognoueris turpiter agere, prescinde eum ab anima tua, & projice longè abs te, quia te scandalizat. Et in hom. dicit idem. Si is qui nocet tibi amicitia, incurabilis manserit, & eum à te abscideris, & procul abieceris per te à iactura, erues vniuersa, & ipse à maioribus eripietur incurvationibus non ultra cum suis malis tuæ perditionis rationem sustinens. Vnde & Apostolus inter conditiones Episcopi qui forma virtutis debet esse in Ecclesia ponit istam. Filios, inquit, habentem subditos, cum omni castitate. Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Quod exponens Hiero. in Epist. ad Oceanum de vnius vxoris viro, inquit. Episcopus, qui populo præcepturus est, prius à domesticis exigat, filios habeat subditos cum omni castitate, ne scilicet imitentur filios Heli, qui in vestibulo templi cū mulieribus dormiebant, & religionem prædam putantes, quicquid optimum in hostijs erat, in suis delitijs conuertebant. Et in quadam alia Epistola ad eundem, de vita Cltricorum dicit. Horribile erit, si domui clerici detrahatur, lædit sacerdotis opinionem in plebe, quando de proxi-

mis eius malè loquitur populus. Vnde & ex hoc quòd filij Leui idolatrantem populum occiderunt, non parcentes filijs, fratribus, & propinquis; Sacerdotium, & Leviticum ordinem in populo Israel consequuti sunt, dicente eis Moyse. Ite & redite de porta vsq; ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum: feceruntque filij Leui iuxta sermonem Moyse, & ceciderunt in illa die quasi vigintimillia hominum: & ait Moyses, Cōsecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio, & fratre suo, vt detur vobis benedictio. Quam benedictionem exponens dicit. Qui dicit patri suo, & matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos: ponent thimiam in furore tuo, & holocausta super altare tuum, Benedic Domine fortitudini eius, & opera manuum illius suscipe. Si ergo propinqui, vel domestici nostri per suam turpem vitam nos scādalizant, quantumcunque sint dilecti, & propinqui, sunt à nobis abiiciendi, & procul pellendi, ne propter eorum turpem vitam diffamemur, & ne ex eorum contubernio, alij ad turpitudines peragendas, pertrahantur. Melius enim nobis est, & eis, quòd tales soli pereant, quàm si se, & nos, multosq; alios ad perditionem traherent. Et tolerabilius eis est, quòd de sua perditione rationem reddant, & pro iniquitatibus suis solum puniantur, quàm si de sua perditione, & aliorum multorum redderent rationem, & non tantum pro sua iniquitate, sed & pro aliorum, quos ad iniquitatem traxerunt, pœnas luerent. Hoc autem agendum est, quando incorrigibiles apparent, alioquin si spes correctionis habeatur, tolerandi sunt ad tempus, quousq; videatur, si volunt corrigi, & emendari. Quòd si in nullo meliorent, abscindendi sunt à nobis, & procul pellendi. Nec hoc est seueritatis, vel crudelitatis, immo misericordiæ, & mansuetudinis, dicente Chrysost. in homel. Vides quanta mansuetudine lex ista plena est, & affectio ne, & quæ videtur à malis abscisio esse, quantam demonstrat philanthropiam, id est, amorem hominum, quod vt inuestigamus, videamus hoc in corpore. Si enim hæresis, id est, electio præiaceret, & necessitas esset, vel oculum habentem mitti in foveam, & perire, vel absque oculo reliquum saluare corpus; Nunquid non utique quod secundum est susciperes? non enim odio habentis oculum, istud esset, sed reliquum corpus diligentis; hoc utique in viris reputa, & mulieribus.

Exo. 32.

Dut. 33.

IIVX

Chrysost.
hom. 17.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

Quod propinqui, & domestici nostri inhonestam ducentes vitam, non solum abscindendi sunt à nobis, à familiaritate, & domo, sed etiam proijciendi, & tamquam extranei habendi, quandiu talem vitam ducere volunt. Sed si manifestè appareat quod sint emendati, reuocandi sunt.

XVIII

Non solum autè dicit, quod tales oculi, & manus scandalizantes eruendi sunt, & abscindendi, sed etiam ultra hoc proijciendi à nobis sunt, id est, à nobis proijci debent, quia dum incorrigibiles manent, nullo modo ad familiaritatem, & domesticitatem nostram sunt reducendi, immo ut ad extraneos nos ipsos debemus habere. Sic enim Deus proiecit Hierusalem: quia incorrigibilis manebat, id est, procul à se expulit, quasi sua non esset, Vnde & Thren. 2. dicitur. Proiecit de cælo in terram inclitam Israel. Et in oratione Hiere. dicitur. Proijciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer. Et Hiere. 7. dicitur Proijciam vos à facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros, vniuersum semen Efraim. Sic etiam fuit Vasthi regina de consilio sapientum proiecta ne regnaret, de qua dicitur Hester. 1. Nequaquam ultra Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius, altera, quæ melior illa sit, accipiat. Et eodem modo Deus Saul impenitentem proiecit, ne regnaret super Israel. Vnde de hoc habetur 1. Reg. 16. Usquequo tu luges Saul, cum proiecerim eum, ne regnaret super Israel? Frequenter enim contingit, quod quando domestici, vel propinqui nostri nos offendunt, ira vel indignatione contra eos commoti, statim eos à nobis abijcimus; sed postea priusquam sint emendati, quadam humana compassione, affectione, & carnalitate ducti, ad nos ipsos illos reducimus. Ex quo contingit quod non correctio, sed insolentia eorum maior nutritur, cum videt quod sine emendatione, & correctione, ad primam reducuntur familiaritatem. Facilitas namque veniæ, incentiuum tribuit delinquendi. Quod nullo modo faciendum est, cum ex hoc ipsi deteriores fiant; quousque videatur, & probetur quod verè pœniteant, & cum magno desiderio nostram requirant gratiam, quam perdiderant, ut sic in posterum magis se custodiant, ne nos per suam turpem vitam scandalizant; quia sic eis de correctione prouidetur, & alijs

A exemplum præbetur, ne prorumpant ad consimilia. Qui enim propinquis scandalizantibus faciliter non parcat, minus utique extraneis parcat: vnde & Iob 9. dicitur. Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti; & 2. Pet. 2. dicitur. Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, magis autè eis qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt, supple, non parcat. Vnde sic feneritas contra domesticos est tenenda, quod ad reconciliationem non admittantur, donec se esse correctos manifestè ostendant, & quod de cetero timeant consimilia, vel maiora attentare, & sic à nobis proijciuntur, id est, procul expelluntur. Sed quando eorum apparet pœnitentia, tunc misericorditer admittendi sunt; vnde in Psal. Deo, cui conformare debemus, dicitur. Deus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis: Quod exponens Cassiod. dicit. Cum dicunt repulisti, ostendunt diuino munere à studio scelerum se fuisse reuocatos, ne in prauis dogmatibus, eorum vita finiretur. Sequitur, destruxisti nos: Merito ad gratiarum actionem, venit ista destructio, quæ sic euertit ut destruat, sic deponit ut erigat, sic humiliat ut ad cælorum regna perducatur. Nimis autem congrue & iratum sibi Dominum dicit cum peccaret, & misertum, dum ad conuersionis remedia cōfugisset. O' ira misericors, indignatio salutaris, captiuitas libera, ad uersatio fructuosa. Et infra. Cælesti medico produntur vulnera, ut contritis agris competens succurrat medicina; ut intelligamus quod tādū eos dicit afflictos, quousque ad cōtritiones peruenisse videantur. Ista est contritio quæ nos efficit fortiores, ista debilitatio, quæ reddit valentes, quia cor cōtritū, & humiliatū Deus non despicit. Eodem modo nos facere debemus, ut duris impenitentibus, ac obstinatis in malo, ianuā reconciliationis non pateat, penitentibus verò humiliatis, ac suū detestāribus reatum, facilis reconciliatio præbeatur, quia iam non sunt quod fuerunt, nec intendunt nos scandalizare in via Dei, sed iuuare. Sic enim Paulus Philemoni scribit pro Onesimo, dicens in Epistola ad Philemonem. Obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & tibi, & mihi utilis, quem remisi tibi. Tu autè illum, ut mea viscera suscipe, forsamenim ideo descepsit ad horam, ut in æternum illum reciperes. Vnde Chrysost. hīc dicit in homeliario. Propterea non dixit erue solum, sed proijce abs te,

Iob 9.

2. Pet. 2.

Psal. 59.

Cassiod.

Ibidem.

Psal. 50.

Philem.

Chrysost. hom. 17.

ut non ultra accipias si talis māsit, ita enim & illum à maiori eripies incusatione, & te ipsum à perditione liberabis. Sic ergo non solum est abscindendus impenitēs domesticus, sed etiam proijciendus, idest procul iaciendus, & sic habendus ut omnino extraneus, quousq; se corrigat, & emēdet.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

Ponitur quinta continuatio, & expositio, in qua, per oculum dexterum intelligitur cōtemplatio de diuinis, & per dexteram manum vita actiua virtuosa, quæ circa mysteria diuina existit; & ostenditur quod vita luxuriosa vitam contemplatiuam, & actiuam destruit, & confundit, & ideo postquam Dominus luxuriam prohibuit, agit nūc de vita contemplatiua, & actiua, ostendes quod utraq; istarū quādoq; est intermittenda si scandalizare nos incipiat.

XIX

Potest etiam continuari hæc pars sic, & exponi. Quia postquam Dominus prohibuit luxuriam, quæ impedit vitam contemplatiuam, & actiuam, nunc vult ostendere quod si vitæ istæ nobis in scandalum vertantur, & in peccati periculum, vicissim sunt intermittendæ, & de una ad aliam transeundum est. Circa quod attendendum est, quod inter omnia peccata, plus impedit contemplatiuam, & actiuam vitam, luxuria; & de contemplatiua quidem quæ requirit mentis eleuationem ad Deum, & diuina; manifestum est, cum luxuria faciat mentem hominis quasi carnem, ut supra dictum fuit. Vnde & Apostolus 1. ad Corint. 7. distinguens inrer illam quæ est vxor alicuius, & virginem, ac viduam, dicit. Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu, quæ autem nupta est cogitat quæ sunt mundi quomodo placeat viro. Vbi dicit Glos. Virgo innupta quæ libera est à necessitatibus mūdānis, quibus contristata est nupta, intentius vacat celestibus. Et Hieron. auctoritate Theophrasti contra Iouinianum inquit. Non est vxor ducenda sapienti. Primum enim impedit studia Philosophiæ; nec quisquā posse libris & uxori pariter, inseruire. Et idem Apostolus loquens de intermittēdo aliquando actu coniugali ex mutuo consensu, ut vacetur orationi, quæ est pars contemplationis, dicit 1. ad Corin. 7. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum, ne tētet vos Sathanas propter incōtinentiam vestram. Quod exponens Hieron. in prima responsione contra Iouinianum dicit. Si laicus,

F & quicunq; fidelis orare non potest, nisi careat officio coniugali, sacerdoti cui semper pro populo sunt offerenda sacrificia, semper orandum est, ergo semper cendum matrimonio. Si ergo actus coniugalis etiā impedit orationem, & per consequens alia opera contemplationis, qui tamen actus bonus & licitus est, manifestum est quod & alij actus luxuriæ mali sunt, & magis mentem deprimunt. Aquæ enim futuriæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior, magis utiq; contemplationem impediunt quæ munditiam mentis requirit; *[Beati enim mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.]* Vnde Tullius in libro de senectute dicit. Cum homini siue natura, siue Deus nihil mente præstabilius dedisset, huic diuino muneri ac dono nihil est tam inimicū sicut voluptas, quæ cum maior atque longior sit, omne lumen animi extinguit. Nec solum impedit vitam contemplatiuam sed & actiuam luxuria, quia cum vita actiua à prudentia regatur, quæ omni virtuti finem præstituit, & modum agendi præfigit, cum luxuria prudentiam quæ est recta ratio agendorum destruat, sequitur quod actiuam vitam impediat. Quia (ut dicitur 6. Ethic.) Temperantia saluat prudentiam, saluat autē talem estimationem. Non enim omnem estimationem corrumpit, neq; peruertit delectabile, & triste, sed eas quæ circa operabile. Corrupto autem principio operabilium, & cuius gratia sunt operabilia propter delectationem, vel tristitiam, non apparebit, est enim malitia vel intemperantia corruptiua principij. Et Tullius in libro de senectute auctoritate Architæ Tarentini inquit. Libidine dominante temperantiæ locus non est, nec omnino in voluptatis regno virtus consistere potest. Impedit enim consilium voluptas rationi inimica, ac mentis (ut ita dicam) perstringit oculos, nec vllum habet cum virtute commercium. Et Gregor. lib. 21. Moral. cap. 10. exponens illud Iob 31. Et omnia eradicās genimina dicit. Genimina quippe animæ sunt operationes bonæ. Cui tamen si peruerso ordine caro dominetur, igne luxuriæ omnia bene prolata concremantur. Nulla quippe ante omnipotentis Dei oculos, iustitiæ pietatisq; sunt opera, quæ corruptionis contagio monstrantur immunda. Quid enim prodest si piè quisquā necessitati proximi compatiatur, quādo impiè in semetipsum destruit habitationem Dei? Si ergo per cordis munditiam, libidinis flamma non extinguitur, incassum quælibet virtutes oriuntur. Vnde & per Moysen dicitur. Ignis exarsit ab ira mea,

& arde-

1. Cor. 7.

Glos.

Hiero.

1. Cor. 7.

Hiero.

IIIX

Cicero.

Arist.

Cicero.

Greg.

Deut. 32.

& ardebit vsq; ad infernum deorsum, comedit terram & nascētia eius. Ignis quippe terram atq; eius nascētia comedit, cum libido carnem atq; per hanc omnia bona acta consumit. Nam quicquid prodit ex fruge rectitudinis, hoc nimirum concremat flamma corruptionis. Et si corruptio nis malo non resistitur, & illa procul dubio pereunt quæ bona videbantur. Quia ergo luxuria vitam contemplatiuam, & actiuam impedit & destruit, & per consequens castitas & mūditiā, dictas vitas promouet: idcirco postquam Dominus prohibuit luxuriam, nunc ostendit qualiter uti debeamus dictis vitis, actiua scilicet, & contemplatiua, si enim aliqua istarum nobis scandalum præstet, vel ad peccatum inducat, ad tempus intermittenda est, & alia accipienda, quousq; occasio peccati quæ nata erat ex dicta vita, à nobis sit remota; quia melius est quandoq; contemplatiuam ad tempus dimittere, si scandalizat, & actiuā exercere, quàm si cum peccato contemplatiua exerceretur. Et econuerso si actiua scandalizet melius est ad tempus dimittere actiuam, & ad contemplatiuam transire quàm si actiuam exercendo peccaremus. Ipsa autem contemplatiua hīc nomine oculi dexteri intelligitur, sed actiua nomine manus dexteræ. Et signanter contemplatiua oculus dicitur dexter, ut contemplatio superioris rationis quæ circa diuina solum intēdit exprimatur, cum contemplatio circa creaturas, & ad instruendum proximum circa opera virtuosa, oculus sinister dici possit, quia altior, & præciosior est diuinorū contemplatio, quàm consideratio agēdorum, sicuti sapientia altior est virtus quàm prudentia. Et ideo si cōtemplatio diuinorum scandalizans est dimittenda, magis dimittenda est creaturarum, & rerum agendarum contemplatiua, nam si non parciatur oculo dextro, minus sinistro debet parci. Sed per manum dexteram actiua intelligitur vita, quæ circa diuina versatur, sicut est pietas, vel theusebia, & religionis virtus, & alię virtutes quæ circa Deum sunt; & per sinistram manum actiua intelligitur vita, quæ ordinatur circa subleuationem necessitatis proximorum. Si autem actiua vita quæ circa Deum est abscindenda erit, magis abscindi debet actiua vita quæ versatur circa subleuationem proximi. Vnde & Hugo 1. lib. de sacramentis, parte 14. cap. 2. dicit. Anima hominis in principio accepit oculū quo extra se mundum videret, & ea quæ in mundo erant, & hic erat oculus carnis, alium vero accepit oculum quo se ipsam videret, &

A ea quæ in ipsa erant, & hic est oculus rationis, alium rursus accepit oculum quo intra se Deum videret, & ea quæ in Deo erant, & hic est oculus contemplationis. Quia ergo anima in se duos habet oculos, scilicet rationis, quo se ipsam, & creaturis contemplatur; & oculum contemplationis, quo Deum & diuina intuetur, qui oculus perfectior, & altior est oculo rationis, iuxta illud Sap. 9. Si quis erit consumatus inter filios hominum, si abfuerit ab illo sapientia tua, in nihilum computatur: iccirco oculus contemplationis rectè oculus animæ dexter dici potest.

S V M M A R I V M.

Quid contemplatio scandalizat cum propter eam in superbiam erigitur contemplator.

QUæ quidem cōtemplatio diuinorum aliquando scandalizat, & ad peccatum pertrahit hominem & in reprobum sensum ipsum perducit, ut sua figmenta vani vel Deum esse credat, vel eum ab operibus necessarijs diuertit, vel cum otio torpens non curat se exercere in virtutum moralium operibus, vel cum sine discretionē sic vacat contemplationi, quod animum ad tedium, & corpus ad intimam debilitatem perducit. Vnde ne Apostolus insuēbiret propter magnitudinem reuelationū, quādo raptus fuit ad tertium celum, & audiuit archana verba, quæ non licet homini loqui, datus ei fuit stimulus carnis Angelus Sathanæ, qui eum colaphizare, ut dicitur 2. ad Corint. 12. Vbi inquit Glossa. Ne magnitudo reuelationum extolat me in superbiam, datus est mihi, id est ad meam vtilitatem. Cætera enim vitia tantum in malefactis valent, superbia verò sola in rectè factis cauenda est. Cum enim quisq; bene proficit, superbia tentatur ut totum perdat profectum, non utiq; est mirum si contra capitale vitium appositum est Apostolo mordax epithima, quo tumor curaretur. Quis enim de se securus est? quomodo agnus securus egreditur, ubi aries sic periclitari metuit? Stimulus enim Angeli Sathanæ, in remedium à Deo Apostolo darum est, ut pressus tentationibus, nō extollatur. Quod utiq; non fieret nisi alta contemplatio diuinorum, in superbiam hominem eleuaret. Vnde super illud Iob 10. Si iustus fuero, non leuabo caput, saturatus afflictione, & miseria, dicit Gregor. lib. 9. Moral. cap. 33. Superna dispensatio iccirco nos tota sibi intentione seruientes, carnis nostræ permittit impugnationibus concuti, ne mens nostra in

Sap. 9.

XX

2. Cor. 12.
Glos.

Iob 10.

Gregor.

Hugo.

superbiam audeat præsumptione suæ securitatis eleuari, vt dum pulsata trepidat, in solo auctoris adiutorio spei pedem robustius figat.

S V M M A R I V M.

Quod contēplatio scādalizat eū, quādo propter eam, vana, & falsa pro veris accipiēda eximat, & falsas doctrinas contra Dei scripturas confingit, vel Deum æstimat, quod sibi isti confinxit.

XXI

Philosophi etiam, qui inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta oculis mentis perspexerunt, quia in cogitationibus suis euauerunt, & Deum non glorificauerunt, ad vana, & stulta fingenda prolapsi sunt fingentes phantasias uas Deum esse, & adorauerunt, & coluerunt creaturam potius quàm creatorem, decensq; se esse sapientes stulti facti sunt, vt dicit Apostolus ad Ro. 1. Quod contingit ex quadam intellectus infirmitate nō potentis sapere à rebus rerum imagines, nec valentis intelligere aliquid esse si præ omne creatum, propter quod nō possunt distinguere creatorem à creaturis, & per consequens Deum miscuerunt cum creaturis, nomenq; eius creaturis impduerunt. Hoc etiam modo hæretici propter intellectus infirmitatem, vanitatisq; superbiam, dimittentes iter rectitudinis scripturarum diuinarum, & suum sequentes sensum, æstimantes fictiones suas Deū esse, in multos errores, vanitates, ac insanias falsas prolapsi sunt, dicente Hilar. 2. de Trinit. Extiterunt plures, qui cœlestium verborum simplicitatem voluntatis suæ sensu, non veritatis ipsius absolutionem suscipere, aliter interpretantes quàm doctorum veritas postularet. De intelligentia enim hæresis non de scriptura est, & sensus non sermo fit crimen. Et Grego. lib. 6. Moral. cap. 17. dicit. Sunt nonnulli qui ad contēplationis studium, humilitate postposita, ultra intelligentiæ vires surgunt, qui non solum se in errores deiiciunt, sed infirmos quoq; à gremio vnitatis diuidunt; quibus expedientius esset, vt mundo occupati terrena negotia agerent, quàm per contēplationis studia ad multorum perniciem vararent. Sunt namq; nonnulli inquieti spiritus, qui dum plus exquirunt contēplando quàm capiunt, vsq; ad peruersa dogmata eruperunt, & dum veritatis discipuli esse humiliter negligunt, magistri errorum fiunt. Et Apostolus 2. ad Thim. loquens de talibus magistris, & discipu-

Flis, inquit. Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Vbi dicit Glos. Nepharij doctores ipsa occultatione condiunt sua venena curiosis, vt ideo æstimēt eos dicere aliquid magnū, quia habent secretum, & suauius hauriāt insipientiam, quam putant scientiam, dulciusq; audiant illa quæ palam in Ecclesia dici, crediq; prohibentur. Sub Christiano enim vocabulo hæreses multas condunt, nefandasq; fabulas cōfingūt, & à veritatis magistris conuertuntur ad istos, qui docēt eos illa quæ libenter audiunt, quia veritas illis aspera videtur, & ideo vera relicta doctrina fabulis vacant; Vnde Psalmista talibus imprecatur. Cōfundantur omnes qui oderāt sculptilia, & qui gloriātur in simulachris suis: quia tales non verum Deum, sed fictum per eos colunt, & adorant: Quē admodum faciunt Manichei, de quibus dicit Aug. 20. lib. contra Faustum cap. 5. Vos cum ea colatis, quæ omnino nō sunt, sed vestrarum fallacium fabularum vanitate finguntur, propinquiore essetis veræ pietati, ac religioni, si saltem Pagani essetis, vel in eorum genere, qui corpora colunt: & si non colenda, sed tamen vera: Vos autem illa quæ omnino non sunt, sed quæ finxistis, colitis. Et cap. 9. inquit idem. Si Dei substantia, secundum vos, commutabilis est, corruptibilis, coinquinabilis, & hoc Deum esse creditis, hoc credere plenum est sacrilegæ insanix. Hæc enim omnia vana sunt, falsa sunt, nulla sunt. Proinde vos Pagani istis, qui vulgo noti sunt, & antiquitus fuerunt, & in reliquijs suis iam nunc erubescunt, prorsus deteriores estis, quia isti colunt ea quæ Dij non sunt, vos autem quæ omnino non sunt.

S V M M A R I V M.

Quod contēplatio continua diuinorum scandalizat illum, qui propter necessitatē regēdi Dei populū suscepit Prælationis officiū, ex quo officio tenetur opera vitæ actiua exercere, sicut sunt docere, arguere, corrigere, & cōsulere subiectis, quæ opera si omittat, vt cōtēplationi totaliter vacet, peccat, quia facit contra illud ad quod faciendum se obligauit.

SI etiam aliquis tenetur ad aliquod opus ex præcepti necessitate, & dimittens illud velit se penitus contēplationi dare, contēplatio sibi incipit scandalum esse, & peccatum. Non enim dimittenda

sunt

Glos.

Psalm. 96.

Augu.

Idem.

XXII

Rom. 1.

Hilar.

Greg.

Ibidem.

2. Tim. 4.

sunt necessaria propter voluntaria; Vt si aliquis suscepit regimen aliorum, & contemplationi vacare solum velit, non curando de regimine subditorum eis prædicando, corrigendo, lites eorum diffiniendo, & ad æternam salutem dirigendo, præponens contemplationem suam subditorum salutem, huic contemplatio vertitur in peccatum. Vt enim dicit Apostolus 1. ad Cor. 9. Si euangelizauero nõ est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi si non euangelizauero. Vbi dicit Glos. Necesse est quod euangelizem pro imitatione, nec audeo hoc committere, quia væ esset mihi cum mihi sit iniunctum. Et 2. ad Timot. cap. 4. Præcipitur Episcopo. Prædica verbum, in opportune, importune, argue, obsecra, increpa, in omni patientia, & doctrina. Vnde cum hæc Episcopo sint præcepta, si hæc dimittens ex voto, vt seipsum contemplatione pascat, contemplatio ei conuertitur in peccatum, & efficitur ille de quo dicitur Zach. 11. Ego suscitabo pastorem in terra, qui delicta non visitabit, dispersum non quæret, & contritum non sanabit, & quod stat non enutriet; O pastor, & idolum derelinques gregem; Gladius super brachium eius, & super oculum dextrum eius; brachium eius ariditate siccabitur, & oculus eius dexter tenebrescens obscurabitur. Vnde & Bernar. in Epistola ad Arnoldum Abbatem Morimundi, qui curam fratrum, & monasterium dimiserat, inquit. Qua ratione multorum faciendo ruinam, te ruere non præsumis, qui in hoc positus eras, vt non quod tibi est vtile, sed magis quod alijs; neque tua, sed quæ Iesu Christi sunt querere debeas? Quomodo inquã securus abis, qui gregi tibi commissio, omnem de se securitatem in perpetuum aufers? Quis occurret incursantibus lupis? quis consolabitur in tribulationibus? quis prouidebit in tentationibus? Quis denique resistet Leoni rugienti, & quærenti quæ deoret? Quæ cum ita sint, iudica tu quale hoc tuum bonum erit, cum tot malis quantumlibet dignos facturum te fructus penitentiae confidas? Nonne huiusmodi spinis necessariè est suffocari? Rectum ne esse dices, soli tue salutis consulere, & filios tuos, quos orphanos relinquis, paterno consilio destituere? Sic igitur qui aliorum curæ alligatus est, non debet neglecta cura aliorum subditorum, sibi ipsi soli per contemplationem vacare. Vnde & Gregor. lib. 6. Moral. cap. 16. dicit. Perfectus prædicator non est qui vel propter contemplationis studium operanda negligit, vel propter operationis instantiam contemplan-
1. Cor. 9.
Glos.
2. Tim. 4.
Zach. 11.
Bernar.
Gregor.

ponit. Vnde perfectus prædicator actiuam vitam speculationis amore, funditus non deferat, neque contemplationis gaudia penitus operationis nimietate contemnat; sed quieti contemplantis forbeant, quod occupati erga proximos loquentes, refundant. Speculando quippe in Dei amorem surgitur, sed prædicando ad proximum utilitatem redditur. Vnde prædicator sic pro Dei amore, quietem diligat, vt non propter hoc proximi curam utilitatemque postponat; nec sic pro proximi amore occupationi inseruiat, vt quietem funditus deerens, ignem in se superni amoris extinguat. Et August. 19. lib. de Ciuit. Dei, cap. 19. inquit. Ocium sanctum quærit charitas veritatis, negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nullis imponit, percipiendæ ac intuendæ vacandum est veritati, Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. Sed nec sic omnimode veritatis delectatio deferenda est, ne subtrahatur illa suauitas, & opprimat ista necessitas. Nam non sic quisque debet esse ociosus, vt in eodem ocio utilitatem non cogitet proximi, nec actiuus, vt contemplationi nõ requirat Dei. Vnde & Apostolus hæc luo se implere declarans 2. ad Cor. 5. dicit Siue enim mente excidimus Deo, siue scrobis sumus vobis, charitas Christi vrget nos. Quod exponens Glos. dicit. Quicquid agimus vel honor Dei est, vel utilitas proximi, & ideo qui suscipit regimen subditorum, non soli contemplationi vacare lebet, sed & actioni, quod si non facit, contemplatio ei vertitur in peccatum, quia talibus in peccatum vertitur oratio.

S V M M A R I V M.

Quod contemplatio scandalizat quando aliquis sic intendit contemplationi, quod non curat se exercere in operibus virtuosis, sed per immundas cogitationes, & actiones defluit ad diuersa genera vitiorum.

Ille etiam qui sic torpet contemplationis ocio, quod non curat de virtuosarum operationum exercitio, credens sibi sufficere opera contemplationis sine operibus virtuosis, ex contemplatione scandalizatur. Non enim beati sunt illi, qui solum audiunt verbum Dei, nisi custodiant illud; nec auditores legis, iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Vnde qui credunt perfecti esse solum ex hoc, quod exercent opera vitæ contemplatiuæ, non curantes facere opera iustitiæ, sed per diuersa morum peccata defluentes, non boni, immo mali censendi sunt, licet enim

habeant

August.

2. Cor. 5.

Glos.

XXIII

Rom. 2.

Bern.

habeant ocij lectum, & contemplationis, lectus tamen eorum floridus non est, dicente Ber. super Cant. ser. 46. In Ecclesia lectum in quo quiescitur, claustrum existimo esse, & monasteria in quibus quiete, à curis viuitur seculi, & à sollicitudinibus vitæ. Atq; is lectus floridus demonstratur, cum exemplis & institutis patrum tanquam quibusdam benè olentibus resperfa floribus, statum conuersatio, & vita refulget. Vnde si appetis quietem cōtemplationis benè facis, tamen, ne obliuiscaris flores, quibus lectulum sponse legis aspersum. Ergo cura, & tu tuum lectulum circundare bonorū floribus operum, virtutum exercitio, vt valeas ad fructum sancti ocij peruenire. Alioquin delicto satis ocio dormire vales, si non exercitatus quiescere appetas, quia ræposterus ordo est, antè meritum exigere premium, & antè laborem sumere cibum, & scias nisi obedientiæ mandatorum contemplationis gustum penitus non deberi.

Ibidem.

Et infra. Miror valde aliquorum imprudentiam, qui inter nos sunt, qui cum omnes nos sua singularitate turbauerint, sua impatientia irritauerint, sua inobedientia coinquinauerint, audent nihilominus ad tam fœdum conscientia suæ lectulum, omni orationum instantia, totius puritatis Dominum inuitare. Et infra. Si vis habere contemplatiuam vitam, oportet vt primò emundes conscientiam ab omni inquinamento iræ, & disceptationis, & murmuris & liuoris, & quicquid omnino aduersari cognoscitur, aut paci fratrum, aut obedientiæ seniorum. Deinde oportet circundare tibi flores bonorum quorumcunq; actuum, & laudabilium studiorum, atque odora virtutum, id est, quæcunque vera, quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ; Hæc cogitare, in his exerceri curato, & tunc ad lectulum tuum securè vocabis sponsum, quem cum introduxeris, veraciter dicere poteris, & tu: Quia lectulus noster floridus, redolente nimirum conscientia pietatem, pacem, māsuetudinem, iustitiam, obedientiam, hilaritatem, humilitatem, sine quibus parum, aut nihil valet contemplatio. Vnde, &

Iob 2.
Gregor.

Grego. lib. 5. Moral. cap. 22. exponens illud. Quando solet sopor occupare homines, dicit. Sunt nonnulli, qui mundi quidem actiones fugiunt, sed nullis virtutibus exercentur. Hi nimirum corpore non studio dormiunt, & iccirco interna non conspiciunt, quibus plerunq; contingit, vt quantò securius ab exterioribus actio-

F nibus cessant, tantò latius immunda in se cogitationis strepitum per ocium congerunt. Sed sancti viri, qui à mundi operibus non corpore, sed virtute sopiuntur, laboriosius dormiunt, quàm vigilare potuerunt: quia in eo quod actiones huius seculi deferentes superant, robusto conflictu quotidie contra semetipsos pugnant, ne mens per negligentiam torpeat, ne subiecta ocio ad desideria immunda pigeat, ne ipsis bonis desideriis plus iusto inferueat, ne sub discretionis specie sibimet parcendo, à perfectione languescat; Agit hæc, & ab huius mundi inquieta concupiscentia se penitus subtrahit, ac terrenarum actionum strepitum deserit, & per quietis studium, virtutibus intenta, vigilans dormit. Sic ergo vacans contemplationi, si non curat se exercere in operibus virtuosus, sed per vitia, & carnis concupiscentias defluit, huic ocio contemplationis, in scandalum venit.

G

S V M M A R I V M.

H

Quod contemplatio scandalizat, quando per indiscretionem sic immoderate agitur, quod vel animus contemplantis hebetatur, vel infatigatatem dilabatur, vel corpus sic mortificatur, vt ad virtuosa opera inualidum reddatur.

I

Scandalizat etiam contemplatio, quando sic indiscretè assumitur, vt animus citò ad tedium, & corpus ad nimiam perueniat debilitatem, in tantum quod vel inutile redditur ad bona opera peragenda, & continuanda, vel talis in amentiam versus, vanus, stultus, ac sine ratione efficitur. Vnde & Apostolus ad Ro. 12. dicit. Fratres exhibeatis corpora vestra hostiam viuètem, sanctam, Deo placentè, rationabile sit obsequium vestrum. Quod exponens Glos. inquit. Exhibete corpora vestra hostiam, tamen obsequiū vestrum, totum sit rationale, id est, cum discretionē, ne quid nimis sit, sed cum temperantia vestra corpora castigatis, vt naturæ defectu non cogantur dissolui, sed vitijs mori. Fit autē anima nostra sacrificium Deo, cum igne diuini amoris accensa, formam concupiscentiæ secularis amittit, & Deo se offerens ei tanquam incommutabili formæ subdita reformatur. Et super illud 1. ad Thim. 5. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino vtere, dicit Glos. Prudenter Deus sibi seruire vult, non vt nimietate debiles fiant, & post medicorum suffragia requirant: Temperandum enim est, fieri potest, vt si cœptum obsequium gradatim potius prouehatur, quàm per

K

XXIII

Rom. 12.

Glos.

1. Thim. 5.

Glos.

inconfi-

Bernar. inconsiderantiam minuatur. Et Bernar. super Cant. ser. 22. inquit. Virtus discretionis absque charitatis fervore iacet, & fervor vehemens absque discretionis temperamento precipitat; ideoque laudabilis est cui neutrum deest, quatenus & fervor discretionem erigat, & discretio fervorem regat. Et ser. 20. inquit idem. Zelum tuum inflamment charitas, informet scientia, firmet constantia. Sit fervidus, sit circumspexitus, sit inuictus. Nec tepore habeat, nec discretionem careat, nec timidus sit. Et infra. Bonus amor iste est, cum carnalis vita excluditur, contemnitur, & vincitur mundus. Proficitur autem in eo cum sit & rationalis. Porro rationalis tunc est, cum in omnibus, quae oportet de Christo sentiri fidei ratio ita firma tenetur, ut ab ecclesiastici sensus puritate, nulla verisimilitudine, nulla haeretica seu diabolica circumventionem aliquatenus deuietur. Itemque in propria conversatione, illa cautela servatur, ut discretionis meta nulla superstitio ne vel levitate, vel spiritus quasi ferventiori vehementia excedatur. Et Hieron. in Epistola ad Demetriadem dicit. Novi ego in utroque sexu per nimiam abstinentiam, cerebri sanitatem in quibusdam fuisse vexatam, precipueque in iis qui in humectis, & in frigidis habitare cellulis, ita ut nescirent quid agerent, quo ne se uerterent, quid loqui, quid tacere deberent; quod totum ex indiscretionem contingit. Et in Epistola ad Letham idem dicit. Displicent mihi in teneris aetatibus longa, & immoderata ieiunia, quibus iniunguntur hebdomades, & olea in cibo, ac poma petantur. Experimento didici Asellum in uia, cum lassus fuerit, diuerticula quaerere; hoc in perpetuo ieiunio preceptum sit, ne longo itinere vires perpetes superentur, ne in prima mansionem currentes corruamus in medijs. Si ergo indiscrete contemplatio assumatur, & carnis mortificatio incipit esse in scandalum, & talibus fit eis mensa in scandalum, idest contemplatio.

S V M M A R I V M.

Quod quocumque modo de supradictis, contemplatio aliquid scandalizet, cessandum est a contemplatione, & sic eruitur oculus dexter, & ad activam vitam transeundum est, vel continue, vel ad tempus, quousque scandalum dictum cesset.

XXV

Sive ergo contemplatio in superbiam mentis erigat, siue ad vanitates & errores fingendos ducat, siue ab operibus,

A ad quae tenentur ex precepto abducatur, siue ab exercitio virtuosarum operationum torpescat, siue indiscretionem corpus, & mentem destruat, vel confundat; quia tunc scandalizat nos oculus dexter, idest contemplatio divinarum, ad tempus est erueendus, & procul abijciendus, & ad opera vitae activae est transeundum. Quia melius est ut per vitam activam saluemur, quam talem contemplativam exercendo cum peccato, damnemur. Vnde & hic dicit Glossa. Oculus dexter est contemplatio, in qua scandalizamus, dum ex infirmitate ad purum contemplari non valeamus: In hac pro desidia, & torporis ocio scandalizamus. Vnde si quis sine istis non potest frui contemplativa non torpeat ocio ab activa. Et Gregor. lib. 6. Moral. cap. 17. exponens illud dictum Domini. Si oculus tuus dexter scandalizat te &c. dicit. Cum ad contemplativam vitam idonea discretione non sufficis, solam securius activam tene. Cumque in hoc quod pro magno eligis, deficis, eo contentus esto, quod pro minimo attendis: ut si per contemplativam vitam, a veritatis agnitione compelleris cadere, regnum caelorum per solam activam valeas, saltem luscus intrare. Expedientius enim esset tali homini, ut occupatus in mundo, terrena negotia ageret, quam si per contemplationis studia ad multorum perniciem vacaret, & sic eruitur oculus dexter.

Glos.

Gregor.

S V M M A R I V M.

Quod opera vitae activae quae ordinantur ad aeternam salutem proximorum dicuntur manus dextera.

D

P Er manum veto dexteram, intelligitur vita activa. Manus enim quia est instrumentum operativum, recte significat actionem; sed quia activa vita, quandoque versatur circa operationem virtuosam, qua proximorum defectibus corporalibus, vel temporalibus subuenitur, quandoque versatur circa operationem virtuosam, qua subuenitur defectibus spiritualibus proximi, quae actio est alia superior, quanto anima praevallet corpori; idcirco manus dextera dicitur vita activa, qua subuenitur necessitatibus spiritualibus proximorum, sicut est eruditio ignorantiae, correctio peccatorum, & cetera talia, quae spirituales eleemosynae vocantur. Vnde & August. exponens illud Psal. Dominus protectio tua super manum dexteram tuam, dicit. Dexteram manus sola operatur, quando propter vitam aeternam operaris. Huiusmodi autem activa & quan-

XXVI

Psal. 129.
August.

tum ad operantem, & quantum ad illum, circa quem operatio exercetur, propter vitam æternam operetur: quod non fit in aliqua parte vitæ actiue, quia & si operas operetur propter vitam æternam, tamen illud circa quod operatur, sicut præbere necessaria corpori, non fit propter vitam æternam. Vnde & Dominus Ioan. 6. quasi distinguens inter istas vitas dicit. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Quod exponens Alchuius dicit. Corporeus cibus carnem tantum reficit, & semel acceptus, non sufficit, nisi quotidie accipiat, spiritualis verò cibus permanet in æternum, & facietatem perpetuam, & immortalitatem largitur. Et Chrysost. hoc exponens super Ioan. homil. 43. inquit. Ad hoc nutriatis corpora, vt aliam exquiratis escam, quæ vestram nutrit animam.

S V M M A R I V M.

Quod vita actiua scandalizat, quando ex eo, quod actiuus vult habitare cum malignis hominibus, vt eos ad bonam vitam trahat, videns eorum opera, & peccata, & malitias, tentatur ad consimilia mala opera facienda; quod quando contingit, deferenda est conuersatio cum talibus, & opera vitæ actiue circa tales, sunt dimittenda.

XXVII
Glof.
Eccl. 13.
Hieron.
Idem.
Psal. 54.
August.

H AEC autem uita actiua quæ salutem animarum proximorum operatur scandalizat (secundum Glo.) vel propter occupationis tedium, vel propter indisciplinabilitatem subiectorum, qui nolunt intelligere vt benè agant. Sic namq; propter seculi frequentiam, frequenter contingit quod peccent actiui, videndo, & audiendo facta, & dicta vilium personarum. Vt enim dicitur Eccl. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, & qui communicauerit superbo induet superbiam. Et Hieron. in Epistola ad matrem, & filiam inquit. Si steteris inter adolescentes aut inter maritatas fœminas, atq; nupturas, inter lasciuas puellas, & comatos, lunatosq; iuuenes, dabit tibi barbatulus quilibet manum, sustentabit lassam, & præsis digitis aut tentabitur, aut tentabit. Et in Epistola ad Letam idem inquit. Non exeat foras ne inueniant eam qui circumeunt ciuitatem, ne percutiant, vulnerent, & auferant spiritum pudicitie. Et August. exponens illud Psal. Quis dabit mihi pœnas sicut colubæ, & volabo, & requiescam? dicit. Vellem vt abire, sed infirmus sum, ne manendo angea peccata peccatis: aut certe separari paululum à genere humano. Non patiatur vulnus crebras plagas, vt sanatum exercitationi reddatur. Fit hoc

F fratres, & surgit plerumq; in animo ferui Dei desiderium solitudinis; non ob aliud, nisi propter turbam tribulationum, & scandalorum. Sicut & Paulus quamuis corpore robustissimus, quauis fortis, quauis magnus, quamuis Christi miles inuictus, in exercitatione conturbatus est, vt de cætero diceret. Nemo mihi molestus sit. Cum enim homo actiuus inter alios commoratur, quandoq; contingit, quod visa eorum malitia, tentatur ad consimilia facienda, & tunc incipit talis esse actio scandalizans, quæ pro tunc deferenda est, quia magis expedit, quod ad tempus deferatur, quam si ipsam exercendo, cum ipsis impijs moraremur, iuxta illud, quod dixit Moyses, Num. 16. Recedite à tabernaculis impiorum hominum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne in peccatis eorum inuoluamini.

S V M M A R I V M.

Quod vita actiua scandalizat, quando ad tedium animi, & oppressionem mentis actiui pertingit propter nimiam fatigationem, nec finit animi diuina contemplari, sed solum circa curam subiectorum cum tadio, & animi querela detineri.

XXVIII
I
K

S Candalizat quoq; hæc vita aliquando propter occupationis tedium; quia enim circa instructionem peruersorum hominum, & eorum correctionem, multum laborare oportet, & ab omnibus alijs operibus cessare, vtpote quia infirmi sunt, & faciliter in mortem animæ prolabuntur: iccirco dormitandum non est, neq; alijs rebus insistendū, ne fortè interim pereat, & eorum sanguis de manibus nostris requiratur, iuxta illud Prouer. 6. Fili mi, si spopoderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum animam tuam: fac quod dico fili mi, & temetipsum libera, quia incidisti in manus proximi tui. Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnū oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. Sic autem continuè laborare, & propriam dimittere contemplationem, propter talem actionem, non sine magno tadio est; cum & Moyses sic fuerit propter populi importunitatem afflictus, de quo dicitur Num. 11. Moyse intoleranda uisa res est, & ait ad Dominum. Cur afflixisti seruum tuum? Quare non inuenio gratiam coram te? & cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis mihi est. Sin aliter tibi videtur, obsecro vt interficias me, ne tantis afficiar malis. Et

tunc quando tale tedium venit, superse-
dendum est ad tempus, vel per alios tale
opus actiue exercendum, quemadmodum
& Dominus tunc addidit Moyfi ad onus
populi sustentandū, & tediū subleuandū,
septuaginta viros, qui cū eo onus populi
sustinerēt, ne sub tam graui sarcina, solus
Moyfes præ tadio, & labore deficeret.

S V M M A R I V M.

Quòd vita actiua scandalizat, quando actiuus
videt quòd omnia quæ potuit facere fecit vt
mali homines ad bonum conuerterentur, & ta-
men videt se nihil proficere, immo frequenter
eos ad deteriora prolabi, & tunc mens eius,
per impatientiam affligitur.

XXIX

Scandalizat etiam quādoq; vita actiua
per impatientiā, quando scilicet videt
actiuus quòd multum laborat circa ædi-
ficationem, eruditionē, & correctionem
aliorum, attamē parum, vel nihil proficit,
propter eorum improbitatē, quia nolunt
intelligere vt bene agant, dū expectantur
vix & fiunt labruschæ, & talis actiuus po-
test dicere illud Isa. 1. Laboravi sustinens,
& etiā illud Psal. Defectio tenuit me, pro
peccatoribus derelinentibus legē tuā.
Quod exponens Augst. super illud Psal.
Quis dabit mihi penas sicut columbæ? in-
quit, Conatur homo plerūq; homines cor-
rigere distortos, prauos, pertinentes qui-
dem ad curam suā, sed in quibus deficiat
omnis humana industria, & vigilantia cor-
rigere non potest, pati necesse est, & qui
corrigi non potest dignus est, aut confor-
tio humani generis, aut plerunq; ecclesia-
stica communione priuari; Quid facies?
quò ibis, quò te separabis, vt ista non pa-
tiaris? Loquere ad istum, exhortare, blan-
dire, corripe; feci omnia; quicquid habui
virium impendi, & expressi, nihil me vi-
deo profecisse, omnis opera cōsumpta est,
dolor remansit. Quomodo remansit cor
meum à talibus nisi vt dicam. Quis dabit
mihi penas sicut columbæ? Columba à mo-
lestijs quærit auolationem, sed non amit-
tit dilectionem. Quid ergo dicet iste di-
lector? Conuicia hominum ferre non pos-
sum, stridunt dentibus rabie, feriuntur, ac-
cenduntur iracūdia, in ira adumbrāt me,
prodesse illis non possum, vtinam requie-
scam alicubi superatus corpore, non amo-
re, ne in me conturbetur ipsa dilectio ver-
bis meis, vel quia colloctione mea pro-
desse non possum, orando pro eis forsitam
potero. Dicunt ista homines, sed plerunq;
sic ligantur, vt volare non possint, forte
enim visco non ligantur, sed officio, si au-
tem cura ligentur, & officio, & deferere

Isa. 1.

Psal. 54.
Augst.

A non possint, dicant cum Apostolo. Opta-
bam dissolui, & esse cum Christo.

S V M M A R I V M.

Quòd quando supradictis modis vita actiua scan-
dalizat pro tempore, vel loco, ad tempus di-
mittenda est, & ad contemplatiuam transeun-
dum, quia manus dextera nos scandalizat.

XXX

Si ergo manus dextera, idest vita acti-
ua, quæ circa proximorum spiritualem
salutē versatur, aliquo de supradictis mo-
dis nos scādalizat, idest ad peccatum nos
pertrahit, deferenda est ad tempus, & con-
templationi vacādū. Non est enim per-
fectus prædicator, qui in utraq; uita pro
tempore non se exercet, dicente Gregor.
6. Moral. cap. 17. Perfectus prædicator non
est, qui vel propter contemplationis stu-
dium operanda negligit, vel propter ope-
rationis instantiam, contemplanda post-
ponit. Vnde secundum temporum diuer-
sitate, locorum, & personarum, vtraq;
est exercenda, modo una, modo alia, &
utraq; etiam est deferenda, quādo eam
scandalizat altera, & ad aliam transeun-
dum. Vnde & hīc dicit Glo. Dextera ma-
nus est actio in qua scandalizātur pro se-
culi frequentia, & occupationis tadio il-
laqueantur, & si dum exequeris opera mi-
sericordiæ in actiua, in aliā cadis vitia: di-
mitte actiuā, & ad aliam transi, vel si dum
actibus occuparis, arescas ab interna dul-
cedine, dimitte eam, & ad contēplatiuam
transi, in qua melius proficere possis. Me-
lius enim est vt cum uno bono opere sal-
ueris, quā si dum omnia bona opera vis
facere, cum omnibus pereas.

Gregor.

Glos.

Tractatus sequens protenditur vsq; ibi.
(Ego autem dico vobis quia om-
nis qui dimiserit vxorem, &c.) &
habet infra scripta decem capitula.

S V M M A R I V M.

E Quare Dominus ad tria præcepta in lege posita
quæ repetit, scilicet ad leges homicidij, adul-
terij, & periurij præmittit dictū est antiquis;
& ad leges diuortij, talionis, & odij inimici,
non præmisit, dictum est antiquis, sed solum
dictum est.

Dictum est autem, [Quicumq; dimiserit
vxorem suam det illi libellū repudiij &c.]
Vbi postquā ostendit Dominus quòd alie-
na vxor, vel mulier non est uidenda ad ip-
sam concupiscendum, & minus cum ipsa

I

concumbendum, vult ostendere qualiter se debet quisque habere ad uxorem propriam, quia scilicet eam non debet dimittere. Et duo facit; quia primo proponit illud, quod super hoc permiserit lex Moyfi. Secundo addit ipse dictæ legi, & eam declarando verum legis explicat intellectum, & declarat. Secunda ibi. *[Ego autem dico vobis quia omnis qui dimiserit uxorem suam.]* Dicit ergo, *[Dictum est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudiij.]* Circa quod primo attendendum est quod Dominus in trium præceptorum legis explanatione, preposuit, Dictum est Antiquis; scilicet in homicidio, adulterio, ac periurio; & in tribus alijs non posuit, Antiquis, sed tantum dixit, dictum est, scilicet, in permissione legis de dimittenda uxore, & in lege talionis, ac in lege permittente inimicum odire. Quod forte pro tanto fecit, quia illa quæ prohibebantur per prima tria præcepta sunt talia, quod & ante legem datam, & post ipsam legem ex se, & ex natura sua mala fuerunt, nec aliquo modo permitti potuerunt, nisi Deus proprie super hoc dispensaret. Prima enim duo præcepta scilicet adulterium, & homicidium, etiam antequam lex daretur Moyfi, prohibita fuerunt; unde & de homicidio dicitur Gen. 9. Quicumque humanum effuderit sanguinem, fundetur sanguis eius. Et Iudas audito quod Thamar nurus eius prægnans esset, & fornicata, dixit. Producite eam, ut comburatur; & tamen non de adulterio, sed de fornicatione inculpabatur. De periurio autem, nulli dubium est, quod semper illicitum fuit, & ideo tam ante legem, quam in lege, fuit dictum antiquis, ne talia committerent, quia quamvis per legem scriptam hoc eis non diceretur, cum adhuc data non esset, tamen dicebatur eis per legem naturalem, duo præcepta continentem, scilicet quod tibi vis alteri fac; Et quod tibi non vis fieri alteri ne feceris. Nullus autem vult ab alio occidi, nec uxorem suam cum alio fornicari. Unde & Commentator. 8. Ethi. ca. 4. inquit, Quod commixtio extra matrimonium est peccatum, & contra legem naturæ, quia matrimonium est naturale. Et Tull. in 2. lib. de legibus, ait. Quamvis regnante Tarquinio, nulla lex esset scripta prohibens stupra, tamen contra legem sempiternam Tarquinius Lucretiam ui abstulit. Erat enim ratio perfecta à rerum natura, & ad recte agendum impellens, ac à delicto auocans. Quæ lex tunc non incepit quoniam scripta est, sed illa lex est recta ratio ad iubendum iusta, vel ad iniusta vitandum. Unde & quia ante legem scriptam illa tria erant iniqua, scilicet homicidium,

F adulterium, & periurium; & prohibita per legem naturæ, licet postea prohibita fuerint per legem scriptam, ideo dictis præceptis præponitur, *[Dictum est antiquis.]* Sed quia permissio diuortij, lex talionis, & odium inimici non sunt talia, quod per legem naturæ sint permissa, cum apud Christianos non permittantur, sed tantum introducta fuere per veterem legem, ob duritiam cordis Iudeorum, qui & sanguinarij, cupidi, & lubrici erant, ne deteriora facerent, idcirco in dictis præceptis non ponitur, *[Dictum est antiquis, sed tantum dictum est.]*

S V M M A R I V M.

Ponitur, & declaratur lex quæ posita erat in lege Moyfi de diuortio, et ponitur prima opinio, quod non erat præceptum de diuortio faciendo, sed permissio, & assignatur differentia inter præceptum, & permissionem.

I Sta autem lex de diuortio faciendo ponitur in Deutero. 24. ubi sic dicitur. Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius, propter aliquam feditatem, scribebunt libellum repudiij, & dabit in manu eius, & dimittet eam de domo sua. Cumque egressa, alterum maritum duxerit, & ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudiij, & dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit; Non poterit prior maritus recipere eam in uxorem, quia polluta est, & abominabilis facta coram Domino, ne peccare facias terram tuam. Et est sensus dictæ legis, quod si viro displicebat uxor, scribebat quod non conveniebat cum ipsa, & causam quare ipsam dimittebat; & dictam scripturam, quæ libellus vocabatur repudiij, dabat mulieri, quæ scriptura deinde coram sacerdotibus legebatur, & uir iurabat verum esse, quod in dicto libello scripserat, & sic mulierem dimittebat; quæ dimissa poterat nubere alteri, & priusquam alteri nuberet, prior maritus poterat eam ad se reuocare; sed postquam alteri nupserat nec vivente secundo marito, etiam libello repudiij ei per secundum, dato, & minus si non dedisset, nec ipso secundo mortuo, non licebat primo marito eam ad se reuocare, quam à se abiecit & iuravit ipsam esse sibi pollutam, & abominabilem, ac propter hoc nunquam postquam secundum maritum duxerat, eam poterat habere in uxorem. Quæ lex secundum aliquos erat legis permissio, idest maioris mali, scilicet uxoricidij vitatio, dicente Domino infra. Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, ab initio autem non sic erat.

II
Deut. 24.

Mat. 19.

Quod

Gen. 9.

Idem 38.

Commen.

Cicero.

Chrysoſt.
hom. 32.

Quod exponens Chrysoſt. in expositione dicit. Melius iudicauit permittente lege matrimonia ſolui, quàm odio compellente homicidium fieri; permisit vobis mala facere, ne peiora faciatis. Ergo hoc vobis permittendo, vobis iuſtitiam Dei non de mōſtrauit, ſed à peccato abſtulit culpam, id eſt, pœnam peccati, vt quaſi ſecundum legem agentibus, vobis peccatum, non videatur eſſe peccatum. Vt puta ſi quis habeat ſeruum, qui furetur, & inebriet ſe; conſiderans Dominus quòd ſi vtrumque ſimul ſibi obſeruare mandauerit, nihil proficit: mandat illi vt bibet quidē quantum vult, ſed publicē bibat, vt hoc quidem quod bibit ſit ſecum nouum bonum, vt paulatim diſcat obedire præceptis. Sic permiſſum eſt dari repudium, malum quidem, tamen licitum, Quod enim præcipimus ſemper volumus; quod autem permittimus, nolentes permittimus, ſed hoc facimus, quia malam hominum voluntatem ad plenum prohibere nequimus. Vnde ſecundum hoc diuortium in veteri lege non fuit præceptum, ſed tantum permiſſum, omnis autem permiſſio eſt de malo, ne deterius contingat.

S V M M A R I V M.

Declaratur prima opinio, & oſtenditur quòd diuortium in Moyſi lege non erat præceptum, ſed tantum permiſſum propter duritiam cordis Iudeorum, qui parati erant occidere vxores quas non diligebant, & hoc per multas probatur rationes.

III

Non enim erat legis intentio, quòd fierent diuortia; patet enim; quia non dixit ſimpliciter lex, quòd ſi vir duxerit vxorem, quæ non inueniat gratiam in conſpectu eius propter aliquam ſcēditatem, dimittat eam. Ad addidit, quòd ſcribat libellum repudij, & det in manu eius, & ſic eam dimittat de domo ſua. Libellus enim repudij, vel ſolum ſcribi debebat per ſcribas, & legis doctores, qui poterant diſſuadere diuortium, dicente Aug. 19. lib. contra Fauſtū cap. 26. Expoſuit Dominus quid lex voluerit, cū paſſim dimittēti vxorē, iuſſerit libellum dare repudij; Neq; enim ait, Qui voluerit, dimittat vxorē ſuā; cui eſſet cōtrariū nō dimittere, ſed vtq; nolebat dimitti vxorē à viro, qui hāc interpoſuit morā, vt in diſſidium animus præceps, libelli cōſcriptione refractus abſisteret, & quid mali eſſet vxorē dimitte cogitaret; præſertim quia (vt perhibēt) apud Hebræos ſcribere litteras Hebræas, nulli fas erat, niſi ſolis Scribis, qui excellentiorem profitebantur ſapientiam, & ſi qui eorum erant, æquitate, ac pietate præditi,

Auguſt.

A non tantum profitebantur, verum etiam ſectabantur. Ad hōs igitur, quos oportebat eſſe prudentes legis interpretes, & iuſtos diſſidij diſſuaſores, lex mittere voluit eum, cui iuſſiſſet libellum repudij dare, ſi dimiſiſſet vxorem. Non enim poterat ei ſcribi libellus, niſi ab ipsis, qui per hanc aduenientem occaſionem quodammodo in manus ſuas, bono regerent conſilio, atque inter ipſum & vxorem pacificē agēdo, dilectionem concordiamq; ſuaderent. Quòd ſi tantum inrercederet odium, vt **B** extingui emendariq; non poſſet; tunc vtique libellus ſcriberetur, quia fruſtra non dimiſiſſet, quam ſic odiſſet, vt ad debitam coniugij charitatem nulla prudentium perſuaſione renocaretur. Vel ſi ipſemet vir habebat ſcribere libellū repudij, (vt videtur legis textus innuere) nō poterat tamen compleri diuortiū, niſi iudicialitē quod fiebat in præſentia Sacerdotū, Scribarum, & aliorum Sapientum (vt ſupradictum fuit) qui poterant, & habebāt diſſuadere diuortium. Ex quibus clare patet quòd non erat legis intentio diuortium. Quod etiā ex alio patet, quia poſtquam vxor dimiſſa erat, alteri nubere poterat, primo marito etiam inuito, nec ex tunc poterat eam recuperare, vel ad ſe reducere, primus maritus. Valdē autem durum eſt, quòd viuente homine, & vidente, vxor eius alteri nubat, & ei veluti marito adhæreat, nec ad ſe eam, quando vult reducere poſſit; cum paſſio Zelotipiæ tanta excrescat etiam de muliere, quæ non fuerit vxor, quando carnalitē cognita fuerit per aliquem, quòd ſi ſciat ipſam alteri adhære, vſque ad mortem in mulieris, & viri ei ſecundō adhærentis infurgat; quæ paſſio communiter accenditur in homine, dum ſcit vxorem ſuam alteri adhære, eiq; copulatam, quam ad ſe reducere nequit. Magis enim homo vellet vxorem ſuam mortuam eſſe, quàm ſi eo vidente, cum alio coniungeretur carnaliter; dicente Hiero. ſuper illud Amos 7. Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui, & filia tuæ in gladio cadent. **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **V** **X** **Z** **Amos 7.** **Hieron.**

alteri nubere posset, & quod ex tunc prior maritus nullo modo eam sibi reconciliare, vel reuocare posset, quia sic cogebatur videre quod alter dicta sua vteretur vxore, & ea ipse vti nequiret. Vnde & inter maledictiones positas in Deut. ista est vna. Vxorem accipies, & alius cum ea dormiet. Deut. 27. & propter hoc solum pro passione Zelotipia (vt pro maiori passione) sacrificium in lege iubebatur offerri, vt patet Num. 5. Quod etiam patet alio modo, quia Dominus qui in lege concessit repudium vxorum, videtur in Prophetia hoc prohibere, maxime secundum translationem septuaginta, Malachia 2. Vbi ait. Quia Dominus testificatus est inter te, & vxorem pubertatis tuæ quam tu despexisti, & hæc particeps tua, & vxor fœderis tui. Nonne vnus fecit, & residuum eius spiritus est? Et quid vnus quærit nisi Dei semen? Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ tuæ noli despiciere, cum odio habueris dimitte, dicit Dominus Deus Israel; Operiet autem iniquitas vestimentum tuum. Cuius translatio septuaginta interpretum sic habet. Dominus testificatus est inter te, & vxorem adolescentiæ tuæ, quam tu reliquisti, & hæc particeps tua, & vxor testamenti tui, & non alius fecit, & reliquiæ spiritus tui. Et dixistis: quid aliud præter semen quærit Deus? Et custodite in spiritu vestro, & vxorem adolescentiæ tuæ ne derelinquas. Sed si odio habens dimiseris eam, dicit Dominus Deus Israel: operiet impietas cogitationes tuas, dicit Dominus omnipotens, & custodite in spiritu vestro, & nolite derelinquere. Quod exponens Hiero. in originali dicit. Quia Dominus testificatus est inter te, & vxorem pubertatis tuæ, quam tu despexisti dicēs: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in vna carne, & ideo particeps dicitur, & vxor coniunctionis, & fœderis, quæ à Deo de costa viri facta est. Propterea à Deo facta est vtriusque coniunctio, vt liberi nascerentur: Vnus enim Deus, quid quærit nisi semen Dei: hoc est filios de Israelitica stirpe generatos? Cum ergo habeatis fecundas coniuges, & liberis gaudeatis: quid pulchritudinem vxorum quæritis, quæ meretricibus apta est, non vxoribus? Præcepit itaq; per Prophetam Deus & dicit. Custodite spiritum vestrum: ne abducamini libidine, ne alienigenarum amore vincamini. Et vxorē adolescentiæ tuæ noli despiciere, vt quæ tibi virginali primum iuncta est matrimonio, perseveret vsq; ad senectutem. Sed pote-

rat fieri vt Principes, Sacerdotes, Leuitæ, populus responderent: Præcepit Deus per Moysen, vt cum odio habuerimus vxores, dimittamus eas. Et legendum est: Dicis mihi scriptum est: cum odio habueris vxorem tuam dimitte, dicit Dominus Deus Israel: Statimque respondit: Hoc quidem in lege præceptum est, sed propter duritiam cordis vestri. Quod plenius in Euāgelio Dominus prosequitur. Sed quicunq; (excepta causa fornicationis) vxorem dimiserit, operiet vestimentum eius iniquitas, id est, corpus, quo anima vestitur, vt cum quo peccauit, cum ipso puniatur. Qua propter hæc quæstiuncula dissoluta inculcat, & replicat quod supra dixerat. Custodite spiritum vestrum & nolite despiciere, id est vxorem, & si pauper est, & deformis nolite abijcere, vxor enim propter affectum, quodammodo spiritus viri est: quia vna anima in duobus esse videtur coniunctis spiritu, menteq; sociatis. Vnde quemadmodum fœnus, & vsura licet sint mala ex natura sua, Iudæis tamen cupidis, & auaris fuerunt concessa ad extraneos. Iuxta illud Deut. 23. Nō fenerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno: quod postea tamen per Prophetas declaratum fuit, non esse de intentione Domini vsuram exercere cum extraneo quocunque. Vnde inter conditiones viri iusti ponitur in Psal. Quod pecuniam suam nō dedit ad vsuram. Et in Ezechiele in cap. in quo continetur, quæ sunt illa, quæ faciunt iustum hominem esse: inter alia ponitur, ad vsuram non comodauerit, & amplius non acceperit. Quod exponens Hiero. lib. 6. super Ezechiel: dicit. Vide profectum, in principio legis, à fratribus tantum fœnus tollitur in prophetia, vsura prohibetur. Porro in Euāgelio virtutis augmentum est, præcipiente Domino fœneramini ijs, à quibus non speratis recipere. Iuxta quod etiam Dominus dicit Luc. Date mutuum nihil inde sperantes. Sic etiam diuortium Iudæis permissum erat, sed propter maius malum vitandum permissum, quod tamen postea per Prophetas, & deinde per Dominum, iniquum ostensum fuit, vt satis contra eum deductum est, cum tot conditiones apponerentur, ad diuortium faciendum, quod multum difficile, & plenum anxietate erat, & magis tolleranda erat qualiscunq; vxor, quā si homo se exponeret illis malis, quæ sequebantur ex diuortio. Et maxime quia si ex vxore odiosa, & fortè etiam repudiata, filium primogenitum homo suscepisset, non filium dilectæ vxoris, sed odiosæ

habebat

Deut. 27.

Num. 5.

Malach. 2.

Hiero.

Gen. 2.

Malach. 2.

Deut. 23.

Psal. 14.

Hiero. Ezech. 18.

Luc. 6.

Deut. 21.

habebat constituere heredem, qui forte post mortem patris, matrem abiectam per patrem, reduceret vel reducere posset ad domum suā, & patris sui; iuxta illud Deutero, 21. Si habuerit homo uxores duas, vnam dilectam, & alteram odiosam, genueritq; ex eis liberos, & fuerit filius odio sę primogenitus, volueritq; substantiam inter filios diuidere, non poterit filium dilectę facere primogenitum, & præferre filio odiosę, sed filium odiosę agnoscat primogenitum, dabitq; ei de ijs, quę habuerit cuncta duplicia.

S V M M A R I V M.

Distinguitur de illis actibus, qui de se, & sui natura sic sunt mali, quod boni fieri non possunt; et de illis actibus, qui licet simpliciter sint mali, tamen permitti possunt, idest non puniri temporaliter, ne deteriora contingant. Et de illis actibus qui solum sunt mali, quia prohibiti; & assignatur differentia in dispensatione secundi, & tertij generis actuum; & ostenditur quod diuortium est de secundis actibus.

III

Circa quod attendendum, quod aliqua sunt mala simpliciter, quę nunquam benę fieri possunt, & talia sic prohibentur lege diuina, quod nunquam inueniantur esse permilla. Sicut quod Deus alter fingatur, adoretur, vel colatur. Aliqua verò dicuntur esse mala communiter, licet in casu vel pro maiori bono adipiscendo, vel pro maiori malo uitando permitti possunt, dispensante illo, qui super hoc potestatem habet, sicut meretriciū, vel publicum lupanar in ciuitate esse, quidem malum est, sed tamen ne deterius contingat, permillum est per legem humanam, idest non punitum; & etiam fœnus vel vsura; quia si totaliter per humanam legem prædicta prohiberentur, & matronę ad malum incitarentur, & commercia pro magna parte tollerentur. Alia verò sunt mala solum, quia prohibita, sicut esus fructus ligni sciētia boni & mali fuit malus, quia prohibitus, cum tamen ex se, & ex sua natura, si prohibitus non fuisset, malus non esset. In istis autem duobus vltimis, permillio, vel dispensatio cadere potest, quia possunt esse bona, vel peioris mali impediētia, si fieri aliquoties permittantur. Sed permillio vel dispensatio diuersum effectum habet in eis, quia quando dispensatur in re indifferēti, res illa, sublato præcepto, remanet in sua natura, quia scilicet ex se non est bona moralitær, vel mala, sed indifferēs ad hoc, vel ad illud; sed quando dispensatur in re, quę ex sua natura est

A mala, nō propter hoc tollitur quin sit malum; sed pœna remouetur vel non apponitur, vt scilicet impune, stante dicta permillione, vel dispensatione, agatur. Repudium autem vxorum, non erat res talis, quę nullo modo fieri posset nisi male, sic quod dispensatio cadere posset in eo, quia sic Dominus nunquā dispensasset, nec hoc fieri permisisset. Dicitur autem infra 19. Moyses ad duritiā cordis vestri, permittit vobis dimittere uxores uestras. Nec etiam nunc ob fornicationē liceret dimittere uxorem, nec etiam fuit ante præceptum de uxore non dimittenda, res indifferens, cum de institutione prima matrimonij fuerit, quod uir uxori adhereret per totam uxoris uitam, & suam; iuxta illud Apostoli ad Rom. 7. Mulier, quę sub uiro est, viuente viro alligata est legi, si autem mortuus fuerit uir eius, soluta est à lege uiri: igitur viuente uiro uocabitur adultera si fuerit cum alio uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius, liberata est à lege uiri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Vt etiam Dominus exponēs infra. Quod à principio non fuit diuortium, sed ob duritiā cordis Iudeorum, fuit eis permillum (non quidem, vt bonum, vel ut indifferens, quia non sic diceretur hoc eis esse permillum, ob duritiā cordis eorū) sed ut malum quidem ex se, & ex sua natura, permillum tamen, ne deterius facerent. Propter quod, vxoris repudium est, vt de malo communiter, sed permillum ne deterius contingat. Quod quidem in hoc habet rationem boni. Minus enim malum in comparatione maioris mali, bonum vocatur. Vt ibi. Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. Quod exponens Hiero. dicit. Multo melius esset non subsistere, quā male subsistere. Vnde permillio, nō abstulit diuortio quod malum non esset, sed solum abstulit pœnam temporalem. Vnde semper peccatum fuit; vt patet superius ex dicto Hieronymi, & Malachię; quia dicit de dimittendo uxorem. Operit iniquitas vestimentum eius, idest corpus eius, quo anima uestitur, ut cum quo peccauit, cum ipso puniatur in futuro: sed solum pœna tēporalis relaxatur, quia dimittenti uxorem dato libello repudij, non imponebatur alia pœna temporalis per legem.

S V M M A R I V M.

Quod Deus posset si vellet facere, quod diuortium, nullum peccatum esset; sed manente prima Dei voluntate, voluit quod homo inseparabiliter suę uxori adhereret, postea per-

mittendo

Matt. 19.

Rom. 7.

Matt. 26.
Hieron.

Malach. 2.

mittendo diuortium in lege, non abstulit peccatum à diuortio, sed solum pœnam temporalem remouit, non autem pœnam futuri sæculi.

V Erum est tamen quòd ipse Deus de cuius voluntate est inseparabilitas matrimonij, cum talis inseparabilitas nō includat iustitiam, quòd contrarium per Dominum fieri posset, & si fieret, iustum esset; vt scilicet quemadmodum in alijs animalibus, & quibus est coniunctio ad tempus, quousq; pulli sunt geniti, & educati, quousq; per se viuere possint, & necessaria vitæ procurare: ita etiam vellet, quòd non ad vitam, sed ad tēpus coniugium inter homines esset: Posset sic diuortium permittere, quòd nec peccatum esset diuortiū facere, inter uirum, & uxorem, cum nihil sit aliud peccatum, nisi facere contra Dei uoluntatem, & in obedientiā cœlestium præceptorum. Sed manente Dei uoluntate, de inseparabilitate matrimonij, quam expressit in principio institutionis matrimonij, per os Adæ, Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erūt duo in carne vna; non potuit esse quin diuortium, semper esset malum, & peccatum, licet non punitum pœna temporali, per legem veterē. Propter quòd & Chrysost. dicit. Permisit vobis mala Moyses facere, ne faceretis peiora, & hoc vobis permittendo, non vobis iustitiam Dei demonstrauit, sed à peccato abstulit culpam peccati, id est, peccati pœnam: & quasi secundum legem agentibus, vobis peccatum non videatur esse peccatum. Et Ambros. lib. 8. super Luc. cap. 2. dicit, Simul Apostolus negauit legis esse diuinæ, vt coniugium qualecunque soluatur, nec ipse præcepit, nec dedit deferendi authoritatem, sed abstulit culpam destituto, Moyses permisit hoc, non Deus iussit.

S V M M A R I V M.

Ostenditur multis rationibus, quòd semper malum, & iniquum fuit diuortium.

VI *Ambros.* ET quòd sit iniquum, & contra rationem deferere uxorem, nisi ob causam quam Dominus infra expressit, Ambros. in supradicto libro, & cap. assignans aliquas causas, quare est iniquū, dicit. Quomodo cum paruulis feta dimittitur? Durum si excludas parentē, pignora teneas, vt ad contumeliam charitatis addas, & pietatis iniuriam. Durius, si propter matrem filios simul pellas, cum magis redimere à patre liberi debeant culpam paren-

F tis, quàm propter culpam parentis proijci. Et stant ista; Quia si vxor dimittenda habet filios, vel simul dimittetur cum filijs, vel ipsa dimittetur retentis filijs; & si filij retineantur matre dimissa, tunc cunc cum periculo castitatis mulieris, magna impietas fit mulieri, cum ei proprii filij auferantur. Si verò mater cum proprijs filijs expellatur, tunc homo multum se ostendit impium, qui propter odium matris, & filios proprios à se proijcit. Vnde, & in lege, sicut impium prohibetur, quod auis mater, cum filiis inuenta in nido simul capiatur, sed auis abire permittatur, & filii retineantur. Deut. 22. Vnde si mater auis, cum filiis simul interfici non debet propter pietatem; minus filii cum matre expellendi, vel dimittendi essent; quia tunc exponuntur periculo mortis, cum mater non sufficiat ad sustentationem filiorum, nec aliquis alter curet de dictis filiis, cum eorum pater non curet. Vnde & de Structione dicitur. Iob 39. Derelinquit in terra oua sua, tu forsitan in puluere calefacies ea? Obliviscitur, quòd pes conculcet ea, aut bestia agri cōterat. Duratur ad filios suos quasi non sint sui, frustra laborauit nullo timore cōgente. Priuauit enim eam Deus sapiētia, nec dedit illi intelligentiam. Et secundam rationem ponens subdit; Quàm periculosum si fragilem adolescentule ætatem errori offeras, cui potest obripere libido peccandi? Itaq; qui author huius erroris est, etiam reus culpæ est. Quò titubanti vestigio grandeua detruditur? Quàm impium, si eius destitutas senectutem, cuius defloraueras iuuentutem? Ergo inhonoratum stipendiis, & ueteranum imperator dimittat inglorium, atque imperii sui possessione detrudat, & rusticum laboris effectum agro suo propulset, agricola? An quòd in subditos nefas est, in comparem fas est? Et est ratio ista, quia si vxor dimittatur, vel dimittetur adolescentula, vel iuuenicula, aut senex, & grandeua: si iuuenicula periculum est, quòd dimissa fornicetur, quia ex parte carnis vehementi tentatione frequenter impugnatur. Vnde & Apostolus 1. ad Tim. 5. dicit. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnus viri vxor: Adolescentiores autem viduas denita. Cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt. Vbi dicit Glos. Quod quia sanguis ipsarū fernet, vota castitatis earum non vsque adeo cures, vt eas Ecclesiæ alimoniis suscipias sustentandas. Prohibet adolescentulas viduas in hac suscipi professione. Lubricæ enim ætati facile credi

Deut. 22.

Iob 39.

Ambros.

1. Tim. 5.

Glos.

non debet. Cum igitur vxor adolefcentula inuita dimittitur à marito, periculum imminet ne fornicetur, quod si faciat, culpa in caput illius conuertitur, qui huius erroris & lapsus extitit causa. Si vero vxor senex, & grandæua, dimittitur à marito, impietas est, quod quis vtatur seruitio, vel famulatu mulieris dum pulchra, & iuuenis est, & poterat inuenire, qui eam teneret, & sustentaret, & quod tunc dimittatur, quando inutilis est effecta, & de nullo labore præterito remuneretur, quando iam laborare non potest, Sicut Imperator, vel Rex esset impius si militem in iuuentute strenuum, apud se retineret, & honoraret, & quando esset senex, & laborare in armis plus non posset, tunc stipendia militiæ ei auferret, & ad agriculturam exercendam, pro suæ vitæ sustentatione eum redire compelleret. Vnde si hoc impium esset in Rege, respectu subiecti militis, magis vtique est impium in vxore, quæ est consors, & æqualis. Vnde & orat Propheta in Psal. dicens. Ne proicias me in tempore senectutis, cum defecerit virtus mea, de derelinquas me, Quod exponens Cassiodorus dicit. Vehementius supplicat ne tempore senectutis proiciatur à Domino, quādo fessa virtus corporis plus indiget adiuuari. Vnde, quod in senectute, illa quæ fuit sociā in iuuentute, expellatur, & deferatur, magnæ improbitatis, & impietatis est, cū etiam senex extraneus recipi debeat, vt confoveatur, & requiescat. Quomodo dixit Dauid ad Berzellai galaaditem senem, & octogenarium. Veni mecum, vt requiescas mecum securus in Hierusalem 2. Reg. 19. Tertiam vero rationem assignans dicit. Pateris ne (oro) liberos tuos viuēte patre esse sub vitrico, aut incolumi matre, degere sub nouerca? Et est ratio, qui a vxor dimissa, aut recedit, vel expellitur cum filiis, aut filij retinentur per maritū; si filij expellantur cum matre, cum illa dimissa, nubere possit alteri, tunc filij vxorem dimittentis, erunt sub vitrico viuente. Viuente illo, qui vxorem dimisit, & cum vitricus non curet de suis filiastris, immo vellet eos defecisse, & maximè, eius bona consumerent, multum crudelis esset ad filios suos, qui eos sub vitrico vellet viuere, & esse; dicente Hieron. in Epistola ad Furiam. Si de secundo marito habeas filios, & de primo, domestica pugna, intestinum prælium. Non licebit tibi amare liberos, nec æquis aspicere oculis, quos genuisti. Clām porriges cibos, inuidebit mortuo. Et nisi oderis filios, adhuc eorum amare videbis patrem. Et si

A hoc ex parte mulieris contingit, quæ habens filios, alterum virum ducit, mortuo primo; Ita etiam contingit ex parte viri, qui habens filios de prima, secundam vxorem ducit; de qua si suscepit prolem, quantum mulier potest instat, & agit, vt vir odiat primos filios, vel non diligit, ad hoc quod totum suum amorem, ad ipsam & eius filios conuertat. Si verò matrem dimittens, retineat filios, si ipse dimittēs vxorem, ex qua ille filios habuit ducat aliam, tunc filij sui primæ vxoris, sub nouerca erunt: nouerca autem non solet diligere filios mariti sui, qui fuerunt primæ vxoris, immo vellet ipsos esse mortuos, ne filiis suis præferantur, vel ne acciperent aliquam partem hereditatis paternæ, in detrimentum filiorum suorum. Ponere autem sub tali nouerca filios suos, adhuc matre eorum viuente, crudelitatis est magnæ. Vt declarat idem Hieron. in supradicta Episto. ad Furiam dicens. Si de prior vxore habēs soboël vir domū introduxerit, etiam si clementissima fueris, omne genus comediarum, & mimographi, & communes rethorum loci, in nouercam sœuissimam declamabunt. Si priuignus læguerit, & condoluerit caput, infamaberis vt venefica, si non dederis cibos, crudelis, si dederis, malefica diceris. Et aliquantulum supra dicit idem. Superducit mater filijs, non nutritium, sed hostem; non parentem, sed tyrannum. Et sicut hoc dicitur de muliere, eodem modo est intelligendum de viro. Quartam vero rationē assignans dicit. Pone si repudiata nō nubat, & hæc viuo viro tibi debuit displicere, cui adultero fidem seruat? pone si nubat, necessitas illius tuum crimen est, & coniugium quod putas, adulterium est. Quid enim refert, Vtrum aperta criminis confessione, an mariti specie, adulterum admittas, nisi quod grauius est legem criminis fecisse, quā furtum. Et est ratio. Ista mulier dimissa à viro, aut nubit altero viro, aut non nubit; si stet in nupta, magna viri crudelitas est, si eam sibi non reconciliet, cum illa dimissa ab eo, adhuc seruet ei fidem, qui tamen se habuit ad eam, vt ad inimicam, & hostem; Si verò nubat, adulterium committit, & causa huius adulteris est vir, qui eam dimisit. Nec minus est adulterium, quia est in lege permissum, quā si adulterium committeret. Cum crimina tantò sint grauiora, quantò magis publicè, & quasi lege committuntur. Ex hoc etiam nascitur inter duos viros vnus vxoris maritos Zelotipia, vt supra dictum fuit, qua passione nulla maior est. Iuxta illud prou. 6. Qui

Ibidem.

Ibidem.

Ambro.

Pro. 6.

adulter

Psal. 79.

Cassiodo.

2. Reg. 19.
Ambr.

Hiero.

adulter est propter cordis inopiā, perdet animam suam, turpitudinem, & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur. Quia zelus, & furor viri, non parcat in die vindictę, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Vnde & Achitofel, vt populo Israeli ostenderetur manifeste, quod Absalon factus erat inimicus David patris sui implacabilis, & qui nunquam eum ad pacem reciperet, dedit consilium ipsi Absalon, vt pręsente populo toto, ingrederetur & concumberet cum concubinis ipsius David, quas dimiserat domi, vt dicitur 2. Reg. 16. Vbi sic legitur. Dixit Achitofel ad Absalon, ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum: vt cum audierit omnis Israel, quod sedaueris patrem tuum, roborentur manus eorum tecum. Teterunt ergo Absalon tabernaculum in solario, ingressusq; est ad concubinas patris sui corā uniuerso Israeli, vt sic clare ostenderetur, quod eius inimicus sempiternus esse uolebat, & propter hoc nullus de populo timeret se ei coniungere contra patrem suum, timendo ne postea inter se, filius, & pater pacificarentur. Propter quod timent multi, quando inter duos magnos amicos bellum insurgit, iuuare unum eorum, contra alterum, timentes ne si reconciliarentur alter sibi fieret inimicus. Vnde propter prędictas rationes Ambrosij, & aliquas alias, quas inducit, S. Thomas de Aquino in 3. lib. contra Gentiles, patet quod iniustum, & iniquū fuit uxorem dimittere.

S V M M A R I V M.

Quare propter duritiam Iudeorum, permisit Dominus diuortium, quia scilicet erant homines sanguinarij, & prompti ad homicidia illarum quas oderant.

VII

Sed tamen quia Iudaicus populus, erat sanguinarius, & nulli parcens, quando erat in furore, ideo permillum fuit ei, q uxores, quando ipsas odirent, dimittere possent. Dicente hīc Chrysost. in expositione. Filij Israel, quādo Moyses eos eduxit de Aegypto, genere quidem erant Israelite, moribus autem Aegyptij: propter quod more Gentilium contingebat, vt uir odiret uxore. Et quia dimittere eam non mittebatur, paratus erat interficere eam, aut si non interficiebat, propter timorē legis, tamen assiduus cruciatibus, affligebat, & ideo iussit dari repudiū, non quia bonum erat, sed quia remedium erat

F mali peioris, ne dum malum vetantur facere, facerēt peius. Et in homil. dicit idē. Facta sunt hæc propter aliam multo maiorem malitiam. Si enim coegisset, vt uxorem odio habitam detineret intus, occideret utique eam qui odit. Talis est enim Iudeorum gens. Qui enim pueris non parcebant & prophetas interficiebant, & ut aquam sanguinem effundebāt, multo magis mulieri non utique pepercissent; propterea quod minus est concessit, quod maius est abscindens.

G

S V M M A R I V M.

Quod lex posita in lege Moysi de diuortio, habebat, & permissionem & præceptum; permissionem quidem, quia mittebatur viris dimittere uxores: præceptum autem quia hoc facere legitime non poterant, nisi dato libello repudiij.

H

Est etiam intelligendum, quod lex ista de dimittenda uxore, erat compacta ex permissione, & ex præcepto: Permissio enim erat, quod uxor quæ non inueniret gratiam in conspectu viri sui, propter aliquam feditatem, dimitteretur, sed præceptum erat, quod si dimitteretur scriberetur libellus repudiij, & daretur in manu eius, & sic dimitteretur. Permissio autem facta fuit, ne deterius contingeret. Peius est enim homicidium quo priuatur vita homo iam actu existens, quam adulteriū, quo impeditur homo in potentia: vel prolis incertitudo. Et propter hoc vt maius malum euitaretur, minus malum est concessum, scilicet adulterium, ne cōtingeret homicidium. Sic enim Loth dixit Sodomitis, quod adduceret ad ipsos duas filias virgines, vt abuterentur ipsis: dummodo dimitterent viris, qui ingressi ad eum fuerāt, facere illud malum, quod eis facere intendebant. Gen. 19. Et eodem modo dixit Levites, & homo qui eum receperat hospitiū viris Gabaa, qui dixerant hospiti, Educ virum, qui ingressus est domum tuam, vt abutamur eo. Egressus autem ad eos senex, ait. Nolite fratres, nolite facere malum hoc: habeo filiam virginem, & hic homo habet concubinā, adducam eas ad vos, vt humilietis eas, & uestram libidinem compleatis: tantum obsecro uos, ne scelus hoc operemini contra naturā in uirum. Iudic. 19. Sed quod uxor non dimitteretur, nisi dato ei libello repudiij erat præceptū, quo tardabatur, vel impediabatur diuortium, vt supra dictum est. Vnde August. 1. lib. de ser. domini in monte, dicit. Qui præcepit dari libellum

repudiij

Ibidem.

VIII

D.Tho.

Chrysost.
hom. 12.

Gen. 19.

Iudic. 19.

August.

repudij, non hoc præcepit, ut vxor dimit-
tatur: sed qui dimiserit, inquit, det illi
libellum repudij, ut iracundiam temera-
riam proijcientis vxorem, libelli cogita-
tio temperaret. Qui ergo dimittendi
moram quæsiuit, significauit quantum
potuit duris hominibus, se nolle dissi-
dium. Quamuis enim durus esset qui
vellet dimittere vxorem, cum cogitaret
libello repudij dato, iam sine pericu-
lo eam posse alteri nubere, facile placar-
etur.

S V M M A R I V M.

*Quòd licet permissum fuerit in lege, quòd viri
qui carnaliter suas vxores cognouerant, pos-
sent eas repudiare, dato libello repudij, ni-
si in aliquibus casibus: Tamen hoc non li-
cebat vxoribus, quòd viros repudiarent
dato libello: & si euenisset quòd vxor ali-
cuius alteri nuberet non dato libello ei per
virum: Vir repetere eam poterat, quàm re-
petere non posset, si libello dato, mulier al-
teri nupsisset.*

VIII

Dicit autem qui dimiserit vxorem suam:]
& non dixit mulier, quæ dimiserit
virum suum; licet enim mulier possit vel
le dimittere virum, & alterum ducere,
sicut & vir vxorem suam; Tamen secun-
dum legem Moyfi, nunquam licitum fuit
mulieri, quòd dimitteret virum suum,
dato ei libello repudij: quia in lege, vir
quasi se habebat ad vxorem ut Dominus,
quia sub viri potestate constituta mulier
erat. Vnde multa licebat viro respectu
mulieris, quæ non licebant mulieri re-
spectu viri. Non enim si mulier esset Ze-
lotipa, licebat ei adducere virum ad sa-
cerdotem ad faciendum sacrificium Zelo-
tipiæ. Et multa consimilia erant imposi-
ta mulieribus, inter quæ erat etiam istud,
quòd non licebat eis virum dimittere,
dato ei libello repudij, sicut hoc viro li-
cebat. Vnde & Iosephus 15. lib. anti-
quitatum dicit. Repudiare vxorem, &
ducere aliam: licet marito secundum le-
gem, vxori autem non licet, nisi prius à
viro dimittatur. Et propter hoc fortè
contigit, quòd quia vxor Samson acce-
pit maritum per se, non dato ei libello
repudij, nec de voluntate eius, Samson
accepit occasionem propter dictam offen-
sam damnificare Philesteos, ut patet Iudi.
14. & 15. Vnde pater vxoris se excusan-
do, dixit. Putabam quòd odisses eam, &
propter hoc tradidi illam amico tuo. Quæ
tamen excusatio non fuit accepta, quia
non fuit dicta vxor legitimè dimissa. Pro-

Ioseph.

Iudic. 14.
Idem 15.

Apter quod ipsa, & pater eius combusti
fuerunt. Et hanc consuetudinem adhuc
Iudæi obseruant. Nunc autem, tempo-
re legis nouæ, hoc neutri licet, ut statim
infert Dominus. Vnde & quandoque pro
pœna imponebatur viro quòd dimittere
vxorem suam non posset. Sicut patet de
illo, qui mendaciter imponebat, quòd
vxor quam acceperat ut virginem, virgo
non erat, cuius tamen contrarium po-
stea probabatur, qui ex tunc non pote-
rat dimittere eam omni tempore vitæ
sue. Et etiam de illo, qui inueniens puel-
lam non desponsatam, concumbebat cum
ipsa, debebat eam recipere in vxorem,
& dotare, & ipsam extunc non pote-
rat dimittere, omnibus diebus vitæ sue,
ut patet Deut. 22. Vnde si vxor alicuius
non dato libello ei, per virum eius,
alteri nuberat, primus vir eam poterat
repetere, & debebat ei restitui, si tamen
eam carnaliter cognouisset. Sic enim Da-
uid repetijt Micol vxorem suam, quæ
fuerat data per Saul patrem eius, Phol-
ti filio Lays, 1. Reg. 25. quam tamen re-
cuperavit, ut patet 2. Reg. 3. quia Dauid
non dederat libellum repudij ipsi Micol:
quia si dedisset, postquam alteri nups-
erat, non habuisset ius repetendi eam.

Deut. 22.

1. Reg. 25.
2. Reg. 3.

S V M M A R I V M.

*Quòd secundum, legem si sponsa non carnaliter
à viro cognita, alteri viro nuberet, non
dato libello repudij, non poterat repeti à
viro primo, quia lex dicebat; Si accepe-
rit homo vxorem, & habuerit eam, id est,
carnaliter cognouerit.*

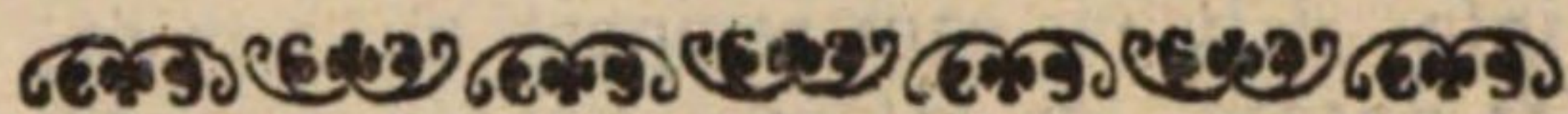
D

Sed si aliqua sponsa fuisset solum ali-
cuius, & nondum eam carnaliter co-
gnouisset, si alteri nuberat, & ab eo car-
naliter cognoscebatur, quamuis primus
non dedisset sponsæ suæ libellum repu-
dij, non habebat ius repetendi eam, quia
lex de diuortio dicit. Si acceperit homo
vxorem, & habuerit eam, & non inue-
nerit gratiam ante oculos eius &c. Et pro-
pter hoc fortè Dauid non repetijt Merob
filiam Saul, quam ei se daturum promise-
rat pater dicens. Ecce filia mea maior Me-
rob, ipsam dabo tibi vxorem, & cum tem-
pus adesset, quòd dari deberet Merob fi-
lia Saul Dauid, data est ei Hadrieli Mola-
tithæ vxor. Et quòd esset sponsa Dauid, pa-
tet per illud, quòd subdit Saul quando ei
dedit Micol filiam suam secundam. In dua-
bus rebus gener meus eris hodie. Quæ ta-
mē Micol, extunc nō repetijt Dauid, quia
in lege non erat præceptū de vxore dimit-

X

Hiero.

tenda, quòd ei libellus daretur, sed solum de vxore iam habita, & cognita carnaliter à marito, tunc enim quando iam habita, & cognita erat, poterat perpendi aliqua fœditas eius, propter quam dimitti poterat, quæ non ita apparebat, dum sponsa manebat. Quia vt dicit Hieronymus in prima responsione contra Iovinianum, autoritate Theofraſti. Vitiavxorū solum percipiuntur dum habentur, quia antequam habeantur non probantur vxores, nec examinantur, ne antè displicent, quàm ducantur.

Tractatus sequens protenditur vsque ibi. (Iterum audistis, quia dictum est antiquis, non periurabis &c.) Habet infrascripta 33. capitula.

S V M M A R I V M.

Quòd vxorem dimittens, excepta caussa fornicationis, est caussa sufficiens, si vxor dimissa adulterat, eius adulterij, & ei tale adulterium imputatur. Si etiam mulier dimissa virum ducat, ille vir, quem ducit, adulterium committit cum ea, & sic tam dimittens vxorem, quàm eam ducens adulteri sunt.

I

Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit adulterat.] Vbi dictam legem explanat, & determinat, & vt ex omni parte, præcludat viam dimittendi vxorem, excepta fornicationis caussa, dicit, Quòd ille qui eam dimittit, facit eam mœchari, si ipsa se coniungat cum aliquo carnaliter. Ille etiam, qui eam accipit in vxorem & habet in vxorem, adulterium cum ipsa perpetrat; & tam dimittens, quàm accipiens sunt adulteri, vnus facto, alter causam dando; & non solum reus tenetur, qui facit iniquitatem, sed etiam qui sufficientem causam dat perpetrandi iniquitatem. Vnde, & timens adulterium committere, vel facto, vel caussa, restringit voluntatem dimittendi vxorem, & non dimittendā dicit, ne sit caussa adulterij perpetrandi: & volentem dimissam accipere ne fiat adulter, vt sic, & vir non dimittat vxorem, & mulier dimissa non inueniat, quem ducat virum; & sic quasi ligentur, vir, & vxor, ne se inuicem dimittant, quādiu alter eorum viuit, ne sint adulteri.

F

S V M M A R I V M.

Quòd Dominus dicens, quòd qui dimittit vxorem suam, & qui taliter dimissam in vxorem ducit, mœchatur; non est contrarius legi de diuortio faciendo. Lex enim non dixit, quòd per donationem libelli repudij, vinculum matrimonij quod erat inter eos rumperetur; sed quòd solum de domo mariti emitteretur. Manente autem dicto vinculo, quod durat vsq; ad mortem alterius coniugum, semper adulterium committebatur, vel caussaliter, vel realiter; vnde & lex dicit pollutam esse mulierem coram Domino, quæ dimissa à viro alteri nubebat. Et sic Dominus dicens, quòd & dimittens, & accipiens eam, adulter est, non contrariatur legi, sed exponit legem.

G

H

Et attende, quòd Dominus non dicit. Ego autem dico vobis, quòd non dimittatis vxores, vel quòd dimissas non ducatis; quia tunc videretur esse legi contrarius, dimittere enim, & non dimittere contradictoria sunt: propter quod Dominus non sic loquitur, sed solum dicit, quòd malum sequitur ex dimissione vxoris, respectu dimittentis eam, & quòd malum sequitur ex parte ducentis vxorem ab altero dimissam, quia vterq; adulter est, vnus facto, alter caussa: Et in hoc legi non dissonat, immo conuenit; non enim dicit lex, quòd vxor dimittatur dato libello repudij, sic quòd de vxore fiat non vxor, sed solum dicit quòd dato libello, dimittatur de domo viri. Vnde dicit. Scribet libellum repudij, & dabit in manu eius, & dimittet eam de domo sua. Non propter hoc autem, quòd quis dimittit de domo sua vxorem, dicta vxor facta est non vxor eius, cum suprā dictum fuit, Mulier nupta subiecta est legi viri, quamdiu vir eius viuit, vt sit adultera, si viuente eius viro, sit cum altero; non enim vna domus viri, & mulieris facit matrimonium: sed mutuus consensus eorum in matrimonium. Et ideo domibus separatis, matrimonij vnio manet, propter quod adulterium committunt, si dum viuunt adhærent alijs, vt hîc Dominus dicit. Nec lex etiam contradicit, quia Dominus loquitur de diuisione matrimonij, & de vxore non dimittenda, quantum ad matrimonij sacramentum: Moyses autem quantum ad dimittendum vxorem de domo sua. Nec obstat illud quod sequitur in lege. Cumque egressa alterum maritum duxerit: Vbi

II

I

K

videtur clarè innuere, quòd mulier sic dimissa ab vno, potest alium maritum ducere; quia licet esset permissum in lege, quòd talis mulier alium maritum ducere posset, quia fortè, nisi posset ducere maritum vnum, multis se adulterina commissione supponeret, & tollerabilius est cū vno adulterium, quàm cum multis. Non tamen propter hoc dicta mulier per legem excusabatur de adulterio, quando ipsum committeret cum secundo marito, qui licet secundum legem maritus diceretur propter legis permissum, in veritate tamen adulter erat. Vnde, & de tali muliere dimissa à primo marito, & deinde coniuncta secundo, in dicta lege subditur, Quod polluta est, & abhominabilis coram Domino. Quod dictum, non solum intelligitur, quòd dicta mulier sit facta polluta, & abhominabilis coram viro suo priori, quia prior vir iuravit coram Domino, quando eam dimittere voluit, quòd polluta erat, & abhominabilis sibi, propter quod eam dimittebat, vt supra dicebatur: sed etiam habet veritatem, quòd accipiendo secundum maritum, postquam dimissa fuerat à primo, est facta polluta, & abhominabilis coram Domino, quia debuisset stare innupta, quousque suo viro priori reconciliaretur. Et secundum hoc iuxta legis intellectum, Dominus dicit: [Quòd omnis, qui dimiserit uxorem suam, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit adulterat.] legem exponit, & non eidem contradicit.

S V M M A R I V M.

Ponitur obiectio Fausti, contra hoc dictum Domini, & soluitur.

III

August.

Idem.

EX quo soluitur clarè Fausti obiectio, qui dixit, quòd Dominus hîc Moyse contradixit. Vnde dicit August. 19. lib. contra Faustum Dictum est, qui voluerit uxorem dimittere, det ei libellum repudij, Ego autè dico. Quicumque uxorem suam dimiserit, excepta causa fornicationis, ipsam mœchari faciet, & idem erit mœchus si postea alteram duxerit. Hoc autem præceptum Moyse manifestè per Christum est destructum, & pœnitus eradicatum præceptione contrariorum. Cui obiectio respondens Augustinus eodem libro cap. 26. dicit. Illud de uxore non dimittenda, quod Dominus præcipit, cum antiquis dictum sit; Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudij: Si diligenter intueamur, videbimus non esse

A contrarium. Exposuit enim Dominus, quid lex voluerit, cum passim dimittenti uxorem, iusserit libellum repudij dare. Nec enim ait Qui voluerit, dimittat uxorem suam: cui esset contrarium non dimittere: sed vtique nolebat dimitti uxorem à viro, qui hanc interposuit moram, vt in dissidium animus præceps, libelli conscriptione refractus abisteret.

B S V M M A R I V M.

Quòd secundum hoc dictum Domini vxor dimissa à viro, etiam dato libello repudij, manet vxor eius quàm diu viuit, & ideo, qui eam in vxorem ducit, adulterium committit, quia cum aliena vxore fornicatur. Vir etiam, qui vxore dimissa, aliam ducit, mœchus est, quia illam quam dimisit, adhuc habet in vxorem, quòd non esset, si ex diuortio vinculum matrimonij solueretur.

C **E**T iuxta hunc modum exponendi, hoc dictum Domini; Mulier dimissa à viro, dato ei libello repudij, adhuc vxor dicti viri remanebat, quia si solum fuisset primum matrimonium, ille qui eam duceret, non mœcharetur cum ea, quia soluto matrimonio, soluta esset mulier à lege primi viri, & non posset dici adulter, qui eam postea duceret in uxorem. Vir etiam qui eam dimisisset, si ex tali dimissione, solutus esset à vinculo matrimonij, quod erat inter ipsum, & dictam mulierem, non deberet dici adulter, si dicta mulier soluto matrimonio, quod erat inter ipsum, & ipsam, alteri matrimonialiter, & carnaliter coniungeretur, quia vterque eorum solutus esset à vinculo matrimonij, quod fuerat inter eos, & mulier soluta à vinculo viri, & vir solutus à vinculo mulieris, scilicet vxoris, liberè nubere alijs possunt in Domino. Nunc autem cum iuxta dictum Domini, hîc, qui mulierem dimissam à viro, ducit, adulterium committat cum secunda, dicente Domino Mar. 10. Quicumque dimiserit uxorem suam & alienam duxerit adulterium committit super eam, & si vxor dimiserit virum suum, & alium duxerit mœchatur. Et Luc. 15. Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram mœchatur. & qui dimissam à viro ducit, mœchatur: Manifestum est, quòd propter talem dimissionem nō soluitur vinculum matrimonij inter eos. Propter quod adhuc

III

Marc. 10.

Luc. 15.

Chrysoft.
hom. 17.

August.

Idem.

III

V

Psal. 18.

Cassiodo.

coniuges manent. Vnde, & hîc Chryso-
stomus in homel. dicit. Non mihi dicas,
quoniam dimisit ille, quia & dimissa ma-
net dimittentis mulier. Et August. 1. lib.
de ser. Domini in monte dicit. Mœchum
dicit eum esse, qui eam duxerit, quæ so-
luta est à viro. Cuius rei, Apostolus Pau-
terminum ostendit, quod tamdiu obser-
uandum dicit, quamdiu vir eius vivit, il-
lo autem mortuo, dat nubendi licentiam.
Et August. 1. lib. de adulterinis coniugijs
cap. 12. dicit. Qui dimissam duxerit, me-
chatur, non propter aliud, nisi quia illa
quam duxit, eo vivente à quo dimissa est,
adhuc vxor aliena est. Si enim iam suæ nō
alienæ miscetur vxori, utiq; non mecha-
tur. Mœchatur autem, aliena est ergo,
cui miscetur; Porro, si aliena est, hæc est
eius à quo dimissa est, etiam si propter for-
nicationis causam dimissa est, nondum
dimittentis vxor esse cessavit. Si autem
illius esse cessavit: iam huius est cui alte-
ri nupsit. Et si huius est, non mœchus iu-
dicandus est, sed maritus. Sed quia non
eum maritum dicit Scriptura, sed mœchū,
adhuc illa illius est, etiam causa fornica-
tionis à quo abiecta est. Et ideo quantū-
cunq; etiam ipse (illa dimissa) ducit vxor-
em, quia cum alieno marito concumbit,
adultera est.

S V M M A R I V M.

Ponuntur obiectiones diuersæ ad ostendendum,
quod per libellum repudiij in lege, soluebatur
vinculum matrimonij, quod fuerat inter vi-
rum, & vxorem. Ita quod, si ex tunc, vel
vir acciperet aliam vxorē, vel mulier alium
virum, nullus eorum committeret propter hoc
adulterium.

Sed si hoc dicatur, videtur quod Domi-
nus permisit in lege, vt licita, multa
adulteria, cum iuxta legem Moyfi, lice-
ret viro dato libello repudiij vxori suæ, al-
teram vxorem ducere, liceret etiam vxor-
i sic dimissæ, alterum virum ducere, &
vir etiam alter, licetē poterat mulierem di-
missam ab alio ducere. Quibus omnibus
modis, si vinculum coniugij manebat in-
ter virum dimittentem, & mulierem di-
missam, adulteria committebantur, per-
mittentē & indulgēte lege diuina: quod
inconueniens videtur, cum de lege diui-
na dicatur in Psal. Lex Domini immacu-
lata, conuertens animas, testimonium Do-
mi fidele, sapientiam præstans paruulis.
Et iudicia Domini vera, iustificata in se-
metipsa. Quod exponens Cassiodorus
dicit. Lex illa quam per Moysen dedit,

F irreprehensibilis est, quia perfecta verita-
te consistit: quæ per Dominum saluato-
rem non reprobata est, sed potius proba-
tur impleta: quæ lex conuertit animas.
Illius enim distractionis metus errantem
corrigit, quod utiq; non faceret, si pecca-
ta omnia non prohiberet, sed aliqua in-
dulgeret. Apostolus etiam ad Rom. 7. lo-
quens de lege Moyfi dicit. Lex quidem
sancta, & mandatum sanctū, & iustum, &
bonum. Quod exponens Glos. dicit. Lex
est bona ad vitam, quia bona iubet, & ma-
la prohibet, & facit peccatum agnoscere;
& propter hoc lex est sancta, id est, sane-
docēs; & mādātū sanctū, id est illud quod
per eam præcipitur est sanctum in se; & iu-
stum, id est, iustificans peccatorem, & bo-
num, id est, vtile, vitam acquirens. Et su-
per illud eodem cap. Quid ergo dicemus?
Lex peccatum est? Absit. dicit Glossa. Er-
go quid dicemus quod lex peccatū est, id
est docens, vel faciens peccatum, vel talis
pro qua donata peccauit, author eius, qua
si dator malæ rei? Absit. Lex enim non est
peccatum, vel peccati causa: sed vindex
peccati, quæ ad hoc data est, non vt pec-
catum infereretur, sed vt demonstraretur.
Cum ergo lex Moyfi non sit peccati caus-
sa, non videtur quod permisisset dimitte-
re vxorem, manente vinculo coniugij, in-
ter dimittentem & dimissam, cum ex tali
legis permissione multa adulteria seque-
rentur, vt supra dictum est. Nec etiam vi-
detur causa esse sufficiens ad permitten-
dum tot adulteria fieri, ne vxores odiose
interficerentur, si dimitti non possent,
quia non propter hoc minus peccatum
est permittendum fieri, ne maius pecca-
tum fiat: sed vtrumq; est prohibendum
fieri, cum vtrumque vitari possit; licet si
oporteat, maiorem vel minorem pœnam
subire, minor esset tollerāda potius, quā
maior. Videretur etiam, quod hoc in Dei
iniuriam redundaret, si permetteret ali-
quod peccatum fieri, & hoc indulgeret le-
ge data. Dicente hîc Chrysofto. in hom.
Scalp tro curare indignum est Deo, quem
admodum, cauillum esse, indignum est
phylosopho.

K

S V M M A R I V M.

Propter supradictas difficultates, vt lex Moyfi
excusetur ab hoc, quod non permisit, nec con-
cessit adulteria tam multa, quæ sequerentur ex
lege diuortij: Ponitur secunda opinio, quæ di-
cit quod dicta lege manente, vel licentia, vel
diuortio; non erat adulter ille qui dimittebat
si alteram acciperet, nec ille, qui dimissam
ab alio in vxorem acciperet, erat adulter: sed

Rom. 7.

Glos.

Rom. 7.

Glos.

III

Chrysoft.
hom. 17.

ex quo dicta permissio, vel licentia sit reuocata per Dominum in Euangelio, tam dimittens uxorem, & aliam accipiens, quam dimissam in uxorem ducens, adulteri sunt.

VI

Mar. 10.

Propter quæ fortè alicui uideretur, quod in lege veteri, manente dicta permissione, vel præcepto, (quia præceptum vocatur Mar. 10. Ad duritiam cordis vestri, scripsit vobis Moyses præceptum istud) de uxore dimittenda, & licentia data, quod vir dimittens uxorem, alteram ducere posset, & mulier dimissa, nubere posset alteri, quod dicta permissio, præceptum, vel licentia soluerit vinculum matrimonii inter tales: sic quod vir dimittens uxorem propriam & alteram ducens, non adulteraret; & quod mulier dimissa à viro, alteri nubens, non esset adultera: & quod illud, quod Dominus hinc dicit, haberet veritatem, & obligaret ex tunc, ex quo Dominus, qui legem dedit, & dictam licentiam in lege concessit, eam nunc reuocauit; ita quod ex tunc ex quo dicta licentia, de dimittenda uxore est reuocata, & reducti fuimus per Christum ad modum matrimonii institutum in lege naturæ: quicunque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, facit eam adulterare, & qui dimissa vna, aliam ducit, adulterat super eam, & qui dimissam ab vno duxerit, mæchatur. Vnde Dominus, & hinc, & infra 19. & Mar. 10. semper loquitur per verba futuri temporis dicens. Qui dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, & qui dimissam duxerit, mæchatur. Benè enim potest esse, quod ille, qui aliquando licentiam dedit de aliquo, quod prius non licebat, postea dictam licentiam reuocare possit, & tunc licentia reuocata, est illicitum, sicut & antequam licentia daretur fuit: Sed manente dicta licentia, est licitum, & per consequens pro tunc non est peccatum, maxime, quando Deus talem licentiam dat. Quemadmodum à principio, non fuit licitum habere multas uxores simul, quia dictum fuit, Adherebit uxori suæ, non uxoribus. Tamen postea licitum fuit in veteri lege, quo usque Dominus in nouo testamento dictam licentiam reuocauit, & matrimonium reduxit ad primum statum. Manente tamè dicta licentia, non fuit peccatum plures habere uxores, nec erat adulter, qui post primam uxorem, non dimissa ipsa, aliam, vel alias accipiebat. Dicente August. 22. lib. contra Faustum cap. 47. Iam verò quod pro ingenti crimine Iacob quatuor obiciuntur uxores, generali prælocutione purgatur. Quando enim mos erat, crimine non erat, & nunc propterea crimen est, quia

A mos non est. Alia enim peccata sunt contra naturam, alia contra mores, alia contra præcepta. Quæ cum ita sint, quid tandè criminis est, quod de pluribus simul habitis vxoribus obijcitur sancto viro Iacob? Si naturam consulas, non lasciuiendi, sed gignendi causa illis mulieribus utebatur. Si morem, illo tempore, atque in illis terris hoc factitabatur. Si præceptum, nulla lege prohibebatur. Nunc verò cur crimen est, si quis hoc faciat, nisi quia & moribus & legibus hoc non licet? Quæ duo quisquis contempserit, etiam si tantummodo causa generandi uti possit pluribus fœminis, peccat tamen, & ipsam uiolat humanam societatem, cui necessaria est propagatio filiorum. Et eodem modo videretur quod manente dicta licentia de dimittenda dicta uxore, si ipsa dimissa, duceretur alia, adulterium non esset; cum ipsa non dimissa, & alia accepta, manente licentia de habendis pluribus uxoribus, non esset adulterium cum secunda. Et pro hac opinione videtur facere illud, quod dicit hinc Chrysost. in homil. dicens: Qualiter adulterium æstimatur, quod prius concessum est? Et respondens subdit. Quoniam infirmitatis eorum, qui suscipiebant legem, erant quæ tunc dicta sunt; adulterium nunc igitur æstimatur hoc tale, quando adaucta est virtus. Ne igitur expetas virtutem eorum, cum transit eorum utilitas. Et infra. Et qualiter utique idem fiet, nunc quidem bonum, nunc autem non bonum? Et respondens subdit, quod uniuersa res acclamant, & artes, & fructus, quod idem fiet bonum, & non bonum. Vide nimirum in natura id primū quomodo contingit; Portari enim in humeris hominum in prima ætate bonum est, postea autem miserrimum: Et ferre vestimentum puerile, infanti quidem bonum, viro autem facto, turpe: Et infra. Homicidium quod ab omnibus concessum est esse malum, opportunè aliquando factum eum qui id operatus est, Phinees. scilicet maxime fecit sacerdotij honore decorari. Nō igitur res simpliciter inuestigemus, sed & tempus, & causam, & consilium, & personarum differentiam, & quæcūque alia eis contingunt; omnia cum diligentia quæramus, aliter enim non est adipisci veritatem; & studeamus, ut aliquid amplius veteribus præoccuperemus. Et si sic diceretur, lex Moyse defenderetur, quod licentiā peccandi vel adulterandi, non dedisset, cum tunc adulterium non esset, stante dicta licentia, vel permissione legis.

S V M M A R I V M.

Obijcitur contra istam secundam opinionem, &

II V

Chrysost.
hom. 17.

Ibidem.

Ibidem.

III V

ex hoc magis videtur prima opinio, quæ supra posita est & declarata, probabilior esse.

VII
Luc. 16.

Beda.

Sed dubiū occurrit si hoc dicatur, quia Luc. 16. dicit Dominus. Lex, & prophetæ usque ad Ioannem: ex eo regnum Dei euāgelizatur, & omnis in illud vim facit; facilius est autē cælū, & terrā præterire, quā de lege unum apicem cadere. Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram mæchatur, & qui ducit dimissam à viro, mæchatur. Quod exponens Beda dicit. Ne putarent in eo quod dixit, Lex, & prophetæ usque ad Ioannē, legis, vel prophetarum ab eo destructionem prædicari: hoc excludit subdens. Facilius, &c. Quod autem de lege in perpetuum non uiolanda prædixerat, vno de illa sumpto testimonio, confirmat dicens. Omnis qui dimittit, &c. ut & ex hoc uno dicerent, & in ceteris eum non absoluenda, sed adimplenda decreta legis venisse, ubi non loquitur Dominus de futuro, sed de præsentī, cum dicit. Omnis qui dimittit uxorem suam, & aliam ducit, mæchatur. Quod uerbum videtur se posse extendere, ad omne tempus, sicut qui facit uoluntatem patris mei qui in cælis est: Et cum facis eleemosynā: & multa alia mandata similiter, sunt posita in præsentī sermone Domini, quæ tamen omne tempus concernūt; sicut & multa sunt posita sub uerbis futuri temporis, quæ tamen ad omne tempus se extēdunt, sicut illud, quod dicitur supra. [Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam,] quod non solum ad futurum, sed etiam ad præteritum, & ad præsens se extendit. Vnde & Dominus hic non dicit. Qui dimissam duxerit, ex nunc adulterabit: sed dicit, [Qui dimissam duxerit, adulterat.] Propter quod fortē tutior uia esset, & magis secundum sanctos, & iuxta Domini dictum, quod semper fuit adulterium, dimittere uxorem, dato libello repudiij, & alteram ducere; & quod dimissa ab uno nubat alteri, adulteriū esse, licet non fuisset punitū in lege ueteri, quia dicta permissio licet pœnā temporalem remiserit, tamen crimen adulterii non abstulit, ut satis supra declaratum fuit.

S V M M A R I V M.

Soluitur prima obiectio, quæ supra facta fuit contra primam opinionem, & ostenditur quod Deus non præcepit diuortium, sed Moyses permisit.

VIII

ET ad id quod dicitur, quod lex Dei nullum peccatum concedit, sed omnia

F peccata prohibet; dici posset, hoc uerum esse de lege, quam Deus promulgauit, in qua omne adulterium prohibuit, dicendo, Non mæchaberis; Sed non esse uerum hoc de lege, quam non Deus, sed Moyses eius seruus, propter populi duritiam eis dedit, vel indulgit. Sic enim Moyses concessit usuras facere cum extraneis, quod tamen ex se est iniquum. Et eodem modo est de lege diuortij, quæ eis fuit concessa, propter duritiam cordis eorum per Moysen. Et hoc modo hanc obiectionem soluere uidetur Ambro. 8. lib. super Luc. cap. 2. dicens. Moyses permisit uobis dare libellum repudiij, & dimittere uxores, non Deus iussit; Ab initio autem lex Dei est? Quæ est lex Dei? Relinquet homo patrē, & matrē, & adhærebit uxori suæ, & erunt ambo in carne vna. Ergo qui dimittit uxorem suam, carnem suam scindit, & diuidit corpus. Ostendit autem hic locus, quæ propter fragilitatē humanā scripta sunt, non à Deo fuisse scripta. Et Hiero. exponens illud infra 19. Moyses ad duritiam cordis vestri &c. dicit. Nunquid potest Deus sibi ipsi esse contrarius, ut aliud ante iusserit, & sententiam suam nouo frangat imperio? non ita sciendum est. Sed Moyses cum uideret, propter desiderium coniugum secundarum quæ, vel ditiores, vel iuniores, vel pulchiores essent, primas uxores interfici, aut malam vitam ducere, maluit indulgere dissidium, quā odia vel homicidia perseuerare. Simulq; considera, quod non dixit, propter duritiam cordis vestri, permisit uobis Deus, sed Moyses. Ut iuxta Apostolum, consilium esset hominis, & non imperium Dei. Et secundum hoc, dissidium quod erat in lege Moysi, non esset introductum per Deum; sed solum esset permissum per Moysen, qui constrictus infirmitate populi, permisit hoc, non quasi bonum, sed ne peius fieret.

S V M M A R I V M.

Assignantur causæ quare Moyses propter malitiam populi, & ne peiora per eos fierent, potuit licet concedere Iudæis diuortium facere.

K

Licet autem lex uetus innuerit omne genus iniquitatis malum esse, non tamen prohibuit expressè, propter populi imperfectionem, qui uix illa quæ sunt manifesta, & magna mala poterat vitare; cui si prohiberetur expressè parua mala, nec ista, nec illa obseruaret; qui enim se non poterat continere ab alienis uxoribus, iuxta illud Hiero. 5. Equi amatores in feminas, & emissarij facti sunt, unusquisq;

Ambro.

Matt. 19.
Hieron.

IX

Hiero. 5.

Ezech. 22.

ad uxorem proximi sui hinniebat. Et Ezech. 22. Vnusquisque in uxorem proximi sui operatus est abominationem, & focerum suam polluit nefarie, frater sororem suam, filiam patris sui oppressit in te; minus utique se possent cohibere, ab impudico aspectu uxoris alienæ. Si etiam fuisset eis prohibitum à principio, quod alienam mulierem, incontinentibus oculis non videret, nec hoc fecissent, nec se ab adultério cohibuissent. Et eodem modo licet fuerit eis ostensum, quod malum erat dimittere uxorem, & propter hoc difficultates multæ fuerunt appositæ ad hoc, ut supra dicebatur, tamen non fuit eis expressè prohibitum ne ad deteriora prolaberentur. Qui autem ostendit alicui infirmo malum esse aliquid, licet non prohibeat illud sibi expressè timens eius infirmitatem, quæ semper nititur ad prohibita, non est eius iniquitatis particeps, sed eius infirmitatis compatiens, & expectans, quod paulatim abiecta infirmitate, veniet ad perfectum virtutis statum, in quo dum erit, mala, quæ prius non prohibuit incipit prohibere, quia videt quod, & parva mala vitabit de cætero, & maiora; Quemadmodum infirmitati puerili natura condescendens, lac præparavit quo nutriatur infantis, qui non poterat ali solidi cibo, propter naturæ debilitatem, qua abiecta, & confortata natura; lac, & vbera abominabilia fieri procurantur puero, & mala dicuntur, & deinde amara apponuntur ad vbera, ut pueri fortes detestentur, & abominentur sugere ipsa. Sic, & existentibus rudibus hominibus in principio, quando lex data fuit, & duris corde, non omnia mala prohibita fuerunt, sed aliqua quæ erant manifesta; & parva mala fuerunt ostensa eis esse mala, non tamen fuerunt eis prohibita, quia non poterant sustinere, quousque veniens Christus, qui naturam nostram, data gratia sua confortavit, parva mala etiam prohibuit, ostendens malignitatem in illarum rerum malarum, quæ parva videbantur. Vnde & Chrysost. hic in homil. Nisi illa mandata veteris legis præcucurrissent, non utique ista suscepta essent, quæ nunc sunt, si enim alia non benenos nutrivissent & ad susceptionem maiorum aptos fecissent, non utique modo apparerent inutilia. Quemadmodum enim nutrix cum suum omne expleverit opus, & ad perfectiorem mensam puerum dimiserit, inutile iam apparet lac; Et genitores, qui prius necessarium puero id existimabant, postea multis conuitijs detrahunt, & amaris circumcingunt vbera, farinatis, ut cum non poterunt verbo intem-

A

B

C

D

E

peratam de ipso destruere pueri indispositionem, saltem res extinguant desiderium. Sic & Christus fecit in principio, dans prima præcepta, & deinde ista altiora. Quemadmodum puero, lacte nutrir, & ubera sugere in principio est utile, & salutare, postea tamen est pessimum, & nocuum, sic in principio fuit bonum dare dicta præcepta grossa, & permittere aliqua mala, ut homines multum vitiosi paulatim traherentur ad virtutem; quæ tamen permissiones de malo non debent durare, veniente homine ad virtutis statum, quia iam non sunt bonæ, nec etiam bonum est sic eis condescendere, sed sunt malæ, & nociuæ. Et ideo si Moyses condescensu se habuit, ad Iudæos corde duros, & in vitijs nutritos, non fecit malè immo utiliter, & benè. Sicut & Apostolus Corinthijs, tamquam parvulis in Christo lac potum dedit non escam, quia nec dum poterant cum carnales essent. Cum, & quandoque non bonum præceptum sit faciendum, ne fieret magnum malum, sicut Iudæis fuit præceptum ut immolarent Domino animalia bruta: non quod hoc esset bonum, sed ne prædicta immolarent demonijs, quibus erant assueti in Aegypto sacrificare. Vnde & præcepta de immolatione animalium Deo facienda, dicta sunt præcepta non bona. Ezech. 20. Vbi dicitur, Quod quia post Idola patrum suorum erant oculi eorum, ideo, & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent, & pollui eos in muneribus suis. Quod exponens Hieron. 6. lib. super Ezech. dicit. Ante offensam, decalogum tantum acceperunt; post idolatrias verò & blasphemias multiplices; legis cerimonias, ut Deo potius offerrent victimas, quas demonibus offerebant, & ex cõparatione sacrilegij lenius fieret quod non erat per se bonum, & nequaquam malum, quia Deo offerebantur, & tamen non bonum, quia boni auctorem offendeabant. Et malum etiam factum fuit ne magnum bonum distardaretur, sicut tempore Ezechie magna pars populi de Efraim, & Manasse, & Isachar, & Zabulon, quæ sanctificata non fuerat, comedit phase, non iuxta quod scriptum est: ut totus populus faceret festum Paschæ sollemne, quod factum non fuerat in diebus Salomonis tam sollemne; de quo tamen Dominus placatus fuit ad orationem Ezechie, ut patet 2. Paralip. 30. Malum etiam factum fuit, & contra Domini præceptum, per Iosue, qui pepercit Gabaonitis; à quibus deceptus iurauerat quod non noceret eis; quibus pepercit contra Domini præceptum, ne incurreret periurium, ut patet Iosue 9.

Cor. 3.

Ezech. 20.

Hieron.

2. Para. 30.

Iosue 9.

Sic ergo quādoq; præcipitur non bonum
vt non fiat malum peius, quandoq; etiam
malum fieri permittitur, ne magnum bo-
num distardetur, vel impediatur. Quan-
doq; etiam fit malum, & contra Dei præ-
ceptum, ne maius malum, & maius Dei
præceptum violetur. Et si isto modo ma-
lum dissidij fuit per Moysen permissum
in lege, ne peius malū fieret, scilicet vxor-
ricidium, non fuit multum mirum, cum
hoc fieri non præciperetur sed tolerare-
tur. Et secundum hoc fortè videretur quòd
rationabiliter teneri posset, quòd repu-
dium vxorum ex legis dispensatione, sol-
ueret matrimoniū primum, sic, quòd non
esset adulter, stante dicta dispensatione,
ille, qui dimisisset propriam uxorem, da-
to libello repudij, aliam accipiendo, quo-
usque dicta licentia per Dominum fuisset
reuocata, secundum quòd supradicta se-
cunda opinio dicit, quæ videtur esse Chry-
sost. in homil. secundum quòd patet per
verba eius supra inducta. Vel quòd dice-
retur secundum opinionem primā, quòd
semper matrimonium remansit inter di-
mittentem uxorem, dato dicto libello, &
uxorem dimissam; Quòd si viuentē altero
coniugum, alter nuberet alteri, adulteriū
committebat, licet non vt adulterium pu-
niretur, permittēte hoc lege, non tāquam
bonum, sed ne peius contingeret: Et eli-
gat quilibet quod ei videbitur, vel inue-
niat alium modum soluendi difficultatem
præsentem, cum circa hoc variè sancti lo-
qui videātur, vt satis deductum est supra.

S V M M A R I V M.

*Quòd tam in veteri, quàm in nouo testamento
prohibitum est, ne fidelis nubat infideli, & si
hoc fecerit, tale eorum matrimonium separari
debet: licet si infidelis nubat infideli, dum ma-
nent in sua infidelitate, matrimonium sit inter
eos, & separari ab inuicem non debent licet
non sit ratum matrimonium eorum, quia alte-
ro eorum veniente ad fidem, si alter non velit
commorari sine iniuria creatoris cum fidei,
separari debent.*

X

Nec obstat si dicatur, quòd non solum
diuortij inuenitur in scriptura esse
concessum, vt maius malum euitaretur,
immo vt simpliciter bonum: Vnde & Es-
dræ 10. dicitur. Nos præuaricati sumus in
Dominum nostrum, & duximus vxores
alienigenas de populis terræ: & nunc si
est pœnitentia in Israel super hoc, percu-
tiamus fœdus cum Domino Deo nostro,
proijciamus vniuersas vxores, & eos, qui
de eis nati sunt, iuxta voluntatem Do-

F

mini. Et Neemiæ 13. dicitur. Vidi Iudæos
ducētes vxores Azotidas, Ammonitidas,
& Moabitidas, & obiurgauī eos, & male-
dixi: Et cecidi ex eis viros, & decaluauī
eos. Et infra. Mundaui eos ab omnibus
alienigenis vxoribus. Apostolus etiam
1. ad Corint. 7. dicit de coniuge infideli
coniuncto fidei, Qui infidelis non con-
sentit sine creatoris iniuria manere cum
fidei, si infidelis discedit, discedat. Non
est enim seruituti subiectus frater, aut so-
ror in eiusmodi. Quod exponens Glossa,
dicit: Si infidelis vir, vel mulier discedat
odio fidei, discedat, ne pro ipso, fidem fi-
delis deserat: & eodem modo mulier infi-
delis rectissimè dimittitur, quia non de-
betur reuerētia cōiugi, qui horret aucto-
rem coniugij: Non est autem ratum ma-
trimonium, quod sine Dei deuotione est:
Et ideo non est peccatum ei, qui dimittit
alium propter Dominum, Si alij se copu-
lauerit. Contumelia enim creatoris, sol-
uit ius matrimonij circa fidelem, ne accu-
setur alij copulatus: Ex quibus videtur
quòd non solum esset permissum diuor-
tium, immo etiam esset præceptum. Et
ad hoc est dicendū, quòd licet coniugium
sit inter infideles sibi mutuo copulatos,
nec se separari possint sine peccato, tamē
quòd fidelis ducat infidelem, vel nubat fi-
delis cum infideli, est contra Domini præ-
ceptum. Et si vocetur matrimonium, ta-
men non est ratum, vel firmum, quin sepa-
rari debeat, vel possit, Dicente Apostolo,
Nolite iugum ducere cum infidelibus 2.
ad Cor. 6. Et vt dicit Ambro. lib. 8. super
Luc. cap. 2. Quidam putant omne coniu-
gium esse à Deo, quod si uerum esset, om-
ne coniugium non liceret solui: Et quo-
modo ergo dicit Apostolus: Quod si in-
fidelis discedit, discedat? In quo mira-
biliter, & noluit apud christianos causam
residere diuortij, & ostendit non à Deo
esse omne coniugium. Neque enim chri-
stiani gentilibus Dei copulātur iudicio,
cum hæc lex prohibeat. Et infra. Non ha-
bent armoniam suam nuptiæ, quia chri-
stiano viro, gentilis mulier non legitimè
copulatur. Et propter hoc in lege fuit
prohibitum, quòd Iudæi fideles non se co-
pularēt matrimonialiter cum infidelibus
mulieribus Deuter. 7. Non sociabis cum
eis coniugia, filiam tuam non dabis filio
eius, nec filiam illius accipies filio tuo:
quia seducet filium tuum ne sequatur me,
& vt magis seruiet Dijs alienis. Et pro-
pter hoc quia contra Dei præceptum mu-
lieres alienigenas Iudæi reuersi de capti-
uitate Babiloniæ duxerant, de mandato
Esdræ, & Neemiæ, separauerunt se ab eis,

G

H

I

K

Ncem. 13.

Ibidem.

1. Cor. 7.

2. Cor. 6.
Ambro.

1. Cor. 7.

Ambro.

Deut. 7.

Chryso-
st. hom. 17.

Esdræ 10.

Hieron.

2. Cor. 6.

Hieron.

Idem.

vt patet per illa, quę superius inducta sūt, & per illud, quod dicit Hieron. in prima responsione contra Iouinianum. Pleręq; fideles contemnētes Apostoli iussione, iunguntur Gentilibus, & templa Chrtisti idolis prostituūt. Nec intelligunt se eius corporis partem esse, cuius & costę sunt: Ignoscit Apostolus infidelium coniunctioni, quę habentes maritos, postea in Christum crediderunt: non iis quę cum christianę essent, nupserūt Gētilibus, ad quas alibi loquitur, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quę enim participatio iustitię cū iniquitate? Aut quę societas lucis ad tenebras? Quę autem conuentio Christi ad Belial? Aut quę pars fidei cū infidei? Qui autem consensus tēplo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei viui. Licet enim in me seuituras sciam pluri- mas matronarum, licet impudentia eadē, quā Dominum cōtempserunt, in pulicem sciam nimium debacaturas: tamen dico quod sentio, loquar quod me Apostolus docuit, non illas iustitię esse, sed iniquita- tis: non lucis, sed tenebrarum, nō Christi, sed Belial, non tēpla Dei viuentis, sed pha- na, & idola mortuorum. Et infra: Aposto- lus, qui secundas nuptias, tertiasq; conce- dit in Domino, primas cum Ethnico pro- hibet. Vnde Abraam adiurat seruū suum in femore suo, idest in Christo, qui de eius erat semine nasciturus, vt filio suo Isaac alienigenam non adducat uxorem. Et Esdras offensam Dei huiuscemodi vxorū repudiatione compescuit. Et Mala- chias Propheta. Præuarius est (inquit) Iudas, & abominatio facta est in Israel, & Ierusalem, quia contaminauit Iudas san- ctificationem Domini, quia dilexit, & ha- buit filiam Dei alieni. Disperdat Dominus virum, qui fecit hoc, magistrum & disci- pulum de tabernaculis Iacob, & offerētes munus Domino exercituum. Quod expo- nens ibi Hiero. in originali dicit. Reuerſi Iudæi de captiuitate Babilonię, tam Prin- cipes, & Sacerdotes, & Leuitę, quā reli- quus populus abiecerunt vxores suas Is- raelitici generis, quę paupertatem, & in- iuriā longioris vię, fragilitate sexus non ferentes, confectę erant, & infirmitatē, ac deformitatem contraxerāt corporum, & cum alienigenis, vel ætate florentibus, vel cultu corporū pulchrioribus, ac diuitum filiabus matrimonia copularunt. Corripit itaq; eos Esdra Propheta, & ad repudium nouarum coniugum prouocat, vt vxores, quas dimiserāt, recipiant. Quod vt faciāt, Prophetę ad eos, sermo dirigitur, vt à pec- cato maledictionis retrahantur, & disper- dat Dominus virum, qui fecerit hoc. Quā

A pulchrē non abscidit errori veniā, nec di- xit, Maledicat Dominus ei, qui fecit hoc: sed qui fecerit, in futurum, tendens male- dictionem, vt peccatores ad penitentiam prouocet. Doctorem (inquit) atq; disci- pulū de tabernaculis Iacob. Quia siue ille sacerdos sit, siue laicus, qui tale quid fece- rit, vna maledictione ferientur, & non erit in eis pœnæ diuersitas, in quibus peccata sunt paria: & offerentem munus Domino exercituum, subauditur, disperdat Domi- nus, & eū, qui pro huiusmodi hominibus voluerit ad altare, munus offerre, quorū solum remedium est, non facere, quę fece- runt. Vnde & 28. quęst. 1. cap. Iudæi, qui christianas, dicitur, Iudæi, qui christianas mulieres in coniugio habent, admoneātur ab Episcopo Ciuitatis illius, vt si cum eis manere cupiunt, christiani efficiantur, q̃ si admoniti non redierint, separētur; quia non potest infidelis in eius permanere cō- iunctione, quę iam in christianā translata est fidem. Et cap. Caue christianę, dicitur. Caue christianę Gentili, aut Iudæo filiam tuā tradere. Caue, inquit, ne Gentilē, aut Iudæā, atq; alienigenā, hoc est hæreticā, atq; omnē alienā a fide tua, accersias tibi. Et Aug. lib. 1. de adulterinis coniugijs re- citās dictum Polentij qui dixit, Domini præceptū est tam in veteri, quā in nouo te- stamēto, vt non nisi vnius religionis, & fi- dei coniugia maneāt copulata. Quod ver- bū Polentij exponens Aug. cap. 21. dicit. Illud enim de coniugijs dī, quę sibi primi- tus copulātur ne nubat femina nō suę re- ligionis viro, vel ne vir talem ducat vxorē. Id enim, vt dicis, iubet Dñs, docet Apostolus, vtrunq; præcipit testamētum. Sed non est sic de infidelibus cōiunctis ma- trimonialiter, dum ambo erant infideles, quorū alter conuertitur ad fidē, remanēte alio in infidelitate: quia tunc est consiliū Apostoli, q̃ fidelis non dimittat infidelē, si vult manere cum eo sine iniuria creato- ris. Alioquin licitē dimittere potest si vult fidelis infidelē, sed nullo modo cōiugium est dicendū indissolubile, immo et nec cō- iugiū propriē, si vir fidelis ducat infidelē mulierē sciēter, vel fidelis mulier nubat vi- ro infideli. Vnde & Hugo in lib. Sentētiarū cap. 38. dicit. Christianus cū Iudæo vel Gentili nō potest facere coniugiū; nā et in veteri testamento prohibitū est, fideles vi- ros ducere infideles vxores, dicente Dño. Ne vxores de filiabus eorum ducerēt filij tui, ne fornicari faciāt filios tuos in Deos suos. Iuxta quod Dñi præceptū Iudæorū coniugia cū Gētilibus inhibita, Esdras se- parauit. Sicut autē hoc constituit Dñs in veteri testamēto, ita obseruatur in nouo.

August.

Idem.

Hugo.

S V M M A R I V M.

Quod si in scriptura sancta dicatur, quod aliqui fideles acceperunt uxores infideles: vel mulieres fideles viros infideles; hoc factum fuit, vel quia Gentiles mulieres iudaizabant, vel ex secreta Dei dispensatione, vel propter necessitatem, deficientibus mulieribus, quibus coniungi matrimonialiter possent: vel transgrediendo legem Dei: In quo casu ultimo, talia matrimonia dissolui poterant, & debebāt, quia contra Dei voluntatem erant facta.

XI

Deut. 21.

2. Reg. 3.

Iudic. 14.

Esther 14.

Idem 4.

ET si in veteri testamento inueniatur quod fideles ducerent infideles uxores, vel hoc factum fuit transeuntibus mulieribus ad ritum, & sectam Iudæorum iuxta modum, qui ponitur Deuter. 21. Si videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, voluerisq; habere uxore, introduces eam in domum tuam: quæ radet cæsariem, & circumcidet ungues, & deponet vestē, in qua capta est: sedensq; in domo tua flebit patrē, & matrem uno mense: & postea intrabis ad eā, dormiesq; cum illa, & erit vxor tua. Et sic quasi mulier iudaizabat. Vnde & adhuc Iudæi, quando Iudæos baptizatos volunt ad iudaismū reducere, illo modo eos iterum iudaizant, quo facto, mulier non reputabatur Gentilis, sed Iudæa, cū qua licitē poterat matrimonium fieri: quomodo Iudæi dicūt Dauid fecisse quādo cepit uxore Macham filiā Ptolomei Regis Gesur 2. Reg. 3. Vel hoc fecerunt Dei inspiratione: quemadmodum Sanson accepit mulierē de Philistiim. Vnde & Iudic. 14. dicitur. Postquam dixerat Sanson patri suo, Hæc mihi accipe, quia placuit oculis meis: parentes eius nesciebant, quod res ista ad Deo fieret, vt quæreretur occasio contra Philistiim. Quomodo etiā factum videtur esse de Hester Iudæa, quæ nupsit Assuero infideli. Vnde & ipsa tale matrimonium detestabatur dicens. Nunquam læta fuit ancilla tua, ex quo huc translata sum: Et cap. 4. dicitur. Quis nouit vtrum iccirco ad regnum veneris, vt in tali tempore parareris. Vel hoc fecerunt propter necessitatem, deficientibus mulieribus fidelibus, quas possent accipere in uxores, sicut fecerūt Iudas Patriarcha, & Ioseph, & fortē alij Patriarchæ, quia iam in domo vnde exierat Abraam, defecerat fides: cū, & Rachel furata fuerit Idola patris sui Laban. Propter quod non traduxerunt uxores de illo genere, sed acceperunt uxores de terra in qua habitabāt, vel de Aegypto. Quamdiu autem mansit fides in prima domo Abrahæ, de illa domo uxores acceperunt. Vnde & Abraam adiurat seruū suū,

F

& non accipiat vxorem filio eius de filiabus Chananæorum, inter quos habitabat: sed ad terram, & cognationem eius profisceretur, vt ibidem acciperet vxore filio eius Isaac: qđ & seruus fecit, Gen. 24. Et Rebecca dixit Iacob. Tēdet me vitæ meæ propter filias Eth, si acceperit Iacob vxore de stirpe huius tetre, nolo viuere. Gen. 27. Vel hoc fecerunt legem Domini transgrediendo, quemadmodū & alia præcepta Domini transgressi sunt: quemadmodum fecit Salomon, de quo dicitur 3. Reg. 11.

Gen. 24.

Idem 27.

3. Reg. 11.

G

Rex Salomon adamauit mulieres alienigenas multas: filiam quoq; Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas, de gētibus, super quibus dixit Dominus filiis Israel. Nō ingrediemini ad eas, neq; de illis ingredientur ad vestras. Certissimē enim auertent corda vestra, vt sequamini Deos earū. Et cum iam esset senex, deprauatum est per mulieres cor eius, vt sequeretur Deos alienos. Et Neemiæ ult. dicitur. Nonne in huiusmodi re peccauit Salomō Rex Israel? Et certē in gentibus multis non erat Rex similis ei, & dilectus Deo suo erat, & posuit eum Deus Regem super omnē Israel, & ipsum ad peccatum duxerunt mulieres alienigenæ. Sic ergo non fuit licitum Iudæis fidelibus, accipere infideles mulieres in uxores, & propterea talia matrimonia fuerunt separata, nisi in casibus supradictis. Et sicut tunc non licuit, ita etiā nunc non licet viro christiano, vel mulieri christianæ se coniungere matrimonialiter cū aliquo, vel aliqua infideli: nisi hoc fortē dispensatiuē fieret per Ecclesiā Romanā, propter magnum bonū, quod ex inde speraretur euenire: nisi fortē infidelis ante matrimonium, promitteret, ante consummationem matrimonij ad nostram fidem se conuersurū. Et si talia matrimonia in contrariū fierēt, dissolui possent & etiā deberent, cum matrimonia non sint censenda, quæ cōtra Dei prohibitionē fiunt.

Neem. ult.

H

I

K

S V M M A R I V M.

Quod si inter duos infideles, dum manent in infidelitate sua, matrimonium contrahatur, est inter eos verum coniugium, & se mutuo carnaliter cognoscendo, non fornicantur, nec debent abinuiçē, dum in tali statu sunt, separari, quia verum coniugium est inter eos, licet non sit ratum, vel sanctum.

Sed si ambo sunt infideles, quādo se matrimonialiter copulant, dum manēt in sua infidelitate, eorum matrimonium verū est, licet non sit ratū, vel sanctū: quia effectū spiritualē sacramēti matrimonij nō accipiunt, cū sint infideles, & unus eorū non

XII

potest

potest alterū dimittere, & si se carnaliter coniunguntur, dūmodo praeceſſerit matrimonium inter eos, non fornicātur; dicente Auguſt. 1. lib. de adulterinis coniugijs cap. 18. Quando cepit Gentibus Euangelium praeſdicari, iam coniunctos Gentiles Gētilibus comperit coniuges. Et cap. 21. dicit. Ecce coniuges duo, vnius infidelitatis, ita fuerunt quando coniuncti ſunt. Iam ſunt cōiuges, & adhuc ambo ſunt infideles, adhuc tales ſunt quales fuerūt antequam iungerentur, qualesq; coniuncti ſunt. Vbi planē Augu. Tales infideles coniuges vocat, & coniugium inter eos eſſe dicit: & alibi etiam dicit idem. Si Dominus determinans de coniugijs ſolam cauſam fornicationis amittit, & coniugē paganum dimitti prohibet; conſequens eſt, vt paganismus non ſubiaceat fornicationi. Et Vgo 2. lib. de ſacramentis parte 11. cap. 13. dicit. Ego dico, quōd quando infidelis propter propagationem filiorum ducit vxorem, fidem thoro coniugali ſeruat, ſociam diligit, & cuſtodit, & illa viuentē, ad aliam ſocietatem non tranſit, quamuis in alio infidelis ſit, quia ſcilicet non credit. In hoc tamen neq; contra fidem, neq; contra diuinam inſtitutionem facit; & ideo dicimus coniugij ſacramentum, ſecundum aliquid, apud illos rectē verum eſſe, licet ratum, ſiue ſanctum non eſſe dicatur; quia ſolum ſacramentum habentes, vel non rectē credendo, vel prauē viuendo, virtutem eius, & effectum ſpiritualem accipere non merentur: Dicente Auguſt. Sacramentum coniugij omnibus Gentibus commune eſt; ſanctitas autem ſacramenti non eſt, niſi in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius. Sic ergo ſi infideles ſe matrimonialiter coniungāt, quia ſacramentum coniugij eſt inter eos, licet non ſanctitas ſacramenti, non fornicātur cum carnaliter mutuō ſe cognoscūt: Nec vnus aliū, quamdiu viuūt, dimittere debet, & ſi faciat, facit fornicari dimiſſam, & qui dimiſſam duxerit, adulterat, iuxta Domini ſententiam, nulla lege vel conſuetudine, vel potius corruptela eos ſuper hoc excuſante. Dicente Ambro. 8. lib. ſuper Luc. cap. 2. Dimittis vxorem quaſi iure ſine crimine, & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, ſed diuina prohibet? Qui hominibus obſequeris, Deum verere. Audi legē Domini, cui obſequuntur etiam qui leges ferunt: Quae Deus coniunxit, homo non ſeparet. Et hoc teneri debent quamdiu ambo coniuges, in infidelitate exiſtentes, matrimonium inter ſe contraxerunt, & poſt matrimonium in ſua infidelitate manent.

A

S V M M A R I V M.

Quōd ſi alter dictorum coniugum ad fidem Chriſti conuertatur, altero manente in ſua infidelitate, conuerſus ad fidem, ſi infidelis ſine iniuria creatoris non vult ſecum manere, debet ſe ab eo ſeparare, quia infidelis perdidit ius ſuum, quod habebat in eo: ſed ſi infidelis vult commorari cum fidele ſine iniuria creatoris, fidelis poteſt, ſi vult, eum dimittere, maxime cum videt, quōd in ſua infidelitate vult manere: poteſt etiam cum eo manere, ſi ſperat quōd eum ad fidem poſſit inducere.

B

Q Vōd ſi alter coniugum infidelium ad fidem conuertatur, alio remanente in ſua infidelitate, licet, & ſine peccato fidelis coniux, infidelem coniugem dimittere poteſt, & accipere fidelem cōiugem: cum hoc non inueniatur prohibitum eſſe à Domino, dicente Aug. lib. 1. de adulterinis coniugijs cap. 17. Si dimittere infidelem coniugem non liceret, hoc fieri Dominus prohiberet. Nam ſi propter fornicationem carnis permittitur homo à coniuge ſeparari: quantō magis in coniuge, mentis fornicatio deteſtanda eſt, id eſt infidelitas? de qua ſcriptum eſt. Ecce qui longē ſe faciunt à te peribunt: perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Et Hugo 2. lib. de Sacramentis parte 1. cap. 13. dicit. Non cogitur fidelis, quaſi aliquo debito obligatus, ad ſequi infidelem diſcedentem, aut ſuſtinere creatorem contemnentem: non eſt ſubditus ſeruituti, liber eſt, vt faciat quod vult, tantū in Domino ducat vxorem: Si vir ille eſt, ſi ſcēmina, nubat, quam vult ſocietatem eligat, non iam tenetur debito prioris ſocietatis, cuius ius ſolutum eſt propter iniuriam creatoris. Siue enim diſcedat, ſiue manere eligat infidelis, nihil debet illi, qui fidelis factus eſt. Vnde ſi ipſe fidelis magis ſocietatem fidelem eligens, infidelem cohabitare quidem volentem, ſed fidem recipere renuentem, Chriſtiana deuotione deteſtatur, excuſatus eſt ſi etiam alteri nubat, vel aliam ducat. Vnde fidelis in nullo tenetur ex debito iuſtitiae infideli, ſiue velit cum eo habitare, etiam ſine iniuria creatoris, ſiue non. Cuius cauſam aſſignas Hugo 2. lib. de Sacramentis parte 11. cap. 13. dicit. Debet vir vxori, & vxor viro, vt alter ab altero non diſcedat; & ſi fortē diſceſſerit alter, coniugum, tamen ius, & debitum inuiolatum cuſtodiat. Sed eſt cauſa Dei maior, aduerſus quam nulla ſtare debet cauſa cum lēditur, contra eam nulli aliquid debetur, in omni cauſa ius

XIII

Auguſt.

Pſal. 72.

Hugo.

Idem.

suum perdit, qui huic causse aduersatur. Sub illa, & secundum illam, quædam debemus, contra illam, nihil. Dixit tibi vxor tua, Christianus factus es: Ego te non sequar, quia Idola nō colis, quia parentum tuorum ritum, & consuetudinem abiicisti. Eo ad alium, vel si non ad alium, non eo tecum. Iam non eo, non te cognosco maritum, nisi Christum neges. Hic tibi intende, iniuria creatoris soluit ius matrimonij, nihil illi amplius debes, perdidit ius suum, quia creatori suo iniuriā fecit. Non enim tibi licuerat illam deferere, si ius suum in te non perdidisset; potestatem habuit in corpore tuo, & non tibi licitum erat tollere illi quod suum erat, donec ipsa creatori tollere noluit quod suū erat. Postquam autem iniuriam creatori suo facere voluit, iurē ius suum amisit. Et infra. Videte quia contra causam Dei, nulla causa stare potest: immo nec causa est, quæ illi causse aduersatur, quæ summa, & sola est. Ad hunc modum dimisso propter Deum, non est peccatum si alij coniungitur: iniuria enim creatoris soluit ius matrimonij. Si infidelis discedit, discedat. Non est subditus seruituti frater in eiusmodi sicut subditus esset, si vel traheretur inuitus, vel teneretur non voluntarius. Nihil illi debet siue discedat, siue maneat: perdidit ius suum, qui creatori iniuriam fecit; & sic fidelis effectus non tenetur in aliquo astrictus infideli coniugi, quia infidelis ius suum perdidit, quod habebat in eo ex debito iustitiæ, sed potest nubere cui vult in Domino.

S V M M A R I V M.

Quod infidelis coniux, postquam alter eius coniux est ad fidem conuersus, si nō vult conuerti ad fidem, remanet obligatus fideli coniugi, licet fidelis coniux non sit ei obligatus: & ideo si infidelis coniux dimissus à fideli nubat alteri, adulterium committit, & tamen fidelis dimittens infidelem, & nubens fideli, non committit adulterium; si tamen postquam ad fidem conuersus cōiux, dimisso infideli, nupsit fideli, si postea infidelis ad fidem conuertatur, non est coniux, qui alteri nupsit, ei restituendus, sed ipse alteri nubere potest.

Sed infidelis coniux remanet obligatus fideli, sicut & prius erat obligatus dū ambo infideles erant: quia fidelis nihil commisit, propter quod haberet perdere ius, quod habebat in coniuge infideli: Et ideo si coniux infidelis nubat cuicunq; alteri, dum manet in sua infidelitate, adulterium committit cum illo, cui nubit: vel

quam ducit, dicente August. 1. lib. de adulterinis coniugiis cap. 18. Prohibet Apostolus consilio charitatis, quod fidelis coniux non dimittat in fidelem coniugem, si consentit cohabitare cum ea: quia talis separatio affert impedimentum salutis, non solum, quia perniciosissime scandalizantur offensi, verum etiam quia in alia coniugia cum ceciderint, viuentibus eis, à quibus dimittuntur adulterinis nexibus colligati, difficillimè resoluntur. Vbi planè vocat coniugium, quod facit in fidelis dimissus à fideli coniuge cum alio, colligamentum adulterinum. Et Hugo 2. lib. de Sacramentis parte 11. cap. 13. dicit. Culpa infidelis fidelem à debito, quo astrictus erat ei, absoluit, & è contrario, Iustitia fidelis, infidelem debito astringit. Itaq; non peccat fidelis si alteri se coniungit, quoniam à iure matrimonij aduersus infidelem solutus est. Sed infidelis etiam derelictus sine culpa, alienam societatem non appetit, quem adhuc ius matrimonij, & debitum coniugalis fœderis erga fidelē astringit. Ergo non potest adulterium vocari, si fidelis alteri coniungitur, infidelis autem, etiam derelictus, crimē adulterij incurrit, si alteri copuletur. Sed si postea, quando iam coniux primus fidelis, alteri fideli est coniunctus, infidelis coniux ad fidem conuertatur, non est ei restituendus primus coniux, qui alteri est copulatus; sed ipse infidelis, factus fidelis, nubere potest in Domino, vt declarat dicto lib. & cap. idem Hugo dicens. Ecce infidelis quicumque Christianus efficitur, vxorem quā prius habuit, quia sequi eum ad fidem non vult, fidei libertate derelinquit, aliam fidelem ducit. Contingit postea, vt compuncta, infidelitatem suā horrere incipiat, ad fidem veniat, Christiana efficiatur. Quid de hac muliere faciendum est? Continere non potest, expostulat ab Ecclesia, vt aut virū suū recipiat, aut alteri nubere sibi concedatur. Et infra dubitationem hanc soluens dicit. Liberata videtur mulier hæc postquam fidem percepit, & sacramētum libertatis & nouitatis induit, vt deinceps prioris copulæ debito non teneatur. Iustum est enim, vt quam iniuria creatoris alligauit, reuerentia nūc, & fides eius absoluat. Propter hoc nō prohibet Ecclesia eiusmodi, si continentiam seruare noluerit, cum alijs matrimonialitè copulari. Quamuis autem ex debito iustitiæ, fidelis coniux non teneatur coniugi in infidelitate permanenti, ad hære, tamē hoc facere potest, iuxta consilium Apostoli, ex charitatis affectu, vt infidelis citius, per societatem fidelis ad

Augu.

Hugo.

Hugo.

Ibidem.

fidem

Ibidem.

XIII

fidem protrahatur, & ne si dimittatur infidelis, & nubat alteri, adulterium committat ut supra dixit August. Sed hoc obseruandum est, si non verisimiliter timeatur, quod infidelis citius protrahat fidelē neophytum ad infidelitatem pristinam, quam fidelis infidelē, ad fidem adducat: & ubi de hoc timeatur, securius est quod statim factus fidelis, separetur ab infideli, quam si cum ea conuersaretur: ne dum vtrumque lucrari volumus, ambos simul perdamus, quia tunc non esset charitas manere cum tali infideli, immo subuersio charitatis.

S V M M A R I V M.

Quod si inter illos, qui fideles sunt, dum in sua fidelitate manent, matrimonium contrahatur, si alter dictorum coniugum transeat ad infidelitatem, sicut quod fuit Gentilis, Iudæus, vel hereticus, non propter hoc alter coniux, qui manet in sua fidelitate, potest contrahere cum alio, vel alia matrimonium, quia matrimonium primo factum inter eos, est firmum, & ratum.

XV

Quamuis autem hoc sit tenendū, quando ambo coniuges, dum erant infideles, matrimonialiter copulati sunt, de quibus postea alter eorum ad fidem conuertitur, alio remanente in infidelitate, quia fidelis factus, potest contrahere cum alio dimisso infideli, & non ex hoc efficitur adulter, licet infidelis dimissus per fidelem, non debeat contrahere cum alio, & si contrahat adulterat, quia matrimonium primum inter eos, dum erant infideles, erat verum, licet non ratum: Tamen non sic est, quando ambo erant fideles, quando primum matrimonium contraxerunt, & postea alter eorum efficitur infidelis, puta Iudæus, Paganus, vel Hereticus, alio remanente fidele; quia tunc nec fidelis, nec infidelis potest ad alias nuptias conuolare, & si faciant, crimen adulterij committunt, & hoc pro tanto, quia cum matrimonium inter fideles contractum, sit verum, & ratum, ac firmum, & secundum Dei ordinationem factum: non potest dum alter eorum viuit dissolui: quia matrimonium factum secundū Christi ordinationem, indissolubilitatem includit. Et propter hoc extra de diuortiis cap. Quanto te dñ. Si alter fidelium coniugum labatur in hæresim, vel transeat ad gentilitatis errorem, non credimus quod in hoc casu is, qui relinquitur, viuente altero, possit ad secundas nuptias conuolare, licet in hoc casu, maior appareat con-

A tumelia creatoris, nam & si matrimoniū verum inter infideles existat, nō est tamē ratū; inter fideles autem, verum, & ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam admittitur, & ratum efficit coniugii sacramentum, ut ipsum in coniugibus, ipso durante perduret.

S V M M A R I V M.

B Soluuntur obiectiones suprapositæ, de separatione coniugum fidelium cum infidelibus vel duorum infidelium, quorum alter ad fidem conuertitur altero manente in sua perfidia, quia separatio talium coniugum fieri potest, & aliquando debet, quia propter viri, hoc tales non sunt mariti, nec mulieres uxores, & ideo si alteri nubat, non committit adulterium, quia Dominus notanter posuit, quicumque dimiserit uxorem suam.

C

EX quibus clarè patet solutio ad illa, quæ supra in contrarium inducebantur. Matrimonium enim censendum non est quod contra Dei voluntatem, & præceptum contrahitur, cuiusmodi matrimonium est quando fidelis nubit infideli, & propter hoc, diuortium potest, & debet fieri inter eos, secundum vtrumque testamentum, & nubens alteri, vel ducens aliam non mechatur, quia primum matrimonium, non fuit matrimoniū, quia contra Dei voluntatem, & præceptum fuerat factum. Dicente August. i. de adulterinis coniugiis cap. 18. Dominus per Esdram prophetam iussit fieri diuortiū, & factum est. Dimiserunt Israelitæ uxores alienigenas, quicumque tunc habere potuerunt, per quas fiebat ut & ipsi ad alienos seducerentur Deos, & nō ut illæ per maritos vero acquireretur Deo. Vnde iusserat Dominus per sanctum Moysen, ne quis uxorem alienigenam duceret, Merito ergo quas duxerant Domino prohibente, Domino iubente dimiserunt. Quamuis inter infideles, dum manent in sua infidelitate, verum coniugium sit, tamen, quādo alter eorum ad fidem conuertitur, altero remanente in infidelitate, quia infidelis propter iniuriam creatoris, ius quod habebat in fidele perdidit & nō è contrario: Iccirco fidelis nubere alteri potest, quia non est obligatus infideli, & quo ad Deum matrimoniū est solutum, ut iam non possit dicere in fidelis quod fidelis sit eius maritus, vel uxor. Et propter hoc fidelis alium ducēs, vel alteri nubens adulterium nō committit, quia nō est maritus, vel uxor alterius, & propter hoc dici non potest, quod di-

D

E

XVI

August.

Esdra 10.

Deut. 7.

miserit

miserit uxorem suam, nec iste, nec primus fidelis, qui contraxit cum infideli, quia vnus est absolutus ab uxore, alter non habuit talem pro uxore; Dominus autem dixit. Qui dimiserit uxorem suā: & primus non habuit talem uxorem: secundus verò si habuit talem uxorem suam, iam facta est non sua, quæ uxor perdidit ius, quod habebat in eo, ut dictum est.

S V M M A R I V M.

Quod si ambo, qui matrimonium de facto contrahunt, ante dictum matrimonium solemne votum castitatis emiserint, vel si alter eorum hoc fecerit alio nescio, matrimonium tale est dissoluendum; quia fuit initum contra Dei mandatum; & ambo, vel ille, qui sic vouerat, cogendi sunt, vel cogendus est ad votum suum perficiendum; Sed in votum priuatum castitatis, si postea nubatur non est tale matrimonium dissoluendum per ecclesiam, licet peccent illi, qui tale votum prius emiserunt, & postea contrahunt.

XVII

Eodem modo etiam dicendum est de omni coniugio quod potest diuidi iuxta ecclesie ordinationem, sic quod diuisi ab inuicē, vel eorum unus, vel ambo aliis nubere possunt, vel habent manere innupti. Quemadmodū contingit si alter coniugum, vel ambo prius castitatē vouissent voto solemni, quā contraxissent matrimonium de facto, cum de iure non possint, Deo tale matrimonium prohibente, cum dicit, Vouete, & reddite. Tunc enim si ambo prius fecissent continentiaē votum solemne, matrimonium subsequens separandum esset; cum in veritate matrimonium non fuisset, sed fornicaria coniunctio, & neuter eorum esset permittendum, quod alteri nuberet; eadem ratione, qua primū matrimonium factum, nō fuit permittum stare. Si verò alter eorum votum solemne castitatis prius fecisset, & deinde contraheret matrimonium cum illo, qui tale votum non fecisset, nec sciret etiam suum coniugem dictum votum fecisse, tunc matrimonium esset separandum; & ille qui votum non fecisset nubere alteri in Domino posset, & de tali matrimonio factum, & non verò loquens Augu. 1. lib. de adulterinis coniugiis cap. 24. dicit. Quisquis non alligatus uxori, continentiam Deo vouerit, nullo modo credat uxorem sibi esse ducendam, etiam si pagana, quæ eius nuptias appetit, futuram se esse Christianam promittat. Quod enim cuiquā antequam vouisset licebat, cum id se nunquam facturum vouerit, non licebit: Si tamen

August.

Fid vouerit quod vouendum fuit, sicut est perpetua virginitas, vel continentia post experta connubia, solutis a vinculo coniugali, vel ex consensu viuentibus & carnalia debita sibi inuicem relaxantibus, fidelibus castisque coniugibus; quod alterū sine altera, vel econtra, vouete fas non est. Hæc ergo, & si qua alia sunt quæ rectissime vouentur, cum homines vouerint, nulla conditione rumpenda sunt, quæ sine vlla conditione vouerunt, quia & hoc Dominum præcepisse intelligendum est.

G Vbi legitur; Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Et Hugo 2. lib. de Sacramentis parte 11. cap. 12. dicit. Illi qui post votum castitatis, etiam professione publica sub testimonio Ecclesie erga Dominū se obligauerint, & fortē (quod amplius est) ad sanctimoniā continentiaē consecrati sunt; post tale votū manifesta professione confirmatum, ad coniugale fœdus descendere nō possunt, & si fortē hoc aliquando attentauerint, non coniuges sed fornicarios, & spiritualis castitatis, vel castimoniæ violatores, ad pristinam præpositi sui integritatem reparandam, & conseruandam districtē renocandi sunt. Si autem temerario ausu incepto persistere voluerint, & illicitam copulam, quam contra primæ professionis debitum iniierunt deserere contempserint, quasi inobedientes, & incestu fornicationis nefandē contaminatos, iuste seueritatis sententiæ, ab Ecclesie communione præscindendos, nullatenus ad pœnitentiam recipiendos, nisi se ab infamis societatis cōuersatione, se retraxerint. Et ad hoc sunt multa capitula; extra: Quod clerici vel vouentes, matrimonium contrahere non possunt, & si contrahāt, de facto eorum matrimonium est dissoluendum; cum tale matrimonium sit factum contra Dei præceptum. Secus tamen esset si votū castitatis esset simplex, quia tunc & si nubere non deberet, tamen si nubat, matrimonium postea tenet, & non potest separari, quia tale votum non dirimit matrimonium contractum. Sicut dicitur in dicto titulo, in capitulis diuersis. Et hoc dicit idem Hugo lib. & cap. superius allegatis. Si quis post votū continentiaē factum, ad carnales nuptias transferit, si occultum fuit votum eius, nō potest illud prohibere Ecclesia, quin nubat, & postea facti pœnituerit, Ecclesia namq; de occultis pœnitētē a consilio salutis repellere, neque propter occulta ea quæ manifesta sunt dissoluere potest. Vnde talia coniugia contracta post votum solemne, Ecclesia non iudicat esse coniugia, sed fornicarias copulas, propterea ipsa se-

Psal. 75.
Hugo.

VX

I

K

Idem.

parat,

Num. 30.

parat, quia contra Domini præceptum sunt, & fuerunt inita. Vnde & Num. 30. dicitur. Si quis virorum votum vouerit Domino, aut se constrinxerit iuramento: non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promisit implebit.

S V M M A R I V M.

Quod inter consanguineos, & affines, & maxime inter illas personas, quas Dei lex prohibuit matrimonio copulari, vel etiam postea Ecclesia sequens spiritum Dei, non est matrimonium verum, & si præsumatur de facto separari debet.

XVIII

Leuit. 18.

Hugo.

Eodem etiam modo matrimonia contracta, inter consanguineos, & affines, quia sunt contracta contra Domini, & Ecclesie præceptum, dissoluuntur, nec reputantur postquam sciuntur, matrimonia esse, sed incestus. Vnde & Leuit. 18. dicitur. Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut reuelet turpitudinem eius; & ibi excipiuntur diuersæ personæ, cum quibus non potest matrimonium fieri, sicut pater, & mater, nouerca, soror ex parte patris, vel ex parte matris, filia, & filij, nepotes ex filia, vel filio, amita, matertera, patruus, & vxor eius, nurus vxor fratris, vel sororia, priuigna, soror vxoris, & omnis coitus cum talibus personis est incestus: Ecclesia etiam multo plures personas excepit à matrimonio, cum quibus si matrimonium fiat, est separandum: quia contra prohibitionem Ecclesie tale matrimonium est factum. Vnde & Hugo 2. lib. & cap. superius allegatis dicit. Sicut Ecclesia tenet, sic nos tenere debemus, quia Ecclesie instituta sequimur, & salubre esse credimus, quicquid spiritu Domini dictante, ab illa fuerit institutum, & dignum reuerentia iudicatum, etiam si alijs temporibus aliquando non ita fuisset, & nunc aliter esse quam fuit demonstratur, nec debemus cogitare, quasi leuitate aliqua factum sit, ut nunc aliter reneatur, & aliter institutum sit quam fuit. Sed quia tunc oportebat, & ita salubre fuit, ut sic teneretur, & sic nuberetur, nunc autem alia esse tempora, & aliud esse coniugium necessarium salutis humane; Vnde licet à principio humani generis quatuor personæ fuerint à matrimonio exceptæ, scilicet pater, mater, filius, & filia; postea tamen sub lege, multo plures fuerunt quam nunc, ut patet per multa iura; quæcunque autem personæ cõiunctæ consanguinitate, & affinitate, copulatæ fuerunt matrimonialiter contra Dei præceptum, vel Ecclesie, cui dixit Christus.

A

Qui vos audit me audit, iuxta statutum Ecclesie sunt separandæ, postquam Ecclesia hoc iudicauerit, quia talia matrimonia facta sunt contra Domini præceptum.

S V M M A R I V M.

Quod inter illos, qui consentire in matrimonium non possunt, quia carent usu rationis, vel inuiti, aut timore, qui in virum constantem cadit, si matrimonium de facto contrahunt, non est verum matrimonium, & ideo dissolui potest.

B

C

D

Verum est etiam, quod matrimonia dissoluuntur propter hoc, quod deficit causa matrimonii, scilicet consensus: quo deficiente matrimonium non est. Vnde si omnino consensus deficiat, vel quia non est, sicut in amentibus, & pueris, vel quia simpliciter coactus est, matrimonium non est, quia consensus deficit, qui matrimonij causa est, dicente Hugone 2. lib. de Sacramentis parte 11. cap. 4. Societas maris & feminae coniugium est, quæ fœdere spõsionis mutuò consecrantur, quando vterq; voluntaria promissione, debito rem se facit alteri, ut deinceps nec ad alienam altero viuentem societatem transeat, neque se ab illa quæ inuicem constat societate, disiungat: ad cuius quidem societatis consensum, si etiam carnalis commixtionis consensus in prima fœderatione cõiungitur, eiusdem cõmixtionis debito coniugati postmodum adinuicem constringuntur. Quod si fortè in fœderatione coniugij vterq; pari voto, consensus carnis remittatur, pro eodem deinceps coniugati ad inuicem non tenerentur: talis enim consensus, indiuidualem vitæ consuetudinem retinere creditur, quia ad hoc factus est, ut mutua societas, quæ ad inuicem per ipsum initiata est, utroq; viuente, amplius dissidium non patiat. Qui ergo diffinire voluerit coniugium, dicere potest; Coniugium esse consensum legitimum, hoc est inter legitimas personas, & legitime factum, masculi, & feminae, ad indiuidualem vitæ consuetudinem obseruandam. In quo quidem consensu copulæ carnalis commercium pari voto aut futurum non contradicitur, aut non futurum laudatur. Et si quis quærat, quando coniugium incipiat esse, dicimus, quia ex quo talis consensus, qualem diffiniuimus inter masculum, & feminae, factus fuerit, ex eo statim coniugium est. Vnde ubi talis consensus non est, vel quia personæ consentire non possunt, quia carent usu rationis, sicut pueri, & amentes: vel est coa-

XIX

Hugo.

XX

ctio talis, quæ in perfectum virum timorem incutiat, matrimonium non est. Ideo unus eorum non est coniux alterius: propter quod cum hoc constat, per ecclesiam separari potest. Vnde extra de sponsalibus, & matrimonio cap. dilectus filius, dicitur. Quod quia furiosus non habuit legitimum consensum, non potest matrimonium contrahere. Multa enim iura sunt ad prædicta, scilicet, quod coacti, & inuiti, coactione, quæ in virum constantem cadit, matrimonium contrahentes, possunt separari, quia non consentiunt. Vnde & in titulo præallegato cap. Cum locum, dicitur. Cum locum non habeat consensus, ubi metus, vel coactio intercessit, necesse est ut ibi, ubi consensus cuiuscunque requiritur, coactionis materia repellatur. Matrimonium autem solo consensu contrahitur, & ubi de ipso queritur, plena debet securitate gaudere. Vnde & animum eius indagamus, ne per timorem, dicat sibi placere quod odit, & sequatur exitus, qui de inuitis nuptijs solet provenire. Et idem habetur ex cap. consultationi tuæ. Vnde quia inter tales, coniugium non fuit, non potest dici, quod fuerit vxor, vel maritus eius.

S V M M A R I V M.

Quod ille qui consensit matrimonium contrahere cum aliqua certa persona, quia existimat, quod actum coniugalem cum ea possit exercere, quem etiam exercere proponit, si illa persona sit talis, quod cum ea talis actus exerceri non possit, potest ab ea separari. Sed si ante, personæ proponebant non se velle carnaliter cognoscere, quando matrimonium contraxerunt, posito, quod talis defectus sit, quod mutuo carnaliter se cognoscere non possunt, etiā si vellent, non debent ab invicem separari.

XX

SI autem adsit consensus in personam, sed voto, vel proposito, contrahens matrimonium cum aliquo, vel alia, intendebat consentire in eum, vel eam ad actum carnalis copulæ, & alter dictorum coniugum non est ad hoc aptus, quia vir est castratus, vel frigidus, aut alias impotens, vel mulier est stricta, vel ambo maleficiati sunt, vel aliquid aliud impedimentum est, propter quod non possunt carnaliter commisceri, quia licet consentiret, in persona tamen consentiebat sub conditione, ut scilicet coniugem carnaliter cognosceret, quod facere non potest, tale matrimonium separari potest, vel declarandum est non fuisse, si talia impedimenta matrimonium, & carnalem copulam præcedant. Et si im-

F pedimenta sint talia, quæ per accessum ætatis, naturam, vel artem, auferri non possint, maxime si nolunt simul cohabitare, tunc illa persona ob cuius defectum provenit impotentia coeundi, debet manere innupta, quando est impotentia naturalis: sed si postea alteri se coniugat, & cognoscatur per eum, primo coniugi est restituenda. Maleficiati verò, quia cum alijs se coniungere carnaliter possunt, licet non sibi mutuo, danda est eis licentia, quod uterque alteri nubat. Vnde & extra titulo de frigidis, & maleficiatis cap. 10. dicitur. **G** Volo filios procreare, & ideo maritum accepi, sed vir quem accepi, frigidus natura est, & non potest illa facere propter quæ accepi illum, & si probari potest per rectum iudicium separari potest, & illa si vult nubat in Domino. Et cap. ex literis, dicitur. Si vitium quod mulier contrahit à natura est, nec opere medicorum poterit adiuvari, viro aiam recipiendi liberam tribuas facultatem. Et in cap. fraternitatis, multa dicuntur super ista matrimonia, quæ omnia contingunt, ex hoc quod consensus erat in talem, quæ credebatur esse potens ad talem actum, quæ tamen non est, & consentiebat in ea, ut ad talem actum carnalem pertingeret cum ipsa, vel ipso. Sed si ambo coniuges, quando matrimonium contraxerunt, expresse se absoluerunt à debito coniugali, non intendentes contrahere ad illum finem, quo se mutuo carnaliter cognosceret, immo hoc à se abdicaerunt, sed solum intendebant contrahere matrimonium ad vitam individuum socialem ducendam, si postea inveniatur, quod erant inepti ad coniugalem actum, separari non deberent, etiam si hoc præsciuisent, & hoc modo posset exponi cap. eodem titulo, Consultationi tuæ. Sicut enim post contractum matrimonium, possunt se mutuo coniuges absolvere à debito petendo, vel reddendo, vel antequam carnaliter se mutuo cognoverunt vel post: sic etiam dum contrahunt matrimonium, hoc facere possunt, scilicet, quod mutuo sibi promittant, quod non petent, vel reddent debitum coniugale, & tamen propter hoc matrimonium non desinit esse, inter eos. Vnde August. 1. lib. de ser. domini in monte dicit. Beatiora sanè coniugia iudicanda sunt, quæ siue filijs procreatis, siue etiam ista terrena prole contempta, continentiam inter se pari consensu servare potuerunt, quia neque contra illud præceptum fit, quo Dominus dimitti coniugem vetat: non enim dimittit, qui cum ea non carnaliter, sed spiritualiter vivit, & illud servatur, quod per Apostolum dicitur.

August.

citur.

Hugo.

citur. Reliquum est, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint. Et Hugo 2. lib. de sacramētis parte 11. cap. 5. dicit. Quod coniugiū non in coitu constat: sed in consensu, nec in consensu coitus, quia sicut sine coitu; ita etiam sine coitus consensu coniugium esse potest. Si fortē vtrinq; castitatis, & continentię propositum placitum fuerit. Ut beatus Ambro. testatur dicens. Non defloratio virginitatis: sed factio coniugalis coniugium facit. Vnde & mater Domini à prima dispositionis fide, coniux vocata est Ioseph, quam concubitu non cognouerat, nec fuerat cogniturus.

Ambro.

S V M M A R I V M.

Ex supra dictis concluditur quod in illis casibus in quibus Ecclesia dicit, vel concedit diuortium, & quod coniuges abinuicem separati, possunt nubere, vel alter eorum, aut ambo debeant manere innupti, à principio non fuit verum matrimonium, licet fuisset extimatum, propter quod, nec iste est maritus illius, nec ista vxor eius. Vnde si abinuicem separentur per iudicium Ecclesię, & postea alijs matrimonialiter copulentur, non committunt adulterium, quia Dominus dicit, quod ille, qui dimittit uxorem suam adulterat.

XXI

EX quibus omnibus patet, quod in omnibus casibus, in quibus Ecclesia concedit diuortium, & quod matrimonio separato alter coniugum, vel ambo contrahere matrimonium cum alijs possint: primum licet in facie hominum fuisset reputatum matrimonium, tamen in veritate non fuit, vel quia contra Dei pręceptum fuit factum, vel quia defecit consensus mutuus, qui est matrimonij causa, vel simpliciter, vel respectu huius personę, ut satis deductum est supra. Propter quod in istis casibus, nec ista est vxor illius, nec iste est maritus eius. Licet quamdiu per Ecclesiam reputatur verum matrimonium, ut coniugium dicatur. Ad quod aduertēs Dominus dixit. [Ego dico vobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam &c.] Nō est enim vxor hominis simpliciter mulier, quęcunque accepta ad concubitum, vel etiam ad coniugium, nisi adsint illa, quę adesse debent in verō matrimonio, siue coniugio, aliter nūquam Ecclesia, quę Christi sequitur voluntatem in tot casibus concessisset diuortium, & quod ambo, vel uterq; coniugum, aliam ducere, vel alteri nubere possent: quia multa adulteria concederet committenda, quod nullo modo dici debet. Sic ergo illud matrimonium, quod

A secundum iudicium Ecclesię, & ordinationem separari potest, verum, & ratum matrimonium à principio non fuit, licet pro tali haberetur; nec iste fuit maritus illius, nec illa fuit vxor istius. Vnde & Hugo 2. lib. de sacramētis parte 11. cap. 11. dicit. Putamus quādam coniugia vere dici posse, quamdiu secundum iudicium Ecclesię rata habentur, quę tamen postmodum exigentibus causis legitimis, rectē solūtur, & postea si contra Ecclesię prohibitionē pertinaci pręsumptione tenentur, illicita, & illegitima iudicātur. Quando ergo omnia, quę ad verum & ratum matrimonium exiguntur sunt in coniugio, tale coniugiū separari non debet per hominē, cum tale coniugium Deus coniunxerit, & quod Deus coniunxit homo non separat, ut dicitur infra 19. Propter quod Deus prohibet quod homo non dimittat propriam uxorem.

Hugo.

Matt. 19.

S V M M A R I V M.

C Quod si matrimonium est, & ratum à principio: neuter coniugum potest dimittere alterum, nec quo ad habitationem, nec quo ad coniugale debitū, si petatur, nisi propter duas causas, scilicet, vel fornicationem corporalem alterius eorum, à quo castus coniux potest se separare, quantum ad redditionem debiti: licet nisi per iudicium Ecclesię possit se separare à cohabitatione: vel propter votum de consensu mutuo coniugum emissum perpetuę castitatis, & tunc debent se separare quantum ad debitum reddendum, licet possint, si volunt simul cohabitare, vel etiam si magis volunt monasterium intrare. In neutro tamen casu viuentē altero eorum soluitur vinculum coniugale, & ideo non possunt ad alias nuptias conuolare.

D

Dimittitur autem vxor, vel quo ad habitationem, & lectum, vel quo ad lectum solum: non debet autem vxor dimitti, quo ad lectum, & quoad habitationē, scilicet, quod non prouideatur ei in necessarijs, & quod ipsa petente, & requirente, non solvatur ei debitum coniugale, si hoc vir facere possit, sine detrimento corporis sui, pensatis circumstantijs, quę debent attendi in executione operis pręcepti affirmati, quia hoc esset directē dimittere eā. Vnde & in lege Moyse supra inducta dicitur. Quod dato libello repudij in manu vxoris, dimittat eam de domo sua. Deut. 24. Quod hic prohibetur, nisi propter fornicationem solum, qua inexistente, licet vir possit eam dimittere quantum ad lectum, proprio iudicio: tamen non quo ad habitationem, nisi per iudicium Ecclesię.

XXII

Deut. 24.

Quia cum matrimonium sit ordinatum, ad concubitum, & prolis generationem, & ad vitam domesticam indiuiduam ducendam, vxor quæ fornicatur, quia peccat cōtra primum, illo iure se priuat. Non enim est debitū vxori fornicanti, quæ contra debitum, quo viro astricta erat, fornicata est, quod ei debitum coniugale reddatur, ex quo nō seruauit promissum: sed adhuc manet secunda obligatio, quæ est in vita indiuidua, quæ quia non potest pacifica esse inter tales, ne deterius cōtingat, si simul cohabitare cogantur, per Ecclesiæ iudicium, separari potest vxor fornicans à marito, quo ad habitationē, licet ei maneat semper iuxta vinculo matrimonij, quantumcunq; ab eo & lecto, & habitatione fuerit separata, Dimittere verò quo ad lectum, vir vxorem non debet, nisi propter supra dictam causam, vel ex mutuò consensu, & hoc vel ad tempus, vel ad semper. Vnde si vterq; coniugum ex consensu mutuò, voueant castitatē, solatum est debitum, quoad eos, quantum ad thorum, quia ex tunc vnus alteri non tenetur debitum thori reddere: Dicente August. in Epistola ad Editiam. Quod enim Deo pari consensu ambo voueratis, perseuerāter vsq; ad finem reddere ambo debuistis: à quo proposito si lapsus est ille, tu autem constantissime perseuera, Quod te nō exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Et in Epistola ad Armentarium, & Paulinam dicit idem. Cum illam paratam esse audiam, dicare Deo continentiam, & sicut tu iā fecisti: ambo Dei reddite, quod ambo vouistis, & illi persoluat, quod ab alterutro non exigistis: sed si ambo comuni consensu non vouerant continentiam, alter sine altero vouere non potest, & si voueat cogendus est ad debitum reddendum, dicente eodem August. in supra dicta Epistola ad Armentarium, & Paulinam. Vna sola esse causa posset, qua te id quod vouisti, non solum nō hortaremur, verum etiam prohiberemus implere: si forte tua coniux hoc tecum suscipere animi seu carnis infirmitate recusaret. Nam & vouenda talia non sunt à coniugatis, nisi ex consensu & voluntate communi. Et si propere factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quam persoluenda promissio. Nec enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid vouerit, sed potius vsurpare vetat alienum, & vxor nō habet potestatem sui corporis, sed vir, secundū Apostolum. Et in Epistola ad Editiā dicit idem. Contristor, quia tanto humilior, & obediētior tuo viro obsequi domestica conuersatione debuisti, quātō ille religiosius tibi rem

F tam magnam etiam imitādo concesserat. Non enim quia pariter tēperabatis à commixtione carnali, ideo tuus maritus esse destiterat: immo tantō sanctius inter vos coniuges manebatis, quātō sanctiora concorditer placita seruabatis. Vnde hæ duæ causæ sunt dimittendi vxorē, scilicet, vel solum à lecto, vel à domo, & lecto. Deus ratione voti, dicitur separare, quæ coniunxerat. Homo vero ratione fornicationis carnalis, de qua Dominus hic loquitur. Vnde super illud infra 19. Quod Deus coniunxit homo nō separet, dicit Glossa. Homo separat, quando pro desiderio secundæ, primā dimittit. Deus separat (qui & coniungit) quādo ex consensu propter cultum Dei, eo quod tempus in aucto sit, sic habemus vxores, quasi non habentes. Et alia Glossa, August. dicit. Vxor vt dimittatur, vna carnalis causa, est fornicatio, vna spiritualis, timor Domini, vt ea viua, alia ducatur, in lege Dei, nulla causa est.

H S V M M A R I V M.

Quod propter nullas alias causas, nisi propter duas prædictas, si legitimè sit vxor ducta à viro, non potest dimitti, sine peccato adulterij, propter quod, & Apostoli dixerunt Domino, quod non expediebat homini nubere, &c.

Vnde cum propter prædictas causas modo supra dicto, dimitti vxor possit, aliæ causæ sunt exclusæ quæcunque, excepta fornicatione spirituali, de qua infra agitur, dummodo matrimoniū in principio legitimum, & ratum fuerit. Vnde si sit turpis, senex, fetida, rixosa, ebriosa, infirma, etiam leprosa, dimittenda non est. Vnde Aug. 1. lib. de ser. Domini in monte dicit. Dominus vt non facile vxor dimittatur, solam causam fornicationis excipit. Ceteras verò vniuersas molestias, si quæ fortè extiterint, pro fide cōiugali, & pro castitate, sustinere iussit. Vnde quia nulla alia causa, nisi pro prædictis duabus causis, vxor est dimittenda, Apostoli Domino dixerūt, audito, quod non licet vxorem dimittere, infra 19. Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere. Quod exponens Chrysost. dicit in expositione. Audientes Discipuli cogitabant apud se, mulier bona, difficilè inuenitur, quid est enim aliud mulier, nisi amicitie inimica, inextinguibilis pœna, necessariū malū, naturalis tentatio, desiderabilis calamitas, domesticum periculum, delectabile detrimentum, mali natura, boni colore depicta? Quam si dimittere peccatum

est,

August.

Idem.

Idem.

Idem.

Matt. 19.
Glos.

August.

XXIII

August.

Matt. 19.

Chrysost.
hom. 32.

est, tenere autem tormentum necesse est, ut aut ipsam dimittentem adulteriū faciamus, aut tenentes quotidianas pugnas, & amaritudines habeamus.

S V M M A R I V M.

Ponitur obiectio hæreticorum Manichæorum, & Valdensium, quod vxor sit dimittenda, propter Christum, & reprobatur maximè error Valdensium, circa hoc, & quorūdam aliorum hæreticorum, qui dimittētes vxores proprias, nolunt se separare ab extraneis mulieribus, & soluitur dictum domini. Qui dimiserit vxorem propter me, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit, & ostenditur, quando dimitti debet vxor propter Dominum.

XXIII
Matt. 19.

Sed huic Domini sententiæ videtur esse cōtraria illa quæ ponitur infra 19. Omnis qui reliquerit domum, aut fratres, aut patrem, aut matrē, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Ex qua sententia videtur, quod non solum malum non esset vxorem relinquere propter Christum, imo etiam, quod hoc bonum esset, cum præmium tantum promittatur vxorem relinquentibus propter nomen Christi. Ex qua sententia aliqui decepti, hæretici sunt effecti: dicentes, quod propter nomen Christi, etiam vxore inuita, poterant castitatem vouere, & tenere, ac vxorem etiam dimittere, & quo ad lectum, & quo ad habitationem, sicut vsque hodie faciunt Manichæi, electi, vel consolati, & etiā aliqui alij hæretici, de quibus loquens Apostolus 1. ad Timot. 4. dicit. In nouissimis temporibus discedēt quidam à fide, attēdentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteria tā habentes suam consciētiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarum actione. Et Ber. super cantica ser. 65. loquens de quibusdam hæreticis sui tēporis dicit, Quod apud eos, Mulieres relictis suis viris, & itē viri dimissis vxoribus, ad istos se conferunt. Clerici & sacerdotes populi ecclesijsq; relictis intonsi & barbati apud eos inter textores, & textrices plerūq; inuenti sunt. An non hæc opera vulpium? Et magis declarat in sequenti sermone. Vnde de eis dicit, Quod sunt habitu oues, astutia vulpes, actu, & crudelitate lupi, qui fingunt se amore castitatis dicere illud, quod dicunt de vxoribus dimittendis, quod causa turpitudinis fouendæ, & multiplicandæ adinuenerūt. Et non aduertūt qua-

1. Tim. 4.

Bernar.

Idem.

A liter omni immunditiæ, laxat habenas, qui nuptias damnat. Tollēs de Ecclesia honorabile connubium, & thorum immaculatum, non ne repleas eum concubinarijs, incestuosus, seminifluus, mollibus, masculorum concubitoribus, & omni genere denique immunditiarū? Quæ hæresis secundū quod apparet, ex erroribus positus in dicto sermone, fuit Valdensium, cū multi articuli dictæ sectæ in dicto sermone ponantur. Quam etiam opinionē inueniuntur tenere noui hæretici, vocati Beguini, & aliqui alij eorū sectatores, qui dimissis legitimis matrimonijs, sibi adiungūt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs desiderijs, semper discētes, & nunquam ad veritatis scientiam perueniētes. Hoc autem Dominus non consulit, nec præcipit, quod scilicet mulier, vel vir, seinuicem dimissis, alijs adhæreant, & dimittentem filios, se transferant ad tales societates, nisi se ponant in religionibus approbatis, & de cōmuni consensu, viri cum viris, & mulieres cum mulieribus: cuius tamen contrarium faciunt Valdenses, qui separantes vxores à viris, post se, ducunt ipsas, quocunq; vadunt in vna domo, & cubiculo, cum eis commorantes, sicut experientia nos docet. Et Ber. in supra dicto sermo. dicit de eis. Quotidie latus tuum ad latus iuueniculae est in mēsa, lectus tuus, ad lectum eius in camera, oculi tui ad illius oculos in colloquio, manus tuæ ad manus illius in opere, & hoc modo capi possunt, si reuertamur ad consortium, & contubernium scēminarū, hoc enim inter eos nemo est qui careat. Interrogo ergo vnū quempiam horum. Heus bone vir, quænam hæc mulier, & vnde hæc tibi? Vxor ne tua? Non inquit, nam voto, istud non conuenit meo: Filia ergo? Non. Quid? Num soror, num neptis, num aliquo saltē propinquitatis, vel affinitatis gradu attinēs tibi? Nullo prorsus. Et quomodo tuta erit cum ista cōtinētia tua? sanē nec tibi licet istud. Cohabitationem virorū, & scēminarū, in ijs qui vouere continentia, ecclesia vetat. Et cū vult propter hoc, abijcere scēminā, in hoc fraus eius deprehēditur. Cum dominus prohibuerit quod pro nulla causa, excepta fornicatione, vir dimittat vxorē, vel vxor virum, etiam pro continentia seruanda, nisi hoc procederet, ex communi voto amborum coniugum, dicente Apostolo 1. Cor. 6. Vxori vir debitum reddat, similiter autem, & vxor viro, mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, similiter autem, & vir potestatem non habet, sed mulier, nolite fraudare inuicem, nisi fortē ex consensu ad tempus,

Idem.

Ibidem.

1. Cor. 6.

vt vacetis orationi; Et iterum reruerti-
mini in id ipsum, ne tentet vos sathanas,
propter incontinentiam vestram, Et infra.
Ijs qui matrimonio iuncti sunt, præcipio
non ego, sed Dominus, vxorem à viro nō
discedere; quod si discesserit, manere in-
nuptam, aut viro suo reconciliari, & vir
vxorem non dimittat. Vbi dicit Glossa.
Præcipio non ego, sed Dominus, id est,
Dominus in propria persona præcepit
vxorem à viro non discedere, supple, ni-
si causa fornicationis; Hec est enim causa
quam Christus excepit, quæ hîc tacetur;
quia notissima est. Aliud tamen est disce-
dere, aliud ex communi consensu conti-
nere. Illud enim malum est, hoc bonum.
Quod si discesserit, scilicet causa fornica-
tionis, præcipio manere innuptam, viro
viuente; aut reconciliari viro suo, si ipse
non continet. Et August. 1. lib. de adul-
terinis coniugijs cap. 2. dicit, Si vxor nō
habet potestatem sui corporis, sed vir, &
è contrario, quomodo hoc verum erit,
nisi quia nolente coniuge, non licet con-
iugi continere? Nam si licet mulieri, sic
dimittere virum, vt maneat innupta, non
vir habet sed ipsa, sui corporis potesta-
tem. Et infra. Prohibitum est hominem
dimittere vxorem, nisi vlla causa fornica-
tionis extiterit. Et cap. 3. Quid si dicat
vir, dimitto quidem vxorem meam sine
vlla causa fornicationis, sed continens
permanebo, ideo ne dicemus eum impu-
ne fecisse quod fecit? Quis hoc dicere au-
debit, qui voluntatem Domini intelligit,
quoniam nec continentiae causa dimitti
coniugem voluit, qui causam solum for-
nicationis excepit? Et infra cap. 4. Ec-
ce placuit continentia mulieri, viro non
placuit. Discessit ab eo mulier, & cœpit
viuere continenter, ipsa scilicet casta man-
sura, sed factura quod Deus non vult,
adulterum virum, qui cum se non conti-
nuerit, alteram quærit. Quid sumus di-
cturi mulieri? nisi quod dicit Ecclesiæ sa-
na doctrina. Redde debitum viro: ne dū
tu quæris vnde amplius honoreris, ille vn-
de damnetur inueniat. Et infra. Cū tuum
maritum de fornicatione arguere nō pos-
sis, quomodo te putas, quod ab eo disce-
dis, non nubedo excusare, à quo tibi nō li-
cet omnino excepta causa fornicationis,
discedere? Ex quibus clarè patet quod
altero coniugum renuente, alter disce-
dere ab eo non potest, nisi fortè alter eo-
rum fornicatus fuerit, etiam si dimisso
coniuge, continenter viuere velit. Et si
hoc facit, iuxta hanc Domini sententiam,
facit suum cōiugem adulterari. Et si non
licet alteri coniugum alterum dimittere,

F vt diuisus ab eo continenter viuat, minus
licet ei alteri adhærere, vt cum eo vel for-
nicetur, vel si non fornicetur, scandalizet
Ecclesiam, quæ de hoc, scandalum sumit,
dicente Hiero. in Epist. ad Eustochium.
Pudet dicere (pronephas) tristè sed verū
est. Vnde in Ecclesijs Agapetharum pestis
introiuit? Vnde sine nuptijs aliud nomen
vxorum? Immo vnde nouum concubina-
rum genus? Plus inferam, Vnde meretri-
ces vniuiſa? Quæ eadem domo, vno vo-
cabulo, sapè vno tenentur lectulo: & su-
spitiosos nos vocant, si aliquid æstima-
mus? frater sororem virginem deserit ce-
libem, spernit virgo germanum fratrem,
querit extraneum; & cum in eodem pro-
posito esse se simulent, quærent aliorum
spiritalis solatium, vt domi habeant car-
nale commercium. Vnde & ad illud quod
Dominus dicit, quod relinquens vxorem
centuplum accipiet, & vitam æternam
possidebit, est respondendum, quod illic
hoc intelligitur de vxore relinquenda de
communi consensu vtrorumq; cōiugum,
quia hoc est opus supererogationis cū
licita dimittuntur propter Dominum, vt
liberius Deo vacetur. Vel intelligitur de
vxore, non quæ iam habetur, sed quæ du-
ci posset, & dimittitur duci, propter Do-
minum, vt liberius Deo seruiatur, quia
tales sunt eunuchi, qui se castrat propter
regnum Dei. Infra 19. Vel intelligitur in
casu in quo vxor, vel Deus oportet, quod
relinquatur, quia tali emergenti casu,
vxor est potius dimittenda, quam Deus.
Vnde Chrysost. hoc exponens in homel.
dicit. Cum dicit, Qui reliquerit vxor-
em, non hoc ait vt simpliciter diuellat
nuptias, sed quod de anima dixit, Quo-
niam qui perdidit animam suam pro-
pter eum, inueniet eam; non vt interficia-
mus nosmetipsos à corpore: sed vt præ
omnibus aprætiemur pietatem: hoc in
vxoribus, & fratribus ait. Videtur au-
tem mihi, & persecutores enigmaticè in-
sinuare, quia enim multi erant patres in
impietatem trahentes filios, & vxores vi-
ros, cū traxerint, inquit, ad impietatem,
neq; vxores sint, neq; patres. Sic ergo nō
præcepit Dominus relinquere vxorem in
ferius, nisi modis supradictis, ne sit sibi
contrarius hîc, & ibi.

S V M M A R I V M.

Quod solū ob causam fornicationis corporalis po-
test dimitti vxor, & à thoro, & à domo: sed
ille qui eam dimittit, & etiam illa, quæ di-
missa est, quamdiu alter eorum viuit, non po-
test alteri nubere; & si faciat, non est ma-

Hiero.

Matt. 19.

Chrysost.

rimonium, sed contubernium adulterinum, quia in talibus, ex dicta causa separatis, manet vinculum coniugale, quod durat vsq; ad mortem alterius eorum.

XXV

IN hoc autem quod dicit, [Qui dimiserit uxorem suam excepta causa fornicationis] dat intelligere quod propter carnalem fornicationem, potest dimitti vxor, quantum ad debitum reddendum, & cohabitationem, vt superius dicebatur. Sic tamen quod tam dimittens, quam dimissa, maneant innupti: vt iam inductum est per Apostolum. Quia adhuc manet inter eos vinculum coniugale, quod si ruptum, vel solutum esset, liceret mulieri nubere, & viro aliam ducere, cuius tamen contrarium hic dicit Dominus: quia dimissam ducens, adulterat, & dimittens uxorem, & ducens aliam, adulterat. Vnde & hic continens, & fidem seruans, punitur propter incontinentiam, & infidelitatem fornicantis. Vnde, & Aug. 2. lib. de adulterinis coniugijs cap. 4. dicit. Nullius viri posterioris mulier vxor esse incipit, nisi prioris esse desinerit. Esse autem desinet vxor prioris, si moriatur vir eius, non si fornicetur. Licitè itaq; dimittitur coniux ob causam fornicationis; sed manet vinculum prioris. Propter quod fit reus adulterij qui dimissam duxerit, etiam ob causam fornicationis. Sicut enim manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur cuiusquam reus criminis, nec illo sacramento caret, etiam si nunquam reconcilietur Deo: ita manente in se vinculo fœderis cōiugalīs, vxor dimittitur ob causam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiam si nunquam reconcilietur viro: carebit autem si mortuus fuerit vir eius, Et cap. 19. dicit, Hos alloquor vt quod facere deberent, si haberent coniuges diuturno languore marcescentes, vel loco sibi inaccessibili absentes, vel animositate illicita continentes: hoc faciāt si habuerint coniuges adulterina iniquatione sordentes, & propter hoc a suo consortio diuertiantes: non alia quærant coniugia quia non erunt coniugia sed adulteria. Vt enim dicit 13. cap. dicti libri. Puto christianum neminem reluctari, illum adulterum esse, qui vel diu languente, vel diu absente, vel continenter viuere cupiente vxore, alteri commixtus est fœminæ. Vnde quo ad hoc quod alter coniugum, altero viuente, non possit alteram ducere, vel alteri nubere, propter quamcunq; causam, etiā propter fornicationis causam, æquale est, & si hoc fecerint, ille, qui alteram ducit, vel nubit alteri, mœchatur.

August.

Idem.

Idem.

A

S V M M A R I V M.

Ostenditur in quo differat coniux continens, qui dimittit coniugem fornicantem a coniuge fornicante, quia primò differt, quia coniux continens, licitè dimittit fornicantem, nec potest cogi, vt recipiat ipsum, & tunc coniux incontinens, etiam inuitus, potest cogi vt reconcilietur coniugi continenti, & ex hoc etiam contingit, quod coniux continens, inuito incontinente potest intrare religionem, & tamen non potest incontinens intrare religionem inuito continente. Potest & continens reconciliare sibi incontinentem, si pœnituerit de peccato, & hoc faciendo, bene facit: sed si non pœnituerit de peccato, male faceret, si ipsum sibi reconciliaret. Incontinens autem non habet posse reconciliare sibi continentem, quia ius suum quoad hoc perdidit.

B

C

D

E

Sed quo ad tria est differentia, quando propter fornicationē alter coniugum, alterum dimittit. Primò quia dimittere uxorem, propter fornicationem licitū est, & inuitus castus vel casta non potest cogi ad reuertendum cum fornicante. Dicente Aug. 2. lib. de adulterinis coniugijs cap. 9. Post viri diuortium causa fornicationis factum, nemo compellit, quod suscipiatur adultera, quia fortè lex aliqua huius sæculi vetat. Suscipiatur ergo continentia, quam nulla lex prohibet. Et 1. lib. cap. 17. dicit idem. Propter fornicationis causam permittitur homo a coniuge separari. In nullo autē alio casu licet homini uxorem dimittere, & si faciat, cogendus est ad eam redire. Dicente Aug. 2. lib. de adulterinis nuptijs cap. 10. Incontinentibus lex Christi displicet, qui vxores litigiosas, iniurias, imperiosas, fastidiosas, & ad reddendum debitum coniugale difficillimas, repudio interposito abijcere volunt, & alteras ducere. Immo, & si maritum relinquat vxor, vel maritus uxorem, non causa fornicationis, sed potius continentiæ, sitq; incontinens, cui repudium propter hoc datur; Quæro vtrū non erit adulter, vel adultera, si alteri copuletur? si dicitur, nō erit; Domino contradicitur, cuius hæc verba sunt. [Qui dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, mœchatur eam facit, & qui dimissam duxerit mœchatur.] Ecce dimissa est, non dimisit; & quia continere paucorum est, incontinentiæ cessit, & nupsit, & tamen adulter adulteram duxit. Sed respondebis, non eam debuissè dimitti, quia fornicationis nulla causa præcesserat. Verum dicis, nam peccatū mariti eius, Dominus expresse, vbi ait, [Qui dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari,

XXVI

August.

Idem.

Idem.

Vt

Ex hoc etiam quod coniux continens, licet potest fornicantem coniugem dimittere, & non potest cogi quod ei reconcilietur; coniux continens, inuito incontinente, potest ad religionem trāsire. Potest etiam inuitum coniugem fornicatē sibi reconciliare, non autem econtrario: quia coniux fornicans, non potest intrare religionem, inuito continente; nec etiam inuitum continētē potest ad se reducere, nisi fortē continēs simili crimine, ante diuortium fuerit irretitus. Quia ut dicit Aug. 1. lib. de ser. dom. in mon. Nihil iniquius quā fornicationis causa dimittere uxorem, si & ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, In quo alterum iudicas, te ipsum condēnas. Eadem enim agis, quā iudicas. Qua propter quisquis fornicationis causa, vult abijcere uxore, prius debet esse à fornicatione purgatus. Quod similiter, & de fœmina dixerim. Et 2. lib. de adulterinis coniugijs cap. 8. Inducens authoritatē Antonini Imperatoris dicit. Periniquum mihi videtur esse, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibet. Quamuis autem sit licitum coniugi casto dimittere adulterum coniugē, tamen, si vult, potest eum retinere, nec cogitur ad dimittendum eum. Verum est tamen quod si coniux est adulterās, & in suo peccato permanere, & nō se corrigere intendit, particeps eius criminis castus coniux fieret nisi eā abiiceret, iuxta illud Prover. 18. Qui tenet adulteram stultus est, & impius. Et Chrysost. dicit. Sicut crudelis est, & iniquus, qui castam dimittit, sic fatuus est, & iniquus, siue iniustus, qui retinet meretricem: nam patronus turpitudinis eius est, qui crimen uxoris celat: sed quando adulterans coniux velit se corrigere, potest non dimitti, & postquam dimissus est, potest recōciliari, Dicēte Aug. 2. lib. de adulterinis coniugijs cap. 9. Non erit turpis neq; difficilis, etiam post perpetrata, atq; purgata adulteria reconciliatio coniugum, vbi per clauēs regni cœlorum non dubitatur remissio fieri peccatorum: non ut post viri diuortiū adultera reuocetur, sed ut post Christi consortium adultera nō vocetur. Et cap. 14. dicit. Propterea mariti parcere debent adulteris fœminis, & peccatricibus præbere veniā, ut & ipsi pro suis peccatis misericordiam consequantur. Et Hugo in lib. Sententiarum cap. 67. dicit. Hermes in lib. pastores dicit. Ego dixi pastori, Domine, si quis mulierē fidelem habuerit in domo, & hæc venit in adulterio, nunquid peccat vir, si viuit cum ea? Et dixit mihi, Quā diu nescit peccatū eius, sine crimine viuit cum

illa: si autem sciet vir uxorem deliquisse, & non egerit penitentiam mulier, & permaneat in fornicatione sua, & conuiuit vir cum illa, reus peccati eius erit, & particeps mœchationis. Quid ergo si permanet in vitio suo mulier? & dixit. Dimittat illam uxore, & vir per se maneat. Quid si mulier dimissa egerit penitentiam, & voluerit ad virum suum reuerti? non recipietur à viro suo? Et dixit. Immo si non receperit eam vir suus, peccat, & magnū peccatum committit. Ergo debet suscipere peccatricem, quæ penentiā egit; sed non sæpe. Sic ergo vir uxorem fornicantem, licet potest dimittere, & debet hoc facere, si incorrigibilem, & impœnitentē se ostendat, & potest eam non dimittere, dummodo peccare desistat. Et etiam postquā eam propter fornicationem dimiserit, potest eam sibi recōciliare correptam; Et eodem modo est intelligendum de muliere casta respectu viri adulterātis, quia quo ad hoc, vir, & mulier ad paria iudicantur.

H S V M M A R I V M.

Ponitur secunda differentia, quia si coniux continens, dimissa propter fornicationem incontinente, alteri nubit, minus peccatum adulterij committit, quā si incontinens, sic dimissus, alteri nubat, quia primus solum vnum adulterium committit, secundus verò duo adulteria.

Secundò si coniux castus, dimissa coniuge adultera, aliam ducat, vel alteri nubat, licet adulteriū committat, tamen minus peccat, quā ille, qui propter adulterium dimissus, alteri se matrimonio coniungit: quia castus solum vnum adulterium committit, quando alteri se coniungit. Adulter verò dimissus, duo adulteria committit, & contra primum matrimonium adulterando, & postea alij se matrimonialitèr iungendo; dicente August. primo lib. de adulterinis coniugijs cap. 9. Maius adulterium esse quis negat, uxore non fornicatē dimissa, adulteram ducere, quā fornicantem quis dimiserit, & tūc alteram duxerit: non quia, & illud adulterium non est, sed quia minus est, vbi fornicante dimissa, altera ducitur. Et infra. Est mœchatio etiam eorum, qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus: sed utique minor est, quā eorum qui non propter fornicationem dimittūt, & alteras ducunt. Sic igitur licet utrobique committatur adulterium, quando sine causa fornicationis, uxor dimittitur & altera ducitur, & quando propter for-

nicationem

August.

Rom. 2.

August.

Proti. 18.
Chrysost.

August.

Idem.

Hugo.

XXVII

August.

Ibidem.

nicationem vxor dimittitur, & altera ducitur, tamen minus peccatum adulterij est in secundo, quàm in primo.

S V M M A R I V M.

Ponitur tercia differentia, quia si coniux continens dimittat incontinentem, & dimissus adulterium committat, adulterium illius non imputabitur dimittenti illum: Sed si incontinens dimittat continentem, si postea continens adulterium committat, adulterium illius imputatur coniugi incontinenti. Et posito quod non committat adulterium continens, tamen quia incontinens dedit causam sufficientem ei, quod committeret adulterium, imputatur ei, qui talem causam dedit.

XXIX

Tertio est differentia, quia quando vxor non fornicans dimittitur, dimittens eam facit eam mœcham, & si ipsa mœchatur, peccatum mœchiæ vxori dimissæ non solum imputatur, sed etiam viro, qui eam dimiserit. Immo etiam, & si mulier dimissa casta permaneat, mœchia imputatur dimittenti eam, quia ipse, quātum in eo erat, dedit causam mulieri, quod mœchetur, & si ipsa non adulteret, non remanet propter virum, sed propter ipsam; dicente Aug. 2. lib. de adulterinis coniugijs cap. 17. Nisi fortè quis dicat neminem posse vxorem suam mœcham facere, si pudica est; & tamen Dominus. [Omnia qui dimiserit, inquit, vxorem suam præter causam fornicationis, facit eam mœcham. Vtique propterea, quia cum esset pudica cum viro, tamen dimissa cogitur propter incontinentiam viro priore, alteri copulari, & hoc est mœcham. Quod si hoc illa non fecerit, tamen ille quantum in ipso est, facere compulit, & hoc ei Deus peccatum, etiam si illa casta permaneat, imputabit. Vnde super illud 1. ad Cor. 6. Nolite fraudare inuicem, dicit Glos. id est, subtrahere debitum, quod possit esse causa adulterij; & hoc ideo dicit Apostolus, ut coueniant vir & vxor: ne discensio generet fornicationem. Sed ille, qui mittit vxorem, propter fornicationem eius, non facit eam mœcham, quamuis ipsa dimissa, postea mœchetur, quia ipse non præstitit causam mœchiæ eam dimittendo, cum & antequam dimitteretur, mœcha esset. Vnde & hinc Glossa dicit. Si mulier fornicetur, quia in hoc fides, & castitas connubij rumpitur, ille non facit eam mœcham, sed ipsa est causa reatus sui: & propter hoc ei, non viro eius adulterium debet imputari.

S V M M A R I V M.

Quod coniux qui dimittit coniugem suam ob cau-

sam fornicationis eius, non solum non debet alteri nubere, sed etiam oportet eum castè viuere, nec ad concubitum alterius mulieris accedere, nec propter remedium incontinentiæ, nec propter filiorum procreationem.

EX hoc autem quod non licet coniugi continenti, altero dimisso, etiam propter fornicationis causam, alteri se coniungere matrimonialiter, viuente suo coniuge, patet quod minus se coniungere potest alicui commixtione fornicaria. Qui enim prohibet alicui coniugium, quod licitum est, nisi propter causam superuenientem, quia adhuc viuit eius coniux licite dimissus; magis utique prohibet fornicationem, vel adulterium, quæ nullo modo sunt licita, nec fieri bono modo possunt. Vnde non solum debet manere innuptus, dimissa coniuge: Immo etiam oportet quod perseueret castus, nulli mulieri se coniungendo carnaliter, vel quod reconcilietur vxori. Vnde & Aug. 1. lib. de sermone Domini in monte, dicit. Fieri potest ut vir dimittat vxorem causa fornicationis, quam Dominus exceptam voluit esse. Iam vero si nec illi nubere conceditur, viuente viro, a quo recessit, nec huic alteram ducere, viuam vxore, quam dimisit: multo minus fas est illicita quælibet stupra committere. Et 2. lib. de adulterinis coniugijs 18. cap. dicit idem. Qui post concubitum coniugum se ipsos castrant propter regnum cælorum, aut morte amittunt coniuges, aut ex consensu cum eis continentiam profitentur, aut necessitate diuortiorum, ne viuis coniugibus, se alijs copulando adulteria perpetrent, castrant se ipsos propter regnum cælorum. Si autem non continent, adulteri erunt, quia viuētibz coniugibus priuistis, non coniugibus proprijs sed adulteris adhærebunt. Et si a regno cælorum aberunt, ubi erunt, nisi ubi saluum erunt? Et cap. 19. Non eos frangat, quod videtur eorum continentia necessitatis esse, quoniam vani sine damnatione ab illa deuiare non possunt: & qui in ea necessitate contriti sunt, faciunt eam esse voluntatis. Et cap. 13 eiusdem libri dicit idem. Si dimiserit vir alteram mulierem, & eam non vult recipere, nec post poenitentiam, custodiat continentiam; & si non ex voluntate eligendi potioris boni, certè ex necessitate vitandi perniciosi mali, a quo, si non appetitur vita sanctorum, exhorreatur poena mœchorum. Et timore saltem frenetur concupiscentia, si amore non eligitur continentia. Sic ergo qui dimittit vxorem, ob fornicationis causam, vel post peractam

XXX

August.

Idem.

Idem.

Idem.

tur

pœnitentiam vxoris reconcilietur ei; vel continenter viuat; Quia nō licet ei aliam ducere, nec ei est licitum per fornicationes, & adulteria defluere: non solum, vt non complacet suis concupiscentijs, immo etiam nec propter volūtatem prolem habendi, dicente Aug. eodem lib. cap. 11. Non enim propterea flagitiorum est permittenda licentia, aut vero tam cauendū est sine posteris mori, quā eligendum pudicē in posterum viuere. Vnde nullo alio modo licet, vel dimissa vxore, alterā quærere, vel vxore volente, si sterilis est, causa procreandorum filiorum, ad alteram accedere. Sic fecit Abraham, quando accessit ad Agar, volente & instigante Sara, quæ se sterilem esse cernebat, quia tūc quærebatur proles, modo continentia præfertur, vt declarat Aug. in supradicto lib. cap. 12. Et sic oportet, quod maneat innuptus, & etiam contineat, cum nec propter incontinentiam nubere possit, viuentē vxore: nec propter procreationem filiorum, vt deductum est. Et sic oportet, quod contineat, cum concubitus sit vel in officium generandi, vel in remedium continentia. Et sic quasi arctatur, vel ad continendum, vel ad reconciliandum sibi uxorem suam.

SUMMARIUM.

Quod non propter quācūque fornicationem spiritualement, quæ est quando amor creaturæ præponitur amor creatoris, vel scditatem, est vxor dimittenda, vel à thoro vel à domo, sed solum propter fornicationem spiritualement: quæ dicitur idolatria, vel hæresis, aut Apostasia à fide: Quoniam si alter coniugum aliquid eorum commiserit, quamdiu talis permanserit, separare se alter ab eo potest, vel per iudicium Ecclesiæ potest ab illo infideli separari: quæ ei reddi non debet, nisi pœnituerit de infidelitate sua. In cæteris autem vitijs, & peccatis, monenda, confundenda, & castiganda est à marito vxor mala, sed non dimittenda, nec à domo, nec à thoro.

Quamuis autem fornicatio sit, & carnalis, & spiritualis, quæ quidem spiritualis licet præcipuè attendatur in fidei desertione, qua anima Deo desponsatur, Iuxta illud Osee 2. Desponsabo te mihi in fide; Generaliter tamen in omni peccato, quod Deo receditur intelligitur. Tamen non propter omnem fornicationem spiritualement licet uxorem dimittere, nisi propter fornicationem infidelitatis, matrimonio fidelium superuenientis, ut puta, quia alter coniugum efficitur hære-

Fticus, Iudæus, uel Paganus. Tunc enim quamuis matrimonium inter eos dissolui non possit, quia à principio fuit uerum, & ratum, ut supra dicebatur, tamen separari quo ad thorum, & si non semper saltem ad tēpus fidelis ab infideli potest. Vt sic saltem infidelis à sua infidelitate retrahatur, & maximè hoc fieri potest, quādo timeretur quod infidelis, sua astutia fidelem ad infidelitatem protraheret, quia tunc fidelis ne fornicaretur à Deo, infidelem dimittere debet, dicente Aug. 1. lib. de sermo. Domini in Monte. Quisquis eam uxorem dimittit, à qua ipse cogitur fornicari, causa fornicationis utique dimittit, ueluti aliquem cogat uxor sacrificare idolis; Qui talē dimittit, causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed, & suæ: illius, quia fornicatur, suæ ne fornicetur. Vnde, & si iudicio Ecclesiæ talis fidelis separaretur ab infideli, non debet ei reddi; nisi infidelis reuersus fuerit ad fidem, Quia tunc reuerti debet ad eum. Si etiam fidelis sine iudicio Ecclesiæ separet se ab infideli, non debet reddi infideli statim, vt tēdio victus ab infidelitate retrocedat, secundum quod satis potest haberi extra de diuortijs cap. de illa. Vbi dicitur de illa, quæ viro habente in hæresim, corporis consortium sine iudicio Ecclesiæ declinauit. Videtur nobis, quod mulier, maximè si ea intentione discedat, vt vel lapsus in hæresim tēdio pariter & confusione confectus ab errore suo conuerteretur, ei cū reuersus fuerit, est reddenda, quæ etiam, si reuerti noluerit, compellatur. Si verò iudicio Ecclesiæ ab eo recesserit, ad recipiendum eum nullatenus dicimus compellendam. Vnde licet fidelis, altero eunte ad infidelitatem, non possit nubere alteri, viuentē eo, tamen bene potest ab eo separari quo ad thorum, & quo ad habitationem, & per Ecclesiæ iudicium, & etiam sine iudicio Ecclesiæ. Sed quando infidelis reuersus fuerit ad fidem, tenetur reuerti ad eum, nisi uelit intrare religionem, antequam conuertatur infidelis ad fidem. Vnde, & de conuersione coniugatorum dicitur extra cap. Mulier. Mulier, quæ in fide remansit, potest nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio Ecclesiæ separata, ad religionem libera conuolare. Vnde si talis mulier sit ab infideli separata per iudiciū Ecclesiæ, propter fornicationem spiritualement mariti, & antequam maritus conuertatur ad fidem, & postquam reuersus est, si vult, potest intrare religionem, eo inuito: Sed si in sæculo remaneret, cogere-

tur reuerti ad maritum conuersum ad fi-
dem. Sed si sine iudicio Ecclesiæ ipsa se
separasset à marito infideli, inuito eo, re-
ligionem intrare non posset; vt declarat
Glossa in supradicto cap. Ex quibus pa-
ret, quod propter carnalem fornicatio-
nem, & propter spirituales, quæ fit, quan-
do fidelis prius ad infidelitatem transit,
potest alter coniux, alterum dimittere,
& etiam propter uotum castitatis de com-
muni consensu coniugum factum: & tunc
non homo, sed Deus separat coniugium,
ut dictum est supra. Sed pro nulla alia caus-
sa hoc est licitum, quando primum matri-
monium fuit uerum, & ratum. Vnde &
extra de diuortijs cap. Quæsiuit, dicitur.
Nos itaque taliter respondemus, quod mu-
lier pro furto, vel alio crimine viri sui, nisi
fidei suæ religionem corrumpere velit, ab
eo separari non debet; Verum si coniu-
gem suam ad infidelitatis maleficium tra-
xerit, à viro poterit separari, ita quod ei
nubere alij non liceat. Et. 32. causa,
quæstione 5. cap. Si uxorem, dicitur. Si
uxorem quis habeat sterilem, siue corpo-
re deformem, siue debilem membris, cæ-
cam, surdam, vel claudam, vel si quid aliud
siue morbis, vel laboribus, doloribusque
confectam; & quicquid, excepta causa
fornicationis, cogitari potest, horribilem
vehementer, pro societate, fideque su-
stineat, & hoc quantum ad fornicationem
corporalem. Sed de fornicatione spiri-
tuali dicitur, 28. causa, quæstione 1. cap.
Idolatriam, Et Idolatria quam sequuntur
infideles, & quælibet noxia superstitio
fornicatio est, Dominus autem permisi-
t causa fornicationis uxores dimitti. Quis
quis ergo eam uxorem dimittit, quia co-
git eum sacrificare idolis, qui talem dimit-
tit, propter fornicationem dimittit, Et
cap. sequenti dicitur. Non solum mœ-
chatio est illius, qui carnem suam coin-
quinat, sed etiam quæ simulachrum fa-
cit, mœchatur. Quod si in ijs factis perse-
uerat, & pœnitentiam non agit, discede
ab illa, & noli viuere cum illa; si autem,
& tu peccati particeps eius eris. Sed si in
alijs peccatis uxor sit malè morigerata,
dimitti non potest, nec a thoro, quin ei
reddatur debitum si petat, nec a cohabi-
tatione, licet sit per virum castiganda, di-
cente Chrysoft. super illud 19. Quicumque
dimiserit uxorem suam, excepta causa
fornicationis, mœchatur. Vir meretricem
quidem dimittat, aut malè morigera-
tam castiget, & teneat. Quomodo?
Tribus modis, primum docendo secun-
dum Deum; si autem Dei timorem con-
tempserit, impropetando, vt vel homines

Matt. 19.

Chrysoft.
homi. 32.

A erubescat. Sed si nec pudorem sentit fre-
quentè confusa, faciat illi quod præcipit
Salom: Cor durum baculo percutite. Ergo
primum admone, quia multum proficit do-
ctrina iustitiæ. Deinde confunde, quia
frequentè, & pudor frænum est vitiorum.
Tertiò iustum est, vt castigetur quasi an-
cilla, quæ erubescere nescit vt libera. Sic
igitur & mores mali, & deformitas natu-
ræ, sunt tollerandi in coniuge, & non est
propter hoc dimittenda, sed solum pro-
pter fornicationem corporalem, vel spi-
ritualem: quia hanc causam Dominus
solum excipit; declarans verum legis in-
tellectum. Quomodo etiam hoc satis ha-
beri potest, ex illo quod dicitur Prouerb.
18. Qui expellit mulierem bonam, expel-
lit bonum: qui autem tenet adulteram,
stultus est, & impius.

Prou. 10.

Prou. 18.

S V M M A R I V M

C Quod si uxor dimittatur à viro, sine culpa vxo-
ris, siue propter fornicationem, quam commit-
tit: qui ducit eam, & ipsamet adulterium
committunt: sed causa istius adulterij est vir,
qui sine fornicatione uxorem dimittit. Si etiā
mulier, excepta causa fornicationis, virum
dimittat, vt alteri nubat, si nupserit, adulte-
ra est ipsa, & vir eius: & minus excusabile
est adulterium dictæ mulieris, quàm illius,
quæ dimissa est à viro, vel sine culpa sua, vel
ob causam fornicationis.

D S I etiam uxor sine sua culpa dimitta-
tur a viro, & qui dimittit eam, facit
eam adulterari, & etiam, qui sic dimis-
sam duxerit, adulterat: quia primo ma-
trimonio existente vero, & rato, quam-
diu coniuges viuunt, vel alter eorum, ma-
trimonium inter eos primò factum solui
non potest. Iuxta illud Apostoli 1. ad Cor.
7. Mulier alligata est legi, quanto tempo-
re vir eius viuit: quod si dormierit vir
eius, liberata est, cui vult nubat, tantum
in Domino. Et ideo cum vinculum con-
iugale maneat inter eos vsque ad mortem
naturalem amborum, vel alterius eorum,
si mulier dimissa a viro, etiam propter for-
nicationem, vel etiam sine aliqua culpa
mulieris, alteri nubat, & secendus mari-
tus cum ipsa, vt hîc dicit Dominus, & ipsa
cum secundo marito, adulterium commit-
tit, dicente Augusti. 1. lib. de sermone Do-
mini in monte, Quisquis dimissam a
viro duxerit, mœchatur. Quæri potest,
Quomodo mœchatur ille, qui ducit sic, &
illa quam ducit? Ad quam quæstionem
respondens, subdit. Inueniri non potest
quomodo cum vir, & mulier pari consen-

XXXI.

1. Cor. 7.

August.

tu tibi miltceantur, vnus eorum mœchus sit & non sit alter: cum etiam hic Dominus dicat. [*Quod dimittens vxorem, excepta causa fornicationis.*] Et sic sine culpa mulieris facit eam mœchari, quæ utique mœcha non esset, nisi postquam dimissa est, alteri nuberet, vel aliter luxuriosè cum aliquo alio se coniungeret. Si enim mulier, excepta causa fornicationis, virum dimittat, tam mulier, quæ virum dimittit, quam vir qui illam, quæ virum dimisit, ducit, adulteri sunt. Licet maioris criminis adulterij sit rea illa, quæ dimittit virum, vt alteri nubat; quam illa quæ dimissa sine sua culpa, alteri nubit, dicente August. in supradicto loco. Multum interest vtrum vxor dimittat virum, aut dimittatur ab eo. Si enim virum ipsa dimiserit, & alteri nupserit, videtur cupiditate mutandi coniugium, priorem virum reliquisse; quæ sine dubio adulterina cogitatio est: Sed si dimittatur à viro, cum quo esse cupiebat, non discedit ab eo adulterina cogitatione, nec in discedendo erat adultera, sicut prima, quæ adultera est in corde, quando virum dimittit: sed postea fit adultera cum est dimissa, cuius quidem adulterij causa est vir dimittens eam. Quia vt dicit Augustinus 2. lib. de adulterinis coniugijs, cap. 17. Cum esset pudica cum viro, tamen dimissa, cogitur per incontinentiam, viuo priore, alteri copulari. Quis enim nesciat quam sint rarissimæ, quæ ita pudicè viuant cum viris, vt etiam si ab eis dimittantur, alios non requirant? Incomparabiliter quippe numerus est amplior fœminarum, quæ cum publicè adhæreant maritis, tamen si dimissæ fuerint à maritis, non differunt nubere.

S V M M A R I V M.

Quare non est licitum in nouo testamento, propter quamcunque fœditatem, excepta fornicationis causa, dimittere vxorem. Et quod fuerit in veteri testamento permissum, assignantur duæ causæ.

XXXII.

CAussa autem quare permittebantur viri vxores suas dimittere in veteri lege, propter multas fœditates, ne contingerent vxoricida, nunc cessat. Quia cum Iudæis hoc esset permissum, propter duritiam cordis eorum, vt dicitur infra 19. qui cor lapideum habebant, & flecti ad misericordiam & pietatem nolebant: ideo cum tale cor durum, & lapideum de corde fidelium in nouo testamento sit ablatum, Iuxta illud Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis

cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea faciatis, & operimini. Quod exponens Hierony. 11. lib. super Ezechiel. dicit. Considerandum, quod cor nouum, & spiritus nouus detur post effusionem, & asperisionem aquæ; quando autem cor nouum datum fuerit, & spiritus nouus, tunc auferetur de corde Iudaico omnis duritia, quæ lapidi comparatur. Et pro lapideo corde fiet cor carneum molle, & tenerum, quod spiritum Dei possit in se recipere, & scribi literis salutaribus: quod in presenti tempore comprobatur. Idcirco ablata duritia de corde fidelium, auferri debebat permissio de vxoribus dimittendis, ob quamcunque fœditatem, dato libello repudij; Ablata enim causa, auferri debet & effectus. Quod etiam propter aliud fit. Duæ enim causæ principales erant, quare homines vxores dimittere volebant, scilicet odium primarum, & concupiscentia secundarum. Vxor enim antequam habeatur, multum affectatur, & adamat; sed postquam est habita, vt frequenter amor tepescit, & odiū, & inimicitia succedit. Vnde & 2. Reg. 13. dicitur. Quod postquam Amnon appressit Thamar sororem suam, quam ante multum adamauerat, exosam eā habuit, odio magno nimis: Ita vt maius esset odium, quo oderat eam, amore, quo ante dilexerat. Et in prima responsione contra Iouianum dicit Hierony. autoritate Theophrasti. Vxoris nulla est electio: sed qualiscunque se habuerit, habenda est. Si iracunda, si fatua, si deformis, si surda, si scetida, cuiuscunque vitij est, post nuptias discimus. Equus, asinus, bos, canis, & vilissima mancipia, vestes quoque & lebetes, sedile ligneum, calix, & vrceolus fictilis, probantur prius, & sic emuntur: sola vxor non ostenditur, ne ante displiceat, quam ducatur, & sic propter odium vxor dimittatur. Vel etiam, vt pulchriores, saniores, opulentiores, vel fecundiores, & iuniores ducantur, primis reiectis. Et sic vel propter odium primarum vxorum, vel propter concupiscentiam secundarum, vxores dimittebantur, sicut supra inductum fuit per Malachiam. Christus autem iam supradictas duas passiones remouit. Qui enim prohibuit irasci fratri sine causa, magis prohibuit odire vxorem: quam, qui diligit, se ipsum diligit, vt dicit Apostolus ad Ephes. 5. Et qui eam odit, seipsum odit. Vnde dicit. Viri debent diligere vxores, vt corpora sua. Qui vxorem suam diligit, se ipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit. Vir autem, & vxor vna caro

Hierony

2. Reg. 13.

Hierony.

Ephes.

sunt

August.

Idem.

Ezec. 36.

sunt effecti. Et propter hoc sicut se ipsum vir debet diligere, & non potest odire, ita etiam debet diligere suam uxorem, & non debet eam odire. Si igitur fratri, id est, Christiano, irasci non debemus, & minus eum debemus odire, ut supra dictum est, minus utique debemus irasci, & odire uxorem, quæ unum corpus nobiscum effecta est: & quam præcipimur diligere, ut nos ipsos. Et sic post Domini præceptum, de non irascendo fratri, non potest nec debet uxor dimitti propter iram & odium, cum hoc inter virum, & uxorem non debeant esse. Nec etiam debet dimitti uxor propter concupiscentiam alterius pulchrioris, iunioris, ditioris, cum iam supra Dominus dixerit quod non solum aliena mulier, non debet concupisci, vel desiderari, immo etiã nec oculo, vel visu concupiscentiali debet cerni. Et ideo, sedata ista passione concupiscentiæ, non dimittitur propria, ut alia ducatur. Quæ duæ passiones non sic, nec cum tanta vehementia prohibiti fuerant

A in veteri testamento, & per consequens ex dictis duabus passionibus non refrænatæ, uxores dimittebatur. Vnde non statim Dominus à principio prohibuit dimittere uxorem, sed postquam passiones iræ, odij, & concupiscentiæ superius regulavit, quia dictis passionibus, sub regula Christi existentibus, uxor ob nullam ex dictis causis dimittetur, nisi solum ob fornicationem eius, ut hic Dominus dicit. Quam rationem assignans hic Chrysost. dicit in homil. Postquam Dñs iram omnem destruxit, non occasionem solã, sed & simpliciter irasci prohibens, cum facilitate, & hanc inducit legem. Et infra. Vides qualiter cõuenientia, hæc sunt anterioribus. Qui enim non vidit aliam mulierem incontinentibus oculis, non fornicabitur, qui autem nõ fornicatur, non tribuet occasionem viro q̃ propriã dimittat uxorem. Et in expositione dicit idem. Cum de irascente, siue & de concupiscente fecisset verbũ, competenter intulit mandatum de vxoribus non dimittendis. Amen.

Chrysost.
hom. 17.

Ibidem.

Idem.

L A V S D E O.

*Finis expositionis Quinti Cap. Euang. Matthæi per Benedictum
Papam XI. ex Ordine Predicatorum.*

Benedikt

In Evangelium D. Matthaei absolutissima commentaria

Venetiae 1603

2 P.lat. 237

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10634477-7